I 8220

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXV

1976

ian. — febr.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei 125, sectorul 1 — București. Cititorii din străinătate se pot abona prin I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ—Calea Griviței nr. 64—66, P. O. B. 2001, telex 011226—București, Oficiul poștal 12, România. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

Le revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressées à: I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ—Calea Griviței, nr. 64—66, P. O. B. 2001, telex 011226—Bucarest, Office postal 12, Roumanie.

Editura Academiei R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1
BUCUREȘTI

ADRESA REDACȚIEI
Str. Spiru Haret nr. 12
Sectorul 7
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

; 8220

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 1

2202 ...

SUMAR

FILOLOGIE—LIMBĂ LITERARĂ

ION GHEȚIE, Texte coresiene copiate în *Codicele Todorescu* 3
EMANUELA STIFTER-BUZĂ, Contribuții la filiația ceasloavelor ardelenești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea 11
ILEANA VÎRTOSU, Un manuscris românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* de Fénelon : filieră, localizare, datare, paternitate 25
ALEXANDRU MAREȘ, Pe marginea unor opinii recente despre cel mai vechi parimiar românesc 37
FLORENTINA ZGRAON, Tipăriturile vieneze din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și unificarea limbii române literare 43

GRAMATICĂ—VOCABULAR

C. FRÂNCU, Din istoria verbelor neregulate : perfectul sigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* 55
Acad. IORGU IORDAN, Note sintactice 69
MIHAI MITU, Note lexicale și etimologice 73
ANDREI AVRAM, Note etimologice 83

TOPONIMIE

GH. BOLOCAN, Categoria „nume de grup" în toponimie 89

NOTE — COMENTARII

V. NESTORESCU, Pe marginea unui răspuns 99

RECENZII

VALERIA GUȚU ROMALO, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 210 p. *(Gh. Trandafir)* 103
MARIN BUCĂ, O. VINȚELER, *Dicționar de antonime*, București, Editura enciclopedică română, 1974 *(Coman Lupu)* 110
M. STOJANOV, Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народна Библиотека „Кирил и Методий", Sofia, 1973 *(Mircea Anghelescu)* . 112
ION IORDAN, PETRE GÂȘTESCU, D. I. OANCEA, *Indicatorul localităților din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 *(Luiza Seche)* 113

Cărți și reviste primite la redacție 115

LR, Anul XXV, nr. 1, p. 1—116, București, 1976.

26 125.

TEXTE CORESIENE COPIATE ÎN *CODICELE TODORESCU*

DE

ION GHEȚIE

1. După cum se știe, patru din textele copiate în *Codicele Todorescu* se regăsesc în diverse tipărituri coresiene: *Învățătură în sfînta și marea duminică a Paștelor* și *Cuvînt la Înălțarea Domnului* în *Cazania a II-a* (1581), *Tîlcovania evangheliei de la giudeț („Zise Domnul")* în *Pravila* din 1560—1562, iar *Evanghelia bogatului și a săracului Lazăr* în *Tetraevanghelul* din 1561. Diverse opinii au fost formulate în cursul timpului în legătură cu posibilele relații de filiație dintre textele existente în *Codicele Todorescu* și cele tipărite de Coresi. După N. Drăganu, editorul codicelui, între texte n-ar exista nici un raport nemijlocit de filiație. Atît textele coresiene, cît și cele copiate în *Codicele Todorescu* ar descinde, independent, dintr-un original comun. În sprijinul acestei opinii, filologul clujean a citat în special numeroasele omisiuni ale manuscrisului, inexplicabile prin raportare la tipăriturile coresiene, dar ușor de înțeles dacă presupunem că scribul codicelui transcria după un manuscris [1]. Cîțiva ani mai tîrziu, Drăganu avea să-și modifice părerea, admițînd de data aceasta posibila descindere a copiilor nordice din originalele sudice coresiene [2]. Al. Rosetti, unul dintre puținii cercetători care s-au oprit asupra problemei, consideră, referindu-se la toate textele codicelui, că ele ar fi copii efectuate în sudul Transilvaniei după originale provenind din nordul aceleiași regiuni (cu Maramureșul) [3]. Afirmînd acest lucru, autorul exclude, implicit, ca și Drăganu în 1914, orice raport direct de filiație între textele cuprinse în *Codicele Todorescu* și cele tipărite de Coresi. Spre un punct de vedere asemănător ne conduc opiniile formulate de P. Olteanu în legătură cu *Învățătură la Paști* și *Cuvînt la Înălțarea Domnului*. D-sa susține existența unor traduceri primitive maramureșene din care ar descinde atît versiunile manuscrise, cît și cele tipărite [4].

2. În cele ce urmează ne vom ocupa de raportul dintre textele comune *Codicelui Todorescu* și celor trei tipărituri coresiene mai sus menționate, fondîndu-ne în afirmațiile noastre pe argumente de ordin lingvistic și filologic. Întrucît ne vor fi utile în cursul cercetării, vom aminti, foarte pe scurt, înainte de a începe expunerea, opiniile formulate pînă în prezent în legătură cu datarea și localizarea *Codicelui Todorescu* (data și locul de imprimare a textelor coresiene corespunzătoare nu ridică nici un fel de problemă).

---

[1] *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian.* Studiu și transcriere, București, Leipzig, Viena, 1914, p. 17, 19—20, 46—89 passim.

[2] DR, IV, partea a 2-a, 1924—1926, p. 1 099, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, în *La Transylvanie*, Bucarest, 1938, p. 618.

[3] ILR, p. 481.

[4] *Contribuții la studiul unor omilii izolate traduse în limba română*, în AUB, Limbi slave, XVIII, 1969, p. 9—21.

3. Singurul care s-a oprit mai pe larg asupra datării *Codicelui Todorescu* a fost N. Drăganu. După opinia sa, manuscrisul ardelenesc trebuie să dateze „de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și la nici o întîmplare nu trece peste cei dintîi ani ai secolului al XVII-lea" [5]. Din păcate, filologul român nu aduce nici o probă concludentă în favoarea afirmațiilor sale. Examenul hîrtiei nu poate fi decisiv atîta timp cît vom dispune numai de fragmentele de filigran reproduse de N. Drăganu. Nu este argumentat în mod satisfăcător nici punctul de vedere al aceluiași autor, potrivit căruia textele din *Codicele Todorescu* „au trebuit să se traducă în același timp... cu textele *Codicelui voronețean*, ale *Psaltirii scheiane*, *voronețeane* și unele ale *Codicelui sturdzan*" [6]. În ciuda argumentației precare, textele *Codicelui Todorescu* au fost luate în considerație în cele două istorii ale limbii române consacrate veacului al XVI-lea și trecute printre monumentele literare ale acestui secol. Așteptînd ca datarea manuscrisului să se facă în mod convingător, socotim că transcrierea textelor *Codicelui Todorescu* a trebuit să se facă în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Menționăm, în acest sens, faptul că unele dintre textele *Codicelui Todorescu* au servit drept izvod scribului *Codicelui Marțian* [7], copiat, foarte probabil, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (în orice caz, după 1643) [8].

4. Puțin numeroase sînt și încercările de a localiza textele *Codicelui Todorescu*. N. Drăganu credea că ele reflectă graiul vorbit în vestul și nordul Transilvaniei, mai exact în zonele Bihor și Maramureș. Opinia este împărtășită de cei mai mulți cercetători, care văd în codicele nostru un text nord-ardelenesc. Nu cu mult în urmă, G. Ivănescu a admis originea crișeană a unuia dintre textele codicelui *(Cuvîntu de blare pre la munci)*, socotind că un altul ar avea o proveniență sud-vest ardelenească *(Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților)* [9]. Singurul care consideră că textele ar fi fost scrise în părțile sudice ale Transilvaniei este, așa cum am văzut, Al. Rosetti. Din motive asupra cărora am insistat aiurea [10], ne raliem opiniei acelora care văd în *Codicele Todorescu* un text copiat în nordul Transilvaniei.

5. *Învățătură la Paști*, cunoscuta omilie atribuită sfîntului Ioan Chrisostomul, dar alcătuită, după toate probabilitățile, de patriarhul constantinopolitan Ioan Caleca, se regăsește, în afara *Cazaniei* coresiene și a *Codicelui Todorescu*, și în *Manuscrisul de la Ieud*. Dacă versiunea semirotacizantă conținută în acest manuscris prezintă destul de numeroase diferențe față de celelalte două texte, fiind, de fapt, o prelucrare a traducerii originale, între versiunile din *Cazania a II-a* și din *Codicele Todorescu* se constată, sub raportul textului, o consonanță aproape perfectă. Diferențele constau îndeosebi într-o serie de omisiuni, de dimensiuni mici și mijlocii, care se constată în textul manuscris în raport cu tipăritura.

---

[5] *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, p. 20.
[6] *Ibidem*, p. 166.
[7] *Ibidem*, p. 173.
[8] *Ibidem*, p. 177—178.
[9] *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 107.
[10] Vezi lucrarea noastră, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 318—319.

Nu același lucru poate fi spus despre limba celor două texte. Într-adevăr, sub raport lingvistic, diferențele dintre ele sînt deosebit de importante. În vreme ce omilia coresiană este scrisă, de la un cap la altul, în grai muntenesc, versiunea manuscrisă reflectă în cvasitotalitatea sa particularități lingvistice de tip nordic [11]. Am notat astfel în cuprinsul ei, *în domeniul foneticii*, trecerea lui *e* la *ă* (printr-o asimilare vocalică) în *Dumnădzău* (10ʳ) [12] și la *i* în *di* (7ᵛ), *ficiori* (9ᵛ), *leanișii* (7ᵛ), *viniți* (6ʳ) [13], păstrarea labiodentalei *v* în *sv⟨i⟩nțit* (2ᵛ) [14], *n* > *m* în *frîmse* (10ᵛ) [15], rostirea dură a consoanelor *s* : *sîlnici⟨a⟩* (9ᵛ), *sîngur* (10ᵛ), *dz* : *D⟨u⟩m-n⟨e⟩dzău* (1ᵛ), *dzua* (7ᵛ) [16] și rostirea moale a lui *ș* în *mișeii* (7ᵛ), *sfîrșenie* (4ᵛ) și *al șeasele* (6ʳ) [17], păstrarea africatelor *dz* și *ğ* : *astădzi* (1ʳ), *D⟨u⟩m-nedzeu* (2ʳ) ; *gios* (9ᵛ), *giudecătorile* (1ʳ), *giudecii* (5ʳ) [18], *dz* > *ğ* în *să gicem* (8ᵛ) [19] și rostirea dură a lui *r* în *să strîgăm* (4ᵛ) [20]. *În privința morfologiei*, vom aminti folosirea art. pos. *a* invar. : *spurcăciunele trupului și* **a** *sufletului* (3ᵛ) [21], pronumele negativ *nime* (1ʳ) [22], formele în *-le* ale numeralului ordinal : *al noale* (6ʳ), *al treile* (6ʳ), *al unsprădzeacele* (6ᵛ) [23] și adverbul *acmu* [24].

Întrucît nu servește în mod nemijlocit cercetării noastre, nu vom zăbovi asupra localizării precise a stratului de limbă reprezentat de particularitățile amintite mai sus [25], ci ne vom mulțumi să arătăm că elementele de tip nordic se întîlnesc peste tot, precumpănind în mod evident asupra elementelor de altă proveniență dialectală. Într-adevăr, particularitățile de tip sudic (muntenesc) sînt relativ puține : *îi* în *mîinile* (4ᵛ) [26], rostirea dură a lui *ș* în *deșărtă* (scris : **деншѫртѫ** ; 4ᵛ) [27] și a lui *j* în *să grijaște* (2ʳ ; notat de două ori) [28], precum și trecerea africatei *dz* la fricativa *z* în *astăzi* (5ʳ) [29]. Așa puțin numeroase cum sînt, aceste elemente ne permit totuși să identificăm existența unui strat de limbă sudic, mult mai puțin important în limba textului decît cel nordic.

Problema care se pune este de a preciza, cu alte mijloace decît cele lingvistice, care din cele două straturi trebuie atribuit originalului și care copistului (caracterul de copie al textelor cuprinse în *Codicele Todorescu*

---

[11] O situație asemănătoare a fost consemnată în versiunea păstrată în *Manuscrisul de la Ieud* (ms. rom. BAR nr. 5032, f. 183ᵛ–189ᵛ).

[12] Vezi I. Gheție – Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 83–84.

[13] *Ibidem*, p. 90–94, 95–99.

[14] *Ibidem*, p. 136–139.

[15] *Ibidem*, p. 151–152.

[16] *Ibidem*, p. 164–169.

[17] *Ibidem*, p. 175–186.

[18] *Ibidem*, p. 187–190, 197–200.

[19] *Ibidem*, p. 186–187.

[20] *Baza dialectală a românei literare*, p. 151–152.

[21] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 232–234.

[22] *Ibidem*, p. 238–240.

[23] *Baza dialectală a românei literare*, p. 165.

[24] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 254–255.

[25] Cf. în această privință lucrarea noastră, *Baza dialectală a românei literare*, p. 319.

[26] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 102–104.

[27] *Ibidem*, p. 175–180.

[28] *Ibidem*, p. 180–186.

[29] *Ibidem*, p. 187–190.

fiind deasupra oricărei îndoieli [30]). Reținînd indicația (verificabilă în practică) a lui G. Ivănescu că într-un text copiat precumpănesc particularitățile de limbă ale copistului [31], ar însemna că originalul omiliei noastre trebuie căutat undeva în Transilvania sudică sau în Muntenia. Faptul că manuscrisul provine, după toate probabilitățile, din nordul teritoriului de peste munți ne furnizează încă un argument în acest sens. Acceptînd ideea contrară, și anume că originalul omiliei a fost un text nord-ardelenesc, va trebui să admitem că textul a fost transcris în sudul Transilvaniei sau în Muntenia de un copist care, împotriva uzanței, a intervenit foarte puțin în limba lui, pentru ca apoi să revină în părțile de miază-noapte ale Transilvaniei, spre a fi copiat din nou — ipoteză complicată pe care nimic nu o confirmă.

Dacă, prin urmare, omilia manuscrisă este o copie nordică (ardelenească) după un original sudic, atunci e de presupus că acesta nu putea fi decît tipăritura coresiană, datînd din 1581, deci mai veche, după toate probabilitățile, decît versiunea manuscrisă.

Unele dovezi de ordin filologic vin să întărească presupunerea noastră. Am văzut mai sus că N. Drăganu s-a servit de lacunele manuscrisului pentru a susține descinderea textului pe care-l studia dintr-un izvod manuscris, și nu din tipăritura coresiană. Rămînînd ca asupra acestor omisiuni să ne oprim într-o altă parte a cercetării de față, semnalăm în cele ce urmează alte două, care se explică prin raportare la tipăritura din 1581 [32].

Pe fila 4^{v}/r. 9—10 a *Codicelui Todorescu* întîlnim pasajul : *că Domnul de sus învricatu e și împărat prespre tot pămîntul, că mare-i Domnul* [*și lăudat foarte mare e Domnul*] *și măriei lui nu e sfîrșenie*, în care cuvintele trecute în paranteze drepte au fost omise.

Iată cum se prezintă acum pasajul corespunzător din Coresi (p. 134/r. 26—28) :

26 îm-
27 părat prespre tot pămîntul că mare e Domnul [și
28 lăudat foarte. mare e Domnul] și măriei lui nu e

Ajuns spre sfîrșitul rîndului 27 și ridicînd ochii din manuscris asupra izvodului, copistul, indus în eroare de *și*, despre care știa că urmează, a greșit rîndul, coborînd cu unul, exact dedesubtul cuvintelor pe care tocmai le scrisese și a omis astfel cuvintele *și lăudat foarte mare e Domnul.*

Pe fila 11^{r}/r. 6—8 a *Codicelui Todorescu* am consemnat pasajul : *den putregiune slobodzimu-ne, învise Hs.* [*și den blăstem dezlegatu-ne-am, învise Hs.*] și *noi încă viemu-n* ‹*e*›, *învise Hs. și noi...*, în care cuvintele trecute în paranteze au fost omise.

În *Cazania a II-a* a lui Coresi fragmentul corespunzător este tipărit astfel (p. 137/r. 19—20) :

19 slobozimu-ne. învise Hs [și den blăstem dezlegatu-ne-a-
20 m învise Hs] și noi încă înviemu-ne. învise Hs, și noi

---

[30] Vezi N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, p. 20 și urm.

[31] *Ibidem*, p. 96.

[32] Cf. N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, p. 47, unde se dă o altă explicație omisiunii de pe f. 11^{r}.

După ce a scris *învise Hs.*, de pe r. 19 al tipăriturii coresiene, scribul a comis aceeași greșeală ca în pasajul precedent, indus poate în eroare, de data aceasta, și de cuvintele *învise Hs*, aflate în rîndul următor și pe care a putut crede că tocmai le scrisese. Este evident că numai o dispunere a textului întocmai ca în *Cazania* coresiană a putut determina omisiunile de mai sus.

Ambele exemple sînt în măsură să ne sugereze că între *Codicele Todorescu* și *Cazania* lui Coresi există o anumită legătură de filiație, în sensul că versiunea manuscrisă provine, direct sau prin intermediar, din cea tipărită.

6. Unicul text vechi românesc din anii 1580—1650 în care se regăsește *Cuvîntul la Înălțarea Domnului* (f. 11^{v}—27^{v}) este *Cazania a II-a* coresiană. Și în cazul acestor două versiuni se observă aceleași profunde diferențe de ordin lingvistic care au ieșit în evidență cu prilejul comparării celor două versiuni ale *Învățăturii la Paști*. Textul coresian este scris în varianta literară muntenească, în timp ce în omilia manuscrisă sînt respectate aproape peste tot norme de tip nordic. Iată cîteva dintre acestea :

Fonetică: ă protonic > *a* în *să plateascâ* (15^{r}) [33], *e* aton medial sau final > *i: di* (25^{v}), *dicît* (18^{v}), *ficiorii* (13^{r}), *nicredincioșilor* (15^{v}), *oamini* (13^{r}), *ucinicilor* (26^{r}), *va vini* (14^{v}), palatalizarea labiodentalei *f* în stadiul *ĥ* făcută evidentă de grafia hipercorectă *firovim⟨i⟩* (22^{r}) [34], rostirea dură a consoanelor *v: se se blagoslovască* (17^{v}) [35], *t: aștaptă* (18^{r}) [36] și *dz: Dumnedzăul* (24^{v}), conservarea lui *v* în grupul consonantic *sv: svinții* (15^{r}), *svînta* (15^{r}), *n* > *m* în *simtem* (25^{v}), *sîmtu* (12^{v}) [37], rostirea moale a consoanelor *ș* și *j* în *jeale* (21^{r}), *săvîrșește-le* (20^{r}), *slujește* (24^{v}), *șeaptedzeci* (16^{v}), *șearpelui* (14^{v}), *ședeți* (21^{v}), *ședzînd* (25^{r}), *uște* (23^{r}), păstrarea africatelor *dz* și *ğ: au cădzut* (14^{v}), *dzice* (12^{r}), *dzile* (14^{r}); *giudecătoriul* (20^{r}) [38], *să giudece* (14^{v}), dispariția lui *r* prin disimilare totală în fonetică sintactică : *nostu* (17^{v}) [39].

Morfologie: pl. *mînule* (21^{v}) [40], art. pos. invariabil *a: ucinici* a *lui Hs.* (16^{v}; cf. și forma hipercorectă al *fiului venire*, 18^{r}), pron. dem. *aiasta* (14^{r}) [41], pron. nehot. *nime* (22^{v}), numeralul ordinal *al treile* (17^{r}) și adverbul *acmu* (11^{v}).

Trăsăturile de tip sudic nu sînt nici de această dată numeroase : rostirea dură a lui *ș* în *înșălăciunei* (14^{v}), *z* în *să se înfrîmțeaze* (18^{r}), *nevăzut* (18^{v}), *patruzeci* (14^{r}), *văzătorului* (12^{r}) și, în special, termenul *ginere* (= mire ; 12^{r}) [42], care nu a circulat în trecut și nu circulă nici astăzi în afara graiului muntenesc.

---

[33] Vezi *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 70—71.
[34] *Ibidem*, p. 122—124.
[35] *Ibidem*, p. 124—135.
[36] *Baza dialectală a românei literare*, p. 133—134.
[37] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 151—152.
[38] Scris : *giudecătecătoriul*.
[39] *Baza dialectală a românei literare*, p. 155.
[40] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 222—224.
[41] *Ibidem*, p. 235—237.
[42] *Baza dialectală a românei literare*, p. 187.

Nu vom repeta cele spuse mai sus, p. 6, despre modul cum trebuie localizate cele două straturi de limbă delimitate de noi în omilia din duminica Paștelui, pentru că ele sînt valabile și în cazul textului de care ne ocupăm aici. Atribuind stratul nordic copistului, iar pe cel sudic originalului, obținem o primă indicație privitoare la descinderea versiunii manuscrise din tipăritura coresiană. O adăugire semnificativă din textul manuscris confirmă această primă impresie.

Pe fila 17ᵛ/r. 1—4 a *Codicelui Todorescu* citim: *...nostru, iară alții scaunul de firovim‹i› gătiia Dumnedzeul nostru,* **iară alții** *tatăl aștepta-l* (cuvintele în plus sînt culese cu litere aldine).

Iată cum arată pasajul respectiv în *Cazania a II-a* coresiană (p. 203/r. 8—11):

8 no-
9 stru, iară alții scaunul de heruvimi gătiia Dumne-
10 zeu tatăl aștepta-l cela ce elu-l avea denainte în-
11 tru.

Aflîndu-se la începutul rîndului 10 și încheind de scris cuvîntul *Dumnezeu*, copistul, ridicînd ochii din manuscris, a greșit rîndul și a scris cuvîntul *[no]stru*, aflat, deasupra cuvîntului *Dumnezeu*, în rîndul 9. El a scris *iară alții*, apoi și-a dat seama de greșeala făcută și a continuat cu *tatăl aștepta-l*, neglijînd să șteargă cuvintele scrise din eroare. Este evident că numai o dispunere în pagini și rînduri identică sau foarte asemănătoare cu cea din *Cazania a II-a* ar fi putut permite copistului să comită greșeala de mai sus. E greu însă de imaginat că un manuscris conținînd omilia la Înălțarea Domnului ar fi putut cunoaște aceeași dispoziție a textului în rînduri ca tipăritura coresiană. Toate aceste motive ne îndreptățesc să stabilim o legătură de filiație între textele de care ne-am ocupat, în sensul că versiunea manuscrisă provine, direct sau prin intermediar, din versiunea tipărită.

7. Așa cum am arătat, *Tîlcovania evangheliei de la giudeț* se regăsește în *Pravila* coresiană, fiind tipărită la sfîrșitul cărții. Acestei împrejurări i se datorează faptul că în unicul exemplar al *Pravilei* care ne-a parvenit nu ni s-au păstrat decît trei pagini din această predică, cunoscută și sub numele de „*Zise Domnul*". În atare împrejurări, comparația textelor nu relevă nici un indiciu de ordin filologic pe baza căruia să se poată stabili un anumit raport de filiație între ele. Limba versiunii copiate în *Codicele Todorescu* prezintă aceleași particularități nordice ca și celelalte două omilii de care ne-am ocupat mai sus. Relevăm astfel închiderea lui *e* medial și final la *i: dizmirdăciunile* (102ʳ), *va dzici* (106ʳ) și a lui *u* la *o: poroncitele*[43] (99ᵛ), păstrarea lui *v* în *sv‹î›nta* (105ᵛ), *și-au svîrșit* (99ᵛ), rostirea moale a lui *b* în *beutura* (104ᵛ)[44], particularitate ardelenească, și rostirea dură a lui *dz: dzua* (99ʳ) și *ț: le-au țînut* (99ᵛ), *a țîpa* (102ʳ)[45], *ș* moale în *așea* (102ʳ), *șerbul* (103ᵛ), africatele *dz: astădzi* (102ʳ), *se dzice* (105ᵛ), *Dumnedzeu* (99ᵛ) și *ğ: giudeț* (99ʳ), *putregiuni* (103ᵛ), adverbul *acmu* (102ᵛ) și substantivul *badic* (= fontă, tuci; 104ᵛ), acesta cunoscut

---

[43] *Ibidem*, p. 117—118.

[44] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 124—126, *Baza dialectală a românei literare*, p. 127—128.

[45] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 164—169.

în zonele vestice şi sud-vestice ale teritoriului de peste munţi [46]. Ca şi în cazul celorlalte texte, descoperim în *Tîlcovanie* unele trăsături de tip sudic : rostirea moale a labialelor *m* şi *v* în *tocmeala* (106^{v}) şi *veacului* (100^{r}) şi a lui *s* în *seamă* (101^{v}), *ş* dur în *aşa* (100^{r}), *înşălăturile* (105^{r}) [47], adverbul *vare* (cu *v-* ; 101^{v}) [48].

Atribuind stratul nordic copistului şi pe cel sudic originalului, din motive asupra cărora am insistat mai sus, admitem, implicit, copierea textului manuscris după tipăritură. La această concluzie ne îndrumă şi argumentul cronologic, versiunea coresiană fiind mai veche cu cel puţin 40—50 de ani decît cea cuprinsă în *Codicele Todorescu*. Să nu uităm că textul coresian a mai fost copiat în nord, şi anume în *Codicele Sturdzan*, cu respectarea celor mai multe dintre particularităţile sudice ale originalului. Faptul e în măsură să confirme răspîndirea şi transcrierea în nordul Transilvaniei a versiunii sudice existente în *Pravila* coresiană [49].

8. Prea puţine cuvinte ne rămîn de spus în legătură cu *Evanghelia bogatului şi a săracului Lazăr* din *Codicele Todorescu*. Cu foarte puţine modificări, avem a face cu versiunea coresiană din 1561, conservată în întregime, fără omisiuni, şi transpusă de la un cap la altul în grai nordic. Împrejurarea aceasta ne interzice orice fel de consideraţii categorice asupra raportului de filiaţie dintre cele două texte, deşi e de presupus, întocmai ca în cazul textului precedent, că versiunea manuscrisă, mai nouă cu cel puţin 40—50 de ani, va fi descinzînd din cea tipărită şi nu invers.

9. Concluzia cu care se încheie cercetarea noastră este că *Învăţătura la Paşti*, *Cuvîntul la Înălţarea Domnului*, *Tîlcovania evangheliei de la giudeţ* şi, probabil, *Evanghelia bogatului şi a săracului Lazăr* sînt copii după textele coresiene corespunzătoare. Constatarea noastră pare a contrazice încheierile lui N. Drăganu formulate în 1914. Într-adevăr, savantul filolog a prezentat argumente numeroase şi, nu o dată, convingătoare în favoarea părerii că textele copiate în *Codicele Todorescu* nu sînt reproduse după versiunile coresiene corespunzătoare, ci sînt transcrise după un izvor manuscris. Contradicţia e însă mai mult aparentă, deoarece părerile formulate de Drăganu şi de noi nu se exclud, ci se întregesc reciproc. E destul să admitem că textele din *Codicele Todorescu* sînt copii *indirecte* după originalele coresiene, pentru ca opiniile noastre să se concilieze în cadrul unei viziuni mai cuprinzătoare asupra filiaţiei textelor, pe care însuşi Drăganu pare să o fi întrevăzut spre sfîrşitul vieţii [50]. Unul dintre copişti a transcris textele coresiene, comiţînd, în general, destul de puţine infidelităţi faţă de textul reprodus, nu însă şi faţă de limba lui, pe care a modificat-o în sensul introducerii consecvente a unor particularităţi de tip nordic. Celălalt copist, căruia îi datorăm manuscrisul nostru, a lucrat mai neglijent, omiţînd unele pasaje (din care o parte au fost îndreptate de el însuşi la revizie). Acceptînd existenţa unei copii intermediare, avem dreptul să ne întrebăm dacă cei doi scribi n-au lăsat anumite urme particulare în limba textului. E vorba de a şti dacă în

---

[46] *Baza dialectală a românei literare*, p. 179.

[47] Scris : *înşăluturile*.

[48] *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, p. 260—261.

[49] Vezi N. Drăganu, *Un manuscript de apocrif religios ardelean din sec. al XV-lea?*, în DR, IX, 1936—1938, p. 224.

[50] Cf. *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie...*, p. 618.

stratul lingvistic de tip nordic nu sînt cumva de observat trăsături a căror localizare în acelaşi teritoriu (de proporţii mai restrînse) e cu neputinţă de făcut. O asemenea operaţie, care nu-şi are locul în lucrarea de faţă, va fi în măsură să stabilească cu suficientă precizie dacă cele două copieri succesive s-au făcut sau nu în regiuni distincte ale teritoriului lingvistic nordic.

10. Lucrarea noastră adaugă, aşadar, o probă în plus la cele aduse pînă în prezent în legătură cu răspîndirea în nordul daco-românesc a unor texte coresiene. Nu este vorba, ca în alte cazuri, de simpla descoperire a unor exemplare tipărite de diacon [51], ci de dovada că aceste cărţi nu erau numai consultate, ci se multiplicau pentru uzul localnicilor. E de remarcat totuşi că, transcriindu-se, textele coresiene îşi pierdeau particularităţile lingvistice munteneşti, care erau înlocuite, cu o consecvenţă aproape perfectă, prin trăsăturile caracteristice ale scrisului literar din zonele nordice ale Dacoromaniei. Este încă o dovadă că vechea română literară cunoştea mai multe variante teritoriale, care promovau ansambluri de norme obligatorii pentru toţi cei ce scriau în anumite regiuni ale domeniului dacoromânesc.

Mai 1975

[51] Vezi N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 63.

CONTRIBUȚII LA FILIAȚIA CEASLOAVELOR ARDELENEȘTI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

DE

EMANUELA STIFTER-BUZĂ

1. Țările române cunosc, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o intensă activitate de traducere și tipărire în românește a cărților de cult pentru oficierea serviciului divin în limba națională. Unul din motivele care au determinat această susținută acțiune este clar formulat de autorii ediției bălgrădene din 1687 a *Ceaslovățului* în predoslovie: „...Mulți cu dor merg la besearecă, ca să auză și să ia ceva mîngîiere sufletească, iar neînțelegînd, mîhniți să întoarnă acasă. Pentru care lucru văzînd noi lipsa besearecii, slobozit-am această cărțulie, ce să cheamă Ceaslovăț, pre limba rumânească".

Dintre textele religioase tipărite sau copiate în diferite localități din țară, ceasloavele s-au bucurat de o mai mică atenție din partea cercetătorilor.

Existența unui număr destul de însemnat de copii efectuate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, precum și importanța acestei categorii de texte în cadrul ritualului religios ne-au determinat să considerăm utilă o privire de ansamblu asupra ceasloavelor din epoca mai sus amintită, insistînd asupra raporturilor de filiație dintre ele.

2. Primul ceaslovăț, tipărit în Ardeal, este cel de la Bălgrad din 1687, urmat la un scurt interval de *Ceaslovățul* de la Sibiu din 1696, care reproduce într-o mare măsură tipăritura anterioară.

Pe lîngă aceste două ediții, colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.S. România cuprinde o serie de manuscrise românești reprezentînd copii de pe ceasloave, efectuate fie înainte, fie după apariția tipăriturilor. Astfel putem menționa manuscrisele înregistrate sub nr. 206, 714, 1838, 705, 712, 706, dintre care primele două sînt datate ante 1687, iar celelalte post 1687.

Pentru început, vom aduce în discuție două manuscrise din zona de nord-vest a Transilvaniei, ambele copii fiind realizate înainte de apariția *Ceaslovățului* de la Bălgrad.

3. *Ms. rom. nr.* **206**, de format in-quarto, este alcătuit din 210 file, scrise de aceeași mînă, cu semiunciale. Lucrarea reprezintă copia unui ceaslov care nu s-a păstrat integral. Notița rămasă de la scrib ne-a înlesnit datarea și localizarea manuscrisului: „Scris-am eu, popa Florea, lăcuitoriu în Criștelic, această carte, anume Ceasosloveț, în bătrîneațele meale. 1669" (f. 77^{v}).

Este singura lucrare rămasă de la preotul Florea, care mărturisește că a realizat-o la o vîrstă înaintată, cu propriile sale cunoștințe de limbă sîrbă: „Scris-am eu... ...cînd era⟨m⟩ slăbit în bătrîneațe, împlîndu-mi-să vreamea de 70 de ai.

Deci troparele și molitvele și pomealnicele ce-s la polonoștnițe și la pavecerniță, tropare și molitve la ceasuri și la vecernie, tropare ce dzic

pre post, oraţiia cinei şi a prîndzului, nici unele de acelea n-am avut izvod rumânescu nici cît, ce am trudit însumi, din mintea mea cea slabă, de le-am izvodit. Iară psalomii şi anghilestul cîtu-i scris tot pre cea sîrbască am socotit şi după aceaea mai multu am lăsat..." (f. 87^{r-v}).

Vom insista mai mult asupra acestui manuscris, deoarece afirmaţia copistului privitoare la caracterul original al traducerii nu se susţine din pricina aspectului grafic al lucrării şi a accidentelor de redactare[1]:

a) Lucrarea este scrisă ordonat, fără prea multe îndreptări, reveniri, adăugiri, ceea ce, de fapt, nu poate caracteriza originalul unei traduceri (mai exact vorbind, autograful traducătorului).

b) Prezenţa paralelă în text a unor fonetisme specifice unei alte zone dialectale decît cea a copistului (forme cu *dz* şi *z*: *zic*, *dzic*; *zua* — *dzua*; consecvent apare forma *Dumnezău*, cu *z*).

c) În prima parte a textului se întîlnesc sporadic îndreptări, omisiuni şi reveniri asupra unor cuvinte, enunţuri. În a doua parte, probabil din pricina oboselii sau a grabei de a duce la bun sfîrşit lucrul început, apar mai multe elemente care vin să întărească afirmaţia că ms. rom. nr. 206 este o copie:

— *intervenţia directă în text:* „Acicea am smintit. Ce caută înapoi la crucea cea roşie. Acolea pune cuvintele: De cutremurul şi înfricoşata dzua giudeţului; aşea dzi de acolea înainte" (f. 99^{r});

— *îndreptări: besea[re]ca* (81^{v}), *dumne[ze]iască* (145^{v}), *pu[tea]rnic* (120^{v}) silabele încadrate de paranteze drepte au fost adăugate ulterior de copist deasupra rîndului. Alte îndreptări — adăugarea unor cuvinte omise, de asemenea, deasupra rîndului: [*cu*] *cinste* (106^{v}) [*să*] *nu ne sfiim* (114^{r}).

Omisiunile sînt marcate uneori printr-o cruce roşie, iar marginal se indică cuvîntul: + *şi spăsitoriu* (166^{v}).

— *omisiuni de tip „bourdon"*, pe care scribul le remarcă şi asupra cărora revine. Iată numai un exemplu: *Dumnezău acesta fiind neschimbat* **carile toate făpturile** *trupul său spre muncă schimbă-l, pre carile toate făpturile...*" (f 130^{v}) (pasajul copiat prin anticipare şi şters cu două linii de către copist a fost cules cu caractere aldine).

Dacă totuşi preotul sălăjean a tradus unele texte, cum afirmă, atunci el le-a transcris, deci nu avem a face cu autograful traducătorului.

4. Celălalt manuscris românesc, anterior *Ceaslovăţului* de la Bălgrad, înregistrat sub nr. 714 la B.A.R., conţine 343 de file. Acesta a fost copiat de protopopul Pătru, a cărui semnătură apare de mai multe ori (f. 62^{r}, 248^{r}, 292^{r}). Manuscrisul conţine *Ceaslovul, anghilestul şi cele douăsprezece evanghelii*. Scribul menţionează într-o notiţă data la care îşi efectuează copia, fără a aminti însă localitatea: „Sfîrşitul Anghilestului pre opt glasuri; cu mila lui Dumnezău, eu, potropop Pătru am scris, anii Domnului 1685, în făurar, 10, marţi" (f. 307^{v}).

[1] Pentru aceasta, am avut în vedere criteriile fixate de D. Russo (*Critica textelor şi tehnica ediţiilor*, Bucureşti, 1912, p. 21), I.-A. Candrea (*Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII, traduse din slavoneşte*, vol. I, Bucureşti, 1916, p. XVII—XXVIII) şi Ion Gheţie (*Psaltirea Hurmuzachi — copie sau original?*, în SLLF, III, p. 241—260), pentru a stabili în ce măsură un manuscris reprezintă traducerea originală sau este o simplă copie. Conform opiniei celor trei savanţi, spre deosebire de textele originale, copiile conţin omisiuni, inconsecvenţe grafice şi fonetice, îndreptări, adăugiri, greşeli corectate sau rămase ca atare.

Copistul care a realizat acest manuscris este cunoscut, deoarece de la el ne-au rămas mai multe lucrări. Gh. Giuglea arată [2] că protopopul Pătru din Tinăud, care a copiat o cazanie la 1682, este și autorul manuscrisului de la 1685 : „Persoana [care a copiat ms. rom. nr. 714, *n.n.*] nu poate fi decît aceeași persoană cu a noastră, socotind după felul însemnărilor, după nume și după data în care l-a scris (trei ani după Cazanii)".

Recent, Atanasie Popa face o prezentare [3] mai largă a manuscriselor aparținînd acestui cărturar, dintre care multe se păstrează la Biblioteca Universității din Cluj. Printre lucrările rămase de la popa Pătru, autorul amintește și *Ceaslovul* de la 1685 (care se păstrează la Biblioteca Academiei R.S.R.). Dealtfel, popa Pătru scrie încă un *Ceaslov* și un *Octoih* între anii 1686 și 1688 (se păstrează la Cluj). După propria sa mărturie, prima parte a lucrării o copiază la Crișteleс, în satul popii Florea, în 1686, astfel încît nu este exclus ca el să fi cunoscut chiar manuscrisul preotului sălăjean, pe care l-am discutat anterior (ms. rom. nr. 206).

Atanasie Popa arată că popa Pătru a intervenit, uneori, în texte, folosind și alte versiuni, copii intermediare, lucru pe care l-ar fi putut face și în cazul ms. rom. nr. 714.

Pe majoritatea manuscriselor rămase de la el menționează a fi originar din satul Chinăud (Tinăud) Bihor, astfel încît și ms. rom. nr. 714 provine din aceeași zonă geografică.

5. La citirea celor două manuscrise apar multe asemănări, care ne-au determinat să încercăm stabilirea unor apropieri între aceste două texte și tipăritura bălgrădeană. Astfel, am considerat ca utilă compararea ordinii în care sînt dispuse slujbele, precum și a anumitor fragmente de text.

Structura compozițională a celor două ceasloave (ms. rom. nr. 206 și ms. rom. nr. 714) diferă în mare măsură, fapt explicabil fie prin proveniența diferită a copiilor, fie prin pierderea unora dintre filele acestor manuscrise, odată cu trecerea anilor :

Ms. rom. nr. 206	*Ms. rom. nr. 714*	*Ceaslovăț, 1687*
— Polonoștnița de toate zilele	— Vecernia (fragm.)	— Polonoștnița de toate zilele
— Polonoștnița de sîmbătă	— Pavecernița mică	— Polonoștnița de sîmbătă
— Utrenia	— Rugăciune de seară	— Utrenia
— Ceasul 3 (fragm.)	— Rugăciune de dimineață	— Ceasul 1
— Ceasul 6 (fragm.)	— Molitva preacuratei	— Ceasul 3
— Obeadnița	— Polunoștnița de toate dzilele	— Ceasul 6
— Ceasul 9	— Utrenia	— Obeadnița
— Vecernia	— Ceasul 1	— Ceasul 9
— Pavecernița mică	— Ceasul 3	— Vecernia
— Pavecernița mare	— Ceasul 6	— Pavecernița mare
— Troparele zilelor	— Obeadnița	— Pavecernița mică
— Duminica paștilor	— Ceasul 9	— Paraclisul Precistei
— Vecernia	— Troparele zilelor	— Învierea
— Nahvalite	— Canonul Sf. Troițe	— Troparele zilelor
	— Duminica Paștelui	— Ceasurile paștilor
		— Rugăciuni

[2] G. Giuglea, *Cazania protopopului popa Pătru din Tinăud (Bihor), Manuscris*, în „Dacoromania", I, 1920—1921, p. 359.

[3] At. Popa, *Un cărturar bihorean din secolul al XVII-lea : Popa Pătru din Tinăud*, în „Limbă și literatură", XX, 1969, p. 193—197.

Se poate observa fără greutate că între ms. rom. nr. 206 (1669) şi tipăritură există mai multe asemănări decît între cele două manuscrise sau decît între ms. rom. nr. 714 şi tipăritură, ceea ce ne îndreptăţeşte să presupunem, pentru început, că ms. rom. nr. 714 ar proveni dintr-un alt original.

În acelaşi timp, afinităţile dintre ms. rom. nr. 206 şi tipăritura de la 1687 dovedesc provenienţa lor dintr-un izvor comun, astăzi pierdut.

Nu putem considera ms. rom. nr. 206 ca bază a tipăriturii, deoarece e greu de crezut că autorii ediţiei din Alba-Iulia ar fi folosit un manuscris provenind dintr-o zonă destul de îndepărtată, ca Sălajul. Comparînd însă unele fragmente de text extrase din diversele slujbe pe care le include ceremonialul religios, vom vedea că asemănări pronunţate apar şi între cele două manuscrise. O astfel de constatare ne determină să presupunem că scribul care a copiat manuscrisul nr. 714 a pus la contribuţie, pe lîngă versiunea originală (utilizată şi de popa Florea la 1669), şi una sau mai multe variante pe care le vom numi copii intermediare, care s-au pierdut ulterior. Dealtfel, aceste modificări se pot datora chiar scribului, protopopului Pătru din Tinăud, care a fost unul dintre cărturarii cunoscuţi ai Bihorului în secolul al XVII-lea. Această interpretare poate explica, în bună parte, atît ordinea oarecum diferită a slujbelor în text, cît şi conţinutul mai dezvoltat al unor capitole. De exemplu, capitolul „Troparele... zilelor" cuprinde, în ms. rom. nr. 714, un număr mai mare de rugăciuni atît faţă de ms. rom. nr. 206, cît şi faţă de tipăritura bălgrădeană :

Ms. rom. nr. 206[4] *Marţi*	*Ms. rom. nr. 714* *Marţi*	*Ceaslovăţ, 1687* *Marţi*
— *Pamintea dreptului cu laudă-i...*	— *Pomana dereptului să lăudăm... (165*^{r}*)*	— *Pomenirea dreptului iaste cu laudă... (171*$^{r-v}$*)*
— Lui Dumnezău fost-am făptură... (89^{r})	— Lui Dumnezău fost-am făptură... (166^{r})	— *Prin tine, fecioară născătoare de Dumnezău, ne-am făcut părtaşi firei lui Dumnezău... (171*^{v}*—172*^{r}*)*
— Cea neroditoare *astădzi* a lui Hristos înainte curătoriu născut-au... (89^{v})	— Cea neroditoare *astădzi* a lui Hristos înainte curătoriu născut-au... (166^{v})	— *Astăzi cea neroditoare naşte pre solulitoriul înaintea lui Hristos... (172*^{r}*)*
	— Proroace preaslăvite şi înainte curătoriu... (167^{r}).	
	— Pre tine, prorocii toţi, fecioară, mainte te vestiră... (167^{r}).	

Se observă de îndată că asemănările dintre cele două manuscrise sînt cît se poate de evidente. Cu toate acestea, conţinutul mai bogat al capitolului în discuţie din ms. nr. 714 ne impune să presupunem folosirea şi a altor copii intermediare. De asemenea, se poate remarca, cu destulă uşurinţă, aspectul mai îngrijit al textului tipăriturii faţă de celelalte două

[4] Cu caractere cursive au fost redate diferenţele care apar între textele aflate în discuţie.

manuscrise. Vom ilustra afirmația noastră și cu un alt fragment de text, luat din capitolul „Vecernia" :

Ms. rom. nr. 206	*Ms. rom. nr. 714*	*Ceaslovăț, 1687*
Luni sara	*Luni sara*	*Luni seara*
Domnul audzi-mă-va cînd voiu striga către *dinsul.*	Domnul aduzi-mă-va cînd voiu striga către *însul.*	Domnul auzi-mă-va cînd voiu striga către *dinsul.*
Marți sara	*Marți sara*	*Marți seara*
Mila ta, doamne, împregiura-mă-va în toate dzilele *viețîi meale.*	Mila ta, doamne, împregiura-mă-va în toate dzilele *vieției meale.*	*Binele și mila vor veni spre mine în toate zilele viețîi meale.*
Miercuri sara	*Miercuri sara*	*Miercuri seara*
Dumnezău în numele tău spășeaște-mă și *în tăriia* ta giudecă-mă.	*Dumnedzău în* numele tău spășeaște-mă și *în tăriia* ta giudecă-mă.	*Doamne, întru* numele tău spășeaștă-mă și *întru putearea* ta giudecă-mă.

Identitatea celor mai multe dintre fragmentele de mai sus ne duce spre un original comun. Ceea ce face ca între textele de față să existe unele deosebiri sînt anumite fonetisme regionale, specifice zonei de proveniență a copiștilor. Considerăm că atît ms. rom. nr. 206, cît și *Ceaslovățul* de la Bălgrad provin din același original, în timp ce ms. nr. 714 utilizează, pe lîngă originalul folosit de popa Florea și popa Ioan Zoba din Vinț și Gheorghe din Daia (autorii ediției bălgrădene), și o altă versiune (dat fiind numărul mai mare al rugăciunilor în anumite capitole, ordinea oarecum diferită a slujbelor în text).

6. Ne vom ocupa, în continuare, de textele posterioare tipăriturii bălgrădene, adică de ms. rom. nr. 1838 (din 1693), de ediția sibiană a *Ceaslovului* (1696) și de ms. rom. nr. 712 (1696), 706 (1701) și 705 (nedatat).

După propria mărturisire a scribului, ms. rom. nr. 1838 a fost realizat la mănăstirea transilvăneană Plosca, aflată în apropierea Hunedoarei : „Această carte scris-am eu, Vasilie dascalul moldovanul, cînd am șezut la mînăstire la Plosca, la Hinidoră..." (f. 175^{v}).

Data este indicată într-o altă notiță (f. 257^{r}) : „eu, multpăcătosul Vasilie Sturdze, s⟨i⟩ nu Badiul ot Moldova. *V⟨u⟩ l⟨ĕ⟩t*, 1693, mai 15 *d⟨n⟩i*".

Copia reprezintă un miscelaneu, printre ale cărui texte găsim și un *Slujebnic* (între filele 21^{r}—26^{v}; 31^{r}—138^{v}) care urmează, după cum vom vedea, textul tipăriturii bălgrădene.

Ca și în cazul manuscriselor anterioare, vom urmări aceleași aspecte, spre a vedea în ce măsură există asemănări sau deosebiri între tipăritura din 1687 și copia efectuată de un scrib numai cîțiva ani mai tîrziu.

Comparînd succesiunea slujbelor în cele două lucrări, vom observa că ele merg uneori pînă la identitate.

Diferenţele care apar însă se datorează lipsei unui număr însemnat de file din manuscrisul dascălului Vasilie Sturdze Moldovanul :

Ceaslovăţ, 1687	*Ms. rom. nr. 1838 (1693)*
— Polonoştniţa de toate zilele	— Polonoştniţa de toate dzilele
— Polonoştniţa de sîmbătă	— Poloştniţa de sîmbătă
— Utrenia	— Utrenia
— Ceasul 1	— Ceasul 1
— Ceasul 3	— Ceasul 3
— Ceasul 6	— Ceasul 6
— Obeadniţa	— Obeadniţa
— Ceasul 9	— Ceasul 9
— Vecernia	— Vecernia
— Pavecerniţa mare	— Pavecerniţa (păstrată fragmentar)
— Pavecerniţa mică	
— Paraclisul Precistei	
— Învierea	— Învierea
— Troparele zilelor	— Troparele zilelor
— Ceasurile paştilor	
— Rugăciuni	— Rugăciuni

După cum se poate uşor remarca, afirmaţia noastră se susţine. Dealtfel, şi cercetarea unor fragmente de text va impune stabilirea unei strînse relaţii de dependenţă a manuscrisului faţă de tipăritură :

Ceaslovăţ, 1687	*Ms. rom. nr. 1838*
Marţi	*Marţi*
— *Pomenirea* direptului *iaste* cu laudă... (171^{r-v}).	— *Pomenire* direptului *este* cu laudă... (115^{v}).
— Prin tine, fecioară născătoare de Dumnezău, ne-am făcut părtaşi firei... (172^{v})	— Prin tine, fecioară născătoare de Dumnezău, ne-am făcut părtaşi firei... (115^{v}).
— Astăzi cea neroditoare naşte pre *solulitoriul înaintea* lui Hristos... (172^{v}).	— Astăzi cea neroditoare naşte pre *solitoriul înainte* lui Hristos... (116^{v}).

Din Vecernie am ales de această dată, una dintre rugăciuni, intitulată *Lumină lină.*

Ceaslovăţ, 1687	*Ms. rom. nr. 1838 (1693)*
Lumină lină a *sfintei* slave, celui fără de moarte, părintelui ceresc, *sfîntul*, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus şi văzînd lumina serii, *cîntăm* pre fiiul şi pre *sfîntul* duh Dumnezău. Destoinic eşti în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri prea cuvioase, fiiul lui *Dumnezău*, cela ce dai viiaţă a toată lumea, pentru carea toată lumea te măreaşte (f. 108^{v}—109^{r}).	— Lumină lină a *svintei* slave, celui fără de moarte, părintelui ceresc, *svintul*, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus şi văzînd lumina serii *cîntă* pre fiiul şi pre *svintul* duh Dumnezău. Destoinic eşti în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri prea cuvioase, fiiul lui *Dumnedzău*, cela ce dai viiaţă a toată lumea, pentru carea toată lumea te măreaşte (f. 89^{v}—90^{r}).

Compararea fragmentelor extrase din cele două texte demonstrează în mod elocvent dependenţa manuscrisului de tipăritura de la 1687, cu atît mai mult cu cît, fiind prima tipăritură ardelenească de acest fel, *Ceaslovăţul* de la Bălgrad trebuie să se fi bucurat de o largă circulaţie (nu trebuie uitat faptul că tirajul la acea dată era insuficient, astfel încît copierea textelor devenea absolut necesară).

7. *Ceaslovățul* sibian, de care ne vom ocupa în continuare, a fost realizat la un interval de nouă ani după tipăritura bălgrădeană, de către tipograful Chiriac Moldoveanul, la îndemnul mitropolitului Teofil al Ardealului și al protopopului Gheorghe Dăianul, probabil una și aceeași persoană cu protopopul Gheorghie din Daia, colaboratorul popii Ioan Zoba din Vinț, autori ai ediției de la 1687.

Punînd față în față cele două ediții, identitatea de structură se observă din primul moment, dar trebuie să notăm prezența unui capitol suplimentar în tipăritura sibiană — „Catavasiile pe un an întreg" (începînd de la 1 septembrie). Acest capitol va fi inclus și în manuscrisele ulterioare (712, 706, 705), fapt care ne determină să considerăm că sursa de la care au pornit este *Ceaslovățul* sibian.

Uneori succesiunea slujbelor este inversată în ediția sibiană, dar structura compozițională și apoi textul, comparate permanent cu *Ceaslovățul* de la 1687 dovedesc strînsa legătură dintre aceste două tipărituri:

Ceaslovăț, 1687	*Ceaslovăț, 1696*
— Polonoștnița de toate zilele	— Polunoștnița de toate dzilele
— Polonoștnița de sîmbătă	— Polunoștnița de sîmbătă
— Utrenia	— Utrenia
— Ceasul 1	— Ceasul 1
— Ceasul 3	— Ceasul 3
— Ceasul 6	— Ceasul 6
— Obeadnița	— Obeadnița
— Ceasul 9	— Ceasul 9
— Vecernia	— Vecernia
— *Pavecernița mare*	— *Pavecernița mică*
— *Pavecernița mică*	— *Pavecernița mare*
— *Paraclisul Precistei*	— Troparele învierii
— Învierea	— Troparele zilelor
— Troparele zilelor	— Ceasurile la Paști
— Ceasurile la Paști	— *Paraclisul Precistei*
— Rugăciuni	— Rugăciuni
	— Catavasiile

Dacă vom compara fragmente de text, vom observa că apar diferențe de natură lingvistică [5] (fonetisme, consonantisme, substituiri de termeni), fapt explicabil prin intervenția editorilor, a tipografilor sau a diferiților copiști.

De subliniat că ediția sibiană conține peste tot fonetismul regional *dz*, durificarea consoanelor și înlocuiri de termeni, uneori chiar de enunțuri mai largi.

Această situație are la bază faptul că, pe lîngă tipărituri pe care o reproduce (1687), se pare că a mai fost pusă la contribuție și o versiune a psalmilor, mai apropiată de originalul slavon. Ne-a interesat în special conținutul psalmilor, deoarece aceștia sînt texte fundamentale ale slujbelor incluse în *Ceaslovăț* (a se vedea și paragraful referitor la psalmi, p. 21).

[5] Ion Gheție, *Evoluția normelor literare în tipăriturile ardelenești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea*, în LR, XXII, 1973, nr. 5, p. 443—452.

Comparînd textul celor două variante, vom observa cu uşurinţă dependenţa ce se poate stabili între ele.

Ceaslovăţ, 1687	*Ceaslovăţ, 1696*
Marţi	*Marţi*
— Pomenirea direptului iaste cu laudă... (171^{r-v}).	— Pomenirea direptului iaste cu laudă... (187^{r}).
— Prin tine, fecioară născătoare de *Dumnezău*, ne-am făcut părtaşi firei... (171^{v}—172).	— Prin tine, fecioară născătoare de *Dumnedzău*, ne-am făcut părtaşi firei... (187^{v}).
— *Astăzi* cea neroditoare naşte pre *solulitoriul* înaintea lui Hristos... (172^{v}).	— *Astădzi* cea neroditoare naşte pre *solitoriul* înaintea lui Hristos... (188^{r}).

În capitolul care cuprinde rugăciunile de la vecernie, ne-am oprit din nou asupra rugăciunii *Lumină lină* :

Ceaslovăţ, 1687	*Ceaslovăţ, 1696*
Lumină lină a sfintei slave, celui *fără de* moarte, părintelui ceresc, sfîntul, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus şi *văzînd* lumina *serii* cîntăm pre părintele şi pre fiiul şi pre sfîntul duh *Dumnezău*. Destoinic eşti în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri prea cuvioase, fiiul lui *Dumnezău*, cela ce dai *viiaţa* a toată lumea, pentru *carea* toată lumea te măreaşte (f. 108^{v}—109^{v}).	Lumină lină a sfintei slave, celui *fără* moarte, părintelui ceresc, sfîntul, fericitul Isus Hristos. Sosind soarele spre apus şi *vădzînd* lumina *sării*, cîntăm pre părintele şi pre fiiul şi preasfîntul duh *Dumnedzău*. Destoinic eşti în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri preacuvioase, fiiul lui *Dumnedzău*, cela ce dai *viiaţă* a toată lumea, pentru *care* toată lumea te măreaşte (f. 134^{v}—135^{v}).

Cele cîteva deosebiri sînt şi de astă dată de natură fonetică (prezenţa lui *dz*, caracterul dur al consoanei *s*) şi morfologică (pronumele relativ nearticulat etc.).

Identitatea de text dovedeşte cu prisosinţă faptul că ediţia sibiană reproduce tipăritura de la Bălgrad.

8. În continuare, vom urmări în ce măsură această a doua ediţie a *Ceaslovăţului* a fost transcrisă, la rîndul ei, de copişti. De aceea, vom avea în vedere manuscrisele româneşti înregistrate la Biblioteca Academiei R.S.R. sub numerele 712, 706 şi 705. Pentru a nu încărca expunerea, le vom trata împreună, după ce vom fi stabilit trăsăturile particulare ale fiecăruia dintre ele.

Ms. rom. nr. 712, de format in-quarto, alcătuit din 276 file, cuprinde un *Ceaslov* (între filele 3^{v}—176^{r}), un *Octoih* şi alte *slujbe*. La file 104^{v} apare o însemnare a copistului : „*Konec.* 1696".

Ms. rom. nr. 706, de acelaşi format, are 379 de file, conţinînd *Ceaslovul* (între f. 3^{r}—183^{v}) şi *Octoihul*. Copia aparţine dascălului Vasilie Sturdze Moldovanul, care face mai multe însemnări, dintre care într-una se indică data şi locul realizării copiei : „Scris-am eu, dascălul Vasilie Sturdze badiul moldovanul, cînd am şezut în sat în Stracăş. Să se ştie. *Rož.* 1701 *m (s) ca* avgustu, 16 *dni*" (f. 298^{r}). Localitatea menţionată de scrib se află în judeţul Bihor.

Ms. rom. nr. 705. Este singurul dintre manuscrisele cercetate care nu conţine anul copierii sale. De format in-quarto, alcătuită din 196 de file, lucrarea are un aspect deosebit de îngrijit, scrisă cu semiunciale. La

fila 148^{v} există o singură însemnare : „Dau har lui Dumnezău că mi-au ajutat de am agiuns după început și săvîrșitu. *Konec*".

Datorită faptului că manuscrisul prezintă structura tipăriturii sibiene (indiciu mai sigur : prezența capitolului *Catavasiile*), considerăm că această copie nu poate fi anterioară anului 1696. Fragmentele de filigran extrase din manuscris (coroană surmontată de cruce) nu se găsesc în albumele cercetate [6] de noi (v. fig. 1, 2).

De aceea, data la care s-a realizat lucrarea rămîne incertă, dar în orice caz posterioară anului 1696 (în *Catalogul manuscriptelor românești* se indică vag secolul al XVII-lea) [7].

9. Comparînd aceste trei manuscrise cu tipăritura sibiană, se va putea observa în ce măsură există o relație de filiație între ele.

În structura compozițională a textelor aflate în discuție se vor remarca unele lipsuri, dar acestea sînt pricinuite de pierderea, în decursul anilor, a unui număr însemnat de file din volumul lor. Dintre toate textele, cel mai complet (dealtfel și cel mai bine conservat dintre toate) este ms. rom. nr. 705, care are toate capitolele, chiar dacă unele sînt fragmentare. Celelalte două manuscrise, mai deteriorate, au un număr însemnat de file pierdute.

Ms. rom. nr. 706 nu conține ultimele capitole, dar ordinea slujbelor și textul propriu-zis reproduc ediția sibiană (v. tabelul 1).

Urmărind succesiunea rugăciunilor în capitolul „Troparele... dzilelor" (v. tabelul 2), comparată cu același capitol din *Ceaslovățul* sibian, se observă că diferențele apar la nivelul fonetismelor regionale (în special alternanța *dz (z)*. Dacă în ms. rom. nr. 712 și 706 *dz* se menține, aceasta s-ar putea datora provenienței copistului dintr-o zonă în care fonetismul specific era tot *dz* ; lucrul se certifică în cazul moldovanului Vasilie Sturdze, autorul copiei nr. 706. Probabil că și copistul manuscrisului 712 aparține tot unei astfel de regiuni, în timp ce scribul care a copiat manuscrisul nr. 705 provenea dintr-un ținut în care apărea fonetismul *z* ; sînt rare situațiile în care el nu generalizează trăsătura lingvistică specifică graiului său. Aceleași concluzii se desprind și dacă vom supune comparației rugăciunea *Lumină lină* (manuscrisele nr. 712 și 706 conservă un fonetism arhaic—grupul consonantic *sv*), care face parte din capitolul „Vecernia" (v. tabelul 3).

10. Nu am luat, în cadrul acestei lucrări, spre comparare psalmii pe care îi conțin textele cercetate de noi tocmai din pricina largii lor circulații. Dacă am fi pornit de la afirmația pe care o face popa Florea, copistul celui mai vechi ceaslov ardelenesc, ar fi trebuit să considerăm ca prototip inițial lucrarea sa (ms. rom. nr. 206), dar, așa cum am arătat, afirmațiile sale nu sînt întemeiate. Spre a ne întări această convingere, am recurs la compararea psalmilor din *Ceaslovul* său cu psalmii din ediția bălgrădeană a *Psaltirii*, tipărită la anul 1651. În același timp, am com-

---

[6] J. Kémeny, *Signa interna chartarum saeculo XIV. XV, XVI, XVII et XVIII in Transilvania olim obviarum* (de la Biblioteca Universității din Cluj) ; G. Eineder, *The Ancient Paper Mills of The Former Austro-Hungarian Empire and Their Watermarks, în Monumenta Chartae Papyraceae Historiam Illustrantia*, (vol.) VIII, Hilversum (Holland), 1960 ; Vs. Nikolaev, *Watermarks of the mediaeval Ottoman Empire documents in bulgarian libraries*, Sofia, 1954.

[7] I. Bianu și R. Caracaș, *op. cit.*, tom. II, București, 1913, p. 456.

(f. 72г - 71в)

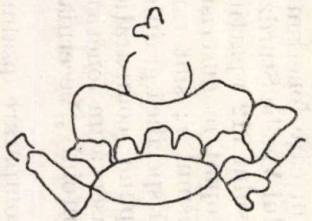

(f. 136г-135в)

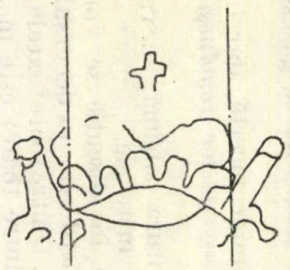

Fig. 1

(f. 71в - 72г)

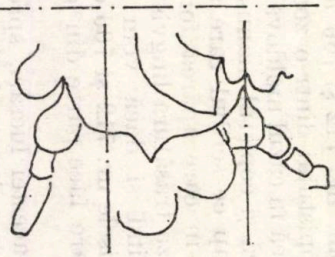

(f. 135в-136г)

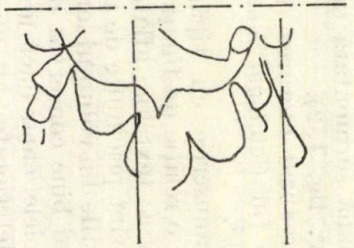

(f. 81г - 78в)

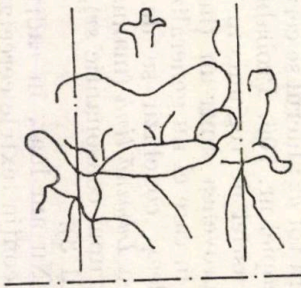

(f. 172г-177в)

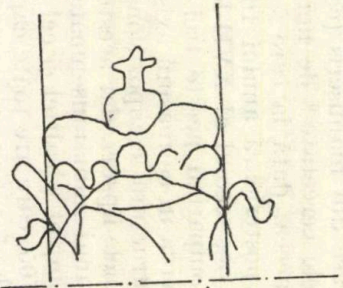

Fig. 2

(f. 78в-81г)

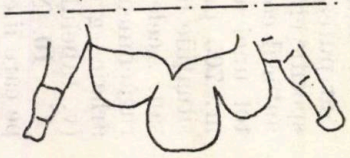

(f. 177в - 172г)

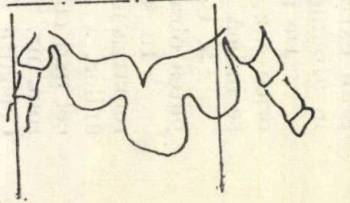

parat și versiunea psalmilor incluși în *Ceaslovățul* bălgrădean. Cercetînd aceleași fragmente și în celelalte texte de care ne-am ocupat, concluzia ce se impune este generală : variantele psalmilor sînt preluate după ediția *Psaltirii* de la Bălgrad din anul 1651. Este adevărat că apar unele diferențe atît între ms. rom. nr. 206 și *Psaltire*,cît și între *Ceaslovățul* sibian (și copiile posterioare lui) și *Psaltire*. Cercetînd însă o versiune slavonă a psaltirii, am putut constata cu ușurință că atît popa Florea, cît și autorii ediției sibiene au pus la contribuție, pe lîngă *Psaltirea* de la Bălgrad, și un text slavon. Poate în acest fel se justifică, într-o oarecare măsură, și afirmația preotului sălăjean că a tradus psalmii în românește.

Psalmul 129 (fragment)

Psalt. 1651	*Ms. rom. nr. 206,*	*Ceaslovăț, 1687,*	*Ceaslovăț, 1696*
Dintru *adîncu strigu* cătră tine, Doamne, *ascultă* glasul *mieu.*	Dintru *adîncu strigu* cătră tine, Doamne, *audzi* glasul mieu.	Dintru *adînc strigu* cătră tine, Doamne, *ascultă* glasul mieu.	Dintru *adînc strigaiu* cătră tine, Doamne, *ascultă* glasul mieu.
Fie urechile tale socotitoare glasului rugăciunii meale... (265^{v})	*Fie urechile* tale socotitoare glasului rugăciunii meale... (66^{v}).	*Fie urechile* tale socotitoare glasului rugăciunii meale... (107^{v}—108^{r}).	*Facă-să ureachile* tale socotitoare *la glasul* rugăciunii meale... (133^{v})

Odată cu prezentarea raporturilor ce se pot stabili între *Psaltirea* de la 1651 și *Ceasloavele* ardelenești din a doua jumătate a veacului al XVII-lea (care includ un foarte mare număr de cîntări ale regelui David), putem trage și unele concluzii privitoare la raporturile de filiație dintre ceasloave.

Astfel considerăm că a existat o versiune originală a *Ceaslovului* care nu poate fi anterioară anului 1651 (anul apariției *Psaltirii* de la Bălgrad) și care a stat la baza copiei popii Florea și a *Ceaslovățului* bălgrădean ; acest prototip inițial de ceaslov trebuie plasat între anii 1651 și 1669.

Fiind unul dintre cele mai solicitate texte de cult, *Ceaslovul* a cunoscut o largă circulație, dintre copiile sale păstrîndu-se pînă azi doar ms. rom. nr. 206, care rămîne astfel cel mai vechi ceaslov ardelenesc. Ms. rom. nr. 714, care prezintă, de asemenea, afinități substanțiale cu ms. nr. 206 și cu tipăritura bălgrădeană, pornește de la același original, dar face modificări folosind și alte copii intermediare. Această constatare ne-a fost impusă, după cum s-a arătat, de diferențele care apar între variantele aflate în discuție.

Ceaslovățul de la Bălgrad (copiat de Vasilie Sturdze la 1693) constituie punctul de plecare pentru ediția sibiană de la 1696, care, la rîndul său, va fi copiată de mai multe ori : ms. rom. nr. 712, 706, 705. Cît privește manuscrisul românesc nr. 705, considerăm că identitatea sa cu ediția sibiană este factorul esențial care împinge datarea lui spre ultimii patru ani ai veacului al XVII-lea sau spre primii ani ai secolului următor. În acest fel, perioada cea mai veche posibilă a realizării lui se restrînge foarte mult față de data prea largă sub care este prezentat de I. Bianu și R. Caracaș [8].

[8] *Op. cit.*, p. 456.

Tabelul 1

Ceaslovăț, 1696	*Ms. rom. nr. 712 (1696)*	*Ms. rom. nr. 706 (1701)*	*Ms. rom. nr. 705*
Polunoștniţa de toate dzilele	Polonoștniţa de toate dzile	Polonoștniţa de toate zilele	Polonoștniţa de toate zilele
Polunoștniţa de sîmbătă	Polonoștniţa de sîmbătă	Polonoștniţa de sîmbătă	Polonoștniţa de sîmbătă
Utrenia	Psalomii utrănii	Utrenia	Psalmii dimineţii
Ceasul 1	Ceasul 1	Ceasul 1	Ceasul 1
Ceasul 3	Ceasul 3	Ceasul 3	Ceasul 3
Ceasul 6	Ceasul 6	Ceasul 6	Ceasul 6
Obeadniţa	Obeadniţa	Obeadniţa	Obeadniţa
Ceasul 9	Ceasul 9	Ceasul 9	Ceasul 9
Vecernia	Vecernia	Vecernia	Vecernia
Pavecerniţa mică	Pavecerniţa mică	Pavecerniţa mică	Pavecerniţa mică
Pavecerniţa mare	Pavecerniţa mare	Pavecerniţa mare	Pavecerniţa mare
Troparele învierii			Învierea
Troparele zilelor			Troparele... zilelor
Ceasurile la Paşti			Ceasurile în ziua de Paşti
Paraclisul Precistei	Paraclisul Maicii Domnului	Paraclisul Maicii Domnului	Paraclisul Maicii Domnului
Rugăciuni	Sinaxar (sept.-aug.)	Troparele... dzilelor	Rugăciuni
Catavasii	Troparele dzilelor		Catavasii

Tabelul 2

Ceaslovăț, 1696 *Marți*	*Ms. rom. nr. 712 (1696)* *Marți*	*Ms. rom. nr. 706 (1701)* *Marți*	*Ms. rom. nr. 705* *Marți*
— Pomenirea *direptului* iaste cu laudă... (187^{r}).	— Pomenirea *direptului* iaste cu laudă... (169^{v}).	— Pomenirea *direptului* iaste cu laudă... (178^{r}).	— Pomenirea *dereptului* iaste cu laudă... (113^{r})
— Prin tine, fecioară, născătoare de *Dumnedzău*, ne-am făcut părtași *firei* lui *Dumnedzău*... (187^{v}).	— Prin tine, fecioară născătoare de Dumnedzău, ne-am făcut părtași *firii* lui *Dumnedzău*... (170^{r})	— Prin tine, fecioară născătoare de Dumnedzău, ne-am făcut părtași *firii* lui *Dumnedzău*... (178^{r}).	— Prin tine, fecioară născătoare de *Dumnezău*, ne-am făcut părtași *firei* lui *Dumnezău*... (113^{v})
— *Astădzi* cea neroditoare naște pre solitoriul *inaintea* lui Hristos... (188^{r}).	— *Astădzi* cea neroditoare naște pre solitoriul *inaintea* lui Hristos... (170^{r-v}).	— *Astădzi* cea neroditoare naște pre solitoriul *inainte* lui Hristos... (178^{r-v}).	— *Astăzi* cea neroditoare naște pre solitoriul *inaintea* lui Hristos... (113^{v}).

Tabelul 3

Ceaslovăț, 1696	*Ms. rom. nr. 712 (1696)*	*Ms. rom. nr. 706 (1701)*	*Ms. rom. nr. 705*
Lumină lină a *sfintei* slave, celui fără moarte, părintelui ceresc, *sfintul*, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus și *văzînd* lumina sării, cîntăm pre părintele și pre fiiul și pre *sfintul* duh *Dumnedzău*. Destoinic ești în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri preacuvioase, fiiul lui *Dumnedzău*, cela ce dai viiață a toată lumea, pentru care toată lumea te mărește (f. 134^{v}—135^{r}).	Lumină lină a *svintei* slave, celui fără moarte, părintelui ceresc, *svintului*, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus și *văzînd* lumina sării, cîntăm pre părintele și pre fiiul și pre *svintul* duh *Dumnedzău*. Destoinic ești în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri preacuvioase, fiiul lui *Dumnedzău*, cela ce dai viiață a toată lumea, pentru care toată lumea te mărește. (f. 71^{v}—72^{r}).	Lumină lină a *svintei* slave, celui fără moarte, părintelui ceresc, *svintul*, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus și *văzînd* lumina sării, cîntăm pre părintele și pre fiiul și pre *svintul* duh *Dumnedzău*. Destoinic ești în toate vremile, să fii cîntat, cu glasuri preacuvioase fiiul lui *Dumnedzău*, cela ce dai viiață a toată lumea, pentru care toată lumea te mărește. (125^{v}—126^{r}).	Lumină lină a *sfintei* slave, celui fără moarte, părintelui ceresc, fericitul, Isus Hristos. Sosind soarele spre apus și *văzînd* lumina sării, cîntăm pre părintele și pre fiiul și pre *sfintul* duh *Dumnezău*. Destoinic ești în toate vremile, să fii cîntat cu glasuri preacuvioase, fiiul lui *Dumnezău*, cela ce dai viiață a toată lumea, pentru care toată lumea te mărește (f. 76^{v}).

În urma celor arătate mai sus, stema filiației [9] pe care o propunem este următoarea:

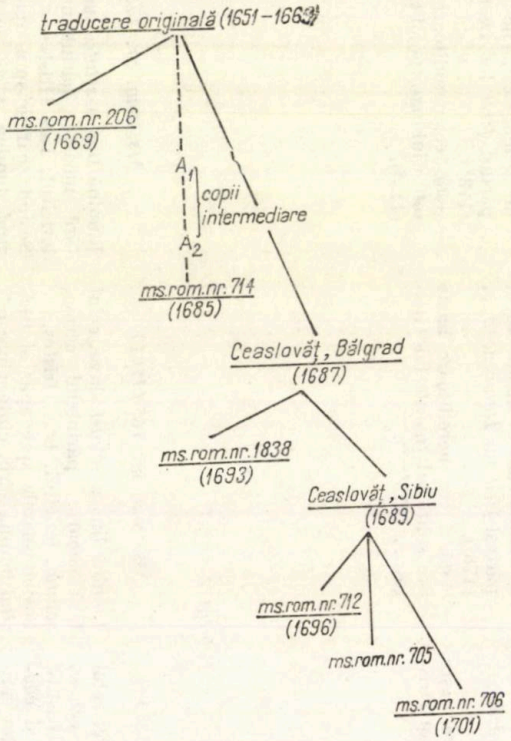

Fig. 3

[9] Prin linie dreaptă s-au indicat relațiile considerate de noi ca sigure, iar prin linie întreruptă diferitele copii intermediare, al căror număr ar putea fi mai mare.

UN MANUSCRIS ROMÂNESC AL *ÎNTÎMPLĂRILOR LUI TELEMAC* DE FÉNELON: FILIERĂ, LOCALIZARE, DATARE, PATERNITATE

DE

ILEANA VÎRTOSU

Printre copiile manuscrise ale scrierii lui Fénelon *Les aventures de Télémaque*, tradusă în limba română în secolul al XVIII-lea (1772, Moldova), figurează un in-folio nedatat, nelocalizat, fără numele copistului sau al traducătorului, cu o însemnare care dezvăluie doar numele unui posesor ocazional. Despre acest manuscris — ms. rom. 1576, B.A.R., afirmam că nu reproduce textul traducerii din 1772, făcută după versiunea neogreacă al lui Athanasios Skiadás (Veneția, 1742), ci un text diferit, după toate probabilitățile, de filieră romanică [1]. În sprijinul acestei ipoteze și pînă la o cercetare amănunțită, aduceam argumente de natură filologică (structurarea diferită a celor două texte) și lingvistică (prezența vocabularului mitologic în forma lui latină, absența fonetismelor grecești) și prezentam, spre comparație, un fragment din cele două traduceri.

Studiul atent al manuscrisului, întreprins ulterior, ne-a permis stabilirea filierei, localizarea, datarea și identificarea traducătorului. Aceste probleme formează obiectul paginilor de față.

1. Identificarea textului folosit de traducător.

Ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac* reprezintă traducerea, direct din limba franceză, a operei lui Fénelon. Traducătorul folosește o ediție completă, în 24 de cărți, din care nu transpune în limba română decît nouă (cartea a noua a rămas neterminată). Identificarea acestei ediții este, însă, ineficace, deoarece asemenea ediții se numără cu zecile, începînd din 1699, anul apariției operei, și pînă tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Argumentele de ordin filologic rămîn, așadar, inutilizabile. Din această cauză, demonstrarea traducerii directe din limba franceză nu se poate face decît pe baze lingvistice.

În stabilirea echivalențelor dintre două limbi, orice traducător recurge la două „tehnici lingvistice": traducerea directă și traducerea indirectă [2]. Împrumutul, calcul și traducerea literală folosite în traducerea directă sînt cele care dezvăluie interferențele pozitive și/sau negative dintre cele două limbi. Evidențierea transferurilor, adică a interferențelor negative, indică punctele în care sistemul limbii-țintă, limba în care se traduce, cade sub influența limbii-bază, limba din care se traduce, influență

---

[1] Vezi studiul nostru *Primele manuscrise românești ale „Întîmplărilor lui Telemac". Descriere*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 1, p. 27—47.

[2] J.-P. Vinay, *La traduction humaine*, în „Le langage", collection Pléiade, Paris, 1968, p. 729—757, volum scos sub îngrijirea lui André Martinet.

care rămîne neasimilată. În toate compartimentele limbii-ţintă se pot manifesta această preluare de structuri străine şi, în acelaşi timp, acest refuz al limbii de a şi le asimila.

1.1. *Transferuri fonetice.*

Textul românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* prezintă o serie de unităţi lexicale a căror structură fonetică se deosebeşte de cea acceptată de limba literară. Diferenţa indică preluarea mecanică a unor fonetisme ale limbii franceze într-o perioadă cînd nu se stabiliseră încă corespondenţele dintre cele două limbi. Observăm astfel :

1.1.1. Prezenţa dentalei /s/ într-un număr restrîns de cuvinte : *itasieni*, *siclopi*, *Evridisa*. Aceste forme nu pot proveni decît din limba franceză : *Ithaciens*, *cyclopes*, *Eurydice*. O etimologie neogreacă : Ἰθάκη, κύκλωψ, Εὐρυδίκη ar fi impus ocluziva /k/ : *itachieni*, *chiclopi*, *Evridichi*, forme atestate, dealtfel, în aceeaşi perioadă, în textele româneşti traduse din neogreacă. De asemenea, ipoteza limbii ruse sau a limbii germane ca limbi din care s-a tradus este infirmată de absenţa africatei /ţ/, proprie acestor limbi : *цикλоп* (rusă), *Cyclopen*, *Eurydice* (germană). Această preluare a fonetismului francez nu este generalizată în textul românesc. Cel mai des apare corespondenţa fr. /s/ > rom. /ţ/, poate şi sub influenţa limbii ruse sau a limbii germane : fr. *Alcides*, *Acestes*, *Mycènes*, *Narcisse*, *Phénicie* > rom. *Alţides*, *Aţestes*, *Miţena*, *Narţis*, *Feniţiia*. Dar tocmai caracterul accidental al fonetismului /s/ indică limba franceză ca limbă a ediţiei folosite în traducere.

1.1.2. În structura cîtorva adjective şi substantive derivate din toponime, sufixul *-ian* apare sub forma *-ien : feniţien*, *lezbien*, *rodien*, *tirien*. Prezenţa vocalei /e/, neobişnuită în sufixul românesc, indică preluarea mecanică a fonetismului *-ien* din limba franceză : *Phénicien*, *Lesbien*, *Rhodien*, *Tyrien*. Dar formele în *-ien* coexistă cu formele în *-ian : chiprian*, *critean*, *sirian*, singurele pe care româna literară le-a acceptat. Caracterul instabil şi accidental al fonetismului *-ien* este subliniat de alternanţa *-ien/-ian* în cadrul aceluiaşi cuvînt : *feniţien/feniţian*, *tirien/ tiriian*. Ca şi în cazul precedent, acest fonetism indică o singură sursă, limba franceză.

1.2. *Transferuri lexicale.*

În domeniul lexicului, variantele lexicale ale unor neologisme, precum şi traducerile literale constituie manifestarea concretă a transferurilor din limba franceză în limba română.

1.2.1. *Neologismele.*

Ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac* consemnează multe împrumuturi, în special din limbile latină şi romanice. Pentru cincisprezece dintre ele, textul traducerii constituie chiar cea mai veche atestare documentară [3]. Dintre acestea, nu reţinem decît patru, ale căror variante lexicale trimit, fără ezitare, la limba franceză :

curiozită, s. f. (= curiozitate), accentuat pe penultima silabă (dealtfel, accentul este marcat de copist) : „o mulţime de norod [..] căuta dennadins

[3] Vezi articolele noastre : *Une curiosité étymologique : roum. CURIOZITATE*, în „Revue roumaine de linguistique", XX, 1975, nº 6 şi „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", t. XII, 1975, nº 1—2, p. 707—710 şi *En marge du Dictionnaire de la langue roumaine : nouvelles attestations de néologismes*, sub tipar.

şi cu *curiozită* la aceşti 2 streini" — f. 92^{v}, fr. „une grande foule de peuple [..] considérait avec empressement et *curiosité* ces deux étrangers". Termenul apare de patru ori şi trimite la fr. *curiosité* şi nu la lat. *curiositatem* (care a dat *curiozitáte*, singura variantă care va fi acceptată de limbă), nici la it. *curiosità* (care ar fi dat *curiozitá*, accentuat pe silaba finală, formă atestată, dealtfel, la începutul secolului al XIX-lea) şi nici la germ. *Kuriosität* (împrumutul ar fi avut forma *curiozitétă*). Limbile neogreacă şi rusă nici nu intră în discuţie, termenul respectiv nefiind un neologism de origine latină sau romanică (ngr. περιέργεια, rusă любознательность). Transpunerea sufixală fr. *-ité* > rom. *-ită* nu s-a impus în limbă, fiind înlocuită curînd de corespondenţa fr. *-ité*, rom. *-itáte*, mai conformă structurii fonetice a limbii române, în care sufixul *-itáte* este de provenienţă latină;

heros, s. m. (= erou): „singele lor [..] va fi priimit umbrii acestui *Heros*" — f. 5, fr. „leur sang [..] sera agréable à l'ombre de ce *héros*". Etimologia este dată de fr. *héros*, cuvînt pe care traducătorul l-a preluat automat în limba română, cu toate elementele lui grafice, considerîndu-l, greşit, un nume propriu. Această variantă nu s-a păstrat în limba literară, fiind înlocuită de forma *erou* (refacere, pe baza modelelor romanice, a ngr. ἥρως > rom. *irou*);

siclop, s. m. (= ciclop): „mai mult lămurită prin *siclopi*" — f. 12^{v}. Acest cuvînt explică termenul „urieşii" din fraza „Apolon [..] vru ca să-şi izbîndească asupra urieşilor" — f. 12^{v}, fr. „Apollon [..] voulut s'en venger sur les *Cyclopes*" şi este inserat într-un spaţiu rămas gol, la cîteva rînduri distanţă. Pentru motivele expuse sub 1.1.1, singura etimologie posibilă este fr. *cyclope*. Varianta *siclop* va fi înlocuită în limba literară cu forma *ciclop*;

tïgresă, s. f. (= tigroaică): „Supt-au oare ţiţile vrunii *tigresă* [..] în copilărie sa?" — f. 36^{v}, fr. „Est-ce une *tigresse* dont il a sucé les mamelles dans son enfance?". Etimologia este dată de fr. *tigresse*, orice altă provenienţă trebuind înlăturată (lat. *tigris*, *-is*, it. *la tigre*, ngr. τίγρις germ. *die Tigerweibchen*, rusă тигрица).

Aceste patru împrumuturi neologice, prin structura lor deosebită de cea acceptată de limba literară, indică, fără nici o ezitare, o etimologie franceză.

1.2.2. *Traducerile literale.*

Traducerile literale din ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac* reprezintă încercarea de a transpune noţiuni şi structuri proprii limbii franceze, fără respectarea constrîngerilor semantice şi/sau morfosintactice ale limbii române. Eşecul acestui procedeu, concretizat în contrasensuri, nonsensuri şi structuri lexicale forţate, evidenţiază dificultatea găsirii echivalenţelor într-o limbă relativ săracă lexical, dar şi cunoaşterea imperfectă a limbii franceze.

a) Traduceri literale al căror rezultat este un contrasens: rom. „această fămee *înaltă*" — f. 27, fr. „cette femme *hautaine*"; rom. „Oricine nu ştie suferi n-ari *inimă* marĕ" — f. 90, fr. „Quiconque ne sait pas souffrir, n'a point un grand *cœur*"; rom. „*Pentru nimfe*, ele îndată simţiră

focurile care acistu copilu înşălătoriu aprinde" — f. 60^{v}, fr. „*Pour les nymphes*, elles sentirent bientôt les feux que cet enfant trompeur allume"; rom. „El *au purtat* multă vreme *armele*" — f. 54, fr. „Il *a* longtemps *porté les armes*"; rom. „*Aceasta era făcut pentru noi*" — f. 5, fr. „*C'était fait de nous*"; rom. „*Cu toate aceste*, Metofis mă trimisă [..] cu robii săi ca să slujăscu cu aciia pentru paştirea turmelor sale celor mari" — f. 10^{v}, fr. „*Cependant*, Metophis m'envoya [..] avec ses esclaves afin que je servisse avec eux à conduire ses grands troupeaux" („cependant" = între timp);

b) Traduceri literale al căror rezultat este un nonsens: rom. „Fără folos va fi ca *să ne certăm viiaţa noastră împotriva viforului*" — f. 56^{v}, fr. „Il serait inutile de *disputer notre vie contre la tempête*"; rom. „pentru *tinereţile lui cele mari*" — f. 59, fr. „pour *sa grande jeunesse*"; rom. „Hei! *Nu iaste mai multu întrebare ca să gîndim* la învăţături după care să cadă a înpărăţi" — f. 8, fr. „Hélas! *Il n'est pas question de songer* aux maximes suivant lesquelles on doit régner"; rom. „*Tu mirgi să intri* în înpărăţie mea" — f. 31, fr. „*Tu vas entrer* dans mon empire";

c) Traduceri literale al căror rezultat este o structură care poate fi recunoscută ca semnificaţie, dar care este inacceptabilă în planul constituenţilor săi lexico-semantici: rom. „maica care te-*au pus în lume*" — f. 68^{v}, fr. „la mère qui vous *mit au monde*"; rom. „el avea nu ştiu ce [..] carile *făcea fricâ*" — f. 31^{v}, fr. „il avait je ne sais quoi [..] qui me *faisait peur*"; rom. „eu *iarăş apucai cuvîntul*" — f. 52, fr. „je *repris la parole*"; rom. „Trăeşti, Mentor? [..] *sau bine* nu iaste aceasta umbra a prietenului meu?" — f. 35, fr. „Vivez-vous encore? [..] *ou bien* n'est-ce qu'une ombre de mon ami?"; rom. „ei avea *eu nu ştiu ce* care era întunecat" — f. 63^{v}, fr. „ils avaient *je ne sais quoi* de sombre"; rom. „fiişte-care simţie *eu nu ştiu ce feliu* de bucurie plîngînd" — f. 79, fr. „Chacun sentait *je ne sais quel* plaisir en pleurant".

1.3. *Transferuri gramaticale.*

Transferurile gramaticale sînt reprezentate printr-un singur exemplu, construirea locuţiunii adverbiale *atît de* cu un substantiv, în loc de un adjectiv, după modelul francez *(au)tant de* + subst.: rom. „Cu *atîta de înţălepciune*, el era voios, bine plăcut şi însuş tinerăţile care sintu prea voioasă nu are *atîta de haz* cît avea acestu om în nişti bătrîneţă aşe trecute" — f. 12, fr. „Avec *tant de prudence*, il était gai, complaisant; et la jeunesse la plus enjouée n'a point *autant de grâce* qu'en avait cet homme dans une vieillesse si avancée". Rezultatul acestui transfer, care dealtfel nu a modificat semnificaţia enunţului, este o structură gramaticală inexistentă în limba română.

1.4. Transferurile fonetice, lexicale şi gramaticale, precum şi cele cîteva variante lexicale neologice ne permit să conchidem că ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac* reprezintă traducerea directă a originalului francez.

2. Localizarea traducerii manuscrise.

Manuscrisul românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* este o copie efectuată în Moldova, probabil în zona Roman-Bacău. Atît traducătorul cît şi copistul sînt moldoveni, afirmaţie pe care o susţin diferite fapte de limbă.

2.1. *Fonetisme moldovenești.*

Din multitudinea de regionalisme localizabile în Moldova (uneori și în alte graiuri nordice) reținem pe cele mai caracteristice, circumscrise geografic și nesusceptibile de a fi arhaisme [4].

2.1.1. *Fapte de vocalism.*

Destul de numeroase, particularitățile vocalice moldovenești caracterizează și astăzi vorbirea locuitorilor acestor meleaguri :

— închiderea diftongului (accentuat) *i̯á* > *i̯é* (> *é*) : *abié, știém,* [*eu*] *sloboziém, simțiém,* [*sînt*] *mînié̦ți, păzié, îngreuéte, trebué,* [*zefirii*] *răcorié* ;

— închiderea diftongului (accentuat) *e̯á* > *é* : [*noi*] *credém,* [*el*] *puté, aș̦é, é* (= ea), [*el*] *băté,* [*noi*] *vidém,* [*eu*] *zicém* ;

— închiderea lui *e* (neaccentuat) > *i* : *cunoaști, fusăsi, iubești, deșchidi, vremi, lucrurili, stelile, întoarcirea, sămnili, nimfili, undi, cari, ti* (= te), *viclișug* etc. ;

— reducerea diftongului (accentuat) *e̯á* > *á* cînd diftongul este precedat de una din consoanele dure /s/, /z/, /ț/, /š/, /ž/, /r/ sau de una din labialele /p/, /b/, /m/ sau labiodentale /f/ și /v/, rostite dur : *să găsască, sacă* (= seacă), *fusasă, roșață, înfrumusițază, să ocărască, clipală, bat* (= beat), *să margă, să trimată, să tocmască, vac* (= veac), *privală* ;

— deschiderea lui *e* (accentuat și neaccentuat) > *ă* cînd vocala este precedată de una din consoanele dure /s/, /z/, /ț/, /š/, /ž/ sau de una din labialele și labiodentalele /p/, /b/, /m/, /f/, /v/, rostite dur : *trimisăsim, fusăsi, întinsăsi, săsuri, deșărtu, jăle, jărtvă, grăbăsc, să priimăsc, curcubău* (vocala este accentuată) ; *răspunsă, cîștigasă, vesălă, frumuseță, tinerță, să înveță, jălanie, să jărtvuiască, fărmăcasă, cîștigasă* (vocala este neaccentuată).

2.1.2. *Fapte de consonantism.*

În domeniul consonantismului, regionalismele moldovenești sînt mai scăzute la număr față de faptele de vocalism :

— palatalizarea labialelor și labiodentalelor : *gheții* (= bieții) *oameni, ei ne înghieră* (= îmbiară) *la luptă, înghiere* (= îmbiere), *herăle* (= fiarele) *plugului* ;

— trecerea labiodentalei /v/ la laringala /χ/ : *holbură* (= volbură), *pohărnit* (= povîrnit) ; *rahnă* (mai vechi *rîhnă* = *rîvnă*) ;

— menținerea africatei /ğ/ : *giocuri, di agiunsu, împregiur.*

Aceste particularități fonetice dialectale sînt permanente în ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac.* Se observă, totuși, caracterul limitat și fluctuant al unor fenomene. Astfel, trecerea lui /v/ la /χ/ are loc numai în trei cuvinte : *volbură* > *holbură, povîrnit* > *pohrănit* și *rîvnă* > *rahnă* ; de asemenea, observăm alternanța formelor dialectale cu formele supradialectale, caracteristice limbii literare : pe de o parte, *deșchidi, undi* etc., cu închiderea lui /e/ neaccentuat, pe de alta, *cuvinte, toate* etc., cu menținerea vocalei /e/. Mai mult, această alternanță apare în cadrul aceleiași unități lexicale : *jărtvă/jertvă, vremi/vreme, năroadile/năroadelor,* ca și *herăle/fier.* Caracterul restrîns și instabil al acestor fenomene fonetice trebuie căutat în răspîndirea din ce în ce mai largă a normei supradialec-

[4] În stabilirea acestor regionalisme ne-am orientat după Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare,* București, 1971, mai ales p. 277—280, 377, 567.

tale, proces care începe încă de pe la 1750[5]. Regionalismele sînt părăsite treptat în favoarea unei norme comune şi unitare de origine munteană. Dar tocmai această întrepătrundere este semnificativă, deoarece atestă originea moldovenească a traducătorului.

2.2. *Lexic regional.*

Elemente lexicale care să indice o arie circumscrisă de răspîndire sînt foarte puţine la număr, majoritatea fiind arhaisme, generalizate în Moldova şi Ţara Românească încă din secolul al XVI-lea. Notăm, totuşi, cîteva regionalisme: *omăt* pentru *zăpadă*, *feredeu* < magh. dial. *feredö* (= baie), *ilău* < magh. *ülö* (= nicovală).

2.3. Particularităţile fonetice şi lexicale moldoveneşti ne permit să acceptăm Moldova pentru localizarea manuscrisului românesc al *Întîmplărilor lui Telemac.*

3. Datarea traducerii manuscrise.

Traducerea cuprinsă în ms. rom. 1576 a fost realizată în anul 1782. Pentru a accepta această dată, este necesar, însă, să procedăm pe etape. Prima etapă este fixarea limitei 1780—1800. Argumentele de care ne folosim aparţin filologiei şi istoriei literare, adică criticii externe a textului. Sînt fapte de paleografie, filigranologie şi de circulaţie a manuscrisului.

3.1. *Fapte de paleografie.*

Scrierea chirilică cursivă şi întreaga ţinută a manuscrisului prezintă elemente care caracterizează îndeosebi sfîrşitul secolului al XVIII-lea [6]. Astfel, notăm absenţa aproape totală a ligaturilor; o prescurtare prin suprascriere limitată — una sau două slove aruncate deasupra rîndului; majuscule în chinovar la începutul paragrafului şi capitolului; semne de încheiere stereotipate, frecvente în această perioadă; numerotarea cu slove-cifre. Calităţile scrisului indică pe copistul de meserie şi grija lui pentru aspectul estetic al manuscrisului. Fără îndoială însă că aceste caracteristici se întîlnesc şi după anul 1800, o graniţă precisă neputînd fi trasată. Dar ceea ce trebuie reţinut este prezenţa dominantelor generale care se regăsesc cu precădere la copiştii de manuscrise şi documente din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

3.2. *Fapte de filigranologie.*

Textul ms. rom. 1576 este scris pe o hîrtie de format mare, 20 cm pe 30 cm, în coli duble, nu prea groase, de culoare alb-gălbuie. Filigranul prezintă trei pălării, dispuse în triunghi, iar drept contramarcă literele A, B şi un motiv floral [7] (vezi fig. 1).

Această hîrtie, denumită „tîrcapel" (it. „tre capelli"), a circulat foarte mult în ţările române în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

---

[5] Ion Gheţie, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, în „Limba română", XX, 1971, nr. 2, p. 113—124.

[6] Această datare apare, dealtfel, în *Dicţionarul limbii române* (DLR, serie nouă), care foloseşte manuscrisul românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* în bibliografia sa.

[7] Vezi, mai ales, filele 26, 44, 58, 66, 80, 84, 93, pentru care filigranul apare mai clar ca şi contramarca. Hîrtia prezintă şi un alt filigran — un drapel stilizat —, pe care, însă, nu l-am reţinut, filele respective conţinînd alt text decît naraţiunea lui Fénelon (vezi, mai ales, filele 125 şi 134).

şi în primele decenii ale secolului următor [8], iar în Transilvania încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea [9].

Apărut în Italia, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, filigranul celor trei pălării a îmbrăcat diferite forme, variind ca stilizare şi dispoziţie spaţială; în aceeaşi măsură s-au modificat şi literele contramărcii, după numele proprietarului fabricii de hîrtie sau al localităţii.

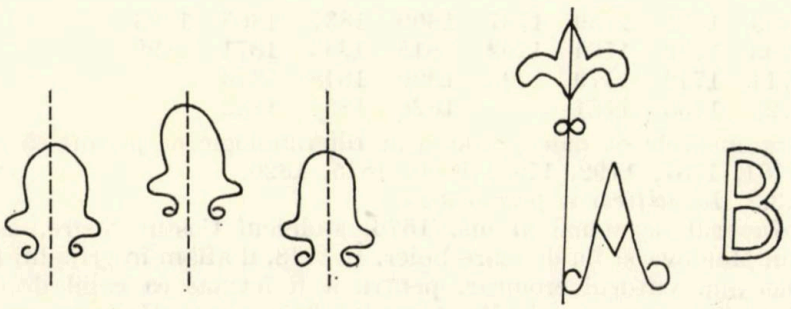

Fig. 1

Filigranul hîrtiei manuscrisului de care ne ocupăm este o variantă nonidentică a uneia din variantele următoare: varianta apărută în 1776 (în Lombardia, pe rîul Toscolano, la moara de hîrtie a fraţilor Andreoli), varianta apărută în 1786 (în Tirolul de sud, probabil la Scurelle, pe rîul Brenta), varianta apărută în 1815 (în Lombardia, la Saló, pe acelaşi rîu Toscolano, la moara de hîrtie a lui Andreas Maffizzoli) [10]. Datele pe care le furnizează studiul filigranului permit stabilirea a două limite aproximative de copiere a manuscrisului, deceniul al 7-lea al secolului al XVIII-lea şi deceniul al 2-lea al secolului al XIX-lea.

3.3. *Circulaţia manuscrisului.*

Ms. rom. al *Întîmplărilor lui Telemac* conţine o singură indicaţie contemporană despre circulaţia volumului: numele unui posesor, vel (mare) stolnicul Costin Negre, şi data de miercuri, 15 decembrie, cînd manuscrisul a trecut din mîinile acestuia în mîinile unei alte persoane, probabil un frate mai mic al stolnicului [11]. Întregirea datei şi identificarea

---

[8] Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 86. Vezi, de exemplu, documentele din anii 1782 (doc. rom.: CXCV/115 şi CXCIII/108, B.A.R.); 1783 (doc. rom. LXII/85, B.A.R.), 1784 (doc. rom. XIII/49, B.A.R.), 1785 (doc. rom. XIII/66, B.A.R.) şi manuscrisele copiate în anii 1765 (ms. rom. 122, B.A.R.), 1772 (ms. rom. 342, B.A.R.), 1775 (ms. rom. 262, B.A.R.), 1821 (ms. rom. 1198, B.A.R.). Această listă este departe de a fi completă.

[9] L. Kemény, *Signa interna chartarum saeculo XIV, XV, XVI, XVII* et *XVIII in Transilvania olim obviarum*, tom. I—III (în manuscris la Biblioteca Academiei R.S.R., filiala Cluj).

[10] Georg Eineder, *The Ancient Paper-Mills of the Former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks*, vol. VIII, Hilversum, Holland, 1960. Cele trei variante se află la numerele 698 (anul 1776), 697 (anul 1786) şi 704 (anul 1815).

[11] Iată însemnările din manuscris: ,,Această carte este de la dum⟨nealui⟩ stolnecul Negre[i], care carte, să s⟨ă⟩ ştie, de cînd m-eu adus la dechenvre în 15, mercure, şi au adus un fecior anume Ştefan" — f. 28^{v}; ,,Cinstitului şi al meu mai mare, a dumesale badelui Costen Negre, vel stolnec, ce m-eu tremes carte aceasta" — f. 84^{v}. Al doilea posesor al manu-

posesorului (prin reconstituirea cîtorva date biografice) permit circumscrierea momentului de circulație al manuscrisului. În funcție de acest moment se poate fixa cu aproximație data traducerii manuscrise.

3.3.1. *Întregirea datei.*

Pe baza tabelelor cronologice, cunoscîndu-se secolul (luăm în considerație secolele al XVIII-lea și al XIX-lea), luna și ziua săptămînii, se pot reconstitui următorii ani (în stilul iulian) [12]:

1703	1731	1759	1787	1809	1837	1865	1893
1708	1736	1764	1792	1815	1843	1871	1899
1714	1742	1770	1798	1820	1848	1876	
1725	1753	1781		1826	1854	1882	

Argumentele de paleografie și de filigranologie ne permit să reținem anii: 1781, 1787, 1792, 1798, 1809, 1815, 1820.

3.3.2. *Identificarea posesorului.*

Posesorul ocazional al ms. 1576, stolnicul Costin Negre, este originar din Moldova și fiu de mare boier. În 1748, îl aflăm în grija lui Enache Kogălniceanu, viitorul cronicar, pentru a fi format ca copil de casă pe lîngă domnitorul Constantin Mavrocordat. Știrea ne-o dă însuși cronicarul în *Letopisețul domnilor din Moldova*, manuscris din 1774: „...Și iar am întrat la slujba copilăriii din casă, pînă au mărsu Mărie-Sa [Grigore II Ghica] cu domnie la București, făcînd schimbari cu Mărie-Sa, Ion Costandin Mavrocordat vvd, domnie al triile a Mării-Sale Ion Costandin Neculai Mavrocordat vvd; și iar ni-au cerut domnie pi cîțva copii di oamini, a boerilor, pe Andrei Donici ș-altu Donici, și pe Costin Catargiu, și pe Mihălache Jor<a>, și Andreiu Beldiman, și pe *Costin Negre* [subl. ns.] ș-alții..." [13].

De obicei, copiii de casă se recrutau de pe la 14 ani. Aceasta presupune ca dată a nașterii stolnicului anul 1734. Nu știm ce ranguri și ce funcții au urmat, probabil cele pe care le îmbrățișa orice fiu de boier din acel timp. Rangul de mare stolnic cu care îl găsim consemnat în însemnările manuscrisului nostru pare a i se fi acordat, poate împreună cu funcția, de către Grigore al III-lea Ghica în ultima sa domnie (28 septembrie 1774 — 1 octombrie 1777), judecînd după faptul că la 15 februarie 1780, adică sub următorul domn, Constantin Moruzi (30 septembrie 1777 — 29 mai 1782), un document al timpului îi consemnează titlul, însoțindu-l de particula „biv", adică „fost" [14]. Din februarie 1780 și pînă în iunie 1787, vel stolnicul Costin Negre este însărcinat de domnie să cerceteze pricini de judecată și să hotărnicească moșii în ținuturile Tutova, Roman și Tecuci — este, dealtfel, ispravnic de Tutova și apoi de Tecuci. În calitatea sa de „slujbaș" domnesc, primește porunci, tri-

---

scrisului este un frate mai mic al stolnicului, deoarece îl numește pe acesta „al meu mai mare" și „bade", ultimul apelativ fiind foarte întrebuințat în Moldova pentru a marca această relație de rudenie. Dealtfel, un Ioniță Negre, cu rangul de ban, este atestat într-un document moldovenesc din 14 mai 1782 ca posesor al moșiei Saca din ținutul Covurlui (doc. rom. CLXXXV/297 și CLV/190, B.A.R., care cuprind originalul și o copie din 1845).

[12] Vezi tabelele și tehnica de lucru în *Documente privind istoria României*, vol. I, *Introducere*, București, 1956.

[13] Ms. rom. 62, B.A.R., f. 92—92^{v}; vezi și N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. I, București, 1969, p. 393.

[14] Doc. rom. CCIV/229, B.A.R.

mite anaforale, semnează mărturii şi hotărnicii [15]. După anul 1787, numele lui nu mai apare în documentele timpului. Foarte probabil, s-a săvîrşit din viaţă puţin timp după aceea.

Identificarea posesorului în persoana stolnicului moldovean Costin Negre ne permite să operăm o nouă triere în lista anilor afectaţi zilei de miercuri 15 decembrie. Astfel, reţinem în discuţie anii 1781, 1787 şi 1792. Într-unul din aceşti ani, la 15 decembrie, stolnicul Costin Negre dăruieşte fratelui său manuscrisul *Întîmplărilor lui Telemac*. Aceasta presupune, însă, că el însuşi intrase în posesiunea volumului cel puţin în primele luni ale anului respectiv, pentru a dispune de timpul necesar lecturii.

Faţă de acest moment din circulaţia manuscrisului *Întîmplărilor lui Telemac* şi acceptînd anterioritatea actului de traducere, este posibil să fixăm datele între care a putut fi făcută traducerea textului lui Fénelon : cel mai devreme în 1780 şi cel mai tîrziu în 1791. A doua etapă în fixarea datei traducerii, etapa care aduce în discuţie un singur an, eliminînd limitele, este, însă, subordonată problemei privind identificarea traducătorului.

4. Paternitatea traducerii manuscrise.

Traducătorul *Întîmplărilor lui Telemac* în limba română este, după părerea noastră, episcopul de Roman şi, apoi, mitropolit al Moldovei, Leon Gheuca. Susţinem această afirmaţie prin argumente de natură culturală.

La 13 aprilie 1783, într-o scrisoare către un preot Haralambie, marele cărturar sîrb, Dositei Obradovici (1742—1811) vorbeşte cu admiraţie despre climatul cultural al Moldovei anilor 1781—1782 : tinerii boieri cunosc foarte bine, în afară de limba lor, neogreaca şi franceza, ba unii chiar latina şi italiana, iar cititul ocupă un loc de cinste. Dintre toţi cei pe care i-a cunoscut în răstimpul şederii sale în Moldova, Dositei Obradovici laudă în mod special pe episcopul de Roman, Leon Gheuca, în casa căruia a petrecut primăvara şi vara anului 1782. Acest „mărit bărbat", plin de „zelu către învăţătură şi iubire către patriia", este un bun cunoscător al limbii franceze şi un mare iubitor al cititului. În decursul anilor, şi-a adunat o bibliotecă aleasă, a pus să se traducă în limba română felurite cărţi şi şi-a propus să tipărească cu cheltuiala sa *Cugetările* lui Oxenstiern şi *Întîmplările lui Telemac* de Fénelon. Episcopul de Roman, încheie Dositei Obradovici, este vrednic de toată lauda şi de glorie veşnică [16]. Dealtfel, un an mai tîrziu, D. Obradovici va relua cuvintele de

---

[15] Vezi documentele din anii 1780 (CXLIV/262 şi CCIV/229, B.A.R.), 1781 (CLX II/76 şi CXLII/52, B.A.R.), 1783 (LXII/85 şi CXLII/110, B.A.R.), 1784 (CXCVIII/216, CDXVI/79, CXXXIII/18, CXXXV/44, CXLII/150, CXLII/152, CXLII/211, XVI/88 şi XVII/77, B.A.R.), 1787 (XCIX/116 şi XCIX/99 B.A.R).

[16] Ioan Russu, *Fabulele lui Demetriu Cichindealŭ, în traducere nouă din originalŭ sĕrbescu alŭ lui Dositeĭ Obradovici*, Arad, 1885, p. XX—XXI. Pentru scrisoarea în original (în limba sîrbă), vezi Доситеј Обрадовић, Изабрани списи [Bucureşti], 1961, p. 29—35. În scrisoare, D. Obradovici atribuie în mod greşit scriitorului suedez Oxenstiern scrierea *Teatrul politic* a lui Ambrosius Marlianus, tradusă în neogreacă de Ion Avramios şi Nicolae Mavrocordat şi tipărită la Leipzig, în 1758 (Al. Piru, *Literatura română veche*, Bucureşti, 1962, p. 266).

laudă la adresa lui Gheuca, spunînd despre el: „În toată vremea vieţii mele, nu am cunoscut unu omu care ar pofti mai multu luminarea minţilor şi a sufleteloru omeneşti decîtu preaosfinţia ta" [17].

Această scrisoare a cărturarului sîrb dezvăluie proiectele tipografice ale lui Leon Gheuca, episcop de Roman (1769—1786) şi mitropolit al Moldovei (1786—1788 sau 1789) [18], una din luminoasele figuri de cărturari patrioţi din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Proiectele sale urmau să se realizeze cel mai devreme în toamna anului 1782, adică după ce Gheuca i le comunică prietenului său, Dositei Obradovici.

Scrierea lui Fénelon nu a văzut lumina tiparului, dar traducerea s-a efectuat, fiind, după părerea noastră, tocmai cea cuprinsă în ms. rom. 1576, B.A.R., de care ne ocupăm. Într-adevăr, manuscrisul discutat este localizat în Moldova, unde se află şi episcopia de Roman (a aparţinut, dealtfel, mitropolitului Iosif Naniescu), este tradus şi copiat între 1780 şi 1791 şi, lucrul cel mai important, foloseşte originalul francez, fiind singurul manuscris dintr-un grup de douăsprezece care nu foloseşte un intermediar grecesc. Pe de altă parte, Leon Gheuca ni se înfăţişează exact cum îl prezintă Dositei Obradovici în scrisoarea sa: posesor a numeroase cărţi şi manuscrise (citäm, de exemplu, mss. *Viaţa lui Petru cel Mare*, 1765 [19], *Istoria lui Iliodor*, 1773 [20], *Ithica ieropolitica* [21], *Ecaterina a II-a*, 1788 [22]), iniţiator de traduceri (*Istoria lui Iliodor* şi *Ithica ieropolitica* sînt comandate şi finanţate de el: logofătul Toma Cara traduce primul volum din neogreacă, iar Vartolomei Măzăreanu, al doilea, din limba rusă). Cît despre cunoştinţele sale de limbă franceză, ele sînt concretizate în traducerea *Pentru ştiinţa stihiilor, unde să cuprindi şi alte ştiinţi*, un florilegiu de maxime şi cugetări filozofico-morale, păstrate într-o copie manuscrisă din secolul al XIX-lea (1814) [23]. La f. 83^{v}, copistul notează traducerea volumului de către „preosfinţăia sa, mitropolit Leon, din limba franţuzască în cé moldovinească". Textul este într-adevăr tradus din limba franceză, după cum o dovedeşte prezenţa unor împrumuturi ca *jaluzie* (fr. *jalousie*), *prins* (fr. *prince*), încă neadaptate la sistemul fonologic al limbii române, sau a unor traduceri literale ca *la punctul numit* (fr. *à point nommé*), *ceva de curioz şi di ciudat* (fr. *quelque chose de curieux et d'étrange*), *pentru mine* (fr. *pour moi* = „*quant à moi*").

Textele traduse de Leon Gheuca nu poartă nici titlu, nici numele autorului. Au putut fi, însă, identificate. Sînt fragmente din J.-B. Mas-

---

[17] Din dedicaţia către episcopul moldovean, dedicaţie care întovărăşeşte traducerea sîrbească a unei predici a lui Zolikoffer, tipărită în anul 1784.

[18] Pentru viaţa şi activitatea lui Leon Gheuca, vezi mai ales Al. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni: Leon Gheucă...*, Chişinău, 1942, şi Radu Flora, *Moldavski mitropolit Leon Geuka*, în „ковчежић", VIII, Beograd, 1968, p. 37—45.

[19] Ms. rom. 122, B.A.R.: *Viaţa marelui Petră, înpăratul Moscoviei.*

[20] Ms. rom. 355, B.A.R. Vezi M. Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur* p. 337—338, reprodus de N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 362, n. 80.

[21] Al. Ciurea, *op. cit.*, p. 20.

[22] Ms. rom. 3102, B.A.R.: *Ecaterina al doile.*

[23] Ms. rom. 194, B.A.R. Manuscrisul a aparţinut lui V. A. Urechiă şi a fost prezentat de episcopul Melchisedek în *Chronica Romanului şi a episcopiei de Romanu...*, vol. II, Bucureşti, 1875, p. 112—115.

sillon, *Pensées sur différents sujets de morale et de piété* [24], din Fénelon, *Traité de l'existence et des attributs de Dieu* şi *Dialogues des morts* [25]. Un al treilea autor a rămas încă neidentificat. Din *Tratatul* lui Fénelon, Gheuca traduce fragmente din partea I, cele care privesc universul ca manifestare concretă, sensibilă a existenţei divine. Partea a II-a, cuprinzînd discuţii metafizice, nu i-a reţinut atenţia, fiind prea abstractă şi specializată. Într-adevăr, publicul căruia îi era destinată traducerea erau oameni cu mai puţină cultură, pentru care argumentaţia trebuia să fie accesibilă.

Nu ştim anul efectuării traducerii, dar fără îndoială că se plasează în intervalul 1769—1786. Această perioadă este cea a episcopatului de la Roman, cînd Leon Gheuca citeşte mult, îşi alcătuieşte o frumoasă bibliotecă de cărţi şi manuscrise, comandă şi finanţează traduceri, îşi desăvîrşeşte cunoştinţele de limbi străine, mai ales de franceză, întreţine relaţii culturale cu cărturari străini şi se străduieşte să amelioreze situaţia învăţămîntului în limba română. În schimb, în cei doi sau trei ani cît a funcţionat ca mitropolit, preocupările sale sînt mai mult de natură politică, capul bisericii moldovene încercînd prin toate mijloacele să apere interesele ţării în faţa Turciei, Austriei şi Rusiei [26].

Faptul că Leon Gheuca traduce *Tratatul* filozofic, o scriere de interes restrîns, neglijată chiar şi în Franţa, avînd grijă, totodată, să aleagă pasajele cele mai accesibile, denotă o foarte bună cunoaştere a creaţiei lui Fénelon şi a finalităţii ei instructiv-educative. Or, această cunoaştere nu a putut fi declanşată şi favorizată decît de citirea şi aprecierea prealabilă a operei care i-a adus faimă autorului ei şi care se bucura de un succes răsunător în ţările române. Într-adevăr, prelatul moldovean cunoştea bine *Întîmplările lui Telemac*. Opera răspundea din plin scopului pe care şi-l propusese, acela de a face educaţia morală şi civică a enoriaşilor săi prin mijlocirea unei scrieri care să le satisfacă şi dorinţa de evaziune, de desfătare a minţii. Iată de ce înscrisese *Întîmplările lui Telemac* printre cărţile care urmau să fie tipărite şi puse, astfel, la îndemîna a cît mai mulţi.

Dar Leon Gheuca nu numai că apreciază scrierea lui Fénelon, dar este şi influenţat de ea. Într-o scrisoare adresată lui Constantin Moruzi, domnitorul Moldovei, la cîteva zile de la mazilirea acestuia de către turci, episcopul de Roman reia ideile lui Fénelon despre îndatoririle regelui faţă de popor din cartea a II-a a *Întîmplărilor lui Telemac*. Astfel, spune Leon, Constantin Moruzi a fost un domnitor înţelept, care a cîrmuit ţara cu „vrednicie", sfătuind „pe toţi de obştie şi pe fieştecare în parte la al său bine şi la al său folos". Din „părinţescul şi întru adevăr domnescul" său suflet, din dorinţa fierbinte de a face fericiţi pe ai săi „fii adecă [. .] năroade", neobosindu-se „întru atîta de grele şi aşe de năcăjitoare griji a domnii", el şi-a îndemnat neîncetat supuşii „la iubirea de osteneli şi la lucrarea pămîntului", „la buna iconomie şi la dezrădăcinarea de tot acelor preste măsură cheltuele". Sub stăpînirea lui, dreptatea

---

[24] Autorul şi opera au fost identificate de Al. Duţu, *Alte contribuţii documentare la tratatul de Istoria literaturii române*, în „Steaua" Cluj, XVII (197), iunie 1966, nr. 6, p. 117—125 şi *Mişcarea iluministă moldoveană de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea*, în „Studii". 1966, nr. 5, tomul 19, p. 911—928.

[25] Identificarea ne aparţine.

[26] Al. Ciurea, *Op. cit.*

„n-au fost niciodată mai triomfisitoare", iar „relele năravuri, desfrînările şi lipsăl⟨e⟩, niciodată n-au fost mai necinstite, mai acoperite de ruşine, gonite şi izgonite din hotarele aceştii ţări". Belşugul „care să vărsa din buna ocîrmuire a compatrioţilor săi" este consecinţa directă a dragostei sale pentru patrie. Cine altul ar mai putea domni „cu atîta vrednicie" ca el? Şi Leon încheie, regretînd pe Constantin Moruzi, „cel mai cu mărime de suflet şi cel mai mare între domni ce ar fi putut să vadă patrie noastră" şi invocînd cerul pentru a răsplăti „pe acest părinte şi domn care au stăpînit preste noi cu atîta bunătate" [27].

Dar nu numai conţinutul, ci şi forma scrisorii indică izvorul francez. Figuri retorice ca apostrofa, invocaţia, exclamaţia, falsele întrebări înrudesc stilul lui Gheuca cu fraza echilibrată, suplă, deseori declamatoare a lui Fénelon. Or, o asemenea înrudire trădează o anumită familiarizare cu fraza feneloniană, familiarizare care nu se putea dobîndi decît traducînd proza scriitorului.

Considerăm, aşadar, că paternitatea traducerii *Întîmplărilor lui Telemac* aparţine episcopului şi mitropolitului moldovean Leon Gheuca atît pentru faptul că acesta traduce *Traité de l'existence et des attributs de Dieu*, scriere de importanţă secundară în creaţia lui Fénelon, alegînd fragmentele după criteriul accesibilităţii, prezent în *Întîmplările lui Telemac*, cît şi pentru faptul că prelatul moldovean dovedeşte o cunoaştere amănunţită a operei de care ne ocupăm, fiind influenţat de aceasta atît ca problematică cît şi ca stil. Lectura şi traducerea *Întîmplărilor lui Telemac* preced şi condiţionează lectura şi traducerea *Tratatului* filozofico-teologic. Succesul primei cărţi deschide gustul pentru cea de-a doua şi pentru celelalte opere ca *Dialogues des morts*. Anul în care Leon Gheuca traduce scrierea lui Fénelon este 1782.

5. În concluzie, bazîndu-ne pe fapte de natură lingvistică, filologică şi culturală, putem afirma că ms. rom. 1576, B.A.R., conţinînd textul românesc al primelor nouă cărţi din *Întîmplările lui Telemac* de Fénelon, este o traducere din limba franceză, efectuată în 1782, în Moldova, de către episcopul de Roman şi, apoi, mitropolit al Moldovei, Leon Gheuca.

---

[27] Doc. rom. CXCIII/108, B.A.R. (4 iunie 1782). Documentul este o copie făcută de stolnicul Mihalache Luca care, prin cîteva rînduri, identifică pe Gheuca.

PE MARGINEA UNOR OPINII RECENTE DESPRE CEL MAI VECHI PARIMIAR ROMÂNESC

DE

ALEXANDRU MAREŞ

1. Recent, Vasile Oltean a anunţat „descoperirea" în biblioteca Muzeului şcolii româneşti din Şcheii Braşovului a unui codice miscelaneu datînd de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea[1]. Unele afirmaţii ale autorului referitoare la cuprinsul manuscrisului şi la lecţiunea datei din însemnarea cronicarului Vasile (copistul părţii a treia) au determinat o binevenită intervenţie din partea lui Ion-Radu Mircea [2]. Acesta a delimitat exact cele trei părţi ale manuscrisului, a dat lecţiunea corectă a datei din însemnare (7021, adică 1612 sau 1613) şi a indicat că textul aparţine *Parimiilor*. În replică, Vasile Oltean s-a arătat preocupat mai mult de a dovedi prioritatea cercetării sale în raport cu aceea a lui Ion-Radu Mircea decît de observaţiile pertinente ale acestuia [3]. Cei doi autori au declarat, deopotrivă, că vor înfăţişa, în curînd, mai pe larg, rezultatele cercetărilor întreprinse asupra manuscrisului. Pînă cînd aceste promisiuni vor fi onorate, se pot face unele observaţii pe marginea opiniilor deja avansate.

2. Codicele miscelaneu „descoperit" de Vasile Oltean este menţionat în descrierile manuscriselor şi cărţilor vechi braşovene publicate de C. Lacea (1909) [4] şi Candid C. Muşlea (1943) [5]. În prezent, el figurează sub titlul *Parimii* (ante 1644), cota nr. 36, în inventarul alcătuit de Ion Colan, regretatul director al bibliotecii Muzeului din Şcheii Braşovului. În descrierea pe care i-o rezervă Candid C. Muşlea se reproduc însemnarea românească de pe coperta din urmă referitoare la lupta de la Zărneşti (1690) [6], precum şi însemnarea în limba slavonă (f. 21) din anul 1644, cînd manuscrisul ajunsese în satul Şinca Veche, judeţul Braşov. Ultima însemnare a fost, dealtfel, comentată, cu puţin timp în urmă, de Pavel Binder [7]. Oricît ar fi de sumare, aceste date precizează că manuscrisul

---

[1] *Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română*, în „România literară", VIII, 1975, nr. 5, p. 19.

[2] *Îndreptări şi adăugiri la „Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română"*, în „România literară", VIII, 1975, nr. 7, p. 19.

[3] *Tot în legătură cu codicele-miscelaneu de la Şcheii Braşovului*, în „România literară", VIII, 1975, nr. 9, p. 8.

[4] *Biblioteca veche a bisericii Sf. Nicolae din Braşov*, în „Transilvania", XL, 1909, nr. 2, p. 105.

[5] *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului*, vol. I *(1292–1742)*, Braşov, 1943, p. 270–271.

[6] Facsimilul însemnării a fost publicat de Vasile Oltean, în „Astra", VII, 1972, nr. 79, p. 17.

[7] *Din istoria legăturilor tipografice dintre Ţara Românească şi Transilvania*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 245–246.

a fost consultat înaintea lui Vasile Oltean de cel puţin trei cercetători (C. Lacea, Candid C. Muşlea, Ion Colan). Este, prin urmare, neavenită readucerea lui în discuţie sub titlul *Descoperirea unui codice miscelaneu în limba română.*

3. Cele trei părţi ale manuscrisului sînt scrise la epoci diferite de trei copişti. În legătură cu primele două părţi nedatate, Ion-Radu Mircea consideră că au fost scrise înainte de 1613, „într-o perioadă de timp restrînsă, cum dealtfel indică şi mărcile de hîrtie folosite" [8]. Cînd însă înainte de 1613, autorul nu precizează, după cum nu furnizează nici o informaţie despre filigranele existente pe hîrtia manuscrisului. După Vasile Oltean, prima parte a codicelui ar fi fost scrisă de preotul Vasile Hoban între 1570 şi 1580 (în altă parte a articolului, el fixează drept termen *ad quem* anul 1582) [9]. Datarea şi paternitatea primului fragment nu sînt însă prin nimic argumentate. Ni se dau, în schimb, unele informaţii pretins noi despre Vasile Hoban : identic cu preotul Vasile I, contemporan al diaconului Coresi, acesta a preoţit mai mult decît un an, cum menţionaseră pînă acum specialiştii, iar împreună cu fiul său, Ioan grămăticul, a copiat în 1580 un *Prologar* slavon. În realitate, nici una dintre aceste afirmaţii nu rezistă unui examen critic.

În documentele arhivei din Braşov, preotul Vasile („der Woÿssÿ popa") figurează în mai multe rînduri în perioada 1565—1574, fapt pentru care durata exercitării funcţiei de preot poate fi aproximată la zece ani (1566—1575) [10]. În izvoarele documentare nu se menţionează însă că s-ar fi numit şi Hoban. El moare în 1575 [11], deci nu avea cum să copieze în 1580 *Prologarul* slavon şi nici să încheie în 1580 sau în 1582 scrierea primei părţi a manuscrisului. Ne întrebăm, prin urmare, la care „însemnări de pe alte manuscrise" se referă Vasile Oltean atunci cînd afirmă existenţa la Braşov a unui preot Vasile Hoban, contemporan cu diaconul tipograf? În epilogul *Prologarului* slavon din 1580 se menţionează într-adevăr numele Hoban, dar neînsoţit de prenumele Vasile şi nici de calitatea de preot. În traducerea lui Candid C. Muşlea, epilogul are următorul conţinut : „Cu truda şi stăruinţa lui Jivca şi a soţiei lui Jovana. De aceea eu mult păcătosul, mai păcătos decît toţi oamenii, Ioan grămăticul, îndoind genunchii mult păcătosului meu trup şi plecîndu-mă cu fruntea pînă la faţa pămîntului înaintea d-voastră, vă rog, arhierei aleşi de Duhul Sfînt Dumnezeul nostru, şi protopopi şi preoţi şi diaconi şi ceteţi, citind această sfîntă, de suflet folositoare carte numită Prolog, din harul lui Hristos, înşivă citind şi îndreptînd ce va fi greşit de mine păcătosul, să nu blestemaţi, ca şi noi amîndoi să ne învrednicim a fi cu fericitul Hoban, mai înainte blagoslovitul tatăl meu, căruia... [indescifrabil] şi s-a terminat în luna martie, anul 7088 [= 1580]" [12]. Porţiunea de text în care apare menţionat numele Hoban este lacunară. Totuşi

---

[8] *Îndreptări şi adăugiri la „Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română"*, p. 19.

[9] *Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română*, p. 19.

[10] Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Între istorie şi filologie. Mediul cultural românesc al Braşovului în epoca coresiană*, în LR, XX, 1971, nr. 1, p. 8—9, 16—17, 20.

[11] Radu Tempea, *Istoria sfintei besereci a Şcheilor Braşovului*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Şchiau şi Livia Bot, Bucureşti, 1969, p. 188.

[12] Candid C. Muşlea, *op. cit.*, p. 256—257.

singura interpretare convenabilă a epilogului este aceea care îl pune în relaţie pe Hoban cu cei doi soţi (Jivca şi Jovana), din îndemnul cărora s-a scris manuscrisul. Fraza prin care Ioan grămăticul cere iertare cititorilor pentru eventualele greşeli comise se încheie, de fapt, cu cuvîntul *blestemaţi*. Cei care urmează a se învrednici *a fi cu fericitul Hoban* nu pot fi decît cei doi soţi şi nicidecum copistul, care nu avea pentru ce să afirme în numele său *ca şi noi amîndoi*. Nu găsim, prin urmare, în acest epilog nici un indiciu că Ioan grămăticul ar fi copiat manuscrisul împreună cu tatăl său, Hoban [13].

Partea a doua a codicelui, de asemenea nedatată, este atribuită de Vasile Oltean preotului Constantin. Nici de această dată stabilirea paternităţii nu este motivată în vreun fel. Ca o compensaţie, ni se spune însă că acest preot s-ar fi născut în 1576 şi nu în 1586, cum se ştia pînă acum. Deşi nu cunoaştem sursa acestui amănunt biografic, nu avem motive să credem în veridicitatea ei. Cronicarul Vasile notează despre preotul Constantin că s-a născut în „Anno Christi 1587 (trebuie citit 1586, n.n. *Al. Mareş*), Anno Adami 7095, mense Novembri, hat in dieser Welt gelebet 42 Jahr, ist Pfaff gewesen 23 Jahr, diese Welt gesegnet Anno Christi 1628, Anno Adami 7137, die 22. Novembris und ist hinüber ins himmlische Leben, davon Christus weisgesaget" [14]. Datele exacte din cronică sînt demne de încredere, autorul lor fiind chiar fratele preotului Constantin [15].

Din acest examen sumar al ipotezei emise de Vasile Oltean rezultă că datarea şi paternitatea primelor două părţi ale manuscrisului sînt lipsite de o motivare serioasă. În stabilirea celor doi copişti, autorul a pornit de la convingerea că aceştia ar fi fost înrudiţi cu cronicarul Vasile, copistul ultimei părţi. Acceptîndu-se acest punct de plecare, s-a atribuit, în mod nejustificat, prima parte a manuscrisului unui imaginar preot Vasile Hoban, iar partea a doua preotului Constantin. Din punct de vedere metodologic, autorul a inversat etapele pe care le presupune cercetarea

---

[13] Vasile Oltean mai susţine, de asemenea fără a produce dovezile necesare, că în textul slavon al *Prologarului* ar fi intercalate cuvinte româneşti. Avem motive să ne îndoim şi de această afirmaţie a sa. Ion-Radu Mircea, care a cercetat manuscrisul, nu pomeneşte nimic despre existenţa lor; mai mult decît atît, domnia-sa îl socoteşte de provenienţă sud-dunăreană (*Contribuţii la istoria culturii şcheilor din Braşov*, în „Cumidava", V, 1971, p. 697). Dealtfel, nici unul din cele peste 35 de manuscrise slavone din biblioteca Muzeului şcolii româneşti din Şcheii Braşovului nu conţine indicaţia că ar fi fost copiat de un localnic (Ion-Radu Mircea, *Contribuţii la istoria culturii şcheilor din Braşov*, p. 697).

[14] Radu Tempea, *op. cit.*, p. 191.

[15] Referitor la preotul Vasile, care copiază ultima parte a manuscrisului în 1612 sau 1613, acelaşi Vasile Oltean afirmă că s-ar fi născut în 1577. Sursa informaţiei, deşi nu este indicată, se găseşte pe ultima pagină a unui manuscris slavon din aceeaşi bibliotecă, care cuprinde scurte cuvîntări despre sfinţii de peste tot anul: „Să se ştie de cînd am scris eu Văsii într-această carte cînd am fost de 15 a[n]i, 7100 [= 1592]" (Candid C. Muşlea, *op. cit.*, p. 262). Rezultă, prin urmare, că autorul însemnării s-a născut în 1577. Stăruie însă îndoiala că acest Văsii era într-adevăr fiul preotului Mihai. În afara cronicarului Vasile avem cunoştinţă de existenţa în Şchei, în aceeaşi perioadă, a unui diac Vasile, al cărui fiu devine în 1633 preot mic la biserica Sf. Nicolae (Candid C. Muşlea, *op. cit.*, p. 192). Pe de altă parte, dacă admitem că cronicarul Vasile s-a născut înaintea lui Constantin, e greu de explicat ordinea în care s-au succedat cei doi fraţi la amvonul bisericii din Şchei (Constantin a preoţit primul, între 1605 şi 1628; curînd după 1616, Vasile devine preot mic pe lîngă fratele său şi abia după moartea acestuia — 1628 — ajunge protopop).

manuscrisului de față. Firesc ar fi fost ca el să stabilească în primul rînd perioada în care s-au scris textele și numai în al doilea rînd, în funcție de rezultatele cu care se solda operația de datare, să încerce identificarea copiștilor.

4. Afirmații contradictorii s-au emis și în legătură cu destinația și cuprinsul manuscrisului. În timp ce Vasile Oltean susține că textul cuprinde fragmente din *Vechiul testament*, traduse în scop didactic, fapt care ar reieși din cenzurarea unor pasaje neindicate pentru școlari [16], Ion-Radu Mircea afirmă că manuscrisul conține numai acele fragmente din *Vechiul testament* care intră în alcătuirea *Parimiilor*, text menit a fi citit în biserică [17]. În al doilea articol, Vasile Oltean îi reproșează lui Ion-Radu Mircea că nu cunoaște conținutul exact al manuscrisului. Cu acest prilej, aflăm că el cuprinde traducerea integrală a *Genezei* și a *Pildelor* lui Solomon, a primelor 15 capitole din *Exod*, a capitolelor 1—56 din *Prorocirea* lui Isaia, precum și traducerea parțială a textelor din Iov, Zaharia și Ieremia. Ne-am afla, așadar, conchide Vasile Oltean, în posesia celei mai ample și mai vechi traduceri românești de texte din *Vechiul testament*, dinaintea celei efectuate de spătarul Milescu [18].

Prin faptul că Vasile Oltean a făcut cunoscut cuprinsul fragmentelor din *Vechiul testament*, problema identificării textului manuscris se soluționează ușor. Este cunoscut faptul că *Parimiile* cuprind acele capitole cu conținut profetic din *Vechiul testament*, care se citesc la slujbă în săptămîna lăsatului de brînză, a Floriilor și a patimilor, precum și în săptămînile postului mare. În mod obișnuit, *Parimiile* cuprind capitole din *Facere* (I, 1—V, 24; V, 32—VII, 9, 11—24; VIII, 4—X, 1; X, 32—XI, 9; XII, 1—7; XIII, 2—18; XV, 1—15; XVII, 1—19; XVIII, 20—33; XXII, 1—18; XXVII, 1—41; XXXI, 3—16; XLIII, 26—31; XLV, 1—16, XLVI, 1—7; XLIX, 1—2, 8—12; XLIX, 33—L, 26), din *Exod* (I, 1—20, II, 5—22, XIX, 10—19, XXXIII, 11—23; XIII, 1—11; XIII, 20—XV, 19) din *Pildele* lui Solomon (I, 1—IV, 22; V, 1—VI, 35; VIII, 1—21; VIII, 32—IX, 18; X, 1—22; X, 31—XI, 12; XI, 19—XII, 6; XII, 8—XIII, 10; XIII, 19—XIV, 6; XIV, 15—XVI, 9; XVI, 16—XVIII, 5; XIX, 16—25; XXI, 3—21; XXI, 23—XXIII, 4; XXIII, 14—XXIV, 5; XXXI, 8—31), din *Prorocirea* lui Isaia (I, 19—II, 21; III, 1—13; IV, 2—V, 25; VI, 1—12; VII, 1—14; VIII, 13—IX, 6; IX, 8—20; X, 12—20; XI, 10—XII, 2; XIII, 2—13; XIV, 24—32; XXV, 1—9; XXVI, 21—XXVII, 7; XXVIII, 14—22; XXIX, 13—23; XXXVII, 33—XXXVIII, 6; XL, 18—31; XLI, 4—14; XLII, 5—16; XLV, 11—18; XLVIII, 17—XLIX, 4; XLIX, 6—10; L, 4—11; LII, 13—LIV, 1; LVIII, 1—11; LX, 1—16; LXI, 10—LXII, 5; LXIII, 11—LXIV, 4; LXV, 7—15; LXVI, 10—24), din prorocirile lui Sofonie (III, 8—16), Zaharia (VIII, 7—17, 19—23; IX, 9—15; XI, 10—14; XIII, 6—7; XIV, 6—9, 20—21), Ieremia (XI, 18—XII, 15; XXXI, 31—34), Iov (I, 1—22; II, 1—10; XXXVIII, 1—23; XLII, 1—5; XLII, 12—17), Iezechiil (II, 3—III, 3; XXXVII, 1—14), Iona (I—IV), Iosua (V,

[16] *Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română*, p. 19.
[17] *Îndreptări și adăugiri la „Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română"*, p. 19.
[18] *Tot în legătură cu codicele-miscelaneu de la Șcheii Brașovului*, p. 8.

10—15), Ioil (III, 12—21), Daniil (III, 1—23), precum şi din cartea a treia (XVII, 8—24) şi a patra (IV, 8—37) a împăraţilor.

Am dat *in extenso* cuprinsul *Parimiilor* pentru a se putea urmări asemănarea dintre materia acestei cărţi şi conţinutul manuscrisului nr. 36. Deşi s-a susţinut că manuscrisul păstrează traducerea integrală a *Facerii* şi a *Pildelor* lui Solomon, afirmaţia este greşită. În primul rînd, după cum se constată cu uşurinţă, manuscrisul nr. 36 păstrează numai acele texte din *Vechiul testament* care intră şi în alcătuirea *Parimiilor*. Faptul că filele sînt rupte după capitolul 15 din *Exod* nu înseamnă, cum lasă să se înţeleagă Vasile Oltean, că manuscrisul ar fi conţinut, în forma iniţială, traducerea completă a acestui text biblic. Explicaţia este alta. Materia *Parimiilor* se încheie cu lecturile care se citesc în sîmbăta patimilor, la vecernie : Iezechiil (XXXVII, 1—14), *Facere* (I, 1—13), Isaia (LX, 1—16), *Exod* (XIII, 1—11), Iona (I—IV), Iosua (V, 10—15), *Exod* (XIII, 20—XV, 19), Sofonie (III, 8—16), *Cartea a III-a a împăraţilor* (XVII, 8—24), Isaia (LXI, 10—LXII, 15), *Facere* (XXII, 1—18), Isaia (LXI, 1—10), *Cartea a patra a împăraţilor* (IV, 8—37), Isaia (LXIII, 11—LXIV, 4), Ieremia (XXXI, 31—34) şi Daniil (III, 1—23). Între aceste lecturi se află şi un fragment din *Exod* (XIII, 20—XV, 19). Dacă manuscrisul nu mai păstrează în continuare filele care urmează acestui text, este evident că împlinirea lacunei nu se poate realiza prin raportare la capitolele următoare din *Exod* (XV, v. 20 ş.u.), ci numai prin fragmentele indicate mai sus din Sofonie, *Cartea a III-a şi a IV-a a împăraţilor*, *Facere*, Isaia, Ieremia şi Daniil. Întinderea mică a acestor fragmente denotă că din versiunea *Parimiilor* cuprinsă în manuscrisul nr. 36 s-a pierdut relativ puţin text. Revenind la cuprinsul *Parimiilor*, s-a putut observa că el se prezintă ca un mozaic format din fragmente, adeseori discontinue, ale textelor folosite. Spre a da numai un exemplu, ne oprim la textul *Facerii*, pus la contribuţie, în nenumărate rînduri, din care totuşi nu au fost reţinute fragmente întinse, cum ar fi cele cuprinse între XIX, 1—XXI, 34; XXII, 19—XXVI, 35; XXVII, 42—XXXI, 2; XXXI, 17—XLIII, 25 etc. Asemenea constatări se pot face şi în legătură cu celelalte texte întrebuinţate în *Parimii* (*Exod*, *Pildele* lui Solomon etc.) [19]. În consecinţă, nu putem împărtăşi convingerea lui Vasile Oltean că manuscrisul nr. 36 ar conţine traducerea integrală a *Facerii* şi a *Pildelor* lui Solomon, precum şi traducerea parţială a *Exodului* (cap. 1—15) şi a *Prorocirilor* lui Isaia (cap. 1—56). Am insistat mai mult asupra acestei chestiuni, întrucît prin cele două articole şi în special prin ultimul, la care Ion-Radu Mircea nu a mai replicat, Vasile Oltean a semănat multe afirmaţii inexacte în legătură cu acest preţios manuscris.

5. Prezenţa versiunii româneşti a *Parimiilor* într-un manuscris databil parţial 1612—1613 ridică cîteva întrebări legitime în legătură cu realizarea traducerii.

---

[19] Faptul că s-a renunţat la o serie de pasaje biblice nu cade, prin urmare, în seama traducătorilor români. Dacă din *Facere*, de exemplu, nu s-a reţinut episodul în care Avraam îi circumscrie pe fiii săi (XVI, 20—XVIII, 19), acest lucru nu se datoreşte intenţiei traducătorilor de a cenzura un pasaj neindicat pentru şcolari, ci pur şi simplu faptului că în versiunea canonică a *Parimiilor* episodul nu există.

Destinaţia textului pentru a fi citit în biserică este mai presus de orice îndoială, fiind pusă în evidenţă de indicaţiile tipiconale în limba slavonă, care cuprind data lecturii şi cîntările ce o însoţeau [20]. Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că lecturile biblice din *Parimii* alcătuiesc, împreună cu cîntările pentru zilele respective, o parte din slujba *Triodului*. Dacă nu s-au tradus totodată şi cîntările care întovărăşesc lecturile biblice, explicaţia trebuie căutată, foarte probabil, în volumul mare de muncă pe care îl necesită o asemenea realizare. Pentru nevoile imediate ale bisericii, asemenea întreprinderi de durată nu constituiau soluţiile cele mai indicate. Astfel, de exemplu, pentru traducerea românească a *Octoihului*, primii traducători au recurs la o versiune simplificată, cuprinzînd numai cîntările celor opt glasuri de sîmbătă seara şi de duminică dimineaţa [21].

În lumina puţinelor informaţii publicate despre acest manuscris, este prematur să se încerce stabilirea vechimii şi a locului traducerii. Rezolvarea acestor probleme nu poate fi întreprinsă pînă nu vor fi datate primele două părţi ale manuscrisului şi nu se va fi stabilit dacă el conservă sau nu autograful traducătorilor. Orientîndu-ne după faptul că este scris de trei scribi diferiţi, manuscrisul pare a fi o copie. În acest sens pledează şi aspectul îngrijit al scrierii, cu iniţiale ornate cu roşu, care se remarcă, în special, în ultima parte a manuscrisului [22]. Un examen amănunţit al limbii textului trebuie întreprins fără întîrziere, el fiind singurul în măsură să ofere un răspuns satisfăcător la întrebările legate de localizarea traducerii sau de caracterul de copie ori original al manuscrisului. Ţinînd seama de destinaţia pentru slujbă a textului, tot ceea ce putem afirma în prezent este că traducerea *Parimiilor* din manuscrisul braşovean trebuie atribuită unei iniţiative reformate [23].

În sfîrşit, cercetările viitoare vor trebui să stabilească şi răspîndirea pe care a cunoscut-o această traducere. După cîte ştim, versiunile manuscrise ale *Parimiilor* existente în bibliotecile noastre sînt puţin numeroase. Pentru acest motiv, ţinem să atragem atenţia asupra a două manuscrise din Biblioteca Academiei R.S.R.: ms. rom. 5025 *(Paremiar)* şi ms. rom. 5028 *(Triod)*, scrise, după toate probabilităţile, în secolul al XVII-lea. Versiunile pe care le conservă aceste manuscrise sînt independente, dar diferite, totodată, şi de versiunea *Parimiilor* lui Dosoftei (1682). Nu ar fi, prin urmare, exclus ca traducerea pe care o conservă manuscrisul nr. 36 să se regăsească în unul din aceste două manuscrise.

2 mai 1975

---

[20] Ion-Radu Mircea, *Îndreptări şi adăugiri la „Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română"*, p. 19.

[21] Vezi articolul nostru, *Precizări în legătură cu prima traducere românească a Octoihului*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 250.

[22] Ion-Radu Mircea, *Îndreptări şi adăugiri la „Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română"*, p. 19.

[23] Vezi articolul nostru citat, p. 253—254; Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 179—180.

TIPĂRITURILE VIENEZE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA ŞI UNIFICAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE

DE

FLORENTINA ZGRAON

I. Problema unificării limbii române literare, deşi frecvent controversată, are o bibliografie relativ redusă pînă în momentul de faţă. În ultimul sfert de secol s-au înregistrat unele opinii, în special în lucrări cu o problematică mai generală[1]. Mergînd pe urmele lui M. Gaster şi G. Ivănescu[2], I. Gheţie demonstrează că „în jurul anului 1750 diferenţele de ordin regional din textele religioase tipărite în cele trei ţări româneşti au fost abolite prin acceptarea normei literare muntene în cărţile moldoveneşti şi ardeleneşti"[3]. Faptul rămîne valabil şi pentru cărţile bisericeşti care nu reproduc originale munteneşti, şi pentru unele tipărituri laice. După 1780 însă, în condiţiile apariţiei unui număr din ce în ce mai mare de cărţi laice, unitatea românei literare, realizată în jurul anului 1750, se pierde, treptat, încît pe la 1840 unificarea ei devine o problemă din cele mai importante pentru oamenii de cultură români, în frunte cu I. Heliade Rădulescu[4].

În contribuţia de faţă vom cerceta limba unor cărţi laice tipărite la Viena în anii 1771—1794, încercînd să stabilim în ce măsură normele unice literare, acceptate în anii 1750, continuă sau nu să fie respectate. Lucrările, practic necercetate pînă în prezent de lingvişti, cu profil variat, oferă un material bogat de limbă, care, chiar şi parţial valorificat, poate prezenta interes pentru istoria limbii române literare.

II. N. Iorga caracterizează ultimul sfert al secolului al XVIII-lea ca o perioadă de efervescenţă culturală. Devin preponderente cărţile laice româneşti şi apar gramatici, dicţionare, aritmetici, bucoavne, cărţi de morală, pedagogie, economie rurală cu o destinaţie largă. Activitatea desfăşurată de oamenii de carte din teritoriile de peste munţi în cele mai

---

[1] Vezi J. Byck, *În legătură cu baza limbii noastre literare,* în „Gazeta literară", III, 1956, nr. 31, p. 2; Iorgu Iordan, *Iarăşi despre limba literară,* în „Gazeta literară'', III, 1956, nr. 33, p. 2; E. Petrovici, *Baza dialectală a limbii noastre naţionale,* în „Limba română", IX, 1960, nr. 5, p. 60—78; I. Coteanu, *Româna literară şi problemele ei principale,* Bucureşti, 1961, p. 7—10, 17, 28—38.

[2] În 1891 M. Gaster afirma, fără să demonstreze, că „pe la începutul secolului al XVIII-lea... limba bisericească, adică a cărţilor întrebuinţate în slujba bisericei, devine aproape uniformă munteană" *(Chrestomatie română,* I, Leipzig-Bucureşti, 1891, p. XC). Vezi şi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Iaşi, 1947, p. 136,139, 370, 374 şi *Teorii eronate despre limba literară românească,* în „Ieşul literar", 1956, nr. 10, p. 97.

[3] I. Gheţie, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750,* în „Limba română", XX, 1971, nr. 2, p. 115.

[4] I. Gheţie, *Ion Heliade Rădulescu şi unificarea limbii române literare,* în „Limba română", XXI, 1972, nr. 2, p. 92.

variate domenii ale culturii face ca Ardealul să cunoască în această perioadă un ascendent față de celelalte provincii[5]. Contextul social-politic favorizează și o înviorare a activității tipografice.

Legăturile culturale ale românilor neuniți din Transilvania cu conaționalii lor de peste munți nemulțumeau guvernul din Viena. Maria Tereza interzice procurarea cărților din Principate și sfîrșește prin a hotărî ca tipografia ilirică din Viena (a cărei înființare a fost prevăzută în 1770 în „Regulamentul națiunii illirice") să tipărească și cărți românești pentru românii neuniți, ca și pentru sîrbii, rușii și grecii din monarhie[6]. Condusă de Iosif Kurzböck și o scurtă perioadă (1793—1795) de agentul curții Ștefan Novacovici, această tipografie desfășoară o activitate intensă timp de un sfert de secol, după care este transferată la Budapesta[7].

III. În anii 1771—1794 s-au tipărit la Viena cărți românești religioase și laice, dintre care am cercetat, parțial sau integral, edițiile princeps ale lucrărilor laice existente în fondul de manuscrise și carte veche românească de la Biblioteca Academiei R.S. România din București. Apariția acestor cărți se încadrează într-un larg program de culturalizare inițiat de curtea din Viena pentru toate națiunile conlocuitoare ale Imperiului. În general sînt traduceri făcute sub controlul autorităților de către persoane care, din diverse motive, au păstrat de regulă anonimatul. Stabilirea paternității cărților ridică nu o dată dificultăți considerabile. Se impune o temeinică bază de discuții, care să îmbine criteriile filologice cu cele lingvistice și cu datele de ordin social-istoric furnizate de documente. Ne limităm în acest sens la a indica sumar opiniile exprimate, spre a orienta prima fază a cercetărilor viitoare. Astfel, prezentarea tipăriturilor cercetate o vom face nu cronologic, ci grupîndu-le, în măsura în care este posibil, după criteriul paternității lor.

1. *Bucvar sau începere de învățătură celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești*, 1771, in —8°, 63 f. (=B; au fost parcurse primele 12 pagini, care cuprind materia de abecedar).

Deși *Bucvarul* are un conținut semireligios, l-am inclus printre tipăriturile cercetate întrucît este prima carte românească ieșită din tipografia lui Kurzböck. Ea începe seria tipăriturilor românești, care se încheie în 1794 cu *Calendarul* lui Paul Iorgovici. Autorul lui nu este cunoscut. N. Iorga propune pe Samuil Clain, O. Ghibu crede că bănățeanul Mihail Roșu l-ar fi tradus din sîrbește[8] (îl confundă cu „Normalul" din 1776, prima metodică românească, nepăstrată, tradusă într-adevăr de M. Roșu din sîrbește pentru cursanții „Normei" din Timișoara). Revenind asupra problemei, O. Ghibu constată ulterior că acest *Bucvar* n-ar fi „altceva decît

---

[5] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, II, București, 1901, p. 1—3.

[6] Vezi O. Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, I, București, 1916, p. 30—31; Iuliu Vuia, *Scolele românesci bănățene în seclul al XVIII. Studiu istoric*, Orăștie, 1896, p. 98.

[7] Vezi E. Micu, *Material pentru istoria tipografiei române (Din istoria tipografiei universității din Buda)*, în „Transilvania", XXV, 1894, nr. 3, p. 169; Vasilie Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor pînă la vremile noastre*, Sibiu, 1838, p. 98—99.

[8] O. Ghibu, *Vechea literatură școlară din Ardeal*, în „Cultura românilor", București, I, 1915, nr. 4—5, p. 242.

o reeditare şi o amplificare a Bucvariului de la Iaşi (1755)" publicat de Iacob Putneanul[9]. În sprijinul acestei ipoteze menţionăm faptul că cele două texte corespund perfect în partea lor comună. Deosebiri care să poată fi luate în consideraţie sînt puţine şi ele vizează aspectul fonetic, în sensul acceptării normelor limbii române literare în *Bucvarul* vienez. Lucia Protopopescu atribuie această lucrare cărturarului bănăţean Lazarini[10], pe baza unor argumente insuficiente şi puţin probante.

2. *Ducere de mîna către aritmetica sau socoteala pentru traba pruncilor rumânĕştii celor neuniţilor ce se învaţa în şcolĕ ceale mice*, 1777, in —8°, 151 p., ediţie germano-română (= DMA; au fost parcurse 50 p.).

Se pare că este tradusă în românește de către bănăţeanul Teodor Iancovici de Mirivo[11], după cartea lui J. Felbiger, ministru la curtea din Viena, numită *Anleitung zur Rechnenkunst zum Gebrauche d.d. Schulen in den K.K. Staaten Erster Theil. Für Landschulen und die niedrigsten Klassen der Stadtschulen*, apărută în 1776.

3. *Ducerĕ de mîna către cinsta şi direptatĕ, adĕcă la copii rumunĕştii neuniţii cei ce în şcole cĕle mič să învaţă, spre cetanie rînduită carte*, 1777, in — 8°, 263 p., ediţie germano-română (= DMC; au fost parcurse 50 p.). Este prima carte de citire propriu-zisă, cu rol educativ şi metodic. O. Ghibu crede că redacţia germano-română din 1777 a manualului felbigerian *Anleitung zur Rechtschaffenheit, oder das für die in den Trivialschulen lernende slawonisch-servische nicht unirte Jugend bestimmte Lesebuch* este alcătuită după cea germano-sîrbă.

El respinge atribuirea acestei traduceri lui Paul Iorgovici (cum susţinuseră A.D. Xenopol şi C. Erbiceanu) şi conchide că autorul ei „nici n-a putut fi un român, ci un străin", întrucît „textul românesc al ei e într-o formă imposibilă"[12]. Nu este exclus ca această carte de citire să fie tradusă în românește de acelaşi Teodor Iancovici, autorul posibil al manualului de aritmetică (DMA) apărut în acelaşi an şi din aceeaşi sursă.

4. *Ortografie sau scrisoare dreaptă pentru folosul şcoalelor neamniceşti*, 1784, in — 8°, păstrate numai 12 p. (= OSD; parcursă integral).

Exemplarul incomplet nu lasă posibilitatea stabilirii autorului şi, eventual, a originalului folosit. Lucia Protopopescu atribuie această tipăritură lui Simeon Magyar, directorul şcolilor românești din regiunea Oradea, autorul unei alte lucrări intitulată asemănător : *Carte de A.B.C spre folosul şcoalelor neamniceşti*[13].

5. *Economia stupilor, acum întîi izvodită şi dată de Ioan Molnar, doftorul de ochi în marele Prinţipat al Ardealului*, 1785, in — 8°, 10 f. + 188p. (= ES; au fost parcurse 70 p.).

Cartea lui Ioan Molnar, ardelean din ţinutul Sibiului, precedă seria publicaţiilor economice oficiale menite să contribuie la îmbunătăţirea vieţii sătenilor. Este singura dintre lucrările avute în vedere care nu pune problema paternităţii.

---

[9] Idem, *Din istoria...*, p. 32.

[10] L. Protopopescu, *Contribuţii la istoria învăţămîntului din Transilvania. 1774—1805*, Bucureşti, 1966, p. 100, nota 1.

[11] R. Munteanu, *Contribuţia Şcolii ardelene la culturalizarea maselor*, Bucureşti, 1962, p. 139.

[12] O. Ghibu, *Din istoria...*, p. 11, 14, 21.

[13] L. Protopopescu, *Contribuţii...*, p. 131.

6. *Carte trebuincioasă pentru dascalii şcoalelor de jos rumâneşti neunite în chiesaro-crăieştile ţări de moştenire*, 1785, in—8°, vol. I: 12 f. + 253 p.; vol. al II-lea : 319 p. (= CTD şi CTD II ; au fost parcurse 112 p.).

Traducerea acestei lucrări revine în întregime lui I. Budai Deleanu. Nu se susţin părerile după care el ar fi copiat traducerea efectuată de Vasile Balş[14], concipistul Cancelariei Aulice de Război, răspunzînd în mod oficial de traducerile destinate Bucovinei. Originalul este o scriere pedagogică germană a aceluiaşi Felbiger[15].

7. *Pravilă de obşte asupra faptelor rële şi a pedepsirii lor*, 1788, in — folio, 7 f.+ 145 p. (= PO; au fost parcurse 64 p.). Traducerea codului penal este atribuită lui Budai Deleanu. Se pare că a executat-o în acelaşi timp cu transpunerea în româneşte a codului civil intitulat *Cartea legilor pîrgăreşti*[16], nemenţionat însă în *Bibliografia românească veche* a lui I. Bianu şi N. Hodoş.

8. *Rînduială judecătorească de obşte pentru Bohemie, Moravie, Silesie, Austrie de jos de Enţ şi de sus de Enţ, dinpreună cu hotarăle ei împreunată*; *şi pentru Stirie, Carinthie, Carniolie, Goriţa, Gradisca, Triestu şi Tirol*, 1787, in — 8°, 10 f.+ 407 p. (= RJ; au fost parcurse 58 p.); publicată cu un decret al lui Iosif al II-lea ca parte introductivă : *Decretul lui Iosif al doilea pentru promulgarea rînduielii*, datat 1 mai 1781, f. 3—6, parcurse integral.

Atribuită tot lui Budai Deleanu[17], traducerea codului de procedură juridică se pare că este efectuată de către sasul Georg Oechsner, angajat de Balş în aceleaşi condiţii ca şi Budai Deleanu[18].

Pe lîngă traducerile juridice de mare amploare, au apărut numeroase ordine, dispoziţii, patente, scurte şi clare, adresîndu-se poporului, fiecare într-o anume problemă. De traducerea lor în româneşte nu vor fi fost străini autorii citaţi, dar este foarte posibil să fi intervenit persoane rămase anonime, dintre tinerii care frecventau sau absolviseră colegiul Sfînta Barbara. Dintre aceste tipărituri au putut fi cercetate următoarele :

9. *Cartea Mariei Tereza pentru încorporarea Bucovinei*, 1777, in — folio, 4 p. (= CMTÎB; parcursă integral) [19].

10. *Aşezămîntul lui Iosif al doilea pentru ţăranii din Bucovina*, 1786, in — folio, 11 p. (= AIŢB; parcurs integral).

11. *Aşezămîntul lui Iosif al doilea pentru cadastru*, 1786, in — folio, 49 f. (= AIC; au fost parcurse 30 p.).

12. *Orînduiala lui Iosif al doilea pentru pădurile din Bucovina*, 1786, in — folio, 76 p. (= OIPB; au fost parcurse 30 p.).

---

[14] Idem, *Noi contribuţii la biografia lui I.B. Deleanu. Documente inedite*, Bucureşti, 1967, p. 94—96.

[15] Idem, *Contribuţii...*, p. 13; *Noi contribuţii...*, p. 95.

[16] L. Protopopescu, *Noi contribuţii...*, p. 99—101.

[17] *Istoria literaturii române*, II, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, p. 69.

[18] L. Protopopescu, *Noi contribuţii...*, p. 100.

[19] La cabinetul de foi volante al Bibliotecii Academiei R.S. România unde am cercetat această tipăritură, există şi *Proclamaţia lui Iosif al doilea pentru desfiinţarea iobăgiei*, 1785, o foaie in-plano, semnalată în *Bibliografia românească veche*, II, 1910, p. 310 ca tipărită la Viena. Am exclus-o de pe lista lucrărilor avute în vedere, datorită incertitudinii pe care ne-o provoacă afirmaţia lui A. Veress că ar fi tipărită la Sibiu cu slovele lui Petru Bart; vezi A. Veress, *Orînduieli româneşti vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*, Bucureşti, 1926, p. 11 (vezi nota 5 pe aceeaşi pagină).

13 *Orînduiala lui Iosif al doilea pentru vînătoare*, 1786, in-folio, 20 p. (= OIV; parcursă integral).

14. Ultima carte în limba română apărută la tipografia ilirică din Viena, singura executată sub altă conducere decît cea a lui Kurzböck, anume sub patronajul lui Ştefan Novacovici (vezi p. 44), este un calendar istoric — literar, nesemnat, alcătuit după modelul almanahurilor occidentale : *Calendariu la annul de la naşterea lui Hristos* 1794, *cari e prost, cuprinzînd în sine* 365 *de zile, făcut spre întrebuinţarea norodului slavenosîrbesc şi rumânesc, cari se află în ţinuturile chesaro-creeşti a lĕgii Răsăritului*, 1794, in-folio, 38 p. (= C ; parcurs integral).

Neomogenă în privinţa structurii [20], lucrarea este unitară sub raport lingvistic. Studiind limba *Calendarului*, N.A. Ursu a stabilit că anonimul care l-a alcătuit a fost un cărturar bănăţean latinist, pe care îl identifică în persoana lui Paul Iorgovici [21]. V. Ardeleanu, cunoscînd demonstraţia lui N.A. Ursu, pe care o consideră bazată pe „argumentări de natură lingvistică solide", crede că numai partea beletristică a lucrării, traducerea din franceză a nuvelei *Cei doi excesuri a amerii...*, ar aparţine lui Paul Iorgovici [22]. Rezervele lui nu au putere probatoare faţă de demonstraţia lui N.A. Ursu, după care lucrarea este alcătuită de un singur autor.

IV. În cele peste 550 de pagini parcurse am urmărit 11 fenomene de limbă (pe care le-am considerat mai bine reprezentate, dintre cele 16 pe baza cărora I. Gheţie şi-a întemeiat demonstraţia amintită la p. 43), pentru a stabili în ce măsură textele cercetate se apropie sau se depărtează de norma literară unică supradialectală realizată într-o primă fază în jurul anului 1750 [23].

Am considerat potrivită referirea în unele cazuri la gramaticile apărute în intervalul respectiv în cele trei provincii româneşti, fapt pentru care am extras cîteva exemple din : I. Văcărescu, *Observaţii sau băgări dă seamă asupra regulelor şi orînduielelor gramaticii rumâneşti...*, Rîmnic, 1787 ; T. Şcoleriu, *Lecţione, adecă cuvîntare, scoase de la întîie parte a gramaticii...*, Iaşi, 1789 ; S. Clain-Gh. Şincai, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*, Viena (apărută tot la tipografia lui Kurzböck), 1780.

Cifrele care vor fi date în prezentarea fenomenelor lingvistice urmărite nu pot avea decît o valoare orientativă, întrucît nu ne-am propus o statistică riguroasă a materialului cercetat.

1. **e** *medial aton păstrat sau trecut la* **i**

Avem în vedere numai un aspect al acestei particularităţi de limbă, anume cel oglindit de „cuvinte ca *fecior, oameni, prieten, vedea, veni* etc.,

---

[20] M. Tomescu, *Calendarele româneşti 1733—1830. Studiu şi bibliografie*, Bucureşti, 1957, p. 63, 108.

[21] N.A. Ursu, *Un calendar istoric-literar publicat de Paul Iorgovici*, în „Limba română", XII, 1963, nr. 3, p. 285.

[22] V. Ardeleanu, *Paul Iorgovici. Schiţă biografică şi cîteva probleme nerezolvate*, în „Orizont", I, 1964, nr. 4, p. 83, nota.

[23] Pentru a reduce numărul trimiterilor care ar urma să fie făcute, menţionăm aici că am folosit pentru problemele de istoria limbii *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, de I. Gheţie şi Al. Mareş ; cînd referinţa va fi necesară, vom folosi în paranteză sigla GD, cu indicarea paginii respective.

în care fenomenul caracterizează, de regulă, graiurile nordice iar limba literară nu a acceptat inovația " (GD, 90). Norma literară de la 1750, adică păstrarea lui *e* medial aton, este reflectată, cu unele infidelități, și de gramaticile de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea : *departe* (Clain-Șincai, 56), *dînsele* (Văcărescu, 50), *fecioară* (Școleriu, 14), *homeni* (= oameni ; Clain-Șincai, 5), *vedere* (Școleriu, 37), *vedere* (*a*~ ; Văcărescu, 79), dar și *unile* (Văcărescu, 64), *videm* (Școleriu, 37).

Am notat în paginile consultate un număr de 250 de exemple în care *e* medial aton se păstrează : *altele* (RJ. 47), *cherestea* (OIPB, 10), *coarnele* (ES, 24), *hainele* (DMC, 16), *nepretenescu* (PO, 26), *oameni* (AIC, 27), *pedepsele* (AIȚB, 7), *pildele* (DMA, 80), *semnele* (CTD, 50), *tinerețele* (B, 3), *vedere* (C , 38). Față de momentul 1750, cînd tipăriturile reflectă respectarea fără abatere a normei literare, fenomenul dialectal este destul de bine reprezentat prin cele 51 de exemple în care *e* medial aton a trecut la *i* : *aseminea* (DMA, 58), *cheristea* (OIPB, 8), *îngălbinește* (ES, 46), *lenivire* (DMC, 66), *pedepsile* (AIȚB, 6), *pravilile* (CTD, 44 ; AIC, 24 ; OIV, 20 ; PO, 28).

2. *î — îi*

Graiurile nordice au păstrat permanent fonetismul cu *-î-* etimologic, iar cele din Muntenia și Dobrogea prezintă, cu aceeași consecvență, forme epentetice. Norma anilor 1750 recomandă rostirile cu*-îi-*, ca și I. Văcărescu în gramatica sa : *mîine* (87). În textele parcurse *-îi-* a fost notat numai de două ori : *mîinele* (C, 28), *mîinii* (CMTÎB, 3), în timp ce fonetismul cu *-î-* cunoaște 32 de ocurențe : *cîni* (OIV, 10, 14, 15), *mînile* (DMC, 100 ; CTD, 90 ; RJ, 91 ; C, 33), *pîne* (AIȚB, 6 ; PO, 19).

3. *f — h'*

Palatalizarea labiodentalei *f* în stadiul *h'* apare în trecut, ca și astăzi, în special în zonele nordice ale Dacoromaniei. Norma literară a anilor 1750 acceptă fonetismul cu labiodentala conservată. Textele cercetate nu prezintă nici o abatere de la această normă : *fierturile* (AIC, 18), *fire* (DMC, 48 ; OSD, 12), *înfierbîntată fiind* (ES, 41) *să fie* (CTD, 92). Micul tratat de *Ortografie sau scrisoare dreaptă...* chiar recomandă renunțarea la fonetismul dialectal în favoarea normei literare : *fierbinte, nu hierbinte* (OSD, 5).

4. *labiale moi — labiale dure*

General cîndva în dacoromână, fenomenul durificării labialelor aflate în poziție „tare" se conservă azi doar în nordul Transilvaniei și Moldovei, în rest avînd curs, în situații identice, rostirea lor moale. Tipăriturile românești din anii 1750—1780 promovează rostirea moale a acestor consoane, ca și gramaticile la care ne-am propus să ne referim : *galben* (Clain-Șincai, 85), *iubesc* (Școleriu, 40), *iubescu* (Văcărescu, 18), *să meargă* (Văcărescu, 104), dar și *iubăsc* (Școleriu, 47), *pă* (și *pe* ; Văcărescu, 20).

Lucrările vieneze pe care le-am cercetat respectă norma literară a anilor 1750, dar tolerează totuși și fonetismul nordic. Am notat 155 de exemple cu labiale moi : *blagoslovească* (B, 6), *grăbească* (AIC, 5), *isprăvească* (PO, 5), *iubească* (CTD, 44), *iubesc* (ES, 40), *ivesc* (ES, 36), *lăcomesc* (DMC, 76), *mergînd* (DMA, 20), *momească* (PO, 35), *priimesc* (ES, 38), *privesc* (CTD, 76) ; AIC, 3 ; RJ, 57), *sîrbesc* (C, 18), *slăbească* (OIPB, 3), *slăvească* (CTD, 96), *toc-*

mealâ (OIV, 6), *urmează* (DMA, 44, 60), *veacuri* (OIPB, 18), *vecui* (C, 38), *vorbească* (DMC, 78; CTD, 90) şi 15 care reflectă rostirea dură a acestor consoane: *isprăvască* (CTD, 96; AIC, 5); *ivală* (CMTÎB, 2), *împrotivască* (AIC, 3), *număroase* (AIC, 10), *scobască* (PO, 15), *vorbască* (RJ, 55).

Notă. Întrucît labialele urmate în unele situaţii de *e* pentru *ă* constituie o particularitate a graiului bănăţean [24], este greu să decidem dacă în cuvinte de tipul *a me face* (C, 33), *a ve agonisi* (C, 28), *beutura* (DMC, 86), *chiemeriile* (DMA, 94), *jumetate* (RJ, 59; cf. *jumătate*, CTD, 36), *numerul* (DMA, 60; cf. *numărul*, AIC, 11), *vătemem* (DMC, 84), *ved* (DMA, 90; DMC, 76), *veduvă* (C, 16; cf. *văduvă*, C, 17), *vezusă* (DMC, 18; cf. *văzută*, C, 4) labialele „moi" acoperă sau nu o realitate lingvistică, întrucît poate fi vorba în acelaşi timp de un fenomen dialectal (bănăţean) sau de un principiu ortografic al curentului latinist pe care l-au susţinut unii dintre autorii acestor lucrări, anume de evitarea în scris a sunetelor *ă*, *î*, necunoscute în sistemul vocalic al limbii latine [25].

5. s, ţ, z *moi* — s, ţ, z *duri*

Fenomenul velarizării lui *e*, *i*, al reducerii diftongului *ea* la *a* şi al „amuţirii" lui pseudo-*i* final datorită rostirii dure a fricativelor *s*, *z*, şi a africatei *ţ* este notat, în trecut, ca şi astăzi, în Oltenia, Banat — Hunedoara, nordul Transilvaniei şi Moldova, zonele sudice ale teritoriului dacoromân (sud-estul Transilvaniei, Muntenia, Dobrogea) păstrînd timbrul moale al acestor consoane, devenit normă literară supradialectală. Norma literară este promovată de tipăriturile româneşti din jurul anului 1750, ca şi de gramaticile consultate pentru perioada avută în vedere: *cutitul* (= cuţitul; Clain-Şincai, 63), *Dumnezeu* (Văcărescu, 89), *măsurasem* (Şcoleriu, 31), *sera* (= seara; Clain-Şincai, 78), *simţiţi* (Văcărescu, 77), *singur* (Şcoleriu, 55), *tîrdiu* (= tîrziu; Clain-Şincai, 56), *zidiu* (Şcoleriu, 17), dar şi *sîngur* (Şcoleriu, 27), *zamă* (Clain-Şincai, 96).

Materialul cercetat probează, în general, respectarea normei literare, dar cu o puternică concurenţă a fenomenului dialectal, în special în cazul fricativei *s*. Celor 861 de exemple în care *s* este moale: *asĕmenea* (CMTÎB, 3), *însemnare* (DMA, 28), *lipsiţi* (B, 4), *mărturisesc* (ES, 43), *năsipu* (OIPB, 25), *pedepsirea* (PO, 19), *sĕceră* (AIC, 19), *seară* (C, 2), *semne* (OSD, 12) le corespund 762 care atestă rostirea lui dură: *dînsăle* (ES, 9), *însămnarea* (DMA, 26), *pedepsască* (AIŢB, 3), *săcară* (AIC, 19) *sărbează* (CTD, 34), *sîli* (CMTÎB, 4), *sîngur* (DMC, 76). Şi în cazul consoanelor *ţ*, *z* fenomenul dialectal este bine reprezentat, deşi nu în aceeaşi măsură. Am extras 797 de exemple cu *ţ* moale: [26] *ameţească* (C, 35), *ascuţit* (OSD, 12), *împuţinare* (OIV, 9), *înţelege* (RJ, 9) *înţelepciune* (DMC, 8), *părţile* (ES, 9), *supţire* (OIPB, 23), *ţĕlină*

[24] Vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Bucureşti, 1961, p. 93.

[25] Vezi şi în gramatica lui S. Clain şi Gh. Şincai, promotori ai Şcolii ardelene, forme ca: *beut* (96), *ved* (89), *veduv*, *veduva* (86).

[26] Am considerat că iericul, semn diacritic care apare în locul paiericului, adică însoţind consoana finală a unui cuvînt, are un rol pur grafic şi nu presupune o rostire muiată a consoanei — *ţ* sau —*ş* (anticipăm astfel explicaţia datorată şi în cazul următorului fenomen lingvistic). Ierul apare frecvent în situaţii similare şi după consoane în cazul cărora nu se poate presupune o rostire moale: *dascalъ* (CTD, 2), *fiindъ* (DMC, 10), *rîndъ* (RJ, 41) *sfîrşitъ* (CTD, 26). De menţionat că *ţ* dur în finală de cuvînt apare numai în lucrările atribuite unor cărturari din Banat şi că fenomenul este caracteristic dialectului din această zonă (vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 94).

(AIC, 21), *ţine* (DMA, 58), *ţinutului* (AIŢB, 7) şi 214 cu *ţ* dur : *cîţva* (DMC, 42), *iuţască* (PO, 13), *împărţala* (RJ, 99), *înferbinţala* (C, 26), *înmulţască* (AIC, 16), *înţălege* (AIŢB, 6), *înţăpatu* (OIV, 15), *sînţască* (CTD, 96), *ştiinţălor* (ES, 8), *toţ* (DMC, 4), *ţăpoasele* (OIPB, 22), *ţînut* (DMA, 58), 403 cu *z* moale : *Dumnezeu* (CMTÎB, 1), *întîrziiare* (RJ, 95), *miazezioei* (C, 7), *netezesc* (ES, 24), *păzi* (AIC, 8), *slobozim* (DMC, 92), *tîrziu* (CTD, 34), *zece* (DMA, 20), *zi* (AIŢB, 10 ; OIV, 8), *zice* (OSD, 12) şi 55 cu *z* dur : *Dumnezău* (DMC, 78), *optzăci* (AIŢB,11), *păzască* (DMA, 40 ; DMC, 32 ; OIV, 20), *păzîndu-să* (AIC, 13), *tîrzîu* (OIPB, 29), *umězală* (C, 12), *zîdi* (RJ, 73) *zua* (PO, 20).

Notă. Nu am luat în consideraţie grafiile în care fonetismul în discuţie este etimologic : *samă* (<magh. *szám* ; OIV, 6), sau se explică prin evitarea conştientă a sunetelor *ă*, *î*(vezi şi p. 49) : *cutezem* (DMC, 60), *încrezetorii* (cf. *încrezătorii* ; RJ, 77), *învăţem* (DMC, 94), *lăsem* (DMC, 82), *se-l aşezem* (DMA, 78), *selbateci* (DMC, 86), *septămînii* (C, 23 ; cf. *săptemunii*, DMA, 92). Prin extindere, acelaşi tratament este aplicat şi unor cuvinte nelatine : *sevîrşăsc* (<v. sl. *sŭvŭršiti* ; ES, 26), *zemislirea* (postverbal al lui *zămisli* <v. sl. *zamysliti* ; C, 23) ; cf. *săvîrşăsc* (ES, 21), *zămislesc* (ES, 37).

6. *ş, j + e, i — ă, î*

Velarizarea vocalelor *e, i* datorită rostirii dure a şuierătoarelor *ş, j*, inovaţie sudică anterioară secolului al XVI-lea, cuprinde actualmente toată Dacoromania, exceptînd Crişana, Oltenia, Muntenia de apus, sudul Transilvaniei şi Dobrogea, unde s-a conservat timbrul prepalatal al lui *e, i*, devenit normă literară supradialectală. Textele tipărite pe la 1750—1780 promovează în variaţie liberă rostirile dure şi moi ale acestor consoane, ca şi I. Văcărescu în gramatica sa : *frumoşi* (128), *grijăsc* (103), *săvîrşitu, sfîrşit* (104), *şărpi* (27), *şi, şî* (97). Ardelenii S. Clain şi Gh. Şincai promovează însă consecvent rostirile moi (dealtfel, ortografia lor etimologică exclude notarea vocalelor *ă, î*) : *rusini* (= ruşine ; 99), *septe* (= şepte ; 100), *siede* (= şede ; 99), *sierbul* (= şerbul ; 100). Am notat în paginile cercetate 111 exemple cu *j* moale : *coaje* (OIPB, 8, 18), *grijesc* (CTD, 80), *grijiţi* (AIC, 16), *jeţul* (C, 15), *slujesc* (DMC, 30) şi 19 cu *j* dur : *grijă* (B, 5 ; CMTÎB, 2 ; CTD, 4, 32, 60 ; ES, 40 ; PO, 15). În cazul lui *ş* 281 de exemple oglindesc rostirea lui dură : *aşăzarea* (OSD, 12, ES, 48), *înşălăciune* (PO, 48) *săvîrşăsc* (ES, 21), *strămoşăsc* (B, 2), *şăzători* (CMTÎB, 3). Sînt mai numeroase rostirile moi decît cele dure şi în ceea ce priveşte consoana *ş* (pe lîngă cele 270 de exemple notate, trebuie să nu ignorăm apariţiile foarte frecvente ale conjuncţiei *şi*, întîlnită numai în forma aceasta, pe care am renunţat să le extragem) : *aşeza* (ES, 42), *greşite* (CTD, 74), *ieşi* (DMA, 84) *înşelăciune* (PO, 39, 41), *moşie* (CMTÎB, 1), *ruşine* (DMC, 32), *sfîrşitul* (RJ, 93).

Notă. Am exclus exemplele în care tratamentul dur al lui *j* se poate explica etimologic : *jăfuit* (postverbal al lui *jefui*, derivat din *jaf*<pol. *žak* ; OSD, 10), *jăluitoriul* (postverbal al lui *jelui*<v. sl. *žalovati* ; RJ, 49), *jărtvuit-o* (derivat din *jertfă*<v. sl. *zrŭtva* ; C, 36).

7. *ş, j + ęa, ę —a*

Diftongul *ęa* aflat în poziţie „moale" s-a redus la *a* în unele graiuri dacoromâne, ca urmare a durificării consoanelor *ş, j* care-l precedă. Rostirile dure datează din secolul al XVI-lea în Ţara Românească şi sînt bine

reprezentate în continuare în aria sudică, restul teritoriului dacoromân (Moldova, în special nordul acestei provincii, Crișana și nordul Transilvaniei) păstrînd rostirea moale a acestor consoane. În tipăriturile vieneze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea se reflectă norma literară a anilor 1750, care promovează rostirea dură a șuierătoarelor urmate de *ę̆a* în poziție „moale"; ea este însă concurată de fenomenul dialectal nordic. Am notat 3 exemple pentru *j* dur: *mînjaște* (B, 3) *slujaște* (CTD II, 94; OIPB, 11) și 2 pentru *j* moale: *părăjește* (OIPB, 30), *slujește* (PO, 38). În cazul lui *ș*, 36 de ocurențe oglindesc rostirea lui dură, deci norma literară: *deșarte* (DMC, 32, 76; CTD, 68; OIPB, 30), *greșalele* (DMC, 90), *împărtășaște* (B, 3), *înșale* (DMC, 60), *sfîrșaște* (ES, 25, 40), *șapte* (DMA, 30), *șase* (OSD, 4; C, 37), iar 20 atestă rostirea moale a șuierătoarei, reprezentînd fenomenul nordic: *greșĕlele* (CTD, 88), *greșĕște* (OIPB, 4), *șĕde* (RJ, 43, 51), *șĕpte* (AIC, 8; OIV, 20), *șĕse* (AIȚB, 11).

8. *z—dz*

Prin pierderea elementului oclusiv, africata *dz* (‹*d* latin + *e*, *i*) a evoluat în unele graiuri dacoromâne la fricativa *z*. În Țara Românească este atestat cu consecvență *z* încă din secolul al XV-lea, iar *dz* apare și azi în nordul Moldovei, nord-estul Transilvaniei, Banat, nordul și nord-vestul Olteniei și în alte cîteva puncte izolate din Ardeal. Tipăriturile vieneze reflectă, fără excepție, norma literară a anilor 1750: *auzitu* (RJ, 39), *Dumnezău* (DMC, 66), *văzu* (OSD, 12), *zicem* (DMA, 20), *zile* (B, 3; ES, 36).

9. *j—ğ*

Africata *ğ* (‹*i̯* latin + *o*, *u*; *d* latin + *i̯o*; *g* latin + *i̯u*) se conservă pînă azi în Maramureș și în puncte izolate din Ardeal și Moldova, pe cînd în restul teritoriului dacoromân (Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul Transilvaniei, Crișana) a evoluat la fricativa *j*. Norma literară de la 1750 promovează scrierea lui *j*. Ea este recomandată și de gramaticile de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea: *ajungu* (Văcărescu, 59), *jos* (Văcărescu, 87; Clain—Șincai, 54), cu excepția celei a moldoveanului T. Școleriu: *gioi*, *dar nu joi* (9). Textele cercetate respectă în general norma literară, dar apar și unele excepții: 300 de exemple reflectă uzul fricativei *j*: *ajunare* (PO, 43), *ajută* (OSD, 4), *ajutorința* (ES, 27), *împrejurul* (DMC, 16), *jos* (DMA, 70), *judele* (AIC, 16), *județe* (AIȚB, 10), *jurămîntul* (CMTÎB, 2) și 28 atestă conservarea africatei corespunzătoare: *giudecată* (CTD, 32), *încungiura* (RJ, 55), *împregiurul* (AIC, 24).

10. *r* + *ę̆a*, *ę̆—a*

În funcție de rostirea moale sau dură a consoanei *r* (*r̄*), diftongul *ę̆a* aflat în poziție „moale" s-a conservat sau a trecut la *a*. Fenomenul durificării lui *r* era mai răspîndit în trecut decît astăzi, cînd apare doar în estul Munteniei, Dobrogea și, izolat, în sud-estul Transilvaniei. Norma literară de la 1750 recomandă un *r* dur înainte de *ę̆a* în poziție „moale". În paginile parcurse, prioritate are fenomenul dialectal, notat în 44 de cazuri: *arĕte* (CTD, 30, 100; AIC, 20; OIV, 12; RJ, 59), *hotărĕște* (OSD, 10; AIC, 30; PO, 22), față de cele numai 10 ocurențe care oglindesc respectarea normei literare: *arate* (AIȚB, 4).

11. *art. pos. var.* **al, a, ai, ale** — *art. pos. invar.* **a**

Generală în dacoromână înaintea secolului al XVI-lea, seria variabilă a articolului posesiv şi-a restrîns treptat aria de răspîndire, fiind notată azi doar în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul Transilvaniei. După ce tipăriturile româneşti din cele trei provincii, apărute în jurul lui 1750, promovaseră articolul posesiv variabil ca normă literară, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea formele variabile concură cu *a* invariabil chiar şi în gramatici : *a mele, a vostri* (Clain-Şincai, 29), *al mieu -a mieu* (Şcoleriu, 27, 26), *al nostru — a nostru* (Văcărescu, 40).

În textele cercetate atestările formelor literare sînt în minoritate faţă de cele ale fenomenului dialectal nordic. Am notat 96 de atestări ale seriei variabile : **ai** *lor advocaţi* (RJ, 13), **ai** *noştri supuşi* (CMTÎB, 1) **al** *său nume* (CTD, 30), *cele* **ale** *lor* (DMC, 56), *daruri* **ale** *Sfîntului Duh* (B, 4), *folosul cel de obşte* **al** *lor* (ES, 38), *ramuri* **ale** *sîrguinţii* (AIC, 18), *vînatu...* **al** *său* (OIV, 15) faţă de 236 ale lui *a* invariabil[27] : **a** [*l*] *lui rînd judecătoresc* (RJ, 41), **a**[*le*] *noastre porunci* (AIŢB, 2), *averi* **a**[*le*] *unui dascal* (CTD, 22), *cële* **a**[*le*] *femeilor* (DMC, 90), *doo tifre* **a**[*le*] *lui dividendus* (DMA, 76), *lucru* **a**[*l*] *şcolarilor* (CTD, 66), *mişcări* **a**[*le*] *trupului* (CTD, 38), *plecările sufleteşti* **a**[*le*] *oamenilor* (CTD, 76), *vechili* **a**[*i*] *stăpînilor* (AIC, 10), *vreun vechilu* **a**[*l*] *pricinilor de judecată* (RJ, 77).

V. Lucrările cercetate de noi au ajuns la centrul tipografic al lui Kurzböck fie ca traduceri sau originale datorate iniţiativei unor intelectuali români (B, DMA, DMC, OSD, ES, C), fie ca traduceri în limba română ale legilor Imperiului, efectuate de români aflaţi la Viena, la cererea persoanelor care oficial se ocupau de lucrul acesta (CMTÎB, AIC, AIŢB, OIPB, OIV, RJ, PO) ; CTD se află între aceste două situaţii, ea fiind nu o carte de legi, ci un manual de metodică, tradus însă în contextul general al directivelor privind introducerea reformelor iosefiniste în Bucovina[28].

Cel puţin jumătate din numărul tipăriturilor amintite se leagă de numele unor cărturari din Banat[29]. Astfel se explică faptul că am întîlnit în paginile parcurse unele trăsături fonetice şi morfologice specific bănăţene, în special în *Calendarul* lui Paul Iorgovici (semnalate de N.A. Ursu în *art. cit.*) : condiţionalul-optativ : *reaş cere* (33), *reau fi destul* (35) ; grupul *mn* în *scamnul* (24) ; redarea nuanţei de aspect sub influenţă slavă prin prefixe specializate : *mi reau fi progrijit* (37), *provedea* (36), *zeuitat* (28), *zeuitată* (34) ; imperativul negativ arhaic : *nu ve îndoireţi* (28).

---

[27] În 81 din cele 236 de ocurenţe ale fenomenului nordic nu este exclus ca prezenţa lui *a* invariabil să se datoreze unui fals acord, realizat nu cu obiectul posedat, ci cu substantivul sau pronumele indicînd posesorul (feminin, singular, genitiv) : *anul...* **a**[*l*] *împărăţiei* (OIV, 20), *cardinaliu* **a** [*l*] *împărăţiei* (C, 21), *ieşiri...* **a**[*le*] *iubirii* (C, 26), *dregătoriu* **a**[*l*] *ei* (PO, 42), *drepturile...* **a**[*le*] *noblătăţii* (PO, 23), *lucruri* **a**[*le*] *credinţii* (CTD, 16), *numele moşinaşului şi* **a**[*l*] *moşiei* (AIC, 30), *osfinţitul* **a**[*l*] *sfîntei* (C, 21), *părinte bunu* **a**[*l*] *familiei* (RJ, 19), *sëmne de afară* **a**[*le*] *nerăbdării şi* **a**[*le*] *miniei* (CTD, 16), *trei dëgete* **a**[*le*] *miinii* (CMTÎB, 3), *vînzătoriu...* **a**[*l*] *patriei* (PO, 27). Se menţine totuşi raportul cantitativ amintit între exemplele care atestă norma literară şi cele care reprezintă fenomenul dialectal.

[28] L. Protopopescu, *Noi contribuţii...*, p.92.

[29] În funcţie de apartenenţa la o confesiune sau alta, ardelenii, ,,uniţi", primeau cărţi de la tipografia din Blaj, pe cînd bănăţenii, ,,neuniţi", continuau să şi le procure din Principate, ceea ce a determinat guvernul austriac să comande lui Kurzböck cărţi şi pentru românii ortodocşi din Imperiu (Vezi O. Ghibu, *Din istoria...*, I, p. 30—31).

Cercetarea noastră a început prin a admite că, aşa cum au intuit M. Gaster şi G. Ivănescu şi cum a demonstrat ulterior I. Gheţie, în jurul anului 1750, la nivelul cărţilor bisericeşti şi chiar laice apărute în cele trei provincii româneşti, s-a petrecut un proces de unificare lingvistică, prin acceptarea normelor literare muntene. După acest moment de realizare a unificării limbii române literare, prezenţa în texte a unor particularităţi de limbă specifice graiurilor, chiar dacă ele înregistrează în general o frecvenţă mai mică decît norma literară de la 1750, presupune un proces de diminuare a unificării lingvistice.

Am semnalat şi motivat mai sus prezenţa unor elemente ale graiului bănăţean. Ne propunem însă, în urma prezentării celor 11 particularităţi de limbă, consemnarea rezultatelor generale, notînd prin *a* norma literară şi prin *b* fenomenul dialectal corespunzător. Cele 11 particularităţi de limbă sînt indicate în tabelul de mai jos numai prin numărul lor de ordine. Alternanţa dintre fenomenele literare şi cele dialectale se notează prin *a/b* sau *b/a*, după cum au prioritate cantitativă atestările formelor literare sau ale celor dialectale.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
a/b	b/a	a	a/b	a/b	a/b	a/b	a	a/b	b/a	b/a

În cazul celor mai multe dintre fenomenele urmărite, norma literară este concurată de fenomenul dialectal *(a/b)*, uneori chiar foarte strîns, ca în cazul fricativei *s*: 861 de ocurenţe reflectă norma literară şi 762 fenomenul dialectal. Mai mult, în 3 din cele 11 cazuri formele literare sînt în minoritate faţă de cele dialectale *(b/a)*. Am remarcat o anume corespondenţă între tipăriturile avute în vedere şi cele trei gramatici consultate pentru aceeaşi perioadă (vezi. p. 47): în ambele corpuri de lucrări sînt preponderente, în general, atestările normei, dar aproape în cazul tuturor fenomenelor urmărite este tolerat fonetismul dialectal.

Am notat în materialul parcurs şi unele forme reflectînd tendinţe de hipercorectitudine. Considerăm că prezenţa lor presupune conştiinţa existenţei unor norme literare, necunoscute însă deplin în forma lor corectă. Consemnăm cîteva cazuri de hipercorectitudine, indicînd fenomenul căruia se integrează fiecare prin numărul de ordine din paranteză: (1) *pădurele* (OIPB, 7, 13), (2) *sîinul* (C, 34), (5) *aţiţatu* (PO, 30), *prinzindu-să* (AIŢB, 3), *sint* (OIPB, 20), (11) *mai sus pomeniţi*, **ale** *(=a) cărora iscălitură* (CMTÎB, 2), *martur* **ai** *(=al) sale credinţe* (CTD, 26), *parţi* **al** *(=ale) productului* (DMA, 62).

Tipăriturile cercetate au apărut, succesiv, în intervalul unui sfert de secol (1771—1794). Ar fi interesant de urmărit în aceste lucrări procesul de diversificare a românei literare nu numai global, aşa cum am făcut-o, ci, pe baza aceloraşi fenomene de limbă, evolutiv, de la o lucrare la alta, în ordinea lor cronologică. Faptul că am cercetat numai o mică parte din material face ca observaţiile noastre să nu aibă o bază documentară suficient de sigură în acest sens. Riscăm totuşi cîteva aprecieri generale.

În prima carte românească tipărită la Kurzböck, B (1771), fenomenul trecerii lui *e* medial aton la *i* nu este deloc atestat; în DMA (1777) apar însă 13 ocurenţe atestînd acest fenomen dialectal (avem în vedere, fireşte,

numai paginile parcurse de noi), urmînd ca în continuare el să fie prezent aproape în toate tipăriturile la care ne-am referit, deşi nu în număr foarte mare.

În legătură cu *ş* urmat de *ea* în poziţie „moale", am observat că fenomenul dialectal apare în lucrările cercetate abia în 1785, pînă atunci fiind reprezentată exclusiv norma literară de la 1750, adică rostirea lui dură: *ş* dur = 6 — *ş* moale = 4 (CTD, 1785), *ş* dur = 1 — *ş* moale = 6 (AIC, 1786), *ş* dur = zero — *ş* moale = 3 (RJ, 1787).

În privinţa alternanţei *j*—*ğ*, puţine texte atestă fenomenul dialectal şi ele apar mai ales în ultima parte a intervalului amintit: *ğ* = 13 — *j* = 14 (CMTÎB, 1777), *ğ* = 4—*j* = 41 (CTD, 1785), *ğ* = 7—*j* = 12 (C, 1794).

Fiind destul de mare numărul exemplelor de care dispunem pentru ultima particularitate lingvistică cercetată, putem urmări pe baza lor progresul formelor neliterare: art. pos. var. = 4—art. pos. invar. = 15 (DMA, 1777), art. pos. var. = 14— art. pos. invar. = 49 (CTD, 1785), art. pos. var. = 14— art. pos. invar. = 74 (C, 1794).[30]

Faptele de limbă discutate atestă diversificarea românei literare scrise în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Normele literare din tipăriturile de la 1750 sînt concurate în ultimul sfert al secolului din ce în ce mai mult de fenomenele dialectale corespunzătoare.

Procesul se accentuează treptat şi problema unificării limbii române literare va fi reluată în jurul lui 1840 de către unii cărturari români, între care un rol de seamă deţine Ion Heliade Rădulescu. Este momentul cînd se schiţează în sensul cel mai larg coordonatele teoretice ale acestei probleme, cînd se pun bazele Academiei Române, sub egida căreia se va cristaliza norma unică supradialectală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi în prima jumătate a secolului nostru.

---

[30] Raporturile stabilite rămîn aceleaşi chiar admiţînd că în 10 (din 49), respectiv 44 (din 74) de cazuri notate în CTD şi C articolul posesiv „invariabil" se datorează unui fals acord. Vezi şi nota 27.

DIN ISTORIA VERBELOR NEREGULATE: PERFECTUL SIGMATIC AL VERBELOR *A FI*, *A AVEA* ŞI *A VREA*

DE

C. FRÂNCU

0. În limba română contemporană sînt considerate corecte la perfectul simplu al verbelor neregulate *a fi*, *a avea* şi *a vrea* două paradigme: una *sigmatică* de tipul *fusei*, *fuseşi*, *fuse*, *fuserăm*, *fuserăţi*, *fuseră*, *avusei*, *avuseşi*, *avuse*, *avuserăm*, *avuserăţi*, *avuseră*; *vrusei*, *vruseşi*, *vruse*, *vruserăm*, *vruserăţi*, *vruseră* şi alta *asigmatică* de tipul, *fui*, *fuşi*, *fu*, *furăm*, *furăţi*, *fură*; *avui*, *avuşi*, *avu*, *avurăm*, *avurăţi*, *avură*; *vrui*, *vruşi*, *vru*, *vrurăm*, *vrurăţi*, *vrură*[1].

0.1. Graiurile populare dacoromâne se împart în ceea ce priveşte formele de perfect simplu al verbelor luate în discuţie în: 1) graiuri care folosesc formele asigmatice de tipul *fui*, *avui*, *vrui*, 2) graiuri care utilizează formele sigmatice de tipul *fusei*, *fuseşi*, *avusei*, *avuseşi*, *vrusei*, *vruseşi*, 3) graiuri care folosesc în variaţie liberă forme sigmatice şi forme asigmatice, la unele verbe şi la unele persoane de singular sau plural, 4) graiuri care nu întrebuinţează nici perfectele sigmatice, nici pe cele asigmatice, perfectul simplu, fiind necunoscut în unele regiuni[2].

În dialectele din sudul Dunării sînt cunoscute numai formele etimologice, asigmatice. De pildă, în dialectul aromân, în care perfectul simplu este foarte mult folosit, întîlnim formele *fui*, *fuşi*, *fu*, *fumu*, *futu*, *fură*; *avui*, *avuşi*, *avu*, *avumu*, *avutu*, *avură*; *vrui*, *vruşi*, *vru*, *vrumu*, *vrutu*, *vrură*. În dialectul meglenoromân, există de asemenea numai formele etimologice, asigmatice: *fui*, *fuş*, *fu*, *fum*, *fuţ*, *fură*; *vui*, *vuş*, *vu*, *vum*, *vuţ*, *vură*; *vrui*, *vruş*, *vru*, *vrum*, *vruţ*, *vrură*[3]. În dialectul istroromân, perfectul simplu (aoristul) a dispărut[4], dar înainte de a dispărea a generat o temă asigmatică şi una sigmatică restrictivului viitor, timp întîlnit numai în acest dialect: *fur*, *furi*, *fure*, *furno*, *fureţ*, *furu*, *vrur*, *vruri*, *vrure*, *vrurno*, *vrureţ*, *vruru*, dar şi *fuser*, *fuseri*, *fusere*, *fusereţi*, *fuseru*; *vruser*, *vruseri*, *vrusere*, *vruserno*, *vrusereţ*, *vruseru* (verbul *avea* are însă numai temă asigmatică: *vur*, *vuri*, *vure*, *vurno*, *vureţ*, *vuru*)[5].

Prin urmare, tema restrictivului viitor din dialectul istroromân ne poate duce la ipoteza că, înainte de a dispărea, aoristul verbelor *a fi* şi *a vrea* căpătase forme sigmatice, în timp ce aoristul verbului *a avea* nu primise astfel de forme.

---

[1] Vezi *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1965, p. 280, 283. Dintre formele citate, *Gramatica* Academiei consideră neliterare numai pe *fui*, *fuşi*, iar verbul *a vrea* consemnează numai paradigma asigmatică.

[2] Vezi hărţile anexate.

[3] Cf. T. Capidan, *Meglenoromânii*, I, Bucureşti, 1925, p. 174—176.

[4] Cf. S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, Bucureşti, 1926, p. 179.

[5] *Ibidem*, p. 194—198.

1. Obiectul studiului de faţă îl formează paradigma sigmatică a perfectului simplu : *cînd*, *unde*, *cum* şi *de ce* au apărut formele sigmatice care au limitat întrebuinţarea şi chiar au înlocuit, în unele regiuni, formele etimologice, asigmatice. Problema nu este cercetată pînă acum în mod sistematic şi detaliat, deşi verbelor în discuţie le-au fost consacrate studii speciale [6] sau paragrafe speciale în lucrările de gramatică istorică[7].

1.1. Prezenţa perfectului sigmatic numai în dialectul dacoromân şi a unor resturi de perfect sigmatic în restrictivul viitor istroromân ne duce la ipoteza că formele sigmatice ale verbelor în discuţie au apărut după despărţirea dialectelor de tip dacoromân (dacoromân şi istroromân) din trunchiul comun, întrucît dialectele aromân şi meglenoromân cunosc numai formele etimologice, asigmatice.

Cînd au apărut formele sigmatice? Dacă pentru dialectul istroromân nu se poate face o cronologie absolută a răspîndirii formelor sigmatice la aoristul dispărut după aceea, întrucît nu există în acest dialect texte vechi, pentru dialectul dacoromân inovaţia se poate urmări pe texte de la apariţia ei pînă astăzi, la generalizarea în unele regiuni şi în limba literară.

1.1.1. În textele din secolul al XVI-lea sînt generale formele asigmatice, etimologice, la cele mai multe persoane (persoana I, a III-a, a IV-a, a VI-a) : *fuiu* (<lat. *fui* + *-u* analogic) : ES, 10^{r}/8, 11, 12, 14, 16, 18 ; 103^{v}/23, 104^{r}/1,35 ; PS, 50/9, 52/9—12,69/8, 72/7, 73/1, 132/5—10, 137/8, 144/11, 145/10, 152/7, 180/3—13, 207/2—16, 208/2, 237/9, 258/5, 68/13 ; PO, 84/3 etc. ; *vruiu* (CT, 5^{r}/10, 36^{r}/13,51^{v} 311, 151^{v} 319 ; *vrui* (CT, 119^{v}/12) ; 3 sg. *fu* (ES, 17^{v}/11,19^{r}/4, 20^{r}/17, 29^{v}/10 ; CC^{2}, 21/2, 14, 23/35)CT, 2^{r}/11, 20, 3^{v}/7,8^{r}/14,9^{r}/1 ; PO, 4/9, 21, 5/26, 7/3, 8/13, 11/10, 12/10, CL, 29^{v}/10 etc. ; *avu* (CT, 29^{r}/13,98^{v}/20,132^{v}/4, PS, 313/8 ; *vru* (ES, 49^{r}/10,68^{v}/11,115^{v}/12 ; CT, 3^{r}/24,24^{r}/11, 63^{r}/24,81^{r}/2, 148^{r}/5 ; PO, 130/19, 172/17, 191/13 ; PS, 26/14, 65/5, 236/11, 243/13, 279/3, 281/6, 304/6) ; *fumu* (<lat.* *fumus*<*fuimus*) : PS, 85/9, 163/12, 324/14, 327/15 ; CT, 159^{r}/4 ; *vrum* (PO, 148/7—8, CV, 17/5) ; *fură* (lat. *furunt fuerunt)* : PS, 19/8, 33/6, 57/5, 66/9, 80/7, 88/5, 102/7, 110/6 ; PO, 7/22, 9/6, 15/25) *fure* (PO, 25/12, 26/16, 24, CT, 10^{v}/22, 36^{r}/3, 44^{r}/6, CV, 19/9) ; *avură* (CT, 48^{r}/23,81^{r}/17,97^{r}/22, 167^{v}/10, *vrură* (ES, 84^{r}/1, CT, 36^{v}/7, 194/12, PS, 156/1, 224/4) etc.

Singurele forme sigmatice de perfect simplu de la verbele în discuţie sînt cele de persoana a II-a singular şi plural : 2 seg. : *fuseşi* (ES, 101^{r}/17, CL, 24^{v}/6, CT, 55^{v} 16,23, 163^{v}/12, PS, 113/12, 115/13, 119/3, 249/4, 250/1—2, CP, 60/4) *fusetu* (CT, 172^{r}/17, CR, 50, 107, 197, CC^{2}, 162) *vruseşi* (CC^{2}/186, 316).

Verbele *a avea* şi *a vrea* nu primesc nici la persoana a II-a singular şi plural forme cu *-se* ; cele două exemple de tipul *vruseşi* citate mai sus sînt neclare, ele putînd fi şi forme de mai mult ca perfect indicativ, timp care a furnizat, de fapt, perfectului simplu acest sufix. Formele generale în secolul al XVI-lea la verbele *a avea* şi *a vrea* sînt şi la persoanele a II-a singular şi plural cele asigmatice : *vruşi* (PS, 76/6, CP, 76, *vrut(u)* : CT, 51^{v}/14, 151^{v}/21, 192^{v}/23, PO, 148/12 ; *avut* (CPr, 33). Prin urmare, ino-

---

[6] Vezi Fr. Streller, ,,Jahresbericht", IX, 1902, p. 1—73.

[7] Cf. Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*, II, Bucureşti, 1961, p. 153—159 ; Alf Lombard, *Le verbe roumain*, Lund, 1954, p. 907 etc.

vaţia începe cu persoanele a doua singular şi a doua plural ale verbului *a fi*, care, din cauza unor dificultăţi formale, au avut nevoie de formele *fuseşi* şi *fusetu*, care derivă din mai mult ca perfectul conjunctiv latin. De fapt, în secolul al XIV-lea perfectul simplu şi mai mult ca perfectul erau omonime la persoanele a II-a singular şi plural. Din acest motiv, mai mult ca perfectul nici nu apare la persoanele menţionate, folosindu-se forme perifrastice de tipul *erai fost*, *eraţi fost* etc.

Ţinînd seama de faptul că la persoanele a II-a singular şi plural formele cu *-se-* sînt singurele atestate (forma regională de astăzi *fuşi* nu apare în textele din secolul al XVI-lea), iar o formă de tipul *futŭ* (<lat <*fu(i)stus*<*fuistis* este inexistentă în dacoromâna veche, spre deosebire de aromână şi meglenoromână), credem că ele au apărut *înainte* de secolul al XVI-lea, dar *după* despărţirea dialectului dacoromân de cel aromân şi meglenoromân, dialecte lipsite de forme sigmatice. Este posibil ca formele *fuseşi*, *fusetu* să fi apărut prin secolele al XII-lea — al XIII-lea şi să fi fost duse prin migraţii şi în Istria [8]. Aici procesul de generalizare a formelor sigmatice va fi continuat, ca şi în dacoromână, pînă la dispariţia de la istrieni a aoristului, a cărui temă se mai găseşte astăzi în restrictivul viitor.

Cert este însă faptul că în secolul al XVI-lea formele sigmatice afectează numai persoanele a II-a singular şi plural ale perfectului lui *a fi* şi parţial persoana a II-a singular a verbului *a vrea*. Spre sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea întîlnim o formă sigmatică de persoana a III-a singular în PH : *fuse* (PH, 115/5), care ni se pare de asemenea ambiguă, putînd fi interpretată şi ca formă de mai mult ca perfect indicativ.

În ceea ce priveşte forma *vruse* (CT, 110^{r}/7), ea este în mod sigur o formă de mai mult ca perfect indicativ (persoana I singular fără desinenţa *-m*, apărută abia în secolul al XVII-lea)[9].

1.1.2. Textele din secolul al XVII-lea reflectă procesul de răspîndire a formelor sigmatice şi la verbul *a avea* : prima atestare este tot la persoana a II-a şi datează de la începutul secolului al XVII-lea : „tu obraz nu mi *avuseşi*, ce tot îmbli învăluind" (1623, Bucureşti, DR, p. 85). Pentru persoana a II-a n-am mai întîlnit forme sigmatice în textele din secolul al XVII-lea. Forma *avuseşi*, citată de H. Tiktin (DRW, 131, b) şi găsită în *Biblia* de la Bucureşti (1688) este interpretată de Alf Lombard (*op. cit.*, p. 907) ca formă de mai mult ca perfect, cu accentul pe *ú* : *avúseşi*.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, formele sigmatice se întîlnesc şi la verbul *a vrea* : *vrusăşi* (D, 76/22, 79/29), *vrusăi* (D, 76/35). Numărul acestor forme este, în schimb, foarte redus faţă de cel al formelor asigmatice corespunzătoare. Singurele forme cu întrebuinţare curentă din noua paradigmă sînt cele de persoana a II-a a verbului *a fi* : *fusăşi* batjocorit (1661, CR, I, p. 182), *fusăşi* biruit (*ibid.*), nu *fuset* credincioşi (1650—1675, CR, I, p. 195, de două ori), dar *fui* (Cantemir, *Divanul*, Bucureşti, 1969, p. 229,) *avu* (V, 337), *avură* (*ibid.*) etc.

---

[8] Pentru migraţiile în Istria, vezi S. Puşcariu, *op. cit.*, p. 29—36.

[9] Pentru vechimea lui *-m* la pers. I sing. a mai mult ca perfectului, vezi C. Frîncu, în „Fonetică şi dialectologie", vol. VII, p. 181.

1.1.3. În secolul al XVIII-lea *-se-* este atestat din ce în ce mai des și la alte persoane în afară de persoana a II-a. Astfel, el apare la persoana I a verbului *a avea* într-un document din Buzău de la 1718 (*avuseiu*, 1718, Buzău, SD, V, p. 546) și la persoana I a verbului *a fi* (într-un document din Oltenia și în *Alexandria* lui P. Bart, din 1794 : *fuseiu* (ante 1800, Oltenia, „Dacoromania", VI, p. 506 ; *Alexandria*, Brașov, 1794, f. 267), dar *fui* (ms. 3518, f. 40^{v}, 41) etc.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea întîlnim forme digmatice și la persoana a III-a, în special la verbul *a fi* : *Fuse* (VP, 231, 263, 308) *fuseră* (1789, ms. 1817, B.A. f. 139), dar *fu* (VP, 271), *fură* (N, p. 168, VP, p. 189) etc. Formele de persoana a III-a cu *-se-* se întîlnesc însă numai în documentele din Oltenia și Muntenia de vest : *fuse* (1794, Gorj, DRA, I, p. 819, 1799, ms. 5193, f. 318) etc.

În documentele din Ardeal și din Banat apare o formă sigmatică cu *șe* în loc de *se*, întîlnită și azi în Banat în formele de perfect *fușei* (1766, Alba Iulia, SD, IV, p. 96). Cu toate acestea, în Banatul sfîrșitului secolului al XVIII-lea erau generale formele asigmatice cum ne arată însemnările din *Cronica* lui N. Stoica, care redă în mare parte trăsăturile graiului bănățean de atunci : *fui* (1777, însemnare pe o Cazanie de Rîmnic din biserica Mehadia, OB, p. 82), *fu* (*Cronica* lui N. Stoica, OB, p. 101, 103), *fură* (*ibid.* p. 114), *avu*, *avură* (*ibid.*, p. 114) etc.

Aceeași situație există în Crișana pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, formele sigmatice nefiind atestate la persoanele I, a III-a, a IV-a și a VI-a : *fui*, *avui* (Moise Nicoară, E, p. 148) etc.

În textele din Moldova sînt atestate, de asemenea, numai formele asigmatice : *fu* (H, 81), *vru* (H, 84) *avură* (H, 69, 339), *avui* (1742, Iași, SD, XV, p. 144). În documentele moldovenești consultate, am întîlnit numai o formă sigmatică : ei *avuseră* (1722, Botoșani, BD, IV, p. 20).

În schimb, în documentele particulare din Oltenia, Muntenia și sudul Ardealului formele sigmatice se înmulțesc cu cît ne apropiem de epoca modernă : *avusei* (1731, Brașov, N. Iorga, *Brașovul și românii*, București, 1905, p. 331), *avusăi* (1778, Craiova, SN, p. 120), *avusei* a-ț scrie (1718, Buzău, SD, V, p. 546), *fusei* în cetatea Sibiului (1773, SD, XII, p. 88), *vrusei* (VP, p. 326), *vruseiu* (*Alexandria*, Brașov, 1794, p. 221), *avuseiu* (ante 1800, Oltenia, „Dacoromania", VI, p. 506, 508, 517). Dar în cele mai multe texte forma nouă sigmatică se întrebuințează în variație liberă cu cea etimologică : *vrusăi* (VP, I, p. 186), dar *vrui* (*ibid.*, p. 219) etc.

Totuși chiar în textele din Oltenia, Muntenia și Ardealul de sud formele asigmatice sînt în minoritate față de cele etimologice mai ales la unele persoane. Cele mai rezistente la inovația cu *-se-* par a fi persoanele a III-a singular și plural de la verbele *a avea* și *a vrea* și persoana a IV-a de la toate verbele discutate pînă acum. Astfel, în toate textele consultate nu am întîlnit forme de tipul *vruse*, *avuse* pentru perfectul simplu, ci numai pentru mai mult ca perfect. În schimb, sînt curente formele *avu* (1777, Muntenia, DRA, I, p. 626, 627), *vru* (ms. 5193, B.A., f. 35), *avură* (1779, Muntenia, DRA, I, 636). La persoana I plural *-se-* nu se răspîndise pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea nici la *a fi*, care se arătase încă de la început cel mai puțin rezistent verb la inovația sigmatică. De aceea întîl-

nim în texte fie forme etimologice de tipul *fum* întrebați (1692, CR, I, p. 302), fie forme refăcute, asigmtice, de tipul *furăm* (sfîrșitul secolului al XVIII-lea, VP, p. 239) etc.

2.0. Faptele prezentate mai sus arată că în toată perioada veche există întrepătrunderi între formele sigmatice și cele asigmatice. La unele persoane se foloseau în funcție de regiune forme asigmatice, la alte persoane se foloseau, în schimb, forme sigmatice; unele verbe erau mai rezistente la adăugarea unui *-se-* (*a vrea*), altele mai puțin rezistente (*a fi, a avea*). Fără îndoială, prezența unui *-se-* la persoana a II-a plural a perfectului verbului *a fi* a fost dictată de o necesitate, dar răspîndirea acestui sufix și la alte persoane ale aceluiași verb și chiar la alte verbe (*a avea* și *a vrea*)[10] nu numai că nu a fost necesară, ci a devenit, pentru anumite persoane, o piedică pentru diferențierea perfectului simplu de mai mult ca perfect. Omonimia cu mai mult ca perfectul a perfectului simplu afecta persoana a II-a singular și plural (*fuseși, avuseși, vruseși, fusetu, avusetu, vrusetu*), persoana a III-a singular (*fuse, avuse, vruse*) și persoana I plural (*fusem, avusem, vrusem*). Opoziția nu se suspenda la persoana I (*fusei* față de *fuse(m), avusei* față de *avuse(m)* etc.) și la persoana a III-a plural, marcată prin *-ră* la perfect și prin ø, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea la mai mult ca perfect (*avuseră* față de *avuse* (mai mult ca perfect) etc.). Prin urmare, apariția formei sigmatice la persoana a II-a aduce cu sine, pe de o parte, o clarificare, pe de altă parte, o dificultate. Presiunea sistemului cerea sau răspîndirea formei cu *se* la toate persoanele sau eliminarea ei. La menținerea ei poate că au contribuit și verbele cu perfect forte de la conjugarea a III-a de tipul *duseși, dusetu, puseși, pusetu, răspunseși, răspunsetu, ziseși, zisetu, spuseși spusetu* etc., verbe foarte frecvente în vorbire. Mai mult decît atît : aceste verbe cu *-se-* își regularizează paradigma impunîndu-l pe *se* și la persoana I singular (*uș (u)* > *dusei*) tocmai în epoca în care formele sigmatice de perfect ale verbelor *a fi, a avea* și *a vrea*[11] trebuiau sau să dispară, pentru a menține opoziția de pe planul conținutului între perfectul simplu și mai mult ca perfect, sau să se impună la toate persoanele, pentru regularizarea paradigmei. În regiunile în care perfectul simplu se folosea curent, limba a rezolvat dificultatea prin regularizarea paradigmei ca urmare a generalizării formelor cu *se* la toate persoanele (ca la vorbele de tipul *a zice, a duce, a pune*). În același timp, pentru a menține opoziția între perfectul simplu și mai mult ca perfect, limba l-a obligat pe acesta din urmă să mai primească un *se*, analogic, de la perfectul simplu. Rezultatul a fost o paradigmă bisigmatică de tipul *fusese(m), fuseseși, fusese; avusese(m), avuseseși, avusese; vrusesem, vruseseși, vrusese*, paradigmă mult mai clară decît cea veche. Acest mai mult ca perfect bisigmatic este atestat mai întîi la verbul *a fi*, care avea încă înainte de secolul al XVI-lea forme de perfect omonime cu cele de mai mult ca perfect la persoana a II-a, și apoi la verbele *a avea* și *a vrea: fusease* (PO, 149/12), dar *vruse* (= vrusese), CT, 110^{r}/7, *avuse*

[10] Dialectal, în unele localități izolate din Banat *-se-* s-a răspîndit și la imperfect : *ierăsăm iirăsăți, iirasă* (cf. ALR, serie nouă, VII, h. 2160, 2161).

[11] Refacerea persoanei I a perfectelor forte în *-xi* are loc începînd cu secolul al XVI-lea. Prima atestare a unei forme analogice, găsită de noi, este între 1600 și 1625 : *zisei* (CR, I, p. 63).

(= avusese, V, 337/3) etc. La verbele *a avea* și *a vrea*, mai mult ca perfectul cu formă bisigmatică începe să fie atestat începînd cu secolul al XVII-lea : *avusese* (U, p. 113, IO, 281, RP, p. 15, N, p. 119, 206), *avusesem* (HI, I, p. 183) *vrusese* (VP, p. 314, RR, p. 101, ms. 5193. B.A.f. 32^{v}) etc.

Această răspîndire a formei bisigmatice de mai mult ca perfect coincide în timp cu răspîndirea formei sigmatice la perfectul simplu, ceea ce înseamnă că în această perioadă a avut loc o influență reciprocă între cele două timpuri trecute ale modului indicativ. Cert este faptul că pe la mijlocul secolului al XVIII-lea mai mult ca perfectul avea forme bine diferențiate de cele ale perfectului simplu la toate persoanele și la toate cele trei verbe.

Firește, în regiunile nordice, în care mai mult ca perfectul avea mai ales forme perifrastice (*am fost avut*, *eram fost*) și în care însuși perfectul simplu era rar sau absent, din cauza concurenței crescînde pe care i-o făcea perfectul compus, mai clar, mai expresiv și mai regulat, necesitatea unor forme sigmatice și bisigmatice, care viza clarificarea, nu se simțea așa de acut sau era chiar nulă.

3.0. Urmărind în continuare cronologic situația formelor sigmatice și asigmatice de la perfectul simplu, constatăm că în textele din secolul al XIX-lea aceste forme continuă să fie folosite în variație liberă mai ales la verbele *a fi* și *a avea*, mai puțin la verbul *a vrea*, ale cărui forme etimologice sînt mai rezistente. De exemplu, Eliade Rădulescu folosea și recomanda formele *fu* (ER, II, p. 177, 203) și *fuse* (*ibid.*, p. 101); în „Alăuta românească" din Moldova aceleiași epoci se foloseau aceleași forme : *fură* („Alăuta românească", ediția C. Oprișan, București, 1970, p. 167), dar *fuseră* (*ibid*, p. 160). În regiunile de peste munți formele sigmatice și cele asigmatice coexistă în același text : *fusă* adunată (T, I, p. 296), dar *fu* (*ibid.*, p. 294, 295) etc. La persoana I singular se pare că forma curentă era cea asigmatică, judecînd după frecvența ei deosebită : *fui* (BO, I, 234, Ț, II, p. 105), *vrui* (M. Kogălniceanu, *Scrieri*, București, 1967, p. 72), dar *avusei* (A. Pann, *Povestea vorbei*, I, București, 1971, p. 26).

La persoana a II-a singular sînt folosite mai des tot formele asigmatice și acest lucru se întîmplă chiar la verbul *a fi*, care încă din secolul al XVI-lea avea forme sigmatice la această persoană : *fuși* (ER, II, p. 196, BO, I, p. 161, 234, A. Pann, *op. cit.*, p. 233), *avuși* (ER, II, p. 105) etc. La persoana I plural se întîlnesc de obicei forme asigmatice *furăm*, *avurăm*, *vrurăm* (Ț, I, 314), în timp ce la persoana a II-a plural verbele în discuție se comportă diferit : la perfectul lui *a fi* găsim de obicei *fuserăți* și foarte rar *furăți*, dar la perfectul verbelor *a avea* și *a vrea* sînt generale formele asigmatice *avurăți*, *vrurăți*, diferențiate de participiu (*avut*, *vrut*) de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea printr-un *-ră-* analogic [12].

3.1. Textele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu diferă prea mult în ceea ce privește formele în discuție de cele din prima jumătate. Formele sigmatice continuă să fie folosite în variație liberă cu cele asigmatice. În literatura artistică se stabilește însă o opoziție stilistică :

---

[12] Pentru vechimea lui *-ră-* la persoanele I și a II-a plural, vezi C. Frîncu, Al, 1967, p. 186—191.

formele *fui*, *fuși*, considerate arhaice, sînt folosite pentru realizarea culorii locale și temporale mai ales în literatura cu teme istorice (Odobescu); formele de persoana a II-a *avuseși*, *fuseși* capătă nuanță peiorativă (ca și *făcuși*) în majoritatea regiunilor țării, în afară de Oltenia și, parțial, Banat și Crișana, unde se folosesc curent fără nuanță peiorativă. La plural, formele *furăm*, *fură* sînt evitate, pentru că puteau fi confundate cu formele verbului *a fura*; se preferă formele sigmatice mai clare *fuserăm*, *fuseră*.

Cu toate acestea, prin jurul anului 1880 asistăm la o reînviere a perfectului simplu, în general, și a formelor asigmatice, în special. Acest lucru se reflectă chiar la Eminescu, care folosește în special formele asigmatice, poate și cu intenție stilistică, pentru valoarea lor arhaică: *avu* (O. I, 61; PL, 56), *fu* (O.I, p, 32, 40, 95, 132), *vru* (PL, 63). Eminescu folosește forma sigmatică *avuse* cu valoare de mai mult ca perfect (O. I, p. 75). Singura formă sigmatică de perfect simplu folosită de Eminescu este *fuse* (Pl. 50), care apare numai o dată în comparație cu forma asigmatică *fu*, care apare de cinci ori.

B.P. Hasdeu folosea, de asemenea, curent formele mai vechi, asigmatice: *fuși (Scrieri literare*, II, București, 1960, p. 99), *fu*, *avu (ibid.*, p. 279), *fură (ibid.*, 281), dar *avuse* (p. 160).

3.1.1. Faptul că formele etimologice asigmatice se mențin puternice pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului nostru este reflectat de statisticile făcute de Alf. Juilland și colaboratorii săi în Dicționarul de frecvență al cuvintelor românești[13]. Astfel, printre cele 500 000 de cuvinte-text care constituie corpusul dicționarului, forma *fu* apare de 74 de ori, pe cînd forma *fuse* numai de 10 ori; forma *avu* apare de 8 ori, pe cînd forma sigmatică *avuse* numai de 3 ori. Formele sigmatice sînt însă mai frecvente decît cele etimologice la persoana I și a II-a singular la verbul *a fi: fusei* apare de trei ori, iar *fui* nu apare niciodată, *fuseși* apare o dată, iar *fuși* nu apare. De asemenea, nu apar forme pentru persoanele I și a II-a plural, nici sigmatice și nici asigmatice, ceea ce înseamnă că în textele moderne ele sînt foarte rare. Pe de altă parte, dicționarul citat oferă posibilitatea urmăririi frecvenței formelor în discuție în diferite stiluri ale limbii moderne. Cea mai mare frecvență o au formele de perfect sigmatic în limba conversației zilnice, reflectată de piesele de teatru, și cea mai mică frecvență o au în stilul tehnic și în cel științific. Formele asigmatice de tipul *fu*, *avu* se întîlnesc în special în romane și nuvele și în stilul gazetăresc. Astfel, forma *fu* apare de 4 ori în piese de teatru (față de forma *fuse*, care apare de 5 ori), dar de 26 de ori în romane și nuvele (față de forma *fuse*, care apare de 5 ori) și de 34 de ori în ziare și săptămînale (față de forma *fuse*, care nu apare niciodată) etc.

3.2. Raporturile între formele sigmatice și normele limbii literare din diferite epoci sînt reflectate și de gramaticile românești, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pînă astăzi. Majoritatea din acestea fiind gramatici școlare indicau elevilor „norma" literară, dînd uneori informații și cu privire la „abaterile" de la normă, cu privire la uzul anumitor forme în graiurile populare.

---

[13] Cf. Alf. Juilland, Ileana Juilland, P.M.H. Edwards, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Haga — Paris — Londra, 1965.

În prima gramatică a limbii române, cea a lui D. Eustatievici Brașoveanu, nu sînt consemnate formele de perfect simplu, ci numai de mai mult ca perfect care apare ca forme bisigmatice : *fusesem*, *avusesem* etc.[14]. În gramatica lui S. Micu[15] sînt considerate corecte atît formele sigmatice cît și cele asigmatice la perfectul simplu al verbului *a fi* : *furăm* vel *fusem*, *furăți* vel *fuseți*, *fură* vel *fuse*, (*op. cit.*, p. 35), dar numai formele asigmatice la verbul *a avea* : *avurăm*, *avurăți*, *avură* (*op. cit.* p. 37). Ediția a II-a a acestei gramatici (din 1805) menține aceste paradigme[16]. Ienăchiță Văcărescu procedează la fel : la verbul *a fi* consemnează formele sigmatice numai la plural : *fui*, *fuși*, *fu*, *fusemu*, *fusetu*, *fură*, *fuseră*, pe cînd la verbul *a avea*—numai formele etimologice : *avuși*, *avuși*, *avu*, *avum*, *avutu*, *avură*[17]. Verbul *a vrea* nu este luat în discuție. Radu Tempea, în schimb, recomandă formele sigmatice numai la persoana a III-a a perfectului simplu al verbului *a fi*, la celelalte persoane recomandînd formele etimologice : *fuiu*, *fuși*, *fuse* sa *fu*, *furăm*, *furăț*, *fusă* sau *fuseră*[18]. Există cazuri în care se recomandă numai formele asigmatice la toate verbele discutate, inclusiv la verbul *a fi*. De exemplu, T. Molnar[19] în manualul său de gramatică româno-germană recomandă numai formele etimologice *fui*, *fuși*, *fu*, *avui*, *avuși*, *avu* etc. În schimb, I. Alexi, după 38 de ani, recomandă ambele forme : *fui* vel *fusei*, *furăm* vel *fusem*, *furăți*, vel *fuserăți* ; *fură* vel *fuseră* ; *avurăm* vel *avusem*, *avurăți* vel *avuseți*, *avură* vel *avuseră*[20]. C. Diaconovici-Loga recomanda tinerilor două forme de perfect simplu la verbele *a fi* și *a avea* (una asigmatică și alta sigmatică) : *fuiu-fuseiu* ; *fuși-fuseși* etc., *avui-avuseiu*, *avuși-avuseși*, dar numai o formă, asigmatică, pentru verbul *a vrea* : *vrui*, *vruși*, *vru*, *vrurăm*, *vrurăți*, *vrură*[21]. Spre deosebire de toți gramaticii anteriori, Diaconovici-Loga recomandă și la mai mult ca perfect două paradigme : una sigmatică și alta bisigmatică la verbul *a avea* : *avusem-avusesem* ; *avuseși-avuseseși* ; *avuse-avusese* etc. Prima paradigmă, prezentă în limba din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea, era omonimă la persoanele a II-a singular, a III-a singular și la persoanele I și II plural cu cea de perfect simplu. Este posibil ca în Banat, pe la 1822, mai mult ca perfectul să nu fi generalizat forma bisigmatică. În schimb, la verbul *a fi*, Diaconovici-Loga recomandă la mai mult ca perfect numai forma bisigmatică : *fusesem*, *fuseseși*, *fusese*, *fusesem*, *fuseseți*, *fusese*, iar la verbul *a vrea* numai paradigma etimologică : *vrusem*, *vruseși*, *vruse*, *vrusem*, *vruseți*, *vruse*[22].

Eliade Rădulescu recomandă la perfectul simplu al verbului *a fi* două paradigme : *fuseiu* și *fuiu*, *fuseși* și *fuși*, *fuse* și *fu*, *fuserăm* și *furăm*, *fuserăți* și *furăți*, *fuseră* și *fură*, dar la verbele *a avea* și *a vrea* numai forme

---

[14] Cf. D. Eustatievici Brașoveanul, *Gramatică românească (1757)*, ediția N.A. Ursu, București, 1969, p. 66.

[15] Cf. S. Micu-Klein, *Elementa Linguae Daco-romanae sive Valachichicae*, Buda, 1780.

[16] Gh. Șincai, *Elementa lunguae Daco-romanae sive Valachicae*, Buda, 1805.

[17] Cf. Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii rumânești*, Rîmnic, 1787, p. 65, 68.

[18] Cf. Radu Tempea, *Gramatică românească*, Sibiu, 1787, p. 100, 115.

[19] I. Molnar, *Deutsch - Valachische Sprachlehre*, Viena, 1788, p. 146, 152.

[20] I. Alexi, *Gramatica daco-romana sive Valachicae*, Viena, 1826, p. 81, 86.

[21] C. Daiconovici-Loga, *Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822, p. 88—96.

[22] *Ibidem*, p. 95.

asigmatice : *avuși*, *avuși*, *vrui*, *vrurăm* etc.[23]. Observăm însă faptul că, spre deosebire de toți gramaticii anteriori, Eliade recomandă la verbul *a fi* în primul rînd forma sigmatică.

În Moldova, Gh. Săulescu, dușmanul lui Eliade, mai conservator, recomanda la verbele *a avea* și *a vrea* formele asigmatice : *avui*, *vrui* etc., iar la verbul *a fi* o paradigmă asigmatică în care intra și o formă sigmatică : *fui*, *fuș* sau *fuști*, *fu*, *fum* și *furăm*, *fuseți* și *furăți*, *fu* și *fură* [24].

Iordache Golescu este primul gramatic românesc care recomandă la verbul *a avea* mai întîi paradigma sigmatică : „*avusei* și *avui*, *avuseși* și *avuși*, *avuse* și *avu*, *avuserăm* și *avurăm* și *avum*, *avuserăți*, și *avurăți* și *avuți*, *avuseră* și *avură* [25]. La verbul *a fi* recomandă, de asemenea, cîte două sau trei forme, dintre care prima este sigmatică (*fusei* și *fuiu*, *fuserăm* și *fusem* etc.), iar la verbul *a vrea* numai forme asigmatice : *vrui*, *vruși*, *vru*, *vrurăm*, *vrurăți*, *vrură* [26].

Cu toate acestea, formele sigmatice sînt considerate, chiar pe la mijlocul secolului trecut, ca neliterare de unii gramatici. De pildă, I.G. Codru, autor al unei gramatici școlare, consideră corectă paradigma *fui*, *fuși*, *fu*, *fum*, *fuți*, *fură* și „vițiată" paradigma sigmatică : *fusei*, *fuseși*, *fuse*, *fuserăm*, *fuserăți*, *fuseră* [27]. La verbele *a avea* și *a vrea* autorul nu prezintă decît formele asigmatice : *avui*, *avuși* ; *vrui*, *vruși* etc. Cele mai multe gramatici din a doua jumătate a secolului al XIX-lea prezintă însă drept corecte două forme la verbul *a fi* (*fuși* și *fusei*) și o singură paradigmă la verbele *a avea* și *a vrea* (paradigma asigmatică *avui*, *vrui*) [28].

Începînd cu gramatica lui H. Tiktin [29], toate gramaticile românești din secolele al XIX-lea și al XX-lea consemnează la verbele *a fi* și *a avea* cîte două paradigme, una asigmatică și alta sigmatică. Dar unii autori de gramatici dau și indicații în ceea ce privește uzul. De pildă, Iorgu Iordan, în gramatica sa din 1937, menționează : „Se spune și *avui*, *avuși*, *avu*, *avurăm*, *avurăți*, *avură* și *avusei*, *avuseși*, *avuse*, *avuserăm*, *avuserăți*, *avuseră*. Trebuie să preferăm pe cele dintîi" [30]. Într-o notă de la aceeași pagină, autorul menționează și următoarele : „Să nu se creadă că ultimele sînt ale mai-mult-ca-perfectului. Acesta sună *avusesem*, *avuseseși* etc." [31]. Dacă Iorgu Iordan recomanda la verbul *a avea* formele asigmatice, la verbul *a fi* făcea mențiunea că Academia recomandă pe cele sigmatice (*fusei*, *fuseși* etc.) și nu pe cele asigmatice (*fui*, *fuși*). La perfectul simplu al verbului *a vrea* toate gramaticile de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din secolul nostru, inclusiv *Gramatica* Academiei, ultima ediție, recomandă numai formele asigmatice, ceea ce înseamnă că acest verb, ale căru-

---

[23] I. Eliad, *Gramatică rumânească*, Sibiu, 1828, p. 44—49.

[24] Gh. Săulescu, *Gramatică rumânească*, Iași, 1833, p. 103—108.

[25] Cf. Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticii românești*, București, 1840, p. 32—33.

[26] *Ibidem*, p. 33.

[27] Cf. I.G. Codru, *Rudimentele gramaticii românești*, Ploiești, 1848, p. 67—70.

[28] Cf. P.M. Cîmpeanu, *Gramatică românească*, Iași, 1880, p. 93, 114; I. Ianoviciu, *Gramatica limbii românești*, Viena, 1851, 102; A. Pumnul, *Grammatik der rumänischen Sprache*, Cernăuți, 1882, p. 114 etc.

[29] H. Tiktin, *Gramatica română*, Iași, 1891, p. 167—169.

[30] Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. 195.

[31] *Ibidem*, p. 195.

forme sigmatice sînt înregistrate încă din secolul al XVII-lea, a întîmpinat mai mari greutăţi în ceea ce priveşte generalizarea formelor secundare.

4. Cercetarea diacronică a formelor de perfect simplu de la verbele neregulate *a fi*, *a avea* şi *a vrea* ne permite formularea următoarelor *concluzii* :

1. Pînă la despărţirea dialectelor, în toată perioada numită *româna comună*, verbele *a fi*, *a avea* şi *a vrea* aveau la perfectul simplu cîte o singură paradigmă, cea etimologică, asigmatică : *fui* < lat. *fui*, *fuşi* < lat. *fu(i)sti*, *fu* < lat. *fu(i)t*, *fumu* < lat. *fu(i)mus*, *futu* < lat. *fu(i)stus* < *fuistis*, *fură (fure)* < lat. *fuerunt* ; *avui* < lat. *habui*, *avuşi* < lat. *habu(i)sti* etc., *vrui* < lat. *volui*, *vruşi* < lat. *volu(i)sti* etc. [32].

2. Formele sigmatice *(fusei*, *avusei*, *vrusei)*, necunoscute în dialectele aromân şi meglenoromân, sînt inovaţii ale dialectelor dacoromâne (dacoromân şi meglenoromân) posterioare despărţirii acestor dialecte de trunchiul comun, create prin analogie cu forma de persoana a II-a a mai mult ca perfectului indicativ (care derivă din conjunctivul mai mult ca perfect latin). Dar în timp ce în dialectul dacoromân aceste forme sigmatice s-au menţinut şi s-au răspîndit chiar, în unele graiuri populare şi în limba literară, în dialectul istroromân ele au dispărut, odată cu dispariţia aoristului şi a mai mult ca perfectului sintetic. Ipoteza că în dialectul istroromân a existat un aorist sigmatic la verbele în discuţie este susţinută de prezenţa unei teme sigmatice la restrictivul viitor, timp care se formează din tema aoristului, astăzi dispărut la istroromâni.

3. Dacă pentru dialectul istroromân nu se poate face o cronologie absolută a răspîndirii formelor sigmatice, din cauza absenţei textelor vechi, pentru dialectul dacoromân am putut urmări inovaţia din secolul al XVI-lea, cînd nu afectează decît persoana a II-a a verbului *a fi* pînă astăzi, la generalizarea ei la toate persoanele şi la toate verbele, în unele graiuri populare, sau pînă la intrarea ei, ca formă dublă, în normele limbii literare.

4. Cercetarea textelor vechi arată că inovaţia se impune foarte greu probabil şi din cauza omonimiei formelor sigmatice de perfect simplu cu unele forme de mai mult ca perfect la persoanele a II-a singular, a III-a singular, I plural şi a II-a plural. Principiul diferenţierii face însă ca omonimia să se rezolve prin crearea unei forme bisigmatice de mai mult ca perfect (*avusese*, faţă de vechiul *avuse*, *vrusese*, faţă de vechiul *vruse*). La regularizarea paradigmelor sigmatice a perfectului simplu de la verbele *a fi*, *a avea* şi *a vrea* precum şi la generalizarea unei forme bisigmatice la mai mult ca perfect un rol important l-au avut verbele de conjugarea a III-a cu perfectul în *-xi* (a *duce*, a *zice* etc.) care îşi răspîndesc în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea formele sigmatice şi la persoana I singular (*zişi* > *zisei*, prin analogie cu *ziseşi*, *zise* etc.). Deşi în limba română nu sînt prea multe verbe de acest fel, ele sînt foarte frecvente în vorbire şi puteau influenţa prin forma lor de perfect şi perfectul verbelor *a fi*, *a avea* şi *a vrea* în generalizarea la toate persoanele a unei forme sigmatice, mai ales că o asemenea formă exista cu mult înainte (probabil din secolul al XIII-lea)

---

[32] Tratatul de *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1969, nu analizează situaţia acestor verbe în „româna comună".

la persoana a II-a plural a verbului *a fi (fusetu*, dar *fui, fuși, fu, fumu, fură)*. Această formă sigmatică de persoana a II-a producea o asimetrie în paradigmă și ea trebuia sau să dispară, pentru realizarea simetriei, sau să se generalizeze la toate persoanele, pentru realizarea unei noi simetrii. Generalizarea lui *-se* la toate formele de perfect simplu la verbele de tipul *a zice, a aduce, a spune* etc. face ca forma asimetrică de persoana a doua a verbului *a fi* să-și răspîndească tema și la alte persoane și chiar la verbele *a avea* și *a vrea*, cu care *a fi* avea unele afinități funcționale : toate aceste verbe funcționau și ca auxiliare. Procesul hipertrofiei formelor sigmatice a mers mai departe antrenînd și mai mult ca perfectul verbelor în discuție (care mai primește un *se* prin analogie cu perfectul simplu, dar și cu formele de mai mult ca perfect de la verbele de tipul *a zice, a duce, a răspunde* etc. care de asemenea aveau forme bisigmatice, dar etimologice *(zisese < dixissem)*, ba chiar și imperfectul verbului *a fi*, în unele zone din Banat (formele *i̯erasăm (= eram), i̯erașăț (= erați)*, citate mai sus).

5. Textele literare și mărturiile gramaticilor din secolele al XVIII-lea — al XX-lea arată că formele sigmatice de perfect simplu ale verbelor *a fi, a avea* și *a vrea* au intrat în normele limbii literare în timpuri diferite : mai întîi formele sigmatice ale verbului *a fi*, apoi cele ale verbului *a avea*. Verbul *a vrea* nu a reușit nici astăzi să-și impună formele sigmatice în limba literară. Pe de altă parte, normele limbii literare selectează în funcție de epocă un amestec de forme sigmatice și asigmatice : în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea paradigma preferată în scris este *fui, fuseși, fu, fum, fusetŭ fură ;* în secolul al XIX-lea este *fui, fuși, fu furăm, furăți, fură*, iar astăzi *fusei, fuseși, fu, furăm* (sau *fuserăm), furăți* (sau *fuserăți) fură*, formele *fui, fuși* fiind considerate acum arhaice și regionale.

6. În graiurile populare din regiunile care mai păstrează perfectul simplu (Oltenia, Banat, Crișana, Vestul Munteniei), formele sigmatice au înlăturat în mare parte la toate verbele în discuție (inclusiv *a vrea)* și aproape la toate persoanele formele asigmatice etimologice. Formele etimologice s-au păstrat în special în Crișana, sud-vestul Ardealului și o parte din Banat, în special la persoana a III-a singular și plural *a fi (fu, fură)* și la persoana I și a II-a singular a verbelor a *avea* și *a vrea*. În Oltenia și în vestul Munteniei, unde perfectul simplu este foarte des folosit, formele sigmatice sînt aproape singurele cunoscute la toate verbele și la toate persoanele. Interesant ni se pare însă faptul că formele nesigmatice se păstrează la persoana I singular tocmai în regiunile care mai au sau au avut pînă nu demult perfecte forte de tipul *zișI, spuși, aduși, merși*, ceea ce probează ipoteza noastră că aceste verbe au ajutat răspîndirea formelor sigmatice la verbele a *fi, a avea* și *a vrea*.

LISTA TEXTELOR CONSULTATE ȘI A ABREVIERILOR

A — *Alexandria (1620)*, în *Alexandria în literatura românească, Studiu și text*, București, 1922.

AC — *Acte judiciare din Țara Românească (1775—1781)*, București, 1973.

AR — Alecu Russo, *Scrieri literare*, București, 1970.

AS — I. L. Caragiale, *Schiţe şi amintiri*, Bucureşti, 1964.
BB — *Biblia*, Bucureşti, 1688.
BC — Nicolae Stoica de Haţeg, *Cronica Banatului*, ediţia Damaschin Mioc, Bucureşti, 1969.
BD — T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. I — III, Cernăuţi, 1937.
BI — *Inscripţiile medievale ale românilor. Oraşul Bucureşti*, Bucureşti, 1965.
BO — C. Bolliac, *Opere*, I, Bucureşti, 1956.
BR — N. Iorga, *Braşovul şi românii*, Bucureşti, 1905.
BRV — *Bibliografia noastră veche*, vol. I — IV, Bucureşti, 1900 — 1944.
BS — N. Iorga, *Documente româneşti din arhivele Bistriţei*, vol. I — II, Bucureşti, 1899 — 1900.
C — *Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699.
CA — Coresi, *Lucrul apostolesc*, ediţia I. Bianu, Bucureşti, 1930.
CB — B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I — II, Bucureşti, 1878—1879.
CC² — *Evanghelie cu învăţătură (1580—1581)*, ediţia Al. Procopovici-S. Puşcariu, Bucureşti, 1914.
Cp. — Coresi, *Psaltirea slavo-română*, ediţia B. P. Hasdeu, Bucureşti, 1881.
CT — Coresi, *Tetraevanghelul*, ediţia Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963.
CV — *Codicele voroneţean*, ediţia I. G. Sbiera, Cernăuţi, 1885.
D — Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Uniev, 1673.
DB — I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. I — IV, Bîrlad, 1911—1926.
DC — I. V. Ştefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, Bucureşti, 1915.
DM — *Evanghelia învăţătoare*, Dealul, 1644.
DR — I. Bianu. *Documente româneşti*, Bucureşti, 1907.
DRA — *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVII-lea*, vol. I — II, Bucureşti, 1959—1966.
DRH — *Documente Romaniae Historica*, A. Moldova, B. Ţara Românească, Bucureşti, 1966—1974.
ER — Eliade Rădulescu, *Opere*, I — II, ediţia VI. Drimba, Bucureşti, 1967.
ES — *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551—1553)*, Bucureşti, 1971.
G — M. Gaster, *Crestomaţie română*, I — II, Leipzig—Bucureşti, 1891.
H — *Herodot*, manuscris publicat de N. Iorga, Bucureşti, 1909.
IB — N. Iorga, *Inscripţii din bisericile românilor*, I — II, Bucureşti, 1907.
IM — I. Bîrlea, *Însemnări din bisericile Maramureşului*, Bucureşti, 1909.
IO — Antim Ivireanu, *Opere*, ediţia G. Ştrempel, Bucureşti, 1972.
L — S. G. Longinescu, *Pravila Moldovei din timpul lui Vasile Lupu*, Bucureşti, 1912.
LC — Coresi, *Liturghierul*, ediţia Al. Mareş, Bucureşti, 1969.
LM — *Letopiseţul Ţării Moldovei (1661—1705)*, ediţia C. Giurescu, Bucureşti, 1913.
LT — I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, I. Cluj, 1941.

M¹ — *Chiriacodromion sau Evanghelie învățătoare*, București, 1732.
M² — *Cazanii*, Rîmnic, 1748.
M³ — *Cazanii*, București, 1768.
M⁴ — *Cazanii*, Rîmnic, 1781.
MC — Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1958.
MV — T. V. Bulat, *Documentele mînăstirii Văratec*, Chișinău, 1939.
N — I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția Iorgu Iordan, București, 1959.
NC — N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția I. Șt. Petre, București, 1942.
OB — N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940.
PC — *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I — II, ediția I. C. Chițimia — D. Simonescu, București, 1963.
PO — *Palia de la Orăștie*, ediția V. Pamfil, București, 1968.
PH — *Psaltirea Hurmuzaki*, manuscrisul de la Biblioteca Academiei (copie).
PS — *Psaltirea scheiană*, ediția I. A. Candrea, București, 1916.
RL — *Pravila ritorului Lucaci*, ediția I. Rizescu, București, 1971.
RP — Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, București, 1963.
RR — *Cronicari munteni*, ediția L. Onu, București, 1970.
SB — Al. Rosetti, *Scrisori românești din arhivele Bistriței*, București, 1944.
SD — N. Iorga, *Studii și documente privind Istoria românilor*, vol. I — XXIII, București, 1901 — 1913.
SN — N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București, 1925.
T — I. Budai Deleanu, *Țiganiada*, I — II, ediția Fl. Fugaru, București, 1970.
U — Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1958.
V — Varlaam, *Cazania*, ediția J. Byck, București, 1943.
VP — *Cronici și povestiri românești versificate* (sec. *XVII* — — *XVIII*), ediția D. Simonescu, București, 1967.

NOTE SINTACTICE

DE

acad. IORGU IORDAN

1. *Prep.* + *subst.* = *adjectiv*

Trebuie să precizez din capul locului că nu este vorba despre locuţiuni adjectivale în general, fapt de sintaxă cunoscut şi vechi în limba noastră şi de aceea studiat în linii mari. Am în vedere anumite sintagme de acest fel, relativ recente şi, amănunt interesant, specifice pentru aspectul literar al românei de astăzi [1]. În cele mai multe dintre ele, prepoziţia care precedă substantivul este *de*, cu valoare calificativă, ceea ce, în treacăt spus, explică echivalenţa lui cu un adjectiv. Destul de des, adjectivul face parte din aceeaşi familie cu substantivul, şi dacă fenomenul nu e general, cum ne-am aştepta, cauza trebuie căutată în absenţa adjectivelor corespunzătoare din familia substantivului respectiv.

Mai întîi, o serie de exemple. Încep cu cel mai recent şi de aceea nu numai mai „impresionant", ci şi mai interesant pentru ceea ce mie unuia mi se pare un început de tendinţă. (Fac această afirmaţie cu destulă incertitudine.) Dealtfel, în publicistica noastră de astăzi faptul a fost înregistrat, cu observaţii critice, de către unii mînuitori ai condeiului, mai sensibili la aspectul oarecum exhibiţionist al scrisului actual. Mă refer la *de excepţie* pentru *excepţional*: *operă de excepţie*; *realizare de excepţie* etc. Deşi în cele ce urmează nu voi da citate propriu-zise, mă abat, de astă dată, de la hotărîrea luată şi citez pe Aurel Baranga cu *eroul de excepţie* (într-un număr din „România literară", 1 august 1975). Abaterea se justifică prin faptul că autorul în cauză nu este un simplu publicist şi totuşi n-a putut, ca să zic aşa, să reziste la tentaţia de a se... distinge de muritorii obişnuiţi. Constatarea aceasta mi se pare extrem de interesantă din punctul de vedere al vitezei cu care se răspîndesc „şlagărele" lingvistice, cum am numit eu, în diverse rînduri, „creaţiile" care izvorăsc din dorinţa de a epata. Dealtminteri, termenul „creaţie" e impropriu, fiindcă formula noastră reprezintă o simplă traducere a fr. *d'exception* = *exceptionnel*: *Il faut l'isoler et tenter un traitement d'exception* (Camus, citat în „Le Petit Robert").

La fel aş caracteriza pe *de esenţă* = *esenţial* din formule ca *mutaţiile de esenţă* (într-un articol de filozofie), pe care, într-un articol politic, am găsit-o cu adjectivul ca determinant al substantivului *(mutaţiile esenţiale spre destindere)* [2]; *de finețe* = *fin*: *analiză psihologică de finețe*; *de nuanţă* = *nuanţat*: *opţiune calititativ nouă de nuanţă* [3]; *de prestigiu* =

---

[1] Şi, într-o oarecare măsură, pentru cel familiar al oamenilor instruiţi.

[2] Aceste două exemple prezintă un interes deosebit prin faptul că în ele apar combinate două „şlagăre": unul lexical, celălalt sintactic.

[3] Observaţia făcută în nota precedentă este perfect valabilă şi aici: şlagărul lexical *opţiune* apare şi el extrem de des astăzi în stilul publicistic.

prestigios : *realizări de prestigiu* [4]. S-ar putea adăuga construcţii similare, de dată mai veche, ca *(om) de curaj* = *curajos*, care cred că este un calc după fr. *homme de courage*, sau, şi mai veche, creaţie pur românească, *(om) de omenie* = *omenos*, cu care merge, strict sintactic vorbind, *(minte) de copil* = *copilărească*. În alte cazuri, limba noastră nu posedă adjectivul corespunzător din familia de cuvinte a substantivului (precedat de prepoziţia *de*) : *(om) de treabă* = *vrednic* ; *onest* sau *de ispravă* = *vrednic* ; *(boală) de durată* = *care durează* etc. Ultimul exemplu trebuie pus împreună cu *(om) de curaj*, fiindcă a luat naştere, ca şi acesta, după un model străin (cf. fr. *de longue durée* = *durable*).

În alte cazuri avem a face cu elipse : se lasă la o parte, ca fiind de prisos, atributul adjectival al substantivului precedat de prepoziţie, care este totdeauna *bun* sau un sinonim al acestuia : *tutun de calitate* ; *tînăr de condiţie* [5] ; *băiat de familie* [6]. Toate au modele franceze : *(marchandise) de bonne qualité* ; *une personne de condition (élevée)* [7] ; *fils de famille* „qui profite de la situation privilégiée de ses parents" [8]. Deşi împrumuturi, aceste formule s-au încetăţenit definitiv în limba noastră, datorită şi relativei lor vechimi (sec. XIX). De aceea le putem, în principiu, considera, parţial, ca punct de plecare şi, în special, ca puncte de sprijin pentru *de excepţie*, *de fineţe* etc.

Construcţia de care mă ocup nu e singura de acest tip, adică prepoziţie + substantiv = adjectiv. Diferă, bineînţeles, prepoziţia. De pildă : *în exclusivitate* = *exclusiv* (am comentat-o cu un prilej oarecare) ; *cu acuitate* = *acut* ; *cu necesitate* = *necesar*. Sînt singurele înregistrate de mine, pe baza unor lecturi puţine şi fugare. Şi pentru acestea putem sau chiar trebuie să ne gîndim la modele străine. Primul reproduce fr. *en exclusivité* „d'une manière exclusive" („Le Petit Robert" dă un citat literar din 1911). Lui *cu necesitate* îi corespunde în franceză *par nécessité*, care n-a putut fi tradus întocmai în română, în ce priveşte prepoziţia, din motive greu de descoperit, dar reale ca şi în cazul formulei *par d'autres mots* > *cu alte cuvinte* [9].

2. (Pentru) ca (să), *locuţiune conjuncţională consecutivă* ?

În limbajul familiar al oamenilor cu o instrucţiune medie, în general vorbind, apar extrem de des fraze ca următoarea : *Închipuie-ţi ce fel de om este N. M-am înţeles cu el să ne întîlnim astăzi după amiază la dînsul*

---

[4] Cf. dr. *politique de prestige*, care poate fi, teoretic vorbind, socotit drept model, mai ales că această formulă a circulat mult pe vremuri şi se mai întîlneşte şi astăzi. Ţinînd seamă de această constatare şi de faptul că *de excepţie* este un franţuzism (v. mai sus), avem, cred, dreptul să presupunem că *de esenţă*, *de fineţe* ş.a. vor fi avînd modele în limba franceză, pe care nu le-am găsit eu în „Le Petit Robert".

[5] Răspîndit pe vremuri, mai ales cînd era vorba de un candidat la mîna unei fete, şi ea, bineînţeles, de condiţie.

[6] Această formulă s-a impus în vorbirea curentă a oamenilor instruiţi, dintre care mulţi o folosesc cu o nuanţă peiorativă foarte clară.

[7] Elipsa s-a produs chiar în franceză.

[8] Cf. cele spuse în nota 6.

[9] Un istoric literar român, foarte bun cunoscător al limbii franceze, scrie (probabil şi spune) regulat *prin alte vorbe*.

acasă, (pentru) ca să aflu că plecase încă de dimineaţă din Bucureşti [10]. Am înregistrat şi un exemplu scris : *D.Z.,... făcînd din depărtare un tur de orizont..., menţiona existenţa unor oameni . . .*, *pentru ca un an mai tîrziu să revină . . .* Este evident că, în aceste texte, *(pentru) ca* nu exprimă un raport de scop între părţile alcătuitoare ale frazei. Vestea despre plecarea din Bucureşti a partenerului cu care urma să se întîlnească vorbitorul în cursul după-amiezei nu este scopul acţiunii exprimate în propoziţia regentă, ci consecinţa ei : părăsind oraşul dimineaţa, partenerul a făcut imposibilă, drept urmare logică a plecării lui, întîlnirea hotărîtă pentru după amiază. Dar consecinţa este exprimată numai parţial, în legătură cu aflarea vestei despre plecare, dealtminteri amănuntul cel mai important. Tot aşa cred că trebuie interpretată şi construcţia din al doilea exemplu, chiar dacă situaţia se prezintă ceva mai puţin clară. Explicaţia acestui fenomen sintactic nu mi se pare greu de dat. Locutorul a început, potrivit gîndirii pe care o avea de formulat, să relateze cum s-au petrecut lucrurile ; pe de o parte, înţelegerea cu privire la întîlnire şi la momentul ei, pe de alta, ceea ce s-a întîmplat. Numai că, deoarece s-a întîmplat altfel, surpriza, neplăcută, întrerupe, schimbîndu-l, cursul logic al expunerii, care ar fi căpătat, aproximativ, forma aceasta : *În loc să mă aştepte acasă la el conform înţelegerii, el a plecat încă de dimineaţă.* Schimbarea s-a produs aşa cum se vede din frază. Avem a face cu o discordanţă între membrele psihologice şi cele gramaticale ale frazei, cum spune A. Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894, p. 120 [11].

[10] Am confecţionat o frază mai amplă, pentru ca să se înţeleagă mai lesne în ce condiţii oarecum exterioare se produc astfel de enunţuri, Cf. şi *ca să vezi!*, formulă extrem de frecventă în acelaşi limbaj şi în condiţii extralingvistice ca şi (*pentru*) *ca să*. Nu are un sens precis (sau cel puţin nu-l pot preciza eu). Se întrebuinţează, de obicei, după un pasaj din conversaţiile în care apare o frază de felul celei date ca exemplu în text. Locutorul, eventual interlocutorul, exclamă, după ce s-a terminat enunţul în cauză : *Ca să vezi!* adică ,,Sigur" !, ,,Aşa este !", ,,Nu se putea altfel !"

[11] Laura Vasiliu îmi atrage atenţia asupra faptului că *Gramatica* Academiei a înregistrat această construcţie, dînd şi un citat (în vol. II. p. 334) şi considerînd-o drept o propoziţie ,,opoziţională" — fals finală. Ulterior am găsit şi eu un citat, pe care îl reproduc aici pentru a îmbogăţi informaţia : *Asemenea strofe elegiace erau, poate, inspirate lui Tzara chiar de anii războiului, pentru ca în 1918, în primul din cele ,,Şapte manifeste Dada", să scrie : « Noi nu tremurăm, noi nu sîntem sentimentali... »* (,,România literară", 2 oct. 1975, p. 22). Un transformaţionalist ar spune, poate, că ipoteza mea se referă la structura de adîncime, iar explicaţia din *Gramatica* Academiei are în vedere structura de suprafaţă.

NOTE LEXICALE ŞI ETIMOLOGICE *

DE

MIHAI MITU

În urma lecturii *Dicţionarului limbii române* (DLR), literele *N* şi *P-păzui* (vol. VII, partea I, Editura Academiei, 1971 şi, respectiv, vol. VIII, partea I, 1972), propunem etimologii la unele cuvinte rămase fără etimon şi facem unele completări lexicale (cuvinte, variante şi sensuri) extrase cu deosebire din opera lui Ioan Budai-Deleanu *(Ţiganiada* [1]; *Lexiconul românesc-nemţesc* [2], abreviat *Lex.*; *Nomenclatorul* din *Fundamenta grammatices linguae romaenicae* [3], abreviat *Nom.)*.

Nasmodie. DLR, VII$_1$, 31, îl atestă cu sensul de „poznă, năzbîtie, caraghioslîc (regional)", cu un citat din M. Lungianu (*Clacă şi robot. Icoane din viaţa ţărănimii*, Bucureşti, 1921). Etimologia necunoscută, cf. *năzgodie*.

Nu este greu să descoperim în *nasmodie* numele propriu *Asmodeu* al diavolului din scrierile religioase, patronul şireteniilor şi înşelăciunilor, cunoscut bine şi în literatură (este eroul romanului lui Lesage, *Diavolul şchiop*). În scena adunării diavolilor în iad din *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu (v. 3577—3612), Asmodeu se consideră „şeretul cel mai mare în astă neagră ţară" şi-l sfătuieşte pe Mamona „că multe şi mari trebi pe pămînt /nu să pot isprăvi prin argint,/ ci prin tehne ascunse şi înşelăminte,/ prin intrige cu sfaturi viclene...". Poetul explică în notă (p. 158): „*Asmodeu*. Acesta încă este nume de diavol, cunoscut la S. Scripturi, şi mai cu samă să chiamă duhul înşelăciunilor...". Aparţinînd aceleiaşi sfere semantice cu *năzbîtie*, *năzgodie*, cuvîntul *nasmodie* se va fi format după modelul acestora, cu *n-* protetic şi prin substituire de sufix.

Năclad, năcladă. DLR, VII$_1$, 67, notează pe *năclad* cu sensul de „butuc gros de lemn, care serveşte ca suport pentru lemnele din vatră sau se aşază la marginea focului, pentru ca, aprinzîndu-se cu încetul, să întreţină focul multă vreme (Banat, Transilvania, Bucovina); grindă de stejar care se aşază la baza unei construcţii (de lemn); (fig.) greutate, povară sufletească (regional)". La etimologie însă, etimonul vsl. НАКЛАДЪ este explicat prin „camătă"(!).

Sensul iniţial, concret, al vsl. НАКЛАДЪ este „ceva ce este aşezat, pus în poziţie culcată, aşternut" (din *na* „pe" + rădăcina slavă *klad-*, cf. vsl. КЛАСТИ, КЛАДѫ „a aşeza, a pune, a aşterne" — *Slovník jazyka staroslověnského*, Praga, 19, 1969, p. 294—295, de unde şi rom. *a clădi*, cf. G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti,

---

* Continuare la notele publicate în LR, XXIII, 1974, nr. 2, p. 123—133.

[1] Scrisă în 1812. Folosim ultima ediţie critică a lui F. Fugariu, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, notînd numărul versului sau, pentru adnotări, pagina.

[2] BAR, ms. 3728—3731, redactat înainte de 1818 (folosit de DLR, cf. *Bibliografie*, p. XXXVI).

[3] BAR, ms. 5200, redactat înainte de 1815 (lucrare nefolosită de DLR; nu figurează în *Bibliografie*).

1960, p. 196), cu diferite sensuri particulare în toate limbile slave, cf. F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, II, Kraków, 1963, p. 252 — 254, printre care şi primele două sensuri din DLR; de aici şi pînă la ... „camătă" mai este însă mult şi nu vedem de ce tocmai acest sens, mult depărtat (înregistrat de F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—1865, p. 404) este acceptat pentru etimonul vechi slav al rom. *năclad*.

Cît priveşte pe *năcladă* „grămadă mare de lemne (pregătite pentru foc); grămadă de lucruri aşezate în neorînduială" *(ibidem)*, acesta nu trebuie raportat la vsl. НАКЛАДАТИ (căci atunci verbul poate servi tot atît de bine ca etimon şi pentru *năclad*), ci tot la *năclad*, şi anume la forma de plural *năclade*, din care s-a format un nou singular, de genul feminin (ca şi *oclată*, din pl. *oclate* al lui *oclat*, cf. explicaţia propusă de noi pentru *oclat* în LR, XXIII, 1974, nr. 2, p. 129).

Nălucit. Cu primul sens („care există numai în închipuirea cuiva; plăsmuit de imaginaţie, de minte" — citat din Ţichindeal), se găseşte şi în *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu, nota la c. II, 80 (p. 60): „Pădurea *nălucită* a împrumutat-o poeticul nostru de la Tasso, numai cu oarece usăbiri...".

Năpadă. DLR, VII$_1$, 94, îl înregistrează cu sensul de „năvală, invazie, incursiune", dînd două citate, unul din *Hronicul* lui Cantemir, altul din traducerea *Iliadei* de G. Murnu. L-am găsit şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 721^r: „năpadă, s.f., der Überfall, Überraschung" (adică „atac neaşteptat; surpriză").

Nărui, năruitură. La citatele din DLR, VII$_1$, 114 — 115 (cele mai vechi din G. Ureche şi M. Costin), adăugăm un fragment din Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, nota la c. III, 41 (p. 77): „...Întiiul izvoditoriu au fost din cetatea Ceugmei, care acum demult s-au *năroit* şi să află *năruitura* ei şi astezi lîngă ţărmurile Murăşului în Ardeal, unde aproape este un sat ce să cheamă Cigmău, de bună seamă nume prefăcut din cetatea Ceugma. Cine ştie! doară săpînd la *năruiturile* aceii cetăţi, s-ar afla manuscritul". De reţinut varianta *năroi* (cu *o*), neînregistrată de DLR şi pluralul *năruituri*. Menţionăm că DLR citează pe Budai-Deleanu, *Lex.*, dar numai pentru *năruială* (p. 114).

Neagă. DLR, VII$_1$, 158, îl notează ca regionalism, cu sensul de „persoană încăpăţînată, care contrazice mereu şi care face totul numai după capul ei: om plicticos, pisălog, rău; belea, cobe, piază-rea", localizat cu deosebire în nordul Transilvaniei şi al Moldovei. La citatele inserate în DLR (Jipescu, P. Ispirescu, D. Zamfirescu şi altele, mai ales din folclor), se poate adăuga şi cel din Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, nota la c. I, 50 (p. 24), unde poetul-lexicograf glosează: „*Dîrdală* este un cuvînt numa pe une locuri de norodul prost obicinuit şi însămnează un lucru de nimic sau om de nimic; sau precum zic ş-amintrele, *o neagă!* un *îndărătnic!*".

Neară. DLR, VII$_1$, 169, înregistrează pe *neará*, ca termen juridic învechit, cu sensul de „supliment la o lege, lege derogatorie", cu cel mai vechi citat din 1644 (preluat din TDRG); se consideră a fi de origine neogreacă (νεαραί).

Budai-Deleanu, cu formaţia sa de jurist, explică pe larg în *Lex.*, 667^v: „*neară*, s.f., (bei den Rechtsgelehrten) Satzungen und Rechten, welche Novellen genannt werden (Pravill.)" Reţinem că termenul, cunos-

cut lui Budai din „pravile", este redat de acesta sub forma românizată *neară*, nu *neará*, ca în DLR, unde găsim forma mai apropiată de etimonul grecesc.

Nebereagă. Nu apare în DLR. L-am auzit în copilărie în satul natal, Apa-Sărată (lîngă Cîmpulung-Muscel), cu sensul de „(om) mare şi prost, neghiob, nătîng, prostul satului", ca şi *neberez* „idem", pe care DLR, VII$_1$, 178, îl notează, între alţii, după Petre Coman, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1939 (este ştiut că acesta înregistrează mai ales regionalisme din Muscel). Nu e singurul caz în regiune (vezi *netereză* „femeie proastă, toantă", în Stăneşti — Curtea-de-Argeş, cf. DLR, VII$_1$, 359). Cît priveşte etimologia ni se pare că în aceste cazuri (*neberez*, *nebereză*, *netereză* etc.) ea nu trebuie căutată pe teren străin, ci pe terenul limbii române însăşi; sînt formaţii populare expresive, în alcătuirea cărora au jucat un anumit rol legile simbolismului fonetic.

Necontenit. La sensurile din DLR, VII$_1$, 205 (cea mai veche atestare e din 1748) adăugăm pe cele din Budai-Deleanu, *Lex.*, 682^r: 1. „nicht verboten, unverwehrt; frei", *hotar necontenit* „freie Gränze" şi 2. „unenthaltsam", *om necontenit*, „unenthaltsamer Mensch". Din contextele citate de Budai rezultă că, pentru el, *necontenit* avea şi sensurile de „neinterzis, liber" (cu referire la graniţă) şi „neînfrînat, nepotolit, neabstinent" (cu referire la om), nuanţe pe care DLR nu le cunoaşte.

Necrunt. Nu apare în DLR. L-am întîlnit la Budai-Deleanu, în *Ţiganiada* (v. 1180 — 1182): „Şi ca şi cînd n-ar fi nime de faţă /Fără de nunu mare fac nuntă/ Ş-aduc lui Amor jîrtvă *necruntă*". În notă comentatorul C. Adevărovici explică: „Adecă să iubesc fără a fi cununaţi!" (p. 61). Sensul e, deci, „fără sînge" (fata nu mai e fecioară; cf. *crunt* < lat. *cruens*, *-tis*). Deci: — Din ne- + crunt (lat.).

Neisţelit. Nu apare în DLR. Îl găsim la Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, înregistrat de acesta şi în *Scara a numerelor şi cuvintelor streine tîlcuitoare* (cf. vol. I, ed. Panaitescu-Verdeş, Bucureşti, 1965, p. 17), cu explicaţia „netămăduit, nevindecat, lucru carile nu poate avea leac" şi cu indicaţia ca venind din slavă. Este o formaţie românească cu prefixul negativ *ne-* de la vsl. **исцѣлити**, „a întregi, a vindeca" (format de la adj. **цѣлъ** „întreg, sănătos").

Neriu, nieriu, nierioară. Nu apar nicăieri în DLR. Sînt frecvente la Budai-Deleanu, atît în lucrările lingvistice, cît şi în opera literară, astfel: în „*Nom.*, 166^r. *nieriu* „caesius"; în *Lex.*, 713^r, *nieriu*, *-ă*, adj., „hellblau, blaulicht"; în *Ţiganiada*, v. 6044 — 45, „Iacă un voinic iese fără veste, /Armat cu un steag şi haine *nerii*" şi v. 1165 — 68, „Tinere şi frumuşele argate, /După gust, oacheşe, *nierioare*,/ În urşinic şi mătasămbrăcate, / Era voinicilor slujitoare". Sensul este de „albastru deschis, albastru azuriu, spre verde. Este, fără îndoială, o variantă fonetică regională a lui *mieriu* (ca şi *niel*, *nielă*, *nioară*, pentru *miel* etc., cf. *infra*), cu acelaşi sens, pentru care DLR, VI, 500, dă etimologia „*mier* + sulf. *-iu*" şi cea mai veche atestare din Cantemir, cu trimitere, între alţii, şi la Budai-Deleanu, *Lex.*

Nerv. Varianta *nevră*, notată de DLR, VII$_1$, 330, ca învechită (cel mai vechi citat e de pe la 1726—1733), se găseşte şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 672^r: „*nevră*, s.f., die Nerve, Sehne" şi în *Nom.*, 147^v: „*nevra*, nervus". Tot aici el adaugă însă şi o variantă *nerb* (scrisă *nerbu*), necunoscută dicţionarelor şi care a putut rezulta din receptarea gr. β ca *b*.

Niel, nielă, nioară. Sînt variante regionale pentru *miel*, *mioară*, pe care DLR (VI, 493—494, VII$_1$, 407) nu le înregistrează, dar apar la Budai-Deleanu, în *Nom.*, 163^r : „*nèlu*, *mielu*, agnus" şi în *Lex.*, 712^v—713^r : „*nielu*, s.m., das Lamm, *de nielu*, adj., von Lamm, lämmern, v. *mielu*"; „*nielă*, s.f., ein Lamm, ein Schaflamm". Tot aici Budai înregistrează şi diminutive, atît masculine („*nieluţu*, *nieluşelu*, die Lämmchen"), cît şi feminine („*nieluţă*, *nieluşea*, *nieluşică*, ein Lämmchen weiblichen Geschlechts"). *Nioară* apare în *Lex.*, 714^r : „*nióră*, s. f., einjähriger Lämmchen weibl(ichen) Geschlechts" (adică „oiţă în vîrstă de un an").

Noric[1], **noricean.** DLR, VII$_1$, 487, îl dă ca latinism învechit, rar, cu sensul de „sloven", citînd din Budai-Deleanu, *Lex.*: „Dintru aceste 42 de limbi au fost şi slovenii, cari să chiema noriceni (norici)". Sînt aici mai multe inexactităţi.

Mai întîi, este vorba nu de *42*, ci de *72* de limbi (după cum se ştie foarte bine din *Biblie*); şi la Budai-Deleanu apare în manuscris tot *72*. Este, evident, o greşeală de tipar.

Apoi, citatul nu este din textul *Lex.* (aici *noric* nu este glosat), ci din *Introducerea istoricească* la *Lex.* (f. 63, notă) şi este începutul unui lung citat din cronica lui Nestor, *Povest' vremennych let*, în traducerea lui Budai-Deleanu.

În sfîrşit, cititorul de azi ar putea crede că prin *noric* se înţelegea „sloven", adică unul din popoarele slave cunoscute, slovenii, locuitori ai Sloveniei, republică din cadrul R.S.F. Iugoslavia, şi care în vechime se numea *Noricum* (cf. Jerzy Wielowiejski, *Noricum*, în *Słownik starożytności słowiańskich*, III$_2$, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968, p. 410—411). Dar Budai-Deleanu, ca şi Nestor, are în vedere nu pe sloveni, ci pe slavi în genere, după cum atestă şi citatul în original din Nestor, pe care Budai îl reproduce după ediţia lui A. L. Schlötzer (Nestor, *Russische Annalen in ihrer Slavonischen Grundsprache*, II, Göttingen, 1802, p. 66). Aici, ca şi peste tot în opera sa, Budai-Deleanu foloseşte pentru „slav" termenul *sloven*, românizînd astfel cuvîntul vechi slav СЛОВѢНИНЪ pl. СЛОВѢНЕ, aşa cum l-a găsit la Nestor şi în alte izvoare. Cîteva exemple (citäm după ediţia I. Pervain : I. Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, Cluj, 1970, p. 231—233) : „în vremile cele mai vechi *slovenii* cei de baştină au lăcuit în Noricum" (f. 66^r); „să vede cum că numele *sloven* [...] s-au făcut cu vreme nume de obşte, căci scrisoarea *slovenilor* de la Dunăre au fost priimită de la toate celelalte neamuri ce era de această limbă" (f. 67^v); „poate că peste puţin să va adeveri trădăciunea vechie a *slovenilor* despre miazănoapte, ce spune că oarecîndva *slovenii* au purces din Croaţia..." (f. 68^r) etc. Budai-Deleanu foloseşte termenul *sloven* chiar atunci cînd traduce din germană comentariile lui Schlötzer la cronica lui Nestor, comentarii în care întîlnise peste tot termenul *Slaven* (cf. *Introducerea istoricească*, f. 69^r, un citat din Schlötzer în original, cu traducerea lui Budai), căci în germană *sloven* se spune *Slowene*, adj. *slowenisch*. Dealtfel, *sloven*, cu sensul de „slav (în genere, fără o determinare precisă)", este folosit frecvent în limba română veche, pînă la Budai-Deleanu, vezi la Miron Costin, în *Letopiseţ*: „Atila hanul a năvălit în aceste părţi ale lumii şi poporul slav sau *slovenesc* după dînsul" sau în *De neamul moldovenilor*: „Moscalii, rusii, bolgarii, sîrbii, harvaţii, slo-

vaţii, bohemii, raţii, polaţii tot un neam *slovenesc* sînt" (cf. Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 206 şi 268); de asemenea Stolnicul Constantin Cantacuzino, în *Istoria Ţării Rumâneşti*: „[...] împresurînd gotii, vandalii, *slovenii*, hunii şi alţii ca aceştea şi călcînd şi descălecînd mare parte a Evropei, şi pe aici au trecut..." (vezi *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de M. Gregorian, I, Bucureşti, 1961, p. 68).

Este, deci, clar că, pentru epoca şi în contextul citat de DLR, *noric*, *noricean* trebuie explicate prin „slav" şi nu prin „sloven". Că acei slavi care populau în vechime Noricum sînt, în cea mai mare parte, strămoşii slovenilor din Slovenia de astăzi, este cu totul altceva. În planul limbii române este bine să se facă distincţia între *slavi* (nume generic) şi numele diferitelor popoare slave, formate de la rădăcina *slov-*, cum sînt *slovenii*, *slovacii*, *slovinii*, aşa cum se face distincţia între *latini* (nume generic) şi numele unor popoare neolatine, *francezii*, *italienii*, *spaniolii*, *românii* etc.

Norie. Nu apare în DLR. Este o variantă prescurtată a lui *enorie*. O reproducem după Budai-Deleanu, *Lex.*, 715^{v}: „*norie*, s.f., Kirchsprengel, geistliche Jurisdiktion (pravill.)". TDRG, 1061, care îl cunoaşte din *Îndreptarea legii* (1652), dă şi etimologia: „vsl. *norija*, gr. ἐνορία". Probabil că tot de aici îl luase şi Budai-Deleanu, care foloseşte abrevierea „pravill." pentru vechile texte juridice.

Pacinaţi. Înainte de Filimon (cf. DLR, VIII$_1$, 8: *pacinaţi*, „pecenegi") apare la Budai-Deleanu în *Introducere istoricească* la *Lex.*, 98^{v}: „Însă ei [românii] nu putea să deie numele său ţării, căci după ce scăpătasă de supt împărăţia romanilor, să afla întins împresuraţi de noroade varvare, care, venind dinspre miazănoapte, să părînda întru stăpînia ţării, precum gotii, hunii, ghepidii, avarii, bulgarii, *paţinaţii* şi comanii, pînă la venirea ungurilor...". De reţinut varianta cu *ţ*, ca în *ţărămonie* (la Miron Costin), conformă cu pronunţarea din latina medievală a nemţilor şi polonezilor. Asemănător procedează Petru Maior în *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (ed. F. Fugariu, Bucureşti, 1970, p. 241 ş.u.) unde întîlnim *paţinaţite*.

Pacişă. DLR, VIII$_1$, 9, îl înregistrează ca termen popular, cu deosebire în Moldova, cu sensul de „fire de in sau de cînepă, de calitate inferioară, care rămîn în piepteni în timpul operaţiei de pieptănare a fuiorului ieşit din ragilă"; ca etimon se indică numai ucr. *навоси*.

Cel puţin pentru unele din cele 14 variante citate de DLR, şi anume pentru *pacesă*, *pacieşi*, *pacesiu*, *paceşă*, *păceşi*, *păciş*, *păcişe* (care conţin un *e* sau *i* în tema cuvîntului, indiferent de fonetismul din final) poate fi luat în consideraţie şi pol. *pacześ* „idem" (cf. Brückner, SEJP. 390; SJP. VI, 10; Karłowicz, SGP, IV, 7). Deci: ucr. *навоси*, pol. *pacześ*.

Palat, *palaţ*, *paleaţ*, *palută*, *pălat*, *polată*. Cuvîntul, în funcţie de variantă, are o etimologie diferită; DLR propune etimoane din latină, slavonă, polonă, neogreacă, nu însă şi ital. *palazzo*, posibil pentru forma *palaţ* (alături de lat. *palatium*). La Budai-Deleanu, care foloseşte, între altele, şi această formă, *palaţ* are o etimologie multiplă (lat. *palatium*, ital. *palazzo*, pol. *pałac*); este ştiut că el a învăţat italiana înaintea polonei. Pol. *pałac* provine din italiană (cf. Brückner, SEJP, 392; cf. şi TDRG, 1110).

Credem că în cazul cînd diferitele variante ale aceluiaşi cuvînt sînt folosite de acelaşi scriitor, ar fi bine ca dicţionarul să reflecte şi această

situaţie. DLR atestă din opera lui Budai-Deleanu forma *palaţ* (pl. *palaţuri*) din *Ţiganiada*, X, 7 (v. 6129), trimiţînd şi la p. 393 (adică la c. XI, 106 şi 107, respectiv v. 7528 şi 7534), dar aici se găsesc formele *polată* (< vsl. полата) şi *pălat*, al *pălaturi* (< lat. *palatium*) pentru care citatele respective lipsesc.

Mai notăm pentru plural, alături de forma *palaţuri*, şi *palaţă* întîlnită tot în *Ţiganiada* (c. X, 73, v. 6531, la rimă cu *braţă*). Forma *palaţ* pare a fi preferată de Budai, căci el o foloseşte nu numai în opera poetică, ci şi în alte scrieri (de ex. în *Prefaţă* la *Lex.*, 14^{v} : „desmierdările *palaţurilor* sale", cf. I. Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, ed. I. Gheţie şi Mirela Teodorescu, Bucureşti, 1970, p. 166 ; în *Lex.*, 843^{v} : „*pălatu, pălaţu*, s.m., ein Pallast, v. *polată*"). Pe locul al doilea, ca frecvenţă, se află *polată*, folosit de trei ori, de fiecare dată la rimă (în versiunea I a *Ţiganiadei*, XII, 1, şi în versiunea a II-a, c. II, 101, v. 1286, şi XI, 106, v. 7528). Cît priveşte forma *paleaţ*, întîlnită la Dosoftei, aceasta trădează o pronunţare ucraineană (cf. ucr. *палящ*). Varianta regională *palută*, pentru care în DLR nu se dau citate, poate fi raportată la magh. *palota*.

Papagal. Sub forma *papagaie*, pe care DLR, VIII$_1$, 72, o citează prima dată la Cantemir, *Istoria ieroglifică*, apare şi la Budai-Deleanu *Nom.*, 162^{r} : „*papagaya*, Psytacus".

Paralij, paraliş. La paralizie (DLR, VIII$_1$, 99 — 100) figurează ca cele mai vechi (sec. XVIII) şi formele *paralij*, *paraliş* ; etimoanele fr. *paralysie* şi ngr. παράλυσις, lat. *paralysis* nu pot fi acceptate decît pentru formele *paralizie*, respectiv *paralizis*. Pentru *paralij*, *paraliş* se poate admite un etimon nord-slav, în speţă polonez, *paraliż* (cf. Brückner, SEJP, 395, atestat la 1472 ; Karłowicz, SGP, IV, 37 ; SJP, VI, 116) rus *паралиж* (atestat la 1659, cf. Vasmer, III, ed. rusă, p. 204), ucr. *параліж* (cf. Hrincenko, III, 96).

Pard. DLR, VIII$_1$, 118, atestă numai pe *pardos* „panteră", cu cel mai vechi citat din Cronograful lui Moxa (1620). Budai-Deleanu, în *Lex.* 742^{v}, notează : „*pardos*, besser [mai bine] *pard*, s.m., ein Pardel oder Panther, Thier". Etimologia : Din ital. *pardo*.

Patelă. În DLR, VIII, 184, figurează ca regionalism, cu sensul de „tingire, tigaie" (Ostra — Gura Humorului). Ca şi în cazul altor cuvinte din această regiune (*ocovit*, *ohotă*, *ojog*, *opsas* ş.a., cf. notele noastre în LR, XXIII, 1974, nr. 2, p. 130 — 132), se poate admite în egală măsură, alături de ucr. *пателя*, propus ca etimon, şi pol. *patela* (azi *patelnia* „idem", cf. Brückner, SEJP, 399 ; Karłowicz, SGP, IV, 56 ; S. Reczek, *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968, p. 316).

Patrioticesc. Cu primul sens din DLR, VIII$_1$, 199 („care exprimă, demonstrează patriotism, care serveşte patria" — citatul este din „Curierul românesc", 1829) se întîlneşte şi la Budai-Deleanu, în *Prefaţie* la *Lex.*, (ed. I. Gheţie, p. 163) : „...Ce nu face îndrăzneala tinăreţelor, mai vîrtos cînd să încinde cu focul *patrioticesc*". Cuvîntul era foarte răspîndit în epocă şi comun tuturor provinciilor româneşti (cf. Despina Ursu, *Adaptarea adjectivelor neologice în limba română literară din perioada 1760—1860*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, I, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p. 146).

Paus. Ca variantă pentru *paos*, pentru care DLR, VIII$_1$, 71, citează pe Dosoftei, Asachi, îl găsim şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 746^r : „*pausu*, die Rühe, der Ruhestand, II. ewige Ruhe, *fie pausu morţilor* (vulg.) Gottgebe den Verstorbenen die ewige Ruhe", deci cu sensurile I(1) şi II din DLR

Păcală, *păcălitor, păcălitură*. DLR, VIII$_1$, 246, îl atestă pe *păcală* după Klein şi LB. Apare şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 842 : „*Păcală*, s.m. (vulg.) ein feiner satyrischer Mann oder Spötter, der sich auf Unkosten der anderen lustig macht (in den Volksmärchen kommt dieser Name häufig..."), auch II, ein lustiger ränkevoller Filou". Tot aici (f. 843^r) apar şi *păcălitor, păcălitură*, pe care DLR, VIII$_1$, 220, le atestă după LB, Polizu (1857) ş.a.

Pădurică, *păduriţă*. DLR, VIII$_1$, 235, atestă pe *pădurică* prima dată la Polizu (1857), iar pe *păduriţă* la Cantemir. Ele apar şi la Budai-Deleanu, în *Lex.*, 841^r (vezi şi Magdalena Popescu-Marin, în LR, X III, 1974, nr. 6, p. 535).

La *pădurică*, DLR dă greşit pluralul *pădurele* (cf. citatul din S. Fl. Marian, cuprinzînd pluralul articulat *pădurelele*) ; corect ar fi *pădurici* (ca la *pădurice*, v. mai jos), iar pentru *pădurele* să se formeze un nou cuvînt-titlu *pădurea*, ca *turturea*, *rămurea*, care au pluralul în *-ele* (*turturele*, *rămurele*) ; pe de altă parte, *pădurici* este corect şi prin analogie cu *rămurici*, *turturici*, plurale ale lui *rămurică*, *turturică*.

Păioară. DLR, VIII$_1$, 245, îl dă cu sensul de „văl cu care îşi învelesc faţa femeile (de la ţară, ca să se apere de soare) ; văl (de mătase) cu care se îmbrobodesc femeile de la ţară în zilele de sărbătoare ; ţesătură fină şi străvezie de in, de bumbac sau de mătase", cu numeroase citate, îndeosebi din texte folclorice (cel mai vechi de la începutul sec. XVII) ; de asemenea, este dat şi un sens particular, „pînză de păianjen", din *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu. Filologul cunoştea însă acest cuvînt si cu primul sens şi aşa îl înregistrează în *Lex.*, 842^r : „*păióră*, s. f., sehr dünnes Geweb, *supţire ca şi păióra*, sehr dünn gewebt" şi în *Nom.*, 152^r : „*payora*, sextumtenuissimum".

Pălămidă[1]. Sub forma *polomidă*, atestată şi de DLR, VIII$_1$, 249 — 250 (în *Povăţuire cătră Economia de cîmp*, Buda, 1806), se întîlneşte şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 784^v : „*polomidă*, s. f., Ackerdistel, Schartenkraut, Haberdistel".

Pănură. La atestările din DLR, VIII$_1$, 271 — 272 (cel mai vechi citat e tot din *Povăţuire cătră economia de cîmp*, Buda, 1806), adăugăm glosele din Budai-Deleanu, *Lex.*, 845^r : „*pănură*, s.f., ein Tuch" şi *Nom.*, 151^v : „*panura, postavvu*, pannus". De reţinut că Budai-Deleanu admite, ca şi DLR, sinonimia *pănură-postav*.

Păpară. Variantă a lui *papară* (DLR, VIII$_1$, 74). La atestările pentru sensul 2, „(regional) omletă", adăugăm anterior lui S. Fl. Marian, pe Budai-Deleanu, *Lex.*, 845^r : „*păpară*, eine Eierspesie, oder Eier und Schmalz (Sieb)".

Păpuşă. Cu sensul de „mănunchi (de frunze, foi etc.)", atestat de DLR, VIII$_1$, 278, este întîlnit, ca aplicaţie la tutun, înainte de I. Ionescu (*Agricultura română din jud. Putna*, 1869), la Budai-Deleanu, *Lex.*, 845^v : „*păpuşă*(...), II, ein Büschel von Tabaksblätter" (cf. şi TDRG, 1118).

Părcan. Pentru sensul 2d („gard din scînduri sau din nuiele" — regional, în Glîmboca-Caransebeş) şi 3 (regional, „bîrnă, stîlp întrebuinţat la diferite construcţii", cu prima atestare la G. Coşbuc) din DLR, VIII$_1$, 112—113, se poate reţine şi atestarea din Budai-Deleanu, *Lex.*, 846^v: *„părcanu*, s.m., die Planke (Odyss.)". Cercetarea izvorului (traducerea *Odiseei* lui Homer; probabil că Budai-Deleanu poseda vreo copie a traducerii româneşti, desprinsă din cronograful lui Cigala) ne-ar putea dezvălui un context în care *părcan* poate avea însă sensul militar de „fortificaţie, zid de apărare", atestat de DLR prima dată la N. Costin.

Păresimi. La variantele din DLR, VIII$_1$, 297 (cea mai veche, *păreasimi*, la 1626), adăugăm şi pe cea întîlnită la Budai-Deleanu, *Lex.*, 846^r: *„păresămă*, s.f., plur. usit., die vierzigtägige Fastenzeit vor dem Osterfest", *păresemi*; în *Nom.*, 146^r: *„paressema*, quadragesima" este dat ca sinonim pentru *„postu mare*, jejunium quadragesimale". Este o formă de singular, rar întîlnită, pe care DLR o atestă aşa numai la Şincai *(păresimă, prărăsimă, păreasămă)*; Budai însuşi notează că se foloseşte la plural, după cum apare şi în *Ţiganiada*, nota la XI, 121, semnată de „părintele Nătărău" („Unul ca acesta-i afurisit de trii sute noaozăci şi noao de s. Părinţi de la Sfeata Gora, şi!... şi!... de s. *Păresimi*!", p. 322).

Părtăşi, părtăşire, părtăşitor. DLR VIII$_1$, 304 atestă pe *părtăşi* cu sensul de „a (se) cumineca, a (se) împărtăşi" (prin sud-estul Moldovei, cu citat din T. Pamfile, *Cerul şi podoabele lui după credinţa poporului român*, Bucureşti, 1915) şi pe *părtăşire* numai cu sensul de „participiu", ca termen gramatical folosit de I. Văcărescu. *Părtăşi* este cunoscut şi de Budai-Deleanu, *Lex.*, 847^r, care trimite la *împărtăşi(re)*, dar pentru *părtăşi, părtăşire* Budai-Deleanu notează şi celelalte sensuri ale lui *împărtăşi*, şi anume „II, theilnehmen, mittheilen" (pe care DLR îl atestă pentru *părtăşie*, la 1654) şi „III. părtăşire ceva cuiva", pe care DLR nu-l înregistrează. Budai-Deleanu mai cunoaşte şi pe *părtăşitor* (*„părtăşitoriu*, adj. und subst."), care nu apare în DLR. Poetul foloseşte nu o dată forme fără prefixul *în- (îm-)*, cu deosebire în *Ţiganiada* (*adins*, v. 197; *credinţat*, v. 4018 etc.; altele, înregistrate de Luiza şi Mircea Seche, *Limba şi stilul lui Budai-Deleanu în „Ţiganiada"*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, Bucureşti, 1962, p. 40; cf. şi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ed. a II-a, Bucureşti, 1971, p. 495).

Părtini, părtinire, părtinitor. La atestările din DLR, VIII$_1$, 305 (cea mai veche la Gr. Ureche: *părteneaşte*) adăugăm varianta cu *ă* din Budai-Deleanu, *Lex.*, 846—847: *„părtănesc, părtănire*, günstigen, begünstigen, II. einen die Stange halten, schützen, beschützen", *„părtănitoriu, -e*, adj. und subst.". Budai-Deleanu sesizează ambele nuanţe de sens („a favoriza, a ţine partea" şi „a ocroti, a apăra").

Păscător, păscătură. Atestate de DLR, VIII$_1$, 315, primul în *Biblia* (1688), cu sensul de „care paşte (despre vite)", al doilea la Sbiera (1899), cu sensul de „păşune"; se găsesc şi la Budai-Deleanu, *Lex.*, 848^v: *„păscătoriu*, e, adj., subst., der da weidet, weidend, -e; *păscătură*, s.f., das Weider" (cf. şi Magdalena Popescu-Marin, *loc. cit.*).

Păstori. Pentru sensul 2 din DLR, VIII$_1$, 319, „a se ocupa cu păstoritul; a ciobăni", între cele două citate din *Biblia* (1688) şi Sadoveanu,

se poate adăuga din Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, nota la I, 69 : „În Ardeal, spre părţile Ţării Haţegului, au copiii ţăranilor, mai vîrtos cei care *păstoresc* vitele, un feliu de cîntec ce-i zic lèla" (p. 29).

Pătrunjel. La numeroasele variante din DLR, VIII$_1$, 341 — 342 (cea mai veche atestare e din 1749) adăugăm pe cele înregistrate de Budai-Deleanu în *Lex.*, 850^v : „*pătrîngelu*, s.m., plur. *pătrîngei*, Petersilie (Kraut)" şi în *Nom.*, 153^r (cap. *Edulia & Potabilia*) : „*petrenseli*, petrosolium" şi p. 160^v (cap. *Frumenta, legumina & olera*) : „*petrenzelu*, petrosolium". Ortografia latinizantă a lui *petrenzelu* poate fi corespunzătoare variantei *pătrînjel* sau *pătrănzel*.

ABREVIERI

Brückner, SEJP	A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, 1927.
Hrincenko	B. D. Hrincenko, *Slovar' ukrains'koj movi*, I—IV, Kiev, 1907—1909 (reed., 1958—1959).
Karłowicz, SGP	J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, I—V, Kraków, 1900—1907.
SJP	Polska Akademia Nauk, *Słownik języka polskiego*, I—XI, Redaktor Naczelny Witold Doroszewski, Warszawa, 1958—1969.
Vasmer	M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I—III, Heidelberg, 1950—1958 (ed. rusă, 1964—1971).

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VIII, partea a 2-a. Litera *P. Pe — pînar*, Bucureşti, 1974, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută". Cînd a fost cazul, am făcut şi observaţii cu privire la sensul sau, mai ales, la forma unor cuvinte.

penţ. După o comunicare din Tărcăiţa—Beiuş, este glosat „pinten". Avem a face cu o formaţie regresivă din *penţelăuş*, variantă (înregistrată în DLR) a lui *pinţăluş* (< magh. *penicilus*), care a fost interpretat ca derivat cu sufixele *-ălău (-elău)* şi *-uş*. *Pinţăluş* înseamnă în primul rînd „briceag sau cuţit mic", dar şi „limba mică a briceagului" şi „ac, cui de la catarama curelei de prins pantalonii" (vezi DLR), sensuri mai apropiate de „pinten". De adăugat că legătura dintre „briceag" şi „pinten" devine mai uşor de înţeles dacă luăm în consideraţie faptul că şi *pinten* este, printre altele, denumirea unui instrument de tăiat. Ne întrebăm chiar dacă glosarea reprodusă în DLR s. v. *penţ* (după comunicarea care constituie unica sursă citată) fără nici o precizare (*pinten* are cîteva zeci de sensuri şi subsensuri!) se referă la „obiect prins de călcîiul cizmei călăreţului" sau la „unealtă casnică formată dintr-o rotiţă metalică cu zimţi fixată într-un mîner, care se foloseşte la tăiat aluatul" (sensul 3 b al lui *pinten*).

peognie. Înseamnă, prin Oltenia, „petunie *(Petunia hybrida)*" (unica sursă citată: Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic...*, [Bucureşti], 1968, p. 126). În DLR găsim trimiterea „cf. *petunie*, *begonie*", dar prin nici unul dintre aceste cuvinte (şi nici prin amîndouă la un loc) nu se poate explica succesiunea de sunete [peo], cu care începe *peognie*. După părerea noastră, punctul de plecare al termenului în discuţie este germ. şi săs. *Päonie* „bujor *(Paeonia officinalis)*" (Al. Borza, *op. cit.*, p. 123), iar la forma *peognie* s-a ajuns prin contaminare între *peonie* şi *begonie*.

perce. Este un „nume dat bărbatului (sau copilului) care munceşte la stînă fără să aibă atribuţii speciale" (Globu Craiovei—Orşova). Dacă există o legătură între acest cuvînt şi *nichipercea* (la care trimite DLR), este de presupus că *perce* stă la baza lui *nichipercea*, şi nu invers. Termenul din titlul acestei note este, desigur, unul şi acelaşi cuvînt cu *pírśe* — forma „literarizată" ar fi *pirce* — „pitic", înregistrat de Th. N. Trâpcea, „Analele Universităţii din Timişoara". Seria ştiinţe filologice, II, 1964, p. 272, şi explicat prin scr. *prć* „copil de 13—14 ani care duce turma" (de remarcat că şi *nichipercea* are o variantă cu [i] sub accent; vezi DLR). Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti, Pančevo, 1974, menţionează pe *pírśe* (reprodus sub forma *pírşe*) s.v. *pîrş*, al cărui sens fundamental este „ţap", cu observaţiile următoare: „RJA nu dă etimonul indicat de Trâpcea. În schimb, s. v. *prč* dă şi sensul «pitic». Scr. *prč* «pitic» explică şi formal mai bine cuvîntul românesc, căci scr. *č*, de regulă, trece în Banat la *ş*, în timp

ce scr. *ć* mai greu" (p. 174). După părerea noastră, atît *pirce* [pírśe], cît şi *perce* se explică mai bine dacă plecăm de la scr. *prče* „Kerlchen" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика*. Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928).

percea. Înseamnă, prin Muntenia, „a (se) păta, a (se) murdări; a (se) împestriţa" (celelalte sensuri date în DLR derivă, în mod evident, din cele menţionate aici). Credem că trebuie pus în legătură cu bg. *печам* „pecete, amprentă" (Gh. Bolocan, *Dicţionar bulgar-român*, Bucureşti, 1972). Din punctul de vedere al sensului lexical, lucrurile ni se par destul de simple; cf. şi *pecete* (< magh. *pecsét*) „pată", prin Transilvania (DLR, s. v. *pecete*, sensul 2), *piceta*, *pecetli*, *peceti* „a păta, a murdări", tot prin Transilvania (DLR, s. v. *pecetlui*, sensul 1). Cît despre aspectul gramatical şi cel formal al chestiunii, dacă ţinem seamă de faptul că majoritatea covîrşitoare a cuvintelor terminate în *-at* sînt fie supine substantivizate, fie, mai ales, participii adjectivizate, este uşor să admitem că **peceat* (substantiv) a putut fi interpretat ca participiu, de la care, apoi, s-au refăcut celelalte forme verbale. Pentru [r] din *percea*, deci înaintea unei consoane prepalatale, cf. *arşeu* = *aşău* < magh. *ásó*, *arşic* < tc. *aşık* (după Sextil Puşcariu, DR X, 1941—1943, partea a 2-a, p. 394, avem aici un [r] „despicat din ş"), *perciţă* (menţionat mai jos, s. v. *petiţă*) etc.

perdeli. Este glosat „a se strica, a se pierde" (după o comunicare de la S. Fl. Marian). Menţiunea „etimologia necunoscută" este urmată de o trimitere la *bergheli*. În SDLR *berghelesc* „mă urîţesc (de boală, de mizerie, de bătrîneţă)" este considerat „var. din *dervelesc* („stric, urîţesc"), iar la acesta se dă etimologia „d[in] *dîrvală* sau var. din *terfelesc* şi *berghelesc*. Cp. şi cu ung. *durválni*, a se deteriora". După părerea noastră, *perdeli* nu trebuie pus în legătură cu cele trei verbe înregistrate de SDLR, toate, destul de îndepărtate ca formă; avem a face cu un derivat de la *p(i)erde*, cu sufixul *-li*, pentru care vezi A. Graur, BL IV, 1936, p. 90—97, şi Laura Vasiliu, SMFC VI, 1972, p. 110—113.

Acad. Al. Graur, *loc cit.*, p. 97, notează că „il n'est pas exclu que *şterpeli* vienne de *şterge* « essuyer, effacer » et « voler » (sens argotique)", etimologie propusă însă cu foarte multe rezerve. Dacă *perdeli* vine din *p(i)erde*, aşa cum susţinem aici, înseamnă că dispunem de un exemplu clar de formaţie în *-li* avînd la bază un verb de conjugarea a III-a (derivatele de acest tip sînt rare), ceea ce, credem, măreşte probabilitatea ca *şterpeli* să vină din *şterge*, în ciuda neconcordanţei din consonantismul radicalului.

periel. Înseamnă „saschiu *(Vinca minor)*", prin fostul judeţ Putna. Ţinînd seamă de faptul că este sinonim cu *perişor* (vezi DLR, s. v. *perişor* [2], sensul 3), credem că acesta din urmă stă la baza lui *periel*: forma discutată aici a apărut prin substituire de sufix (mai exact, a fost înlocuită numai partea invariabilă a sufixului *-işor/-uşor*).

perminvar. Faţă de definiţia din DLR — „aliaj de nichel şi cobalt sau de nichel, cobalt şi molibden, cu permeabilitate magnetică mare, folosit în industria electrotehnică" —, definiţia pe care o găsim în DER (una dintre cele două surse citate de DLR) conţine elemente în plus; aliajul în discuţie este caracterizat prin permeabilitate magnetică nu numai mare, ci şi „practic constantă la variaţii mari ale intensităţii cîmpului magnetic", adică practic invariabilă. Avînd în vedere această completare, ne este

uşor să identificăm în structura lui *perminvar* părţile iniţiale ale cuvintelor *permeabilitate* şi *invariabilă*. Întrucît însă termenul există şi în franceză (unde a fost creat), iar, pe de altă parte, nu avem nici un motiv să presupunem un intermediar între această limbă şi română, este clar că ne găsim în prezenţa unui împrumut din franceză, ca în cazul atîtor altor cuvinte din terminologia ştiinţifică şi tehnică; fr. *perminvar* „acier spécial, à 45 p. 100 de nickel et 25 p. 100 de cobalt..." este înregistrat în *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*. Tome huitième, Paris, [1963], cu menţiunea „nom déposé" şi cu indicarea etimologiei: „de *perm*[*éabilité*] et *invar*[*iable*]".

perpegiel. Înseamnă, prin Banat, „om mic, pipernicit, nedezvoltat; stîrpitură" (sursă: L. COSTIN, GR. BĂN.). În DLR se trimite la *părpăduche* (care, la rîndul lui, este considerat variantă a lui *pitpalac*), dar se păstrează menţiunea „etimologia necunoscută". Ca şi în alte cazuri (cf., de exemplu, *piceaică*, discutat mai jos), africata din *perpegiel* reprezintă un fonetism caracteristic Banatului: este vorba de [đ], corespunzător lui [d] din limba literară; ar fi fost normal ca, sub formă „literarizată", cuvîntul să fie scris *perpedel*. O dată făcută această rectificare, devine clară legătura dintre *perpedel* şi *perpeduş* „piţigoi albastru" (înregistrat pe lîngă Oraviţa), după DLR, „probabil formaţie onomatopeică". Dacă *perpedel* ar veni din *perpeduş* sau viceversa, se înţelege că nu ar putea avea amîndouă calitatea de „formaţie onomatopeică" în sens strict. După părerea noastră însă, nici *perpedel*, nici *perpeduş* nu se află în această situaţie. În ambele cazuri avem a face cu forme „secundare" în raport cu lunga serie a formelor „primare" în care intră *pitpalac*, *pătpădăc*, *petpedec*, *pitpediche*, *pitpilit*, *căptălog* etc. (vezi DLR, s. v. *pitpalac*), conţinînd, toate, o consoană oclusivă la finala radicalului; natura acestei consoane este, desigur, justificată de realitatea extralingvistică (sunetele) pe care încearcă să o redea formele enumerate, în timp ce [l] din *perpedel* şi [ş] din *perpeduş* sînt rezultatul încadrării formelor pe care le-am numit „primare" (şi al căror caracter onomatopeic este foarte evident) în categoria derivatelor cu sufixul *-el*, respectiv, cu sufixul *-uş* (nu avem nici un motiv să credem că unul dintre cuvintele *perpedel* şi *perpeduş* este anterior şi se află la originea celuilalt). Este de presupus că *perpedel* are la bază pe *petpedec*, variantă a lui *pitpalac* asemănătoare cu *părpăduche*, la care se trimite în DLR, s. v. *perpegiel*, dar mai apropiată, în ce priveşte vocalismul, de cuvîntul care ne preocupă; [r] din grupul consonantic nu pune probleme (cf. variantele *părpăduche*, *pîrpălac*, faţă de *pătpăduche*, respectiv, *pîtpălac*).

Perpedel (perpegiel) va fi fost — şi, poate, mai este încă — şi numele unei păsări; pentru evoluţia semantică prin care s-a ajuns la sensul atestat în DLR, cf. *pitulice* „epitet pentru o persoană scundă (şi subţire)" (DLR, s. v., sensul II 2).

persăcei. Înseamnă „canale *(Impatiens balsamina)*" (Bozovici—Oraviţa). Ştiind că fonetismele [e] pentru [ie] după labiale şi [ă] pentru [e] după anumite consoane (printre care şi [s]) se întîlnesc, amîndouă, în Banat, putem să deducem că *persăcei* este pluralul de la un singular a cărui formă „literarizată" ar fi *piersecel*. De fapt, această formă figurează în DLR, ca variantă a lui *piersicel* (< *piersic*), cu acelaşi sens ca şi *persăcei*. Sursa la care se trimite pentru *persăcei* (BORZA, D., p. 87) este

indicată şi s. v. *piersicel*, deşi în ea găsim, cu sensul „canale", numai pe prima dintre cele două forme; aşadar, în mod cu totul curios, de la *persăcei* s-a refăcut, corect, un singular „literarizat" *piersecel*, dar, în acelaşi timp, s-a inclus în dicţionar şi un articol *persăcei*, care, după părerea noastră, nu are nici o justificare.

perteni. Înseamnă, la Caransebeş, „şireturi (de încălţăminte)". Provine din germ. *Berte* (pl. *Berten*) „tiv, bordură, fîşie; garnitură, fîşie de dantelă (la rochii)" (Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică, *Dicţionar german-român*, [Bucureşti], 1966).

peteci. Ne referim la *peteci* [2] „(complementul indică animale domestice, mai ales cai) a împiedica (la picioare, cînd pasc)", înregistrat la Remetea—Beiuş. Este, fără îndoială, un derivat de la *peteică* (cu numeroase variante: *peteocă*, *peteucă* etc.), printre sensurile căruia figurează „legătură de frînghie, de metal etc. cu care se prinde, la car, leuca de carîmbul de sus; (popular) gînj". Cele două cuvinte sînt destul de apropiate din punct de vedere semantic, aşa încît nu este neapărat necesar să presupunem că *peteică* are, în regiunea în care a fost înregistrat *peteci*, şi sensuri ca „legătură în general" sau „laţ, ştreang", ceea ce este însă foarte posibil, dat fiind că ucr. *петелька* (menţionat în DLR, s. v. *peteică*, alături de un cuvînt sîrbocroat şi unul maghiar) înseamnă, printre altele, şi „laţ" (*Dicţionar ucrainean-român*. [Redactor: Gheorghe Cocotailo], Bucureşti, 1964).

petină. Înseamnă „jumătate (sau o treime) din claia de cereale păioase formată din snopi dispuşi cruciş şi al căror număr variază după regiuni" (Isbiceni—Corabia). Provine din bg. dial. *петина* „cîţiva snopi de tulpini de porumb sau de cînepă ridicaţi în formă de colibă, în vederea uscării" (Ştefan Ilčev, în *Българска диалектология. Проучвания и материали.* Книга I, Sofia, 1962, p. 198) şi „claie formată din cinci snopi" (Todor Stojčev, *ibidem*. Книга II, Sofia, 1965, p. 234). Într-un grai bulgăresc vorbit într-o regiune mai îndepărtată de localitatea în care a fost înregistrat *petină* — ne referim la graiul din punctul 48 al ALR (Beşenova Veche, în nord-vestul Banatului) — este cunoscută forma notată *petína* chiar pe una dintre hărţile citate în DLR s. v. *petină*; vezi ALR II SN 1, h. 58 „claie (de grîu)".

petiţă. Avem în vedere pe *petiţă* [2] „jumătate din claia de cereale păioase formată din snopi dispuşi cruciş şi al căror număr variază după regiuni" (cu excepţia unui detaliu, regăsim aici definiţia lui *petină*, discutat în rîndurile precedente; dealtfel, s. v. *petiţă* este menţionat sinonimul *petină* şi viceversa). Din sursele citate în DLR rezultă că *petiţă* este cunoscut în Banat şi Oltenia. Una dintre aceste surse, ALR [II] SN 1, harta 59, punctul 76, figurează, fără indicarea punctului, şi s. v. *peciţă* „(jumătate de) claie de grîu", deci un al treilea sinonim asemănător ca formă, acesta din urmă cu etimologie (< scr. *petica*); s. v. *peciţă* se trimite şi la harta 58 din volumul citat.

Formele notate în ALR conţin un [ć] înaintea vocalei accentuate (vezi h. 58/36, 76, h. 59/47, 76); de exemplu, *pećíţă*, în punctul 76. Aşadar acelaşi cuvînt, înregistrat cu fonetism bănăţean — [ć] corespunde, se ştie, lui [t] urmat de vocală palatală în limba literară —, a fost „litera-

rizat" în DLR în două feluri : *petiță* (corect, după părerea noastră) și *peciță* (formele din ALR sînt redate în acest fel și de Dorin Gămulescu, *op. cit.*, p. 170 ; *petiță* lipsește). Abstracție făcînd de ALR, nu putem cunoaște fonetismul exact al cuvîntului scris *peciță* în celelalte două surse menționate în DLR s. v. ; dar chiar dacă acolo ar fi vorba de [ć] = lit. [t], existența formei *peciță* (în transcriere „literarizată") este asigurată de varianta notată *peșiță* de Th. N. Trâpcea, *loc. cit.*, p. 272, și explicată prin scr. băn. *pečica* (Dorin Gămulescu, *op. cit.*, p. 170, o reproduce sub forma *peșiță*).

Rezultă că originea lui *petiță* nu pune, de fapt, nici o problemă ; etimonul acestui cuvînt este cel indicat de DLR s. v. *peciță* (scr. *petica*).

Pentru [r] din varianta *perciță* (ne întrebăm de ce această variantă apare s. v. *petiță*, și nu s. v. *peciță*), cf. cele arătate mai sus, s. v. *percea*.

piază. DLR grupează în articolul cu acest titlu pe *piez* „pantă, povîrniș" (sensul 1), formă folosită și în diverse locuțiuni și expresii, și pe *piază* „semn prevestitor, prevestire, augur ; întîmplare, eveniment, ființă etc. care se crede că aduce cuiva nenorocire sau noroc" (sensul 2). S-ar putea ca cele două forme, cu sensuri atît de diferite, să nu reprezinte un singur cuvînt (deși, foarte probabil, punctul mai îndepărtat de plecare este, în ambele cazuri, lat. *pes* ; vezi mai jos). Nu ne vom ocupa aici de *piez* (după diverși autori, descendent direct al cuvîntului latinesc citat ; vezi A. Cioranescu, DER, nr. 6368, cu trimiteri la o parte din bibliografia chestiunii). Vom propune însă — bazîndu-ne pe datele oferite de Alberto Zamboni, în „Studi linguistici friulani" III, 1973, p. 40-44 — o etimologie a lui *piază* care evită dificultățile, mai ales de ordin semantic, implicate în derivarea acestei forme — sau, mai curînd, a acestui cuvînt — din *piez* (soluție pe care o găsim, de exemplu, în SDLR, s. v. *piez*).

Lingvistul italian citat arată (p. 42) că friul. *pee*, *pea* „misura di superficie" (printre alte sensuri) trebuie raportat la « un **pĕdia*, deverb. di *pediāre* documentato dal Du Cange... *'quasi per pedes metiri, mensurare'* » (alte forme provin din **pĕda* < *pedāre*). Rom. *piază* se poate explica perfect, din punctul de vedere al formei, prin lat. **pĕdia*.

Cu referire la engad. *pèda*, *pèida* „tempo disponibile, volta" și „occasione", Alberto Zamboni (*loc. cit.*, p. 43, nota) este de părere că, plecîndu-se de la „misura di superficie", sensul „spazio di tempo, periodo" a fost stadiul intermediar prin care s-a ajuns la sensul friul. cellinese *pèa* „caso, fortuna". Sensul „fortuna" este foarte asemănător cu ce al lui *piază*, după definiția din DLR, sau chiar identic cu cel al cuvîntului românesc în contexte de tipul *Ca să conjur piaza rea...*, *aruncam în mare, din timp în timp, cîte trei gologani* (I. Ghica), *Cine l-a împins? — Piaza rea* (I. L. Caragiale), căci aici *piază* înseamnă „soartă (bună sau rea)'', mai curînd decît „semn prevestitor al sorții".

Credem că, în lumina faptelor prezentate mai sus, etimologia rom. *piază* < lat. **pĕdia* este satisfăcătoare și din punct de vedere semantic.

piceaică. Înseamnă „butonieră" (Lăpușnicel—Băile Herculane). Africata din acest cuvînt reprezintă un fonetism bănățean ; ea corespunde

unei oclusive dentale în limba literară. Ar fi trebuit, prin urmare, ca în DLR să apară forma *piteaică*. Avem a face, evident, cu o variantă a lui *peteică* (după DLR, din bg. *немелка*, ucr. *немелька*, magh. *petöke*). Unul dintre sensurile lui *peteică* (sensul 6 în DLR) este chiar „butonieră sau cheotoare la cămașă". În ce privește vocalismul, *piteaică* este o formă intermediară între *piteică* (cu [i] în prima silabă), variantă înregistrată în DLR, și *peteaică* (cu [a] sub accent), în transcriere fonetică [p'etśĭàĭcă] (Mihail Gregorian, în *Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite*. I, [București], 1967, p. 444), variantă care lipsește din același dicționar.

Martie 1975

CATEGORIA „NUME DE GRUP" ÎN TOPONIMIE

DE

GH. BOLOCAN

Dicţionarul toponimic al României, la care lucrează în momentul de faţă un colectiv de cercetători de la Institutul de lingvistică împreună cu cadre didactice de la Universitatea din Craiova, ridică o serie de probleme mai ales în ce priveşte etimologia. Cercetările ce se fac în momentul de faţă de către colectivul de redactare au în vedere pentru unele categorii de toponime găsirea unor soluţii etimologice cu caracter general.

Este admis aproape în mod unanim că o mare parte din numele de locuri se formează prin derivare de la nume de persoane. În ceea ce priveşte numele de aşezări umane, preponderenţa derivării de la antroponime pare evidentă. În cercetarea de faţă ne propunem să demonstrăm că un număr însemnat de toponime (cîteva mii), considerate ca provenind de la antroponime, aparţin de fapt categoriei apelativelor, legătura lor cu numele de persoană fiind numai indirectă:

antroponim → apelativ → toponim.

Numele de locuri vechi se încadrează în această schemă într-o proporţie foarte mare.

Ne vom referi numai la numele de aşezări umane, discutînd derivatele în care este prezentă „ideea de grup", de „colectivitate". Avem în vedere numele de sate în:

I *-eşti, -eni (-ani)*

II *-ar(i), -aş(i)*.

Sufixele de sub I „ajută să creeze toponimice care arată «aparţinerea» atît a localităţii, cît şi a oamenilor trăitori în localitatea respectivă"[1]. Cele de sub II formează „nume de agent..., arată originea locală a oamenilor"[2] sau originea personală. Numele de locuri formate cu sufixele *-eşti, -eni (-ani)* au la bază un adjectiv cu sensul de apartenenţă la o persoană sau la un loc. Cea mai mare parte dintre adjectivele în *-esc* existente în documentele noastre începînd cu secolul al XV-lea provin de la următoarele categorii de cuvinte:

1. De la nume proprii (nume de persoană şi nume de locuri). Iată o parte din materialul de care dispunem, grupat după gen:

a) *masc. sing.*: „din partea lui Stoian, din Codrul *frăţilesc*" (TR, 1596; DRH, XI); „iar piatra den sus despre Ianache sărdar, am pus la rădăcina unui măr *budesc* în livade" (TR, 1749; *Tezaur*, p. 693); „adecă noi neamul *beldimănesc*, răzăşi de moşie Popiscanii i de Burueni i de Braneşti" (M, 1755; Ghibănescu IV); „...iata s-au însemnat mai jos locurile mănăstirii cu veniturile lor, cum arată: — locul gîlmenilor din Gîlma de Sus pînă în Gîlma din Jos — locul din valea caselor, *gălme-*

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 403—404.

[2] Cf. *op. cit.*, p. 412, 413, 416—417.

nesc; locul din fâneţe, *gălmenesc*; *gîlmenescul* vârf Miroslăveştilor; Cornăţelu *gălmenesc*; locu *gălmenesc* de lîngă Valea cîmpului; locu Carpenului *gălmenesc*; locu din capu piscului *gălmenesc*; lîngă Valea popii locu *gălmenesc* cu meri" (TR, 1768; *Tezaur*, 762—763); „pămînt *vrîncenesc*" (M, 1772, 1792; Giurescu-*Odobeştii*); „şi n-or arăta adevărul în frica lui Dumnezeu pentru un pămînt *căpătănesc*" (M, 1802; Giurescu-Odobeştii); „izvod de părţile de moşie al neamului Căpătan în moşia Odobeştilor... un pămînt *căpătănesc* în bătrînul Berbeciu" (M, 1817; Giurescu-*Odobeştii*); „i-am vîndut zăce stînjeni de moşie ce-i am în hotarul Dîlbochie în teiul *gogîltănesc*" (TR, 1811; „Rev. arhivelor", 2/1912); „pămîntul *bertocesc*" (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*); „pămînt *bunesc*, neamul *băcesc*, pămînt *căpitănesc*" (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*); „neamul *duculesc*" (M, 1827; *Doc. bîrlădene* I); „niamul *gîdesc* ci au luat în urmă cu giurămînt prin carte de blăstăm din pămînturile *căpitănești*" (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*); „pămîntu *ghermănescu*, pămîntu *ichimesc*, pămînt *luncenesc*; pămîntu *şoghiesc* în Şoghiu; ţidula neamului *vrîncenesc*, pămînt *voinesc*, răzor *căpătănesc*" (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*). Două din exemplele citate mai sus *(gîlmenesc* şi *căpătănesc)* pot avea o dublă interpretare ca derivate de la nume de persoană sau de la nume de loc (Schitu şi satul Căpătăn şi satul sau locul Gîlma).

b) *fem. sing.*: ѡ(ч)нꙋ грошьнѣ(с)к (TR, 1561); ѡ(ч)на брощенѣскѫ (TR, 1575—1576); ѡчинꙋ болѣскъ (TR, 1594; DRH, XI); дела чюкꙋлѣскъ (TR, 1594; DRH, XI); дел грозѣскъ (TR, 1594; DRH, XI); din partea *bîhlească* (TR, 1598; DRH, XI); parte *ciorăpiiască* (TR, 1598; DRH, XI); parte *dănciulească* (TR, 1598; DRH, XI); дел фещилѣскѫ (TR, 1599; DRH, XI); ѡт болѣскѫ (TR, 1600; DRH, XI); дел давидѣс[къ] (TR, 1600; DRH, XI); дела збръчетѣскѫ; дела дръгꙋлѣс[къ] (TR, 1600; DRH, XI); branişte *minească* a lui Şerbo tatalu Fuglei (TR, 1606; DIR); se va alege pe ocina *blăndească* (TR, 1606; DIR); ocina *gălmenească* (TR, 1614; DIR); şi de în part<ea> *flociască* (TR, 1621; DIR); partea *şerbănească*; partea *viorească*; partea *mătăsească* (TR, 1623; DIR); funea *mănească* (TR, 1624; DIR); fune(a) *băbească*, *bălotească*, *cîineşenească*, *climpocească*, *drăghicească*, *ionească*, *tătulească* (TR, 1628—1629; DRH, XXII); partea *păpească*, *drăghicească*, *bădească* (TR, 1628—1629; DRH, XXII); parte *gîsculească*, *rădănească* (TR, 1630; DRH, XXII); ocină *trestienească* de în Ratina (TR, 1630; DRH, XXIII); fune *mănească* (TR, 1630; DRH, XXIII); logofăt de *Orbească*, sluger ot *Orbească* (TR, 1630; DRH, XXIII); iară Dumitru armaşul iaste nepotu lu Rădan... şi aceasta ocină iaste vîndută de apa Buzăul pînă în hotar Brăgareştelor, parte *rădănească* (TR, 1632; DRH, XXIII); funea *bulănească*, *mănească* (TR, 1632—1633; DRH, XXIII); partea *făurriască* (TR, 1632—1633; DRH, XXIII); ocina *fîrduiască* (TR, 1632; DRH, XXIII); am vîndut toată partea noastră de ocina cîtă am avut în sat în Lăceni, însă de în ocina care se cheamă *flocească* (TR, 1633; DRH, XXIV); partea *oprişască* (M, 1643; Ghibănescu); siliştea *obrocească* (TR, 1648; *Tezaur*...); ocină *şotîngească* (TR, 1650; *Tezaur*); funea *tătulească* (TR, 1666; *Tezaur*); adică noi Ion zetu Robe... am vîndut un pogon de viie în dial la Odobeşti, pe parte *robească* (M, 1680; Giurescu); partea *aninoşască* ce să zice Faţa Albă (TR, 1696; *Tezaur*); am vîndut giumătate de pogon de viie... pe partea *robească*, care vie este şi mie cumpărătură de la Ion Zet Robe (M, 1700, Giurescu-*Odobeştii*); funia *grozească*, *gogoească* (TR, 1713; *Rel.*

agr.); moşie *drăguiască* în sud Ilhov (TR, 1760; *Tezaur*); funiia *paicească*, *tunsulească*, *mănească* (TR, 1776; *Acte judiciare*); partea *olănească* (TR, 1770; *Tezaur*); moşia *mircească* (TR, 1780; *Acte judiciare*); pă lîngă moşia *stănească* (TR, 1787; *Tezaur*); moşie *căpătăneasca* (M, 1809; Giurescu-*Odobeştii*); parte *berbecească* (M, 1817; Giurescu-*Odobeştii*); baştină din parte *băciască*; parte *pulberească*, *rîpască*, *gădească*, *făurească*, *dămienească*, *epurească* (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*).

c) *plural*: boierii *văcăreşti* (TR, *Rel. agr.*); boiarii *filipeşti* (TR, *Rel. agr.*); săteni *costeşti* (TR, Rel. agr.); moşnenii *bîrzeşti* (TR, *Rel. agr.*); au adeverit că nu au nici o stăpînire într-acel munte pîrîşii *cînipeşti* (TR, 1779; *Acte judiciare*); sătenii *bărzeşti* (TR, 1790; *Rel. agr.*); pentru moşnenii *şerbăneşti* din sud Dîmboviţii (TR, 1777; *Acte judiciare*); şi părîţii boieri *răteşti* ziseră că nu au nici un zapis (TR, 1792; *Tezaur*); moşnenii *neblești* (TR, 1797; *Tezaur*); pămînturi *căpătăneşti* (M, 1817; Giurescu-*Odobeştii*); rezoară *vrînceşti*, *robeşti*, pămînturi *robeşti*; baştinile *pogoneşti*; 2 pămînturi *hodorăşti*; di pe fraţii ei *pulbereşti* (M, 1820; Giurescu-*Odobeştii*).

Exemple de tipul celor citate de noi mai sus sînt numeroase în documente după anul 1600. Pînă la această dată apar sporadic în documentele slave şi în cîteva documente româneşti de la Mihai Viteazul. Exemplele din documentele slave au o importanţă deosebită, demonstrînd, după părerea noastră, vechimea procesului de formare a adjectivelor posesive în *-esc*. Ele se puteau forma, după cum se observă din materialul citat, mai ales de la nume de persoană, dar şi de la nume de locuri (v. *rîpească*, *căpătănesc*, *şotîngesc*, *aninoşască* etc.), şi stau de obicei pe lîngă substantive nume de lucruri *(codru, măr, tei, pămînt, loc, vîrf, pisc, răzor, funie, parte, moşie, ocină, tîdulă, siliște, braniște)*, dar şi pe lîngă substantive nume de fiinţe *(fiu, moşnean, boier, sătean, neam)* şi chiar pe lîngă nume de locuri *(Cornețelu gălmenesc)*.

2. *De la nume comune.* Exemplele sînt numeroase mai ales de la substantivele nume de meserii sau de funcţiuni, precum şi de la nume care arată o anumită situaţie socială. Această categorie de cuvinte se afla oarecum în situaţia numelor proprii, deoarece erau pentru zone mai restrînse într-o oarecare măsură singulare, referindu-se la o persoană concretă, importantă. Vom cita fără a mai indica sursa un număr de exemple din documentele secolelor XVII—XIX. Iată faptele: ceauş *agesc*; poclon *arhieresc*; hotnogul *agescu*, poclonul *agiesc*, starea *mazilească*; stegar *spătăresc*, balta *şefărească* miluită de domn pre seamă *şifărească*; via *vlădicească*, aga *veziresc*; birul *vlădicescu*; aprod *vătăşesc*; ceauş *spătăresc*; baştină *răzăşască*; bir *popesc*; poclon *spatăresc*; bulubaşi *agești*; săimeni *hătmanești*; *domnesc*, *mănăstiresc*, *boieresc*.

Formîndu-se mai ales de la nume proprii, adjectivele respective, prin substantivare, capătă posibilitatea de a se transforma din nou în nume proprii (antroponime sau toponime): devin nume de grup, care, aparţinînd categoriei cuvintelor comune, au forme de singular masculin-feminin şi forme de plural pentru ambele genuri. Faza aceasta de nume comun este, desigur, anterioară apariţiei numelor de persoană în *-escu* sau a toponimelor în *-eşti*. Substantivul *filipescu(l)* este singularul numelui de grup *filipeşti*. Numele de grup devine numele unei aşezări în care locuiesc filipeştii, descendenţi dintr-un strămoş comun Filip, sau cînd

singularul filipescu a devenit nume propriu, numele de grup *filipeşti* poate însemna descendenţi ai lui Filipescu sau locuitori ai satului unde este stăpîn sau conducător Filipescu. Pentru unele zone, destul de mari, din ţară, propoziţia „noi sîntem filipeşti" poate însemna: a) sîntem din satul Filipeşti; b) sîntem din familia Filipescu; c) sîntem descendenţi ai lui Filip; d) sîntem un grup de oameni pe care ne cheamă Filipescu; e) muncim pe moşia lui Filipescu; f) facem parte dintr-o grupare a cărui şef este Filip sau Filipescu (cf. Domniţa Ichim-Tomescu, LR, 3, 1975, p. 223—232).

Numele de grup format prin substantivarea adjectivului se transformă în toponim nume de sat, iar singularul numelui de grup în nume de persoană. Singularul poate să fie făcut de la plural, dar este posibil să fi apărut prin substantivarea formei de singular a adjectivului. Numele muntelui *Gîlcescu* nu reprezintă, pur şi simplu, numele proprietarului. Muntele s-a chemat *gîlcesc*, deci Muntele *Gîlcesc* sau Cracul *Gîlcesc*, care, prin substantivarea adjectivului şi suprimarea entopicului *munte*, *crac*, devine *Gîlcescu*. Forma de feminin a adjectivului în *-ească*, prin substantivare, devine toponim sau antroponim: moşie *bălănească* devine *Bălănească* (toponim), iar urmaşa (soţie, fiică, nepoată) *bălănească* devine tot *Bălănească* (antroponim). Toponimul *Bălănească* nu se referă la un posesor de sex feminin. Este numele obiectului posedat şi în această calitate a putut să ia fiinţă numai prin substantivarea adjectivului şi suprimarea substantivului, în cazul de faţă de gen feminin, pe lîngă care stătea.

Documentele noastre, începînd cu secolul al XV-lea, conţin numeroase exemple care atestă că procesul de trecere de la adjectiv la nume de grup şi de aici la nume de persoană şi la nume de loc se cristalizase într-un model cu implicaţii dintre cele mai importante în istoria sistemului de denominaţie al limbii române. Toate cele trei forme descrise de noi mai sus (toponime şi antroponime nume de grup în *-eşti*, antroponime în *-escu* şi toponime şi antroponime în *-easca*) se găsesc atestate aproape de la primele documente slavo-române.

Vom cita pe sărite un număr mic de exemple din fiecare categorie în transpunere românească:

-esc: Preoţescul (M. 1400)[3], Preutescogo (M, 1409), Belcescul (M, 1414), Moicescul (M, 1450), Stărostescul (M, 1491), Mălaescul (M, 1495), Nănescul, Tricolescul (M, 1495), Gălescul (M, 1497), Baeşescul (M, 1499), Vintilescul (TR, 1491).

-eşti: *Moldova*: Sperleşti (1409), Porceşti (1409), Negrileşti (1409), Ţigăneşti (1414), Negoieşti (1414), Totoieşti (1414), Hlăpeşti (1414), Drăgoteşti (1419), Buzeşti (1422), Arămeştilor (1491), Donceşti (1492), Toporeşti, Drăgoeşti (1493), Fofăşeşti, Mereeşti, Năneşti, Şerbeşti, Petreşti, Oprişeşti, Floreşti, Marceşti, Tiveşti (1495), Călimăneşti, Crăiniceşti, Găleşti (1497), Lucăceşti (1498), Ţăpeşti (1499).

Ţara Românească: Bădeşti (1351—1352), Dăbăceşti (1385), Berivoeşti (1400—1403), Trufeşti (1400—1418), Duşeşti (1400—1418), Călimăneşti (1421), Bogdaneşti (1421), Hinăteşti (1421), Bucureşti (1421),

[3] Cf. discuţia făcută de Corneliu Reguş, Aspazia Reguş, *Antroponimele masculine în documentele slavo-române emise de cancelaria Moldovei între anii 1388—1456 (II)*, în SCL, XXV, 1974, nr. 6, p. 597.

Ciocanești (1421), Pitești (1421), Rădești (1421), Turcinești (1424), Stănești (1429), Balomirești (1430), Ciurilești (1430).

-easca : Bădeneasca (TR, 1523—1528), Tigveneasca (TR, 1542), Măndreasca (*antrop.*, TR, 1557), Broștenească (TR, 1575—1576), Negreasca (TR, 1569, 1584), Bîrzeasca (TR, 1593), Hotărasca (TR, 1598), Măcrineasca (TR, 1618), Furduiasca (TR, 1618), Boldeasca (*antrop.*, TR, 1622),Orbeasca (TR, 1633), Tătuleasca (TR, 1687), Bilceneasca (TR, 1699), Filipeasca (*antrop.*, TR, 1702), Stănceasca (TR, 1703), Cocorasca (TR, 1704), Banuleasca (TR, 1708), Podbileasca (TR, 1713), Șerbăneasca (TR, 1745), Urseasca (TR, 1776 ; *Acte Judiciare*).

Adjectivele în *-esc* formate de la nume comune nu s-au substantivat decît în două cazuri : *boieresc(u)*, *mănăstiresc(u)*. Substantivarea a avut loc în același fel ca în cazul precedent.

În toponimia actuală găsim masiv toate formațiile prezentate mai sus. Vom da un număr de toponime compuse în care cel de-al doilea termen este un adjectiv de apartenență format de la nume proprii :

Jud. Mehedinți — **Baia de Aramă** : Ulița *bălănească*, Valea *bălănească;* **com. Bala** : Fagu *dobresc*, Zăbranu *șoșoiesc*, Șesu *crăciunesc*, Șesu *dobresc*, Bruga *tocmănească*, Bruga *iovănească*, Curaua *gurgiască*, Curaua *lisăndreasca*, Curaua *iovănească*, Cotea *iovănească*, *scurtucească*, Curătura *tocmănească*, Lunca *caşotească*, Moara *sibinească*, Piva *sibinească*, Valea *sîrbulească*, Valea *miculească*, Via *perenească*; **com. Balta** : Ogașu *tonțăsc*, Ogașu *necșăsc*, Coasta *jarcheasca*, Lunca *stăncheasca*, Linia *oprițească*, Linia *magheasca*; **com. Ponoarele** : Ogașu *ștefănesc*, Moara *răiculească*, Pădurea *prescurească*, Cracu *berdînșesc*; **com. Malovăt** : Dealu *robesc*, Dealu *muncesc*; Plaiu *hoțăsc* (Breznița de Ocol); Lacu *gîndesc* (Vînju-Mare); Măgura *vătășească* (Gîrla Mare); Moara *țibreasca* (Bîlvănești);

Jud. Gorj—**com. Alimpești** : Curaua *stoichițească*, Curaua *săpunească*, Curaua *belgherească*, Curaua *besicească*, Curaua *dobrițască*, Curaua *marinească*, Curaua *popească*, Curaua *barosască*; **com. Albeni** : Funia *drăgoiască*, Funia *moțească*; **com. Bustuchin** : Fîntîna *borcoșească*, Fîntîna *Scornicească*; **com. Mătăsari** : Curaua *dădălăiască*, Curaua *postolăicheasca*, Pădurea *băbească*; **com. Cîlnic** : Cotu *răuțesc*, Valea *didilească*; **com. Leleşti** : Lunca *fetească*, Poiana *băbească*; **com. Stănești** : Cotu *ciorăsc*, Ulița *bibească*, Valea *rușească*; Lunca *leleasca* (Săulești); Șesu *călinesc* (Bărbătești); Moșu *crăciunesc*, Lazu *brătesc* (Bumbești—Jiu); Pădurea *ungurească* (a satului Ungureni—Bengești—Ciocadia);

Jud. Olt **com. Vitomirești** : Coada *costească*, Fața *costească*, Gîrla *costească*; Vadu *cătănesc* (Piatra Olt); Balta *arcească* (Pleșoiu); Moara *stăncească* (Balș, Bobicești);

Jud. Vîlcea : Lacu *cerbesc* (Frîncești); Crîngu *cruceresc* (Lungești); Ulița *bubească* (Boișoara); Valea *urseasca* (Golești); Valea *bălceasca* (N. Bălcescu);

Jud. Dîmbovița **com. Cîndești** : Sfoara *lungească*, *mihorțească*, *mămăligească*, *nălbească*; La măru *budesc* (Vîrfuri); Dealu *văsesc* (Voinești); Pădurea *costească* (Dolcești);

Jud. Prahova **com. Gorgota** : Moara *ioneasca*, Pădurea *andreeasca*.

Exemplele sînt mult mai numeroase. În Moldova, din lipsă de material, nu putem preciza care este situația. Se poate însă presupune,

pe baza numelor de sate în *-easca*, că nu este exclusă răspîndirea modelului prezentat mai sus și în această arie. La o privire mai atentă asupra materialului prezentat se poate observa că în majoritatea cazurilor adjectivele sînt formate de la nume de persoană. Există însă cîteva cazuri sigure, și foarte interesante, formate de la toponime. Așa avem: Fața *costească*, Gîrla *costească*, Coada *costească* de la numele com. Costești, astăzi Vitomirești. Tot așa Valea *bălceasca* trebuie pus în legătură cu numele com. Bălcești. Singularul adjectivului este făcut pornindu-se de la plural. Capacitatea de îmbinare a adjectivelor de acest fel în cadrul toponimelor este foarte mare. Teoretic ele pot sta pe lîngă orice cuvînt care denumește un obiect care poate fi posedat. În exemplele date de noi aceste substantive sînt următoarele: *măr*, *deal*, *șes*, *lac*, *cot*, *crîng*, *crac*, *fag*, *zăbran*, *plai*, *ogaș*, *moș*, *laz*, *baltă*, *biserică*, *brugă*, *curea* (de pămînt), *coastă*, *curătură*, *coadă*, *față*, *fîntînă*, *funie* (de pămînt), *gîrlă*, *luncă*, *linie*, *măgură*, *moară*, *pădure*, *pivă*, *poiană*, *sfoară* (de moșie), *uliță*, *vale*, *vie*.

Nume de grup se formează în limba română și cu ajutorul sufixului *-eni*, *-ani*, de origine bulgară, pătruns în limba română prin cuvintele comune derivate de la numele de locuri. Documentele secolelor XIV—XV atestă cuvinte cu acest sufix de la teme neslave, ceea ce demonstrează vechimea lui în sistemul de derivare românesc. Citățm cîteva exemple: *Cărăreni* (1392), *Groșani* (1392), *Brădățeani* (1400—1403), *Corneni* (1424), *Olteni* (1436), *Plopeni* (1441), *Mălureani* (1456), *Curteni* (1464), *Corbeni* (1494). De la plural, limba română a refăcut singularul în *-ean (-an)* la masculin, iar de la acesta femininul în *-eana (-ana)*. În documentele slavo-române se întîlnește rar forma slavonă a sufixului *-яне*.

Transformarea sufixului *-яне* în *-eni* trebuie pusă în legătură cu refacerea singularului *-ean (-an)*, în limba română *-eni* fiind marca de plural a adjectivului. Pentru a explica pe *-eni* românesc prin bulgară, Iordan Zaimov propune un mecanism fonetic foarte „complicat" [4], conceput *după nevoi*: *я* trece la *е* pe vremea cînd accentul era pe finală. Cînd schimbarea aceasta a fost terminată, accentul se mută pe temă, dînd posibilitatea lui *е* (din *яне*) să treacă la *i*. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut așa și în bulgară (unde *-яне* nu s-a schimbat decît în cazuri izolate), teza aceasta ar putea fi luată, eventual, în considerație.

În limba română, cuvintele derivate cu sufixele *-ean (-an)*, *-eni (-ani)* sînt adjective și substantive comune sau proprii. Substantivele comune nume de grup pot proveni atît de la nume de locuri, cît și de la nume de persoană. Formarea unui toponim în *-eni* presupune existența unui nume comun în *-eni*. Se pot cita relativ puține exemple în documentele slavo-române de substantive comune în *-ean*: *tîrgoviștean*, *tîrgșorean* (1411), *brașovean* (1435), *orașan* (1439), *flocean* (1467), *cîinean* (1505), *cîmpulungean* (<1526—1528>), *cisnădian* (1530), *hațegan* (1546) etc. cu desinență românească sau slavă, de obicei, în cazul dativ. În documentele românești din secolele XVII și XVIII se întîlnesc adjective în *-ean* de la nume de loc: *arhimandrit* sărindărean, *egumen* vălean, tîrșorean,

---

[4] Iordan Zaimov, *Заселване на българските славяни на Балканския полуостров*, Sofia, 1967, p. 41.

cîmpulungean, argeşan, cotrocean, tismănean, hurezan, govorean, codmean, bistricean, poluvrăgean; *locuitori* gherghiţeni, *moştenii* pogorăşani, *locuitorii* căşcioreni, *chirigii* giurgiuveni, *săteni* odobeşteni etc. Formarea categoriei „nume de grup" a putut porni de la adjectiv. Pentru Moldova faptul mi se pare mai uşor demonstrabil, dată fiind sinonimia dintre *-eni* şi *-eşti* ca sufix cu valoare patronimică [5]. *Deleni*, nume de sat în Moldova, are la bază substantivul comun *deleni*, care, în cazul de faţă, înseamnă în primul rînd „ai lui Delea", „oamenii lui Delea". Tot aşa *Topoloveni* (atestat în TR 1421) are la bază numele comun *topoloveni* (locuitori de pe Topolov), *Olteni*—Vîlcea — atestat la 1436 are la bază apelativul *olteni* (cei de pe Olt).

În felul schiţat mai sus de la nume de persoană se formează sate cu *-eni*, *-ani* mai ales în Moldova şi Transilvania.

Valoarea patronimică a lui *-eni* este demonstrată de următoarele formaţii paralele existente în documente : *Deleni* şi *Deleşti* sat al lui Delea (1488); *Leucuşeni* şi *Leucusăuţi* de la Leucuş; *Oprişeni*, *Oprişinţi* (1503), *Oprişeşti* (1452) toate în jud. Suceava, zona Siret (probabil acelaşi sat); *Petreşti* (1481) este astăzi *Chetreni*. În zilele noastre, numărul dubletelor în Moldova şi Transilvania este extrem de mare. Iată un număr de exemple :

Moldova : Bălueni — Băluşeşti, Brătuleni — Brătuleşti, Buhăieni — Buhăieşti, Chirileni — Chirileşti, Chiriţeni — Chiriţeşti, Crăciuneni — Crăciuneşti, Davideni — Davideşti, Dobreni — Dobreşti, Filipeni — Filipeşti, Gîrbeni — Gîrbeşti, Grigoreni — Grigoreşti, Hănăşeni — Hănăşeşti, Icuşeni — Icuşeşti, Ionăşeni — Ionăşeşti, Marceni — Marceşti, Mihălceni — Mihălceşti, Murgeni — Murgeşti, Negreni — Negreşti, Niţeni — Niţeni — Niţeşti, Oprişeni — Oprişeşti, Şendreni — Şendreşti, Tămăşeni — Tămăşeşti, Todireni — Todireşti; *Transilvania* : Andreeni — Andreeşti, Bărbăteni — Bărbăteşti, Ciureni — Ciureşti, Corneni — Cornesti, Coroieni — Coroieşti, Dobreni — Dobreşti, Dumitreni — Dumitreşti, Făureni — Făureşti, Frînceni — Frînceşti, Hîrseni — Hîrseşti, Iacobeni — Iacobeşti, Ilieni — Ilieşti, Lăzăreni — Lăzăreşti, Mărculeni — Mărculeşti, Mihăieni — Mihăieşti, Nicoleni — Nicoleşti, Novăceni — Novăceşti, Păuleni — Păuleşti, Petreni — Petreşti, Stoiceni — Stoiceşti.

În lista de mai sus, care poate fi uşor mărită, derivatele sînt evident de la teme antroponimice. Nu se poate preciza dacă numele de persoană respectiv nu este cumva nume de sat, ca în cazul satului Drăghiceni din jud. Olt, derivat de la Drăghici, nume de sat. Documentele moldoveneşti cuprind un număr mare de precizări privind problema în discuţie. De exemplu : *Băbiceni* (Bot.) — întemeiat de neamul boierului Stan Babici (1436, 1437); *Boziani* de la un Boz, Buzea (1467); *Bîrgăuani*— Vaslui de la Bărgău Ştefan (1403, 1411); *Călugăreni* — unde a fost curtea lui Giurgiu Călugărul (1499); *Dobreni*—Neamţ (1436, 1610) — are stăpîn pe un Dobre; *Drăguşeni*—Suceava întemeiat de Dragoş-Viteazul — atestat la 1424; *Fălticeni* satul lui Stan Pintece poreclit şi Fultică, Foltică (foale, pîntece — cf. Costăchescu *Doc* I, p. 164); *Ghindăoani* — atestat sub forma Hăndăuani — sat al lui Şărban Hăndău; *Hăsnăşeni* „unde e Drago-

[5] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 157 şi urm.

mir Hăsnaş" (1581); *Hueţani* (1433) întemeiat de Hueţ; „Boerul Iurghici, părcălabul de cetatea Alba, este, cred, întemeietorul satului *Iurghiceni*, din jud. Iaşi"[6]; *Oţeleni*—Vaslui (în 1446 se numea Boziani) îşi are numele de la Dragomir Oţel; într-o hotarnică din 1768 se spune: „satul Oţălenii ce s-au chemat mai înainte Bozieni umbla în unsprezăci bătrini" (cf. Costăchescu II, p. 250); *Piticeni* — satul lui Toader Pitic (1528); *Roşcani*—Neamţ (1458 — sat al lui Roşca); *Stolniceni* „гдѣ был дворъ ѡца его пана петра столника (1522); *Stănigeni* (1428) este satul lui Stănigă („la părăul ce merge la Rădeşani, lîngă Stăniga" — 1424), apare în documente şi ca Stănigeşti; *Şoldeni* „şi moşia a unchiului lor Şoldi, pe Dumitra, anume Soldeni" (1493); *Vericicani* (1429) îşi trage numele de la boierul Vereşceac; *Vlădeni* pe Siret „unde a fost Oris Vlad" (1489, Costăchescu *Doc* I, p. 100). Numărul exemplelor de felul acesta este foarte mare.

Numele de sate în *-eni*, *-ani* formate de la nume de locuitori după locul de origine sînt evident cele mai multe. Recunoaşterea punctului de plecare nu prezintă dificultăţi pentru multe dintre ele. Iată un număr de exemple: Adjud — Adjudeni (Neamţ); Argetoaia — Argetoieni (Dolj); Băcăuani (Vaslui) — Bacău; Bădicea — Bădiceni (Argeş); Barbucea — Bărbuceni (Vîlcea); Biserica — Bisericani (Harghita); Bîlta — Bîlteni (Gorj); Bîsca Chiojdului — Bîsceni (Buzău); Borlova — Borloveni (Caraş); Bradu — Brădeni (Sibiu); Breb — Brebeni (Maramureş); Breţea — Breţeni (Hunedoara); Buda — Budeni (Argeş, Ilfov, Suceava); Bujoru — Bujoreni (Teleorman); Bulz — Bulzani (Timiş); Buzău — Buzoieni (Ialomiţa); Căţelu — Căţeleni (Vîlcea); Chilia — Chilieni (Vaslui); Ciobotea — Cioboteni (Argeş); Cioara — Cioreni (Iaşi); Cipău — Cipăeni (Mureş); Clinciu — Clinceni (Ilfov); Corbi, Corbu — Corbeni (Argeş, Bacău); Coroi — Coroieni (Mureş); Coşula — Coşuleni (Botoşani); Cotu — Coteni (Argeş, Botoşani); Crăsna — Iaşi — Crăsnăşeni (Vaslui); Dobricea — Dobriceni (Vîlcea); Fălcoiu — Fălcoieni (Olt); Ghimpaţi — Ghimpăţeni (Olt); Gorgota — Gorgoteni (Dîmboviţa); Hădărău — Hădăreni (Mureş); Hîrsa (Prahova) — Hîrseni (Braşov); Hîrşova — Hîrşoveni (Vaslui); Horodnicu — Horodniceni (Suceava); Hotaru — Hotărani (Olt); Horezu (Vîlcea) — Hurezani (Gorj); Husia — Huseni (Sălaj); Iojib — Iojibeni (Satu-Mare); Lipia — Lipieni (Buzău); Lunga — Lungeni (Suceava); Măciuca — Măciuceni (Vîlcea); Mădăraş — Mădărăşeni (Mureş); Măhaciu — Măhăceni (Alba); Malu — Mălureni (Argeş); Meia — Meieni (Vîlcea); Milcov — Milcoveni (Olt); Mischiu — Mischieni (Cluj); Mlăci — Mlăceni (Vîlcea); Motru (Gorj) — Motruleni (Mehedinţi); Mozacu — Mozăceni (Argeş); Muchea — Mucheni (Brăila); Mura — Mureni (Mureş); Optaşi — Optăşeni (Olt.).

Despre derivatele din această categorie, Iorgu Iordan scrie: „Dată fiind semnificaţia lor urmează că le putem utiliza în cercetarea migraţiilor, a « colonizărilor » cînd la baza lor se află un nume de localitate, toponimicele în *-eni*, *-ani* ne ajută să stabilim proveniența oamenilor care au întemeiat satele respective"[7]. Există însă un strat mare de toponime în *-eni* provenite de la nume de locuri minore care au la bază de obicei entopice, care nu pot fi uşor localizate. Aşa avem: *Obîrşeni*, *Găureni*,

---

[6] Cf. M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I, p. 467.
[7] *Op. cit.*, p. 404.

Munteni, *Movileni*, *Mărgineni*, *Măgureni*, *Gureni*, *Gropeni*, *Glodeni*, *Gîrleni*, *Fundeni*, *Dumbrăveni*, *Copăceni*, *Codreni*, *Pădureni*, *Cîmpeni*, *Feţeni*, *Doseni*, *Suseni*, *Joseni* etc.

În această categorie intră şi numele în *-eni*, care numai aparent sînt formate de la nume de persoană. Aşa avem: *Costeni* atestat prin „hotarul... despre dumnealui Coste" (1400); *Căutişeni* „poiana lui Cauteş... care moşie se numeşte acum Căutişeni" (1535).

Determinarea precisă a numelui de la care se face derivarea în *-eni (-ani)* presupune în primul rînd recunoaşterea şi aplicarea consecventă în analiză a tezei potrivit căreia orice derivat în *-eni (-ani)* are, în ultimă instanţă, la bază un nume propriu. Urmează deci, în urma unei minuţioase documentări geografice şi istorice, a fi căutat numele de la care s-a pornit. În lucrarea citată mai sus, Iordan Zaimov trece cu uşurinţă peste aceste criterii, înglobînd printre denumirile de sate în *-eni*, date, după părerea sa, de o populaţie de origine bulgară, un număr mare de nume care se pot explica istoric şi geografic numai pe cale românească. Iată cîteva exemple în afară de unele cuprinse în listele prezentate de noi mai sus: *Buzoieni*, *Vrînceni*, *Galiceni*, *Glogoveanca*, *Grădişteanca*, *Grăjdeni*, *Gîrniceni*, *Drăgoeni*, *Dumbrăveni*, *Ezăreni*, *Zăvoeni*, *Zărneni*, *Ilişeni*, *Zlăşteni*, *Chicioreni*, *Cozieni*, *Crăcăoani*, *Crivineni*, *Crîngeni*, *Cîrceni*, *Lipieni*, *Lipoveni*, *Lunceni*, *Milcoveni*, *Petrani*, *Pivniceni*, *Pleşani*, *Pîrscoveni*, *Potoceni*, *Priboeni*, *Prigoreni*, *Rogojeni*, *Sadoveni*, *Selişteni*, *Stîlpeni*, *Topoloveni*, *Tîrnoveni*, *Tîrnăveni*, *Cireşeni*, *Veleni* etc. Zaimov se lansează în explicaţii cu un aparat etimologic complicat, cu citate din limbile slave înconjurătoare pentru fapte relativ simple întru cît se neglijează datele istorice şi geografice. Iată cîteva exemple:

Veleni din jud. Dolj trebuie pus în legătură cu Vela din acelaşi judeţ.

Crăcăoani, denumire nouă din secolul al XVII-lea a satului Pînteceşti, este un derivat de la numele pîrîului Cracău care străbate satul. Toată discuţia făcută de Zaimov în legătură cu diftongarea lui *o* sau nediftongarea lui, sau legătura cu polonezul *Krakov* nu este la obiect.

Cozieni, după Zaimov, nu poate fi un derivat românesc de la Cozia, întrucît limba română n-a împrumutat din bulgară cuvîntul *koza* (capră). Nu are sens să continuăm analiza fiecărui articol. Fixînd la început un principiu just după care numele în *-eni* sînt derivate de la nume proprii, autorul îl părăseşte la analiza concretă a materialului.

Tot de la nume de grup se formează toponime cu sufixele *-ar(i)* şi *-aş(i)*. Primul formează toponime de la nume de meserii sau ocupaţii (*Grădinari*, *Zlătari*, *Dîrvari*, *Olari* etc.), de la nume de persoane (*Tănăsari*, *Miloşari*, *Catrinari*, *Roşcari*, *Popescari*, *Vlădari*) sau de la nume de locuri (*Gruiari*, *Muntari*, *Poienari*, *Delari*, *Vălari*). Cel de-al doilea formează toponime care arată apartenenţa locală (v. exemple la Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 416—418) sau toponime de la numele de meserii sau ocupaţii (*Măglaşi* „cel care face măgle de sare" de la *măglă* „grămadă de sare"), *Călăraşi*, *Puşcaşi*, Vătaşi, Cotirgaşi etc.). Oricare dintre toponimele citate mai sus poate fi format şi de la nume de persoane: Grădinaru, Tănăsaru, Muntaru, Puşcaşu etc. Posibilitatea aceasta este însă sensibil diminuată de prezenţa sufixului *-eşti*. În tot cazul, numele de sat are la bază numele unei colectivităţi *grădinari*, *dîrvari* etc. (mai mulţi grădinari, dîrvari etc.) sau mai mulţi oameni cu numele Grădinaru, Dîrvaru

etc. În cele mai multe cazuri este dificil, dacă nu chiar imposibil, să decidem care este soluția concretă. Referirea la numele de grup este corectă și comodă. Și din acest punct de vedere, *-ar(i)*, *-aș(i)* sînt sinonime cu *-eni* și uneori înlocuiesc pe *-ești*. Nu tot așa stau lucrurile cu sufixele *-ăuți* și *-inți*, despre care se spune că ar fi sinonime cu *-ești* și *-eni*. Toponimele formate cu sufixele *-ăuți* și *-inți* nu cuprind în ele ideea de grup, nefiind clar nici sensul lor concret [8].

Spre deosebire de *-eni* și *-ești*, cu care sînt puse în legătură, toponimele în *-ăuți* și *-inți* formează „nume de grup" cu sufixul *-eni* ca orice toponim nederivat *(rădăuțeni, mehedințeni* etc.). Este adevărat că și la toponimele în *-ești* se poate adăuga *-eni* pentru formarea numelui de grup, dar în multe situații poate să nu se adauge. Sufixele care formează în limba română categoria de grup au la un pol pe *-ar(i)* și pe *-aș(i)*, care și cînd sînt folosite în toponime sînt simțite ca elemente comune, iar la celălalt pol se situează *-eni* și *-ești*, care și în cuvinte comune păstrează legătura cu toponimia. Fără nici o posibilitate de ieșire spre limba comună, țintuite în toponimia unui anumit colț de țară (lucru foarte important), stau „sinonimele" lor *-ăuți* și *-inți*.

---

[8] Dovadă că nici lingviștii nu se înțeleg în această problemă (vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 428—429).

PE MARGINEA UNUI RĂSPUNS

DE

V. NESTORESCU

În nr. 2/1975 al revistei „Limba română" (p. 178—183) a apărut o recenzie a subsemnatului asupra lucrării lui G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVII)*, care s-a bucurat de un răspuns din partea autorului. Astfel, în nr. 6/1975, p. 621—624, al aceleiaşi publicaţii, G. Mihăilă ia în discuţie o serie din afirmaţiile noastre, care, după opinia sa, nu respectă adevărul şi, prin urmare, nu pot fi luate în consideraţie. Vom examina pe rînd obiecţiile sale.

Atunci cînd am afirmat că repertoriul cuvintelor româneşti incluse în dicţionar este destul de sărac faţă de ceea ce era posibil şi necesar să se facă, am avut în vedere existenţa în colecţiile de documente tipărite, în glosarele acestor colecţii sau în alte lucrări a unui material documentar mai bogat decît ne oferă DLRV (abreviere pentru dicţionarul recenzat). Am adus în acest sens numeroase exemple, pe care autorul le respinge în bună parte, deoarece ar fi împrumuturi în slavonă şi nu au „nici o trăsătură fonetică sau morfologică românească". De exemplu :

Aldămaş (алдама(ш) ŢR, 1505, iun. 15) este considerat de autor ca ungurism. După părerea noastră, cuvîntul cu greu poate fi exclus din listă, deoarece în acelaşi secol, nu mult mai tîrziu, apare în documente şi derivatul *aldămăşar* (алдъмашарн ŢR, 1579, iun. 19).

Aprod (M, 1443, mai 14) este respins tot pentru motivul că provine din limba maghiară *(apród)*. Ca şi alţi mulţi termeni denumind funcţii sau demnităţi, cuvîntul face parte din terminologia administrativă autohtonă, avînd un sens cunoscut numai pe teritoriul ţărilor române. Potrivit principiului elementar care ţine seama de evoluţia semantică a împrumuturilor, în această categorie intră şi alte cuvinte, cum ar fi : *ban*, *cămăraş* (prezente în dicţionar, deşi de origine maghiară şi fără nici o caracteristică formală românească : бан, камараш), *dvornic*, *comis*, *spătar* etc.

Atlaz nu este acceptat de autor, fiind considerat turcism. Dacă aşa trebuie privite lucrurile, ne întrebăm de ce în DLRV este inclus „turcismul" *caftan* (< tc. *kaftan*), lipsit, ca şi *atlaz*, de vreo trăsătură românească specifică. Pe de altă parte, însuşi autorul subliniază cuvîntul *atlaz* în *Catastihul* inclus în dicţionar (p. 255) ca pasibil de a fi interpretat element al limbii române.

Berbeniţă (< magh. *berbence*), după G. Mihăilă, de asemenea nu poate fi considerat cuvînt românesc nu numai pentru că este ungurism, ci şi pentru că „se regăseşte în aceeaşi formă în ucraineană : *бербениця*".

Este uşor de observat că formal rom. *berbeniţă* nu corespunde magh. *berbence* (o legătură se poate stabili numai între *bărbînţă* şi *berbence*). În ce priveşte ucr. *бербениця* am vrea să aducem la cunoştinţa autorului că specialiştii îl consideră, dimpotrivă, ca împrumut din limba română

(vezi Emil Vrabie, *Influenţa limbii române asupra limbii ucrainene*, în „Romanoslavica", XIV, Bucureşti, 1967, p. 131).

În aceeaşi situaţie se înscriu cuvintele *chip* (< magh. *kep*, magh. dial. *kip*, scr. *kip*) şi *canaf* (< magh. *kanaf*), pe care autorul nu le acceptă ca românisme în documentele slavone din motivul arătat mai sus. Nu trebuie să uităm că documentele slavo-române au fost scrise de grămătici care, indiferent de originea lor etnică, vorbeau limba română şi că numeroase cuvinte ale acestei limbi au intrat în structura slavonei tocmai datorită lor. Cuvintele maghiare, turceşti sau greceşti care apar în slavona românească nu pot fi privite în masă ca aparţinînd slavonei în general, ca limbă de cultură, ci ca elemente care au putut pătrunde în limba documentelor de cancelarie din vorbirea curentă românească. Pentru a încheia observaţiile asupra acestei categorii de fapte, vom spune doar că, atît timp cît cuvintele de felul lui *caftan*, *cămăraș* figurează în dicţionar, contrar principiului după care s-a călăuzit autorul, obiecţia pe care o formulează în cazul introducerii altor cuvinte *(aldămaș, chip, canaf, aprod)* nu are valoare, fiind întemeiată pe o evidentă inconsecvenţă de metodă.

O altă serie de consideraţii din răspunsul lui G. Mihăilă se referă la autenticitatea sau la datarea documentelor din care sînt extrase unele exemple din recenzie. În legătură cu cuvîntul *carpen* (M, 1455, febr. 5), obiecţia autorului este îndreptăţită şi regretăm că am făcut o observaţie nefondată. O discuţie mai amplă ar merita aici tratamentul cuvintelor şi al pasajelor adăugate ulterior sau intercalate, fapt care reclamă multă prudenţă din partea cercetătorului. Cu toate că în unele situaţii cuvintele adăugate în manuscrise ar putea fi luate în considerare după o investigaţie minuţioasă, sîntem de acord cu autorul asupra obiecţiilor făcute, întrucît dicţionarul său se opreşte la anul 1520, iar unele intervenţii asupra documentului original pot depăşi această dată. În această categorie de cuvinte intră : *cireșel*, *baltă*, *viezunie*, *bucuros* şi *faur*. Nu tot astfel stau lucrurile şi în cazul altor cuvinte semnalate de autor în răspunsul său :

Cireş şi **strungă** (M, 1411, iun. 28) sînt extrase dintr-un document considerat suspect de către M. Costăchescu. În DIR, XIV, XV, A, vol. I nu se semnalează acest lucru. Cercetările mai noi arată că este vorba de un fals, dar tot din sec. al XV-lea (vezi D. Bogdan, *Acte false atribuite lui Alexandru cel Bun*, în „Revista arhivelor", VIII, Bucureşti, 1965, p. 69—76).

Coadă, Măciniș, Răgălie — nume de persoane (TR, 1517, iul. 10) — sînt respinse de autor, deoarece consideră documentul ca fals. Afirmaţia sa se bazează pe o vagă presupunere a editorilor DRH, B, II, care spun că „formularul puţin obişnuit sugerează a fi un falsificat" (p. 302). Intrigă faptul că acelaşi document este folosit de autor din plin ca mărturie pentru alte cuvinte româneşti : *bîlbîitoare* (p. 76), *lapte* (p. 114), *pămînt* (p. 135), *pîrîu* (p. 140), *stîlp* (p. 158), *portișoară* (p. 142). Se pune întrebarea : de ce documentul este autentic în cazul cînd îi serveşte autorului şi devine fals cînd este citat de către recenzent?

Furnică — antrop. (ŢR, <1512—1521>) apare într-un document, după părerea lui G. Mihăilă, nesigur. Am arătat încă în recenzie că documentul figurează în DRH, II, B, p. 192, sub nr. 94, astfel că nu există

dubii asupra datării sale. Şi în acest caz riposta autorului se întemeiază pe argumente imaginare.

Altă obiecţie care ni se aduce priveşte faptul că unele exemple de nume proprii sugerate în recenzie nu-şi găsesc sprijin în limba vorbită. Acestea ar fi următoarele:

Cerăţel (top. церъцел, ŢR, 1510, iul. 28). Adăugăm că în forma черъцел (cu ч, nu cu ц) numele apare mai tîrziu (ŢR, 1526, iun. 7, DRH, III, nr. 19). Inexistenţa cuvîntului în dicţionare nu ne împiedică să vedem aici un derivat de la *cerăt*, din seria diminutivelor cu *-el* (*brădet/brădăţel, făget/făgeţel* etc.). Menţionăm că însuşi autorul a procedat în acest mod, de exemplu în cazul hidronimului *Obrejiuţă* (dim. de la *obrejie*), inclus în DLRV (p. 131), deşi nu este atestat în lucrările noastre lexicografice un apelativ corespunzător.

Cocor (antrop. кокора, nom. sg. ŢR, 1494, mart. 16) nu este înregistrat în DLRV, deoarece nu corespunde unui apelativ *cocora*. În forma кокора, *a* final trebuie privit ca sufix, explicaţie care s-a mai dat în alte lucrări (vezi Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 211).

Coţofană (antrop. коцофа(н) ŢR, 1506, sept. 16) este de asemenea respins din aceleaşi considerente, întrucît apare în textele editate în lecţiunea *Coţofan*. Am aminti că după regulile suprascrierii slavone s-ar putea presupune un *a* final prin simetrie cu cel din silaba precedentă. Esenţial ni se pare însă faptul că apelativul în discuţie a fost format în limba română (probabil după ucr. куцохвостий) şi că nu avem de-a face cu un împrumut aidoma. Explicarea antroponimului ca poreclă avînd la bază apelativul *coţofană* a mai fost dată (vezi St. Paşca, *idem*, p. 217, unde este citat numele propriu *Koczofan*).

În sfîrşit, sînt trecute în revistă unele din numeroasele atestări mai vechi propuse în recenzie. La o parte din cuvinte m-am referit mai înainte. Rămîne să examinăm numai două cazuri:

Bahnă (top. миклѧ ѡт бахну, M, 1431, apr. 30). Autorul nu reţine această formă oblică, deoarece tot cuvîntul poate fi interpretat ca slav. Ni se pare inutil să subliniem că un nume propriu care corespunde unui apelativ trebuie considerat românesc, indiferent de forma cazuală în care apare în documentul slavon, potrivit principiului adoptat chiar de DLRV şi formulat explicit (p. 54).

Cheie (top. ѡт кѣє ŢR, 1500, ian. 11). Această formă este respinsă, deoarece apare în locul a două cuvinte răzuite. Cea mai veche atestare în DLRV este din 1517 şi autorul o reţine numai pe aceasta. În recenzie am oferit şi un alt exemplu, pe deplin valabil (ѵ кѣє ŢR, 1502, mai 3), pe care autorul îl trece sub tăcere.

Considerăm, în încheiere, că în răspunsul dat recenziei de către G. Mihăilă faptele controversate sînt interpretate în cea mai mare parte inconsecvent şi, pe alocuri, în afara punctelor de vedere exprimate de noi. Se înţelege că am fi preferat un schimb de opinii la obiect, singurul mod de a purta o discuţie ştiinţifică şi efectiv constructivă. Observaţiile din recenzia noastră nu urmăreau decît să ofere autorului şi cititorilor posibilitatea de îmbunătăţire a lucrării. Nu este vina noastră că intenţiile acestea au fost înţelese exact invers.

VALERIA GUȚU ROMALO, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 210 p.

Lingvistica noastră actuală se caracterizează prin apariția unor lucrări de sinteză, mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, în care faptele de limbă sînt abordate de pe poziții teoretice și metodologice moderne.

Printre acestea se înscrie și *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări* de Valeria Guțu Romalo, care suscită un interes legitim, știut fiind că autoarea se situează printre promotorii structuralismului românesc.

— În *Prefață* se determină obiectul, concepția și scopul lucrării.

Tematica acesteia se circumscrie la descrierea sintaxei grupului verbal, domeniu considerat rămas în urmă din cauza preponderenței unei concepții semantice, spre deosebire de acela al atributului, în care gramatica tradițională a marcat un progres apreciabil, datorită utilizării criteriului formal, „chiar dacă înțeles într-un mod destul de rudimentar" (p. 9).

Lucrarea menționată își propune să prezinte unele probleme de sintaxă a limbii contemporane din perspectiva structuralismului analitic și a transformaționalismului.

— Prima jumătate din paginile cărții este consacrată *Introducerii* (p. 9—107), în care se prezintă „direcțiile principale de dezvoltare a sintaxei contemporane, care să permită introducerea unor concepte și explicitarea procedeelor la care se recurge în expunere" p. 5).

— Capitolul *Sintaxa, obiect și metodă* conține o succintă expunere a concepțiilor și metodologiei sintaxei noi, care nu aduce nimic inedit față de literatura românească structuralistă și transformațională [1].

— În capitolul următor se tratează *enunțul*, unitate sintactică fundamentală în lingvistica modernă. El se definește ca o comunicare constituită dintr-un flux sonor, limitat prin pauze, caracterizat prin contur intonațional și purtător al unei anumite informații.

— Relațiilor sintactice, problemă capitală pentru structuralism, li se acordă atenția corespunzătoare. Se distinge între ordinea liniară și cea structurală din cadrul unui enunț analizabil. Relațiile structurale se determină prin procedeul substituției, inclusiv al substituției cu zero.

În felul acesta se stabilesc patru tipuri de relații sintactice: de dependență, de coordonare, de echivalență și de repetare.

Ca frecvență și importanță, pe primul plan se situează relația de dependență. *Interdependența* sau *dependența bilaterală* caracterizează doi termeni dintre care nici unul nu poate fi omis, ca, de exemplu, relația dintre subiect și predicat.

În situația în care un membru principal al propoziției nu este exprimat, el nu trebuie considerat inexistent, ci presupus. Interdependența dintre subiect și predicat rezidă în faptul că fiecare termen regizează forma celuilalt: subiectul impune predicatului numărul și persoana, iar predicatul selectează subiectului cazul.

În cadrul *dependenței unilaterale*, un termen al relației binare poate să fie substituit cu zero. Constituentul omisibil este dependent, subordonat sau determinat, iar celălalt, regent sau determinat.

— Relația de subordonare este descrisă astfel:

„Sensul unilateral al relației de subordonare (A←B: B subordonat față de A) se manifestă prin faptul că termenul regent (A) *impune* anumite caracteristici de expresie termenului subordonat (B). În *casă albă*, regentul *casă* impune termenului *albă* particularități de gen, număr și caz (determinantul se *acordă* cu regentul). Tot astfel, în *Spune tuturor*, cazul dativ al termenului subordonat *tuturor* este cerut de regentul *spune*" (p. 40).

Din citatul precedent rezultă că numai cuvintele flexibile pot să contracteze relație de subordonare.

În realitate termenul subordonat, ca, dealtfel, și regentul său, poate să fie și cuvînt neflexibil, deci nemarcat prin morfeme flexio-

[1] Cf., în special, *Elemente de lingvistică structurală* (redactor responsabil I. Coteanu), 1967; S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, 1967; E. Vasiliu și Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, 1969; *Tratat de lingvistică generală* (sub redacția acad. Al. Graur, S. Stati și L. Wald), 1971; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, 1972; Maria Manoliu Manea, *Structuralismul lingvistic*, 1973; Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, 1974.

nare, ci prin juxtapunere (aderență), ca, de exemplu: *privește **înainte**; se simte **relativ** bine.*

În continuare se arată că dependența se manifestă uneori sub formă *dublă*, în care constituentul subordonat implică doi termeni regenți, ca, de exemplu, în cazul elementului predicativ suplimentar: *luna strălucește albă*. Relația de acest tip, adică stabilită între trei constituenți, se numește ternară.

Relația ternară se prezintă și sub alt aspect: un termen subordonat presupune prezența altui termen subordonat față de același termen regent (*dependența complexă*): *A cumpărat cărți pe lîngă caiete*; în această situație se află complementul cumulativ *pe lîngă caiete*.

Relația de *nondependență* este definită prin posibilitatea substituirii cu zero a oricăruia dintre constituenți: *Vorbește **copiilor, tinerilor**.*

Autoarea propune termenul menționat spre a marca opoziția acestui tip de relație cu cel de *dependență*.

Surprinde însă faptul că, deși se recomandă folosirea termenului *nondependență*, chiar pe aceeași pagină (42), ca și în restul lucrării, noua denumire este ignorată și se utilizează cea consacrată, *coordonare*.

Definiția relației de *nondependență* (coordonare) este unilaterală, deoarece într-un enunț format de doi constituenți la singular, coordonați între ei și acordați cu altul la plural, nici unul dintre constituenții coordonați nu poate să fie substituit cu zero, căci rezultă o construcție incorectă: *limbile **română** și **franceză** (* limbile română), **Ion** și **Gheorghe** citesc (* Ion citesc).*

De asemenea este exclusă și omisiunea unuia din termenii coordonați dacă aceștia sînt de genuri și numere diferite, ca în enunțul ***băiatul** și **fetele** sînt studioși.*

În relația de *echivalență*, „oricare din cei doi termeni este susceptibil de omisiune [...] *A cumpărat **un roman, La Medeleni***" (p. 43).

a. În primul rînd semnalăm inovația terminologică: raport de *echivalență* pentru raport *apozitiv* (sau *apozițional*).

b. Constatăm că definiția relației de *echivalență* coincide cu aceea a relației de *coordonare* (p. 41). Diferența specifică a relației de echivalență este indicată mai departe, cu prilejul descrierii fenomenului respectiv: „relația de echivalență nu se diferențiază de relația de coordonare [...] decît prin apel la funcția referențială: termenii înglobați în relația de echivalență indică același referent" (p. 44).

Din citatul precedent rezultă că autoarea admite explicit imposibilitatea de a defini, în unele situații, categoriile sintactice prin procedee exclusiv formale și, deci, necesitatea apelului la sens[2].

c. Definiția formală propusă este și inadecvată, căci nu acoperă întregul fenomen definit. De exemplu, în enunțul *Vorbește fratelui tău, colegul său* (p. 44), prin substituirea cu zero a primului termen al relației de echivalență, *fratelui*, s-ar obține un enunț cu altă structură (și sens).

Nici intervertirea termenilor relației de echivalență din construcția precedentă nu este posibilă fără modificarea structurală (și semantică) a enunțului (*Vorbește colegul său, fratelui tău*).

În alte tipuri de enunțuri, omisiunea primului termen al relației de echivalență precum și permutarea lor au ca rezultat desființarea enunțului:

I-au adus cadouri lui Ionel, odrasla lor (p. 61)

— Este numai parțial valabilă afirmația că „*relația de echivalență* [...] spre deosebire de *relația de dependență*, nu reprezintă o relație binară" (p. 44).

În realitate raportul de dependență nu este exclusiv binar. El se realizează adesea și sub formă plurală: *Fiecare cu pămîntul, cu casa, cu vitele, cu bucuriile și necazurile **lui*** (Stancu, *Desculț*, p. 543). Atributul pronominal *lui* depinde de toate cele cinci substantive din propoziția respectivă.

Dealtfel, chiar în lucrare se discută despre „relații de dependență care presupun obligatoriu concurența a trei termeni" (p. 40, 41, 68 etc.).

— În capitolul *Modalități de manifestare a relațiilor în comunicare* se detaliază unele concepte enunțate în prealabil.

Cu toate că autoarea își propune să descrie sintaxa limbii române exclusiv din perspectiva expresiei, totuși unele particularități structurale o determină adesea să renunțe la acest principiu și să acorde prioritate sensului asupra formei:

„*Semantica termenilor* poate anula deci efectul omonimiei cazurilor nominativ-acuzativ și al caracterului nerelevant al topicii, asigurînd dezambiguizarea unor construcții" (p. 48)[3].

---

[2] Dealtfel numeroși structuraliști de mare notorietate recurg la sens în descrierea lingvistică, bineînțeles cu extremă prudență. Cf., în acest sens, părerea lui A. Martinet, la care subscriem fără rezerve: „On ne saurait donc recommander une méthode qui fait totale abstraction du sens des unités significatives, mais il n'en faut pas moins se prémunir contre les dangers auquels on s'expose lorsqu'on aborde sans précautions le domaine sémantique" (*Eléments de linguistiques générale*, 1967, p. 34).

[3] Cf., din acest punct de vedere, și p. 44, 51, 62, 96, 97, 118, 160, 185, 199).

Complementul opoziţional şi cel de excepţie, identice structural şi transformaţional, se diferenţiază prin prezenţa în enunţurile cu complement de excepţie ,,a unui component implicînd sub o formă sau alta *ideea* de totalitate, ca *nimeni, nimic, niciodată, orice, oriunde* etc." (p. 199).

— Cu privire la rolul categoriilor morfologice ale pronumelui în exprimarea relaţiilor sintactice, relevăm o contradicţie:

,,În afară de *pronumele personal*, toate celelalte *tipuri de subiect* [...] nu implică o informaţie referitoare la categoria persoanei, căci *nu au flexiune determinată de această categorie*" (p. 62), iar în alt loc se susţine despre *categoria de persoană* că ,,se manifestă în paradigma anumitor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire)" (p. 92).

Evident că nu pot fi adevărate ambele afirmaţii, ci numai prima, deoarece pronumele reflexiv este unipersonal (are forme numai pentru persoana a III-a); pronumele posesiv redă valoarea de persoană lexical, nu flexionar (toate pronumele posesive se acordă cu un predicat la persoana a III-a: *al meu (al tău, al său, al nostru* etc.*) este bun);* în româna literară actuală nu există *pronume de întărire,* ci numai *adjective pronominale de întărire* a căror persoană este regizată de persoana pronumelui sau a numelui regent.

— Relaţiile sintactice sînt reprezentate uneori prin scheme greşite. De exemplu, în construcţia *Elevul* (A) *învaţă* (B) *bine* (C) *şi uşor* (D), simbolizată prin schema A↔B←C+D (p. 72) nu se exprimă şi dependenţa lui D de B, deci trebuie completată astfel: A↔B←(C + D); raporturile sintactice dintre constituenţii enunţului *Elevul* (A), *Ionel* (D), *învaţă* (B) *bine* (C) se reprezintă corect D=A↔B ← C, iar nu A=D↔B ← C, fiindcă nu D (apoziţia) contactează relaţie de interdependenţă cu B (predicatul), ci A (subiectul); enunţul *Elevul* (A), *Ionel* (D), *învaţă* (B) *bine* (C) *şi uşor* (E) se simbolizează adecvat D = A↔B←(C+E), nu A = D↔B←C + E (p. 73); enunţului *Lungă* (A) *şi grea* (B) *zi* (C) (p. 34) îi corespunde schema (A+B)→C, iar nu A + B→C, în care subordonarea lui A faţă de C nu este exprimată.

Propoziţiile din fraza *A adus cărţi (A) şi ce a mai găsit* (B) se consideră exclusiv în relaţie de coordonare şi se reprezintă prin schema A+ B (p. 76).

În felul acesta se ignorează raportul de subordonare al completivei directe B faţă de regenta A, marcat prin pronumele *ce.*

În consecinţă, raporturile mixte de coordonare şi subordonare ale lui B faţă de A se redau just prin schema A + B.

Este inexactă afirmaţia că pentru o propoziţie de tipul *plouă* S. Stati ,,propune termenii de *enunţ nepropoziţional* sau *pseudopropoziţie*", iar *Gramatica* Academiei, denumirea de propoziţie *neanalizabilă* (p. 74).

În realitate, pentru Sorin Stati *enunţurile neprepoziţionale* ,,nu conţin nici un predicat, verbal sau nominal"[4], iar *Gramatica* Academiei consideră pe *plouă* ca propoziţie analizabilă monomembră[5].

— Deşi se susţine că ,,modurile nepersonale (gerunziu, infinitiv, supin) se situează tot ca părţi secundare" (p.86), că apar *totdeauna* ca termeni secundari (p. 124), totuşi ele se includ în clasa de substituţie *subiect,* deci şi cu funcţie de părţi *principale* de propoziţie: ***A umbla** pe jos este sănătos. E posibil **de ajuns** cu piciorul. Se aude **cîntînd*** (p. 114).

— În partea a doua a lucrării, *Sintaxa enunţului,* se tratează părţile de propoziţie din grupul verbului.

Subiectul este definit ca ,,numele în nominativ impunînd acordul verbului cu care intră în relaţie de interdependenţă" (p. 109).

Se precizează imediat că sfera subiectului este în realitate cu mult mai largă decît cea implicată de definiţie, incluzînd toţi constituenţii care aparţin clasei de substituţie proprie acestei poziţii sintactice: substantive şi pronume în nominativ, verbe la moduri nepersonale, construcţii infinitivale relative şi propoziţii subiective.

Semnalăm cîteva inadvertenţe, lacune şi erori.

— Printre modurile verbale invariabile sub raportul categoriilor de număr şi persoană trebuie înregistrat şi prezumtivul format cu conjunctivul verbului *a fi*: *eu (tu, el, noi, voi, ei) să fi ştiind.*

— Categoria subiectului exprimat printr-un conectiv şi un infinitiv este limitată la conectivul pronominal *cine* şi la verbul cu funcţie de predicat *a avea*: ***Nu are cine veni.***

Gramatica Academiei arată, pe bună dreptate, că un subiect poate să fie exprimat şi printr-o construcţie infinitivală alcătuită cu oricare pronume relativ sau adverb relativ, iar predicatul corespunzător poate să constea şi din *a fi*: *Cînd e minte,* ***nu-i ce vinde***; ***Era de unde sătura şi mai mari mulţimi***[6].

— Referitor la funcţia sintactică a cazului vocativ se afirmă:

,,În lingvistica românească, teza vocativului subiect a fost formulată de M. Zdrenghea, *În legătură cu vocativul,* în LR, 1956, nr. 6, p. 55—59 şi de S. Stati, *Elemente de analiză,* p. 106. [...] M. Zdrenghea, *Este vocativul un caz?,* în SCL, 1960, nr. 3, p. 797—781" (p. 110).

De fapt bibliografia românească a teoriei acesteia este mai veche şi mai amplă. Chiar

[4] *Elemente de analiză sintactică,* p. 23.
[5] Vol. II, p. 73.
[6] Vol. II, p. 83.

M. Zdrenghea menționează, în articolul *Este vocativul un caz?* că nu el este primul exponent român al ei:

„Că vocativul poate fi subiect și apoziție s-a spus însă în 1942, într-un articol rămas aproape necunoscut" (p. 800), al cărui titlu figurează în nota 2 de pe aceeași pagină: *Ce este vocativul? În căutarea unei definiții*, în „Anuarul VI al liceului Coriolan Brediceanu", Lugoj, 1942, care îi aparține, adăugăm noi, lui F. Brînzeu; cf. și Carmen Vlad, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, 3, p. 275—283.

Cît privește poziția lui S. Stati în această problemă, ea este contradictorie: susține, pe de o parte, că vocativul funcționează ca subiect al imperativului (*op. cit.*, p. 106), iar pe de altă parte îl enumeră printre „cuvintele care n-au funcție sintactică nici singure, nici unite cu alte cuvinte. Ne referim la substantivele în cazul vocativ" (*ibidem*, p. 125).

— Propoziția *să tricoteze* din fraza *Știe să tricoteze* este o completivă directă tipică, nu o subiectivă, cum se afirmă (p. 115).

— Pronumele *orice* este greșit încadrat printre pronumele relative (p. 116).

— Ar fi fost interesantă interpretarea structuralistă și transformațională a unor categorii de subiecte nesemnalate nici de *Gramatica* Academiei:

a. așa-numitele „apoziții distributive", în care un nominativ cu o sferă mai generală este reluat prin altele cu sfere mai mici și cu predicate distincte: ***Fetele** din trăsură, **una** rîdea, **alta** plîngea* [7].

b. subiectul reprezentat printr-o sintagmă indivizibilă din punct de vedere sintactic, constituită dintr-un *substantiv în nominativ repetat în caz prepozițional*: *Astfel **țară după țară** drum de glorie-i deschid* (Eminescu).

c. subiectul, realizat printr-un substantiv sau pronume nepersonal, care nu se acordă cu verbul copulativ dacă numele predicativ este exprimat printr-un pronume personal: ***acesta sînt** e u (**ești** tu, **este** el)* [8].

d. subiecte construite cu alte prepoziții decît *la, din, dintre* și sintagma *ce de*: *„Ia dați-i drumul să se ducă dracului **de** nebun* (Rebreanu, *Răscoala*)[9]; *Au fost **peste** o sută de morți și răniți* (Rebreanu, *Răscoala*) etc.

— Definiția predicatului este absolut originală: „oricare formă verbală personală constituie un predicat" (p. 124).

Consecința cea mai importantă a definiției menționate o constituie *suprimarea predicatului nominal*. În enunțul *Vara este cald*, predicatul constă din verbul la mod personal *este* (p. 126), iar *cald* (numele predicativ) rămîne exterior predicatului, un termen subordonat acestuia, un *complement* (p. 135).

În condițiile unei concepții în care *verbul nepredicativ* sau *copulativ la mod personal reprezintă un predicat* nu-și mai are nici o rațiune menținerea categoriei de *verb nepredicativ* (*copulativ*) (p. 134).

În clasa de substituție a predicatului se încadrează verbe la mod personal, locuțiuni verbale, un grup verbal constituit dintr-un verb auxiliar de mod și altul la infinitiv sau conjunctiv (***trebuie să plec** neapărat*) și interjecția.

— Poziția sintactică *nume predicativ* se definește prin posibilitatea de a fi realizată printr-un nume în nominativ, un nominativ care nu impune verbului [...] caracteristici de acord" (p. 134).

Definirea numelui predicativ după criteriul formal și includerea lui în categoria complementului prezintă avantajul — susține autoarea — că exclude elementele semantice din descriere și rezolvă problema existenței numelui predicativ dependent de forme verbale nepersonale, adică nepredicative (p. 135).

Considerăm că descrierea formalizată a limbii trebuie să nu rupă expresia de semnificație, să nu altereze conținutul prin aplicarea unor procedee descriptive artificiale și apriorice [10].

În cazul discutat aici, tratarea numelui predicativ ca parte de propoziție de tipul complementelor, deci disociată de predicat, „în care nu mai e înglobată" (p. 135), și de subiect (p. 206), contrazice chiar modalitatea formală de definire a componentelor enunțului, căci numele predicativ exprimat prin adjectiv este dependent de subiect, cu care *se acordă* în gen, număr și caz (p. 60) și pe care îl califică sau identifică, deci se comportă ca un atribut, nu ca un complement.

Remarcăm, de asemenea, că definiția dată numelui predicativ este unilaterală, deoarece numele predicativ impune verbului la mod personal caracteristici de acord în enunțuri în care subiectul constă dintr-un substantiv sau un pronume nepersonal, iar numele predicativ este reprezentat printr-un pro-

---

[7] Kr. Sandfeld și H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, III, 1962, p. 269.

[8] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 578.

[9] Cf., de exemplu, Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, p. 255; Alf Lombard, *Construcția sintactică „Arz-o focul de muiere"*, în SCL, XVI, 1965, 1, p. 23—27).

[10] Vezi, de exemplu, Alexandrina Grădinaru, *Încercare de delimitare contextuală a verbelor copulative în limba română*, în PLG, VI, 1974, p. 129—142, în care descrierea distributivă este corelată cu semantica clasei de verbe copulative; Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*

nume personal: ,,*Salvatorul lui* ***sînt eu*** *(****eşti tu, sînteţi voi*** etc.: *Acesta* ***sînt eu*** *(****eşti tu*** etc.)[11].

Se mai semnalează şi alte situaţii sintactice în care acordul se manifestă între numele predicativ şi verb: *elementul hotărîtor* ***sînt banii***[12].

Pe de altă parte, în anumite construcţii numele în nominativ nu se acordă cu predicatul, dar nu are nici funcţie de nume predicativ: *Merele costau doi lei* ***grămada***; *Lemnele se vînd cu trei sute de lei* ***carul*** (aşa-numita ,,apoziţie partitivă")[13].

— În enunţurile de tipul *Cartea aceasta este* ***a mea***. *Pălăria mea* ***cea albă***, ,,pronumele semiindependente" *a* şi *cea* se consideră nume predicative.

— După *Gramatica* Academiei, adverbele predicative care nu admit pe lîngă ele un verb copulativ formează predicate verbale *(poate, pesemne, desigur* etc.*)*, iar cele care sînt compatibile cu un verb copulativ (*probabil, posibil, sigur* etc.) reprezintă predicate nominale[14].

Discutînd această clasificare, autoarea adaugă: ,,O altă deosebire care merită, de asemeni, să fie luată în consideraţie o constituie faptul că în construcţiile în care adverbele nu admit «catalizarea» enunţului prin *a fi* conjuncţia *că* poate fi omisă. Putem spune: *Poate* ***că*** *a pierdut trenul* sau *Poate a pierdut trenul*" (p. 141).

Această afirmaţie clară şi categorică este infirmată imediat, în mod implicit, prin construcţii în care conjuncţia *că* se suprimă şi în enunţurile cu adverbe care admit cataliza lui *a fi*: (E) *Sigur* ***că*** *nu are nimic de spus* — *Sigur nu are nimic de spus* (p. 143).

— Denumirii de *element predicativ suplimentar* i se preferă cea de *predicativ suplimentar*, care se defineşte ca poziţia sintactică exprimată printr-un nominativ subordonat ocurent într-o structură derivată, adică obţinută prin procedeul transformării.

— Complementul direct se defineşte ca poziţia sintactică reprezentată prin ,,nume în acuzativ, termen dependent în cadrul unei relaţii de subordonare faţă de un verb" (p. 155).

În continuare, sfera regentului se lărgeşte înglobînd şi interjecţia.

Se relevă aptitudinea aceluiaşi verb de a fi tranzitiv sau intranzitiv, deosebirea de regim corespunzînd unei semnificaţii distinctive: *Copiii aleargă* — *Mătuşa l-a alergat* (p. 169).

Verbul compatibil cu structuri şi valori lexicale diferite constituie un fenomen de *omonimie lexicală* (în exemplul de mai sus, *a alerga* reprezintă, deci, două verbe omonime)[15].

— Nu se acceptă categoria verbelor cu dublu complement direct, al fiinţei şi al lucrului. Complementul lucrului este denumit *complement secundar* şi este tratat ca o poziţie sintactică deosebită de aceea a complementului direct[16] (p. 171).

— Două fenomene sintactice *contradictorii* (atît necesitatea, cît şi imposibilitatea dublei exprimări a complementului direct) se ilustrează prin *acelaşi exemplu*: ***Pe al lor îl*** *cunoaştem* (***Îl*** *cunoaştem pe* ***al lor***) (p. 166).

— Complementul indirect este definit ca ,,poziţia sintactică dependentă de *un verb* caracterizată prin posibilitatea de a admite ca modalitate de realizare un nume în dativ" (p. 173).

Clasa de distribuţie a complementului indirect mai cuprinde şi construcţia pronominală cu prepoziţia *la* (cînd este în raport de variaţie liberă cu cea realizată prin dativ): *Spune poveşti* ***copiilor*** — *Spune poveşti* ***la copii***.

Ulterior sfera regentului acestei părţi de propoziţie se extinde, incluzînd şi *adjectivul*, *adverbul* şi *interjecţia* (p. 178).

În aceste condiţii, sfera complementului indirect se reduce considerabil în comparaţie cu cea din gramatica tradiţională, care înglobează şi construcţiile cu prepoziţiile sau locuţiunile prepoziţionale *de, la (Şi cînd gîndesc* ***la*** *viaţa-mi), asupra, contra, cu, pentru despre, faţă de, împotriva, între, pentru, pe (Ce-mi dai tu* ***pe*** *piele?)* etc.

— În acelaşi capitol citim: ,,Dativul *reflexiv* este compatibil însă cu două tipuri de construcţii: ***Mi-a luat*** *cărţile* [...] şi ***Mi-au luat*** *cărţi*" (p. 180).

Constatăm însă că nici una din construcţiile menţionate nu conţine pronume reflexiv în dativ, ci numai pronume *personal* în dativ (*mi*).

— Capitolul final al lucrării *(alte poziţii sintactice*: determinanţi prepoziţionali) este şi cel mai dificil. Construcţiile prepoziţionale se repartizează la toate categoriile sintactice dependente de verb: subiect, nume predicativ, complement direct, predicativ suplimentar etc.

Considerarea tuturor construcţiilor prepoziţionale ca o clasă sintactică unică, pe baza unei trăsături formale comune (prepoziţie + nume) este neindicată, căci ele se diferen-

---

[11] Cf. şi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 578.

[12] Vezi S. Stati, *op. cit.*, p. 50; *Gramatica* Academiei, vol. II, p. 112,

[13] H. Tiktin, *op. cit.*, p. 190; Kr. Sandfeld şi H. Olsen, *op. cit.*, p. 269.

[14] *Gramatica* Academiei, vol. II, p. 97.

[15] Cf. şi Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 276.

[16] Acelaşi punct de vedere la Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 19.

ţiază, pe de altă parte, sub raport distributiv (adică după un criteriu tot formal), ca atare reprezintă poziţii sintactice distincte.

Gramatica tradiţională a sesizat caracterul sintactic *nespecific al* construcţiilor prepoziţionale, de aceea a adoptat criteriul semantic în definirea lor (complement de agent, de loc, de timp, de mod etc.), fără să excludă însă particularităţile de construcţie din descrierea părţilor de propoziţie respective.

În lucrarea Valeriei Guţu Romalo, aşanumita *clasă a construcţiilor prepoziţionale* cuprinde în special categoria complementelor circumstanţiale, a complementului de agent şi majoritatea construcţiilor înglobate de gramatica tradiţională în categoria complementului indirect [17].

Diferenţierea acestor construcţii prepoziţionale se face prin mai multe procedee. O parte dintre construcţiile prepoziţionale sînt compatibile cu aceleaşi poziţii sintactice în care apar şi unele adverbe — *unde, cînd, cum, cît, de ce, totuşi* care se consideră ca realizări definitorii pentru anumite poziţii sintactice şi ca atare oferă o modalitate de delimitare a claselor de substituţie respectivă.

Autoarea remarcă existenţa de afinităţi *semantice* între adverb şi constituentul substantival prepoziţional al enunţului, ca, de exemplu, în propoziţia *Stă pe strada principală*, între adverbul interogativ *unde* şi substantivul *strada*, ambii termeni exprimînd ,,ideea de loc'' (p. 185).

Pentru categoria complementului *circumstanţial de loc* este specific adverbul interogativ *unde*, iar clasa lui de substituţie însumează realizări adverbiale (*aici, acolo, aproape ...*), substantivale sau pronominale *(Copilul aleargă* ***în grădină)*** şi propoziţionale *(S-a dus* ***unde a vrut).***

În mod analog se descriu şi *complementele circumstanţiale de timp, de mod* şi *cantitativ.*

Subliniem faptul că definiţiile complementelor circumstanţiale enumerate se bazează pe criteriul semantic, situaţie relevată dealtfel şi de autoare (p. 185).

Adverbele definitorii pentru anumite poziţii sintactice sînt considerate la nivel de unităţi lexicale, nu de clase de unităţi, iar membrii aceleiaşi poziţii sintactice se caracterizează şi prin omogenitatea lor semantică, marcînd, respectiv, ideea de loc, de timp etc.

Or, descrierea şi definiţia de tip structuralist se caracterizează prin generalitate şi abstracţie, nu prin trăsături semantice concrete, la care se recurge uneori în prezenta lucrare.

Definiţia complementelor circumstanţiale pe baza unei realizări adverbiale concrete se dovedeşte în unele cazuri inoperantă.

Astfel, în clasa de substituţie a lui *cum* interogativ se încadrează şi realizări ale numelui predicativ *(Entuziasmul său era* ***tineresc***), elementului predicativ suplimentar (*Rîsul a izbucnit* ***tineresc*** şi ***nestăpînit***), complementului circumstanţial instrumental *(Călătorim* ***cu trenul)*** şi complementului circumstanţial sociativ (*A venit* ***cu familia*** (p. 187).

În consecinţă, în definiţia complementului circumstanţial de mod se introduc unele restricţii, spre a se face posibilă excluderea din această clasă de substituţie a poziţiilor sintactice nonmodale, pentru identificarea cărora se apelează la alte metode formale.

Adverbele de mod *sigur* (***Sigur*** *vine*), *neîndoielnic* (***Neîndoielnic*** *vine*) etc. nu se însumează în categoria complementului circumstanţial de mod ,,cînd sînt antepuse faţă de verb'' (p. 187).

— Construcţiile prepoziţionale ,,care prin definiţiile semantice sînt atribuite complementelor circumstanţiale de cauză şi de scop'' reprezintă, după opinia autoarei, *o singură poziţie sintactică*, deoarece se află în raport de substituţie cu locuţiunea adverbială *de ce* (p. 192—195).

Nu înţelegem de ce se consideră ca definitoriu pentru cele două complemente constituentul *comun,* ***de ce,*** cînd există indici formali *specifici* pentru fiecare dintre ele: sintagmele interogative *din ce cauză* şi, respectiv, *în (cu) ce scop.*

Constituenţii unei clase de substituţie se caracterizează prin posibilitatea de a apărea în aceleaşi contexte, indiferent de forma, sensul sau topica lor.

Constatăm însă că această condiţie se ignorează adesea. De exemplu, *cînd* interogativ nu este substituibil cu *traversînd* (în enunţul ***Traversînd*** *strada l-a lovit o maşină*) şi nici cu *pînă a nu veni* (din ***Până a nu veni*** *el totul mergea bine*) (p. 186).

Aceeaşi neechivalenţă structurală remarcăm şi între adverbul *totuşi* şi constituenţii *cu toată vremea* (din enunţul ***Cu toată vremea*** *ploioasă grîul s-a treierat*), *cu toate cele* (din ***Cu toate cele*** *întîmplate, nu s-a descurajat*), *fără a se pretinde* (din ***Fără a se pretinde*** *savant ştie foarte multe*) etc. (p. 191—192)

— Pentru definirea complementelor *opoziţional, cumulativ, de excepţie* şi *sociativ* se recurge la metoda transformării, care însă se dovedeşte inadecvată pentru diferenţierea complementului instrumental de cel sociativ (p. 202).

Considerăm că circumstanţialul sociativ se poate defini formal cu ajutorul locuţiunii prepoziţionale specifice *împreună cu,* care nu însoţeşte, deci, niciodată un circumstanţial instrumental sau de altă specie.

[17] Cf. şi Gabriela Pană Dindelegan, *op cit.*, p. 162.

Utilizarea aceleiași prepoziții (*cu*) pentru identificarea celor două tipuri de complemente menționate nu poate duce decît la confundarea acestora (*El luptă* ***cu*** *adversarii*; *El luptă* ***cu*** *sabia*) — bineînțeles numai dacă se face abstracție de sensul construcțiilor respective.

— *Complementul prepozițional*, definit negativ, prin neapartenența la celelalte poziții sintactice descrise mai înainte, cuprinde, pe lîngă marea majoritate a construcțiilor atribuite de gramatica tradițională complementului indirect, și complementul de relație.

Includerea complementului de relație în categoria complementului prepozițional nu se justifică formal decît parțial, întrucît el cunoaște și realizări adverbiale neprepoziționale [18].

Dacă „realizarea adverbială poate servi drept caracteristică pentru clasa *determinanților circumstanțiali*" (p. 185), rezultă că pozițiile sintactice complement opozițional, cumulativ, de excepție, sociativ, de relație și condițional, care nu sînt încadrate în această clasă, reprezintă *complemente necircumstanțiale*.

— Complementul condițional nu este cuprins „în schema sintactică propusă", fiindcă nu poate fi definit formal (p. 206).

— În *Considerații finale* (p. 205—208) sînt rezumate *rezultatele obținute* prin descrierea formală „logic-coerentă" a sintaxei limbii române din perspectiva lingvisticii moderne, rezultate pe care le-am expus detaliat.

Consemnăm cîteva concluzii care se desprind din lucrarea discutată.

În primul rînd se ridică întrebarea dacă autoarea se situează pe o poziție formală *consecventă*, așa cum își propune.

Răspunsul este negativ, pentru că identificarea și diferențierea mai multor categorii sintactice se face pe bază de unități lexicale concrete (adverb, prepoziție, conjuncție etc.) și pe sensuri lexicale determinate (p. 91, 185, 195, 199 etc.), adică prin abatere de la optica structuralistă, care concepe raporturile sintactice la nivel de clasă, deci cu caracter abstract.

În cadrul modelului gramatical preconizat se înregistrează o serie de soluții originale, dintre care menționăm pe cele principale: se suprimă predicatul nominal; numele predicativ se consideră o specie de complement, detașat de predicat și de subiect; se creează categoria *complementului secundar*; sfera complementului indirect se limitează la construcțiile în dativ și la construcția prepozițională substituibilă prin dativ (*povestește* ***copiilor*** — *povestește* ***la copii***); restul complementelor atribuite de sintaxa tradițională complementului indirect, la care se adaugă și complementul de relație, constituie categoria *complementului prepozițional*, chiar dacă se exprimă și prin forme *neprepoziționale*; complementele circumstanțiale de loc, de timp, de mod, cantitativ și concesiv se definesc prin aptitudinea de a fi realizate printr-un anumit adverb; complementele de cauză și cel de scop formează o singură categorie sintactică; *predicativul suplimentar* (așa este denumit *elementul predicativ suplimentar*) și complementele opozițional, cumulativ și de excepție se delimitează prin metoda transformării a două enunțuri primare; complementul sociativ și cel instrumental nu se pot diferenția între ele prin procedee structurale; complementul condițional nu se poate defini prin mijloace formale.

La inconsecvențele, lacunele și erorile de conținut semnalate se adaugă deficiențe de formă: comparative improprii (*mai complet*, p. 52; *mai corect*, p. 165), cacofonii (*fonică care*, p. 52; *indică că*, p. 128), preferință pentru neologismul strident, „cultist" (*similaritate*, p. 52; *servilitate*, p. 11; *liant* sintactic, p. 197; „*abolirea* unor opinii, p. 5, 12 etc.; *departajarea* pozițiilor sintactice, p. 185; etc.), termeni tehnici polisemantici (*frază* cînd cu accepția de „propoziție", cînd cu cea de „frază", p. 49, 88 etc.) sau superflui (*nondependență* pentru *coordonare*, p. 42 etc.; *relație de echivalență* pentru *relația apozitivă*) etc.

În numeroase probleme controversate, discutate pertinent și argumentat, Valeria Guțu Romalo adoptă poziții juste și deseori propune soluții originale convingătoare, ca, de exemplu, cu privire la topica termenilor care aparțin aceleiași clase de substituție (p. 26, 48); dependența complexă (p. 41), rolul pauzei și intonației în organizarea comunicării (p. 52—58); incompatibilitatea vocativului cu funcția de subiect al imperativului (p. 93, 110—111), nepredicativitatea gerunziului (p. 124—125), admiterea predicatului verbal compus (p. 129), restricții semantice în structurarea enunțului (p. 159), funcția sintactică a dativului posesiv (p. 180) etc.

Prin astfel de elemente, care abundă, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări* este de o apreciabilă utilitate.

Gh. Trandafir

[18] Cf. de exemplu, *Gramatica* Academiei, vol. II, p. 193.

MARIN BUCĂ, O. VINȚELER, *Dicționar de antonime*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 260 p.

Dicționarul de antonime (D Ant.) se impune ca o apariție reflectînd interesul dovedit în ultima vreme pentru anumite categorii ale lexicului limbii române. Contribuție datorată lui M. Bucă și O. Vințeler, *D Ant.* înlătură o veche lacună din lexicografia românească și se înscrie ca o primă și originală realizare de acest fel la noi.

Dicționarul este precedat de un *Cuvînt înainte* (p. 5—6), semnat de G. Ivănescu, în care sînt subliniate necesitatea și semnificațiile acestei lucrări lexicografice, și de o *Introducere* (p. 7—14), care aparține lui Marin Bucă. Pe lîngă indicațiile referitoare la începutul și dimensiunile cercetărilor lingvistice asupra antonimiei, la originea și accepțiile termenului 'antonim' sau la conținutul termenului 'sensuri opuse', în *Introducere* se insistă de asemenea asupra ,,relațiilor semantice dintre cuvintele ce formează perechi antonimice" (p. 8). Precizarea punctului de vedere teoretic de la care s-a pornit în realizarea *D Ant.* este completată cu date despre metodele de elaborare folosite de cei doi autori. Din păcate, *Introducerea* are un caracter prea tehnicist, trăsătură conferită de spațiul relativ limitat rezervat aspectelor teoretice ale antonimiei și de atenția deosebită acordată descrierii elementelor componente ale unui articol din *D Ant.* Această secțiune ar fi trebuit, după părerea noastră, să funcționeze ca o schiță monografică asupra antonimelor din lexicul românesc, impusă de absența din lingvistica românească a unei lucrări de sinteză în acest domeniu și cerută de caracterul *D. Ant.* Cercetărilor realizate pînă acum li s-ar fi putut adăuga aportul mai consistent al autorilor, ca un rezultat firesc al observațiilor directe pe materialul lexical bogat utilizat pentru redactarea acestui dicționar. De exemplu, ar fi fost interesant de urmărit și de discutat repartizarea raporturilor de antonimie în cadrul diferitelor categorii gramaticale sau, în perspectivă diacronică, situația unor cupluri antonimice de tipul *bun/nebun* (unde relația de antonimie existentă în limba română veche a dispărut, astăzi, datorită semnificațiilor pe care le-a capătat cu timpul termenul *nebun*), *răzeș/vecin*, *moșnean/rumân* (dispărute odată cu realitatea istorică pe care o desemnau).

Sursa excerptelor necesare pentru ilustrarea sensurilor cuvintelor-titlu este asigurată de o bogată *Bibliografie*, în care sînt notate 232 de titluri din cele mai diferite domenii. Rămân însă necuprinse în această *Bibliografie* o serie de izvoare, indicate, de exemplu, la p. 35 (Ov. Densusianu, *Salba clipelor*), p. 85 (,,Lupta de clasă"), p. 166 (,,Scînteia tineretului"). De asemenea nu trebuie ignorată necesitatea unei 'bibliografii' privitoare la problemele teoretice ale antonimiei, care ar fi ajutat pe cei interesați să se informeze în această sferă de preocupări lingvistice [1].

Din *Introducere*, aflăm că în *D Ant.* n-au fost reținute ,,toate perechile de antonime existente în limba română, ci numai cele mai *uzuale*" (vezi p. 10). Orientarea după un asemenea punct de reper conferă selecției, desigur, un caracter arbitrar. Includerea în *Dicționar*, conform principiului frecvenței unor termeni în anumite ,,stiluri ale limbii române literare" (p. 10), a unor perechi de antonime de tipul *extravertit/introvertit*; *extrinsec/intrinsec*, impune — potrivit aceluiași principiu — și prezența unor antonime, ca: *a aboli, a abroga/a promulga*; *ateism/teism*; *credincios/ateu, necredincios*; *prolog/epilog*; *pudic, rezervat, rușinos/deocheat, desfrînat, imoral, ușuratic*; *respectuos/arogant, impertinent, obraznic, necuviincios*; *a țese/a destrăma, a scămoșa*; etc., neincluse în *D Ant.*

Pentru a evita riscul implicat de folosirea unor informații subiective și deci incomplete, poate că ar fi fost mai indicat ca cele ,,mai uzuale" elemente lexicale antonimice să fie stabilite nu pe baza ,,observațiilor directe" (p. 10), ci cu ajutorul statisticii. Apelul la lingvistica cantitativă ar fi cerut, fără îndoială, un efort suplimentar; datele obținute ar fi asigurat însă, în raport cu 'observația directă', o justificare mai temeinică.

Articolul de dicționar este format din (vezi și p. 10—12):

I. Perechea de antonime, alcătuită pe baza relațiilor stabilite între diferiții componenți ai lexicului limbii române. Trebuie subliniat însă că poziția pe care o ocupă cele două elemente antonimice (A/B) — unul față de celălalt — rămîne sub același semn al arbitrarului: *anonim/iscălit*; *antipatie/simpatie*;

---

[1] Vezi, în această privință: Lucia Wald, *Antonimele în sistemul lexical*, în volumul colectiv *Sistemele limbii*, București, Editura Academiei, 1970, p. 75—84; Alexandra Roceric, *Aspects of Antonymy in the Roumanian Language*, CLTA, IX, 1972; p. 37—53; R. Sîrbu, *Analiza semică a unor antonime care denumesc sentimente în limba română*, SCL, XXV, 1974, nr. 3, p. 275—290 (și bibliografia indicată de fiecare).

insensibil/sensibil, dar *firesc/nefiresc*; *justificat/nejustificat*. Trecînd peste acest fapt, fără însemnătate deosebită, dar care totuşi trebuia menţionat în *Introducere* sau într-o notă, alegerea cuplurilor de antonime face dovada, de cele mai multe ori, a unei munci atente, riguroase. Surprinzătoare este însă soluţia la care se opresc autorii în unele cazuri cînd un termen are ca antonime o serie întreagă de sinonime. *Ordine*, de exemplu, este pereche antonimică pentru *anarhie* (p. 39), *debandadă* (p. 102), *dezordine* (p. 115), *haos* (p. 156) şi *neorînduială* (p. 212), fiecare dintre aceşti ultimi termeni fiind glosat în general cu ajutorul aceloraşi elemente lexicale. De ce au fost eliminate perechile de tipul *învălmăşeală/ordine*, *neorganizare/ordine*? Ce fapt anume a impus selectarea perechilor amintite mai sus şi eliminarea celor din urmă? Considerăm că ar fi fost suficientă indicarea unei singure perechi antonimice pentru *ordine* (B) (păstrîndu-se toate exemplificările de care dispuneau autorii), iar termenul ales (A) urmînd a fi glosat cu ajutorul celorlalte unităţi lexicale sinonime, locul lor în *D Ant.* putîndu-se preciza într-un indice corespunzător sistemului de lucru folosit.

Observaţia că ,,legătura dintre antonimie şi sinonimie se concretizează în stabilirea de relaţii antonimice între fiecare component al unei perechi de antonime şi sinonimele celuilalt component" (p. 12) se impunea a fi respectată în toate cazurile (lipsesc, de pildă, eventuale perechi ca: *profan/sfînt*; *laic/sfînt*; *succes/fiasco* (termen consemnat deja în *Dicţionarul de neologisme*, 1966 [2], şi în *Dicţionarul de sinonime*, 1972); *introducere/sfîrşit*; *introducere/final*) şi nu numai în cele din categoria menţionată mai sus.

Recomandabilă ar fi fost de asemenea, unde acest lucru era posibil, evitarea constituirii unor grupuri de antonime în care unul din cele două elemente să fie format de la celălalt cu ajutorul unor prefixe negative foarte productive, de tipul *de(s)-*, *in-*, *ne-* şi care, de aceea, sînt uşor de găsit de către cei interesaţi. Perechea antonimică *nerespectare* ,,abatere de la anumite legi, reguli, norme etc." / *respectare* ,,încadrare în anumite legi, reguli, norme etc.", de exemplu, putea fi alcătuită pe baza altor elemente: *abatere*, *încălcare/respectare*.

În funcţie de posibilităţile pe care le oferă vocabularul românesc, ar fi fost interesant ca perechile de antonime notate în *D Ant.* să fie costituite din termeni aparţinînd aceleiaşi perioade de limbă. *Gheenă*, *iad*, *infern*, *rai* şi *paradis* formează în *Dicţionar* perechile (a) *iad* ,,infern, gheenă" /*paradis* ,,rai, eden"; (b) *iad* ,,infern, gheenă"/*rai* ,,paradis, eden"; (c) *infern* ,,iad, gheenă"/*paradis* ,,rai, eden", perechi dintre care cel puţin una (a) trebuia suprimată. Toate cele cinci unităţi lexicale au în limba română statut de împrumuturi, realizate însă din idiomuri şi în momente diferite ale evoluţiei limbii române: *iad*, *gheenă*, *rai* provin din vechea slavă, pe cînd *infern* şi *paradis* fac parte din categoria împrumuturilor neologice de origine latino-romanică. Menţinerea doar a grupurilor (b) şi (c) era suficientă şi pentru motivul că (a) nu aduce nimic în plus, din punct de vedere semantic, faţă de cuplurile *iad/rai*, *infern/paradis* (diferă doar exemplele ilustrative!). Această situaţie să fie oare o supărătoare consecinţă a folosirii contextelor, de care depind atît alegerea cît şi numărul perechilor antonimice? Dacă răspunsul este afirmativ, înseamnă că susţinerea cu exemple trebuia limitată numai la situaţiile speciale, unde ilustrarea era necesară.

II. Explicarea sensului cuvintelor constituie cel de-al doilea compartiment al unui articol din *D Ant.* Ca soluţie, cei doi autori au recurs fie la definiţii adecvate, formulate potrivit semnificaţiilor pe care le au termenii aflaţi în raport de antonimie, fie la alternativa, mai avantajoasă, a glosării, prin sinonime, a elementelor antonimice. Glosarea prin serii sinonimice se dovedeşte a fi nu numai o rezolvare mai utilă, conformă scopului acestei lucrări, ci şi mai sigură, îndepărtîndu-se astfel posibilitatea unor eventuale explicaţii neconvingătoare presupuse de definiţii. De pildă, la p. 56, antonimele *a băga* (A)/*a scoate* (B) sînt explicate cu ajutorul unor definiţii care nu acoperă sensul exact al cuvintelor respective:

a BĂGA	a SCOATE
,,A introduce, a pune undeva, a vîrî".	,,A lua ceva dintr-un anumit loc sau din locul unde se află".

Din definiţia termenului (B) reiese că *a scoate*, antonim al lui *a băga*, înseamnă ,,a muta, a deplasa", nu şi *a (ex)trage*, formularea explicaţiei fiind dictată, probabil, doar de primul exemplu folosit pentru ilustrarea relaţiei de antonimie dintre cele două elemente: ,,Le *scoatem* toate din casă în curte, şi pe urmă le *băgăm* din curte în casă, după planul cel nou..." (I. L. Caragiale, *De închiriat*, în *Opere*, vol. I, p. 548).

III. Originală şi interesantă ca experienţă este iniţiativa celor doi autori de a ilustra cu exemple fiecare pereche de antonime. Efortul realizatorilor *D Ant.* de a găsi contexte potrivite care să pună în evidenţă relaţia dintre cei doi termeni antonimici este considerabil, dar nejustificat întotdeauna de rezultatele la care s-a ajuns. Sistemul ilustrativ propus de M. Bucă şi O. Vinţeler impune uneori, de exemplu, ignorarea unor cupluri antonimice pentru care nu dispun de atestări (deşi, după cum au procedat şi

în alte cazuri, exemplificările puteau fi create chiar de autori !), sau alcătuirea unor perechi de tipul *ordine/...* (fără justificarea semantică). Nu este oare exagerată înregistrarea cuvîntului *bucurie* în opt articole, ca antonim pentru *durere, întristare, jale, mîhnire, necaz, suferință, supărare, tristețe*? La acest punct al lucrării, semnalăm absența din *D Ant.* a perechii antonimice *viață/moarte*, care putea fi, de pildă, ilustrată cu celebrele versuri argheziene, ce conțin, dealtfel, și alte cupluri antonimice : ,,Eu veneam de sus, tu veneai de jos. Tu soseai din vieți, eu veneam din morți" (Tudor Arghezi, *Morgenstimmung*, în *Versuri*, București, 1936, p. 31—32).

Bogate și în general bine selectate, citatele sînt însă uneori prea numeroase, iar în unele cazuri nu au nici un aport la sublinierea raportului dintre termenii antonimici (vezi *blond/brun, a cîștiga/a pierde, negativ/pozitiv*). Fără a recunoaște eroarea de a se fi lăsat ispitiți de contextele puse la dispoziție de 'Bibliografia' excerptată (vezi precizările de la p. 10—12), autorii primului *Dicționar de antonime* al limbii române lasă însă impresia că nu au o concepție clară, bine conturată asupra antonimiei *(alb* este în raport de antonimie numai cu *negru*?).

Seria componentelor auxiliare este întregită de un *Indice al perechilor de antonime* — necesar pentru o mai facilă consultare a dicționarului —, care cuprinde termenii înregistrați în *D Ant.*

Realizare merituoasă și utilă, *Dicționarul de antonime* se recomandă ca o lucrare ce propune un model original de grupare sistematică a lexicului românesc și rămîne, ca orice dicționar, o operă lexicografică susceptibilă de a fi completată și îmbunătățită.

Coman Lupu

M. STOJANOV, *Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народна Библиотека „Кирил и Методий"*, Sofia, 1973, 206 p. + XXIV pl.

Publicarea cataloagelor vechilor fonduri de manuscrise existente în marile biblioteci bulgare a început în 1910, cînd apare primul volum al catalogului manuscriselor slavone existente în Biblioteca Națională ,,Kiril și Metodiu" din Sofia, de B. Țonev. După apariția volumului al II-lea, în 1924, și după publicarea catalogului manuscriselor din Biblioteca orășenească din Plovdiv, în 1920 (ambele alcătuite tot de B. Țonev), nu se mai poate menționa nimic pînă după al doilea război mondial, cînd această activitate se reia pe baze noi și în condiții deosebite, așa încît în ultimii zece ani (1964—1973) au putut apărea volumele III și IV ale catalogului manuscriselor slave din Biblioteca Națională ,,Kiril și Metodiu", catalogul manuscriselor de la Biblioteca Academiei de științe, catalogul manuscriselor persane din Biblioteca Națională ,,Kiril și Metodiu" și, în fine, *Catalogul manuscriselor grecești și în alte limbi din Biblioteca Națională ,,Kiril și Metodiu"* de Manjo Stojanov.

Catalogul, apărut în foarte frumoase condiții grafice, cu 24 de reproduceri, conține descrierea detaliată a 148 de manuscrise grecești, cele mai vechi fiind cîteva fragmente de Evanghelie din secolele X—XII, șapte manuscrise latine (o carte de rugăciuni din secolul al XIII-lea, un manuscris al *Aforismelor* lui Hippocrat din 1633, două texte din Erasm, *Adagia* și *De civitate morum*, ambele din secolul al XVIII-lea), opt românești, cinci germane, trei italiene, unul armenesc (un tetravanghel din secolul al XIII-lea) și altul georgian. Dintre manuscrisele grecești pot fi amintite un fragment de *Pateric* din secolul al XIII-lea, un manuscris al predicilor sf. Ioan Gură de Aur din secolul al XIV-lea (ms. gr. 97), un *Fiziolog* din secolul al XVI-lea (ms. gr. 118) și alte cîteva copii tîrzii ale unor texte care prezintă un oarecare interes pentru istoria culturii noastre : ms. gr. 108 de la începutul secolului al XIX-lea), care este o copie după *Enchiridionul* lui Ioan Cariofil, tipărit în 1697 cu banii lui Const. Brîncoveanu, ms. gr. 106 (din 1853—1854), care conține (f. 282^{v}—284), un λόγος ἐκφωνηθείς παρὰ τοῦ πρίγγιπος τῆς Βλαχείας ἀναγορευόμε și un *Catavasier* de la începutul secolului al XIX-lea (ms. gr. 51), găsit la o școală bulgară din Brăila, care conține și texte românești (molitve, f. 43^{v}—45) etc.

Demne de interes sînt aproape toate manuscrisele românești, dintre care patru au fost descrise amănunțit de Maria Rădulescu cu cîțiva ani în urmă[1]. Cel mai important dintre acestea ni se pare a fi *Patericul* lui Nicolae Grămăticul (ms. rom. 1), datat greșit

[1] Maria Rădulescu, *Manuscrise românești în Biblioteca Națională ,,Chiril și Metodie" din Sofia*, în Rsl, XII, 1965.

de autor 1686, după nota de la f. 140^{v}: пис аз никола грам март 4 дни лт. зруе. Trebuie însă remarcat că însemnarea de mai sus nu pare a fi a copistului ms. rom. 1, ci a copistului textului care i-a stat la bază, ea apărînd la sfîrşitul unui capitol după care începe, imediat în continuare, un altul; caracteristicile scrisului, cerneala, totul indică o copiere continuă, şi nu există nici un motiv logic ca copistul acestui manuscris să-şi fi lăsat însemnarea la mijlocul textului. Ea aparţine, probabil, copistului textului care i-a servit ca model şi care se termina, probabil, aici. Trebuie remarcat apoi că singurul Nicolae Grămătic pe care îl cunoaştem pînă acum în a doua jumătate a secolului al XVII-lea este Nicolae Milescu, apărînd astfel în însemnarea de la sfîrşitul legendei despre icoana bizantină a sf. Fecioare, atribuită lui de mitropolitul Gheorghe în 1723 [2], funcţie (şi denominaţie) confirmată indirect de către Neculce [3]. Dacă Nicolae Grămătic este cu adevărat Nicolae Milescu, el nu putea copia *Patericul* (textul nostru sau prototipul acestuia) în 1687 — nu 1686 — cînd se găsea de mai mulţi ani în Rusia, ceea ce înseamnă fie că data a fost greşit transcrisă de copistul anonim al ms. rom. 1, fie că acesta a înlocuit conştient data copiei luate ca model cu anul în care o transcria. Oricum, problema ar merita un studiu special.

Şi alte manuscrise merită să reţină atenţia cercetătorilor noştri; ms. rom. 5 (din 1795) cuprinde două romane populare: *Alixăndria* şi *Istoria Sindipei*, interesante — mai ales al doilea — prin aceea că par a conserva caracteristici ale unui prototip scris pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea [4]. Două dintre manuscrisele descrise în acest catalog sînt *Sbornice*, ms. rom. 2 (din 1732—1733), cuprinzînd un gromovnic, un trepetnic, rugăciuni, tabele pascale, şi ms. rom. 3 (din 1739), cu un cuprins asemănător (textul de la f. 30^{v}—36 este un fragment de trepetnic), dar avînd particularitatea de a îngloba şi cîteva texte în bulgară. În fine, ms. rom. 4 (din 1782) cuprinde un fragment de cronograf de tip Danovici, ms. rom. 6 (din 1797) este un catehism etc.

Cu toată grija manifestă în ceea ce priveşte acurateţea şi corectitudinea redactării acestui catalog, s-au strecurat şi unele erori, multe dintre ele, desigur, erori de tipar, mai cu seamă în textul românesc. Indicăm cîteva, limitîndu-ne doar la ms. rom. 1. Titlul capitolului de la f. 6^{v} trebuie astfel citit: ,,Şi altă povéste în chipul...'' (nu сипȣл, p. 173); la f. 2^{v}: ,,războiul cel trupesc'' (nu шрȣпешь); la f. 12: ,,Povéste iară aceluiaş părinte'' (nu повѣсте гюрь ачелȣж ши пьоинше); la f. 18^{v}: ,,Pentru cei ce se ispoveduescu'' (nu чеи че се исповедȣеше) etc. Numele adnotatorului tîrziu al manuscrisului este Arcad(i)e, nu De Arca, scris Ӓрка (f. 140^{v} de pildă). Tot aici, o însemnare a aceluiaşi trebuie citită ,,rumâneşte va să zică'', nu рȣмьнбщи ва жсь зикь (Stojanov, p. 175), unde acest ж enigmatic reprezintă un ornament grafic peste care însemnarea a trecut accidental.

Toate acestea reprezintă, desigur, scăpări explicabile într-o lucrare de întinderea şi de complexitatea celei de faţă, a cărei utilitate şi valoare este indiscutabilă. Autorul şi-a dus la bun sfîrşit sarcina asumată, oferind cercetătorilor vechii culturi un instrument de lucru preţios.

Mircea Anghelescu

[2] Melchisedec, *Cronica Romanului*, vol. I, Bucureşti, 1874, p. 89—90.

[3] *Letopiseţul...*, ed. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1955, p. 121.

[4] M. Anghelescu, *Un manuscris necunoscut al ,,Sindipei''*, în LR, XXIV, 1975, nr. 1, p. 39—41.

ION IORDAN, PETRE GÂŞTESCU, D. I. OANCEA, *Indicatorul localităţilor din România*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 276 p.

Întocmirea unei lucrări normative, în care să fie înregistrate toate localităţile ţării, cu diferitele denumiri şi schimbări, este o operă pe cît de importantă, pe atît de dificilă. O asemenea întreprindere impunea din partea autorilor ei o deosebită grijă pentru respectarea riguroasă a patrimoniului onomastic, ştiut fiind faptul că toponimele constituie adevărate documente de limbă şi de istorie, păstrătoare fidele ale evenimentelor petrecute de-a lungul timpului pe teritoriul ţării noastre. Eficienţa, accesibilitatea şi utilitatea acestei opere aveau să fie verificate prin preluarea şi folosirea acestor date de către diversele

cadre de cercetători preocupați de problemele teritoriale, toponimice, folclorice, lingvistice, turistice etc. Toponimia — indiferent dacă avem în vedere toponimia majoră (numele continentelor, țărilor, regiunilor, județelor, comunelor, satelor etc.) sau toponimia minoră (denumirile cartierelor, sectoarelor, străzilor, parcurilor, așezămintelor cultural-artistice, întreprinderilor sau instituțiilor) interesează numeroase și variate categorii de specialiști, ea fiind, în realitate, un domeniu de graniță, la intersecția mai multor științe[1] — geografie, lingvistică, etnografie și altele.

Recenta apariție a *Indicatorului de localități din România*, semnată de Ion Iordan, Petre Gâștescu și D. I. Oancea, pune la dispoziția specialiștilor și a maselor largi un instrument de lucru de o mare însemnătate și utilitate practică. După un *Cuvînt introductiv*, unde sînt prezentate motivele care au condus la elaborarea acestei lucrări, autorii ne asigură că au încercat să redea exact situația administrativă actuală a tuturor localităților existente și, în limita posibilităților, schimbările suferite de unele localități în ceea ce privește denumirea, desființarea, înglobarea, contopirea cu alte localități etc. În capitolul următor, intitulat *Date principale fizico- și economico-geografice ale județelor*, sînt înfățișate cele 39 de județe ale țării și municipiul București, pentru fiecare județ dîndu-se succinte și prețioase date geografo-monografice și statistice referitoare la așezare, suprafață etc. Pentru a facilita orientarea „pe teren" — în funcție de căile de comunicație, rețeaua de apă și comunele învecinate — sînt reproduse, în continuare, **40** de hărți ale celor **39** de județe și a municipiului București, după care sînt înșirate, în ordine alfabetică, cele **47** de municipii, cu indicarea județelor din care fac parte *(Alba-Iulia — jud. Alba, Craiova — jud. Dolj)*, **189** de orașe cu notarea județului pentru fiecare în parte *(Băile Herculane — jud. Caraș-Severin, Rădăuți — jud. Suceava)*, **147** de comune suburbane, cu precizarea numelor municipiului și județului supraordonate *(Cordun — municipiul Roman, jud. Neamț; Slobozia — municipiul Giurgiu, jud. Ilfov)*, **2563** de comune cu menționarea județului respectiv *(Bulzești — jud. Dolj, Crevedia — jud. Ilfov)*. Între paginile 67 și 276 este înregistrat, pe două coloane, un indice alfabetic general al tuturor localităților din România (municipii, orașe, comune suburbane, comune și sate). În această listă completă sînt cuprinse și vechile localități care au suferit modificări de organizare și de denumire.

★

Dacă prezentarea sistematică, simplă, clară, accesibilă a materialului este fără cusur, cîteva observații se pot face, de pildă, cu privire la absența unor lămuriri preliminare pentru cititori, unde și-ar fi avut locul expunerea (și motivarea) principiilor care au stat la baza fixării scrierii unor nume de localități, sau cu privire la eficiența marcării grafice diferențiate (prin culoare, caracter de literă, punct, asterisc etc.) a denumirilor ieșite din uz, precum și alte situații de acest gen, la unele dintre ele urmînd să ne referim în rîndurile de mai jos:

a) Majoritatea toponimicelor sînt articulate. La cele cu forma de masculin la singular, indiferent dacă sînt sau nu urmate de determinări, nu se notează articolul enclitic *-l* (*Cîrligu, Vîrteju, Bîrlogu, Oțelu, Lutu Roșu, Satu Mare, Mihai Viteazu, Sighetu Marmației* etc.). Există, totuși, cazuri cînd articolul este notat (*Frasinul, Milcovul, Izvorul Rece, Jiul, Cernatul de Sus* etc.). Care a fost principiul potrivit căruia s-au fixat aceste norme? Explicația ar fi fost cu atît mai utilă cu cît ar fi lăsat mai puțin loc derutei și ar fi putut duce, credem, la înțelegerea normelor și „mecanismului" acestor transcrieri.

b) Problema scrierii cu sau fără cratimă ar fi trebuit, de asemenea, să fie explicată. Prezența sau absența cratimei ar fi apărut, în felul acesta, mai puțin obiectul hazardului, al fluctuației sau al inconsecvențelor, iar norma — odată fixată și regularizată — ar fi devenit obligatorie pentru toți și ar fi asigurat unitatea și corectitudinea dorite (*Ungureni Isăcescu, Ungureni-Jianu; Țigănuși Tîrg, Urdești-Tîrg; Frăsinetu Pădure, Ibănești-Pădure; Slobozia Silișcani, Slobozia-Umbrărești* etc.).

c) Toponimicele formate cu *Sîn-* și un nume propriu masculin, cu inițială vocală, apar cînd cu intercalarea lui *-t-*, cînd fără acest *-t-*, cînd cu cratimă, cînd fără, după cum (masculine sau feminine) apar scrise în două cuvinte sau într-unul singur (*Sînta Maria, jud. Sălaj; Sîntămăria de Piatră — jud. Hunedoara; Sîntămăria-Orlea, jud. Hunedoara, Sîntămărie, jud. Alba; Sînandrei, jud. Timiș; Sîntandrei, jud. Bihor; Sintandrei, jud. Hunedoara, Sîntandrei, jud. Mureș; Sîniacob, jud. Bihor; Sintion, jud. Bihor; Sintionluncă, jud. Mureș*; cf. și *Sintana, Sintana de Mureș, Sintana Nirajului, Sintioana* și altele).

d) Nenumărate fluctuații apar și în scrierea numelor de localități care îl au pe *-t-* sau pe *-ă-* în temă (*Mînăstirea, Mănăstirea*;

[1] Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, p. 1—16, și Al. Graur, *Nume de locuri*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, p. 10.

Mînăstioara, *Mănăstioara*; *Mînăstireni*, *Mănăstireni*; *Pîrîu*, *Pîrău* etc.).

e) Nu lipsesc nici unele regretabile erori de tipar sau chiar de „conținut": *Județul Ialomiț* (p. 23), *Poiana lui Matei, sat desființati* (p. 206), ca să nu mai vorbim de orașul *Cluj*, care a rămas cu vechea denumire, deși din 1974 poartă numele de *Cluj-Napoca*.

f) Nici absența unei liste de abrevieri nu poate fi trecută cu vederea, măcar pentru prescurtările mai puțin uzuale (*vf.* = vîrful, *loc.* = localitate sau locuitor?, *com.* = comună, *com. suburb.* = comună suburbană, *jud.* = județ și altele). Tot aici ar mai fi de remarcat inconsecvența cu care sînt folosite, concomitent, formele abreviate și cele neabreviate (*com.* și *comună*, *com. suburb.* și *comună suburbană*, *jud.* și *județul*, *loc.* și *localitatea* etc.).

g) Consultarea toponimicelor-omonime, care ating uneori cifre de ordinul sutelor, creează destule dificultăți, necesitînd din partea celor care cercetează lucrarea parcurgerea unui mare număr de titluri înșirate pe pagini și coloane (de ex. *Slobozia*, cu și fără determinări, apare de 69 de ori, *Popești* de 51 de ori, *Izvoru* de 35 de ori, *Lunca* de 121 de ori, *Podu* de 46 de ori, *Poiana* de 138 de ori etc.). Ar fi fost bine, poate, ca în sistematica notării acestor toponimice-omonime, autorii lucrării să fi fost preocupați de găsirea unei modalități de ușurare a consultării lor.

★

Cu toate aceste modeste observații, considerăm că lucrarea pe care am recenzat-o se înscrie, ca o remarcabilă contribuție, în seria lucrărilor normative ce și-au propus drept scop principal strîngerea, inventarierea și recomandarea formelor oficiale, corecte și unitare de notare a numelor de locuri din Republica Socialistă România. Pentru colectivele de lexicologie și lexicografie, precum și pentru cele de onomastică și de dialectologie, *Indicatorul localităților din România* este de mare și real folos tocmai datorită faptului că pune la dispoziția cercetătorilor un ghid orientativ, pe cît de științific și de competent, pe atît de util și de ușor de consultat. Pe baza lui se va putea asigura scrierea exactă și unitară a toponimicelor — nume de localități — din țara noastră și se vor rectifica greșelile făcute pînă în prezent în notarea unora dintre ele (*Sighet* sau *Sighetul Marmației* în loc de forma corectă *Sighetu Marmației*; *Zălau* în loc de *Zalău*, *Petroșeni* în loc de *Petroșani*, *Dorna Cîndrenilor* în loc de *Dorna Candrenilor*, *Izvorul Alb* în loc de *Izvoru Alb*, *Ighișul Nou* în loc de *Ighișu Nou* etc.). Lista ar putea fi încă mult lărgită. Nu credem că este cazul să insistăm, ținînd seama și de faptul că, în 1965, autorii *Dicționarului limbii române (LLR)* nu puteau prevedea unele dintre modificările ce aveau să se facă în 1968. Azi, însă, se impune ca aceste rectificări să fie operate (ne referim la regiuni, raioane, comune sau sate desființate, subordonate, contopite, înglobate etc.); de asemenea, schimbările survenite în urma unor hotăriri dictate de evenimente excepționale, cum a fost cazul orașelor Drobeta-Turnu Severin sau Cluj-Napoca.

Ca și *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1971), *Indicatorul localităților din România* este o lucrare de mare utilitate practică și, tocmai de aceea, ar trebui să nu lipsească de pe masa de lucru a specialiștilor, a scriitorilor, a ziariștilor, precum și a tuturor acelora care se referă, în scrisul lor, la numele de locuri din țara noastră.

Luiza Seche

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Lingvistica". XIII. Karel Oštir — In memoriam, Ljubljana, 1973 (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani).

„Der Sprachdienst". Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (Wiesbaden), 19. Jahrgang, Mai 1975, Heft 5; Juni 1975, Heft 6; Juli 1975, Heft 7.

EUGEN DORCESCU, *Metafora poetică*, București, Editura Cartea românească, 1975.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd şi jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituţii, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector I — Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția Al. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ediția a II-a revăzută și adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., **22,50 lei**; **vol. II**, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografie analitică a limbii române literare (1780—1866), 1972, 215 p.**, 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., **21,50 lei**; **vol. III**, 1974, 400 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc, 1972, 169 p., 6,50 lei.**

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic, 1972, 203 p., 7,50 lei.**

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broșat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române, 1973, 204 p., 10,50 lei.**

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul în zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei; **II, 1975, 915 p., 48 lei.**

ION GHEȚIE, AL. MAREȘ. **Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea, 1974**, 388 p., broșat, 25 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., broșat, 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., broșat, 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. VI, 1974, 144 p., broșat, 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p. legat, 30 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Istoria științelor în România. Lingvistica**, 1975, 176 p., 7,50 lei.

EMESE KIS, **Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române**, 1975, 191 p., 8,75 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, IX, 1975, 256 p., 16,50 lei.

ION GHEȚIE, **Baza dialectală a românei literare, 1975, 695 p., 48 lei.**

LR. Anul XXV, nr. 1, p. 1—116, București, 1976

I. P. Informația — c. 618

42 200

Lei 6.—

I 8221

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXV

1976

mart. — apr.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Acad. ION COTEANU

Membri :

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei nr. 125, Sectorul 1, București.

Cititorii din străinătate se pot abona prin :

ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. 2001 telex 011226 — București.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei ,,Limba română".

La revue ,,Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à :

ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, 64—66, Calea Griviței, P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucarest, Roumanie.

ADRESA REDACȚIEI
Str. SPIRU HARET nr. 12
BUCUREȘTI, Sectorul 7
Telefon : 33.34.40, int. 496

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
BUCUREȘTI, Sectorul 1
Telefon : 13.94.40

I 8221.
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 2

SUMAR

GRAMATICĂ — VOCABULAR

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, Reflecţii asupra modalităţii contextuale de analiză a sensului (cu referire specială la verb) 119
I. T. STAN, Despre pluralul unor substantive şi adjective ale limbii române 137
FLORICA DIMITRESCU, Consideraţii asupra datării cuvintelor în DLR 143
DAN SLUŞANSCHI, Avatarurile unei etimologii : *căpcîn-căpcăun-călcăun* 149
Note etimologice (ANDREI AVRAM, DUMITRU LOŞONŢI) 155

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

ION ŞTEFAN, Poziţia lui Titu Maiorescu faţă de neologisme în ediţiile succesive ale studiilor sale critice 163
ŞTEFAN BADEA, *Lacul* — de la variante la forma definitivă 173
GH. CHIVU, Alternanţa ѫ — ѧ în textele vechi româneşti 181
ION GHEŢIE, Termenii de origine maghiară şi localizarea textelor rotacizante 187
I. RIZESCU, O copie muntenească din secolul al XVIII-lea a *Pravilei* lui Vasile Lupu 191
DIOMID STRUNGARU, Pe marginea interpretării normelor ortografice în recentele ediţii a două vechi gramatici româneşti 197

TOPONIMIE — DIALECTOLOGIE

GH. BOLOCAN, Sistemul entopic al limbii române şi rolul lui în toponimie 205
V. FRĂŢILĂ, Un fenomen fonetic dialectal : *s* > *ş*, *z* > *j* în unele grupuri consonantice urmate de sunete palatale 209

RECENZII

ALF LOMBARD, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, 1974 *(acad. Iorgu Iordan)* 215
GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974 (*Ioana Alexandra Negreanu*) 217

Cărţi şi reviste primite la redacţie 222

LR, Anul XXV, nr. 2, p. 117—222, Bucureşti, 1976

26126.

LIMBA ROMÂNĂ

REFLECȚII ASUPRA MODALITĂȚII CONTEXTUALE DE ANALIZĂ A SENSULUI (CU REFERIRE SPECIALĂ LA VERB)

DE

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

0. Observațiile din acest articol au o bază aplicativă, punctul de plecare constituindu-l concluziile la care am ajuns lucrînd mai multă vreme la un dicționar sintactic al verbelor românești, adică un dicționar care înregistrează restricțiile sintactice și de combinare semantică pentru fiecare unitate verbală. Am limitat analiza la contextul verbal (lingvistic), excluzînd pe cel situațional.

1. Există mai multe modalități de analiză contextuală a sensului, în funcție de modul de concepere, de definire și de specificare a contextului.

Alegerea unei modalități sau a alteia este uneori s u b i e c t i v ă, stînd la latitudinea cercetătorului să opteze, în urma unei operații proprii de evaluare, pentru un tip de analiză sau altul; alteori are o bază o b i e c t i v ă, în sensul că specificul domeniului de analizat îi impune cercetătorului o anumită modalitate de analiză. Dacă, în cazul verbului, cercetătorul are latitudinea de a alege dintre mai multe tipuri de analiză contextuală, trecerea la o altă zonă a limbii, și anume la domeniul substantivului și al adjectivului, impune de la sine restrîngerea posibilităților de analiză. De asemenea, deplasarea interesului de la semantica verbelor, urmărite ca unități lexicale, la semantica timpurilor verbale înseamnă, implicit, limitarea analizei contextuale la un anumit tip de context.

1.1. Specificul sintactic al verbului, constînd în capacitatea acestuia de a fi centrul enunțului, adică termenul în jurul căruia se organizează, prin fenomenul restricțiilor de caz, de prepoziție sau de conjuncție, ceilalți constituenți ai enunțului, precum și specificul semantic al verbului, constînd în calitatea lui de nucleu care „atrage" „actanții" și diferite „circumstanțiale", fac din verb domeniul cel mai fructuos pentru aplicarea analizei contextuale.

În cazul verbului, contextul lingvistic poate fi analizat, descris din următoarele puncte de vedere:

a) Contextul este specificat în termenii părților de vorbire (în termeni „categoriali" în limbajul lui N. Chomsky [1]), și anume: contextul [—— Nominal], unde Nominal simbolizează toate cazurile de substantiv, pronume și numeral substituibile printr-un pronume personal (ex. **El** *citește* **o carte, Al doilea** *a plecat*); contextul [—— Aj], unde Aj reprezintă adjectivul (ex. *El este* **bolnav**); contextul [—— Av], unde Av semnifică adverbul (ex. *El se poartă* **corect**, *Amintirile* **mai** *dăinuiesc* **încă**); contextul [—— Sb], unde Sb are în vedere situațiile de substantive nesubstituibile

[1] Cf. *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965, p. 68.

printr-un pronume personal (ex. *El mă învață* **carte**, *Mă numesc* **Gheorghe**); contextul [—— Numeral], simbolizînd cazurile de grupări cu numeral cardinal nesubstituibile printr-un pronume (ex. *Caietul costă* **cinci lei**, *Sacul cîntărește* **zece kilograme**); contextul [Refl ——], semnificînd cazurile de reflexiv obligatoriu, de reflexiv nepronominal (ex. *El* **se** *mîndrește cu voi*, *El* **se** *preface că nu înțelege*); contextul [—— V], simbolizînd un verb la un mod personal (ex. *Trebuie* **să plec**, *El dorește* **să plece**).

Detalierea contextului categorial se face prin introducerea termenilor care asigură legătura diverselor părți de vorbire cu verbul, deci prin care se realizează coeziunea în interiorul grupului verbal. Astfel, în scopul descrierii detaliate a contextului, se introduc cazul, care diferențiază diversele nominale, prepoziția, care diferențiază un nominal cazual de unul prepozițional sau un adverb neprepozițional de unul legat prin prepoziție, conjuncția și relativul [2].

Aplicînd cu scop ilustrativ tipul (a) de analiză contextuală, obținem :

bizui : $\left[\text{Refl}_{ac} \text{ —— } \text{Nominal}_{nom} \frown \left\{ \begin{matrix} \left\{ \begin{matrix} pe \\ în \end{matrix} \right\} \frown \text{Nominal} \\ că \frown \text{P} \end{matrix} \right\} \right]$

citi : $[\text{—— } \text{Nominal}_{nom} \frown (\text{Nominal}_{dat}) \frown (\text{Nominal}_{ac})]$

comporta : $[\text{Refl}_{ac} \text{ —— } \text{Nominal}_{nom} \frown \text{Av}]$

costa : $\left[\text{—— } \text{Nominal}_{nom} \frown (\text{Nominal}_{ac}) \frown \left\{ \begin{matrix} \text{Numeral} \\ \text{Av} \end{matrix} \right\} \right]$

deveni : $\left[\text{—— } \text{Nominal}_{nom} \frown (\text{Nominal}_{dat}) \frown \left\{ \begin{matrix} \text{Aj} \\ \text{Nominal}_{nom} \end{matrix} \right\} \right]$

intitula : $\left[\text{—— } \text{Nominal}_{nom} \frown \text{Nominal}_{ac} \frown \left\{ \begin{matrix} \text{Sb} \\ \text{Av} \end{matrix} \right\} \right]$

învăța : $\left[\text{—— } \text{Nominal}_{nom} \frown \text{Nominal}_{ac} \frown \left(\left\{ \begin{matrix} \text{Sb} \\ \left\{ \begin{matrix} că \\ să \end{matrix} \right\} \frown \text{P} \\ \text{Rel} \frown \text{P} \end{matrix} \right\} \right) \right]$

plăcea : $\left[\text{—— } \left\{ \begin{matrix} \text{Nominal}_{nom} \\ \left\{ \begin{matrix} că \\ să \end{matrix} \right\} \frown \text{P} \\ \text{Rel} \frown \text{P} \end{matrix} \right\} \frown \text{Nominal}_{dat} \right]$

sinchisi : $\left[\text{Refl}_{ac} \text{ —— } \text{Nominal}_{nom} \frown \left\{ \begin{matrix} de \frown \text{Nominal} \\ că \frown \text{P} \end{matrix} \right\} \right]$

[2] Prin *relativ* am înțeles clasa pronumelor și a adverbelor relative.

Indicii *nom*, *dat*, *ac*, aşezaţi la dreapta simbolurilor Nominal şi Refl, notează cazul. Printr-un sistem de paranteze am relevat anumite particularităţi ale determinanţilor: paranteza rotundă notează posibilitatea suprimării unui determinant, deci prezenţa lui facultativă; paranteza-acoladă notează posibilitatea verbului de a admite succesiv mai multe construcţii (de exemplu, fie o construcţie cu Nominal, fie o construcţie cu propoziţie, conjuncţională sau relativă); săgeata ⟵ indică obligativitatea unei structuri ternare, în care un constituent implică nu numai prezenţa verbului, ci şi ocurenţa altui constituent, cu care se află într-o relaţie de identitate referenţială.

Contextele stabilite mai sus corespund următoarelor tipuri de enunţuri reale ale limbii române:

bizui: *El se bizuie pe tine, El se bizuie în puterile (lui), El se bizuie că are prieteni*;
citi: *El îmi citeşte o carte, El citeşte o carte*;
comporta: *El se comportă corect*;
costa: *Caietul mă costă cinci lei, Caietul costă cinci lei, Caietul costă mult*;
deveni: *El îmi devine simpatic, El devine înţelegător, El devine medic*;
intitula: *El a intitulat filmul „Răscoala", El intitulează cartea aşa*;
învăţa: *El mă învaţă carte, El mă învaţă, El mă învaţă să citesc, El mă învaţă că trebuie (să muncesc), El mă învaţă cum să procedez*;
plăcea: *Îmi place muzica, Îmi place că eşti vesel, Îmi place să fii vesel, Îmi place cum munceşti*;
sinchisi: *El (nu) se sinchiseşte de tine, El (nu) se sinchiseşte că nu şi-a luat examenul.*

b) Contextul este specificat în termenii funcţiilor sintactice, adică în termenii funcţiilor de subiect, obiect direct, obiect indirect, circumstanţial etc. Inventarul funcţiilor sintactice diferă de la un cercetător la altul, ca urmare a unei analize mai detaliate sau mai puţin detaliate, a unei analize mai riguroase sau mai puţin riguroase, a unei optici tradiţionale sau moderne. Pentru exemplificare folosesc următoarele funcţii sintactice: subiect (simbolizat prin Subiect), obiect direct (simbolizat prin Obdir), obiect indirect (simbolizat prin Obind), obiect secundar (simbolizat prin Obsec), obiect prepoziţional (simbolizat prin Obprep), atributiv (simbolizat prin Atributiv), modal şi cantitativ (simbolizate prin Mod şi Cant). Funcţia de Obsec corespunde în gramatica curentă celui de-al doilea complement direct, cel care indică obiectul nonanimat din construcţiile dublu tranzitive. Funcţia de Obind are în vedere numai complementele indirecte în dativ şi construcţiile prepoziţionale cu *la* substituibile cu dativul. Celelalte complemente indirecte din gramatica curentă, deci construcţiile prepoziţionale necircumstanţiale, sînt cuprinse în Obprep. Atributivul corespunde numelui predicativ şi elementului predicativ suplimentar. Mod şi Cant sînt două tipuri de circumstanţiale. Supunînd aceleaşi verbe la o analiză contextuală de tip (b), obţinem:

bizui: [Refl —— Subiect^Obprep]
citi: [—— Subiect^(Obind)^(Obdir)]
comporta: [Refl —— Subiect^Mod]
costa: [—— Subiect^(Obdir)^Cant]
deveni: [—— Subiect^(Obind)^Atributiv]

intitula : [—— Subiect⌢Obdir⌢Atributiv]
învăța : [—— Subiect⌢Obdir⌢(Obsec)]
plăcea : [—— Subiect⌢Obind]
sinchisi : [Refl —— Subiect⌢Obprep].

La verbele *bizui*, *comporta*, *sinchisi* am înregistrat contextul Refl în termeni categoriali și nu funcționali, dat fiind caracterul afuncțional al reflexivului în aceste situații.

c) Contextul este specificat în termenii trăsăturilor semantice inerente ale vecinătăților Nominal și Av (sau, folosind limbajul lui N. Chomsky, în termenii trăsăturilor „selecționale" [3]). Această detaliere a contextului presupune în prealabil o stabilire a vecinătăților în termeni „categoriali" sau „funcționali". O analiză contextuală de tip (c) arată astfel :

citi : [—— (+Uman)$_{\text{Subiect}}$ ⌢ (+Uman)$_{\text{Obind}}$ ⌢ (−Animat, −Abstract, −Indefinit)$_{\text{Obdir}}$]

comporta : [Refl —— (+Animat, ±Uman)$_{\text{Subiect}}$ ⌢ (+Mod)]

costa : [—— ({−Animat, −Abstract} / {−Animat, +Abstract, +Indefinit})$_{\text{Subiect}}$ ⌢ (+Uman)$_{\text{Obdir}}$ ⌢ (+Cantitate)]

sinchisi : [Refl —— (+Uman)$_{\text{Subiect}}$ ⌢ ({+Uman} / {−Animat, +Abstract, +Indefinit})$_{\text{Obprep}}$]

Dacă analiza prealabilă s-a efectuat în termenii trăsăturilor „categoriale" și nu „funcționale", atunci în locul indicilor Subiect, Obdir, Obind, Obprep va apărea Nominalul. De exemplu :

citi : [—— (+Uman)$_{\text{Nominal}}$ ⌢ (+Uman)$_{\text{Nominal}}$ ⌢ (−Animat, −Abstract, −Indefinit)$_{\text{Nominal}}$]

[3] Cf. N. Chomsky, *op. cit.*, p. 113—114.

Parantezele-acolade, folosite pentru *costa* și *sinchisi*, notează faptul că verbul *costa* acceptă fie un subiect cu trăsăturile semantice $\begin{bmatrix} -\text{Animat} \\ -\text{Abstract} \end{bmatrix}$ (ex. *Caietul costă* ...), fie un subiect cu trăsăturile $\begin{bmatrix} -\text{Animat} \\ +\text{Abstract} \\ +\text{Indefinit} \end{bmatrix}$ (ex. *Faptul că am plecat m-a costat mult*), iar verbul *sinchisi* acceptă și un obiect prepozițional cu trăsătura [+Uman] (ex. *Mă sinchisesc de voi*), și cu trăsăturile $\begin{bmatrix} -\text{Animat} \\ +\text{Abstract} \\ +\text{Indefinit} \end{bmatrix}$ (ex. *Nu mă sinchisesc de faptul că* ...).

Analiza selecțională se realizează în limitele limbajului standard, ale limbajului neutru, și, ca atare, nu ne vor interesa enunțuri ca: *Te citesc ca pe o carte*, unde obiectul direct are trăsătura [+Uman], sau enunțuri ca: *Mașina citește textul*, unde subiectul are trăsătura [−Animat]. Asemenea enunțuri le considerăm „devieri" metaforice de la normele standard. Dealtfel, în domeniul regulilor selecționale, distincția „acceptabilitate" / „nonacceptabilitate" nu este deloc tranșantă, limitele acceptabilității variind de la un vorbitor la altul, în funcție de experiența lui extralingvistică, de intenția stilistică etc.

d) Contextul este specificat în termeni lexicali, prin enumerarea unităților lexicale pe care verbul le admite. De exemplu:

caria: [Refl —— *dinte*]
căni: [—— *om*, *bărbat*, *moș* ... *păr*, *barbă*, *mustață*]
chelălăi: [—— *câine*]

O asemenea analiză contextuală este ușor de realizat pentru verbe caracterizate prin restricții contextual-semantice foarte mari (este cazul verbelor *caria*, *căni*, *chelălăi*); analiza este inutilizabilă pentru majoritatea verbelor care admit ca vecinătăți clase lexicale largi, clase „deschise".

e) Contextul este specificat în termenii unor categorii semantice de tipul „actanților" (din teoria lui L. Tesnière [4]), de tipul „cazurilor" sau „argumentelor" (din teoria lui Ch. J. Fillmore [5]), de tipul „rolurilor" (din teoria lui D. T. Langendoen [6]). Teoretic, cercetătorii recunosc valoarea universală a „cazurilor" și, implicit, existența unui inventar comun de „cazuri" pentru toate limbile. În fapt, inventarul de „cazuri" diferă de la un cercetător la altul și chiar în lucrările aceluiași cercetător, în funcție de caracterul mai detaliat sau mai puțin detaliat al analizei semantice. Pentru exemplificare folosesc următoarele „cazuri": agent, pacient, cauzal, dativ [7], rezultat, instrument, țintă, sursă, locativ. Semnificațiile categoriilor Agent, Pacient, Cauzal, Instr (= Instrument), Rez (= Rezultat), Loc (= Locativ) sînt cele curente; categoria Dativ desemnează „cazul ființei animate afectate de stare sau de acțiune", categoria Țintă

[4] Cf. *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, Klincksieck, 1959.
[5] Cf. *The Case for Case*, în *Universals in Linguistic Theory*, edited by E. Bach, R. Harms, 1968.
[6] Cf. *Essentials of English Grammar*, Holt, Rinehart and Winston, 1970.
[7] Categoria *Dativ* apare uneori și sub numele de *Experimentator*.

desemnează „mișcarea spre ..., direcția, punctul de ajungere", iar categoria Sursă, „punctul de plecare". Aplicînd o analiză contextuală de tip (e), obținem :

aminti : [—— (Cauzal) / (Agent)^Dativ^Pacient]
citi : [—— Agent^Pacient]
durea : [—— Dativ^Loc]
îmbătrîni : [—— (Cauzal)^Dativ]
locui : [—— Dativ^Loc]
plăcea : [—— Dativ^Pacient]
rostogoli : [—— (Agent) / (Cauzal)^Pacient^Sursă^Țintă]
sparge : [—— Agent / Cauzal^Pacient^(Rez)]
trimite : [—— Agent^(Instr)^Pacient^Țintă]
tremura : [—— (Cauzal)^Dativ]
veni : [—— Agent / Pacient^(Instr)^Sursă^(Țintă)]

Parantezele rotunde indică posibilitatea ca un anumit „caz" să nu se actualizeze în structura de suprafață. Astfel, verbul *îmbătrîni* se înregistrează și în construcția *El îmbătrînește*, cu structura Verb^Dativ, dar și în construcția *Necazurile l-au îmbătrînit*, cu structura Verb^Cauzal^Dativ. Semnul / dintre două „cazuri" se utilizează pentru situația de incompatibilitate a două „cazuri" în aceeași construcție (este situația Agentului și a Cauzalului), indicînd posibilitatea verbului de a se construi succesiv cu Cauzal și Agent (ex. *Copilul rostogolește mingea*, unde apare Agentul, și *Furtuna rostogolește piatra*, unde apare Cauzalul). În cazul verbului *sparge*, semnele folosite indică prezența facultativă a Rezultatului (vezi construcția *Ion sparge oglinda în bucăți*, alături de *Ion sparge oglinda*) și alegerea succesivă a Agentului (ex. *Ion sparge* ...) sau a Cauzalului (ex. *Vîntul sparge* ...). În cazul verbului *trimite*, Instrumentul este facultativ (vezi construcția *El trimite scrisoarea prin poștă*, alături de *El trimite scrisoarea*), iar categoria Țintă se actualizează fie printr-o formă flexionară de dativ (ex. *El* **mi-***a trimis o scrisoare*), fie printr-o construcție circumstanțială (ex. *El a trimis o scrisoare* **la Paris**). *Veni* este un verb care poate actualiza și categoria de Sursă, și cea de Țintă (ex. *El vine* **de la București la Cluj**) ; categoria Sursă se actualizează atît printr-o construcție circumstanțială (vezi exemplul anterior), cît și printr-o formă cazuală de dativ (ex. **Mi-***a venit o scrisoare*) ; pe poziția sintactică a subiectului pot apărea atît Agentul (ex. *Elevul vine* ...), cît și Pacientul (ex. *Scrisoarea vine* ...).

Dintre cele cinci modalități de definire a contextului, se opun net (a), (b), (c) — toate modalități sintactice — față de (d) — modalitate lexicală — , față de (e) — modalitate logico-semantică. Includerea tipului (c) în categoria modalităților sintactice se explică prin concepția sintactică a lui N. Chomsky, care include în sintaxă și nivelul „selecțional".

Cercetătorul optează, în urma unei operații proprii de evaluare, pentru una din ele sau pentru asocierea unora dintre aceste modalități. N. Chomsky asociază modalitățile sintactice (a), (c), eliminînd din analiză modalitatea (b), pe care o consideră redundantă, adică total deductibilă din modalitatea (a). Alți cercetători [8] includ în analiză și tipul de context

[8] Cf. Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*.

(b), plecînd de la constatarea că descrierea (b) nu este total deductibilă din (a) și că informația pe care o procură asocierea modalităților (b) și (a) este sporită față de informația pe care o dă exclusiv (a). În acest ultim caz, analiza contextuală se efectuează mai întîi pe baza contextului „funcțional", deci pe baza contextului de tip (b); clasele obținute se detaliază pe baza contextului „categorial", deci folosind contextul de tip (a); la rîndul lor, clasele obținute se detaliază pe baza contextului „selecțional", deci folosind tipul de context (c).

1.2. Dacă se schimbă domeniul de analizat — de la clasa verbului la clasa numelui, a substantivului și a adjectivului —, opțiunea pentru o modalitate sau alta de analiză contextuală este obiectiv limitată, deoarece substantivele și adjectivele, cu rare excepții, nu se deosebesc între ele la nivel „categorial". Avînd în vedere contextele formulate în termeni de categorii, substantivele (și același este și comportamentul adjectivelor) satisfac, cu mici excepții, aceleași contexte [9]. Ca urmare, apare imposibilitatea aplicării modalităților de analiză (a), (b) și (e). Pentru substantive și adjective, modalitățile de analiză contextuală sînt (c) și (d), adică analiza substantivului se realizează fie în termenii trăsăturilor semantice (selecționale) ale adjectivului, fie prin enumerarea clasei lexicale de adjective admise, iar analiza adjectivului se realizează, pe aceleași principii, prin raportare la substantiv.

Limitarea analizei contextuale a substantivului și a adjectivului la tipurile de context (c) și (d) atrage după sine dificultăți sporite pentru efectuarea analizei, deoarece, în timp ce contextele stabilite în termeni „categoriali", în termeni „funcționali" sau în termenii „cazurilor" sînt în număr limitat (inventarul de „categorii", de „funcții" sau de „cazuri" nu depășește zece-cincisprezece termeni), inventarul trăsăturilor semantice este incomparabil mai mare (pentru fiecare zonă lexicală, noi și noi trăsături semantice devin relevante).

1.3. În cadrul verbului, dacă analiza semantică se deplasează de la semantica verbelor — urmărite ca unități lexicale — la semantica timpurilor verbale, se limitează implicit și tipurile de context utilizabile în analiză, rămînînd relevante contextele de tip (c) și (d). În cadrul sistemului timpurilor verbale, opozițiile se stabilesc pe baza inventarierii, prin enumerare, a clasei adverbelor de timp admise (operație posibilă, pentru că adverbul este o clasă lexicală puțin numeroasă) și apoi se recurge la analiza acestora în trăsături semantice.

În concluzie, ceea ce decurge din această primă parte a articolului este posibilitatea de a concepe și de a specifica contextul în diferite feluri și faptul că alegerea unui tip sau a altuia de analiză contextuală are loc fie în urma unei evaluări a procedeului (ca în cazul verbului), fie ca urmare a specificului domeniului de analizat (ca în cazul numelui).

---

[9] În *Sintaxa transformațională a limbii române* de E. Vasiliu și Sanda Golopenția-Eretescu, p. 86—87, se subliniază că numai contextele [Det ———] și [——— Conj^P], semnificînd articolul nehotărît și o propoziție subordontă conjuncțională, au capacitatea de a distinge substantivele între ele; alte contexte nominale, și anume: [——— Aj] (= adjectiv), [——— Nominal_{gen}] (= nominal în genitiv) și [——— Prep^Nominal] (= nominal prepozițional), nu sînt semnificative pentru clasificarea substantivului, fiind satisfăcute de orice substantiv.

2. Analizînd posibilitatea de aplicare a analizei contextuale nu la zone limitate ale lexicului, ci la ansamblul lexicului, se constată că verbele şi adjectivele se analizează în termenii contextelor substantivale, iar pentru analiza substantivului se recurge la contextele adjectivale şi verbale; de asemenea verbul se analizează şi în termenii contextului adverbial, iar pentru adverb se recurge la verb. Ne găsim deci într-un cerc vicios, a cărui rezolvare devine posibilă numai în ipoteza limitării metodei de analiză contextuală la anumite zone ale lexicului. Credem că acesta este motivul pentru care N. Chomsky a limitat analiza contextuală la verb, pe care îl specifică în termenii substantivului, iar pentru substantiv a propus o analiză semantică noncontextuală, în funcţie de trăsături semantice inerente.

Mergînd pe linia raţionamentului lui N. Chomsky, apare clar că adoptarea analizei contextuale pentru verb şi adjectiv (verbul analizat în termenii substantivului şi ai adverbului, iar adjectivul analizat în termenii substantivului) obligă la abandonarea ei pentru substantiv şi adverb. În acest caz, substantivul şi adverbul trebuie analizate noncontextual, paradigmatic.

2.1. Opunerea verbului şi a adjectivului, pe de o parte, asupra cărora se aplică o analiză contextuală, şi a substantivului şi a adverbului, pe de altă parte, asupra cărora se aplică o analiză semantică noncontextuală, implică ideea că se pot explica absolut toate trăsăturile semantice ale verbului şi adjectivului exclusiv pe baza unei analize contextuale. Or, cel puţin pentru verb, în stadiul actual al cercetării, acest punct de vedere nu este confirmat. Pe baza analizei contextuale se pot explica foarte multe aspecte ale semanticii verbului; rămîne însă o zonă pentru care analiza contextuală este insuficientă, fiind necesară continuarea ei cu o analiză semantică noncontextuală, paradigmatică [10].

În stadiul pe care l-a atins cercetarea astăzi, insuficienţa analizei contextuale în cazul verbului se datoreşte, poate, şi unor insuficienţe privind analiza în trăsături semantice a vecinătăţilor, adică a substantivului. În condiţiile rafinării analizei semantice noncontextuale a substantivului, probabil că şi analiza verbului ar deveni mai detaliată, mai cuprinzătoare, ipoteză care rămîne însă de verificat.

3. Pentru analiza contextuală a verbului am adoptat tipurile de contexte (b), (a), (c). Adoptarea contextelor (b), (a), (c) înseamnă folosirea unui model sintactic de descriere a structurii propoziţiei, opus modelului semantic, propus de Ch. J. Fillmore. Pentru semantica verbului nu este însă indiferent ce tip de model sintactic se adoptă, în sensul alegerii între un model analitic şi unul transformaţional. În ipoteza alegerii unui model analitic, care nu distinge structurile nucleare (de bază) de cele obţinute prin transformare, multe trăsături sintactice devin nerelevante pentru semantica verbului. Analiza contextuală în acest caz este inutilizabilă. De exemplu:

— În enunţurile *El se face bolnav*, *El se face cuminte*, care au aceeaşi structură de constituenţi ([Refl_{ac} —— Nominal_{nom}^Aj)], perspectiva ana-

[10] Punctul acesta de vedere este sugerat şi de E. Vasiliu şi Sanda Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, p. 107, şi de lucrarea noastră, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, p. 40 şi 205—206.

litică nu este în stare să explice de ce *a se face* este ambiguu, putîndu-se interpreta ca „a se preface" și ca „a deveni".

— Modelul analitic nu poate explica de ce trei apariții contextual diferite ale lui *a trebui*, și anume: *Îmi trebuie cărți*, *Trebuie să citesc o carte* și *Cartea trebuie citită*, reprezintă, de fapt, numai două sensuri distincte: „a avea nevoie" (în *Îmi trebuie cărți*) și „a fi necesar (în *Trebuie să citesc o carte* și *Cartea trebuie citită*).

— În enunțurile *El pare inteligent* și *Pare că el este inteligent* sau în enunțurile *El mă crede deștept* și *El crede că eu sînt deștept*, modelul analitic nu poate să explice de ce verbele *părea* și, respectiv, *crede* au același sens în ambele apariții, deși structura de constituenți pe care o satisface fiecare este diferită (*părea* apare în contextele [—— Nominal_{nom} ^Aj] și [—— Conj^P], iar *crede* în contextele [—— Nominal_{nom} ^Nominal_{ac} ^Aj] și [—— Nominal_{nom} ^Conj^P]).

— Un model analitic nu este în stare să explice de ce verbul, sub aspect semantic, este echivalent cu sine însuși în toate aparițiile sale, în structuri de bază și în structuri obținute prin transformare, deși contextul pe care-l satisface este diferit. De exemplu, verbul *a ajunge* are același sens în *El ajunge departe* și în *Se ajunge departe*; *a sfătui* are același sens în *El m-a sfătuit să renunț*, în *Ne-am sfătuit să renunț* și în *M-am sfătuit cu el să renunț*; *a sparge* are același sens în *Copilul sparge geamul* și în *Geamul se sparge*; *a interesa* are același sens în *Mă interesează plecarea ta* și în *Mă interesez de plecarea ta*[11] etc.

În concluzie, dintre un model sintactic analitic și altul transformațional, relevant pentru semantica verbului este cel transformațional. Adoptarea unui model sintactic transformațional înseamnă că: a) se limitează analiza contextuală la structurile de bază; numai în aceste structuri contextul este semantic relevant; b) sînt semantic identice toate aparițiile unui verb în structuri obținute prin transformare și în structură de bază, deși, contextual, aceste apariții pot fi diferite.

4. Încercăm să stabilim în cele ce urmează care sînt avantajele și limitele metodei analizei semantice contextuale, analiză concepută în felul stabilit mai înainte, adică într-o descriere sintactico-selecțională — pe baza tipurilor de contexte (b), (a) și (c) — și numai în structuri de bază.

Aprecierea avantajelor acestei metode presupune urmărirea separată a următoarelor aspecte:

— capacitatea metodei de a delimita sensurile unui verb în cazurile verbelor omonime sau polisemantice;

— capacitatea metodei de a defini, de a specifica sensul sau sensurile unui verb;

— capacitatea metodei de a sugera mecanismul intim de actualizare a unui sens prin indicarea cazurilor cînd verbul, sub aspect semantic, este independent de context și a cazurilor cînd, dimpotrivă, este dependent de context, înglobînd în configurația lui semantică trăsături semantice ale determinanților.

---

[11] În aceste exemple nu ne interesează că într-un enunț apare sensul „impersonal" sau cel „pasiv" ori cel „reciproc", sensuri care lipsesc din celălalt enunț, deoarece sensurile „impersonal", „pasiv" sau „reciproc" se datoresc construcției și nu verbului. Ceea ce vrem să relevăm aici este faptul că, în ciuda construcțiilor diferite, *ajunge* (și la fel *sfătui*, *sparge*, *interesa*) reprezintă aceeași unitate lexicală, același sens.

5. Premisa oricărei analize contextuale este aceea că, dacă un verb apare în contexte categorial și/sau funcțional diferite, atunci fiecare apariție contextual diferită se asociază cu un alt sens. Ca urmare, satisfacerea succesivă de către același verb a mai multor contexte înseamnă ambiguitate, înseamnă omonimie [12]. Sînt deci omonime două realizări ale aceluiași verb care satisfac contexte sintactic diferite. De exemplu, sînt omonime:

— *apuca*$_1$ (în *El apucă găleata de toartă* și *Copilul mă apucă de rochie*), *apuca*$_2$ (în *El apucă spre București*), *apuca*$_3$ (în *El se apucă de treabă*), *apuca*$_4$ (în *El a apucat să mă vadă*);

— *cădea*$_1$ (în *El cade din copac*, *Mingea cade pe stradă*), *cădea*$_2$ (în *Mi se cade partea asta*, *Mi se cade să primesc partea asta*);

— *răspunde*$_1$ (în *El mi-a răspuns ceva la întrebare*), *răspunde*$_2$ (în *El răspunde solicitărilor*), *răspunde*$_3$ (în *El răspunde de cineva (de ceva)*), *răspunde*$_4$ (în *Fereastra răspunde în grădină*) etc.

Diferența dintre o unitate și alta, dintre un sens și altul se manifestă la nivel sintactic prin:

— deosebiri în ce privește numărul de nominale admise și cazul nominalelor; așa se explică diferența dintre *răspunde*$_1$ și *răspunde*$_2$ (în *El mi-a răspuns ceva*, verbul este trivalent, selectînd cazurile nominativ, dativ și acuzativ, iar în *El răspunde solicitărilor* verbul este bivalent, selectînd cazurile nominativ și dativ);

— deosebiri în ce privește statutul nominalului (cazual sau prepozițional); așa se explică cele două sensuri diferite ale lui *răspunde* în *El mi-a răspuns ceva* și în *El răspunde de ceva* (în prima construcție, verbul se construiește numai cu nominale fără prepoziție, iar în a doua se construiește cu un nominal în nominativ și cu altul prepozițional); tot așa se explică cele două sensuri diferite ale lui *vedea* în *El mă vede* și *El vede de mine* (în prima construcție, *vedea* se construiește cu două nominale neprepoziționale, iar în a doua se construiește cu un nominal în nominativ și cu altul cu prepoziția *de*);

— deosebiri în ce privește natura morfologică a contextelor admise; așa se explică cele trei sensuri diferite ale lui *a fi* în *El este inteligent*, *El este aici*, *Era să se întîmple* (în primul enunț admite contextul [—— Nominal$_{nom}$^Aj], în al doilea enunț admite contextul [—— Nominal$_{nom}$^Av$_{loc}$], iar în al treilea [—— Conj^P]) sau cele trei sensuri diferite ale lui *ajunge* în *El mă ajunge*, *El ajunge sărac*, *El ajunge acasă* (în primul enunț *ajunge* satisface contextul [—— Nominal$_{nom}$^Nominal$_{ac}$], în al doilea satisface contextul [—— Nominal$_{nom}$^Aj], iar în al treilea [—— Nominal$_{nom}$^Av]);

— deosebiri în ce privește tipul de structură și natura relațiilor contractate; așa se explică diferența dintre cele două sensuri ale lui *însemna* din *El înseamnă ideile esențiale* și *El înseamnă ordine și echilibru*, unde, deși verbul în amîndouă construcțiile se combină cu două nominale, tipul de structură și relațiile dintre termeni sînt diferite (în prima construcție, nominalul *ideile* intră în relație directă numai cu verbul, în timp ce în a doua nominalele coordonate *ordine și echilibru* intră în relație directă și cu verbul, și cu nominalul subiect);

[12] Omonimia nu este privită aici din perspectiva clasică, nestabilindu-se nici o relație necesară între omonimie și etimologie.

— deosebiri în ce privește acceptarea unui context reflexiv; să se compare sensurile verbului *ajunge* din *El ajunge acasă* și *El se ajunge*, ale verbului *apuca* din *El apucă pîinea* și *El se apucă de treabă*, ale verbului *purta* din *El poartă o haină nouă* și *El se poartă corect* etc. (cele două apariții ale lui *ajunge*, *apuca*, *purta* se deosebesc contextual și prin acceptarea și, respectiv, neacceptarea contextului [Refl ——]);

— deosebiri în ce privește acceptarea ca vecinătate a unui nominal sau a unei propoziții; să se compare sensurile verbului *găsi* din *El găsește o carte* și *El găsește că fata este frumoasă*, ale verbului *apuca* din *El apucă pîinea* și *El apucă să plece*, ale verbului *da* din *El dă o carte* și *El dă să plece*, ale verbului *veni* din *Îmi vine o scrisoare* și *Îmi vine să fug* etc. (cele două apariții ale verbelor *găsi*, *apuca*, *da*, *veni* se deosebesc între ele prin acceptarea unui nominal, în prima apariție, și neacceptarea unui nominal, dar acceptarea unei propoziții, în a doua apariție);

— deosebiri în ce privește prezența obligatorie a unei vecinătăți adverbiale; să se compare cele două sensuri ale verbului *purta* din *El poartă haine noi* și *El se poartă corect*, cele două sensuri ale verbului *comporta* din *Meseria aleasă comportă riscuri* și *El se comportă satisfăcător* (unul din cele două sensuri se actualizează în prezența obligatorie a contextului [—— Av]);

— deosebiri în ce privește selecția unor prepoziții diferite; așa se explică sensurile diferite ale lui *a se bucura* din *El se bucură* **de** ... și *El se bucură* **la**..., sensurile diferite ale lui *a se lua* din *El se ia* **după** ... și *El se ia* **de**..., sensurile diferite ale lui *a se mărgini* din *El se mărginește* **cu**... și *El se mărginește* **la**..., sensurile diferite ale lui *obliga* din *El m-a obligat* **la**... și *El m-a obligat* **cu**..., sensurile diferite ale lui *ține* din *El ține* **la**... și *Asta ține* **de**... etc.;

— deosebiri în ce privește acceptarea ca vecinătăți a unor conjuncții și relative diferite; să se compare sensurile lui *urma* din *Urmează* **să** *plece* și *Urmează* **că** *a greșit*, sensurile lui *pretinde* din *El pretinde* **că**... și *El pretinde* **să**..., sensurile lui *inventa* din *El inventează* **că**... și *El inventează* **cum**..., sensurile diferite ale lui *urmări* din *El urmărește* **să**... și *El urmărește* **dacă**... etc.

În majoritatea exemplelor date, la realizarea diferenței semantice dintre o apariție și alta concurează simultan mai multe trăsături sintactice distincte, la care se adaugă adesea și diferențe selecționale. În toate aceste construcții, verbul izolat de context este semantic ambiguu; contextului îi revine rolul de dezambiguizare, ceea ce atrage după sine calitatea determinanților de determinanți obligatorii. Statutul de determinant obligatoriu (cu rol de dezambiguizare) îl au nu numai nominalele, ci și reflexivul, determinanții prepoziționali, determinanții adverbiali, elementele de relație (caz, prepoziție, conjuncție, relativ).

Exemplele anterioare, în care am putut explica sensurile diferite ale unui verb pe baze strict sintactice, adică pe baza contextelor sintactice diferite, permit formularea următoarei reguli de delimitare a sensurilor: *Dacă verbul X satisface contextele* [—— A] *și* [—— *B*], *atunci sens „a" ≠ sens „b"*.

5.1. Corolarul acestei reguli este că apariția unui verb într-un unic context „categorial" sau „funcțional" (deci un context de tip (a) sau

(b)) trebuie să aibă ca reflex semantic o situație de monosemantism. În realitate însă, apariția unui verb într-un unic context „categorial" sau „funcțional" nu înseamnă în mod necesar monosemantism, deoarece sensurile se delimitează nu numai la nivel sintactic („categorial" sau „funcțional"), ci și la nivel „selecțional". Satisfacerea de către un verb a unui unic context categorial, dar cu restricții selecționale diferite, poate să corespundă la sensuri diferite. Din compararea următoarelor construcții: *Judecătorul achită datoria / Judecătorul achită pe inculpat*; *El adoptă o lege / El adoptă un copil*; *El avansează fonduri / El avansează pe cineva*; *El lucrează grădina / El lucrează pe cineva*; *El notează ceva / El notează pe cineva*, se constată că verbe cu același corp fonetic și satisfăcînd aceeași formulă sintactică (anume [—— $\text{Nominal}_{\text{nom}}$ $\text{Nominal}_{\text{ac}}$]) au sensuri diferite ca urmare a unor restricții selecționale diferite pentru obiectul direct (într-o construcție apare restricția [—Animat], în cealaltă [+Uman]). De asemenea, din compararea construcțiilor: *El apreciază* {*oamenii* / *produsele*} */ El apreciază faptul că n-am muncit destul*; *El aude* {*pe Ion* / *zgomote*} */ El aude faptul că Ion a plecat*; *Ion mă privește / Mă privește faptul că vin tîrziu*; *El cade în groapă / El cade în dizgrație*, se constată că în cadrul aceleiași formule sintactice apar sensuri diferite ca urmare a relevației semantice a trăsăturilor selecționale (în primele două exemple, obiectele directe se opun prin seturile de trăsături selecționale $\begin{bmatrix}-\text{Abstract}\\-\text{Indefinit}\end{bmatrix}$ / / $\begin{bmatrix}+\text{Abstract}\\+\text{Indefinit}\end{bmatrix}$; în cazul lui *privi*, aceeași opoziție selecțională vizează subiectul, iar în cazul lui *cădea*, opoziția [—Abstract] / [+Abstract] privește obiectul prepozițional).

Constatarea caracterului semantic relevant al trăsăturilor selecționale ne obligă la reformularea regulii stabilite anterior în următorul sens: *Dacă verbul X satisface contextele* [—— *A*] *și* [—— *B*], *unde A și B au în vedere atît o diferență „categorială" sau „funcțională", cît și una „selecțională", atunci sens „a"* ≠ *sens „b"*.

5.2. Dezavantajele metodei de analiză contextuală în ceea ce privește operația de delimitare a sensurilor provin din lipsa caracterului de generalitate al regulii stabilite. Pe lîngă un număr mare de verbe ale limbii române în cazul cărora regula se verifică, constatăm și numeroase abateri de la regulă. Astfel, ca vorbitori ai limbii române, „simțim" că *ajuta* are același sens și într-o construcție tranzitivă, și într-una intranzitivă (vezi *El ajută cuiva*, *El ajută pe cineva*), că *succeda* are același sens și construit cu dativul, și construit cu acuzativul (vezi *a succeda cuiva*, *a succeda pe cineva*), că *rîvni* are același sens și într-o construcție tranzitivă, și într-una intranzitivă, prepozițională (vezi *El rîvnește ceva*, *El rîvnește la ceva*), că *îngriji* are același sens și într-o construcție cu acuzativul, și într-una prepozițională cu *de* (vezi *El te îngrijește*, *El îngrijește de tine*), că *anunța* are același sens în construcțiile *El mi-a anunțat ora plecării* și *El m-a anunțat ora plecării* (în prima este construit cu dativul, în a doua cu acuzativul), că *plăcea* are același sens în construcțiile *Ion îmi place*, *Îmi place de Ion* (în prima, cu dativ și nominativ, în a doua, cu dativ și grup

prepoziţional), că verbele *a sta* şi *a şedea* au acelaşi sens în *Îmi stă (şade) bine rochia asta* şi în *Îmi stă (şade) bine cu rochia asta* (în prima construcţie apar dativul şi nominativul, iar în a doua, în locul nominativului, apare un grup prepoziţional) etc.

În exemple de acest tip, contextele se diferenţiază unul faţă de celălalt prin statutul unui singur constituent. Există însă situaţii cînd contextele pot fi integral diferite, deosebindu-se sub aspectul întregii lor organizări, fără ca sensul verbului să înregistreze vreo modificare. Astfel, din compararea construcţiilor: *Grădina abundă de fructe / Fructele abundă în grădină*; *Mă călăuzesc după principiile tale / Principiile tale mă călăuzesc*; *Medicul i-a calmat durerea cu medicamente / Medicamentele i-au calmat durerea / Durerea i s-a calmat cu medicamente*; *Mă caracterizează cinstea / Mă caracterizez prin cinste*; *Mă interesez de soarta ta / Soarta ta mă interesează*; *Mă înconjur de oameni cinstiţi / Oameni cinstiţi mă înconjură*; *Ei încep şedinţa / Şedinţa începe*; *Mă mîhnesc la gîndul plecării / Gîndul plecării mă mîhneşte*; *Scap din vedere ceva / Ceva îmi scapă din vedere*; *Sudoarea şiroieşte pe frunte / Fruntea şiroieşte de sudoare* etc., se constată că, în ciuda organizării lor diferite, verbele *abunda, călăuzi, calma, caracteriza, interesa, înconjura, începe, mîhni, scăpa din vedere, şiroi* au fiecare cîte un singur sens.

Şi alte constatări indică lipsa de generalitate a regulii formulate mai sus:

— Numai în unele cazuri apariţia verbului în contextul unor prepoziţii diferite atrage modificări în sensul verbului; în multe cazuri, construcţia cu prepoziţii diferite nu modifică sensul verbului (să se compare: *El lucrează în grădină / pe casă / lîngă casă / peste drum / sub pod / deasupra casei / la primărie* etc.);

— Numai în unele cazuri apariţia în contextul unoi conjuncţii diferite se asociază cu diferenţe în sensul verbului; în multe cazuri, verbul se poate construi cu conjuncţii diferite fără nici o modificare a sensului (să se compare construcţiile: *El ştie că ...*, *El ştie să ...*, *El ştie dacă ...* sau construcţiile *El se gîndeşte că ...*, *El se gîndeşte să ...*, *El se gîndeşte dacă ...*);

— Numai în unele cazuri, opoziţiile selecţionale [+Animat] / [—Animat], [+Uman] / [—Uman], [+Abstract] / [—Abstract] au valoare semantic distinctivă; în foarte multe alte situaţii, aceleaşi opoziţii selecţionale n-au capacitatea de a deosebi două unităţi, două sensuri. (În construcţiile: *El califică oamenii / El califică lucrurile*; *El descrie oamenii / El descrie lucrurile*; *El aşteaptă o scrisoare / El aşteaptă un prieten*; *Copilul cade / Mingea cade*; *Îmi convine casa / Îmi convine situaţia / Îmi convine faptul că pleci*; *El răspunde de tine / El răspunde de plan / El răspunde de faptul că ...* etc., verbele, deşi apar în contexte selecţional diferite, nu-şi schimbă sensul.)

Neajunsurile metodei contextuale constau nu în existenţa unor excepţii de la regula formulată în § 5.1, ci în imposibilitatea găsirii criteriilor de predictare a cazurilor cînd o opoziţie „categorială" sau una „selecţională" este relevantă şi, invers, a cazurilor cînd aceleaşi opoziţii devin semantic nerelevante, deci se neutralizează. Lipsa criteriilor de predictabilitate face ca analiza contextuală să fie utilizabilă numai pentru o limbă cunoscută, rolul ei fiind explicativ, nu şi

descriptiv. Analiza contextuală nu asigură delimitarea sensurilor tuturor verbelor limbii române, ci rolul ei se reduce la explicarea pentru un număr limitat de situații a diferențelor de sens pe baze strict contextuale.

6. Urmărim în continuare în ce mod asigură analiza contextuală definirea (specificarea) sensului (sau a sensurilor) unui verb.

Posibilitățile analizei contextuale constau în indicarea, în configurația semantică a verbelor, a unora din trăsăturile semantice componente, rămînînd ca restul de trăsături să-l dea analiza paradigmatică.

6.1. În operația de specificare a unora dintre semele componente, un rol important revine c l a s i f i c ă r i l o r s i n t a c t i c e.

Clasificările sintactice, în cadrul descrierii sintactico-selecționale pe care am adoptat-o, se pot realiza în funcție de mai multe criterii, vizînd numărul diferit de restricții pe care le formulăm la stabilirea unei clase de verbe. Sînt posibile următoarele clasificări :

a) Clasificarea are drept criteriu formula sintactică identică, adică satisfacerea acelorași contexte, privite în toate detaliile „categoriale" sau „funcționale". Astfel, aparțin aceleiași clase verbele : *caligrafia*, *camufla*, *canaliza*$_1$ (ex. *Ei canalizează străzile*), *capitona*, *capsa*, *capta*$_1$ (ex. *Ei captează sursele de apă*), *captura*, *caricaturiza*, *cartografia*, *cartona*, *casa*, *cataloga*, *categorisi*$_1$ (ex. *El categorisește cărțile*), *cauteriza*, *călca*$_4$ (ex. *El calcă rufele*, *El calcă hotărîrile*), *căra*$_1$ (ex. *El cară saci*), *căsăpi*, *căsca*$_1$ (ex. *El cască gura*), *celebra*, *centraliza*, *cenzura*, *cerceta*$_1$ (ex. *El cercetează sinonimia*), *cerui*, *chinui*, *cifra*$_1$ (ex. *El cifrează telegrama*), *cimenta*$_1$ (ex. *Ei cimentează pereții*), *ciopli*$_1$ (ex. *El cioplește un lemn*) [13]..., clasă definită prin contextul [—— Nominal$_{nom}$ ⌢ Nominal$_{ac}$], unde pe poziția obiectului apare un nominal, nu și o propoziție conjuncțională. Această ultimă restricție include pe *calcula* în altă clasă, deoarece acesta admite pe poziția obiectului și un nominal, și o propoziție conjuncțională (ex. *El calculează distanța*, *El calculează dacă poate ajunge la timp*) ; de asemenea, include în altă clasă pe *catadicsi*, care pe poziția obiectului admite numai o propoziție, nu și un nominal (ex. *El catadicsește să răspundă*).

Potrivit criteriului (a), fac parte din aceeași clasă verbele : *bîrfi*, *califica*$_2$ (ex. *Ei l-au calificat că este incorect*), *calomnia*, *caracteriza*$_1$ (ex. *Ei l-au caracterizat că este incorect*), *categorisi*$_2$, *descrie* ..., care toate satisfac formula contextuală [—— Nominal$_{nom}$ ⌢ Nominal$_{ac}$ ⌢ *că* ⌢ P], cu restricția de construcție : Subiect$_{(P)}$ identic Nominal$_{ac}$.

b) Clasificarea are drept criteriu satisfacerea unei formule sintactice și selecționale identice, adică apariția verbelor în aceleași contexte atît sub aspectul restricțiilor categoriale, cît și al celor selecționale. Astfel, din mulțimea verbelor care apar în contextul [—— Nominal$_{nom}$ ⌢ Nominal$_{ac}$], se distinge o subclasă cu trăsăturile $\left[\text{——} \left(+\text{Uman} \right)_{nom} \frown \left(-\text{Animat} \right)_{ac} \right]$ (ex. *caligrafia*, *capitona*), o altă subclasă cu trăsăturile $\left[\text{——} \left(+\text{Uman} \right)_{nom} \frown \left(\pm\text{Animat} \right)_{ac} \right]$ (ex. *captura*, *caricaturiza*), o subclasă cu trăsăturile

[13] Indicii așezați la dreapta unor verbe notează pentru aceste verbe satisfacerea mai multor formule distributive. Numai cu una dintre aceste formule verbul aparține clasei în discuție ; cu alte formule se include în alte clase.

$\left[\text{——} \left(+\text{Uman} \right)_{\text{nom}} \frown \left(\begin{matrix} +\text{Animat} \\ -\text{Uman} \end{matrix} \right)_{\text{ac}} \right]$ (ex. *căsăpi, priponi, ţesăla*), o subclasă cu trăsăturile $\left[\text{——} \left(+\text{Uman} \right)_{\text{nom}} \frown \left(\begin{matrix} +\text{Animat} \\ \pm\text{Uman} \end{matrix} \right)_{\text{ac}} \right]$ (ex. *chinui, răni*), o subclasă cu trăsăturile $\left[\text{——} \left(+\text{Uman} \right)_{\text{nom}} \frown \left(+\text{Uman} \right)_{\text{ac}} \right]$ (ex. *admonesta, aresta*) etc.

Potrivit criteriului (b), fac parte din aceeaşi clasă verbele: *calcifi(c)a, cangrena, carboniza, caria, cicatriza...*, care toate satisfac contextul [Refl_{ac} —— $\text{Nominal}_{\text{nom}}$], unde pe poziţia subiectului apare un nominal, nu şi o propoziţie conjuncţională, şi care toate satisfac restricţia selecţională $\left[\begin{matrix} -\text{Animat} \\ -\text{Abstract} \end{matrix} \right]$ pentru nominalul subiect.

c) Clasificarea are drept criteriu nu formula sintactico-selecţională în întregimea ei, ci o anumită particularitate sintactică (eventual sintactico-selecţională). Astfel, se poate stabili clasa verbelor care satisfac contextul [—— Aj], interesînd numai acest context, nu şi restul formulei distributive, sau se poate stabili clasa verbelor care satisfac contextul [—— *dacă*⁀P].

6.2. Analiza claselor de verbe circumscrise pe baza criteriilor (a), (b), (c) pune în evidenţă că nici una din clase nu conţine serii de verbe sinonime. Totuşi, o anumită omogenitate semantică a unora dintre clase este evidentă, în sensul prezenţei în configuraţia semantică a tuturor membrilor clasei a unei trăsături semantice comune, a unui sem comun. Clasificările sintactice permit surprinderea unei r e l a ţ i i c o n s t a n t e î n t r e o t r ă s ă t u r ă c o n t e x t u a l ă ş i o t r ă s ă t u r ă s e m a n t i c ă i n e r e n t ă, ca în următoarele cazuri:

— Toate verbele care satisfac contextul [—— *dacă*⁀P], dar nu admit contextele [—— *că*⁀P] şi [—— *să*⁀P] includ în structura lor semantică trăsătura [+Interogativ]. Sînt verbe din clasa: *cerceta*$_2$ (ex. *El cercetează dacă s-a lucrat bine*), *chestiona, controla, examina*$_2$ (ex. *El a examinat dacă ştiu lecţia*), *întreba, proba*$_2$ (ex. *El probează dacă instalaţia merge bine*) [14]...

— Toate verbele care satisfac contextele [—— $\text{Nominal}_{\text{nom(1)}}$⁀ *cu*⁀$\text{Nominal}_2$] şi [—— $\text{Nominal}_{\text{nom(1)}}$⁀*şi*⁀$\text{Nominal}_{\text{nom(2)}}$], dar nu admit nici [—— $\text{Nominal}_{\text{nom}}$], nici [—— $\text{Nominal}_{\text{nom}}$⁀$\text{Nominal}_{\text{ac}}$] înglobează în structura lor semantică trăsătura [+Reciproc]. Sînt verbe din clasa: *a se asemăna, a se alia, a se căsători, a se certa, a se ciorovăi, a se cununa, a coexista, a coincide, a colabora*$_1$ (ex. *Ion colaborează cu Gheorghe*), *a comunica*$_2$ (ex. *O cameră comunică cu alta*), *a comuta, a concorda, a contrasta, a conveni*$_2$ (ex. *Ion a convenit cu Gheorghe asupra plecării*), *a convieţui, a se înrudi, a se învecina, a semăna*$_2$ (ex. *Ion seamănă cu Gheorghe*) [15]...

[14] Pentru semnificaţia indicilor aşezaţi la dreapta verbului, vezi nota 13.

[15] Şi alte verbe (vezi *saluta, sfătui*) satisfac ambele contexte (ex. *Ion se salută cu Gheorghe* şi *Ion şi Gheorghe se salută*), dar în acelaşi timp admit şi contextul [—— $\text{Nominal}_{\text{nom}}$⁀$\text{Nominal}_{\text{ac}}$] (ex. *Ion salută pe Gheorghe*); ca atare, ele nu aparţin aceleiaşi clase sintactice şi, implicit, nu se caracterizează prin [+ Reciproc].

— Toate verbele care satisfac contextul $\left[\text{——} \left\{ \begin{matrix} \text{Nominal}_{\text{nom}} \\ \text{Conj P} \end{matrix} \right\} \right]$, unde nominalul în nominativ are restricția selecțională [—Animat], sau care satisfac contextul [——Conj^P], excluzînd în același timp contextul [——$\text{Nominal}_{\text{nom}}$], includ în configurația lor semantică trăsătura [+Impersonal], indiferent de restul formulei sintactice, adică de faptul că apare sau nu un dativ, că apare sau nu un acuzativ, că apare sau nu un reflexiv. Sînt verbe din clasa : *a se cădea, a se cuveni, a conveni*$_1$ (ex. *Îmi convine situația, Îmi convine că plec*), *a decurge*$_1$ (ex. *Din expunere decurge concluzia, Din expunere decurge că s-a greșit*), *a se întîmpla* (ex. *Mi s-a întîmplat o nenorocire, Mi s-a întîmplat să uit*), *a merita*$_2$ (ex. *Merită să te lupți*), *a mira*$_2$ (ex. *Mă miră privirea ta, Mă miră că nu persiști*), *a reieși, a rezulta, a trebui*$_1$ (ex. *Îmi trebuie cărți*), *a trebui*$_2$ (ex. *Trebuie să muncești*)...

— Toate verbele care satisfac contextul [——($\text{Nominal}_{\text{nom}}$)^ $\left\{ \begin{matrix} \text{Nominal}_{\text{ac}} \\ \text{Nominal}_{\text{dat}} \end{matrix} \right\}$^Sb], unde ↶ indică o relație de implicație cu direcția Sb → $\text{Nominal}_{\text{ac}}$ sau Sb → $\text{Nominal}_{\text{dat}}$ și o relație de identitate referențială, înglobează în structura lor semantică trăsătura [+Denominație][16]. Sînt verbe din clasa : *chema*$_2$ (ex. *Mă cheamă Ion*), *denumi, intitula, numi*$_1$ (ex. *Mă numesc Ion, Ei mă numesc Ion*), *porecli, spune*$_2$ (ex. *Îmi spune Ion, Ei îmi spun Ion*), *zice*$_2$ (ex. *Îmi zice Ion, Ei îmi zic Ion*)...

— Toate verbele care satisfac contextele [——$\text{Nominal}_{\text{nom(1)}}$^ $\text{Nominal}_{\text{ac(2)}}$] și [(Refl)——$\text{Nominal}_{\text{nom(2)}}$], unde Refl are statut facultativ, înglobează în structura lor semantică trăsăturile [+Factitiv], [+Progresiv], actualizînd cînd pe una, cînd pe cealaltă, în funcție de construcția în care apar. Sînt verbe din clasa : *abrutiza, acri, activiza, actualiza, adînci, agrava, albăstri, alcooliza, amărî, amplifica, anemia, aspri, asurzi, atrofia, banaliza, calma, chiorî, clarifica, concretiza, cristaliza, cumînți, curba, debilita, democratiza, deștepta, dinamiza, domestici, domoli, dubla, facilita, fertiliza, formaliza, frăgezi, gălbeji, gheboșa, gîrbovi, ieftini, intensifica, îmbătrîni* ... În construcția tranzitivă se actualizează sensul [+Factitiv] (ex. *Ion clarifică lucrurile, Necazurile l-au îmbătrînit*), iar în construcția intranzitivă se actualizează sensul [+Progresiv] (ex. *Lucrurile se clarifică, El îmbătrînește*).

Constatarea unor relații de coocurență obligatorie între o trăsătură contextuală și una semantică inerentă permite formularea următoarei reguli : *Dacă trăsătura* [—— *A*] *este comună unei întregi clase de verbe, atunci* [+*a*] *este o trăsătură semantică inerentă, prezentă în configurația semantică a fiecărui verb al clasei.* Formularea acestei reguli sugerează posibilitatea predictării, pe baze strict contextuale, a unor trăsături semantice inerente.

6.3. Totuși, și în ce privește generalitatea acestei reguli apar unele rezerve, ca urmare a constatării că nu orice trăsătură contextuală este coocurentă cu o trăsătură semantică inerentă. Există multe trăsături

[16] Cum aceste analize au rol ilustrativ și nu descriptiv, nu ne-a preocupat în mod deosebit „denumirea" diverselor trăsături semantice inerente.

nerelevante din acest punct de vedere. Aşa se explică faptul că mulţimi de verbe stabilite pe baza aceleiaşi trăsături contextuale sînt semantic neomogene, în sensul absenţei oricărui sem comun din conţinutul semantic al verbelor clasei. Astfel, aparţin clasei delimitate pe baza contextului [—— Aj] şi *a fi*, şi verbele *a deveni*, *a se face*. Or, între ele există o opoziţie semantică clară : opoziţia static / nonstatic, progresiv / nonprogresiv.

În aceste condiţii, cercetătorului îi revine sarcina de a descoperi care anume trăsături contextuale sînt relevante, fiind coocurente cu o trăsătură semantică inerentă, şi care trăsături contextuale sînt nerelevante.

7. *Concluzii.* Avantajele metodei contextuale (cu aplicare specială la verb) privesc două aspecte : a) capacitatea de a delimita sensurile pe baze strict contextuale şi b) capacitatea de a predicta, tot pe baze contextuale, anumite trăsături semantice inerente. Cele două aspecte şi-au găsit formularea în regulile : a) Dacă [—— A] şi [—— B], atunci sens „a" ≠ sens „b" ; b) Dacă [—— A], atunci [+a] în configuraţia semantică a fiecărui verb al clasei.

Limitele metodei constau, în linii generale, în lipsa caracterului de generalitate al regulilor stabilite, şi anume :

a) Nu orice formulă contextuală diferită se asociază cu diferenţe de sens ; cercetătorul se găseşte în imposibilitatea găsirii criteriilor de predictare a cazurilor cînd o modificare de context se asociază cu una semantică şi a cazurilor cînd, dimpotrivă, unei modificări de context nu-i corespunde o diferenţă de sens.

b) Nu orice trăsătură contextuală implică coocurenţa cu o trăsătură semantică inerentă ; cercetătorului îi revine sarcina dificilă de a stabili inventarul situaţiilor de coocurenţă şi al situaţiilor opuse cînd nu există nici o relaţie necesară între o trăsătură contextuală şi una semantică inerentă.

În final, trebuie amintit că o întreagă şcoală lingvistică modernă (şcoala lui Ch. J. Fillmore) s-a format prin contestarea caracterului semantic relevant al descrierii sintactice (fie descriere „categorială", fie descriere „funcţională"). Argumentele acestei şcoli merg pe linia sublinierii acelor situaţii în care descrierea sintactică este insuficientă. Şcoala lui Fillmore abandonează ideea contextului sintactico-selecţional relevant în favoarea contextului descris în termenii categoriilor logico-semantice. Din această nouă perspectivă se lămureşte de ce *ajuta* are acelaşi sens şi într-o construcţie tranzitivă, şi într-o construcţie intranzitivă cu dativul, de ce *interesa* are acelaşi sens şi într-o construcţie reflexivă, şi într-o construcţie nereflexivă tranzitivă (vezi şi celelalte exemple de la § **5.2**). Verbele *ajuta*, *interesa* (şi celelalte) admit fiecare o singură structură „actanţială", „cazuală" ; această structură unică este „răspunzătoare" de sensul unic al fiecărui verb în oricare dintre apariţiile lui sintactic diferite.

Concluziile acestui articol nu trebuie înţelese în sensul optării pentru o descriere „actanţială", în defavoarea unei descrieri sintactice, „categoriale" sau „funcţionale". Scopul articolului a fost să sublinieze avantajele şi limitele metodei contextuale şi să atragă atenţia că dezavantajele semnalate obligă la completarea analizei contextuale a verbului cu o analiză noncontextuală, paradigmatică.

DESPRE PLURALUL UNOR SUBSTANTIVE ȘI ADJECTIVE ALE LIMBII ROMÂNE

DE

I. T. STAN

1. Ne propunem să supunem discuției, în cele ce urmează, modul cum este concepută formarea pluralului unor substantive și adjective în *Gramatica limbii române* [1] pentru a vedea dacă soluțiile prezentate concordă într-adevăr cu realitatea actului *vorbirii* în limba română literară contemporană.

2. Cînd se tratează formarea pluralului substantivelor, în *Gramatică*... întîlnim afirmații de genul acesta: „pluralul substantivelor se poate forma fie cu ajutorul desinențelor..., fie prin fuziunea fostei desinențe de plural cu tema (palatalizarea consoanei finale)" (p.67); „masculinele care au la singular desinența *-e* au la plural desinența zero (consoanele sînt deja palatalizate)"; „masculinele terminate la singular în consoană palatalizată au aceeași formă și la plural" (p. 68); „în multe cazuri fosta desinență de plural *-i* s-a contopit cu tema, ceea ce a dus la palatalizarea consoanei finale" (p. 71); „masculinele terminate la singular în *-e* fac pluralul în consoană palatalizată (grafic consoană urmată de *-i*)"; „unele feminine care au la singular desinența *-ă* fac pluralul prin eliminarea lui *-ă* și prin palatalizarea consoanei finale..." (p. 72) ș.a.m.d.

Dintre exemplele date în *Gramatică*..., amintim: *pom-pomi* /pom'/, *rege-regi* /reğ/, *arici-arici* /arič/, *unchi-unchi* /uŋk'/, *dig-diguri* /digur'/, *an-ani* /an'/, *lup-lupi* /lup'/, *arbore-arbori* /arbor'/, *munte-munți* /munț'/, *popă-popi* /pop'/, *vulpe-vulpi* /vulp'/, *carte-cărți* /kărț'/ etc. (vezi p. 67—73).

2.1. Referitor la adjective, se precizează că „adjectivele terminate la masculin singular în consoană au masculinul plural terminat în consoană palatalizată (grafic, consoană urmată de *-i*)..." (p. 119), ca în exemplele: *amar-amari* /amar'/, *bun-buni* /bun'/, *gras-grași* /graș'/, *mic-mici* /mič/, *drag-dragi* /drağ/ etc. (vezi p. 119—120).

3. Desigur, opiniile despre formarea pluralului unor substantive prin „palatalizarea consoanelor" trebuie corelate cu studiile de fonetică și fonologie publicate, de-a lungul anilor, de către diferiți lingviști.

3.1. La conturarea ideii despre existența în limba română a unor „consoane palatalizate" și a formării pluralului unor substantive prin această „palatalizare" au contribuit, credem, foarte mult afirmațiile lui Al. Philippide, conform cărora *i* final din latină „se păstrează ca *i* sonant după explozivă ori spirantă + lichidă ori nazală și după *r* + *l*: *acri*,

---

[1] Volumul I, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

socri, aspri, ciocli, umbli, afli, sufli, urli" [2]; după alte consoane sau grupuri de consoane, acest *-i* final din latină „a devenit scurt, afon, apoi a dispărut, lăsînd urme de înmuiere ori de palatalizare asupra sunetului precedent: *pari* (par′ < pali, pares), *ani* (an′ < anni), *domni* (domn′ < domini), *rupi* (rup′ < rumpis), *orbi* (orb′ < orbi), *rozi* (roz′ < rodis), *urşi* (urş′ < ursi)" [3] etc. Al. Philippide mai precizează că, dacă „*č, ğ* sînt muiate prin sine însele, *r′, l′, n′, d′, ts′, z′, š′, ž′* sînt muiate, dar slab; *m′, p′, b′, f′, v′* sînt articulate în vreme ce limba stă în poziţia lui *i*; *k′, g′* sînt articulate la palatul tare, sînt omorgane cu *i*" [4].

3.2. Emil Petrovici consideră, de asemenea, consoanele finale urmate de „pseudo *i* final" [5] drept „muiate" şi, ca urmare, monofonematice.

3.3. În elaborarea sistemului fonologic al limbii române, Al. Graur şi Al. Rosetti reliefează existenţa unor foneme consonantice „muiate", în poziţia finală, opuse celor nemuiate [6].

3.4. Considerăm că sînt cunoscute cititorilor acestei reviste (şi de aceea nu vom insista asupra lor) numeroasele intervenţii referitoare la sistemul fonetico-fonologic al limbii române din revistele de specialitate de după anii 1950—1952, cînd Emil Petrovici a elaborat, pentru limba română, un nou sistem fonologic bazat pe existenţa unei serii de patru foneme consonantice: neutre, diezate, bemolate, diezate-bemolate (k, k′, k°, k′°) [7].

3.5. Dacă în ce priveşte existenţa în limba română literară a fonemelor bemolate şi diezate-bemolate, lingviştii, în marea lor majoritate, mai ales ca urmare a cercetărilor de fonetică experimentală efectuate, în laboratoare de specialitate, de către Al. Rosetti, Andrei Avram, Valeriu Şuteu şi alţii, şi-au exprimat îndoieli sau au luat atitudine negativă, recunoscîndu-se existenţa diftongilor *ea, oa* [8], caracterul palatalizat şi monofonematic al consoanelor + *-i* final continuă să fie acceptat de către autorii *Gramaticii limbii române* [9]. Şi aceasta în pofida faptului că Andrei Avram demonstrează, cu argumente convingătoare, calitatea de fonem a lui *-i* final asilabic postconsonantic [10], ca şi Valeriu Şuteu, care stabi-

---

[2] Al. Philippide, *Originea românilor*, II, Iaşi, 1927, p. 66.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem*, p. 66—67.

[5] Emil Petrovici, *Le pseudo i final du roumain*, în BL, II, 1934, p. 86—98.

[6] Al. Graur şi A. Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în BL, VI, 1938, p. 15.

[7] Emil Petrovici, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, în SCL, I, 1950, 2, p. 172—232; idem, *Corelaţia de timbru a consoanelor rotunjite şi nerotunjite în limba română*, în SCL, III, 1952, p. 127—187.

[8] Vezi I. Pătruţ, *Note asupra sistemului fonologic al limbii române*, în CL, XVII, 1972, 1, p. 179—183; idem, *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 24.

[9] Vezi *supra*; vezi şi Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, Cluj, 1970, p. 59—71.

[10] Vezi Andrei Avram, *Contribuţii la studiul fonologiei limbii române*, în SCL, VII, 1956, 3—4, p. 193—205; idem, *Cercetări experimentale asupra lui „i" semivocalic semiconsonantic în limba română*, în SCL, XIII, 1962, 2, p. 161—166.

leşte că *-i* final din punct de vedere acustic are calităţile unui sunet vocalic de sine stătător [11].

4. Dacă rezultatele cercetărilor asupra realităţii acestui *-i* final postconsonantic n-au convins încă pe toţi lingviştii, faptul se datoreşte unor minusuri de *metodă* : cu unele excepţii, cercetătorii au analizat fonetic (experimental) *cuvinte izolate*, fără a avea în vedere sau a insista asupra comportării acestora, a părţii finale a lor, în *lanţul vorbirii* (de exemplu : *soţi*, *moşi*, *pomi*, *monahi* [12] şi *lupi*, *pomi*, *robi* etc.[13]), rezultatele fiind diferite sau, mai exact spus, în acord cu sistemul fonologic pe care îl susţineau aceştia.

5. Numai segmente de vorbire mai mari, sintagmele şi propoziţiile, considerăm noi, sînt în măsură să ne ofere posibilitatea urmăririi modului de comportare a lui *-i* final în lanţul vorbirii şi nu cuvintele izolate, rupte din cadrul lor „natural" de manifestare.

5.1. Să luăm exemplele : *am văzut doi lupi*, *am întîlnit doi soldaţi*, *am săd it doi pomi*, *am tăiat mulţi copaci*, *am doi unchi*.

5.2. Alte exemple : *doi lupi — au trecut*, *doi soldaţi — au fost*, *nişte pomi — au săd it*, *mulţi copaci — au tăiat*, *doi unchi — au sosit*.

5.3. Aceleaşi substantive în alt context : *aceşti lupi-s periculoşi*, *aceşti soldaţi-s curajoşi*, *doi pomi-s mai frumoşi dintre toţi*, *aceşti copaci-s drepţi*, *cei doi unchi-s plecaţi în oraş*.

6. Dintre exemplele de sub **5.1.**, **5.2.**, **5.3.** pe deplin posibile în actul vorbirii literare, vom transcrie fonetic următoarele segmente :

6.1. *doi lupi* /doi̯ lupi̯/, *doi soldaţi* /doi̯ soldaţi̯/, *doi pomi* /doi pomi̯/, *doi copaci* /doi kopačʲ/, *doi unchi* /doi uɲkʲ), sau cu consoana finală „palatalizată" /lup′, soldaţ′, pom′, kopač′, uɲk′/.

6.2. *doi* /lupi̯-au̯/ *trecut*, *doi* /soldaţi̯-au̯/ *fost*, *nişte* /pomi̯-au̯/ *săd it*, *mulţi* /kopačʲi̯-au̯/ *tăiat*, *doi* /uɲkʲi̯-au̯/ *sosit*.

6.3. *aceşti* /lupi-s/ *periculoşi*, *aceşti* /soldaţi-s/ *curajoşi*, *doi* /pomi-s/ *mai frumoşi*, *aceşti* /kopači-s/ *drepţi*, *cei doi* /uɲki-s/ *plecaţi*.

7. Să luăm şi cîteva exemple de substantive feminine :

7.1. *am văzut două vulpi*, *am două lăzi*, *am cumpărat nişte cărţi*, *merge pe două cărări*, *mai trebuie şase bănci*, *am scos două buturugi*.

7.2. Aceleaşi substantive vor fi reluate la numărul plural forma articulată cu articol enclitic : *vulpile sînt şirete*, *lăzile sînt mari*, *cărţile sînt bune*, *cărările sînt drepte*, *băncile sînt mici*, *buturugile sînt uscate*.

8. Transcriem fonetic substantivele a) la singular : /vulpʲ, lăzʲ, kărţʲ, băncʲ, buturuğʲ/ sau cu consoană „finală palatalizată" : /vulp′, lăz′, kărţ′, bănč′, buturuğ′/ ; b) la plural : /vulpile, lăzile, kărţile, băncile, buturuğile/.

---

[11] Vezi Valeriu Şuteu, *Cu privire la i final în limba română*, în FD, II, 1960, p. 71—83 ; mai recent, vezi idem, *Despre natura acustică a lui /-i/ final din limba română*, în FD, VII, 1971, p. 123—129. Calitatea de sunet independent a lui *-i* final postconsonantic este recunoscută şi de Petru Zugun în articolul *Despre realitatea fonetică şi morfologică a lui -i final silabic postconsonantic*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii « Al. I. Cuza » din Iaşi", serie nouă, secţiunea III, *e*. Lingvistică, tomul XIX, anul 1973, p. 41—50.

[12] La E. Petrovici şi P. Neiescu, în art. *Un fonem sau două foneme? În legătură cu fonemele consonantice diezate finale în limba română*, în FD, I, 1958, p. 53—58.

[13] La Valeriu Şuteu, *art. cit.* (1971).

9. Dacă susţinem că substantivele de sub **5.1**, adică cele terminate la singular în consoană nepalatalizată, ca *lup*, *soldat*, *pom* etc., „fac pluralul în consoană palatalizată" [14] şi nu în *i* afonizat, asilabic, notat fonetic /i̯/, atunci cum se explică apariţia sunetului /i̯/ semivocalic sau a lui /i/ plenison în exemplele date sub **5.2** şi **5.3**? Şi, notăm, forma acestora este de asemenea nearticulată! Oare în exemplele de sub **5.1** sunetul final *i* /i̯/ — marcă a pluralului — a dispărut, pentru ca în cele de sub **5.2** şi **5.3** să apară alte sunete tot ca marcă a pluralului substantivelor nearticulate? Sau este „mai logic" să considerăm că peste tot e vorba de acelaşi *fonem* /i/, care se concretizează la nivelul actului vorbirii, al observaţiei directe prin trei variante poziţionale /i̯/, /i̯/, /i/?

10. Din punct de vedere morfologic, în exemplele de sub **5.1**, desinenţele sînt *zero*, adică cuvintele fac pluralul în consoană palatalizată /lup′, soldaţ′, pom′, kopač′, uŋk′/, pentru ca la *aceleaşi* substantive în exemplele de sub **5.2** şi **5.3** să apară desinenţele /i̯/ sau /i/?

11. Dacă în exemplele de sub **7.1** substantivele fac pluralul în consoană palatalizată /vulp′, lăz′, kărţ′, bănč, buturuğ/ şi nu în *i* /vulpi̯, lăzi̯, kărţi̯, bănči̯, buturuği̯/, atunci în planul limbii literare contemporane ar trebui să admitem că forma articulată a acestora provine de la *vulp′*, *lăz′*, *kărţ′*, *bănč*, *buturuğ* + articolul enclitic *-ile* şi nu *-le*? Dacă punem problema altfel: în cuvinte ca *lăzile*, *cărţile*, *băncile*, *buturugile* etc. *i* din „ile" a palatalizat consoana şi a dispărut sau s-a încorporat în consoană, în cazul lui /č/, /ğ/, pentru ca în *nişte* /bănči-s/, *nişte* /buturuği-s/ etc. să apară din nou acest sunet? Sau, mai departe, dacă *d* > *z*, *t* > *ţ* etc., *-i* final a dispărut, de ce apare totuşi iar în segmente ca: *nişte* /lăzi̯-au̯/, *multe* /kărţi̯-au̯/, *astfel de* /lăzi-s/, *unele* /kărţi-s/ *greu de procurat*?

12. După părerea noastră, din cele prezentate mai sus se desprind următoarele concluzii:

12.1. Din punct de vedere *fonetic*, în cuvinte ca *lupi*, *pomi*, *vulpi*, *cărări* etc. nu poate fi vorba de consoană finală palatalizată, ci de consoană + *i* final, redus, afonizat, pseudo *i* sau oricum l-am denumi noi.

În exemple ca *soldaţi*, *copaci*, *bănci*, *lăzi*, *buturugi* etc., consoanele care apar la forma de singular /*t*, *k*, *d*, *g*/ în cuvintele *soldat*, *copac*, *bancă*, *ladă*, *buturugă* au fost palatalizate de vocala anterioară *i*, care s-a scurtat, s-a afonizat şi a devenit asilabică, dar continuă *să existe* ca atare.

În cazul unor substantive ca *unchi*, *ochi* etc., consoana finală nu este /k′/, adică consoana palatalizată, ci /ki̯/, cu /i̯/ „provenind" din semivocala /i̯/ existentă în formele de singular mai vechi /unki̯u, oki̯u/. Altfel spus, s-a schimbat numai poziţia, cadrul de manifestare, fără ca sunetul *i* să dispară.

12.2. Din punct de vedere *fonologic*, vom conchide că în segmentele /lupi̯ #, pomi̯ #, soldaţi̯ #, kopači̯ #, vulpi̯ #, kărări̯ #, lăzi̯ #, bănči̯ #, buturuği̯ #/; lupi̯-, pomi̯-, soldaţi̯-, kopači̯-, vulpi̯-, kărări̯-, lăzi̯-, bănči̯, buturuği̯, uŋki̯-/; /lupi-, pomi-, soldaţi-, kopači-, vulpi-, kărări-, lăzi-, bănči-, buturuği-, uŋki-/, ca şi în cazul tuturor segmentelor din această

---

[14] Vezi *Gramatica*..., p. 71.

categorie, se află, la finala absolută a lor, fonemul /i/, care, la nivelul vorbirii, se realizează prin variantele poziţionale /i̯/, /i̯/, /i/, numite şi alofone.

12.2.1. Poziţiile de realizare a variantelor fonemului /i/ în cadrul substantivelor respective la plural sînt :

a) /i̯/ : la finala absolută a segmentelor de vorbire, cu excepţia poziţiei /C + r, l/ : pomi̯ #, lupi̯ #/, dar /sokri, multipli/ ;

b) /i̯/ : rostirea în *aceeaşi silabă* cu altă vocală [15] : *doi lu* /pi̯-au̯/ *fost*, *mulţi po* /mi̯-au̯/ *tăiat*, *patru băn* /či̯-au̯/ *adus*, *două buturu* /gi̯-au̯/ *scos*, *mulţi solda* /ţi̯-au̯/ *plecat* ;

c) /i/ : cînd în lanţul vorbirii *i* devine centrul silabei, deci este plenison : *doi po* /mi-s/ *mai frumoşi dintre toţi*, *două dintre lă* /zi-s/ *sparte*, *aceşti solda* /ţi-s/ *plecaţi în misiune* etc.

12.3. Din punct de vedere *morfologic*, vom considera că substantive ca *lupi*, *pomi*, *soldaţi*, *copaci*, *vulpi*, *cărări*, *lăzi*, *bănci*, *unchi* etc., pe baza datelor foneticii şi ale fonologiei, au desinenţa *i*, cum apare, dealtfel, şi grafic, şi nu consoană palatalizată [16].

13. Argumentele de mai sus referitoare la comportarea lui *-i* final în cadrul pluralului unor substantive au *aceeaşi valabilitate* şi în cazul pluralului unor adjective. Astfel, cuvinte ca *amar*, *bun*, *slab*, *adînc*, *drag*, *limpede*, *verde* etc. la forma de plural, fonologic şi morfologic urmează să fie interpretate astfel : /amari̯, buni̯, slabi̯, adînči̯, dragi̯, limpezi̯, verzi̯/, adică cu fonemul /i/ final şi cu desinenţa de plural *-i* şi nu /amar', bun', slab', adînc, drag, limpez', verz'/, cum apar în *Gramatica limbii române* [17]. Un exemplu ca adjectivul *slabi*, intercalat între alte cuvinte din fluxul sonor, demonstrează că modul de comportare al lui *-i* final nu diferă de cel al substantivelor : *şase oameni slabi*, *slabi-au fost astăzi aceşti jucători*, *ce slabi-s aceşti jucători*. În transcriere vom avea /slabi̯/, /slabi̯-au̯/ *fost*, /slabi-s/. La oricare dintre adjectivele din această categorie, fonemul /i/ are o distribuţie similară : /i̯/, /i̯/, /i/.

14. Concluziile noastre de mai sus pot şi trebuie să fie extinse şi asupra altor părţi de vorbire.

14.1. Să luăm, de exemplu, pronumele personale [18] în dativ *mi*, *ţi*, *i* (de la *el*, *ea*) : *mi s-a dat*, *mi-a dat*, *dă-mi cartea* ; *ţi s-a dat*, *ţi-a dat*, *să-ţi dau* ; *i s-a spus*, *spune-i*, *i-a spus* ş.a.m.d. (desigur, contextele s-ar putea înmulţi, dar considerăm că sînt edificatoare şi numai acestea). Observăm că pronumele *mi* şi *ţi*, ca formă sonoră, apar în trei ipostaze /mi/ *s-a dat*, /mi̯-a/ *dat*, /dă-mi̯/ *cartea* : /ţi/ *s-a dat*, /ţi̯-a/ *dat*, /să-ţi̯/ *dau* ; de asemenea *i* apare în două ipostaze : /i/ *s-a spus*, /spune-i̯/ *să vină*, /i̯-a spus/ *să vină*. Deci să ne punem întrebarea : ce avem în pronumele *mi* şi *ţi* : *i* plenison în /mi/, consoană + iot în /mi̯-a/, consoană palatalizată în /dă-mi̯/, sau materialul faptic ne obligă să recunoaştem că e acelaşi

---

[15] Vezi şi Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, 1965, p. 105.

[16] Admiţînd ,,consoana palatalizată" ca marcă a pluralului, unii autori susţin că ,,rolul morfologic al vocalelor trece asupra consoanelor" (vezi Al. Graur, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 33. Ideea este reluată în *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, 1971, p. 334 de Finuţa Hasan).

[17] Vezi p. 119.

[18] Vezi şi Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Fonologia în predarea limbii române străinilor*, în LR, XV, 1966, 2, p. 132.

fonem /i/ în toate exemplele, dar care la nivelul vorbirii se concretizează prin trei variante? Noi optăm categoric pentru fonemul /i/ cu variantele /i̯/, /i̯/, /i/, întrucît şi aici acţionează aceleaşi legi ca şi în cazul substantivelor şi adjectivelor.

14.2. O situaţie similară prezintă şi unele verbe. Din exemplele: *trebuie să vă uniţi, proletari din toate ţările, uniţi-vă, uniţi-au fost întotdeauna aceşti oameni; trebuie să vă feriţi de accidente, feriţi-vă de maşini, feriţi-au fost de necazuri aceşti copii* etc. deducem, contrar afirmaţiilor din *Gramatică* [19], că în /uniţi̯/, /uniţi-vă/, /uniţi̯-au̯/ *fost*, /feriţi̯/, /feriţi-vă/, /feriţi̯-au̯/ *fost* etc. nu se poate vorbi de „consoană finală palatalizată", întrucît acest *-i* final apare şi aici în trei variante, în funcţie de poziţia sa în lanţul sonor. Aşadar, persoana a II-a singular şi plural a verbelor la indicativ prezent, ca şi imperativul, au fonetic, fonologic şi morfologic pe *i*: /dorm-i̯, dormiţ-i̯, cînţ-i̯, cîntaţ-i̯/ etc. şi nu o consoană palatalizată /m'/ sau /ţ'/.

14.3. Unele numerale ca *cinci, douăzeci, şaptezeci* etc., precum şi unele adverbe ca *azi, ieri, aici, atunci* etc. care conţin pe *i* final se supun, de asemenea, în ce priveşte comportamentul lui *i*, acelorași legi stabilite pentru substantive.

15. Date fiind ipostazele diferite în care apare *-i* final în lanţul vorbirii [20], în cazul tuturor formelor reliefate de noi, ca şi în multe alte situaţii din morfologie, considerăm că în limba română literară contemporană a se vorbi de „consoană palatalizată" ca marcă a pluralului unor substantive şi adjective este în discordanţă cu realitatea actului vorbirii în această limbă.

Atît pluralul unor substantive şi adjective, cît şi formele unor pronume, numerale, verbe, adverbe etc. de tipul arătat mai sus credem că ar trebui interpretate de gramaticile noastre în acord cu cele semnalate de noi în acest articol.

Noiembrie 1974

---

[19] Vezi p. 248—264.

[20] Fiind, totuşi, *mai mult* sau *altceva* decît „un simplu gest vocal", cum îl numeşte Al. Rosetti în *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, [Bucureşti], 1968, Editura pentru literatură, p. 597.

CONSIDERAȚII ASUPRA DATĂRII CUVINTELOR ÎN DLR

DE

FLORICA DIMITRESCU

0. Una dintre condițiile cele mai importante ale cercetării istorice a limbii o constituie cunoașterea primelor atestări ale cuvintelor, ale unor sensuri, ale diverselor îmbinări de cuvinte, sau — pentru a trece în domeniul morfosintaxei — ale diverselor turnuri sintactice, ale unor structuri morfologice etc. [1].

Instrumentele de lucru de care dispunem, și în primul rînd dicționarele, nu permit totdeauna stabilirea unor datări exacte și situația aceasta nu va înceta să persiste pînă nu se vor publica în ediții științifice, cu indice exhaustive, toate textele și documentele de limbă română veche. La această situație se adaugă faptul că nu a existat o preocupare constantă de a se utiliza în dicționarele științifice ale limbii române textele editate în ultimii ani după principii moderne [2].

În cele ce urmează ne rezumăm investigațiile privind primele atestări la DLR (1969). În acest volum, în general bogat, consacrat literei *O* — elaborat de colaboratori ai Institutului de lingvistică și de istorie literară din Cluj —, se întîlnesc însă cuvinte a căror datare poate fi modificată, cuvintele respective fiind înregistrate anterior [3].

1.1. Am stabilit noile datări operînd o comparație între înregistrarea unor cuvinte în DLR (1969) și în indicele cîtorva texte editate în ultimii 12 ani; de menționat că nici unul dintre cuvintele avute în vedere nu apare consemnat în Gh. Mihăilă (1974).

1.2. Pentru a evidenția diferențele dintre datele propuse în DLR (1969) și cele care reies din texte, vom nota pentru fiecare cuvînt în stînga textul în care apare prima înregistrare în DLR (1969) și în dreapta un exemplu din textul în care, potrivit indicilor utilizați, este atestat întîi cuvîntul respectiv; în paranteză vom înregistra în continuare numărul de ocurențe din primul izvor, urmat, dacă este cazul, de citarea altor surse

---

[1] Florica Dimitrescu (1962), p. 367—376; dintre cercetătorii străini preocupați recent de acest aspect v. M. Höfler (1971) și R. Pellen (1973), p. 158—177.

[2] Menționăm astfel că, deși în introducerea la DLR (1965), p. XV, se afirmă că „una dintre principalele preocupări ... este reconsiderarea bibliografiei în vederea înlăturării treptate a edițiilor necorespunzătoare prin ediții științifice nou apărute sau care vor apărea în cursul editării dicționarului", în bibliografie încă din 1965 continuă să se citeze, ca și în ediția veche a DA, pentru *Tetraevanghelul* lui Coresi ediția din 1889 a lui Gherasim Titus Piteșteanu, deși în 1963 a apărut o nouă ediție, care, avînd indice, ar fi permis o cuprindere exhaustivă a vocabularului din *Tetraevanghel*. De asemenea, pentru *Palia de la Orăștie* se citează ediția M. Roques (1925), deși măcar în volumul discutat din DLR (1969) s-ar fi putut profita de ed. V. Pamfil (1968), existentă în ms. la Cluj (unde s-a elaborat volumul cuprinzînd litera *O*) cu mult înainte.

[3] Litera *O* din DLR a stat în atenția și a altor cercetători, de ex. Eugenia Contraș și Magdalena Popescu-Marin (1973), p. 65—67, care au predatat cuvintele *ogodință, opreliște, otravă, ocean,* „moștenitor", Magdalena Popescu-Marin (1974), p. 534, care a predatat cuvintele *oboroc, ocroteală, odihnire,* sau C. Dimitriu (1974), p. 154, care a predatat cuvîntul *ocol*.

anterioare datării din DLR (1969), cu indicarea ocurenţelor corespunzătoare :
oarecum „precum" Moxa / *oarecum* au chemat Adam toate jigăniile, aşa li-e numele PO 17 $_{14-15}$ (PO-2).
obîrşenie Coresi ap. GCR I [C. Ev.] / Şi iară veni-va în slavă a judeca viii şi morţii că împărăţia lui nu iaste *obîrşenie* Lit. 29$^{v}_{17}$ (Lit. —1).
obîrşi PO şi C. Ev. / Şi fu cъndъ *obъrşi* Is(us) cuvintele česte Ev. sl.-rom. 17$^{v}_{1}$ (Ev. sl.-rom. 111).
oblici Coresi, Ps / Doamne, nu cu urgiia ta *oblici* mere, nece cu mănia ta pedepsi mere S 7$_{9}$ (S-8, T-6).
oblicire C. Ev./ Şi fuiu ca omu ce nu aude şi ce n-are în rostul său *oblicire* S 73$_{2}$ (S-3, CV-1, Coresi, Ps-3).
odihni PO (fără exemple) / Că vinъ pasârile čerĭului şi *ōdihnescъ* spre stlъlpurele lui T 28$^{r}_{21}$ (T-2).
ofta Axinte Uricariul, Let. II / ispitiѧ ēlъ şi *ōhtâ* cu duhulъ lui T 85$^{v}_{9}$ (T-1).
olog Coresi, L / orbii văd, *ologii* ѧblъ Ev. sl-rom. 32$^{r}_{2}$ (Ev. sl.-rom.-4, T-2).
oloi N. Test. / *oloiul* unsureei şi siriul de bună miroseală PO 285$_{8}$ (P-1) (în PO apar şi variantele *ulei*-16, *uleu*-1, *uloi*-4 ; forma *ulei* este înregistrată pentru prima oară în Ev. sl.-rom.-2).
opt Prav. / Şi căndu se ѧplură *ōp't* zile ... T 115$^{v}_{8}$ (T-4, Coresi, Ps-3, C. Ev.-13, PO-3, Pr.-9) [4].
o(t)pust Dosoftei, V.S. / Şi dede *otpust* narodului Ev. sl.-rom. 51$^{r}_{3}$ (Ev. sl.-rom. -1).
orîndă „obicei, regulă" Păsculescu, L.P. / Într-aur să fie prinse, după *orînda* sa PO 272$_{4}$ (PO-1).
orz S. Dasc. Let. I / are činci pite de ōrzъ T 194$^{r}_{4}$ (T-2, PO-2).
osana C. Ev./ ѧn besereca greind : „*Osanna*, fiĭulъ lui Davidъ" Ev. sl.-rom. 79$^{r}_{17}$ (Ev. sl.-rom.-3, T-4).
ospătător C. Ev./ Scoase doi arĝinţi, dĕde *uspătătorĭului* şi zise lui... T 142$^{r}_{2}$ (T-1)[5].
ospăţ C. Ev. / Ferecatъ čine va mânca *ūspăţъ*, ѧpărăţiѧ lu dūmnezeu T 153$^{r}_{1}$ (T-5).
oştire „luptă" Ureche, L / *oştirea* lor cu păgînii PO 5$_{17}$ (PO-1).
ou „celulă la păsări, alcătuită din albuş şi gălbenuş" St. Lex. / Sau de va čĕre *ou*, doară va da lui scorpie? T 143$^{3}_{16}$ (T-1).
ovreiesc Coresi, L / bucură-sĕ crai *ovreiescъ* şi scuipiѧ pre el Ev. sl.-rom. 115$^{3}_{8}$ (Ev. sl.-rom.-1, T-8).

2. Examenul întreprins demonstrează — este adevărat, provizoriu, pentru că studierea altor izvoare va împinge, probabil, înapoi aceste datări — că, din cele 19 cuvinte pentru care au fost furnizate datări anterioare celor din DLR (1969), unul *(ofta)* are în DLR o primă atestare la începutul secolului al XVIII-lea, aşa că înregistrarea lui în T îl situează cu cca 140 de ani înapoi ; şapte *(oarecum, oloi, opt, otpust, orz, oştire, ou)* au în DLR (1969) prime atestări în texte din secolul al XVII-lea,

[4] La Eugenia Contraş şi Magdalena Popescu-Marin (1973), p. 67, apare indicat ca text precedent Pr.
[5] De remarcat că textul citat în DLR (1969) din C. Ev. este identic cu textul din T, care însă îl precedă în timp cu 20 de ani.

deci noile menţionări, datînd din secolul al XVI-lea, rectifică datarea de la peste 100 de ani, de ex. *o(t)pust* Dosoftei, V.S. /Ev. sl.-rom. la minimum 40 de ani, de ex. *oarecum* Moxa / PO. Alte zece cuvinte *(obîrşenie, obîrşi, oblici, oblicire, odihni, olog, osana, ospătător, ospăţ, ovreiesc)* se predatează în interiorul secolului al XVI-lea cu „distanţe" de aproximativ 50—20 de ani (de ex. *oblicire* C. Ev. / S, CV)[6], 30 de ani (de ex. *obîrşi* PO / Ev. sl.-rom.), pînă la 10 ani (*olog* Coresi, L / Ev. sl.-rom.). Un loc aparte îl deţine cuvîntul *orîndă*, care apare în DLR înregistrat într-un text popular (în Păsculescu, L. P.), dar a fost întîlnit în secolul al XVI-lea în PO. De menţionat că pentru unele cuvinte *(oştire, oarecum, ou, orîndă)* rectificarea datării a avut în vedere cîte un sens anumit.

3. Parcurgerea DLR (1969) paralel cu indicele textelor din secolul al XVI-lea ne-a relevat şi un alt aspect al problemei : în unele cazuri, prima atestare din DLR (1969) coincide cu cea din indice, dar indicele oferă date suplimentare care permit o mai exactă conturare a ariei de răspîndire a cuvîntului, precum şi unele informaţii asupra frecvenţei sale; astfel, dacă în DLR (1969) *odihnă* apare cu un singur citat din PO, în indice acest cuvînt este înregistrat — pe lîngă PO (cu 5 ocurenţe) — şi în Sudul Ardealului—Muntenia, în C. Ev., cu 2 ocurenţe.

În aceeaşi situaţie sînt şi termenii :

olar S / S-1 [7] Ev. sl.-rom.-1, T-1.

omenesc Psalt. Hurm., CV, S, C. Ev / S-6, CV-3. Ev. sl.-rom. -35, T-97, L-1, Coresi, Ps-5, C. Ev.-120, Pr-20.

osîndi Psalt. Hurm., S, CV, C. Ev. / S-3, Cv-7, Ev. sl-rom.-2, Coresi, Ps-3, C. Ev.-17.

ospăta CV / CV-2, T-1 C. Ev.-2.

oţet Psalt. Hurm. / S-1 Ev. sl.-rom.-2, T-7, Coresi, Ps-1.

Din rîndurile imediat precedente poate reieşi că, dintre cei şase termeni citaţi, numai pentru doi *(omenesc* şi *osîndi)* se putea deduce din DLR (1969) că au o arie mai largă de răspîndire cuprinzînd atît nordul Ardealului, cît şi sudul Ardealului — Muntenia; pentru ceilalţi patru, din DLR (1969) reieşea o imagine incompletă : termenii păreau a fi folosiţi exclusiv în nordul Ardealului—Maramureş, eventual Banat, cînd, de fapt, toţi se dovedesc a fi fost cunoscuţi şi în texte aparţinînd ariei ce cuprinde sudul Ardealului—Muntenia; o situaţie aparte are *omenesc*, înregistrat, în plus, în Moldova.

4. Evident că nu se poate imputa redactorilor DLR (1969) că nu au înregistrat cuvinte din texte editate după anul de apariţie al volumului discutat, dar, precum s-a văzut, nu puţine dintre predatări s-au făcut avînd la îndemînă exclusiv texte existente în bibliografia DLR (1969), dar unele (T, PO) utilizate în ediţii mai vechi. În acest fel, observaţii ca cele de mai sus repun în atenţia redactorilor DLR necesitatea ca, periodic, bibliografia de limbă română veche să fie completată.

5. Raliindu-ne la elogiul adus lexicografilor de V. Väänänen (1970), p. 167 : „qui dira jamais la dette de reconnaissance que nous avons,

---

[6] Ţinînd seama de datarea propusă de Al. Rosetti, (1968), p. 653, pentru primele traduceri româneşti de texte religioase (1530—1559).

[7] Cifra care urmează siglei indică numărul de ocurenţe.

nous autres philologues et linguistes, envers les lexicographes pour les trésors réunis par eux?", ne permitem a solicita redactorilor acestei opere de mare autoritate ştiinţifică, care este DLR, să acorde atenţia cuvenită primelor atestări, atît de necesare pentru cercetarea diacronică a limbii române.

August 1975

BIBLIOGRAFIE

Eugenia Contraş, Magdalena Popescu-Marin (1973) — Eugenia Contraş şi Magdalena Popescu-Marin, *Completări cu privire la lista de cuvinte din DLR*, în LR, XII, 1973, nr. 1.

Florica Dimitrescu (1962) — Florica Dimitrescu, *O problemă actuală a filologiei române: datarea*, în AUB, XI, 1962, nr. 25.

C. Dimitriu (1974) — C. Dimitriu, *Originalitatea vocabularului din Apostolul popii Bratul (1559—1560)*, în SCL, 1974, XXV, nr. 2.

M. Höfler (1971) — M. Höfler, *Études de datations; état présent et possibilités d'une orientation nouvelle* în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi de filologie romanică*, I, Bucureşti, 1971.

Gh. Mihăilă (1974) — Gh. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi*, Bucureşti, 1974.

Magdalena Popescu-Marin (1974) — Magdalena Popescu-Marin, *Completări la DLR: prime atestări, cuvinte, sensuri, variante neînregistrate*, în LR, XXIV, 1974, nr. 6.

R. Pellen (1973) — R. Pellen, *Recherches diachroniques en espagnol. Datations des phénomènes*, în RLiR, tome 37, janvier-juin 1973.

Al. Rosetti (1968) — Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968.

V. Väänänen (1970) — V. Väänänen, *Grobis, Gros Bis et Raminagrobis, „mots de gaudisserie"*, în RLiR, tome 34, janvier 1970.

IZVOARE

C. Ev.	Coresi, *Cartea cu învăţătură* (1581), I, Bucureşti, 1914.
Coresi, L	Coresi, *Lucrul Apostolesc*, Bucureşti, 1930.
Coresi, Ps	Coresi, *Psaltirea*, 1577, I, Bucureşti, 1881.
CV	Ion al lui G. Sbierea, *Codicele Voroneţean*, Cernăuţi, 1885.
DLR (1965)	*Dicţionarul limbii române*, tomul VI, Bucureşti, 1965.
DLR (1969)	*Dicţionarul limbii române*, tomul VII, partea a 2-a, litera *O*, Bucureşti, 1969.
Dosoftei, V. S.	Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, Iaşi, 1682.
Ev. sl.-rom.	*Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, ed. Demény-Petrovici, Bucureşti, 1971.
GCR I—II	M. Gaster, *Chrestomaţie română*, I—II, Bucureşti, 1891.
Lit.	Coresi, *Liturghierul*, ed. Al. Mareş, Bucureşti, 1969.
Moxa	*Cronica lui M. Moxa*, în *Cuvente den bătrâni*, I, p. 337 ş.u.
N. Test.	*Noul Testament*, Bălgrad, 1648.
Păsculescu, L. P.	N. Păsculescu, *Literatura populară românească*, Bucureşti—Viena—Leipzig, 1910.
PO	*Palia de la Orăştie*, ed. V. Pamfil, Bucureşti, 1968.
Prav.	*Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, ed. Longinescu, Bucureşti, 1912.

Pr.	*Pravila ritorului Lucaci*, ed. I. Rizescu, Bucureşti, 1971.
Psalt. Hurm.	*Psaltirea Hurmuzaki*, ms. Biblioteca Academiei, cota 3077.
S	*Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII* traduse din slavoneşte, ed. I. -A. Candrea, Bucureşti, 1916.
S. Dasc. Let.	Simion Dascălul, *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă*, ed. C. Giurescu, Bucureşti, 1916.
St. Lex.	Grămăticul Staicu, *Lexicon slavo-român*, ms. de pe la 1660, Biblioteca Academiei, cota 312.
T	Coresi, *Tetraevanghelul*, ed. Fl. Dimitrescu, Bucureşti, 1963.
Ureche, L	Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1955.

AVATARURILE UNEI ETIMOLOGII: *CĂPCÎN-CĂPCĂUN-CĂTCĂUN*

DE

DAN SLUȘANSCHI

Dacă trecem cu vederea încercările etimologice referitoare la *căpcîn/căpcăun* pe care le-au schițat în pripă Laurian și Massim [1], iar apoi Cihac [2], vom constata că ambele direcții majore ale explicării istoriei acestor cuvinte își au originea în scrierile lui Lazăr Șăineanu.

Într-o primă încercare, pornind de la o idee a lui Hasdeu [3], Șăineanu, în urma unei sugestive prezentări istorice a invaziilor turcice care au bîntuit Europa între secolele al IV-lea și al XIII-lea, propune drept etimon al lui *capcîn*, luat ca formă de bază, forma *capcanus* („principe al hunilor și al avarilor"), atestată în izvoarele latine ale evului mediu timpuriu [4]. O elocventă trecere în revistă a atestărilor românești ale cuvîntului îl îndeamnă pe cercetător să stabilească următoarea evoluție semantică a acestuia: „monstru, barbar" (cu specială referire la tătari) > „monstru antropofag" > „ființă legendară cu cap de cîine" (prin etimologie populară, în transpunerea *Alexăndriei* [5]). Partea mai slabă a demonstrației sale rămîne însă cea formală, unde cititorului i se spune mai mult în treacăt „căpcîn [a] devenit în urmă prin anologie (sic) *căpcăun* și *cătcăun*" [6], fără cuvenita susținere a unei atare afirmații.

Aparent fără a cunoaște articolul lui Șăineanu, C. C. Diculescu propune și el aceeași etimologie, aducînd pe scurt argumente similare de natură istorică [7]. Analogia cu numele avarilor, deveniți fioroșii ОБРИ din vechile legende rusești, precum și citarea formelor *qapgan* (din vechile inscripții turcice) și καυκάνος (din izvoarele bizantine referitoare la protobulgari) [8] dau mai multă pondere spuselor lui Diculescu, care relevă

---

[1] I, p. 401: „compară gr. κάπ-τειν = *devorare*".

[2] II, p. 39: pol. *kapcan* („canaille, racaille"), paroxiton pronunțat [káptsan] nu poate fi în nici un caz etimonul formelor românești. Ciorănescu, în dicționarul său etimologic (1958, p. 137, sub nr. 1410), citează eronat formele inexistente *kapkan* și *kapkon*.

[3] *O pagină de istorie medievală. Excursiune istorico-lingvistică*, în „Convorbiri literare", XXI, 1887, p. 413—420 (cf. n. 1, p. 415).

[4] Ar fi curios de știut de unde aflase Șăineanu de varianta *capcanus*, de vreme ce în Glosarul lui Du Cange, pe care îl citează (1883, II, p. 17), nu apare decît forma *cappanus* (= *princeps Hunnorum*). Dealtfel, în acest dicționar — retipărit prin fototipie în 1954 — tot articolul respectiv are o alcătuire îngrijorătoare: *cappanus* este citat sub lema *Caganus*, avîndu-l drept vecin de paragraf pe *knez*!

[5] Șăineanu data cea mai veche copie păstrată ca fiind din 1620 (*op. cit.*, p. 415); data corectă pare a fi 1619, un exemplar mai vechi, azi dispărut, fiind înregistrat la mănăstirea Neamțului în 1562 (cf. I. C. Chițimia și Dan Simonescu, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1963, p. 6—7).

[6] *Op. cit.*, p. 415.

[7] *Die Gepiden*, Leipzig, 1922, p. 227—228.

[8] Informațiile sînt extrase din J. Marquardt, *Die Chronologie der alttürkischen Inschriften*, Leipzig, 1898, p. 109.

de îndată importanța cronologică a evoluției *-an-* > *-în-* în perspectiva etimologiei propuse. Acest pas mai departe nu este însă suficient, rămînînd încă de elucidat celelalte două variante atestate în românește, căci Diculescu își strică tot cîștigul grăbindu-se să vadă în *cătcăun* — din care, prin etimologie populară (~ „cap de cîine"), s-ar fi ajuns abia apoi la *căpcăun* — o încrucișare între *căpcîn* și *tăun* [9].

Dusă numai pînă în acest punct, cu lipsurile și cu erorile arătate, această linie de reconstruire a istoriei grupului *căpcîn-căpcăun-cătcăun* a fost abandonată.

Între timp, la mai puțin de zece ani după articolul citat mai sus, Șăineanu își schimba radical părerea, declarînd literalmente *mea culpa* într-un capitol din ale sale *Studii filologice* [10]. Cercetarea adîncită a cărților populare românești, constatarea apariției unor calcuri după gr. κυνοκέφαλος sau σκυλοκέφαλος („monstru cu cap de cîine") în basmele popoarelor slave învecinate [11], ba chiar și la maghiari [12], în sfîrșit — ca un factor, desigur, subconștient, dar deloc neglijabil — îndepărtarea tot mai categorică de ideile lui Hasdeu îl fac pe autor să răstoarne pur și simplu (pe baza acelorași exemple !) firul argumentării inițiale, postulînd acum drept înțeles fundamental al cuvîntului „monstru antropofag cu cap de cîine", pentru a deduce din el „după tradițiune" sensul de „tătar" și apoi de „barbar" în general [13]. O veritabilă analiză a structurii morfologice a cuvîntului lipsește și de astă dată, căci Șăineanu se mulțumește să expedieze dintr-un condei variantele *căpcăun* și *cătcăun* drept „modificate" din *căpcîn* [14], singura formă care convine schemei sale etimologice limitative.

Prudența acestei opinii avea să-i dea cîștig de cauză și să o facă acceptată în mai toate studiile ulterioare, ale căror semnături îi conferă prestigiul autorităților necontestate : N. Cartojan [15], T. Pamfile [16], V. Bogrea [17]. Astfel se face că și dicționarele, cu notabila excepție a lui Tiktin [18], se raliază în bloc la ipoteza calcului după model grecesc (κυνοκέφαλος) [19], eventual prin intermediar slavon (пьсоглавъ) [20]. Alegerea drept lemă a formei *căpcăun* în unele dintre acestea se face, desigur, din considerente

---

[9] *Op. cit.*, p. 228, n. 16. Din păcate, asemenea erori stridente depreciază considerabil cartea, nu lipsită de idei interesante, a lui Diculescu.

[10] Subintitulate *Cercetări în domeniul literaturei populare*, București, 1896 ; capitolul *Căpcîni — căpcăuni — cătcăuni* cuprinde p. 175—190.

[11] Bg. *pesoglavți*, cr. — sl. *pasoglavți*, ucr. *pesigolovți* (*op. cit.*, p. 187).

[12] *Kutyáfejü*, cu sensul de „tătar cu cap de cîine" (*op. cit.*, p. 182).

[13] *Op. cit.*, p. 178 și 185.

[14] *Op. cit.*, p. 176. În dicționarul său, tipărit în același an (1896[1] [= 1929[8]], p. 100), Șăineanu vorbește mai circumspect despre aceste forme ca despre niște „alterațiuni obscure".

[15] *Alexandria în literatura românească*, București, 1910, p. 95—96.

[16] *Povestea lumii de demult după credințele poporului român*, București, 1913, p. 165—173.

[17] În recenzia la cartea citată a lui N. Cartojan (DR, I, 1920/1921, p. 455). Ulterior, la această interpretare aderă Fulvia Ciobanu (*Formarea cuvintelor în limba română. I. Compunerea*, București, 1970, p. 60).

[18] TDRG I, p. 282. Cu tactu-i obișnuit, Tiktin preferă să noteze provizoriu *Et(ymologie) unbek(annt)*, arătînd că vede mai degrabă în *căpcîn(e)* o etimologie populară, provocată de *ci(i)ne*.

[19] Șăineanu, 1929[8], p. 100 ; CADE, p. 214 ; Scriban, p. 247 ; DM, p. 126 ; Ciorănescu, p. 137.

[20] DA I, 2, p. 101, după N. Cartojan, *loc. cit.*

de uz şi de frecvenţă în textele moderne [21]. Singurul care insistă să caute o justificare a formelor în *-ăun* este Ciorănescu : el atribuie apariţia lui *-un* unei tendinţe expresive, care se face simţită, după părerea sa, şi în cuvinte ca *gărgăun* [22] (în legătură cu care citează apoi pe *bărzăun* şi pe *găun* [23]).

Cîntărind din nou, în lumina argumentelor aduse pînă acum, cele două ipoteze contrare, observăm că ambele se lovesc de obstacolul variantelor *căpcăun* şi *cătcăun*, greu de extras din *căpcîn*, fie acesta un vechi împrumut turcic sau un calc mai recent după un model balcanic. Dealtfel, împotriva ideii împrumutului turcic s-ar putea ridica mai degrabă obiecţii de opinie, ca împotriva unei reconstrucţii prea îndrăzneţe, decît obiecţii de fapt, ca împotriva unei ipoteze absolut neverosimile. Fapt este că, după retractaţia destul de puţin argumentată a lui Şăineanu, nimeni n-a mai considerat cu cale să o combată, doar Scriban *(loc. cit.)* şi Ciorănescu [24] mulţumindu-se să o menţioneze. Este totuşi de mirare că ipotezei calculului nu i s-a reproşat pînă acum însuşi aspectul insolit al presupusei forme-bază *capcîn* > *căpcîn* : ce fel de compus românesc ar fi acesta? Privind la tipurile, nu frecvente, dar folosite, *cap-de-cocoş* (nume de plantă) şi *Capdebou* (poreclă) sau *botgros* (nume de pasăre) şi *Caplat* (poreclă), ne-am aştepta — fie şi în cazul unui calc — la *cap-de-cîine* [25], la **cap-cînesc* sau la ceva asemănător, dar nu la *căpcîn* şi mai puţin la *căpcăun* sau *cătcăun* [26]. Lipsa atestărilor practice ale variantei **căpcîne*, postulată de unele dicţionare [27], precum şi circulaţia celei nemotivate semantic *cătcăun* (cel puţin din secolul al XVIII-lea [28]) fac să crească îndoiala asupra justeţei teoriei calculului. În favoarea originii turcice pare a vorbi şi aşezarea accentului pe finală în toate cele trei variante, fapt tipic pentru împrumuturile din această familie de limbi. Dacă formele *căpcăun* şi eventual *cătcăun* ar putea fi justificate pe baza unor fenomene specifice uneia dintre limbile turcice, teza împrumutului ar părea să devină, dacă nu dovedită definitiv (în lipsa atestărilor decisive), cel puţin prioritară ca verosimilitate. Cum am mai putea vedea un calc fabricat pe teren românesc într-un cuvînt ale cărui variante regionale se explică prin feno-

---

[21] În toate dicţionarele citate, cu excepţia lui Şăineanu ; cf. şi DL, I, p. 365.

[22] *Loc. cit.* ; ideea lui *-un* < *one(m)* o avansase deja Giorge Pascu *(Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 53). care propusese însă pentru *căpcăun* un etimon, evident, absurd : **căpcînun* ; evitînd diplomatic detaliile incomode, Ciorănescu preia sugestia, fără să se îngrijoreze că sporeşte cu încă un caz şirul etimologiilor discutabile în *-ăun*.

[23] *Op. cit.*, p. 355, sub nr. 3 600.

[24] *Op. cit.*, p. 137, atribuindu-i lui Scriban paternitatea ipotezei !

[25] Cf. arom. *cap-di-cine*, calc indiscutabil după amintitele modele greceşti (v. T. Papahagi, 1963 [1], p. 245 ; 1974 [2], p. 311).

[26] J. Byck şi Al. Graur (*De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, BL, I, 1933, p. 35 şi 41) nu se pronunţă asupra formei *căpcăun*. Halina Mirska (*Compunerea cuvintelor în limba română*, în *Formarea cuvintelor în limba română*, I, Bucureşti, 1959, p. 145—189) nu ia în consideraţie cuvîntul. F. Ciobanu *(loc. cit.)* menţionează lipsa unei explicaţii fonetice mulţumitoare pentru *căpcăun* şi *cătcăun*.

[27] TDRG, CADE, Scriban, Ciorănescu, precum şi la J. Byck-Al. Graur şi F. Ciobanu *(locc. citt.)* ; totuşi, forma aceasta nu apare în nici un citat, în nici unul din răspunsurile la ancheta lui Hasdeu, deci ar rămîne, de probat că ea a existat vreodată, şi anume prin alte mijloace decît acelea ale tezei etimologice.

[28] De la *Alexăndria* sibiană (1794), apoi la Budai-Deleanu (*Ţiganiada* [*B*], ed. Florea Fugariu, Bucureşti, 1972, p. 24 [nota la strofa 26, versul 4), şi în Lexiconul Budan (1825, p. 106).

mene străine determinate și al cărui sens popular tradițional (care îl dublează pe cel legendar) se referă tocmai la acești străini nomazi („tătari", apoi „mohamedani", apoi „păgîni", de unde „barbari")? Soliditatea analizei întreprinse de curînd de către Veselin Beševliev asupra atestărilor bizantine ale titlului protobulgar *qap(a)γan* [29] a constituit ultimul imbold care ne-a îndemnat spre reluarea ipotezei împrumutului turcic, în legătură mai strînsă cu evoluția și cu răspîndirea în Europa de est a idiomurilor turcice.

Înainte de toate, formele medievale de tip *capcanus* sau καυκάνος trebuie separate în toate dicționarele (și în primul rînd din cele mediolatine [30]) de sub lema *caganus*, care desemnează numele hanului, al conducătorului suprem. Atestările de felul lui *capcanus* (de la huni și avari [31]), al lui *qapayan* (din inscripțiile prototurcice de la Orkhor [32]) și al formelor καμπαγάνος, καυκάνος, κοπχάνος (la protobulgari, după mărturiile bizantine [33]), ilustrează în fapt continuări ale titlului de **qapqayan*, purtat de obicei de către cea mai apropiată rudă a hanului (fiu major sau frate mai mic), ca semn al celui de-al doilea rang după cel al hanului. Rolul acestui prinț era unul cu precădere militar și executiv [34]. Nu este neglijabilă informația că acest titlu însoțea în mod automat numele propriu al „feld-mareșalului", ajungînd adesea să-l înlocuiască de-a binelea în uzul curent [35]. Autoritate principală în campanie, acesta trebuie să fi fost spaima tuturor populațiilor bîntuite de ceambulurile de sub comanda sa.

Pe de altă parte, cele trei forme românești au fost culese din arii geografice deosebite : *căpcîn* din nordul Transilvaniei și din majoritatea Moldovei, *căpcăun* din Muntenia și din sudul Moldovei, iar *cătcăun* din Oltenia și din restul Transilvaniei [36]. Neputîndu-le deriva în mod credibil una din alta, ne întrebăm dacă nu cumva ele reprezintă reflexe deosebite ale aceluiași titlu, apărute în dacoromână sub influența a două idiomuri turcice diferite, după cum urmează :

1. *Capcîn* (cu varianta ulterioară de pronunțare *căpcîn*) poate să fi intrat — în nord nu mai tîrziu de secolul al VII-lea [37] — din limba avarilor, după cum bănuise Hasdeu și au scris Șăineanu (în prima sa formulare) și apoi Diculescu. Chiar dacă datele noastre în legătură cu idiomul vorbit de avari sînt minimale, atestarea formei *capcanus* în *Annales Regni Francorum* (la anul 805) [38] este suficientă în sine pentru a face probabilă evoluția *qapγan/qapqan* > *capcîn* ; improbabilitatea ca această formă să

---

[29] ΚΑΜΠΑΓΑΝΟΣ = *QAP(A)ΓAN*, în „Acta Orient. Hung.", XXIX, 1975, 1, p. 93—97.

[30] Cf. Du Cange, *loc. cit.* ; *Mittellateinisches Wörterbuch bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts*, II, Berlin, 1968, p. 48—49 (mai departe *MLWb*).

[31] După dicționarele citate în nota anterioară, fapt relevat încă de Șăineanu (1887, p. 414, și 1896, p. 187).

[32] Cf. Diculescu, după Marquardt *(locc. citt.)*, și, mai recent, *Drevnetjurskij Slovar'*, Leningrad, 1969, p. 420. (mai departe *DTS*).

[33] Cf. V. Beševliev, *op. cit.*, p. 96—97.

[34] Cf. *ibidem*, p. 95—96.

[35] Cf. *DTS*, *loc. cit.*

[36] Cf. DA, *loc. cit.*

[37] Datorită tratamentului *-an-* > *-în-* anterior, după cum se știe, împrumuturilor masive din limba slavilor veniți dincoace de Nistru.

[38] Cf. *MLWb (loc. cit.)* și V. Besévliev, *op. cit.*, p. 96.

fie în românește un compus secundar, precum și lipsa variantei **capcîne* coroborează această presupunere.

2. *Căpcăun*, variantă din sud necunoscută de Budai-Deleanu *(loc. cit.)*, nu poate fi dovedit drept o prefacere ulterioară a lui *capcîn*. În consecință, prima ipoteză care se impune cercetării este aceea a intrării lui dintr-un alt idiom turcic, care să cunoască o schimbare fonetică de tipul *-aγán* > *aβán* > *aùn*. În adevăr, confundarea lui -γ- intervocalic cu -β- este caracteristică pentru două dialectale vest-turcice, cel bulgar și cel kîpciak [39]. Ideea împrumutului bulgar este însă exclusă din două motive :

— vocalizarea lui -β- (fenomen de tip *samprasarana*) se întîlnește numai în grupul kîpciak [40];

— formele acestui titlu atestate de timpuriu (secolul al VIII-lea) în izvoarele bizantine sînt toate de tipul -γάν(ος), -κάν(ος), -χάν(ος), care presupune căderea lui -β- intervocalic provenit din -γ-, dacă nu cumva haplologia ar fi explicația mai adecvată [41].

Așadar, posibilitatea rămasă este aceea a împrumutului cuman relativ mai recent (secolele X—XI, cel mai devreme secolul al IX-lea, eventual aceea intermediară a modificării secundare a mai vechiului *căpcîn* în zona de influență cumană; această interpretare coincide în mod semnificativ cu răspîndirea geografică a variantelor *căpcăun* / / *cătcăun* la sud și vest de „falia cumană" : Transilvania de sud, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei. Din păcate, informațiile noastre asupra titulaturii conducătorilor militari și politici ai populațiilor din Deșt-i kîpciak sînt tîrzii și lacunare : cu excepția numelui hanului [42], titlurile nobiliare par a fi suferit o profundă schimbare în cursul vremii, în locul celor vechi apărînd altele mai expresive *(noyon, zaisang)* [43]. Totuși, chiar dacă nu putem certifica în mod concret folosirea titlului de **qapqayan* prin atestări directe luate din idiomul cumanilor, conjugarea probabilităților de ordin lingvistic cu evidența istorică a răspîndirii acestor populații face credibilă intrarea în limba dacoromânilor loviți de invaziile lor a formei *căpcăun*, ca un nume de spaimă, profund întipărit în tradiția populară [44].

Forma *cătcăun*, în mod evident apropiată de *căpcăun*, ridică dificultatea explicării raportului relativ *-pc- : -tc-*, o asemenea evoluție fonetică

---

[39] Cf. N. K. Dmitriev, *Gluxie i zvonkie soglasnye v seredine slova*, în *Issledovania po sravnitel'noj grammatike tjurkskix jazykov, I. Fonetika*, Moskva, 1955, p. 179—180; A. M. Śćerbak, *Sravnitel'naja fonetika tjurkskix jazykov*, Leningrad, 1970, p. 171.

[40] Cf. N. K. Dmitriev, *loc. cit.*, cu exemplul edificator al trecerii *kaún* < *kawγn* < *kabγn* („apucător", tot de la radicalul *kap-* „a prinde, a apuca").

[41] Asupra haplologiei ca fenomen curent în limbile turcice v. *Philologiae Turcicae Fundamenta*, I, Wiesbaden, 1959, p. 93, 177, 353, 443, 479, 545, 585, 610, 626, 633—634 și 665 (mai departe PhTF).

[42] Păstrat la populațiile tătare și atestat uneori, în epoca mai recentă, în formele *caunn, chawn, khaun* (din *qayan* : la călătorii englezi din secolele XVII—XIX, cf. *Oxford English Dictionary*, 1961, V, p. 685). Asupra unei faze *-au-*, caracteristică pentru idiomul ilustrat de *Codex Cumanicus* (ca urmare a căderii unui -γ- intervocalic), v. și A. von Gabain, *Die Sprache des Codex Cumanicus*, în PhTF, I, 1959, p. 54.

[43] Cf. L. Krader, *The Social Organisation of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads*, Haga, 1963, p. 185.

[44] Acesta are toate șansele să fi intrat chiar înainte de invazia cumană din secolul al XI-lea, ca urmare a raidurilor de jaf întreprinse de către aceștia în perioada premergătoare atacului final. Astfel, bulgarii au invadat sporadic Moesia, Tracia și Illiria încă din secolul al V-lea e.n.

nefiind conformă nici unei legi fonetice curente pentru dacoromână sau pentru vreuna din limbile învecinate ariei sale de răspîndire. Nici soluția căutării unei contaminări nu pare a fi acceptabilă: propunerea *căpcîn + tăun* a lui Diculescu [45] este în mod evident o fantezie savantă, iar o alta care să aibă mai multe șanse de viabilitate pare puțin probabilă. În ceea ce ne privește, nu vedem decît o alternativă destul de șubredă la resemnarea, după exemplul lui Șăineanu, de a vedea aici o evoluție specifică absolut obscură, și anume cea furnizată de o variantă din manuscrisele mediolatine, care menționează titlul de *capcanus*, dîndu-i forma *captcanus* [46]. Aceasta din urmă poate reprezenta o notare spontană conformă cu pronunțarea epentetică a grupului incomod *-pc-* : așa s-a ajuns apoi la simplificarea ulterioară, sub pana altui scrib, *captanus* [47]. Nu este deci imposibil ca, tocmai în regiunile care nu au resimțit atît de puternic invazia cumană (Oltenia și Transilvania, cu excepția regiunii Bîrselor), numele șefului militar al nomazilor să fi devenit acela de *cătcăun*, printr-o acomodare după ureche a unei pronunții inițiale **căptcăun* [48].

Evidența cumulativă a dialectologiei turcice, a datelor istorice și a repartiției geografice a variantelor românești este completată de verosimilitatea evoluției semantice a lui *căpcîn/căpcăun/cătcăun* de la „șef al invadatorilor turanici" la „monstru legendar cu cap de cîine". Acest titlu important dat conducătorului campaniilor de jaf trebuie să fi rămas ca un semnal îngrozit de alarmă pentru populațiile sedentare atacate. Numele șefului — des invocat, arareori văzut — va fi ajuns repede un simbol al năvălitorilor : trecut la plural [49], el va fi primit fără întîrziere, prin conotație, toate atributele prăpădului pustiitor adus ca de o forță supraomenească. După asimilarea năvălitorilor cumani, copleșiți ca număr și preschimbați în pașnici agricultori și păstori, groaza „căpcăunului" va fi luat noi proporții în cursul năvălirilor tătare din secolul al XIII-lea. Nu avem deci nici un motiv să acuzăm tradiția populară, care vedea în tătari pe urmașii direcți ai căpcăunilor intrați în legendă : moartea și pustiirea au întărit din nou eresul monștrilor mîncători de oameni. Abia mai tîrziu, odată cu răspîndirea poveștilor populare de sursă alexandrină despre fabuloasa țară a oamenilor cinocefali, s-a ajuns, printr-o echivalență ușurată de asemănarea formală, la suprapunerea semantică *căpcîn-căpcăun* : „om cu (un) cap de cîine", așa cum ne-o arată textele strînse și comentate de Șăineanu și de Pamfile. Treptat, forma *căpcăun*, curentă în dialectul „literar" muntean, avea să se impună din ce în ce mai mult, izolînd treptat celelalte variante ca forme regionale, menite dispariției. Istoria acestui cuvînt este deci semnificativă pentru complexitatea evenimentelor petrecute în vremurile tulburi în care s-a petrecut închegarea poporului român.

---

[45] *Op. cit.*, p. 228, n. 16.

[46] MLWb, *loc. cit.*

[47] *Ibidem*; nu este exclusă în acest caz o apropiere, poate subconștientă, de *capitaneus*.

[48] Ideea modificării ca urmare a unui tabu lingvistic, fără a fi absurdă în sine, ni se pare inoperantă în cazul de față.

[49] Ulterior, atestările vor înclina cu precădere spre pluralul cuvîntului (remarcă primită din partea prof. Th. Hristea).

NOTE ETIMOLOGICE

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VIII, partea a 2-a. Litera *P*, *Pe — pînar*, Bucureşti, 1974, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

pichirlău. A fost înregistrat într-o localitate din apropiere de Sighetul Marmaţiei, cu sensul „putinei (pentru unt)". Provine din magh. *köpülő* „baratte" (Eckhardt Sándor, *Magyar-francia szótár*, Budapesta, 1958). În forma care ar fi fost de aşteptat, **chepileu* (sau **chipileu*, cu asimilare vocalică în silabele neaccentuate), s-a produs o metateză; cf. fluctuaţia din *gămălie* ~ *măgălie*. Vocala din silaba finală nu pune probleme (vezi, în DLR, *meseleu* cu varianta *meselău*, din magh. *meszelő*). În sfîrşit, pentru [rl] în loc de [l], cf. *chemurluita* < *chemului*, *cobîrlă* < *cobilă*, *gingirliu* < tc. *cicili*, *închipurlui* < magh. *képelni* (exemple citate, alături de numeroase altele, de acad. Al. Graur, SCL, X, 1959, 2, p. 208—209).

piesciște. Conform unei comunicări din Brădişorul de Jos-Oraviţa, înseamnă „loc pe coasta unui deal, de unde izvorăşte un pîrîu". Este un derivat de la *pisti*, variantă a lui *pişti* „a curge încet, a se scurge, a se prelinge din ...; p. ext. a izvorî, a ţişni, a ieşi la suprafaţă" (după DLR, din slavonul пищати). Vocala [e] din prima silabă (precedată de un element semivocalic, ceea ce constituie un fenomen frecvent în graiuri) se explică, foarte probabil, prin disimilare (este de presupus că accentul, neindicat în DLR, se află pe sufix). Africata din *piesciște*, corespunzătoare oclusivei dentale din *pisti (pişti)*, reprezintă o particularitate fonetică bănăţeană; „literarizat", cuvîntul ar fi trebuit să fie inserat în DLR sub forma *pestiște*.

pijona. A fost înregistrat prin nord-estul Olteniei, cu sensul „a zăcea bolnav". După părerea noastră, provine din scr. *požimati se* „a se chirci" (RJAZU). Legătura dintre cele două sensuri este evidentă. La forma *pijona* s-a ajuns în urma unei metateze vocalice — cf. *chitonag* (cu aceleaşi vocale ca şi *pijona*), care, după DA, „pare a fi o stîlcire (metateză) a fr. *cotignac*" — şi prin înlocuirea lui [m] cu [n]; cf., pentru fluctuaţia între cele două consoane, înlocuirea lui [n] cu [m] în *pajimă*, din bg. dial. *пажина* (după cum credem că am reuşit să arătăm în LR, XXIV, 1975, 4, p. 290).

pin. Avem în vedere pe pin[3] „sondă rudimentară făcută dintr-o prăjină lungă la capătul căreia este fixat un cilindru de tablă deschis la ambele capete, cu care pescarii iau probe de mîl de pe fundul unei ape". Provine, fără îndoială, din tc. *pin* „Stift, Bolzen, Pflock" (Karl Steuerwald, *Langenscheidts Taschenwörterbuch der türkischen und deutschen Sprache*. Teil I. *Türkisch-Deutsch*, Berlin, München, Viena, Zürich, [1974]).

piole. Este un cuvînt învechit şi rar (formă de plural), glosat „mortiere", ceea ce înseamnă că avem a face cu un sinonim parţial al lui *piuă* (vezi, în DLR, sensul 5 al acestui cuvînt : „tun primitiv . . . ; p. e x t. mortier") şi al lui *mojar* (sensul 3, în DLR; „tun primitiv"). Întrucît amîndouă aceste cuvinte au o legătură cu *piuliţă* (derivat din *piuă* şi sinonim parţial cu *mojar*), credem că există o legătură şi între *piole* şi *piuliţă* : cuvîntul din titlul acestei note (sg. **piolă*) este un derivat regresiv din *piuliţă*, apărut prin falsă analiză, adică prin interpretarea lui *piuliţă* ca derivat nu cu sufixul *-uliţă*, ci cu *-iţă* ; [o] pentru [u] în penultima silabă nu constituie o problemă, indiferent dacă accentul din *piole* (neindicat în DLR) se află pe prima silabă, ceea ce ni se pare mai probabil (cf. fluctuaţia din *martor* ~ *martur* şi varianta regională *aor* a lui *aur*), sau pe a doua silabă (în acest caz a putut servi ca model alternanţa [o] accentuat ~ [u] neaccentuat din *soră-surioară*, de exemplu).

pipirigă. Înseamnă, prin Transilvania, „un fel de capră sau de prepeleac pe care se usucă nutreţul, oalele etc.". După părerea noastră, ne găsim în prezenţa unei variante a lui *prepeleac*. Acesta apare fără etimologie în unele dicţionare (CADE, DM) şi este considerat împrumut vechi slav sau ucrainean în altele (TDRG, respectiv, SDLR, care trimite la A. de Cihac); A. Cioranescu, DER, nr. 6790, este de părere că trebuie să plecăm de la *perpeleac* (tipărit, greşit, *perpepeac*), derivat din *perpeli*, explicaţie pe care o socotim plauzibilă. Legătura dintre *prepeleac* sau *perpeleac*, pe de o parte, şi *pipirigă*, pe de alta, o formează variante ca *perpeleag* (scris *perpeliag*), *pirpileac*, *perpelig*, *pirpilig*, *pipirlig*, pentru care DLR trimite la *prepeleac*.

Nici fluctuaţiile [e] ~ [i] în primele două silabe şi [g] ~ [k] la finală, nici locul variabil pe care îl ocupă [r] sau absenţa lui [l] nu pun probleme deosebite (deşi raportul dintre *pipirlig* şi *pipirigă* este diferit de cel dintre *chiţorlan* şi *chiţoran* sau *gărligan* şi *găligan*, de exemplu, căci în aceste din urmă cazuri formele cu grupul [rl] provin din celelalte, nu este de prisos să menţionăm că fluctuaţiile [rl] ~ [r] şi [rl] ~ [l] sînt relativ frecvente în limba română ; vezi Al. Graur, *loc. cit.*). Pentru vocalismul ultimei silabe, cf. *cimiligă* cu varianta *cimileagă* (A. Graur, BL, IV, 1936, p. 97 ; vezi şi cele arătate mai jos, s.v. *pişlugă*). În sfîrşit, pentru gen, cf. *cătărigă*, variantă a lui *cătărig* (DA), *tălpigă* cu varianta *tălpig* (CADE) şi, mai ales, *pipirigă*, variantă a lui *pipirig* „numele mai multor plante erbacee" (DLR).

piscobecea. Se foloseşte în locuţiunea adverbială *de-a piscobecea* „peste cap" (în DLR este localizat „Chişindia-Vaşcău" ; după cum rezultă din sursa la care se trimite, este vorba de Chisindia, în estul judeţului Arad). După părerea noastră, avem a face cu o deformare a magh. *kecskebuka* „tumbă" (vezi Academia Republicii Populare Române. Filiala din Cluj. Institutul de lingvistică, *Dicţionar român-maghiar*. Volumul al II-lea. *M-Z*, [Bucureşti], 1964, unde cuvîntul maghiar figurează ca echivalent al lui *tumbă*, sensul 1) ; sub forma — neadaptată la limba română — [kęşkębuka], cunoaştem cuvîntul din împrejurimile oraşului Turda.

pisi. Înseamnă „calcan" (ihtiol.). Provine din tc. *pisi* „idem" (Karl Steuerwald, *op. cit.*).

pișlugă. Este definit „vergea cu care se împingeau cartușele în țeava puștilor de tip vechi" (cuvîntul a fost preluat în DLR din ALEXI, w.). După părerea noastră, provine din *pișleag*, atestat cu sensul „cui de lemn cu ajutorul căruia se fixează, una în alta, obezile roților de la car sau scîndurile care formează fundul butoiului", cuvînt a cărui parte finală, interpretată ca sufix, a fost modificată sub influența derivatelor în *-lugă*; cf. A. Graur, BL, IV, 1936, p. 97—99, unde, pe de o parte, după o serie de cuvinte în *-ligă*, se enumeră cuvinte în *-lugă*, despre care se spune că „semblent appartenir à la même formation", iar pe de altă parte se citează forma *cimileagă*, variantă a lui *cimiligă*; între sufixele *-ligă*, *-lugă*, *-leagă* (la care se adaugă *-log* / *-loagă*; printre cuvintele menționate de autorul citat figurează, la p. 98, și perechea *zvîrlugă — sfîrloagă*) există o apropiere care poate explica substituirea la care ne-am referit mai sus.

Pișleag este dat în DLR cu „etimologia necunoscută", dar Maxim Sl. Mladenov, LR, XVIII, 1969, 2, p. 164, a arătat că avem a face cu un împrumut din bulgară (bg. dial. *пишл'ак*, derivat de la un verb care înseamnă, printre altele, „a introduce").

pitănguț. Este glosat „micuț", pe baza informațiilor furnizate de sursa folosită (glosarul care însoțește o culegere de folclor din Bihor, făcută de Gh. Pavelescu). Contextul în care apare cuvîntul — *Și-o cinzăci de berbecei Și cinci miluță pitănguță* — nu oferă însă argumente convingătoare în favoarea acestei interpretări, iar trimiterea la *pitic*, pe care o găsim în DLR, este, oricum, discutabilă, din motive de ordin formal. După părerea noastră, *pitănguț* este un derivat de la *bitang* „bastard", dar și „vagabond, ștrengar" (vezi DA); pentru [p] în loc de [b], cf. *patalama* < *batalama*, *pozunar* < *buzunar* etc. (vezi Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, 1968, p. 330). Al doilea sens al lui *bitang* ar putea foarte bine să fie atribuit și lui *pitănguț* din pasajul reprodus mai sus. Chiar dacă însă *pitănguț* înseamnă, într-adevăr, „micuț", acest sens s-a putut dezvolta din cel de „bastard" (cf. cazul lui *pici*, discutat de acad. Al. Graur, *Etimologii românești*, [București], 1963, p. 128).

pitroc. Avem în vedere pe *pitroc*[1] „porcușor *(Grobio)*" și — sens atestat pentru varianta *pitrog* — „nume generic pentru peștele mic". Alte denumiri ale porcușorului sînt *pietros* (DLR, s. v., sensul V) și *pietroșel* (sensul 2 b), cu etimologii clare, ceea ce ne permite numaidecît să identificăm în *pitroc (pitrog)* un derivat de la *piatră*, cu sufixul *-oc* (respectiv, *-og*). *Pitrocel*, înregistrat în DLR, ca variantă, s.v. *pietroșel*, este, evident, derivat din *pitroc*.

pitrucă. Cuvîntul (preluat din DAMÉ, T. și PAMFILE, I. C.) este glosat „pat", cu indicații din care rezultă că este vorba despre „partea de jos, mai masivă, a vîrtelniței sau a sucalei, pe care se sprijină întreaga unealtă". Provine din ucr. *нигпрумка* „suport, sprijin" (*Dicționar ucrainean-român*. [Redactor: Gheorghe Cocotailo], București, 1964). Pentru modificarea produsă în partea finală a cuvîntului *(*-incă* > *-ucă)*. cf., pe de o parte, *casincă* și *casuncă*, variante ale lui *casîncă* < rus. *косынка* (DA), *durjincă* și *durjuncă* (probabil derivate de la *struji*, după Al. Graur, *Eti-*

mologii românești, p. 36—37), și, pe de altă parte, perechile de variante diferențiate prin prezența, respectiv, absența unei nazale înainte de oclusiva velară, de tipul *otic* ~ *otinc*, *păstrugă* ~ *păstrungă* (vezi, pentru toate acestea, DLR; vezi și Sextil Pușcariu, DR, X, 1941—1943, partea a 2-a, p. 396, unde sînt menționate „sufixele *-incă*, *-ingă*, *-oancă*, *-oangă*, ca variante ale lui *-ică*, *-igă*, *-oacă*, *-oagă*").

piţilingă. Înseamnă, prin vestul Dobrogei, „codobatură". Trimiterea la *piţigoi* pare a-și găsi o justificare în asemănarea formală și semantică dintre cele două cuvinte; totuși, este clar că *piţilingă* nu poate fi derivat din *piţigoi* (acesta este comparat, în DLR, cu *piţiga*, „a pișca", cu etimologia necunoscută). DLR înregistrează numele de pasăre *piţ* „pitulice" și „piţigoi", formație onomatopeică, din care *piţilingă* a putut lua naștere prin derivare cu sufixul *-ligă* (pentru prezența nazalei, vezi cele arătate în nota precedentă). Acad. Al. Graur, care a semnalat existența acestui sufix (BL, IV, 1936, p. 97), enumeră o serie de cuvinte terminate în *-ligă*, *-lugă*, *-log* și *-leag* și observă că ele au un caracter imitativ (*ibidem*, p. 99), ceea ce, evident, este și cazul lui *piţilingă*. Cuvîntul discutat aici este foarte asemănător, ca formație, cu *piciulingă* „puști, pici", considerat în DLR — pe bună dreptate, credem — derivat de la *pici*.

pîclîti. Înseamnă „a (se) scrînti, a (se) luxa", prin nord-vestul Munteniei și nord-estul Olteniei (în unica sursă citată, LEXIC REG. II, apare într-o listă de cuvinte culese din cîteva raioane ale fostei regiuni Argeș). Provine din bg. *поклатя (се)* „a (se) clătina, a zgîlții" (Gh. Bolocan, *Dicționar bulgar-român*, București, 1972), al cărui radical se regăsește în alte două verbe românești de origine slavă, *clăti* și *clătina*, apropiate și din punct de vedere semantic de *pîclîti*. Prin asimilare, vocala posterioară din silaba inițială a devenit centrală; [î] pentru [ă] în poziție neaccentuată este un fonetism relativ frecvent.

pîlnă. Înseamnă „fire de plante răsărite prea des" (Mîrșani-Caracal). După părerea noastră, provine din bg. *пълна*, forma de feminin a adjectivului *пълен* „plin, complet" (Gh. Bolocan, *op. cit.*).

Martie 1975 *Andrei Avram*

Cuvintele **ciocîrlan** și **ciocîrlie** sînt definite astfel în principalele dicționare:

CIOCÎRLAN: '1°. (Bucov.) Pasăre, ca o vrabie mai mare, care nu se duce nici iarna de la noi și are un moț în vîrful capului, din care cauză se mai numește și **ciocîrlan-cucuiat** s. **moțat.** 2° (În unele regiuni) Masculul ciocîrliei' (DA); '1. Bărbătușul ciocîrliei. 2. Ciocîrlie' (CADE).

CIOCÎRLIE: '1° Pasăre cîntătoare, de mai multe soiuri (cf. și c i o c l o i u, c h i u c h i u r o i u). [...] Alte specii: **ciocîrlie-cucuiată** s. **moțată.** În unele părți, *ciocîrlie* se numește numai femela acestor specii de

păsări, al căror bărbătuş se numeşte c i o c î r l a n ' (DA); 'l. Păsărică de coloare cafenie [...] 2. ~-MOŢATĂ, varietate de ciocîrlie cu un moţ de pene pe cap ; numită şi „ciocoiu", „moşuţ" sau „păcurar" *(Alauda cristata)*' (CADE).

Dintre speciile de ciocîrlie descrise de Robert Ritter von Dombrowski, *Păsările României*, vol. I, 1946, p. 162—183, numai 3 au moţ pe cap : *Galerida cristata cristata*, numită *ciocîrlie moţată*, *ciocoi*, *moşuţ*, *păcurar*, *ciocîrlan*, *ciocoi moţat*, *ciocîrlan cucuiat* ; *Alauda arvensis cantarella*, numită *ciocîrlie de cîmp surie*, *ciocîrlie de ţarină*, *ciocîrlie de vînt* ; *Eremophila alpestris flava*, numită *ciocîrlie urechiată*, *ciocîrlie alpină*.

Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român*, [Bucureşti], [1961], a corectat omologări greşite ale predecesorilor şi, plecînd exclusiv de la nume cu circulaţie pe teren, consideră potrivită denumirea *ciocîrlie* numai pentru speciile *Alauda arvensis*, *Lulula arborea* şi cea de *ciocîrlie cucuiată* pentru specia *Galerida cristata*, respingînd (p. 56), fără temei, omologarea *ciocîrlie* = *Galerida cristata* făcută de Dombrowski.

Lăsînd problemele de omologare în seama ornitologilor, vom spune că există regiuni în care a) fiecare din cuvintele *ciocîrlan*, *ciocîrlie* defineşte atît masculul, cît şi femela speciei respective ; b) masculul şi femela au denumiri înrudite din punct de vedere lingvistic (numele unui sex este derivat din al celuilalt) ; c) masculul şi femela au denumiri fără legătură lingvistică între ele ; d) cuvintele *ciocîrlan*, *ciocîrlie* denumesc specii diferite sau nu sînt folosite. Aceste afirmaţii se sprijină mai ales pe răspunsurile la întrebările 1032 (Ciocîrlie), 1033 (Ciocîrlan) din ALR I, material necartografiat, şi 6202 (Cum face ciocîrlia?) din ALR II, material necartografiat. Emil Petrovici, anchetatorul ALR II, a notat în mai multe puncte, pe lîngă răspunsurile la întrebare, numele ciocîrliei şi al ciocîrlanului.

După cum rezultă din materialele citate (dicţionare, lucrări de ornitologie, atlase) şi din constatările noastre personale în mai multe judeţe ale Transilvaniei, cuvintele *ciocîrlan*, *ciocîrlie* denumesc unele dintre speciile familiei *Alaudidae* care au un moţ ascuţit de pene pe cap. Lui S. Fl. Marian (*Ornitologia poporană română*, tom. I, Cernăuţi, 1883, p. 335) i s-a comunicat că în părţile de nord ale Transilvaniei ciocîrlanul se numeşte *ciocoi* şi *moşuţ* „pentru că această pasăre are un moţ, cioc, ţuclui sau cucui ascuţit de pene pe cap". La p. 336—338 autorul reproduce o legendă din ţinutul Lăpuşului, în care se explică de ce „e c i o c o i u l c u p u p u i în vîrful capului".

Fără îndoială că pentru a explica cuvintele *ciocîrlan*, *ciocîrlie* trebuie să pornim de la numele moţului. Pe harta 688 a ALR II, s.n., vol. III, găsim următoarele răspunsuri pentru '(pasăre) moţată' : *cu bubui* : 250, *cu buglă* : 260, *cu bugui* : 235, *cu căciulă* : 182, *cu cioc* : 386, 551, *cu ciubică* : 95, *cu ciuclă* : 219, 353, 362, *ciuclată* : 362, *cu coc* : 182, *cu conci* : 64, 250, 272, 279, 325, 346, 349, *conciată* : 105, *conciuiată* : 272, *cu cucui* : 29, 414, 531, 605, 682, 728, 762, *cucuiată* : 537, 605, 728, *cu cujmă* : 95, *cu moţ* : 36, 47, 76, 102, 130, 141, 682, 791, 812, 833, 836, 848, 872, 876, 928, *moţată* : 2, 27, 705, 723, 886, 899, 987, *cu moţoc* : 784, *cu pup* : 310, 316, *cu pupui* : 53, *pupuiată* : 53, *cu ţuglui* : 284, 365, *ţugluiată* : 365, *cu ţugui* : 514, *cu vîstră* : 172.

Constatăm că *buglă, cioc, cucui, moţ, pupui, ţuglui, ţugui* etc. sînt sinonime şi cînd este vorba de moţul păsărilor. Deşi din această serie sinonimică lipseşte *ciocălie*, presupunem că acest cuvînt s-a întrebuinţat ca nume al moţului (probabil prin Banat, nord-vestul Olteniei, sud-vestul Transilvaniei) sau chiar se mai întrebuinţează, dar n-a fost atestat. Iniţial li s-au zis speciilor cu moţ amintite mai sus **pasăre cu ciocălie*, unde **ciocălie* 'moţ' este derivat din *cioc* (sau **cioacă*?) 'moţ' + suf. *-ălie*. Apoi s-a ajuns la *ciocălie* din care s-a putut dezvolta *ciocărlie* (formă atestată în ALR I, 1032/135, 320; ALR II, 6202/520) > *ciocîrlie*. La fel de posibilă este şi o altă succesiune în timp a fenomenelor : **pasăre cu ciocălie* > **pasăre cu ciocîrlie*, apoi *ciocîrlie*.

Se confirmă deci presupunerea lui S. Puşcariu (v. art. nostru din LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 241) că grupul *-rl-* din *ciocîrlie* ar putea fi „despicat" din *-r-* sau *-l-*. Despicarea lichidei *-l-* o găsim şi în *scăfîrlie, dîrlog* etc. Iorgu Iordan (*Les dénominations* ..., p. 132—133) a arătat că forma primitivă a lui *scăfîrlie* este *scăfălie* (înregistrată în punctele 28, 79, 375; cu afereza lui *s-* în punctele 69, 112), un derivat de la *scafă* cu suf. *-ălie*. Domnia-sa încearcă şi o explicaţie a apariţiei lui *-r-* : „La variante avec *-r-* a été créée plus tard sous l'influence d'un mot dont l'aspect phonétique ou le sens présentait une certaine ressemblance avec *scăfălie*. Je ne puis trouver pour le moment ce mot, mais cela n'infirme pas mon explication. On pourrait penser aussi, avec plus de chance, à l'expressivité du groupe *-fîr-* (cf. *sfîrlă, zvîrli* etc. : épenthèse d'un *r*, provoquée par le besoin de renforcer la valeur expressive du mot)" (p. 135). Putem completa că pentru NALR-Banat forma *scăfălie (skefelie)* a fost notată într-un singur punct la întrebarea 59 şi în 8 puncte la întrebarea 61, iar *căfălie (kefelie)* în 2 puncte la întrebarea 59 şi în 5 la întrebarea 61.

Al. Graur (*Etimologii româneşti*, [Bucureşti], 1963, p. 86) l-a explicat just pe *dîrlog* din *dălog (dolog)*. ALR II, s.n., vol. II, h. 286, punctul 762, atestă şi forma intermediară *dărlog*.

Din moment ce *scăfîrlie, ciocîrlie* sînt variante lexicale ale cuvintelor *scăfălie, *ciocălie*, nu putem vorbi de existenţa unui sufix *-îrlie* în limba română. (*Scovîrlie* '(Pop.) orbita ochiului' înregistrat în DM (fără etimologie) şi *scofîrlie* 'rotulă' (existent în anumite graiuri populare) sînt evoluţii metaforice. Forma cutiei craniene a fost apropiată de cea a rotulei sau a orbitei. Pentru *scofîrlie* 'rotulă', vezi FD, VI, p. 167.

Numirea *ciocîrlie* s-a extins ulterior şi la alte specii de păsări asemănătoare ca formă, mărime şi penaj, dar fără moţ. Apoi, ca să se deosebească speciile cu moţ de cele fără moţ, s-a creat pentru primele numele *ciocîrlie moţată*, care este o tautologie.

Segmentul fonetic final *-ie* din *ciocîrlie* (cuvînt prin care la început se identifica atît femela, cît şi masculul) a fost înlocuit cu sufixul moţional *-an*, creîndu-se cuvîntul *ciocîrlan* (care, cu timpul, în unele regiuni ale ţării a devenit numele speciei *Galerida cristata*), sau cu *-oi*, formîndu-se *ciocîrloi* (atestat în DA; ALR I, 1033/5, 12, 26, 35, 49, 85, 87, 96, 100 etc. ca nume al masculului).

În mai multe localităţi, răspunsurile la întrebarea 1033 conţin precizarea că *ciocîrlan* e numit bărbătuşul *ciocîrliei*, lucru negat (deci pe nedrept) de Băcescu (*ibid.*, p. 55).

Forma *ciocîrdan*, înregistrată în localităţile Gurghiu *(ibid.)*, Hodac şi Rîciu (ALR I, 1033/229, 243) din jud. Mureş, s-a născut prin transformarea grupului consonantic *-rl-* în *-rd-*, la fel ca în *ţopîrdău* < *ţopîrlău*.

Că aşa şi nu altfel s-a format cuvîntul *ciocîrlie*, ne dovedesc şi alte nume ale acestor păsări :

1. **Ciocoi.** E cunoscut de DA din Gîrbou (jud. Sălaj) şi ţinutul Lăpuşului. A fost notat în ALR I, 1032/257 (Bobîlna, jud. Cluj), 270 (Vima Mare, jud. Maramureş), 283 (Strîmba, jud. Sălaj); 1033/63 (Agriş, jud. Arad), 257 (Bobîlna), 266 (Ciceu-Giurgeşti, jud. Bistriţa-Năsăud); ALR II, 6202/272 (Boiu Mare, jud. Maramureş). Iniţial s-a zis **pasăre cu ciocoi*, unde *ciocoi* este un derivat de la *cioc* 'moţ' + suf. *-oi*. Prin omiterea primilor termeni s-a ajuns la *ciocoi*. Deci *ciocoi*, numele păsării, şi *ciocoi*, cu sensuri referitoare la persoane, sînt două cuvinte diferite (CADE le-a tratat împreună, raportîndu-le la bg. *čokoj*) şi vor trebui lucrate ca atare în operele lexicografice viitoare.

2. **Ciocloi**, înregistrat de DA din Giuleşti (jud. Maramureş), Trestia, Hida (jud. Sălaj) şi de ALR I, 1032/285 (Buciumi, jud. Sălaj), nu este de origine onomatopeică, cum se presupune în DA s.v. *ciocîrlan*, ci s-a dezvoltat din *ciocoi* prin crearea grupului consonantic *-cl-* (cf. *Cicloabă*, *Cioclovină*, *Cioclodan* etc. discutate de noi în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 246).

3. **Ciocloeş** *(Galerida cristata)*, înregistrat de Băcescu (*ibid.*, p. 57) în jud. Sălaj (în fostul raion Zalău), se pronunţă [ĉocloiéş], deci trebuia literarizat *ciocloiaş*. Este un derivat din *ciocloi* + suf. dim. *-aş*.

4. **Ciocluş** *(Galerida cristata)*, înregistrat de Băcescu *(ibid.)* în Măerişte (jud. Sălaj), <* *pasăre cu ciocluş*; *ciocluş* < **ciocuş* < *cioc* 'moţ' + suf. dim. *-uş*.

5. **Ciocluţ**, notat de Băcescu *(ibid.)*în (fostul raion Zalău) din jud. Sălaj şi de ALR I, 1032/278, 280 (Supuru de Jos şi Moigrad, jud. Sălaj), <**pasăre cu ciocluţ*, <**pasăre cu ciocuţ*; **ciocuţ* < *cioc* 'moţ' + suf. dim. *-uţ*.

6. **Pupoi**, notat în Meziad, jud. Bihor (ALR I, 1032/308) < **pasăre cu pupoi*; *pupoi* < *pup* 'moţ' + suf. *-oi*. Băcescu (*ibid.*, p. 120) cunoaşte din Peştera, fostul raion Drăgăneşti-Olt, denumirea *pasăre cu pup (Galerida cristata)*.

7. **Ţugluiaş**, notat în Sînmihaiu Almaşului, jud. Sălaj, ALR II, s. n., vol. III, h. 688, punctul 284, legendă) < **pasăre cu ţugluiaş*; *ţugluiaş* < *ţuglui* 'moţ' + suf. dim. *-aş*.

Iulie 1974 *Dumitru Loşonţi*

POZIȚIA LUI TITU MAIORESCU FAȚĂ DE NEOLOGISME ÎN EDIȚIILE SUCCESIVE ALE STUDIILOR SALE CRITICE

DE

ION ȘTEFAN

Îmbogățirea vocabularului limbii române în secolul al XIX-lea, în urma introducerii a numeroase neologisme de origine romanică, i-a determinat pe mulți scriitori să-și revizuiască la o nouă editare lucrările publicate, a căror limbă li se părea, în parte, învechită. Așa au procedat scriitori ca C. Negruzzi, Grigore Alexandrescu, I. Heliade-Rădulescu și alții. De regulă, cu ocazia revizuirii scrierilor, autorii lor au eliminat un număr de cuvinte mai vechi, îndeosebi pe cele de altă origine decît latină, înlocuindu-le cu neologisme de proveniență franceză, italiană și latină, lucru pe care l-au făcut și sub influența purismului latinist sau italienizant. Titu Maiorescu este unul dintre puținii care procedează invers, îndepărtînd din studiile sale critice, la publicarea lor în volum, un număr destul de mare de neologisme, pentru a le înlocui cu cuvinte corespunzătoare din fondul vechi al limbii.

Cu ocazia publicării în volum a studiilor sale critice, apărute inițial în „Convorbiri literare", Titu Maiorescu le-a adus numeroase modificări sub raportul limbii. La fel a procedat și cu întinsa lucrare despre scrierea limbii române, tipărită într-o primă formă la Iași în 1866. Cele mai multe schimbări au fost făcute de critic în articolele de la începutul activității sale, adică în cele scrise între anii 1866 și 1872. Articolele scrise mai tîrziu, de exemplu cel despre neologisme, apărut în „Convorbiri literare" din 1881, nu au suferit modificări.

Din punctul de vedere al revizuirii lor sub aspectul limbii, articolele lui Titu Maiorescu pot fi împărțite în trei categorii : unele din ele au fost revizuite în două etape, și anume în 1874, cînd apar, într-un volum, o parte din studiile sale critice, și apoi în 1892, cînd criticul își publică ediția în trei volume a lucrărilor sale ; altele, cum este studiul despre poezia română, care n-a fost inclus în volumul din 1874, au fost revizuite în 1892 ; în sfîrșit, după cum am spus, articolele publicate după 1880 nu au fost modificate.

Într-un articol publicat nu demult, Roland Barthes afirmă că un autor poate face în scrierile sale trei tipuri principale de corecturi : prin substituire, adică schimbare de termeni, în căutarea celor mai proprii și mai adecvați, prin diminuare sau eliminare, din intenția de a obține o mai mare concizie, procedeu folosit cu precădere de autorii care se supun canoanelor clasicismului, și prin expansiune sau augmentare, prin adăugare, tip de corectură utilizată de Marcel Proust, de exemplu, sau, în literatura noastră, de Camil Petrescu [1]. Afirmația criticului francez poate fi

[1] Roland Barthes, *Flaubert et la phrase*, în „Word", vol. 24, nr. 1–3, 1968, p. 50–51.

adevărată însă numai în cadrul unei literaturi cu o limbă literară formată. Într-o cultură însă în care limba este încă în fază de tranziție, de căutare a normei literare, se poate recurge la un al patrulea tip de corectură, și anume acela al încadrării, al adaptării cuvîntului la norma literară, ceea ce duce la unele modificări la nivelul fonetic sau al terminațiilor. Scriitorii noștri din secolul trecut, inclusiv Titu Maiorescu, au făcut în special două tipuri de corecturi : adaptarea cuvintelor, adică corectarea, îndreptarea lor, pentru a le încadra în norma literară a momentului respectiv, și substituirea, înlocuirea de cuvinte.

În rîndurile de mai jos ne propunem să arătăm cum a folosit Titu Maiorescu aceste două tipuri de corectură în cazul neologismelor, urmînd ca într-un alt articol să ne ocupăm de modificările aduse cuvintelor vechi.

Potrivit concepției lui Maiorescu, ceea ce favorizează introducerea neologismelor în limbă este căldura sentimentului : „Neologismul se lipește de organismul unei limbi sub fierberea emoțiunii". Aceasta poate fi provocată de „o aprindere revoluționară", de „o mișcare poetică a întregului popor" etc. Un astfel de moment propice introducerii de neologisme a fost perioada de la 1848 pînă după 1857, cînd a existat în societatea românească o stare de entuziasm, o situație revoluționară [2]. Ulterior, entuziasmul s-a răcit, însă neologismele au continuat să apară în scrieri, îndeosebi din cauza latinismului. Titu Maiorescu combate „întrebuințarea necugetată a atîtor neologisme în ziarele și în cărțile noastre moderne", pledînd pentru folosirea de cuvinte „înțelese de toată lumea" [3].

El este totuși un scriitor receptiv față de neologisme. În primele sale scrieri, neologismul este foarte frecvent. În această perioadă, pătrunderea neologismelor în limba noastră a fost mai intensă și Maiorescu este oarecum tributar acestui fenomen. El folosește neologisme curente în acea vreme, împrumutate îndeosebi din limbile franceză și latină, și chiar introduce unele cuvinte noi în limbă, ca *baroc*, cu sensul de „bizar", „ciudat", întrebuințează unele neologisme rare chiar astăzi, ca *obliterat*. Neologismul apare uneori, în articolele lui, în construcții în care astăzi l-am socoti nefiresc, ca în exemplul : „Departe peste *confinele* acestui institut" [4]. Vocabularul criticului a evoluat însă nu în sensul sporirii neologismelor, ci, invers, al limitării lor. Mai mult. Cu prilejul editării în volum a studiilor sale critice, Maiorescu corectează sau chiar înlătură o serie de neologisme, pe care le înlocuiește cu cuvinte vechi. Această adaptare a neologismelor și îndepărtarea unora din ele constituie obiectul rîndurilor ce urmează [5].

Vom face mai întîi cîteva observații în legătură cu adaptarea neologismelor. În secolul trecut au provocat numeroase discuții neologismele

---

[2] Titu Maiorescu, *Critice*, vol. II, București, Edit. pentru literatură, 1967, p. 150.

[3] *Op. cit.*, vol. II, p. 151.

[4] Apud E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, București, Edit. „Minerva", 1972, p. 625 (citatul este din alocuțiunea rostită în 1864 de Maiorescu în memoria lui Simion Bărnuțiu).

[5] Vom folosi pentru „Convorbiri literare" abrevierea C, urmată de o cifră romană, care indică anul (de exemplu, I pentru 1867, II pentru 1868, V pentru 1871) și de cifra arabă prin care se arată pagina. Pentru lucrarea *Despre scrierea limbii române*, Iași, 1866, folosim abrevierea S. Ediția Titu Maiorescu, *Critice*, București, 1874, este indicată prin abrevierea Cr., iar în locul ediției din 1892—1893 trimiterile se fac la ediția : Titu Maiorescu, *Critice*, București, Edit. pentru literatură, 1967, indicată prin abrevierea Cr. I sau Cr. II (volumul I sau II).

provenite din cuvinte latine cu terminația *-io, -ionis*. Pe la 1866—1867, cînd Maiorescu își compunea primele studii critice, aproape se generalizase forma lungă a acestora, cu terminația *-iune*, forma scurtă, cu *-ie*, fiind mai rară. Maiorescu scria deci *generațiune, evoluțiune* etc. Totuși, peste cîțiva ani, după 1870, el concedea că „poate (și chiar probabil) că vom rămîne a zice *nație, stație* etc." [6]. Criticul revine asupra formei lungi a acestor neologisme în două etape : o primă revizuire o face în 1874, cu ocazia apariției ediției într-un singur volum a studiilor critice, apoi la publicarea celor trei volume din 1892—1893. El adoptă, cu prilejul revizuirii primei versiuni a articolelor sale, mai multe soluții. Una este trecerea la forma scurtă a substantivelor, cu terminația *-ie* : *expresiune* (C I, 4) — *expresie* (Cr. I, 14), *imaginațiunea* (C I, 5) — *imaginația* (Cr. I, 17), *impresiune* (C I, 6) — *impresie* (Cr. I, 18), *confuziune* (C I, 18) — *confuzie* (Cr. I, 26), *generațiuni* (C I, 19) — *generații* (Cr. I, 28), *reflecțiuni* (C I, 19) — *reflecții* (Cr. I, 28). O a doua soluție este adoptarea substantivelor verbale, recomandate de Alecsandri, care, într-o scrisoare din 1865 adresată lui Al. Hurmuzachi și reprodusă în „Convorbiri literare" din 1906 (p. 598), afirma că „terminările în *-are* și *-ire* ... sînt mai românești și mai armonioase decît *-ciune* sau *-țiune*", propunînd să se scrie *publicare, verificare, instituire* în loc de *instituțiune* (astăzi cele două forme au sensuri diferite). Iată exemple : *exagerațiune* (C I, 5) — *exagerare* (Cr. I, 16), *observațiuni* (C I, 8) — *observări* (Cr. I, 23), *comparațiunilor* (C I, 19) — *comparărilor* (Cr. I, 25). În unele pasaje însă, pe lîngă forma *comparare*, de exemplu, este menținută și forma lungă : *comparațiuni* (Cr. I, 27), care este păstrată și în alte cazuri : *ocaziune* (C I, 4), formă rămasă și în ediția definitivă (Cr. I, 14). În sfîrșit, o altă soluție este eliminarea neologismelor, despre care vom vorbi mai departe. Modificările au fost făcute în unele cazuri, după cum am spus, încă din 1874, la publicarea în volum a unora din studiile critice, în alte cazuri însă schimbarea a fost efectuată în 1892 : *tradițiune* (C I, 138), *derivațiunii* (ibidem), forme păstrate și în volumul din 1874, corectate însă în 1892 (Cr. II, 88); în schimb, *terminațiunile* (C I, 139), dar *terminările*, în 1874 (Cr., 230), *atențiunea* (C I, 139), însă *atenția*, în 1874 (Cr., 230). Deci procesul de reducere a formelor în *-iune* a continuat și după anul 1874. În ediția definitivă, Maiorescu folosește, prin urmare, neologismele din această categorie fie cu terminația *-iune* sau *-ie*, fie sub forma substantivelor verbale. Dealtfel, criticul scria în 1871 : „noi, scriitorii, care printr-o sărire făr'de veste în dezvoltarea poporului ne vedem siliți a introduce o sumă de idei nouă, pentru care limba noastră pîn-acum nu are cuvinte, sîntem liberi să alegem acele forme care ne par mai potrivite cu geniul limbei, și anume fără nici o monotonie și uniformitate. La întrebarea : *-ție* sau *-țiune*? ... noi răspundem : și una și alta, după cum i se pare scriitorului mai bine la auz" [7]. Din citat reiese că Maiorescu a fost condus în tratamentul aplicat acestor neologisme de evitarea uniformității, a monotoniei.

Termenul literar *comparație*, de pildă, este folosit de Maiorescu sub formele *comparare* și *comparațiune*. De exemplu, în studiul despre poezia română, într-o pagină în care criticul vorbește despre comparația poetică, întrebuințează, pentru a evita monotonia, cum zice el, de două ori forma

[6] T. Maiorescu, *Critice*, București, 1874, p. 449.
[7] Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, București, Edit. pentru literatură, 1967, p. 205—206.

comparare și de cinci ori forma *comparațiune*, la singular sau plural (Cr. I, 25). Dar forma *comparare* nu s-a fixat ca termen literar. Se vede și din alte exemple că Maiorescu nu a întrezărit diferențierea de sens dintre unele forme, ca, de pildă, *afirmare* și *afirmație*.

Dealtfel, și un alt junimist, Iacob Negruzzi, făcea în 1877 observații judicioase cu privire la această categorie de neologisme. El era de părere că se vor păstra și substantivele verbale recomandate de Alecsandri *(multiplicare, reducere)*, dar acestea au o aplicație restrînsă, ca și terminația *-iune* la unele cuvinte, ca *noțiune*, *rațiune*, *națiune*, însă la marea majoritate a acestor neologisme se va adopta terminația *-ie* [8]. În acord cu aceste observații, și Maiorescu schimbă forma *nație* în *națiune*: *nații* (C V, 85) — *națiuni* (Cr. I, 137).

Neologismele cu terminația *-aj* au forma *-agiu*, modificată în 1892 : *pasagiu* (C II, 304), formă păstrată în 1874 (Cr., 331), dar devenită *pasaj* în 1892 (Cr. I, 148); *pasage* (C II, 301), la fel în 1874 (Cr., 325), însă *pasaje* în 1892 (Cr. I, 145).

Neologismele provenite din termeni latini care încep cu *ex-* au în prima redactare forma cu *es-* curentă în scrierile din acel timp, schimbată parțial în 1874 și peste tot în 1892 : *escepțiune* (C II, 301), la fel în 1874 (Cr., 324), dar *esemplu* (C II, 301), iar în 1874 *exemplu* (Cr., 324), *esplica* (C II, 302), însă în 1874 *explica* (Cr., 326), *estraordinară* (C II, 303), în 1874 *extraordinară* (Cr., 328).

Unele neologisme au în prima redactare alt gen decît în limba actuală : *nivela* (C II, 304), formă păstrată în 1874 (Cr., 330), dar *nivelul* în 1892 (Cr. I, 148). Cîteva au rămas și în ediția definitivă, cu altă încadrare morfologică : *extasă* (Cr. I, 115). Genitivul și dativul termenului *artă* au inițial forma *arții* (C I , 58), corectată în 1892, *artei* (Cr. I, 45).

Mai menționăm la acest capitol că pe la 1857 Maiorescu scria adjectivele cu terminația *-al* sau *-bil*, sub forma, de exemplu, *fundamentale*, iar cuvintele neologice de tipul *redactor*, *doctor* le scria *redaptore* etc. [9], forme care pe la 1867 nu mai apar.

Junimiștii, în frunte cu Titu Maiorescu, s-au pronunțat în repetate rînduri împotriva neologismelor, militînd pentru limitarea lor. Miron Pompiliu, de exemplu, se plîngea într-o recenzie că chiar scrierile didactice gem de cuvinte și fraze încurcate, de „neologisme din cele mai deșănțate" [10].

În opera lui Titu Maiorescu, împotrivirea față de abuzul de neologisme se manifestă încă din anul 1868. Principala regulă emisă de critic în legătură cu neologismele este aceea a evitării cuvintelor noi care nu sînt necesare, a celor de prisos, pentru că au un echivalent în limbă. Ea este exprimată pentru prima oară în articolul despre limba română în jurnalele din Austria [11]. Studiul *Direcția nouă* din 1872 conține în embrion ideile

[8] „Convorbiri literare", 1 dec. 1877, p. 315. Însuși Maiorescu începuse să întrebuințeze încă din 1871—1872 forme ca *iluzie*, *decorație*, *concluzii*, *inscripții* etc. („Convorbiri literare", 1872, p. 214).

[9] Cf. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 612.

[10] „Convorbiri literare", 1 nov. 1880, p. 364.

[11] Criticul condamnă falsa originalitate cu care califică „introducerea superfluă de cuvinte nouă acolo unde avem deja adoptate alte cuvinte cu același înțeles" („Convorbiri literare", 1868, p. 225). În volumul de critică din 1874, autorul schimbă neologismul *superfluă* cu *de prisos*, iar în locul lui *adoptate* scrie *primite* (Cr., p. 51—52). Formula „neologisme de prisos" va fi păstrată și însușită și de alți junimiști.

exprimate în articolul despre neologisme din 1881. Criticul susține că, din cauza purismului, „mai mulți scriitori ai noștri întrebuințează fără nici o critică cuvinte nouă latine și franceze chiar acolo unde avem pe ale noastre de origine romanică și alungă și acele cuvinte care sînt prea înrădăcinate în limba noastră încît să le mai putem scoate din uz" [12]. Semnul caracteristic al direcției noi este tocmai „depărtarea neologismelor celor de prisos" [13].

În articolul despre neologisme din 1881, Maiorescu enunță cîteva reguli cu privire la utilizarea neologismelor. Principalele reguli sînt următoarele : „Acolo unde avem în limba noastră un cuvînt de origine latină, nu trebuie să introducem unul neologistic" [14]. Numai „acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvînt, iar ideea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvîntul întrebuințat în celelalte limbi romanice, mai ales în cea franceză" [15]. Cuvintele vechi de origine slavă nu pot fi îndepărtate din limbă și înlocuite cu neologisme. Dacă însă alături de un cuvînt de origine slavă avem unul de provenință latină, acesta va fi preferat.

Într-adevăr, Maiorescu elimină din prima formă a studiilor sale critice un număr de neologisme, pe care le înlocuiește cu cuvinte existente în limbă. Unele din acestea sînt de origine latină : *dificultate* (C I , 3) — *greutate* (Cr. I, 13), *fidelă* (C I, 4) — *credincioasă* (Cr. I, 14) , *disertațiune* (C I, 57) — *cercetare* (Cr. I, 43), *junei* (C I, 19) — *tinerei* (Cr. I, 28), *constantă* (C I, 40) — *statornică* (Cr. I, 34), *esistă* (C I, 2) — *se află* (Cr. I, 12), *detaiuri* (C I, 3) — *amănunte* (Cr. I, 13), dar și *detaiul* (C I, 2) — *înfățișarea* (Cr. I, 11), *eminenta* sa poezie (C I, 6) — *frumoasa* poezie (Cr. I, 18), condițiune *indispensabilă* (C I, 6) — *neapărată* (Cr. I, 19), *natural* (C II, 307) — *firesc* (Cr., 341), peste *limitele permise* (C V , 88) — peste *marginile iertate* (Cr. I, 159), *consolațiune* (C I , 40) — *mîngîiere* (Cr. I, 35), *augmentează* (C II, 307) — *crește* (Cr., 340), dar și *augmenta* (Cr., 160) — *lărgi* (Cr. I, 246), *convinși* (C II, 303) — *încredințați* (Cr., 329), lectorul *să divineze* (C I, 58) — *să o simță* (Cr. I, 46), *sterilă* (C V , 87) — *stearpă* (Cr. I, 158).

În unele cazuri însă, neologismele sînt schimbate cu cuvinte de origine slavă sau de altă provenință : *lectorul* (C I, 21) — *cetitorul* (Cr. I, 21), *ocaziune* (C I, 39) — *prilejul* (Cr. I, 32), *perpetuu* (C I, 40) — *veșnic* (Cr. I, 34), *finit* (C I, 40) — *sfîrșit* (Cr. I, 38), *barieră* (C I, 39) — *împotrivire* (Cr. I, 33), *ocupațiuni* (C I, 32) — *îndeletniciri* (Cr. I, 32), *defecte* (C V, 90 — *greșeli* (Cr. I, 162), *artificiale* (C V, 88) — *meșteșugite* (Cr. I, 159).

Eliminarea parțială a neologismelor s-a făcut în cea mai mare parte cu prilejul publicării volumului din 1874, dar a fost continuată cu ocazia editării celor trei volume de critice din 1892—1893. Iată cîteva exemple : *a se consolida* (S, 1) — *a se întări*, în 1874 (Cr., 75), *consecințeele* (S, 2) — *urmările*

---

[12] Titu Maiorescu, *Critice*, București, 1874, p. 456—457.

[13] Idem, *Critice*, vol. I, București, Edit. pentru literatură, 1967, p. 208.

[14] „Convorbiri literare", 1 nov. 1881, p. 283.

[15] *Loc. cit.*, p. 285. Ideile lui Maiorescu în legătură cu neologismele coincid, în parte, cu ale lui Iacob Negruzzi, care scria în 1877 că ele trebuie introduse numai dacă nu avem cuvinte vechi corespunzătoare ; se va zice deci *întăritură*, nu *fortificație*, *încheiere*, nu *concluziune* („Convorbiri literare", 1 dec. 1877, p. 315). Cuvinte noi pot fi primite numai dacă aduc idei noi. Nu este nevoie de *savant*, cînd îl avem pe *învățat* (*loc. cit.*, p. 457—458).

(Cr., 74), *circumstanțele* ușurătoare (C II, 302), — *împrejurările* (Cr., 326), *atențiune* (C V, 140) — *luare aminte* (Cr., 233), *anticată* (C V, 160) — *învechită* (Cr., 245), *pernicioasă* (C II, 306), — *stricăcioasă* (Cr., 338), *precipitat* (C II, 303) — *grăbit* (Cr., 323); însă *a-i preserva* de rătăcire (S, 2), la fel în 1874, *a-i feri* în 1892 (Cr. II, 11), *au negles* (C II, 302), la fel în 1874 (Cr., 325), „nu au avut destulă luare aminte", în 1892 (Cr. I, 146).

Unele neologisme sînt înlocuite cu alte cuvinte noi, de circulație mai largă : *aserțiune* (C I, 4) — *afirmare* (Cr. I, 15), *eminentă* (C I, 56) — *remarcabilă* (Cr. I, 41). De asemenea, criticul schimbă uneori un franțuzism, ca *redigeate* (C II, 302), cu *redactate* (Cr., 146).

Prin același cuvînt vechi sînt echivalate uneori două neologisme cu înțeles apropiat : *distingerea* (C I, 38) — *deosebirea* (Cr. I, 32) și *diferență* (C I, 39) — *deosebire* (Cr. I, 32); alteori însă același neologism este echivalat cu două cuvinte vechi, se pare pentru a evita repetiția ; am arătat că *diferență* este schimbat cu *deosebire*, dar în alt loc, pe aceeași pagină : *diferență* (C I, 39) — *dezbinare* (Cr. I, 32) [16]. Neologismului *diferite* (C I, 60) i se substituie uneori adjectivul *felurite* (Cr. I, 48).

În cîteva cazuri, criticul înlocuiește și cuvinte vechi cu altele tot vechi care i se par mai adecvate : „un singur cuvînt comun este în stare *a ucide* toată impresiunea frumosului" (C I, 90) — „*să nimicească* toată impresia ..." (Cr. I, 58). Contrar principiului de a se acorda prioritate cuvîntului de origine latină, schimbă uneori — foarte rar, e drept — și vocabule de acest fel cu altele de proveniență slavă : *probează* (C I, 90) — *dovedește* (Cr. I, 58).

Un cuvînt existent în limbă este înlocuit cu un neologism, în cazul în care acesta denumește o noțiune tehnică : „cînd *schinteia* electrică *se transplantă* dintr-un loc într-altul" (C I, 60) — „cînd *curentul* electric *se transmite* ..." (Cr. I, 47) ; după cum se vede, neologismul *transplantă* este schimbat cu *transmite*, mai adecvat.

Rar, un cuvînt vechi este înlocuit cu un neologism, care i se pare criticului mai potrivit în context : (cuvîntul) „nu are existență în sine, ci are singura misiune de a fi un organ de care să se anine gîndirea *în trecerea ei* ..." (C I, 58) — *în comunicarea ei* ... (Cr. I, 45).

Criticul nu este însă consecvent în înlocuirea neologismelor. Uneori un neologism este înlocuit, alteori păstrat : *ocupațiuni* (C I , 39) — *îndeletniciri* (Cr. I, 32), dar în alt loc *ocupațiunilor* (C I, 39) este menținut și în ediția definitivă (Cr. I, 32), *există* (C I, 39) este uneori păstrat (Cr. I, 32), dar alteori *există* (C I, 2) — *se află* (Cr. I, 12), *descendenții* acestor ramuri (C II, 303) — *coborîtorii* (Cr., 329), dar în expresia „*descendenților* lui Traian" neologismul este păstrat (Cr. I, 148), *am demonstrat* (C V, 160) — *am dovedit* (Cr., 247), dar în alt loc, în expresia „se poate *demonstra*" (C V, 142), cuvîntul nou e menținut (Cr. II, 93), *eroarea* fundamentală (C II, 225) — *greșeala* fundamentală (Cr. I, 108), însă mai departe citim : „eroarea, deși nu rămîne mai puțin *eroare*, arată totuși studiul *pacient* și consecvent" (C II, 226), text în care neologismul *eroare* este păstrat, fiind schimbat numai *pacient* cu *răbdător* (Cr. I, 110).

---

[16] În prima formă : „*distingere* provenită din cunoscuta *diferință* între minte și inimă" (C I, 39) ; în a doua formă : „*deosebire* întemeiată pe cunoscuta *dezbinare* ..." (Cr. I, 32).

Încît se poate conchide că Maiorescu nu operează, de fapt, o îndepărtare a neologismelor „de prisos", ci numai o limitare a lor. Dealtfel, uneori cuvîntul cu care criticul înlocuiește neologismul pare mai adecvat, ca în exemplul : „pătura cea mai adîncă și *constantă* a pămîntului" (C I, 40), unde *constantă* este schimbat cu *statornică* (Cr. I, 30). Se pare că singurele neologisme îndepărtate cu consecvență sînt *detail*, *finit*, *anticat*.

Limitarea neologismelor aduce în scrierile lui Maiorescu o mai mare varietate a lexicului. Disocierea valorilor este unul din principiile de bază ale criticii lui Maiorescu. Studiul din 1867 debutează chiar cu o astfel de disociere între poezie și știință. El nu cunoaște termenul *disociere*, folosind, în schimb, alte trei neologisme : *distingere*, *diferență*, *separare*. Cu prilejul revizuirii lucrărilor sale, criticul reduce frecvența acestor trei termeni, înlocuindu-i în parte cu cuvintele vechi *deosebire*, *dezbinare*, *despărțire*. În acest fel se realizează o mai mare varietate lexicală și se evită o prea deasă întrebuințare a acelorași neologisme. Se poate aprecia că este un exces de neologisme în fraza : „în acest timp formele se discreditează cu totul în opiniunea publică și întîrzie chiar fondul, ce independent de ele s-ar putea produce în viitor și care atunci ar hesita a se investi de esteriorul lor deprețiat " (C II, 307), a căror proporție este redusă în 1874, partea a doua a frazei devenind : „... ce neatîrnat de ele s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfii a se îmbrăca în vestmîntul lor deprețuit" (Cr., 340) [17]. Într-o altă propoziție nu păstrează decît terminologia neologistică, celelalte neologisme fiind înlocuite : „În toată poezia nici un diminutiv nu este nenatural sau forțat din cauza rimei" (C I, 90), partea a doua a propoziției devenind : „nu este nefiresc sau silit din pricina rimei" (Cr. I, 58). La fel procedează în expresia : „o cultură abundantă peste confinele școalelor" (C II, 305), care devine „o cultură crescută peste marginile școalelor" (Cr., 335). În schimb, în alt loc, de dragul unei rime interioare probabil, nu renunță la nici unul din neologisme : „în poeziile române de astăzi sînt mai ales trei imagini așa de *uzate* și *abuzate*" (Cr. I, 24).

În fraza următoare : „Dacă în rîndurile precedente ne-am opus în contra abusului diminutivelor, cu aceasta nu am voit să zicem că ele sînt cu totul de evitat", în prima parte, cu excepția începutului, sînt numai neologisme, pentru ca în partea a doua, în prima variantă, neologismul *evitat* de la sfîrșit să pară stingher, fiind înlocuit în ediția definitivă cu *alungat* (Cr. I, 57). Într-o altă frază sînt înlocuite numai cele două neologisme de la extremități, ea începînd și sfîrșind în versiunea definitivă cu cuvinte vechi : „Mijloacele prin care se manifestează aceeași particularitate în poeziile cele frumoase sînt felurite" (Cr. I, 48). În prima formă, criticul scrisese : „Modurile ... diferite".

Probabil că însuși Maiorescu și-a dat seama că generalizarea regulii enunțate de el de a se înlătura neologismele care au corespondente în limbă ar duce la eliminarea sinonimelor, la sărăcirea limbii. De aceea nici el nu procedează la aplicarea strictă a acestei reguli, ci se mărginește să reducă numărul neologismelor, să restrîngă în anumită măsură proporția lor.

---

[17] În 1892, în loc de *a se îmbrăca*, criticul va scrie : *să se îmbrace* (Cr. I, 153).

S-a arătat că „necesitatea stilistică nu intră, alături de necesitatea de a exprima o idee nouă, în normele pe care el (Maiorescu) le stabileşte pentru primirea de termeni noi" [18]. Dacă normele lui Maiorescu nu cuprind această necesitate stilistică, se pare că în practică el totuşi a aplicat-o, dovadă fiind faptul că nu a generalizat regula enunţată de el.

Dealtfel, criticul cunoaşte rostul stilistic al sinonimelor. Într-un articol din 1873 (*Răspunsurile „Revistei contemporane"*), Maiorescu precizează că atunci cînd în limbă coexistă mai multe cuvinte care denumesc aceeaşi noţiune, fiecare din ele poate să poarte o nuanţă de înţeles. El spune textual : „limba nu-şi creează cuvintele în zadar ; din momentul în care pentru acelaşi fel de idei sînt mai multe vorbe într-o limbă, este sigur că fiecare din ele va avea o nuanţă de înţeles, prin care se deosebeşte de celelalte ; altfel, nici nu s-ar fi creat" [19]. Criticul este înclinat chiar să creadă că utilizarea unui neologism sau a unui cuvînt vechi depinde uneori de context : „Trebuie ... *totdeauna* (sublinierea noastră) să zicem *priincios* în loc de *favorabil*? *nădejde* în loc de *speranţă* etc.?", se întreabă el [20]. Altfel spus, uneori este indicat să zicem *nădejde*, alteori *speranţă*.

Şi alţi junimişti sînt, dealtfel, mai circumspecţi, propunînd ca, chiar în poezie, neologismele să nu fie cu totul eliminate, dar să fie păstrate numai cele aflate în uz [21].

S-a afirmat că atitudinea lui Maiorescu faţă de neologisme ar fi urmarea unei influenţe germane [22]. Nu credem că este necesar să se invoce o influenţă germană pentru a explica această atitudine. Este mai probabil că ea se datoreşte influenţei scriitorilor moldoveni, şi în primul rînd lui Alecsandri, care au fost mai refractari faţă de neologisme. Maiorescu mărturiseşte că Alecsandri, „prin scrieri şi sfaturi orale", i-a întărit pe junimişti în tendinţa de a folosi limba aşa cum a izvorît din mintea poporului [23]. Criticul consideră că „multe forme ale vorbirii adoptate de dînsul (de Alecsandri) au dintre toate cea mai mare posibilitate de a rămîne tocmai pentru că Alecsandri este poet şi nu erudit reflexiv" [24].

În orice caz, formula lui Maiorescu cu privire la eliminarea neologismelor „de prisos" a avut un ecou larg. Cînd A. D. Xenopol scria după 1900 *Istoria ideilor mele*, el ţinea să sublinieze, referindu-se la lucrările sale de istorie a românilor : „Limba în care am scris aceste volumuri este pe cît s-a putut adevărata limbă românească, ferită pe cît de arhaisme nefolositoare, aşa şi de neologisme de prisos" [25]. Acest ecou merită însă un articol aparte.

---

[18] Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*, Bucureşti, 1974, p. 83.

[19] Titu Maiorescu, *Critice*, ed. cit., vol. I, p. 258.

[20] *Op. cit.*, vol. I, p. 211.

[21] „Convorbiri literare", 1 martie 1883, p. 482—483, recenzie a lui Theodor P. Missir despre volumul *Poezii* de Al. Macedonski. Maiorescu însă remarcă la D. Petrino unele cuvinte ce nu i se par „îngăduite în poezii serioase", ca *electrizată*, *constatată* (Cr. I, 180).

[22] D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, Edit. Fundaţiilor pentru literatură şi artă, 1942, p. 336 şi urm.

[23] Titu Maiorescu, *Critice*, Bucureşti, 1874, p. 440.

[24] „Convorbiri literare", 1872, p. 257—258.

[25] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. IV, Bucureşti, 1933, p. 396.

Ceea ce trebuie să reținem ca o concluzie la rîndurile de mai sus este faptul că Maiorescu a evoluat de la o tendință moderat latinistă, manifestată în formele și lexicul pe care le utilizează (numeroase forme în *-iune* la neologismele provenite din termeni latini cu terminația *-io*, forme ca *redaptore*, *fundamentale* (singular), multe neologisme, ca *confine*, *anticat*, *finit* și altele, uzuale în scrierile autorilor latiniști), spre o atitudine antilatinistă, care se datorește scriitorilor moldoveni. Aceasta a dus la revizuirea studiilor sale critice, fără ca scriitorul să aplice însă în mod rigid regulile enunțate în legătură cu problema neologismelor.

LACUL — DE LA VARIANTE LA FORMA DEFINITIVĂ

DE

ŞTEFAN BADEA

1. În notele la ediţia de *Opere alese* (Bucureşti, Edit. „Minerva", 1973), Perpessicius afirmă că „*Lacul* prezintă cazul, frecvent la Eminescu, al improvizaţiilor prin asociaţie şi spontan elaborate" [1]. Într-adevăr, acesta este cazul multora dintre capodoperele eminesciene (cf. *Sara pe deal*, *Crăiasa din poveşti*, *Peste vîrfuri* etc.).

Lacul, publicat în numărul 6 al „Convorbirilor literare" din 1 sept. 1876, se constituie, într-o primă variantă [2], în timpul elaborării poemului *Călin (file din poveste)*, dar rădăcinile îndepărtate ale poeziei trebuie văzute în următorul distih din *Călin Nebunul*:

„Lîngă lacul cel albastru înstelat cu nuferi mari,
Printre trestii auroase ce se leagăn solitari" [3].

Primul vers al acestui distih este reluat, cu o modificare lipsită de importanţă pentru discuţia de faţă *(înstelat > încărcat)*, în prima variantă a poemului *Călin (file din poveste)*. Versul despre care e vorba este tăiat şi înlocuit cu o formă care va rămîne definitivă:

„Lîngă lacul care-n tremur somnoros şi lin se bate" [4].

Pornind însă de la varianta anterioară a acestui vers, va lua naştere imediat prima variantă a poeziei *Lacul*. Că această variantă nu este redactată după terminarea poemului *Călin (file din poveste)*, ne-o dovedeşte, pe lîngă argumentele aduse de Perpessicius [5], finalul lui *Călin* ..., a cărui constituire presupune redactarea anterioară a *Lacului*. Iată finalul primei versiuni a poemului:

„Iată vin acum tuspatru craii cărţilor de joc
Cu-a lor dame şi cu fanţii, cu ochi mari şi plini de foc
Şi bogaţi sunt aceştia în ochi [dulci], vorbiri galante
Orice damă atunci doreşte ca să şadă lîng-un fante
Numai eu să stau departe între trestii şi să sufăr
Lîngă lacul cel albastru încărcat cu flori de nufăr?
Nu ... mă duc şi eu la masă, şed pe scaun acolo
Între craiul cel de pică şi-ntre dama de carò" [6].

---

[1] Cf. vol. I, p. 295.
[2] Ms. 2262, 108. Varianta a doua se găseşte în ms. 2283, 95^{v}—94^{v}. Cf. M. Eminescu, *Opere*, ediţia Perpessicius, vol. I, Bucureşti, 1939, p. 387—388.
[3] Idem, *Opere*, vol. VI, Bucureşti, 1963, p. 36, v. 339—340.
[4] Idem, *Opere*, vol. I, p. 406, v. 173.
[5] Idem, *Opere*, vol. I, p. 387.
[6] Cf. O. I, p. 409, v. 221—228.

Următoarea problemă care trebuie lămurită ţine de lungimea textului în prima variantă. Aceasta numără în ediţia Perpessicius 6 strofe. Editorul consideră că strofa a doua :

„Lacul tainic şi albastru
Nuferi galbeni îl încarcă
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă"

nu anulează prima strofă :

„Lîngă lacul cel albastru
Încărcat cu galbeni nuferi
Treci, iubite, ochii-n lacrimi —
Vîntu-ntreabă de ce suferi?"

pentru că ar fi distrusă simetria acestei strofe cu ultima strofă a variantei respective :

„Dar nu vine. — Al meu suflet
În zadar suspini şi suferi
Lîngă lacul cel albastru
Încărcat cu flori de nuferi".

Prima strofă a variantei însă este tăiată de o linie subţire, distinctă faţă de linia care taie întreaga poezie. Pe drept cuvînt deci, Perpessicius se întreabă : „Să fi tăiat, adică, prima strofă înainte de a fi tăiat întreaga poezie?", dar nu admite această posibilitate, socotind că „linia ce trece peste toate strofele la început nu a avut cerneală suficientă şi a fost repetată" [7]. Noi credem, dimpotrivă, că strofa întîi este anulată de strofa a doua, bazîndu-ne pe următoarele argumente :

a) Cum se face că linia care taie strofa întîi, presupunînd că nu a fost suficientă cerneala, se opreşte exact la sfîrşitul acestei strofe şi nu atinge şi strofa a doua?

b) Varianta a doua a poeziei nu mai înregistrează strofa cu care începea prima variantă, dovadă că ultima strofă a primei variante nu avea în vedere realizarea unei simetrii cu strofa întîi, ci reţinea o idee din această strofă, anulată de strofa a doua, devenită deja strofă de început.

c) Versul al doilea al aşa-zisei strofe a doua *(Nuferi galbeni îl încarcă)* ar relua în mod inexplicabil, lipsit de vreun rost, versul al doilea al primei strofe *(Încărcat cu galbeni nuferi)*.

2. Considerînd clarificate aceste probleme, cercetarea de faţă va urmări descifrarea drumului parcurs pînă la constituirea formei definitive a poeziei. Transcriem în continuare această formă :

1. Lacul codrilor albastru
2. Nuferi galbeni îl încarcă ;
3. Tresărind în cercuri albe
4. El cutremură o barcă,

[7] Vezi O. I, p. 387.

5. Şi eu trec de-a lung de maluri,
6. Parc-ascult şi parc-aştept
7. *Ea* din trestii să răsară
8. Şi să-mi cadă lin pe piept;

9. Să sărim în luntre mică,
10. Înginaţi de glas de ape,
11. Şi să scap din mînă cîrma
12. Şi lopeţile să-mi scape;

13. Să plutim cuprinşi de farmec
14. Sub lumina blîndei lune —
15. Vîntu-n trestii lin foşnească,
16. Unduioasa apă sune!

17. Dar nu vine ... Singuratic
18. În zadar suspin şi sufăr
19. Lîngă lacul cel albastru
20. Încărcat cu flori de nufăr.

Cercetarea primei variante a poeziei evidenţiază oscilaţia poetului între tendinţa de obiectivare a sentimentului şi asumarea lui deplină. Într-adevăr, poetul începea prima variantă la modul obiectiv, dedublîndu-se:

„Lîngă lacul cel albastru
Încărcat cu galbeni nuferi
Treci, iubite, ochii-n lacrimi —
Vîntu-ntreabă de ce suferi?".

Renunţă însă la această viziune, reţinînd din strofă doar elementele de cadru din primele două versuri, pe care le amplifică. Renunţarea la ultimele două versuri ale strofei îl obligă să modifice primele două versuri la nivelul sintactic. Pentru păstrarea măsurii, introduce epitetul *tainic* pe lîngă *lacul*. Se pare însă că păstrarea măsurii nu este singurul motiv al introducerii epitetului, el fiind păstrat şi în a doua variantă. Cert este că epitetul respectiv nu este indispensabil, poetul renunţînd la el, în forma definitivă, odată cu localizarea idilei posibile în mijlocul *codrilor*.

Versurile 3—4 au trecut prin mai multe variante. Prima lor formă era:

„El cutremură cu unda
O uşoară mică barcă".

Prima modificare a celor două versuri afectează lexicul şi topica. Poetul renunţă la termenul *unda* şi la cele două epitete de pe lîngă *barcă*. Imaginilor vizuale anterioare li se adaugă altele. Versurile capătă următoarea formă:

„Fulgerînd în cercuri albe
El cutremură o barcă".

În aceeaşi variantă, *fulgerînd* este înlocuit cu *tresărind*, poetul infuzînd imaginii o nuanţă discret auditivă. Această formă va fi păstrată pînă la sfîrşit.

Versurile 5—6 cunosc o singură modificare esenţială ; în primele două variante :

„Şi eu trec pe lîngă ⟨*ape*⟩ apă
Parc⟨*ă caut*⟩-ascult ⟨, ⟩ şi parc-aştept"

poetul oscilează între forma de singular şi cea de plural a substantivului *apă*. Înlocuirea verbului *caut* cu *ascult* este dictată, în primul rînd, de eliminarea cacofoniei. *Pe lîngă apă* va ceda, în forma definitivă, în faţa lui *de-a lung de maluri*, care are avantajul că evidenţiază mai pregnant decît prima construcţie, cu care în fond e sinonimă, tensiunea aşteptării.

Versul 7 a fost fixat în această formă de la început.

În versul 8, adverbul *lin*, folosit frecvent în poezia lui Eminescu, înlocuieşte un termen inadecvat, care apărea în primele două variante *(grea)*.

Versurile 9—12 nu au suferit nici o modificare, cu excepţia termenului cu care începe versul 9 *(să sărim)*, termen care înlocuieşte, încă din varianta a doua, verbul *să intrăm*, respins cu uşurinţă de însuşi contextul în care apărea.

Versul 13 este încă unul a cărui formă a fost reţinută de la prima variantă.

Versul 14, în această variantă, avea însă forma :

„Peste noi în ceruri lună",

formă întîlnită şi în varianta a doua. Modificarea în varianta definitivă nu a fost dificilă, dat fiind că versul era, oarecum, rupt de cel anterior. Ideea este reţinută, forma ultimă avînd avantajul de a o potenţa ; interesant este că, deşi sintactic *luna* nu mai stă pe primul plan, de-abia acum îşi asociază valenţe poetice noi : înlocuirea construcţiei : *peste noi* cu *sub lumina* (deci şi apariţia termenului *lumină*), pe de o parte, introducerea epitetului specific eminescian *blîndă*, antepus faţă de termenul determinat, pe de altă parte, sugerează cu mai multă forţă protecţia cu care astrul nocturn îi învăluie pe cei doi.

Modificarea formei termenului lună (> *lune)* îi îngăduie poetului să utilizeze corect verbul *a suna* din versul 16 *(sună > sune)*, singura modificare pe care acest vers o cunoaşte pentru a-şi fixa forma.

Din ultima strofă, cu care se încheia prima variantă, doar primele două versuri au suferit modificări. În această variantă, versurile :

„Dar nu vine — Al meu suflet
În zadar suspini şi suferi"

sînt, într-adevăr, legate de strofa cu care varianta începuse, strofă anulată de la început. Poetul încearcă iarăşi o obiectivare, prin detaşare de propria-i fiinţă, victimă a neîmplinirilor. În varianta a doua, versurile 17—18 sînt şi mai direct legate de strofa cu care începuse varianta întîi ; obiectivarea este, aşa cum se va vedea, totală. Or, dacă poetul urmărea o simetrie, aşa cum presupune Perpessicius, tocmai din varianta a doua strofa cu

care începuse varianta întîi nu trebuia să lipsească. Iată versurile 17—18 în prima redactare a variantei a doua :

„Dar nu vine — şi zadarnic
Tu nebun suspini şi suferi —".

Adresarea directă din strofa anulată a variantei întîi *(Treci, iubite)* revine aici prin pronumele personal *tu*. Acest *tu* însă înlocuieşte forma de persoana întîi singular din strofele anterioare, aşa că, încă din varianta a doua, poetul renunţă la o detaşare tardivă şi revine la forma mărturisirii :

„Dar nu vine-n veci nu vine
Şi-n zadar suspin şi sufăr".

În forma definitivă, poetul accentuează asupra stării sale depresive prin introducerea adjectivului *singuratic* în versul 17.

Versul 19 a fost păstrat nemodificat din varianta întîi.

În această variantă, lacul era *încărcat cu galbeni nuferi*, forma de plural a substantivului *nufăr* fiind cerută la rimă de verbul *suferi*. În momentul în care se renunţă la persoana a doua, versul 20 este modificat, poetul eliminînd totodată epitetul cromatic.

3. După cum se poate lesne observa, modificările esenţiale sînt dictate de schimbarea tehnicii mărturisirii. În primele două variante, poetul oscilează între mărturisirea directă a sentimentelor şi cea mediată, prin obiectivare sau detaşare. Altfel, lexicul şi chiar sintaxa poetică înregistrează puţine transformări de la o variantă la alta. În această categorie se înscriu *fulgerînd* > *tresărind*, *pe lîngă ape* > *de-a lung de maluri*, *caut* > *ascult*, *grea* > *lin*, *să intrăm* > *să sărim*, modificări impuse de exprimarea adecvată a sentimentului.

O subliniere specială merită eliminările operate de poet. Se poate remarca faptul că numărul acestora este foarte mic, ceea ce dovedeşte că poetul a recurs de la început la materialul lingvistic strict necesar. Pe parcurs a continuat să elimine toate determinările de prisos, cum ar fi *tainic*, *uşoară*, *mică*, *undă* etc.

În primele variante, unii termeni apăreau de mai multe ori. De fiecare dată este înlocuită una ori alta din ipostazele în care termenul respectiv apărea. Astfel *vînt* este înregistrat în prima variantă de două ori, *apă* şi *nufăr*, în primele două variante, de cîte trei ori. În schimb este introdus un motiv nou în varianta definitivă, acela al *codrului*.

4. Un fapt esenţial se cere neapărat subliniat : deşi, aşa cum preciza Perpessicius, „*Lacul* prezintă cazul, frecvent la Eminescu, al improvizaţiilor prin asociaţie şi spontan elaborate", poezia se înscrie în lirica eminesciană cu adînci rădăcini, vădind puternice legături cu întreaga sa operă. Termenii „improvizaţie", „asociaţie" şi „elaborare spontană" trebuie bine înţeleşi. Ei au în vedere geneza poeziei, cel mult primele variante ale acesteia. Nu e greu de observat că prima variantă păstrează încă, în ceea ce priveşte modalitatea de exprimare a sentimentului, ecouri din amplul poem epic în timpul elaborării căruia a luat naştere. Modificările prin care trece această formă pînă să ajungă la varianta definitivă evidenţiază cu pregnanţă încercarea izbutită de purificare a lirismului. Forma încre-

dinţată de poet tiparului, după numeroase şi îndelungate intervenţii, nu mai aminteşte nici pe departe de „improvizaţia" şi „asociaţia" din care a luat naştere. De „elaborare spontană" nici nu mai poate fi vorba. Poezia poate fi încadrată cu uşurinţă într-o perioadă intermediară între cei doi poli ai eroticii eminesciene. Urmărirea modului în care sentimentul erotic se împleteşte cu sentimentul naturii ne dau dreptul să facem această încadrare. Revelatoare în acest sens sînt verbele cu care cîteva din elementele naturii se asociază; pe lîngă *nuferi* este aşezat un verb activ *(încarcă)*, *lacul tresare* şi *cutremură* o barcă, apele au puterea să îngîne fericirea celor doi, vîntul îi poate însoţi cu un foşnet lin etc. Toate aceste verbe au menirea să personifice natura într-o măsură la fel de vizibilă ca epitetul *blîndă* asociat lunii.

Idila, *posibilă*, nu este, totuşi, decît *închipuită*. Dorinţa poetului este însă foarte puternică, ea luînd forma imperativului, de care verbele, la conjunctiv fără morfemul *să*, se apropie. Ele pot fi socotite imperative cu atît mai mult cu cît acest mod nu cunoaşte forme pentru persoana a III-a. Cred că nu exagerez afirmînd că acest imperativ, foarte frecvent în lirica eminesciană, este un *imperativ al dorinţei*. El poate fi socotit pe bună dreptate timpul liric eminescian[8].

Revenind la textul nostru, ceea ce mi se pare demn de remarcat este faptul că natura este implicată atît de profund în trăirea poetului, încît doar acesteia i se poate „porunci" (*Vîntu-n trestii lin foşnească/ Unduioasa apă sune*).

Aceeaşi idee a legăturii puternice dintre poet şi natură este susţinută de o observaţie prilejuită de sintaxa poetică; în prima strofă — rezultat al unei modificări anterioare, — deşi complement direct, *lacul*, cu care începe poezia, are formă de nominativ, caz al subiectului, poartă accentul poetic, iar *nuferii*, care funcţionează ca subiect, „încarcă" lacul, constituind un element activ, deci, pe cîtă vreme în ultima strofă, în care ambii termeni îndeplinesc funcţia sintactică de complement (de loc, respectiv indirect), accentul se deplasează pe nostalgia pe care poetul este hărăzit s-o trăiască. Concluzia este că în primele versuri, în aşteptarea iubitei, poetul este mai receptiv la elementele naturii, pe care o animă, în timp ce, deziluzionat, în final, el nu face decît să înregistreze aceste elemente.

O observaţie nu mai puţin interesantă ne prilejuiesc epitetele cromatice *albastru*, *galbeni*, *albe*, la care trebuie adăugat substantivul *lumina* din versul 14, toate făcînd parte din policromia feerică pe care natura o desfăşoară în faţa ochilor îndrăgostitului care mai speră încă. Revenirea aceluiaşi epitet *albastru* în ultima strofă, care evidenţiază nostalgia şi deziluzia poetului, trebuie pusă pe seama opoziţiei care continuă să se manifeste între un sentiment menit să se irosească *în zadar* şi tiparele eterne ale naturii. Să precizăm că speranţa nu este ucisă definitiv, poetul continuînd, dincolo de text, s-o trăiască şi deci fiind capabil să înregistreze obiectiv manifestările naturii.

---

[8] Utilizăm noţiunea de *timp liric* în accepţia dată de Pierre Guiraud. Vezi *Essais de stylistique*, Edition Klincksieck, p. 173 şi urm.

Aceasta însă nu i se mai adresează cu aceeași forță, dovadă eliminarea în forma definitivă a unui epitet cromatic *(galbeni)*.

Urmărirea fazelor succesive pe care poezia le-a străbătut are menirea să evidențieze, pe de o parte, faptul că, deși din punctul de vedere al genezei se înscrie în „cazul improvizațiilor", ea a suferit modificări semnificative pentru tonul particular al liricii erotice eminesciene, în care se încadrează integral, iar pe de altă parte modul în care poetul, neîntrecut cunoscător și mînuitor al limbii române, a știut să îmbrace în forme noi, inimitabile, un sentiment vechi de cînd lumea.

ALTERNANȚA ѧ~ѧ ÎN TEXTELE VECHI ROMÂNEȘTI

DE

GH. CHIVU

Textele vechi românești scrise cu caractere chirilice atestă existența unui fapt de grafie puțin obișnuit și încă și mai puțin cercetat. Este vorba de apariția slovei ѧ în contexte specifice pentru slova ѧ.

Substituirea se produce [1]:

1) la inițială de cuvînt: ѧ „ea" (CC_2, 323/11, 493/37, Cod N, 128^v/10), ѧ „ia" (Cod N, 135^r/6, 136^r/11, 13), *ѧste* (Cod T, 113^r/2);

2) la inițială de silabă: *fețiѧ-și* (CC_2, 359/36), *se dostoѧște* (LPrav, 241^r/10), *lăcuѧște* (PH, 106^r/6, PS, 376/10, 406/6, 10, PV 22^r/9 — 10, 23^r/22, 27^r/8), *miluѧște* (PH, 103^r/21, 104^v/4, 107^v/26, PS, 396/4, 400/10, 413/14, 425/3), *oblăduѧște* (PV, 16^v/25), *sămăsluѧște* (LPrav, 274^v/18), *vlăduѧște* (PS, 334/1) și

3) în finală de cuvînt: *bucuriѧ* (Cod S, 63^v/2), *corabiѧ* (ES, 49^v/18—19), *fomeaѧ* (Cod S, 4^r/12, 14), *giunriѧ* (PH, 36^v/10—11), *măniѧ* (CP_1, 301^v/1, CP_2, 301^v/5), *măriѧ* (PS, 6/13), *mărturiѧ* (LPrav, 217^r/12—13), *mîndriѧ* (CC_2, 104/18), *moșiѧ* (CC_2, 230/5), *necurățiѧ* (CC_2, 543/4), *nevoiѧ* (CCat, 9^r/13—14), *nevoѧ* (*Tîrgoviște, [1600], 2), *părățiѧ* (CT, 92^r/1), *sâmințiѧ* (*Maramureș, 1593, 638/30), *semențiѧ* (LPrav, 249^v/8, 251^r/18), *tăriѧ* (CP_1, 131^v/2), *voѧ* (PO, 27/7); *Austriѧ* (*Bozen, 1593, 2^{r}b/11), *Carintiѧ* (idem, 2^{v}b/5), *Iehoniѧ* (CT, 1^v/10), *Ieremiѧ* (ES, 58^v/19—20), *Iliѧ* (CT, 136^v/6, ES, 58^v/19), *Lisaniѧ* (CT, 117^v/17), *Vitaniѧ* (CC_2, 94/18, 102/12, ES, 79^v/5—6), *Zahariѧ* (ES, 92^v/11); *(a)ce(a)ѧ* (CPrav, 2^r/15, 2^v/6, *Tîrgoviște, [1600], 8, LPrav, 252^v/5, 268^r/7, *Polonia, [1593] [1], 2^r/8—9, *Polonia, [1593][2], 1^v/4, *Moldovița, [1592], 1^r/5, PO, 41/9, Cod N 127^v/2, 135^r/14), *aciѧ* (CP_1, 214^v/3, CP_2, 223^r/5—6, LPrav, 255^v/10), *a treѧ* (*Polonia, [1593] [1], 1^v/1); *plătiѧ* (PS, 206/16), *slăviѧ* (ES, 56^r/8—9).

În trei situații, notarea lui ѧ este rezultatul unei corecții ulterioare a copistului: ѧ
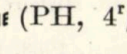 (PH, 4^r/12), ѧ
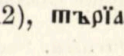 (Cod S, 62^v/6) și ѧ
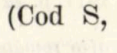 (LPrav, 227^v/3).

Două sînt problemele pe care le ridică studierea grafiilor menționate mai sus: motivul apariției acestora și valoarea fonetică a iusului mare.

Răspunsurile date de cercetătorii textelor românești vechi sînt divergente în ceea ce privește prima problemă enunțată. Cei mai mulți înclină să creadă că este vorba de „influența textelor slavice în care ѧ și ѧ se substituie adesea unul în locul altuia" [2] sau chiar de o manieră orto-

[1] Pentru a nu încărca excesiv lucrarea am folosit numai exemplele întîlnite în texte scrise înainte de 1600. Pentru zonele din care nu ne-au parvenit texte cu această vechime am apelat, totuși, la cele mai vechi scrieri păstrate.

[2] I. — A. Candrea, *Psaltirea schetană*, I, București, 1916, p. CXXI—CXXII; vezi și I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, București, 1971, p. 39.

grafică [3], exemplele din textele slavone româneşti citate spre susţinere fiind numeroase [4]. Mai puţini sînt cei care consideră că motivul îl constituie confuzia vizuală a celor două slove din cauza marii lor asemănări [5].

Nu putem şti care a fost părerea lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, deoarece acesta, fidel, poate, sistemului său de a edita textele vechi într-o „transliteraţie moderată" [6], consemnează formele fără a le acorda o atenţie aparte [7]. Notăm, totuşi, faptul că, în cîteva cazuri, el (sau tipograful) intervine, înlocuind ѧ cu ѧ în contexte în care folosirea primei slove părea greşită [8].

Un consens aproape unanim ne întîmpină însă atunci cînd este vorba de valoarea slovei ѧ. Conform unui raţionament simplu, confirmat pînă nu demult de toate exemplele cunoscute, ѧ are valoarea slovei pe care o substituie: [ę*a*] ([i̯*a*]) [9]. Opinie aparte fac numai autorii *Dicţionarului Academiei*, atunci cînd declară forma *acia* realitate lingvistică [10].

Privite în ansamblu şi raportate la exemplele citate la începutul articolului, opiniile, emise par să se susţină, deşi sînt contradictorii. Cu o corecţie, eventual, aceea a extinderii explicaţiei — „deprindere ortografică" — asupra tuturor exemplelor întîlnite în textele manuscrise (mai ales în cele originale) în care confuzia celor două semne este mai greu de presupus. Numai dacă (lucru încă nedemonstrat) nu se probează că toate manuscrisele sînt (sau au la bază) copii de pe texte tipărite, singurele în care confuzia vizuală se putea produce uşor.

Modificînd în acest sens părerile referitoare la cauza fenomenului de care ne ocupăm, nu reuşim, totuşi, să aflăm de ce textele vechi româneşti nu atestă (sau nu am întîlnit noi?) şi grafii în care ѧ să înlocuiască pe ѧ [11], fapt firesc în condiţiile în care cele două iusuri ar ajunge să se confunde, fie datorită marii lor asemănări formale, fie sub „influenţa textelor slavice în care ѧ *şi* ѧ *se substituie adesea unul în locul altuia* (s.n.)" [12].

---

[3] Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic*, Bucureşti, 1904, p. 205; Al. Mareş, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română...*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, [I], Bucureşti, 1969, p. 278, nota 39.

[4] Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 190—231.

[5] Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu şi Codicele Marţian*, Bucureşti — Leipzig — Viena, 1914, p. 22; Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1938, p. 49.

[6] Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 258.

[7] La fel procedează, dealtfel, Alexandru Rosetti, cînd editează scrisorile descoperite în Arhivele Bistriţei (vezi *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècles tirées des Archives de Bistritza (Transylvanie)*, Bucureşti, 1926, p. 45).

[8] *Cuvente den bătrîni*, II, Bucureşti, 1879, p. 314; cf. Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 182. Pentru confuzia celor două iusuri în ediţiile publicate recent vezi şi I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, Bucureşti, 1971, p. 195; чѧѧ în loc de чѧѫ; Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi ...*, Bucureşti, 1963, p. 352; *Ïdūmeѧ* în loc de *Ïdūmeѫ*.

[9] Al. Philippide, *Introducere în istoria limbei şi literaturei române*, Iaşi, 1888, p. 48; Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 181, 205, 231; I. —A. Candrea, *op. cit.*, I, p. CXXII.

[10] *Dicţionarul limbii române*, I, Bucureşti, 1913, p. 18; vezi şi Ovide Densusianu, *op. cit.*, p. 249; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 553.

[11] Grafiile *cuvѧntul* (CC_2, 123/24) şi *vrăjmѧşie* (idem, 73/18) se explică prin alternanţa ѥ~ѣ (ѧ, ѫ) şi nu prin confuzia iusurilor; vezi şi Ovide Densusianu, *op. cit.*, p. 49.

[12] I.—A. Candrea, *loc. cit.*

Cîteva grafii întîlnite în textele vechi românești cer și ele reexaminarea problemei, întrucît pun sub semnul întrebării valoarea [e̯a] ([i̯a]) a iusului mare în contexte de tipul celor citate. Ne referim la folosirea slovei ѫ în locul lui ѥ, fără ca acesta din urmă să substituie, din motive ortografice sau fonetice, un ѣ, ѧ sau ꙗ:

1. ѫ „este" (Cod S, 31ᵛ/8, Cod N, 127ʳ/15, 131ʳ/10, 136ᵛ/11), *ѫzrailteani* (CC_2, 229/9);

2. *despuѫtoare* (Cod S, 32ᵛ/5—6);

3. *se apropiѫ* (ES, 109ᵛ/18); *veciѫ* (ES, 79ᵛ/22); *pustiѫ* (s. ES, 56ᵛ/3, 96ʳ/1);

4. *muncilѫ* (Cod S, 16ʳ/8,) *sutѫ* (pl. Cod S, 6ʳ/16); *bucură-tѫ* (Cod S, 31ᵛ/6, 7, 8, 9, 10—11, 12).

Graiurile dacoromâne actuale atestă, în situații similare și în aceleași zone geografice (partea centrală și sudică a Transilvaniei, Banatul, Hunedoara și nordul Moldovei)[13], pe de o parte, păstrarea lui -[i̯ă] (etimologic (ca în *pustiѫ*): [*feméi̯ĕ*][14], și, pe de alta, transformarea diftongului [i̯e] în [i̯ă] ([iĕ][15]: [i̯ĕ][16], [i̯ĕl][17], [iău][18]; [ai̯ĕsta][19], [tăi̯ĕm][20]; [*(să) se apropii̯ĕ*][21]; [u̯óili̯ĕ][22]; [ali̯ĕs][23]; [*spúńĕ-li̯ĕ*][24].

Concluzia este, credem, una singură: ѫ nota, în situații de tipul celor de mai sus, diftongul [i̯ă] ([i̯ĕ]), corespunzător unei pronunții regionale, sporadic atestate de texte datorită normelor limbii literare a epocii și regulilor ortografiei slavone[25].

Revenind la grafiile care atestă folosirea slovei ѫ în locul lui ѧ, observăm că majoritatea acestora apar în textele literare, copii sigure ale unor originale provenind din zone geografice nu totdeauna precis stabilite. Atestările din documentele vechi românești creează însă o opoziție clară între textele scrise în jumătatea nordică a Dacoromaniei (caracterizate prin notarea frecventă a fenomenului în discuție) și cele scrise în sudul acesteia (numai două atestări). (Faptul surprinde mai ales pentru că se susține proveniența sud-slavă a grafiei ѫ pentru ѧ.)

---

[13] Închiderea lui [i̯e]- la [i̯ă]- în ultimele două zone geografice menționate este probată pentru secolul al XVI-lea de grafiile ꙗра „era" (PO, 67/13, 102/6, 232/17), și ꙗ͡ра͡ма͡ (*Moldova, 1591, 3ʳ/9). Cf. însă Ovide Densusianu, *op. cit*,. p. 240, care consideră grafia ꙗра „o greșeală de tipar".

[14] ALR SN, VI, h. 1732; cf. Sextil Pușcariu, *Limba română*, II, București, 1959, p. 248.

[15] Aria actuală de răspîndire a fenomenului cuprinde și Maramureșul, nordul Transilvaniei, Crișana, zona Apusenilor, nordul Olteniei și Vîlcea. Sporadic, transformarea fonetică la care ne referim a fost atestată și în vestul Munteniei și în Dobrogea. Forma [*tăi̯ĕm*] este cunoscută, cu excepția unor zone din estul Munteniei și din sudul Dobrogei, în toată Dacoromania.

[16] ALR SN, VI, h. 1638.

[17] *Idem*, h. 1655; ALR I, II, h. 285.

[18] Sextil Pușcariu, *loc. cit.*

[19] ALR SN VI, h. 1675, 1678, 1684, 1688, 1697, 1700, 1702.

[20] *Idem*, VII, h. 1880.

[21] *Idem*, h. 1907, 2052.

[22] *Idem*, VI, h. 1582.

[23] *Idem*, h. 1813.

[24] *Idem*, h. 1584.

[25] Iusul mare este utilizat împreună cu ierurile, numai după slove consoane. Conform acelorași reguli ortografice, nu se notează, de obicei, elementul semivocalic al diftongului inițială de silabă sau de cuvînt.

Raportîndu-ne la situaţia diftongului [*e̯a*] ([*i̯a*]) în secolul al XVI-lea, observăm că acesta se reduce la [*e̯*] ([*i̯e̯*]) în exact acelaşi teritoriu [26].

Atestă oare confuzia iusurilor trecerea diftongului nou creat, [*i̯e̯*] (< [*e̯a*]), la [*i̯ĕ*], exact ca în situaţia discutată mai sus? Credem că da, graiurile din jumătatea nordică a Dacoromaniei cunoscînd fenomenul pentru toate situaţiile citate la începutul studiului [27]: [*i̯ĕ*] [28]; [*băi̯ĕt*] [29]; [*apropii̯ĕt*] [30]; [*femeiă*] [31]; [*Mării̯ĕ*] [32], [*aĉĕi̯ĕ*] [33], [*căruiĕ*] [34], [*(să) sti̯ĕ*] [35].

Singurele argumente împotriva acestui punct de vedere le aduc tot textele din care am cules exemplele de mai sus. Ne referim la grafiile:

1. *se b⟨ă⟩nuѫscă* (PH, 58ᵛ/11), *jeluѫscă* (PS, 394/9), *se lăcoѫscă* (PH, 61ᵛ/2—3), *se lăcuѫscă* (LPrav, 228ᵛ/4), *să prăznuѫscă* (Cod S, 64ʳ/4—5), *tămăduѫscă* (PH, 45ᵛ/21—22); *toѫg* (PH, 1ᵛ/24); *întristѫză* (CC_2, 278/7);

2. *ѫră* (LPrav, 242ᵛ/16, PH, 2ʳ/18, 3ᵛ/13, Rîmnic, 1594, 12), *ѫrăşi* (*Polonia, [1593] [1], 1ʳ/4), toate fără corespondent cu [*i̯ĕ*] în graiurile actuale.

Şi dacă, totuşi, am putea considera primele exemple citate construcţii analogice (*bănuѫşte* → *să bănuѫscă* etc.), ne este imposibil să explicăm în prezent grafiile de tipul *ѫră(şi)*, întrucît documentele din secolul al XVI-lea nu atestă transformarea lui [*i̯a*] în [*i̯e*] şi în această poziţie [36].

Alternanţa ѫ ~ ѧ, întîlnită în cele mai vechi texte româneşti, corespunde deci unei realităţi fonetice?

Analiza întreprinsă a demonstrat, sperăm, suficient că această posibilitate nu poate fi exclusă din interpretarea celor mai multe grafii citate. Pentru ca afirmaţia să devină însă certitudine este necesară studierea fenomenului atît în toate textele româneşti scrise (tipărite) cu slove chirilice, cît şi în textele slavone româneşti sau străine.

---

[26] Ion Gheţie şi Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 114—117; Ovide Densusianu, *op. cit.*, p. 101; vezi şi grafiile єѕ „i-au" (*Braşov, [1587], 7), єѕ „iau" (*Sibiu, [1599—1600], 2), сєѕ „se-au" (*Braşov, [1587], 7), чєѕ „ce-au" (*Gorj, 1563—1564, 9), мїєѕ „mi-au" (*Transilvania, [1600], 236ᵛ/10, 240ʳ/1, 4); *Marie* (*Maramureş, 1593, 638/16, 17), а трие (*Argeş, 1595, 9), стрєхає (*Sibiu, [1599—1600], 8), вєнєцїє (*Braşov, [1587], 3); ачѣє (*Craiova, 1600, 8, *Moldova, 1593, 1ʳ/9, 1ᵛ/20), ачєє (*Vîlcea, c. 1593, 4), ачїє *(Transilvania, [1600], 239ʳ/16), ачїи (*Moldova, 1593, 1ᵛ/8).

[27] Transformarea diftongului -[*i̯a*], în -[*i̯ă*] este atestată, cu totul sporadic, şi în partea sud-estică a Munteniei : [*femęi̯ă*] (ALR I, II, h. 194).

[28] ALR SN, VI, h. 1635; cf. Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 162.

[29] ALR SN, VI, h. 1749.

[30] *Idem*, VII, h. 2132; cf. şi h. 2133, 2134, 2135.

[31] ALR I, II, h. 194.

[32] ALR SN, VI, h. 1602.

[33] *Idem*, h. 1719; cf. şi h. 1609, 1698, 1716, 1720.

[34] *Idem*, h. 1683.

[35] *Idem*, h. 1587.

[36] Cele mai vechi documente româneşti atestă totuşi grafiile єръ (*Transilvania, [1600], 236ᵛ/12, 239ʳ/4, 240ʳ/7), єръ (idem, 236ᵛ/7, 16, 239ʳ/3, 8, 13, 240ʳ/2), єрь (Bolboşi, 1576, 8) fără ca apariţia lui є să fie justificată de grafii alternante de tipul ѣ ~ є (vezi şi Ovide Densusianu, *op. cit.*, p. 287—288).

ABREVIERI

ALR I, II = *Atlasul lingvistic român*, Partea I, vol. II, Sibiu — Leipzig, 1942.
ALR SN, VI, VII = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, București, vol. VI, 1969, vol. VII, 1972.
*Argeș, 1595 = *Mărturie*. Arhivele Statului — București, Ep. Argeș, XV/7 bis.
Bolboși, 1576 = *Zapis de cumpărare*. Biblioteca Academiei R.S.R., XC/13.
*Bozen, 1593 = *Itinerar*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCC/16.
*Brașov, [1587] = *Înștiințare*. Arhivele Statului — Brașov, Stenner I, 4, nr. 509.
CC_2 = Coresi, *Cazania a II-a*; ediție Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, București, 1914; materialul a fost extras din ediție.
CCat = Coresi, *Catehism*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 5032.
Cod N = *Codex Neagoeanus*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 3821.
Cod S = *Codex Sturdzanus*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 447.
Cod T = *Codicele Todorescu*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 5484.
CP_1 = Coresi, *Psaltire slavo-română*. Biblioteca Academiei R.S.R., CRV, 19.
CP_2 = Șerban Coresi, *Psaltire slavo-română*. Biblioteca Academiei R.S.R., CRV, 19 A.
CPrav = Coresi, *Pravila*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 5032.
*Craiova, 1600 = *Zapis de danie*. Arhivele Statului — București, S. I., nr. 1669.
CT = Coresi, *Tetraevanghelul*; ediție Florica Dimitrescu, București, 1963; materialul a fost extras din facsimilele ediției.
ES = *Evagheliarul slavo-român de la Sibiu*; ediție L. Demény, București, 1971; materialul a fost extras din facsimilele ediției.
*Gorj, 1563—1564 = *Zapis de vînzare*. Biblioteca Academiei R.S.R., F. LXXIII/40.
LPrav = Lucaci, *Pravila*; ediție I. Rizescu, București, 1971; materialul a fost extras din facsimilele ediției.
*Maramureș, 1593 = *Zapis de împărțire*; publicat în I. Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 638—639.
*Moldova, 1591 = *Catastif*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCC/12.
*Moldova, [1593] = *Scrisoare*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCC/17.
*Moldovița, [1592] = *Scrisoare*; publicată în Al. Rosetti, *Lettres roumaines ... tirées des Archives de Bistritza*, București, 1926, planșele I și II.
*Olt, [1591—1600] = *Testament*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCXVI/14.
PH = *Psaltirea Hurmuzachi*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 3077.
PO = *Palia de la Orăștie*; ediție Viorica Pamfil, București, 1968; materialul a fost extras din facsimilele ediției.
*Polonia, [1593])[1] = *Mărturie*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCC/30.
*Polonia, [1593][2] = *Mărturie*. Biblioteca Academiei R.S.R., CCC/31.
PS = *Psaltirea Scheiană*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 449.
PV = *Psaltirea Voronețeană*. Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 693.
*Rîmic, 1594 = *Zapis de danie*. Biblioteca Academiei R.S.R., CLXXXVIII/11.
*Sibiu, [1599—1600] = *Dovadă de cumpărare*. Arhivele Statului — Sibiu, Documente slave, nr. 29.
*Tîrgoviște, [1600] = *Zapis de danie*. Arhivele Statului — București, M-rea Cotroceni, I/11.
*Transilvania, [1600] = *Act diplomatic*. Österreichisches Staatsarchiv — Wien, Turcica, I, 84.
*Vîlcea, c. 1593 = *Mărturie*. Biblioteca Academiei R.S.R., CXVI/34.

TERMENII DE ORIGINE MAGHIARĂ ŞI LOCALIZAREA TEXTELOR ROTACIZANTE

DE

ION GHEŢIE

1. Enunţată în 1904 de N. Iorga [1] şi sprijinită, 12 ani mai tîrziu, prin argumente lingvistice de I.-A. Candrea [2], teoria originii maramureşene — nord-ardelene a textelor rotacizante a fost îmbrăţişată în cursul timpului de numeroşi cercetători. În marea lor majoritate, ei au acceptat opinia lui Iorga şi a lui Candrea în termenii în care fusese formulată, fără a aduce în discuţie elemente noi, menite să confere un suport mai puternic unei ipoteze insuficient argumentate [3].

2. Printre puţinii cercetători care au înţeles să sprijine, prin noi probe de ordin lingvistic, localizarea maramureşeană — nord-ardeleană a textelor rotacizante se numără acad. Al. Rosetti. Într-o lucrare apărută în 1944 [4] şi republicată apoi, ca anexă, în diversele ediţii ale *Istoriei limbii române* [5], acad. Al. Rosetti s-a raportat la „prezenţa unor termeni maghiari cu circulaţie restrînsă" [6], invocaţi de Iorga şi de Candrea în cercetările lor menţionate mai sus. După autor, pentru a putea fi puşi la contribuţie cu real folos în localizarea textelor rotacizante, termenii de origine maghiară trebuie să întrunească două condiţii : a) să fie folosiţi numai în textele rotacizante şi b) să fie semnalaţi în zilele noastre în regiunea unde au fost localizate aceste texte. După ce elimină din discuţie o serie de termeni, cum ar fi *badic* [7], *băsău*, *celui şi hălăstui*, „cuvinte de o întrebuinţare generală sau chiar mai restrînsă" [8], acad. Al. Rosetti se opreşte asupra a patru termeni : *adămană* „camătă" (atestat numai în *Psaltirea Hurmuzachi*), *felelui* „a răspunde, a garanta", *fuglu* „prizonier, captiv" (întîlniţi numai în *Codicele Voroneţean*) şi *gilălui* „a urî" (notat în *Psaltirile Scheiană* şi *Hurmuzachi*, precum şi în *Codicele Voroneţean*). Dintre aceştia, *adămană* a fost întîlnit în zilele noastre la Sîngiorz-Băi (Bistriţa-Năsăud), iar *felelui* în judeţele Cluj, Maramureş şi Sălaj. Autorul nu cunoaşte atestări contemporane ale termenilor *fuglu* şi *gilălui*. După părerea

---

[1] *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, p. XIX şi urm.

[2] *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, vol. I, Bucureşti, 1916, p. XCII—XCIII.

[3] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 32—40.

[4] *Cele mai vechi traduceri româneşti de cărţi religioase*, în „Revista istorică română", XIV, 1944, p. 1 şi urm.

[5] Vezi, acum în urmă, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea* (= ILR), Bucureşti, 1968, p. 639—651.

[6] *Ibidem*, p. 641.

[7] Citat din eroare de autor, întrucît nu apare în textele rotacizante, ci în *Codicele Todorescu* (vezi Densusianu, HLR, II, p. 538).

[8] ILR, p. 641.

d-sale exprimată în concluzie, „prezența acestor termeni, în textele de care ne ocupăm, confirmă localizarea propusă în Maramureș sau în nordul Ardealului învecinat" [9].

3. Înainte de a examina mai îndeaproape repartiția termenilor citați mai sus, să ne oprim o clipă asupra criteriilor de selecție a cuvintelor de origine maghiară, formulate de autor.

Este deasupra oricărei îndoieli că pentru localizarea unui text așa-numitele *hapax legomena* pot și trebuie să fie puse la contribuție, întrucît au capacitatea de a reflecta mai bine, cel puțin din punct de vedere teoretic, specificul anumitor graiuri. Spunem „teoretic" întrucît în localizarea vechilor monumente de limbă totul depinde de materialul de referință aflat la dispoziția noastră. În acest sens e posibil ca un *hapax legomenon* să nu fi fost atestat niciodată în decursul timpului în domeniul dacoromân, în timp ce alți termeni, întîlniți într-unul sau mai multe texte, să poată servi, datorită atestărilor de care dispunem, la localizarea unui anumit monument de limbă. În această situație se găsesc, de pildă, termenii *fuglu* și *gilălui*, citați de acad. Al. Rosetti, amîndoi *hapax legomena*, dar care nu i-au fost de nici un folos în încercarea de a localiza în nordul Ardealului-Maramureș textele rotaciazante. În schimb, un cuvînt ca *anină* „nisip" (din *Psaltirea Scheiană*), care nu se întîlnește numai într-un text rotacizant, ci și în *Evangheliarul de la Sibiu* (1551—1553), iar în secolul următor la Dosoftei, ne este de un real folos pentru stabilirea regiunii unde a fost scrisă *Psaltirea Scheiană* (și care nu poate fi decît Moldova) [10]. Dincolo însă de asemenea implicații de ordin practic, e limpede că, localizînd un text vechi românesc, trebuie să avem în vedere nu numai termenii atestați exclusiv în textul respectiv, ci și alți termeni în măsură să ofere indicii prețioase pentru localizarea lui. Trecînd însă peste aspectul teoretic și metodologic al problemei, vom observa că, cu excepția lui *gilălui*, nici unul din cele patru cuvinte nu îndeplinește condiția stabilită de autor de a nu fi fost atestat în alte monumente de limbă în afara textelor rotacizante. Așa cum vom arăta numaidecît, ele se întîlnesc în diferite texte nerotacizante din secolele XVI—XVIII.

Nu ne putem declara de acord cu autorul nici atunci cînd apelează în exclusivitate la mărturia graiurilor dacoromâne *din zilele noastre* pentru a stabili circulația unui cuvînt în urmă cu *cîteva secole*, neglijînd modificările succesive pe care a trebuit să le cunoască *în curs de 400 de ani* repartiția unor fenomene de limbă. Este limpede pentru oricine că, localizînd un text, va trebui să apelăm înainte de toate la cele mai vechi atestări ale cuvintelor, apoi la dovezile furnizate de secolele următoare și numai la urmă și în lipsa altor termeni de referință la datele oferite de graiurile dacoromâne din zilele noastre. Nu vom insista acum asupra acestei chestiuni, întrucît ne-am oprit pe larg asupra ei în cercetări speciale și deoarece

---

[9] *Ibidem.*

[10] Vezi E. Petrovici, *Observații asupra grafiei și limbii textului românesc al Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*, în *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, București, 1971, p. 20; cf. și observațiile noastre din SCL, XXIII, 1972, nr. 6, p. 665—666.

sperăm că exemplele pe care le vom înşira mai jos vor vorbi ele însele în locul nostru [11].

4. Dacă, în ciuda observaţiilor formulate mai sus, vom accepta drept valabile criteriile preconizate de acad. Al. Rosetti, va trebui să observăm că *fuglu* şi *gîlălui* au fost introduşi în mod arbitrar în lista termenilor reţinuţi pentru localizarea textelor rotacizante. Într-adevăr, chiar dacă i-am considera drept *hapax legomena* (şi cel de-al doilea este într-adevăr unul), ei nu corespund unuia dintre criteriile stabilite de însuşi autorul : acela de a fi fost semnalaţi în zilele noastre în nordul Transilvaniei-Maramureş.

5. Să examinăm acum răspîndirea teritorială a cuvintelor invocate de autor, nu fără a preciza în prealabil că nu am întîlnit, la rîndul nostru, nici o atestare din trecut sau de astăzi a cuvîntului *gîlălui* [12].

a) *adăman*(ă) se întîlneşte şi în *Codicele de la Cohalm* (= Rupea, jud. Braşov), scris în prima jumătate a secolului al XVII-lea [13], precum şi în *Psaltirea* tipărită la Bălgrad în 1651 [14], deci în două texte provenind din regiunile sudice ale Transilvaniei ;

b) *felelui* apare şi în *Cazania I* a lui Coresi [15], care nu descinde dintr-un original nord-ardelenesc rotacizant, ci, foarte probabil, dintr-unul bănăţean-hunedorean [16]. Tot într-unul dintre textele coresiene, şi anume în *Apostol*, apare derivatul *feleluit* „răspuns", semnalat în anii din urmă chiar de acad. Al. Rosetti [17]. La sfîrşitul secolului al XVII-lea, cuvîntul poate fi notat în *Miscenlaneul* copiat de popa Giurgiu din Luncasprie, localitate situată în sudul Bihorului [18]. La începutul veacului următor, în 1724, *felelui* apare într-un text scris de popa Pătru din Grădişte-Hunedoara [19]. O sută de ani mai tîrziu, *felelui* este folosit de Samuil Micu, originar din părţile sudice ale Transilvaniei [20]. În zilele noastre, cuvîntul (atestat uneori în forma *feleli*) circulă în diverse părţi ale Ardealului (nu numai în zonele nordice) : Căpuş-Cluj [21], Crihalma-Braşov [22], Deda-Mureş [23], Girişu de

---

[11] Vezi lucrările noastre : *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1976, nr. 3, p. 391—406 ; *Les particularités linguistiques, moyen de localisation des anciens textes roumains*, în RRL, XI, 1966, nr. 4, p. 325—337 ; *Note asupra localizării vechilor texte româneşti după criterii lingvistice*, în LL, XVII, 1968, p. 191—199 ; vezi şi I. Gheţie şi Al. Mareş, *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode, Interpretări*, Bucureşti, 1974, p. 108—125.

[12] Cf. Al. Mareş, *O versiune rotacizantă a celor patru evanghelii (Un izvor necunoscut al Tetraevanghelului din 1561)*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 220—221, care presupune că *să jeluieşti* din textul coresian (Matei, cap. I, v. 47) ar fi o grafie coruptă pentru *să gîlăluieşti*.

[13] Vezi D. Simonescu, *Sibilele în literatura română*, Bucureşti, 1928, p. 11.

[14] Vezi I. Papp, *Beiträge zum Studium des Altrumänischen*, în WJb, III, 1896, p. 171.

[15] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 539.

[16] Vezi N. Iorga, *op. cit*,. p. LXXII ; H. Sztripszky şi G. Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI századbeli forditásban*, Budapest, 1911, p. 223 ; V. Pamfil, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăştie"*, în CL, III, 1958, p. 243 ; vezi şi lucrarea noastră *Unde s-a tradus întîia Cazanie coresiană?* în LR, XIX, 1970, nr. 2, p. 129—135.

[17] ILR, p. 660.

[18] BAR, ms. rom. nr. 4642, f. 14^{v}, 18^{v}.

[19] N. Sulică, *Documentele româneşti din colecţia Solyom-Fekete*, în „Anuarul liceului de băieţi Al. Papiu-Ilarian", 1919—1929, p. 39.

[20] R. Todoran, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în CILL, III, p. 113.

[21] *Lexic regional*, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 73.

[22] *Ibidem*, p. 46.

[23] *Materiale şi cercetări dialectale*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 171.

Criș-Bihor [24], regiunea Vașcău-Bihor [25], Vîlcele-Cluj [26] (de adăugat și atestările din DA, luate în considerație de acad. Al. Rosetti);

c) *fuglu* a fost atestat în *Miscelaneul* copiat la sfîrșitul secolului al XVII-lea de popa Giurgiu din Luncasprie-Bihor (f. 140[r]). În aceeași epocă apare (în formele *foglu* și *făglu*) în *Psaltirea* versificată și *Cartea de cîntece*, copiate de I. Viski în 1697 la Sîntămăria-Orlea și Geoagiul de Jos, ambele în Hunedoara, prin urmare în părțile sudice ale teritoriului de peste munți [27] și în Bistrița-Năsăud (*foglo*; 1698; Iorga, DB. II, p. 91).

6. Rezultă din toate acestea că termenii în discuție n-au circulat în trecut numai în nordul Ardealului-Maramureș, pentru a putea susține pe baza lor localizarea propusă de Iorga și de Candrea. *Adămană* n-a fost consemnat decît în Transilvania de la sud de Mureș, iar atestările anterioare secolului al XVIII-lea prezintă, prin însăși vechimea lor, un indiciu mai sigur despre circulația acestui cuvînt în secolul al XVI-lea decît înregistrarea lui în graiurile actuale. *Fuglu*, întîlnit în texte nord-ardelene, se regăsește deopotrivă într-unul scris în sudul Transilvaniei (Hunedoara). Într-o situație asemănătoare se află *felelui*, care a fost notat în zilele noastre atît în nordul, cît și în sudul Transilvaniei. Printre cele mai vechi atestări ale termenului se numără unele provenind din Banat-Hunedoara și sudul Transilvaniei, regiuni care n-au cunoscut rotacismul. După cum se vede, nici unul din cei trei termeni examinați mai sus nu poate fi invocat în sprijinul localizării nord-ardelene—maramureșene a textelor rotacizante. Nefiind niște *hapax legomena* în aceste monumente, termenii nu sînt semnalați exclusiv în zona unde autorul consideră că s-ar fi scris textele rotacizante.

Octombrie 1975

---

[24] *Lexic regional*, vol. I, București, 1960, p. 70.

[25] T. Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, [București, 1961], p. 128.

[26] *Materiale și cercetări dialectale*, vol. I, p. 68.

[27] N. Drăganu, *Mihai Halici (Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII)*, în DR, IV, 1924—1926, partea 1, p. 116.

O COPIE MUNTENEASCĂ DIN SECOLUL AL XVIII-LEA A *PRAVILEI* LUI VASILE LUPU

DE

I. RIZESCU

În studiile de istorie a vechiului drept românesc s-a scos prea puţin în evidenţă faptul că numărul manuscriselor juridico-administrative este relativ mic în comparaţie cu cel al tipăriturilor din acelaşi domeniu şi că primele au fost prea puţin cercetate.

De o deosebită importanţă, nu numai pentru ştiinţele juridice, ci şi pentru lingvistică şi filologie, este cunoaşterea acestor manuscrise, printre care acelea întocmite în secolul al XVIII-lea ocupă un loc important, deoarece acest veac, mai precis „perioada din jurul anului 1750, reprezintă un moment esenţial în istoria românei literare, acela al realizării unei prime norme supradialectale" [1].

După cum se ştie, printre vechile monumente juridice, *Cartea românească de învăţătură* (Iaşi, 1646), cunoscută sub numele de *Pravila* lui Vasile Lupu, ocupă un loc de o deosebită importanţă.

Această tipăritură a fost folosită nu numai în Moldova, ci a servit şi ca model călugărului Daniil Panoneanul [2] pentru întocmirea unei părţi din *Pravila* lui Matei Basarab *(Îndreptarea legii*, Tîrgovişte, 1652) [3].

În secolele următoare, *Pravila* lui Vasile Lupu nu se găsea doar prin bibliotecile domneşti sau mănăstireşti, ci a fost mult utilizată în practica judiciară, fapt confirmat de relatarea lui Dimitrie Cantemir că pravila „acea a lui Vasile (Albanezul) a rămas regula după care judecătorii îndreptau judecăţile" [4]. La începutul secolului al XIX-lea, ea „a devenit foarte rară" şi „puţin folosită" [5], fiind înlocuită de *Criminalicească condică* din 1820—1826, pînă la editarea *Codului penal* din 1865 [6].

---

[1] Ion Gheţie, *Baza dialectală a limbii române*, Bucureşti, 1975, p. 425.

[2] Pe adevăratul său nume Daniil Andrean, devenit mai tîrziu, după moartea mitropolitului Simion Ştefan, mitropolit al Ardealului (N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1905, p. 346—347; vezi şi S. C. Longinescu, *Legi vechi româneşti şi izvoarele lor*, vol. I, Bucureşti, 1912, p. 11—28; C. A. Spulber, *L'Eclogue des Isauriens*, 1927, p. 126; I. Peretz, *Curs de istoria dreptului românesc*, vol. II, p. 273).

[3] „Nu este o idee riscată dacă credem că cele dintîi scîntei ale unirii sufleteşti au fost aruncate de aceşti legiuitori, care prin pravile au îndrăznit să vadă cu multe secole înainte unirea tuturor românilor" (Şt. Gr. Berechet, *Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc*, vol. I, partea I, *Izvoadele*, Vaslui, 1937, p. 130).

[4] Vezi *Cartea românească de învăţătură* (1646), Bucureşti, 1961, p. 23.

[5] *Codul Calimach*, Bucureşti, 1958, p. 47.

[6] Şt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 121.

După *Pravila* lui Vasile Lupu [7] s-au întocmit unele copii manuscrise în Muntenia, ca, de exemplu, ms. BAR nr. 1253 din anul 1724, ms. BAR nr. 1725 din anul 1817. În articolul de față ne vom ocupa de primul manuscris, copiat de popa Stanciul, de la biserica Tuturor Sfinților [8], din dispoziția lui Nicolae Mavrocordat (care cunoscuse pravila de pe vremea domniei în Moldova, între anii 1711 și 1715) „pentru treaba și învățătura a iubitului fiiului măriei sale beizadea Constantin" (f. 1^{v}) [9].

Din comparația *Pravilei* lui Vasile Lupu cu copia corespunzătoare se poate observa că din ultima lipsesc stihurile la stema Țării Moldovei de pe reversul filei de titlu, nefiind reprodusă nici stema. Lipsește introducerea din original, fiind lăsate albe filele 16—17, iar tabla de materii (f. 2^{r}—15^{v}), care în tipăritură e la sfîrșit, în manuscris e la început [10].

Manuscrisul are 188 de file in-quarto, fiecare pagină avînd cîte 23 de rînduri. Textul este scris cu cerneală neagră și roșie și are frontispicii în acuarelă, cu motive florale, inspirate din xilogravurile tipăriturii din 1646, sau cu motive geometrice, lucrate în roșu și negru (vezi, de exemplu, f. 1^{v}, 2^{r}, 6^{r} etc.). Cu toată „fidelitatea" față de original în ceea ce privește ordinea glavelor, zacealelor (vezi și p. 194), copistul operează numeroase schimbări atît în grafia și fonetismul *Pravilei* lui Vasile Lupu *(a)*, cît și în structura gramaticală *(b)* și în lexic *(c)*:

a. i neaccentuat din *Pravila* lui Vasile Lupu înlocuit prin *-e*: *di* [11] (f. 126^{r}) — *de* (f. 116^{r}); *pri* (f. 126^{v}) — *pre* (f. 118^{v});

— *e-* neaccentuat (rar, accentuat) înlocuit prin *i* (uneori un simplu fapt de grafie): *besearică* (f. 155^{r}) — *bisearică* (f. 168^{v}), *ceneva* (f. 171^{r}) — *cineva* (f. 182^{r}), *nemică* (f. 160^{r}) — *nimică* (f. 172^{r}); *nește* (f. 59^{v}) — *nișteva* (f. 73^{r}). De asemenea: *den* (128^{r}) — *din* (118^{v}), *dentîi* (f. 124^{v}) — *dintîi* (115^{v});

— *î-* din original prin *u-*: *îmbla* (f. 155^{r}) — *umbla* (f. 168^{v}) [12];

— *oo* înlocuit prin *oao* [13]: *doo* (f. 161^{r}) — *doao* (f. 173^{r}), *noo* (f. 126^{v}) — *noao* (f. 118^{v});

— *eá* pentru *-e*: *al doile* (f. 24^{v}) — *al doilea* (f. 25^{v}) [14];

---

[7] O dovadă a folosirii acestei *Pravile* este și faptul că în diferite acte domnești din Moldova (în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea) sînt înregistrate formulele „după pravilă" sau „cercetat-am atît pravila grecească, cît și pe cea românească"; vezi și Șt. Gr. Berechet, *Aplicarea pravilelor ca izvor al unificării spirituale și naționale la români*, în *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, București, 1940, p. 58 ș.u.

[8] Este vorba de Mănăstirea Antim din București, cu hramul Tuturor Sfinților, clădită între 1713 și 1715, în mahalaua Ivașcului, pe locul unei vechi biserici de lemn (vezi Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, București, 1972, p. 432; vezi și Arhivele statului București, fondul Episcopiei Argeș, pachet 48, doc. 17).

[9] Însemnarea de mai sus face parte din introducerea la manuscris care începe cu fraza: „Carte românească de învățătură de la Pravilele împărătești și de la alte giudeațe, tălmăcită den limba elinească pre limba românească și tipărită cu porunca lui Vasilie-voevod... iară acum... s-au scris precum se vede de popa Stanciul de la biserica Tuturor Sfinților, la București, la anul de la întruparea lui Hristos 1724, luna noiemvrie 21 de zile".

[10] Vezi și G. Strempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 224—225.

[11] În loc de *di ceea* (155^{r}) găsim și *din ceea* (f. 168^{v}).

[12] Vezi Ion Gheție, *op. cit.*, p. 384.

[13] Probabil fapte de grafie (cf. DHLR II 100, ROSETTI, ILR 445, 446, 482, 500).

[14] În locul lui *al patruli* (f. 162^{v}) din original găsim *al patrul* (f. 175^{r}).

— *s* dur din *Pravila* lui Vasile Lupu înlocuit prin *s* moale: *samă* (f. 158ᵛ) — *seamă* (f. 171ᵛ), *să să lupte* (f. 19ᵛ) — *să se lupte* (f. 21ʳ), *sîngur* (f. 159ʳ) — *singur* (f. 170ᵛ); destul de rar întîlnim și situația inversă: *nesecerate* (f. 21ʳ) — *nesăcerate* (f. 25ᵛ), *semn* (f. 42ᵛ) — *sămn* (f. 45ʳ)[15];

— durificarea lui *ș*, *j* pentru *ș*, *j* moi: *așea* (f. 28ᵛ) — *așa* (f. 32ᵛ), *șidea* (f. 126ᵛ) — *ședea* (f. 119ʳ), *înșelăciune* (f. 62ʳ) — *înșălăciune* (f. 65ᵛ); *grijească* (f. 126ʳ) — *grijască* (f. 118ᵛ)[16];

— *r* moale pentru *r* dur[17]: *să întărîte* (f. 19ᵛ) — *să întărite* (f. 21ʳ);

— *l* moale pentru *l* dur: *feal* (f. 26ʳ, 26ᵛ) — *feliu* (f. 23ʳ, 25ʳ);

— labiale moi pentru labiale dure: *pomăt* (f. 25ʳ) — *pomet* (f. 25ᵛ), *tocmală* (f. 112ᵛ) — *tocmeală* (f. 106ʳ), *vacul* (f. 126ᵛ) — *veacul* (f. 119ʳ), dar *margă* (f. 107ʳ) e lăsat neschimbat (f. 123ʳ);

— *dz* e înlocuit prin *z*: *dumnedzău* (f. 110ᵛ) — *dumnezeu* (f. 115ᵛ), *dzîc* (f. 167ʳ) — *zic* (f. 172ʳ) (rar și *dz*, vezi f. 45ʳ, 60ᵛ, 84ʳ, 84ᵛ etc.);

— *sf* în loc de *sv*: *svătui* (f. 167ᵛ) — *sfătui* (f. 172ᵛ), *svătuire* (f. 167ʳ) — *sfătuire* (f. 172ʳ).

Ceea ce surprinde însă în privința consonantismului acestui manuscris este faptul, deosebit de frapant, că se păstrează, cu o consecvență totală, *ğ* pentru *j*, după modelul din Moldova[18].

Iată de ce găsim forme ca: *agiutoriul* (f. 175ᵛ), *agiunge* (f. 101ʳ), *gios* (f. 64ᵛ), *giudeț* (f. 88ʳ), *giug* (f. 23ᵛ), *giumătate* (f. 168ʳ), *giurămînt* (f. 149ʳ), *giupănu-său* (f. 70ʳ) etc.[19].

Chiar și atunci cînd este înlocuit cuvîntul din tipăritură printr-un sinonim este menținut *ğ*: *giudețului* (f. 102ʳ) — *giudecătorului* (f. 106ᵛ)[20].

b. La plural, substantivul *mînă* (f. 26ʳ) apare în copia muntenească numai în forma *mîinile* (f. 28ʳ), nu *mînule*, ca în originalul din Moldova.

Unele fluctuații în desinența gen.-dat.: *slugei-și*, *viii* (f. 26ʳ) apar în manuscrisul muntean sub formele: *slugii-și*, *viei* (f. 29ʳ).

Alte schimbări operate de popa Stanciul:

— (înlocuirea unor pronume accentuate prin pronume neaccentuate) *răspunsu* **lui** *iaste* (f. 131ᵛ) — *răspunsul* **îi** *iaste* (f. 124ᵛ);

— (în topica unor cuvinte compuse) *fără nice* **de** *o pagubă* (28ʳ) — *fără* **de** *nici o pagubă* (f. 28ᵛ); *fie* **în** *ce loc* (28ᵛ) — **în** *fiece loc* (f. 30ʳ);

— (în topica unor propoziții) *furtușag în casa lui* (f. 175ᵛ) — *în casa lui furtișag* (f. 180ᵛ), *să spuie de sîrg* (f. 25ʳ) — *de sîrg să spuie* (f. 25ᵛ).

Adverbul *cît* este înlocuit uneori prin adj. pron. corespunzător: *avuțiia lui* **cît** *va avea* (f. 110ᵛ) — **cîtă** *va avea* (f. 118ʳ); adj. pron. *acest* din *acest chip* (f. 107ʳ) e substituit prin *acesta* (chip) (f. 123ʳ).

---

[15] Pentru prezența lui *s* dur în unele texte muntenești, vezi Ion Gheție, *Biblia de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, București, 1972, p. 57; idem, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 393, 394.

[16] În legătură cu limba literară din etapa 1715—1780, Ion Gheție demonstrează, pe baza unui bogat material, că „durificarea lui *ș* și *j* înainte de *e* capătă o extindere și mai mare [în Muntenia, *n.n.*] decît în cărțile tipărite în perioada anterioară" (*op. cit.*, p. 381).

[17] Vezi Ion Gheție, *op. cit.*, p. 384.

[18] Copistul păstrează și unele fenomene specifice Moldovei, ca, de exemplu, *îmă* (f. 64ʳ).

[19] În schimb, în alte copii făcute de popa Stanciul, ca, de exemplu, *Cronica domniei lui Nicolae Mavrocordat*, ms. nr. 58 B.A.R., ms. nr. 1249 B.A.R. apare *j* (în situații ca cele de mai sus), și nu *ğ*.

[20] În *Îndreptarea legii* apare numai termenul *judecător*.

Conjuncțiile *ce*, *daca*, *macar* apar sub formele *ci*, *deaca* (rar *daca*), *măcar*. Adverbele *acmu*, *curund*, *nice dănăoară* sînt înlocuite prin *acum*, *curînd*, *nice odinăoară* (f. 120^{r}).

Amintim de asemenea: introducerea lui *pre* în cazul complementului direct într-un exemplu ca: *Cela ce va sili fata* (f. 126^{v}) — *cela ce va sili* **pre** *fata* (f. 119^{r}); reluarea complementului direct: *armele va fi dat* (f. 171^{v}) — *armele* **le** *va fi dat* (f. 178^{v}).

c. În copia popii Stanciul ne întîmpină numeroase variante lexicale și fonetice în comparație cu *Pravila* lui Vasile Lupu (primul termen este caracteristic Moldovei): *aforisi* (forma etimologică: m.-gr. ἀφορίζω, aor. ἀφόρισα, probabil prin mijlocirea sl. афѹрисати) — *afurisi* (f. 75^{r}), *așijdere* (f. 62^{r}) — *așijderea* (f. 64^{r}), *chelie* (forma etimologică; f. 170^{r}) — *chilie* (f. 173^{v}), *cucon* (f. 14^{v}) — *cocon* (f. 16^{r}) [21], *furtușag* (f. 175^{r}) — *furtișag* (f. 180^{r}), *nămit* (f. 184^{v}) — *năemit* (f. 190^{r}), *priatel* (f. 161^{r}) — *priaten* (f. 168^{v}) (primul păstrat rar), *prăvi* (f. 21^{r}) — *privi* (f. 23^{r}) [22], *răutate* (f. 176^{r}) — *răotate* (f. 180^{v}), *rîmneanilor* (f. 98^{v}) — *rîmleanilor* (f. 106^{r}), *(va) simeți* (f. 28^{v}) — *(va) semeți* (f. 21^{r}), *șuvăi* (f. 112^{v}) — *șovăi* (f. 143^{r}), *tărpi* (f. 107^{r}) — *terpi* (f. 99^{v}), *usteni*, *usteneală* (f. 25^{v}) [23] — *osteni*, *osteneală* (f. 25^{r}), *zăbăvi* (f. 171^{r}) — *zăbovi* (f. 176^{v}).

Rareori copistul înlocuiește cuvintele din original: în loc de *muiare* (f. 127^{r}) notează *văduo* (f. 119^{r}), pentru *nice dănăoară* (f. 165^{v}) scrie *niciodată* (f. 171^{r}).

Cu tot respectul față de original, copistul nu se sfiește să facă unele schimbări chiar și în formularea unor fraze, care i se par puțin clare. Astfel contextul din *Pravila* lui Vasile Lupu: [Să-l cearte]... *să-l poarte pre ulițe și să-l bată cu piialea* (f. 107^{v}) a fost schimbat de popa Stanciul în felul următor: *Să-l poarte pre ulițe cu piialea goală și să-l bată* (f. 108^{v}). În schimb, în alt loc, o frază cu un conținut asemănător (dar redată mai clar) este copiată în manuscrisul muntenesc fără nici o modificare: *Să-l poarte pren tîrg cu piialea* [24] *și să-l bată pe toate ulițele* (f. 110^{v}, cf. 121^{r}).

În ceea ce privește toponimicele, atragem atenția asupra orașului *Bolonia* (vezi Farinaccius, *Praxis et theoricae criminalis*. Quaest. XCVIII. Causa XVIII, izvor al *Pravilei* lui Vasile Lupu) redat în original *Polonia* (f. 154^{v}), iar în copia muntenească: *Apolonia*.

Cît despre numele de persoane, acestea suferă rare schimbări în manuscrisul popii Stanciul: *Ion* (167^{r}), redat *Ioan* (f. 174^{v}), *Constantin* (ibid.) — *Costandin* (ibid.).

Copia de la 1724 a fost întocmită cu multă acribie, greșelile fiind destul de rare [25]:

---

[21] Vezi Ion Gheție, *op. cit.*, p. 115—116.

[22] *Ibidem*, p. 100, 245, 280, 300, 400; vezi și Ion Gheție și Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 78—79.

[23] Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*. București, 1975, p. 291, unde se arată că *u* păstrat în *usteni* și derivatele corespunzătoare este o trăsătură fonetică în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

[24] Elipsa cu *piialea* (= cu, în pielea goală) apare și în alte texte vechi: *Și-l puse pre un măgariu de-l purtară* **cu piialea** pre toate ulițele. MOXA 372/34; *Pre care turci nu-i tăié îi duce* **cu pieile**, *de-i da robi domniei*. NECULCE, L. 220.

[25] Fraza *Ascultă cum dzîc și fă cum te învăț* (f. 170^{r}) a fost redată de copist cu schimbarea persoanei ultimului verb: *cum te învață*.

— erori în transcrierea unor cuvinte, omisiuni de cuvinte (și de litere): *va lăuda* (f. 174^{v}) — *va lua* (f. 180^{r}), *că-mi* (f. 172^{r}) — *cum* (f. 178^{v}), *după aceea* (f. 26^{r}) — *după ce* (f. 28^{v}), *micșoară* (f. 170^{v}) — *mișoară* (f. 176^{v});

— au fost omise: cuvintele: *ce va fi* din fraza: *Cela ce va dzice către slugă-și sau nămit* **ce va fi** (f. 182^{r}), articolul *o* din propoziția: *nu i-a fost* **o** *soție la greșală* (f. 180^{r})

Asupra unor omisiuni se revine, fie prin notarea lor pe marginea filei (de exemplu: *Atunce acea îndemnare au fost învățătură cum am zis*, f. 172^{r}; *Iară de va fi numai ascuns, atunce nu să va certa ca un tălhariu*, f. 181^{r}), fie deasupra rîndului (*vreo*, f. 25^{r}; *să va certa*, f. 179^{v}; *rasele*, f. 168^{r}) etc.

Merită să relevăm și faptul că popa Stanciul a corectat greșelile — destul de rare — strecurate în tipăritura de la Iași, ca, de exemplu: *putea* (f. 187^{r}) în loc de *potea*, *pentru că* (f. 171^{r}) în loc de *pentru cu*, *dăpă* (f. 99^{v}) în loc de *după*, *singur* (f. 170^{v}) în loc de *sungur*.

★

O comparație între copia făcută de popa Stanciul în București (1724) și o altă scriere juridică muntenească *Îndreptarea legii* (1652), scoasă din teascurile tiparniței de la Tîrgoviște cu șapte decenii mai înainte, arată că între ele există o mare apropiere.

Manuscrisul popii Stanciul aduce date interesante mai ales pentru cunoașterea circulației vechilor noastre pravile.

PE MARGINEA INTERPRETĂRII NORMELOR ORTOGRAFICE ÎN RECENTELE EDIȚII A DOUĂ VECHI GRAMATICI ROMÂNEȘTI

DE

DIOMID STRUNGARU

De la eliberarea patriei noastre, eveniment istoric primordial, marcat de cea de-a XXX-a aniversare, alături de importante lucrări consacrate limbii române vechi, au fost realizate și ediții de texte corespunzătoare, pornindu-se de la considerentul că textele ne oferă „singura posibilitate de a ne informa asupra diverselor aspecte ale graiului nostru matern"[1].

Pe de altă parte, se știe că nu am avut, în oarecare măsură nu avem nici astăzi, ediții la nivelul cerințelor științifice. Dacă în 1937 Ovid Densusianu arăta că pentru limba română din secolul al XVI-lea „ediții critice care să ne dispenseze de insistențe și lămuriri [...] ne lipsesc și acum"[2], unele ediții din ultimii ani sînt — după o altă apreciere judicioasă a acad. Iorgu Iordan — în așa fel întocmite, încît ele nu pot fi utilizate „nici măcar cu o relativă încredere pentru studii serioase de lingvistică"[3].

Este știut că la baza acestui inconvenient se află spinoasa problemă, rămasă în bună parte nesoluționată pînă astăzi, a interpretării grafiei chirilice. Aplicarea alfabetului chirilic în scrierea limbii române, încă înainte de secolul al XVI-lea și pînă după jumătatea secolului trecut, nu s-a efectuat în virtutea unor norme ortografice fixate în scris, care să fi fost obligatorii pentru toți mînuitorii condeiului, așa încît aceștia — scriind — se lăsau conduși de fonetismul pe care îl deprinseseră în vorbirea limbii; așa se și explică faptul — deosebit de important în sine — că s-a aplicat ortografia f o n e t i c ă de la începuturile scrisului în limba română.

Din nefericire, împrejurările istorice, politice și culturale în care a apărut și s-a dezvoltat scrisul românesc au fost în dezavantajul închegării u n i t a r e a acestei ortografii fonetice. Avea dreptate J. Byck cînd, referindu-se la modul cum sînt scrise textele românești din secolele XVI—XVII, releva acea „amețitoare instabilitate", deoarece, preciza el în continuare, „nu numai că nu sînt păzite normele unei limbi unice, literare, dar nu sînt fixate nici valorile tuturor literelor chirilice", scrisul fiind în această perioadă „cît se poate de capricios", la discreția celor care scriu textul, a tipăritorilor sau a corectorilor[4].

---

[1] Citat din articolul acad. Iorgu Iordan, *Între istorie, filologie și lingvistică*, LR, IX, 1960, nr. 2, p. 26, consacrat principiilor călăuzitoare privind editarea textelor românești vechi.

[2] Vezi prefața la volumul II din celebra sa *Histoire de la langue roumaine*.

[3] Vezi amănunte în articolul intitulat semnificativ *Despre edițiile de texte*, în „Studii de limbă literară și filologie", vol. I, București, 1969, p. 259—268 (citatul la p. 268).

[4] Vezi articolul lui J. Byck, *Transcrierea textelor*, în „Gazeta literară", anul VII, nr. 39 din 22 sept. 1960, p. 6, col. 1—4.

De aici, aşadar, marile dificultăţi în interpretarea grafiei chirilice, riscul de a da greş cu aproape fiecare soluţie propusă, lăsînd cale deschisă pentru discuţii contradictorii... Tot de aici, evident, nesiguranţa transcrierii corecte a textelor vechi, puse la dispoziţia cititorilor prin ediţiile din ultimele două decenii.

Ceea ce mi se pare însă şi mai îngrijorător este constatarea că nu s-a ajuns la limpezirea acestei situaţii nici chiar în cazul editării a două texte privind *Gramatica limbii române* — unul din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[5], iar altul din prima parte a secolului trecut[6] — care conţin, spre deosebire de textele anterioare lor, n o r m e l e o r t o g r a f i c e şi o r t o e p i c e după care s-au condus autorii lor în scrierea textului respectiv.

Cu alte cuvinte, profitînd de aceste preţioase norme, preconizate de autorii celor două vechi gramatici româneşti, se cuvenea ca reîmprospătarea şi comentarea lor în recentele ediţii citate să constituie un mijloc hotărîtor pentru elucidarea problemei legate de interpretarea justă a grafiei chirilice, spre a ne scuti de transcrieri eronate în cuprinsul acestor ediţii. Acest deziderat, din păcate, nu s-a realizat...

Ne permitem o astfel de afirmaţie în dezavantajul ambelor ediţii, cu toate că, privite prin prisma criticii recenzenţilor, ele par să se deosebească considerabil sub aspectul lor calitativ. Într-adevăr, în timp ce *Gramatica rumânească* din 1757, copie autografă a lui Eustatievici, în ediţia îngrijită de N. A. Ursu este considerată „un omagiu adus acestui promotor al culturii româneşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea", precum şi „un mijloc de a face cunoscută prima încercare de descriere sistematică şi de normare a limbii române", textul ei fiind editat „cu deosebită acribie filologică"[7], de unde şi concluzia altui recenzent că iniţiativa editorului constituie „un act de cultură care atestă îndeplinirea unei datorii însemnate faţă de moştenirea noastră culturală şi ştiinţifică"[8], cealaltă ediţie, de sub îngrijirea cercetătorilor Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, este apreciată diametral opus chiar de către autorul ediţiei elogiate în rîndurile de mai sus.

Distinsul filolog ieşean N. A. Ursu subliniază „modul defectuos în care a fost stabilit textul gramaticii lui Loga", numeroasele „greşeli" obligîndu-l să considere publicaţia „un regretabil insucces editorial", care scoate în evidenţă atît „lipsa de experienţă filologică a editorilor", cît şi „o inadmisibilă lipsă de orientare profesională şi de exigenţă a redactorilor editurii «Facla», pentru ca, în încheiere, să se pronunţe răspicat că „o astfel de ediţie, care nu cinsteşte memoria lui Loga, nu trebuia să fie publicată"[9].

Autorii ediţiei gramaticii lui Loga, vădit afectaţi de tonul observaţiilor, răspund lui N. A. Ursu că „se lasă în voia unor inexplicabile exage-

---

[5] Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească 1757*, ediţia N. A. Ursu, Bucureşti, 1969.

[6] Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Buda, 1822, ediţie îngrijită de Olimpia Şerban şi Eugen Dorcescu, Timişoara, 1973.

[7] Vezi recenzia semnată de Mariana Combiescu, în LR, XIX, 1970, nr. 5, p. 485—488.

[8] Citat din recenzia lui Petru Zugun, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al.I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă). Secţiunea III, *e* Lingvistică, XIX, Iaşi, 1973, p. 178—179.

[9] Vezi amănunte în recenzia lui N. A. Ursu, în LR, XXIII, 1974, nr. 1, p. 83—86.

rări" sau „se înverşunează nemotivat şi inventează neajunsuri", adăugînd că asupra unor „greşeli" în privinţa stabilirii textului se mai poate „discuta", ceea ce şi fac în continuare, invocînd răspunsuri parţial plauzibile[10].

Caut să intervin cu această afirmaţie conciliantă, deoarece unele „neajunsuri" se descopăr, după cum vom vedea, şi în ediţia lui N. A. Ursu, în ciuda aprecierilor elogioase de care s-a bucurat, dar mai ales a competenţei de care eminentul cercetător dă dovadă în analiza textelor chirilice. Deşi ambele ediţii pun în lumină texte cu acelaşi conţinut, gramaticile editate fiind relativ apropiate în timp, iar autorii lor din aceeaşi provincie istorică, deşi editorii au aplicat acelaşi principiu al transcrierii interpretative[11], totuşi au apărut, în efectuarea transcrierii, neconcordanţe remarcabile alături de erori neaşteptate, inconveniente care nu-şi au explicaţia decît în interpretarea necorespunzătoare — de o parte şi de alta — a normelor ortografice şi ortoepice din conţinutul celor două gramatici editate.

Din acest punct de vedere, autorilor ambelor ediţii li se poate reproşa, în aceeaşi măsură, că, deşi au ales, pentru stabilirea textului, principiul transcrierii interpretative, totuşi au recurs la transliteraţie ori de cîte ori nu aveau siguranţa interpretării juste a unor grafii[12]. În felul acesta s-a ignorat efectul dăunător al amestecului transcriere-transliteraţie, reflectat, în ambele ediţii, sub diverse aspecte derutante pe plan fonetic.

Indiscutabil, N. A. Ursu are dreptate să-şi manifeste nemulţumirea cînd constată în ediţia gramaticii lui Loga, text reprodus „prin transcrierea interpretativă", transliteraţii de felul lui *ó* (în locul diftongului *oa*) : *aprópe*, *fórte*, *nópte*, *sóre*, *şcólă* sau lui *e* iniţial (şi după vocală accentuată) redat prin simplul *e* (în locul diftongului *ie*, cum e corect) : *epure*, *ed*, *lupóe*, precum şi interpretarea eronată a lui ъ, de a-l transcrie prin *ă* şi acolo unde îi corespunde *î*, în cuvinte ca : *dănsele*, *făntănă*, *tărg* etc.

Pe de altă parte, nu mi se pare inspirată interpretarea pe care o atribuie, N. A. Ursu, în ediţia sa, slovei ѣ, scriind : „ѣ a fost transcris *e* în grafii ca асѣмине, гречѣще, дрѣпте, пъзѣще, чѣле, care alternează cu асе́мине ş.a., dar *ea* în дѣка" (p. XXXIII). Mai întîi, alternanţa ѣ/е́ în асѣмине-асе́мине, fiind sporadică[13], ar fi trebuit să-i dea întrucîtva de gîndit. Cît despre celelalte exemple, incluse în „ş.a.", eu nu le-am întîlnit în paginile textului.

Ceea ce-mi impune însă rezervă faţă de fonetismul *e* atribuit lui ѣ în exemplele de mai sus este faptul că însuşi autorul *Gramaticii rumâneşti* din 1757 consideră pe ѣ avînd acelaşi înveliş sonor ca ѧ şi ꙗ, cîteşitrele numărîndu-se printre cele opt glasnice [=vocale] lungi : и, ѣ, ъ, ѡ, ы, оѹ, ѧ şi ꙗ, spre deosebire de е, care aparţine celor trei glasnice *scurte* : е, о, ѹ (p. 13, ed. Ursu).

---

[10] Pentru răspunsul integral, vezi LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 452—453.

[11] Principiu enunţat de autori în *Notă asupra ediţiei*.

[12] Tot în *Notă asupra ediţiei* citim : „Am preferat să transliterăm anumite grafii decît să recurgem la interpretări eventual arbitrare" (ed. Ursu, p. XXXII), după cum şi autorii celeilalte ediţii le amestecă din capul locului. „Am respectat grafiile : *ó* pentru diftongul *oa*, *ea* (< *ę* + ... *e*, notat de autor ѣ, „*a* pentru *â (român)*, am păstrat *-u (ochiu, unchiu, zugravitu ...)*".

[13] Grafia асе́мине (transcrisă *asemine*) o întîlnesc extrem de rar, în timp ce grafia асѣ́мине apare în nenumărate locuri.

Pe plan fonetic însă, slova ѣ, alături de ѧ sau ꙗ, urmată de й (*i* semivocalic) constituie triftongul *i̯ai̯*, grupat — în terminologia autorului — laolaltă cu cei şase „diftonghi osebiţi" care „să trebuiesc la încheiarea scrierilor dialectului rumânesc", anume: ѧй, ѥй, їй, ой sau ѡй, ѹй, sau оѹй, ѧй, sau ꙗй sau ѣй (p. 14, ed. Ursu), de unde rezultă clar, cred eu, că slova ѣ reprezintă, în gramatica lui Eustatievici, diftongul *ea* (*ia*).

Precizăm apoi că nicăieri în prima parte a gramaticii — *Ortográfia* — unde autorul caută să stabilească valoarea fonetică a fiecărei slove — nu ne indică pronunţarea lui ѣ identică cu a lui ѥ în cuvinte de tipul лѣкѹѥ sau că scrie pe ѣ în virtutea unei „tradiţii ortografice" în astfel de cuvinte. Dimpotrivă, conştient de valoarea fonetică prin care ѣ *(ĕ)* se separa de ѥ, autorul aplică consecvent norma ortografică scriind cu ѣ *(ĕ)*: *alĕgere, culĕgere, mĕrgere, vedĕre*, dar cu semnul chirilic ѥ *(e)*: *sátele, cásele, vásele, mésele*, ca să dăm doar cîteva exemple, toate aflate pe p. 19, ed. Ursu.

Nu sînt de acord cu N. A. Ursu nici atunci cînd transcrie celelalte două slove, aproximativ omofone, ѧ şi ꙗ, altfel decît prin *ia*, pentru că şi de astă dată se neglijează valoarea fonetică atribuită de autor acestor grafeme. Eustatievici consideră că ѧ se pronunţă „precum ꙗ", iar despre acesta din urmă precizează că este constituit „din ije şi az", adică *i̯* + *a*, deci diftongul *ia*.

Incontestabil, N. A. Ursu procedează just în eforturile sale de a stabili realitatea lingvistică a slovelor chirilice ţinînd seamă „de recomandările ortografice şi ortoepice făcute de Eustatievici însuşi în gramatica sa" (p. XXXII). Totuşi cred că se abate de la acest principiu atunci cînd pune în vedere cititorului că „ѧ a fost transcris *a*" la forma articulată a unor feminine ca богъцїѧ, съръчїѧ (ibid.), orientîndu-se după grafia фїѵдъ, ceea ce (este evident pentru oricine) nu-i totuna, sau, şi mai nepotrivit, după ortografia cuvintelor din limba greacă: ѳтимолѡгїѵ, фїлолѡгїѵ; slova -ѵ din aceste exemple nu „se răspunde" la fel cu ѧ din citatele cuvinte româneşti, pentru că în cuvintele greceşti „să mută oxia întru a doao" (vezi p. 21, ed. Ursu).

Apare dubioasă şi interpretarea slovei ꙗ atunci cînd, alături de transcrierea corectă *ia* într-un cuvînt ca ꙗрнъ, îl transcrie: „*e* în ꙗстѥ deoarece ꙗ reprezintă aici" — ne asigură editorul — „o simplă grafie pentru *e*, aşa cum afirmă în mod expres autorii unor gramatici româneşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea" (p. XXXIII).

Abstracţie făcînd de faptul că nu sînt citaţi autorii acelor gramatici româneşti (preferabil, în cazul discuţiei, ca aceştia să fi fost ardeleni) care afirmă că slova ꙗ reprezintă „o simplă grafie pentru *e*"[14], noi nu ne permitem să ignorăm ceea ce însuşi Eustaţievici credea despre adevărata rostire a lui ꙗ (slovă îmbinată „din ije şi az", adică diftongul *ia*, nu *ie* sau *e*), scriind cu regularitate, de sute de ori, ꙗстѥ (= *iaste*), niciodată ѥстѥ (= *ieste*), literar *este*, cum transcrie N. A. Ursu.

[14] Se pare, totuşi, că autorul are în vedere numai pe Toader Scoleriu, *Lectione, adecă Cuvintare* [...], tipărită în tîrgul ѥшѕлѧн, 1789). În aceste observaţii ortografice, Scoleriu recomandă respectarea în scris a fonetismului regional propriu graiului din Moldova: „Cel ce va vrea să scrie drept să puie ѥстѥ, dar nu ꙗстѥ, că-i zicere străină, şi ѥшн dar nu ꙗшн, că măcar de se şi găsesc tipărite, dar aceie vine pricina izvodului tiparului, iar nu după vorbire; ѱїѡсь îi mai bine a zice decît жось, căci acela ieste cuvînt al Ungrovlahiei, dar nu al nostru" (p. 9). Vezi şi alte observaţii instructive în sensul interpretării noastre în recenzia citată a Marianei Combiescu (LR, XIX, 1970, nr. 5, p. 487).

Din aceeaşi tendinţă de literarizare, nejustificată însă în transcrierea interpretativă a grafiei chirilice, editorul ne spune că semnul alcătuit „din ije şi on sau uc" (p. 14, ed. Ursu) — deci diftongul *io* sau *iu* — „a fost transcris *u* în grafia ѣїѫ, motivînd că „apare sporadic şi grafia ѣїѕ" (p. XXXIII). Argumentul nu-i concludent, pentru că apariţia sporadică a lui ѕ pentru ѫ poate fi, aici, o alternanţă fonetică; nu este exclusă nici posibilitatea unei simple erori ortografice. Oricum, înlocuirea unei grafii frecvente (ѫ) — în spiritul normei aplicate de autorul gramaticii — cu grafia întîlnită „sporadic" (ѕ), într-un singur cuvînt, nu poate fi justificată.

Pe de altă parte, N. A. Ursu îl găseşte pe ѫ de la sfîrşitul mai multor cuvinte ca fiind „interpretat nesatisfăcător" de către autorii ediţiei gramaticii lui Loga, nefiind de acord cu transcrierea *—iu* în cuvinte ca : *ajutoriu, arătătoriu, ceriu, făcătoriu, feliu, unchiu, vechiu.* Propune două soluţii, fie marcîndu-i „scurtătoarea" : *ajutorĭŭ, arătătorĭŭ* etc., fie „renunţînd la marcarea caracterului rotunjit : *ajutori, arătători, ceri*" (p. 85 din recenzie). Prima soluţie ar complica inutil transcrierea textului; practic, nu poate fi vorba de o pronunţare diferită de la o grafie *(ajutoriu)* la alta *(ajutorĭŭ).* Cît despre alternativa transcrierii *ajutori, arătători, ceri,* prin aceasta se încalcă principiul ortografic stabilit de Loga : „Iar mai cu samă se întrebuinţează ѫ la participii, deschilinind pre singuratec de multoratec, precum *călătorĭŭ* (unul), *călători* (mai mulţi)"[15].

Nu văd de ce ar fi „o problemă spinoasă de interpretare a grafiei chirilice" prezenţa lui ѣ în locul lui ъ (aşteptat de N. A. Ursu) în cuvintele din gramatica lui Loga, transcrise de editori : *apăserii, aretare, făţernicie, gredină, îndresnire, înfiinţetoriu, învăţetură, mulţemire, numer, radecină, redica, remîne, repi, reserit, resplătire, respundere, resufla, setul, seu, septămînă, stremutare* şi altele (p. 85 din rec.). Fie că avem de-a face, cum presupune N. A. Ursu, cu „cunoscuta particularitate fonetică a graiului bănăţean", fie că este vorba şi de o „tendinţă etimologizantă" a ortografiei lui Loga, într-un caz sau altul, problema nu se rezolvă prin „interpretarea grafiei chirilice", ci prin aprecierile corespunzătoare de ordin lingvistic. Îndemnul sugerat de recenzent ca editorii în cauză să fi interpretat această „grafie etimologizantă" şi să fi transcris toate cuvintele de mai sus : „*apăsării, arătare, făţărnicie* etc. — deci iarăşi literalizare[16] — nu mi se pare acceptabil, dat fiind timpul, provincia şi mediul cultural al autorului gramaticii respective.

Inconsecvent procedează editorul gramaticii lui Eustatievici în interpretarea grafiei chirilice privind pe *i* final în cunoscuta situaţie cînd consoana care îl precedă este suprascrisă, fără ca *i* de la sfîrşitul cuvîntului să fie notat. Într-o asemenea situaţie[17], N. A. Ursu s-a decis să întregească

---

[15] C. Diaconovici Loga, *Ortografia sau dreapta scrisoare*, Buda, 1818, p. 15. Prin „participii" Loga înţelegea, evident, derivatele adjectivale substantivizate cu sufixul *-toriu.*

[16] De parcă am fi siguri că Diaconovici Loga folosea la 1822 limba literară actuală.

[17] Complicată, e drept, de un fapt de grafie cu totul excepţional în manuscrisul lui Eustatievici, anume acela că, uneori, cuvintele în discuţie sînt scrise „fără i final *chiar cînd au toate literele în rînd*" (subl. lui N. A. Ursu) şi totuşi explicabil, gîndindu-ne că avem de-a face cu o copie a manuscrisului, efectuată în grabă, cu foarte multe şi „originale" prescurtări în scrierea cuvintelor. Grafiile ѳаца, ѳаш, ѳц pentru cuvîntul *faţa* „pagină", întîlnite de nenumărate ori, constituie doar unul din multele exemple grăitoare.

în mod tacit : „numai formele care nu se pot pronunţa altfel decît cu *i*”.

Astfel, grafii ca вре, ба (pl.), граю, грече, къде, мъри, стъпъни ş.a. au fost transcrise *vremi*, *bani*, *graiuri*, *greceşti căderi*, *măriri*, *stăpîniri*, în timp ce grafii ca ѧсꙋш sau ѧсꙋ, ѧ, ѧ, ѧ, къ, къзꙋ, непрокоѱи, ѡкъръ, ѡче, зиче ş.a. au fost transcrise *însuş*, *îm*, *îş*, *îţ*, *cîţ*, *căzuţ*, *neprocopsiţ*, *ocărîţ*, *orce*, *ziceţ*” (p. XXXIII—XXXIV).

În primul rînd nu-i limpede cum am putea să ştim anume formele pe care, la 1757, Eustatievici le pronunţa pe unele cu *-i*, neglijînd în pronunţare acelaşi *-i* la sfîrşitul altor cuvinte. Persistă această nedumerire, pentru că rămîne de neconceput că autorul ar fi admis ca, în gramatica sa, formele de plural să poată fi marcate de desinenţa *-i* (cf. exemple în primul grup), dar şi lipsite de această desinenţă (vezi exemple în al doilea grup).

Astfel de motive mă obligă să anticipez concluzia că realitatea fonetică a lui *i* final, omis grafic cînd consoana care îl precedă este suprascrisă[18], nu se poate restabili prin interpretarea dată de N. A. Ursu. Dealtfel, exemplele care o ilustrează se contrazic în aşa măsură, încît ele fac inutilă încercarea de a demonstra o deosebire de pronunţare a cuvintelor scrise, în mod normal, cu *-i*, dar şi fără *-i*, cînd aceloraşi cuvinte se aplică cunoscutul procedeu grafic de prescurtare.

Nimic nu justifică, aşadar, prezenţa în ediţia lui N. A. Ursu a unor forme ca : *îş* (p. 115), *să-ş* (p. 113), *însuş* (p. 32, 95) paralel cu *îşi* (p. 115, *însuşi* (p. 36, 44). *luişi* (p. 121), *loruşi* (p. 6); *oareşcare* (p. 26, 81), *oareşce* (p. 22, 108, 110), *oareşcît* (p. 80), paralel cu *oareşicare* (p. 22, 32, 41, 46, 107), *oareşicine* (p. 31, 41, 46); *îm* (p. 63, 108, 109), *ia-m* (p. 16), *spune-m* (p. 83), *arătîndu-m* (p. 3) paralel cu *îmi* (p. 64), *meargă-mi* (p. 64); *să auz tu* (p. 106) alături de *auzi tu* (aceeaşi pagină).

Nimeni nu-şi va închipui că Eustatievici, în timp ce pronunţa numeroase adjective masculine la pl. : *avuţi* (p. 91), *bogaţi* (p. 5), *cinstiţi* (p. 99), *înţelepţi* (p. 16, 32, 105, 106, 117), nu mai putea să repete această rostire, dînd-o pe : *avuţ* (p. 91), *căzuţ* (p. 26), *înşelaţ* (p. 100), *învăţaţ* (p. 16, 21), *nemulţemiţ* (p. 111), *obidiţ* (p. 5), *ocărîţ* (p. 26), *prădaţ* (p. 5) etc.

Dacă la indicativ prezent pers. 2 sg. avem : *ajuţi* (p. 14), *arăţi* (p. 88), *cerţi* (p. 105), *lupţi* (p. 105), *simţi* (p. 123), iar la pers. 2 pl. : *lăudaţi* (p. 8), *plecaţi* (p. 26), ce alte considerente (în afară de grafie) ar fi tolerat pronunţarea *alegeţ* (p. 49), *priimiţ* (p. 8), *vedeţ* (p. 11), *ziceţ* (p. 18) ?

Aceeaşi inerentă întrebare faţă de apariţia lui *-ţ* la formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal, pers. 2 sg. : *îţ* (p. 63, 64, 65), *fiindu-ţ* (p. 101), *mare-ţ este* (p. 26), *opreşte-ţ* (p. 105), *vinde-ţ* (p. 25), *şi-ţ* (p. 105), *nu-ţ* (p. 119, 140), sau atunci cînd, alături de transcrierea corectă a unor pronume nehotărîte la plural : *cîţi* (p. 14), *toţi* (p. 117, 118), *mulţi* (p. 7, 23 , 91, 96, 136 etc.) ne lovim de : *cîţ* (p. 14), *mulţ* (p. 16)etc.

Revenind la ediţia gramaticii lui Loga, reţinem observaţiile îndreptăţite ale lui N. A. Ursu, prilejuite de constatarea că editorii acestei gramatici au comis imprudenţa de a translitera şi slovele chirilice care fac

---

[18] În mod excepţional (în acest manuscris) şi cînd consoana în cauză este scrisă în rînd (vezi explicaţia la nota precedentă).

obiectul ilustrării anumitor particularităţi ortografice şi ortoepice. Într-adevăr, procedeul înlocuirii acestor slove chirilice, discutate în original, prin litere latine are, uneori, consecinţe nedorite asupra exprimării clare a ideii urmărite de autorul gramaticii.

Iată unul din pasajele relevate de N. A. Ursu, în care transliterarea lui ѣ prin *ea* duce la confuzii grave : „Litera ѣ în alte locuri stînd la mijlocul cuvîntului, pretutindenea se respunde ca є, p.e. трѣпте вєдѣрє (p. 7 în original), pasaj transcris astfel : „Litera *ea*, în alte locuri stînd la mijlocul cuvîntului pretutindenea se răspunde ca *e*, p.e. *Treapte, vedeare*" (p. 41, ed. Loga, p. 84 rec. Ursu). Pe bună dreptate observă recenzentul : „Cititorul se poate însă întreba de ce *ea* este... o literă, iar dacă «se răspunde ca *e* », atunci de ce *treapte, vedeare*?". În baza altor exemple de acest fel, N. A. Ursu reproşează editorilor că „nu au o idee clară despre transcrierea interpretativă, pe care o confundă cu transliteraţia" (p. 84 din rec.).

Observaţiile juste ale lui N. A. Ursu sînt însă umbrite de faptul că şi ediţia sa prezintă situaţii asemănătoare. Contrar afirmaţiei sale că, atunci cînd Eustatievici „se referă la realităţi ale scrierii chirilice", în textul ediţiei : „am reprodus întocmai literele, cuvintele sau formele" (p. XXXV), constatăm abateri de la acest procedeu elementar, impus de specificul textului editat, N. A. Ursu oferindu-ne, la fel ca editorii gramaticii lui Loga, pasaje confuze, derutante.

Astfel, în tratarea genului adjectivelor, Eustatievici arată că majoritatea acestora au forme diferite pentru fiecare gen în parte : „trei neamuri, precum : чи҃ститъ, -тъ, -ть, pe cînd altele se limitează la o singură formă : „precum ачєстъ ачастъ, ачєсть сѹпцирє. Iată acum cele citate în ediţia lui Ursu : „trei neamuri, precum : *cinstit, -tă, -t*", respectiv, „precum : *acest, această, acest supţire*" (p. 31).

Aceeaşi deficienţă privind distincţia dintre genul masculin şi neutru — în dezacord cu ceea ce informează autorul gramaticii — se repetă : *acest, aceasta, acest* ; *acest, -sta, -st* etc. (p. 34) ; *acest cinstit, această cinstită, acest cinstit* (p. 35); în cele din urmă, dăm şi de o transcriere corectă: *înţelepţit, înţelepţită, înţelepţit* ь (p. 75).

Tot astfel slova chirilică ꙗ transcrisă (prin interpretare) *e* în cuprinsul unui exemplu menţionat de Eustatievici produce derută în următorul pasaj : „Graiul acesta *este*... leapădă pe oxia şi priimeşte deasupra lui ꙗ pre varia... precum : *Istoria èste vestea învechirii*" (p. 21). Nu numai cititorul de rînd, dar şi specialistul îşi poate pune întrebarea : De unde s-a luat ꙗ atît timp cît în exemplul citat *este* (sau *èste*) nu apare aşa ceva?

În loc să fi evitat, cel puţin aici, redarea eronată a lui ꙗ prin *e* în cuvîntul ꙗстє, editorul încearcă să ne lămurească, şi cu acest prilej, că ꙗ din ꙗстє nu ar fi altceva decît *e*, formulînd următoarea notă (nu mai puţin confuză) pentru slova în cauză : „Adică deasupra lui *e*, pentru că grafia ыстє din textul lui Eustatievici reprezintă pe *este*" (ibid.).

În sfîrşit, încă un exemplu în care slova ѣ dintr-un vers supus analizei la sfîrşitul gramaticii (p. 145, ed. Ursu), în loc să fi fost reprodus în forma originală ѣ, a fost transcris *e* şi *ea*, comiţînd în felul acesta eroarea pe care o reproşează editorilor Gramaticii lui Loga de a fi transcris pe ѣ prin *ea* în cuvintele citate ca exemple трѣпте, вєдѣрє (vezi mai sus). Reproducem versul :

зи́к : при / вѣще пе / мн҃тѣ / нꙋлегре / ша́леле / та́ле

Zic : pri/veşte pe/mintea/nule gre/şálele/tale.

Printr-o asemenea transcriere a versului, în care ѣ este „interpretat" ca *e* în silaba вѣ (devenită *ve*) şi ca *ea* în silaba тѣ (devenită *tea*), toată „Rînduiala tehnologhiei" pe care intenţiona să o demonstreze Eustatievici prin versul citat este dată peste cap. Să urmărim, spre a ne convinge, în următoarele trei rînduri de text (reproduse mai jos după ed. lui Ursu, p. 146) întrebările puse în legătură cu aceste silabe (вѣ şi тѣ) vizînd, în răspunsurile ce se dau, n a t u r a s i l a b e i respective. Citām deci :

Ve ce slovenire este? Lungă.

Prin care îndreptare? Să osebesc, faţa 213.

Tea asemine precum *ve*, mai sus la rîndul 5 şi 6.

Este evident că ceea ce se afirmă în ediţie nu concordă cu ceea ce se arată de fapt în textul original, deoarece :

Ve nu-i „slovenire lungă", pentru că în „îndreptarea" prin care „să osebesc", sub aspectul c a n t i t a t i v, silabele de la „faţa 213", vocala е (*e*) din această silabă face parte din seria vocalelor scurte, spre deosebire de ѣ, vocală lungă. Este evident că trebuia scris вѣ (nu *ve* !).

Tea [pt. тѣ], la rîndul ei, nu este nici pe departe slovenire „asemine precum *ve*", ci precum *vea* [вѣ], situaţia din urmă verificîndu-se prin cele precizate „mai sus la rîndul 5 şi 6" (la care trimite, pentru lămuriri, autorul gramaticii).

★

Închei discuţia, deşi ar mai fi destule de spus, cu precizarea că am urmărit, prin deschiderea ei, să-mi exprim regretul în faţa constatării că nici în recentele două ediţii, cu totul aparte prin specificul textelor editate — fiind vorba de două dintre cele mai vechi gramatici româneşti în care îşi fac apariţia normele *ortografice* şi *ortoepice* ale limbii române —, nu s-a ajuns la o interpretare justă a normelor ce se aplicau în vechiul scris românesc. În consecinţă, nici de data asta nu putem aprecia că s-a păşit mult înainte pe urcuşul alunecos al încercărilor, tot mai insistente în ultimii ani, de a contribui la clarificarea problemei controversate a transcrierii textelor noastre chirilice, implicit la ameliorarea ediţiilor corespunzătoare.

SISTEMUL ENTOPIC AL LIMBII ROMÂNE ŞI ROLUL LUI ÎN TOPONIMIE

DE

GH. BOLOCAN

Importanţa termenilor geografici pentru studiul toponimiei oricărei ţări a fost demult subliniată de geografi şi lingvişti. Practic însă, de la lucrarea lui N. Porucic, care, deşi de proporţii reduse, este şi astăzi extrem de utilă, sau de la foarte puţin cunoscutul *Lexicon topografic* de N. Rotaru şi Gh. Oprescu, nu s-a făcut pentru aprofundarea acestui domeniu decît extrem de puţin. Articolele şi notele publicate în diferite reviste de specialitate au mai mult un caracter lexicografic, neexistînd din partea autorilor preocuparea de a surprinde legătura dintre termeni şi toponime. Şi sub acest aspect *Toponimia românească* a acad. Iorgu Iordan reprezintă o demonstraţie fără echivoc a bazelor cercetării toponimiei. Încadrarea toponimiei unui teritoriu în sfera limbii comune este esenţială pentru determinarea structurii toponimice şi în acelaşi timp pentru o justă rezolvare etimologică. Lucrarea acad. Iorgu Iordan a stimulat interesul lingviştilor pentru termenii entopici.

Studiul toponimiei ca sistem este condiţionat de cunoaşterea cît mai profundă a vocabularului unei limbi. La baza numelor de locuri, în imensa majoritate a cazurilor stă un apelativ folosit direct sau prin intermediul numelor de persoană. Pentru situaţia actuală acest lucru este uşor de observat şi chiar de demonstrat. Aşa a fost cu siguranţă şi în trecutul îndepărtat, însă demonstraţia nu se poate face întotdeauna.

În principiu, fiecare cuvînt al limbii române, mai ales din categoria substantivelor şi a adjectivelor, care este folosit de o anumită colectivitate locală, este apt de a denumi un loc oarecare. În practică însă lucrurile nu stau chiar aşa. Ca în mai toate domeniile de activitate, şi în acest domeniu un grup de cuvinte se constituie într-un sistem terminologic din care toponimia selectează materialul de care are nevoie. În literatura de specialitate, acest cîmp terminologic este numit în diferite feluri: terminologie entopică, terminologie geografică populară, terminologie geografică locală, terminologie geografică (românească)[1]. Prin termeni entopici se înţeleg „acele cuvinte care sînt în legătură cu situaţia topografică, cu hidrogafia locală, cu expunerea către soare, cu aşezările omeneşti şi cu alte fenomene geografice ale solului" [2]. Nu este în intenţia noastră de a încerca o definiţie asupra unuia din termenii de mai sus. Materialul inclus în studiile

[1] Cf. Anton Oprescu, *Observaţii asupra toponimiei populare*, în „Geopolitica şi geoistoria", II, 1942, p. 80.

[2] Cf. *ibidem*, p. 81.

publicate în acest domeniu arată că nu a existat preocuparea de a se fixa limitele lui.

La o analiză sumară se poate vedea că „termenii geografici populari", sau „termenii entopici", se repartizează în trei grupe distincte:

a) termeni generali întîlniți în limba literară și în majoritatea graiurilor limbii române (*munte, vîrf, lac, baltă, pîrîu, rîu, vale* etc.);

b) termeni folosiți în limba literară și în unele graiuri, însă cu alt sens;

c) termeni care nu se întîlnesc în limba literară, avînd o răspîndire strict locală.

Cei din prima grupă, în marea lor majoritate, fac parte din terminologia geografică științifică, alături de cuvinte de proveniență savantă, ca, de pildă, *golf, insulă, canal* etc. Grupa a doua furnizează material extrem de interesant: obiecte diferite sînt numite cu același cuvînt, ceea ce creează impresia că termenii entopici au o largă gamă de sensuri. Trebuie însă precizat că polisemantismul termenilor geografici populari este numai aparent. În majoritatea cazurilor, termenii „polisemantici", care prezintă mari deosebiri față de limba literară, aparțin la graiuri sau grupuri de graiuri diferite.

Iată un exemplu: pentru cuvîntul *padină* am înregistrat o serie de sensuri care oscilează între „depresiune" și „înălțime": „loc neted înconjurat de dealuri", „depresiune umedă cu fînețe", „loc mlăștinos", „scufundătură adîncă și largă pe un deal", „loc în pădure fără copaci", „luncă umedă unde pămîntul e bun de lucrat", „înălțime potrivită, cu coaste line, despărțită de alta asemănătoare printr-o vale", „înălțime cu spinarea larg boltită" etc.

Făcînd o localizare lingvistică strictă, termenii entopici sînt, de regulă, monosemantici.

Faptele din această categorie se explică mai ales prin relațiile dintre termeni în sisteme dialectale diferite decît prin natura diferită a obiectelor. Nu trebuie neglijată însă o cauză de natură extralingvistică, și anume faptul că schimbările mari de sens, adesea opuse, se explică prin modificarea condițiilor geografice, ceea ce duce la pierderea caracterului motivat al termenilor respectivi. Grupa a treia, dimpotrivă, evidențiază deosebiri în terminologie, provocate mai ales de diferența, uneori neesențială, dintre obiectele denumite, ceea ce face, în linii generale, ca pentru aceeași realitate să existe cuvinte diferite.

Anchetele efectuate în cadrul Sectorului de onomastică al Institutului de lingvistică pentru strîngerea termenilor entopici ai limbii române dau posibilitatea studierii acestei terminologii pe compartimente. Citățm, de exemplu, o parte din termenii hidrografici, grupîndu-i în două mari secțiuni:

1. *Termeni pentru denumirea cursurilor de ape curgătoare*:

a) cu debit permanent: *apă, pîrîu, rîu, vale, gîrlă, răstoacă, potoc*;

b) cu debit temporar (formate din ploi și zăpezi): *puhoi (povoi), șiroi, șioi, șuvoi, jirlău (irlău), ogaș (făgaș), rîmnic, rîpă*;

c) care seacă în timpul verii: *vale seacă, vale secetoasă, pîrîu-săc, săcătură, hoancă, crovniță, roră, friptoare, derea, suhodol.*

2. *Termeni pentru denumirea unor părți sau a unor aspecte ale apelor curgătoare* :

a) locul unde iese apa din pămînt formînd un pîrîu : *izvor, vînă, cainac, obîrșie, crincă, gîlgoi, abur, iviș, țîșnitură, țîțînă, fîntîneală, rovină, șipot (șopot)* ;

b) locul unde un izvor sau un pîrîu dispare sub pămînt pentru a reapărea în alt loc : *scufundiș, sorb, hait, înțărcătură, fitel, nert, călmățui* (Buzău, Brăila) ;

c) un loc înalt care desparte izvorul în două ape : *cumpăna apelor, picior, maidan, coamă, obîrșie, muche, stănoagă, întrăizvoară, obcină, clint, șar* ;

d) izvoare amenajate : *fîntînă, cișmea, bunar, puț, știubei, știrău, țuțur, țuțuroi, budăi, buduroi, butulău, butoarcă, budină, crină, ciutură, țîrău, teică, fîntîniță, adăpătoare, jghiab, crep, valău, ușug, scofină, iaz, copcă, bîrîcă, boancă, vînă, hudui, ciurgău, crov, gîldău* etc. ;

e) firicel de apă curgătoare : *vînă, jiviță (jiță), șuvăț, vălcel, potocină, ciuciurel, sfîrlac, șăngărău, țîțînoi, fir, plîngere, dereluș* etc.

3. *Termeni pentru apele stătătoare* :

a) o apă stătătoare, neadîncă, în regiune inundată, în care se păstrează apa revărsată : *baltă, japcă, japină, japșă, iaz, izîtură, iar, prival, băltoi, lac, benție, bent, saha, gropniță, bulhac, gîldău, bîlhău, hulbac, știolboacă*;

b) gîturi lungi și înguste umplute cu apă stătătoare : *baltă, iaz, prorană, șuviță, crac, sulfină, gîrliță, boldoacă, tabie, prival, tochilă, gîrlane, bărc* ;

c) apă mocirloasă acoperită cu vegetație bogată și care vara seacă : *baltă, băltină, mlaștină, băltoacă, băltiște, rît, cobîltău, bîltoc, mocirlă, dolătău, tău, bahnă, luncă* ;

d) loc băltos cu noroi, mocirlă : *mocirlă, roginâ, mlaștină, smîrc, smolniță, băltărie, mlacă, bahnă, mîlitură, blaștină, bară, bîrîcă, moșcină, bîlac, potmol, băhniș, derea, gîrlă, știoalnă, batal, moleață, zăval, măcliște, haclă, mociar* ;

e) un lac mai mic pe coasta unui deal sau munte : *sfîrlac, iaz, tău, iezer, bîlcău, zîrlog, lac.*

Ne oprim aici cu citarea termenilor populari hidrografici. Remarcăm că termenii din grupele prezentate mai sus se distribuie în raport cu limba literară în grupele II și III, mai ales din rîndul termenilor de amănunt, termeni generali aparținînd de cele mai multe ori la grupa I.

În ceea ce privește comportamentul funcțional al termenilor entopici se constată o deosebire importantă în comparație cu ceea ce știm despre diferitele terminologii la nivelul limbii literare.

În principiu ne-am aștepta ca fiecare dintre domeniile restrînse ale toponimiei (hidronimie, oronimie etc.) să folosească apelativele corespunzătoare domeniului pentru a denumi obiectele respective. În realitate, lucrurile se prezintă altfel. Terminologia hidrografică, de pildă, se folosește cu precădere în denumirile de așezări umane. Afirmația este valabilă atît pentru termenii generali (*pîrîu, vale, răstoacă, potoc* etc.), cît și pentru termenii care se referă la aspecte particulare ale cursurilor de ape. Terminologia apelor stătătoare se folosește mai des în domeniul respectiv

decît la apele curgătoare, deşi în domeniul denumirilor de sate ea are de asemenea o frecvenţă foarte mare.

Hidronimia, în schimb, se foloseşte într-o măsură foarte mare de terminologia solului, provenită mai ales de la nume de plante şi animale. O cercetare de amănunt a acestei probleme va trebui să ţină însă seama de posibilitatea ca o serie de denumiri din această grupă să reprezinte o extensiune a numelor de aşezări umane sau a unor microtoponime la domeniul hidronimiei. În ceea ce priveşte numele de animale, ar putea fi vorba de multe ori de formaţii de la nume de persoane.

O altă trăsătură caracteristică a terminologiei entopice constă în aceea că un mare număr (aproximativ 40%) de termeni cu precădere locali şi de amănunt nu sînt folosiţi la formarea numelor de locuri. Termenii geografici populari apar în toponimie în trei ipostaze :

a) ca apelativ cu funcţie toponimică la singular ;

b) ca apelativ cu funcţie toponimică la plural ;

c) în toponime compuse din două sau mai multe cuvinte.

Participarea entopicelor la formarea toponimelor este inegală în diferite compartimente ale denumirilor de locuri. Astfel, numele de aşezări umane care au la bază un entopic sau la care participă un entopic reprezintă aproximativ 35% din totalul numelor de sate, pe cîtă vreme hidronimele, după evaluările făcute de noi pe baza materialului din Oltenia, Muntenia şi Dobrogea, nu depăşesc 10%. Cel mai mare procent se întîlneşte însă la oronime. Aceste constatări sînt deosebit de importante în definirea formulei toponimice româneşti. Pentru acest motiv, studierea sistemului entopic fără legătură cu cel toponimic nu poate fi considerată suficientă.

Domeniul în care terminologia entopică este folosită în concordanţă cu caracterul locului denumit este, desigur, microtoponimia. Această concordanţă face ca deosebirea dintre termen şi toponim să nu se poată face în multe situaţii.

Problemele legate de participarea apelativelor la formarea toponimiei sînt extrem de complexe. Ele trebuie rezolvate mai ales în legătură cu elaborarea *Dicţionarului toponimic al României*.

Pentru rezolvarea acestor probleme cercetările ar putea, după părerea noastră, să fie orientate spre :

a) stabilirea structurii semantice pe grupe toponimice : hidronime, oiconime, oronime etc., la numele simple ; raportul dintre diferitele grupe de apelative şi diferite sectoare ale toponimiei ; criterii de stratificare în legătură cu aceasta ;

b) stabilirea structurii semantice a numelor de locuri compuse. Ce reprezintă cel de-al doilea element al numelor compuse ? Care sînt locul şi ponderea apelativelor în toponimele compuse ? Cum se grupează ele semantic în legătură cu diferitele sectoare ale toponimiei ? Există structuri determinate de mărimea şi importanţa obiectului sau de vechimea lui ? Care sînt structurile toponimice cu cea mai mare stabilitate ?

c) determinarea teritorială a termenilor de geografie populară din grupa II şi III şi a toponimelor formate pe baza lor ;

d) precizarea criteriilor lingvistice pentru delimitarea microtoponimiei ;

e) stabilirea elementelor de substrat în terminologia geografică populară.

UN FENOMEN FONETIC DIALECTAL: $S > Ş, Z > J$ ÎN UNELE GRUPURI CONSONANTICE URMATE DE SUNETE PALATALE

DE

V. FRĂŢILĂ

S şi *z* în anumite grupuri consonantice [de ex. *st*, *str*, *zd*] urmate de vocalele anterioare *e*, *i* şi de diftongul *ea*, precum şi urmate imediat de o consoană palatală [de ex. *ń*, *ḱ*, *ǵ* provenite prin palatalizare din *m*, *p*, *b*] devin *ş*, respectiv *j* în unele graiuri transilvănene din sudul Mureşului mijlociu.

Deşi semnalat în unele monografii sau culegeri dialectale, fenomenul n-a fost descris amănunţit, nu i s-a fixat aria şi nu s-a încercat o explicare a originii lui. Lucrarea noastră îşi propune să răspundă pe cît posibil tocmai acestor probleme.

Cele mai numeroase atestări le avem pentru grupul consonantic *st*, care, urmat de *e*, *i* şi *ea*, devine *şt*. În graiul de pe valea inferioară a Tîrnavelor am înregistrat transformarea lui *st* în *şt* în localităţile Cergăul Mare, Cergăul Mic, Lupu, Spătac, Micăsasa, Crăciunelul de Jos, Bucerdea Grînoasă, uneori şi la Sîncel, Pănade, Iclod, Glogoveţ şi Mihalţ: *méştec*^{u}, *meştecătór*^{iu} „făcăleţ", *ştéle*, *ştejár*^{iu}, *tréştie*, *puştiu*, *veştít*^{u}, *şteag*^{u}, *(să) povişteáscă*, *(să) cinşteáscă*, *(să) veşteáscă* etc.[1] În afara văii inferioare a Tîrnavelor, fenomenul este cunoscut şi în jurul Sibiului. G. Weigand a înregistrat forma *štežar* în punctele 115, 119 şi 121, adică la Răşinari, Apoldul de Sus şi Miercurea Sibiului[2]. Tot de la Răşinari îl notează V. Păcală în formele: *coaşte*, *guşte*, *şteag*, *proştii*, *puştiu*[3]. De la Jina a fost notat în numeroase exemple, în revista „Grai şi suflet", de D. Şandru şi F. Brînzeu: *oaşte* (p. 203), *veştite* (p. 210), *poveştescŭ* (p. 219), *Preceştii* (p. 219), *dragoşte* (p. 331), *puştie*, *puştii* (p. 343), *peşte* (p. 341), *ieşte* (p. 344), *mănăştire* (p. 349), *poveşte* (p. 349)[4] etc. De la Poiana Sibiului l-am găsit consemnat în *Textele dialectale* ale lui E. Petrovici[5] în formele: *peşte* (p. 71, 73), *iéşte* (p. 72), *meştecám*^{u} (p. 72). Din apropierea Blajului (localitatea Micăsasa), E. Petrovici *(op. cit.)* îl notează în aceleaşi cuvinte: *iéşte* (p. 74)[6], *méştecă* (p. 78), *peşte* (p. 78). Feno-

---

[1] Excepţie de la regula formulată mai sus o formează verbul *a stinge*, în care *i* după grupul consonantic *st* a devenit *î* şi în localităţile în care *st* + *e*, *i*, *ea* > *şt* cu cea mai mare frecvenţă (Cergăul Mare, Cergăul Mic, Crăciunelul de Jos, Micăsasa). Aceasta înseamnă că velarizarea lui *i* după grupul consonantic *st* s-a produs înainte ca *e*, *i*, *ea* să aibă rol inductor asupra lui *s* din grupul consonantic *st*.

[2] Vezi G. Weigand, *Körösch und Marosch Dialekte*, „Jahresbericht", IV, 1897, p. 270.

[3] Vezi V. Păcală, *Monografia satului Răşinari*, Sibiu, 1915, p. 128.

[4] Vezi D. Şandru — F. Brînzeu, *Printre ciobanii din Jina*, GS, V, 1931, fasc. 2, p. 300—350, VI, 1934, fasc. 1—2, p. 193—247.

[5] Vezi Emil Petrovici, *Texte dialectale*, Suplement la Atlasul lingvistic român, II (ALRT II), Sibiu—Leipzig, 1943.

[6] Dintr-o greşeală la E. Petrovici apare transcrierea *yéşte*.

menul este frecvent pe valea Secașului—Tîrnavei. În anchetele efectuate de noi l-am înregistrat în localitățile Păuca, Broșteni, Roșia de Secaș, Ohaba, Tău și Secășel [7]. *St* > *șt* și în graiul din împrejurimile Sebeșului (jud. Alba). De aici fenomenul a fost înregistrat de Lidia Sfîrlea în forma *ieșce* (pers. 3 sg. indicativ prezent a verbului *a fi*)[8]. Forma *ieșce* „este", alături de *ieștem* „sîntem", *ieșteți* „sînteți" a fost relevată din aceeași zonă de M. Zdrenghea [9]. Lingvistul clujean menționează, de asemenea, că în fosta plasă Sebeș, jud. Alba, „grupul *st* > *șt*, în cuvinte ca *stele*, *steag* > *șteleș*, *șteag*" [10].

S devine *ș* și în grupul consonantic *sk* [*șk*]: *șkíne*, *șkináre*, *șkíță* (< *skiță* < *spiță*), *șkicu*, *ișkítă* „ispită", *ișkiti* „ispiti" etc. Astfel de forme se găsesc mai ales pe valea Secașului—Tîrnavei, precum și la Cergăul Mare, Cergăul Mic, Crăciunelul de Jos și în părțile Sibiului. Din Rășinari au fost notate formele: *rășchirat*, *șchială*, *șchiță* [11], iar de la Jina: *șkicu* [ș.a.] [12].

Z devine *j* în grupurile consonantice *zd*: *brajde*, *gajde*; *zg*: *jgară* (< *zgară* < *zbiară*), *răjgi* (< *răzgi* < *răzbi*); *zn*: *lejne* (< *lezne* < *lesne*) *cajne* (< *cazne*), *trăjni* (< *trăzni*), *grójnicu* (< *groaznic*) sau *zń*: *jńidă* (< *zńidă* < *zmidă*), *dejńerda* (< *dezńerda* < *dezmierda*), *dejńardă* (< *dezmiardă*) etc. Astfel de forme sînt curente în afara graiului de pe valea Secașului—Tîrnavei, în jurul Blajului [13] (mai exact în localități ca Cergăul Mare, Cergăul Mic, Lupu, Spătac, Micăsasa, Crăciunelul de Jos), în cel din regiunea Sibiului: *a găździi* [14], *lężne*, *trăżni*, *groażnicu* [15], *căżnescu* [16]. *Brejdă* „brazdă" are pluralul *brejde* la Poiana Sibiului [17]. La Rășinari, în locul lui *j*, în unele din ultimele exemple se pronunță *ș*: *deșghin*, *ișghi*, *șńeuret*, *șńicele*, *cășnește*, *leșne*, *pleșne*, *trășnit* [18]. *Zg* > *șg* și la Jina: „S-audzŭ bačile smolindŭ / Și mńioriția *șgerîndŭ*" [19], „...am *șgeratŭ* cîtŭ am pututŭ", „...*ię o șgeratŭ* cîtŭ o pututŭ" [21].

False regresii am întîlnit în *áskiie*, *riskitóru* (la Crăciunelul de Jos), *skáu*, plural *skei* „șchiau, șchei" și în *zgabu* „jgheab" în mai multe localități de pe valea inferioară a Tîrnavelor [21].

---

[7] El apare și în toponimia regiunii menționate (vezi V. Frățilă, *Toponimia văii Secașului—Tîrnavei*, AUT, X, 1972, p. 140—141).

[8] Vezi Lidia Sfîrlea, *Coexistența mai multor sisteme morfologice în același grai regional (valea Sebeșului)*, CL, II, 1957, p. 153.

[9] Vezi Mircea Zdrenghea, *Analogii în conjugarea verbului auxiliar* a fi, DR, XI, 1948, p. 194—196.

[10] Idem, *art. cit.*, p. 195.

[11] Vezi V. Păcală, *op. cit.*, p. 128.

[12] Vezi D. Șandru — F. Brînzeu, GS, V, p. 226.

[13] Vezi V. Frățilă, *Graiul de pe valea inferioară a Tîrnavelor (rezumatul tezei de doctorat)*, Timișoara, 1973, p. 13—14.

[14] Vezi D. Șandru — F. Brînzeu, *Jina*, GS, VI, p. 225.

[15] Idem, GS, V, p. 319.

[16] *Ibidem*, p. 337.

[17] În hotarul acestei localități se află și un nume de loc *Brejdea* < *brejde* (vezi Eugen Tănase, *Toponimia comunei Poiana—Sibiului*, AUT, V, 1967, p. 23).

[18] Vezi V. Păcală, *op. cit.*, p. 128.

[19] Vezi D. Șandru — F. Brînzeu, GS, VI, p. 197.

[20] *Ibidem*, p. 201.

[21] Pentru astfel de false regresii în toponimia regiunii apropiate, vezi V. Frățilă, *Toponimia văii Secașului—Tîrnavei*, AUT, X, 1972, p. 141.

Aria transformării lui *s* în *ş* şi a lui *z* în *j* în condiţiile arătate cuprinde, după cum s-a văzut, graiurile ardeleneşti de la sud de Mureş, avînd ca limită apuseană rîul Strei, ca limită de sud munţii din jurul Sibiului, ca limită răsăriteană cursul inferior al Tîrnavei Mari şi al Tîrnavei Mici, iar ca limită de nord cursul Tîrnavelor unite şi al Mureşului mijlociu de la Mihalţ pînă la Orăştie [22]. Limitele fixate de noi sînt aproximative, deoarece aici anchete sistematice şi într-un număr mare de localităţi nu s-au făcut. Ele vor putea fi mai sigur conturate după apariţia *Atlasului lingvistic regional. Transilvania*, în curs de elaborare. Este necesar să mai menţionăm faptul că isoglosele fenomenului diferă de la cuvînt la cuvînt. Aria cea mai mare o are *st* > *şt* în cuvîntul *a meşteca* şi derivatele lui, dar mai ales în prepoziţia *peşte*. Cea mai mare intensitate o are fenomenul în jurul Sibiului şi în podişul Secaşelor.

Un fenomen asemănător găsim în limba bulgară. Se ştie că sunetele **tj (*kt')* şi *dj* din slava comună au devenit în bulgară şi, probabil, în macedoneană *št*, respectiv *žd*. Tratamentul *št*, *žd* este comun astăzi bulgarei şi dialectului ştokavian al sîrbo-croatei [23]. Macedoneana a suferit, în cursul evului mediu, o puternică influenţă sîrbească. Una din cele mai puternice trăsături sîrbeşti ale macedonenei de azi este tratamentul *ќ (ć)*, corespunzător grupului **tj* din slava comună, în bulgară *št* [24]. Dar grupurile consonantice *št*, *žd* provin în unele limbi şi dialecte sud-slave nu numai din **tj*, *dj*, ci şi din grupurile consonantice *stj*, *zdj* : „Die Verbindungen *st* und *zd* verändern sich vor den praejotierten Vocalen in mehreren slavischen Sprachen auf eigentümliche Art. *st*, *zd* gehen in *št*, *žd* über, daher *puštą*, *jaždą* aus *pustją*, *jazdją*" [25]. Şi grupul consonantic *str* urmat de *j* devine *štr* în unele idiomuri slave : „*strja* geht in *štrja* über : *oštrją* aus *ostrją* von *ostri*" [26]. Transformarea aceasta o întîlnim şi pe valea inferioară a Tîrnavelor şi pe valea Secaşului—Tîrnavei în *streşină* > *ştreşină*.

Înaintea lui *n* urmat de iot, *s* şi *z* devin *š*, *ž* (ca dealtfel şi înaintea lui *l* + *j*) : „Vor erweichtem *l*, *n* geht *z* in *ž* über : *vъzljubą*, *vъzljubljǫ* neben *vъzljubi* zogr. *sъblažnją*. *sъblažnêjatъ*. *sъblaž'nêetъ*. *sъblažnaetъ* für *sъblažnja*..." [27]. „Vor erweichtem *l*, *n* geht *s* in *š* über : *umyšljaj* cogi-

---

[22] Fenomenul l-am întîlnit în cîteva cazuri şi în limba personajelor lui Ion Lăncrănjan, originar din Oarda, localitate azi înglobată municipiului Alba-Iulia. *St* > *şt* : „Da pînă una alta, uită-te şi tu *pişte* drum, acolo'n stînga !" (*Cordovanii*, vol. I, ed. I, Bucureşti, EPL, 1963, p. 95) ; „Or dat năvală *pişte* mine ca nebotezaţii (*Cordovanii*, I, p. 294) ; „Te-am căutat în tot satu !... *Pişte* tot !" (*Cordovanii*, I, p. 414) ; „Şi ăsta-i o *ştelniţă* ! am spus eu mînios. E unsuros şi ştie cum şi pe unde să se strecoare !" (*Cordovanii*, vol. II, p. 420) ; „*Ištină*, nevasta lui Cula Hăpăleaţă a rămas înmărmurită" (*Cordovanii*, II, p. 422) ; *sk* > *şk* : „Se descoseau şi *se işchiteau* şi se tot foiau de colo pînă colo, neliniştiţi" (*Cordovanii*, I, p. 202) ; „Stăteau grămadă acolo, vîrîţi unii într-alţii şi vorbeau şi *se işchiteau*..." (*Cordovanii*, I, p. 210) ; „...se duceau în treaba lor, vorbind, discutînd, *işchitindu-se* mereu" (*Cordovanii*, I, p. 232) ; *sn* > *şn* : „Cantorii şi *crîşnicul*, omul care ducea căldăruşa, nu ştia ce să mai facă" (*Cordovanii*, II, p. 314).

[23] Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 298.

[24] *Ibidem*, p. 297.

[25] Franz Miklosich, *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, erster Band, *Lautlehre*, zweite Ausgabe, Wien, 1879, p. 283.

[26] *Ibidem*, p. 284.

[27] *Ibidem*, p. 279.

tatio aus *umysli;* [...] ebenso *oklošnją* mancum reddam aus *oklosnją*. *oklošnjaahъ*. *oklošn'ь*. *oklošnjenъ* aus *oklosnjaahъ*. usw." [28].

În ce priveşte data la care a avut loc transformarea grupurilor *tj, dj, stj, zdj, skj, zgj, sḱj, zǵj* în *št, žd, škj, žgj* etc., A. Vaillant spune următoarele: „Cette altération... générale en slave, mais qui a donné des résultats divers selon les groupes de langues, représente des dévelopements de la fin de l'unité slave dont le point de départ était le même et antérieur à la division dialectale du slave commun" [29].

Evoluţia acestor grupuri consonantice din slava comună în graiul bulgăresc care stă la baza limbii slave vechi (sau a slavonei cum mai este aceasta numită) este susţinută într-o lucrare mai recentă şi de învăţatul german Hans Holm Bielfeldt [30].

Iată ce spune H. H. Bielfeldt pentru fiecare grup consonantic în parte: „Auch die Verbindungen *-stj-*, *-zdj-* erscheinen im Altslawischen in шт und жд: мьштѫ „ich räche" мьстити „rächen"; поѹштѫ „ich lasse"- поѹстити „lassen"; прѣльштѫ „ich werde überlisten" -прѣлистити „überlisten" льсть „List"; гнѣждѫ „ich niste" -пнѣждити сѧ „nisten", гнѣздо „Nest" (dazu der Ort *Gnessen* aus poln. *Gniezno*); пригваждати uv. (< **gvazd-ja-ti)* -пригвоздити v. „annageln", гвозд „Nagel" (*op. cit.*, p. 104) [31].

„*-strj-* > altslaw. -штр: изоштрѫ „ich werde scharf machen", изоштрєнъ Part. Prät. Pass. „geschärft" -острити „schärfen", остръ „scharf" (*op. cit.*, p. 104).

„Wenn zwischen *C*, з und dem *J* ein л oder *H* steht, so findet die Palatalisierung in derselben Weise statt, also *slj, snj, zlj, znj* > шл͡, шн͡, жл͡, жн͡, z.B.: оѹꙗжнꙗти „erklären" uv. < **-jasn-ja-ti* mit dem Suffix *ja* zu ꙗснъ „klar"; съблажнѭ 1. Pers. Sg. zu събазнити „ärgern", zu diesem съблажнꙗти uv. < **-blazn-ja-ti*; помъıшлѭ „ich werde denken", помъшлєниє „Denken", Verbalabstraktum zu помъıслити „denken" (das Verbalabstraktum wird vom Part. Prät. Pass. auf -єнъ gebieldet, von dem *e* wird das *i* des Verbalstammes zu *j*) помъшлꙗти uv. „übergehen" (*op. cit.*, p. 105).

Acelaşi autor atrage atenţia asupra faptului că nu în toate monumentele slave vechi găsim trecerea lui *sl, zl* la *šl, žl*: „Der Übergang zu шл, ж͡ ist in den altslawischen Denkmälern nicht regelmässig; in vielen Fällen haben die grammatisch zugehörigen Formen ohne *j* und daher mit laugerecht erhaltenem *C* und з Analogie bewirkt" (*op. cit.*, p. 105).

---

[28] *Ibidem*, p. 282. Vezi şi A. Meillet, *Le slave commun*, ed. a II-a, Paris, 1965, p. 132, precum şi André Vaillant, *Grammaire comparé des langues slaves*, tome I, *Phonétique*, Paris, 1950, p. 62, 65.

[29] A. Vaillant, *op. cit.*, p. 65.

[30] Vezi Hans Holm Bielfeldt, *Altslawische Grammatik. Einführung in die slawischen Sprachen*, Halle (Saale), VEB Max Niemeyer Verlag, 1961.

[31] Înainte de aceasta, H. H. Bielfeldt se referise la transformările fonetice *tj, dj* > *шт, жд*: „Die Lautverbindungen *tj* und *dj* sind im Altslawischen zu *шт, жд* geworden. Diese Entwiklung ist nur dem Bulgarischem im Unterschied zu den anderen slawischen Sprachen eigen, und sie zeigt besonders deutlich, dass die altslawische Schriftsprache auf dem Altbulgarischen beruht" (*op. cit.*, p. 103).

Din cele de mai sus se poate observa că exact în aceleași poziții în care *s* și *z* devin *ś*, *ź* în unele idiomuri slave, consoanele respective se transformă în aceleași sunete în graiurile de pe valea inferioară a Tîrnavelor, din Podișul Secașului și din jurul Sibiului.

După M. Zdrenghea [32], fenomenul reprezintă în aceste graiuri o influență săsească. Trebuie să precizăm însă că acest fenomen nu este identic în graiurile românești transilvănene și în cele săsești. În graiurile românești el se găsește și în alte grupuri consonantice, nu numai în *șt*, și de fiecare dată aceste grupuri consonantice trebuie să fie urmate de una din vocalele palatale *(e* sau *i)*, de diftongul *ea*, sau *s*, *z* să fie urmate de o consoană palatală *(ḱ, ǵ)*.

După noi, fenomenul nu poate fi decît o urmare a unei influențe slave. Nu știm dacă fenomenul caracteriza graiul slavilor asimilați în regiunea Sibiului, a Podișului Secașului și a văii inferioare a Tîrnavelor sau dacă este mai nou, din limba altei populații slave așezate aici ulterior. Această populație slavă mai nouă a fost reprezentată de bulgarii de la Cergăul Mare, Cergăul Mic, din apropierea Blajului și a Secașului—Tîrnavei, și de cei de la Rusciori și Bungard, din jurul Sibiului. Dar din limba acestei populații slave, azi complet românizate, nu ni s-a păstrat mai nimic. Cele cîteva rugăciuni [33] nu ne spun decît că ei au fost bulgari. După C. Jireček [34], limba rugăciunilor șcheilor din Transilvania de sud, pe lîngă unele arhaisme, corespunde „einem ganz ost bulgarischen, donaubulgarischen Typus" [35].

Dacă populația bulgărească din părțile Blajului și ale Sibiului s-a așezat aici cel mai tîrziu în secolul al XIII-lea [36], înseamnă că transformarea lui *s* și *z* în condițiile arătate nu poate fi mai veche decît secolul al XIV-lea [37].

Aprilie 1975

---

[32] Vezi M. Zdrenghea, *art. cit.*, DR, XI, p. 194—196.

[33] Vezi I. Mușlea, *Șcheii de la Cergău și folclorul lor*, DR, V, p. 1—50.

[34] *Archiv für slawische Philologie*, XX, 1898.

[35] Apud I. Mușlea, *lucr. cit.*, p. 14.

[36] Vezi I. Mușlea, *lucr. cit.*, p. 3.

[37] Dacă fenomenul trecerii lui *s* la *ș* și a lui *z* la *j* este slav vechi (petrecut pînă în secolul al XII-lea, cînd de o populație slavă pe teritoriul Daciei nu mai poate fi vorba; (vezi E. Petrovici, *Continuitatea daco-romană și slavii*, „Transilvania", an. 73 (1942), nr. 11, p. 864—878, mai ales, p. 876; idem, *Daco-slava*, DR, X_2, p. 233—277, mai ales p. 240, 268, 276), urmează că și palatalizarea labialelor avusese loc pînă la această dată în Transilvania de centru și de sud (cf. *șńeură, șḱic, jǵară, dejńerda* etc.), iar dacă este o influență a bulgarilor stabiliți de-abia în secolul al XIII-lea în podișul Tîrnavelor și în jurul Sibiului, înseamnă iarăși că palatalizarea labialelor este veche în aceste părți. Spre exemplu, transformarea $z > j$ nu se putea întîmpla într-un cuvînt ca *zbiară* ▷ *zǵară* ▷ *jǵară* decît după trecerea lui *b* la *ǵ* (eventual la *bǵ*). Să se compare formele verbului *a se zbea* în care *z* nu mai devine *j*, pentru că nici *b* nu se palatalizase în *ǵ*. *S* a devenit *ș* în *șḱic* după ce *p* ▷ *ḱ* (cf. a *spinteca* în care *s* se păstrează pentru că nici *p* nu a devenit *ḱ*). La fel *z* a devenit *j* după ce *m* ▷ *ń*: *dejńerd* < *dezńerd* < *dezmierd* (cf. însă *zmeu* în care *z* nu mai devine *j* pentru că *m* nu se găsea în condițiile transformării în *ń*).

ALF LOMBARD, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, 1974, XV + 396 p.

Nici unul dintre lingviştii străini buni cunoscători ai limbii noastre nu era mai indicat decît profesorul de la Lund să scrie o gramatică a ei. Să mă explic. Spre deosebire de confraţii săi de peste hotare, care s-au ocupat ori se ocupă în lucrările lor de această limbă, Alf Lombard i-a consacrat, decenii de-a rîndul, o bună parte din activitatea sa didactică. Rezultatul acestei preocupări neîntrerupte a profesorului a fost confirmarea, o dată mai mult, a adevărului conţinut în dictonul latinesc *docendo discit*: aprofundarea cunoaşterii, în cele mai mici detalii şi în cele mai subtile nuanţe, a limbii predate unor oameni care nu o cunoşteau deloc sau aveau foarte vagi cunoştinţe despre ea. Dacă ţinem seamă de faptul că lucrarea în discuţie se adresează străinilor — ea este o variantă, modificată într-o anumită măsură, a *Gramaticii româneşti*, scrisă în suedeză şi apărută cu un an mai înainte — afirmaţia cu care mi-am început recenzia se poate extinde şi asupra lingviştilor români, în sensul că Alf Lombard era mai indicat şi decît aceştia să alcătuiască o gramatică a limbii noastre pentru străini. Se ştie că un naţional, oricît de bine pregătit din punct de vedere ştiinţific, vede unele particularităţi ale graiului său matern altfel, şi nu totdeauna mai conform cu realitatea, sau nu le vede deloc, şi de aceea le neglijează. Specialistul străin, tocmai din cauză că se găseşte în situaţia omului pentru care tot ce există în limba studiată este absolut nou şi plin de interes la fel de mare, indiferent de importanţa, reală sau numai presupusă, a faptelor, le cercetează nu numai cu o foarte mare atenţie, ci şi oarecum cu teama că i-ar scăpa vreunul. El se poate înşela însă în interpretarea unor subtilităţi sintactice şi mai ales stilistice, dar nu pierde nimic din vedere. Atenţia lui este mereu trează, bine-înţeles dacă — ceea ce se întîmplă cu prisosinţă în cazul de faţă — pregătirea ştiinţifică de prima mînă este însoţită de seriozitate şi de pasiune pentru muncă în general. Pot da un exemplu, aparent anecdotic, care mă priveşte personal. În 1936 l-am cunoscut pe colegul Lombard la Uppsala, unde lucra ca conferenţiar la universitatea acestui oraş, cea mai veche din Suedia. Era la un an după apariţia lucrării sale *La prononciation du roumain*, care dovedise din partea autorului ei, printre alte calităţi, o foarte fină ureche (de fonetician). Dorind să verifice unele lucruri, m-a rugat să-i citesc o pagină din *Basmele* lui Ispirescu (dacă ţin bine minte). Printre alte constatări ale sale, toate juste, una mi s-a părut aproape ciudată, din cauză că nu mă aşteptam la ea şi de aceea, acolo pe loc, am combătut-o. (Ulterior mi-am dat seama că n-aveam dreptate.) Lombard înregistrase (şi nu numai o dată) în lectura mea pronunţarea *p̯uot* (cu un *u̯* mai slab decît în *u̯om*, de ex., dar clar perceptibil.) O asemenea rostire există, fără îndoială, în vorbirea multor moldoveni. Ea merge paralel, ca să zic aşa, cu apariţia unui *je* pentru *e* în interiorul cuvintelor după consoane, de pildă *fjel*, *mjerg* etc. (În treacăt spus, acest fenomen n-are nici o legătură cu diftongarea lui *e* deschis latinesc din silabele accentuate.)

Titlul cărţii de faţă conţine o precizare, asupra căreia socot necesar să mă opresc. După *La langue roumaine* urmează *Une présentation*. Aceasta nu însemnează că ea ar fi altceva decît o gramatică a limbii române. Atît structura ei, cît şi explicaţiile care ni se dau în prefaţă, arată lămurit despre ce este vorba. Preferinţa pentru titlul actual izvorăşte, mi se pare, din dorinţa autorului de a-şi preciza de la început punctul de vedere teoretic. Pentru numeroşi lingvişti din zilele noastre gramatica unei limbi nu poate fi decît ori pur istorică, ori pur descriptivă. Alf Lombard a crezut — şi eu sînt de acord cu dînsul — că chiar o gramatică menită să servească la învăţarea unei limbi în forma ei actuală trebuie să conţină, pentru înţelegerea ştiinţifică cel puţin a faptelor mai importante, explicaţii de ordin istoric. A vrut, cu alte cuvinte, să înlăture, măcar formal, obiecţia „descriptiviştilor" extremişti că... amestecă sincronia cu diacronia.

Prefaţa merită atenţie şi sub alte aspecte. Trecînd peste cele de natură strict tehnică, fiindcă sînt de la sine înţelese, trebuie reţinute şi apreciate cîteva, după mine, foarte interesante. Materialul ilustrativ al faptelor şi „regulilor" nu constă din citate propriu-zise, ci este aproape în întregime producţia proprie a autorului. Motivarea procedeului (p. IX) este cît se poate de justă, dacă nu uităm scopul principal pe care îl urmăreşte această carte: citatele prezintă inconvenientul că, din cauza varietăţii lor, nu permit o comparaţie între ele, absolut necesară pentru înţelegerea faptelor, şi că, aşa cum afirmă Lombard, „conţin foarte des elemente puţin întrebuinţate de naţionalii epocii noastre". Cu alte cuvinte, s-a avut în vedere limba din

momentul de față, limba v i e. Fără voie mi-am amintit de Dicționarul f r a n c e z e i v i i, pe care l-am recenzat în SCL, 5/1974.

Strîns legată de această idee mi se pare aceea, care nu însemnează, dealtfel, o noutate, că în carte se studiază româna „comună" sau standard, cum i se spune curent astăzi, sub aspectul ei, vorbit și scris, bucureștenesc. Și în *La prononciation du roumain*, pe cît țin minte, Alf Lombard a pus la baza cercetării sale tot vorbirea din capitala țării, reprezentată, bineînțeles, prin cîteva persoane instruite. Dacă acum 40 de ani acest punct de vedere surprindea, într-o anumită măsură, printr-un exclusivism absolut, astăzi el mi se pare în foarte mare măsură îndreptățit. După ultimul război, îndeosebi odată cu transformările de ordin social și economic produse în viața țării noastre, „vorbirea bucureșteană" își merită din ce în ce mai puțin înțelesul ei strict etimologic. Mă întreb — și sînt înclinat să răspund negativ — dacă măcar 50% din locuitorii actuali ai capitalei sînt bucureșteni get-beget. (O întrebare similară, cu un răspuns nu prea diferit, se poate pune cu privire la autenticitatea moldovenească a „vorbirii ieșene" și la cea ardelenească a „vorbirii clujene".)

În sfîrșit, o foarte importantă chestiune de metodă, care este, în fond, una de concepție, indiferent dacă-și găsește sau nu aplicarea în lucrările consacrate de romaniștii străini unuia sau mai multora dintre idiomele neolatine. La p. VII citim următoarele (reproduc numai pasajul care interesează deocamdată) „...sans cette langue [e vorba de română], on ne saurait se faire une idée tant soit complète de ce qu'est devenu de nos jours le latin...". Această afirmație este și mai valabilă în cazul unui lingvist care studiază limba română, care, adică, are datoria, pentru a-și da bine seama, cum spune Alf Lombard, de „ceea ce a devenit latina în zilele noastre", să se informeze, în măsura posibilităților, despre „soarta" ei în restul Romaniei. Se știe, din păcate, că chiar în cele mai serioase cercetări de lingvistică românească istorică limbile romanice sînt aproape total neglijate în favoarea celor balcanice.

Despre conținutul cărții, mai bine zis despre modul cum este organizată și tratată materia, voi spune singurul lucru care mi se pare necesar. În ciuda caracterului ei științific incontestabil, autorul nu uită scopul principal pe care îl urmărește, acela de a înlesni metodic cunoașterea și practică a limbii noastre de către cei ce-i simt nevoia. Așa se face, de pildă, că în capitolele consacrate morfologiei sînt tratate și chestiunile de sintaxă ale părții de vorbire respective. La flexiunea verbală, cînd materia în discuție se pretează, este înglobată, nu numai abil, ci și convingător, cea mai mare parte din sintaxa frazei. La fel se explică numărul de pagini acordat diverselor clase de cuvinte nu după „importanța" lor, care este greu de arătat în ce constă realmente, ci după ceea ce prezintă ele mai mult ori mai puțin specific pentru limba română, adică, de fapt, după dificultățile mai multe și mai mari pe care le întîmpină un străin la cunoașterea și deprinderea ei practică. Astfel pronumele, cu toate speciile lui, ocupă cca 120 de pagini, din care aproape o treime sînt consacrate pronumelui personal, pe cînd substantivul, adjectivul calificativ și articolul „final" (= enclitic), puse toate împreună, au ceva mai puțin de 60 de pagini.

Cartea profesorului Alf Lombard însemnează o realizare științifică absolut remarcabilă în istoria lingvisticii românești. Autorul ei se dovedește a fi un filolog autentic nu numai din punct de vedere strict profesional, ci și din cel uman, după mine mai important. Filolog vrea să zică, etimologic vorbind, „iubitor de cuvînt", deci om pe care, bineînțeles, limba studiată îl interesează științific, totodată însă îl și atrage afectiv. D-sa și-a manifestat afecțiunea pentru limba noastră (implicit și pentru cei care o vorbesc) în și prin toate lucrările elaborate patru decenii de-a rîndul. De astă dată o arată și într-un mod mai direct, pe care nu-l pot trece cu vederea la sfîrșitul acestei recenzii. Vorbind despre „importanța mare" pentru romaniști a acestui idiom neolatin, d-sa spune între altele (p. VII): „...sans elle [limba română) on ne peut communiquer librement avec la plus grande nation du Sud-Est européen, sans elle on se prive de tout contact direct avec une des grandes littératures de l'Europe actuelle".

Iorgu Iordan

GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1974, 382 p.

1. Apărută nu demult la Editura ştiinţifică, cartea lui Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, confirmă, o dată în plus, interesul constant manifestat de lingvişti pentru problemele de gramatică românească.

2. Cartea nu este o lucrare de „autor", de „concepţie" în domeniul cercetat, ci este o carte de sinteză bibliografică, un manual rezultat din înregistrarea unor păreri expuse în diferite lucrări de specialitate, dintre care este evidentă consultarea îndeaproape a *Structurii morfologice a limbii române contemporane* de Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo şi Alexandru Niculescu, Bucureşti, 1968.

Autorul are în vedere obiectul morfologiei, studiat însă în strînsă legătură cu sintaxa, semantica şi stilistica. Problemele sînt abordate în lumina cercetărilor mai vechi, tradiţionale, dar şi mai noi (acolo unde sursele bibliografice au permis acest lucru). O *Bibliografie* bogată conţine o listă a lucrărilor consultate (care uneori depăşesc domeniul morfologiei).

2.1. Modul de prezentare a materialului este cel folosit în orice manual de gramatică, cu părţile de vorbire tratate în capitole succesive, fiecare dintre ele cuprinzînd: scurt istoric, definiţie, categorii morfologice specifice, valori de întrebuinţare. Consemnăm faptul că autorul este dintre cei care îmbrăţişează teoria conform căreia articolul este considerat morfem al determinării şi deci părţile de vorbire sînt în număr de nouă (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb, adverb, interjecţie, prepoziţie şi conjuncţie).

2.2.1. Printre meritele cărţii ţinem să subliniem faptul că diferitele teorii, analize sînt de cele mai multe ori susţinute practic prin exemplificări (fie din literatură, fie create de autor), mai ales în cazul problemelor controversate. Cartea are deci aplicabilitate imediată pentru toţi cei interesaţi în dezbaterea problemelor teoretice şi practice din cadrul procesului de studiere a problemelor de gramatică.

2.2.2. Alt merit este legat de modul de definire şi de clasificare a părţilor de vorbire. Definirea se face oarecum total, cuprinzînd pentru fiecare clasă gramaticală caracteristici semantice, morfologice, sintactice şi logice. De asemenea, clasificările din cadrul fiecărei părţi de vorbire au la bază criterii numeroase şi variate (etimologic, psihologic-empiric, morfematic, sintactic, semantic etc.).

3. În continuare vom formula unele observaţii generale care vizează f o n d u l lucrării, neocolind însă şi observaţiile de mai mică importanţă, f o r m a l e.

3.1. Am reproşa întîi lipsa unei introduceri mai detaliate, în care autorul să-şi precizeze poziţia faţă de diferitele tendinţe lingvistice, baza metodologică şi terminologia. Neclarificarea unor termeni şi a unor noţiuni atrage după sine emiterea în decursul lucrării a unor păreri inexacte şi uneori contradictorii.

3.1.1. Ne gîndim la faptul că nu totdeauna autorului îi este foarte clară dihotomia *formă/conţinut*. Exemplificăm această afirmaţie cu următoarea situaţie:

În capitolul „Substantivul", una dintre clasificările acestei părţi de vorbire are în vedere criteriul logic (sfera noţiunilor pe care le reprezintă), pe baza căruia substantivele se împart în comune şi proprii. Deci substantivele c o m u n e sînt cele care „au la bază *noţiuni generale* (distincţie logică) şi care denumesc *obiecte de acelaşi fel* (distincţie gramaticală)" (p. 34), iar cele p r o p r i i sînt cele care „au la bază *noţiuni particulare* (distincţie logică) şi care denumesc *obiecte* (fiinţe sau lucruri) *individualizate* (distincţie gramaticală)" (p. 34). Amintim însă că orice trăsătură gramaticală trebuie să se refere la planul *formei* lingvistice; or, ceea ce autorul denumeşte aici distincţie gramaticală este, de fapt, o distincţie de conţinut.

3.1.2. Uneori neglijarea dihotomiei *formă/conţinut* se împleteşte cu neconsiderarea raportului *sincronie/diacronie*. Nu înseamnă că i-am fi cerut autorului situarea neapărat pe una din poziţii, cu atît mai mult cu cît, de cele mai multe ori, ele se presupun una pe cealaltă în actul cercetării. Însă supărător ni se pare faptul că nu totdeauna este respectat raportul sincronie/diacronie în cadrul aceleiaşi probleme discutate. Avem în vedere următoarea situaţie: unul din criteriile de clasificare a părţilor de vorbire este cel morfematic, în funcţie de care acestea se împart în s i m p l e şi c o m p u s e. Cele simple „au aspectul unui singur cuvînt", cele compuse sînt „alcătuite din două sau mai multe cuvinte". Este destul de clar că definirea celor două categorii (în cadrul aceluiaşi criteriu) se face de pe poziţii diferite: primele din

punctul de vedere al aspectului formal, neinteresînd elementele alcătuitoare (deci planul diacronic), iar următoarele din punctul de vedere al conținutului, al elementelor alcătuitoare, neinteresînd aspectul formal (planul sincronic). Așa se explică de ce, în mod contradictoriu, în cadrul categoriei compuselor sînt incluse uneori părți de vorbire cu „aspectul unui singur cuvînt" (vezi prep. *din, dintre*) și care ar trebui cuprinse, de fapt, în prima categorie.

3.1.3. Consemnăm în continuare o anume nesiguranță în conturarea unor concepte gramaticale, cum ar fi cel de f l e x i u n e, ajungîndu-se a se considera numeralul ordinal o formă flexionară a celui cardinal (p. 93).

O ultimă obiecție generală o avem în privința sistemului de trimiteri. De cele mai multe ori este indicat autorul fără a se indica și titlul lucrării la care se face referința (vezi p. 22, 43, 170 etc.). În forma în care sînt făcute, ele nu au nici o utilitate.

3.2. Alături de aceste considerații generale, notăm mai jos unele observații, rezerve ale noastre privind fiecare capitol în parte. Obiecțiile, prea speciale, nu au permis sistematizări, astfel că am preferat să le consemnăm în ordinea indicată de pagini. Ne-am abătut totuși de la acest principiu ori de cîte ori am considerat că este în avantajul claritații expunerii. Uneori chiar materialul, din diferite motive, ne-a impus această abatere.

Articolul. După cum am mai arătat, articolul este considerat de autor morfem al determinării în limba română sau mijloc de realizare a flexiunii (sintetice și analitice), el neconstituind o clasă lexico-gramaticală de sine stătătoare. Deși se menționează faptul că articolul este „un ansamblu eterogen de instrumente gramaticale", „cu funcții multiple și variate, greu de inclus într-o clasă unică" (p. 15), el este tratat tot ca o clasă de sine stătătoare (doar că ea nu e numită „parte de vorbire"). Definiția de la p. 15 dată articolului demonstrează acest lucru: „*articolele din limba română sînt morfeme segmentale, dependente, continue, gramaticale nominale*" (chiar dacă nu sînt toate considerate morfeme, de exemplu articolul genitival este considerat *pronume*, nu sînt toate continue, de exemplu articolul nehotărît proclitic, nu sînt toate exclusiv gramaticale nominale, vezi p. 19, unde articolul hotărît enclitic e morfem al prepoziționalizării adverbelor). Pînă la urmă, numai articolul hotărît și nehotărît sînt morfeme ale „determinării abstracte". Celelalte (articolul genitival și demonstrativ) nu au funcții determinative, apropiindu-se mai mult de pronume (deci de „părțile de vorbire").

— La p. 15 autorul enumeră, probabil din neatenție, printre lingviștii care împărtășesc părerea conform căreia articolul hotărît și nehotărît sînt morfeme ale categoriei determinării și pe acad. Al. Graur.

— La p. 25 este emisă o impresie subiectivă, după părerea noastră, insuficient argumentată prin exemplele date: „În limba română din secolul trecut (vezi la N. Bălcescu), folosirea articolului demonstrativ între substantiv și adjectiv era frecventă; azi însă ea apare din ce în ce mai rar și aproape numai cînd între substantiv și adjectiv se intercalează un alt determinant: clădirea din colț *cea nouă* ...". Mai folosită ni se pare a fi formularea, fără intercalare, *clădirea cea nouă din colț*.

— La aceeași pagină, autorul face afirmația că formele populare ale articolului demonstrativ „sînt omonime și se confundă cu formele populare ale pronumelui demonstrativ și ale articolului posesiv". Ne întrebăm totuși cum se poate produce confuzia și de către cine din moment ce exemplele date de autor sînt foarte clare, eliminînd orice posibilitate de confuzie: „fata *a* mică", „agitația aceasta *a* sufletului".

Substantivul. La p. 34 sînt enumerate „speciile" substantivelor comune: apelative, corelative și nume de materie. În privința acestor categorii stabilite de autor avem următoarele obiecții: prima este definită pleonastic, „apelativ" însemnînd *comun* și opunîndu-se lui *propriu*; în acest sens, și următoarele categorii sînt tot apelative. A doua „specie" este o categorie de formare a cuvintelor (de fapt și exemplele date sînt numai derivate). Ultima categorie constituie o grupare după înțeles (în terminologia *Gramaticii* Academiei) și este defectuos definită: „cele care denumesc obiecte ale căror elemente alcătuitoare există de obicei în combinație". După cum se poate observa, această clasificare se bazează pe criterii eterogene.

— Întrebării dacă genul este sau nu o categorie flexionară a substantivului i se dau răspunsuri contradictorii. La p. 37 genul este trecut printre categoriile flexionare ale substantivului (alături de număr). La p. 39 însă se spune că, „la marea majoritate a substantivelor românești, genul nu se manifestă în flexiune". Dacă considerăm faptul că genul la substantive (spre deosebire de adjective) este fix, „impus de realitatea obiectivă", atunci el nu poate constitui o categorie morfologică.

— La p. 38, vorbindu-se despre posibilitățile de exprimare a categoriei genului la substantiv, autorul indică doar două procedee: sufixe lexicale moționale și desinențe. La acestea adăugăm noi și procedeul numit h e t e r o n i m i e (întrebuințarea de cuvinte

diferite pentru fiecare dintre cele două ființe de sex opus). Deși omise mai sus, heteronimele sînt aduse în discuție (la aceeași pagină) cînd se vorbește de corespondența genului natural cu genul gramatical, corespondență mai evidentă, spune autorul, la acest tip de substantive. Dar, dintre exemplele date, substantivele de tipul *Aurel-Aurelia, Ion-Ioana* etc. nu-și află locul aici. Mai adăugăm faptul că, după părerea noastră, o corespondență mai evidentă între genul natural și cel gramatical există mai curînd la moționale decît la heteronime, primele dispunînd de morfeme specifice, specializate de marcare a genului (gramaticalizat).

— Tot la p. 38, discutîndu-se apoi tipurile de neconcordanță între sex și genul gramatical, autorul exemplifică unul din aceste tipuri cu substantivele masculine *decan, om*, dar și *antipod, coeficient, covrig, dinte, izotop...*, substantive feminine de tipul *călăuză, ordonanță*, dar și *lingură, seceră*, și cu substantivele neutre nume generice de animale: *animal, dobitoc* etc. Se omite însă faptul că substantivele, ca să prezinte trăsătura semantică [+ Sexuat], trebuie să se caracterizeze implicit prin trăsătura semantică [+Animat]. Prin urmare, la substantive ca *antipod, coeficient, covrig, lingură, seceră* etc. nu se poate pune problema neconcordanței dintre sex și genul gramatical. Substantivele neutre menționate prezintă un tip diferit de neconcordanță între genul gramatical *neutru* ca gen al inanimatelor și sexul real al ființelor desemnate de substantivele amintite.

— La p. 47 se face o afirmație, față de care ne exprimăm îndoiala, și anume că unele nume proprii (nume de familie în *-escu* și *-(e)anu* și unele nume de orașe, țări) sînt folosite la plural „numai pe baza unor procedee culte" (?) și neapărat în vorbirea oamenilor instruiți.

— La p. 49, luîndu-se în discuție categoria gramaticală a cazului, autorul afirmă că substantivele au „o varietate flexionară foarte mare datorită multitudinii și diversității morfemelor care le însoțesc". Afirmația este contrazisă la p. 55, unde autorul notează că desinențele sînt puțin numeroase (numai trei), deci flexiunea nu este prea bogată (cel puțin cea sintetică).

— Tot la p. 49, vorbindu-se de cele cinci cazuri ale declinării substantivale, se arată că ele sînt „delimitate tradițional prin criterii eterogene (etimologic, morfologic, sintactic)". Este neclar pentru noi la ce se referă criteriul etimologic.

— La p. 50 și urm. se discută fiecare caz în parte, autorul nereușind întotdeauna să le surprindă diferența specifică. Astfel, cazul a c u z a t i v este considerat „punctul de sosire" al acțiunii verbale, iar d a t i v u l „destinația" acțiunii exprimate de verb, ceea ce este cam același lucru. La p. 52 este subliniat faptul că „existența acuzativului *depinde nemijlocit de prezența unui verb tranzitiv și mijlocit de existența unui substantiv, a unui adjectiv, a unui adverb sau a unei interjecții cu valoare verbală*". Amintim că sînt omise din ultima categorie o clasă importantă de verbe, cele intranzitive, care se pot construi și ele cu acuzativul.

— Semnalăm în continuare cîteva din remarcile autorului privind „valorile stilistice" (?) ale cazurilor. Comentariile sale pe marginea citatelor au uneori umor. Enumerăm cîteva: — vorbind de valorile semantice ale genitivului, autorul consemnează „*posesia* (genitivul posesiv), raport fundamental, intim și abstract, ce îndeamnă la reflecție: *cărțile studentului...*"; „Uneori, prin formele de genitiv, se realizează o subtilă animare a lucrurilor inerte: *copiii străzii...*" (p. 51); — „Interesul sau lipsa de interes a obiectului în dativ privind realizarea acțiunii constituie punct de plecare în crearea valorilor stilistice de *instrument al personificării* („pradă *gurii* mele") și al *tonului solemn cu iz arhaic* („profet *semnelor* vremii"), *de diferențiator al vorbirii populare de vorbirea literară* („Au dat la *copii* bani" — „Au dat *copiilor* bani") (p. 51—52). Ne întrebăm cum se pot detecta în aceste contexte „interesul sau lipsa de interes a substantivelor *gurii, semnelor* etc. pentru realizarea acțiunii și, mai departe, ce rol au substantivele în dativ în crearea așa-ziselor valori stilistice"; — „Substantivul în acuzativ *sugerează totuși uneori pasivitatea* sau neputința obiectului (« Și-a gonit *nevasta* »)" (p. 52) etc.

— La p. 55 autorul enumeră printre mărcile cazuale (desinență, prepoziție, articol) și adjectivele calificative proclitice. Afirmația ni se pare exagerată. Ca mijloc al determinării concrete, lexicale (opuse celei abstracte, realizată cu ajutorul articolului), adjectivele calificative nu sînt gramaticalizate, deci nu pot fi puse pe același plan cu celelalte mărci cazuale. Cît despre părerea că adjectivul calificativ proclitic constituie un mijloc de întărire a flexiunii analitice este un fel de a spune, pentru că, deși este adevărat că marcarea cazului în această situație (substantiv + adjectiv) nu o mai suportă substantivul, totuși adjectivul este cel care preia mărcile flexiunii sintetice.

Adjectivul. La p. 64 autorul notează că „la adjectiv genul este un criteriu de flexiune (la substantiv cu totul accidental)". Reamintim faptul că și la substantiv genul este considerat categorie flexionară (vezi p. 38). Se impunea o diferențiere mai categorică, în această problemă, între substantiv și adjectiv.

— La p. 69, autorul, amintind despre adjectivele care nu pot apărea în fața substantivelor: *speriată* (fată speriată), *vîrstnică* (femeie vîrstnică), *cumsecade* (oameni cumsecade) etc., nu ia în considerare faptul că în limbajul afectiv, emfatic, pe care autorul nu-l scapă din vedere (vezi imediat mai jos discuția legată de enunțul *Deștept băiat!*), se pot folosi și în poziție proclitică. Și fiindcă am amintit de enunțul *Deștept băiat!* trebuie spus că în aceeași măsură *deștept* în acest enunț poate avea și valoare apreciativă, nu numai depreciativă, cum crede autorul.

— La p. 73 se vorbește despre consecințele alipirii articolului la adjective, specificîndu-se că sînt asemănătoare cu cele înregistrate la substantive. Constatăm însă că la *Substantiv* acestea nu sînt consemnate.

Numeralul. Deși la p. 84 se remarcă faptul că numeralul poate ocupa atît poziție de *centru*, de element independent (cînd are valoare substantivală), cît și poziție de *adjunct*, de element subordonat (cînd are valoare adjectivală), în continuare însă el este clasat în rîndul părților de vorbire dependente, specificîndu-se categoric că el ocupă un loc marginal, de „satelit" al substantivului. Este uitată cu totul poziția sa de element independent.

— La p. 90—91, în paragraful despre valorile de întrebuințare ale numeralului, sînt consemnate exemple care nu sînt bine încadrate: la valoarea de *„restricție numerică"*, cu excepția cîtorva exemple care exprimă valoarea respectivă („Eu *unul* cred asta"), celelalte nu-și au locul aici: „Erau niște gospodari tot *unul și unul*", „Nu-i tot *una* să știi și să nu știi" etc. Ideea de alternare obținută, după cum scrie autorul, din repetarea numeralului cardinal în exemplul *„trei* pași la stînga linișor / și alți *trei* pași la dreapta lor" rezultă de fapt din contextul „și alți..." Unele observații consemnate în acest paragraf nu au nimic comun cu valorile de întrebuințare. De exemplu, faptul că numeralul intră în structura unor substantive derivate: *șeptar*, *optar* etc.

— La p. 92—93, în cadrul numeralului cardinal, este luat în discuție statutul formelor așa-zis nehotărîte: *mult*, *puțin*, *cît*, *atît* etc. Se aduc argumente pentru interpretarea lor atît ca adjective, cît și ca numerale și pronume. Autorul optează pentru considerarea lor ca pronume (adjective) nehotărîte, dar dintre argumentele sale lipsește unul important: forma de G—D în *-or* asemănătoare cu cea din flexiunea pronominală.

Pronumele. La p. 110 clasificarea pronumelor în *accentuate* și *neaccentuate* este făcută de autor pe baza faptului că unele reliefează, subliniază persoana în comunicare, iar celelalte nu. În realitate, această clasificare are în vedere faptul că unele poartă accentul în propoziție, iar celelalte nu, intrînd în grupuri ritmice cu alte cuvinte accentuate.

— La p. 116, în cadrul valorilor rezultate din schimbarea persoanelor formelor pronominale, autorul specifică: „cînd vorbitorul se are în vedere pe sine, își îmbracă *aprecierea într-o formă de plural* ..., mărind în felul acesta expresivitatea reacției sale. Reacția poate fi *spontană*; în acest caz este exprimată prin pluralul modestiei ... Ea poate fi însă și *gîndită*, și atunci e exprimată printr-un *plural al falsei modestii*, *cu valoare depreciativă*". Tot ca exprimări ale „reacției gîndite", autorul mai adaugă *pluralul autorului*, *al autorității* și *al solidarității*. La cele spuse mai sus obiectăm faptul că nuanțele de plural al modestiei și al falsei modestii nu țin de opoziția spontan/gîndit. Ambele pot fi spontane sau gîndite. De asemenea ținem să remarcăm că pluralul autorului poate fi un plural al modestiei, și atunci nu înțelegem de ce unul este legat de „reacția gîndită", iar celălalt de „reacția spontană".

— La p. 151 este subliniat faptul că, alături de unele adverbe demonstrative de loc *(aici-acolo, aproape-departe)* sau de timp *(azi-mîine, acum-atunci)*, „pronumele demonstrativ creează opoziții de *apropiat-depărtat*, de *cunoscut-necunoscut*, de *interesant-neinteresant...*". Primul tip de opoziție intră în definiția demonstrativului, celelalte s-ar fi cerut exemplificate pentru a ne da seama la ce se referă. În altă ordine de idei, *azi-mîine*, *aproape-departe* nu sînt adverbe pronominale.

Verbul. La p. 171, în cadrul diferitelor clasificări verbale bazate pe anumite criterii, se află și o clasificare care împarte verbele după posibilitățile combinatorii în verbe cu distribuție unidirecțională (majoritatea verbelor) și bidirecțională (verbele copulative). Adăugăm la această ultimă clasă și verbele care se construiesc simultan cu un subiect și un complement (fie în dativ, fie în acuzativ) de tipul: *a se încrede în*, *a colabora la* etc.

— La p. 173 nu credem că este potrivită încadrarea în rîndul verbelor nepredicative, alături de verbele auxiliare morfologice și cele copulative, a verbelor folosite în structura locuțiunilor verbale. Primele două categorii sînt categorii gramaticalizate, ultima este o categorie care ține de planul lexical al limbii. Tot în legătură cu aceeași problemă, a nepredicativelor, avem o nedumerire în ceea ce privește încadrarea în aceeași categorie (de nepredicative) a *predicatului nominal* (cu auxiliarul la un mod predicativ) și a *construcțiilor nominale infinitivale*, *gerunziale*, *participiale* (cu auxiliarul la un mod nepersonal), dat fiind că acestea

din urmă sînt nepredicative din alt punct de vedere (sînt moduri nepredicative).

— La p. 186 şi urm. sînt înregistrate cele opt valori ale diatezei reflexive. Nu credem că printre acestea îşi are locul valoarea de *reflexiv posesiv* din exemple de tipul „El *îşi* ajută mama", pentru că aici pronumele reflexiv îndeplineşte funcţia sintactică de *atribut* pe lîngă substantivul *mama* şi deci nu face parte din grupul verbal (în consecinţă nu poate deveni indice al diatezei reflexive).

— La p. 193, vorbind despre clasificările modurilor în *personale-nepersonale* şi *predicative-nepredicative*, precum şi despre corelările personal-predicativ, nepersonal-nepredicativ, autorul face următoarea remarcă: „Gramatica tradiţională a considerat şi consideră ca esenţial diferite între ele modurile personale şi modurile nepersonale, modurile predicative şi nepredicative". Indicăm autorului consultarea *Gramaticii limbii române* (vol. I, Bucureşti, 1963, p. 216), unde se poate observa că şi gramatica tradiţională corelează modurile în acelaşi fel.

— La p. 195, în legătură cu problema definirii conţinutului exprimat de diferite moduri, e mai indicat să se considere că modul conjunctiv perfect exprimă o posibilitate mai degrabă ireală (decît realizabilă, cum susţine autorul), iar cel prezent o posibilitate mai degrabă realizabilă (decît reală).

— La p. 199, mergîndu-se pe linia relevării naturii verbale a infinitivului scurt, autorul susţine apropierea infinitivului de conjunctiv pe baza asemănării de conţinut: „amîndouă exprimă o acţiune posibilă". Amintim însă că acţiunea exprimată de infinitiv nu este prezentată sub aspectul procesualităţii, ci ca o acţiune privită la modul abstract, ca nume de acţiune. Mai departe (la p. 201) se aduc argumente sintactice împotriva „caracterului nominal" al infinitivului: apare în aceleaşi situaţii cu conjunctivul (fără însă ca acestuia din urmă să i se atribuie un astfel de caracter). Dar ceea ce împiedică considerarea ca „nominal" a conjunctivului este faptul că el poate funcţiona ca *predicat*, în timp ce infinitivul nu.

— La p. 209, punîndu-se în discuţie categoria gramaticală a timpului, autorul consemnează faptul că „raportarea la aspect permite fixarea tuturor nuanţelor de trecut şi viitor". Mai departe însă se specifică faptul că deosebirile aspectuale se manifestă numai în cadrul formelor temporale ale trecutului (imperfectul faţă de celelalte timpuri trecute). Înseamnă deci că, în contradicţie cu prima afirmaţie, viitorul este indiferent faţă de categoria aspectului. Pînă la urmă, numai imperfectul include această nuanţă aspectuală.

— La p. 212, relevînd caracteristicile timpului prezent, autorul face următoarea remarcă: „În cadrul indicativului el se opune trecutului şi viitorului; întrucît poate fi folosit şi în zonele celorlalte două timpuri, poziţia sa în cadrul acestui mod este o poziţie specială, în sensul că reprezintă termenul nemarcat al timpurilor de bază". Dar nu pentru faptul că poate fi folosit şi cu valoare de trecut şi viitor este considerat termen nemarcat (şi perfectul compus acoperă zone ale prezentului şi ale viitorului), ci pentru faptul că prezentul este singurul timp care prezintă „*concomitenţă*" (p. 212) între momentul desfăşurării acţiunii şi momentul vorbirii.

Adverbul. La p. 239 autorul motivează încadrarea adverbului la altă grupă morfologică decît adjectivul prin lipsa flexiunii. Credem însă că argumentul morfologic nu este suficient. Caracteristicile sintactice (adverbul este component al grupului verbal) sînt acelea care asigură diferenţierea celor două grupe morfologice.

Conjuncţia. La p. 303, definind conjuncţia din punct de vedere logic, autorul arată că lipsa conţinutului noţional este datorată, printre altele, „reducerii corpului fonetic". Ne întrebăm dacă sînt cunoscute conjuncţii care înainte de reducerea corpului fonetic aveau conţinut noţional. În continuare se arată că la conjuncţie, ca şi la prepoziţie, „noţiunile care au stat la baza cuvintelor ce s-au transformat în conjuncţii s-au depreciat, s-au tocit...". Nu credem că e corect să legăm fenomenul gramaticalizării conjuncţiilor de cel al deprecierii noţionale.

— La p. 304 se clasifică conjuncţiile din punct de vedere etimologic. Conjuncţia *sau* apare în două categorii etimologice: la cele cu origine necunoscută şi la cele create în limba română.

La p. 307 autorul anunţă patru subdiviziuni ale conjuncţiilor subordonatoare, dar se indică numai trei: a) conjuncţii subordonatoare necircumstanţiale (subiective, predicative, atributive, completive directe şi indirecte), b) conjuncţii subordonatoare circumstanţiale (de mod, de timp, de scop, de cauză, consecutive, condiţionale etc.) şi c) conjuncţii care introduc predicativele suplimentare. Considerăm că diviziunea (cuprinzînd de asemenea conjuncţii necircumstanţiale) se poate încadra perfect în prima categorie.

— În continuare formulăm o rezervă comună cu privire la paragraful *Valori de întrebuinţare* din cadrul capitolelor: *Interjecţia*, *Prepoziţia*, *Conjuncţia*. Acesta cuprinde caracteristici eclectice care depăşesc cu mult pe cele anunţate de titlu. Astfel se remarcă în primul rînd consideraţiile de ordin gramatical, de punctuaţie şi în cele din urmă consideraţiile de ordin stilistic.

4. Judecată în ansamblul ei, lucrarea este utilă. O menţiune specială merită modul de prezentare a problemelor controversate, autorul avînd grijă să acopere, pe cît e posibil, o bibliografie cît mai bogată a problemei.

Cu rezervele făcute, o recomandăm ca pe o lectură folositoare celor interesaţi de studierea teoretică şi practică a problemelor gramaticale.

Ioana Alexandra Negreanu

Febr. 1975

CĂRŢI ŞI REVISTE PRIMITE LA REDACŢIE

„Lenguaje y Ciencias". Publicación Trimestral del Departamento de Idiomas y Lingüística. Universidad Nacional de Trujillo. Trujillo — Peru — Marzo de 1975, vol. 15. no. 1.

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache. 85. Jahrgang — Mai/Juni 1975, Nr. 3, Juli/August 1975, Nr. 4, Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (Wiesbaden). 19. Jahrgang — August 1975, Heft 8; September 1975, Heft 9.

L. I. ROIZENZON, A. M. BUŠUI, *Materiali k obštei bibliografii po voprosam frazeologii*. Vipusk II, Samarkand, 1970. Samarkandskii Gosudarstvennîi Universitet.

„Bibliografičeskii ukazateli literaturi po voprosam frazeologii". Vipusk III, Samarkand, 1975. Samarkandskii Gosudarstvennîi Universitet.

SALIMOVA ROZA HALIMOVNA, *Sovremennoe professionalinoe prostorečie*. Autoreferat, teză de doctorat, Moskva, 1974.

BUŠUI ANATOLII MIHAILOVIČI, *Lingvističeskaia tavtologia i eë leksikografičeskaia kodifikaţia*. Aurtoreferat, teză de doctorat, Samarkand, 1973.

„The Linguistic Reporter". A Newsletter in Applied Linguistics, volume 17, Numbers 5—6, May-June 1975 (The Center for Applied Linguistics-Arlington, Virginia, S.U.A.).

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista ,,Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe; figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții sau contra plată dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector 1, București

217-122.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția Al. Graur, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ed. a II-a revăzută și adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul în zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei; II, 1975, 915 p., 48 lei.

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală**. Sub redacția: acad. Al. GRAUR și acad. I. COTEANU, vol. VI, 1974, 144 p., 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., 30 lei.

* * * **Istoria științelor în România. Lingvistica**. Sub redacția: acad. IORGU IORDAN, 1975, 176 p., 7,50 lei.

* * * **Istoria științelor în România: Etnologia** de Romulus Vulcănescu; **Folcloristica** de Gh. Vrabie, 1975, 184 p., 8 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, IX, 1975, nr. 1, 16,50 lei.

ION GHEȚIE, **Baza dialectală a românei literare**, 1975, 655 p., 48 lei.

* * * **Dicționar englez-român**, 1974, 826 p., 172 lei.

* * * **Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică**. Sub redacția: Solomon Marcus, 1975, 268 p., 13,50 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii românești**, 1975, 107 p., 4,25 lei.

* * * **Dicționarul limbii române (DLR)**, tomul IX, litera R, 1975, 642 p., 91 lei.

ANCA GIURESCU, **Les mots composés dans les langues romanes**, 1975, 172 p., 9,75 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1975, 1052 p., 150 lei.

LR, Anul XXV, nr. 2, p. 117—222, București, 1976

I.P.I. c. 711

42 200

Lei 6. —

I 8222

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXV

1976

mai—iunie

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei 125, sectorul 1 — București. Cititorii din străinătate se pot abona prin I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. 2001 telex 011226 — București. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à: I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESA, 64—66, Calea Griviței, telex 011226, P.O.B. 2001, Bucarest, Roumanie.

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei 125
Sector 1
BUCUREȘTI

ADRESA REDACȚIEI
Str. SPIRU HARET nr. 12
Sector 7
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

8222
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 3

SUMAR

Acad. IORGU IORDAN, Pentru cultivarea limbii 225

GRAMATICĂ — VOCABULAR

ION MOISE și GH. N. DRAGOMIRESCU, Negația slabă 229
MELANIA FLOREA, *Cel, cea, cei, cele* într-un manual pentru străini 235

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

DOINA DAVID, Contribuții ale Transilvaniei la formarea vocabularului neologic al românei literare 243
ION GHEȚIE, Moldova și textele rotacizante 257
GERNOT NUSSBÄCHER, Datarea documentului popii Iane din Șcheii Brașovului 269
FLORENTINA ZGRAON, Considerații filologice asupra primei traduceri manuscrise a *Scării* lui Ioan Sinaitul 275

ONOMASTICĂ — TOPONIMIE

I. ROȘIANU, O problemă de onomastică în discuție : categoriile antroponimice 289
GH. BOLOCAN, Toponime compuse în documentele slavo-române 303

NOTE — COMENTARII

VICTOR IANCU, Notă 313
VALERIA GUȚU ROMALO, Recenzie și lectură 315

CRONICĂ

CHRISTIAN IONESCU, Sesiunea națională de toponimie — Tîrgoviște, 8—9. XI. 1975. 323

RECENZII

AL. GRAUR, *Alte etimologii românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 (*Dorin Gămulescu*) 325
ILIE CORFUS, *Însemnări de demult*, [Iași], Editura Junimea, 1975 (*I. Rizescu*) 327
Ano, Ano, Logojano, Versuri în grai bănățean. Selecție, prezentări și introducere de Gabriel Țepelea, Timișoara, Editura Facla, 1974 (*Eugen Beltechi*) 328

LR, Anul XXV, nr. 3, p. 223—332, București, 1976

26127

PENTRU CULTIVAREA LIMBII

DE

acad. IORGU IORDAN

După o întrerupere destul de îndelungată, dar mai mult aparentă, revista noastră se bucură că lozinca din titlul acestor însemnări, lansată de ea acum 20 de ani (v. LR, V, 1956, nr. 5, p. 5—12), a găsit în ultima vreme aderenţi numeroşi şi foarte diferiţi între dînşii din punctul de vedere al preocupărilor strict profesionale. Tocmai faptul că cei mai mulţi nu sînt lingvişti este, credem noi, un motiv serios de a ne arăta mai puţin sceptici — dacă am spune mai optimişti, ar fi, deocamdată, exagerat şi cu riscul de a avea decepţii — în ce priveşte rezultatele dorite şi aşteptate de toată lumea. Meritul reluării pe un plan larg al acestei probleme revine ziarului „Scînteia", care, începînd din decembrie trecut, a pornit o curajoasă campanie, aflată încă în curs de desfăşurare în momentul redactării prezentului articol. La chemarea ei au răspuns, de astă dată, nu numai filologi, în sensul larg al termenului, ci şi, mai cu seamă, intelectuali interesaţi, prin profesiunea lor, în mod direct de problema supusă discuţiei publice.

Punctele de vedere susţinute de participanţii la dezbatere au variat şi variază în continuare, cum nici nu este posibil altminteri, în ce priveşte, bineînţeles, nu importanţa şi justeţea cauzei, ci diversele ei laturi de ordin mai mult ori mai puţin practic. Sub acest ultim aspect, trebuie să recunoaştem că mai „la obiect" au fost nespecialiştii, care au arătat, de obicei, foarte concret, ce şi unde îi doare în activitatea publicistică a lor şi a confraţilor profesionişti. Am da un singur exemplu, pe acela al lui Viorel Cosma, muzicolog, care a venit cu cîteva mostre de stil savant şi . . . abscons dintr-o cronică muzicală, scrisă, chipurile, pentru un public larg. Filologii s-au lăsat, de obicei, stăpîniţi, unii cu o forţă care se simţea că-i irezistibilă, de preocupările lor de strictă specialitate, mai concret spus, de problemele urmărite de dînşii în lucrări deja publicate sau în curs de elaborare, eventual proiectate sau planificate. Cineva a vorbit, de pildă, într-un articol foarte amplu, de necesitatea întocmirii unei. . . enciclopedii a limbii noastre naţionale. Abstracţie făcînd de faptul că o asemenea operă există oarecum, deşi nu într-o formă închegată, cu volume care se succed în mod logic etc. — căci *Dicţionarul limbii române*, *Tratatul de istorie a limbii române* etc. etc. sînt părţi constitutive ale unei enciclopedii — întrebarea care se pune este, în ipoteza că rămînem, şi trebuie să rămînem în cadrul problemei puse, dacă scrisul şi vorbitul nostru actual, deficitar în multe privinţe, se prezintă aşa cum îl cunoaştem din cauză că ne lipseşte o enciclopedie propriu-zisă a limbii române? Şi, în continuare, dacă, după elaborarea şi publicarea ei, vom scrie şi vom vorbi mai bine, cum sperăm sau cel puţin dorim cu toţii, faptul se va datori oare acestei grandioase opere ştiinţifice? Nu savantlîc le trebuie mili-

oanelor de vorbitori și mînuitori în scris ai graiului nostru național, ci deprinderea lui corectă prin mijloacele curente și aflate la dispoziția oricui : școala, presa, radioul, televiziunea etc. Nici acestea, la rîndul lor, n-au nevoie de tratate și manuale cu sute de pagini, destinate specialiștilor și, cel mult, unui număr restrîns de oameni cultivați, care vor să-și „înnobileze" cunoștințele de ordin general cu ajutorul unui lux de informație specială.

Îmbucurător, deși așteptat, este faptul că Facultatea de ziaristică a Academiei „Ștefan Gheorghiu", îndemnată, desigur, și de inițiativa „Scînteii", a organizat o sesiune (în ziua de 30 ianuarie), la care au fost invitați ziariști, lucrători de la Radio și Televiziune, precum și un număr de filologi. Revista noastră a fost reprezentată și ea prin membri ai comitetului de redacție. Discuțiile au fost, în general, interesante și, mai ales, foarte vii. Dătător de speranțe a fost, între altele, faptul, destul de rar la... noi, că autocritica a funcționat mai mult decît satisfăcător. Merită a fi menționate intervențiile delegaților de la Radio și Televiziune, care au arătat, curajoși, lipsurile existente în propria lor casă. S-au făcut și diverse propuneri practice. Cea mai eficace, din punctul de vedere al realizării, și totodată cea mai acceptabilă ni s-a părut recurgerea, în toate instituțiile unde problema limbii corecte este mereu actuală prin însăși natura muncii lor, la consultanți, oameni — nu numaidecît filologi — buni cunoscători ai aspectelor literare, adică normate, ale românei actuale și, în același timp, echilibrați, ca să spunem așa, în ce privește aprecierea justă a „inovațiilor", ca și, bineînțeles, a tradiției. O idee similară a apărut și într-un articol de cinematografie publicat în „Scînteia". Dezbaterile urmau să apară în „Presa noastră", care, încă înainte de această sesiune, consacrase un număr de pagini problemelor de limbă.

Cauza principală a abaterilor de tot felul de la ceea ce este sau ni se pare că este norma creată de-a lungul timpului printr-o colaborare neplanificată, dar reală, a scriitorilor, oamenilor de știință, ziariștilor și publiciștilor în general, precum și a maselor de vorbitori trebuie căutată, credem noi, în lipsa de respect pentru acest produs colectiv multimilenar care este limba. Această stare de spirit, inconștientă sau subconștientă, se manifestă, mai cu seamă, prin așa-zisele „creații", adică prin inovații, care nu țin seamă de legile obiective ale limbii. Aceste legi mai mult se simt decît se învață, și, în măsura în care ele pot fi „descoperite", singura posibilitate, care trebuie socotită drept obligație în acest sens, constă în cunoașterea temeinică a limbii, așa cum o găsim în capodoperele literare, științifice etc. Inovațiile sînt necesare și, chiar dacă am presupune, prin imposibil, că nu ne fac trebuință, ele apar în mod inevitabil, fiindcă limba nu stă pe loc, ci evoluează, adică se dezvoltă și se înnoiește necontenit. Întrebarea care se pune este cînd și cum să inovăm. Cînd, e ușor de știut, căci ne spun necesitățile noastre de exprimare exactă, precisă și completă a ideilor și sentimentelor. Cum, e infinit mai greu, dar nu imposibil. Cele spuse ceva mai înainte conțin oarecum un răspuns la această întrebare, răspuns care are nevoie de o completare : să nu ne închipuim că putem „crea" orice cuvînt care ni se pare că nu există în limbă sau că nu poate fi înlocuit printr-un echivalent pe care ea îl posedă. Pentru a respecta această condiție, se impune oarecare osteneală, dacă nu chiar multă sau foarte multă. Mai întîi, să consultăm dicționarele, care sînt destul

de numeroase și la îndemîna oricui. Dar nu numai dicționarele. Avem și gramatici, mai puțin numeroase, dar suficiente, pentru cine are. . . bunăvoința de a le folosi. Să citim, de fapt am spune să studiem, cînd și cînd, operele literare și științifice cunoscute și apreciate nu numai din punctul de vedere al conținutului lor, spre a le avea drept model. Toate aceste cerințe implică osteneală și timp. Le putem avea pe amîndouă, dacă luăm lucrurile în serios și nu ne grăbim. Să nu ne lăsăm ispitiți de anumite aspecte ale sistemului limbii în materie de derivare a cuvintelor și să „creăm" de-a valma după modele deja existente. Dacă, de pildă, alături de *intenți(un)e* avem verbul *a intenționa*, nu urmează că trebuie numaidecît să derivăm de la substantivele corespunzătoare verbe de felul lui *atenționa*, *direcționa*, *impulsiona* etc. Curse similare ne întinde limba, dacă nu medităm suficient asupra problemei, și în domeniul derivării adjectivale. Dăm și aici cîteva exemple ilustrative. De ce să spunem *creativ (forță creativă)* dacă avem pe *creator*? Sau cum se justifică *educațional* pentru *educativ*?

Articolul de față urmărește două scopuri. Unul, foarte simplu, de natură mai mult formală : să arătăm că revista noastră, care se poate mîndri că a inițiat acum două decenii lupta pentru cultivarea limbii, nu și-a uitat îndatorirea de a o continua, mai ales că atmosfera actuală pare mult mai favorabilă pentru obținerea unor rezultate, modeste, deocamdată, dar sigure. Celălalt scop este să apelăm la cititorii noștri obișnuiți, dar nu numai la aceștia, ca să ne ajute în această luptă, mult mai efectiv decît în trecut, și prin toate mijloacele adecvate : articole, destinate, în principiu, publicării în revista noastră, material lingvistic care pune probleme de cultivare a limbii, întrebări în legătură cu această temă fundamentală ș.a. Le mulțumim anticipat, căci sîntem convinși că apelul nostru va fi ascultat.

NEGAȚIA SLABĂ

DE

ION MOISE și GH. N. DRAGOMIRESCU

Unele construcții negative conțin o negație atenuată, lipsită de intensitate și caracter categoric. Uneori vorbitorul nu este sigur de ceea ce neagă și atunci își exprimă într-un fel sau altul ezitarea, îndoiala. Alteori el limitează, restrînge negația la anumite fapte sau fenomene. Deci, din punct de vedere semantic, negația slabă ar avea două variante: *negația incertă* și *negația parțială*.

I. NEGAȚIA INCERTĂ

Se exprimă cu ajutorul unor procedee lexicale morfologice, sintactice și combinate.

1. Procedeele lexicale de atenuare a negației

a) Adverbele *mai*, *prea*, *aproape* au posibilitatea de a crea o negație nesigură. În construcțiile negative *aproape* și *mai* au o poziție proclitică: stau înaintea adverbului *nu* sau a cuvintelor negative: pronume, adverbe, care intensifică negația *(aproape nimeni, mai nimic, aproape niciodată)* și în acest caz ele diminuează forța de negare a acestor cuvinte. *Prea* stă după adverbul *nu*. Exemple:

„*Aproape nu mai era nevoie* să vorbească, pentru că cei din casă învățaseră să-i ghicească gîndurile" (V. F., *C. f.*, 213); „Și ei erau așa de mîhniți, *de mai nu le-a ticnit* mîncarea" (I.C., *S.n.*, 13); „Mă! da numai așa de tare poți chiui? Eu *mai nu te-am auzit*" (I. C., *D. P.*, 44); „În Văleni femeile, fetele nu munceau *aproape nimic*" (I. A., *A.* I, 103); „Nici *nu prea știi* bine ce vrei" (I.B., *P.a.*, 50); „Acesta este singurul motiv? Eu *nu prea cred*, pare mai mult un pretext" *(ibidem)*.

b) O serie de verbe și locuțiuni verbale prin sensul lor lexical exprimă o incertitudine *(a crede, a spera, a-i fi teamă, a avea impresia, a părea* etc.). Asemenea cuvinte la forma negativă sau cînd sînt urmate de construcții negative contribuie la diminuarea forței de negare:

„Și actrița a răspuns acestei pasiuni? Nu. Adică *nu cred*" (M. P., *S.E.D.*, 47); „Dales afișa o uimire și o îngrijorare ce *nu păreau simulate*" (*ibidem*, 97); „Poate o să ne întîlnim într-o zi pe calea Victoriei. Ai să-mi mulțumești. Dar tare *mi-e teamă* că *n-o să ne întîlnim*" (ibidem, 248); „A venit singur, din proprie inițiativă. *Crcd că nu mă înșel.*" (ibidem, 226); „Presupunerea *păru că nu surîde* lui Traian Soare" (G. M., *Z.n.s.*, 361); „. . .*am impresia* că *nu e dispusă* să ne spună tot ce știe" (M. P., *S.E.D.*, 10).

2. Procedeele morfologice de atenuare a negației

a) Modul condițional în construcții negative conferă negației o nuanță de incertitudine. În acest caz, modul condițional nu mai exprimă o acțiune a cărei realizare depinde de o condiție, ci o acțiune incertă, nesigură.

„— Și cu Dochița? — Cu Dochița! — *N-aș fi crezut*! Faci foarte rău că te căsătorești cu femeia aceea" (I.A., *A.* I, 291); „*N-ar fi exclus*, răspundea Moromete, dar nu-mi vine să cred" (M.P., *M.* II, 317); „Nici eu *nu le-aș opri* !" (C.P., *I.*I, 175); „Nu aș fi putut să-ți pricinuiesc vreun rău" (N.T., *E.S.*, 180); „Au mai rămas însă multe fapte omise, *n-aș vrea* să zic intenționat" (I.B., *P.a.*, 52).

b) Viitorul popular simplu *(oi merge)* și, mai ales, modul prezumtiv în general exprimă o acțiune presupusă, probabilă, nesigură; cele două construcții au ca efect diminuarea atît a afirmației, cît și a negației.

„Mare-i Dumnezeu! *N-a mai fi el* după gîndul Spînului" (I.C., *H.A.*, 79); „— Așa ceva n-am mai auzit! izbucni clericul. — *N-ăi fi auzit*, pentru că preoții aceia care vă cresc pe voi vă vorbesc din cărți, nu din viață." (I.A., *A.*, 99); „Așa, dăgeaba, *n-o fi băgatără* el șperaclu" (R.B., *M.d.*, 9); „— Gheorghe de ce nu-și face casă? — *N-o fi avînd* bani" (înregistrare dintr-o discuție).

3. Procedeele sintactice de atenuare a negației

Unele verbe și adverbe creează construcții în propoziție ori frază în care negația capătă o intensitate sensibil diminuată.

a) Expresia verbală impersonală *a nu-i veni*, subordonîndu-și un verb la conjunctiv sau infinitiv *(nu-mi vine să cred, nu-mi vine a crede)*, realizează o negație slăbită, nesigură, îndoielnică. Mai frecvent, în construcțiile de mai sus, este modul conjunctiv.

„N-ar fi exclus, răspundea Moromete, *dar nu-mi vine să cred*" (M.P., *M.* II, 317). „Știu eu? Parcă *nu-mi* prea *vine a crede*" (R.B., *M.d.*, 81).

b) Verbul *a putea*, precum și adverbele predicative *poate, posibil, probabil, pesemne, cică* etc., ca regente ale unei construcții negative, diminuează forța de negare. Asemenea cuvinte arată că negația este posibilă, probabilă, dar nu sigură.

„. . .*poate n-am să mor*" (F.N., *I.*, 92); „*Putea* însă tot așa de bine *să nu fie nimic*. . ." (M. P., *M.*, II, 409); „. . . am văzut multe filme cu personaje care *n-au existat probabil* niciodată" (R.B., *M.d.*, 67); „Auzi, ăla *cică n-a avut* timp să se ducă la examen" (R.B., *M.d.*, 263); „*Aproape că nu-și dă seama* cît timp a trecut de cînd se află acolo" (M. P., *S.E.D.*, 73).

Aceeași valoare o au și expresiile verbale impersonale *e posibil, e probabil* etc.

„*E posibil* ca bătrîna *să nu cunoască* decît pe cîțiva. . ." (M.P., *S.E.D.*, 9).

c) Cînd într-o frază aceeași construcție este afirmată și negată, apar slăbite atît afirmația, cît și negația. Alternarea afirmației cu negație contribuie la atenuarea amîndurora: săvîrșirea unei acțiuni sau realitatea unui fenomen sînt incerte; pe de altă parte, pentru vorbitor nu

prezintă importanță faptul că o acțiune sau un fenomen sînt afirmate sau negate. Ultima semnificație este mult mai frecventă în construcțiile de acest gen.

„Cînd, pe la prînzul cel mare, numai, iacătă-mă-s și eu de după un dîmb, cu mîncarea sleită, *veneam, nu veneam*, auzindu-i. . .” (I.C., *A.*, 231); „*Ce-a fi zis* Irinuca, în urma noastră, *ce n-a fi zis*, nu știu; dar știu atîta, că eram cu gheața-n spate, de frică” (ibidem, 212); „— *Așa a fi, n-a fi așa*, zise mama, vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu” (*ibidem*, 201); „— Te-a sancționat? Mă rog. . . *Avea sau nu dreptate*. Ei și? Pentru un fleac s-o iei razna?” (V.F., *E.p.m.*, 114); „*Vrei nu vrei*, domnule Taflan, faptele sînt fapte și trebuie să vorbești, să le clarifici” (I.B., *P.a.*, 52).

d) Propozițiile negative dubitative conțin, prin definiție, o negație îndoielnică, nesigură. Cel mai adesea, asemenea propoziții se construiesc cu modul conjunctiv ori au structura unei condiționale incidente:

„Andrei rămase stupefiat. *În miezul nopții Margarita să nu fie acasă?*” (V.F., *E.h.*, 13); „Eh, mai e cîte unul care-ți mai scapă. . . *dacă nu mă înșel*” (A.U., 1969, 101); „Se mai uită o dată pe fotografie la lumina unui bec. *Nu cumva se înșela?*” (I.B., *P.a.*, 125); „*Dacă nu mă înșel*, pînă adineaori, reclamați vehement plecarea” (R.P., *M.d.*, 203); „*Oare nu s-a înșelat* locotenentul Davidescu?” (M.P., *S.E.D.*, 44).

e) O serie de verbe folosite impersonal (*a se părea, a se zice, a se spune, a se bănui, a se crede, a se presupune* etc.), care exprimă o acțiune probabilă, posibilă, nesigură, ca regente ale unor construcții negative, diminuează într-o mare măsură forța de negare.

„Moromete vru să răspundă, dar Țugurlan *se pare* că *nu era nici învățat* și *nici poftă n-avea* să discute în felul celor adunați aici” (M.P., *M.* I, 141); „*S-ar fi zis* că nimic n-avea să fie vreodată atît de puternic ca să înfrîngă atîta neastîmpăr” (C.P., *I.* I, 38); „*S-ar putea* ca nici eu *să nu fiu* din cale afară de *curios*” (R.B., *M.d.*, 150); „Probabil că nu sînt un observator prea atent. — *Nu s-ar zice*, dacă ne gîndim la meseria și experiența dumneavoastră” (R.B., *M.d.*, 151).

4. Procedeele combinate de atenuare a negației

a) Adverbul *parcă* însoțit de adverbul *prea*, atașate ambele unui condițional, îndeplinesc funcția diminuării negației. Construcția are structura: adverbul *parcă* + grupul verb la condițional + adverbul *prea*. Adverbul *prea* este întotdeauna intercalat în construcția verbului la modul condițional: între auxiliar și infinitiv la condiționalul prezent *(n-ar prea vrea)*, intercalat în auxiliar sau între auxiliar și participiu, la condiționalul perfect *(n-ar prea fi voit, n-ar fi prea voit)*.

„Baba, deodată, stă pe gînduri; *parcă n-ar fi prea voit* nici treaba s-o facă, dar nici punga s-o lese” (I.C., *S.P.*, 92).

b) Adverbul *parcă*, urmat de un condițional ori atașat expresiei verbale impersonale negative *a nu-i veni*, accentuează incertitudinea negației.

„*Parcă nu-i venea* a crede că ceea ce vedea era real” (V.F., *E. h.*, 8). „Urmă un moment de tăcere, de *parcă* cei doi nici *nu și-ar fi dat seama* că s-au văzut” (I.B., *P.a.*, 88);

c) Adverbul *poate*, însoțit, de asemenea, de un verb la modul *condițional* negativ, slăbește într-o mare măsură negația.

„Chiar mă gîndeam, domnule, că omul nu numai că uită morții lui, dar *poate n-ar fi bucuros* să știe că s-ar putea întîmpla minunea *să se întoarcă vreunul*" (C.P., *I.* II, 330).

d) Verbul impersonal *a se putea* la condițional, urmat de un verb la conjunctiv negativ, formează împreună o negație atenuată:

„Spre suprinderea mea, spunea *că s-ar putea să nu isprăvească* lucrarea" (M.P., *S.E.D.*, 77); „*S-ar putea* însă tot atît de bine ca el *să nu fie implicat* și în acest caz" *(ibidem)*.

II. NEGAȚIA PARȚIALĂ SAU RESTRICTIVĂ

De multe ori negarea unei acțiuni sau a unei însușiri nu se face în întregime, ci parțial sau restrictiv.

Negația parțială sau restrictivă echivalează, ca structură de adîncime, cu o afirmație parțială, mai bine zis, restrictivă: „*nu* vreau *acuma*", „*vreau altădată*", sau „*vreau oricînd*, dar *nu acum*". În acest caz, construcția negativă este însoțită de adverbe, locuțiuni adverbiale și adjective care limitează într-un anumit fel fenomenul negării.

a) Anumite adverbe (*încă*, *acum*, *numai* etc.) și construcții temporale limitează negația în timp, îi restrîng acțiunea la o anumită perioadă.

„— Ascultă, Plotoagă, eu *nu mai cred acuma* că Mantarosie i-a spus lui Fîntînă toată operația..." (M.P., *M.*, 325); „*Nu-i plăcu numai* cînd voi să intre în coteț, să prindă porcul" (I.A., *S.*, 167); „— Și... cine-i? — *Nu ți-o spun încă*" (*ibidem*, 153); „Ei, doamne, *așa ceva n-am mai văzut din timpul războiului*" (I.B., *P.a.*, 74); „Buzatu încerca un sentiment deosebit, pe care *nu-l trăise de ani de zile*" (*ibidem*, 86); „*Deocamdată nu cred* nimic" (M.P., *S.E.D.*, 6).

b) Unele construcții negative arată că acțiunea nu este dusă pînă la capăt, nu este desăvîrșită. Deși din punct de vedere structural asemenea construcții sînt negative, din punct de vedere semantic și logic ele se situează între afirmație și negație, comp.: „*eu l-am pierdut pe tăticu*" și „*eu nu l-am pierdut pe tăticu*" cu „*eu nu l-am pierdut pe tăticu de tot*". De aceea putem susține că, în privința sensului comunicării, o negație parțială de acest gen este în același timp o afirmație parțială. Acest lucru reiese clar din exemplul: „*Eu l-am pierdut pe tăticu, adică nu l-am pierdut de tot*" (F.N., *I.*, 87) (este vorba de schema unei figuri numite *epanortoză* sau *corecție*). Enunțul începe cu o afirmație *(l-am pierdut pe tăticu)*, apoi se transformă, prin epanortoză, într-o negație parțială *(nu l-am pierdut de tot)*, care are, deci, și valoarea unei afirmații parțiale, restrictive *(l-am pierdut, dar nu de tot)*.

Uneori caracterul parțial al negației se datorează faptului că în asemenea construcții nu sînt negate verbele, ci determinantele lor (substantive, pronume).

O astfel de negație se realizează prin determinarea verbului la forma negativă prin unele adverbe și locuțiuni adverbiale (*definitiv*, *întocmai*,

de tot, cu totul, în mod serios, ca lumea, cu adevărat etc., etc.), care arată că acțiunea nu este dusă pînă la capăt, nu este realizată perfect.

„*Frica nu-mi trecuse cu totu*" (F.N., *I.*, 57); „... de ce *n-ai lămurit ca lumea* lucrurile cu Ligia?" (V.F., *N.d.*, 95); „...nimic *nu tulburase în mod serios* felul lor de viață" (V.F., *L.*, 141); „Operația *nu era tocmai ușoară*" (N.T., *E.S.*, 28); „Unde să meargă? *N-are pe nimeni mai de-aproape*" (I.A., *S.*, 214); „*Nu-și dădură cu adevărat seama* de ceea ce se petrecea pe arii..." (M.P., *M.* II, 338); „... în arta plastică, cea clasică, *nu mă pricep cine știe ce*" (A.U., 1969, 104); „Te puteai crede în magazia unui teatru și pe undeva impresia *nu era cu totul falsă*" (R.B., *M.d.*,61).

c) O negație analogă se realizează și cu ajutorul unor adjective (*mult, destul* ș.a.), care determină substantivul nume al obiectului negat sau pronumele care îi ține locul. Și în acest caz avem o negație parțială, echivalentă semantic cu o afirmație parțială.

„Daltfel ei *nici nu aveau mult pămînt*, trei pogoane pe care le adusese muierea cînd îl luase" (M. P., *M.* II, 292); „Ofițerul *nu* le mai *da aceeași atenție*, împingîndu-le ușor cu mîna spre colțul drept al biroului" (I. B., *P. a.*, 105); „Nu omite nici chiar detaliile ignorate de multe ori în cursul activității zilei, cărora nu li *s-a atribuit importanța cuvenită*" (*ibidem*); „Dobre a reținut mesajul. *Nu are ceva deosebit*" (*ibidem*, 106); „Faptul că *nu le-a acordat mai multă atenție* i-a fost fatal ..." (*ibidem*, 137); „*Nu am cine știe ce pretenții*, dar în unitatea dumitale toate merg anapoda" (R. B., *M. d.*, 158).

Adjectivul nehotărît *vreun, vreo* atenuează de asemenea negația: „*Nu-i vreo pagubă mare*" în opoziție cu *nici un, nici o*, care dă negației un caracter absolut: „Nu-i nici o pagubă" (cf. Al. Graur, BL, VII, 1939, f. 173).

d) O construcție cu negație parțială de același gen se creează și prin alăturarea pe lîngă cuvintele negate — în genere, cu rol de nume predicativ — a adverbelor de întărire *prea, chiar, atît de*. Din punct de vedere semantic avem, de asemenea, de-a face cu o construcție care se situează între afirmație și negație:

„Își scoase haina, dar *nu-l ajută prea mult*" (V. F., *Z.c.*, 71); „...trebuia să-i dovedească că *nu e chiar un nechemat*" (*ibidem*); „La urma urmei, își spunea: dracu *nu e atît de negru* și cu Gina nu e încă totul pierdut" (V.F., *E.*, 26); „— Las'gura lumii să vorbească! — *Nu e chiar așa*" (I.A., *S.*, 158); „În somnifere *nu poți să ai prea mare încredere*" (N. T., *E.S.*, 23).

e) În anumite construcții, chiar negația forte se poate transforma în negație parțială. Se întîmplă acest lucru cînd cuvintelor care intensifică negația (*nimeni, nimic, deloc, de fel* etc.) li se atașează adverbul *mai* sau alte cuvinte care limitează sfera negației:

„Reușise *pentru moment să nu se gîndească la nimic rău...*" (V.F., *E.*, 25); „Ca să spun drept, *nu te văd mai deloc*" (A.U., 1969, 251); „— Și deoarece vedeam că *nu pricepeam mai nimic* din hlizeala lor, ne-am arătat..." (A.U., 1969, 253); „... fiindcă la întrebarea tovarășului de la raionul de partid să spună motivele pentru care se opun, *n-au putut spune nimic concret*" (M. P., *M.* II, 289); „În afară de arme și alimente nu a mai găsit *nimic deosebit, senzațional*" (I.B., *P.a.*, 39).

ABREVIERI

A.U. — Almanahul „Urzica", 1969.
I.A., *A.* — Ion Agîrbiceanu, *Arhanghelii*, Edit. Minerva, 1972.
I.A., *S.* — Ion Agîrbiceanu, *Strigoiul*, E.P.L., 1969.
I.B., *P.a.* — Ion Bodunescu, *Piraţii în acţiune*, Edit. Scrisul românesc, 1974.
R.B., *M.d.* — Rodica Ojog-Braşoveanu, *Minerva se dezlănţuie*, Edit. Albatros, 1974.
I.C., *A.* — Ion Creangă, *Amintiri*, Edit. tin., 1957.
I.C., *D.P.* — Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*, Edit. tineretului, 1957.
I.C., *H.A.* — Ion Creangă, *Harap Alb*, Edit. tineretului, 1957.
I.C., *N.C.* — Ion Creangă, *Moş Nichifor Coţcariul*, Edit. tineretului, 1957.
I.C., *S.n.* — Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*, Edit. tineretului, 1957.
I.C., *S.P.* — Ion Creangă, *Stan Păţitul*, Edit. tineretului, 1957.
V.F., *E.h.* — Victor Fulger, *Ecce homo*, E.P.L., 1969.
V.F., *E.p.m.* — Victor Fulger, *E pur si muove*, E.P.L., 1969.
V.F., *E.* — Victor Fulger, *Escapada*, E.P.L., 1969.
V.F., *C.f.* — Victor Fulger, *Ciudata fericire a Lady-ei Joan*, E.P.L., 1969.
V.F., *L.* — Victor Fulger, *Liliacul*, E.P.L., 1969.
V.F., *N.d.* — Victor Fulger, *Nevastă de duminică*, E.P.L., 1969.
V.F., *Z.c.* — Victor Fulger, *Zeiţa convertită*, E.P.L., 1969.
G.M., *Z.n.s.* — Gib Mihăescu, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat*, Edit. Scrisul românesc, 1973.
F.N., *I.* — Fănuş Neagu, *Îngerul a strigat*, E.P.L., 1968.
C.P., *I.* — Cezar Petrescu, *Întunecare*, E.P.L., 1965.
M.P., *S.E.D.* — Mircea Popescu, *Secretul Elizei Dornescu*, Edit. militară, 1973.
M.P.. *M.* — Marin Preda, *Moromeţii*, Edit. tineretului, 1968.
N.T., *E.S.* — Nicolaie Tăutu, *Enigmatica Solveig*, Edit. tineretului, 1969.

CEL, CEA, CEI, CELE ÎNTR-UN MANUAL PENTRU STRĂINI

DE

MELANIA FLOREA

Pentru prima etapă de predare a limbii române ca limbă străină, gramatica rămîne compartimentul principal al lecţiei şi acesteia i se subordonează organizarea vocabularului, tematica lecţiilor, pronunţarea, conversaţia.

Aşa cum este cunoscut din foarte bogata bibliografie asupra modului de a aborda gramatica într-un manual pentru străini [1], specialiştii au căzut de acord cel puţin asupra unui lucru : că nu trebuie să se predea teoria, în sensul unor comentarii ample asupra fenomenului lingvistic. Nu se dau amănunte de ordin istoric, etimologic, nu se abuzează de terminologia gramaticală. Lecţia de gramatică înseamnă mai ales exerciţii de dezvoltare a deprinderilor.

Includerea în programa de gramatică dintr-un curs pentru străini a lui *cel, cea...* (problemă pe care ne-am propus s-o discutăm în lucrarea de faţă) nu înseamnă punerea la curent a acestora cu controversele lingviştilor în jurul faptului că *cel(cea...)* este interpretat ca articol, pronume semiindependent sau pronume [2]. Pe de altă parte, dacă vrem

---

[1] Selectăm doar cîteva titluri de volume : Ch. C. Fries, *Learning and Teaching English as a Foreign Language*, University of Michigan, 1945 ; Randolf Quirk, A. H. Smith, *The Teaching of English*, Oxford University Press, 1964 ; B. Pottier, *Introduction à l'élude des structures grammaticales fondamentales*, Nancy, 1964 ; Nelson Brooks, *Language and Language Learning. Theory and Practice*, New York, 1964 ; *Intensive Course in English. Teacher's Manual*, Washington, 1965 ; Robert Politzer, *Foreign Language Learning. A Linguistic Introduction*, New Jersey, 1965 ; *Trends in Language Teaching* (editată de A. Valdman), Indiana University, New York, 1966 ; R. Galisson, *La notion de structure. Typologie comparée. Des exercices structuraux et des exercices lexicaux de mémorisation*, BELC, 1966 şi *Inventaire syntagmatique du français fondamental*, BELC, 1966 ; A. McIntosh, M. A. K. Holliday, *General Linguistics and its Applications to Language Teaching* în *Patterns of Language, Papers in General, Descriptive and Applied Linguistics*, Indiana University Press, 1967 ; Ch. Benett, *Aspects of Language and Language Teaching*, Cambridge University Press, 1968 ; F. Réquédat, *Les exercices structuraux*, Hachette — Larousse, Paris, 1968 ; Monique Boy, *Formes structurales du français*, Hachette — Larousse, 1969.

[2] *Gramatica limbii române*, vol. 1 (Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1966, p. 107) îl consideră pe *cel...* articol adjectival. La fel este considerat *cel...* şi în *Structura morfologică a limbii române contemporane* de Iorgu Iordan, V. Guţu-Romalo şi Al. Niculescu (Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1967), precizîndu-se însă poziţia sa mai puţin clară faţă de categoria determinării. Rolul său pare a fi acela de a stabili o relaţie, el constituind reluarea într-un fel a substantivului determinat (p. 178). Prezenţa lui într-o construcţie cu numeralul ordinal îl apropie de pronume.

De fapt, încă din 1932, Radu I. Paul *(Flexiunea nominală internă în limba română*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, p. 154—157) aprecia că ,,aşa-numitul" articol adjectival, dezvoltat în limba română din valoarea de pronume demonstrativ, îşi păstrează această valoare foarte des în limbă (p. 154).

Punerea în evidenţă a statutului lingvistic al lui *cel, cea, cei, cele* (Ion Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1969) ne indică faptul că acestea se

să obţinem o însuşire corectă şi fluentă de către străini a limbii române, este necesar, ba chiar obligatoriu, ca profesorul să posede o serioasă pregătire lingvistică şi o cunoaştere a studiilor de bază despre cele mai importante aspecte ale limbii române contemporane. Această cunoaştere îi va permite să stabilească principalele structuri ale limbii, pe care le va exersa în numeroase tipuri de exerciţii structurale pînă la însuşirea acestor structuri şi transformarea lor în automatisme. Aceste exerciţii trebuie să ducă la posibilitatea ca străinii să poată construi, pe baza unui model gramatical, enunţuri pe care nu le-au auzit niciodată. Avem aici în vedere şi faptul că lucrăm cu adulţi, studenţi, doctoranzi sau specialişti străini, care au, deşi în grade diferite, o anumită pregătire lingvistică.

Prin lucrarea de faţă încercăm să demonstrăm cum, utilizînd principalele cercetări asupra lui *cel*, *cea*, *cei*, *cele*, se pot elabora modele şi tipuri de exerciţii care să ducă la însuşirea lor corectă de către străini. Din punctul de vedere al limbii române privite ca limbă străină, cele mai interesante ni se par a fi *Structura morfologică a limbii române contemporane* şi *Morfologia numelui în protoromână*, din care se poate desprinde o descriere completă a distribuţiei lui *cel*, *cea*, *cei*, *cele*, rezumată astfel de acad. Ion Coteanu :

1 Substantiv — *cel* — adjectiv
2 Substantiv — *cel* — prepoziţie — substantiv
3 Substantiv — *cel* — prepoziţie — adverb
4 Substantiv — *cel* — prepoziţie — numeral
5 Superlativ relativ.
6 Element care substantivizează (condiţia obligatorie a unor asemenea construcţii *(cele bune, cele ale studenţilor, cel de-al doilea. . .)* este reluarea lor după structuri în care determinantul este prezent).

În conformitate cu principii ferm stabilite de metodologia predării limbilor străine, vom porni de la exemple, pentru a ajunge la modele după care studentul să poată crea el însuşi structuri corecte. Exemplele trebuie să conducă la posibilitatea lui *cel*, *cea*. . . de a forma cele cinci tipuri de structuri mai sus citate. Va urma schema :

	singular		plural	
	M	F	M	F
N. Ac.	cel	cea	cei	cele
G.D.	celui	celei	celor	

comportă ca determinative negramaticalizate pe deplin (p. 112). Din punct de vedere morfo-sintactic, ele par articole propriu-zise numai la superlativ relativ. *Cel* apare ca un element de specificare deictică. *Cel, cea. . .* au, în ultimă instanţă, rol fundamental de demonstrative (p. 113).

Sprijinind teza Mariei Manoliu-Manea a interpretării lui *cel, cea. . .* ca pronume semiindependente (*Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1968, p. 91), G. G. Neamţu scoate în evidenţă obligativitatea ca *cel, cea. . .*să apară însoţite de determinanţi. Într-o analiză sintactică, *cel. . .* poate fi analizat separat (*Despre calitatea de pronume a lui cel (cea, cei, cele)*, CL, 15, nr. 2, iulie — decembrie, 1970, p. 313—322.

Descrierea structurilor în termeni de constituenți imediați ni se pare cea mai indicată pentru predarea limbii române ca limbă străină, cu condiția să fie surprinse toate tipurile de bază și să fie urmate de exerciții suficiente pentru ca structurile să devină automatisme. Evident, descrierea în termeni de simboluri nu va face parte din lecția propriu-zisă, pe aceste modele însă se va exersa.

Dată fiind diversitatea de valori pe care le pot avea *cel, cea. . .*, propunem o prezentare a lor în funcție de caracterul obligatoriu sau facultativ al ocurenței lor [3].

A) *Ocurență obligatorie*

a) *superlativ relativ*

1) $S_N^\frown DEF^\frown CEL^\frown MAI^\frown Aj^\frown DIN^\frown S_{Ac\ sg}$ [4]

Studentul cel mai bun din grupă

2) $S_N^\frown DEF^\frown CEL^\frown MAI^\frown Aj^\frown DINTRE^\frown \left\{ \begin{matrix} \text{Pr. pers. Ac pl} \\ \text{TOT Ac pl} \\ S_{Ac\ pl} \end{matrix} \right.$

Studentul cel mai bun dintre noi

3) $CEL^\frown MAI^\frown AJ^\frown S_N$

Cel mai bun elev

4) $CEL^\frown MAI^\frown Aj^\frown S_N^\frown DIN^\frown S_{Ac\ sg}$

Cel mai bun student din grupă

5) $CEL^\frown MAI^\frown Aj^\frown S_N^\frown DINTRE^\frown \left\{ \begin{matrix} \text{Pr. pers. Ac pl} \\ \text{TOT Ac pl} \\ S_{Ac\ pl} \end{matrix} \right.$

Cel mai bun student dintre noi.

Remarcăm incompatibilitatea S_N cu UN.

După prezentarea modului de formare a superlativului relativ, studenții îl vor exersa prin utilizarea celor cinci structuri în diverse tipuri de exerciții.

Exercițiile formează partea cea mai importantă a lecției. Urmînd modelelor date, ele trebuie să le transforme pe acestea în automatisme. Exercițiile trebuie să îndeplinească următoarele condiții: un stimul, dat studenților din afară, trebuie să provoace răspunsul; prin convenție, studentul reacționează la stimul; această convenție se dă ca model la

---

[3] În elaborarea programei de gramatică, predarea lui *cel, cea. . .* trebuie să fie precedată de declinarea substantivului, articulat enclitic și proclitic, cu adjectiv postpus și antepus și de preezentarea formelor de N. Ac. ale numeralului ordinal. E recomandabil ca în aceeași lecție să fie inclusă declinarea numeralelor cardinale și ordinale pentru comparații utile. În caz contrar, ele trebuie să preceadă lecția.

[4] S = substantiv; N = nominativ; G = genitiv; D = dativ ; Ac = acuzativ; sg = singular; pl = plural; DEF = articol hotărît enclitic; UN = articol nehotărît proclitic; CEL = *cel, cea, cei, cele*; Aj = adjectiv; Pr = pronume; pers = personal; pos = posesiv; CÎȚIVA = pronume (adjectiv) nehotărît *cîțiva, cîteva*; Nr = numeral; card = cardinal; ord = ordinal; Av = adverb; prep = prepoziție (unele prepoziții au fost date lexical: DE, DIN, DINTRE pentru că nu permit substituirea cu alte prepoziții. La fel adverbul MAI); TOT = adjectivul *tot, toată, toți, toate*. Semnul ^ reprezintă concatenarea a doi constituenți; paranteza ( ) indică apariția facultativă a unui constituent, iar paranteza { } simbolizează alegerea opțională între două secvențe în distribuție complementară.

începutul fiecărui exercițiu, sub formă de stimul și răspuns ; în comparație cu modelul, stimulii nu trebuie să conțină dificultăți noi și nici un echivoc. Fiecare exercițiu trebuie să conțină cel puțin șase răspunsuri, provocate prin șase stimuli ; toate răspunsurile unui asemenea exercițiu trebuie să urmeze un model sintactic fix, oferit în convenție [5].

Exercițiile vor răspunde la două tehnici esențiale : substituție și transformare. În substituție se pleacă de la o frază de bază, în care studentul operează substituirea unei (unor) unități după un model dat. Se va respecta obligatoriu poziția unității substituite. Pe cînd la substituție automatizarea limbii poate fi realizată în mod inconștient, la transformare, deși studentul repetă mereu același model sintactic, el produce propoziții noi, aplicînd tuturor stimulilor mecanismul stabilit prin convenție. Întîlnim aici un element lingvistic creator. Orice exercițiu de transformare poate deveni un mic dialog între profesor și student.

Dăm mai jos cîteva tipuri de exerciții :

I) Înlocuiți adjectivele la gradul superlativ relativ din propozițiile următoare prin stimulii dați, punînd în evidență formele *cel*, *cea*, *cei*, *cele*. Faceți acordurile necesare :

a) Model
El a primit cel mai frumos cadou
(cravată)
El a primit cea mai frumoasă cravată

b) Model
El a primit cadoul cel mai frumos
(cravată)
El a primit cravata cea mai frumoasă

II) Reluați propoziția interogativă de mai jos înlocuind partea a doua a acestei propoziții prin stimuli dați. Formulați răspunsuri dînd atenție formelor *cel*, *cea*, *cei*, *cele* :

Model
Care casă e mai frumoasă, cea înaltă ?
Da, cea înaltă e mai frumoasă.

a)	b)
monument	monumente
copac	copaci
bibliotecă	biblioteci
dulap	dulapuri
clădire	clădiri
perete	pereți

III) Construiți propoziții. Puneți pe *cel*, *cea*, *cei*, *cele* din coloana a patra la dativ. Faceți acordurile.

Dau	cartea	colegei	cel	nou
oferă	dicționarele	studenților	cea	tînăr
Împrumutăm	notițele	prietenelor	cei	înalt
ceri	caietele	profesorului	cele	subțire
.	.	.	.	
.	.	.	.	.

Ex. : Dau cartea colegei celei noi.

[5] Vezi R. Richterich, A. M. J. Stott, M. Dalgalian, O. Willeke, *Manual pentru o predare activă a limbilor*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. XIII—XIV.

Asemenea exerciţii, cît mai variate ca tipologie, trebuie efectuate pentru toate structurile cu *cel, cea...*, acordîndu-se atenţie tuturor cazurilor.

Vocabularul folosit în exerciţii trebuie să fie compus din cuvinte cunoscute. Stimulii trebuie să aibă acelaşi privilegiu de ocurenţă şi să facă parte din aceeaşi sferă semantică. La exerciţiul III, de exemplu, dacă avem pe verticală 6 cuvinte, vom obţine, prin efectuarea lui, 24 de propoziţii.

b) La următoarele structuri, ocurenţa obligatorie a lui *cel (cea...)* e condiţionată de context. Apariţia lor nu e posibilă decît în partea a doua a enunţului, ca reluare a unei structuri cu termenul determinat exprimat.

6) CEL^Aj

Cei absenţi

7) CEL^MAI^Aj

Cea mai bună

8) CEL^MAI^Aj^DIN^$S_{Ac\ sg}$

Cel mai bun din grupă

9) CEL^MAI^Aj^DINTRE^{$S_{Ac\ pl}$ / TOT Ac pl / Pr. pers. Ac pl}

Cel mai bun dintre toţi

10) CEL^Prep^S (cazul lui S e cel impus de prepoziţie: Ac, G, D):

Cele de lemn
Cele de dinaintea casei[6].

11) CEL^DE^Av
Cei de azi

12) CEL^AL^ ⟵ {S_G^DEF / Pr. pos. / CÎŢIVA$_G$^(S_G) / UN^S_G}

Cel al prietenilor

c) *Cel, cea...* s-a păstrat ca element obligatoriu în componenţa unor nume proprii de persoană: *Ştefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ioan Vodă cel Viteaz* etc.

d) În paralel cu structura Nr card^S_N (în care S_N are prezenţă obligatorie)[7], limba română mai dispune de încă o structură cuprinzînd pe *cel, cea...* cu o ocurenţă obligatorie:

13) CEL pl^Nr card^(S_N)
Cei doi (studenţi)

---

[6] Ca şi în cazul altor determinări prepoziţionale ale unui substantiv ca centru, prepoziţiile cu genitivul vor fi compuse cu DE (DIN): *de dinaintea.*

[7] În cazul că n-a fost încă predată declinarea numeralului cardinal, e momentul potrivit pentru a-i da întreaga paradigmă: N doi studenţi; G... a doi studenţi; D.. la doi studenţi...

Diferența dintre cele două tipuri de structuri le poate fi explicată studenților străini prin comparație cu articularea proclitică sau enclitică a substantivului. Se poate face paralela *Cei doi studenți — studenții, cei* fiind un fel de articol hotărît enclitic pentru numeral. Dealtfel, pentru alte limbi, *cel* din structura 13 se traduce prin articol hotărît :
rom. cei doi studenți ; fr. les deux étudiants ; engl. the two students

Studenților străini trebuie să li se atragă atenția asupra faptului că, spre deosebire de franceză și engleză, de exemplu, unde prezența substantivului e obligatorie, în limba română ea e facultativă (un argument în plus în favoarea tezei că în această construcție *cel* este pronume).
e) Caracterul obligatoriu al lui *cel. . .* se mai manifestă și cînd *cel* este parte componentă a pronumelor relative compuse *cel ce, ceea ce, cel care, cea care* [8].
B) Există o situație în care *cel. . .* poate avea *ocurență obligatorie sau facultativă* în cursul paradigmei. Este cazul structurii

14) CEL^DE^Nr ord^S_N

Cea de-a doua (studentă) (topica inversă e imposibilă) care apare în paralel cu structura

S_N^DEF^Nr ord
Clasa a doua

și

Nr ord^S_N
A doua clasă

Am amintit mai sus de necesitatea ca prezentarea numeralului ordinal să preceadă expunerea lui *cel, cea. . .* Ceea ce ne-a făcut să dăm structura 14 diferită de 13 este tocmai obligativitatea lui *cel. . .* la G, D fără posibilitatea unor forme paralele de genitiv-dativ pentru structura S_N^DEF^Nr ord ((UN)^Nr ord^S_N). În timp ce la N_{Ac} ocurența lui *cel. . .* e facultativă [9], el este obligatoriu la G—D (. . .celui de-al doilea). Prezența lui *cel. . .* are marele avantaj de a face posibilă exprimarea cazurilor, întrucît altfel numeralul ordinal e invariabil [10].

Ca și la punctul d, putem explica diferența dintre structurile paralele citate tot prin comparație cu articularea proclitică și enclitică a substantivului. Traducerea formelor cu *cel. . .* se face în franceză și engleză tot prin articol hotărît :

Remarcăm prezența obligatorie a substantivului în construcție. În paralel se va prezenta întreaga paradigmă a construcției de la punctul d) (structura 13) : N cei doi (studenți) G. . . celor doi (studenți) ; D. . . celor doi (studenți) ; Ac — (pe) cei doi (studenți). Remarcăm ocurența facultativă a substantivului. Exercițiile vor avea în vedere întreaga paradigmă, selectînd exemple de genuri diferite.

[8] Considerații asupra caracterului unitar al lui *cel ce, cel care* : În timp ce pe *cel(a)care* îl putem dizloca, *ceea ce* și *cel ce* se comportă ca o singură unitate. Prin valoarea lor neutrală ele pot fi considerate o categorie distinctă (A. Bidu **Cel(a) ce** *și* **cel(a) care**, SCL, XVII, nr. 1, 1966, p. 87—93). Deși indivizibil semantic, *ceea ce* e divizibil sintactic (St. Hazy, *Note sintactice*, LR, XV, nr. 1, 1966, p. 103—106). Întrucît are caracter neutral, *cel ce* poate fi considerat o singură, unitate (V. Iancu, *Sintaxa pronumelui* **cel ce**, „Buletin științific", Seria A, filologie, pedagogie, marxism-leninism, 1, nr. 1, 1969, p. 39—41). Împotriva disocierii pronumelor relative compuse pledează și Gr. Brâncuș, *Sinteze de limba română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, p. 71 și 149.

[9] Vezi *Structura morfologică a limbii române contemporane*, p. 179.

[10] *Ibidem.*

rom. cea de-a doua lecție ; fr. la seconde leçon ; engl. the second lesson.
C) În alte situații, *cel* are o *ocurență facultativă* :

15) S_N^DEF^(CEL)^Aj
Ziua (cea) senină

16) S_N^DEF^(CEL)^Prep^S
Casa (cea) de piatră (cazul substantivului e impus de prepoziție).

Pentru a deveni frecventă, structura are nevoie de încă un determinant :

17) S_N^DEF^(CEL)^Aj^Prep^S
Casa cea mare de piatră

18) S_N^DEF^(CEL)^DE^Av
Întîlnirea (cea) de mîine

Din punctul de vedere al determinării, construcțiile de mai sus, cu sau fără *cel. . .*, sînt oarecum echivalente. *Cel. . .* adaugă o nuanță vag demonstrativă construcției, dublînd într-un fel, în această situație, articolul enclitic, pe care-l presupune cu necesitate. În situații ca cea din structura 17, cînd între substantiv și determinant se intercalează alte elemente, *cel. . .* se conservă pentru că face mai clară relația dintre determinant și substantivul regent [11].

Dealtfel, în afara superlativului relativ, *cel, cea. . .* se substituie în oricare altă construcție printr-un demonstrativ obișnuit sau prin zero [12].

---

[11] *Ibidem*, p. 178.
[12] Vezi *Morfologia numelui în protoromână*, p. 112.

CONTRIBUȚII ALE TRANSILVANIEI LA FORMAREA VOCABULARULUI NEOLOGIC AL ROMÂNEI LITERARE

DE

DOINA DAVID

Studiind formarea normelor unitare ale românei literare moderne, cercetătorul trebuie să aibă în vedere îndeosebi selectarea acestora din variantele literare existente, constituite prin influențe culturale externe și pe „baze dialectale" [1], diferite de la o provincie la alta.

Cu toate acestea, referirile la modul în care s-au impus, de pildă, neologismele caracteristice fiecărei provincii în parte nu sînt prea numeroase în literatura noastră de specialitate, iar dicționarele românești nu ne oferă, cu adevărat, o istorie completă a cuvintelor; de criteriul „geografic" s-a ținut seama, eventual, în cercetarea variantelor fonetice sau morfologice ale neologismului. Îi revine profesorului Al. Niculescu meritul de a fi atras atenția recent asupra importanței studiului „circulației culturale interzonale", adică a circulației neologismelor latino-romanice de la o „zonă de cultură" românească la alta și de la o epocă la alta [2]. Vom prezenta în lucrarea de față un aspect al acestui proces, plecînd de la analiza unor texte scrise la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Avem în vedere, de fapt, unele contribuții ale cărturarilor ardeleni la configurarea vocabularului neologic al românei literare.

Cu toate că numeroase texte scrise în Transilvania între 1880 și 1920 reflectă „integrarea" deplină în normele Regatului, se mai păstrează, totuși, în această perioadă — așa cum am constatat cu alt prilej [3] — o variantă literară ardelenească, individualizată îndeosebi prin „regionalismele ei culte" [4]. Procesul complex al unificării va continua mult timp după Unirea din 1918, constatat uneori chiar de contemporani. Astfel, S. Pușcariu (LR, 414) se referă la o serie de germanisme și latinisme pe care le-au impus transilvănenii în limba literară din „Țara Veche": *a convorbi*, *a contopi*, *claviatură*, *șahist*, *corectură*, *morb*, *conturb*, *anză*, *a sista*, *a prelua*, *pertractare* etc.; acestor observații ale sale, infirmate, totuși, parțial de

---

[1] Utilizat pentru epoca modernă, termenul *bază dialectală* trebuie să comporte, așadar, accepția complexă de fond popular și cult în același timp, „dialectal" însemnînd ceea ce ține de un anumit „dialect" literar.

[2] Vezi lucrările lui Al. Niculescu: *Les emprunts du type -(ț)ie /-(ț)iune: un aspect socio-culturel de l'occidentalisation romane du roumain*, RRL, XIX, 1974, nr. 6, p. 520—524; *Le roumain littéraire entre l'orient et l'occident (XVIII—XIX siècles). Une analyse socio-culturelle*, corapport à III-e Congres international d'études du sud-est européen, Bucarest, sept. 1974. Published by Office of Information and Documentation in Social and Political Sciences.

[3] Doina David, *Contribuții la studiul limbii române literare din Transilvania (1880 — 1920)*, teză de doctorat, 1975.

[4] Termenul este utilizat de Th. Hristea: *Elemente regionale în limba operei lui Caragiale*, în *Contribuții la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1958, p. 224.

evoluția ulterioară a limbii române literare, li se adaugă mărturiile unor nespecialiști, cărturari cu preocupări filologice. Interesante sînt, de exemplu, următoarele constatări ale ziaristului bănățean Isaia Tolan: „Sînt obișnuite azi în publicistica bucureșteană dintre cuvintele și expresiile ce figurau la 1913 între ardelenismele colecționate de d. Banciu: *agende*, *acurateță* (trecut și în broșura *Noile reguli ale Academiei Române*, 1932), *asanare*, *asanez* (la 1913 *sanez*), *concesionez*, *conștiu*, *convenire*, *dezavuez*, *excepționez*, *investighez*, *impediment*, *înscenez*, *investesc* (bani într-o afacere), *inițiat* (lucrul acesta a fost inițiat de cutare), *persuasiune*, *persuasiv* (în lista d-lui Banciu *persvadez*), *referent*, *regnicolar* (pînă acum numai pejorativ), *pertractare* (pînă deunăzi peiorativ, astăzi de cele mai multe ori fără nici o nuanță de ironie), *preiau*, *preluare*, *paușal*, *mă validitez*, *năzuim într-acolo* [...]. Trebuie socotite tot ca ardelenisme expresiile [...] împămîntenite de oamenii politici în anii din urmă: *ministrul țării*, (trecută și-n ultimul volum politic al d-lui Iorga), *ministru al țării*, *guvernul țării*, *guvernul de totdeauna*, *guvernul de oricînd*. Alte ardelenisme trecute în Vechiul Regat: *pensionez*, *examen de maturitate*, *față cu*, în loc de: *față de*" (DO, 132).

Încercarea de a verifica asemenea afirmații sau de a semnala o serie de regionalisme culte, ulterior generalizate, plecînd de la observațiile contemporanilor preocupați de „cultivarea" limbii literare pretinde o cercetare aprofundată și dificilă, constituind totuși, după opinia noastră, calea cea mai directă de soluționare a problemei contribuției unei provincii la fixarea lexicului neologic dintr-o anumită etapă [5]. Majoritatea termenilor la care ne referim în lucrarea de față au fost respinși ca ardelenisme, fiind simțiți astfel de contemporani; mărturiile acestora reprezintă atestări de o valoare deosebită tocmai pentru că sînt făcute „pe viu" de niște cărturari pentru care discernerea regionalismelor era fundamentală în preocuparea lor de unificare a limbii literare. În cercetarea noastră, raportarea la filieră, utilizată parțial de S. Pușcariu, rămîne un criteriu însemnat, cu toate că rezultatele la care ne conduce nu sînt întotdeauna la fel de satisfăcătoare; aplicarea exclusivă a criteriului etimologic nu aduce argumente convingătoare pentru a reconstitui evoluția unui neologism de la o anumită variantă literară la limba literară unificată.

1. Verificînd semnalările contemporanilor prin confruntarea lor cu textele epocii, ținînd seama de frecvența termenilor și de etimologia lor, încercăm să relevăm, în continuare, o serie de cuvinte, sensuri și sintagme pe care româna literară le datorează (sau le-a datorat) în cea mai mare măsură cărturarilor transilvăneni; convinși de complexitatea deosebită a schimbărilor în limbă, în analiza noastră *noțiunea de etimologie multiplă sau mixtă* [6] *va rămîne*, *însă*, *esențială*.

Astăzi învechit sau, mai exact, avînd o utilizare restrînsă, neologismul *atestat* s. „certificat", „dovadă", putea fi întîlnit în secolul al XIX-lea

---

[5] Sîntem convinși, desigur, de faptul că o cercetare exhaustivă a textelor epocii ar duce la rezultate mai sigure și mai bogate.

[6] Vezi pentru noțiunea de „etimologie mixtă": Th. Hristea, *Contribuții la studiul etimologic al neologismelor românești*, LR, XXII, 1973, nr. 1, p. 3 sqq; *Limba română contemporană*. Fasc. I. *Lexicologie*, I, Timișoara, 1972, p. 187, 188.

în toate cele trei provincii românești (cf. DA, DC etc.). Totuși, așa cum dovedesc, de exemplu, unele texte din epoca Unirii din 1918, termenul caracteriza în mod deosebit varianta literară ardelenească : în *Regul.* (text transilvănean) *atestat* apare aproape neconcurat de sinonimele cu circulație mare în Moldova și Muntenia. Pe 13 pagini (11—21 și 33—36) îl întîlnim de 17 ori : „*atestat* de la primăria comunală [privind venitul] " (12), „*atestat* de cvalificațiune învățătorească" (17), „*atestat* de frecventare [a școlii]" (34), „*atestat* (absolutor) netimbrat" (35) etc.; am înregistrat o singură dată sinonimul *certificat.* În schimb, cuvîntul nu apare în *Regul.* 1922, text publicat în Muntenia. Întîlnim aici echivalente ca : *certificat* (29, 30), *act* (64) etc. Vitalitatea termenului în Transilvania, dovedită și de existența, în graiurile populare, a variantei *atiștație*, se datorează limbilor „oficiale" din această provincie. Termenul este considerat, dealtfel, în lucrările noastre lexicografice, împrumut din latina medievală [7] sau din germană (cf. DA, CADE, Scriban, D., DM, DN. În explicarea etimologiei lui nu poate fi neglijat nici rs. *attestat*).

A conturba vb. („*să nu se conturbe* ordinea" : *St.*, 52) este menționat în DA ca latinism învechit, utilizat însă în Transilvania și Bucovina. A. Banciu (CV, 64) îl consideră ardelenism și-i opune sinonimele *deranja*, *importuna*, *neliniști*, singurele întîlnite de el în textele din Muntenia și Moldova. Cuvîntul a revenit în repetate rînduri în atenția transilvănenilor preocupați de limba literară. El este amintit, de pildă, într-un articol din „Tribuna" 1902 [8], ca exemplu de termen cunoscut exclusiv de ardeleni ; peste aproape treizeci de ani, S. Pușcariu [9] îl citează din nou ca regionalism și, mai tîrziu (LR, 414), chiar ca „ardelenism ridicul". Textele publicate între cele două războaie mondiale par să confirme caracterul regional al neologismului : în MO, 1925 am întîlnit doar „încercare de *a tulbura* lucrările [. . .]" (3369), „un act de *tulburare* în lucrările dvs. parlamentare" (3369). Dicționarele secolului al XIX-lea nu atestă termenul, cu o singură excepție, LM, unde se face următoarea precizare : „din *con* și *turbare* cu înțeles de *turburare*", *con-* fiind un element însemnat al „formei" limbii (p. X), indicînd pluralitate „în obiect" sau „în subiect"[10] (cf. *convenire*, *concurere*, *conscriere* etc., exemple menționate în LM). *Conturba* poate fi considerat, așadar, un „derivat" [11] latinist. Sensul cuvîntului este definit, de asemenea, în LM prin raportare la *a turba* sau *turbura foarte: „a turba* sau *turbura foarte*, și, de aci, a pune în desordine, a confunde". Chiar dacă nu toate nuanțele de sens „proprie" și „metaforice" propuse de Laurian și Massim (*conturba* putea fi folosit în sintagme cu substantivele *minte*, *suflet*, *inimă*) s-au impus, termenul se răspîndește destul de mult în limba literară actuală cu accepții consemnate în LM (fiind totuși considerat latinism regional în DM).

---

[7] Vezi G. Țepelea, *Corelația limbă — literatură*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1974, p. 152.

[8] I. A. Basarabescu, *O reformă*, „Tribuna", 1902, nr. 46, p. 181.

[9] S. Pușcariu, *Ardelenisme în limba noastră*, „Drumul nou", I, 1931, nr. 35, p. 1.

[10] Cf. articolul *cu*.

[11] De fapt, cuvîntul este în română neanalizabil.

A decurge vb. era folosit de transilvăneni cu sensul „a se desfăşura", în sintagme ca *şedinţa decurge. . ., votarea decurge. . .* etc. Lui V. Oniţiu[12] o asemenea utilizare a verbului i se pare incorectă, ea fiind considerată calc după limba maghiară; cărturarul ardelean recomandă echivalentul „literar" *urmează*. Cu zece ani înaintea lui V. Oniţiu, un alt transilvănean cu preocupări filologice, S. Carpenişeanu, respinsese, de asemenea (*Graiul*, 16), regionalismul *a decurge* „a se desfăşura" („manifestaţiunea *a decurs* în linişte"), raportîndu-l la mg. *lefolyt* şi recomandînd sinonimele *a se petrece, a avea loc*. Majoritatea dicţionarelor noastre mai vechi nu consemnează sensul în discuţie al verbului. O accepţie apropiată este menţionată la Stamati, *Dision.*; sînt însă recomandate sintagme diferite de cele utilizate în Transilvania. În TDRG, CADE, Şăineanu, DU întîlnim doar *a decurge* „a rezulta", „a purcede", cf. fr. *découler* „être une conséquence de. . .". Numai în dicţionarul mai recent al lui A. Scriban cuvîntul este înregistrat cu sensul „a se desfăşura", explicat din lat. *decurrĕre*. Dicţionarul latinist al lui Laurian şi Massim menţionase, cu mult înainte, şi următoarea întrebuinţare: „lucrarea, tractarea, vorbirea *a decurs* de minune". Utilizarea verbului *a decurge* cu sensul „a se desfăşura" este explicată, aşadar, pe de o parte, prin modelul maghiar (V. Oniţiu, S. Carpenişeanu), pe de altă parte, prin cel latin (Laurian, Massim şi A. Scriban). Aceste explicaţii etimologice ar putea confirma, în ultimă analiză, faptul că (aşa cum afirmă V. Oniţiu şi S. Carpenişeanu) sensul în discuţie al verbului *a decurge* era mai caracteristic limbii literare din Transilvania decît celei din Muntenia şi Moldova, deşi el, în principiu, nu putea fi străin nici cititorilor munteni şi moldoveni ai dicţionarului latinist al lui Laurian şi Massim. Coincidenţa cu maghiara a influenţat, desigur, includerea verbului *a decurge* „a se desfăşura" între „ardelenismele" care urmau să fie îndepărtate din limba literară.

Pentru caracterul „ardelenesc" al sensului pledează şi faptul, cunoscut probabil de către latinişti, că în limba veche *a curge (cure)* însemna „a se desfăşura" (cf. DA). Forma nouă a cuvîntului, *de-* + *curge* „desfăşura", reflectă, de asemenea, o preferinţă latinistă, formulată, de pildă, în LM: „*de*, în compoziţiuni [. . .] serveşte [. . .] spre confortarea sensului cuprins în verbul simplu"[13]. Cf. *dejudeca* „judeca", *deobligament* „obligament", *decopia* „copia", *denumi* (într-un post) „numi", chiar şi *delătura* „înlătura"[14]. Reamintim că aceste formaţii apar foarte rar în dicţionarele nelatiniste, precum şi faptul că, datorită împrumuturilor şi calcurilor după latină, italiană, germană, maghiară, prefixul *de-* forma la începutul secolului mai multe derivate în Transilvania decît peste munţi. Toate acestea nu pot fi neglijate în studiul etimologic al verbului *a decurge*.

Tot astfel am putea admite contribuţia deosebită a cărturarilor ardeleni la menţinerea formei *decurs* „curs", atestată — e adevărat — şi în Muntenia şi Moldova, alături de varianta fără *de-*, datorată (mai cu seamă în locuţiunea *în decursul*) limbii franceze (cf. fr. *au cours de*).

---

[12] Vezi rubrica *Să ne îndreptăm limba*, „Transilvania", XXIV, 1903, nr. 3, p. 107.

[13] Vezi articolul *de*.

[14] Pentru *delătura*, vezi J. Byck, *Derivaţie şi sintaxă*, SCL, II, 1951, p. 126 şi R. Todoran, *Note lexicologice*, CL, XVIII, 1973, nr. 1, p. 39.

Sintagma *examen de maturitate*, caracteristică terminologiei şcolare din Transilvania, după cum rezultă, de exemplu, din lista de ardelenisme alcătuită de A. Banciu (CV, 57), nu este înregistrată în Stamati, *Dision.*, LM, TDRG, CADE, Scriban, D, iar în DLR atestările cele mai vechi sînt din textele ardeleneşti („Familia", 1891, scrierile lui I. Agîrbiceanu etc.). În regulamentele şcolare publicate după Unirea din 1918 în capitală, alături de *examen de bacalaureat* (*L. înv.*, 8, 9, 60) întîlnim şi *examen de maturitate* (*examen de bacalaureat, maturitate*: *L. înv.*, 10). Cf. şi sintagmele *diplomele de bacalaureat sau maturitate* (*L. înv.*, 10), *certificat de maturitate* (*L. înv.*, 14). După 1944 sintagma *examen de maturitate* s-a impus un timp în terminologia oficială.

A fini vb., *fine* s. (articulat, *finea* : Banciu, CV, 51), *finire* s., *finalmente* adv. apar deosebit de frecvent în textele scrise în Transilvania chiar după 1900, aşadar, după înfrîngerea teoretică a curentului latinist (*St.*, 14, 27, 36 etc; *Regul.*, 12, 20, 32 etc.) [15]. Chiar dacă aceste cuvinte erau utilizate şi în Muntenia şi Moldova (cf. DA, AAR, 20, 133 etc.), la generalizarea lor (într-o perioadă mai veche) în limba literară, contribuţia transilvănenilor a fost hotărîtoare. Avem în vedere succesul deosebit pe care l-au avut peste munţi, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ideile latiniştilor [16].

Filială s. este considerat de către S. Carpenişeanu (*Graiul*, 8) sinonim cu *sucursală* şi inclus în lista de cuvinte care aparţineau, potrivit informaţiei cărturarului ardelean, numai variantei literare din Transilvania. Şi S. Puşcariu menţionează în 1931 termenul [17] (considerat cuvînt romanic pătruns prin filieră germană) şi revine asupra lui în LR : „Ca în nemţeşte, ardelenii zic *filială*[...], ca în franţuzeşte românii din Vechiul Regat : *sucursală*[...]" (412). Ar fi riscant, totuşi, să acceptăm întru totul afirmaţiile lui S. Carpenişeanu şi S. Puşcariu şi astfel să considerăm păstrarea cuvîntului în limba literară de azi o contribuţie exclusivă a Transilvaniei; aceasta, pentru că cei doi termeni, *filială* si *sucursală*, redau noţiuni pe care specialiştii în economie şi contabilitate le ierarhizează (*sucursala* fiind mai autonomă decît *filiala*, care îi este subordonată). Cuvîntul *filială* era cunoscut, dealtfel, şi în Muntenia şi Moldova (cel puţin în perioada în care scrie S. Puşcariu); în CADE, Scriban, D, Şăineanu, DU, el este înregistrat fără nici o precizare în privinţa răspîndirii. *Filială* era utilizat în Transilvania mai mult decît *sucursală*, datorită, însă, organizării economice de aici [18] : de răspîndirea deosebită a termenului în Ardeal sîntem obligaţi, totuşi, să ţinem seama în cercetarea etimologică. Etimologia propusă în DN (fr. *filiale*, it. *filiale*) ne apare astfel incompletă, deoarece nu se aminteşte germ. *Filiale*, după cum este insuficientă expli-

---

[15] Cf. Doina David, *Problemele limbii literare în cultura Transilvaniei (1880—1918)*, AUT, XI, 1973, p. 51—67.

[16] Vezi I. Breazu, *Succesul sistemului etimologic în Transilvania*, în *Studii de literatură română şi comparată*, vol. I, Edit. Dacia, Cluj, 1970, îndeosebi p. 73—87 şi 88 sqq.

[17] S. Puşcariu, *Germanisme în limba română din Ardeal*, „Drumul nou", I, 1931, nr. 37, p. 1.

[18] Informaţie orală de la economistul V. Şchiopescu.

caţia din CADE sau Scriban, D., unde cuvîntul este raportat exclusiv la limba germană.

Impediment s.n. „piedică", „obstacol" este, de asemenea, considerat de A. Banciu (CV, 67) regionalism, iar de Isaia Tolan (DO, 132), ardelenism impus în limba literară după aproximativ un deceniu de la Unire. Cuvîntul nu este înregistrat în Stamati *Dision.*, TDRG, CADE, Şăineanu, DU, Scriban, D. În DA găsim precizarea : „În Ţara Veche mai ales ca termin juridic". Nu excludem posibilitatea dezvoltării în limba literară actuală a sensului juridic iniţial, adică un schimb firesc între stiluri. Datele pe care le oferă, însă, dicţionarele, precum şi originea latină a neologismului (cu toate accepţiunile lui) sînt argumente care ne îndreptăţesc să admitem că sensurile actuale ale cuvîntului s-au impus şi datorită contribuţiei deosebite a cărturarilor ardeleni latinişti. Dovadă, faptul că *impediment* apare în LM definit astfel : „obstaclu ; dificultate".

Pertracta(re) vb. şi s. este un latinism (atestat, de exemplu, în LM sau la T. Cipariu [19]), caracterizat astfel în 1890 de S. Carpenişeanu : „cuvînt cunoscut exclusiv în Transilvania" (*Graiul*, 7). Observaţia cărturarului ardelean este confirmată de Stamati, *Dision.*, TDRG, Şăineanu, DU, unde nu apar nici verbul şi nici substantivul *pertractare*. Termenul este inclus, de asemenea, în lista de regionalisme alcătuită de A. Banciu (CV, 70). Îl înregistrăm deosebit de frecvent în textele ardeleneşti juridico-administrative din perioada 1900—1920 : „senatul şcolar *pertractează* şi decide cauzele disciplinare ale profesorilor" (*St.*, 45) ; „va însemna pe scurt lecţiunea *pertractată* în fiecare oră" (*Regul.*, 23) ; „predă acestuia [sinodului] actele de alegere spre *pertractare* canonică" (*St.*, 37. Şi *St.*, 12, 19, 20, 22, 46 etc.). *Pertracta(re)* era sinonim, aşadar, cu *dezbate(re)*, după cum ne informează şi S. Carpenişeanu (*Graiul*, 7. A. Banciu recomanda însă, pentru substantiv, echivalentele *tratative*, *negociere*. Cf. CV, p. 70). După Unirea din 1918, într-o perioadă relativ scurtă, termenul s-a impus în limba literară din Muntenia şi Moldova. Dacă în CADE e considerat încă ardelenism, în lucrarea lui Isaia Tolan, DO, apărută la un interval neînsemnat, se constată prezenţa cuvîntului — lipsit de valoarea peiorativă iniţială — în publicistica bucureşteană. Scriban, D, înregistrează, atît verbul, cît şi substantivul, fără a mai menţiona răspîndirea lor regională. Verbul are azi o nuanţă livrescă (DN).

Referent s. „cel care întocmeşte un referat" este semnalat ca ardelenism[20], de pildă, de către S. Carpenişeanu (*Graiul*, 7). În locul termenului, autorul recomandă echivalentul *raportor*, utilizat în mod obişnuit în Muntenia şi Moldova [21]. Deşi preferinţa pentru *raportor* se reflectă în textele munteneşti dintre cele două războaie mondiale (cum rezultă, de exemplu, din MO, 1925, 587, 754, 3381 etc.), în 1932, Isaia Tolan (DO, 132) constată că

---

[19] De exemplu, la T. Cipariu, *Gramatec'a limbei romane*. Partea I. *Analitica*, Bucuresci, 1869, p. XIII.

[20] T. Maiorescu relevase ca incorectă şi sintagma *referitoriu la. . .*, întîlnită în limba jurnalelor din Austria ; de asemenea, *referată* „raport" (cf. *Critice*, Bucureşti, EPL, 1966, p. 40—41).

[21] În AAR (Partea administrativă şi dezbaterile) termenul apare deosebit de frecvent ; nu am înregistrat, însă, sinonimul *referent*.

ardelenismul *referent* apare în presa bucureșteană. În majoritatea dicționarelor noastre vechi (Stamati, *Dision.*, TDRG, CADE, Șăineanu, DU, Scriban, D), cu toate că se consemnează aproape întotdeauna familia cuvîntului (în CADE : *refera* și *referi*, *referendar*, *referente*, *referitor*, *referat*), acesta nu apare. Singurul dicționar vechi unde este înregistrată forma *referente*, adjectivală însă („judicele *referente*"), este LM ; ca substantiv, se recomandă aici *referendar* (atestat și la Stamati, *Dision.*, CADE, Scriban, D). Latiniștii au conceput o organizare riguroasă a „familiei" verbului *a referi*, astfel încît fiecărui cuvînt sau variante formale să-i corespundă o anumită valoare morfologică și semantică, strict diferențiată de a celorlalte (cf. LM, *Prefatione*) ; limba nu s-a conformat, însă, întru totul sistemului preconizat de etimologiști. *Referente* se întrebuința în Transilvania mai cu seamă ca substantiv : „presintă raportul asupra cererilor intrate la concursul [. . .]. Examinînd cererile și documentele presentate de concurenți [. . .] *referentele* constată [. . .] " (*Trans.*, 150) ; „George Barițiu, *referente*" (*Trans.*, 62). *Referente* reprezintă, de fapt, o formă latinizată a substantivului *referent*, împrumutat din germană (germ. *Referent*). Dealtfel, cele două variante se utilizau concomitent ; ele pot fi atestate chiar pe aceeași pagină (*Trans.*, 151).

Aceste fapte, care pledează pentru o contribuție deosebită a cărturarilor transilvăneni la impunerea termenului *referent*, nu pot fi neglijate în reconstituirea istoriei cuvîntului, chiar dacă prezența lui în limba literară ar putea fi explicată și prin existența unui număr mare de nume de agent cu aspect asemănător : *concurent*, *repetent*, *asistent*, *emitent*, *absolvent*, *recenzent* etc. (cf. DI).

A sista vb. este considerat germanism (cf. germ. *sistieren*) de către S. Pușcariu [22]. Lingvistul clujean observă că termenul era caracteristic variantei literare transilvănene. În LM, singurul dicționar vechi în care este înregistrat cuvîntul, acesta apare cu forma latinizată *sistere* și cu întrebuințări mai variate decît cele care s-au impus în limba literară : alături de *a siste laborile*, se recomandă, de exemplu, „a siste carul, caii [. . .]". Incompletă în DN (unde se ia în considerare exclusiv lat. *sistere*), etimologia termenului constituie un argument pentru caracterul său regional, așadar, în favoarea afirmației lui S. Pușcariu. Pentru aceasta pledează, de asemenea, faptul că, în afară de LM, dicționarele noastre vechi (Stamati, *Dision.*, TDRG, CADE, Scriban, D) nu înregistrează cuvîntul, el fiind absent și din unele texte administrative redactate în Muntenia și Moldova, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În *L. urb.* apar doar sinonimele *a închide* și *a suspenda* (18, 20 etc.) ; se întrebuințau, eventual, *a întrerupe*, *a opri*, *a ține*, *a cumpăni* etc. (exemple din Stamati, *Dision.*, articolul *suspenzie*). Aceste echivalente ale termenului vor fi, în general, utilizate și după Unirea din 1918 (*suspendările alegerilor* : *L. elect.*, 44 ; *închiderea discuțiunii* : MO, 1925, 3363 ; *ridicăm ședința* : MO, 1925, 758, 3363 etc.), unele păstrîndu-și încă actualitatea. În deceniul al patrulea al secolului nostru (cf. S. Pușcariu, LR, 414), ardelenismul *a sista* „se încetățenise de-a binelea" în limba literară unificată, comple-

[22] S. Pușcariu, *Germanisme*. . ., p. 1.

tînd cu o nuanţă mai tehnică decît a multora dintre corespondente vechea serie sinonimică.

2. Unele cuvinte, a căror prime şi adesea numeroase atestări apar în textele transilvănene scrise înainte de Unirea din 1918, sînt prezente în conştiinţa majorităţii vorbitorilor de azi ca fapte de limbă care reflectă schimbările politico-administrative de după al doilea război mondial. Putem vorbi, de fapt, despre *re-împrumutarea* sau *re-crearea* acestor termeni, dovedită de *circulaţia* lor limitată între cele două războaie mondiale şi, eventual, de sintagmele noi în care apar [23].

În faţa unor asemenea transformări, vorbitorii limbii române literare nu se aflau însă în condiţii identice. Întrucît avem în vedere o perioadă limitată de timp, admitem că în conştiinţa lingvistică a cărturarilor de origine transilvăneană nu s-au produs propriu-zis reînnoiri, ci doar modificări în repartiţia fondului lexical activ şi a celui pasiv. Teoretic, am putea accepta că ardelenii cu funcţii politice şi administrative au contribuit în mod deosebit, după 1944, la generalizarea unor termeni ca *adjunct*, *agende*, *convocator*, *prezidiu* etc. Utilizarea în analiză a criteriului etimologic confirmă, în unele cazuri, opinia noastră. Iată, de pildă, „istoria" cuvintelor *adjunct* şi *prezidiu* :

Adjunct s. şi adj., cu varianta *adiunct* (datorată pronunţiei germ. *Adjunkt)* este atestat în textele administrative ardeleneşti de la începutul secolului al XX-lea : *învăţător adiunct* (*Regul.*, 38), *învăţător suplent ori adiunct* (*Regul.*, 11) (alături, însă, de *locţiitor* : *Regul.*, 23 ; *substitut* : *Regul.*, 32 ; *suplent* : *Regul.*, 36). Termenul, germanism [24], fusese cunoscut în prima jumătate a secolului al XIX-lea şi în Principate (cf. Stamati, *Dision.*), fără a se impune însă, cum afirmă şi autorii DA. Dovadă, el nu apare într-un text administrativ publicat în 1864, unde este suplinit, în mod constant, de sinonimul *ajutor* (*L. urb.*, 33, 34, 35). În LM, *adjunct* este înregistrat cu asterisc, mijloc prin care autorii dicţionarului îşi propuneau să pună în evidenţă cuvintele considerate mai noi, recunoscînd prin aceasta, în realitate, caracterul lor artificial. „*Adjunct* este un termen al biurocraţiei austriece, împrumutat din franţuzescul *adjoint*, pentru care în Ţara Veche se întrebuinţează corespondentul său românesc *ajutor*", constată, în LR (412), S. Puşcariu. Între cele două războaie mondiale, cuvîntul se întrebuinţa încă numai în Transilvania şi Bucovina, aşa cum rezultă şi din alte scrieri ale lingvistului clujean [25]. Caracterul lui regional este, de asemenea, dovedit de textele juridico-administrative publicate în capitală; înregistrăm obişnuit în această perioadă : *director ajutor* (*L. înv.*, 45, 46), *subdirector* (*L. înv.*, 49 ; MO, 1933, 6284), *ajutor de secretar* (LSR, 155) etc., şi nu *director adjunct*, *secretar adjunct* (exemple din DC) etc. Modificîndu-şi parţial sintagmele şi pierzîndu-şi, totodată

---

[23] Asupra acestui aspect ne-a atras atenţia prof. Al. Niculescu în raportul prezentat în calitate de referent oficial, la susţinerea tezei noastre de doctorat.

[24] Cf. şi S. Puşcariu, *Germanisme...*, p. 1.

[25] *Ibidem.*

caracterul regional, germanismul [26], cu contribuția esențială a transilvănenilor, este, însă, repus în circulație după 1944.

Sensurile cuvîntului *prezidiu* s. („organ de conducere al unei adunări, a unei instituții etc.; persoanele care dețin această conducere" : DN) și sintagmele în care apare el azi (*a alege prezidiul, a numi în prezidiu, a lua loc la masa prezidiului* etc.) sînt comune cu ale rs. *prezidium*; această constatare reprezintă un argument însemnat în determinarea vechimii termenului în limba română literară. Într-adevăr, el nu este înregistrat în dicționarele noastre mai vechi (Stamati, *Dision.*, TDRG, CADE, Scriban, D); lipsește, de asemenea, din numeroase texte juridico-administrative scrise în Moldova și Muntenia înainte de al doilea război mondial (de exemplu, din procesele verbale publicate în MO, 1925, 525, 759, 3351 etc.). În locul lui se utiliza, eventual, în Principate echivalentul *birou* : La fiecare serie, fiecare cameră își alege [. . .] al său prezident, ai săi viteprezidenți și formează *biuroul* său"[27]; „Președintele, vicepreședintele, secretarul fiecărei secțiuni alcătuiesc *biroul* secțiunii [. . .]" (LSR, 110) etc.

Termenul *prezidiu* apare, totuși, în listele de ardelenisme publicate înainte de 1918 (de exemplu, Carpenișeanu, *Graiul*, 7); el este, de asemenea, semnalat ca neologism caracteristic Transilvaniei de către S. Pușcariu, într-o reproducere dintr-un text administrativ redactat după Unire (cf. LR, 415). De fapt, cuvîntul poate fi atestat cu destulă ușurință în textele transilvănene ale epocii 1880—1920, prezentînd adesea unul dintre sensurile lui actuale : „Prezidentul congresului este mitropolitul, iară în caz de împiedecare a acestuia, *prezidiul* congresului îl conduce episcopul cel mai bătrîn în funcțiune" (*St.*, 49); „*prezidiul* corporațiilor didactice" (*Regul.*, 51); „Defensorul matrimonial [. . .] se denumește prin *prezidiul* ordinar [. . .]" (*St.*, 4).

Cuvîntul avea, însă, în Transilvania și sensul „scaun prezidial" (atestat deja la începutul secolului al XIX-lea [28], fiind, astfel, sinonim cu *președenție* (sau varianta mai veche : *președință*[29]) : "Sinodul episcopesc este acea adunare de episcopi sub *prezidiul* mitropolitului [...] "(*St.*, 56); „protopresbiterul este îndreptățit a încredința *prezidiul* vreunui preot din altă parohie" (*St.*, 12). Introdus de latiniști, *ardelenismul prezidiu* comporta, așadar, numai o parte dintre accepțiile *termenului actual*; existînd în fondul lexical pasiv al intelectualilor de proveniență transilvăneană, regionalismul a influențat favorabil, însă, interferindu-se, de fapt, cu el, asimilarea termenului re-împrumutat din rusă [30].

---

[26] Cuvîntul românesc nu poate fi raportat la rs. *адъюнкт* datorită aspectului său fonetic (remarcă a prof. A. Vraciu); cei doi termeni apar, de asemenea, în sintagme deosebite.

[27] Exemplu din *Constituția. Legea electorală și organizația giudecătorească a Belgiei*, tradusă în românește de D. Teodor Veica, Iași, 1857, p. 9.

[28] Cf. R. Todoran, *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. al III-lea, București, Edit. Academiei, 1962, p. 118.

[29] În edițiile succesive ale *Statutului organic* (*St.*), *prezidiu* este substituit prin *președință*. Cf. și S. Carpenișeanu, *Graiul*, p. 7. *Președință* este varianta obișnuită în AAR de la sfîrșitul secolului.

[30] Impunerea termenului a fost favorizată, de asemenea, de aspirația limbii spre organizare sistematică : *a prezida* și *prezident* sînt, din secolul al XIX-lea, uzuali în cele trei provincii românești. Cf. AAR, 139; *L. urb.*, 14, 49; MO, 1933, 5292; *L. Elect.*, 21; *L. inv.*, 46 etc.

3. Unificarea politică nu presupune o unificare lingvistică absolută şi concomitentă. Acest adevăr este dovedit şi de faptul că unele cuvinte sau sensuri, semnalate ca regionale la începutul secolului, păstrează încă acest caracter, avînd, totuşi, tendinţa de a se generaliza treptat în limba l terară actuală, prin intermediul intelectualilor de origine transilvăneană. Este, de exemplu, cazul cuvîntului *pedant(ă)* s., adj. şi adv., înregistrat în dicţionarele noastre exclusiv cu un sens depreciativ datorat limbii franceze: „Persoană cu pretenţii mari de cunoştinţe vaste, care face paradă cu ştiinţa ei, care se face ridiculă prin tonul impunător şi prin minuţiozitatea-i exagerată în toate împrejurările, pînă şi la lucrurile cele mai neînsemnate..."; iar adjectivul, „de pedant, cu apucături de pedant" (CADE). În Transilvania, însă, termenul era lipsit de această nuanţă peiorativă. „*Pedant* are în Ardeal înţelesul germanului «Pedant», adică «minuţios», pe cînd în Ţara Veche acelaşi cuvînt însemnează, ca francezul «pédant», un om arogant sau care vrea să pară învăţat", observă S.Puşcariu (LR, 413), reluînd afirmaţia pe care o făcuse şi în 1931 [31]. Sensul ardelenesc al neologismului *pedant* este obişnuit şi azi în Banat şi Transilvania; el „reînnobilează" treptat, prin cărturarii proveniţi din aceste regiuni, poziţia cuvîntului în limba literară.

4. „Economia atenţiunii" despre care vorbeşte — subscriind opiniilor lui H. Spencer — A. Banciu (CV, 6, 7), constituie un principiu definitoriu, pînă la Unirea din 1918, pentru „politica lingvistică" [32] a provinciei de peste munţi: „Deci, cu cît ne va trebui mai mult timp şi mai multă atenţiune pentru a primi şi a combina fiecare frază, cu atîta ne va rămînea mai puţin timp şi atenţiune pentru ideea ce cuprinde fraza, cu atîta mai stearsă va fi această idee pentru noi", observă A. Banciu (CV, 6, 7). Pentru cel care comunica devenea, astfel, o obligaţie grija pentru „economia atenţiunii" celui căruia i se adresează. Preocuparea generală pentru cultivarea caracterului naţional şi popular al limbii literare, pentru „democratizarea" culturii se reflectă şi în manualele de retorică ale epocii, unde simplitatea stilului, *implicînd evitarea cuvintelor străine*, figura ca o recomandare fundamentală, care viza în mod egal toate stilurile funcţionale ale limbii literare [33].

Am acordat, constatînd cu alt prilej numărul mare de paralelisme [34], un rol deosebit junimismului în orientarea realist-populară a „discuţiilor" despre limba literară purtate de transilvăneni după 1880; teoria „formelor fără fond" şi, în general, toate ideile maioresciene privind limba literară se încadrau firesc în „tiparul" cultural al Transilvaniei. Raţionalistul Maiorescu se pronunţase categoric împotriva neologismelor „de prisos", a cuvintelor noi „acolo unde le avem pe ale noastre de origine romană" [35]. Împărtăşit în cercul „Convorbirilor literare", punctul de vedere maiores-

---

[31] *Germanisme...*, p. 1.

[32] Termenul a fost sugerat de T. G. Vinokur (*Ob izucenii funkcjonal'nyh stilej russkoga jazyka sovetskoi epoki*, în *Razvitie funkcjonal'nyh stilej sovremennogo russkogo jazyka*, Moscova, Izdatel'stvo „Nauka", 1968, p. 8 sqq).

[33] Vezi, de exemplu, I. F. Negruţiu, *Stilistica practică sau regule şi exemple* (pentru tot felul de petiţiuni, acte şi documente...). Ediţiunea III, îndreptată şi amplificată, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft, 1901, p. 5.

[34] Vezi Doina David, *Problemele...*

[35] T. Maiorescu, *Critice*, Bucureşti, EPL, 1966, p. 141, 337—338.

cian era, s-ar putea spune, unicul acceptat peste munți. Dealtfel, în provincia care, de fapt, îl generase, criticul este la începutul secolului revendicat ca ardelean, nu numai prin origine, ci, de asemenea, prin concepție și structură intelectuală [36].

Majoritatea purismelor neologice atestate în texte transilvănene din perioada 1880—1920 prezintă, fără să fie neapărat calcuri, corespondente în limbile cu care româna a venit în contact. Raportată la condițiile bilingvismului, soluția propusă de Maiorescu „problemei neologismelor" era, așadar, mai potrivită Ardealului decît Munteniei și Moldovei. Așa se explică, de fapt, frecvența deosebită a unor purisme în texte aparținînd diverselor stiluri funcționale, caracterul lor de *clișeu* dovedit de varietatea sintagmelor în care apar. De pildă, un verb ca *a cîștiga* suplinește, prin sensurile sale multiple, neologismele *a obține, a(-și)forma, a extrage, a fabrica* etc. : *cîștigă* [...] *pradă* (Dragalina, *Ist.*, 74), *să cîștige* [...] *condițiuni* (Dragalina, *Ist.* 37), *cîștigă iertare* (Dragalina, *Ist.*, 44), *cîștigă* [...] *Banatul Severinului* (Dragalina, *Ist.*, 40), *și-a cîștigat facultatea* (Lupaș, 330), *a-și cîștiga autoritate* (Lupaș, 386), *opiul se cîștigă din mac* (Dragalina, *Geogr.*, 87), *din astfel de lacuri se cîștigă* [...] *sare* (Dragalina, *Geogr.*, 26) etc. Sînt deosebit de frecvente în textele epocii cuvinte și locuțiuni ca : *băgare de seamă* „atenție" (Onițiu, 12), *a căpăta* „a obține" (Banciu, CV, 62), *de lipsă* „necesar" (Dragalina, *Ist.*, 79) ; sensuri populare (regionale), vechi și derivate semantice : *alipire* „atașament" (B, 11), *a cerceta* „a vizita" (B, 25), *chemare* „vocație" (B, 18), *a fi iertat* „a fi permis" (Rațiu, 6), *a încunjura* „a evita", *a înnegri* „a denigra" (Lupaș, 328), *lățire* „extindere" (Dragalina, *Geogr.*, 111), *a lucra* „a acționa", „a milita", „a contribui", „a participa" (B, 10, 33, 34, 42), *a micșora* „a subestima" (Lupaș, 328), *a se răzima* „a se baza" (B, 155), *a sta* „a consta" (Rațiu, 13), *a (se) ține* „a (se) considera" (Dragalina, *Geogr.*, 47) etc. ; calcuri semantice : *aplecare* „înclinație" (Onițiu, 23. Cf. fr. *inclination*, germ. *Neigung* mg. *hajlás*), *a atinge* „a menționa", „ a aborda (o problemă)" (Rațiu, 6. Cf. fr. *toucher*, lat. *tangere*, mg. *érinteni*) ; *bărbat* „personalitate", „erou" etc. (B, 19. Cf. lat. *vir*, mg. *férfi*), *a îmbrînci* „a oprima" (B, 31. Cf. mg. *elnyomi*), *împrumutat (iubire împrumutată)* „reciproc" (B, 9. Cf. mg. *kölcsönös szerelem*) etc.

Unii contemporani au remarcat că, față de limba literară din Muntenia și Moldova, varianta literară transilvăneană se individualiza, chiar după 1900, prin purismul ei neologic deosebit [37]. Fapte ca cele prezentate mai sus confirmă asemenea observații. Chiar dacă din textele scrise la sfîrșitul secolului trecut în Moldova și Muntenia purismele neologice nu sînt absente [38], reprezentanții transilvăneni ai curentului popular au contribuit, credem, în mod deosebit, alături de T. Maiorescu, la stăvilirea ele-

[36] Vezi, de exemplu, Oct. Tăslăuanu, *Informații literare și culturale. 1903—1910*, Sibiu, 1910, p. 71.

[37] Vezi I. Gorun, *Asupra limbii — cum se scrie în zilele noastre*, „Societatea de mîine", III, 1926, nr. 17, p. 319—320 ; A. Banciu critică în 1913 (CV, p. 115) năvala de franțuzisme din ziarele Munteniei, recomandînd, în unele situații, purismele Transilvaniei. Aluziile la „mania" neologistică a Principatelor sînt, de fapt, mai vechi. Cf. Radu Sp. Popescu, *Contribuția revistei „Familia" la cultivarea limbii române literare*, LR, XV, 1966, nr. 2, p. 185—195.

[38] Vezi, de exemplu, articolele semnate de Xenopol din „Convorbiri literare", XVII, 1883—1884, nr. 1—12, p. 300—305, 77 sqq.

mentului neologic (îndeosebi franţuzesc) care pătrundea, în această perioadă, în limba literară.

5. Ardelenilor li se datorează, în unele situaţii, fixarea formei fonetice şi morfologice a neologismului. Asupra unor pronunţări ardeleneşti considerate „abuzive", dar care s-au impus în limba literară, a atras atenţia S. Puşcariu [39]. De asemenea, în mare măsură prin transilvăneni, modelul latin (latin medieval) sau cel al limbii populare l-a înlocuit uneori pe cel francez. A. Banciu a constatat că între cele două războaie mondiale în presa din capitală se generalizau, sub influenţă franceză, formele reflexive *a se absenta* (fr. *s'absenter*) şi *a se evada* (fr. *s'évader*), în Transilvania întrebuinţîndu-se, însă, exclusiv varianta azi literară[40]. Tot astfel, unele forme fără sufix (*să autorize*, *caracteriză* etc.) nu erau utilizate de ardelenii nefamiliarizaţi cu franceza, ele fiind, de asemenea, prezente în presa capitalei[41].

Punctul de plecare al lucrării de faţă îl constituie, aşa cum am arătat, comentariile cărturarilor transilvăneni din epoca 1880—1920 privitoare la limba literară. Faptul că termeni respinşi ca incorecţi s-au menţinut totuşi dovedeşte încă o dată riscul pe care îl comportă în cultivarea limbii recomandarea sau respingerea unor forme lingvistice şi prudenţa cu care ar trebui făcut acest lucru. Intervenţia în limba literară este posibilă şi chiar foarte importantă, dar ea nu se poate face în afara unei profunde cunoaşteri a stratificării ei funcţionale, aşa cum au observat deja reprezentanţii Şcolii lingvistice de la Praga. Astfel, mulţi dintre termenii juridico-administrativi discutaţi în lucrarea de faţă s-au impus ca dublete cu un caracter mai tehnic decît cel al corespondentelor de peste munţi. Unii filologi ardeleni preocupaţi de cultivarea limbii literare, dintr-o reacţie faţă de excesul de latinisme şi germanisme, i-au respins, însă, fără să ţină seama de faptul că stratificarea funcţională a limbii literare se reflectă şi în norma ei, şi că nu se poate aspira, în cazul unei limbi de cultură evoluate spre o normă nivelată, indiferentă faţă de stiluri.

Într-un articol scris în 1960 [42], acad. Iorgu Iordan observă că limba selectează în general acele inovaţii care corespund „din punct de vedere strict formal sistemului limbii". Am mai adăuga chiar faptul că se impun, în anumite stiluri funcţionale, mai cu seamă cele care corespund şi *structurii etimologice* a acestora. Astfel, în cazul limbii române, componenţa din acest punct de vedere a stilului juridico-administrativ actual a avantajat integrarea şi păstrarea în limba literară a unora dintre neologismele discutate.

Îndeplinirea acestor condiţii (corespondenţă formală şi, eventual, etimologică, cu sistemul) poate fi apreciată — în anumite limite — obiectiv de către cei preocupaţi de cultivarea limbii, întrucît sistemul acesteia poate fi cunoscut. Lucrările de cultivare a limbii, îndeosebi cele scrise pînă la Unire, nu puteau să aibă însă, în atmosfera neogramatică a epocii, decît un caracter strict practic : explicarea faptelor şi judecarea

---

[39] S. Puşcariu, *Ardelenisme...*

[40] A. Banciu, *Răsfoind ziarele şi revistele noastre. Cum se sărăceşte limba*, Braşov, 1933, p. 19 şi 21.

[41] A. Banciu, *Răsfoind ziarele şi revistele noastre*, „Ţara Bârsei", III, 1931, nr. 2, p. 181.

[42] Acad. Iorgu Iordan, *Despre inovaţie în limbă*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 523.

lor din punctul de vedere al sistemului lingvistic preocupa — cu mici excepții — prea puțin. Înțelegem în felul acesta de ce simpla coincidență de formă sau sens a unor cuvinte cu germana, maghiara sau chiar latina, indiferent de corectitudinea lor din punctul de vedere al sistemului (reamintim cazul termenilor *decurge*, *referent*) a avut ca rezultat recomandarea puristă a înlăturării lor din limba literară. Pe calea aceasta, noi exemple s-au adăugat la lista (din care nu lipsesc numele lui V. Alecsandri, T. Maiorescu, O. Densusianu etc.) de previziuni greșite privind evoluția limbii literare a cărturarilor români cu preocupări filologice. Născute din intenții practice, asemenea recomandări s-au dovedit false pentru cei cărora le erau destinate; ele au, însă, cum am încercat să dovedim, o importanță deosebită pentru studiul istoric al limbii române literare.

Abrevieri și sigle. (Întrucît am utilizat abrevierile consacrate, nu am inclus în lista care urmează majoritatea dicționarelor românești): AAR = „Analele Academiei Române". Partea administrativă și dezbaterile, tom XXVI, 1903—1904; B = Aug. Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, Tipogr. Seminarului arhidiecesan, 1903; Banciu, CV = A. Banciu, *Cum vorbim și cum ar trebui să vorbim românește. Ardelenisme și alte -isme*, Brașov, 1913; Carpenișeanu, *Graiul* = S. Carpenișeanu, *Graiul ardelenesc în raport cu limba literară de peste Carpați*, Sibiu, Tipogr. arhidiecesană, 1890; DO = Isaia, Tolan, *Noul dicționar ortografic al limbii române*, Arad, Edit., ziarului „Știrea", 1932; Dragalina, *Geogr.* = P. Dragalina, *Geografie* (pentru institutele pedagogice și școlalele secundare), tomul I, Caransebeș, 1892; Dragalina, *Ist.* = P. Dragalina, *Din istoria Banatului Severin.* Partea I, Caransebeș, Tipogr. diecezană, 1899; *L. elect.* = *Legea electorală pentru adunarea deputaților în senat*, București, Imprimeriile statului, 1926; *L. înv.* = *Lege pentru învățămîntul secundar*, București, Imprimeriile statului, 1928; LSR = *Legi. Statute. Regulamente*, București, „Bucovina", 1940; Lupaș = = *Cronicari și istorici români din Transilvania. Școala ardeleană*, vol. I. Ediție comentată de I. Lupaș, Craiova, Edit. Scrisul românesc, 1933; MO = „Monitorul oficial." Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților, II, 1925 sqn; Onițiu = = V. Onițiu, *Din cele trecute vremii* 1911; Pușcariu. LR = S. Pușcariu, *Limba română. Vol. I. Privire generală*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1940; Rațiu = =I. Rațiu, *Viața și operile lui Andrei Mureșan* Blaj, Tipogr. Seminarului arhidiecezan, 1900; *Regul. Regulament pentru organizarea învățămîntului în școalele poporale*, Sibiu, Tipogr. arhidiecezană, 1906; *Regul. 1922* = *Regulamentul școalelor secundare și regulamentul internatelor*, București, 1922; *St.* = *Statutul organic al bisericii greco-orientale române din Ungaria și Transilvania.* A patra ediție oficială... Sibiu, 1910; Stamati, *Dision.* — *Disionăraș romanescu de cuvinte tehnice și altele greu de înțelesu*, Tipogr. Buciumului romanu, Iași, 1851; Trans. = „Transilvania". Organul Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, XX, 1889.

MOLDOVA ŞI TEXTELE ROTACIZANTE

DE

ION GHEŢIE

1. Ajunse la noi fără indicaţii referitoare la locul unde au fost scrise, textele rotacizante *(Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţeană, Psaltirea Hurmuzachi* şi *Codicele Voroneţean)* au fost localizate în diferite regiuni ale teritoriului dacoromân. Dintre teoriile formulate în legătură cu localizarea celor patru texte vechi româneşti, cea care fixează patria lor în Maramureş şi nordul Ardealului a întrunit cele mai multe adeziuni. Faptul de a fi fost îmbrăţişată de personalităţi de primă mărime ale culturii noastre (Iorga, Puşcariu, Candrea, Panaitescu, Cartojan etc.) a făcut ca peste celelalte încercări de localizare să se treacă în grabă, deşi, cîteodată, argumentele invocate în favoarea uneia sau alteia dintre ipoteze meritau o soartă mai bună. Aşa s-a procedat, în general, cu opiniile emise în favoarea ideii că textele rotacizante trebuie legate într-un fel sau într-altul de Moldova şi de activitatea culturală desfăşurată în această parte a ţării. Deşi pusă în circulaţie încă de la sfîrşitul secolului trecut şi reluată apoi de savanţi de prestigiu, teoria că textele rotacizante sînt originare din Moldova pare astăzi căzută în desuetudine. Nu e mai puţin adevărat că ea a fost formulată cel mai adesea în treacăt, fără o demonstraţie amănunţită. Toate aceste împrejurări nu ne îndreptăţesc însă să o respingem fără un prealabil examen critic. După ce ne-am oprit într-o cercetare anterioară asupra teoriei care plasează în Maramureş locul de origine al celor mai vechi traduceri literare româneşti [1], vom arunca în cele ce urmează o privire asupra opiniilor după care textele rotacizante au fost scrise (traduse sau numai copiate) în Moldova.

2. Cel dintîi care a amintit Moldova ca posibilă patrie a textelor rotacizante a fost Iorga, în 1890 (istoricul român socotea că textele au fost scrise într-o zonă cuprinzînd nord-estul Transilvaniei şi nord-vestul Moldovei) [2]. O serie de alţi învăţaţi au propus după aceea Moldova ca regiune probabilă a traducerii unuia sau altuia din cele patru monumente de limbă : I. Bianu (1904) [3], C. Lacea (1923) [4], I. Şiadbei (1928, 1975) [5], I. Bărbulescu (1928) [6], M. Şesan (1939)[7]. N. Sulică (1943) [8] afirmă că textele au fost traduse în Maramureş—Moldova. Copierea textelor rotacizante în Moldova a fost susţinută de N. Iorga (1904 ; CV)[9] , C. Găluşcă (1913 ; PV) [10], N. Drăganu (1938) [11] şi P. P. Panaitescu (1965 ; PV) [12].

3. După această succintă trecere în revistă a principalelor momente în care s-a susţinut că textele rotacizante îşi au originea în Moldova, să examinăm îndeaproape argumentele care au fost sau pot fi aduse în favoarea acestei opinii.

---

[1] *Maramureşul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante?*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 251—258 ; vezi şi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română, Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974, p. 30—43.

a) *Textele au fost găsite în Moldova*

S-au servit de acest argument, pentru a susține că textul provine din Moldova, I. Șiadbei (1928, 1975)[13] și N. Drăganu (1938)[14]. Trei dintre cele patru texte *(Codicele Voronețean, Psaltirea Voroneteană* și *Psaltirea Hurmuzachi)* au fost descoperite în Bucovina (primele două, așa cum arată și numele lor, la mănăstirea Voroneț). *Psaltirea Scheiană* a aparținut lui Gheorghe Asachi, așa încît e foarte probabil ca acesta s-o fi găsit tot în Moldova. Există însemnări pe unele dintre texte *(Psaltirea Voroneteană* și *Codicele Voronețean)* din care rezultă că, în secolul al XVIII-lea, manuscrisele se aflau în Moldova (Bucovina). Așa cum am arătat cu alt prilej[15], argumentul nu este inatacabil, dacă avem în vedere intensa circulație a cărților vechi în cele trei țări românești. Scrise aiurea, textele rotacizante puteau fi aduse în epoci și în împrejurări diferite pe teritoriul Moldovei. Rămîne totuși singular faptul că unicele versiuni rotacizante ale *Psaltirii* și *Apostolului* au fost descoperite în aceeași regiune (Moldova). Nu este, prin urmare, deloc exclus ca textele să fi fost scrise în aceleași locuri unde au fost descoperite în zilele noastre. Singur acest argument este însă insuficient pentru a întemeia în mod plauzibil ipoteza scrierii textelor în Moldova.

b) *Textele prezintă particularități caracteristice Moldovei în ce privește grafia*

După Iorga, *Codicele Voronețean* a fost copiat (dar nu tradus) în Moldova[16], în timp ce P. P. Panaitescu consideră că *Psaltirea Voroneteană* se localizează, prin grafie, în aceeași regiune (iar *Codicele Voronețean* în Transilvania)[17]. Pentru a deveni într-adevăr eficace, localizarea prin grafie ar trebui să se întemeieze pe un bogat și riguros întocmit repertoriu de specimene grafice dispuse după criterii geografice. Pur impresioniste, încercările celor doi savanți au dus la rezultate contradictorii. După Iorga, *Codicele Voronețean* ar fi un text din Moldova, iar după P. P. Panaitescu, unul din Transilvania[18].

---

[2] „Arhiva", I, 1889—1890, p. 761.

[3] *Despre introducerea limbii românești în biserica românilor*, București, 1904, p. 6—7.

[4] *Copiștii Psaltirii Scheiene*, în DR, III, 1922—1923, p. 470.

[5] „Viața românească", XX, 1930, vol. 74, p. 346, *Istoria literaturii române vechi*, [București, 1975], p. 41.

[6] *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [București], 1928, p. 74—75.

[7] *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sf. Scripturi*, Cernăuți, 1939, p. 92—94, 107—116; vezi și *Introducerea limbii române în biserică*, în „Mitropolia Ardealului", II, 1957, nr. 11—12, p. 823, cf. și p. 826.

[8] *Minunata cetate a Brașovului — Cărturarii brașoveni ai secolului al XVI-lea, ca cititori ai limbei noastre literare*, Brașov, 1943, p. 22.

[9] *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, 1904, p. XXIV.

[10] *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle a.S., 1913, p. 32.

[11] *Historie de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, în *La Transylvanie*, Bucarest, 1938, p. 633—636.

[12] *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 66—68.

[13] „Viața românească", XX, 1930, vol. 74, p. 346, *Istoria literaturii române vechi*, [București, 1975], p. 41.

[14] *Op. cit.*, p. 633—634.

[15] *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 62.

[16] *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, p. XXIV.

[17] *Op. cit.*, p. 66—68.

[18] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 60—61.

c) *Moldova ar fi prezentat condiţiile necesare efectuării primelor traduceri în limba română*

I. Bianu (1904) [19], I. Şiadbei (1928, 1975)[20], M. Şesan (1939)[21] au susţinut că primele traduceri româneşti au fost efectuate în mănăstirile din nordul Moldovei sau din Bucovina, vechi focare de cultură în care pulsa o viaţă cărturărească deosebit de intensă. Cei trei învăţaţi afirmă deci indirect că Moldova deţinea un primat cultural în secolele al XV-lea şi al XVI-lea. Dar o activitate cărturărească remarcabilă se desfăşura şi în mănăstirile olteneşti şi chiar în cele din Transilvania (la Peri, în Maramureş, sau la Prislop, în Hunedoara). Nu este apoi absolut obligatoriu ca textele în discuţie să fi fost traduse în vreun lăcaş monastic [22]. În favoarea ideii că Moldova ar fi reprezentat în secolul al XVI-lea locul cel mai privilegiat unde puteau fi scrise textele rotacizante, poate fi adus însă un alt argument, care n-a stat la îndemîna cercetătorilor mai sus amintiţi. O ştire descoperită în anii din urmă dovedeşte că în 1532 se găseau în Moldova versiuni româneşti ale *Apostolului* şi *Evangheliei* [23]. Fiind vorba de cele mai vechi informaţii despre existenţa unor traduceri literare româneşti, nimic nu ne poate împiedica să presupunem, de pildă, că *Codicele Voroneţean* ar conţine tocmai versiunea moldovenească din 1532 a *Apostolului* [24]. Simplă ipoteză, desigur, pe care o relevăm ca fiind posibilă, dar pe care n-o iscălim, deoarece ea ar trebui confirmată printr-un examen comparativ al textelor în cauză, iar o asemenea operaţie nu poate fi întreprinsă în momentul de faţă [25].

d) *Originalele slavone după care au fost traduse textele circulau numai în Moldova*

După M. Şesan (1957) [26], traducerea *Apostolului* şi a *Psaltirii* s-a făcut după originale slavone de tip răsăritean (rusesc), care circulau numai în Moldova (în timp ce în Transilvania şi Ţara Românească se găseau numai texte slavone de tip bulgăresc şi sîrbesc) [27]. Argumentul e lipsit de valoare, pentru că repartiţia geografică propusă de autor nu corespunde realităţii. E destul să arătăm aici că a doua *Cazanie* coresiană (1581) a fost tradusă în sudul Transilvaniei (Braşov) de doi localnici (popii Iane şi Mihai) şi de un muntean (Coresi) după un original răsăritean (*Cazania* de la Zabludov, 1569), pe care l-au procurat din Tîrgovişte[28].

Vom observa, tot aici, că C. Gălușcă presupunea, în 1913, cu toată rezerva, că *Psaltirea Voroneţeană* a fost scrisă într-o mănăstire din nordul Moldovei, întemeindu-se pe faptul că versiunea slavonă alăturată celei

---

[19] *Op. cit.*, p. 6—7.

[20] „Viaţa românească", XX, 193J, vol. 74, p. 346, *Istoria literaturii române vechi*, [Bucureşti, 1975], p. 41.

[21] *Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sf. Scripturi*, p. 108—109.

[22] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 62.

[23] Vezi Ş. Papacostea, *Moldova în epoca Reformei, Contribuţii la istoria societăţii moldoveneşti în veacul al XVI-lea*, în „Studii", XI, 1958, nr. 4, p. 62—63; Rosetti, ILR, p. 652—654.

[24] Cf. Rosetti, ILR, p. 653—654.

[25] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 62.

[26] *Introducerea limbii române în biserică*, p. 826.

[27] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 62.

[28] Detaliile ne sînt furnizate de traducători în prefaţa *Cazaniei a II-a*.

românești conține unele rusisme (el însuși nu era însă convins dacă avea a face cu „wirkliche Russismen")[29].

e) *Textele conțin particularități de limbă specifice Moldovei*

Referindu-se, în 1913, la *Psaltirea Voronețeană*, C. Găluşcă a emis ipoteza că manuscrisul ar fi fost copiat de un moldovean într-o mănăstire din nordul Moldovei. Dar, deşi vorbeşte despre numeroasele particularități de limbă specifice Moldovei, el nu citează nici măcar un singur exemplu concret[30]. Un sfert de secol mai tîrziu (1938), N. Drăganu a făcut o succintă trecere în revistă a particularităților lingvistice ale textelor rotacizante, mărginindu-se să susțină, fără demonstrația trebuincioasă, că graiul vorbit în Moldova explică, în totalitate, trăsăturile de limbă ale textelor[31]. Modul în care înțelege să demonstreze I. Bărbulescu că textele rotacizante ar fi fost scrise în Moldova e greşit ca metodă. Supunînd unei critici minuțioase teoria lui Iorga-Candrea privitoare la localizarea maramureşeană a textelor rotacizante, I. Bărbulescu consideră că traducerea textelor s-a efectuat în Moldova. Încercarea slavistului ieşean este însă greşită din punct de vedere metodologic. El arată de fapt că textele rotacizante *puteau* fi traduse nu numai în Transilvania şi Maramureş, ci şi în Moldova, ceea ce e cu totul altceva[32].

Examenul limbii este, fără îndoială, capabil să dea indicații prețioase asupra locului unde au fost scrise (traduse sau copiate) vechile texte românești, cu condiția ca localizarea să se facă după criterii coerente, consecvent aplicate. Nu este, desigur, locul de a prezenta aici criteriile cele mai adecvate de localizare a textelor vechi românești[33]. Nu vom putea trece însă mai departe fără a încerca să răspundem la întrebarea dacă există într-adevăr în limba textelor elemente (oricît de puține) care s-ar explica în modul cel mai satisfăcător prin raportare la graiurile vorbite în Moldova. Spunem „în modul cel mai satisfăcător" şi nu „exclusiv" prin graiurile vorbite în Moldova, amintindu-ne afirmația lui Philippide că aceste graiuri sînt lipsite de trăsături specifice (căci „moldovenismele" s-ar regăsi, în circulație mai mult sau mai puțin restrînsă, şi în alte regiuni ale domeniului dacoromân)[34]. Afirmația lui Philippide este, desigur, cel puțin într-un procent oarecare, o butadă, deoarece cuvinte şi chiar fonetisme izolate specifice Moldovei există. Ea are însă meritul de a ne preveni asupra dificultății de a descoperi asemenea elemente, mai ales dacă ținem seama de faptul că, în secolul al XVI-lea (ca, dealtfel, şi în zilele noastre), graiul vorbit în nordul Moldovei prezenta numeroase asemănări cu cel vorbit în partea de miazănoapte a Transilvaniei (cu Maramureşul). Or, într-o încercare ca cea de față, vor trebui eliminate feno-

---

[29] *Op. cit.*, p. 31—32.

[30] *Ibidem*, p. 32.

[31] *Op. cit.*, p. 625—626, 636.

[32] *Op. cit.*, p. 74—75; cf. I. Şiadbei, *Istoria literaturii române vechi*, p. 62.

[33] Vezi, în această privință, lucrările noastre: *Localizarea textelor vechi românești după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 391—406; *Les particularités linguistiques, moyen de localisation des anciens textes roumains*, în RRL, XI, 1966, nr. 4, p. 325—327; *Note asupra localizării textelor vechi după criterii lingvistice*. în LL, XVII, 1968, p. 191—199.

[34] Vezi Gr. Scorpan, *Graiul moldovenesc, Tendințe fonetice, expresivitate*, în BIFR, XI—XII, 1944—1945, p. 424.

menele care ne îndreaptă atenţia în egală măsură spre cele două regiuni nordice ale teritoriului dacoromân [35].

O dată făcute aceste precizări, ne vom ocupa în continuare de cîteva fenomene de limbă asupra cărora s-a trecut în general cu vederea cu prilejul diverselor încercări de a localiza textele rotacizante.

ă > a. Trecerea lui *ă* protonic la *a* în cuvinte de tipul *băgat* (> *bagat*), *căd̦zut* (> *cad̦zut*) se întîlneşte în toate cele patru texte rotacizante. Fenomenul este foarte bine reprezentat în *Psaltirea Hurmuzachi*, din care citäm următoarele exemple : *banat* (39^{r}, 94^{r}), *bogaţiei* (41^{r}, 44^{r}), *bunratatea* (72^{v}), *hrani* (18^{v}), *izbavi* (28^{r}), *îmbracaşi-te* (86^{r}), *împaratul* (3^{r}), *va înralţa* (124^{v}), *înralţaiu* (75^{r}), *veri învaţa* (109^{v}), *învaţaiu-me* (120^{v}), *lasa* (88^{v}), *lasare* (75^{v}), *va plati* (116^{v}), *rasfirase* (49^{v}), *vrajimaşii* (101^{r}) etc. [36]. Destul de des ne întîmpină fenomenul trecerii lui *ă* protonic la *a* în *Psaltirea Scheiană* : *cararea* (XXVI, 11), *îmbatat* (LXXVII, 65), *împarat* (LXVII, 15, 30), *lasa* (LXX, 9, 18, LXXX, 13), *salaş* (CV, 26), *sarac* (XCIII, 6, CVIII, 9), *scapare* (CXLIII, 2), *vrajmaş* (LXVIII, 19) etc. [37] În *Codicele Voroneţean* şi în *Psaltirea Voroneţeană* trecerea lui *ă* protonic la *a* este atestată mai rar ; *izbavi*, *izbavitoriu* (PV, XCVI, 10, CXLIII, 2), *împarate* (CV, 76), *slaviia* (CV, 29), *slavită* (CV, 140). În *Codicele Voroneţean*, pe p. 32, copistul a scris întîi *barrbaţi*, apoi l-a corectat pe primul *a* în *ă* : *bărrbaţi* [38].

În zilele noastre, fenomenul are curs în întreaga Moldovă, precum şi în două arii mai mici, dintre care una se întinde în zona Munţilor Apuseni, a Crişanei vestice şi a Banatului nordic, iar cealaltă cuprinde sudul Hunedoarei şi nord-vestul Olteniei. Mai mult sau mai puţin sporadic, fenomenul a fost notat şi în Maramureş şi Muntenia [39].

Documentele redactate în secolul al XVI-lea atestă fenomenul trecerii lui *ă* protonic la *a* într-o serie de texte din Moldova. *ă* > *a* mai apare şi în cîteva documente scrise în Oltenia sau de olteni [40]. Textele literare elaborate în aceeaşi perioadă notează pe *a* (< *ă*) în Moldova, unde se întîlneşte în *Pravila* ritorului Lucaci şi în *Glosele* Bogdan şi, cu totul sporadic, în Banat-Hunedoara *(Palia de la Orăştie)* şi în vecinătatea Munţilor Apuseni *(Codicele Sturdzan)* [41].

După 1600, fenomenul se întîlneşte destul de des în documentele din Moldova [42]. În Maramureş, trecerea lui *ă* protonic la *a* este posterioară secolului al XVI-lea [43]. Din aria care cuprinde o parte a Crişanei, nordul

---

[35] E posibil ca prin „moldovenisme", Gălușcă să fi înţeles tocmai asemenea particularităţi de limbă.

[36] Exemple din *Psaltirea Hurmuzachi* provin din indicele aflat în biblioteca Institutului de lingvistica din Bucureşti.

[37] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 104 ; Rosetti, ILR, p. 488.

[38] Asupra interpretării lui *a* din unele dintre exempele de mai sus, cf. Rosetti, ILR, p. 445.

[39] Vezi Gheţie-Mareş, GD, p. 70—71.

[40] *Ibidem*, p. 72—76.

[41] Vezi Gheţie, BD, p. 222, 243, 311.

[42] Vezi Gheţie, BD, p. 97.

[43] Vezi lucrarea noastră *Note asupra trecerii lui ă protonic la a în Maramureş*, în SCL, XXII, 1971, nr. 3, p. 199—202.

Banatului și zona Munților Apuseni, atestările fenomenului sînt destul de rare și de tîrzii (posterioare secolului al XVII-lea) [44]. Nici în aria hunedoreană — nord-vest olteană atestările lui *a* nu sînt prea numeroase după 1600 [45].

Din atestările de mai sus rezultă că în secolul al XVI-lea trecerea lui *ă* la *a* era un fenomen care caracteriza înainte de toate graiul vorbit în Moldova. Circulația fenomenului în Banat, Oltenia și zona Munților Apuseni era destul de sporadică; în alte zone în care a fost întîlnit astăzi, fonetismul este posterior secolului al XVI-lea.

e > ă în *Dumnădzău* (PV, CXXI, 9, CXLV, 5), printr-o asimilare vocalică *(e — ă > ă — ă)*, mai degrabă decît printr-o velarizare a lui *e* ca urmare a rostirii dure a lui *n* precedent (cf. Densusianu, HLR, II, p. 81) [46]. Fenomenul apare notat, o dată, și în *Textele măhăcene*, scrise în centrul Transilvaniei după originale a căror proveniență nu a fost stabilită în mod sigur pînă astăzi[47]. Singurele atestări din secolul al XVI-lea provin din Moldova (Suceava, 1593, Suceava, 1595, Cîmpulung, 1595)[48]. După 1600, *Dumnădzău* apare frecvent în documentele din Moldova; izolat deținem și o atestare ardelenească din jurul anului 1700[49]. În zilele noastre, fenomenul a fost atestat, pe cît știm, numai în nordul Moldovei. ARL II, vol. I, h. 183 l-a notat în punctele 365, 386, ambele în Moldova (în Bucovina).

e > ă în *dănăoară* (*dărăoară*, *dănrăoară*; PH, XLIII, 8; PS, LXI, 12, LXXXVIII, 36), tot printr-o asimilare vocalică *(e — ă > ă — ă*; etimonul e lat. *de una hora)*, decît prin velarizarea lui *e* ca urmare a rostirii dure a lui *d*[50]. Ca și în cazul lui *Dumnădzău*, deținem o atestare a fenomenului în *Textele măhăcene*. Fenomenul a mai fost atestat în *Codicele Todorescu*, copiat la începutul secolului al XVII-lea într-o regiune insuficient precizată pînă astăzi [51]. Nu a fost întîlnit în documentele secolului al XVI-lea. După 1600 l-am notat numai în documente din Moldova [52]. După cum se poate constata din materialul consemnat de DLR (s.v. *odinioară*), toate atestările lui *dănăoară (dînăoară)* provin de la scriitori moldoveni.

În lipsa unei hărți ALR nu putem spune nimic despre răspîndirea actuală a fenomenului (pe cît se pare, *dănăoară* a dispărut din limbă, fiind înlocuit cu *(o)dinioară)*.

-e > -i. Închiderea lui *e* final la *i* ne întîmpină destul de frecvent în paginile *Psaltirii Hurmuzachi*: *Doamni* (73[r]), *vor gici* (92[r]— 92[v]), *limbili*

---

[44] Vezi Gheție, BD, p. 97.
[45] *Ibidem.*
[46] Vezi Gheție-Mareș, GD, p. 83.
[47] Vezi Gheție, BD, p. 312.
[48] Vezi Gheție-Mareș, GD, p. 84.
[49] Vezi Gheție, BD, p. 103.
[50] Vezi Gheție, BD, p. 105.
[51] Vezi Gheție, BD, p. 312; *Două manuscripte vechi, Codicele Todorescu, și Codicele Marțian*, ed. N. Drăganu, București—Leipzig — Viena, 1914, p. 227.
[52] Vezi Gheție, BD, p. 105.

(3^{v}), *menri* (= mene, mine ; 82^{v}), *plinri* (121^{v}), *pri* (29^{r}), *tinri* (= tine ; 57^{v}, 116^{v}) etc.[53] O situaţie asemănătoare consemnăm în paginile *Psaltirii Voroneţene* : *di* LXXXII, 5), *durerili* (CXIV, 3), *înşelăciuri* (sg. ; LXXXIX, 12), *limbili* (CXVI, 1), *pri* (C, 7), *tiri* (XC, 7, 10 ; CXVIII, 169), *vii* (= vie ; CXII, 5) etc. Fenomenul se întîlneşte rar în *Psaltirea Scheiană* : *iuti* (XXX, 22). În *Codicele Voroneţean* n-am notat exemple cu *-e* > *-i*[54].

În zilele noastre, închiderea lui *-e* a fost notată pe întreg teritoriul Moldovei, aria fenomenului întinzîndu-se şi asupra Munteniei răsăritene. În rest, *-i* a mai fost consemnat într-o arie care cuprinde Bihorul — Munţii Apuseni şi într-alta extinsă asupra Olteniei de vest şi a Banatului răsăritean[55].

Documentele secolului al XVI-lea consemnează fenomenul în Moldova, unde apare cu o frecvenţă deosebită, şi, sporadic, în Oltenia şi sudul Hunedoarei[56]. Textele literare scrise în acest secol îl notează pe *-i* în Moldova (*Pravila* ritorului Lucaci, *Glosele* Bogdan) şi, sporadic, în Banat — Hunedoara (*Palia de la Orăştie*) şi în zona Munţilor Apuseni (*Codicele Sturdzan*)[57].

După 1600, fenomenul se întîlneşte curent în documentele din Moldova[58]. În Muntenia de răsărit atestările sînt rare, ca şi cele ce provin din zona vest-ardelenească şi din cea oltenească-bănăţenească[59].

Şi în privinţa acestei particularităţi fonetice putem să afirmăm, în lumina materialului documentar prezentat mai sus, că prezenţa exemplelor cu *-i* în textele rotacizante se explică în modul cel mai satisfăcător prin raportare la graiurile vorbite în Moldova în secolul al XVI-lea.

f > h'. Palatalizarea labiodentalei *f* în stadiul *h'* apare notată sporadic în textele rotacizante : *heru* (PV, CXLIX, 8), *hi-va* (PS, I, 3), *hi-veri* (PS, V, 13), *voru hi* (PS, V, 6). În total patru atestări ale fenomenului. De observat că în *Psaltirea Scheiană* *f* > *h'* numai în partea transcrisă de copistul A. În zilele noastre, palatalizarea labiodentalei *f* (în stadiile *h'*, *ŝ* şi *s*) a fost consemnată în nordul Crişanei, nordul, centrul şi sudul Transilvaniei, Maramureş şi Moldova (de unde s-a extins şi asupra răsăritului Munteniei)[60]. Răspîndirea actuală nu ne poate fi de folos pentru a localiza cu oarecare exactitate fenomenul în secolul al XVI-lea. Scribii care au notat pe *h'* în cele două texte puteau fi originari din oricare regiune a vastei arii în care, în zilele noastre, apare palatalizarea lui *f*. Pentru a şti mai mult decît atît, va trebui să punem la contribuţie datele pe care istoria graiurilor dacoromâne ni le furnizează. În secolul al XVI-lea, fenomenul palatalizării lui *f* a fost notat frecvent în documentele din

---

[53] Exemplele din *Psaltirea Hurmuzachi* provin din indicele aflat în biblioteca Institutului de lingvistică din Bucureşti.

[54] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 84 ; Rosetti, ILR, p. 497 nu consemnează nici o atestare a fenomenului în textele rotacizante, notîndu-l numai în documentele din Moldova.

[55] Vezi Gheţie-Mareş, GD, p. 96.

[56] *Ibidem*, p. 96—99.

[57] Vezi Gheţie. BD, p. 222, 243, 311.

[58] *Ibidem*, p. 109.

[59] *Ibidem*.

[60] Vezi hărţile expansiunii fenomenului la D. Macrea, *Probleme de fonetică*, [Bucureşti], 1953, p. 74—78.

Moldova; el mai apare într-un document scris la Alba Iulia de o persoană originară din Prislop-Hunedoara [61] (vezi Rosetti, ILR, p. 509—510). *Glosele* Bogdan, scrise în a doua jumătate a secolului al XVI-lea într-o mănăstire din nordul Moldovei (poate din Bucovina), notează destul de frecvent fenomenul. *Pravila* ritorului Lucaci (Putna, 1581), recent editată de I. Rizescu, consemnează în repetate rînduri pe *h' (vor hi, hiastră, hire* etc.) [62]. În răsăritul Munteniei, *f* > *h'* după 1600 [63]. În nordul Crișanei și al Transilvaniei (cu Maramureșul), fenomenul a apărut relativ tîrziu [64]. Nu deținem nici o atestare nord-ardelenească—maramureșană din secolul al XVI-lea a fenomenului. Cele mai vechi consemnări în texte ale palatalizării lui *f* nu sînt, pentru această regiune, anterioare anilor 1619—1620 [65]. În sudul Transilvaniei fenomenul nu a fost consemnat înainte de 1700 [66].

În lumina datelor de mai sus rezultă că palatalizarea labiodentalei *f* se constată curent în Moldova secolului al XVI-lea și cu totul sporadic (o atestare) în Transilvania de sud-vest. Consemnarea fenomenului în *Psaltirile Scheiană* și *Voronețeană* poate fi pusă, deci, cu un procent ridicat de probabilitate, pe seama unui moldovean. Se va obiecta, poate, împotriva acestei interpretări, amintindu-se faptul că, atestată în Maramureș numai în 1619—1620, palatalizarea lui *f* putea avea curs aici și înainte de 1600. Faptul e de domeniul posibilului, după cum nu e exclus, teoretic cel puțin, ca fenomenul să dateze din epoca românei comune, cum credea, de pildă, Pușcariu. Cu aceasta intrăm însă în domeniul speculației pure și ne sustragem oricărui control obiectiv. În realitate, e la fel de posibil ca fenomenul palatalizării lui *f* să fi apărut în Maramureș cu puțin înainte de 1619—1620.

r > n, prin asimilare consonantică *(r — n > n — n)*, în *anină* (PS, CXXXVIII, 18). Fonetismul a mai fost consemnat în *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu (c. 1551—1553), a cărui limbă reflectă graiurile din Banat și Moldova [67]. *Anină* circulă în zilele noastre numai în graiurile vorbite în Moldova [68].

Pron. dem. ačala. În *Psaltirea Voronețeană* (CXXIX, 8), copistul manuscrisului a scris întîi *ačala*, apoi l-a îndreptat pe cel de-al doilea *a* în *e*, obținînd forma *ačela*, care figura, foarte probabil, în izvodul ce-i stătea la îndemînă. Forma *ačala* (*aŝala*) se întîlnește în zilele noastre numai în Moldova (în nordul ei), după cum ne încredințează ALR II, SN, vol. VI, h. 1714, 1715 (o excepție: punctul 95, situat în Munții Apuseni). Deși nu deținem atestări din secolele trecute [69], *ačala (aŝala)* trebuie să fie

---

[61] Vezi Gheție-Mareș, GD, p. 125.
[62] Vezi Gheție, BD, p. 243.
[63] *Ibidem.*
[64] Vezi D. Macrea, *op. cit.*, p. 95—96.
[65] Vezi Gheție, BD, p. 123.
[66] *Ibidem.*
[67] Vezi lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 162—167.
[68] Vezi E. Petrovici, *Observații asupra grafiei și limbii textului românesc al Evangheliarului slavo-român de la Sibiu*, în *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu, 1551—1553*, București, 1971, p. 9—21.
[69] În *Manuscrisul de la Ieud* (ms. rom. BAR nr. 5032, f. 178v), *ačala* a fost modificat în *ačela*. *Ačala* provine din intermediarul alcătuit în Moldova după care a fost copiat textul (vezi cele spuse mai jos, p. 269).

destul de vechi în limbă. Într-adevăr forma cu *-a-* este analogică; după femininul *ačaia* (de fapt, *ačęaia* = aceea), în care *-a-* este normal, s-a modelat masculinul *ačala* (în care *-a-* nu poate fi explicat în chip satisfăcător pe cale fonetică). *Ačala* datează deci din perioada cînd în Moldova, *ęa* (provenit din *é* latin, urmat în silaba următoare de un element palatal, în speţă *ia*) mai era în uz. Ulterior, *ęa* s-a redus la *e(ę)* : *aceia*, ca şi în *crede*, *lege* etc. Izolat din punctul de vedere al contextului fonetic, *ačala* l-a păstrat pe *a (ęa)* pînă astăzi. Scriind *ačala* şi apoi corectîndu-se, scribul *Psaltirii Voroneţene* a lăsat să se vadă că era originar din Moldova.

aslam „camătă" *(Psaltirea Scheiană*, XIV, 5). Este un cuvînt pătruns în româneşte din tătăreşte, direct sau prin intermediul limbii ruse, care prezintă însă o formă cu *o- (oslamŭ)*. Cu o singură excepţie (şi aceea discutabilă), cuvîntul este atestat în limba veche numai în texte din Moldova. Cu sensul de „camătă", el apare la Dosoftei, la Arsenie din Bisericani, într-un manuscris anterior anului 1618 şi într-un document din Moldova din 1721. Cu sensul derivat de „înşelăciune" a fost atestat la Varlam şi într-o *Psaltire* din Moldova din 1710 (vezi pentru toate acestea, DA s.v.). Cuvîntul mai apare şi în *Manuscrisul de la Ieud* (ms. rom. BAR nr. 5032, f. 180^{v}), dar acest text a fost copiat în nordul Transilvaniei — Maramureş după un intermediar din Moldova [70].

şugui „a glumi". În această formă, cuvîntul este atestat în *Psaltirea Hurmuzachi* (58^{r}). Verbul *şugui* provine din *şegui (şăgui)*, cuvînt de origine slavă (< v. sl. *šegovati*), printr-o asimilare vocalică: *e(ă)* — *u* > *u* — *u*. În zilele noastre, varianta *şugui* (cu *u*) a fost notată de ALR I, mat. necart. chest. nr. 1332 în punctele 370, 387, 388, 508, 510, 536, 538, 552, 554, 588, situate toate în Moldova (cu Bucovina). În punctul nr. 228, situat în imediata vecinătate a Moldovei, ALR II. SN, vol. V, h. 1242 a consemnat adjectivul *şuguitor*. De asemenea, Novacoviciu, CB, I, p. 19, l-a întîlnit pe *şugui* în Banat. Atestările termenului *şugui* şi ale derivatelor, din secolul al XVI-lea pînă astăzi, provin din texte din Moldova: *şuguind* (*Herodot*, 1645, p. 143), *şuguire* (M. Costin, în *Let.*, I, p. 278), *şuguiaşte* (Cantemir, *Ist.*, p. 71), *şugui* (Kogălniceanu, în PD, p. 439), *să şuguiască* (Alecsandri, OP, p. 222), *şuguieşti* (Creangă, P., p. 40), *şuguieşte* (Gane, N., II, p. 164), *şuguit* (Hogaş, DR, II, p. 191), *şuguind* (Sadoveanu, O., XIII, p. 829) etc. La muntenii Camil Petrescu (O., II, p. 295) şi Z. Stancu (RA, IV, p. 72), *şugui* se explică, fără îndoială, printr-o înrîurire a graiurilor vorbite în Moldova. La fel ar putea sta lucrurile cu atestările termenului la ardelenii Budai-Deleanu (Ţ., p. 123) şi Slavici (N., I, p. 81), cu atît mai mult cu cît amîndoi au avut frecvente contacte cu moldovenii (Budai-Deleanu a cunoscut îndeaproape Bucovina). Cum însă amîndoi provin din zone învecinate cu Banatul (Arad, Hunedoara), unde *şugui* a fost întîlnit în zilele noastre, nu este cu desă-

---

[70] Vezi Gheţie, BD, p. 317.

[71] Vezi observaţiile noastre din *Începuturile scrisului în limba română...*, p. 56—57.

vîrșire exclus ca, în privința acestor doi scriitori, să avem a face cu reflexe ale graiurilor locale.

În lumina celor de mai sus, *șugui* poate fi considerat, de asemenea, un moldovenism în limba textelor rotacizante (în speță în limba *Psaltirii Hurmuzachi*).

Fenomenele examinate în paginile precedente ne permit să afirmăm că în textele rotacizante există elemente de limbă care provin, după toate probabilitățile, din graiurile vorbite în Moldova. Firește, afirmațiile trebuie avansate cu o anumită rezervă, înainte de toate pentru că o operație atît de importantă și de dificilă trebuie întemeiată pe examenul integral al limbii celor patru texte și nu numai pe mărturia cîtorva particularități lingvistice [71].

Așa cum a rezultat din expunerea noastră, forța probatorie a atestărilor documentare este diferită de la un caz la altul. Dacă de cele mai multe ori circulația fenomenelor a fost stabilită pe baza atestărilor din secolul al XVI-lea, în cîteva cazuri a trebuit să ne mulțumim a cunoaște aria actuală de răspîndire a fenomenelor. Am observat apoi că cele mai multe dintre ele nu se întîlnesc numai în Moldova, ci circulă, fie și sporadic, și în alte zone ale Dacoromaniei (nu însă în Maramureș și în nordul Transilvaniei propriu-zise) [72]. Dacă examinăm însă localizările rezultate din cercetarea fiecărui fenomen în parte, vom observa că Moldova se regăsește întotdeauna și cu un grad mult mai înalt de probabilitate printre ariile unde au fost consemnate fenomenele, ceea ce nu se poate afirma despre nici o altă zonă lingvistică a Dacoromaniei adusă în discuție [73].

f) *Textele sînt scrise pe hîrtie care n-a circulat decît în Moldova*

Încă în 1916, încercînd să dateze textele rotacizante, I. - A. Candrea a semnalat o serie de manuscrise și documente românești din secolul al XVI-lea scrise pe hîrtie avînd drept filigran mistrețul, fabricată la Schweidnitz (Silezia). El ajungea cu acest prilej la concluzia că „hîrtia avînd ca filigran un mistreț era foarte răspîndită în Moldova și probabil și în ținuturile învecinate, în Bucovina și Maramureș" [74]. *În realitate, toate cele 12 documente și manuscrise citate de Candrea și care au o indicație oarecare asupra locului unde au fost scrise sînt situate în Moldova* [75]. Înaintea cercetării lui Candrea, în 1907, C. M. Briquet arătase, întemeindu-se pe comunicarea unui anticar din Sibiu, că mistrețul apare pe documente din Moldova din anii 1535—1564 [76]. *Recent, Al. Mareș, cercetător al Institutului de lingvistică din București, examinînd un mare număr de texte în vederea întocmirii unui repertoriu al filigranelor din secolul al XVI-lea, a întîlnit mistrețul exclusiv în documente și manuscrise din Moldova.* Nici unul din textele ardelenești și muntenești din secolul al XVI-lea nu este scris pe hîrtie sileziană. Pornind de la această constatare, Al. Mareș a

---

[72] Este vorba de circulația fenomenelor în secolul al XVI-lea,

[73] Cf. observațiile noastre din LR, XIV, 1965, nr. 6, p. 258—259.

[74] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec., XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. I, București, 1916, p. XCIX.

[75] *Ibidem*, p. XCVIII—XCIX și CVIII.

[76] C. M. Briquet, *Les filigranes, Dictionnaire historique des marques du papier*, vol. IV, Paris, 1907, p. 674—675.

localizat în Moldova copierea unei *Psaltiri* slavo-române din c. 1573—1585 (ms. rom. Ac. nr. 3465) [77].

Acceptînd acest punct de vedere, ar însemna că trei din cele patru texte rotacizante *(Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţeană* şi *Codicele Voroneţean)* au fost scrise (copiate) în Moldova. Într-adevăr, *Codicele Voroneţean* este scris în întregime pe hîrtie de provenienţă sileziană, avînd drept filigran mistreţul. Celelalte două texte sînt scrise, parţial, pe hîrtie de aceeaşi origine. Sînt, aşadar, cele două psaltiri şi *Apostolul* de la Voroneţ texte din Moldova?

Localizarea textelor vechi pe baza circulaţiei hîrtiei pe care au fost scrise constituie un criteriu viabil, întrucît e posibil, cel puţin din punct de vedere teoretic, ca o anumită hîrtie să fi circulat numai într-o singură regiune a ţării şi să nu fi fost comercializată în celelalte [78]. Pentru a putea utiliza cu profit această metodă de localizare, ar trebui să cunoaştem, cît mai amănunţit cu putinţă, circulaţia tipurilor şi chiar a variantelor de filigrane pe teritoriul ţării noastre [79]. Un astfel de repertoriu e pe cale de a realiza Al. Mareş în cadrul Institutului de lingvistică din Bucureşti. Pînă la încheierea cercetărilor în toate arhivele şi bibliotecile din ţară e posibil ca hîrtia sileziană să fie întîlnită şi în texte (documente) scrise în afara teritoriului Moldovei. În acest caz, localizarea în Moldova a celor trei texte rotacizante n-ar mai putea fi susţinută cu acelaşi grad de certitudine ca astăzi.

Este evident că o asemenea localizare prin hîrtia textelor se referă la copierea manuscriselor rotacizante şi nu la traducerea lor [80].

4. La capătul cercetării noastre, vom spune că relaţia stabilită de diverşi cercetători între textele rotacizante şi Moldova se dovedeşte a nu fi fost eronată. Desigur, argumentele aduse în cursul timpului în favoarea opiniei că textele rotacizante au fost scrise în Moldova diferă ca valoare de la un caz la altul. Unele dintre ele se elimină ca nefondate, altele, rămînînd valabile în principiu, au avut neşansa de a nu fi fost întemeiate pe un material demonstrativ corespunzător. Exemplele furnizate de noi au servit, în asemenea cazuri, drept reazem pentru afirmaţiile făcute de cercetătorii ce ne-au precedat.

Dintre toate argumentele prezentate, cel mai sigur rămîne argumentul lingvistic. Într-adevăr, bazîndu-ne pe un material destul de bogat, am putut identifica un număr de particularităţi fonetice, morfologice şi lexicale, a căror explicaţie satisfăcătoare nu se poate face decît invocîndu-se stadiul de evoluţie atins în secolul al XVI-lea de graiul moldovenesc. Hîrtia de origine sileziană pe care au fost scrise trei dintre cele patru texte n-a fost comercializată în Transilvania şi Ţara Românească, ci numai în Moldova. În sfîrşit, trei dintre texte (şi probabil şi al patrulea) au fost descoperite în Moldova (Bucovina), unde se găseau de mai multă vreme.

---

[77] Vezi Al. Mareş, *O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din secolul al XVI-lea*, în SLLF, II, p. 297—298.

[78] Cf. G. Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 425.

[79] Vezi lucrarea noastră *Textele rotacizante şi originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în SLLF, I, p. 206.

[80] Vezi asupra tuturor acestor probleme articolul nostru *Hîrtia sileziană şi textele rotacizante*, în LR, XXI, 1972, nr. 6, p. 377—378.

Desigur, afirmaţiile noastre trebuie nuanţate în legătură cu fiecare text în parte. Astfel, *Codicele Voroneţean* are cele mai puţine tangenţe cu Moldova sub raportul limbii, *Psaltirea Hurmuzachi* nu e scrisă pe hîrtie sileziană, iar locul de descoperire a *Psaltirii Scheiene* nu ne este cunoscut cu exactitate. Nu trebuie să uităm în schimb că *Psaltirea Hurmuzachi* prezintă cele mai multe particularităţi caracteristice graiurilor vorbite în Moldova, iar *Codicele Voroneţean* şi *Psaltirea Scheiană* sînt scrise pe hîrtie avînd drept filigran mistreţul.

Se cuvine să arătăm, în încheiere, că afirmaţiile noastre au în vedere *copierea*, şi nu *traducerea* textelor. Chiar aşa însă ele nu vor trebui socotite drept definitive decît în momentul cînd punctul nostru de vedere va fi confirmat de operaţia localizării integrale a limbii celor patru monumente, precum şi de încheierea inventarierii hîrtiei sileziene existente în momentul de faţă pe teritoriul României[81].

Decembrie 1975

ABREVIERI

(Nu sînt trecute abrevierile folosite curent în lucrările de lingvistică)

Alecsandri, OP	Vasile Alecsandri, *Opere complete, Proza*, ed. a II-a, Bucureşti 1910.
Budai-Deleanu, T.	I. Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, ed. J. Byck, [Bucureşti, 1953].
Cantemir, *Ist.*	Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1883.
Creangă, P.	Ion Creangă, *Scrierile lui...* Vol. I : *Poveşti*, Iaşi, 1890.
Gane, N.	N. Gane, *Novele*. Vol. I—III, ed. a VI-a, Bucureşti, 1921.
Gheţie, BD	I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975.
Gheţie-Mareş, GD	I. Gheţie — Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974.
Herodot	*Herodot (1645)*, ed. N. Iorga, Vălenii de Munte, 1909.
Hogaş, DR	C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*. Vol. I—II, Bucureşti, 1944, 1947.
Let. I	M. Kogolniceanu, *Letopiseţile Ţării Moldovei*. Vol. I, Iaşi, 1852.
Novacoviciu, CB	E. Novacoviciu, *Cuvinte bănăţene*. Vol. I, Oraviţa, 1925.
Camil Petrescu, O.	Camil Petrescu, *Un om între oameni*. Vol. I — III, [Bucureşti], 1952, 1955, 1957.
PD	*Primii noştri dramaturgi*, ed. Al. Niculescu, [Bucureşti, 1956].
Sadoveanu, O.	M. Sadoveanu, *Opere*. Vol. I—XVIII, Bucureşti, 1954—1959.
Slavici, N.	I. Slavici, *Novele*. Vol. I—II, Bucureşti, 1892, 1896.
Z. Stancu, RA	Zaharia Stancu, *Rădăcinile sînt amare*. Vol. I—V, [Bucureşti, 1958—1959].

[81] Cf. Gheţie, BD, p. 240—241.

DATAREA DOCUMENTULUI POPII IANE DIN ȘCHEII BRAȘOVULUI

DE

GERNOT NUSSBÄCHER

Pe lîngă cunoscuta scrisoare a lui Neacșul din Cîmpulung (1521), cel mai vechi document în limba română care ne-a parvenit pînă în prezent, Arhivele Statului Brașov păstrează încă foarte multe documente în limba română, după cum reiese din *Catalogul documentelor românești...*, publicat în 1955, în care sînt cuprinse 3 758 de documente din anii 1521—1799 [1].

Al doilea document, ca vechime în limba română, de la Arhivele Statului Brașov este un document scris de popa Iane. Documentul este nedatat, respectiv partea dreaptă a documentului — unde foarte probabil era scris și anul emiterii — lipsește, păstrîndu-se numai luna și ziua: iunie 20 [2].

Documentul a fost publicat prima dată în anul 1900 de Nicolaie Iorga, care îl consideră ca datînd din secolul al XVI-lea [3], intuind foarte bine că judele Brașovului, Lucas Hirscher, menționat în document, este cel care a finanțat tipărirea *Evangheliei cu învățătură* din 1580—1581, tradusă de popa Iane și popa Mihai [4], primul dintre ei fiind chiar scriitorul documentului.

În *Catalogul documentelor românești*, documentul este datat în funcție de perioada în care popa Iane și-a exercitat funcția de preot la Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului: 1578—1591 [5].

În anul 1965, Ion Roman a publicat un articol în care arată că documentul este „scris în secolul al XVI-lea, avînd valoare deosebită pentru istoria limbii române, fiind, pînă în prezent, primul document de limbă română scris în secolul al XVI-lea în această parte a țării" (Brașov — *n.n.*) [6].

În anul 1968, același cercetător publică o lucrare despre datarea documentului, fără să menționeze *Catalogul documentelor românești*, apărut în 1955. Referindu-se la data morții lui Iane — 1591 — și la aceea a lui „Hrăjil Lucaci... județul de în Brașov" (Lucas Hirscher) — 1590, au-

---

[1] C. A. Stoide și colaboratori, *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin*, București, 1955.

[2] Arh. St. Brașov, fond Primăria Brașov, colecția Stenner, seria slavo-română, nr. 509; cf. C.A. Stoide, *op. cit.*, p. 1., nr. 2.

[3] N. Iorga, *Socotelile Brașovului și scrisori romanesci către sfat în secolul al XVII-lea*, în „Analele Academiei Române", seria II, tom. XXI, 1898—1899, Memoriile Secțiunii istorice, București, 1900, p. 262—263.

[4] Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, București, 1903, nr. 29, p. 85—93.

[5] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. V, Brașov, 1909, p. 3.

[6] Ion Roman, *Document de limbă veche din sudul Ardealului*, în ziarul „Drum nou" (Brașov), XXII, nr. 6485 din 6 nov. 1965, însoțit de o reproducere parțială a documentului.

torul ajunge la concluzia că documentul trebuie să fie anterior acestor date, fiindcă în secolul al XVII-lea nu a existat un jude cu acest nume[7].

Un an mai tîrziu, I. I. Roman reia problema datării documentului. Comparînd datele de funcţionare şi de deces ale celor două personaje (popa Iane şi Lucas Hirscher), autorul se pronunţă în favoarea datării documentului în intervalul 1578—1590. În continuare, I. I. Roman analizează din punct de vedere lingvistic documentul, pe care îl publică în facsimil şi în transcriere interpretativă [8].

Următorul cercetător care s-a pronunţat, mai mult în trecere, asupra datării documentului este Alexandru Mareş. Pe baza listei juzilor braşoveni, el a putut stabili că Hirscher nu a fost jude în toţi anii de păstorire ai popii Iane, ci numai în intervalul 1579—1588, reducînd astfel perioada de provenienţă a documentului cu încă trei ani [9].

O altă lucrare apărută în anul 1969 menţionează documentul cu datele din *Catalogul documentelor româneşti*, adică 1578—1591 [10].

Cercetările de pînă acum nu au putut ajunge la o datare mai precisă, mai ales datorită faptului că documentul nu prezintă filigran[11]. De asemenea, cercetătorii nu au recurs la consultarea socotelilor oraşului Braşov din această perioadă pentru o eventuală datare mai precisă.

Pentru clarificarea datării, redăm pe scurt cuprinsul documentului: popa Iane consemnează intervenţia unor „boiari" din Ţara Făgăraşului, „cu carte de la Miclăuş diiac" la „jupînul Hîrjil Lucaci, judeţul den Braşov", în legătură cu uciderea unui secui din „Sătcele" şi cu rănirea altor persoane de nişte locuitori din Mîndra, cu ocazia unei certe care a avut loc de Rusalii la Şercaia. La intervenţia „domnilor de la Făgăraş", cei vinovaţi sînt iertaţi de pedeapsa capitală, iar „boierii" sînt chezaşi că cei vinovaţi vor plăti 60 de florinţi „pentru mortul şi pentru cei oameni vătămaţi, şi iar 60 forinţi birşag". Boierii „se-au băgat chezaşi cum de-acum nainte... vor fi cu frăţie bun[ă]... < şi cu > vecinătate bună aceştii ţărî a Bîrsei". De la formula de datare a documentului a rămas numai începutul: *Pi(s) m(s)ca ju(n), 20 d(n)*, „scris în luna iunie, ziua 20", anul lipsind, ca şi întreaga margine dreaptă a documentului.

Începînd cu anul 1966, filigranologia — disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studierea mărcilor hîrtiei vechi — a luat un avînt deosebit în ţara noastră [12]. Meritele cele mai mari în această direcţie revin regretatului cercetător braşovean Gebhard Blücher (1934—1968), care, cu ajutorul betagrafiei — a reproducerii filigranelor cu izotopi radioactivi emiţători de raze beta —, a alcătuit un repertoriu al filigranelor morii de

---

[7] I. I. Roman, *Un document românesc scris la Braşov în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi articole de istorie", XI, Bucureşti, 1968, p. 263—264.

[8] I. I. Roman, *Primul document românesc braşovean cunoscut: scrisoarea popii Iane*, în „Limba română", XVIII, nr. 1/1969, p. 69—73.

[9] Alexandru Mareş, *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea?* în „Limba română", XVIII, nr. 3/1969, p. 241, nota 10.

[10] Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, I, Bucureşti, 1969, p. 253.

[11] Cf. şi I. I. Roman, *Un document românesc...*, p. 263.

[12] Cf. Damian P. Bogdan *Filigranologia ca disciplină ştiinţifică* în „Revista arhivelor", X, nr. 2/1967, p. 36—37; S. Jakó, *Filigrane transilvănene din secolul al XVI-lea*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai" Cluj, series *Historia*, fasc. 1/1968, p. 4—5.

hîrtie din Brașov în secolul al XVI-lea, realizare de prim rang pe plan mondial [13]. Gebhard Blücher a arătat însă că numai deosebirea filigranelor propriu-zise nu este pe deplin edificatoare. Cercetările trebuie duse mai departe; trebuie studiate caracteristicile întregii coli de hîrtie: formatul ei, desimea vărgăturilor, numărul și distanțele călușurilor, amplasarea filigranului. Din păcate, Gebhard Blücher nu a putut termina aceste cercetări.

Îndemnați de lucrările cercetătorilor anteriori, apărute în anul 1969, am căutat să precizăm datarea cu ajutorul caracteristicilor sitei formei de hîrtie, pe care le prezintă jumătatea de coală a documentului scris de popa Iane [14].

Am pornit de la ipoteza că documentul trebuie să fi fost scris pe hîrtie produsă în moara de hîrtie din Brașov, care a funcționat între 1546 și 1600 [15]. Ipoteza se baza pe faptul că documentul, fiind scris de popa Iane în orașul Brașov, moara de hîrtie din localitate era cea mai apropiată sursă pentru procurarea hîrtiei.

Înălțimea — tăiată — a colii este de 330 mm, iar lățimea păstrată variază între 165 și 180 mm; după urmele de îndoire de la mijlocul jumătății de coală, lățimea inițială a documentului trebuie să fi fost de 210—220 mm. Aceste dimensiuni corespund celor pe care le prezintă formatul hîrtiei brașovene obișnuite din secolul al XVI-lea (înălțimea variază între 322 și 335 mm, iar lățimea colilor între 420 și 437 mm).

Documentul de față prezintă următoarele distanțe în mm între călușuri, de la mijlocul colii spre dreapta (pe partea fără filigran)

— 15 — 31,5 — 31,5 — 33 — 33 — 30 —

Densitatea vărgăturilor este de 19—21/20 mm.

Din repertoriul filigranelor alcătuit de Gebhard Blücher am notat mai întîi toate variantele cu densitatea vărgăturilor de 19—21/20 mm din perioada 1579—1588, indicînd și distanțele dintre călușuri de pe partea cu filigran, după cum reiese din tabelul de mai jos:

Nr. betagrafiei	Densitatea vărgăturilor	Distanța dintre călușuri	Începutul folosirii
54	19—20	28	1585
91	19—20	30—31	1586
92	21	29,5	1587
97	18—19	29	1583
186	19	28—29	1583

[13] Gebhard Blücher, *Din istoria hîrtiei și a tiparului chirilic din Brașov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în „Cumidava", Brașov, vol. III, 1969, p. 160; idem, *Bestimmung der Auflagenhöhe von Kronstädter Drucken des 16. Jahrhunderts mit Hilfe der Wasserzeichen*, în „Magyar könyvszemle", Budapesta, anul 84, 1968, p. 343.

[14] Gernot Nussbächer, *Primul document scris în limba română la Brașov*, în „Drum nou", XXVI, nr. 7 769, 25 decembrie 1969; idem, *Wann schrieb Popa Iane? Das zweitälteste Kronstädter Sprachdenkmal nun genau datiert*, în „Karpatenrundschau", Brașov, II, XIII, nr. 51 (922), 19 dec. 1969, p. 7, reprodus și în IPH — Information, Neue Folge, Hannover, anul IV, nr. 2, aprilie 1970, p. 32—33.

[15] S. Jakó, *op. cit.*, p. 6.

Din tabel reiese că dimensiunile care ne interesează corespund în cea mai mare măsură variantei nr. 91. Compararea unei coli întregi aparţinînd acestei variante cu documentul popii Iane a demonstrat identitatea hîrtiei.

În documentele cercetate, varianta nr. 91 se regăseşte în intervalul cuprins între 25 ianuarie 1586 şi începutul anului 1587, cînd apare deja varianta următoare, cu alte caracteristici ale sitei.

Varianta anterioară, nr. 197, apare în documente cuprinse în intervalul iunie 1585— mai 1586, ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că varianta nr. 91 nu poate fi dinainte de 1585.

După cum a constatat Gebhard Blücher, 95% din hîrtia cu acelaşi filigran, produsă timp de un an, se consumă în 1,7 ani după încetarea producţiei variantei respective, iar maximul de existenţă al unei variante de filigran este în semestrul 2 şi 3 după apariţia variantei [16].

În lumina acestor consideraţii, hîrtia cu varianta de filigran nr. 91 poate să fi fost folosită în intervalul 1585—1588, care, după Blücher, ne asigură o datare sigură. În cadrul acestui interval, datarea probabilă este cea pe care o indică atestările documentare: 1586—1587.

Cunoscînd datarea filigranologică probabilă — 1586—1587 — ca şi ziua emiterii — 20 iunie — , am căutat să precizăm data documentului, căutînd în socotelile oraşului Braşov o eventuală referire la evenimentul descris în document.

Rusaliile — data evenimentului — au fost în 1586 la 22 mai, iar în 1587 la 4 iunie.

În anul 1586, în perioada de la Rusalii pînă la 20 iunie, socotelile villicului oraşului Braşov nu consemnează nimic în legătură cu Şercaia. Dar iată că, parcurgînd însemnările din 1587, găsim la 6 iunie 1587, deci la două zile după Rusalii, următoarea însemnare:

„Se trimit domnul Cyrillus [Greissing), domnul Jacob Greff şi domnul Hans Armpruster la Şercaia, pentru săceleanul omorît" [17]. În continuare se menţionează trimiterea călăilor [18]. Din alte însemnări, din 10 iunie 1587, rezultă că trimiştii braşoveni au fost patru zile la Şercaia [19]. În legătură cu acest omor, chiar şi notarul oraşului a fost trimis la Alba

---

[16] Gebhard Blücher, *Posibilităţile de datare cu ajutorul filigranelor, Un model matematic*, în „Revista bibliotecilor", XXII, nr. 10/1969, p. 621.

[17] Arh. St. Braşov, Socoteli alodiale Braşov, V/15 (III, C. 16), p. 635; 1587 iunie 6. Wurdt H. Cyrillus, H. Jacob Greff vnd H. Hans Armpruster kegen Scharkan des erschlagenen Bleschdörffers wegen gesandt, hab ihnen mitt gegeben an Fleisch, Brodt, Semmell, Essig, Wein, 30 Hering, 60 Lemonien zu verschenken, N. B. Lemonien vnd sonst mehr fl. 3 asp. 31.

[18] *Ibidem*, p. 636 : 1587 iunie 6. Führten sie die Züchtiger mit hinüber, gab ihnen Zehrung asp. 25 (în loc de „Fuhr"), Zerung fl. 10.

[19] *Ibidem*, p. 644 : 1587, 10. Juny. Czalt für 50 Hering so H. Cirillus mitt kegen Scharkan zu verehren genommen hatt d. 75. — Es wardt H. Cirillus gegen Scharkan geschickt, ist aus gewest 4 Tag, sein Lohn fl. 1. — 3 Knechten iedem 4 Tagh Lohn d. 48 vndt einer war 3 Tag aus Mihaly Deack, d. 12. — Dem Koch auff 4 Tagh asp. 40. — Dem Mihaly Deak Zerung kegen Fogarasch d. 50. — Liesen die Züchtiger kegen Czaiden führen d. 32. — Gab ihn Lohn, dieweill sie keinen gericht, fl. 1 d. 50.

Iulia — reşedinţa principelui Transilvaniei — la 14 iunie 1587 [20], unde s-a întors după zece zile, la 24 iunie [21].

Din aceste date rezultă că documentul scris de popa Iane trebuie să fie din anul 1587, şi anume din 20 iunie.

O întîmplare fericită a dus la găsirea în arhiva Braşovului chiar a „cărţii de la Miclăuş diiac", menţionată în documentul popii Iane. Este vorba de o scrisoare a lui Nicolaus Bessenyei, datată Făgăraş, 16 iunie 1587, adresată judelui Braşovului Lucas Hirscher [22]. În această scrisoare, emitentul arată că nu ar interveni în favoarea locuitorilor din Mîndra, dacă nu ar fi convins că nu au fost niciodată certăreţi sau răzvrătiţi; ţinînd seama de starea de ebrietate a făptaşilor şi de faptul că este vorba de un caz singular, roagă ca afacerea să fie rezolvată bine. În scrisoarea lui Nicolaus Bessenyei se găsesc de asemenea expresiile de „prietenie" şi „vecinătate apropiată" ca în documentul lui Iane, ceea ce constituie încă o dovadă a legăturii directe dintre aceste două acte.

Nicolaus Bessenyei era notarul din Făgăraş, după cum reiese dintr-un document din 1582 [23] şi din altul din 1584 [24]. În 1585, el a fost „provisor" al cetăţii Făgăraş, cum rezultă dintr-un document din 1592 [25].

În socotelile Braşovului, acest Nicolaus Bessenyei apare menţionat în mai mulţi ani.

În 1574, „Miklos Deak" din Făgăraş a venit la Braşov pentru un proces, fiind „cinstit" de către magistrat de trei ori [26].

În 1578, lui „Miklos Deak" i-a fost trimis un covor alb la Făgăraş [27], apoi, în 1579, un covor mic şi vin [28] şi un pahar sau un potir [29].

În 1580, „Miklos Deack" a fost „cinstit" de către judele Lucas Hirscher cu vin [30].

Acelaşi „Miklos Deak" a primit în dar din partea oraşului Braşov covoare în anii 1582 [31], 1583 [32] şi 1585 [33].

Şirul ştirilor despre Miklos Deak în socotelile Braşovului, după cît cunoaştem în prezent, se încheie în anul 1589, cînd judele Braşovului a primit două scrisori de la el [34].

---

[20] *Ibidem*, p. 646, 1587 iunie 14 : Es wardt der H. Notarius mit der Einwehrung des Anschlags ihn die Hermanstadt vndt weiter Albam der Scharckanyer Sachen halben gesandt, haben ihm auff den Wegh mitt gegeben Baumöll, Lemonien, vndt sonst mehr pro fl. 1 d. 7.

[21] *Ibidem*, p. 650, 1587 iunie 24 : Dem Merten Sturm, so mitt dem H. Notario Albam gefahren, 10 Tag ausgewest, czalt fl. 1. vndt 4 Tag mitt dem H. Cirillo zu Scharkan, mytt einem Knecht d. 80.

[22] Arhivele Statului Braşov, fond Primăria Braşov, colecţia Schnell, vol. III, nr. 188.

[23] Dr. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, Bucureşti, 1930, p. 342, sub voce.

[24] Ioan cav. de Puşcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Ţara Făgăraşului*, Sibiu, 1907, p. 133.

[25] *Ibidem*, p. 144—145.

[26] Arh. St. Braşov, *Socoteli alodiale Braşov*, V/10 (III. C.11), p. 591.

[27] *Ibidem*, V/11 (III,C,12), p. 394.

[28] *Ibidem*, V/12 (III.C.13), p. 89.

[29] *Ibidem*, V/12 (III.C.13), p. 118.

[30] *Ibidem*, V/12 (III.C.13), p. 240.

[31] *Ibidem*, V/14 (III.C.15), p. 169.

[32] *Ibidem*. V/14 (III.C.15), p. 524.

[33] *Ibidem*, V/15 (III.C.16), p. 31.

[34] *Ibidem*, V/16 (III.C.18), p. 464.

Din aceste însemnări rezultă relaţiile strînse de bună vecinătate dintre administraţia Braşovului şi Ţării Bîrsei, pe de o parte, şi cea a Ţării Făgăraşului, pe de altă parte. Întîmplarea din 1587 a fost de natură excepţională şi aplanată în spiritul bunelor relaţii tradiţionale.

Drept concluzie, putem afirma că documentul popii Iane a putut fi datat mai întîi cu ajutorul filigranologiei pentru anii 1586—1587. Datarea filigranologică a fost confirmată de alte documente pentru anul 1587, astfel că data emiterii celui mai vechi document păstrat, scris în limba română la Braşov, este 20 iunie 1587.

Braşov, 1 iunie 1975

CONSIDERAȚII FILOLOGICE ASUPRA PRIMEI TRADUCERI MANUSCRISE A *SCĂRII* LUI IOAN SINAITUL

DE

FLORENTINA ZGRAON

1. Manuscrisul nr. 6 024, păstrat la secția de manuscrise și carte veche românească a Bibliotecii Academiei, conservă prima traducere în limba română a *Leastviței (Scării)* lui Ioan Sinaitul (supranumit Scărarul), scriere ascetică răsăriteană din secolul al VI-lea.

Referirile la acest manuscris sînt puține și confuze. Arhiereul Neofit Scriban, care, în 1843, îl descoperă la mănăstirea Neamț, crede că datează din timpul lui Alexandru cel Bun [1]. Aron Densușianu este primul care atribuie lui Varlaam, mitropolitul Moldovei, traducerea românească a *Scării raiului* [2]. Cîteva considerații datorăm lui A. I. Iațimirski [3].Discuția cea mai substanțială asupra acestei lucrări o face Gh. Ghibănescu în 1915[4]. Istoriile literare din secolul al XX-lea o semnalează în treacăt, reluînd, în general, afirmațiile lui Gh. Ghibănescu [5]. Pentru perioada scursă de la achiziționarea manuscrisului de către Biblioteca Academiei R. S. România (1963), menționăm contribuția lui P. Olteanu [6].

II. Manuscrisul nr. 6 024, intitulat *Scară raiului de învățătură călugărească (Iže vŭ sty oca našego Ioana igumena i vŭ Sinaistěi gory inoko(m), raiskǫę lěstvicǫ, slovesa učitelnnaa, kako po(d)bae(t) komuždo xr(s)tianinu žiti i po(d)vidzatisę kŭ vŭsxodu sŭvrŭšennomu postničstvu, i žitiju xr(s)tianstvu — Cela ce-i întru svenți părintele nostru, Ioan, egumenul și mai marele călugăriloru din măgura Sinaei,* **scară raiului de învățătură creștinească** (s.n.), *cu carea învață pre fieșicare creștin cumu să cade să viețuiască pentru ca să să suie întru desăvîrșitul călugăriei și vieței criștenești*, 2[r]), se prezintă ca un volum in-folio (30,7 cm × 20,2 cm), acoperit

---

[1] Vezi însemnarea de pe f. 1[r] a manuscrisului, reprodusă de Gh. Ghibănescu în *Leastvița lui Ioan Scărariul tradusă de Varlaam, Mitropolitul Moldovei, către 1618, Iași*, 1915 (extras din „Arhiva"), p. 8—9.

[2] Vezi *Istoria limbei și literaturei române*, ed. a II-a, Iași, 1894, p. 191.

[3] Vezi *Slaveanskiia i russkiia rukopisi rumînskih bibliotek*, Petersburg 1905, p. 808—811.

[4] Vezi Gh. Ghibănescu, *art. cit.*

[5] G. Pascu, *Istoria literaturii române din sec. XVII*, Iași, 1922, p. 56; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 228; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 890; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, II, București 1942, p. 115; Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1947, p. 261; Al. Piru, *Literatura română veche*, București, 1961, p. 96; *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 359.

[6] Vezi *Metoda filologiei comparate în studierea izvoarelor și în identificarea versiunii neogrecești a operei „Scara" tradusă de mitropolitul Varlaam*, în „Mitropolia Olteniei", 1970, nr. 5—8, p. 543—567.

cu lemn îmbrăcat în piele [7]. Cuprinde 36 de caiete (de cîte 8 file) și un sfert, la care se adaugă foaia de gardă. S-au pierdut filele a treia din caietul al optsprezecelea și ultima din manuscris, încît acesta conservă acum 289 de file. Caietele au signatură chirilică pe colțul exterior de jos, pe prima și ultima pagină a fiecăruia. Hîrtia este subțire și îngălbenită. Prezintă filigran, fără contramarcă. Călușurile sînt la **2,5** cm distanță, iar vărgăturile la 0,1 cm.

O numerotare originară a filelor (datorată copistului) nu există. În afară de cea executată la Academie, prin imprimare cu mașina, se observă în colțul de pe recto filelor numerotarea cu cerneală a unui cititor cu scris neîngrijit. El notează, ca un colontitlu, numărul stepenei pe verso și titlul acesteia, pe scurt, împreună cu numărul filei, pe recto :
(38ᵛ) *Cuvînt 4*/(39ʳ) *Pentru ascultare = 37 =* ;
(129ᵛ) *Cuvîntul 14*/(130ʳ) *Pentru lăcomiia pîntecelui = 127 =* [8].

Paginile manuscrisului (exceptînd f. 3ᵛ—9ᵛ) prezintă în două coloane paralele o redacție în limba română și una în limba slavonă a *Leastviței*. Textul românesc cuprinde în mod constant cîte 40 de rînduri pe pagină, iar cel slavon este mai scurt, cu spații goale în interior (vezi p. 281).

Dimensiunile textului în pagină sînt următoarele : 21,5 cm lungime pentru ambele coloane (atunci cînd sînt egale ; de obicei cea slavonă prezintă spații goale în interior, așa cum am precizat mai sus) și 13,5 cm lățime. Cele două coloane sînt, în general, egale ca lățime, iar distanța dintre ele variază între 0,6 și 0,9 cm. Uneori textul românesc cuprinde în întregime lățimea paginii : 3 rînduri lungi/15ᵛ, 14 rînduri lungi/16ʳ, 3 rînduri lungi/169ʳ etc.

Copistul are un scris egal și îngrijit. Literele de rînd au cîte 2 mm înălțime ; lățimea lor este în funcție de formă : є = 1 mm, и = 2 mm, Ф = 3 mm, м, ꙗ, ш = 4 mm. Înălțimea literelor care depășesc rîndul variază : ȣ = 4 mm, з = 5 mm, ц = 4 sau 10 mm. Unele litere sînt caligrafiate în mod deosebit, ceea ce face ca dimensiunile lor să depășească cifrele consemnate : є = 1 cm lățime (15ᵛ). În general slovele а, щ, ф, р, Х, ц, sînt foarte lungi cînd apar pe ultimul rînd : а = 15 mm, ф = 16—17 mm (f. 231ᵛ), щ = 16—17 mm, р = 19 mm (f. 232ʳ). Distanța, dintre semne este de 1—2 mm.

Cerneala are culoarea cafenie, cu mici diferențe de nuanță. Frontispiciul (13,7 cm × 5,1 cm ; f. 2ʳ), titlurile și inițialele sînt scrise cu cerneală roșie în ambele redacții. În afara inițialelor mari, situate la început de „cuvînt" (в = 2,3 cm × 0,9 cm în textul românesc, respectiv 2,8 cm × × 1,3 cm în cel slavon — f. 10ʳ), sînt însemnate tot cu roșu alte inițiale mici, de rînd, marcînd, în felul acesta, paragrafe în cadrul fiecărui capitol.

Manuscrisul este organizat după cum urmează (întrebuințăm, aici și în continuare, numerotarea Academiei) :

---

[7] Legătura datează de pe la 1733, care reiese din însemnările de la f. 63ᵛ, ambele scrise de aceeași mînă : *Această lisfiță este scrisă de mitro<po>litul Varlaam de Săcul, să se știe*, **leat 7241** (= 1733 ; s.n.) *octobre* și *Această lisviți este scrise de mitropolitul Varlama, și se știe* **de cînd am lega** [*t*] (s.n.).

[8] Cititorul care notează aceste colontitluri omite la numerotare filele 1 (foaia de gardă, adăugată probabil la legat), 17, 56 (după numerotarea Academiei), așa încît între numerotarea manuscrisă și cea imprimată este un decalaj de una (pînă la f. 17), două (pînă la f. 56), respectiv trei (pînă la sfîrșit) unități : 39—37, 130—127 etc.

f.1 : fila de gardă, adăugată la legat (neinclusă în caiete), cu însemnarea lui Neofit Scriban pe recto ;
f. 2[r]—3[r] : titlul şi prefaţa, în limba slavonă şi în limba română ;
f. 3[v] : *Spunere pre scurt de capetele aceştia carţi* (cuprinsul celor treizeci de stepene), în limba română ;
f. 4[r]—6[v] : *Viaţa fericitului lui Ioan egumenului sventei măguri Sinaei, ce i-i numele Pisar, cela ce-au scris aceaste svente leaspeţi sufleteşti ce să chiamă Scară. Scrisu-s-au această viaţă de Daniil smeritul călugăr de Raith*, în limba română ;
f. 6[v]—7[r] : *Poslania părintelui lui Ioan, egumenului de Raith, către Ioan, cuviosul şi minunatul, egumenul de măgura Sinaei*, în limba română ;
f. 7[r]—8[r] : *Tablă sufletească. Ioan lui Ioan, să te bucuri*, în limba română ;
f. 8[v] (şi 55[v], 56[v]) : liberă, cu însemnări ulterioare ;
f. 9[r—v] : *Suirea scării ceii dumnedzăieşti* (. . .). *Arătarea aceştii svinte scări*, în limba română ;
f. 10[r]—270[r] ; textul celor treizeci de stepene, pe două coloane, în limba română şi în limba slavonă ;
f. 270[r—v] : *Sfîrşitul a treidzeci de stepene. Îndemnare către suirea scării*, în limba română şi în limba slavonă (textul acesta este redat aproape identic, numai în limba română, şi la f. 9[v], de o parte şi de alta a benzii în diagonală care reprezintă imaginea scării) ;
f. 271[r]—289[v] : *Părintele Ioan, egumenul călugărilor de măgura Sinaei — Cuvînt către păstoriu de învăţătură, în ce chip să cade să hie păstoritul oilor celor cuvîntătoare*, în limba română şi în limba slavonă.

Copertele şi paginile manuscrisului prezintă destul de numeroase însemnări. Ele nu precizează nimic cu privire la autenticitatea, paternitatea ori datarea acestui manuscris. Servesc doar ca probă a faptului că a avut foarte mulţi cititori, din diferite provincii, şi că în 1778 continua să fie păstrat la mănăstirea Secu. Însemnările datate (exceptînd pe cea a lui Neofit Scriban) provin din secolul al XVIII-lea. Menţionăm cîteva dintre ele [9] :

(76[r]) *Scris-am eu, diiacul din Ţara Românească, amin* ;
(111[v]) *Scris-am eu, diiacul de ţara Sirbască* ;
(279[r]) *Eu, ermonah Ghedeon Nemţan, am izvodit de pe această carte alta, să se ştie, leat 7249*) (= 1741) *ghenarie 22* ;
(135[r]) *Aice am scris eu, Ioan de Ţara de Jos, care am şi petrecut această sfîntă carte, adecă Scara, leat 7267* (= 1759).

În 1764 pe filele manuscrisului îşi scrie numele şi Grigore III Ghica, domn al Moldovei : (128[v]) *Io Grigori Ghika voevod bo milosti gpdar*. Însemnarea este nedatată, dar ea se regăseşte la f. 285[r], într-o notiţă mai cuprinzătoare (282[v]—285[v]), din 4 martie 1764, datorată unui scrib apropiat de anturajul domnitorului.

(57[r]) *Monah Moisi ot Săcul, 1775.*
(270[v]—271[r]) *În anul 1778 am cetit şi eu, nevreadnicul, pe această carte, anume Ioan. . . ot Săcul, ungurul din ţinutul Bălgradului*, 1778.
(287[v]) *Timotei, ungurean şi ardelean.*

[9] Vezi şi Gh. Ghibănescu, *art. cit.*, p. 6—9.

Manuscrisul a circulat puțin și numai în Moldova : elaborat la Secu, se afla în 1843 la mănăstirea Neamț (vezi f. 1[r] și Gh. Ghibănescu, *art. cit.*, p. 8—9), iar în 1852 la Seminarul Veniamin de la Socola — Iași (vezi pecetea de la f. 2[r], 5[r]). A aparținut lui Aron Densușianu pînă în 1905 și apoi familiei Ghibănescu pînă în 1963, cînd a fost înregistrat sub nr. 31/1963 în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei [10].

III. Toți cei care au făcut unele referiri cu privire la manuscrisul nr. 6024 au considerat că el reprezintă autograful lui Varlaam, traducătorul lucrării. Gh. Ghibănescu a susținut în mod expres acest lucru, crezînd că manuscrisul în discuție este *întîiul în seria manuscriptelor Leastviței* [11]. Vom arăta în cele ce urmează că manuscrisul nr. 6 024 este o copie, executată, foarte probabil, direct după autograful lui Varlaam.

a) Manuscrisul are un aspect foarte îngrijit, ceea ce este greu de admis în cazul originalului unei traduceri, chiar dacă ea este executată de o persoană cultă.

b) Apar ștersături tipice de copist : *lăudatata* (ultima silabă tăiată de copist ; 251[r]), *dinșiisele* (silaba a doua tăiată de copist ; 207[v]), *bucubucurie* (silabele a treia și a patra tăiate de copist ; 45[v]), *cu mentea cu du cu Dumnedzău* (silabele a patra și a cincea tăiate de copist ; 277[v]), *atîta nevoință nevoință trupască* (cuvîntul al treilea tăiat de copist ; 283[v]), *în multe în multe chipuri* (primele două cuvinte tăiate de copist ; 126[r]), *adzima pururea iaste pururea iaste smerită* (cuvintele al doilea și al treilea tăiate de copist ; 286[r]).

c) Omisiuni de slove, silabe și cuvinte, de obicei întregite, între rînduri sau, mai des, marginal : *ned[e]j[d]uiască* (34[r]), *învă[ță]turei* (233[v]), *și celu[ia ce] iaste legat* (*ia ce* scris între rînduri, deasupra lui *iaste* ; 18[r]), *alte da*[c] *mai mari* (marginal : [c]*ruri* ; semnul c indică totdeauna faptul că în locul respectiv trebuie considerată o completare dată marginal, marcată în mod similar ; 210[v]), *să ne*[c] *tot îndărăpt să facă* (marginal : [c]*voiaște* ; 64[r]), *cumu-ș și făcea aceia*[c] *osindiții* (marginal : [c]*fericiții* ; 79[v]).

d) Unele omisiuni sau reluări de pasaje mai lungi sînt în mod special revelatoare pentru caracterul de copie, nicidecum original,al manuscrisului nr. 6024. Ele sînt corectate prin intervenții imediate sau prin completări marginale :

1. . . .*pentru ca să adeverească și într-aceasta pre David proroc,/că șearpele cel trupăscu fugi, bătut și rănit cu ra / ne de rugă.* [c]**Iară** *fără de-aceastea, avea jelanie acest părin / te iscusit să sature cu dulceață și cu mult dar / de cuvente pe ceia ce venia la svinția sa. . .* (6[r]).

Întrerupînd scrisul, copistul a reținut, vizual, primul cuvînt din noul paragraf *(iar)*. Cînd revine, privirea îi cade, întîmplător, mai jos, asupra altui paragraf, care începe cu același cuvînt *(iară)*. Observînd omisiunea, operează marginal completarea, în partea superioară a paginii : [c]**iar** *acel neputincios deaca să vădzu pre sine fără supărare și fără de nice o / neputință, se miră și mulțămi lui Dumnedzău, cela ce proslăvi șerbul său.*

---

[10] Vezi Paul Mihai, *„Leastvița" (Scara Raiului) — traducerea lui Varlaam de la Secul într-o nouă redacție*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXII, 1964, nr. 10—12, p. 1 069— 1 071.

[11] *Art. cit.*, p. 10.

2. *Strecneala / iaste o cuntenire şi o cer / tare de năprasnă pentru / mîntuirea bolnavului. / trecneala iaste* (ambele cuvinte tăiate de copist) / *Zbanca iaste o lepădare / şi deşertare de sîrg. . .* (272ᵛ).

În manuscrisul copiat, dispoziţia rîndurilor trebuie să fi fost următoarea : . . . S /
trecneala iaste o cuntenire. . .
Zbanca iaste o lepădare. . .

După un moment de întrerupere a scrisului, copistul revine cu privirea asupra unui paragraf deja scris, pe care îl reia. Observînd, nu continuă cu *o cuntenire şi o certare. . .*, ci şterge *trecneala iaste* şi trece la *Zbanca iaste*, unde întrerupsese scrisul de fapt.

e) În exemplul următor notăm o omisiune gen *„bourdon"* [12] :
. . . şi cît stă /
răsăritul de-apus, atîta-i ceaea/ ᴳ(marginal : ᴳ*a doa*) / *dintîiu* (cuvînt tăiat de copist) *mai înaltă şi / mai cu trudă decît cea dintîiu* (207ᵛ).

În manuscrisul copiat, grupurile de cuvinte *ceaea a doa* şi *cea dintîiu* se aflau, desigur, unul în dreptul celuilalt. Astfel se explică *„bourdon"*-ul comis : după ce a scris. . . *atîta-i ceaea*, copistul a trecut la *dintîiu*, datorită apropierii de formă şi de conţinut dintre *ceaea* şi *cea*. Observînd, notează marginal omisiunea *(a doa)*, şterge cuvîntul *dintîiu* şi continuă corect, refăcînd pasajul.

IV. Manuscrisul nr. 6 024 este o copie executată, foarte probabil, direct după autograful traducerii. Varlaam a tradus *Leastviţa* la mănăstirea Secu, unde era preot (conform mărturiei sale din prefaţă), la începutul secolului al XVII-lea (1602—1613).

Notă. Originalul traducerii s-a pierdut sau a fost distrus imediat după transcrierea sa. Gh. Ghibănescu, care crede, ca toţi autorii citaţi, că l-a identificat în manuscrisul nr. 6024, îl datează 1618 [13]. Biografia lui Varlaam, atît cît este cunoscută astăzi, nu marchează nici un eveniment la această dată.

Admiţînd că Varlaam a executat această traducere la Secu (deci după întemeierea mănăstirii), ca preot (deci înainte de a deveni egumen), după cum menţionează el însuşi în prefaţă (*Acmu pentru folosul rodului creştinesc, cui va vrea să citească, din slavoneaşte scoasă* (*Scara — n.n.*) *pre înţelesul a toată limba românească, de smeritul întru călugări Varlaam, preut besearecei lui* **styi** *Ioan Crisostomul, întru mănăstirea ce o cheamă Săcul* — 2ʳ), G. Pascu [14] şi T. Bodogae [15] propun perioada 1599—1610, respectiv anul 1610 ca dată a traducerii *Scării*.

Termenul *a quo* al traducerii trebuie considerat anul zidirii mănăstirii Secul : 1594, 1595, 1599, 1602 sau 1604[16]. Ne oprim asupra anului 1602[17], indicat de textul pisaniei de la Secu (. . . *Şi*

---

[12] Am notat un exemplu de omisiune revelatoare şi *„bourdon"* în redacţia slavonă paralelă : *zakonї ubo jako* ᴳ*prěsŭvrŭ/šenї i bratnee namї ispra/vlenie. . .* (marginal : ᴳ**nesŭvrŭše(n)** *vŭnimai sebe gle(t), gŭzě jako; 217ᵛ); jakože ne moštno* ᴳ*o(t) čaavšomuse sp(s)ticę. . .* (marginal : ᴳ *umiraoštomu / xodili sice/* **ne moštno** ; 232ʳ). Ele nu dovedesc însă că manuscrisul nr. 6 024 reprezintă copia, nu originalul traducerii, căci, chiar dacă el ar fi într-adevăr autograful lui Varlaam, redacţia slavonă tot copie ar fi (vezi p. 281—282).

[13] Vezi *art. cit.*, titlul.

[14] Vezi *op. cit.*, p. 58.

[15] *Mitropolitul Varlaam ca teolog*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXIII,1957, nr. 10—12, p. 775.

[16] Vezi Ştefan Dinulescu, *Notiţe despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Varlaam (1632—1653)*, Cernăuţi, 1886, p. 2, 66 (extras din „Candela").

[17] Tot la această dată se opresc N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor.*, I, Bucureşti 1928—1930, p. 244 ; Augustin Z.N. Pop, *Viaţa mitropolitului Varlaam al Moldovei*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXIII, 1957, nr. 10—12, p. 747 ; Al. Piru, *loc. cit.*

s-a început în anul 7110 (= 1602) iunie 7 şi s-a mîntuit în acelaşi an, octombrie 5) [18] şi de manuscrisul românesc nr. 318 [19] (*Iară după aceea s-au zidit această sfîntă monastire (...) numindu-l Secul (...) în anul de la Adam 7110 iară de la Hristos 1602, cu cheltuiala unui bine-credincios boiarin, anume Nestor Ureache, dvornic mare Ţării de jos* — f. 11[v]).

Termenul *ad quem* este anul în care Varlaam devine egumen. Toate sursele indică anul 1610, făcînd apel la actul semnat de el *la această dată*, cu scopul de a lichida unele neînţelegeri cu călugării de la Neamţ. Actul respectiv, redactat în slavonă, reprodus în traducere de Episcopul Melchisedec (*Smeritulŭ Mitrofanŭ Episcopŭ* şi *Ermonahulŭ Varlaamŭ igumenŭ (...) şi alţii toţi soborulŭ de la mare pînă la micŭ, adeverimŭ cumŭ hotarulŭ (...)* [20] este nedatat. Mitrofan este menţionat ca episcop între 1608 şi 1613 [21]. Actul pe baza căruia se afirmă că Varlaam a devenit egumen în 1610 datează din intervalul 1608—1613, aşadar, probabil, dar nu sigur din 1610. Conchidem că Varlaam a tradus *Leastviţa* în limba română în perioada 1602—1613.

Executat în prima jumătate a secolului al XVII-lea (vezi p. 283) şi păstrat la aceeaşi mănăstire (vezi p. 277), manuscrisul nr. 6 024 poate fi transcrierea fidelă a autografului lui Varlaam, devenit egumen (din 1608—1613) sau chiar mitropolit (din 23 septembrie 1632), datorată unui călugăr cult de la Secu. Limba manuscrisului, foarte asemănătoare cu aceea a lui Varlaam, autor al *Cazaniei* din 1643, dovedeşte încă o dată dependenţa directă a manuscrisului de traducerea originală. Înterpunerea unor copii ar fi mărit posibilităţile de intervenţie în text.

V. Cum anticipam, copistul acestui manuscris este, probabil, un călugăr cult de la Secu. Facem această apreciere avînd în vedere aspectul îngrijit al manuscrisului şi faptul că era un bun cunoscător al limbii slavone (vezi p. 281—282).

Copistul n-a cunoscut originalul slavon al traducerii, căci altfel n-ar fi dat în paralel o versiune slavonă diferită de cea care a fost modelul folosit de Varlaam.

Nimic nu ne ajută în încercarea de a identifica scribul. Fie datorită fidelităţii sale faţă de modelul urmat, fie datorită apartenenţei la graiul reflectat de exemplarul copiat, limba manuscrisului, unitară, nu evidenţiază un uz deosebit, care să fie pus în seama copistului. Apartenenţa sa la graiul reflectat de originalul folosit este probată de următoarele două fragmente, pe care credem că i le putem atribui :

1) *Aceaste treidzeci de capete simtu scrise toate prespre tot giumătate rumâneaşte, giumătate slavoneaşte. Însă pentru căci iaste mai largu şi pre lungu româniia, dereptu acea o am şi pus mainte şi întîiu şi mai apoi sloveniia* (3[v]).

Redarea versiunii slavone în paralel cu textul românesc trebuie pusă în seama copistului. Varlaam ar fi dat, eventual, originalul slavon al traducerii, nu o versiune diferită. De aceea credem că fragmentul citat aparţine copistului. Mai mult, pentru el cele patru rînduri au avut o anume importanţă : sînt singurele din tot manuscrisul scrise cu cerneală roşie, în afară de frontispiciu, titluri, iniţiale.

2) Vezi la p. 282 exemplul de la f. 128[r] şi explicaţia dată.

Notăm în cele două fragmente fonetisme ca [*dz*] *(dzise, treidzeci)*, [*ğ*] *(giumătate)*, [*mt*] pentru [*nt*] *(simtu)*, care se regăsesc între cele

---

[18] G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Bucureşti, 1933, p. 24.

[19] *Hronologhie sfintei mînăstiri Neamţului*, scris în 1862 de Andronic, arhiereu la această mănăstire.

[20] Vezi *Cronica Romanului şi a Episcopiei de Roman*, Bucureşti, 1874, p. 249.

[21] N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 333.

pe care le-am considerat semnificative pentru limba manuscrisului (vezi p. 285).

VI. Manuscrisul prezintă pe două coloane paralele o redacţie românească (în stînga) şi una slavonă (în dreapta), locul lor în pagină fiind inversat faţă de cel obişnuit în manuscrisele bilingve (vezi menţiunea de la f. 3^{v}, reprodusă la p. 280). Numai în prefaţă textul de pe cele două coloane are aceeaşi lungime [22] şi, în consecinţă, redacţia românească apare în partea dreaptă, iar cea slavonă în stînga.

În general s-a crezut că redacţia slavonă paralelă este cea folosită ca izvor al traducerii şi că textul românesc este mai lung decît cel slavon datorită faptului că Varlaam a introdus glose explicative, personale, în locurile cu înţeles dificil ori de-a dreptul ambiguu [23].

Considerăm autorizate opiniile lui P. Olteanu, după care redacţia slavonă paralelă nu reprezintă originalul traducerii în limba română. În urma colaţionării textului românesc şi a celui slavon din manuscrisul nr. 6024 cu mai multe versiuni neogreceşti şi slavone, autorul citat conchide că textul slavon, reprodus după un manuscris mai vechi, conservă redacţia originală grecească a lui Ioan Scărarul, iar cel românesc urmează originalul neogrec al lui Maximos Margunios [24] (pătruns prin filieră slavă, poate prin intermediul unei versiuni ucraino-carpatice), cel care a transpus în limba neogreacă vorbită de popor *Scara* lui Ioan Sinaitul, înglobînd, pentru prima dată, glosele în textul de bază [25].

P. Olteanu nu a cercetat manuscrisul în discuţie din punctul de vedere al autenticităţii sale. Admite, în mod tacit, că el reprezintă autograful lui Varlaam şi astfel ajunge să se întrebe de ce nu a menţionat traducătorul filiaţia diferită a celor două redacţii [26].

După ce am arătat că manuscrisul nr. 6 024 este o copie (vezi p. 278—279), devine evident că, aşa cum anticipam, redacţia slavonă apare în paralel cu textul românesc din iniţiativa copistului (vezi p. 282). El a colaţionat textul românesc pe care îl avea de copiat cu o versiune slavonă aflată la îndemîna sa, făcînd, uneori, scurte completări marginale la textul românesc după cel slavon, ca în exemplele următoare:

(20^{r}) . . . *de să tîmplă să cadză în mîhniciune, sau în somnu*^{c}, *sau în părăsiciune. . .* (marginal: ^{c}**sau în leane**); cf. sl. . . . *aşte vŭ padeti vŭ unynie, ili sŭnĭ ili* **razlènenie**, *ili otčaanie. . .*;

---

[22] Gh. Ghibănescu îşi explică acest lucru prin aceea că prefaţa ar fi redactată de Varlaam atît în limba română, cît şi în limba slavonă. În sprijinul paternităţii lui Varlaam asupra redactării prefeţei, Ghibănescu citează fragmente care reapar în predoslovia *Cărţii româneşti de învăţătură* din 1643 (vezi *art. cit.*, p. 4—5). Cf. opinia lui P. Olteanu, care constată unele diferenţe între cele două redacţii ale prefeţei şi consideră că ea a putut fi preluată de către Varlaam după o versiune neogreacă sau slavonă prefaţată, la care s-au adăugat cîteva elemente pentru adaptarea textului. Fragmentele comune din prefaţa *Leastviţei* şi din aceea a *Cazaniei* (1643) se datoresc, după acest autor, influenţei originalelor neogreceşti, realizate în spiritul unui curent umanist profund ortodox, reprezentat de scriitori ca Damaschin Studitul, Maximos Margunios şi alţii (vezi *art. cit.*, p. 558).

[23] Vezi A. I. Iaţimirski *op. cit.*, p. 809; Gh. Ghibănescu, *art. cit.*, p. 10; Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Contribuţii ale tălmăcitorilor români la cunoaşterea «Scării» sfîntului Ioan Sinaitul*, în „Studii teologice", XVI, 1964, nr. 3—4, p. 150.

[24] Κλίμαξ τοῦ παραδίσου ἤ λόγοι ἀσκητικοί . . . εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλοσθέντες, Veneţia, 1590.

[25] P. Olteanu, *art. cit.*, p. 550—557, 562—563.

[26] *Ibidem*, p. 559.

(60^{v}) *Priimeaşte şi bea cu osîrdie ocărîle şi batgiocurile de la toţi oamenii*ᴳ . . . (marginal : ᴳ**ca neşte apă vie) ;** cf.sl. *Pinu srŭdno porǫganie* **jako vodǫ života** *o(t) vŭsěkogo člka. . . ;*

(183^{r}) *şi nu-i putinţă să să supere sau să paţă vro năpaste*ᴳ (marginal : ᴳ**nice de unul dinşi**) ; cf. sl. *i* **ni o(t) eginogože ixĭ** *napastvo vatisę mogy* ;

(213^{v}) *Învaţă-mă, Doamne,* ᴳ*voia ta, că tu eşti Dumnedzăul mieu* (marginal : ᴳ**să fac**) ; cf. sl. *nauči-mę, glę,* **tvoriti** *volę tvoę, jako ty esi bŭ moi* ;

(266^{v}) *Ferice de cela ce să nevoiaşte să îngăduiască lui Dumnedzău* ᴳ*cum îngăduiaşte oamenilor* (marginal : ᴳ**nepărăsit**) ; cf. sl. *Blženi iže gvi jakože člko(m) ugažadti* **nepréstano** *podvidzaęisę.*

Cuvintele (ᴳ) **vŭ sebě,** care apar marginal, în dreptul textului *iže pamětisŭ mrtiǫę i sǫda bžiǫ* ᴳ*vŭsegda iměti xotěi,* dacă nu au fost iniţial omise de copist, reprezintă un adaos pe baza textului românesc paralel [27] : *Cela ce va să ţie* **întru sine** *pomenirea morţiei şi giudeţul lui Dumnedzău pururea. . .* (90^{r}).

În mod obişnuit, redacţia slavonă este mai scurtă decît cea românească. Surprins de a fi descoperit un pasaj în redacţia slavonă fără corespondent în textul românesc, copistul îl traduce şi îl notează marginal. Spre a facilita lectura paralelă, dă în continuare textul slavon, deşi acesta îşi avea locul său în redacţia slavonă : ᴳ*învăţă un lucru în chipul celuia ce dzise unui călugăr tînăr, cu o păşire să să suie toată scara.* ᴳ*podbnože něčto povelě rekšomu kŭ otročěmu, ediněmĭ stǫplenie(m) na vŭčě lěstvicǫ vŭzyti* (128^{r}).

Următoarele două exemple dovedesc că scribul nu a găsit redacţia slavonă în manuscrisul care reprezenta (conserva) autograful traducerii lui Varlaam. Ea apare în manuscrisul nr. 6 024 din iniţiativa copistului acestui manuscris. Colaţionînd cele două redacţii, copistul notează, pe cît posibil, pasajele care corespund unul în dreptul celuilalt :

a) (117^{v}) . . . *Aşea şi pohtele necu/*	*sice i ostrstexĭ bezčĭ/*
răţiei, poate să vadză ne/	*stia viděti množa i šeǫ/*
ştine cum unele simt mai/	ᴳ*otrokovicę/*
fără de ruşine decît neşte/	*liceměrie, lǫkavstovo* (tăiate de co-
curve, cum iaste lăcomia/	pist)
pîntecelui, beţiia, cu/	
rviia, deşearta mărire,/	
şi simt altele de nu-s/	
tocma atîta la ară/	
tare şi fără de ruşine,/	
ce simt împletite cu/	
mai mari păcate, cum/	*liceměrie/*

[27] Am formulat această rezervă întrucît întregirea textului slavon pe baza celui românesc paralel nu intră, de obicei, în intenţiile copistului (altfel, coloana cu textul slavon n-ar mai prezenta spaţii libere).

iaste fățăriia, vicle/ șiugul. . .

lǫkavstvo. . .

(Se adaugă cuvintele ((ⷣ) *otrokovicę naričet, bldǫ i i pročaa,* notate marginal)

Cuvintele *liceměrie, lǫkavstvo,* scrise în continuarea textului slavon, au fost tăiate spre a fi notate mai jos, în dreptul corespondentelor lor din textul românesc : *fățăriia,* respectiv *vicleșiugul.*

b) La un moment dat, copistul neglijează dispunerea paragrafelor corespunzătoare din cele două redacții unul în dreptul celuilalt. Observînd acest lucru, el indică paragrafele perechi prin semnul ⊂(⊃), însoțit de o slovă (ѧ, respectiv ѯ). Corespondentul lui ⊃ѯ *(Împreunarea . . .)* este notat marginal (145ʳ).

VII. Am menționat propunerile făcute în legătură cu datarea acestui manuscris, considerat pînă acum drept originalul traducerii (vezi p.279—280). Fiind o copie după autograful lui Varlaam, manuscrisul nr. 6 024 trebuie datat considerînd ca termen *a quo* anul în care a fost încheiată traducerea *Leastviței.*

Hîrtia manuscrisului prezintă un singur tip de filigran, fără contramarcă, situat în mijlocul filei rezultate prin pliere, de dimensiuni mari (8,5 cm × 5 cm ; vezi figura alăturată). Am constatat că acest tip de filigran circulă, în variante diferite, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, în anii 1606 [28], 1619[29], 1628[30], 1629[31]. Varianta din manuscrisul nr. 6024 nu am identificat-o în albumele cercetate. Se apropie, ca dimensiuni, de cele înregistrate de către G. Eineder (1619), C. M. Briquet (1628), J. Kemény (1629), iar ca formă numai de cea înregistrată de C.M. Briquet (1628).

Așadar, manuscrisul nr. 6 024 datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Deși nu am identificat varianta de filigran pe care o prezintă, credem că putem restrînge intervalul în care a fost executată această copie la deceniile al II-lea — al IV-lea ale secolului al XVII-lea.

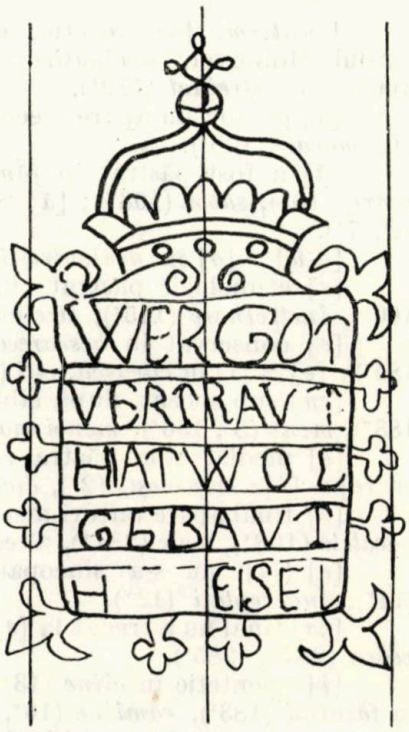

Fig. 1

[28] Vezi N. P. Lichačev, *Paleograficeskoe znacenie filigranei,* I, Petersburg, 1899, p. 385, nr. 3306.

[29] Vezi G. Eineder, *The Ancient paper-mills of the former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks,* în „Monumenta chartae papyraceae historicum illustrantia", VIII, 1960, planșa 245, nr. 875.

[30] Vezi C. M. Briquet, *Les filigranes,* II, Paris, 1907, p. 343—344 și nr. 5897.

[31] Vezi J. Kemény, *Signa interna chartarum,* I, manuscris, p. 128.

VIII. Copiat, după toate probabilităţile, la mănăstirea Secu din ţinutul Sucevei, de un călugăr originar din această zonă a Moldovei, după autograful traducătorului, manuscrisul nr. 6 024 prezintă, sub raport lingvistic, un aspect unitar. Aşa cum anticipam, fie datorită fidelităţii sale faţă de model, fie datorită corespondenţei dintre graiul său şi cel reflectat de manuscrisul copiat, fie, mai degrabă, datorită ambilor factori menţionaţi, nu putem distinge un uz al copistului diferit de acela al textului pe care l-a transcris.

Limba manuscrisului confirmă apartenenţa lui la graiurile vorbite în nordul Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea şi, prin mulţimea şi varietatea elementelor care se regăsesc în *Cazania* din 1643 [32], probează dependenţa imediată de autograful traducerii lui Varlaam (indirect, şi paternitatea acestuia asupra primei traduceri a *Leastviţei* în limba română).

Fonetică

Vocalism. [*a*] protetic, existent şi azi, deşi nu foarte frecvent, în nordul Moldovei: *amăgulire* (7^{r}), *amăgulitoare* (100^{v}), *astreinaţi* (10^{v}, 100^{v}); cf. *streinat* (119^{r}).

[*ă*] proton nu apare trecut la [*a*]: *bărbat* (4^{v}, 103^{v}), *păcatele* (108^{v}); cf. *macar* (109^{r}).

[*ă*] a fost păstrat în *fămeilor* (155^{v}), *nărodul* (284^{v}), *prăviia* (5^{r}), *prăvire* (6^{v}), *săbor* (108^{v}); [*ă*] > [*e*] în *nedeajde* (5^{v}, 14^{r}, 193^{v}), *nedejduim* (4^{r}, 7^{r}).

[*ă-u*] > [*o*] în *dinlontru* (6^{v}, 195^{v}).

[*e*] etimologic păstrat în *strein* şi derivatele sale: *astreinaţi* (10^{v}, 100^{v}), *înstreinare* (145^{r}), *streină* (97^{v}). *streinătatea* (193^{v}).

[*e*] conservat în *besearecei* (2^{r}); [*e*] > [*ă*] în *dănăoară* (97^{r}, 156^{v}, 185^{r}); [*e*] > [*i*] în *citească*, *citi* (3^{r}), *nimică* (109^{r}); cf. *ceteaşte* (155^{r}).

[*en*] sub accent, după labiale, nu a trecut la [*in*]: *cuvente* (6^{r}, 100^{v}, 188^{v}), *mene* (3^{r}, 156^{r}), *menciunos* (6^{r}), *mentea* (4^{r}, 11^{v}, 183^{v}), *sventelor* (2^{v}).

[*e*] medial aton păstrat: *creştinesc* (2^{r}), *oameni* (2^{v}), alternează cu [*e*] > [*i*]: *criştineşti* (2^{r}), *dicît* (108^{r}), *priiatin* (16^{v}, 121^{r}).

[*e*] final apare uneori menţinut: *alte* (108^{v}), *bune* (184^{v}), *de* (108^{v}), *păcatele* (108^{v}), *toate* (284^{v}), alteori trecut la [*i*]: *di* (108^{v}), *oarecini* (284^{v}).

[*e*] ([*i*]) nu s-a sincopat în *derept* (18^{r}), *direptatea* (193^{v}), *dires* (14^{v}), *îndireptaţi* (12^{v}).

[*ea*] final nu a trecut la [*e*] ([*ę*]): *avea* (184^{v}), *gicea* (285^{r}), *mea* (284^{v}), *vedea* (284^{v}, 285^{r}).

[*i*] epentetic în *cîine* (13^{v}, 96^{r}, 189^{v}), *pîine* (14^{r}, 93^{v}, 128^{r}) şi chiar în *făinină* (183^{v}), *rămîine* (16^{v}, 103^{r}).

[*iu*] păstrat în *iuşori* (101^{r}), *iuşiurarea* (19^{r}), *menciunos* (6^{r}).

[*î*] păstrat în *îmbla* (15^{v}, 18^{r}, 188^{r}).

[*î*] > [*u*] în *curund* (14^{v}, 17^{v}, 98^{v}).

[*o*] > [*u*] în *amurţit* (154^{r}), *cuconii* (14^{v}, 94^{v}), *cumoară* (183^{r}), *curabiia* (188^{v}), *usebirea* (93^{v}, 184^{r}).

---

[32] Vezi Gh. Ghibănescu, *art. cit.*, p. 21—37; Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 118—124; I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 287—289, 290—295.

[*u*] păstrat în *martur* (4ᵛ, 6ᵛ), *preut* (2ʳ), *usteninţele* (19ᵛ, 193ᵛ).

[*u*] > [*o*] în *omiliră* (6ʳ).

Consonantism. Labiodentala [*f*] apare uneori conservată: *fi* (*a* ~ *ocărît*; 72ᵛ). *fie* (*să-i* ~ ; 5ʳ), *fiecine* (2ʳ), *fire* (4ʳ), alteori, destul de des, palatalizată: *hi* (*va* ~ *destoinic*, 4ᵛ; *ai* ~ *făcut*, 72ᵛ), *hie* (*să* ~; 145ʳ), *hierbenteala* (128ʳ).

Labiale dure în poziţie „tare": *iubăsc* (155ʳ), *lumască* (4ᵛ), *lumăsc* (144ᵛ), *mărg* (16ʳ), *păgubască* (6ʳ), *tocmala* (3ʳ, 6ʳ), *trupăsc* (109ᵛ), *scîrbască* (5ᵛ), *scîrbăsc* (109ʳ), *şerbască* (20ʳ), *vamăşul* (189ʳ), *zdrobăsc* (108ᵛ).

[*sv*] păstrat în *svenţi* (2ʳ), *svînt* (109ᵛ).

[*n*] intervocalic păstrat: *bune* (184ᵛ), *cîine* (96ʳ), *creştinesc* (2ʳ), *pîine* (93ᵛ), *streinătatea* (193ᵛ); în *nemurui* (18ᵛ, 158ʳ) avem a face cu o disimilare consonantică.

[*ń*] > [*ţ*]: *ai* (pl. lui „an": 4ʳ, 4ᵛ, 119ᵛ), *dintîiu* (6ʳ), *întîiu* (4ʳ), *pustiia* (4ᵛ), *spuind* (109ᵛ).

[*nt*] > [*mt*] în *simt* (156ʳ), *simtu* (3ʳ).

[*r*] dur în *ocărîle* (72ᵛ), *omoară* (*să mă* ~; 5ᵛ), *strîcă* (177ᵛ), *strîgă* (154ᵛ).

[*r*] moale înainte de [*ęa*], în poziţie „moale": *amăreaşte* (155ʳ), *ocăreaşte* (60ᵛ, 155ʳ, 155ᵛ); cf. *să nu arate* (285ʳ).

Africata [*dz*] în *Dumnedzău* (10ʳ, 16ᵛ, 128ʳ, 156ʳ), *dzile* (5ᵛ), *dzise* (5ᵛ, 128ʳ), *nevădzută* (4ʳ).

Africata [*ǧ*] în *agiunge* (154ʳ), *agiutor* (14ʳ, 189ʳ), *gios* (122ʳ), *giudecată* (187 ʳ), *împregiurul* (10ʳ).

[*dz*] > [*ǧ*] în *gice* (2ᵛ, 20ʳ, 118ᵛ, 190ʳ), *gicem* (128 ʳ, 188ᵛ).

[*s*], [*dz*], [*ţ*] moi alternează cu [*s*], [*dz*], [*ţ*] duri: *folosească* (5ᵛ), *lipsesc* (108ᵛ), *sila* (156ʳ), *singură* (4ᵛ) — *asămănare* (177ᵛ), *mirosască* (*să* ~; 186ᵛ), *sara* (5ᵛ), *sămnu* (109ʳ), *sîngur* (20ʳ), *sosască* (*să vă* ~ ; 18ᵛ); *dzi* (108ʳ), *dzile* (5ᵛ), *dzise* (5ᵛ, 128ʳ) — *dumnedzăiască* (2ᵛ), *Dumnedzău* (156ʳ), *dzua* (5ʳ, 16ʳ, 108ʳ); *alţi înţelepţi* (128ʳ), *ascuţite* (108ᵛ), *puţină* (2ᵛ), *ţinea* (156ᵛ) — *curăţască* (*să-ş* ~; 211ʳ). Am notat şi unele cazuri de hipercorectitudine: *osinde* (3ʳ), *osindeaşte* (154ʳ), *singe* (177ᵛ).

[*ş*], [*j*] moi alternează cu [*ş*], [*j*] duri: *aşea* (3ʳ, 108ᵛ), *deşearta* (117ᵛ), *însuşi* (4ᵛ), *înşelă* (285ʳ), *şi* (3ʳ), *uşea* (284ᵛ)— *deşarta* (5ʳ, 184ᵛ), *greşala* (6ʳ), *împomcişadză* (145ʳ), *înfrîmşatul* (109ᵛ), *înşală* (4ʳ); *grije* (5ᵛ), *mreajea* (5ʳ) — *jărtvă* (4ʳ), *jărtvele* (284ʳ).

[*ş*] moale înainte de [*ęa*], în poziţie „moale": *covîrşeaşte* (283ᵛ), *şearpele* (184ᵛ), *şeapteasprădzeace* (154ʳ).

Morfologie

Pluralul lui *mînă* este *mînule* (14ʳ, 18ᵛ, 181ᵛ).

Neutrele cu radical în *r* fac pluralul în *-ă*: *fiiară* (5ʳ).

Articolul posesiv este invariabil: *cuptoriu* **a** [*l*] *deşeartei măriri* (4ᵛ); *păharul obidelor ş-***a** [*l*] *dosădzilor* (14ᵛ); *poveşti de folos* **a** [*le*] *oameni svinţi* (2ᵛ); *săbor* **a**[*l*] *fraţilor* (285ʳ); cf. *al treile* (184ʳ).

Dintre pronumele negative menţionăm pe *nemărui* (18ᵛ), *nime* (13ʳ, 17ᵛ, 19ʳ), *nimică* (109ʳ).

Numeralele ordinale au la masculin terminaţia *-le*: *al şeaşele (dzeci)* (191ʳ) *al treile* (184ʳ), *al treile(dzeci)* (191ʳ).

Forme iotacizate ale verbelor de conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a cu radical în *d, n, t* : *ascundză (să nu să* ~ ; 108ᵛ), *cadză* (*să ți să* ~ ; 72ᵛ), *poci* (4ʳ, 155ᵛ, 183ᵛ), *simță* (*să să* ~ ; 155ᵛ), *spuie* (*să le* ~ ; 4ᵛ), *spuiu* (*să* ~ ; 4ʳ, 5ᵛ).

Imperfectul prezintă la 3 pl. forme în *a* : *ceia ce venia* (6ʳ).

La condițional prezent 3 sg. și pl. este întrebuințată forma *are* a auxiliarului : *cum n-are hi* (11ʳ), *de ne-are chema* (18ʳ), *s-are custa* (119ᵛ), *s-are spăsi* (94ᵛ).

Imperativul prohibitiv în *-areți, -ireți* la 2 pl. : *nu dosădireți, nu pohtireți, nu vă apropiiareți* (18ᵛ).

Infinitivul lung : *de-a cercarea* (95ᵛ), *de-a facerea* (188ᵛ), *de-a iscodirea și de-a giudecarea* (119ʳ), *de-a prăznuirea* (99ᵛ).

Adverbe : *acmu* (10ᵛ, 120ᵛ, 198ʳ), *cătinel* (16ʳ, 97ʳ, 108ʳ), *mainte* (4ʳ, 20ʳ, 116ᵛ), *unedate* (= *uneori*, 17ʳ), *tînd. . .tînd* (96ʳ).

Lexic

Menționăm cîteva cuvinte specifice pentru zona din nordul Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea : *ciumilitura* (247ʳ), *dugheană* (17ᵛ), *omăt* (188ᵛ), *pîntece* (13ʳ, 130ʳ), *sămăluirei* (247ʳ), *secriiaș* (183ʳ), *tarul* (197ᵛ), *tearfă* (155ʳ), *voroavă* (5ʳ, 122ʳ, 193ᵛ), *voroveaște* (154ᵛ) [33].

IX. La capătul acestei expuneri, vom enumera, pe scurt, principalele concluzii.

Considerat pînă acum originalul traducerii *Leastviței* în limba română de către Varlaam (A. Densușianu, A. I. Iațimirski, Gh. Ghibănescu, T. Bodogae, Paul Mihai, P. Olteanu și alții), manuscrisul nr. 6 024 se dovedește a fi o copie, executată, foarte probabil, după autograful traducerii.

Datarea 1618 (propusă de Gh. Ghibănescu și acceptată de alți cercetători) nu este susținută prin nici un argument valabil. Ea se referea, de fapt, la autograful traducerii. Or, așa cum menționăm, termenul *a quo* al executării copiei trebuie să fie anul încheierii acestei traduceri. Varlaam a tradus *Leastvița* la mănăstirea Secu, ca preot, încît în 1613 lucrarea se pare că era terminată. Ținînd seamă de acest lucru și de faptul că filigranul pe care îl prezintă hîrtia acestui manuscris este bine reprezentat (prin variante asemănătoare) la sfîrșitul deceniului al treilea al secolului al XVII-lea, considerăm manuscrisul databil în deceniile al doilea — al patrulea ale acestui secol.

Ipoteza că textul românesc din manuscrisul nr. 6 024 reprezintă traducerea redacției slavone paralele, la care se adaugă explicațiile personale ale lui Varlaam (A.I. Iațimirski, Gh. Ghibănescu, Nicolae, Mitropolitul Banatului), a fost acceptată pînă în 1970, cînd, P. Olteanu a constatat că redacția slavonă conservă textul originar al lui Ioan Scărarul, iar cea românească redă, prin intermediar slavon, versiunea cu scholii a lui Maximos Margunios.

Am arătat că redacția slavonă din manuscrisul nr. 6 024 a fost alăturată celei românești din inițiativa copistului acestui manuscris, un călugăr de la Secu, cunoscător al limbii slavone, care nu poseda originalul

[33] Vezi I. Gheție, *op. cit.*, p. 180—182, 184, 190, 193—194, 196.

slavon al traducerii inițiale în limba română. El colaționează atent textul românesc pe care îl avea de copiat cu o redacție slavonă aflată la îndemîna sa, alta decît cea după care s-a făcut traducerea în limba română, și uneori face scurte completări marginale la textul românesc, orientîndu-se după cel slavon.

Fidel manuscrisului copiat și, probabil, originar din zona nordică a Moldovei, copistul nu notează fapte de limbă care să releve un uz deosebit de acela al textului. Prin limbă manuscrisul aparține graiului vorbit în nordul Moldovei în prima jumătate a secolului al XVII-lea și, în același timp, dovedește paternitatea lui Varlaam, autor al *Cazaniei* din 1643, asupra prototipului traducerii *Leastviței*.

Manuscrisul nr. 6 024 conservă prima traducere în românește a unui text religios de mari proporții. El este un bogat și reprezentativ document al limbii române din prima jumătate a secolului al XVII-lea, care ne-a transmis opera de tinerețe a lui Varlaam, mitropolitul Moldovei.

O PROBLEMĂ DE ONOMASTICĂ ÎN DISCUȚIE: CATEGORIILE ANTROPONIMICE

DE

I. ROȘIANU

Numeroase pagini din literatura noastră de specialitate găzduiesc de trei sferturi de secol o problemă care a luat cu timpul aspectul unei controverse, problema categoriilor antroponimice. Interpretările de pînă acum, oricare ar fi fost ele, deși nu au ajuns la un consens, au adus pe rînd observații notabile. Discuții mai ample s-au purtat în jurul noțiunilor de *poreclă* și *supranume*.

Precizăm de la început că nu sîntem pentru eliminarea unuia sau altuia dintre acești termeni, cum s-a propus[1], ci pentru menținerea lor. Este foarte adevărat că „utilizarea unui singur termen pentru desemnarea unei realități, chiar dacă aceasta prezintă anumite variante, înlătură echivocul și ușurează formularea ideilor"[2], dar este oare aceasta o soluție? Inconvenientele și totodată confuziile la care s-a ajuns au fost generate de faptul că cercetătorii care au operat cu aceste categorii nu au făcut o delimitare teoretică a lor, folosind cînd termenul poreclă, cînd termenul supranume uneori pentru chiar același material sau, dacă au făcut unele precizări teoretice, nu le-au aplicat atunci cînd prezentau materialul ilustrativ. Evitarea împărțirii riguroase a unui material antroponimic în *porecle* și, respectiv, *supranume* are — credem noi — cauze precise. Ea se datorește în primul rînd felului în care a fost concepută de la o vreme încoace noțiunea de *supranume*. Lipsa unei analize aprofundate a categoriilor respective, a genezei și a evoluției acestora în sînul colectivității în care au apărut, ca și lipsa din dicționarele noastre a unor definiții corespunzătoare, neechivoce, pentru noțiunile în discuție[3], au generat confuzii și, mai apoi, așa-zisa controversă.

Pentru onomastica românească, punctul de plecare al acestei discuții îl constituie, fără îndoială, cartea lui I.-A. Candrea, *Poreclele la români*. I.-A. Candrea vorbește la un moment dat de spiritul inventiv al poporului, care folosește cu dibăcie arma satirei în dorința de a îndrepta „năravurile cele rele" ale oamenilor. „Aceste cuvinte, prin care poporul lovește în năravul sau defectul cuiva, se numesc porecle"[4]. În continuare, autorul

---

[1] Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 70, găsește distincția neinteresantă și rămîne la termenul de *poreclă*; idem, Margareta Purcar-Gușeilă, *Porecle (Comuna Șimișna, raionul Dej, regiunea Cluj)*, LL, 14, 1967, p. 146; V. Țâra, *Supranumele românești din comuna Domașnea (Caraș-Severin)*, AUT, VI, 1968, p. 227, precum și M. Homorodean și N. Mocanu, *Din onomastica comunei Scărișoara (județul Alba)*, StUBB, fasc. 2, 1969, p. 136, optează pentru *supranume*.

[2] V. Țâra, *art. cit.*, p. 227.

[3] Fapt semnalat și de Aurelia Stan, *O problemă de terminologie onomastică: poreclă-supranume*, CL, XVIII, 1973, nr. 1, p. 86—87.

[4] I. -A. Candrea, *Poreclele la români*, București, 1895, p. 7—8.

precizează că „poreclele se deosebesc de cuvintele de ocară obișnuite prin aceea că acestea din urmă spun în genere defectul sau năravul cuiva verde, fără nici un înconjur; pe cîtă vreme poreclele conțin mai întotdeauna o metaforă"[5]. Opoziția dintre porecle și cuvintele de ocară nu ne ajută prea mult în discuția de față, în primul rînd pentru că invectivele nu scot întotdeauna în evidență un defect real și nu se reiau întotdeauna în aceeași formă la adresa aceleiași persoane. În consecință, ele nu au valoare distinctivă și nu constituie un element al sistemului de denominație personală. Reținem însă substratul metaforic al poreclei semnalat de I.-A. Candrea.

Lui Candrea îi revine și meritul de a face pentru prima dată în onomastica românească considerații teoretice privind *supranumele*, văzut în corelație cu porecla : „Dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume"[6]. Aceasta ar însemna că porecla devine supranume de îndată ce începe să se răspîndească, de unde concluzia că porecla ar rămîne poreclă numai atîta timp cît este utilizată de cel care o acordă, nu și de alții. Oare durata unei porecle, viața acesteia, se confundă cu momentul nașterii ei? Oare nu există porecle cunoscute și utilizate de toți sau aproape toți locuitorii unui sat? Din acest motiv, poreclele nu mai sînt porecle, ci supranume? Pe bună dreptate, acad. Al. Graur se întreabă : „E suficient să fie repetată de o singură persoană, o singură dată, sau trebuie mai multe (cîte?) și de mai multe ori (de cîte?)?"[7]. Mai departe Candrea notează : „Porecla, devenită supranume, pierde foarte adesea noțiunea primitivă peiorativă, cum bunăoară în cazul de sus[8]. Supranumele se alipește atunci la numele acelei persoane și ori se stinge odată cu încetarea ei din viață, ori îi supraviețuiește, trecînd asupra urmașilor săi, ca nume de familie"[9].

După cum se poate constatata din acest citat, în concepția lui Candrea, pierderea „noțiunii primitive peiorative" a poreclei devenite supranume se produce foarte adesea, dar nu întotdeauna. Deci supranumele pot fi și afective. Dar supranumele moștenite nu devin toate, întotdeauna, nume de familie, cum lasă Candrea să se înțeleagă. Aceasta se întîmpla mai ales înaintea constituirii sistemului oficial de denominație personală. Astăzi, puternica vitalitate a acestui sistem, obligatoriu prin lege, împiedică trecerea arbitrară a numelor populare, respectiv a supranumelor, în nume oficiale. Dar chiar cînd e vorba de porecle care își pierd parțial sau total „noțiunea primitivă peiorativă", nu vedem de ce ele și numai ele trebuie denumite supranume?

După cîte sîntem informați, în literatura noastră de specialitate, termenul *calificativ* apare pentru prima dată nuanțat ca termen onomastic special la Șt. Pașca. În lucrarea sa *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, reluînd citatul din I.-A. Candrea, unde acesta făcea deosebirea dintre „cuvintele de ocară" și porecle, Șt. Pașca înlocuiește „cuvin-

---

[5] *Ibidem*, p. 8.
[6] *Ibidem*.
[7] Al. Graur, *op. cit.*, p. 70.
[8] Este vorba de soldații români (porecliți *curcani*) participanți la războiul pentru independență din 1877. Trebuie însă precizat că aici avem a face cu un caz aparte, în care „cei vizați au schimbat cu voia sau fără voia lor — cum spune Al. Graur, parafrazîndu-l pe V. Alecsandri — «porecla în renume»" (vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 70).
[9] I.-A. Candrea, *op. cit*,. p. 9.

tele de ocară" cu termenul „calificative" și menține în continuare intact citatul din I.-A. Candrea[10].

Într-o lucrare anterioară spuneam că „termenul *calificativ* poate fi înțeles numai explicat fiind în strînsă legătură cu acela de poreclă. Calificativul trebuie conceput — după părerea noastră — ca un antonim al poreclei. În categoria largă de *supranume* [orice fel de substitut al numelui oficial], calificativul stă pe același plan cu porecla, dar nu se confundă cu aceasta. Calificativele nu sînt «calificări ironice». În această ordine de idei, *Ștefan cel Mare*, *Alexandru cel Bun*, *Mihai Viteazul* etc. sînt altceva decît *Mihnea-Vodă cel Rău*, *Petru Șchiopul* sau *Papură-Vodă*"[11].

Unii cercetători folosesc termenul *calificativ* într-un sens foarte larg, atît pentru porecle, cît și pentru supranume, pornind de la ideea că toate ar fi... „calificări".

Accepția dată de noi calificativelor urmărește nu atît plasarea termenului *calificativ* în context onomastic, cît mai ales evidențierea unei situații de fapt, aceea că există o serie de supranume cu valoare afectivă *admirativă* care pot fi incluse într-o categorie opusă poreclelor (supranume afective peiorative) și le-am numit calificative.

Revenind la diferența dintre poreclă și supranume, amintim că Șt. Pașca vede necesitatea utilizării termenului de supranume ca fiind, „dictată de împrejurarea că acesta are o funcțiune exclusiv antroponomastică, pe cînd porecla indică o funcțiune semantică. Porecla se dă ca o batjocură unui individ, incidental, supranumele, născute din porecle și calificative, sînt legate indisolubil de numele indivizilor, devenind chiar ereditare"[12]. Bănuim că „funcțiunea semantică", de care vorbea Pașca, se referă la faptul că porecla poate fi pusă în legătură cu un apelativ sau cu un substitut al acestuia, legătură care duce la o semnificație oarecare și reflectă, mai mult sau mai puțin, personalitatea purtătorului ei[13].

Această trimitere la apelativ scoate în evidență și mai mult valoarea afectivă a poreclei. Observăm că în concepția lui Pașca originea supranumelor trebuie căutată în porecle și calificative, iar elementele care opun cele două categorii sînt: funcțiunea semantică pentru porecle și funcțiunea exclusiv antroponomastică pentru supranume. Impresia indubitabilă pe care o lasă această interpretare este aceea că supranumele nu are valoare semantică și nici valoare afectivă. Și, totuși, mai departe Pașca notează: „Nota esențială a celor mai multe [supranume] constă în caracterul lor afectiv"[14] și ceva mai departe: „Azi, supranumele sînt de obicei peiorative"[15] sau: „Prin caracterul afectiv al supranumelor..."[16]. Astfel văzute, cele două categorii antroponimice nu pot fi considerate clare. Nici procesul

---

[10] Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 43.

[11] I. Roșianu, *Observații asupra sistemului popular de denominație personală în Transilvania*, LL, XII, 1966, p. 348.

[12] Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 44.

[13] Pentru evidențierea semnificației unui nume propriu, vezi și I. Roșianu, *Despre numele proprii și conținutul lor*, CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 295—307.

[14] Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 44.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*, p. 45. În aceeași ordine de idei, vezi și Șt. Pașca, *Supranume colective intercomunale*, DR, VIII, 1936, p. 199—200.

transformării poreclei în supranume nu este ușor de surprins și Pașca o recunoaște deschis[17]. Nici fraza care urmează la Pașca nu detașează net supranumele de poreclă : „Supranumele nu se răspîndește spontan. Spontan se aplică unui individ sau unei colectivități calificativul sau porecla, care, dacă e norocoasă, poate deveni supranume..."[18]. Dar nici porecla nu se răspîndește spontan, ci treptat. Nu putem ști niciodată cu precizie care este momentul cînd porecla „se adoptă de un întreg grup", deci cînd s-a transformat în supranume.

Problema a fost reluată de diverși cercetători, cei mai mulți din Cluj-Napoca, care au dezvoltat teoria lui Pașca, aducîndu-i observații sau adăugiri.

Aurelia Stan recunoaște din capul locului că se bazează „pe distincția făcută de prof. Șt. Pașca "[19] și afirmă : „Supranumele și poreclele sînt două noțiuni diferite, care, în sistemul numelor de persoană, au funcțiuni specifice : porecla este un element cu conținut afectiv, în timp ce supranumele n-a avut niciodată un astfel de conținut, sau, chiar dacă l-a avut la început, cu timpul l-a pierdut" [20]. Ca și Șt. Pașca, Aurelia Stan consideră că „este necesar ca și termenul « supranume » să fie utilizat, deoarece el are un rol exclusiv antroponimic, în timp ce porecla, pe lîngă rolul antroponomic de a deosebi sau identifica persoane, poate să aibă și un conținut afectiv" [21]. Pentru prima oară poreclei i se acordă cu prioritate rolul antroponimic de „a deosebi sau identifica persoane" și abia în al doilea rînd „conținutul afectiv". La prima vedere, această afirmație vine în contradicție cu ceea ce autoarea spunea cu cîteva rînduri mai sus [22]. Poate să aibă sau are? ne întrebăm noi . Fraza care urmează limpezește întrucîtva lucrurile : „Porecla devine supranume numai atunci cînd își pierde conținutul ironic". Deci are întotdeauna. Ideea, exprimată mai clar la începutul articolului, ca și după alineatul cu pricina, este păstrată cu consecvență și în alte studii ale autoarei, ceea ce înlătură echivocul, lăsînd pe seama unei scăpări de formulare eventualele dubii. Tot Aurelia Stan face precizarea că „toate poreclele pot deveni supranume, dar nu toate supranumele au fost la origine porecle". Însă trimiterea pe care o face în același articol (prin nota 3, p. 43) la Pașca, atunci cînd afirmă că „poreclele conțin, aproape în mod consecvent, o notă sarcastică", este — credem noi — greșită ; ea complică lucrurile din nou, pentru că Pașca vorbește de nota sarcastică a supranumelor, nu a poreclelor (cuvîntul *poreclă* nici nu figurează pe pagină). În plus, dacă această notă nu este o trimitere greșită, susținerea ideii lui Pașca (nota sarcastică a supranumelor) vine în contradicție cu ceea ce Aurelia Stan spune mai sus (vezi nota 20), ca și cu ceea ce spune într-un alt articol [23]. Această remarcă, exprimată pentru prima dată cu claritate la Aurelia Stan, reluată și menținută mai tîrziu și de alți

---

[17] Șt. Pașca, *Nume* ..., p. 47.
[18] *Ibidem*, p. 46—47.
[19] Aurelia Stan, *Porecle și supranume din Valea Bistriței*, LR, VI, 1947, nr. 5, p. 42.
[20] *Ibidem*, p. 42—43.
[21] *Ibidem*.
[22] Vezi citatul de la nota 20.
[23] Aurelia Stan, *Porecle și supranume intercomunale din Valea Bistriței (Moldova)*, CL, III, 1958, p. 250. Este, de fapt, o reluare a ideii de la nota 20.

cercetători, nu a fost niciodată respectată de autorii care foloseau ambii termeni atunci cînd prezentau materialul ilustrativ propriu-zis.

Doina Grecu este de acord cu faptul că „supranumele este lipsit de conținut afectiv și că este colectiv și ereditar. El provine dintr-o poreclă sau dintr-un calificativ. Spre deosebire de acesta, porecla este raportată la un singur individ și plină de conținut afectiv" [24]. Și de data aceasta sfera supranumelui este limitată, el fiind considerat ca provenind numai dintr-o poreclă sau dintr-un calificativ [25], dar care este deosebirea dintre acestea din urmă? Pe de altă parte, dacă porecla trebuie raportată la un singur individ, cum se explică poreclele date chiar de la început pentru două sau mai multe persoane (*Vulpoi*, *Păsăticoi*, *Hlubani*) [26] sau cele referitoare la grupuri mari de oameni uniți prin legături genealogice și care de obicei ocupă o uliță întreagă sau cele colective intercomunale, de tipul: *Iepuri* (pentru cei din Lancrăm), *Cai* (pentru cei din Daia), *Cloțani* (pentru cei din Sebeș) [27] *Lunatici* sau *Gadine* (pentru cei din Cornești), *Pupeze* (pentru cei din Giulești), *Iconari* (pentru cei din Văleni), *Bunzari* (pentru cei din Bîrsana), *Ciormani* (pentru cei din Slătioara) [28] etc.? Și, în sfîrșit, dacă supranumele este lipsit de conținut afectiv, ce caută exemplele de tipul *Izmană*, *Mîrțoagă*, *Sfîrloagă* etc. într-un studiu care tratează ... supranumele? [29]

Csák László folosește termenul *supranume* cu sensul de adaos la numele oficial și-i găsește exclusiv rol de identificare [30]. Ne îndoim însă că exemplele citate, parte din ele pline de valoare afectivă după părerea noastră (este vorba de cele referitoare la fizicul sau vîrsta purtătorilor, la ocupația sau felul de a fi al acestora etc.), au fost date exclusiv pentru identificare.

Un punct de vedere puțin diferit are O. Vințeler, care consideră că „apariția poreclelor, cît și a supranumelor este incidentală, dar destinația lor diferă, deși ambele sînt calificative. [...] Poreclele își au originea mai ales într-un defect, în timp ce supranumele au la bază o profesie, situație socială etc. și ele nu supără, de cele mai multe ori scoțînd în evidență anumite calități ale persoanelor respective" [31].

Prin urmare, supranumele nu provin din porecle, cum s-a spus pînă acum; în Căptălan, cel puțin, fenomenul nici nu a fost observat, după cum ne asigură autorul însuși. „Poreclele care își pierd afectivitatea, care nu mai caracterizează persoanele cărora le sînt atribuite — din cauză că sînt moștenite, [...] se uită și ies din uz, locul lor fiind ocupat de porecle noi..." [32], sau „se păstrează, dar își schimbă «sensul»" [33].

---

[24] Doina Grecu, *Despre supranumele din comuna Berzovia. Supranume provenite din nume de familie, prenume și hipocoristice*, CL, VII, 1962, nr. 1, p. 54.

[25] Vezi și Șt. Pașca, *Nume...*, p. 44.

[26] Margareta Purcar-Gușeilă, *art. cit.*, p. 146 și 164.

[27] I. Roșianu, *Observații ...*, p. 350.

[28] Material cules din județul Maramureș.

[29] Doina Grecu, *Despre supranumele din comuna Berzovia. Supranume provenite din porecle și nume de localități*, CL, VII, 1962, nr. 2, p. 325, 326.

[30] Csák László, *Supranume cu rol de identificare la Mera*, CL, VI, 1961, nr. 1, p. 187.

[31] O. Vințeler, *Porecle din satul Căptălan*, CL, IX, 1964, nr. 1, p. 118.

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem.*

Al. Cristureanu folosește termenul *supranume* în accepția lui I.-A. Candrea, dar și dînsul tratează materialul nediferențiat și ajunge la concluzia că, „studiate din punct de vedere stilistic [...], poreclele și supranumele presupun un grad deosebit de afectivitate" [34].

În articolul deja amintit, Margareta Purcar-Gușeilă încearcă să pună lucrurile la punct. După ce arată că în unele lucrări de specialitate se încearcă o diferențiere între poreclă și supranume, își spune punctul de vedere. Din observațiile autoarei pe marginea lucrărilor citate o reținem doar pe cea mai îndrăzneață, și anume că Șt. Pașca ar „susține greșit că poreclele nu ar fi calificative, ci metafore..." [35]. Deși nu spune ce înțelege prin *calificativ*, deducem că autoarea folosește acest termen într-un sens foarte larg, acela de „calificative identificatoare", în care ar intra atît poreclele, cît și supranumele (împărțire cu care, dealtfel, nu este de acord). „Ambele — porecla și supranumele — au o apariție incidentală, ambele sînt calificative și ambele au fost date indivizilor cu scopul de a-i identifica" [36]. Dacă, prin natura lucrurilor, axiomatic vorbind, „ambele" au o apariție incidentală, nu putem fi acord cu faptul că „ambele" sînt calificative și că „ambele" au drept scop exclusiv identificarea persoanelor. Sînt extrem de frecvente situațiile în care supranume ca : *Veta din Coță*, *Ană din Deal*, *Nana Ioană din Gruieț*, *Savu Dăienii*, *Nilu Părăianu*, sau *Laia lu Gavrilă*, *Saveta lu Sîvu*, *Mărioara lui Achim* [37] și altele nu califică în nici un fel pe purtătorii lor, după cum foarte multe (*Palea Șchioapă*, *Pîca-Pîca*, *Rînjitu*, *Gîngavu*, *Ilie Porcu*, *Broscărița*, *Curea Șinaru*, *Crăcea*, *Daibucată*, *Degrabă*, *Măgariu*, *Zdrăncănele*, *Hutiutiuca* etc.) [38], nu s-au născut nicidecum din nevoia de identificare. Dar Margareta Purcar-Gușeilă revine și face o remarcă demnă de reținut : „Chiar dacă am admite că au origini diferite, ele [poreclele și supranumele] se întîlnesc undeva : atunci cînd se folosesc ca identificatoare" [39] și o a doua că și unele și altele au o valoare (rol în accepția autoarei), care nu este constantă, imuabilă ; „acest rol trece din afectiv și neafectiv [probabil *în* neafectiv, nu *și* neafectiv] și invers". Deci un supranume (despre care se spune că nu are valoare afectivă) poate deveni poreclă (care are valoare afectivă). Această constatare pune și mai mult sub semnul întrebării aplicarea aprioric a criteriului afectiv în delimitarea poreclei de supranume (supranume în sens restrîns). Dealtfel, criteriul valorii afective constituie de multe ori un pas greu de trecut atunci cînd, pe teren, vrem să stabilim dacă avem a face cu o poreclă sau cu un supranume. Trebuie, totuși, avut în vedere faptul că sistemul popular de denominație personală are, spre deosebire de cel

---

[34] Al. Cristureanu, *Supranumele locuitorilor din satul Răchita*, CL, VI, 1971, nr. 2, p. 410.

[35] Margareta Purcar-Gușeilă, *art. cit.*, p. 145. O fi avînd dînsa altă părere decît Pașca în privința noțiunii de *calificativ* (deși nu o întîlnim exprimată cu claritate de-a lungul întregului articol), dar faptul în sine nu-i dă dreptul — credem noi — să claseze părerea lui Pașca drept „greșită". În plus, Pașca nu pune semnul „egal" între poreclă și metaforă, cum lasă autoarea să se înțeleagă, interpretînd nu tocmai exact citatul, el spune doar că „poreclele conțin mai întotdeauna o metaforă". În treacăt fie spus, comentariile pe marginea lucrărilor citate nu scot în evidență tot ceea ce aduc ele nou sau interesant în discuția de față (vezi, de pildă, observația la articolul lui O. Vințeler, p. 145).

[36] *Ibidem*, p. 146.

[37] Exemplele sînt din Valea Sebeșului.

[38] Material din Lancrăm și Valea Arieșului Mic.

[39] Margareta Purcar-Gușeilă, *art. cit.*, p. 146.

oficial, mult mai multă mobilitate. Numai o bună cunoaștere a situației de pe teren, a evoluției sistemului în sînul nucleului social în care a apărut, a dinamismului și a mobilității lui ne dă posibilitatea redării cu fidelitate a faptelor, neobligîndu-ne la separări riguroase de material. Nu toate supranumele evoluează la fel. Unele au de la început valoare afectivă, altele nu au, dar o pot primi ulterior, după cum cele care au avut-o, cu timpul, o pot pierde sau nu, unele trăiesc mai puțin, altele mai mult ș.a.m.d. Tot așa, sistemele sau mai bine zis microsistemele onomastice de factură populară diferă de la o regiune la alta și uneori chiar de la un sat la altul.

Reluînd ideea acad. Al. Graur, Margareta Purcar-Gușeilă consideră și dînsa că „nu este cazul să facem o împărțire a calificativelor identificatoare în porecle și supranume" și folosește în lucrare doar termenul *poreclă*, „înțelegînd prin aceasta și supranumele" [40]. „Termenul poreclă pare mai cuprinzător și mai exact decît supranumele" [41], dar nu dă o definiție a poreclei. Dacă ar fi procedat astfel, ar fi ajuns, probabil, la concluzia că nici termenul *supranume* nu poate fi scos din realitatea onomastică românească, din lucrările de specialitate, din dicționare, în consecință din limbă, pentru că, în ultimă analiză, porecla este un... supranume. Termenul *poreclă* ni se pare și nouă mai exact, adică cu un conținut mai precis, dar mai cuprinzător nu. Nu putem fi de acord nici cu faptul că poreclele se dau doar atunci cînd nu se găsește nici o altă posibilitate pentru identificarea unui individ..." [42].

Din materialele mai recente care se ocupă de această problemă, trei reținem atenția [43]. Primele două, cu puncte de vedere foarte apropiate, încearcă prin argumente convingătoare să încheie această discuție, oferind fiecare soluții. După o prea succintă, dar foarte la obiect prezentare a contribuțiilor anterioare, V. Țâra sugerează folosirea exclusivă a termenului de *supranume*, pentru că „are, spre deosebire de poreclă, avantajul de a fi mai general și deci mai cuprinzător, este neechivoc și definește mai precis elementul suplimentar, dar absolut indispensabil, din sistemul denominativ rural" [44]. Autorul ține să precizeze, totuși, că supranumele pot fi *ironice* („care au un pronunțat caracter afectiv și vizează satirizarea, uneori chiar descalificarea, celui care le poartă") și *neutre* („lipsite de caracter afectiv, satiric sau ironic, care nu slujesc decît la precizarea identității") [45].

Autorii celuilalt articol, M. Homorodean și N. Mocanu, sînt „de acord, în principiu, cu semnificația dată termenului de *supranume*, ca și cu cele două categorii de supranume", dar propun „ca amintitele categorii să se numească, poate mai pregnant, *supranume subiective* și, respectiv, *supranume obiective*" [46].

Dacă Margareta Purcar-Gușeilă consideră un prenume moștenit, ca *Dodu*, drept poreclă, la fel diminutivele *Dorică*, *Dumitraș* etc. (*art. cit.*,

---

[40] *Ibidem*, p. 145—146.
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem*, p. 148.
[43] V. Țâra, *art. cit.*, M. Homorodean și N. Mocanu, *art. cit.*; I. T. Stan, *Porecle și supranume din comuna Sohodol*, StUBB, fasc. 1, 1968, p. 99—100.
[44] V. Țâra, *art. cit.*, p. 227.
[45] *Ibidem*.
[46] M. Homorodean și N. Mocanu, *art. cit.*, p. 136.

p. 162), M. Homorodean și N. Mocanu, dimpotrivă, consideră că numele de persoane (prenume, hipocoristice) suplimentare, utilizate exclusiv cu funcție distinctivă (*Gheorghe a Gaftii*, dar și *Culeș*, *Pașcuț*, *Tolea* etc.) (*art. cit.*, p. 140), își au locul în categoria supranumelor, mai aprecis a supranumelor obiective.

În ce ne privește, considerăm că, în mod cu totul excepțional, un nume de familie sau un prenume poate ajunge poreclă, stîrnind chiar nemulțumiri celui poreclit. Este cazul numelor (prenumelor) foarte vechi, rare sau unice, cu o structură fonetică mai puțin obișnuită și de cele mai multe ori denaturată prin transmiterea lor de la o generație la alta. Acestea nu mai sînt simțite ca nume, ci ca „vorbe de ciufală", cum se spune prin unele părți ale Transilvaniei, prin care oamenii „se ciufulesc" unii pe alții. În aceeași situație pot ajunge și unele nume (prenume) purtate de persoane cu care cel poreclit, dintr-un motiv sau altul, nu își dorește nici un fel de legătură. Ex. *Dabu* [47], *Ioana Bindăroii* [48]. Poreclele de acest gen prind mai ales atunci cînd amintita legătură a existat sau există, dar purtătorul poreclei și-o dorește trecută cu vederea sau, în orice caz, nebăgată în seamă. „Nimic [însă] din ceea ce este criticabil la un individ nu rămîne neobservat pentru cei din jur, de aceea chiar și defectele cele mai neînsemnate pot determina apariția unor supranume cu pronunțat caracter afectiv" [49]. Intervine imaginația și ironia, dar mai ales incisivitatea și spiritul critic, care la poporul român a găsit și găsește — cum spune același V. Țâra — „un teren de manifestare aproape nelimitat".

Hipocoristicele și diminutivele, prin natura lor, au dintru început valoare afectivă, fiind folosite mai ales în mediul familial sau în cercuri restrînse, rude apropiate, prieteni, vecini etc. Admitem plasarea lor în categoria supranumelor obiective [50], dar cu unele precizări. În această categorie intră, de fapt, „formule onomastice de identificare", care cuprind de obicei prenumele individului, plus unul sau mai multe prenume (hipocoristice sau diminutive), aparținînd unor persoane din ascensiunea genealogică respectivă [51]. Ex. *Laia lu Achimuț* sau *Sonu lu Nilu lu Avram*, *Nicu lu Vramu lu Sonu lu Pătru*.

O altă precizare pe care ținem să o facem este aceea că unele prenume, hipocoristice sau diminutive, folosite pentru identificare au uneori valoare afectivă pentru cel identificat, provocîndu-i nemulțumiri, chiar dacă prenumele nu-i aparține și mai ales atunci. Un diminutiv ca *Achimoasa*, folosit la adresa unei persoane cu numele *Păcurar Maria*, deranjează.

În general, cu cît jena purtătorului unei porecle este mai evidentă, cu atît mai mult vorbitorii din jurul lui folosesc mai des acea poreclă, uneori din răutate, alteori numai din dorința de a rîde, de a se amuza. Această tendință de a persifla, de a rîde pe seama altora, scoțîndu-se în evidență defecte vizibile ale unor persoane sau exagerîndu-se unele lipsuri, altfel neînsemnate în viața unui om, este întîlnită atît în mediul rural,

---

[47] Margareta Purcar-Gușeilă, *art. cit.*, p. 162.
[48] I. Roșianu, *Observații*, p. 358.
[49] V. Țâra, *art. cit.*, p. 228.
[50] Vezi M. Homorodean și N. Mocanu, *art. cit.*, p. 136—137.
[51] Vezi capitolul *Supranume de proveniență externă* din I. Roșianu, *Observații...*, p. 360—371.

cît și în cel urban. Oamenii de la țară, dar și cei de la oraș, se poreclesc. Uneori poreclele aparțin unor grupuri restrînse. Militarii, elevii, stüdenții, intelectualii au și ei poreclele lor. Ele reprezintă tendințe inerente ale unei psihologii de grup, toate laolaltă constituind o trăsătură dominantă a psihologiei poporului român, receptiv la tot ce se întîmplă în jurul lui. Imaginația, perspicacitatea, agerimea minții, simțul critic și al umorului, prezente în proverbe, zicători, strigături etc., le regăsim din plin și în porecle, care constituie nu de puține ori exemple metaforice de un rafinament și plasticitate deosebite.

În articolul lui I. T. Stan, pe care l-am mai amintit, se face următoarea remarcă : „Părerea noastră e că trebuie menținuți ambii termeni, prin *poreclă* [...] înțelegîndu-se acel calificativ, acea ciufală care se atribuie unei persoane, indiferent dacă e vorba de vreun defect fizic, o asemănare cu o altă persoană, de îndeletniciri, de trăsături psihice, diferite întîmplări din viață și chiar dacă se păstrează și la restul generațiilor și chiar dacă nu se cunoaște apoi motivul acordării acelui atribut" [52]. Prin supranume, autorul înțelege „acele nume, prenume, forme hipocoristice care apar alături de numele și prenumele actual al cetățenilor de tipul *Vesa Cornel a Carolinii li Nicolaia li Avramu Tomii*) utilizate pentru individualizare, fără a conține un atribut, o ciufală, o poreclă"[53]. Interesant este că în Sohodol termenul *poreclă* este identic cu acela de *ciufală*, care, la rîndul lui, nu mai conține elementul afectiv, ironic. În alte părți ale Transilvaniei, tocmai pe acest element afectiv, ironic cade accentul atunci cînd e vorba de o ciufală (ex. Valea Sebeșului). Deși amintește sursele apariției poreclelor (defecte fizice, trăsături psihice etc.), autorul afirmă că porecla, respectiv ciufala, nu are conținut afectiv. Ne îndoim că în exemple de tipul *Ciungu*, *Cîrlici*, *Firfiruc*, *Guzu*, *Moartea*, *Pepeneu*, *Boacă* etc. nu găsim nimic ironic, nimic afectiv. Din același articol mai reținem precizarea că poreclele „nu apar din necesitatea de a se face distincție între oameni, dar că ele se păstrează din această necesitate" [54].

Deci, unii reduc sfera poreclei, considerînd-o de la un moment dat supranume (I.-A. Candrea, Șt. Pașca, Aurelia Stan, Doina Grecu, I. Nuță etc.), alții o înlătură complet, înlocuind-o cu supranume (subiective sau obiective, ironice sau neutre) (V. Țâra, M. Homorodean, N. Mocanu), iar alții dau întîietate termenului de poreclă, care poate fi afectivă sau nu, se poate referi la o calitate sau un defect, își poate schimba cu timpul valoarea semantică etc. (acad. Al. Graur, Margareta Purcar-Gușeilă).

Părerea noastră este că amîndoi acești termeni trebuie păstrați, ei desemnînd realități lingvistice certe. Fiind vorba de două categorii destul de labile, considerăm că înțelegerea lor este incontestabil legată de natura materialului onomastic la care se referă, de felul cum este considerat acest material atît în momentul cunoașterii (culegerii) pe teren, cît și în momentul în care a luat naștere, de locul pe care l-a ocupat și îl ocupă în sistemul de denominație personală al unei comunități sociale, de atitudinea vorbitorilor față de el, știut fiind faptul că această atitudine este adesea foarte diferită de la un grup de vorbitori la altul sau de la o perioadă

[52] I. T. Stan, *art. cit.*, p. 100.
[53] *Ibidem.*
[54] *Ibidem.*

la alta la același grup de vorbitori. Și acest aspect al mobilității sistemului nu trebuie neglijat.

Optăm în acest sens pentru menținerea termenului de *supranume*, termen neechivoc și, indubitabil, mai cuprinzător decît porecla, înțelegînd prin el acea categorie antroponimică, specifică sistemului popular, neoficial, de denominație personală, care cuprinde unul sau mai multe elemente denominative suplimentare numelui oficial al unei persoane sau colectivități. În consecință, supranumele nu trebuie înțeles decît ca fiind un adaos la numele oficial sau un substitut al acestuia, indiferent de nuanța căreia i se circumscrie (afectivă, neafectivă etc.).

În categoria largă de supranume, un loc important îl ocupă poreclele, termen la care realitatea onomastică, atît românească, cît și cea străină, nu ne dă dreptul să renunțăm.

Prin *porecle* înțelegem acele supranume (deci tot supranume !) care au caracter motivat și afectiv și ilustrează particularități fizice, psihice, lingvistice, geografice etc. (de obicei defecte) sau întîmplări memorabile din viața purtătorilor lor, avînd la bază, de cele mai multe ori, o metaforă creată mai ales din și pentru amuzament. Spre deosebire de restul supranumelor, poreclele răspund mai mult unei funcțiuni semantice și mai puțin antroponimice. Ele se nasc spontan, dar scopul creării lor ține în primul rînd de psihologia creatorilor lor de a aduce noi forme în adresare, mai sugestive, mai „ieșite din comun", dar cu o mai mare putere de evocare, mai vii. Cauza apariției poreclelor nu trebuie căutată în lipsa termenilor de identificare a indivizilor, dar nu putem spune totuși că ele nu ne ajută în acest sens. Dimpotrivă, constituie un adaos prețios, oferind de multe ori identificări și diferențieri nete și neechivoce, dar mai ales oferă o exprimare mai concretă, mai precisă și totdată concisă și spirituală, izvorîtă din însăși viața colectivității. Numai cunoașterea întîmplării care i-a stat la bază ne dă posibilitatea clasării unei porecle. Poreclele a căror semnificație este total necunoscută în momentul culegerii lor pe teren rămîn, pînă la proba contrară, simple supranume.

Renunțarea la folosirea termenului de supranume cu sensul exclusiv de față tîrzie a unei porecle care, transmițîndu-se de la o generație la alta, a pierdut noțiunea primitivă peiorativă și a căpătat o oarecare stabilitate, fiind acceptată și folosită de toți sau aproape toți vorbitorii, ajungînd „colectivă" și „ereditară", este impusă de mai mulți factori. Este adevărat că în această situație cele mai multe porecle „își pierd coloratura ironică și sensul ocazional sau intră într-un cadru semantic fals" [55], dar multe porecle își trăiesc cu tărie sensul inițial și coloratura afectivă, pînă la dispariția lor totală din realitatea comunității sociale respective sau chiar din memoria acesteia. Numeroase sînt și poreclele a căror origine nu mai este cunoscută. Ele și-au pierdut sensul ironic inițial, dar pot primi un alt conținut, pe care de asemenea îl pot pierde sau nu. Oare și acestea sînt supranume (în sens restrîns ?) Poreclele cu semnificația cunoscută nu sînt și ele tot supranume, adică substitute ale numelor

---

[55] Natalia Cernăuțeanu, *Observații asupra sistemului de denominație personală în mediul rural*, LL, V, 1961, p. 80.

oficiale? Părerea noastră este că semnificația termenului de supranume nu trebuie căutată aici. Să ne gîndim numai cum s-a format acest cuvînt (supranume). Genul proxim al noțiunii nu acoperă doar aceste situații, iar diferența specifică — evidențiată de opoziția față de alte noțiuni cu sfere semantice apropiate, dar în același timp diferite prin tot ce au ele mai caracteristic — nu-i justifică această interpretare. În plus, distincția din acest punct de vedere dintre poreclă și supranume constituie un impediment serios în culegerea pe teren a numelor. Există situații cînd la fața locului vrem să stabilim dacă într-un caz sau altul avem a face cu o poreclă sau cu un supranume și sîntem în imposibilitatea de a o face cu precizie. Astfel, trebuie să stabilim mai întîi ce accepție are în concepția vorbitorilor, dacă este singura, una și aceeași la toți vorbitorii, în toate împrejurările încă de la apariție sau mai sînt și altele? Dacă mai sînt și altele, care sînt acestea, au sau nu valoare afectivă pentru toți vorbitorii sau numai pentru unii, pentru care dintre ei, cîți sînt aceștia, cînd, în ce împrejurări și de ce le văd astfel etc., întrebări la care se poate răspunde cu greu, uneori nu tocmai exact, alteori deloc. „Un asemenea criteriu — spune acad. Al. Graur — nu poate servi la nimic" [56]. Domnia-sa consideră neinteresantă și needificatoare distincția din acest punct de vedere dintre poreclă și supranume.

Echivocurile provocate de cele două accepții date termenului de supranume, fapt pe care l-am mai semnalat [57], reclamă automat renunțarea la una dintre ele. Oportună ni se pare renunțarea la înțelegerea în sens restrîns a supranumelui (fază tîrzie a unei porecle, cînd aceasta își pierde conținutul afectiv etc., etc.), „o „creație a specialiștilor", cum spune Aurelia Stan [58], dar nedusă pînă la capăt, adăugăm noi. Nu putem renunța însă la termenul în sine, el rămînînd să desemneze orice substitut (uneori adaos) al numelui oficial. Orice supranume poate însoți sau înlocui în unele împrejurări numele oficial.

Am considerat necesară trecerea în revistă a principalelor contribuții românești, la acestea adăugînd-o și pe a noastră, cu intenția de a contribui la limpezirea unor probleme de ordin teoretic, atît de necesare cercetătorului înainte de a trece la culegerea și prelucrarea unui material brut. Sperăm să venim și în ajutorul profesorilor, elevilor și studenților, ca și al tuturor celor dornici să întreprindă acțiuni de acest gen.

Amintim că nici pe plan internațional problema nu a fost rezolvată, cei doi termeni folosindu-se alternativ și în literatura străină de specialitate. Dealtfel, la penultimul Congres internațional de științe onomastice s-a și pus problema întocmirii unui dicționar onomastic și a unificării terminologiei onomastice pe plan internațional [59].

---

[56] Al. Graur, *op. cit.*, p. 70.

[57] I. Roșianu, *Observații...*, p. 348.

[58] Aurelia Stan, *O problemă de terminologie...*, p. 87, nota 8.

[59] Vezi Marianne Mulon (France-Paris), *Terminologie française de l'onomastique*, ca și discuțiile care au avut loc, consemnate, probabil, în documentele celui de al XI-lea Congres internațional de științe onomastice de la Sofia.

Schematic, cele două sisteme de denominație personală (de fapt două aspecte ale aceluiași fenomen) se prezintă, după părerea noastră, astfel :

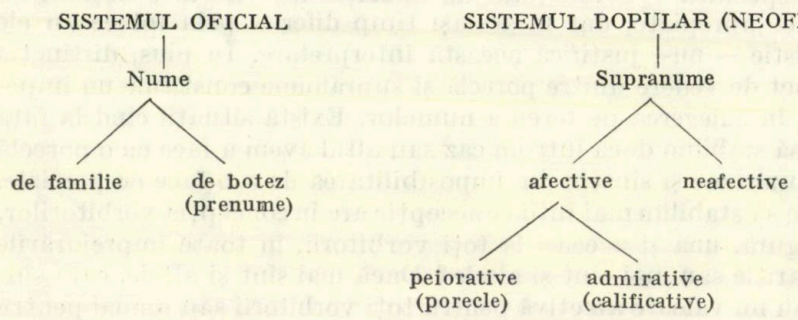

Toate categoriile antroponimice cuprinse în schemă se pot discuta în detaliu, creîndu-se pentru fiecare categorie în parte mai multe subgrupe sau tipuri. De exemplu, *numele de familie* pot proveni din toponime (Brașoveanu, Hațegan(u), Lăncrănjan(u), Muntean(u), Oltean(u)), din apelative (Burtică, Cîmpean(u), Creangă, Fugaru, Grămadă, Jalea), din nume de botez (Georgescu, Ionescu, Niculescu, Petrescu, Vasilescu). *Prenumele* pot fi calendaristice sau hagiografice (Ana, Constantin, Elena Maria, Nicolae, Paraschiva, Petru, Pavel), de factură occidental-romanică (Augustin, Ciprian, Gabriela, Iulia, Lelia, Paul, Romulus, Silviu, Stelian, Titus) sau de tip răsăritean (Bogdan, Boris, Danil, Dobrița, Gavril, Olga), nehagiografice, laice (Brăduț, Bucur, Crenguța, Doina, Viorel), arhaice (Alisie, Ambrozie, Amfilochim, Haralambie, Ioanichie, Zenovie) sau moderne (Camelia, Carmen, Codruț, Didina, Marius, Minela, Silviu) etc. Precizăm că unele din prenumele amintite, ca și multe altele nesemnalate de noi, nu-și au locul exclusiv într-o categorie sau alta. Ele pot figura în una sau mai multe subgrupe, în funcție de criteriul sau de criteriile care au stat la baza alcătuirii subgrupelor respective. Astfel, un prenume poate fi calendaristic, dar și arhaic, de origine livrescă, dar și modern etc. Pentru *supranumele afective* ne limităm la cîteva exemple : supranume afective *peiorative* (porecle) : Ana lu Kilogram, Laia lu Putorea ; supranume afective *admirative* (calificative) : Radu cel Frumos, Avram Iancu — Craiul munților. *Supranumele neafective* pot proveni de la nume care indică locul de baștină (Oșanu, Moțu, Basarabeanu) sau locul de așezare în sat (Deloreanu, Laia din Susăni, Ană din Vale, Veta din Coță), de la unele nume etnice (Grecu, Greaca (!), Sîrbu, Turcu etc.), de la unele nume de îndeletniciri (Cantoru, Covaciu, Primar(i)u, Secretar(i)u etc.). Tot aici își au locul și formulele onomastice de identificare, cu referiri la una sau mai multe persoane din ascensiunea genealogică respectivă (Sîvu lu Achim, Nisa lu Cosma, Onu lu Pătru Hirii, Vramu lu Sonu lu Pătru lu Codău, Mărioara lu Saveta lu Sîvu lu Achim etc.). Pentru o mai precisă identificare a persoanelor respective, aceste formule mai pot

[60] Pentru asemănările și deosebirile dintre ele, vezi articolul nostru, *Observații...*, p. 345—346.

cuprinde (pe lîngă prenume) și nume de familie sau porecle. Acestea din urmă se pot detașa de restul formulei și clasa separat. Ele au mai multă individualitate și se pot folosi și singure, fără alte referiri.

Categoriile amintite nu au granițe fixe, iar tipurile ce li se subordonează de asemenea. Ele se pot întrepătrunde. Formulele onomastice de identificare (supranume neafective) pot cuprinde și porecle (supranume afective). Pe de altă parte, supranumele afective peiorative sau admirative pot pierde, uneori destul de repede, această valoare, fără însă să dispară, ele rămînînd să îmbogățească inventarul supranumelor neafective. Tot așa, supranumele provenite de la unele nume etnice sau nume de îndeletniciri pot fi foarte afective, ele urmînd a fi discutate, de la caz la caz, într-o grupă sau alta. Important este ca anchetatorul să facă precizările de rigoare în momentul culegerii pe teren a materialului.

TOPONIME COMPUSE ÎN DOCUMENTELE SLAVO-ROMÂNE

DE

GH. BOLOCAN

Documentele slavo-române conţin toponime cu structuri diferite. Cele mai multe şi poate cele mai interesante pentru istoria limbii române ni se par a fi cele compuse. În majoritatea cazurilor, toponimele compuse întîlnite în documentele slave pînă la anul 1600 se încadrează în aceleaşi modele existente în toponimia noastră actuală. În articolul de faţă ne vom ocupa de modelul sintactic *substantiv + substantiv în cazul genitiv singular şi plural cu articol postpus.* Vor fi discutate şi toponimele compuse care au în calitate de al doilea element un substantiv cu sufixul slav *-ov* sau *-ev.*

Cercetătorii documentelor slavo-române s-au ocupat puţin de rolul sufixului *-ov* (*-ev*). Cei mai mulţi se mulţumesc să constate că sufixul este productiv şi că formează adjective posesive [1] de la nume de persoană. Situaţia „adjectivului posesiv" în documentele slavo-române este mult mai complicată decît a fost prezentată pînă în prezent. Modelul slav de exprimare a apartenenţei prin adjective posesive s-a întîlnit cu cel românesc, fiind înlocuit de acesta.

Subliniem de la început cîteva trăsături ale „adjectivelor posesive" din documentele secolelor XIV-XVI:

a) În proporţie de peste 90%, „adjectivele posesive" ocupă faţă de substantivul pe care-l lămuresc locul secund. Majoritatea exemplelor conforme cu regulele gramaticii slave le furnizează documentele moldoveneşti.

b) Contrar regulii, „adjectivele posesive" din documentele slavo-române se formează nu numai de la nume de persoane, ci şi de la nume de locuri.

c) Nu se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care îl determină. Exemplele de tipul крълигова жѣна (M., 1435 — 1436) se găsesc extrem de puţine.

d) Apar, uneori în aceleaşi exemple, în locul substantivelor cu genitivul slav în *-ov (-ev).*

e) Apar, uneori în aceleaşi exemple, în locul substantivelor cu articolul *-lui, -lor, -ei,* precum şi în locul adjectivelor posesive româneşti cu sufixul *-esc.*

Materialul de care dispunem este imens. Vom prezenta numai o parte sub forma unor liste ordonate alfabetic după cel de-al doilea termen al toponimului compus, indicînd în paranteză entopicul care precedă genitivul. În foarte puţine cazuri, primul element al toponimului compus,

---

[1] Lucia Djamo-Diaconiţă, *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV,* Bucureşti, 1971, p.

de obicei entopic, a fost tradus. În listele noastre am indicat în aceste cazuri, în paranteză, traducerea.

Listele prezentate cuprind :

I. Toponime compuse în care termenul al doilea este un substantiv masculin sau neutru în genitiv singular.

II. Toponime compuse în care cel de-al doilea termen este un substantiv feminin în genitiv singular.

III. Toponime compuse în care cel de-al doilea element este un substantiv în genitiv plural.

IV. Toponime compuse în care cel de-al doilea termen, un substantiv la singular articulat cu articolul *-ul*, primeşte sufixul slav *-ov (-ev)*.

V. Toponime compuse în care cel de-al doilea termen, substantiv la singular nearticulat, primeşte sufixul *-ov (-ev)*.

VI. Toponime compuse în care cel de-al doilea termen, un substantiv la plural articulat, primeşte sufixul *-ov(-ev)*.

I

Alunişului (Valea) — Ţ.R., 1582
Amarului (Voda) — Ţ. R., 1575—1576⟩
Anenişului (Mal) — Ţ.R., 1512
Aninişului (u Mal) — Ţ. R., 1512
Bivolului (Vlăčăoa) — Ţ. R., 1556, 1568
Boului (Matca) — Ţ. R., 1529
Brădetului (Hotarul) — Ţ. R., 1549
Calului (Balta) — Ţ. R., 1543
Calului(Valea) — Ţ. R., 1587
Cerului (Hotar) — Ţ. R., 1577
Cireşului (Dealul) — Ţ. R., 1579
Cireşului (Matca) — Ţ. R., 1556
Cănelui (Lacul) — Ţ. R., 1579
Cănelui (Obrăşie) — Ţ. R., 1535
Căinelui (Valea) — Ţ. R., 1529
Copcelului (Faţa) — Ţ. R., 1582
Cornăţelului (Most) — Ţ. R., 1587
Cotrofonului (Piscul) — Ţ. R., 1535
Cărnului (Put)—Ţ.R., 1519
Cucului Hotarul)— Ţ. R., 1529
Dealului (Vîrful) — Ţ. R., 1526
Dracului (Văei) — Ţ. R., 1526
Dracului (Piscul) — Ţ. R., 1557
Dražului (Opaş) — Ţ. R., 1519
Fagului (Piscul) — Ţ. R., 1519
Făguleţului (Brad) M., 1473
Furnicarului (Piscul) — Ţ. R., 1547
Gorunetului (Piscul) — Ţ. R., 1533
Gruiului (Valea) — Ţ. R., 1595
Hotarului (Valea) — Ţ. R., 1535
Iarului (Coada) — Ţ. R., 1579
Jilţului (Gura) — Ţ. R., 1498—1499
Lacului (Opaşca) — Ţ. R., 1583
Largului (Ustie) — Ţ. R., 1595
Lazului (Măgurele) — Ţ. R., 1558
Lazului (Slemea) — Ţ. R., 1558
Magheşului (Curmătura) — Ţ. R., 1556
Malului (Padina) — Ţ. R., 1565
Malului (Cornul) — Ţ. R., 1594
Malului (Hotarul) — Ţ. R., ⟨1593⟩
Marmurelui (Drumul) — Ţ. R., 1560
Mălinşului (Gîlma) — Ţ. R., 1533
Măstăchinului (Blata) — M., 1473
Muntelui (Mlaca) — Ţ. R., 1596
Muncelului (Potoc) — M., 1473
Nisipului (Dumbrava) — Ţ. R., 1535
Năsipului (Piscul) — Ţ. R., 1536
Noatenului (Obîrşia) — Ţ. R., 1529
Olmetului (Valea) — Ţ. R., 1515
Oltului (Rumptura) — Ţ. R., 1572
Paltinului (Deal) — M., 1600
Păcăleanului (Poteca) — Ţ. R., 1563
Păcăleanului (Obîrşia) — Ţ. R., 1563
Paiuşului (Gîlma) — Ţ. R., 1533
Păducelului (Kraniţa) — M., 1436
Părăului (Koneţ) — M., 1583
Peperigului (Kreniţa) — M., 1598
Pietrişului (Obîrşia) — Ţ. R., 1544

Piscului (Muchea) — Ţ. R., 1528
Piscului (Glav) — Ţ. R., 1534
Porcului (Lacul) — Ţ. R., 1496
Porcului (Gor) — M., 1588
Porcului (Lacul) — Ţ. R., 1496
Prăvăţului (Piscu) — Ţ. R., 1509
Priboiului (Colnicul) — Ţ. R., 1579
Prislopului (Valea) — Ţ. R., 1506
Purcarului (Văiei) — Ţ. R., 1515
Purcarului (Put) — Ţ. R., 1579
Rîului (Matca) — Ţ. R., 1519
Runcului (Potoc) — M., 1473
Sîngeretului (Piscul) — Ţ. R., 1557
Sleniculuí (Voda) — Ţ. R., 1556
Şcheaului (Piscul) — Ţ. R., 1533

II

Babei (Potoc) — M., 1529
Cănepi (Glavele) — Ţ. R., 1532
Călugăriţei (Gîrla) — Ţ. R., 1600
Căprioarei (Piscul) — Ţ. R., 1533
Cămilei (Lacul) — Ţ. R., 1583
Căpăţînei (Gruiul) — Ţ. R., 1558
Clăditei (Deal) — M., 1515
Comanei (Hotar) — Ţ. R., 1505
Coteniţei (Piscul) — Ţ. R., ⟨1533⟩
Coziei (Vîrhul) — Ţ. R., 1550
Crucei (Reaka) — Ţ. R., 1532
Dumbrăvi (Lazul) — Ţ. R., 1567
Şoimului (Valea) — Ţ. R., 1519
Teiului (Valea) — Ţ. R., 1566
Tărcovului (Hotar) — Ţ. R., 1515
Ulariului (Poiana) — Ţ. R., 1588
Ulmului (Piscu) — Ţ. R., 1584
Ulmului (Deal) — M., 1600
Ursului (Văiei) — Ţ. R., 1519
Varoşului (Valea) — Ţ. R., 1535
Veţelului (Prislopul) — M., 1583
Viţelului (Hotarul) — Ţ. R., 1556
Vieţelului (Put) — Ţ. R., 1556
Vărului (Crîngul) — Ţ. R., 1505
Vulturului (Cuibul) — Ţ. R., 1556
Vîrtopielului (Usta) — Ţ. R., 1583

Fetei (Măgura) — Ţ. R., 1533
Fîntnii (Padina) — Ţ. R., 1557
Făntînealeaei (Valea) — Ţ. R., 1506
Geamenei (Măgura) — Ţ. R., 1598
Gemenei (Vîlceaua) — Ţ. R., 1580
Gorniţei (Piscul) — Ţ. R., 1496
Gărniţei (Piscul) — Ţ. R., 1496
Iepiscopiei (Valea) — Ţ. R., 1535
Jgheaboasei (Piscul) — Ţ. R., 1577
Largiei (Obîrşia) — M., 1469
Lupoaiei (Trăna) — M., 1579
Luminatei (Virh) — M, . 1448
Manei (Crîngul) — Ţ. R., 1511
Măguri (Vîrhul) — Ţ. R., 1556
Muerei (Brazi) — M., 1600
Oanei (Vălceaua) — Ţ. R., 1532
Omrazei (Vale) — Ţ. R., 1531
Petrei (Furca) — Ţ. R., 1558
Petrei (Padina) — T. R. ⟨1513⟩
Petreasi (Gîrla) — M., 1555
Pleşcoarei (Valea) — Ţ R., 1580
Poianii (Ruptura) — Ţ. R., 1519
Poeniei (Fundul) — Ţ. R., 1583
Poianei (Piscul) — Ţ. R., 1596
Poenei (Gruiul) — Ţ R., 1579
Poianei (Hotarul) — Ţ. R., 1572

III

Albeştilor (Put) — Ţ. R., 1560
Albeştilor (Hotar) — Ţ. R., 1560
Albeştilor (Hotar) — M., 1489
Armeneştilor (Hotar) — M., 1491
Aurarilor (Valea) — Ţ. R., 1564
Batiştilor (Lacul) — Ţ. R., 1572
Bădenilor (Hotar) — Ţ. R., 1559
Bădineştilor (Măgura) — Ţ. R., 1587
Bivolarilor (Put) — Ţ. R., 1597
Bojoranilor (Dealul) — Ţ. R., 1587
Brbăteştilor (Hotarul) Ţ. R.,
Broştenilor (Dealul) — Ţ. R., ⟨1575—1576⟩
Bucimilor (Hotar) — M., 1569
Bucimilor (Dorogu) — M., 1583
Cailor (Lacul) — Ţ. R., 1580
Cacaleţilor (Hotarul) — Ţ. R., 1579
Călinilor (Piscul) — Ţ. R., 1557
Cândrelor (Poenile) — Ţ. R., 1576
Poeniei (Ocina) — Ţ. R., 1533
Popeei (Crîngul) — Ţ. R., 1591
Prosiei (Malul) — Ţ. R., 1564
Rupturei (Malul) — Ţ. R., 1600
Sărăţei (Valea) — Ţ. R., 1538
Seciei (Hotarul) — Ţ. R., 1585

Seliştei (Valea) — Ţ. R., 1560
Strîmbei (Muchea) — Ţ. R., 1544
Strîmbei (Hotarul) — Ţ. R., 1549
Stupinei (Valea)— Ţ. R., 1586
Vlădilei (Hotar) — Ţ. R., 1537
Vrăbilei (Ocinele) — Ţ. R., 1521
Vălcealei (Piscul) — Ţ. R., 1526
Vălceluşei (Usta) — Ţ. R., 1533
hupilor (Lunca) — Ţ R., 1566
Căscioarelor (Put) — Ţ. R., 1579
Căzăneştilor (Hotarul) — Ţ. R., 1579
Căinepilor (Glavele) — Ţ. R., 1532
Comarnicelor (Vărh) — Ţ. R., 1574
Cornilor (Potoca) — M., 1472
Costeştilor (Hotarul) — Ţ. R., 1533
Crăngureanilor (Hotarul) — Ţ. R., 1575
Crîngurilor (Opaşca) — Ţ. R., 1559
Crucilor (Mlaca) — Ţ. R., 1559
Dracilor (Valea) — Ţ. R., 1577
Drăgşinilor (Hotarul) — Ţ. R., 1560
Fagilor (Curmătura) — Ţ. R., 1575
Flămînzilor (Gîrla) — M., 1448
Flămînzeştilor (Valea) — Ţ. R., 1560
Floreştilor (Muchea) — Ţ. R., 1562
Glodurelor (Muchea) — Ţ. R., 1528
Groşilor (Hotarul) — Ţ. R., 1570
Groşilor (Piscul) — Ţ. R., 1572
Groşilor (Seciul) — Ţ. R., 1567
Iaşilor (Valea) — Ţ. R., 1560
Inurilor (Măgura) — Ţ. R., 1595
Izvoarelor (Hotarul) — Ţ. R., 1598
Laslăoanilor (Hotar) — M., 1519
Leamnelor (Put) — Ţ. R., 1570
Lungeştilor (Ţigănia) — Ţ. R., 1586
Lupilor (Lunca) — Ţ. R., 1566
Lustunilor (Valea) — Ţ. R., 1560
Malurelor (Ustie) — M., 1533
Măgurilor (Vîrhul) — Ţ. R., 1556
Măluşalelor (Malul) — Ţ. R., 1587
Măzganilor (Ocina) — Ţ. R., 1599
Medeeştilor (Hotar) — M. R. 1533
Mleacilor (Slemea) — Ţ. R., 1556
Mlăcilor (Fruntea) — Ţ. R., 1587
Moşilor (Măgura) — Ţ. R., 1598
Murgeştilor (Hotarul) — Ţ. R., 1594
Murgeştilor (Crivina) — Ţ. R., 1505
Oarzelor (Valea) — Ţ. R., 1577
Obeadelor (Măgura) — Ţ. R., 1594
Oveaselor (Pîrloage) — Ţ. R., 1594
Padinilor (Valea) — Ţ. R., 1557
Păcu[ra]rilor (Piscul) — Ţ. R., 1579
Piscupeştilor (Ocina) — Ţ. R., 1549
Poenereilor (Hotarul) — Ţ.R., 1528
Purcăreţelor (Valea) — Ţ. R., 1582
Răchiţilor (Lacul) — Ţ. R., 1587
Rumănaţilor (Valea) — Ţ. R., 1533
Sălăjanilor (Hotarul) — M., 1495
Scăuialelor (Capăt) — M., 1589
Scurtelor (Cracul) — Ţ. R., 1520
Socilor (Zăpodie) — M., 1492
Strîmbeanilor (Hotarul) — Ţ. R., 1594
Surdeştilor (Hotarul) — Ţ. R., 1598
Şarapantinilor (Hotarul) — Ţ. R., 1587
Titeştilor (Hotarul) — M., 1487
Turcilor (Hotar) — Ţ. R., 1570
Ulmilor (Zăpodie) — M., 1492
Ungurăşilor (Hotar) — M., 1490
Urăţilor (Poiana) — Ţ. R., 1572
Varatecilor (Valea) — Ţ. R., 1556
Vaideeilor (Plaiul) — Ţ. R., 1504
Văleanilor (Ocina) — Ţ. R., 1599
Vărtoapelor (Vălceaoa) — Ţ. R., 1558
Voinigeştilor (Vişinii) — Ţ. R., 1587

IV

Boulov (Vîrful) — Ţ. R., 1596
Boulov (u vodu) — Ţ. R., 1563
Boulov (Văiei) — Ţ. R., ⟨1522⟩
Calulov (Valea) — Ţ. R., 1590
Cărbunarulov (Vîrh) Ţ. R., 1597
Cîmpulov (Vruntea) — Ţ. R., 1596
Chiojdulov (Plaiul) — Ţ. R., 1517
Clăbicetulov (Şările) — Ţ. R., 1517
Colunulov (Lacul) — Ţ. R. 1567
Corbulov (Valea) — Ţ. R., 1587
Corbulov (Vălceaua) — Ţ. R., 1571

Corbulov (Potoc) — Ţ. R. 1562
Corbulov (Predeal Ţ. R., 1521
Corneatulov (Vîrhul) — Ţ. R., 1582
Crîngulov (Valea) — Ţ. R., 1578
Crîngulov (Puti) — Ţ. R., 1579
Făgetulov (Valea) — Ţ. R., 1565
Feciorulov (Colnicul) — Ţ. R., 1530
Frăsinetulov (Piscul) — Ţ. R., 1584
Frăsinetulov (Valea) — Ţ. R., 1579
Frăsinetulov (Padina) — Ţ. R., 1537
Glodulov (Dealul) — Ţ. R., 1579
Glodulov (Lunca) — Ţ. R., 1521
Glodulov (Hotaru) — Ţ. R. ⟨1506⟩
Glodulov (Costa) — Ţ. R., 1521
Glodulov (Piscul) — Ţ. R., 1517
Gorunulov (Usta) — Ţ. R., 1586
Gorunulov (Gruiul) — Ţ. R., 1586
Greulov (Lacul) — Ţ. R., 1588
Grohotulov (Vîrhul) — Ţ. R., 1574
Homorîciulov (Hotar) — Ţ. R., 1590
Hotarulov (Valea) — Ţ. R., 1580
Hotarulov (Vălceaua) — Ţ. R., 1583
Hotarulov (Gropa) — Ţ. R., 1583
Laculov (Usta) — Ţ. R., 1570
Laculov (Drum) — Ţ. R., 1505
Lăcşorulov (Vîrh) — Ţ. R., 1574
Malulov (Valea) — Ţ. R., 1578
Malulov (Glavu) — Ţ. R., 1594
Mălinnetulov (Valea) — Ţ. R. ⟨1577⟩
Mălinetulov (Dol) — Ţ. R., ⟨1577⟩
Mărulov (Malul) — Ţ. R., 1532
Muşcelulov (Vîrhul) — Ţ. R., 1578
Muşcelulov (Slemea) — Ţ. R., 1578
Nuculov (Gruiul) — Ţ. R., 1586
Nuculov (Poiana) — Ţ. R., 1586
Păltinetulov (Malul) — Ţ. R., 1574
Pămîntulov (Curul) — Ţ. R., 1517
Perişulov (Put) — Ţ. R. 1575
Perişulov (Hotarul) — Ţ. R., 1575
Pietrosulov (Vîrhul) — Ţ. R., 1517
Pisculov (Glav) — Ţ. R., 1563
Pisculov (Put) — 1594
Pisculov (Măgură) — Ţ. R., 1598
Plaiulov (Glavu) — Ţ. R., 1599
Plaiulov (Usta) — Ţ. R.- 1574
Plopulov (Lacul) — Ţ. R., 1573
Pribuiulov (Colnicul) — Ţ. R., 1579
Priboiulov (Hotarul) — Ţ. R., 1579
Priboiulov (Camen) — Ţ. R., 1575
Pîrscovulov (Hotar) — Ţ. R., 1519
Răulov (Coasta) — Ţ. R., 1585
Rugulov (Put) — Ţ. R., 1587
Runculov (Vama) — Ţ. R., 1530
Rangulov (Valea) — Ţ. R., 1594
Sambotinulov (Valea) — Ţ. R., 1592
Somnorosulov (Vîrhul) — Ţ. R., 1578
Spinetulov (Măgura) — Ţ. R., 1598
Stejarulov (Hotaru) — Ţ. R., 1538

V

Albinev (Podul) — Ţ. R., 1572
Albuv (Valea) — Ţ. R., 1560
Aninoasev (Dosul) — Ţ. R., 1587
Aninoasev (Ocina) — Ţ. R., 1538
Balev (Grindul) — Ţ. R., 1587
Balomirov (Piscul) — Ţ. R., 1578
Bercev (Lacul) — Ţ. R., 1566
Bercheazev (Runc) — M., 1502
Bobov (Măgura) — Ţ. R., 1581
Boev (Arsurile) — Ţ. R., 1451
Breazev (Piscul) — Ţ. R., 1579
Brînzeşov (Grumazul) — Ţ. R., 1569
Butev (Lacul) — Ţ. R., 1576
Calpărov (Hotarul) — Ţ. R., 1571
Căpăţînev (Graiul) — Ţ. R., 1558
Căsciurev (Put) — Ţ. R., 1589
Cernaev (Valea) — Ţ. R., 1514
Cernatov (Piscul) — Ţ. R., 1526
Ciutev (Piscul) — Ţ. . R., 1579
Cocarev (Piscul) — Ţ. R., ⟨1538⟩
Comorev (Gruiul) — Ţ. R., 1575
Copacev (Grădiştea) — Ţ. R., 1588
Surulov (Piscul) — Ţ. R., 1574
Scheaulov (Valea) — Ţ. R., 1517
Teiulov (Gîlma) — Ţ. R., 1578
Tîrgulov (Crîngul) — Ţ. R., ⟨1569⟩
Ursulov (Valea) — Ţ. R., 1575
Vîlturulov (Padina) — Ţ. R., 1587
Zăganulov (Kamena) — Ţ. R., 1517
Zlătariulov (Piscul) — Ţ, R., 1566

Cruciev (Mlacă) — Ţ. R., 1559
Culmiv (Vîrhul) — Ţ. R., 1575
Curmăturev (Izvorul) — Ţ. R., 1578
Dalev (Măgura) — Ţ. R., 1598
Dalev (Lac) — Ţ. R., 1537
Dumbrăviţev (Mijlocul) — Ţ. R., ⟨1586⟩
Dumitrov (Plaiul)) — Ţ. R., 1517
Featev (Hotar) — Ţ. R., 1563
Fîntînev (Valea) — Ţ. R., 1586
Gateştev (Piscul) — Ţ. R., 1516
Gramev (Grindul) — Ţ. R., 1596
Grădinev (Grădişte) — Ţ. R., 1596
Grozavov (Padina) — Ţ. R., 1580
Laptelov (Lacul — Ţ. R., 1517
Leurdev (Cracul) — Ţ. R., 1520
Luciev (Glava) — Ţ. R., 1514
Lupanev (Matca) — Ţ. R., 1549
Lupoanev (Balca) — Ţ. R., 1549
Manev (Privalul) — Ţ. R., ⟨1579⟩
Manev (Poiana) — Ţ. R., 1587
Măgurev (Piscul) — Ţ. R., 1521
Măgurev (Vîrh) + Ţ., R., 1574
Muşev (Muntele) — Ţ. R., 1579
Neagov (Coasta) — Ţ. R., 1684
Neagov (Lazu) — Ţ. R., 1528
Oanev (Mlăcile) — Ţ. R., 1567
Plopev (Grădiştea) — Ţ. R., 1588
Pietroasev (Usta) — Ţ. R., 1970
Poenev (Vîrhul) — Ţ. R., 1579
Popev (Crîngul) — Ţ. R., 1581
Popev (Piscul) — Ţ. R., 1577
Popev (Valea) — Ţ. R., 1519
Popev (Colnicul) — Ţ. R., 1594
Popov (Prislup) — M., 1583
Puturoasev (Izvorul) — Ţ. R., < < 1586 >
Rădăcineştiv (Dealul) — Ţ. R., ⟨1586⟩
1597
Răpturasev (Vîrh) — Ţ. R., 1596
Rătundev (Glava) — Ţ. R., 1598
Rogojinev (Hotar) — Ţ. R., 1583
Rudev (Piscul) — Ţ. R., 1560
Săpatăv (Măgura) — Ţ. R., 1595
Stangacev (Lacul) — Ţ. R., ⟨1533⟩
Trestiev (Hotarul) — Ţ. R., 1561
Ursov (Măgura) — Ţ. R., 1598
Urzicev (Hotarul) — Ţ. R., 1570
Viev (Poala) — Ţ. R., 1593
Viişorev (Put) — Ţ. R., 1583
Vîlcealev (Obîrşia) — Ţ. R., 1521
Zbîrcev (Lazul) — Ţ. R., 1569
Voivodev (Piscul) — Ţ. R., 1543

VI

Bivolarilov (Put) — Ţ. R., 1597
Bujoranilov (Gruiul) — Ţ. R., 1583
Broştenilov (Crivina) — Ţ. R., 1550
Buiceştilov (Ocină) — Ţ. R., 1610
Budeştilov (Delniţa) — Ţ. R., 1595
Cireşilov (Matca) — Ţ. R., 1563
Cojăceştilov (Ocină) — Ţ. R., 1594
Galbirilov (Hotar) — M., 1546
Huhurezilov (Seliţte) — Ţ. R., 1543
Măgurelelov (Ocina) — Ţ. R., 1582
Mărgineanilov (Valea) — Ţ. R., 1579
Mirlorilov (Hotar) — Ţ. R., ⟨1531 —1532⟩
Obidiţilov (Ocina) — Ţ. R., 1571
Sîmbotinilov (Valea) — Ţ. R., 1593
Surdeştelov (Hotarul) — Ţ. R., 1598
Urlătorilov (Hotarul) — Ţ. R., ⟨1532⟩
Urîţilov (Poiana) — Ţ. R., 1572
Zlătarilov (Piscul) — Ţ. R., 1566

Pe baza materialului grupat mai sus se pot face o serie de observaţii interesante :

1. Numele compuse erau formate în epoca veche, ca şi astăzi, dintr-un entopic, ca prim element al toponimului, şi nu nume propriu (nume de loc sau de persoană), ca element secund. Numărul entopicelor existente în documentele slave este foarte mare. Citäm din listele noastre : *baltă, brazi, capăt, coadă, colnic, crac, crivină, crîng, cuib, curmătură,*

deal, drum, dumbravă, fată, fund, frunte, furcă, gîlmă, gîrlă, grui, gură, hotar, lac, laz, luncă, mal, matcă, măgură, mlacă, muche, obîrşie, ocină, padină, pisc, plai, poiană, potoc, potecă, prislop, rumptură, ruptură, seciu, sleme, şar, vale, vîlcea, vîrf, vişini, zăpodie.

Într-un număr neînsemnat de cazuri, entopicele au fost traduse: *Kamen* (piatră, *Kraniţa* (fîntînă), *glav* (capăt), *doroga* (drum), *put* (drum), *opaşk* (coadă), *rěka* (pîrîu, vale), *usta, ustie* (gură), *voda* (apă).

Majoritatea toponimelor incluse în liste reprezintă nume de obiecte mici. Prezenţa masivă în documente a unui sistem microtoponimic închegat demonstrează stabilitatea lui, indiferent dacă toponimele concrete se păstrează sau nu. Stabilitatea sistemului microtoponimic constă în caracterul activ al modelelor după care se face. Este destul de greu şi în momentul actual să se precizeze în ce cazuri entopicul face parte din structura toponimului sau este numai un cuvînt ce caracterizează locul. În documentele româneşti, dificultăţile sînt şi mai mari. Documentele slavo-române ne sînt însă, în această privinţă, de un real ajutor, păstrînd nealterată structura toponimului (entopic + nume propiu).

2. Termenul secund al toponimelor compuse în cadrul structurilor analizate, în afară de cîteva cazuri asupra cărora nu ne putem pronunţa deocmandată, este un nume de loc sau un antroponim. Constatarea aceasta reiese din analiza listelor prezentate mai sus. Evident că în *Piscul Fagului, Dumbrava Năsipului, Hotarul Cucului, Matca Cireşului, Matca Boului, Măgurele Lazului, Dealul Paltinului, Gîlma Păiuşului* etc. termenul secund nu poate fi decît un toponim, altfel sintagmele respective nu au nici un sens. Admiterea acestei teze are urmări importante în determinarea cronologiei formării toponimelor româneşti: avînd la bază un antroponim sau un nume de loc, structurile compuse sînt ulterioare. Dacă punctul acesta de vedere va fi confirmat de analiza materialului din *Dicţionarul toponimic al României*, se va putea demonstra că şi compunerea reprezintă un mijloc strict toponimic, aşa cum este în domeniul derivării formarea toponimelor diminutive. În altă lumină trebuie văzută şi problema tautologiilor toponimice.

3. Listele I, II, III cuprind toponime compuse cu structură gramaticală românească. În documentele slavo-române, numărul lor este foarte mare. În listele noastre am inclus numai pe acelea care au cel puţin un element lexical românesc. Citînd multe exemple în aceste trei liste, am urmărit atît să demonstrăm prioritatea ce se acordă în documentele slavo-române structurilor româneşti, cît şi, în acelaşi timp, să dăm atestarea unor cuvinte comune. În lista IV, termenul secund este un toponim sau antroponim de genul masculin sau neutru, articulat cu *-ul*, la care se adaugă sufixul slav *-ov*, avînd sensul articolului *-lui*.

Comparînd lista I şi IV, constatăm că unele toponime apar în ambele locuri (Valea Calului — Valea Calulov, Valea Hotarului — Valea Hotarulov, Colnicul Preboiului — Colnicul Preboiulov etc.), ceea ce demonstrează echivalenţa sufixului *-ov* şi a articolului *lui*. Ataşarea sufixului slav se face numai la teme consonantice, de aceea forma articulată a substantivului cu *-ul* crea pentru pisari contextul optim de „gramaticalizare" slavă a textului.

Ceea ce ni se pare deosebit de important este că şi semantic modelul din lista IV nu se abate cu nimic de la cel din lista I: în ambele cazuri,

termenul secund este un toponim. Altfel se prezintă situaţia în lista V, unde sînt incluse patru categorii de fapte :

a) nume de persoană cu finalul în consoană dură la care se ataşează sufixul *-ov* (Alvub, Balomirov, Bobov, Brînzeşov, Cernatov, Dimitrov, Neagov, Popov, Ursov);

b) nume de persoană cu finalul în consoană moale (Balev, Bercev, Cernaev, Dalev, Gramev, Manev etc.);

c) toponime de genul feminin [2] (Albinev, Aninoasev, Boev, Breazev, Capăţinev etc.);

d) Toponime cu formă de plural (Găteştev, Rădăcineştiv, Ghindeaniv).

Toponimele de sub a) au fost incluse în această listă numai pentru că sufixul *-ov* se adaugă direct la rădăcină. Se poate considera că toponimele de sub b) primesc varianta moale a sufixului *-ov*, adică *-ev*, deşi pot fi interpretate şi altfel. În ceea ce priveşte toponimele de sub c) şi d), este evident că nu există condiţii fonetice pentru alipirea sufixului în varianta *-ev*, chiar dacă segmentarea cuvîntului românesc se face de la forma de genitiv. Este de presupus în acest caz că înlocuirea desinenţei *-ei* cu *-ev* se putea face fie prin presiunea sistemului morfologic românesc (trebuia deosebite substantivele feminine de cele masculine), fie admiţînd că pisarii, înlăturînd desinenţa românească, considerau, pe baza pronunţiei lor, consoana finală moale. Şi într-un caz şi în altul, diferenţierea aceasta este impusă de limba română. Exemplele din lista VI sugerează însă şi altă soluţie. Substantivele cu pluralul românesc în *-lor* au fost supuse unor segmentări nemotivate din punctul de vedere al ataşării sufixului slav. Exemplele cu *-ov* sau cu desinenţele *-u*, *-a* etc. după *-lor* se întîlnesc relativ des în documente (Lacul Podulurov, Piscul Vizuiniloru, Hotarul Plăviceanilorov, Niva Rumânilorov etc.).

La substantivele de sub VI s-a păstrat *-l* de la articolul *-lor* pentru a avea o temă consonantică şi s-a înlocuit, probabil, *-or* cu *-ov*. Este posibil ca operaţia de „slavizare" a textului să fi fost mult mai simplă : consoana finală de la plural şi *-i* de la genitv singular feminin să fi fost înlocuită cu *-v*. Din moment ce şi după *-ov* putea fi ataşată oricare desinenţă slavă, rezultă că sufixul slav, ca şi *-lor* românesc, era considerat un final consonantic, un fel de nominativ. În exemple de tipul *Podul Viezuriloru*, desinenţa *u* nu aduce în plus nici o informaţie.

Din cele arătate mai sus rezultă că în structurile toponimice compuse de tipul substantiv + substantiv în genitiv, în documentele slavo-române, cel mai frecvent model este cel românesc. Echivalentele slave pe care ni le oferă textele documentelor pot fi prezentate în următoarea schemă :

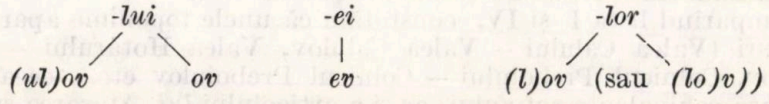

Singularul masculin şi feminin (în *(ul)ov*, *ov*, *-ev)* ar putea fi considerat adjectiv posesiv dacă între cele două elemente ale toponimului ar exista un acord gramatical.

---

[2] În liste cu caractere cursive.

La plural, sufixul *-ov* nu arată nici măcar relaţia de apartenenţă care este exprimată de *-lor*, chiar şi atunci cînd în structura lui se petrec schimbări. Articolul la plural este înlocuit prin desinenţele *-em*, *-im*, *-om* de la dativ. Dar asta este o altă problemă.

Faptele expuse mai sus demonstrează, după părerea noastră, două lucruri : a) sufixul *-ov*, *-ev* ataşat la cuvinte de diferite genuri, la singular şi plural, reprezintă mai curînd un element de „slavizare" a textului decît o formulă gramaticală slavă ; b) segmentarea de tipul *Bivolaril-ov*, *Curmătur-ev* (sau *Curmături-v*) etc. demonstrează că scribii documentelor noastre ştiau româneşte şi gîndeau româneşte.

NOTĂ

DE

VICTOR IANCU

În articolul *Numele proprii din poezia lui Eminescu. Observaţii stilistice*, publicat în LR, XXIV, 1975, 5, p. 337—348, colegul Ştefan Badea face aceste afirmaţii : „Ultimele cifre sînt deosebit de semnificative pentru originea şi natura numelor proprii din lirica eminesciană ; statistica aceasta şi-ar fi sporit însă eficienţa dacă rezultatul ei ar constitui un termen de comparaţie în cazul altor poeţi români, în primul rînd G. Coşbuc, pentru care avem un studiu intitulat chiar *Numele proprii în poezia lui G. Coşbuc*, dar în care raportările la poezia lui Eminescu nu depăşesc *observaţiile statistice*. Din acest motiv, o afirmaţie ca aceea că « procentajele numelor proprii reflectă clar *superioritatea* (s.n.) numelor proprii în poezia lui Coşbuc faţă de cea a lui Eminescu » nu numai că nu e concludentă, dar, după părerea noastră, deformează o realitate evidentă, minimalizînd valoarea numelor proprii în poezia lui Eminescu ; metoda statistică are avantaje incontestabile atunci cînd e utilizată ca o bază de cercetare ; ea oferă un argument în plus, dar niciodată suficient, simpla înregistrare şi numerotare a faptelor rămînînd « mută »".

Articolul *Numele proprii în poezia lui G. Coşbuc* îmi aparţine şi a fost publicat în „Studii şi materiale de onomastică", Editura Academiei, 1969. Faţă de comentariile colegului Ştefan Badea pe marginea articolului meu, am de făcut următoarele observaţii :

1. Articolul meu este dedicat, cum o spune şi titlul, numelor proprii din poezia lui Coşbuc şi nu văd de ce aş fi fost obligat să fac comparaţii cu Eminescu la toate capitolele. În fapt, am făcut comparaţii de natură statistică, pentru că tocmai în acest domeniu dispuneam de nişte observaţii anterioare. Cum o spune însuşi colegul Badea, pînă la domnia-sa nimeni nu a studiat în mod special numele proprii din poezia lui Eminescu.

2. Teoretizările din ultima parte a pasajului citat nu pot privi articolul meu, pentru că, în afară de „Observaţii statistice", *Numele proprii în poezia lui G. Coşbuc* mai înglobează următoarele capitole : „Introducere" ; „Fonologie şi gramatică" ; „Probleme de stilistică".

3. Reproşul cel mai vehement pe care mi-l aduce colegul Ştefan Badea şi unde domnia-sa face şi o subliniere personală priveşte afirmaţia cuprinsă între semnele citării. Mărturisesc sincer că acest reproş l-aş primi dacă colegul Badea n-ar fi omis din textul reprodus un cuvînt foarte important. Tocmai această omisiune i-a permis să facă sublinierea despre care vorbeam mai sus. În fapt, pasajul citat din articolul meu sună astfel : „Dealtfel procentajele numelor proprii reflectă clar superioritatea numerică a numelor proprii în poezia lui Coşbuc faţă de cea a lui Eminescu. La Coşbuc, unităţile lexicale — nume proprii se ridică la 7,82%, pe cînd la Eminescu procentul este abia de 4,30. Procentul este mai ridicat la Coşbuc şi în cazul cuvintelor-text : 1,08 faţă de 0,73". Veţi fi de acord cu mine,

cred, că între *superioritate* (în general) şi *superioritate numerică* deosebirea este extrem de mare. Şi probabil că *superioritatea numerică* (deşi expresia ca atare nu-mi place prea mult nici mie, dar nu găsesc nici acum o alta mai potrivită), afirmată în capitolul „Observaţii statistice", nu poate fi contestată decît cu cifre. Or, cifrele au fost deja stabilite riguros. Că din această comparaţie nu se pot trage concluzii generale în favoarea poeziei lui G. Coşbuc, aceasta este o altă chestiune. Eu nu mi-aş fi putut propune nicicînd un atare lucru şi dealtfel din textul meu nici măcar nu transpare ceva asemănător. Regret că Ştefan Badea, pornind de la o lectură grăbită, mi-a atribuit asemenea intenţii.

RECENZIE ŞI LECTURĂ

DE

VALERIA GUŢU ROMALO

În recenzia la lucrarea noastră *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Edit. didactică şi pedagogică, 1973, recenzie semnată de Gh. Trandafir şi publicată în „Limba română", nr. 1 din 1976, p. 103—109 [1], se fac, însoţind povestirea conţinutului cărţii, numeroase comentarii şi observaţii critice, care pot fi grupate în două mari categorii : cele privind structura de ansamblu a lucrării şi cele de detaliu. Unele dintre remarcile care vizează ansamblul se datoresc grabei, lipsei de reflecţie suficientă asupra unor lecturi, extrapolării nejustificate (A), altele (B) distorsionează textul sau nu ţin seamă de logica şi desfăşurarea expunerii.

În grupul (A) se pot încadra :

Formularea „*Tematica acesteia* [SLR[2]] *se circumscrie la descrierea sintaxei grupului verbal*, domeniu considerat rămas în urmă *din cauza preponderenţei unei concepţii semantice, spre deosebire de acela al atributului, în care gramatica tradiţională* a marcat un progres apreciabil, *datorită utilizării criteriului formal. . .*" (103 a) conţine aprecieri (vezi sublinierile noastre , *V.G.R.*) pe care recenzentul ni le atribuie, dar care nu ne aparţin : textul nostru este : „*Prezentarea se limitează la acea parte a sintaxei româneşti care se organizează. . . în jurul verbului, cuprinzînd predicatul, subiectul şi diversele tipuri de compliniri, adică acele componente ale comunicării în definirea cărora predomină elementul semantic, de conţinut. Nu se discută atributul, zonă sintactică în descrierea căreia elementul formal are un rol preponderent în gramaticile clasice*" (SLR, 6).

Afirmaţia că „*în prima jumătate din paginile cărţii*" (103 a) se prezintă „*direcţiile principale de dezvoltare a sintaxei contemporane*" şi se elucidează anumite concepte şi procedee nu se explică decît prin lectură superficială, căci orice cititor cu oarecare experienţă vede că din *Introducere* (p. 9—107) numai primele 20 de pagini (9—28) sînt consacrate problemelor de teorie generală (capitolul *Sintaxa, obiect şi metodă*), celelalte privesc direct descrierea sintactică a limbii române ocupîndu-se de structura enunţului, de tipurile de relaţii şi de modalităţile de realizare a lor în limba română.

Comentariul „*Capitolul* Sintaxa, obiect şi metodă *conţine o succintă expunere a concepţiilor şi metodologiei sintaxei noi, care nu aduce nimic inedit faţă de literatura românească structuralistă şi transformaţională*" (103 a) e fără obiect cel puţin pentru că acest capitol constituie o sinteză

---

[1] În cele ce urmează referirile la recenzie se fac prin simpla indicare a paginii şi coloanei : 109 b, de pildă, se va citi „pagina 109, coloana b".

[2] Sigla SLR este utilizată pentru a indica lucrarea recenzată, iar cifra care urmează trimite la pagină. Între [ ] sînt cuprinse comentariile şi adaosurile noastre (V.G.R.).

organizată în sensul exigențelor expunerii ulterioare, deci necesară și „inedită" prin selecție și interpretare. Se mai poate adăuga că în nici una din lucrările indicate în nota 1 a recenziei, care însoțește acest comentariu, nu se găsește o expunere sistematică a evoluției sintaxei descriptiviste (Fries-Harris). Dealtfel cititorul care ar vrea să se lămurească în aceste probleme introductive utilizînd indicațiile bibliografice propuse de recenzie ar fi dezorientat constatînd că unele dintre lucrările indicate nu se ocupă de ele, cf. de pildă, S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, 1972, unde în introducere se discută raportul dintre didactică și lingvistică și se menționează cîteva titluri de lucrări cu scopul facilitării inițierii pedagogului în structuralism, sau G. Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, 1974, unde capitolul introductiv, adresîndu-se specialiștilor, se reduce la 5 pagini, din care 3 situează cercetarea față de N. Chomski și față de descrierea transformațională efectuată de Em. Vasiliu și S. Golopenția-Eretescu, a patra expune scopul lucrării și modul de elaborare, iar ultimele conțin explicarea simbolurilor utilizate („vocabularul").

Din categoria observațiilor și a comentariilor de tip (B) fac parte în primul rînd cele care privesc raportul dintre formalizare și sens. Prof. Gh. Trandafir consideră erezie orice referire a SLR — care se autodeclară (cf. p. 6) ca fiind „un pas" pe calea abordării „cu procedee formale a categoriilor sintactice" — la sens, semantică, conținut. Astfel, invocînd (108 a) remarca din SLR, 185 „*cel puțin în unele situații . . . există afinități semantice între adverb și componentul substantival al grupului prepozițional* : strada *și* unde *implică ideea de loc*" și interpretînd în mod foarte personal precizarea că „*departajarea diverselor poziții sintactice în cadrul acestei clase* [a determinanților circumstanțiali] *are în vedere o anumită realizare concretă, o anumită unitate lexicală din clasa adverbelor*" (ibidem), recenzentul comentează : „*Subliniem că definițiile complementelor circumstanțiale enumerate se bazează pe criteriul semantic, situație relevată dealtfel* [unde?] *și de autoare*" (108 a). Pe aceleași considerente se bazează și una din concluziile finale (109 a) : „*În primul rînd se ridică întrebarea dacă autoarea se situează pe o poziție formală consecventă, așa cum își propune. Răspunsul este negativ, pentru că identificarea și diferențierea mai multor categorii sintactice se face pe bază de unități lexicale concrete. . . și pe sensuri* [?] *lexicale determinate* (*p. 91,185 . . .*), *adică prin abatere de la optica structuralistă, care concepe raporturile sintactice la nivel de clasă, deci cu caracter abstract*". Concluzia este cuprinsă într-o formulare nu prea coerentă, căci începe cu reproșul abandonării „principiului formal", dar se încheie, fără o tranziție prealabilă, prin invocarea „abaterii de la optica structuralistă abstractă". În demonstrarea abdicării de la principiul formal recenzentul citează și constatarea din SLR, 48 că „*semantica termenilor poate anula. . . efectul omonimiei cazurilor nominativ-acuzativ. . . asigurînd dezambiguizarea unor construcții*", constatare care încheie discuția unor exemple ca *Atacă lupul oaia.*, *Deschide poarta.*, prin care se pune în evidență posibilitatea dezambiguizării prin restricțiile semantice proprii componentelor construcției.

Recenzentul ar fi putut ajunge la alt fel de interpretări și la alte concluzii dacă ar fi citit cu mai multă atenție lucrările enumerate în nota 1 a recenziei, căci și-ar fi amintit din aceste lecturi că nu orice referire

la conţinut, în orice condiţii, înseamnă încălcare a principiului formal, că formalizarea nu exclude sensul din sfera de preocupări lingvistice, ba chiar dimpotrivă, că nu e totuna din punctul de vedere al formalizării dacă circumstanţialul de loc este definit prin realizarea *unde* sau spunînd că „exprimă locul unde se petrece acţiunea, punctul de plecare etc." Acest mod de înţelegere a fenomenului lingvistic îşi găseşte expresia şi în SLR, ceea ce reiese dealtfel şi din unele pasaje la care trimite recenzia, ca de pildă: „*Abordarea formală nu neagă existenţa unei valori proprii unei poziţii sintactice, nici nu o evită...*" (SLR, 89) sau „*definirea formală ne permite să diferenţiem mai clar deosebiri de conţinut, de care sîntem conştienţi ca vorbitori ai unei limbi...* "(ibid.) (adică putem „pune în evidenţă mai clar deosebiri de conţinut"), precum şi: „*În definirea formală a poziţiilor sintactice pot interveni... criterii cu grade diferite de generalitate. Ca şi în alte cazuri — definirea contextuală a părţilor de vorbire, de exemplu — este de preferat definirea la nivel categorial, atunci cînd e posibilă, celei care recurge la contexte concrete. Nu rareori însă specificitatea nu se manifestă decît la acest nivel*" (SLR, 91). Pentru înţelegerea concepţiei de ansamblu a lucrării, care explică elementele de detaliu, este util şi pasajul „*Prin rafinarea procedeelor formale cunoscute şi prin descoperirea altora se va ajunge fără îndoială la soluţionarea clară a multora din ambiguităţile rămase*" (SLR, 206).

Convingerea că orice disciplină îşi rafinează continuu instrumentele şi metodele de investigaţie şi că o lucrare poate reprezenta „un pas", dar niciodată ultimul, în procesul de cunoaştere ştiinţifică a unui fenomen îşi găseşte expresia în faptul că SLR nu escamotează, ci relevă dificultăţile, indică în mod explicit, atunci cînd e cazul, limitele soluţiilor la care ajunge. Narînd cuprinsul cărţii, recenzentul menţionează, cum e şi firesc, aceste fapte, dar într-un mod de prezentare care creează impresia, falsă, că lucrarea pe care o prezintă nu le-a avut în vedere, deci că reprezintă contribuţia personală a recenzentului, contraexemple, cf., de pildă, la 108 a—b, discuţia privind insuficienţa „realizării *cum*" în definirea circumstanţialului de mod.

Prin neînţelegerea distincţiei, fundamentală pentru concepţia lucrării, dintre realizările specifice şi cele nespecifice în cadrul clasei de substituţie care reprezintă o poziţie sintactică se poate explica pasajul: „*Capitolul final al lucrării* (Alte poziţii sintactice: determinanţii prepoziţionali) *este şi cel mai dificil. Construcţiile prepoziţionale se repartizează la toate categoriile sintactice dependente de verb: subiect, nume predicativ, complement direct...*" (107 b). Nici paragraful următor, formulat sub formă de obiecţie: „*Considerarea tuturor construcţiilor prepoziţionale ca o clasă unică, pe baza unei trăsături formale comune (prepoziţie+nume) este neindicată, căci ele se diferenţiază pe de altă parte sub raport distributiv (adică după un criteriu tot formal), ca atare reprezintă poziţii sintactice distincte*" (107 b — 108 a), nu-şi are rostul, pentru că în acest capitol se discută tocmai construcţiile prepoziţionale care nu au putut fi cuprinse în alte clase de substituţie şi pentru că chiar titlul capitolului, citat în recenzie *(Alţi determinanţi...)*, arată că în acest capitol *nu* este vorba de o clasă unică, de o singură poziţie sintactică.

Formulări ca „*includerea lui* [a numelui predicativ] *în categoria complementelor*" (106 b) şi „*tratarea numelui predicativ ca parte de propo-*

ziție de tipul complementelor, deci disociată de predicat, « în care nu mai e înglobată ». . . și de subiect. . . , contrazice chiar modalitatea formală de definire a componentelor enunțului, căci numele predicativ exprimat prin adjectiv este dependent de subiect, cu care se acordă în gen, număr și caz. . . , pe care îl califică sau identifică, deci se comportă ca un atribut, nu ca un complement" (ibidem), care conduc la sentința : „*Considerăm că descrierea formalizată a limbii trebuie să nu rupă expresia de semnificație, să nu altereze conținutul prin aplicarea unor procedee artificiale și aprioric*e" (ibidem), dovedesc o interpretare cel puțin neatentă la nuanțele și implicațiile textului. În SLR se spune : „*Definiția numelui predicativ ca poziție sintactică de tipul complementelor etc., deci detașată de predicat, față de care rămîne dependentă, dar în care nu mai e înglobată, rezolvă. . .*" (SLR, 135) și „*În cadrul modelului gramatical schițat, numele predicativ poate fi detașat de subiect și de predicat ; se rezolvă astfel problema construcțiilor cu nume predicativ și* fără *subiect (cf.* Îi e bine.). . ." (id. 206). Se poate constata că formularea „poziție sintactică de tipul complementelor etc." are rostul de a sublinia *desprinderea* numelui predicativ *din* predicat și nu de a-l situa printre complemente. Pe de altă parte, definirea numelui predicativ prin realizarea „(nume în) *nominativ. . . care nu impune verbului (spre deosebire de nominativul subiect) caracteristici de acord*" (SLR, 134) nu înseamnă negarea, nici neglijarea (posibilității) acordului numelui predicativ adjectiv cu subiectul, ci doar considerarea acestei particularități de expresie *nerelevantă la nivelul definiției.* Ca atare, obiecția citată nu are obiect. Exemplele de acord „prin atracție" al verbului cu numele predicativ (avute în vedere și discutate, dealtfel, în SLR la p. 136) nu îndreptățesc considerarea definiției propuse ca „unilaterală" : „*Remarcăm de asemenea, că definiția dată numelui predicativ este unilaterală*" (106 b). [De ce „unilaterală", chiar dacă am accepta că nu acopere toate situațiile ? !] Nu infirmă definiția propusă nici exemple de felul *Merele costă doi lei grămada,* aduse în discuție de recenzent pentru a arăta că în asemenea construcții „*numele în nominativ nu se acordă cu predicatul, dar nu au nici funcție de nume predicativ*" (107 a), căci, dacă e clar că substantivul *grămadă* nu e nume predicativ, că este în nominativ trebuie demonstrat.

Citind grăbit, Gh. Trandafir nu deduce nici din modul de prezentare, dar nici din afirmația explicită din SLR, 44 : „*Construcții . . . de tipul* Am vorbit cu fratele meu și unchiul vostru, *în care, deși referentul este unic, se utilizează construcția proprie relației de coordonare, exploatează asemănările și deosebirea dintre cele două tipuri de relații de nondependență*" că relațiile de nondependență *nu* se indentifică (v. discuția de la 104 a—b) cu coordonarea, ci cuprind și relațiile de echivalență, deci că termenul „relații de nondependență" nu este o simplă cochetărie terminologică „superfluă", cum nu poate fi considerată ca atare nici înlocuirea mult controversatelor „apoziție, raport apozitiv" prin „relații de echivalență".

Dacă diversele observații și comentarii discutate pînă acum (ca și altele, dealtfel, asupra cărora nu ne mai oprim) pot fi explicate printr-o lectură superficială, prin abordarea textului cu idei preconcepute, printr-o înțelegere rigidă a lucrurilor, rămîne inexplicabil cum pasajul citat în recenzie *in extenso:* „*Sensul unilateral al relației de subordonare. . . se manifestă prin faptul că termenul regent. . . impune anumite caracteristici*

de expresie termenului subordonat. . . În casă albă, *regentul* casă *impune termenului* albă *particularităţi de gen, număr şi caz (determinantul se acordă cu regentul . . .*" SLR, 40) poate duce la concluzia : „*Din citatul precedent rezultă că numai cuvintele flexibile pot să contracteze relaţie de subordonare*" (103 b). În această situaţie este şi afirmaţia „*Două fenomene sintactice contradictorii (atît necesitatea, cît* [şi] *imposibilitatea dublei exprimări a complementului direct) se ilustrează prin acelaşi exemplu* : Pe al lor *îl* cunoaştem. *(Îl* cunoaştem pe al lor)" (107 b), prin care se comentează textul : „*Dubla exprimare este obligatorie de cîte ori cea de a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin :. . . — pronume semiindependent (indiferent de topică)* : Pe al lor *îl* cunoaştem. *Îl* cunoaştem pe al lor." (SLR, 165—166).

O altă contradicţie care nu e contradicţie este semnalată la (105 a): „*Cu privire la rolul categoriilor morfologice ale pronumelui în exprimarea relaţiilor sintactice, relevăm o contradicţie : « În afară de pronumele personal, toate celelalte tipuri de subiect. . . nu implică o informaţie referitoare la categoria persoanei, căci nu au flexiune determinată de această categorie »* (p. 62), *iar în alt loc se susţine despre categoria de persoană că « se manifestă în paradigma anumitor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire) »* (p. 92). *Evident că nu pot fi adevărate ambele afirmaţii, ci numai prima, deoarece pronumele reflexiv este unipersonal (are numai forme pentru persoana a III-a) ; pronumele posesiv redă valoarea de persoană lexical, nu flexionar (toate pronumele posesive se acordă* [3] *cu un predicat la persoana a III-a :* al meu. . . este bun)".

Ambele afirmaţii din SLR sînt adevărate. În primul rînd pentru că pasajul de la p. 62, citat de recenzent şi calificat ca „adevărat", priveşte acordul dintre subiect şi predicat, problemă cu care, cum se poate vedea, nu are nici o legătură cel de al doilea, desprins din contextul : „*Elementele comune în flexiunea acestor trei părţi de vorbire sînt reprezentate prin prezenţa categoriilor de număr şi de caz. Diferenţele se datoresc categoriei determinării, proprii substantivului, gradelor de comparaţie, care caracterizează adjectivul, categoriei de persoană, care se manifestă în paradigma anumitor pronume (personal, reflexiv, posesiv şi de întărire)*" (SLR, 91—92). În al doilea rînd, pentru că este adevărat că în paradigma anumitor pronume *se manifestă* categoria de persoană, chiar dacă nu se exprimă prin afixe, ci afectează radicalul (se exprimă lexical). În al treilea rînd, pentru că în *Al meu este bun* verbul apare la persoana a III-a, deoarece subiectul este *al* (nu *al meu*, cf. SLR, 113), iar acordul verbului predicat cu pronumele reflexiv nu se face nu pentru că e „unipersonal", ci pentru că nu este niciodată subiect.

În grupul observaţiilor critice de detaliu se încadrează :

Afirmaţia „*În realitate raportul de dependenţă nu este exclusiv binar. El se realizează adesea şi sub formă plurală* : Fiecare cu pămîntul, cu casa, cu vitele, cu bucuriile şi necazurile lui. . . *Atributul pronominal depinde de toate cele cinci substantive din propoziţia respectivă*" (104 b), afirmaţie nejustificată, căci *lui* din exemplul citat „se referă" la cele cinci substantive, construcţia putînd fi completată sub forma „*Fiecare cu pămîntul lui, cu casa lui. . .*", dar nu depinde sintactic decît de ultimul :

---

[3]. Corect „*cer* un predicat la. . .", căci „predicatul se acordă cu subiectul", nu invers.

spunem *Fiecare cu bucuriile și necazul său* (nu *sale*), *Omul a venit cu fata și băiatul său* (nu *săi*) etc. Relațiile de dependență care presupun obligatoriu coocurența a trei termeni, despre care se discută în SLR și la care trimite recenzentul pentru a-și susține interpretarea, au în vedere cu totul alte situații.

Observația „*Propozițiile din fraza* A adus cărți (*A*) și ce a mai găsit (*B*) *se consideră exclusiv în relație de coordonare și se reprezintă prin schemă A + B*" (105 a). Pasajul din SLR, 76 în care apare exemplul de mai sus este „*Relațiile (de dependență, de coordonare, de echivalență) care configurează structurile interne complexe pot îngloba... unități omogene sau (și) diferite ca structură, comp.:*

(1) A + B

(a) **Vine** (A) **și pleacă** (B).

(b) *A adus* **cărți** (A) **și ce a mai găsit** (B)".

Or, atît textul care precedă exemplele, cît și prezentarea grafică (literele a și b, care însoțesc cele două exemple, au tocmai rolul de a atrage atenția că enunțurile ilustrează situații *diferite* : în (a) raportul de coordonare se stabilește între „unități omogene ca structură", pe cînd în (b) același raport cuprinde un cuvînt și o propoziție, deci „unități diferite ca structură") sînt clare. Dealtfel, unitățile în raport de coordonare sînt culese cu aldine (v. citatul), deci nici o confuzie nu era posibilă : în contextul dat, numai relația *internă* a grupului alcătuit prin coordonare era în discuție; în aceste condiții, comentariul care urmează „*În felul acesta se ignorează raportul de subordonare al completivei directe... marcat prin pronumele* ce" [nu se ignorează, ci se face abstracție de el] rămîne fără obiect. Nu putem subscrie nici la ce urmează „*În consecință, raporturile mixte* [e un concept nou pe care nu-l putem accepta] de coordonare și subordonare ale lui B față de A se redau just prin schema A ←+B" (105 a). În treacăt fie spus și schema și interpretarea sînt greșite, căci propoziția *ce a mai găsit* din exemplul discutat este coordonată cu *cărți*, dar subordonată față *de a adus* (și nu față de *A adus cărți*, cum ar indica ←).

Aprecierea „*Pronumele* orice *este greșit încadrat printre pronumele relative...*" (106 a). De ce să nu-l numim *pronume relativ* dacă „leagă două propoziții" ? Nu este nici o deosebire între rolul pe care *oricine* și *cine* îl îndeplinesc în construcții ca *Vine (ori)cine vrea.*

Părerea „*În condițiile unei concepții în care verbul nepredicativ sau copulativ la mod personal reprezintă un predicat nu-și mai are nici o rațiune menținerea categoriei de verb nepredicativ (copulativ)*" (106 a), cu care nu sîntem de acord, căci verbul care admite (și cere) nume predicativ are un regim sintactic special, care îl diferențiază de alte verbe, deci reprezintă o clasă de verbe ca și tranzitivele, intranzitivele etc. E drept însă că în noul context termenul *(verb) nepredicativ* își pierde motivarea și l-am putea înlocui (deși nici *prăjitură* nu înseamnă „ceea ce a fost prăjit" și nu ne încurcă).

Observația, corectă, că între „*contextele verbale comune, compatibile cu orice pronume...* (SLR, 113), alături de gerunziu, infinitiv, conjunctiv perfect, trebuie menționat și „*prezumtivul format cu conjunctivul verbului* a fi" (105 b).

Semnalarea (107 b) includerii greșite a frazei *Știe să tricoteze.* în seria de exemple *(E bine că a venit., Se știe că a venit., E totuna dacă*

vii.), care ilustrează realizarea propoziţională a poziţiei subiect, greşeală regretabilă, a cărei gravitate nu o diminuează decît claritatea construcţiei, care situează fără echivoc propoziţia cu *să* din exemplul citat drept completivă directă.

Observaţia (107 b) că la p. 180 din SLR se vorbeşte de „dativ reflexiv" şi se dau exemple cu pronume personal în dativ : *Mi-a luat cărţile.* E o scăpare care se clarifică dacă în loc de dativ reflexiv citim „dativ pronominal", lectură sugerată dealtfel de context : propoziţia în care apare greşeala se încadrează într-un pasaj mai larg consacrat dativului pronominal. Această situaţie nu anulează însă eroarea, care poate încurca pe cititor, cel puţin la prima lectură.

*

Nu mă opresc asupra calităţii şi utilităţii recenziei, căci mă aflu în situaţia delicată de a fi autoarea cărţii recenzate şi membră a colectivului de redacţie a revistei în care s-a publicat recenzia.

O recenzie spune totdeauna ceva despre cartea recenzată, dar spune multe şi despre autorul recenziei. Între altele, *cum* a citit lucrarea şi cu ce s-a ales din această lectură.

Citirea unei lucrări este profitabilă în măsura în care stimulează meditaţia, ne deschide perspective noi, ne îmbogăţeşte cunoştinţele într-un anumit domeniu sau pune faptele în altă lumină decît cea cu care ne-am obişnuit. Or, un asemenea rezultat nu se poate obţine decît printr-o lectură atentă şi, pe cît e omeneşte posibil, eliberată de idei preconcepute, de prejudecăţi, o lectură urmărind să înţeleagă ce a vrut să spună autorul, chiar şi atunci cînd nu o spune foarte clar (nu totdeauna autorii mai greu de citit sînt şi mai puţin interesanţi!), urmărind să înţeleagă cum a procedat, cum a gîndit. Nu poate avea decît o valoare minimă lectura care urmăreşte conformitatea cu lucrurile cunoscute sau cu propriile păreri.

Recenzia prof. Gh. Trandafir ilustrează acest al doilea mod de lectură, cu toate neajunsurile sale. Am discutat-o cu gîndul că poate oferi un exemplu, o îndrumare pentru cei mai tineri de cum nu e bine să citească.

SESIUNEA NAȚIONALĂ DE TOPONIMIE – TÎRGOVIȘTE, 8–9. XI. 1975

În zilele de 8 și 9 noiembrie 1975 s-au desfășurat la Tîrgoviște lucrările sesiunii de comunicări științifice „Toponimie și istorie", organizată de Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România și filiala Tîrgoviște, Universitatea București și Institutul de lingvistică din București, Inspectoratul școlar, Comitetul de cultură și educație socialistă și Casa corpului didactic din județul Dîmbovița. Au participat cadre didactice universitare și cercetători științifici din București, Cluj-Napoca, Iași, Craiova, Timișoara, Pitești, profesori din învățămîntul de cultură generală, reprezentînd filialele Societății de științe filologice din numeroase județe ale țării, sesiunea căpătînd astfel caracterul unei adevărate conferințe naționale.

Prezența unor specialiști din diverse domenii de activitate — lingviști, istorici, geografi, cartografi, numărul și calitatea comunicărilor prezentate, diversitatea problemelor abordate au scos în evidență atît importanța și atenția care se acordă astăzi toponimiei ca știință de graniță, cît și nivelul atins de cercetarea din acest domeniu.

La deschiderea sesiunii a participat tovarășul Ion Stănescu, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean de partid, președinte al Consiliului popular județean.

În ședința plenară, ale cărei lucrări au fost conduse de către acad. Iorgu Iordan, și apoi în cele două secții au fost prezentate 27 de comunicări, marea lor majoritate punînd în discuție principii și metode de cercetare a numelor de locuri, capabile să ducă la rezultate care să constituie informații și probe sigure pentru istorie.

De un real interes ni s-au părut, în primul rînd, acele comunicări prin care a fost promovată cercetarea teoretică a numelor de locuri românești, aducînd puncte noi de vedere în ceea ce privește concepția generală asupra toponimiei și metodologia de cercetare.

Un aspect al problemei creației în toponimie, privită din punctul de vedere al relației apelativ-toponim, a făcut obiectul comunicării prezentate de Gheorghe Bolocan, care a relevat o serie de trăsături ale sistemului entopic românesc, subansamblu al lexicului puțin studiat pînă acum, dar de mare importanță teoretică și practică pentru studiul numelor de locuri românești, întrucît el constituie baza de creație a unei însemnate părți din toponimia țării; cunoașterea perfectă a acestui sistem și a evoluției lui în timp este în măsură să-l ferească pe specialist de o serie de erori etimologice, altfel inevitabile. Raportul dintre motivat și nemotivat în creația și evoluția toponimelor a fost pus în lumină de Onufrie Vinteler, iar Marius Oros s-a ocupat în comunicarea sa de relația dintre toponimie și dialectologie.

Studiul unor domenii ale toponimiei a stat în atenția cercetătorilor Emilian Burețea și Christian Ionescu: primul a prezentat, pe baza analizei numelor de ape din Vîlcea, observații asupra structurii hidronimelor compuse, caracterul elementelor componente și stratigrafia tipurilor, cu interesante sugestii privind etimologia, iar cel de-al doilea, analizînd din diferite puncte de vedere ansamblul numelor de localități din județul Dîmbovița, trage concluzii asupra structurii și componenței subclasei oiconimelor, relevînd că cea mai mare pondere o au nu numele de localități create pe baza unor cuvinte comune, ci acelea provenite din alte nume proprii, toponime și mai ales antroponime de grup, fapt deosebit de important pentru istorie. Ion T. Stan a prezentat unele probleme ale oronimiei românești.

Cercetări referitoare la gramatica numelor proprii — direcție mai nouă în domeniul onomasticii noastre — s-au concretizat într-o foarte interesantă comunicare prezentată de Domnița Tomescu, care a pus în evidență organizarea sistematică a numelor proprii în raport cu categoria numărului.

Numeroase comunicări au ridicat probleme privind etimologia unor nume de locuri românești, autorii propunînd noi soluții pentru explicarea originii toponimelor discutate ori aducînd noi argumente în sprijinul uneia dintre soluțiile propuse pînă acum. Ne-au atras atenția contribuțiile aduse de Mihai Lozbă (distincția între *Schei* — la origine nume etnic — și *Schei*, creat pe baza unui termen geografic cu semnificația „stîncă, înălțime" (și presupus a fi de origine slavă), Mircea Homorodean (toponime cu semnificație folclorică și interesante paralelisme în toponimia franceză și italiană), Vasile Țîra și Ion Frățilă (cîteva vechi toponime din Transilvania care presupun existența unor termeni de origine latină astăzi dispăruți), Radu

Popescu (soluţii etimologice pentru numeroase toponime din regiunea subcarpatică a Olteniei), Rodica Sufleţel (structura etimologică a toponimiei din zona Munţilor Cernei).

Demne de remarcat sînt şi contribuţiile etimologice referitoare la toponimia dîmboviţeană (Constantin Manolescu şi George Pîrvulescu, Lazăr Dinescu, Eugen Fruchter şi Gabriel Mihăescu, Radu Gioglovan), mehedinţeană (I. C. Chiţimia), bănăţeană (Vasile C. Ioniţă). Urmărind clarificarea unor etimologii toponimice, Filofteia Modoran a prezentat reflectarea în numele de localităţi a unui anumit fenomen istoric, şi anume mişcările metanastasice.

Rezultate ale abordării monografice a toponimiei unei localităţi au fost prezentate de către Adrian Rezeanu (Slănic-Prahova), Constantin Şerbănescu (Proviţa de Jos), Ion Ruşeţ (Pucioasa), Vasile Cristureanu (Delureni, Silvaş şi Urmeniş).

Problematica abordată în comunicări şi discuţii, direcţiile noi de cercetare şi rezultatele obţinute de cercetători din diferite centre, spiritul de înţelegere şi colaborare manifestat de specialişti din diverse domenii interesaţi în studiul toponimiei, precum şi perfecta organizare asigurată de gazde au făcut ca sesiunea de la Tîrgovişte să se înscrie în rîndul manifestărilor ştiinţifice de prestigiu, absolut necesare progresului disciplinei noastre.

În încheierea lucrărilor, participanţii au salutat cu căldură propunerea privind organizarea viitoarei sesiuni de comunicări în judeţul Vrancea.

Christian Ionescu

AL. GRAUR, *Alte etimologii românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 105 p.

În recentul său volum intitulat *Alte etimologii românești*, acad. Al. Graur înmănunchează o seamă de contribuții, de principiu și de detaliu, elaborate în ultima vreme și rămase inedite pînă la publicarea lucrării de față, pe care domnia-sa o concepe ca o continuare a volumului *Etimologii românești*, București, 1963.

Legătura dintre cele două volume — dealtfel subliniată și în titlu — este realizată atît prin abordarea unei tematici asemănătoare, cît și prin dispunerea similară a materiei tratate: un prim capitol de contribuții teoretice, urmat de o suită de note etimologice, unele dintre ele adevărate micromonografii, referitoare la un însemnat număr de cuvinte românești. În plus, cea mai mare parte a *Cuvîntului înainte* cu care se deschide recenta lucrare constituie o referire directă la volumul anterior, conținînd unele completări cu caracter bibliografic și mici rectificări (cf. p. 7—9), iar printre cuvintele a căror etimologie este dezbătută se numără și cîteva reluări: *abțigui, cumnat, cuscru, doscă, ialomiță (Ialomița), murători, negritean, oxo, prefectoriță (prefector), singur, tu.*

În prima secțiune a cărții, cu titlul *Probleme teoretice* (p. 11—22), acad. Al. Graur tratează următoarele aspecte: *Încrucișări (contaminări), etimologii populare* (p. 11—15), *Expresii paralele* (p. 15—16), *Expresii scurtate* (p. 16—18), *Înțelesul cuvintelor expresive* (p. 18—19), *Cuvinte franceze formate în străinătate* (p. 19—20), *Din nou despre adjectivele în -nic și -os* (p. 20—22).

Arătînd că principiul pe care se bazează etimologia este „arbitrarul semnului lingvistic", acad. Al. Graur își propune, în prima contribuție din secțiunea *Probleme teoretice*, să examineze două din modalitățile frecvente în etimologia românească — încrucișarea sau contaminarea și etimologia populară, urmărind pe un însemnat număr de exemple justețea utilizării lor, gradul de probabilitate pe care îl presupun și trăgînd concluzii de ordin general.

Explicația prin încrucișare prezintă o certitudine sporită în cazul exemplelor de „deraieri lexicale" (de ex.: *nepurcel*, din *nepot* + *purcel; flășcău*, din *flăcău* + *fleașcă*), în cazul încrucișării a două grupuri de cuvinte (de ex.: *sărac lucit pămîntului*, din *sărăcie lucie* + *sărac lipit pămîntului)* și în cazul cuvintelor aparent compuse (de ex.: *margariscoică*, din *mărgăritar* + *scoică).*

Un grad ridicat de certitudine prezintă și etimologiile populare: *fericita* din *felicita*, prin apropiere de *ferici; briceag* din tc. *biçak*, apropiat de *brici* etc.

În practica etimologică de la noi s-a exagerat însă, atît în explicarea prin etimologie populară (vezi exemplele *ciupciuruc* „subchirurg", *crimă* „climă", *majordon* „majordom", — p. 14), cît și prin contaminare (cf. *comandăș, hărmălaie, cartihizm, bagdadele, calicatură, cîrtici, gaiță, dohorniță* — citate și comentate la p. 13—15), în dauna considerării unor cerințe de ordin fonetic.

În capitolul *Expresii paralele*, acad. Al. Graur, o dată cu semnalarea interesului pe care-l prezintă faptele de acest tip pe teren balcanic, citează și o serie de paralele frazeologice turco-române, bulgaro-române, bulgaro-greco-române, precum și o paralelă ucraineano-română.

Discuția asupra *Expresiilor scurtate* este motivată de faptul că explicarea lor ține tot de domeniul etimologiei și, după analiza unui număr de fapte concrete, ce dovedesc că la baza expresiilor de acest fel se află elipse de diverse tipuri, de la suprimarea prepoziției comparative pînă la omiterea unor grupuri de cuvinte sau propoziții întregi. Acad. Al. Graur atrage atenția asupra posibilității — și necesității — de cercetări în acest domeniu.

Referitor la *Înțelesul cuvintelor expresive*, acad. Al. Graur constată că acesta este foarte puțin stabil și ilustrează fenomenul cu o seamă de cuvinte de argou. Constatarea este valabilă și pentru cuvintele imitative, cărora le e proprie și o anumită instabilitate a formei.

Printre *Cuvintele franceze formate în străinătate*, acad. Al. Graur citează *progresiste*, folosit ca adjectiv și ca substantiv, și *portativ*, substantiv, ambele formate în românește.

Discuția teoretică este ceva mai amplă în ultimul subcapitol al acestei secțiuni, intitulat *Din nou despre adjectivele în -nic și -os.* Ideea de bază a acestei contribuții este aceea că adjectivele formate cu suf. *-nic* și *-os* pot adesea furniza bune exemple pentru teoria etimologiei multiple. De pildă, *războinic* a putut fi împrumutat din slavă și a putut fi format în românește, *veșnic* a putut fi copiat după sl. *vĕčĭnŏ*, dar s-a putut forma și în românește de la *veci*. În mod similar,

amarnic poate fi derivat de la *amări* sau de la *amar*, *mişelnic* de la *mişel* sau *mişelie*, ceea ce arată că etimologia multiplă poate fi aplicată şi unor cuvinte formate din materialul unei singure limbi, aspect asupra căruia atrăsese atenţia şi T. Hristea (LR, XX, p. 479—489).

Cea de-a doua secţiune a volumului, intitulată *Lexic* (p. 23—85), conţine o sută treizeci şi cinci de note etimologice, aranjate în ordinea alfabetică a cuvintelor discutate. Cuvintele aparţinînd de diverse clase lexico-gramaticale şi de diferite stiluri sînt în acelaşi timp foarte diferite şi ca origine. Cu toate acestea, diferenţa dintre cele două secţiuni ale volumului este mult mai redusă decît s-ar putea crede la prima vedere. Ea constă în principal în modalitatea diferită de dispunere a materialului, căci în ceea ce priveşte contribuţiile de ordin teoretic ele sînt la fel de numeroase în secţiunea a doua, ca şi contribuţiile concrete din prima secţiune. Reţin astfel atenţia diferitele tipuri de etimologie multiplă (vezi s.v. *bărbătuş*, *cancelarie*, *doscă*, *grupă*, *ştrapaţ* şi altele), exemplele de deraieri lexicale (cf. s.v. *băţ*), de calchiere a unor expresii (cf. s.v. *chibrit* şi s.v. *puşcă*) sau a unor sensuri (cf. s.v. *auzi*).

Adăugăm că, după părerea noastră, o seamă de contribuţii din secţiunea a doua, ca, de pildă, *cărămiziu*, *portocaliu*, *tuciuriu*, etc.; *comision*, *cumătru*, *cumnat*, *cuscru*, *gabinet*, *gabrioletă etc.*; *merge*, ar fi putut figura foarte bine — datorită problemelor de ansamblu abordate — şi în secţiunea întîi.

În alt plan, se impune neobişnuita varietate a mijloacelor de care dispune limba română pentru a crea cuvinte noi, semnalată şi argumentată, de pildă, s.v. *aliant*, *ancontra*, *bia*, *calamita*, *copaiţă*, *haramnicar*, *imbold*, *inaintaşi*, *meserie*, *pomană*, *prohibi*, *răsarea*, *uşti* etc.

Este, de asemenea, de reţinut pledoaria — ce-i drept indirectă — pe care acad. Al. Graur o face în favoarea acordării unei ponderi sporite influenţei neogreceşti asupra limbii române, pledoarie pe care o găsim pe deplin justificată de contextul cultural-istoric.

Ilustrativă în această privinţă ne apare explicaţia prin neogreacă a unui însemnat număr de cuvinte de împrumut româneşti, ca: *aschimodie*, *bancă*, *batichi*, *bostană*, *bravo*, *cangrenă*, *cost*, *costa curarisi*, *trata*, *mobilă*, *pandişpan*, *pichirisi*, *prefă*, *şustă*, mai cu seamă că pentru unele dintre ele alăturarea unui etimon din neogreacă constituie o noutate.

Deşi în lucrare originea împrumuturilor este discutată, de regulă, separat, pentru fiecare cuvînt în parte, la lectură se poate constata că acad. Al. Graur a avut în permanenţă în vedere tabloul complex al contactelor românei cu alte limbi.

La acestea adăugăm observaţiile subtile şi soluţiile ingenioase propuse pentru explicarea formei şi a sensului unor cuvinte moştenite din latină, ca: *vîrtos* sau *cumătru*, *cumnat*, *cuscru* şi *merge*, citate mai sus.

Nu vom spune, desigur, o noutate evidenţiind rara competenţă a acad. Al. Graur în materie de etimologie, dar ţinem să subliniem că această competenţă, prezentă şi în lucrarea de faţă, se dovedeşte egală, indiferent de limba la al cărei material recurge pentru explicarea cuvintelor româneşti de împrumut. Inspirata reconstituire de etimonuri slave s.v. *chisoi*, *chiştola*, *dupăci*, *poghibală*, *negritean*, *vraişte*, este — credem — grăitoare în acest sens.

Recentul volum de *Alte etimologii româneşti* al acad. Al. Graur constituie o contribuţie de seamă la progresul cercetărilor etimologice din ţara noastră şi se impune, ca şi volumul precedent, drept o lucrare de referinţă obligatorie. Dincolo de soluţiile etimologice preconizate pentru un cuvînt sau altul, — dintre care unele ar putea fi, eventual, completate sau chiar revizuite, autorul însuşi lansînd un apel în acest sens (c.f. s.v. *tur*, *tură* şi s.v. *bergheli*) —, volumul conţine numeroase observaţii cu caracter mai general şi sugestii preţioase care pot oferi oricînd puncte de plecare pentru noi cercetări sau, în alte cazuri, criterii de orientare în selectarea soluţiei celei mai acceptabile dintre mai multe posibile. În sfîrşit, deşi numărul notelor etimologice nu este prea ridicat, volumul se impune şi prin bogăţia materialului lexical românesc utilizat care, aşa cum reiese din indicele publicat la sfîrşitul volumului (p. 91—105), se cifrează în jurul a o mie de unităţi.

Noiembrie, 1975
Dorin Gămulescu

ILIE CORFUS, *Însemnări de demult*, [Iaşi], Editura Junimea, 1975, în 4°, X + 340 p.

Lucrarea de faţă cuprinde însemnări de pe manuscrisele şi cărţile româneşti vechi din Biblioteca Academiei, începînd din secolul al XVII-lea şi pînă în primii ani ai secolului al XX-lea, fiind o realizare interesantă pentru literatura noastră de specialitate.

Pe filele albe de la început ori de la sfîrşit care au servit la legatul cărţii, pe marginile

paginilor, pe diferite locuri goale din text, dar mai ales de la sfîrșitul acestuia, posesorii unor vechi manuscrise ori tipărituri sau cei care le aveau vremelnic în mînă pentru a le citi făceau diferite note în intenția ca acestea să rămînă în amintirea urmașilor lor [1].

După cum declară editorul, ,,volumul nu-și propune să realizeze o ediție critică a însemnărilor, ci face ca acestea să apară așa cum se găsesc însăilate în original (p. X)

Notele din subsol se referă în special la autorii însemnărilor, la cartea pe care s-a găsit însemnarea, la anumiți domnitori etc.

Însemnări de acest fel au apărut și pînă acum, risipite în diferite reviste și lucrări de specialitate (de exemplu: *Catalogul manuscriptelor românești*, în 4 volume (1907—1967); D. Furtună, *Însemnări*, în ,,Miron Costin", II, 1914, nr. 1; T. Pamfile — V. C. Nicolau, *Însemnări*, ibid., III, 1915, nr. 12; O. Lugoșianu, *Însemnări din bătrîni*, în ,,Revista Tinerimea română", vol. II și III, 1899; E. Vîrtosu, *Însemnări despre 1821*, în ,,Arhivele Olteniei", IX, 1930 etc.).

Însemnările din volumul de față sînt grupate în 13 capitole (cu păstrarea ordinii cronologice în interior), după conținutul lor, și anume: I. *Istorie politică internă* (p. 1—64); II. *Războaie. Ocupații străine. Năvăliri de pradă* (p. 65—101); III. *Istorie economică, socială, administrativă. Drept* (p. 102—114); IV. *Starea timpului și influența sa asupra agriculturii și pieții* (p. 115—161); V. *Inundații* (p. 162—166); VI. *Lăcuste* (p. 167—170); VII. *Epidemii. Epizootii* (p. 171—178); VIII. *Învățămînt* (p. 179—181), *Prețul și circulația cărților* (p. 182—231); X. *Incendii* (p. 232—237); XI. *Cutremure de pămînt* (p. 238—279); XII. *Eclipse. Comete. Mitologie populară* (p. 280—294); XIII. *Cronici mici* (p. 295—326). La sfîrșitul fiecărei însemnări se notează izvorul și se dau unele date explicative asupra locului însemnării (de exemplu: ,,fața interioară a peretelui ultim" sau ,,a doua foaie albă de la început" etc.).

Este greu de spus care au fost criteriile care au dictat ordinea capitolelor, după cum pare curios faptul că anumite însemnări, apropiate din punctul de vedere al conținutului, sînt încorporate în capitole cu totul diferite.

Cele 13 capitole sînt precedate de *Introducere* (p. I—X), în care se relevă faptul că ,,cea mai mare parte din însemnări văd acum pentru prima dată lumina tiparului". Este prezentat, de asemenea, pe scurt, conținutul fiecărui capitol în parte.

[1] Iată de ce însemnările se terminau adeseori cu cuvintele: ,,Și am scris eu ... ca să se știe, că mîna va putrezi, iar slovele se vor pomeni în veci". Mulți însă socoteau o impietate notele pe cărți, căci ,,mare blăstemat iaste care scrie pă cărți fără nici o trebuință".

În ceea ce privește transcrierea, I. Corfus se mulțumește să spună că însemnările ,,scrise cu litere chirilice mai vechi le-am transcris întocmai, adică în transliterație" (p. IX), fără a explica mai pe larg criteriile folosite. Autorul dă dovadă, uneori, de lipsă de consecvență. Astfel, un cuvînt ca *pre osfințit* în aceleași condiții grafice, e transcris cînd într-un cuvînt, cînd în două cuvinte separate (vezi p. 217, 233).

Desigur că multe cuvinte, șterse în parte de vreme sau de legătura cărții, sînt greu de descifrat. Ne surprind însă termeni ca: *moidălaț (Și toate florile și toate bucatile răsărise, pînă și* **moidălaț** a. 1748, p. 118), *punos (În doaă zile a lui iunie au nins mai* **punos** *în Clopotiva* a. 1814, p. 131) neînregistrate, după cîte știm, pînă acum.

Autorii acestor însemnări fac parte din diferite straturi sociale (de la domn și boier pînă la umilul preot de țară, călugăr sau chiar țăranul știutor de carte) și aparțin la diferite epoci și regiuni ale țării.

Iată de ce volumul de față oferă date interesante pentru istoria limbii române, mai ales că găsim în el și multe elemente de limbă vorbită. Însemnările reflectă particularități fonetice (de ex. muntenești: *ha* ,,aia" *pă* p. 192; moldovenești: *pișoare*, p. 10; *gioi*, p. 115; *ace vreme*, p. 71) [2]; gramaticale *(cine or fura* a. 1736, p. 193; în aceeași notă cu *am vîndut această carte* p. 189, apare și forma: *omu vîndu*, în care *omu* provine probabil din contaminarea lui *o* (pron.) cu *amu* (auxiliar), *t*, din *vîndut*, fiind omis). Există multe date interesante pentru toponimie și onomastică.

Pe lîngă atîtea fapte interesante de conținut, din parcurgerea volumului ne putem da seama de circulația mare a unor tipărituri și manuscrise vechi (cărți de cult, pravile etc.) dintr-o regiune în alta, ceea ce a avut, desigur, o contribuție importantă la unificarea limbii române literare.

În ceea ce privește glosarul, autorul își propune ,,să explice cuvintele vechi" (vezi p. X).

Unele cuvinte sau unele sensuri ale lor, înregistrate în acest glosar, nu au mai fost înregistrate în lucrările de specialitate, ca, de exemplu: *balota, balotație* ,,a vota" și ,,vot", *odivoi* ,,a cinsti", *omaș* ,,om", *rebeliaș* și *revoltar* ,,revoluționar" etc.

Din păcate, numeroși termeni învechiți, mai puțin cunoscuți, n-au fost inserați în glosar, ca, de exemplu: *colac* ,,dar", *curuț* ,,insurgent", *dudet* ,,zgomot puternic", *orie* ,,plasă de prins pește", *scrisoare* ,,descriere"

[2] Vezi Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, [București], 1975, p. 128, 362, 418 etc.

etc. În schimb sînt explicate cuvinte cunoscute ca: *vătaf*, *cucuruz* etc.

Nu întotdeauna se dau cele mai bune glosări (vezi, de exemplu, *stupai* „pleacă! du-te!", în loc de „marş", fiind vorba de un termen militar, cf. Bogrea, DR, III, 737—738; Iorga în „Rev. ist.", IV, 156). Credem că o lipsă a glosarului este şi faptul că nu sînt indicate paginile.

Volumul editat de Ilie Corfus este interesant nu numai pentru lingvişti şi filologi, ci şi pentru specialişti din diferite ramuri ale ştiinţei şi culturii. Lucrarea poate fi citită de oricine se interesează de istoria culturii româneşti, căci prin aceste însemnări străbat întîmplări deosebite, unele cu valoare de adevărat document.

I. Rizescu

Ano, Ano, Logojano. Versuri în grai bănăţean. Selecţie, prezentări şi introducere de Gabriel Ţepelea, Editura Facla, Timişoara, 1974, 156 p.

1. Pasiune mai veche, literatura în grai bănăţean îi prilejuieşte lui Gabriel Ţepelea editarea la Facla timişoreană a unei selecţii de versuri cuprinzînd 11 nume, de la Victor Vlad Delamarina pînă astăzi. Fiecare autor are o prezentare biobliografică, iar la sfîrşitul volumului există un glosar.

Indiferent de valoarea literară — în general modestă şi foarte modestă — a producţiilor pe care le numără la noi scrisul în grai, selecţia (editorul o numeşte şi „culegere", şi „antologie") dovedeşte continuitatea fenomenului în Banat. Oricum, subiectul este interesant şi atrăgător, cu multiple implicaţii.

2. La doi ani după prematura moarte a lui Victor Vlad Delamarina, Titu Maiorescu îi dedica un articol în care îl numea „primul nostru poet dialectal": „...în feluritele şi dezordonatele încercări spre care l-a împins goana febrilă după ale artei, este una care — deşi prea puţin dezvoltată, de-abia indicată de el — introduce un element nou în mişcarea noastră literară: poezia dialectală"[1] şi-i aprecia creaţiile tocmai din această perspectivă: „...cîteva de oarecare valoare în sine, toate de valoare prin faptul că sînt în adevăr dialectale"[2]. Repede preluată de admiratorii poetului, mai ales bănăţeni şi ardeleni, formula s-a impus.

Obiecţii de fond i-a adus mai tîrziu T. Bănăţeanu[3], care, revendicînd conceptului de poezie dialectală primatul conţinutului („... aceasta trebuie să fie poezia dialectală: fructul sufletului ţărănesc"), îi contestă lui Delamarina calitatea de poet dialectal (doar trei poezii ale sale ar corespunde, după T. Bănăţeanu, conceptului), aceasta revenind, pentru literatura noastră, poeţilor care au scris în dialectele sud-dunărene ale limbii române (ca, de pildă, aromânii M. Nicolescu, N. Tulliu, C. Bellimace)[4].

Reluînd discuţia, cu o privire mai cuprinzătoare asupra literaturii dialectale la alte popoare europene, cu disocieri şi nuanţări, Gabriel Ţepelea[5] conchide: „Criteriul după care vom recunoaşte scrisul dialectal va fi limba (vom avea astfel şi scrieri parţial dia-

---

[1] *În memoria unui poet bănăţean: V. Vlad Delamarina*, în „Convorbiri literare", XXXII, 1898, nr. 2, p. 119, 116 (cf. şi *Critice*, vol. II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 385, 383).

[2] *Ibidem*, p. 119.

[3] *Poezia dialectală şi Victor Vlad Delamarina*, în „Revista Fundaţiilor", IX, 1942, nr. 8, p. 339—352.

[4] Observaţia de formă că Vlad Delamarina a scris în grai (= subdialect) şi nu în dialect (p. 351) nu constituie, totuşi, un argument pentru calitatea sau noncalitatea de poet dialectal, căci *dialectal* (= referitor la un dialect *sau la un grai*; cf. sintagmele „texte dialectale", „anchetă dialectală") implică aci, în plan sincronic, corelaţia (opoziţia) cu *literar* (= în limba literară, supradialectal). Dar, dacă formulei *literatură dialectală* îi recunoaştem, ca şi G. Ţepelea, un plus de comoditate, formulei *literatură în grai bănăţean* trebuie să-i admitem, în mai mare măsură, proprietatea.

[5] *Literatura în grai bănăţean, George Gârda şi alţi continuatori ai lui Victor Vlad Delamarina*, în Gabriel Ţepelea, *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1970, p. 215—319. Literatura în grai bănăţean ar avea puncte comune îndeosebi cu cea în grai napolitan, căci „nu se recurge, adică, la graiul local pentru a-l impune ca limbă literară [cazul literaturii provensale şi al celei catalane], ci cu un scop mult mai modest, de a aduce un plus de culoare. Graiul este considerat un afluent al limbii şi culturii naţionale cu un rol evident de împrospătare şi contopire" (p. 225).

lectale), iar criteriul estetic va fi cel general, şi nu unul de circumstanţă, « dialectal »"[6], concluzie ce ni se pare întru totul îndreptăţită, În condiţiile existenţei limbii literare, a normei supradialectale, unii autori folosesc în mod deliberat dialectul (graiul), fie pentru că îl consideră forma cea mai potrivită de manifestare, fie din alte cauze (sau cu o anumită finalitate), rezultatul trebuind să fie unul estetic ,ţinînd de artă. Omologarea ca atare a acestui rezultat, stabilirea măsurii în care producţia respectivă merită să fie luată în consideraţie ca literatură sau nu necesită aplicarea judecăţilor de valoare valabile pentru orice creaţie artistică.

3. Admis statutul de literatură dialectală, exegeza lui G. Ţepelea asupra literaturii în grai bănăţean — punct de referinţă în problemă — evidenţiază, cu detalii şi trimiteri, împrejurările, condiţiile care au favorizat începuturile ei[7]. Le prezintă şi în introducerea la selecţia de faţă (p. 7—18). Fără a insista, amintim că asupra specificului regiunii, a temperamentului locuitorilor ei, a individualităţii culturii populare de acolo atrăseseră atenţia, cu pătrunzătoare observaţii, L. Blaga[8] şi G. Călinescu[9]. Pentru Blaga, ,,cultura Banatului e neapărat o cultură etnografică, anonimă, populară". Ea ,,reprezintă barocul etnografiei româneşti. Vorbeşte pentru aceasta şi felul celor cîtorva personalităţi cari s-au ridicat cu oarecare relief din masa bănăţeană. Poetul Vlad Delamarina e întîiul scriitor român care îndrăzneşte să scrie dialectal : lucrul n-ar fi fost cu putinţă [...] dacă poetul n-ar fi ieşit din conştiinţa etnografică a acestei regiuni de-o izbitoare mîndrie locală"[10].

4. Văzut în ansamblu, am zice că fenomenul scrisului (cult) în grai, împreună cu cel al scriitorilor ţărani (pentru care cf. antologia lui G. Ţepelea, *Plugarii condeieri din Banat*, 1943), nu face decît să adauge o coordonată în plus acestei culturi, în general fără a reuşi — parcă ajungîndu-şi sieşi — să-i depăşească graniţele prin impunerea unor individualităţi. Căci, din cele 11 nume selectate pentru acest volum, istoria literară a reţinut şi, cu atît mai mult în ce le priveşte pe cele contemporane, va reţine destul de puţin. Îngăduinţa judecăţii critice e inoperantă şi ineficace, pentru că doar utilizarea graiului nu poate conferi valoare literară unei producţii. Scrisă de intelectuali ieşiţi din lumea satului sau apropiaţi ei, poezia în grai a rămas în aceleaşi cadre tematice şi formale, fără pretenţii şi ambiţii, cu prea puţine înnoiri sau voci distincte. Nivelul unor creaţii notabile ale lui V. Vlad Delamarina nu va mai fi atins de nici unul dintre urmaşii săi.

Privită şi ca fenomen însă, prin prisma acelei popularităţi locale de care se bucură, poezia în grai e demnă de atenţie. Volumul de faţă este primul care o ilustrează de la începuturi pînă astăzi. După cum spune editorul, ,,literatura dialectală bănăţeană nu este o literatură de piscuri", dar ea urmăreşte ,,să aducă în contextul românesc ceva de-acasă, ceva « bănăţean », specific. De aceea în alcătuirea unui studiu sau a unei antologii, accentul nu poate cădea pe nota individuală, pe cercetarea condiţiilor de viaţă ale scriitorilor, ci pe determinantele istorico-sociale ale structurii bănăţene "(*Introducere*, p. 7). Atunci ,,cînd aceste bucăţi [în grai] nu rezistă din punct de vedere literar, sînt un document al vieţii şi gustului societăţii bănăţene" (*ibidem*, p. 19) şi cum literatura în grai numără, prin reviste sau cu subţiri volume, şi alţi autori (G. Cătană, Iosif R. Dobrin etc.), desigur că o altă configuraţie a... selecţiei ar fi confirmat aceeaşi realitate, modestă ca valoare, dar încadrîndu-se perfect, ca tematică şi modalităţi, fenomenului.

5. Legată de realităţile bănăţene, poezia în grai lasă impresia unor variaţii pe cîteva teme anunţate de Victor Vlad Delamarina.

Dominanta e umorul pe mai multe registre, de la cel îngăduitor, bonom, complice (Delamarina) pînă la comic şi satiră (G. Gârda, I. Curea şi alţii), degenerînd destul de repede în anecdotic şi banal (G. Gârda, Gr. Bugarin etc., chiar Delamarina), apropiat textului de cronică rimată sau moment vesel (Miu-Lerca, V. Şchiopescu, N. Mocuţa etc.). Obişnuit, izvorul lui e naivitatea ţărănească în faţă cu realităţile din afara satului, atitudine şi unitate de măsură acestora. Umorul a dat, dealtfel, cea mai cunoscută (şi recunoscută) operă a literaturii în grai — *Ăl mai tare om din lume* a lui V. Vlad Delamarina, ca şi altele, citabile, ale lui G. Gârda sau Tata Oancea (Petre E. Oancea).

Comune sînt şi evocarea unor scene, locuri, amintiri din copilărie şi de ,,acasă", apologia personalităţilor locale (formula cunoscută : ,,Bănatu-i fruncea" ; G. Gârda, Gr. Bugarin, V. Şchiopescu), mustrarea bănăţencelor cu slăbiciune pentru modă, ,,farbă şi albele" etc. Delamarina izbuteşte, în maniera Coşbuc, cîteva idile ; Cassian R. Munteanu, epigon (notabil totuşi) al lui Goga, descoperit ca poet dialectal de G. Ţepelea, transpune, palid şi fără forţă, în *Viciejii noştri* viziunea din

---

[6] *Op. cit.*, p, 222.

[7] *Ibidem*, p. 226—248. Cf. şi observaţiile lui Simion Dima în prefaţa la Victor Vlad Delamarina, *Ăl mai tare om din lume*, Timişoara, Edit. Facla, 1972.

[8] *Barocul etnografiei româneşti*, în ,,Banatul", I, 1927, nr. 1, p. 3—4.

[9] *Opinii fugare şi libere despre Banat*, în ,,Banatul", III, 1928, nov. dec., p. 1—4.

[10] *Op. cit.*, p. 3, 4.

Semenicul său, sau redă sentimentul înstrăinării în altele; iar la Tata Oancea apar și accente de critică socială.

Și se cuvine subliniată, ca o permanență, prezența unor constante ale temperamentului și psihologiei bănățene.

6. Graiul aduce o notă de familiaritate și nepretențios, „partea de farmec propriu [...] care se pierde în forma literară", cum zicea M. Dragomirescu analizînd *Ăl mai tare om din lume*[11], o firească oralitate, o savoare proprie. În fapt, graiul se relevă — și el — ca o componentă a acelei culturi etnografice de care vorbea L. Blaga.

Dar dacă Victor Vlad Delamarina arăta măsură și discreție, uzînd mai mult de aspectul fonetic, la unii din urmașii săi (G. Gârda, V. Șchiopescu ș.a.) va apărea uneori tendința de a supralicita graiul mai ales prin elemente nesemnificative, din marginea vocabularului bănățean, în scopul obținerii de efecte comice. Burlescul lingvistic însă are ca rezultat efectul facil, dacă nu chiar stridența.

Dincolo de finalitatea literară și stilistică a întrebuințării graiului, observația lingvistică poate încerca să consemneze unele detalii asupra subdialectului bănățean[12] și a felului cum apare el redat aici.

G. Țepelea a reprodus textele fie din diferite volume publicate ale autorilor respectivi, fie din reviste, fie, pentru cei de astăzi, din manuscris. Autorul a preluat transpunerea autorilor, „deoarece — se motivează în *Nota asupra ediției* (p. 37) — o transcriere fonetică meticuloasă nu numai că nu ar fi fost posibilă la 80 sau 70 de ani de cînd scriau Delamarina și Gârda, dar ar fi îndepărtat publicul de receptarea mesajului. Scopul acestei antologii fiind literar și nu filologic, am optat pentru apropierea de public și pentru tradiția statornicită pînă în prezent în editarea scriitorilor dialectali bănățeni". Nu singurul posibil, procedeul pare justificat. Cu condiția respectării și a reproducerii cît mai exacte a sistemului de notare al autorilor (fie el și imperfect), cu evitarea greșelilor tipografice, care, în acest caz mai mult ca în altele, pot avea consecințe nedorite și neplăcute. Pornind de la un dubios *lăgiera* la G. Gârda (în fapt, o banală greșeală de tipar: *iăgera* 'iedera'), am încercat o confruntare a transcrierii poeziilor lui Gârda de aici cu cea din volumul *Bănatu-i fruncea*, ediția a II-a, pe care o reproduce. Din păcate, diferențele sînt destul de numeroase. La întîmplare, cîteva exemple (a doua formă, cu trimiterea la pagină, din volumul de față): *miergînd/mergînd* (61), *vezi/vedzi* (61), *vorba tiă-i priă șoadă/vorba ți-i pria șoadă* (62), *noastă/noastră* (62, 64), *născocorițĭ/născăcorițĭ* (63; și în *Glosar*, p. 150: *născăcorî*), *ieu cu mincea miă iț dzic/ieu cu mince aiă-iț dzic* (66), *im bat capu/îmi bat capu* (67), *dă își* 'de aici' *dă sus/dă își dă sus* (69), *nălăută/nelăută* (71), *cie făloșășci/cie făloșiești* (72), *coșiia/coșiia* (73; și în *Glosar*, p. 147 *coșiie*), *ris* (care este un arhaism fonetic în aria de nord a Banatului)/*ris* (75) etc. Tot așa, o comparație între diferite ediții Delamarina (V. Branișteț, 1902; Al. Bistrițianu, Craiova, f.a.; Simion Dima, 1972) și poeziile acestuia din volumul de față scoate la iveală destule neconcordanțe în transcriere. (Cunoscînd graiul, Al. Bistrițianu și, după el, S. Dima au intervenit uneori în transcriere, fără a-i altera însă autenticitatea.)

Remarcăm în treacăt și existența greșelilor de ortografie sau de tipar, și ele în măsură să diminueze valoarea transcrierii: *dă-l (=dăl) dă la onviet* (44), *să împarșie (= să împarcie)* rimînd cu *parșie (= parcie)* (53), *fince (= fin-ce)* (56), *Și n-am mai umblat prîn lumie și prîn ploaie* (în loc de *prîn soarie) și prîn ploaie* (90), *d-ai (= da'i* 'dar îi') (96), *și o rigie (= rigie) baș tăt satu* (99), *lasăce (= lasă-ce)* (106), *simșie (= simcie)* (106), *că-i (= c-ăi* 'că cei') (120) etc.[13].

Caracterul aproximativ al transcrierii, unele inconsecvențe și neglijențe trebuie atribuite, desigur, autorilor, felului cum redau ei cu mijloacele obiectiv limitate ale ortografiei literare particularități ale rostirii bănățenești. În general, unele corespondențe sînt bine surprinse: dentalele palatalizate în stadiul *ć, đ* sînt transcrise ca *ce (cie), ci* și, respectiv, *ge (gie), gi*: *carce, parce, beceagă, părîecie, făcucie, fiece, să să-mbiece, secie, vă rigeț, șege, girept, vegea, comégie, să dășchigie* etc. (iotul din transcrierea *cie, gie* redă oare o realitate de rostire?); africatele devenite fricative *(ś, ź)* ca *șie, jie, și, ji: șine, pișioare, triește, înșiepie, șietacie, fugie, jioc, să strîjie, strînjie* etc., sau mai puțin corect și mai des la autorii mai noi, ca *șe, je: farmeșe, șeru, tășere, înșepu, torșea, fășeam, șeața, strînjea, înțălieje*ț etc.; africata dentală sonoră *ʒ* transcrisă ca *dz: viedz, dzic, frundză* etc. La o cercetare mai

---

[11] *Teoria poeziei, cu aplicare la literatura română*, București, 1906, p. 147.

[12] Vezi încercarea lui Ath. Marienescu (*Dialectul român bănățian. Studiu scris pe baza poeziilor dialectale ale lui Victor Vlad Delamarina*, Lugoj, 1902) de a stabili particularitățile fonetice ale subdialectului bănățean sprijinindu-se pe poeziile lui Delamarina; confuză și nesistematică.

[13] Formele indicativului prezent al lui *a fi* (cu pronumele personal în dativ) le-am reda, cum face G. Gârda (în ediția citată) și contrar uzanței (chiar la specialiști): *mi-s, ni-s; vi-s*), într-un cuvînt: *mis, nis, vis*, căci pronumele nu mai are nici o valoare aici *(eu mis = eu sînt*, pe cînd *mi-s = îmi sînt)*.

îndeaproape apar însă numeroase scăpări și neglijențe : *dimineață, cuminte, minte, șiteșci, lipsăști, cine, nici, treci, ceri* 'cer', *vecinu, înțălege, ajungea, argintu, strîngeau, fugi* etc. Se adaugă și modul inconsecvent de redare a palatalizării lui *n* (edițiile Al. Bistrițianu și S. Dima, amintite mai sus, notează *ń*) : *ținie, nieșce* 'niște', *niamț, binie, spunie, bătrînie, scamnie* etc., dar și : *bătrîneață, ținea, mine, neamțu, bine, să s-anine* etc., sau a lichideil : *înțălieg, piălia* 'pielea', *o liacă* ș.a., dar și : *mîndrile, soarele, vale* etc. ; ca și redarea caracterului obișnuit dur al lui *ș, j, ț, ḑ, z, s (ascundzi, seara, răsărise, singur, găzdărițe, păurițe, logojeni, năcăjită, zece* etc.).

În aceste condiții, creditul redus și rezervele punctului de vedere fonetic sînt fără îndoială întemeiate. Totuși, în cazuri cînd transcrierea nu ridică semne de întrebare, unele sugestii și fapte pot fi confirmate de realitatea lingvistică a ariei căreia aparțin autorii : formele *ghinț* 'dinți', *ghies* 'des', *înghiesat* 'îndesat', *ghiochiu* 'deochiul', *(să nu mi să) ghioacă* '(să nu mi se) deoache' atestă stadiul *ǵ* al palatalizării dentalei (în aceste cuvinte) într-o parte a Banatului (în sud, *đ*) ; *ajunjie, să ajungă, joc, să juca, ajuta* și *ajiunjie, să jiuca, jioc* etc. *(gioc, să gioașie, să agiuce,* mai rare și întîmplătoare, să fie scăpări de notare?) redau rostirea ezitantă — *j* sau, mai nou, *ź* — a lui *ĝ* < lat. *j* + *o, u,* în cuvintele de origine latină ; notațiile *priă, riă, porniăsc, să chiăme, să crușiășce* etc. la unii autori (Gârda, Bugarin, Curea) surprind tendința de velarizare a lui *e* după consoane cu caracter palatal (cf. și unele notări în ALR I : *i̯ău̯, źănúnkị, ńăgru* etc.).

Textele consemnează și confirmă o mulțime de arhaisme fonetice, morfologice sau lexicale, ca și particularități, în general cunoscute, ale subdialectului bănățean. Reținem doar : *călcînie, întînia, criel, pegiestru, năroc* etc. ; viabilitatea sufixului *-oń* (fem. *-o̯ańe*) < lat. — *oneus* : *nemțoni, băboane, zmăoane, văduvoanie, cliomboanie, spăiloane* ; forma analitică a mai mult ca perfectului : *s-o fost dus, ș-o fost adus amincie, (li)-am fost rupt;* verbul *a uita* doar cu forma *a se z(ă)uita* (cu prefixul „aspectual" *ză-*) : *zăuice(-l), mă zoitai, m-am zuitat* etc.

Glosarul înregistrează sumar, uneori neglijent — *casă dă nărodz* = ospiciu de alienați, *cotăriță* = cușcă (=coș), *văruike* = verișor (= verișoare) etc., termeni care apar în texte. Mulți sînt, însă omiși : *zănat, șciump, a gorgoni, îmbrîglat, ginenie, a răntuna gogleaz, cicilac, torinit, cercelie, a înzglemeni* ș.a.

7. Demnă de atenție și ca fenomen, care se prelungește *involutiv* pînă astăzi, poezia dialectală rămîne pentru literatura noastră la același stadiu pe care-l consemna Ilarie Chendi[14] pentru sfîrșitul veacului trecut : „un modest început". Este, credem, concluzia firească ce se desprinde și din această privire de ansamblu propusă de G. Țepelea.

Eugen Beltechi

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

[14] *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, în „Familia", XXXVII, 1901, nr. 3, p. 26.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calet. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit — dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții, sau contra plată — dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector 1 — București

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția Al. Graur, **Gramatica limbii române**, vol.I și II. ed. a II-a revăzută și adăugită ; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei ; vol. II, 589 p., 39 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei ; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395, p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei ; II, 1975, 915 p., 48 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală.** Sub redacția : acad. Al. GRAUR și acad. I. COTEANU, vol. VI, 1974, 144 p., 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., 30 lei.

* * * **Istoria științelor în România. Lingvistica.** Sub redacția : acad. IORGU IORDAN, 1975, 166 p., 7,50 lei.

* * * **Istoria științelor în România : Etnologia** de Romulus Vulcănescu ; **Folcloristica** de Gh. Vrabie, 1975, 184 p., 8 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, IX, 1975, 256 p., 16,50 lei.

ION GHEȚIE, **Baza dialectală a românei literare**, 1975, 655 p., 48 lei.

* * * **Dicționar englez-român**, 1974, 826 p., 172 lei.

* * * **Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică.** Sub redacția : Solomon Marcus, 1975, 268 p., 13,50 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii românești**, 1975, 107 p., 4,25 lei.

* * * **Dicționarul limbii române (DLR)**, tomul IX, litera R, 1975, 642 p., 91 lei.

ANCA GIURESCU, **Les mots composés dans les langues romanes**, 1975, 172 p., 9,75 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1975, 1 052 p., 150 lei.

LR, Anul XXV, nr. 3, p. 223 — 332, București, 1976

42 200

I.P.I. c. 1141

Lei 6.—

I 8223

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXV

1976

iul. – aug.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 IUL 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsbil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Calea Victoriei nr. 125, Sectorul 1, Bucureşti.
Cititorii din străinătate se pot abona prin:
ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, Calea Griviţei nr. 64—66, P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucureşti.
Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à:
ILEXIM, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, 64—66, Calea Griviţei, P.O.B. 2001, telex 011226 — Bucarest, Roumanie.

Adresa redacţiei
Str. SPIRU HARET nr. 12
Sectorul 7
BUCUREŞTI,
Telefon: 33 34 40, int. 496

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1
BUCUREŞTI,
Telefon: 13 94 40

I 8223

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- UCU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 4

SUMAR

CULTIVAREA LIMBII

Acad. IORGU IORDAN, Stil „savant", stil „poetic" . . . 335
MIOARA AVRAM, Unitatea limbii noastre naţionale şi problemele cultivării limbii 339
AL. GRAUR, Rolul dicţionarelor 349
I. COTEANU, Pentru un mare dicţionar ortografic al limbii române 351
DUMITRU MUSTER, Cultivarea limbii — o preocupare permanentă, cu răspundere pedagogică 355
THEODOR HRISTEA, Abateri de la normele sintactice în presă şi în publicistica actuală 359
Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **18**, 1975) (ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ). 367

LR, Anul XXV, nr. 4, p. 333—460, Bucureşti, 1976

26128.

STIL „SAVANT", STIL „POETIC"

DE

acad. IORGU IORDAN

Dorința de a scrie nu numai îngrijit — în acest caz eu aș spune că-i vorba de o obligație —, ci și, după posibilități, frumos, într-un anumit sens, este foarte legitimă. În ultima vreme, limba s-a îmbogățit din punct de vedere lexical și și-a perfecționat sintaxa în așa măsură, încît, teoretic vorbind, mînuitorii ei își pot permite orice îndrăzneală, cu o singură rezervă, esențială însă, aceea de a-i respecta sistemul, adică legile ei obiective. Condițiile actuale de dezvoltare a științei și a culturii duc pretutindeni pe glob la înmulțirea extraordinară a cunoștințelor de tot felul, ceea ce implică, drept consecință logică, o înmulțire a mijloacelor de exprimare, așadar, încă un argument în sprijinul afirmației de mai sus privitoare la îndatorirea de a scrie îngrijit și chiar frumos.

Rezerve trebuie să avem, cred eu, și de altă natură, acestea mai greu de definit, fiindcă sînt sau pot fi produsul unor preferințe mai mult ori mai puțin personale, a ceea ce se numește, de obicei, gust, bineînțeles estetic. Un criteriu, pe care toată lumea îl acceptă, nu se poate să nu-l accepte, este acela al concordanței depline dintre conținut și expresie. În cazul de față, stilul numit de mine, pentru ușurarea discuției, „savant", se potrivește unui conținut științific propriu-zis și de un înalt nivel. El constă, mai cu seamă, ba chiar aproape exclusiv, în terminologia specială a disciplinei respective. Fiecare ramură a științei posedă o serie de noțiuni care îi sînt caracteristice ei și numai ei. Urmarea logică este folosirea, pentru exprimarea acestor noțiuni, a unor termeni anumiți, pe care alte ramuri nu-i cunosc, fiindcă n-au nevoie de ei. Stilul științific, considerat în totalitatea lui, se carcterizează, în plus, tot în ce privește lexicul, printr-un limbaj aparte, care îl deosebește profund de stilul operelor literare. Această deosebire se explică prin faptul că știința operează cu concepte, cu noțiuni abstracte, iar literatura artistică, în linii mari, cu metafore. Aceste lucruri sînt destul de elementare, și dacă le spun aici, tot... elementar, o fac pentru necesitatea discuției care urmează.

Dorința de a scrie îngrijit și chiar frumos, legitimă, cum am afirmat încă de la început, nu ține seamă totdeauna, nici măcar în majoritatea cazurilor, de criteriul concordanței dintre conținut și expresie. Și aceasta, pentru că cei „în cauză" ori nu-l cunosc, ori își închipuie că nu trebuie să-l respecte. În ipoteza a doua, avem a face cu o anumită stare de spirit, pe care am invocat-o de mai multe ori în articolele mele de cultivare a limbii și care se manifestă prin tendința, cunoscută și din alte domenii de activitate, de a se deosebi de alții, deci de a scrie altfel decît alții. Rezultatul este, de cele mai multe ori, opus celui urmărit : nepotrivirea dintre conținut și exprimarea lui dă naștere unui stil

„savant" în accepţia dată de mine, adică pompos, sau unuia „poetic", la fel de comic.

Exemplele mele, menite să ilustreze aspectul teoretic al problemei, nu sînt prea numeroase, dar nu pentru că ele nu puteau fi mai multe, ci din necesitatea de a nu încărca expunerea. Le-am grupat, din deprindere didactică, în „savante" şi „poetice", dar recunosc că separarea lor este cam artificială, şi nu numai în ce priveşte fie izvorul, fie efectul lor. Le-am cules din presa noastră cotidiană, cu toate că şi cealaltă mi-ar fi furnizat destule fapte asemănătoare. Limitarea la ziarele propriu-zise a fost determinată şi de un considerent de ordin practic, mai bine, poate, pedagogic. Aceste periodice apar în multe sute de mii de exemplare şi sînt citite de milioane de oameni. Majoritatea copleşitoare a acestora sînt muncitori şi ţărani, cu o instrucţiune modestă. Ei au nevoie să înveţe lucruri pe care nu le ştiu sau să le înţeleagă mai bine pe cele cunoscute vag de dînşii. Dealtfel, la acest lucru se gîndesc şi autorii articolelor din care mi-am adunat exemplele, numai că, pe parcurs, cum se spune foarte des astăzi, uită cui se adresează, din cauza ispitei irezistibile de a scrie altfel.

Urmează acum citatele. Dar mai întîi trebuie să dau unele lămuriri, de amănunt, necesare însă pentru înţelegerea justă a situaţiei. Mai toate exemplele sînt titluri de articole sau de reportaje. Dacă văd clar, aş spune că autorii vor să atragă de la început atenţia cititorilor asupra „cazului" de care se ocupă şi să le cîştige, deci, interesul, ceea ce, didactic vorbind, este foarte bine. Dar pe urmă?! Conţinutul propriu-zis nu are nimic sau aproape nimic în afară de comun, fapt care contribuie în şi mai mare măsură la crearea impresiei de nepotrivire între ce se anunţă şi ce se oferă.

Stilul „savant" apare relativ rar în ziare, în schimb, se . . .despăgubeşte în reviste, judecînd după cîmpul destul de restrîns al informaţiei mele. Presa cotidiană excelează însă prin stilul „poetic", deşi, teoretic vorbind, ar trebui, după mine, ca situaţia să se prezinte invers. Dealtfel, distincţia dintre aceste două aspecte este destul de arbitrară, şi eu însumi am îndoieli serioase cu privire la justeţea ei. Rămîne să aprecieze cititorii. Importanţă, pentru preocupările în legătură cu problema care ne interesează, este existenţa faptelor.

I. *Judecată facilă şi epidermică. — Oxigenul iniţiativelor muncitoreşti.* (Titlu !) — *Pe coclaurile moldave fantoşa actorului supramarionetă. — Structurile acestea iremediabil vizibile. — Printr-un recul,* [lucrări] *intruvabile în bibliotecile noastre. — Predarea se cere a fi mai temeinic ancorată în cerinţele practice.— Mediul limpid în care văzul se poate adînci.*

II. *Cînd controlul doarme, dospesc. . .neglijenţele. — Abuzul în piele de cameleon. — Feriţi recolta de scînteile neglijenţei. — Cine seamănă moloz va recolta beton armat? — La moara paralelismelor. . . se macină timp şi spirit de răspundere. — De ce este inevitabil naufragiul vasului. . . corsar al căpătuielii. — Grîul măcinat la moara neglijenţei. — Marea retortă a albului. . . imaculat. — Cine seamănă nepăsare culege varză . . .abstractă.*

Comentariile mi se par de prisos. Faptele vorbesc, cum se spune, de la sine. Şi totuşi. . . În discuţia teoretică am afirmat că ambele stiluri, aşa cum le-am definit eu, deşteaptă zîmbetul şi chiar rîsul. (Am folosit

alți termeni, dar am spus același lucru.) La un moment dat am avut temerea că exagerez și că, deci, sînt nedrept cu autorii exploatați de mine. Reproducînd exemplele de mai sus, această impresie a dispărut aproape cu totul. Exemplele de sub I sînt numai bombastice și grave, fără necesitate, întrucît conținutul respectiv este foarte oarecare. Un ușor și trecător zîmbet trezesc totuși și ele. În schimb, cele de sub II sînt, cele mai multe, ridicole în toată puterea cuvîntului. Să mă opresc asupra lor? Aș da a înțelege că cititorii au nevoie de ajutorul meu ca să-și dea seama de acest aspect al problemei. Nu mă pot însă împiedica să afirm că în fruntea celor mai hazlii se ...plasează... *naufragiul vasului corsar*... și ...*varza*...*abstractă*.

Ce este de făcut pentru a evita asemenea lucruri? Mie mi se pare că soluția este extrem de simplă: să scriem (și să vorbim, firește) cum ...ne vine în primul moment al exprimării ideilor noastre, nu după aceea, adică după ce ne întrebăm ce „spune lumea" dacă vorbim ca... (toată) lumea. O veche zicală românească spune: *Ori vorbește cum ți-i portul, ori te poartă cum ți-i vorba.* Un sfat admirabil, ușor de urmat, dacă vrem (și trebuie să vrem) a fi „noi înșine", adică sinceri cu noi și cu alții.

UNITATEA LIMBII NOASTRE NAȚIONALE ȘI PROBLEMELE CULTIVĂRII LIMBII*

DE

MIOARA AVRAM

S-a remarcat de multă vreme — și nu numai de specialiști — unitatea limbii române în sensul absenței unor deosebiri dialectale de natură să împiedice înțelegerea reciprocă între vorbitorii ei din diverse regiuni. Desigur, unitatea aceasta e numai „relativ mare"[1] și ea a fost subliniată în special în comparație cu situația altor limbi europene și în primul rînd a altor limbi romanice. Limba română prezintă varietăți regionale, care, cu diverse modificări de detaliu, au existat în tot cursul istoriei limbii, dar important este că aceste varietăți — numite graiuri, subdialecte sau chiar dialecte — sînt de o „surprinzătoare omogenitate" [2].

Unitatea teritorială a limbii române surprinde cu atît mai mult cu cît se știe că vorbitorii ei au aparținut timp îndelungat la organizații statale diferite. Granițele politice nu au coincis însă niciodată cu cele lingvistice și cea mai bună dovadă în acest sens este faptul că atît graiul muntean, cît și cel moldovean — pentru a mă limita la două varietăți general admise ale limbii române — au prelungiri considerabile dincolo de Carpați, în Transilvania. Această situație a favorizat apariția timpurie, încă de la marii cărturari ai secolului al XVII-lea, a conștiinței unității lingvistice și etnice și a conferit ulterior limbii un rol important în afirmarea unității naționale [3].

Multă vreme unitatea limbii a fost nu numai teritorială, ci și socială, boierii nedeosebindu-se de țărani decît, cel mult, prin cîteva cuvinte legate de moda materială și de viața de la curte. Distanțarea treptată a modului de viață al claselor stăpînitoare față de popor și mai ales accesul la cultură al reprezentanților acestor clase a adîncit însă deosebirile lingvistice : în secolul al XIX-lea atît „tombaterele", cît și „bon-

---

* Articolul are la bază o comunicare prezentată la 24 mai 1973 în sesiunea științifică a Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale.

[1] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, București, 1940, p. 217. J. Boutière, *Quelques observations sur les cartes lexicologiques de l'Atlas linguistique de la Roumanie*, în *Études romanes dédiées à Mario Roques*, Paris, 1946, p. 194, numește unitatea „cel puțin relativă".

[2] Caracterizarea îi aparține lui Karl Jaberg, *Der Rumänische Sprachatlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebietes*, în „Vox Romanica", V, 1940, p. 51 (în original: „die... merkwürdige Gleichartigkeit der Mundarten"). Recent, Octavian Nandris a prezentat „cette remarquable unité du roumain populaire" în comparație cu situația din Romania occidentală : *Dialectologie roumaine et dialectologie romane: Agents de morcellement linguistique*, în „Travaux de linguistique et de littérature", XIII, 1975, 1, p. 20—26.

[3] Vezi în acest sens remarca lui Eminescu : „cei ce erau unioniști în politică erau unioniști și-n pronunție" (*Scrieri politice și literare*, ediție critică de Ion Scurtu, vol. I, 1905, p. 412).

juriștii" se deosebeau de popor, care, în schimb, folosea în linii mari limba vorbită cu secole în urmă, asigurînd astfel și unitatea în timp a limbii române, demonstrată, de exemplu, cu asemănarea frapantă dintre limba boierului Ion Neculce și limba țăranilor lui Creangă și Sadoveanu. Cu exagerare, desigur, s-a putut afirma că în secolul al XIX-lea, în urma modernizării limbii literare, se ajunsese ca felul de a vorbi și, mai ales, de a scrie al oamenilor cu carte să fie „aproape de neînțeles" [4] pentru majoritatea, analfabetă, a populației. Deși mai important era factorul cultural de diferențiere, el se identifica cu cel social. Ceea ce deosebea limba oamenilor de rînd de limba păturilor culte, caracterizată în epoca modernă prin importul masiv de neologisme, era, dacă nu limitarea la fondul lexical tradițional, în orice caz, numărul mic de neologisme întrebuințate de țărani sau caracterul lor corupt acolo unde începuseră să se folosească. Problema se pune în mod special în termenii deosebirii dintre țărani și orășeni, deși orășenii erau departe de a fi omogeni; felul de a vorbi al muncitorilor nu se deosebea de obicei de vorbirea țăranilor decît prin unii termeni tehnici legați de specificul muncii și printr-un bagaj mai bogat de cuvinte și expresii din terminologia social-politică.

Față de unitatea ei tradițională, de structură, în etapa actuală limba română se caracterizează printr-o unitate din ce în ce mai mare atît pe plan teritorial, cît și pe plan social [5]; pe ambele planuri unificarea sau, mai exact, întărirea unității lingvistice se face prin generalizarea limbii literare. Unificarea lingvistică pe plan teritorial înseamnă dispariția treptată a graiurilor regionale. Pe plan social ea înseamnă apropierea între felul de a vorbi al diferitelor categorii de cetățeni și, în primul rînd, atenuarea deosebirilor dintre limbajul popular și cel literar[6].

Este vorba aici de un proces de durată, care a început de mult și care nu se va încheia foarte curînd. El cunoaște însă în etapa actuală nu numai o accelerare evidentă a ritmului, ci și forme noi de manifestare, adesea cu interesante aspecte dialectice.

Anumite condiții de slăbire a diferențelor regionale sub influența limbii literare se creaseră încă din societatea capitalistă în legătură cu diverși factori politici, sociali și chiar cu dezvoltarea tehnicii. Constituirea și desăvîrșirea statului național unitar în cele două momente importante 1859 și 1918, cu administrația de tip modern pe care o implică un asemenea stat, serviciul militar obligatoriu, mișcările de populație din timpul celor două războaie mondiale și dezvoltarea căilor de comunicație au înlesnit contactele vorbitorilor cu concetățeni din alte regiuni ale țării, evidențiind atît existența unor deosebiri lingvistice mai pregnante decît cele observate pînă atunci la vecini apropiați, cît și posibilitatea evitării acestor deosebiri într-un mod de exprimare comun. Desigur că asemenea contacte directe între provincii diferite aveau loc de secole în forme de manifestare mai reduse, legate de oierit, de comerț sau de munci sezoniere executate în deplasare de la domiciliul stabil (la exploatări

[4] Vezi Iorgu Iordan, *Bilingvism în domeniul romanic*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 2, p. 134.
[5] În termeni legați de reprezentarea grafică, pe plan orizontal și, respectiv, vertical.
[6] Vezi Iorgu Iordan, *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare*, în LR, X, 1961, nr. 4, p. 291.

forestiere, campanii agricole). În capitalism începe și o oarecare influență a limbii literare asupra celei populare, influență exercitată prin școală, armată, justiție și într-o măsură neînsemnată prin presă. Această influență este însă limitată la puțini vorbitori, superficială și lipsită de continuitate. Ea constă în preluarea unor elemente insuficient asimilate, adesea cu un caracter corupt fie în ce privește aspectul formal (fonetisme hipercorecte ca *pibrit* pentru *chibrit*, pronunțarea alterată a unor neologisme ca *otomobilă*, *bagabont*, etimologii populare de tipul *lăcrămație* pentru *reclamație*), fie în ce privește sensul (folosirea unor neologisme cu sens impropriu). Cît timp a fost redusă la asemenea rezultate, influența limbii literare asupra vorbirii populare nu numai că nu însemna un factor de adevărată unificare, dar deschidea chiar drumul unor diferențieri între aspectul real și cel denaturat al limbii literare.

După 23 August 1944 și mai cu seamă în etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, procesul de unificare lingvistică beneficiază de condiții mult mai favorabile. Contactele între vorbitori din regiuni și medii diferite se întăresc în noile condiții sociale legate de procesul apropierii dintre sat și oraș, de omogenizarea societății și de ștergerea treptată a deosebirilor dintre munca fizică și cea intelectuală. În mod direct influența limbii literare este legată de vasta acțiune de culturalizare realizată prin lichidarea analfabetismului, generalizarea și extinderea învățămîntului, ca și prin dezvoltarea unei vieți culturale în satele noastre, alături de contribuția masivă adusă de radioficare, cinematograf și televiziune. În aceste condiții contactul cu limba literară nu mai presupune neapărat deplasarea de la sat la oraș. El presupune însă, de obicei, ieșirea din granițele propriei gospodării și familii : participarea la o activitate de producție colectivă și la viața politică, în care instructajele și cursurile de tot felul au un rol important. Omul nou care se formează în etapa actuală de dezvoltare a societății românești își înnoiește și modul de exprimare legat de progresele sale culturale, știut fiind că — în formularea lui Eminescu — „limba e un criteriu al culturii" [7], iar ridicarea nivelului de cultură al întregului popor constituie o parte inseparabilă din opera de construire a societății noastre noi.

Etapa actuală se deosebește de deceniile anterioare în ce privește raza de acțiune a influenței limbii literare și modul ei de exercitare. Se constată, mai întîi, extinderea acestei influențe, tinzînd spre generalizare teritorială (la nivelul întregii țări) în strînsă legătură cu politica de dezvoltare economică echilibrată și armonioasă a tuturor provinciilor și spre cuprinderea majorității, dacă nu a totalității, membrilor societății [8]; influența limbii literare reprezintă acum un fenomen permanent și colectiv [9], care oferă toate condițiile pentru ca achizițiile lingvistice noi să se fixeze fără erori, iar anumite abateri inițiale să se corecteze progresiv.

---

[7] Ediția citată, p. 12.

[8] Vezi Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Magdalena Vulpe, *Cu privire la raporturile dintre limba literară și graiuri*, în „Fonetică și dialectologie", VIII, 1973, p. 20.

[9] Ion Ionică, *Elemente recente în lexicul graiului de pe Valea Bistriței (Bicaz)*, în LR, XV, 1966, nr. 3, p. 278, precizează că „în mare măsură neologismele înregistrate nu sînt apariții întîmplătoare la indivizi izolați, ci cuvinte care încep să fie folosite de toți vorbitorii" ; același autor relevă fenomenul de corectare progresivă sub acțiunea permanentă a limbii literare (p. 279).

În sfîrșit, influența limbii literare nu se mai exercită la țară exclusiv prin intermediari semiculți (limbajul periferic al orașului)[10], ci direct, prin mijloacele de informare modernă; trebuie să se țină seama aici și de creșterea numărului de intelectuali cu pregătire superioară — profesori, medici, ingineri agronomi — la sate. În acest cadru este firesc să nu se preia din limba literară numai cuvinte concrete, numai termeni la modă, ci și cuvinte abstracte, legate de cultură, care au permis să se vorbească de o „intelectualizare a lexicului"[11] în limbajul popular actual. Dacă deosebirile cantitative în ce privește pătrunderea elementelor culte în limbajul popular sînt explicabile direct prin transformările și prin necesitățile economico-sociale, deosebirile calitative sînt rezultatul condițiilor noi de acțiune a limbii literare, bazată acum pe culturalizare.

La unificarea lingvistică pe plan social trebuie avut în vedere și procesul de ștergere treptată a deosebirilor lingvistice dintre sexe și generații.

De la Cantemir încoace se știe că graiul femeilor de la țară este mai conservator decît al bărbaților și diverse observații ulterioare n-au făcut decît să confirme această situație[12]. În prima jumătate a secolului nostru dialectologii au cules cu predilecție de la femei material în diversele anchete pe teren tocmai pentru că femeile ofereau de obicei un grai local neinfluențat de limba comună. Firește că problema privea în ultimă instanță condiția economico-socială deosebită a celor două sexe : bărbatul ieșit în lume și femeia cu orizontul limitat la satul natal și la gospodăria sa individuală. În măsura în care femeia nu a mai rămas în afara vieții publice, beneficiind de egalitatea care i se garantează în toate domeniile de activitate, modul ei de exprimare a ajuns în general la același nivel cu exprimarea bărbaților. Felul de a vorbi al unei femei — ca și al unui bărbat, dealtfel — depinde astăzi de faptul dacă ea este sau nu încadrată în producție sau într-o activitate obștească oarecare și de calificarea dobîndită. Mai mult, o femeie activă pe teren social-economic și cu răspunderi de conducere — președintă de cooperativă agricolă de producție, primar, deputat etc. — își perfecționează exprimarea într-un grad mai înalt decît un bărbat care, dintr-un motiv sau altul, vine mai puțin în contact cu forurile administrative și culturale. De aceea dialectologii de astăzi care se grăbesc să mai înregistreze forme vechi ale graiurilor regionale știu că nu le mai pot găsi la orice săteancă, ci numai la femeile bătrîne, care adesea n-au trecut nici prin școală și, în orice caz, n-au mai putut intra integral, din cauza vîrstei, în procesul de transformare socială a condiției femeii în noua societate.

Din cele spuse rezultă implicit că diferențierea pe generații se menține într-o măsură mai mare decît diferențierea pe sexe[13], dar este și ea în descreștere (la țară, în special la bărbați). E interesant de menționat faptul că majoritatea vorbitorilor sînt conștienți de existența deosebirilor dintre vorbirea celor bătrîni și a celor tineri atît la țară, cît și la oraș.

---

[10] Vezi I. Coteanu, *Aspecte ale limbajului popular actual*, în LR, XII, 1963, nr. 1, p. 63.
[11] *Ibidem*, p. 62—67.
[12] Vezi S. Pușcariu, *lucr. cit.*, p. 347.
[13] Vezi B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, București, 1966, p. 120; Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureșean*, Cluj, 1971, p. 30.

În ce privește receptarea limbii literare, s-a făcut observația că la generațiile vîrstnice se întîlnesc în formă alterată neologismele însușite de mai multă vreme, alături de folosirea corectă a neologismelor deprinse în anii din urmă (de exemplu *dinamet* — pentru *dinamită* — , dar *magnetofon* în vorbirea aceleiași persoane [14]) și de asemenea că fonetismele regionale se mențin la cuvintele vechi învățate din copilărie, dar nu mai intervin la termenii preluați din limba literară (de exemplu, unul și același vorbitor — moldovean — pronunță *sîngur*, dar *sigur*, *sincer*; *zîc*, dar *uzină* etc.) [15].

Într-o anumită măsură, o unificare deplină pe generații nu se poate realiza, deoarece limba se înnoiește continuu și e în firea lucrurilor ca tinerii să fie mai atrași de inovații și în exprimare. Trebuie distinse însă diferențele superficiale normale — de ordin lexical și mai ales stilistic, în preferința pentru anumite cuvinte și expresii — de unele deosebiri mai profunde privind sistemul fonetic și morfologic. Unele diferențe dintre limbajul tinerilor și limba celor mai în vîrstă sînt legate și de schimbările petrecute în concepția despre viață; în această ordine de idei se poate cita locul ocupat în vorbirea tinerilor de astăzi de expresiile și sensurile figurate ale unor cuvinte legate de sport, în opoziție cu expresiile provenite din terminologia jocurilor de noroc pe care le folosesc unii vorbitori mai înaintați în vîrstă (vezi *a dribla*, *a fenta* sau *a face cuiva o fentă* față de *a trage o cacealma* din vocabularul jucătorilor de cărți, respectiv *a face mat* sau *cnocaut* față de *a face marț* din terminologia jocului de table).

Într-o primă etapă a procesului de influență a limbii literare, unificarea lingvistică pe scară națională a avut ca efect o diferențiere pe sexe, generații și sectoare de activitate în rîndul vorbitorilor diverselor graiuri. Influența limbii literare s-a făcut simțită la țară în primul rînd la bărbați (situație explicabilă mai ales prin serviciul militar), și, dintre aceștia, mai mult la tineri decît la bătrîni, în timp ce femeile au fost atinse mai tîrziu și în mai mică măsură de această influență. În felul acesta trebuie înțeleasă afirmația unor cercetători, valabilă numai pentru o anumită etapă, că influența limbii literare este un factor de „tulburare" sau de „dezagregare" [16] a unității lingvistice a graiului. Slăbirea unității interne locale pregătește însă terenul pentru unificarea ulterioară la nivelul întregii țări.

Unificarea lingvistică pe plan teritorial, care va duce, în ultimă instanță, la dispariția graiurilor, se realizează prin eliminarea treptată a deosebirilor dintre graiul local și limba literară, trecînd prin faza întrebuințării paralele, de către unul și același vorbitor, a celor două sisteme lingvistice [17]. Acțiunea nivelatoare a limbii literare se exercită în mod

---

[14] Vezi I. Coteanu, *art. cit.*, p. 64.

[15] Vezi Al. Graur, *Evoluția limbii române. Privire sintetică*, București, 1963, p. 57; Iorgu Iordan, *art. cit.* din SCL, XXIV, 1973, nr. 2, p. 132. Această constatare intră oarecum în contradicție cu cea referitoare la faptul că prefacerea pronunțării regionale sub influența limbii literare începe cu cuvinte din fondul principal, comune limbii naționale și graiurilor (vezi Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954, p. 163; B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 110—112).

[16] B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 93; Gh. Pop, *lucr. cit.*, p. 15.

[17] Fenomen care a fost numit și „bilingvism intern": Iorgu Iordan, *loc cit.*, p. 133.

inegal în diversele compartimente ale limbii : ca totdeauna, vocabularul este cel mai deschis la influențe ; în cazul în care împrumuturile literare aveau echivalente locale, după o etapă de coexistență, se ajunge de obicei la înlocuirea termenului regional prin cel general (de exemplu, la înlocuirea lui *mai* cu *ficat*, a lui *omăt* sau *nea* cu *zăpadă* etc.)[18]. Sistemul fonetic și structura gramaticală sînt mai rezistente la influența limbii literare, conservînd mai bine unele particularități regionale (în special dintre cele comune mai multor graiuri) [19]. Ierarhia dintre aceste compartimente și vocabular se concretizează în faptul că împrumuturile lexicale se integrează, într-o primă fază, în sistemul local din punctul de vedere al fonetismului și al flexiunii. Unificarea începe deci cu lexicul [20], graiul local dobîndind la început ceea ce s-a numit „o coloratură literară" [21]. Rezistența deprinderilor regionale fonetice și gramaticale face ca oamenii instruiți să vorbească adesea o limbă literară cu „coloratură dialectală" [22].

Unificarea lingvistică pe plan social este privită adesea unilateral sub aspectul pătrunderii neologismelor în vorbirea țăranilor [23]. Aceasta este, într-adevăr, noutatea cea mai frapantă în procesul apropierii dintre limbajul popular și cel cult, dar nu singura. În aceeași direcție trebuie adăugată preluarea unor elemente culte din domeniul sintaxei (fraze mai complicate, elemente conjuncționale specializate, construcția reflexivă a impersonalului etc.). Mai important este însă să se sublinieze cealaltă latură a fenomenului : preluarea continuă de către limba literară a unor cuvinte, expresii și construcții populare [24] (și chiar regionale [25]), fenomen deosebit de frecvent în literatura artistică, unde elementele populare au o funcție stilistică bine determinată ; el se manifestă însă și în vorbirea familiară a intelectualilor, în stilul publicistic și chiar în unele domenii ale stilului tehnico-științific.

Caracteristica etapei actuale de dezvoltare a limbii noastre este înlocuirea celor două tipuri de opoziții legate de apartenența teritorială și socială (dintre regional și comun pe de o parte, rustic și urban pe de alta) cu o opoziție unică între limbajul oamenilor cultivați și al celor lipsiți de cultură sau mai puțin cultivați ; cum cultura însăși prezintă o infinitate de grade în ce privește extensiunea și profunzimea, este evident că și consecințele ei lingvistice pot fi diferite. În același timp asistăm la transpunerea pe plan stilistic a tradiționalelor opoziții în care intervine factorul regional și cel social : nu interesează în primul rînd exploatarea lor cu intenție în literatura artistică, ci mai curînd faptul că

---

[18] Vezi B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 38.

[19] *Ibidem*, p. 37.

[20] Fără a se reduce la lexic, respectiv la pătrunderea neologismelor în graiuri, cum pare a susține C. Otobîcu în pledoaria sa pentru vitalitatea graiurilor : vezi *La „disparition" des patois roumains*, în RRL, XX, 1975, nr. 5, p. 559—560.

[21] Vezi B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 40.

[22] Emil Petrovici, *Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 329—332 ; Iorgu Iordan, *loc. cit.*, p. 132.

[23] Acestei probleme i-au fost consacrate în ultimii 15 ani diverse studii speciale ; vezi Victorela Neagoe, *Aspecte ale pătrunderii neologismelor în vorbirea populară actuală*, în LL, 1974, nr. 3, p. 461, nota 2.

[24] Vezi Iorgu Iordan, *Dezvoltarea...*, p. 291.

[25] Vezi I. Coteanu, *Româna literară și problemele ei principale*, București, 1961, p. 93—94 ; Iorgu Iordan, *Bilingvism...*, p. 133 ; Lucreția Mareș, *Cuvinte regionale în locuțiuni și expresii literare*, în LR, XXII, 1973, nr. 2, p. 149—154.

elementele regionale colorează limbajul familiar al multor vorbitori, iar cele sociale stilul funcțional legat de apartenența la anumite sectoare de activitate.

În felul acesta, unitatea limbii noastre naționale continuă să se manifeste în varietate și bogăție. Influențele reciproce dintre limba literară și graiurile regionale au, printre altele, ca efect îmbogățirea lexicului — de ambele părți — cu serii sinonimice ai căror membri capătă treptat fie nuanțe de sens, fie valori stilistice speciale. Un domeniu vast de manifestare a bogăției și varietății limbii actuale îl constituie limbajele tehnico-științifice, despre care s-ar putea crede că prin vocabularul de strictă specialitate vin în contradicție cu tendința generală de unitate lingvistică. În această privință e de observat, mai întîi, că unificarea s-a făcut simțită și în cadrul terminologiei tehnice, față de perioadele anterioare în care se constată deosebiri relativ mari între diferite întreprinderi sau zone industriale, prin standardizarea denumirilor în sensul recomandării unui singur termen atît în aceeași ramură de activitate, cît și în domeniile tehnice înrudite care operează cu aceleași noțiuni. Pe de altă parte, în ciuda specializării inerente, terminologia tehnică își lărgește adesea sfera de întrebuințare în legătură cu domeniile interdisciplinare; mai mult, ea iradiază în limba comună, căreia îi furnizează, mai ales prin intermediul stilului publicistic și al limbajului familiar, diverse imagini și expresii. Toate acestea dovedesc că terminologia tehnică se integrează și ea în procesul de întărire a unității limbii naționale.

Rezultatele acțiunii nivelatoare a limbii literare nu sînt însă și nu pot fi pretutindeni aceleași, ci prezintă grade diferite, depinzînd nu numai de unele diferențe existente încă în dezvoltarea social-economică a anumitor regiuni, ci și de factori psihici (receptivitatea și capacitatea de adaptare diferită a vorbitorilor) și de factori lingvistici (rezistența diferită a graiurilor regionale). Rezistența diferită a graiurilor este o realitate indiscutabilă. Fenomenul este privit de toți cercetătorii în funcție de gradul apropierii organice de limba literară, dar părerile sînt împărțite, din păcate, fără a fi sprijinite pe studii speciale : după unii cercetători graiurile care seamănă mai mult cu limba literară sînt asimilate mai greu de aceasta [26], după alții tocmai dimpotrivă [27]; argumente izolate se pot cita în favoarea ambelor teze [28], pe care, dealtfel, autorii le-au considerat atît de evidente, încît de obicei nu le-au susținut cu exemple. În orice caz, încă departe de a putea fi socotite dispărute, graiurile regionale românești sînt în curs de unificare [29].

---

[26] Vezi I. Coteanu, *Româna literară...*, p. 15—16; Iorgu Iordan, *Bilingvism...*, p. 133.

[27] Vezi Al. Graur, *Evoluția...*, p. 56; Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Magdalena Vulpe, *art. cit.*, p. 20.

[28] Vezi, în legătură cu acceptarea normelor literare unice în perioada 1836—1881, Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 546, care explică unele întîrzieri manifestate de munteni prin apropierea dintre graiul muntean și „noua koiné", iar rezistența prelungită a moldovenilor prin faptul că în acest caz deosebirile erau numeroase.

[29] Vezi Gh. Pop, *lucr. cit.*, p. 30. Părerea contrară la C. Otobicu, *art. cit.*, care consideră că „nul danger ne semble menacer les patois, qui gardent leur caractère régional et demeurent dans leur cadre social" (p. 560).

Ar fi neindicat să exagerăm aprecierile referitoare la corectitudinea folosirii elementelor noi în vorbirea maselor [30], în comparație cu deceniile anterioare. Nu e nevoie de nici un fel de exagerare optimistă, întrucît realitatea vorbește de la sine. În avalanșa de elemente culte însușite recent, desigur că se mai întîlnesc destul de multe greșeli din punctul de vedere al limbii literare, dar importante sînt aici, pe de o parte, proporția și, pe de alta, perfecționarea continuă.

Fenomenele obiective la care m-am referit pînă acum sînt de natură să arate că în etapa actuală de dezvoltare a limbii naționale, cu ritmul rapid de generalizare a limbii literare, apare în mod acut necesitatea acțiunii de normare a limbii. Această acțiune capătă o însemnătate deosebită și implică răspunderea oamenilor de cultură nu numai pentru că nu ne poate fi indiferentă calitatea faptelor de limbă care se impun vertiginos în rîndul maselor, ci și pentru că masele însești o reclamă, avînd conștiința nevoii de corectitudine. Se știe că interesul pentru problemele limbii este neobișnuit de mare în țara noastră, vorbitorii nespecialiști arătîndu-se preocupați de originea cuvintelor și a expresiilor, de explicarea unor construcții etc. Interesul special pentru corectitudinea exprimării este în strînsă legătură cu unitatea limbii noastre, cu deosebirile relativ mici dintre graiuri și dintre acestea și limba literară, pentru că numai între elemente structural apropiate se poate pune problema unei opțiuni calitative. Creșterea evidentă, în etapa actuală, a acestui interes, care e mai mult decît o simplă curiozitate din partea vorbitorilor, poate fi considerată, după părerea mea, o formă de participare conștientă a maselor populare la viața publică. Larga dezbatere găzduită în coloanele ziarului „Scînteia" cu tema „Cum vorbim, cum scriem românește?" și ecoul pe care l-a avut ea vorbesc de la sine în acest sens.

Este un paradox faptul că, în legătură cu limba română, al cărei caracter unitar e general recunoscut, s-a putut afirma că are limba literară cea mai puțin normată dintre limbile romanice [31]. Oricîtă exagerare ar conține această afirmație, este adevărat că tocmai lipsa unor deosebiri profunde între diversele varietăți ale limbii a permis înglobarea, sau cel puțin tolerarea, în limba literară a mai multor variante de pronunțare, flexiune etc. Dacă pentru limba literaturii artistice și mai ales a poeziei această suplețe a normelor poate prezenta un avantaj [32], celelalte domenii ale limbii literare au nevoie de norme ferme.

Lingviștii români au elaborat în ultimii 25 de ani instrumentele fundamentale pentru precizarea normelor exprimării corecte : *Gramatica limbii române* — cunoscută sub numele de Gramatica Academiei —, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, dicționare explicative; ei se preocupă în continuare de asemenea lucrări, mereu perfectibile și susceptibile de a fi completate cu noi aspecte. Esențialul constă însă în

---

[30] Tendințe manifestate în unele lucrări; vezi recenzia lui Stelian Dumistrăcel la Gh. Pop, *lucr. cit.*, în LR, XXII, 1973, nr. 1, p. 75.

[31] Afirmația aparține lui Alf Lombard, *La lengua litteraria romanza meno fissata: il rumeno*, în *VIII Congresso internazionale di studi romanzi (Firenze, 3—8 Aprile 1956). Atti*, Florenza [1959], II, 1, p. 284. Pentru o observație în același sens, vezi și Sextil Pușcariu, *Rostiri și forme șovăitoare*, în „Revista Fundațiilor" II, 1936, nr. 9, p. 566—582 (reprodus acum în volumul *Cercetări și studii*, București, 1974, p. 404—415).

[32] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. al II-lea *Rostirea*, București, 1959, p. 65, 230—231.

felul cum se aplică normele în practică, începînd cu modelele de limbă oferite, așa-zicînd, oficial de școală, de diversele publicații sau emisiuni de radio și televiziune. Acțiunea de cultivare a limbii — cu vechi tradiții în cultura noastră — cunoaște o mare dezvoltare în etapa actuală, iar în ultimii ani a căpătat și o formă instituțională prin crearea, în 1971, pe lîngă Prezidiul Academiei Republicii Socialiste România, a Comisiei pentru cultivarea limbii române, al cărei rol nu se limitează la recomandarea unor norme, ci este și acela de a urmări însușirea și aplicarea lor.

Normele unitare ale limbii literare — și sfera acțiunii de cultivare a limbii — nu se reduc la ortografie, adică la scriere, așa cum își închipuie unii. Ortografia este un element de bază al acestor norme, dar numai un sector al lor, poate cel mai ușor de acceptat datorită caracterului în bună parte convențional. Respectarea unei ortografii unice, oficiale pune ordine în limba scrisă și reprezintă un factor important de unificare a acestui aspect al limbii [33]; scrierea poate ascunde însă diferențe importante în ce privește pronunțarea (e suficient să ne gîndim la accent sau la alte fenomene fonetice care nu se notează în sistemul nostru ortografic), creînd deci iluzia unei unități inexistente în realitate. Iată de ce însușirea unei pronunțări literare și generalizarea pronunțării unitare constituie o fază superioară însușirii scrierii corecte; această problemă reclamă o deosebită atenție în etapa actuală, în care formele de manifestare a aspectului vorbit al limbii literare s-au înmulțit față de trecut datorită emisiunilor de radio și televiziune, cinematografului sonor, conferințelor etc. [34]. Alte sectoare importante ale acțiunii de cultivare a limbii sînt legate de gramatică (grija pentru folosirea unor forme flexionare și construcții sintactice corecte) și de vocabular (grija pentru proprietatea termenilor, pentru evitarea confuziilor între paronime, pentru plasarea adecvată în context a sinonimelor etc.).

În general, lupta împotriva a ceea ce s-a numit „poluare lingvistică" [35] trebuie dusă pe mai multe planuri: împotriva unor elemente semiculte, împotriva abuzului de împrumuturi savante introduse din prețiozitate și împotriva unor elemente fals populare. De obicei se urmărește numai una dintre aceste laturi, criticîndu-se mai mult greșelile de formă și de conținut care se observă în folosirea termenilor culți, neologici. Dacă avem în vedere însă limba literară în ansamblul ei și unitatea dintre sursa ei populară și cea cultă, trebuie să combatem cu aceeași tărie greșelile pe care le fac unii intelectuali în ce privește sensul unor cuvinte de proveniență populară ca *miriște* (confundat cu *pajiște*), *slovă* (folosit cu sensul de „cuvînt" în loc de „literă"), *estimp* (folosit cu sensul „în acest timp" în loc de „anul acesta") [36] sau accentuarea cuvîntului *bojdeucă* [37] etc., greșeli menite să descalifice pe un publicist sau conferen-

[33] Dealtfel limba scrisă a fost multă vreme confundată cu limba literară.

[34] Asupra acestei probleme a atras atenția, în repetate rînduri, acad. Al. Graur.

[35] Vezi Al. Niculescu, *Limba culturii și cultura limbii*, în „România literară" VI, 1973, nr. 14, p. 8.

[36] Greșeală discutată de acad. Iorgu Iordan, *„Neaoșisme"*, în LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 464.

[37] În emisiunile de radio și televiziune se aude adesea accentuat *bojdeúcă* (4 silabe) în loc de *bojdéucă* (3 silabe); cf. și *copaucă* pronunțat *copaúcă* într-o emisiune de radio de la 15 mai 1975 (programul 2). În cadrul dezbaterii din „Scînteia", Florian Potra a relevat accentuarea greșită *fárina* a numelui cunoscutului dans popular *fărína* în filmul *Nunta de piatră*.

țiar în ochii unor țărani în aceeași măsură ca deformarea unor neologisme într-un cerc de intelectuali. În fond, la ambele categorii de cuvinte se pune aceeași problemă pentru cei care se apropie de ele oarecum din afară : evitarea însușirii lor aproximative.

Normarea și unificarea lingvistică nu trebuie să însemne sărăcirea limbii, uniformizarea exprimării. Un obiectiv esențial al acțiunii de cultivare a limbii pe plan stilistic îl constituie lupta împotriva clișeelor preluate mecanic și repetate prea des și, mai ales, fără rost.

În general cultivarea limbii trebuie înțeleasă ca o datorie patriotică a fiecărui cetățean. Dacă subscriem la caracterizarea lui Eminescu, după care unitatea în limbă este „vechea noastră avere națională" [38], trebuie să acordăm limbii cel puțin aceeași grijă ca altor bunuri obștești. Ea are dreptul să i se aplice atît regimul unui instrument (de comunicare) activ, cît și acela al unui monument istoric.

*

În etapa actuală asistăm la întărirea pe baze noi a națiunii, la dezvoltarea pe baze superioare a unității naționale. În ce privește unitatea limbii naționale, întărirea ei pe baze noi, superioare, înseamnă întărirea pe baza culturii, unificare prin însușirea limbii literare.

Sarcina lingviștilor este să pună la dispoziție instrumentele normative indispensabile pentru o unificare de calitate și să studieze cu obiectivitate diversele aspecte ale acestui proces istoric. Respectarea normelor unitare este însă o datorie a tuturor cetățenilor.

[38] Ediția citată, p. 330.

ROLUL DICȚIONARELOR

DE

AL. GRAUR

Cultivarea limbii este la noi de multă vreme în atenția generală, dar în ultimul timp mai mult decît oricînd. Faptul nu poate să nu ne bucure, și aș zice că nu atît în calitatea noastră de lingviști, ci mai mult în aceea de oameni de cultură. Bineînțeles, se pune și întrebarea dacă toți cei care se pronunță în materie adoptă atitudinile cele mai juste, și răspunsul va fi că, deoarece tot publicul ia parte la discuții, este exclus să nu se exprime și idei greșite.

Este un lucru binecunoscut astăzi că limba se schimbă neîncetat și nu se poate să nu se schimbe. Există totuși o frînă, care încetinește răspîndirea inovațiilor, ceea ce este foarte util nu numai pentru că nu toate modificările sînt folositoare, ci și pentru că numai prin temperarea lor se păstrează posibilitatea de comunicare între diversele generații care se întîlnesc în aceeași perioadă.

Nu mă opresc aici la rolul școlii, al Academiei și voi spune cîteva cuvinte numai despre dicționare. Astăzi se publică numeroase lucrări de lexicologie pentru marele public, iar tirajele, oricît de mari, nu ajung să satisfacă toate cererile. Oamenii s-au deprins ca la orice nedumerire să consulte dicționarul, ceea ce creează sarcini sporite pentru autorii lui.

Părerea mea este că și în trecut se întîmpla la fel, numai că pe o scară mai redusă. Acum 50 de ani se puteau număra cu sutele cuvintele pronunțate greșit, de felul lui *adimistrator*, *trebonar* și așa mai departe, și de asemenea cuvintele cărora li se dădea un înțeles nepotrivit, de exemplu *versiune* pentru „minciună". Astăzi aproape toate aceste greșeli au fost îndepărtate și nu le mai întîlnim decît cel mult la oameni foarte în vîrstă. Sînt convins că un rol au avut aici și dicționarele din deceniile trecute, care nu inserau decît formele corecte.

S-ar zice că perioada aceasta a fost depășită și că astăzi ne grăbim să deschidem ușa inovațiilor greșite. Chiar *Îndreptarul ortografic și ortoepic* a făcut loc unora dintre ele, de exemplu lui *cîrdășie*, deși e derivat de la *cardaș*, iar *a* nu alternează cu *î*. S-ar mai fi putut aștepta cu *a sesiza*, căci erau șanse ca acesta să fie eliminat în favoarea formei normale, *sezisa*. Astăzi cred că ar fi prea tîrziu ca să mai intervenim.

Dicționarul limbii române (DLR), care se redactează acum într-un ritm ceva mai rapid decît în anii trecuți, are sarcina de a înregistra tot ce există în materie de vocabular (aceasta justifică denumirea de „tezaur", care i se dă adesea), și poate nu o îndeplinește chiar în întregime. Tocmai pentru că e de așteptat ca multe forme corupte să dispară, este necesar să fie consemnate undeva, pentru că va veni poate o vreme cînd ele vor servi unui lingvist pentru cine știe ce demonstrație. Bineînțeles, dicționarul tezaur trebuie să marcheze aceste cuvinte cu calificativul care li se cuvine : *greșit*, *corupt*, *periferic*, *rustic* și așa mai departe.

În schimb celelalte dicționare, elaborate în primul rînd pentru a veni în ajutorul marii mase a cetățenilor, trebuie să insereze numai formele recomandabile, așa cum s-a făcut în trecut. Nu știu care e motivul, dar în dicționarele publicate în ultimul timp constat o avalanșă de forme corupte, de obicei fără nici o mențiune, deci prezentate ca recomandabile. Aș trece cu vederea un exemplu ca *tomberon* în loc de *tomberou* (fr. *tombereau*), pentru că e foarte puțin folosit de intelectuali; de asemenea aș neglija pe *transperant*, pentru că nimeni nu zice *transparent* pentru „perdea". Dar de ce s-a admis *ventrilog* în loc de *ventriloc*, *frecție* pentru *fricțiune*, de ce s-a acceptat pronunțarea fals engleză *smeci* pentru *smaș*? De ce *mușchetar* în loc de *muschetar*, cînd în aceleași dicționare apare numai sub forma corectă baza *muschetă*? Și înțelesuri false se strecoară pe tăcute și de asemenea întrebuințări sintactice necorecte, de exemplu *a preconiza*, care înseamnă corect „a face propagandă sau reclamă pentru o metodă sau pentru un obiect", apare acum cu valoarea de „a prevedea" (am citit într-un ziar că „pe vremea aceea încă nu se *preconiza* poluarea aerului"), iar *a trișa* e prezentat ca tranzitiv, „a înșela" (deci: *m-ai trișat*). Pe cînd acceptarea formelor ca *a tramversa* sau *tenologic*?

Sînt de părere că autorii dicționarelor ar trebui să-și revizuiască concepțiile și să ajute la eliminarea formelor greșite.

PENTRU UN MARE DICȚIONAR ORTOGRAFIC AL LIMBII ROMÂNE

DE

I. COTEANU

Rîndurile care urmează nu sînt nici o pledoarie și nici expresia unui simplu deziderat. Prin ele vrem, pe de o parte, să înștiințăm pe cititorii noștri că, la Institutul de lingvistică din București, a și început elaborarea unui dicționar ortografic de vreo 50 000 de cuvinte și de forme, iar pe de altă parte că cei care-l pregătesc sînt dornici să afle ce așteaptă publicul de la o asemenea lucrare. Evident, este mai întîi datoria noastră să spunem ce intenții și ce planuri avem.

Diversele ediții și tiraje ale *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* tipărite pînă acum, ca să nu mai vorbim despre *Micul dicționar ortografic* din 1953, au jucat un rol foarte important în viața noastră culturală. Datorită lor s-a statornicit o incontestabilă grijă față de scrierea corectă a cuvintelor și formelor limbii, față de punctuație și, în mod indirect, dar ca o consecință a acestei atitudini, a crescut respectul pentru exprimarea prin scris în genere. Ar fi însă nerealist și exagerat să punem pe seama *Îndreptarului* întreaga dezvoltare a scrisului românesc din ultimele două decenii și mai bine, mai exact din 1953, data principalelor modificări ale vechii ortografii. Cu toate acestea, pentru oricine vrea într-adevăr să înțeleagă lucrurile cum se cuvine, este un lucru de netăgăduit că ortografia actuală, mai științifică și prin aceasta mult mai eficace decît cea dinainte de 1953, a scutit cîteva zeci de generații de elevi de exerciții și suferințe inutile. S-a pus capăt deliciilor belferești de altădată de a încurca pe copii întrebîndu-i cînd se scrie *urît* și cînd *urât* sau cînd *mohorît* și cînd *mohorât*. Cîți mai știu astăzi că *urît* și *mohorît* trebuiau scrise astfel fiind participiile lui *urî* și *mohorî*, iar *urât* și *mohorât* trebuiau scrise astfel fiindcă sînt adjective?

La ce servea o asemenea „subțirime" ortografică n-am înțeles nici ca elev, nici ca învățător al altora. Am dat, bineînțeles, doar un exemplu, considerînd că fiecare pricepe cît de puțin inteligent ar fi în epoca pe care o trăim, cu obietivele ei mărețe, construite prin puterea minții și a brațelor noastre, să ne întoarcem la subtilități fără rost ca cele de mai sus.

S-ar putea face și un calcul economic — o spunem pentru amatorii de complicare a ortografiei — asupra avantajelor realizate prin simplificările introduse în 1953, simplificări întemeiate pe principii, și nu pe impresii, pe sentimente, sau pe vechi deprinderi regretate de spiritele atinse de conservatorism lingvistic.

Un dicționar ortografic bogat și detaliat are deci obligația să respecte înainte de toate aceste principii, să le aplice consecvent și să stabilească formula exactă pentru fiecare caz pe care-l înregistrează. El are misiunea să rezolve ezitările și să fixeze scrierea unui mare număr de

termeni noi puşi în circulaţie de progresul industrial, de noile tehnologii şi procedee de producţie, de efervescenţa gîndirii ştiinţifice, de explozia de informaţii a epocii noastre etc. Lingviştilor le este însă necesar aici ajutorul specialiştilor. Ei speră să-l obţină prin Comisia de cultivare a limbii de la Academia Republicii Socialiste România, dezbătînd pe ramuri de ştiinţă şi precizînd astfel condiţiile cerute cuvintelor în cauză spre a figura în dicţionar cu scrierea lor cea mai indicată.

Înainte de a vedea şi alte implicaţii ale unei asemenea lucrări, să lămurim însă conceptul de *dicţionar* ortografic.

Orice dicţionar de felul acesta este un instrument ajutător. Din el aflăm — de dorit cît mai repede şi mai limpede — cum trebuie scrise cuvintele şi formele, potrivit cu actuala ortografie, dar nu mai mult şi nici mai puţin. Dacă, de exemplu, se scrie *marketing*, *marketingului*, *Kenyei*, *Ghana*, şi nu altfel, dicţionarul nu va face modificări, deşi *k* urmat de *e* se redă şi prin grupul *che*, iar *Ghana* se pronunţă [Gana]. De asemenea, dacă uneori utilizăm forma *prezidiumului*, iar alteori forma *prezidiului*, nu se va propune una singură, indiferent de faptul dacă unii ar dori să se renunţe la prima.

Într-un articol publicat exact acum un an în revista noastră, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române* (în LR, 4, 1975, p. 279 ş.u.), autoarea, Mioara Avram, responsabilă a Subcomisiei de ortografie din Comisia de cultivare a limbii române, arăta la pagina 286 referindu-se la un dicţionar ortografic foarte cuprinzător că elaborarea lui „nu este neapărat legată de o modificare a regulilor ortografice" şi regreta în continuare faptul că în diversele tiraje sau ediţii ale *Îndreptarului ortografic* binecunoscut s-au strecurat tacit detalii de ortografiere care au putut da naştere la confuzii, ca modificarea tacită a scrierii *de altfel* în *dealtfel*. Or, observă autoarea, astfel de schimbări trebuie indicate explicit ca să fie ştiute de toată lumea.

Nu este locul să începem cu acest prilej discuţia utilităţii schimbării ortografiei. Dealtfel, nici nu prea am avea ce să discutăm, afară poate de sentimentele unor persoane cărora le plac mai mult unele litere decît altele sau cărora literele le sugerează diverse idei. În ceea ce ne priveşte, n-am vrea să revenim la atmosfera din prima jumătate a secolului trecut, cînd partizanii introducerii alfabetului latin în scrierea limbii române erau acuzaţi că pregătesc în felul acesta trecerea la... catolicism ! O polemică inspirată de frumuseţea literelor sau de alte impresii ar aduce dezbaterea cu mai bine de o sută de ani înapoi !

Din păcate, problemele de ortografie au defectul de a aţîţa în aşa măsură spiritele, încît, în loc de argumente, specialiştii se trezesc somaţi de amatorii unei propuneri sau a alteia să li se dea dreptate pe loc şi fără întîrziere. Neputînd reduce ştiinţa la o asemenea relaţie, am vrea de la început să spunem că dicţionarul la care ne referim reprezintă **aplicarea** actualei ortografii, şi nu **modificarea** ei. Prin urmare, atitudinea celor care îl elaborează este determinată de principiile ortografice în vigoare. Dicţionarul nu se face spre a schimba ortografia, ci spre a o întări !

Incontestabil, în cursul propunerilor de fixare a scrierii unor termeni, se vor ciocni păreri opuse. Avem în acest sens experienţa denumirilor geografice, a toponimelor, a numelor proprii de persoană şi a deri-

vatelor lor. (Se pot revedea cu acest prilej opiniile exprimate în 1960, în LR, IX, nr. 2, 3.) Se știe că lingviștii înșiși nu au în această privință un punct de vedere unitar. Pentru unii, nume de localități cum sînt *Corbul*, *Dealul Mare*, *Șarul Dornei* etc. ar trebui scrise fără *l* final, fiindcă așa se pronunță și fiindcă numele de persoană ca *Bolintineanu*, *Cernescu*, *Danciu*, *Golescu*, *Frîncu* etc. s-au fixat fără *l* final. Alții nu sînt convinși de valabilitatea celor două argumente, fiindcă, zic ei, genitiv-dativele numelor de localități citate sînt *Corbului*, *Dealului Mare*, *Șarului Dornei* etc., ceea ce ar dovedi că asemenea toponime nu se încadrează astăzi în categoria numelor de persoană de tipul *Bălcescu*, iar *l* final nu se pronunță nici la apelative, căci spunem *îl strînge pantofu(l)*, fără *-l*, dar de scris, îl scriem.

Unitate de vederi nu este nici în legătură cu întrebuințarea liniuței de unire la nume ca *trei-frați-pătați* sau *laba-gîștei* ori *coada-mînzului*, și cu atît mai puțin în cazul unor nume de localități ca *Mîneci-pădureni*, *Seimenii-de-jos*, *Coțofenii-din-față* ș.a.m.d. Desigur, mulți s-ar declara surprinși dacă nu și iritați dacă li s-ar pretinde să scrie cu linioare numele prăjiturii *lapte-de-pasăre*, deși așa s-ar cuveni s-o facă.

Autorii dicționarului ortografic vor găsi fără îndoială multe probleme în fața cărora regulile ortografice propriu-zise rămîn mute. În această situație sînt, de exemplu, cuvinte ca *filozofie*, *viteză*, *bazin* și încă vreo cîteva. În special cu primul dintre ele se observă în ultimul timp o insistentă încercare, — pare-se mai ales a unor slujitori ai filozofiei —, de a acredita împotriva ortografiei în vigoare scrierea cu *-s-*, sub motivul, considerat decisiv de ei, că partea a doua a cuvîntului este în greceşte *sofia*, unde înseamnă „înțelepciune". Să nu ne arătăm deci neștiutori ai acestui lucru ! Numai că, mai întîi, în românește, și nu numai în românește, de altfel, *filozofia* nu este ca în greaca veche „iubirea de înțelepciune", cu tot ce mai putea să însemne odinioară acest cuvînt, ci o disciplină care se definește astăzi în alți termeni. În al doilea rînd, cuvîntul în discuție nu vine la noi din greaca veche, ci din franceză, unde, după cum știe multă lume, se pronunță cu *z*. În această limbă se scrie cu *s* numai fiindcă ortografia ei este etimologică. Din fericire, noi nu avem și credem că nici nu dorim așa ceva. Pe noi ne interesează deci pronunțarea românească, adaptată, a cuvintelor ca *filozofie*. În aceeași situație sînt și *viteză* și *bazin*. N-am auzit niciodată vreun automobilist român — și avem astăzi cu zecile de mii — rostind *vitesă* și nici vreun muncitor, inginer sau geograf zicînd *basin*.

Fiecare limbă are o capacitate de adaptare a împrumuturilor pe care și-o exercită potrivit cu regulile adesea foarte complicate ale sistemului ei. Specialiștii constată fenomenul și eventual îl explică, dar nu-l pot împiedica decît rareori, cu multă risipă de energie, de timp și în genere numai atît cît rezistă valului popular. N-avem oare exemplul lui V. Alecsandri care s-a străduit din toate puterile să convingă pe contemporanii săi — și încă pe cînd el era în plină glorie ! — să spună numai *onor*, nu și *onoare*, numai *favor*, nu și *favoare* ?

Chestiunile acestea nu fac însă parte din ortografie. Ele sînt fie din domeniul ortoepiei, fie din lexic și, prin urmare, sînt p r e a l a b i l e hotărîrii referitoare la scriere. Ortografia nu face decît să înregistreze

formele sancţionate ca ortoepice. Ea nu are dreptul să le modifice. Ca să precizăm acest punct de vedere, ne oprim puţin asupra pronunţării şi scrierii lui *e* la început de cuvînt şi de silabă. Cu foarte rare excepţii, un *e* în această poziţie este pronunţat de orice român ca *ie*, cu un *i*- mai mult ori mai puţin intens. Afirmaţia noastră se poate controla foarte simplu ascultînd cum se rostesc în diverse împrejurări cuvinte ca *excursie*, *exemplar*, *element*, *erou*, *epopee*, *alee*, *poem*, *poetic* etc. Am făcut experienţa noi înşine şi am constatat că din 100 de vorbitori, abia 10—15 redau un *e* pur în aceste cuvinte. Regula ortoepică admite însă pronunţarea cu *ie* numai în *e*, *ea*, *el*, *eu*, *eşti*, *eram*, *erai*, *era*, *erau*, iar dicţionarul ortografic nu poate decît s-o înregistreze, la fel cum trebuie să facă şi cu *filozofie*, *viteză*, *bazin* etc.

Schimbarea ortoepiei unor cuvinte este firește posibilă, dar prin dezbateri în forurile academice şi numai după ce s-a luat o decizie fermă, cuvintele vor fi incluse în dicţionar.

Am înşirat mai sus cîteva dintre problemele şi aspectele implicate în elaborarea unui mare dicţionar ortografic al limbii române. Sperăm că am reuşit să dăm cititorului imaginea complexităţii lui şi să sugerăm totodată cît de necesară este adoptarea unei poziţii măsurate, întemeiate pe o profundă argumentare ştiinţifică.

CULTIVAREA LIMBII – O PREOCUPARE PERMANENTĂ, CU RĂSPUNDERE PEDAGOGICĂ

DE

DUMITRU MUSTER

A vorbi și a scrie corect în limba maternă este un semn că individul, după o apartenență biologică întîmplătoare la grupul uman de obîrșie, s-a încadrat în societatea organizată, care educă și în care el se formează conștient. A cultiva limba națională este o sarcină de om evoluat, care îngrijește de orice bun colectiv cu o atenție chiar mai mare decît aceea pe care o arată față de propria sa ființă și propriile sale bunuri.

Cultivarea limbii este, astfel, o preocupare permanentă și generală, nu una de campanie, cînd s-ar constata anume abateri exagerate; epoca contemporană cunoaște asemenea preocupări încă de pe vremea lui Titu Maiorescu și din perioada interbelică, nu numai de acum. Cultivarea limbii este o preocupare generală — și alte țări o au în atenție; Franța, spre exemplu, se teme că limba națională, la asaltul celor care se lasă influențați de cultura anglo-saxonă, va deveni o limbă „frangleză".

Cultivarea limbii cere însă acum, în vremea „exploziei" în știință și tehnică, în cunoștințe, în relațiile internaționale, o grijă excepțională. Invențiile și cunoștințele noi pretind nume noi: *radio*, *televiziune*, *cibernetică*, *informatică*, *modùl*, *aselenizare*, *laser*, *computer* ș.a.m.d.; bineînțeles, acești termeni se introduc, în general și în mai toate limbile, asemănător numelui dat de inventator și denumirile se recunosc în mai toate limbile. Dar se introduc, gratuit, numiri noi, adoptate dintr-o limbă străină fără osteneala de a se traduce termenii, deși conținutul acestora are nume consacrate în limba curentă. Cîteva exemple. Citim francezul *quantification* și introducem greșit „cuantificare" — fără să ne gîndim că, în românește, de la „cantitate" derivă „cantificare" (aci nu e nici o referire la „cuanta" din fizică). Mai citim în limba franceză *évaluation sommative*, traducem repede „evaluare somativă" — în loc de „evaluare sumativă" (căci francezul *somme* se traduce în românește cu „sumă", iar „somativ" poate fi înțeles ca „somatic", derivat din „somă", ceea ce ne duce la biologie, nu la aritmetica elementară). Am învățat englezește și verbul *implement*, zicem (și încă într-o circulară ministerială) că o măsură „se implementează" — nu, pe românește, că „se execută", „se îndeplinește", „se aplică" (să înțeleagă toată lumea, cum e și firesc, pentru o circulară). Dacă citim în limba franceză *le taux de scolarisation*, traducem greșit „taxă de școlarizare" în loc de „cotă (sau procent) de școlarizare", cum și vorbesc, corect, alți pedagogi (care nu încurcă pe *taxă* — „taux" — cu tradiționala „taxă" și „taxă școlară" din școala burgheză). La fel, introducem în limba română, adaptați exact în forme din limba engleză, pe *formal* și *informal* („grup formal", „lider formal", adică „grup organizat", „șef categoric, recunoscut"; „grup informal",

adică „grup spontan, întîmplător"), cînd, în englezește, *formal* înseamnă „în toată forma", nu ca în românește, exact contrarul, „de formă", „de ochii lumii" (și am aflat expresia „echipe formale", chiar cu sensul românesc, creîndu-se confuzii cu „grup formal", în sensul englezesc). Introducem pe anglo-americanul *mass-media*, adică „mijloace de masă" (în răspîndirea culturii, învățămîntului), și, apoi, vorbim de „mass-medii", de „circulația mass-mediilor", de „mijloacele mass-media", declinînd un cuvînt invariabil și producînd pleonasme. Citim *educational psychology* (în limba engleză *education* înseamnă și „educație" și „pedagogie") și introducem „psihologie educațională" în locul consacratului și corectului „psihologie pedagogică". Citind în literatura pedagogică de limbă engleză *comprehensive school*, spunem repede „școală comprehensivă" fără să analizăm conținutul acestei școli și să găsim un nume corespunzător din pedagogia românească („școală unică", „școală generală" sau, cum traduc francezii, „școală polivalentă"). Și alte exemple se mai pot aduce spre a dovedi că și *vocabularul* limbii române este alterat, nu numai *regulile gramaticale*.

Cauzele care fac să apară fenomenul menționat? A fost arătată dorința de a inova — dacă nu în realitate, măcar ca terminologie. Academicianul Iorgu Iordan explică apariția fenomenului și prin neglijența autorilor, dar și prin dorința de a „epata" pe cititori; academicianul Al. Graur consideră că formele bombastice cu care unii vor să impresioneze prin cultura lor nu reușesc decît să dovedească lipsa lor de pregătire. Da, fenomenul are la temelie și necunoașterea limbii române de către unii traducători. Fiindcă, în vorbirea celor mai mulți dintre cei care folosesc „neologisme parazite, schimbări de sens și fantezii ortografice" (cum constată pentru limba franceză pedagogul belgian Fernand Hotyat în prefața la *Dicționarul de pedagogie modernă*, 1973), găsim, deopotrivă cuvinte din limba curentă, ca „implementare", „anvisajare", „frapant" sau „rută", nu numai termeni de specialitate, ca „educațional" și „formațional" (și, desigur, alți termeni, pentru alte științe introduși de specialiștii respectivi).

Oricum, fenomenul alterării limbii există; cultivarea limbii se impune. Iar ca să nu fie doar o campanie, trebuie să pornim de acolo de unde se capătă organizat deprinderile — prin urmare și cele de a vorbi și a scrie corect și aceea de a respecta limba—, să pornim *de la școală*. Încă Titu Maiorescu, cînd se plîngea că „limba națională ce o avem ca cea mai scumpă moștenire de la strămoșii noștri ... amenință cu decadența ... și nimeni nu-și mai bate capul cu regulile ei", constata și că „limba română este maltratată în școlile noastre". El era convins că începutul cultivării limbii trebuie să înceapă odată cu pregătirea învățătorilor. Cultivarea limbii trebuie să se facă însă nu numai prin învățători, ci și prin profesorii gimnaziului și ai liceului și, bineînțeles, prin profesorii universitari care îi pregătesc pe aceștia. Atenție mare trebuie să dea acestei probleme mai ales profesorii de pedagogie ai liceelor pedagogice și de la universități. Cu atît mai mult cu cît, printre aceștia, sînt unii care cam exagerează cu inovațiile lingvistice de genul barbarismelor „educațional" (în locul lui „educativ" și „pedagogic"), „formațional" și „informațional" (în locul termenilor încetățeniți „formativ" și „informativ").

Se abuzează atît de mult și atît de vizibil lipsit de măsură, încît, dacă sînt pedagogi și profesori care se mulțumesc numai cu „pedagogic" și „educativ", alții nu mai termină cu barbarismul „educațional". În același volum, uneori chiar la același autor și pe aceeași pagină, găsim deopotrivă „activitate educațională" și „activitate educativă"; „cercetări educaționale", dar și „cercetări pedagogice"; „fenomen educațională"—„fenomen educativ" — „fenomen pedagogic"; „practică educațională" — „practică educativă"—„practică pedagogică"; „proces educațional" și „proces educativ"; „relații educaționale" și „relații educative" ș.a.m.d. Este util să observăm, la aceasta, că întreaga prezentare și „preambulul", de 29 de pagini, ale cunoscutei opere pedagogice a UNESCO, *Apprendre à être*, folosesc de 45 ori pe *éducatif* și nici o singură dată pe *éducationnel*, deși — în limba franceză, care îl posedă pe *éducation* — ar fi mai ușor de ajuns la barbarismul incriminat. Dacă, la noi, profesorii de pedagogie vorbesc cu „educațional", atunci și elevii lor — viitoare cadre didactice — își pot permite să o facă și, apoi, să continue „a inova" în dauna limbii corecte; „dar medicii, de ce fumează? " este o scuză similară, cunoscută în campania antitabagică actuală.

Atenție trebuie să acorde cultivării limbii și redacțiile revistelor, ca și editurile: cum nu tipăresc cu erori de ortografie, chiar dacă le au manuscrisele, tot astfel trebuie să corecteze și „inovațiile" lingvistice de tip „educațional". Din păcate, sînt reviste de pedagogie care tipăresc articole cu greșeli comune de vocabular, ca „anvisajarea școlii în sistemul social", „discrepanță frapantă între teorie și practică", „ruta elevilor în fluxul școlar" ș.a.

Și Ministerul Educației și Învățămîntului este interesat în cultivarea limbii, cu atît mai mult cu cît de aci au fost puse în circulație unele expresii ciudate, cum sînt: „curs fără frecvență" (construit similar lui „curs seral", dar este vorba de „secții fără frecvență" ale unor facultăți), „doctor-docent" — cu „docent" ca titlu științific (cînd *docere* înseamnă „a învăța pe alții" și „docent" e titlu didactic în toată lumea), de aci a pornit circulara cu „implementarea" formularelor tipizate ș.a. Tot aci sînt încă de corelat unele denumiri de instituții, ca „Editura didactică și pedagogică " (fiindcă „pedagogia" include „didactica") ș.a.

Iar pentru ca preocuparea pentru cultivarea limbii să nu rămînă doar o campanie este necesar ca — după exemplul Comisiei de cultivare a limbii de pe lîngă Prezidiul Academiei R.S.România — să se organizeze colective cu această sarcină la toate punctele de difuzare a oricărui fel de text, în special la edituri, în redacțiile revistelor și ziarelor, în ministere. Și mai trebuie ca articolele în sprijinul cultivării limbii să nu rămînă simple articole îngropate în colecțiile ziarelor și revistelor (cu atît mai puțin articole despre folosirea limbii !). Să se găsească forme de difuzare a acestor articole și mijloace de „cultivare a limbii".

ABATERI DE LA NORMELE SINTACTICE ÎN PRESĂ ȘI ÎN PUBLICISTICA ACTUALĂ *

DE

THEODOR HRISTEA

1. În cadrul acțiunii de cultivare a limbii, care a luat, în ultima vreme, o amploare fără precedent, s e m n a l a r e a și d i s c u t a r e a abaterilor de la normele gramaticale în vigoare sînt de o importanță atît de evidentă încît aceasta nu mai are nevoie de a fi demonstrată. Atunci cînd nu se justifică structural și nici nu contribuie în vreun fel oarecare la simplificarea comunicării, astfel de abateri trebuie, de bună seamă, *combătute*, deoarece ele tulbură unitatea limbii, generează o serie de confuzii și echivocuri sau împiedică pur și simplu realizarea unei exprimări corecte și elegante, spre care ar trebui să tindă fiecare dintre noi. Întrucît abaterile de ordin sintactic sînt mai frecvente și, îndeosebi, mai grave decît cele morfologice, discuția noastră se va limita numai la cele dintîi, pe care le vom urmări în presa zilnică centrală și în cîteva dintre publicațiile periodice mai importante.

2. Dintre numeroasele abateri de la normele sintactice, ne vom opri în primul rînd asupra d e z a c o r d u r i l o r g r a m a t i c a l e, care sînt încă destul de des întîlnite chiar în unele ziare și reviste de indiscutabil prestigiu. Cîteva dintre aceste dezacorduri sînt de-a dreptul surprinzătoare și ele arată pînă unde sînt împinse graba și neglijența cu care scriu anumiți gazetari și publiciști. Citățm numai o parte infimă dintre exemplele pe care le avem în vedere cînd facem o asemenea afirmație : „În ediția 1970/71, *oltenii* acumulează același număr de puncte în cele două stagiuni ale campionatului și își **îmbunătățește** locul final față de cel din clasamentul de toamnă" [1]; „*Armstrong* și *Aldrin* **știe** precis cum trebuie să-și împartă cele două ore și jumătate pe care le vor petrece pe Lună" [2]; „*Cablurile* de susținere ale unui lift de materiale **s-a rupt** și cabina a căzut de la etajul doi la parter" [3]; „Mi-**a trecut** pe sub ochi cîteva *scrisori* îndreptate de lucrători neamurilor nemîngîiate ale lui

---

* Materialul discutat în articolul de față a fost extras din diverse cotidiane și publicații periodice actuale, pentru care vom folosi următoarele abrevieri : AT. = „Ateneu" ; CONTEMP. = „Contemporanul" ; FL. = „Flacăra" ; FM. = „Femeia" ; IB. = „Informația Bucureștiului" ; I. LIT. = „Iașul literar" ; LL = „Limbă și literatură" ; LR = „Limba română" ; LUC. = „Luceafărul" ; LUM. = „Lumea" ; MAG. = „Magazin" ; RL = „România liberă" ; ROM. LIT. = „România literară" ; RT = „Radioteleșcoală" ; S. BĂN. = „Scrisul bănățean" ; SĂPT. = „Săptămîna" ; SC. = Scînteia" ; SP. = „Sportul" ; STE. = „Steaua" ; ȘT. = „Știință și tehnică" ; TȘ. = „Tribuna școlii" ; TRIB. ROM. = „Tribuna României" și VR = „Viața românească".

[1] SP., nr. 7287/8—I/1973, p. 3, col. 4.

[2] LUM., nr. 29/10—VII/1969, p. 22, col. 3.

[3] RL, nr. 8828/13—III/1973, p. 5, col. 5.

Sahia" [4]; „*Partidele* disputate în primul tur... **s-a încheiat** cu următoarele rezultate..." [5]; „Ce influență **a avut** asupra Dumneavoastră *lecturile* lui Jules Verne? [6]" etc. După cum se poate ușor observa, în ultimele exemple nu s-a făcut acordul între subiect (pe care l-am subliniat) și auxiliarul *a avea* la persoana a III-a plural a perfectului compus. Acest tip de dezacord (caracteristic îndeosebi vorbirii muntenești) era mult mai frecvent în secolul trecut, cînd a și fost insistent ridiculizat de către I. L. Caragiale [7].

3. Dintre numeroasele tipuri de acord greșit, cel prin atracție ne interesează cu precădere, fiindcă este foarte frecvent și îmbracă aspecte dintre cele mai variate. În sens larg, vorbim de acord prin atracție ori de cîte ori un cuvînt nu se acordă cu termenul pe care îl determină sau la care se referă, ci cu altul care se află mai aproape de el sau care se impune mai mult atenției [8]. Cel mai adesea este încălcată regula acordului dintre subiect și predicatul verbal sau nominal, cum dovedesc numeroasele exemple de felul celor care urmează: „*Frecvența* cariilor dentare **sînt date** de alimentația omului modern" [9]; „De subliniat că *promptitudinea* primelor îngrijiri și *calitatea* îngrijirii medicale **poate** reduce mortalitatea la jumătate..." [10]; „Același *tip* de erori **apar** și la copii în cursul însușirii limbii materne" [11]; „*Preferințele* pentru cuvîntul popular **este** *un* alt *element* comun celor doi scriitori" [12] etc.

Cu și mai multă ușurință se produce acordul prin atracție atunci cînd subiectul este pronumele *fiecare* sau *nici unul*, ambele urmate de un determinant la plural: „*Fiecare* din aceste explicații:... **sînt unilaterale**" [13] (în loc de *este unilaterală*, pentru că subiectul este pronumele nehotărît *fiecare* cu formă de singular). Într-un alt număr al aceleiași

---

[4] LUC., nr. 3/1958/, p. 14, col. 6.
[5] RL, nr. 9770/24—III/1976, p. 5, col. 4.
[6] MAG., nr. 828/18—VIII/1973, p. 4, col. 4.
[7] Astfel, la întrebarea adresată lui Jupîn Dumitrache de către Ipingescu: „**S-a luat** bagabonții și după dumneata?", acesta replică prompt: „**S-a luat** și *se ia*". Cam în același fel se exprimă și Mitică Pișculescu (în schița *Proces verbal*), care notează că „Lumea s-a grăbit și **a rămas** foarte multe imobile goale". Cf. și: „Cînd să-ți văz justaminte adresa mi-**a tăiat** drumul niște ciini" (Rică Venturiano); „Nu mi-**a sosit** încă oamenii" (Ghiță Pristanda); „**A** mai **pățit**-o și alții" (Agamiță Dandanache); „Eu n-am amăgit nici o femeie, ele m-**a amăgit** pe mine" (Crăcănel din *D-ale carnavalului*); „Și spițerii nu știu ce-**a făcut**, ce-**a turnat** pe bilet... și-n două minute **a ieșit** iar dungile la loc" (Pampon din piesa mai sus citată).
[8] Pentru o discuție instructivă asupra diverselor abateri de la regulile acordului, vezi îndeosebi Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"* (LRA), ediția a II-a, București, 1948, p. 411—433, și *Limba română contemporană* (LRC), ediția a II-a, București, 1956, p. 571—591. Pentru acordul după înțeles, vezi, de asemenea, Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 340—347, și bibliografia citată acolo. Problemele acordului gramatical sînt pe larg discutate și în *Gramatica limbii române* (ediția a II-a), București, 1966 (mai ales în volumul al II-lea, p. 80—81, 105—114, 143—147 etc.). Multe greșeli de acord (inclusiv din presă) au fost semnalate în diverse lucrări de cultivare a limbii. Vezi în special Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*, București, p. 37 urm., și volumul colectiv *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, București, 1973 (p. 241—255).
[9] RL, nr. 8201/7—III/1971, p. 7, col. 2.
[10] RL, nr. 9171/20—IV/1974, p. 2, col. 6.
[11] LL, nr. 3/1973, p. 601.
[12] I. LIT., nr. 1/1957, p. 90.
[13] ROM. LIT., nr. 33/13—VIII/1970, p. 10, col. 5.

publicații se poate citi : „*Nici unul* dintre cei plecați nu **s-au mai întors** în noaptea aceea..." [14] (în loc de nu *s-a mai întors*, cu verbul auxiliar la pers. a III-a singular). În cazurile de acest fel și în altele similare, consecința atracției exercitate asupra predicatului de cuvîntul învecinat poate fi un dezacord în număr, un dezacord în persoană, iar mai rar chiar un dublu dezacord, adică atît în număr, cît și în persoană. Citățm un singur exemplu din această ultimă categorie : „*Fiecare* dintre noi **am trăit** emoții dintre cele mai intense urmărind meciul pe micul ecran..." [15]. Multe acorduri prin atracție se datoresc, desigur, insuficientei cunoașteri a regulilor gramaticale, însă, în unele cazuri, graba și neglijența despre care vorbeam sînt principalele cauze ale acestor prea frecvente greșeli sintactice. Că neglijența are, adeseori, un rol hotărîtor în producerea fenomenului de care ne ocupăm ne-o dovedește faptul că acordurile prin atracție nu lipsesc nici din scrisul unor lingviști : „*Nici unul* din adverbele subliniate **nu au** o funcție sintactică..." [16] ; „*Căutarea* de criterii mai sigure **au determinat** pe Porzig și Jolles să reducă noțiunea de cîmp (Feldbegriff) la minimum" [17] etc.

4. Un foarte frecvent aspect al acordului prin atracție se întîlnește la pronumele relativ **care**, atunci cînd acesta funcționează ca atribut pronominal în cazul genitiv pe lîngă un substantiv din aceeași propoziție. În mod normal, substantivul determinat de pronumele *care* este situat după acesta din urmă, în timp ce termenul pe care același pronume îl înlocuiește se află în propoziția anterioară. De exemplu : „Am ascultat o conferință *al cărei* obiect a fost foarte interesant" ; „Există munți *ale căror* piscuri sînt veșnic înzăpezite" etc. Precum se vede, pronumele *care* trebuie să se acorde în gen și număr cu substantivul căruia îi ține locul și care se află în propoziția regentă : *conferință* **al cărei** *obiect*, *munți* **ale căror** *piscuri*, *părinte* **al cărui** *copil* etc. Prin atracție, *care* se acordă, în mod greșit, cu substantivul următor, nu cu cel regent, pentru simplul motiv că primul este mai aproape de el și face parte din aceeași propoziție. Iată numai cîteva dintre numeroasele exemple care arată cu cîtă ușurință se poate produce acest tip de acord în scrisul neîngrijit : „Alături de Dobrin s-au impus Troi, **a cărei** reintrare ne bucură, Radu, Jercan, Mustățea și Vlad" ; „O pictură **al cărui** preț estimativ se situa, în catalog, între 400 000 și 500 000 dolari..." ; „Este imaginabilă greutatea sarcinii ce revine juriului **a cărei** conducere a fost încredințată... cunoscutei actrițe Jeanne Moreau" ; „Părinții... au ajuns la o înțelegere cu societatea producătoare... pe baza unei indemnizații **al cărui** nivel n-a fost dezvăluit". Toate aceste citate provin din același cotidian[18], dar multe fapte similare se întîlnesc și în alte ziare sau reviste. Cf. : „în volumul *Nimeni n-a rîs de Columb* **a cărei** traducere românească se află sub tipar" [19] sau „asociația « România » **al cărui** membru a fost" [20]. Din

[14] ROM. LIT., nr. 35/24—VIII/1972, p. 5, col. 2.
[15] În revista „Cutezătorii", nr. 12 (183) din 25.III/1971, p. 10, col. 2.
[16] Vezi LR, nr. 5/1964, p. 435.
[17] *Ibidem*, nr. 1/1969, p. 29.
[18] Vezi RL, nr. 9024/28—X/1973, p. 5, col. 5 ; nr. 9332/25—X/1974, p. 8, col. 8 ; nr. 9482/19—IV/1975, p. 6, col. 8 și nr. 9560/21—VII/1975, p. 6, col. 8.
[19] LUM., nr. 45/30—X/1969, p. 25, col. 1.
[20] TRIB. ROM., nr. 1/15—XI/1972, p. 9, col. 2.

motive ușor de înțeles, materialul de care dispunem nu poate fi folosit aici în întregime. El este însă extrem de bogat și ne-a condus la concluzia că greșeala constînd în acordarea lui *care* cu substantivul următor (în loc de cel precedent) este atît de răspîndită în exprimarea orală și în cea scrisă încît se poate vorbi de o adevărată tendință în sintaxa limbii române contemporane [21]. În continare dăm și exemple de fraze în care se comite o dublă greșeală de acord, și anume : una legată de pronumele relativ în discuție, iar alta de articolul posesiv care îl precedă : „El nu este angajat într-o cercetare **a cărui** rezultat este imposibil să-l știi dinainte" [22]; „declarație care a avut un profund ecou pozitiv asupra situației internaționale și **a cărui** program constructiv a fost pe deplin confirmat de viață" [23]. În ambele cazuri este corect spus *al cărei*, pentru că pronumele relativ se acordă în gen și în număr cu substantivul din propoziția precedentă, în timp ce articolul posesiv sau genitival trebuie acordat (tot în gen și în număr) cu substantivul din aceeași propoziție.

5. După cum s-a mai subliniat, acordul prin atracție este foarte des întîlnit la a d v e r b , care este asimilat, în felul acesta, cu un adjectiv variabil. Se pot cita suficiente exemple din care să rezulte că existența în frază a unui adjectiv sau participiu verbal la plural atrage după sine adjectivarea adverbului precedent și acordarea lui în număr și în gen cu cel dintîi. Este de la sine înțeles că acordul în număr și mai ales în gen se produce nu numai sub influența adjectivului imediat următor, ci și a substantivului sau pronumelui la care acesta se referă și care, de multe ori, poate fi chiar subiectul exprimat sau subînțeles al propoziției. La faptele cunoscute din lucrările pe care le-am citat, adăugăm altele, care arată cît de puternică este această tendință, adeseori relevată : „stabilindu-se, în acest mod, criterii **riguroase** științifice" [24]; „Presa braziliană critică în termeni **destui** de severi comportarea echipei naționale de fotbal..." [25]; „Din **cîte** sîntem informați, federația română va înainta forurilor internaționale o contestație în legătură cu acest caz" [26]; „Foarte adesea « abstragerea » artistului este o ipocrizie, căci nu există vreunul care să nu dorească a fi cunoscut de **cîți** mai mulți" [27]; „Nu putem reproșa nimic mașinii **noi** apărute" [28]; „În S.U.A., anual 500 de **noi-născuți** prezintă aceste simptome" [29]. Cf. și „cărți **noi** apărute în Editura medicală" (RL, nr. 8436/7—XII/1971, p. 5, col. 32), în loc de „cărți *nou*

---

[21] Pentru alte fapte și pentru o constatare asemănătoare, vezi prima lucrare citată a acad. Iorgu Iordan (adică LRA, p. 324—325). Cu privire la greșita acordare a pronumelui *care*, acad. Iorgu Iordan a remarcat cel dintîi marea frecvență a fenomenului, precum și faptul că el „se răspîndește sub ochii noștri cu o vigoare neobișnuită". De aceea am fost foarte surprinși constatînd că unele lucrări mai ample de cultivare a limbii române (ca aceea a Valeriei Guțu Romalo) nu înregistrează această tendință și nici nu dau măcar un exemplu de greșită folosire a lui *care*, în condițiile pe care le-am arătat.

[22] ROM. LIT., nr. 25/21—VI/1973, p. 2, col. 3.

[23] CONTEMP., nr. 16(1175) din 18—IV/1969, p. 1, col. 5.

[24] RL, nr. 8370/21—IX/1971, p. 1, col. 2.

[25] RL, nr. 9183/4—V/1974, p. 5, col. 8.

[26] IB, nr. 6506/5—VIII/1974, p. 3, col. 2.

[27] CONTEMP., nr. 4/26—I/1962, p. 1, col. 5.

[28] CONTEMP., nr. 4/23—I/1970, p. 10, col. 3.

[29] FM., nr. 12/1973, p. 34, col. 3.

apărute", adică publicate de curînd. Cît privește pe **nou-născut**, acesta este un cuvînt compus format din adverbul *nou* și din adjectivul de origine verbală *născut* (după modelul fr. *nouveau-né*). Fiind adverb, *nou* trebuie să rămînă și în cazul de față invariabil în cursul declinării. Din limba vorbită ne sînt cunoscute exprimări de felul următoarelor: „Participanții la discuții au fost **puțini** numeroși"; „Cei de față au fost **unanimi** de acord"; „Sarcinile sînt **grele** de realizat"; „Problemele sînt **dificile** de rezolvat"; „Au sosit **atîți** de mulți musafiri" ș.a.m.d. În toate cazurile pe care le-am citat, cuvintele evidențiate au valoare de adverb, deci trebuie să se comporte asemenea celorlalte părți de vorbire lipsite de flexiune.

6. În cazul lui *puțin* am întîlnit și fenomenul invers, adică utilizarea adverbială a acestui cuvînt, acolo unde contextul reclamă folosirea lui adjectivală: „Că Whitman a intuit ca **puțin** alții... ceea ce este caracteristic sufletului omenesc, nu e nevoie să mai arătăm" [30]. După părerea noastră, de data aceasta avem de-a face cu o reacție de tip hipercorect față de o greșeală de limbă frecventă, iar pentru unii și supărătoare. Pentru a înțelege justețea acestei interpretări, e necesar să subliniem că fenomenul *hipercorectitudinii sintactice* (căruia îi vom consacra un studiu special) este mult mai răspîndit decît ne-am putea închipui și el cunoaște anumite aspecte pe care nimeni nu le-a cercetat [31]. În domeniul sintaxei, cele mai multe construcții de tip hipercorect se explică tocmai prin teama de a nu produce, cumva, un dezacord gramatical. Deși ar putea părea de prisos, subliniem, totuși, că greșelile pe care le vom semnala se datoresc nu numai „excesului de zel (concretizat în grija exagerată față de corectitudinea lingvistică), ci și insuficientei stăpîniri a normelor sintactice. Iată mai întîi cîteva citate dintr-un cotidian, ai cărui colaboratori nu excelează, în toate cazurile, prin acuratețea exprimării: „Mie mi se pare că acestea sînt și ele simple înșirări, din care **nu se scot** în evidență care sînt îndatoririle principale și specifice ale sindicatelor"; „Femeilor gravide cărora li **s-au determinat** grupa sanguină anterior... li se recomandă să se adreseze medicilor..."; „Secțiilor medicale ale institutului li **se pot** adresa orice persoană în vîrstă de peste 60 de ani..."; „Glover Miller din Aspermont, Texas, își amintește și acum perfect cum a fost în ziua aceea, deși de atunci **au trecut** mai bine de un secol..." [32]. În același cotidian (vezi nr. 8575 din 25—V/1972, p. 5, col. 4) se poate citi despre „avertizarea populației asupra efectelor pe care consumul abuziv și rațional de dulciuri *îl* **au** asupra dentiției". De data aceasta, verbul a fost pus la plural pentru că s-a avut în vedere existența unui așa-zis „subiect logic multiplu" (*consumul abuziv* și *consumul rațional)*, însă contextul arată limpede că, din punct de vedere gramatical, ne aflăm în fața unui dublu atribut adjectival („consum *abuziv* și *ne-*

---

[30] S. BĂN., nr. 10/1956, p. 71.

[31] Pentru o privire de ansamblu asupra acestui fenomen complex, vezi lucrarea noastră *Probleme de etimologie*, București, 1968 (p. 277—315 și, mai recent, articolul *Hipercorectitudinea în limbă* (ROM. LIT., nr. 10/4—III/1976, p. 8). Cîteva exemple clare de hipercorectitudine sintactică citează acad. Iorgu Iordan în LRA (p. 427) și în LRC (p. 605).

[32] Vezi RL, nr. 8142/13—II/1971, p. 4, col. 8; nr. 8577/23—V/1972, p. 2, col. 4; nr. 9068/19—XII/1973, p. 5, col. 5, și nr. 9577/9—IX/1975, p. 6, col. 8.

rațional"). Dacă la cele spuse mai adăugăm că (în aceeași frază !) și pronumele *îl* este greșit folosit în locul lui *le*, atunci sîntem pe deplin edificați asupra felului de a scrie al unor gazetari „de profesie" sau numai improvizați [33]. În continuare semnalăm noi erori din categoria celor amintite, fără să le mai comentăm întotdeauna foarte pe larg: „**Nu s-au găsit** nici un fel de urme" [34] (în loc de *nu s-a găsit*, pentru că subiectul este substantivul *fel*, nu *urme*); „Cînd fiul (fiica) lui **stau** în fața ecranului sau ascultă radioul..., și școala, și familia vor fi în cîștig" [35]; „Ceea ce pare însă că într-adevăr îi **unesc** sînt pasiunea și izolarea lor" [33]; „Progresul tehnic rapid... a determinat necesitatea utilizării unor minerale și roci comune, cărora, în trecut, **nu** li **se dădeau** atenția cuvenită..." [37]; „**Au fost terminate** primul microraion, cuprinzînd blocuri cu 780 apartamente, o grădiniță de copii și un complex comercial" [38] etc. Pentru cine stăpînește sintaxa limbii române este ușor de observat că în nici unul dintre exemplele citate nu avem de-a face cu un subiect care să reclame folosirea verbului predicativ la plural. Cît privește ultima frază, corect gîndită și redactată, ea ar trebui să aibă următoarea înfățișare: „*A fost terminat* primul *microraion*, care cuprinde blocuri cu 780 [de] apartamente, o grădiniță de copii și un complex comercial". În urma acestei precizări este mai mult decît limpede că subiectul frazei nu este multiplu, deoarece *grădinița* și *complexul* sînt (asemenea *blocurilor*) elemente componente ale microraionului, nu lucruri diferite de acesta.

Tot ca un exemplu de hipercorectitudine sintactică vom interpreta și o exprimare de felul lui: „Iser utilizează **cele mai adesea** culoarea într-o strictă subordonare față de volum" [39]. Cf. și: „(existență) **cele** *mai adesea* precară și dubioasă" (în VR, nr. 1/1966, p. 99, col. 2). În ambele cazuri este corect **cel** *mai adesea*, deoarece articolul demonstrativ servește aici la formarea superlativului relativ al unui adverb. Numai cînd însoțește un adjectiv și ajută la construirea superlativului relativ al acestuia, articolul demonstrativ sau adjectival își schimbă forma în funcție de genul și numărul substantivului următor sau precedent (care este în același timp genul și numărul adjectivului determinant): *cel* mai frumos om/oamenii *cei* mai frumoși; casa *cea* mai înaltă/*cele* mai înalte case etc. Din păcate, această elementară regulă este uitată, cîteodată, chiar de către unii lingviști, ceea ce explică exprimări de felul acesteia: „Dintre cuvintele împrumutate, **cele** mai repede se adaptează la sistemul limbii cele « populare » "[40]. Ultimul citat pe care îl mai dăm (înainte de a trece la o altă problemă) conține o greșeală, explicabilă în primul rînd prin reacția față de folosirea articolului posesiv sau genitival sub forma lui invaria-

---

[33] O greșeală de aceeași natură cu cea semnalată mai sus descoperim și în prefața la versiunea românească a romanului *La răscruce de vînturi* (ELU, 1968) de Emily Brontë: „*Îmbinarea* prezentării realiste cu simbolismul popular și romantic **dau** operei sale caracterul complex și contradictoriu, dar și poezia sa unică" (p. 14).

[34] MAG., nr. 619/16—VIII/1969, p. 3, col. 5.

[35] RT, nr. 36/7—20—I/1974, p. 32, col. 3.

[36] FL., nr. 47 (963)/17—XI/1973, p. 20, col. 1.

[37] ȘT., nr. 2/1976, p. 30, col. 1.

[38] SC., nr. 8314/22—I/1970, p. 5, col. 7.

[39] STE., nr. 5/1958, p. 51.

[40] Vezi LR, nr. 1/1959, p. 100, col. 2.

bilă, care este **a** și care coincide cu prepoziția omonimă, construită cu acuzativul: „[Volumul] cuprinde comunicările științifice **ale** 82 de cadre didactice și vizează același scop..." [41]. În cazul de față, greșeala comisă a fost mult ușurată de faptul că autorul frazei citate ignorează, desigur, existența prepoziției *a* și funcțiunea ei de a servi la formarea unei construcții care are valoare de genitiv („comunicările *a* 82 de cadre didactice").

7. În continuare ne vom ocupa foarte pe scurt de acordul logic, semantic sau după înțeles, care se întîlnește și în alte limbi, cum sînt latina, franceza, engleza etc. Acest tip de acord (care este, în general, acceptabil) are loc, mai întîi, atunci cînd subiectul propoziției este exprimat printr-un substantiv la singular, dar cu sens colectiv și urmat de un determinant la plural: „*O mulțime* de oameni *au pierit* în război"; „*Majoritatea* studenților *primesc* bursă (nu *primește* bursă, deși subiectul este substantivul *majoritate*, cu formă de singular). În astfel de cazuri, pluralitatea este exprimată de întreaga sintagmă *majoritatea studenților* sau, în primul caz, de *o mulțime de oameni*. Tocmai de aceea asemenea acorduri sînt considerate corecte, cu toate că între predicat și subiect se realizează exclusiv o potrivire logică, nu și una formală sau gramaticală. Din punctul de vedere care ne interesează aici, merită să fie reținută și părerea acelor lingviști care au studiat temeinic principalele tendințe ale limbii române contemporane. Astfel, referindu-se la situațiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv sau partitiv la singular, dar însoțit de un substantiv la plural (cu funcție de atribut), acad. Iorgu Iordan observă cu multă dreptate: „Tendința limbii noastre de astăzi, care mie mi se pare că se conformează structurii gramaticale, așa cum o cunoaștem din evoluția ei de veacuri, merge în sensul preferării pluralului. De ex.: *S-au constatat* o serie de lipsuri (în LRC, p. 573). O precizare similară face și acad. Al. Graur (în *op. cit.*, p. 342): „Se poate zice *a venit o mulțime de oameni* și *au venit o mulțime de oameni* (vezi Ad., 27.XI.1936). Preferința vorbitorilor actuali merge spre formula a doua (la fel se zice *un număr de acte au fost întocmite*), *o mulțime* fiind simțit ca un numeral, astfel că adevăratul subiect rămîne *oameni*". În continuare citățm o serie de exprimări incorecte (sau care lasă impresia unor greșeli de limbă), tocmai pentru că cei care scriu astfel nu înțeleg, nu știu sau nu acceptă pur și simplu acordul după înțeles, nici chiar acolo unde el este dictat de logică și reclamat de simțul lingvistic al vorbitorilor: „Majoritatea membrilor echipajului și-**a chemat** soțiile și copiii la Galați" [42]; „Marea majoritate a stilisticienilor **se oprește** la faptul de limbă și astfel **menține** riguros stilistica în cadrul lingvisticii" [43]; „În mod practic, astăzi, numai un sfert din publicațiile științifice **servește** efectiv altor savanți sau tehnicieni" [44]; „Într-o scrisoare sosită la redacția noastră, ni **se aducea** la cunoștință o serie de abateri săvîrșite de învățătorul V.P...." [45]; „Și a pornit cu tractorul direct

[41] RL, nr. 8841/28—III/1972, p. 5, col. 6.
[42] MAG., nr. 616/26—VII/1969, p. 31, col. 1.
[43] VR, nr. 1/1968, p. 75, col. 1.
[44] CONTEMP., nr. 15 (1222)/10—IV/1970, p. 9, col. 2.
[45] TȘ, nr. 88/24—III/1973, p. 14, col. 1.

spre un grup de cooperatori care **lua** masa la umbra unui pom" [46]; „La Craiova, una sută de mii de olteni **se pregătește** să sărbătorească mîine cununa dulce a izbînzii echipei Universitatea" [47] etc. Mai supărătoare decît aceste greșeli (pentru care există, totuși, o motivare gramaticală) sînt inconsecvențele care se întîlnesc la una și aceeași persoană, iar, cîteodată, chiar în interiorul aceleiași fraze: „Grupul de agenți militari **încătușară** pe toți cei surprinși înăuntru și **răscoli** apoi întreg apartamentul" [48]. Ultimul exemplu pe care îl mai citățm este tot un caz de acord logic (în sensul cel mai larg al cuvîntului), însă, de data aceasta, el s-a făcut ținîndu-se seamă de sex sau genul natural, ceea ce este indiscutabil greșit și echivalează cu un dezacord din punctul de vedere al genului gramatical: „La vernisaj au fost **prezenți** *personalități* ale vieții științifice și culturale, precum și reprezentanți ai ambasadei române la Praga" [49].

8. În presa și în publicistica noastră actuală se mai întîlnesc și alte abateri de la normele sintactice în vigoare, dar nu le putem examina aici pe toate. Multe dintre ele sînt legate, spre exemplu, de topică sau de concordanța timpurilor, iar și mai multe reprezintă anacoluturi, de care ne vom ocupa într-un articol special consacrat acestei probleme.

---

[46] RL, nr. 8363/12—IX/1971, p. 2, col. 6.
[47] SĂPT., nr. 186/28—VI/1974, p. 8, col. 4.
[48] STE., nr. 10/1957, p. 60.
[49] RL, nr. 7747/16—IX/1969, p. 6, col. 5. Pentru unele fapte similare, vezi Iorgu Iordan, LRA (p. 425—426), și Al. Graur, *op. cit.*, (p. 346). La bibliografia problemei discutate aici, mai adăugăm: Al. Graur, *Acordul după înțeles* (în VR, nr. 11/1937, p. 76—85) și D. Crașoveanu, *Extinderea acordului după înțeles* (în LR, nr. 6/1969, p. 545—549). Pe baza unui mare număr de fapte (îndeosebi din presa de informație), ultimul autor constată că acordul după înțeles este cel mai frecvent și, uneori, singurul admis „în situațiile în care verbul-predicat apare la diateza pasivă" (p. 546). De exemplu: „...o bună *parte din brațele* de muncă **au fost dirijate** la săpatul canalelor pentru irigat" (în SC., nr. 8041/20—IV/1969, p. 3).

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ (BRL, 18, 1975)

DE

ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ŢARA NOASTRĂ DE LA 1 IANUARIE PÎNĂ LA 31 DECEMBRIE 1975 *

I. *Documentare şi informare* 368

1. Bibliografii 368
2. Periodice 370
3. Volume omagiale, culegeri etc. 371
4. Semnalări, referate etc. 371
5. Indici, sumare, schimburi de cărţi 371

II. *Generalităţi* 372

1. Congrese, conferinţe, colocvii, simpozioane etc. 372
2. Dări de seamă, cronici 373

III. *Lingvistică generală* 373

1. Lingvistică teoretică 373
2. Lingvistică matematică şi aplicată 381

IV. *Limba română* 383

1. Generalităţi 383
2. Istoria lingvisticii româneşti 385
3. Istoria limbii 387
4. Dialectologie 390
   a. Generalităţi 390
   b. Graiurile dacoromâne 390
   c. Aromână 392
   d. Meglenoromână 392
   e. Româna peste hotare 392
5. Filologie 393
6. Fonetică şi fonologie 398
7. Gramatică 398
   a. Generalităţi 398
   b. Morfologie 399
   c. Sintaxă 400
8. Lexicologie 400
   a. Semantică 400
   b. Formarea cuvintelor 402
   c. Etimologii 403
   d. Lexicografie 404

* Au fost incluse şi titluri din anii precedenţi, reprezentînd lucrări care nu ne-au parvenit la timp.

9. Limbă literară 409
a. Generalităţi 409
b. Stilistică, poetică, limba scriitorilor etc. 409
c. Cultivarea limbii 413
10. Onomastică 415
a. Generalităţi 415
b. Antroponimie 415
c. Toponimie 415
11. Ortografie şi ortoepie 416

V. *Balcanistică* 416
VI. *Filologie clasică* 417
VII *Germanistică* 419
VIII. *Orientalistică* 421
IX. *Romanistică* 422
X. *Slavistică* 426
XI. *Limba albaneză* 428
XII. *Limba maghiară* 428
XIII. *Limbi caucaziene* 431
XIV. *Limbi chino-tibetane* 431
XV. *Limbi indiene* 431
XVI. *Limbi indo-europene* 431
XVII. *Limbi kipceako-bulgare* 432
XVIII. *Limbi oguzo-seldjuce* 432
XIX. *Limbi polineziene* 432
XX. *Limbi semitice* 432
XXI. *Limbi uralo-altaice* 433
XXII. *Metodica predării limbilor* 433

1. Generalităţi 433
2. Limba română 433
3. Limbi străine 435
4. Manuale, ghiduri etc. 437

XXIII. *Diverse* 439
XXIV. *Aniversări* 440
XXV. *In memoriam* 441

Abrevieri 441
Indice alfabetic al bibliografiei 446
a. Autori 446
b. Cuvinte 458

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE*

1. BIBLIOGRAFII

1. BĂLU, ION, *G. Călinescu 1899—1965*. Biobibliografie, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 680 [—681] p.
2. CARABULEA, E., POPESCU-MARIN, M., *Bibliographie des travaux du professeur A. Graur* [1970—1974], RRL, **20**, nr. 4, 1975, 313—319.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2.
3. GROSSMANN, MARIA, MAZZONI, BRUNO, *Bibliographie de phonologie romane*, Paris, Mouton — Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 115 p. (= **Janua Linguarum**. Studia memoriae Nicolai Van Wijk dedicata. Edenda curat C. H. Van Schooneveld, Indiana University, Series Practica, 232).
Vezi şi nr. 27.
4. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, *Bibliografie selectivă* [de sociolingvistică], Sociolingvistica, 1975, 276—278.

5. MUNTEANU, ALEXANDRU-ARMAND, *Ghid bibliografic, pe teme şi probleme, din publicaţiile revistelor bisericeşti patriarhale (Continuare—Anexe)*, BO, **93**, nr. 1—2, 1975, I—XXXI.
6. NEDELCOVICI, V., POPESCU, E., PROTOPOPESCU, C., *Cartea românească veche în lume. Bibliografie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 440 p.
Vezi şi nr. 19.
7. NICOLESCU, AUREL, *Bibliographie des travaux du professeur A. Rosetti 1965—1975*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 445—449.
Vezi BRL, **9**, 1966/1967, nr. 1071.
8. POPA, ELEONORA, DĂNĂILĂ, I., *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **17**, 1974), LR, **24**, nr. 4, 1975, 349—434.
9. SALA, MARIUS, *Bibliografia lucrărilor de onomastică apărute în România — 1970—1974*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 267—275.
10. ŞTEFAN, ALEXANDRA, FISCHER, I., *Bibliografia clasică românească (1973)* [411 titluri], StCl, **16**, 1975 [pe copertă : 1974], 281—301.
11. * * * *Al. Rosetti — bibliografie selectivă*, RLit. **8**, nr. 42, 1975, 14.
12. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din publicaţii periodice şi seriale* [signaletică], Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, [Bucureşti], **22**, nr. 9—24, 1974, **23**, nr. 1—7, 1975.
13. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărţi, albume, hărţi* [signaletică], Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, [Bucureşti], **24**, nr. 1—24, 1975.
14. * * * *Convorbiri literare. Bibliografie*, Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 539 [—540] p. [pentru lingvistică vezi nr. 1979—2145, p. 203—216].
15. * * * *Dosoftei, 1624—1693. Biobibliografie.* Biblioteca Centrală Universitară Bucureşti şi Comisia Naţională a R. S. România pentru UNESCO, Bucureşti, 1974, XXX+101 [—102] p.
Vezi şi nr. 20, 24, 25.
16. * * * *Mihai Eminescu (1850—1889) — 125 de ani de la naşterea poetului român*, AnivCult, **11**, nr. 1, 1975, 27—61 [bibliografia la p. 35—59].
17. * * * *Pierre Athanase Larousse (1817—1875) — 100 ani de la moartea filologului şi lexicografului francez*, AnivCult, **11**, nr. 1, 1975, 9—13 [bibliografia la p. 12—13].

★

Vezi şi nr. 388, 422, 1069.

Recenzii

18. ANDREESCU, ŞTEFAN, Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească — secolul al XVI-lea* (La bibliographie philologique roumaine — le XVIe siècle), Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 192 p., RRH, **14**, nr. 2, 1975, 391.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 2.
19. ANGHELESCU, M., V. Nedelcovici, E. Popescu, C. Protopopescu, *Cartea românească veche în lume. Bibliografie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 440 p., RITL, **24**, nr. 4, 1975, 590—591.
Vezi nr. 6.
20. CERNOVODEANU, PAUL, *Dosoftei 1624—1693. Biobibliografie*, Bucureşti, 1974, XXX + 101 [—102] p. + il. (Biblioteca Centrală Universitară Bucureşti şi Comisia Naţională a R. S. România pentru UNESCO), RI, **28**, nr. 7, 1975, 1142—1143.
Vezi nr. 15.
21. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Opera lui Mihai Eminescu, Ion Creangă, Liviu Rebreanu pe meridianele lumii*. Lucrări separate şi antologii. Cercetare bibliografică. Cuvînt înainte de prof. dr. docent Al. Piru, Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, 1973 (litografiat), X + 292 [—293] p., LR, **24**, nr. 5, 1975, 563—566.
22. FOCHI, ADRIAN, *Südosteuropa*. Bibliographie. Band IV 1961—1965. Herausgegeben von Südost-Institut — München. Dans la rédaction de Gertrude Krallert-Sattler. Munich, 1971, 695 p., RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 157.

23. MIHĂESCU, H., A. Kostallari, *Les études linguistiques en Albanie. Sources, problèmes, résultats*, dans *Actes du IIe Congrès International d'Études du Sud-Est Européen*, tome I, Athènes, 1972, p. 417—436, RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 154—155.
24. NICOLESCU, AUREL, *Dosoftei, 1624—1693. Biobibliografie*, Bucureşti, 1974, 101 p., LR, **24**, nr. 2, 1975, 173—174.
Vezi nr. 15.
25. OPRIŞA-LONGIN I., *Dosoftei (1624—1693). Biobliografie*, Bucureşti, 1974, MB, **24**, nr. 10—12, 1974, 761—763.
Vezi nr. 15.
26. RIZESCU, I., Gheorghe Chivu — Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 192 p., LR, **24**, nr. 1, 1975, 81—82.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 2.
27. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Maria Grossmann, Bruno Mazzoni, *Bibliographie de phonologie romane*, Haga — Paris, Mouton, 1974, 115 p. (= **Janua Linguarum**. Series Practica 232), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 77—78.
Vezi nr. 3.

★

Vezi şi nr. 626, 628, 1117.

2. PERIODICE

28. *Analele Universităţii Bucureşti, Filologie*, Bucureşti, **24**, 1975.
29. *Cercetări de lingvistică*, Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **20**, nr. 1, 2, 1975.
Vezi şi nr. 52.
30. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **18**, nr. 1, 2, 1975.
31. *Limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **24**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1975.
Vezi şi nr. 50, 51, 55.
32. *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj-Napoca, **19**, nr. 1, 1975.
Vezi şi nr. 38, 39.
33. *Revue des études sud-est européennes*, Académie des Sciences Sociales et Politiques, Institut d'études sud-est européennes, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **13**, nr. 1, 2, 3, 4, 1975.
Vezi şi nr. 53.
34. *Revue roumaine de linguistique*, Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, **20**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1975; numărul 6 are şi titlul *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*.
Vezi şi nr. 272.
35. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*. Series Philologia, Cluj-Napoca, **20**, 1975.
36. *Studii şi cercetări lingvistice*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **26**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1975.
Vezi şi nr. 49, 269.

Recenzii

37. A. G., *Analele Universităţii din Timişoara*. Seria ştiinţe filologice (Jahrbücher der Universität von Temesvar. Reihe der philologischen Wissenschaften), Bd. IX, 1971, 357 Seiten, Bd. X, 1972, 370 Seiten, FVL, **18**, nr. 2, 1975, 117—118.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 23 şi **17**, 1974, nr. 35.
38. BEKE, GYÖRGY, *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények* [**19**, nr. 1, 1975], A Hét, **6**, nr. 36, 1975, 5.
Vezi nr. 32.

39. David, Gyula, *Bepillántas a műhelybe* [*Nyelv-és irodalomtudomanyi közlemények* nr. 1, 1975], Útunk, 30, nr. 40, 1975, 6.
Vezi nr. 32.

★

Vezi și nr. 257.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI ETC.

40. * * * *Caietele Mihai Eminescu.* Studii, articole, note, documente iconografe și bibliografie prezentate de Marin Bucur, București, Editura Eminescu, 1, 1972; 2, 1974; 3, 1975.
41. *Limbă și literatură*, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, 1, 2, 1975.
Vezi și nr. 42, 45.

Recenzii

42. Anghelescu, Mircea, *„Limbă și literatură"*, nr. 1 (1975), RITL, **24**, nr. 4, 1975, 595.
Vezi nr. 41.
43. Frățilă, V., *Studii lingvistice*, Orizont, **26**, nr. 27, 1975, 5.
44. Kelemen, B., *Synchronischer und diachronischer Sprachvergleich.* Bericht über die Wissenschaftliche Arbeitstagung zu Ehren des 150. Geburtstages von August Schleicher. Herausgegeben von: Prof. Dr. Harry Spitzbardt. Sektion Sprachwissenschaft. Friedrich Schiller Universität, Jena, 1972, 222 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 227—228.
45. Mihai, B., *Limbă și literatură*, Forum, **17**, nr. 6, 1975, 60.
Vezi nr. 41.

4. SEMNALĂRI, REFERATE ETC.

46. Tanașoca, Nicolae-Șerban, Lăzărescu, Radu, *Exposition de livres au III-e Congrès international d'études du sud-est européen*, RESEE, **13**, nr. 2, 1975, 288—311.
47. * * * *Nouvelles de l'éditions*, RR, **29**, nr. 1, 1975, 154—158; nr. 2, 1975, 156—159; nr. 3, 1975, 158—159; nr. 4, 1975, 156—159.
48. *Romanian Books.* Quarterly Review brought out in English and French by the Publishing Centre, Bucharest, nr. 1, 2, 3, 4, 1975.

5. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRȚI

49. Catrani Popescu, Mioara, *Indicele revistei pe anul 1975*, SCL, **26**, nr. 6, 1975, 637—671.
Vezi nr. 36.
50. * * * *Cărți și reviste primite la redacție*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 89; nr. 4, 1975, 347.
Vezi nr. 31.
51. * * * *Indicele revistei pe anul 1975*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 633—671.
Vezi nr. 31.
52. * * * *Indicele volumului al XX-lea*, CL, **20**, nr. 2, 1975, 231—246.
Vezi nr. 29.
53. * * * *Livres reçu*, RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 159—161; nr. 2, 1975, 337—339; nr. 3, 1975, 503—507; nr. 4, 1975, 649—651.
Vezi nr. 33.
54. * * * *Publicații primite în redacție între 1 ianuarie și 31 decembrie 1973*, StCl, **16**, 1974, 387—389.
55. * * * *Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1975*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 629—631.
Vezi nr. 31.

II. *GENERALITĂȚI*

1. CONGRESE, CONFERINȚE, COLOCVII, SIMPOZIOANE ETC.

56. ALEXANDRESCU, SORIN, *Le première colloque international sur la langue et littérature roumaines, Amsterdam, 21—23 mars 1974*, CRET, nr. 3, 1975, 138—140.
57. ANGHELESCU, MIRCEA, *Al III-lea simpozion iugoslavo-român* [Zrenjanin, R. S. F. Iugoslavia, 9—13 octombrie 1974], LR, **24**, nr. 2, 1975, 171—172.
58. BERINDEI, DAN, *Sesiunea „Constituirea literaturilor naționale și codificarea limbilor naționale" — Bressanone (Italia, 28 sept. — 4 oct. 1964)*, RI, **28**, nr. 1, 1975, 111—112; version française RRH, **14**, nr. 1, 1975, 150.
59. CEAUȘESCU, NICOLAE, *Message adressé par le Président de la République Socialiste de Roumanie aux participants au III-ème Congrès International d'Études Sud-Est Européennes*, RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 3—4.
60. DIACONESCU, MIHAIL, [La rubrica : Centre de studii românești] *Sesiunea de la Universitatea Humboldt — Berlin*, TribRom, **4**, nr. 55, 1975, 11.
61. DOROBĂȚ, ANA, *Cursurile de perfecționare de la Sèvres*, LMȘ, 1975, 157—160.
62. DUMITRESCU, DOMNIȚA, *Al III-lea Congres al Asociației europene a profesorilor de spaniolă (Pamplona, 12—17 august 1974)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 93—94.
63. DUMITRESCU, DOMNIȚA, *Al V-lea Congres internațional al hispaniștilor (Bordeaux, 2—8 septembrie 1974)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 94—96.
64. GĂMULESCU, DORIN, *Lucrările celui de-al III-lea Simpozion iugoslavo-român (Zrenjanin, 9—13 octombrie 1974)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 96—98.
65. GEORGESCU, VLAD, *Le IIIe Congrès international d'études sud-est européennes, Bucarest, 4—10 septembrie 1974*, RRH, **14**, nr. 1, 1975, 145—147.
66. IORDAN, IORGU, *Le congrès de linguistique du Pérou* [Arequipas, 9—13 mars 1973], CRET, nr. 1, 1974, 132—135.
67. MARCEA, POMPILIU, *Colocviul internațional „Eminescu după Eminescu" (Paris, martie 1975)*, LL, 2, 1975, 332—334.
68. MÂINEA, MIHAELA, *Lingvistica matematică și computațională* [a III-a Școală internațională de vară, Pisa, 12 august— 6 septembrie 1974], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 311—314.
69. MIHĂILĂ, G., *Al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene (București, 4—10, septembrie 1974)*, SCL, **26**, nr. 2, 1975, 213—215.
70. MUNTEAN, GEORGE, *„Colocviul Eminescu" de la Stuttgart* [17—18 noiembrie 1975], TribRom, **4**, nr. 75, 1975, 13.
71. NICULESCU, A., *Poetică și lingvistică* [seminarul cu această temă de la Cluj-Napoca, 1975], RLit, **8**, nr. 50, 1975, 8.
72. PIPPIDI, D. M., *Romania Romana. Colocviu italo-român (Roma, 10—11 mai 1973)*, StCl, **16**, 1974, 267.
73. STĂNESCU, EUGEN, *Le IIIe Congrès international d'études du sud-est européen, Bucarest — septembre 1974*, RESEE, **13**, nr. 2, 1975, 285—288.
74. S. W., *Sesiunea științifică jubiliară „A. S. Puşkin"* [din 20—21 aprilie 1974 de la Facultatea de limbi slave a Universității București], LMȘ, 1975, 156—157.
75. VOICU, MIHAELA, *Colocviul de poetică și stilistică* [Sinaia, 19—20 dec. 1974], LMȘ, 1975, 160.
76. * * * *Cel de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene (București, 4—10, sept. 1974)*, BO, **92**, nr. 9—10, 1974, 1229—1232.

★

Vezi și nr. 46.

Recenzii

77. LUPU, COMAN, *Tavola rotonda sui Grandi Lessici Storici (Firenze, 3—5 maggio 1971). Table ronde sur les grands dictionnaires historiques (Florence, 3—5 mai 1971)*, Firenze, Accademia della Crusca, 1973, 110 p., RRL, **20**, nr. 2, 1975, 181—184.

78. M. G., *I. Milletlerarası Türkologi Kongresi (First International Congress of Turkology) 15—20 X. 1973, Istanbul.* Bildiri Özetleri (Summary of Communications), Istanbul, 1973, VII + 115 p., RA, **52**, vol. 37, nr. 2, 1975, 240.

79. PĂTRUȚ, I., *Radovi simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim uzajamnostima u oblasti narodne književnosti — Actele simpozionului dedicat reciprocităților iugoslavo-române în domeniul literaturii populare (Pančevo, 28. IX — 1. X. 1972)*, Pančevo, Libertatea, 1974, 658 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 228—229.

80. VASCENCO, VICTOR, *Göterborg Contributions to the Seventh International Congress of Slavists in Warsaw, August 21—27, 1973*, Edited by Gunnar Jacobsson, Göteborg, 1974, 106 p. (= **Slavica Gothoburgensia**, 6. *Acta Universitatis Gothoburgensis*), SCL, **21**, nr. 1, 1975, 86—87.

★

Vezi și nr. 243.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI

81. BULGĂR, GH., *Manifestări omagiale Eminescu*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 555—557.
82. HORAȚIU, C., *A VII-a ediție a „Zilelor culturii eminesciene"* [5—8 ian. 1975], Ateneu, **12**, nr. 2, 1975, 7.
83. I. H., *Cursuri de informare și documentare pentru perfecționarea pregătirii profesorilor de limba și literatura română (Cîmpulung Moldovenesc, 4—5 iulie 1975; Bistrița 19—30 iulie 1975)*, LL, 2, 1975, 428—430.
84. I. H., *Dezbaterea profesională și consfătuirea cu tema „Rolul educativ al studierii limbilor și literaturilor" (Băile Herculane, 16—17 iunie, 1975)*, LL, 2, 1975, 427—428.
85. I. H., *Din activitatea Consiliului de conducere al Societății de științe filologice în anul 1975*, LL, 2, 1975, 424—426.
86. M. F., *Dezbaterea profesională cu tema „Gramatica limbii române și interpretarea stilistică a textului literar în școală"* (Breaza, 18 mai 1975), LL, 2, 1975, 426—427.
87. PĂTRUȚ, I., *Un remarcabil bilanț de activitate* [Societatea de limba română din P. S. A. Voivodina, R. S. F. Iugoslavia a împlinit 10 ani], CL, **20**, nr. 1, 1975, 113.
88. P. L., *Activitatea Cercului de comunicări și referate al Centrului de cercetări fonetice și dialectale din București* [1972—1973], FD, **9**, 1975, 233.
89. ROȘIANU, ION, *Activitatea Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca în anii 1973—1974*, CL, **20**, nr. 1, 1975, 114—117.
90. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Activité de la Société roumaine de linguistique appliquée en 1974*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 299—300.
91. * * * *Din activitatea științifică și metodică a filialelor și subfilialelor Societății de științe filologice în anul 1974*, LL, 2, 1975, 432—441.
92. * * * *Direcții și tendințe în poetica românească de azi*, SLU, **18**, Poetica, 1974, 98—99.
93. * * * *Sesiunea științifică consacrată celei de-a XX-a aniversări a Institutului de lingvistică* [din București], AA, **19**, 1973, 47—49.
94. * * * *Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România. Dări de seamă ale ședințelor* [ținute în perioada 11 ian. — 15 nov. 1973], StCl, **16**, 1974, 391—405.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

95. AKHMANOVA, OLGA, *La pensée et le mot*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 451—453.
96. AVANZINI, GABRIELLA, BERRUTO, GAETANO, SALVEMINI, EMANUELA, *Sociolingvistica italiană* [traducere de Mihaela Anghelescu a unor selecțiuni din articolul *La sociolinguistica*, apărut în „Parole e metodi", nr. 1, 1971, p. 80, 82—83, 88—89, 91—93], Sociolingvistica, 1975, 269—275.

97. Avram, Andrei, *Perceperea secvențelor de două vocale sintetice și problema naturii fonetice a diftongilor* [cu 5 tabele și 2 figuri în text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 67—75.
98. Balaiș, Mircea, *Teoria sintetică a semnificației* [abstract in English], StUBBPh, **20**, 1975, 3—9.
99. Bantaș, Andrei, *Introducing the sem-grammeme*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 627—629.
100. Barthes, Roland, *Roland Barthes despre Roland Barthes* [fragmente din volumul cu același titlu, Paris, Éd. Seuil], RLit, **8**, nr. 36, 1975, 20—21.
101. Basmanova, A. G., *Čto takoje ,,substituty''?*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 285—298.
102. Barsan, A., *Considerații asupra utilizării termenilor generici originali în nomenclatura geografică oficială* [résumé en français], SCGeogr., **22**, 1975, 109—114.
103. Bernstein, Basil, *Coduri elaborate și coduri restrînse* [traducere de Anne-Marie Simionescu a articolului *Elaborated and Restricted Codes: An Outline* din culegerea *Explorations in Sociolinguistics* editată de Stanley Lieberson, Bloomington, The Hague, Indiana University, 1966, p. 126—133], Sociolingvistica, 1975, 252—257.
104. Boboc, Alexandru, *Semiotică și filozofie*, Forum, **17**, nr. 4, 1975, 50—54.
105. Bochmann, Klaus, *Cu privire la valoarea operativă a conotației în sociolingvistică* [mit deutscher Zusammenfassung], FD, **9**, 1975, 29—36.
106. Bright, William, *Dimensiunile sociolingvisticii* [traducere de Olimpia Matei a articolului *The Dimensions of Sociolinguistics* din culegerea *Sociolinguistics* editată de W. Bright, The Hague, 1966, p. 11—14], Sociolingvistica, 1975, 46—51.
107. Bousoño, Carlos, *Teoria expresiei poetice*. Traducere de Ileana Georgescu. Tălmăcirea versurilor de Veronica Porumbacu. Studiu introductiv de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1975, 541 [—544] p.
108. Burdușa, Eugenia, *Despre structura imaginii poetice*, Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 8.
109. Candiescu, Călin, *Filozofia analitică a limbajului și teoria actelor ilocuționare*, RF, **22**, nr. 2, 1975, 227—236.
110. Chițoran, Dumitru, *Alte concepte de bază ale sociolingvisticii*, Sociolingvistica, 1975, 132—134.
111. Chițoran, Dumitru, *Aplicații ale sociolingvisticii*, Sociolingvistica, 1975, 219—223.
112. Chițoran, Dumitru, *Comunitatea lingvistică*, Sociolingvistica, 1975, 92—94.
113. Chițoran, Dumitru, *'Le mot n'est que par le contexte' — Variations on a Theme*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 633—638.
114. Chițoran, Dumitru, *Obiectul sociolingvisticii. Aspecte metodologice*, Sociolingvistica, 1975, 35—40.
115. Chițoran, Dumitru, *Schimbări lingvistice*, Sociolingvistica, 1975, 185—188.
116. Cîmpeanu, Liviu, *Elemente de estetică vocală*, București, 1975, 230 [—231] p. (Interferențe) [interesează p. 159—166, 187—192, 195—228].
Vezi și nr. 122.
117. Constantinescu, Antonia, *Comparație și metaforă în perspectivă modernă* [résumé en français], SLU, **18**, Poetica, 1974, 35—41.
118. Constantinescu, Nicolae, *Modalități de interpretare a textului folcloric*, LL, 2, 1975, 335—342.
119. Conțiu, Mihai, Marinescu, Bogdan, *Factori ai modificărilor în mesaj implicați într-o anchetă dialectală* [cu bibliografie; résumé en français], FD, **9**, 1975, 49—65.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 547.
120. Cristea, Dan, *Stilul vorbirii*, RLit, **8**, nr. 42, 1975, 4—5.
121. Della Volpe, Galvano, *Critica gustului*, București, Editura Univers, 1975, 295 p. [interesează capitolul *Lingvistica și critica literară*, p. 212—224].
122. Dogaru, Gheorghe, *Vorbirea estetică și profesia didactică*, în volumul lui Liviu Cîmpeanu *Elemente de estetică vocală*, București, 1975, p. 187—192.
Vezi nr. 116.
123. Dorcescu, Eugen, *Metafora poetică*, [București], Editura Cartea românească, [1975], 153 [—155] p.
Vezi și nr. 255, 270.
124. Dorcescu, Eugen, *Poezie și realitate. Despre logica poeziei*, Orizont, **26**, nr. 50, 1975, 3.
125. Dorfles, Gillo, *Interferenze tra linguaggio publicitario e linguaggio letterario*, CRET, nr. 2, 1975, 62—65.
126. Dragoș, Elena, *L'isotope dénotative et le style individuel*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 645—648.
127. Dumitrescu, Ion, *Calitățile generale ale stilului*, LLR, **1**, nr. 2, 1975, 13—15.

128. DUMITRIU, ANTON, *Istoria logicii*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 1212 p.
129. ERVIN-TRIPP, SUSAN M., *Sociolingvistica* [traducere de Simona Andichin a unor selecțiuni din articolul *Sociolinguistics* apărut în culegerea *Advances in the Sociology of Language* editată de J. A. Fishman, vol. I, The Hague — Paris, 1971, p. 36—39, 44—56, 70—74], Sociolingvistica, 1975, 161—179.
130. FERGUSON, CHARLES A., *Diglosia* [traducere de Maria Tătulea a articolului *Diglossia* din „Word", **15**, nr. 2, 1959, p. 325—340], Sociolingvistica, 1975, 135—145.
131. FISHMAN, JOSHUA A., *Sociologia limbii: o știință socială interdisciplinară pentru studiul limbii în societate* [traducere de Liliana Dragomirescu a unor selecțiuni din articolul *The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society* apărut în culegerea *Advances in the Sociology of Language*, editată de J. A. Fishman, vol. I, The Hague — Paris, 1971, p. 226—237, 241—250, 252—258, 286—288, 293, 295, 297—299], Sociolingvistica, 1975, 146—161.
132. FODOR, ECATERINA, *Slovoobrazovanije i ego mesto v sisteme jazyka*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 343—347.
133. FORĂSCU, NARCISA, *Description structurale des relations entre les synonymes (II)* [cu 3 tabele, o figură în text și o bogată bibliografie], RRL, **20**, nr. 1, 1975, 15—25.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 164.
134. FRANCESCATO, GIUSEPPE, *À propos du mélange des langues et des langues mixtes*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 493—497.
135. GHEORGHIU, MIRCEA, *Limbaj și comunicare*, Era socialistă, **55**, nr. 13, 1975, 15—17.
136. GIOTTA, FRANCISC, *Aperçu d'une poétique du discours réaliste*, RITL, **24**, nr. 4, 1975, 475—485.
137. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *La lettre de Mărie Vișovan*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 491—494.
138. GORĂSCU, ADRIANA, *Negazioni implicite*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 657—671.
139. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Universalii*, RLit, **8**, nr. 7, 1975, 8.
140. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Un organism viu*, RLit, **8**, nr. 12, 1975, 8.
141. GREIMAS, ALGIRDAS JULIEN, *Despre sens. Eseuri semiotice*. Text tradus și prefațat de Maria Carpov, București, Editura Univers, 1975, 338 [—340] p.
142. GUHMAN, M. M., *Unele caracteristici generale ale formării și dezvoltării limbilor naționale* [traducere de Monica Matei a articolului *Some General Regularities in the Formation and Development of National Languages*, tradus în engleză de Philip Dorf și apărut în culegerea *Readings in the Sociology of Language*, editată de J. A. Fishman, The Hague — Paris, 1972, p. 766—779; versiunea rusă originală a apărut în culegerea *Voprosy formirovanija i razvitija nacional'nyx jazykov*, editată de M. M. Guhman, Moscova, 1960], Sociolingvistica, 1975, 242—252.
143. GUMPERZ, JOHN J., *Asupra etnologiei schimbării lingvistice* [traducere de Olimpia Matei a articolului *On the Ethnology of Linguistic Change* din culegerea *Sociolinguistics* editată de W. Bright, The Hague — Paris, 1966, p. 27—38], Sociolingvistica, 1975, 208—218.
144. GUMPERZ, JOHN J., *Comunitatea de vorbire* [traducere de Carmen Dobrovie a articolului *The Speech Community* din volumul *Language in Social Groups*, Stanford, California, 1971, p. 114—128], Sociolingvistica, 1975, 103—111.
145. GUMPERZ, JOHN J., *Tipuri de comunități lingvistice* [traducere de Carmen Dobrovie a articolului *Types of Linguistic Communities* din volumul *Language in Social Groups*, Stanford California, 1971, p. 97—113], Sociolingvistica, 1975, 112—121.
146. GUȚU, MATEI, *Curs de logopedie*. [Vol. I], Universitatea Babeș-Bolyai — Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 1975, 205 p.
147. CS. GYÍMESI, ÉVA, *Jelenségtanulmány a szinesztéziáról*, Útunk, **30**, nr. 11, 1975, 2.
148. HAMP, ERIC P., *Current Tasks in Grammar and Phonology*, RRL, **20**, nr. 2, 1975, 93—103.
149. HATTORI, SHIRÔ, *The analysis of the Semene into its ultimate sememic features*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 501—504.
150. HAUGEN, EINAR, *Lingvistica și planificarea lingvistică* [traducere de Stela Dumitrescu a articolului *Linguistics and Language Planning*, apărut în volumul *The Ecology of Language*, Stanford, California, 1972, p. 159—186], Sociolingvistica, 1975, 223—241.
151. HELBO, ANDRÉ, *Sémiologie, média, représentation*, CRET, nr. 4, 1974, 90—95.
152. HERSENI, TRAIAN, *Sociologia limbii*, București, Editura științifică, 1975, 175 [—176] p. (Sinteze sociologice).
Vezi și nr. 244, 267, 292, 294.

153. Hymes, Dell, *Etnografia vorbirii* [traducere de Stela Dumitrescu a unor selecțiuni din articolul *The Ethnography of Speaking*, apărut în culegerea *Readings in the Sociology of Speaking*, editată de Joshua A. Fishman, The Hague — Paris, 1968, p. 107—115, 117—121, 130—133], Sociolingvistica, 1975, 51—67.
154. Ignat, Nestor V., *Sistemul regulilor semantice* [cu bibliografie; abstract in English; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 16—27.
155. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Glosar* [de termeni din sociolingvistică], Sociolingvistica, 1975, 279—294.
156. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Sociolingvistica: orientări, principii, metode, aplicații*, Sociolingvistica, 1975, 7—34.
157. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Chițoran, Dumitru, [sub redacția] *Sociolingvistica. Orientări actuale*. Ministerul Educației și Învățământului, Universitatea București, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 296 p. [27 de articole; cu bibliografie și glosar].
158. Iordan, Iorgu, *Aspects dialectiques en linguistique*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 363—365.
159. Iordan, Iorgu, *Atlase sau glosare?* [résumé en français], FD, **9**, 1975, 7—11.
160. Jakobson, Roman, *Three linguistic abstracts* [I. The Problem of Meaning in Modern Linguistics; II. Diverse Aspects of Comparative Analysis in Linguistics; III. Main Trends in the Science of Language], SCL, **26**, nr. 5, 1975, 505—507.
161. Joja, Crizantema, *Sémantique nominaliste et sémantique platonicienne*, RSSPh, **19**, nr. 1, 1975, 39—44.
162. Kelemen, B., *Constructions déterminatives nominales dans différentes structures linguistiques*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 371—373.
163. Kernbach, Victor, *Limbajul, prima unealtă umană*, Magazin, **19**, nr. 917, 1975, 6.
164. Kloss, Heinz, *Tipuri de comunități multilingve: discuția a zece variabile* [traducere de Anne-Marie Simionescu a articolului *Types of Multilingual Communities: A Discussion of Ten Variables* din culegerea *Explorations in Sociolinguistics* editată de Stanley Lieberson, Bloomington, The Hague, Indiana University, 1966, p. 7—18]. Sociolingvistica, 1975, 122—129.
165. Labov, William, *Asupra mecanismului schimbării lingvistice* [traducere de Elisabeta Asadurian a unor selecțiuni din articolul *On the Mechanism of Linguistic Change*, apărut în volumul *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, 1972, p. 160—162, 178—182], Sociolingvistica, 1975, 189—194.
166. Labov, William, *Efectul mobilității sociale asupra comportamentului lingvistic* [traducere de Cristina Rusu a articolului *The Effect of Social Mobility on Linguistic Behavior* din culegerea *Explorations in Sociolinguistics* editată de Stanley Lieberson, Bloomington, The Hague, Indiana University, 1966, p. 58—75], Sociolingvistica, 1975, 194—208.
167. Labov, William, *Studiul limbii în contextul ei social* [traducere de Elisabeta Asadurian și Maria Tătulea a unor selecțiuni din articolul *The Study of Language in Its Social Context*, apărut în volumul *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, 1972, p. 185—193, 199—205, 207—216], Sociolingvistica, 1975, 67—85.
168. Malmberg, Bertil, *Signe et créativité*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 689—691.
169. Maneca, Constant, *Frecvența cuvintelor și tipologia lingvistică* [cu 3 tabele în text], SCL, **26**, nr. 5, 1975, 527—533.
170. Marino, Adrian, *L'avant-garde et la „révolution" du langage poétique*, CRET, nr. 2, 1975, 92—107.
171. Martinet, André, *Sémantique et axiologie*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 539—542.
172. Martinet, André, *Géminées et „paires minimales"*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 377—379.
173. Miclău, Paul, *Poetica și semiotica*, Cronica, **10**, nr. 52, 1975, 4.
174. Mihăilă, Rodica, *Le souhait comme acte de langage*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 551—553.
175. Moser, Hugo, *Bariere lingvistice — o problemă lingvistică și socială* [traducere de Lucia Popa și Carmen Habuleac a unor selecțiuni din articolul *Sprachbarrieren als linguistisches und soziales Problem*, apărut în culegerea *Sprache und Gesellschaft*, editată de Annamaria Ruckstäckel, München, 1972, p. 195—201, 204—221], Sociolingvistica, 1975, 257—269.
176. Mounin, Georges, *L'origine sociale du langage et la communication animale*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 389—392.
177. Mukařovský, Jan, *Studii de estetică*. Traducere, prefață și note: Corneliu Barborică, București, Editura Univers, 1974, 466 p.
178. Munteanu, Romul, *Barthes despre critică și istorie literară* Săptămîna, nr. 242, 1975, 3.

179. MUNTEANU, ROMUL, *Critica și puterea limbajului* [pe marginea unui studiu al lui Roland Barthes], Săptămîna, nr. 244, 1975, 3.
180. MUNTEANU, ROMUL, *Gradul zero al scriiturii* [Roland Barthes], Săptămîna, nr. 240, 1975, 3.
181. MUNTEANU, ROMUL, *Poetica structuralistă* [Roland Barthes], Săptămîna, nr. 237, 1975, 3.
182. J. NAGY, MÁRIA, *A szó művészete. Bevegetés a stiluselemzésbe*, Bukarest, Tudományos és Enciclopediai Könyvkiadó, 1975, 143 p.
Vezi și nr. 293.
183. NICOLAE, VANINA, *Reconstituiri și restituiri: pe urmele poeticii moderne*, RITL, **24**, nr. 4, 1975, 499—505.
184. NICOLAE, VANINA, *Tendințe actuale în estetica fenomenologică*, București, Editura științifică, 1974, 175 [—176] p.
185. NICULESCU, ALEXANDRU, *Language loyalty — Culture loyalty*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 393—395.
186. ORMANI, GABRIEL, *„Limbajul" informaticii — a doua mare alfabetizare a omului*, Astra, **10**, nr. 99, 1975, 15.
187. PANĂ DINDELEGAN, GABRIELA, *Tipuri de relații în interiorul grupului verbal*, LL, 2, 1975, 226—232.
188. PÂRVU, ILIE, *Semantica și logica științei*, București, Editura științifică, 1974, 267 p.
Vezi și nr. 258.
189. PINTEA, LETIȚIA, *Unele probleme de ecto-semantică pedagogică* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, 3, 1971, 201—206.
190. POP, ION, *Roland Barthes despre Roland Barthes*, RLit, **8**, nr. 36, 1975, 20—21.
191. ROCERIC, ALEXANDRA, *Une fonction grammaticale de l'intonation*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 399—400.
192. ROCERIC, ALEXANDRA, *Why should we maintain words?*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 565—566.
193. SALA, MARIUS, *Împrumut sau interferență?*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 421—423.
194. SĂVULESCU, GEO, *Subject and Predicate. Some Relations between Grammar and Logic*, RRL, **20**, nr. 1, 1975, 43—62.
195. SEBEOK, THOMAS A., *Notes on lying and prevarication*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 571—574.
196. SEIDEL, EUGEN, *Zur Deffinition des Wortes*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 575—577.
197. SERVIEN, PIUS, *Estetica. Muzică. Pictură. Poezie. Știință*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 252 p.
198. SKALIČKA, V., *Lehnwörter und Typologie*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 409—412.
199. SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Individual și social în dezvoltarea limbajului: soluții la o controversă* [cu 2 scheme în text și o bogată bibliografie; résumé en français], FD, **9**, 1975, 13—28.
200. STEINER, GEORGE, *Homo linguisticus*, Korunk, **34**, nr. 9, 1975, 673—676.
201. STEPANOV, YU. S., *Un cas de sémiotique appliquée (sémiotique et étymologie)*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 417—419.
202. SUMPF, J., *Lingvistică și sociologie* [traducere de Ioana Dragomirescu a unor selecțiuni din articolul *Linguistique et sociologie* apărut în „Langages", 1968, p. 3—5, 20—22, 27], Sociolingvistica, 1975, 86—91.
203. SZABÓ, ZOLTÁN, *Text-Theory and Stylistic Analysis*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 421—424.
204. ȘAUMJAN, S. K., *Linguistics as a Part of Semiotics*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 553—556.
205. TANS, J. A. G., *Langage signifiant de* **Phèdre**, CRET, nr. 2, 1975, 66—80.
206. THEBAN, LAURENȚIU, *Actualité de la „Grammaire" de Pānini* (**Kārakas** *et structures actancielles*), RRL, **20**, nr. 5, 1975, 583—587.
207. THEBAN, LAURENȚIU, *Structures profondes mêlées*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 429—433.
208. TODOROV, TZVETAN, *O sărbătoare ratată: retorica. Eseu istorico-fantastic* [în românește de Al. Călinescu], [I], Cronica, **10**, nr. 30, 1975, 10; (*II*), nr. 32, 1975, 10; (*III*), nr. 35, 1975, 10; (*IV*), nr. 36, 1975, 10; version française *Une fête manquée: la rhétorique. Essai d'histoire-fiction*, CRET, nr. 3, 1975, 82—98.
209. TODOROV, TZVETAN, *Poetica. Gramatica Decameronului*. Traducere și studiu introductiv de Paul Miclău, București, Editura Univers, 1975, 208 p.
Vezi și nr. 259.
210. TOUSSAINT, MAURICE, *Étude roumaine à verser au dossier de la non-arbitrarité du signe*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 741—746.
211. TRIPA, DIANA, *Despre cîteva caracteristici ale unităților succesive minimale. Monemul* [résumé en français], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 9—15.
212. VAIMBERG, S., *About the Definition of Linguistic Calque*, RRL, **20**, nr. 1, 1975, 63—69.
213. VAIMBERG, S., *Calque and Borrowing*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 435—437.
214. VAINA-PUȘCĂ, LUCIA, *Opoziții între limbajul științific și limbajul poetic — referențiabilitate* [résumé en français], SLU, **18**, Poetica, 1974, 21—28.

215. VASCENCO, VICTOR, *Probleme de terminologie lingvistică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 177 [—178] p.
216. VASILIU, E., *Semantic remarks on sound symbolization*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 591—594.
217. VÂNTU, ILEANA, *Comment définir l'allusion?* RRL, **20**, nr. 6, 1975, 747—750.
218. VÂNTU, ILEANA, *Sur la sémiotique de l'allusion*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 595—596.
219. VLAD, CARMEN, *Contribuţii la studiul competenţei literare* [résumé en français], CL, **20**, nr. 2, 1975, 205—209.
220. VRACIU, A., *Tipologie lingvistică. Unele consideraţii* [résumé en français], SCŞt Bacău, 1972, 81—88.
221. WALD, HENRI, *Cîmpul semantic*, Familia, **11**, nr. 8, 1975, 5.
222. WALD, HENRI, *Cunoaşterea vine vorbind*, Familia, **11**, nr. 9, 1975, 5.
223. WALD, HENRI, *Dublă articulaţie*, Familia, **11**, nr. 2, 1975, 5.
224. WALD, HENRI, *Geneza abstracţiei*, Familia, **11**, nr. 10, 1975, 7.
225. WALD, HENRI, *Infralogicul şi traductibilitatea*, Familia, **11**, nr. 1, 1975, 5, 14.
226. WALD, HENRI, *Invention du signe et genèse de la valeur*, RSSPh, **19**, nr. 2, 1975, 117—121.
227. WALD, HENRI, *Înţelesul*, Familia, **11**, nr. 5, 1975, 6.
228. WALD, HENRI, *Langage: dialogue, écriture, lecture*, CRET, nr. 2, 1975, 81—91.
229. WALD, HENRI, *Le langage et la genèse de la structure logique de la pensée*, RSSPs, **18**, nr. 4, 1974, 239—247.
230. WALD, HENRI, *Limbajul filozofiei*, Familia, **11**, nr. 12, 1975, 5.
231. WALD, HENRI, *Retroactivitatea gîndirii*, Familia, **11**, nr. 7, 1975, 7.
232. WALD, HENRI, *Societate, limbaj, cunoaştere*, Familia, **11**, nr. 4, 1975, 7.
233. WALD, HENRI, *Vorbirea şi celelalte mijloace de comunicare*, Familia, **11**, nr. 3, 1975, 5.
234. WALD, HENRI, *Vorbire şi cunoaştere*, VR, **28**, nr. 2, 1975, 23—26.
235. WEINREICH, U., *Cadrul sociocultural al contactului lingvistic* [traducere de Carmen Dobrovie şi Maria Tătulea a paragrafului *Types of Congruence* din subcapitolul *Congruence of Linguistics and Socio-Cultural Divisions*, capitolul *Socio-Cultural Setting of Language Contact* din cartea lui U. Weinreich *Languages in Contact. Findings and Problems*, The Hague—Paris, 1970, p. 89—97], Sociolingvistica, 1975, 95—103.
236. WEINREICH, U., *Contact lingvistic şi contact sociocultural. Problema abordării* [traducere de Liliana Dragomirescu a capitolului *The Problem of Approach* din cartea lui U. Weinreich *Languages in Contact. Findings and Problems*, The Hague—Paris, 1970, p. 1—6], Sociolingvistica, 1975, 40—46.
237. WUNDERLICH, DIETER, *Relaţii între noţiuni în cadrul sociolingvisticii* [traducere a articolului *Begriffszusammenhang innerhalt der Soziolinguistik* din culegerea *Gegenwartssprache und Gesellschaft. Beiträge zu aktuellen Fragen der Kommunikation*, editată de U. Engel şi O. Schwencke, Düsseldorf, 1972, p. 64—70], Sociolingvistica, 1975, 179—184.
238. ZDRENGHEA, MIHAI, *On the Content of the Degrees of Comparison*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 225—231.
239. ZUGUN, PETRU, *Words with a Discontinuous Radical*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 439—441.
240. ZVEGHINŢEV, V. A., *Puti, kotorym my idem v lingvistike*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 607—616.

★

Vezi şi nr. 2, 4, 388, 409, 499, 514, 752, 758, 951, 1076, 1136, 1153, 1164, 1166, 1212, 1290.

Recenzii

241. A. M., *Questions sémiologiques: „Degrés"*, CRET, nr. 2, 1975, 147—148.
242. ANGHELESCU, NADIA, Lucia Wald, *Sisteme de comunicare umană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1973, 220 p., LL, 1, 1975, 170—171.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 265.
243. BĂDESCU, IRINA, *„La Nouvelle Critique"*, *Colloque de Cluny, 16—17 avril 1968, Linguistique et littérature (Numéro spécial)*, 184 p., CRET, nr. 2, 1975, 126—127.
244. BEJAN, CRĂCIUN, Traian Herseni, *Sociologia limbii* [1975], Familia, **11**, nr. 4, 1975, 11.
Vezi nr. 152.

245. Belchiță-Hartular, Anca, François Dell, *Les règles et les sons. Introduction à la phonologie générale*, Collection Savoir, Hermann, Paris, 1973, 282 p., RRL, **20**, nr. 2, 1975, 184—185.
246. Borcilă, Mircea, *„Cahiers Sextil Pușcariu"*, CRET, nr. 2, 1975, 49—61.
247. Borcilă, Mircea, *„Caietele Sextil Pușcariu"*, Steaua, **26**, nr. 3, 1975, 39—43.
248. Borcilă, Mircea, *Current Trends in Stylistics*. Edited by Braj B. Kachru and Herbert F. Stahlke, Linguistic Research Inc., Edmonton, Champaign, 1972, 286 p. *Approach to Poetics*. Edited with a Foreword by Seymour Chatman, New York & London, Columbia University Press, 1973, 184 p., CRET, nr. 4, 1974, 128—132.
249. Cazimir, Bogdan, *„Poetics"*, 10 et 11 (1974), CRET, nr. 2, 1975, 156—157.
250. Călinescu, Al., Roman Jakobson, *Questions de poétique*, Paris, Editions du Seuil, 1973, 510 p. coll. „Poétique", CRET, nr. 3, 1974, 108—110.
251. Dascălu, Laurenția, *„Travaux de l'Institut de Phonétique d'Aix"*, volume I, 1972, III + 194 p., FD, **9**, 1975, 222—226.
252. Dumitrescu, Domnița, Maria del Carmen Bobes Naves, *La semiotica como teoría lingüística*, Madrid, Editorial Gredos, 1973, 238 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 301—303.
253. Egyed, Péter, *Szövegszemantikai nyitás a teljes művészet- és kultúraértelmezéshez* [J. M. Lotman : *Szöveg, modell, tipus*, Budapest, 1973], Korunk, **34**, nr. 3, 1975, 228—232.
254. Giosu, Ștefan, André Jacob, *Genèse de la pensée linguistique*, Paris, Armand Colin, 1973, 333 p., SCL, **26**, nr. 1, 1975, 72—74.
255. Goci, Aureliu, Eugen Dorcescu, *Metafora poetică* (Ed. Cartea Românească, 1975), RLit, **8**, nr. 33, 1975, 9.
Vezi nr. 123.
256. Golopenția-Eretescu, Sanda, Henri Wald, *Limbaj și valoare*, București, Editura enciclopedică română, 1973, 227 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 619—624.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 259.
257. Gorun, Irina, *Papers on Poetics in „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", „Cahiers roumains de mathématiques pures et appliquées" and „Studii și cercetări matematice" (1970—1974)*, CRET, nr. 2, 1975, 146—148.
258. Grecu, Constantin, *Logica științei în perspectiva semantică* [pe marginea cărții lui Ilie Pârvu, *Semantica și logica științei*, București, 1974], RF, **22**, nr. 6, 1975, 694—699.
Vezi nr. 188.
259. Grigorescu, Dan, Tzvetan Todorov, *Poetica — gramatica Decameronului*, Contemporanul, nr. 49, 1975, 10.
Vezi nr. 209.
260. Hodiș, Viorel, *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, 560 p., BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 321—323.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
261. Iancu, Victor, *I problemi attuali della linguistica*, Milano, Bompiani, 1968, 256 p., BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 323—325.
262. Iliescu, Maria, E. F. K. Koerner, *Ferdinand de Saussure*, Braunschweig, Vieweg, 1973, XL + 427 p. (= **Schriften zur Linguistik** 7), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 69—72.
263. Kelemen, Bela, *Általános nyelvészeti tanulmányok VIII. Nyelv és társadalom*. Szerkesztő Teledgi Zsigmond és Szépe György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 324 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 203—205.
264. Lalu, Iolanda, *Poetics* [Revistă internațională de teorie a literaturii editată la Amsterdam de Teun A. Van Dijk, nr. 3, 1972], SLU, **18**, Poetica, 1974, 94—96.
265. Loghinovski-Kovacs, Elena, Iu. M. Lotman, *Struktura hudožestvennogo teksta*, Izd-vo Iskusstvo, Moskva, 1970, 384 str., Iu. M. Lotman, *Analiz poetičeskogo teksta*, Izd-vo Prosveščenije, Leningrad, 1972, 270 str., CRET, nr. 2, 1975, 129—130.
266. Macarie, Liliana, Manfred Sandmann, *Expériences et critiques. Essais de linguistique générale et de philologie romanes*, Paris, 1973, 399 p. (= **Bibliothèque française et romane**), SCL, **26**, nr. 6, 1975, 626—627.
267. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Sociologia limbii* [de Traian Herseni, 1975], RLit, **8**, nr. 25, 1975, 8.
Vezi nr. 152.
268. Manu, Margareta, *Zur Soziologie der Sprache*. Ausgewählte Beiträge vom 7. Weltkongreß der Soziologie, Herausgegeben von Rudolf Kjolseth und Fritz Sack. Westdeutscher Verlag. Opladen, 1971, 396 p., FD, **9**, 1975, 229—231.
269. M. G., *Poétique et linguistique théorique dans „Studii și cercetări lingvistice"* [1970—1974], CRET, nr. 2, 1975, 151—153.
Vezi nr. 36.

270. MIHAI, V., Eugen Dorcescu, *Metafora poetică*, Editura Cartea românească, 1975, Steaua, **26**, nr. 9, 1975, 55—56.
Vezi nr. 123.
271. MIHĂILĂ, G., A. Rosetti, *Vstup do fonetiki* [Introducere în fonetică], Kiev, 1974, 138 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 625.
272. MIHĂILĂ, RODICA, *„Revue roumaine de linguistique", travaux de poétique* [1970—1974], CRET, nr. 2, 1975, 148—151.
Vezi nr. 34.
273. MOCANU, N., *„Cercetări de lingvistică". Recherches de stylistique et de poétique* [1970—1974], CRET, nr. 2, 1975, 154—156.
Vezi nr. 29.
274. NEAGU, VALERIA, *Linguistics*, an International Review, nr. 95—118 (1973), Haga, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 89—91.
275. NEGOMIREANU, DOINA, Gábor O. Nagy, *Abriss einer funktionellen Semantik*, Budapesta, 1973, 124 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 104—105.
276. NEIESCU, ILEANA, A. V. Superanskaja, *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*, Moscova, 1973, 366 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 100—101.
277. P. M., *„Poetica"*, Heft 1, 2 und 3/1974, CRET, nr. 3, 1975, 156.
278. POP, M., A. J. Greimas, Michel Arrivé, J. C. Coquet, J. P. Dumont, J. Geninasca, N. Gueunier, J. C. Houdebine, J. Kristeva, Fr. Rastier, T. A. Van Dijk, C. Zilberberg, *Essais de sémiotique poétique avec des études sur Apollinaire, Bataille, Baudelaire, Hugo, Jarry, Mallarmé, Michaux, Nerval, Rimbaud, Roubaud*, Librairie Larousse, Paris, 1972, 238 p., CRET, nr. 2, 1975, 137—139.
279. POP, M., *„Communication" et la sémantique sociale*, CRET, nr. 2, 1974, 149—150.
280. POP, M., *„Critique", Roman Jakobson et le destin de la linguistique*, CRET, nr. 2, 1975, 159—160.
281. RONAI, AL., *Geschichte-Ereignis und Erzählung. Poetik und Hermeneutik* [München, Wilhelm Fink, 1973], SLU, **18**, Poetica, 1974, 96—97.
282. ROȘIANU, ION, Sorin Stati, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, București, Editura științifică, 1973, 227 p., LR, **24**, nr. 1, 1975, 82—83.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 234.
283. SARAMANDU, NICOLAE, *Aspekte der Soziolinguistik*, hrsg. von Wolfgang Klein und Dieter Wunderlich, unter Mitarbeit von Norbert Dittmar, Athenäum Verlag, Frankfurt am Main, 1972, 334 p., FD, **9**, 1975, 209—213.
284. SARAMANDU, N., Norbert Dittmar, *Soziolinguistik. Exemplarische und kritische Darstellung ihrer Theorie, Empirie und Anwendung. Mit kommentierter Bibliographie*, Athenäum Verlag, Frankfurt am Main, 1973, 407 p., RRL, **20**, nr. 2, 1975, 187—189.
285. SCHVEIGER, PAUL, K. Ohnesorg (ed.), *Colloquium Paedolinguisticum*, Janua Linguarum, Series minor, 133, The Hague—Paris, Mouton, 1972, 282 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 109—110.
286. SCHVEIGER, PAUL, V. N. Volosinov, *Marxism and the Philosophy of Language*. Translated by L. Matejka and I. R. Titunik, New York, and London, Seminar Press, 1973, 265 p., CRET, nr. 2, 1975, 122—124.
287. SCHVEIGER, PAUL, Y. Lebrun, R. Hoops (eds.), *Neurolinguistic Approaches to Stuttering*, Janua Linguarum, Series Maior, 70, The Hague—Paris, Mouton, 1973, VIII + 152 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 111.
288. SGALLOVÁ, K., Lucylla Pszczolowska, *Rym*, Wrocław (Ossolineum), 1972, 251 p., RRL, **20**, nr. 1, 1975, 87—89.
289. STANCIU, VIRGIL, *„Journal of Literary Semantics"*, CRET, nr. 2, 1975, 157—158.
290. STEINKE, KLAUS, Živko Bojadžiev, *Neolingvistika — idejny osnovi, săščnost, teoretični problemi*, în „Godišnik na Sofijskija Universitet", Fak. po slav. filol. (Annuaire de l'Université de Sofia, Fac. de philol. slave), vol. LXVII, 1 (1973), p. 133—217, SCL, **26**, nr. 3, 1975, 302—303.
291. STOICHIȚĂ, VICTOR, Umberto Eco, *Le forme del contenuto*, Milano, Bompiani, 1971, 216 p., CRET, nr. 1, 1974, 115—118.
292. STOICHIȚOIU, ADRIANA, Traian Herseni, *Sociologia limbii române* /sic! /, București, Edit. științifică, 1974, 174 p., VS, **4**, nr. 4, 1975, 779—781.
Vezi nr. 152.
293. SZABÓ, ZOLTÁN, *Stílus és stíluselemjés* [pe marginea cărții *Arta verbală. Introducere în analiza stilistică* de J. Nagy Maria, 1957], Útunk, **30**, nr. 31, 1975, 2.
Vezi nr. 182.

294. Szabó, Zoltán, *Szociológiai közelítésben* [I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, 1973; Traian Herseni, *Sociologia literaturii;* S. J. Schmidt, *Textheorie. Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation*, 1973; G. W. Turner, *Stylistics*, 1973], A Hét, **6**, nr. 14, 1975, 5.
Vezi nr. 152 și BRL, **16**, 1973, nr. 917.

295. Șerban, Felicia, S. G. Berejan, *Semantičeskaja ekvivalentnost' leksičeskih edinic*, Chișinău, 1973, 371 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 102—103.

296. Șerban, Valentina, Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcelesi, Jean-Baptiste Marcelesi, Jean-Pierre Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Librairie Larousse, 1973, 516 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 225—227.

297. Tiugan, Marilena, Dil, Anwar S. (Selected and Introduced by), *The Ecology of Language. Essais by Einar Haugen*, Stanford University Press, Stanford, California, 1972, 366 p., FD, **9**, 1975, 218—220.

298. Țepelea, Gabriel, Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică* („Style et expressivité poétique"), București, Ed. științifică, 1972, 279 p., CRET, nr. 2, 1975, 135—137.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 172.

299. Vaimberg, S., Marinescu, M., A. A. Vetrov, *Metodologičeskie problemy sovremennoj lingvistiki*, Editura „Vyssaja škola", Moscova, 1973, 96 p., LMȘ, 1975, 147—149.

300. Vaina-Pușcă, Lucia, Teun A. Van Dijk, *Some Aspects of Text Grammars*, The Hague —Paris, Mouton, 1972, 380 p., CRET, nr. 2, 1975, 133—135.

301. Vintilă-Rădulescu, Ioana, Jacques Dubois, Francis Edeline, Jean-Marie Klinkenberg, Philippe Minguet, François Pire, Hadelin Trinon, *Retorică generală*. Introducere Silvian Iosifescu. Traducere și note Antonia Constantinescu și Ileana Littera, București, Editura Univers, 1974, 330 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 198—199.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 156.

302. Vințeler, O., Lucia Wald, *Sisteme de comunicare umană*, Editura științifică, București, 1973, 217 p., StUBB, **20**, 1975, 79—80.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 265.

303. Zărnescu, Narcis, *Sémiotique narrative textuelle*, Paris, Larousse, 1973, 223 p., CRET, nr. 2, 1975, 142—143.

★

Vezi și nr. 339, 340, 1295, 1301.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

304. Aron, I., *Pe teme de bionică sau... de la vorbirea artificială la dialogul cu calculatorul*, ȘtTehn, **26**, nr. 5, 1975, 30—32.

305. Bălănescu, Tudor, [Sub titlul comun: Paradigmatica baladelor populare] *Utilizarea metodelor matematice pentru studierea baladelor populare* [cu o figură și 6 tabele în text], SF, 1975, 25—49.

306. Bălănescu, T., Ciobotaru, S., Dinu, M., Dumitru, Mihaela, Fotino, Stanca, Gorun, Irina, Marcus, S., Păun, Gh., Polith, Adriana, Rădoi, I., Rogoz, A., *Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică*. Sub redacția prof. Solomon Marcus, Academia Republicii Socialiste România, Comisia de Lingvistică matematică, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 267 [—268] p.

307. Cazimir, Bogdan, *Analyse contextuelle par rapport à deux langages* [cu o bogată bibliografie], RRMPA, **20**, nr. 2, 1975, 201—211.

308. Cazimir, Bogdan, *Dominarea Kunze-Franclova și operatorii de închidere în lingvistica algebrică* [cu bibliografie: résumé en français], SCMatem, **27**, nr. 1, 1975, 3—17.

309. Cazimir, Bogdan, *Sur la domination Kunze-Franclova dans la linguistique algébrique* [cu bibliografie], RRMPA, **20**, nr. 7, 1975, 749—775.

310. Ciobotaru, Sorin, [Sub titlul comun: Invariante în structura cimiliturilor] *O tratare matematică a limbajului invariant* [cu un tabel și 7 figuri în text], SF, 1975, 233—242.

311. Coardoș, Vasile, *Clasă de limbaje neindependente de context care verifică condiția lui Bar-Hillel* [cu bibliografie; abstract in English], SCMatem, **27**, nr. 4, 1975, 407—411.

312. Dinu, Mihai, *Genealogia eroilor mitologici în lumina teoriei grafurilor* [cu un tabel și 16 figuri în text], SF, 1975, 243—267.

313. Dinu, Mihai, [Sub titlul comun: Rima în poezia populară] *Formalizarea lingvistico-matematică în studiul rimei românești* [cu o figură și 4 tabele în text], SF, 1975, 73—90.
314. Dumitru, Mihaela, [Sub titlul comun: Mecanismele generative ale basmelor populare] *Structura narativă și gramatica basmelor fantastice românești contemporane de tipul 300 în catalogul Aarne-Thompson* [cu o bogată bibliografie], SF, 1975, 157—167.
315. Fotino, Stanca, Marcus, Solomon, [Sub titlul comun: Mecanismele generative ale basmelor populare] *Gramatica basmului* [cu o bogată bibliografie], SF, 1975, 117—156.
316. Golu, Mihai, *Principii de psihologie cibernetică*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 313 [—316] p.
317. Gorun, Irina, *Structurile repetitive ale folclorului, în lumina algebrei omologice* [cu 8 figuri în text], SF, 1975, 103—116.
318. Grosu, Corina, *Utilizarea gramaticilor formale în studiul piesei „Paradisul" de Horia Lovinescu* [cu bibliografie; abstract in English], SCMatem, **27**, nr. 6, 1975, 713—725.
319. Iosifescu, Irina, *Distanțe semantice contextuale* [cu bibliografie; résumé en français], SCMatem, **27**, nr. 5, 1975, 545—557.
320. Lăzăroiu, Aurelian, *Vorbirea artificială în laboratoarele românești*, ȘtTehn, **26**, nr. 5, 1975, 32—33.
321. Marcus, Solomon, *Eight Types of Translation in the Scientific Language*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 375—376.
322. Marcus, Solomon, *L'étude linguistique-mathématique des œuvres dramatiques en Roumanie* [cu o bogată bibliografie], CRET, nr. 2, 1975, 38—48.
323. Marcus, Solomon, *Modelarea lingvistico-matematică și aspectele semiotice ale folclorului* [cu o bogată bibliografie], SF, 1975, 9—23.
324. Pană, Dora, *Operatori de închidere și relații de dominare în lingvistica algebrică* [cu bibliografie; abstract in English], SCMatem, **27**, nr. 4, 1975, 461—470.
325. Păun, Gheorghe, *Asupra unor măsuri ale complexității sintactice* [abstract in English], SCMatem, **27**, nr. 3, 1975, 313—321.
326. Păun, Gheorghe, *Complexitatea limbajelor contextuale selective* [cu bibliografie; résumé en français], SCMatem, **27**, nr. 5, 1975, 559—569.
327. Păun, Gheorghe, [Sub titlul comun: Mecanismele generative ale basmelor populare] *Un limbaj narativ dependent de context, dar nematricial*, SF, 1975, 177—179.
328. Polith, Adriana, [Sub titlul comun: Mecanismele generative ale basmelor populare] *Un tip superior de complexitate generativă a basmului românesc*, SF, 1975, 168—176.
329. Rădoi, Ion, [Sub titlul comun: Paradigmatica baladelor populare] *Variantele românești ale baladei „Meșterul Manole". Probleme de ierarhizare* [cu 4 tabele, 5 figuri în text și bibliografie], SF, 1975, 50—72.
330. Rădoi, Ion, [Sub titlul comun: Rima în poezia populară] *Structura rimei în poezia populară românească*, SF, 1975, 91—102.
331. Rogeric, Alexandra, *The Word in Quantitative Linguistics*, RRL, **20**, nr. 2, 1975, 169—180.
332. Rogoz, Adrian, [Sub titlul comun: Invarianțe în structura cimiliturilor] *Cimiliturile și rădăcinile invarianțelor grafematice* [cu 46 de figuri în text], SF, 1975, 181—232.
333. Schveiger, Paul, *Introducere în teoria gramaticilor generative* [cu o bogată bibliografie], Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de filologie, Catedra de filologie slavă, Cluj-Napoca, 1975, 109 p.
334. Schwartz, Dan, *Asupra mulțimilor D-invariante și S-invariante din lingvistica algebrică* [cu bibliografie; résumé en français], SCMatem, **27**, nr. 6, 1975, 731—737.
335. Semeniuk-Polkowska, Maria, *On Syntactic Configurations and Pseudoconfigurations in Algebraic Linguistics*, RRMPA, **20**, nr. 4, 1975, 477—492.
336. Știreanu, Octavian, *Estetica informațională*, Amfiteatru, **10**, nr. 2, 1975, 13.
337. Tarr, Viola, *Kvantitatív stíluselemzés*, Korunk, **34**, nr. 9, 1975, 725—726.
338. Teodorescu, Alexandru, Catona, Ion, Popescu, Cristian, *Sistemul FELIX C-256. Limbajul ASSIRIS*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 448 p.

★

Vezi și nr. 68, 90, 659, 922, 949, 1187, 1188, 1213, 1214.

Recenzii

339. Belchiță Hartular, Anca, Noam Chomsky et Morris Halle, *Principes de phonologie générative*, traduction de Pierre Encrevé, Éditions du Seuil, Collection „Travaux linguistiques", Paris, 1973, 347 p., RRL, **20**, nr. 3, 1975, 302—303.
340. Radu, Cezar, Solomon Marcus, *Poetica matematică* („La poétique mathématique"), București, Ed. Academiei R. S. R., 1970, 400 p., CRET, nr. 2, 1975, 124—126. Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.
341. Schuller, G., Lang F., *Automatisierte Herstellung von Thesauren und Begriffsystemen für Wörterbücher und Fachterminologien* (Întocmirea automatizată a tezaurelor și a sistemelor de termeni pentru dicționare și terminologiile de specialitate). În : Nachrichten für Dokumentation, Frankfurt am Main, **24**, nr. 6, 1973, p. 231—238, SCD, **17**, nr. 1—2, 1975, 184—188.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

342. Babeu, Doina, *Engels și limba română*, Orizont, **26**, nr. 21, 1975, 1, 7.
343. Bociort, Ignat, *Lectoratul de limbă română din Berlin*, Forum, **17**, nr. 4, 1975, 75—80.
344. Borcilă, Mircea, *Étude de la langue et de la culture roumaines à l'Université de Washington (Seattle)*, CRET, nr. 3, 1974, 141—142.
345. Bulgăr, Gh., *Centenarul cursurilor de limba română la Paris*, TribRom, **4**, nr. 60, 1975, 11.
346. Bulgăr, Gheorghe, *Centrul cultural românesc Louvain la Neuve, Belgia*, TribRom, **4**, nr. 58, 1975, 11.
347. Bulgăr, Gh., *Contribuții italiene la cunoașterea limbii și literaturii românești*, Forum, **17**, nr. 11, 1975, 86—87.
348. Cândea, Virgil, *Cunoașterea României prin graiul românesc*, TribRom, **4**, nr. 54, 1975, 1,2 [English version p. 10].
349. Cândea, Virgil, *Punți de legătură cu limba, cultura și realitatea românească. De vorbă cu profesorul. . . , secretarul general al Asociației „România"* [convorbire consemnată de Felicia Antip], TribRom, **4**, nr. 52, 1975, 2.
350. Chirovici, George-Radu, *Limba română*, Contemporanul, nr. 40, 1975, 4.
351. Ciopraga, Const., *Românistica — sensurile unei discipline*, ConvLit, nr. 2, 1975, 12.
352. Close, Elizabeth, *Limba română de la Oxford la Adelaide* [convorbire cu . . .], TribRom, **4**, nr. 60, 1975, 2.
353. Close, Elisabeth, *Studiul limbii și al literaturii române în Australia*, LL, 2, 1975, 330—331.
354. Copetti, Manlio, *O aniversare și o inaugurare* [limba română în Italia], TribRom, **4**, nr. 63, 1975, 11.
355. Daicoviciu, Hadrian, *Romanizarea Daciei traiane*, Transilvania, **4**, nr. 5, 1975, 50—52.
356. Diaconescu, Mihail, *Românistica la Universitatea Humboldt* [convorbire cu lector univ. dr. . . . consemnată de S. Nicolaescu], Argeș, **10**, nr. 3, 1975, 11.
357. D. M., *Profesori de limba română din străinătate. Signe Flydal Blichfeld (Norvegia)*, TribRom, **4**, nr. 70, 1975, 11.
358. Gruiță, Gligor, *Limba română la University of California, Los Angeles*, TribRom., **4**, nr. 64, 1975, 11.
359. Herseni, Traian, *Sensul existențial al romanității noastre*, Transilvania, **4**, nr. 5, 1975, 68—69.
360. Hristea, Theodor, *Latinitatea limbii române*, Radioteleșcoală, febr. 1975, 30—32.
361. Lăzărescu, Barbu, *Cu privire la meșteșugarii cuvintelor*. Ediție îngrijită de Mariana și Victor Iova, București, Editura Minerva, 1975, 433[—435] p.
362. Lăzărescu, George, *Noul lectorat de limba română din Pisa*, TribRom, **4**, nr. 74, 1975, 11.
363. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba română în lume* [cursurile de la Brașov], RLit, **8**, nr. 34, 1975, 8.
364. Maiorescu, Titu, *Jurnal și epistolar*. Vol. I *(Noiembrie 1855 — martie 1859)*. Studiu introductiv de Liviu Rusu. Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1975, LXIV + 751 [—752] p. [interesează mai ales p. LVIII—LXIII, 109, 120, 323].

365. Popa, Corina, *Jahrhundertealte Sprachkontakte*, KarpRund, **8**, nr. 26, 1975, 6.
366. Price, Glanville, *Româna în Scoția și în Țara Galilor* [convorbire cu . . .], TribRom, **4**, nr. 63, 1975, 2.
367. Rosetti, Al., *Poarta spre o civilizație modernă, originală*, TribRom, **4**, nr. 54, 1975, 11.
368. Schroeder, Klaus Henning, *Studii românești la Freie Universität*, TribRom, **4**, nr. 65, 1975, 11.
369. Talpă, Leon, *Nou centru de carte românească în Finlanda*, TribRom, **4**, nr. 59, 1975, 11.
370. Tappe, Eric D., *Studiul limbii și prezența literaturii române peste hotare. Convorbire cu prof. . . . de la Universitatea din Londra* [consemnată de Mircea Borcilă], Tribuna, **19**, nr. 38, 1975, 3.
371. Vulpe, Radu, *Latinitatea poporului român*, TribRom, **4**, nr. 65, 1975, 8.
372. Zaiuncicovski, Iuri, *Limba și literatura română la Universitatea din Moscova*, LL, 1, 1975, 140—142.
373. * * * *Limba română contemporană*. Ediția a II-a. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie. Catedra de limba română, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974; Fascicula 1. *Lexicologie* [de G. I. Tohăneanu și Fr. Kiraly], 192 p.; Fascicula 2. *Sintaxa propoziției. Complementul* [de D. Crașoveanu], 170 p.; Fascicula 4. *Fonetică* [de Fr. Kiraly, V. Șerban, V. Țâra], 217 p.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 757.
374. * * * *Romanität — nationale Einheit*, FVL, **18**, nr. 2, 1975, I—IV.

★

Vezi și nr. 56, 57, 60, 64, 72, 79, 87, 634, 1160, 1163, 1181, 1190, 1451, 1461, 1485.

Recenzii

375. E. V., Colectiv (sub conducerea acad. Ion Coteanu) *Limba română contemporană* (vol. I) (Editura didactică și pedagogică, 1974, 336 p., 19,50 lei), Forum, **17**, nr. 2, 1975, 89—90.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.
376. Grecu, Victor V., *Limba română contemporană*, vol. I, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 336 p., LL, 1, 1975, 192—193.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.
377. Grecu, Victor V., *Un manual valoros. Limba română contemporană*, (vol. I) [sub coordonarea acad. I. Coteanu, 1974], Familia, **11**, nr. 4, 1975, 15.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.
378. Iordan, Iorgu, D. Macrea, *„Limbă și lingvistică română"*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, 315 p., ConvLit, nr. 6, 1975, 13.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 402.
379. Kelemen, Béla, I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, 295, l., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 105.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 380.
380. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba română contemporană* [vol. I, sub coordonarea acad. I. Coteanu, 1974], RLit, **8**, nr. 21, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.
381. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Noi teze în slavistica românească* [pe marginea cărții lui I. Pătruț *Studii de limba română și slavistică*, 1974], RLit, **8**, nr. 6, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 380.
382. M. B., * * * *Curs de limba română III* (Tipografia Universității din București, 1974, 296 p.), Forum, **17**, nr. 2, 1975, 90.
383. Mihăilă, G., D. Macrea, *Limbă și lingvistică română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 316 p. + 1 hartă, LL, 1, 1975, 166—168.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 402.
384. Pop, Gheorghe, D. Macrea : *Limbă și lingvistică română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, 315 p., BulȘt. Baia Mare, 1972, 325—326.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 402.

385. Popescu-Marin, Magdalena, Giuseppe Piccilo, *Saggi romeni*, Catania Caltanissetta Roma, Vilo Cavalloto Editore, 1975, 111 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 625—626.
386. Sala, Marius, *„Saggi romeni"* [de Giuseppe Piccilo, Catania, 1975], TribRom, **4**, nr. 65, 1975, 11.
387. Todoran, R., Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*. Ediţie îngrijită de Ilie Dan. Prefaţă de G. Istrate, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, XXX + 626 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 221—222.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 382.

★

Vezi şi nr. 385, 386, 624.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

388. Andonie, George Şt., *Contribuţii româneşti la dezvoltarea ştiinţei şi culturii mondiale — Pius Servien (Şerban Cioculescu) (1902—1959)* [cu bibliografia operei], Forum, **17**, nr. 4, 1975, 55—71.
389. Bahner, Werner, *Beispiele rumänisch-deutscher Wechselbeziehungen im 18. Jahrhundert und ihr europäischer Kontext*, CRET, nr. 3, 1974, 14—22.
390. Bahner, Werner, *Petru Maiors Auffassung von der romanischen Sprachgeschichte und ihr wissenschaftsgeschichtlicher Kontext*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 325—330.
391. Budagov, R., *Rumynskije pisateli i filologi o literaturnom jazyke*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 325—326.
392. Ciopraga, Const., *Jean Boutière şi „ţăranul cel mare"* [I], ConvLit, nr. 6, 1975, 11; *(II)*, nr. 7, 1975, 11.
393. Coseriu, Eugenio, *Andreas Müller und die Latinität des Rumänischen*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 327—332.
394. Coseriu, Eugenio, *Die rumänische Sprache bei Hieronymus Megiser (1603)*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 473—480.
395. Cosma, Aurel, *Paul Iorgovici şi primul ziar românesc*, MB, **24**, nr. 4—6, 1974, 292—293.
396. Densuşianu, Ovid fiul, *Ovid Densuşianu*, Săptămîna, nr. 237, 1975, 3.
397. Diaconescu, I., *Mihai Eminescu — lingvist şi filolog*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 461—473.
398. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Grammatici certant ...*, RLit, **8**, nr. 35, 1975, 8.
399. Grecu, Victor V., *Purismul Şcolii Ardelene şi unificarea limbii literare* [résumé en français ; с резюме на русски], BulŞt Baia Mare, **4**, 1972, 55—67.
400. Grecu, Victor V., *Unificarea limbii literare în gîndirea şi preocupările Şcolii Ardelene* [résumé en français], SCŞt Bacău, 1972, 89—101.
401. Istrate, G., *Răspuns* [la prezentarea volumului lui Sextil Puşcariu *Cercetări şi studii* făcută de D. Macrea], RLit, **8**, nr. 11, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 386 şi nr. 407 şi 431 din prezenta bibliografie.
402. Kelemen, Béla, *Emil Petrovici nyelvtudományi munkásságának magyar vonatkozásai* [Elemente de lingvistică maghiară în activitatea lui E. Petrovici; rezumat în română], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 3—6.
403. Kelemen, Béla, *Emil Petrovici şi lingvistica maghiară* [résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 29—31.
404. Kelemen, B., Gudea, Rodica, *Reflectarea preocupărilor lingvistice ale Academiei Române în presa din Transilvania* [résumé en français], CL, **20**, nr. 2, 1975, 123—129.
405. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Axente Banciu, lingvist şi scriitor*, RLit, **8**, nr. 30, 1975, 8.
406. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Iosif Vulcan şi limba română*, RLit, **8**, nr. 11, 1975, 8.
407. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *O lămurire* [răspuns la intervenţia lui G. Istrate din RLit, **8**, nr. 11, 1975], RLit, **8**, nr. 14, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 386 şi nr. 401 şi 437 din prezenta bibliografie.
408. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Sextil Puşcariu la Academia Română*, RLit, **8**, nr. 42, 1975, 8.
409. Miclău, Paul, *Semiotica românească*, RLit, **8**, nr. 51, 1975, 8.
410. Neiescu, Petru, *Emil Petrovici — dialectolog* [résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 7—13.

411. Nicolescu, Aurel, *T. Cipariu și problema dialectelor limbii române* [résumé en français], FD, **9**, 1975, 189—196.
412. Niculescu, Alexandru, *Petru Maior — Ioan Bob*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 555—557.
413. Oros, Marius I., *Emil Petrovici: Studii de toponimie* [résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 23—28.
414. Otobîcu, Constantin, *Ion Heliade Rădulescu. Activitatea culturală și literară*, Radioteleșcoală, febr. 1975, 9—12.
415. Păcurariu, Mircea, *Originea, continuitatea și unitatea poporului român în opera lui Dimitrie Cantemir*, MA, **19**, nr. 1—3, 1974, 99—105.
416. Pătruț, I., *Emil Petrovici (1899—1968)*, CL, **20**, nr. 1, 1975, 5.
417. Roceric, Alexandra, *The Present State of Stylistics and Poetics in Romania*, CRET, nr. 2, 1975, 29—37.
418. Rusu, Gr., *Emil Petrovici — fonetician și fonolog* [résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 15—21.
419. Simonescu, Dan, *Din nou despre Eminescu și limba noastră veche*, CME, **1**, 1972, 109—111.
420. Stan, Elena, Istrate, Ioan, *Aspecte filologice din activitatea Societății de lectură „Petru Maior" (Budapesta)*, CL, **20**, nr. 1, 1975, 81—86.
421. Stifter-Buză, Emanuela, *Probleme ale limbii române literare în concepția lui Ioan Nădejde*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 153—159.
422. Todor, Avram P., *Ioan Bianu (1856—1935)* [cu o listă selectivă de lucrări; résumé en français], Apulum, **12**, 1974, 665—673.
423. Țurlan, Valentin, *Despre originalitatea teoriei privitoare la „Circulația cuvintelor"* [abstract in English], LucrȘt Galați, **5**, 1971, 387—391.
424. Zalis, Henri, *L. Gáldi* [la un an de la moarte], VR, **28**, nr. 4, 1975, 59—60.
425. Zamfirescu, Dan, *„Limba veche și-nțeleaptă"* [preocupările lingvistice ale lui M. Eminescu], TribRom, **4**, nr. 53, 1975, 8.
426. * * * *Istoria științelor în România. Lingvistica.* Volum elaborat sub conducerea acad. Iorgu Iordan de Ion Gheție, Valeria Guțu-Romalo, Luiza Seche, Mircea Seche, Flora Șuteu. Comitetul român de istoria și filozofia științei, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 175 [—176] p.
Vezi și nr. 428, 429, 432, 438, 440.
427. * * * *Scrisori către Ioan Bianu.* Ediție și note de Marieta Croicu și Petre Croicu. Volumul II. *Documente literare*, București, Editura Minerva, 1975, 522 [—523] p. [interesează scrisorile lingviștilor: acad. Iorgu Iordan, p. 33—37, C. Lacea, p. 132—145 etc.].

★

Vezi și nr. 554.

Recenzii

428. C. H., *Istoria științelor în România. Lingvistica* (Editura Academiei R. S. R., 1975, 175 p., 7,50 lei), Forum, **17**, nr. 4, 1975, 92.
Vezi nr. 426.
429. Giosu, Ștefan, *Lingvistica în România* [pe marginea volumului *Istoria științelor în România. Lingvistica*, 1975], Cronica, **10**, nr. 33, 1975, 4—5.
Vezi nr. 426.
430. Hristea, Th., Florica Dimitrescu, *I. A. Candrea — lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1974, 197 p., LL, 1, 1975, 168—170.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 413.
431. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *O ediție Sextil Pușcariu* [pe marginea volumului *Cercetări și studii*, 1974], RLit, **8**, nr. 8, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 382 și nr. 401 și 407 ale prezentei bibliografii.
432. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *O istorie a lingvisticii române* [pe marginea volumului *Istoria științelor în România. Lingvistica*, 1975], RLit, **8**, nr. 18, 1975, 8.
Vezi nr. 426.

433. MIHAIL, ZAMFIRA, Elisabeth Close, *The Development of Modern Romanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia (1821—1838)*, Oxford, University Press, 1974, 316, p., RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 627—630.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 388.

434. MIHĂESCU, H., Florica Dimitrescu, *I.-A. Candrea lingvist și filolog* (I.-A. Candrea linguiste et philologue), București, Editura științifică, 1974, 199 p., RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 638.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 413.

435. MOCANU, NICOLAE, Florica Dimitrescu, *I. A. Candrea — lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1974, 200 p. + 16 facsimile, CL, **20**, nr. 1, 1975, 94—96.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 413.

436. PETRESCU, IOANA EM., Maria Protase, *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, Ed. Minerva, București, 1973, StUBB, **20**, 1975, 77—79.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 471.

437. ROMAN, ALEXANDRA, Elisabeth Close, *Development of Modern Romanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia. 1821—1838*, Oxford, University Press, 1974, LR, **24**, nr. 4, 1975, 343—346.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 388.

438. ROSETTI, AL., Comitetul român de istoria și filozofia științei. *Istoria științelor în România, Lingvistica*, volum elaborat sub conducerea acad. Iorgu Iordan, de Ion Gheție, Valeria Guțu Romalo, Luiza Seche, Mircea Seche, Flora Șuteu, București, Editura Academiei R. S. România, 1975, 175 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 617—618.
Vezi nr. 426.

439. VASILIU, GABRIEL, Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*. Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu. Editura științifică, București. 1973, 347 lap., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 109—110.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 397.

440. Z. U., Iorgu Iordan (sub conducerea), *Istoria științelor în România. Lingvistica* (Geschichte der Wissenschaften in Rumänien, Die Linguistik), Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, NL, **26**, nr. 6, 1975, 122.
Vezi nr. 426.

441. ZUGUN, PETRU, *O romanistă din Australia despre neologismele limbii române* [Elisabeth Close, *The Development of Modern Romanian. Linguistic Theory and Practice in Muntenia 1821—1838*, Oxford, 1974, XXII + 316 p.], Cronica, **10**, nr. 18, 1975, 10.
Vezi și BRL, **17**, 1974, nr. 388.

★

Vezi și nr. 378, 383, 384.

3. ISTORIA LIMBII

442. ALISTAR, D., *Aspecte ale adaptării neologismelor la scriitorii din primele decenii ale secolului trecut* [résumé en français], SCȘt. Bacău, 1972, 127—135.

443. AVRAM, MIOARA, *Particularități sintactice neromânești în diferite momente ale evoluției limbii române literare*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 459—466.

444. BARBU, EUGEN, *Aventura limbii române. O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini pînă în prezent*, Săptămîna, nr. 213, 1975, 2; 214, 2; 215, 2; 216, 2; 217, 2; 218, 2; 219, 2; 220, 2; 221, 2; 222, 2; 223, 2; 224, 2; 225, 2; 226, 2; 227, 2; 228, 2; 229, 2; 230, 2; 231, 2; 232, 2; 233, 2; 234, 2; *Eminescu*, nr. 235, 2; 236, 2; 237, 2; 238, 2; *Călinescu*, nr. 239, 2; 240, 2; 241, 2; 242, 2; 243, 2; 244, 2; 245, 2; *Antim Ivireanu (I)*, nr. 245, 2; *(II)*, nr. 246, 2; *(III)*, nr. 247, 2; *(IV)*, nr. 248, 2; *(V)*, nr. 249, 2; *(VI)*, nr. 250, 2; *(VII)*, nr. 251, 2; *(VIII)*, nr. 252, 2; *(IX)*, nr. 253, 2; *(X)*, nr. 254, 2; *(XI)*, nr. 255, 2; *(XII)*, nr. 256, 2; *Două manuscripte vechi* [I], nr. 257, 2; *(II)*, nr. 258, 2; *Miscelanee la aventura limbii române* [I], nr. 259, 2; [II], nr. 260, 2; 261, 2; 262, 2; *Nenumitul necrologist (I)*, nr. 263, 2; *(II)*, nr. 264, 2.

445. BOLOCAN, GH., *Probleme de limbă română în actele de cancelarie anterioare secolului al XVII-lea*, LR, **24**, nr. 4, 1975, 333—341.

446. Cazacu, B., *Contribuția scriitorilor din secolele al XIX-lea și al XX-lea la dezvoltarea limbii române literare*, LLR, **1**, nr. 3, 1975, 8—12.

447. Cîrstoiu, Ion, *Între lingvistică și istorie*, București, Editura Litera, 1975, 116 p.
Vezi și nr. 493.

448. David, Doina, *Contribuții la studiul limbii române literare din Transilvania (1880—1920)*. Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific: Prof. univ. dr. G. Tohăneanu. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie, Timișoara, 1975, 27 p. [rotaprint].

449. Densusianu, Ovid, *Opere*. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu, I. Șerb. II. *Lingvistica. Histoire de la langue roumaine. I. Les origines. II. Le seizième siècle*. Ediție critică și note de V. Rusu. Prefață de B. Cazacu, București, Editura Minerva, 1975, 1046 p.

450. Diaconescu, Paula, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*. Partea I. *Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830—1880)*, Universitatea din București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 140 p.; Partea a II-a. *Evoluția stilului artistic în secolul al XIX-lea*, 1975, 308 p.
Vezi și nr. 483, 486.

451. Dimitrescu, Florica, *Introducere în morfosintaxa istorică a limbii române*, Universitatea din București, Facultatea de limba și literatura română, București, Centrul de multiplicare al Universității, 1974, 200 p. (litografiat).

452. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Aspects de la place de l'adjective dans la langue des chartes slavo-roumaines de la Valachie (XIVe—XVIe S.)* RRL, **20**, nr. 4, 1975, 337—340.

453. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Le terme „copil" dans la langue des chartes slavo-roumaines de la Valachie*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 483—485.

454. Dumitrașcu. Pompiliu, *Vechimea și etapele principale de evoluție ale limbii române literare* [résumé en français], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 57—65.

455. Fischer, I., *Originea latină a neutrului românesc* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 539—575.

456. Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 695 [—696] p.
Vezi și nr. 480, 485.

457. Gheție, Ion, *Din nou despre palatalizarea lui* **m** *în secolul al XVI-lea* [răspuns la articolul acad. Al. Rosetti din SCL, **26**, nr. 2, 1975], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 281—282.
Vezi și nr. 458, 470.

458. Gheție, Ion, *Palatalizarea lui* **m** *în secolul al XVI-lea* [pe marginea articolului acad. A. Rosetti din SCL, **25**, nr. 6, 1974], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 67.
Vezi nr. 457, 470 și BRL, **17**, 1974, nr. 491.

459. Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*. Ediția a II-a, București, Editura Albatros, [1975], 1042 p.

460. Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*. Vol. 1. *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești*, București, Editura științifică, 1974, 336 p.
Vezi și nr. 476, 479, 481, 484.

461. Ionescu, Anca Irina, *À propos de l'influence slave dans la terminologie mythologique roumaine*, RRL, **26**, nr. 6, 1975, 673—676.

462. Istrate, G., *Le premier essai d'unifier le roumain littéraire: La* **Cazania** *de Varlaam (1643)*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 677—681.

463. Kelemen, Bela, *Contributions à l'anthroponymie roumaine diachronique*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 683.

464. Kroner, Michael, *Roths „Sprachkampf" — nicht der einzige Neuentedckte Schriften vervollständigen Bild der sozialen und nationalen kämpfe im Habsburgerreich*, KarpRund, **8**, nr. 41, 1975, 6.

465. Linția, Elena, *How the Consonantal Group* [**šn**] *Appeared in the Romanian Language?*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 685—687.

466. Macrea, Dimitrie, *Introducere în gramatica istorică a limbii române*, Universitatea din București, Facultatea de limba și literatura română, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 143 p. + 2 hărți (litografiat).

467. Macrea, Dimitrie, *Structura și evoluția limbii române*. Universitatea din București. Cursurile de vară și colocviile științifice, Brașov, 21 iulie — 16 august 1974, [București], Centrul de multiplicare al Universității București, 1974, 19 p. (rotaprint; version française 19 p.).

468. MANCAȘ, MIHAELA, *Istoria limbii române literare. Perioada modernă (Secolul al XIX-lea)*, Universitatea din București, Facultatea de limbă și literatură, București, Centrul de multiplicare al Universității București, 1974, 264 p. (litografiat).

469. PREDA, CONSTANTIN, PREDA, FLORENTINA, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, RI, **28**, nr. 9, 1975, 1411—1420.

470. ROSETTI, AL., *Din nou despre palatalizarea lui* **m** *în secolul al XV-lea* [răspuns la articolul lui I. Gheție din SCL, **26**, nr. 1, 1975], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 183.
Vezi și nr. 457, 458.

471. ȘIADBEI, I., *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Albatros, 1975, 191 [—192] p. (Sinteze. Lyceum)

472. TOMA, ELENA, *Notes sur les gloses roumaines des XVIIIe — XIXe siècles. Une application à la terminologie des sciences naturelles*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 703—705.

473. VÁCZY, C., *Nomenclatura dacică a plantelor la Dioscorides și Pseudo-Apuleius (Partea a III-a)* [cu 7 planșe în afară de text; mit deutscher Zusammenfassung], AMN, **8**, 1971, 109—126; *(Partea a IV-a)*, **9**, 1972, 107—117 [partea I: AMN, **5**, 1968, 59—74; partea a II-a: **6**, 1969, 115—129].

474. VASILIU, LAURA, *Observații asupra evoluției lat.* **per** *în limba română*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 559—561.

475. WUNDERLI, PETER, *Le développement structural du démonstratif roumain*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 715—722.

★

Vezi și nr. 3, 7, 11, 355, 544, 547, 723, 724, 726, 729, 739, 791, 792, 793, 928, 1251, 1252, 1258, 1259, 1267, 1268, 1269, 1271, 1276, 1281, 1282, 1284, 1482.

Recenzii

476. BUCEVSCHI, O., Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 1 *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești*, București, Editura științifică, 1974, 336 p., BO, **93**, nr. 1—2, 1975, 252—257.
Vezi nr. 460.

477. CRISTACHE, ION, Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1973, 170 p., GB, **32**, nr. 11—12, 1973, 1400—1403.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 495.

478. CUNESCU, GHEORGHE, Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1973, 170 p., BO, **92**, nr. 5—6, 1974, 822—825.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 495.

479. GHIȚĂ, IEREMIA B., Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor* I *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești*, Ed. științifică, București, 1974, 335 pp., MB, **25**, nr. 1—3, 1975, 120—121.
Vezi nr. 460.

480. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Baza limbii literare* [I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, 1975], RLit, **8**, nr. 37, 1975, 8.
Vezi nr. 456.

481. HURDUBEȚIU, ION, *Monumentalwerk der rumänischen Geschichtsschreibung*. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu: „*Istoria românilor*", Bd. 1, Wissenschaftlicher Verlag, 1975, KarpRund, **8**, nr. 17, 1975, 6.
Vezi nr. 460.

482. IACOBESCU, ILIE, Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „N. Iorga", „Biblioteca istorică", XXXV, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 282, BO, **92**, 9—10, 1974, IX—XIII.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 428.

483. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Evoluția stilului artistic* [Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*. Partea a II-a, *Evoluția stilului artistic în secolul al XIX-lea*, 1975], RLit, **8**, nr. 44, 1975, 8.
Vezi nr. 450.

484. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbă, istorie și continuitate* [Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 1, *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești*, 1974], RLit, **8**, nr. 52, 1975, 8.
Vezi nr. 460.

485. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *O lucrare filologică fundamentală* [*Baza dialectală a românei literare* de I. Gheție, 1975], RLit, **8**, nr. 38, 1975, 8.
Vezi nr. 456.

486. MANECA, CONSTANT, Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne. Partea I : Probleme de normare a limbii române literare moderne (1830—1880)*, București, 1974, 140 p., CRET, nr. 2, 1975, 143—144.
Vezi nr. 450.

487. NAGHIU, IOSIF E., Florica Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii române vechi*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, 289 p., MB, **24**, nr. 10—12, 1974, 763—765.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

488. NUȚĂ, ION, Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile daco-române în secolul al XVI-lea*, Ed. Academiei R. S. România, București, 1974, MMS, **51**, nr. 1—2, 1975, 178—180.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 479.

489. PANĂ, RUXANDRA, Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei R. S. România, 1974, 388 p., LL, 1, 1975, 162—166.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 479.

490. RADU, GHEORGHE, Gabriel Țepelea, Bulgăr Gh., *Momente din evoluția limbii române literare*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, 422 p., BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 326—327.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 513.

491. RADU, GH., Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, Editura Minerva, seria Universitas, București, 1971, 342 p., BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 355—356.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

492. STĂNCULESCU, N., Florica Dimitrescu, *Contribuții la istoria limbii române vechi*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, p. 290, GB, **33**, nr. 1—2, 1974, 203—205.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 488.

493. VRACIU, ARITON, Ion Cîrstoiu, *Între lingvistică și istorie*, [Editura Litera, 1975], Cronica, **10**, nr. 36, 1975, 7.
Vezi nr. 447.

★

Vezi și nr. 378, 383, 384, 390, 391, 399, 400, 411, 421, 423, 433, 437, 441, 607, 612, 634, 822, 826, 835, 839, 844, 845, 853, 854, 867, 868.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalități

494. CARAGIU MARIOȚEANU, MATILDA, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 301 [—303] p.

★

Vezi și nr. 88, 134, 159, 410, 411.

b. Graiurile dacoromâne

495. BELTECHI, EUGEN, *Trei arii bănățene* : **do(-), pro-, zăr-** [cu 2 hărți în text], CL, **20**, nr. 2, 1975, 173—186.

496. DASCĂLU, LAURENȚIA, *Observații asupra intonației graiului din Maramureș* [cu 13 figuri în text ; résumé en français], FD, **9**, 1975, 77—91.

497. DUMISTRĂCEL, STELIAN, **Glesnă, prasnic, îndrăsni** *în vorbirea populară* [cu o hartă în text], SCL, **26**, nr. 4, 1975, 355—359.

498. Frățilă, Vasile, *Culegere de texte dialectale și glosar*. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 143 p. (litografiat).
Vezi și nr. 519.

499. Hreapcă, Doina, *Anchetele pentru culegerea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, LR **24**, nr. 2, 1975, 137—144.

500. Iancu, Victor, *Palatalizarea dentalelor în limba română*, [Timișoara], Editura Facla, 1975, 147 [—148] p.

501. Iancu, Victor, *Răspîndirea geografică a iotacizării verbelor românești* [cu 7 hărți în text și în afară de text; résumé en français], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 41—49.

502. Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Observații asupra unor „consoane dure" în dacoromână* [abstract in English], FD, **9**, 1975, 93—97.

503. Lăzărescu, Paul, *Arii lexicale în nord-estul Munteniei* [cu 18 hărți în text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 121—141.

504. Neagoe, Victorela, *Elemente arhaice în graiurile muntenești* [cu o hartă în text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 143—147.

505. Neiescu, Petru, *O arie arhaică în subdialectul bănățean* [cu 2 hărți în text], CL, **20**, nr. 2, 1975, 187—191.

506. Otobîcu, Constantin, *La „disparition" des patois roumains*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 559—560.

507. Pop, Gheorghe, *În legătură cu evoluția sistemului fonologic al graiului maramureșean* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 29—49.

508. Radu, Gheorghe, *Note privind unele modificări apărute într-un sistem vocalic dialectal* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 67—70.

509. Radu, Gheorghe, *Un model de descriere a flexiunii adjectivale aplicat la studiul unui grai* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 28—33.

510. Rusu, G., *La iotacisation de la consonne* [r] *dans les parlers daco-roumains*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 697—698.

511. Rusu, Valeriu, *À propos des parlers (zones) de transition*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 569—570.

512. Saramandu, Nicolae, *Arii fonologice și zone dialectale de tranziție (pe baza* **N.A.L.R.** *— Oltenia, vol. I—II)* [cu 3 hărți în text și bibliografie; résumé en français], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 119—130.

513. Teaha, Teofil, *Termeni de origine maghiară în graiurile din Oltenia* [cu 4 hărți în text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 113—120.

514. Tiugan, Marilena, *Aspecte ale comportamentului verbal reflectate în uzajul formelor pronominale de adresare directă, în vorbirea populară* [cu 2 anexe; abstract in English], FD, **9**, 1975, 149—164.

515. Todoran, R., *O schimbare fonetică dialectală*: **s** > **ș** *și* **z** > **j** *în grupurile consonantice ale limbii române* [cu 2 hărți în text; résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 33—46.

516. * * * *Texte dialectale. Muntenia. II.* Publicate sub redacția lui B. Cazacu, membru corespondent al Academiei R. S. România, profesor la Universitatea din București, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe. Publicația Centrului de cercetări fonetice și dialectale al Academiei Republicii Socialiste România, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 915 [—916] p. (Seria II. Texte și glosare, 3).

★

Vezi și nr. 119, 456, 457, 458, 470, 524, 646, 693, 695, 697, 701, 704, 705, 709, 713, 716, 718, 719, 720, 725, 727, 728, 739, 907, 1027, 1028, 1043, 1044, 1045, 1051.

Recenzii

517. Avram, Andrei, Vasile Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Berlin, Akademie-Verlag, 1971, IX + 235 p. + 49 de hărți, FD, **9**, 1975, 207—209.

518. FAICIUC, IOAN, *Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia*, vol. III, sub conducerea lui Boris Cazacu, de dr. Teofil Teaha, Ion Ionică și dr. Valeriu Rusu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 272 p. + XII p. (198 hărți + 46 planșe + XLII hărți interpretative), CL, **20**, nr. 1, 1975, 87—90.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 529.

519. GIOSU, ȘTEFAN, *Texte dialectale* [Vasile Frățilă, *Culegere de texte dialectale și glosar*, Timișoara, 1974], Cronica, **10**, nr. 22, 1975, 2.
Vezi nr. 498.

520. IONESCU-RUXĂNDOIU, LILIANA, Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier"*, I, *Texte. Sintaxă*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 393 p., FD, **9**, 1975, 216—218.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 546.

★

Vezi și nr. 480, 485, 488, 489.

c. Aromână

521. SARAMANDU, NICOLAE, *Notes étymologiques et lexicales aroumaines*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 407—408.

Recenzii

522. BRATU, RODICA, Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 200 p., FD, **9**, 1975, 220—222.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 502.

523. POPESCU-SIRETEANU, ION, Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetica. Observații asupra sistemului fonologic*, București, Editura Academiei, 1972, 201 p., LL, 1, 1975, 194—195.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 502.

★

Vezi și nr. 823, 846.

d. Meglenoromână

524. BRATU, RODICA, *Influența dacoromânei asupra foneticii dialectului meglenoromân* [résumé en français], FD, **9**, 1975, 177—188.

e. Româna peste hotare

525. BELCHIȚĂ HARTULAR, ANCA, *American-Romanian, „langue mixte" ou „langue mélangée"?*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 459—460.

Recenzii

526. MUREȘIANU, ION B., *Contribuții la istoria culturală a românilor din Voivodina*, I, Zrenjanin, 1973, 228 pp., MB, **24**, nr. 4—6, 1974, 381.

5. FILOLOGIE

527. Almaș, Dumitru, *Miron Costin — o primă treaptă a conștiinței naționale. 300 de ani de la scrierea* **Letopisețului Țării Moldovei**, MI, **9**, nr. 10, 1975, 2—4, 43.

528. Andreescu, Ștefan, *Începuturile istoriografiei în Moldova*, BO, **93**, nr. 1—2, 1975, 232—243.

529. Andreescu, Ștefan, *Premières formes de la littérature historique roumaine en Transilvanie. Autour de la version slave des récits sur le voïévode Dracula*, RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 511—524.

530. Anghelescu, Mircea, *Literatura română și Orientul (secolele XVII—XIX)*, București, Editura Minerva, 1975, 207 [—208] p. (Colecția *Confluențe*).
Vezi și nr. 629.

531. Anghelescu, Mircea, *Un manuscris necunoscut al* **Sindipei** [din 1795, la Biblioteca națională „Kiril și Metodiu" din Sofia], LR, **24**, nr. 1, 1975, 39—41.

532. Anuichi, Silviu, *Două documente importante din secolul XVIII în arhivele din Sremski Karlovici* [scrise de Nicanor Meletievici la 1735], MB, **24**, nr. 4—6, 1974, 294—298.

533. Bacâru, Livia, *Mitropolitul Dosoftei. Trei stiluri pentru* **Psaltirea** *în versuri*, Manuscriptum, **6**, nr. 3, 1975, 33—35.

534. Badea, Ștefan, **Sara pe deal** *— de la variante la forma definitivă*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 145—151.

535. Bulgăr, Gh., *Din variantele ultimelor poeme eminesciene — pagini biografice și de artă expresivă —*, CME, **3**, 1975, 143—151.

536. Cândea, Virgil, *Cartea românească veche (I)*, TribRom, **4**, nr. 69, 1975, 16; *(II)*, nr. 70, 1975, 16.

537. Constantinescu, Radu, *Manuscrise și cărți vechi din biblioteca Patriarhiei și a Sfîntului Sinod* [résumé en français], BO, **92**, nr. 7—8, 1974, 1040—1047.

538. Deletant, Dennis, *Un manuscris al lui Mihail Moxa din Muzeul Britanic*, RITL, **24**, nr. 2, 1975, 254—262.

539. Dima Drăgan, Corneliu, *The Romanian Book in the Century of Spatharus Milescu*, RomBooks, nr. 2, 1975, 11.

540. Dima Drăgan, Corneliu, Buluță, Gheorghe, Popescu, Elvira, *Culture and civilization. Old Romanian Books, 1508—1830*, RomBooks, nr. 2, 1975, 17—23.

541. Dimitriu, C., *On the Gendre of the Nouns in* **Codicele popii Bratul** [cu 2 tabele în text], RRL, **20**, nr. 6, 1975, 639—644.

542. Dosoftei, *Psaltirea în versuri 1673*. Ediție critică de N. A. Ursu. Cu un cuvînt înainte de Înalt Prea Sfințitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei [cu un portret și text paralel, facsimile și transcriere interpretativă], Iași, Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1974, LX + 1165 [—1166] p.
Vezi și nr. 606, 621, 630, 631.

543. Dudaș, Florin, *Tipărituri românești din secolul al XVII-lea identificate în părțile Zarandului*, MB, **25**, nr. 1—3, 1975, 72—76.

544. Duțu, Alexandru, *Umaniștii români și cultura europeană*, București, Editura Minerva, 1974, 224 [—227] p. (Colecția *Confluențe*).
Vezi și nr. 607, 611, 634.

545. Fenești, Costin, *Un manuscris ardelean din a doua jumătate a secolului al XVII-lea* [cu 2 facsimile în text; mit deutscher Zusammenfassung], AMN, **8**, 1971, 603—605.

546. Gașpar, Iustin, *O nouă dovadă în sprijinul datării tipăriturii „Alfavita sufletească"* [cu 3 facsimile în text], MMS, **51**, nr. 3—4, 1975, 330—332.

547. Georgescu, Magdalena, *Contribuții la problema unificării limbii literare. Despre edițiile succesive ale* **Molitvenicului** *din secolul al XVIII-lea*, LR, **24**, nr. 4, 1975, 323—331.

548. Gheție, Ion, *Activitatea de traducere și tipărire a cărții românești la Brașov la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 609—615.

549. Gheție, Ion, *Cîteva observații filologice asupra* **Molitvenicului Marțian**, LR, **24**, nr. 1, 1975, 33—38.

550. Gheție, Ion, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 161—170.

551. Gheție, Ion, *Pentru o nouă ediție a poeziilor lui Eminescu*, CME, **3**, 1975, 126—139.

552. Graure, L., *Manuscrisul de la Ieud (Maramureș). Importanța lui filologică și bisericească* [cu 3 facsimile în afară de text], BO, **93**, nr. 1—2, 1975, 244—247.

553. HAŢEGAN, LUCIA, *Vechile tipărituri româneşti de la Bălgrad*, Transilvania, **4**, nr. 5, 1975, 28—29.
554. KIRÁLY, FR., *Mihail Halici şi Mihail Halici Jr.*, Orizont, **26**, nr. 9, 1975, 6.
555. KÖLŐ, KÁROLY, *Dosoftei emlékezete*, Korunk, **34**, nr. 1—2, 1975, 94—96.
556. LIŢIU, GHEORGHE, *O veche carte românească puţin cunoscută: „Poslania" canonicului Nichita Horvat (Viena, 1787)*, BO, **92**, nr. 3—4, 1974, 435—440.
557. LUPAN, DOINA, HAŢEGANU, LUCIA, *Cartea veche românească în biblioteca Muzeului de istorie Alba Iulia, I* [cu 9 figuri în text; résumé en français], Apulum, **12**, 1974, 359—394.
558. MANU, EMIL, *Două izvoare în bibliografia antumă a operei* [„Scrisoarea a V-a" şi „Sărmanul Dionis" de M. Eminescu], CME, **3**, 1975, 196—199.
559. MARCU, GRIGORIE, **Noul Testament de la Bălgrad (Alba Iulia)** *în contextul istoric-literar al bibliei româneşti. 325 de ani de la tipărirea lui*, MA, **19**, nr. 1—3, 1974, 84—95.
560. MAREŞ, ALEXANDRU, *Datarea manuscrisului de la Ieud* [cu 9 figuri în text], LR, **24**, nr. 4, 1975, 305—311.
561. MARNOIU, COSTEA, *270 ani de activitate tipografică la Rîmnicu Vîlcea*, Ramuri, **12**, nr. 7, 1975, 10.
562. MĂLINAŞ, MARIN, *300 de ani de la apariţia* **Psaltirii în versuri** *a Mitropolitului Dosoftei al Moldovei*, MA, **19**, nr. 1—3, 1974, 96—98.
563. MECU, NICOLAE, *Indicele manuscriselor eminesciene în* **Opere**, *vol. I—VI, Bucureşti, 1934—1963, ediţie îngrijită de Perpessicius*, CME, **3**, 1975, 200—244.
564. MIHAIL, PAUL, *Manuscrise româneşti din biblioteca Mitropoliei Moldovei* [cu 5 facsimile în text], MMS, **50**, nr. 5—6, 1974, 432—460; **51**, nr. 1—2, 1975, 133—164.
565. MISAROŞ, TEODOR, *Din inventarul de manuscrise, cărţi şi obiecte de cult de la biserica ortodoxă română din Körösszakal-Sácal (R. P. Ungaria)* [cu figuri în afară de text], BO, **92**, nr. 3—4, 1974, 476—488.
566. MUNTEANU, CONSTANTIN, *Circulaţia cărţilor româneşti peste munţi în Transilvania* Steaua, **26**, nr. 2, 1975, 19—21.
567. MUNTEANU, ŞTEFAN, *Poezia lui Eminescu în lumina criticii filologice*, LL, 2, 1975, 219—225.
568. NICOLAESCU, N. I., *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediţii ale* **Bibliei** *în biserica ortodoxă română*, ST, **26**, nr. 7—8, 1974, 489—521.
569. NICULESCU, ALEXANDRU, *Între filologie şi poetică. Analiza textuală a variantelor poemului* **Călin — file din poveste** [de M. Eminescu], LR, **24**, nr. 5, 1975, 483—488.
570. OLÁH, TIBOR, *300 éves krónika* [*Letopiseţul Ţării Moldovei* de Miron Costin], Új Élet, nr. 20, 1975, 7.
571. OLTEAN, VASILE, *Descoperirea unui codice-miscelaneu în limba română* [cu o figură în text], RLit, **8**, nr. 5, 1975, 19.
572. OPRIŞIU, MIRCEA, *Cartea sibiană. VI*, Transilvania, **4**, nr. 4, 1975, 21—22; *VII*, nr. 10, 1975, 18—20.
573. PASCU, CONSTANTIN, *Contribuţii la* **Bibliografia românească veche : Ceaslovul de la Târgovişte** *din 1715*, MA, **19**, nr. 4—6, 1974, 288—290.
574. PISTRUI, C., *Manuscrise româneşti şi slave în biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei* [cu 2 facsimile în afară de text], BO, **92**, nr. 5—6, 1974, 776—790.
575. PISTRUI, CHIRIL, **Sbornicul (Prăznicar)** *din Transilvania* [cu 3 facsimile în afară de text], BO, **92**, nr. 7—8, 1974, 1048—1050.
576. PLĂTICĂ, MIHAI, **Noul Testament de la Bălgrad** *şi personalitatea mitropolitului Simion Ştefan*, GB, **32**, nr. 11—12, 1973, 1349—1358.
577. POPTĂMAŞ, DIMITRIE, **Carte românească de învăţătură** [*Cazania* lui Varlaam, 1643], Vatra, **5**, nr. 10, 1975, 5.
578. RĂDULESCU, CORNEL, *Primele traduceri româneşti ale cărţilor de ritual — sec. XVI—XVIII (studiu istoric-liturgic şi lingvistic)*, GB, **34**, nr. 3—4, 1975, 349—355.
579. RĂDUŢIU, AUREL, *Actele româneşti tipărite la Alba Iulia în 1653* [résumé en français], RI, **28**, nr. 6, 1975, 889—912.
580. RĂDUŢIU, AUREL, GYÉMÁNT, LADISLAU, **Supplex Libellus Valachorum** *în variantele româneşti de la Şchei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975,132 p. + 8 planşe.
Vezi şi nr. 608.
581. REZACHEVICI, CONSTANTIN, *Un tetraevanghel necunoscut aparţinînd familiei dinspre mamă a lui Ştefan cel Mare* [de la Biblioteca Naţională din Varşovia; cu 5 planşe în text şi un tabel cronologic în afară de text; résumé en français], SMIM, **8**, 1975, 161—183.

582. RIZESCU, I., *Noi date în legătură cu raportul dintre* **Cazania** *lui Varlaam şi* **Cazania** *de la Dealu*, LR, **24**, nr. 4, 1975, 313—321.

583. RIZESCU, I., *Un vechi document românesc* [din 1587; cu 2 figuri în text], LR, **24**, nr. 1, 1975, 45—49.

584. SOROHAN, ELVIRA, *Antim, „Mreaja învăţăturii şi ... undiţa cuvîntului"*, Cronica, **10**, nr. 46, 1975, 4.

585. STREZA, LIVIU, *Manuscrise liturgice româneşti în Biblioteca Arhiepiscopiei Sibiului (Prezentare generală)*, MA, **19**, nr. 4—6, 1974, 233—249.

586. ŞORA, GHEORGHE, *O carte rară de înţelepciune* [de Nicolae Herga-Popovici, Budapesta, 1807], Orizont, **26**, nr. 5, 1975, 6.

587. ŞTREMPEL, GABRIEL, *Antim Ivireanul, ctitor de cultură românească. 325 de ani de la naştere*, Scînteia, **46**, nr. 10 331, 7 nov. 1975, 4.

588. ŞTREMPEL, GABRIEL, *Neobositul cărturar Antim Ivireanul*, MI, **9**, nr. 11, 1975, 17—19.

589. TANAŞOCA, NICOLAE-ŞERBAN, *Încă un manuscris al* **Esopiei**, SMIM, **8**, 1975, 232—233.

590. TUDOR, SANDU, *Un manuscris cu implicaţii paisiene*, GB, **33**, nr. 9—10, 1974, 912—916.

591. URSU, N. A., *Mumuleanu şi Athanasie Hristopol*, Cronica, **10**, nr. 36, 1975, 2.

592. URSU, N. A., *Primele traduceri româneşti din Molière*, Cronica, **10**, nr. 1, 1975, 5.

593. URSU, N. A., *Traduceri româneşti necunoscute din clasicii antici*, Cronica, **10**, nr. 40, 1975, 4.

594. URSU, N. A., *Un roman francez tradus în secolul al XVIII-lea*, Cronica, **10**, nr. 14, 1975, 5.

595. VASILIU, LAURA, *Comentarii pe marginea unui pasaj din* **Palia de la Orăştie**, LR, **24**, nr. 1, 1975, 43—44.

596. VELCIU, DUMITRU, **De neamul moldovenilor** *în copia lui Sava Ieromonahul*, Manuscriptum, **6**, nr. 4, 1975, 163—167.

597. VELCIU, DUMITRU, *Un „universal" al lui Petru cel Mare folosit în* **Letopiseţul Ţării Moldovei pe anii 1661—1701** (Pseudo N. Costin) [résumé en français], RI, **28**, nr. 3, 1975, 345—363.

598. VOICESCU, C., *Cărţi de spiritualitate ortodoxă scrise în limba greacă, traduse în româneşte şi tipărite la Mănăstirea Neamţ în secolul al XIX-lea*, MMS, **50**, nr. 7—8, 1974, 630—637.

599. * * * *Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729 (Pseudo-Amiras)*. Studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „N. Iorga", Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 171 [—172] p. (*Cronicile medievale ale României IX*).

600. * * * *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.* Volumul I *(1384—1448)*. Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 605 [—607] p.

601. * * * *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.* Volumul XXII *(1634)*. Volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, XLVII + 487 p.
Vezi şi nr. 604.

602. * * * *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească.* Volumul III *(1526—1535)*. Volum întocmit în cadrul Seminarului de paleografie slavă condus de Damaschin Mioc. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 451 [—452] p.

603. * * * *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească.* Volumul XI *(1593—1600). Domnia lui Mihai Viteazul*. Volum întocmit de Damaschin Mioc, Ştefan Ştefănescu, Marieta Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Saşa Caracaş, Ruxandra Cămărăşescu, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 745 [—747] p.

★

Vezi şi nr. 5, 6, 15, 16, 420, 471, 544, 883, 936.

Recenzii

604. Adam, Marieta, *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXII (*1634*), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, Edit. Acad., 1974, XLVII + 487 p., SMIM, **8**, 1975, 235.
Vezi nr. 601.

605. Adam, Marieta, Traian Ionescu-Nişcov, Maria Soveja, *Acte de cancelarie domnească. Ornamente şi miniaturi*, Bucureşti, Edit. Meridiane, 1974, 120 p. (studiu introductiv + 50 pl.), SMIM, **8**, 1975, 235—236.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 570.

606. Andriescu, Al., *Dosoftei într-o nouă ediţie critică* [*Psaltirea în versuri 1673*, ediţie de N. A. Ursu, Iaşi, 1974], Cronica, **10**, nr. 28, 1975, 2.
Vezi nr. 542.

607. Anghelescu, Mircea, Alexandru Duţu, *Umaniştii români şi cultura europeană* („Les Humanistes roumains et la culture européenne"), Bucureşti, Edit. Minerva, 1974, Collection „Confluenţe", 225 p., CRET, nr. 3, 1975, 134—135.
Vezi nr. 544.

608. Apostol, Gelu, Aurel Răduţiu, Ladislau Gyémánt, **Supplex Libellus Valachorum** *în variantele româneşti de la Şchei*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1975, 132 p. + 8 planşe, RI, **28**, nr. 9, 1975, 1465—1466.
Vezi nr. 580.

609. Bulgăr, Gh., Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1974, 210 p., LR, **24**, nr. 6, 1975, 625—626.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 562.

610. Bulgăr, Gh., *O ediţie necesară* [de D. Murăraşu a operelor lui Eminescu], Cronica, **10**, nr. 2, 1975, 2, 8.

611. Cernovodeanu, Paul, Alexandru Duţu, *Umaniştii români şi cultura europeană*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1974, 224 [—227] p. (seria „Confluenţe"), RI, **28**, nr. 4, 1975, 615—617.
Vezi nr. 544.

612. Cunescu, Gheorghe, Ion Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Editura Academiei R. S. România, 1974, 207 p., BO, **92**, nr. 5—6, 1974, 819—822.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 562.

613. Cunescu, Gh., Liviu Onu, *Precizări în legătură cu cîteva fragmente găsite recent din* **Molitvenicul** *lui Coresi*, în „Limba română", XXII (1973), nr. 5, p. 452—466, ST, **26**, nr. 3—4, 1974, 321—322.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 621.

614. David, P. L., Dan Simonescu, *Codex Aureus*, Seria „Manuscris", Editura Meridiane, Bucureşti, 1972, 104 p , ST, **26**, nr. 5—6, 1974, 460.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 567.

615. Dima Drăgan, Corneliu, *O versiune necunoscută din Ovidiu* [*Metamorfoze* din 1808, editată de Nicolae Vasilescu-Capsali şi Dan Ripă-Buicliu, Bucureşti, 1975], TribRom, **4**, nr. 75, 1975, 12.

616. Dobrescu, Al., Valeriu Cristea, *Introducere în opera lui Ion Neculce*, ConvLit, nr. 2, 1975, 5.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 556.

617. Duţu, Alexandru, *O traducere necunoscută a* **Metamorfozelor**, Manuscriptum, **6**, nr. 4, 1975, 180—182.

618. Filip, Tănase, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, BulŞt Baia Mare, **3**, 1971, 366—368.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

619. Gheţie, Ion, Mihai Eminescu, *„Icoane vechi şi icoane nouă" (Pagini de ziar)*. Antologie, studiu introductiv, note şi glosar de Gh. Bulgăr şi Al. Melian, [Bucureşti, 1974], LIX + 235 (—238) p., LR, **24**, nr. 5, 1975, 561—563.

620. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Puţină filologie* [pe marginea cărţii *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări* de Ion Gheţie şi Al. Mareş, 1974], RLit, **8**, nr. 22, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 565.

621. Graur, Al., *Texte vechi* [*Psaltirea în versuri 1673* a lui Dosoftei, editată de N. A. Ursu, 1974], RLit, **8**, nr. 39, 1975, 9.
Vezi nr. 542.

622. GRIGURCU, GHEORGHE, Valeriu Cristea, *Introducere în opera lui Neculce*, Familia, **11**, nr. 3, 1975, 3.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 556.

623. IONIȚĂ, GH. I., *Probleme de istoriografie*, TribRom., **4**, nr. 68, 1975, 5.

624. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Filologia românească* [*Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări* de Ion Gheție și Al. Mareș, 1974], RLit, **8**, nr. 48, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 565.

625. MUREȘANU, CAMIL, *„Romanian Studies"* [vol. I, 1971—1972, Leiden, E. J. Brill, 1973, VI + 216 p.], CRET, nr. 1, 1975, 148—149.

626. MUREȘIANU, ION D., Daniela Poenaru, *Contribuții la* **Bibliografia românească veche**, Tîrgoviște, 1973, 342 pp., MB, **24**, nr. 4—6, 1974, 379—381.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 8.

627. N. S., *Vechimea scrierii chirilice românești* . . . [recenzie pe capitole la cartea lui Ion Gheție *Începuturile scrisului în limba română*, 1974], GB, **33**, nr. 5—6, 1974, 597—598.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 562.

628. PĂCURARIU, MIRCEA, Daniela Poenaru, *Contribuții la* **Bibliografia românească veche**, Muzeul județean Dîmbovița, Tîrgoviște, 1973, 343 p., BO, **92**, nr. 9—10, 1974, XIII—XV.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 8.

629. SASU, AUREL, Mircea Anghelescu, *Literatura română și orientul*, Editura Minerva, 1975, Steaua, **26**, nr. 12, 1975, 54.
Vezi nr. 530.

630. SIMON, GHEORGHE, Dosoftei. *Psaltirea în versuri* [1673, editată de N. A. Ursu, 1974], Familia, **11**, nr. 10, 1975, 9.
Vezi nr. 542.

631. SIMONESCU, DAN, **Psaltirea** *lui Dosoftei* [*Psaltirea în versuri 1673*, editată de N. A. Ursu, 1974], TribRom, **4**, nr. 75, 1975, 12.
Vezi nr. 542.

632. SIMONESCU, DAN, *Editarea unei traduceri din 1808 a „Metamorfozelor" lui Ovidiu* [traducerea lui Scarlat Barbu Tîmpeanu, ediție de Nicolae Vasilescu-Capsali și Dan Ripă-Buicliu, 1975], Scînteia, **45**, nr. 10 310, 14 oct. 1975, 4.

633. SÎNGEORZAN, ZAHARIA, Valeriu Cristea: *Introducere în opera lui Ion Neculce* [1974], Cronica, **10**, nr. 5, 1975, 2.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 556.

634. STOICESCU, N., Alexandru Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană* (Les humanistes roumains et la culture européenne), București, Editura Minerva, 1974, 225 p., RRH, **14**, nr. 2, 1975, 364—367.
Vezi nr. 544.

635. STOICESCU, N., Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice* [Les débuts des écrits en langue roumaine. Contributions philologiques et linguistiques], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 210 p., RRH, **13**, nr. 5—6, 1974, 808—809.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 562.

636. ZAMFIRESCU, DAN, *Ovidiu în haină românească la 1808* [pe marginea volumului Publius Ovidius Naso, *Metamorfoze*. Cartea I. Traducerea și prelucrare de Scarlat Barbu Tîmpeanu (1808) editat de Nicolae Vasilescu-Capsali și Dan Ripă-Buicliu, 1975], RLib, **33**, nr. 9 626, 6 oct. 1975, 2.

637. * * * Ion Gheție, **Psaltirea Hurmuzachi** — *Copie sau original?*, în „Studii de limbă literară și filologie", vol. III, Editura Academiei R. S. România, București, 1974, p. 241—259, ST, **26**, nr. 7—8, 1974, 637.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 373.

638. * * * Pavel Binder, *Românii și Reforma. Scurte contribuții la istoria culturii românești din secolul al XVI-lea*, în „Studii de limbă literară și filologie", vol. III, Editura Academiei R. S. România, București, 1974, p. 209—216, ST, **26**, nr. 7—8, 1974, 635—636.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 547.

★

Vezi și nr. 18, 19, 20, 24, 25, 26, 430, 434, 435.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

639. AVRAM, ANDREI, *L'alternance /s/ ~ /z/ en roumain*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 321—324.

640. AVRAM, ANDREI, *Sur les semi-voyelles* [j] *et* [w] *dans la phonologie générative du roumain*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 455—458.

641. DASCĂLU, LAURENŢIA, *What are you asking about? (On the intonation of emphasis in „yes-no" questions)* [cu 3 figuri în text], RRL, **20**, nr. 5, 1975, 477—480.

642. MĂRDĂRESCU-TEODORESCU, MARIA, *Semioclusivele româneşti în fonetică sintactică (în sandhi)* [cu 4 tabele în text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 99—106.

643. STAN, I. T., *Africatele şi statutul lor fonologic în limba română literară*, CL, **20**, nr. 2, 1975, 211—219.

644. ULIVI, ANCA, *Observaţii asupra structurii acustice a semiconsoanelor româneşti* [y] *şi* [w] [cu 3 tabele în text şi 7 sonagrame în afară de text; résumé en français], FD, **9**, 1975, 107—112.

645. VASILIU, EM., *Citeva aspecte ale fonologiei limbii române*. Universitatea din Bucureşti, Cursurile de vară şi colocviile ştiinţifice, Braşov, 23 iulie — 18 august 1975, Bucureşti, f.e., 1975, 16 p. (litografiate; version française 18 pp.).

646. * * * *Fonetică şi dialectologie*. Vol. IX. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de cercetări fonetice şi dialectale Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 256 p.

★

Vezi şi nr. 3, 7, 11, 88, 97, 116, 191, 373, 418, 465, 470, 496, 497, 500, 501, 502, 507, 508, 510, 512, 515, 524, 758, 1204, 1379, 1479, 1480, 1481.

Recenzii

Vezi nr. 27, 271, 294, 375, 376, 377, 380.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

647. BELDESCU, G., *Exerciţii şi probleme*, LLR, **1**, nr. 2, 1975, 7—10.

648. CRAŞOVEANU, D., [Sub titlul comun: Rezolvarea exerciţiilor gramaticale de la concursul de admitere în facultăţile de limba şi literatura română — Sesiunea iulie, 1974—] *Timişoara*, **1**, nr. 1, 1975, 42—44.

649. DRAŞOVEANU, D. D., *Categoriile gramaticale de* relaţie *şi de* opoziţie *ale limbii române* [cu bibliografie; résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 67—79.

650. DRAŞOVEANU, D. D., [Sub titlul comun: Rezolvarea exerciţiilor gramaticale de la concursul de admitere în facultăţile de limba şi literatura română — Sesiunea iulie, 1974 —] *Cluj*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 39—40.

651. HRISTEA, THEODOR, [Sub titlul comun: Rezolvarea exerciţiilor gramaticale de la concursul de admitere în facultăţile de limba şi literatura română — Sesiunea iulie, 1974—] *Bucureşti*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 36—39.

652. HRISTEA, THEODOR, *Un model de analiză gramaticală*, Radioteleşcoală, dec. 1974, 53—55.

653. PAPP, EMERIC, RĂDULESCU, MARINA, *Verbe şi construcţii cu sens factitiv-cauzativ în limba română*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 101—119.

654. ZUGUN, PETRU, [Sub titlul comun: Rezolvarea exerciţiilor gramaticale de la concursul de admitere în facultăţile de limba şi literatura română — Sesiunea iulie, 1974 —] *Iaşi*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 40—42.

★

Vezi şi nr. 2, 86, 99, 191, 194, 314, 315, 398, 451, 1009, 1374, 1378, 1386, 1390, 1396, 1403, 1454, 1468, 1479, 1480, 1481, 1482.

Recenzii

655. Iliescu, Maria, Alf Lombard, *Rumänsk grammatik*, Gleerup, Lund, 1973, 409 S., RRL, **20**, nr. 3, 1975, 301—302.

b. Morfologie

656. Avram, Mioara, *Adverbul* **mîine** *și timpurile verbale din sfera trecutului*, SCL, **26**, nr. 2, 1975, 189—195.
657. Avram, Mioara, *Despre formele de perfect simplu cu* **-ră-** *la singular* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 27—36.
658. Beyrer, Arthur, *Poziția conjugării a II-a și a III-a în limba română* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 13—26.
659. Bocșa, Minerva, *Flexiunea cuvintelor românești. Modelare pe ordinatorul IRIS 50 (FELIX C-256)* [cu o planșă în afară de text; résumé en français], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 47—52.
660. Brâncuș, Gr., *Observații asupra sufixului gramatical* **-ez-** *al verbelor neologice* [cu 2 tabele în text; résumé en français], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 247—254.
661. Bulgăr, Gh., *Despre structura locuțiunilor și expresiilor românești* [résumé en français], LucrȘt Galați, **4**, 1970, 271—278.
662. Felix, Jiří, *Le mode — une catégorie morphologique du roumain?* SCL, **26**, nr. 5, 1975, 489—492.
663. Guțu-Romalo, Valeria, *Probleme ale morfologiei limbii române*. Universitatea din București. Cursurile de vară și colocviile științifice, Brașov, 23 iulie — 18 august 1975, București, f. e., 1975, 15 p. (litografiat; version française 16 pp.).
664. Hamp, Eric P., *On Some Romanian Prepositions*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 365—367.
665. Kis, Emese, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 191 [—192] p.
666. Manoliu-Manea, Maria, *Topic and Voice (Once More about the Passive in Romanian)*, RRL, **20**, nr. 2, 1975, 105—113.
667. Mirska-Lasota, Halina, *Compatibilitatea verbelor românești cu exprimarea sensurilor aspectuale*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 383—389.
668. Mourin, Louis, *Les analogies dans les radicaux irréguliers des participes passés romans*, RRL, **20**, nr. 2, 1975, 115—138.
669. Orza, Rodica, *Arhaism și inovație în paradigma verbului* **a fi**. *Indicativul prezent* [résumé en français], CL, **20**, nr. 1, 1975, 47—50.
670. Rosetti, A., *Pour le „neutre" en roumain*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 401—402.
671. Seul, Traian, *Cu privire la descrierea structurii formelor verbale „compuse"* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 83—90.
672. Seul, Traian, *„Verbul" auxiliar* [résumé en français], SCȘt Bacău, 1972, 137—142.
673. Teszler, Eduard, *Folosirea adjectivelor la diferite grade de comparație*, LLR, **1**, nr. 4, 1975, 20—23.
674. Vasiliu, Laura, *Observații asupra diatezei*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 433—446.
675. Vețeleanu, Vasile N., *Locuțiunile verbale*, LLR, **1**, nr. 3, 1975, 20—22.
676. Vraciu, A., Hîrlăoanu, A., Vraciu, T., *Unele probleme ale diatezei verbului* [résumé en français], SCȘt Bacău, 1972, 103—113.

★

Vezi și nr. 162, 238, 451, 452, 455, 474, 509, 541, 647, 648, 649, 650, 652, 654, 691, 700, 735, 736, 737, 742, 882, 921, 1003, 1165, 1169, 1203, 1282, 1288, 1388, 1389, 1395, 1401, 1402, 1420.

Recenzii

677. Berea-Găgeanu, Elena, Ivan Evseev, *Semantica verbului* [*Categoriile de acțiune, devenire și stare*], Timișoara, Editura Facla, 1974, 163 p., LL, 1, 1975, 173—175. Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 667.

678. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Semantica verbului* [*Categoriile de acţiune, devenire şi stare* de Ivan Evseev, 1974], RLit, **8**, nr. 17, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 667.
679. Kelemen, B., Ivan Evseev, *Semantica verbului. Categoriile de acţiune, devenire şi stare*, Timişoara, 1974, 182 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 224—225.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 667.
680. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Verbul românesc* [pe marginea cărţii lui Gh. Trandafir, *Categoriile gramaticale ale verbului în limba română contemporană*, 1973], RLit, **8**, nr. 2, 1975, 8.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 696.

★

Vezi şi nr. 375, 376, 377, 380.

c. Sintaxă

681. Antonovici, Clement, *Comentariu pe marginea a două versuri argheziene*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 20—23.
682. Bejan, D., *Observaţii asupra funcţiilor sintactice ale cuvintelor relative* [abstract in English], StUBB, **20**, 1975, 45—51.
683. Braşoveanu-Vancea, Georgeta, *Echivalenţe funcţionale în limbile română şi germană* [mit deutscher Zusammenfassung], StUBB, **20**, 1975, 71—75.
684. Brâncuş, Gr., *Îndrumări metodologice pentru analiza sintactică a frazei*, LLR, **1**, nr. 4, 1975, 18—20.
685. Chiricuţă,-Marinovici, Rita, *Factorul semantic în posibilităţile de complinire a verbelor* [mit deutscher Zusammenfassung], CL, **20**, nr. 1, 1975, 57—65.
686. Ciobanu, Fulvia, *Construcţia cauzală adverbială şi propoziţia modală explicativă*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 569—572.
687. Hodiş, Viorel, *Coordonarea — relaţie de echivalenţă* [résumé en français ; с резюме на русски], BulŞt Baia Mare, **4**, 1972, 74—82.
688. Hristea, Theodor, *Perioada condiţională (Particularităţi structurale şi stilistice)*, Radioteleşcoală, dec. 1974, 55—56.
689. Iordan, Iorgu, *Notes de syntaxe roumaine*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 509—511.
690. Rusu, G. C., *Unităţi propoziţionale (sau frazeologice) nepredicative*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 93—99.
691. Vulpe, Magdalena, *Notes sur la syntaxe du relatif* **care**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 597—599.
692. Zdrenghea, Mihai M., *Aspecte ale complementizării în engleză şi română*, CL, **20**, nr. 2, 1975, 193—204.

★

Vezi şi nr. 187, 194, 325, 373, 443, 451, 520, 642, 647, 648, 650, 651, 652, 653, 654, 892, 908, 948, 1185, 1383, 1397.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

693. Bratiloveanu Popilian, Marcela, *Interiorul locuinţei tradiţionale din podişul Mehedinţilor* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 69—77.
694. Brâncuş, Grigore, *Vocabularul limbii române contemporane*. Universitatea din Bucureşti. Cursurile de vară şi colocviile ştiinţifice, Braşov, 23 iulie — 18 august 1975, Bucureşti, f.e., 1975, 15 p. (litografiat ; version française 16 pp.).
695. Budiş-Dancău, Monica, *Particularităţi ale gospodăriei şi locuinţei în zona subcarpatică a Olteniei* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 39—49.
696. Ciobanu, El., Rebigan, Fl., *Terminologia specifică lucrului cu aparatura radiometrică*. Comitetul de Stat pentru Energia Nucleară, I. F. A. Institutul de fizică atomică, Bucureşti, 1974, 25 p.

697. CIUCĂ, RĂZVAN, DRĂGOESCU, ION, MAXIM, ELENA, *Construcții-anexe din Oltenia, Muntenia și Dobrogea pentru păstratul produselor agroalimentare* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 59—68.
698. COȘMAN, CONSTANTIN, [La rubrica : Dicționar] **Creativitate**, Contemporanul, nr. 1, 1975, 2 ; **Etos**, nr. 2, 2 ; **Paradigma**, nr. 3, 2 ; **Epifenomen**, nr. 4, 2 ; **Reificare**, nr. 5, 2 ; **Hedonism**, nr. 7, 2 ; **Sistem**, nr. 8, 2 ; **Intuiționism**, nr. 9, 2 ; **Simbol**, nr. 10, 2 ; **Eidos**, nr. 11, 2 ; **Holism**, nr. 12, 2 ; **Etnologie**, nr. 13, 2 ; **Megalopolis**, nr. 14, 2 ; **Status**, nr. 15, 2 ; **Catarsis**, nr. 16, 2 ; **Feed-Back**, nr. 17, 2 ; **Behaviorism**, nr. 18, 2 ; **Sinergie**, nr. 19, 2 ; **Izomorfism**, nr. 20, 2 ; **Homeostazie**, nr. 21, 2 ; **Euristica**, nr. 22, 2 ; **Cod**, nr. 23, 2 ; **Black-Box**, nr. 24, 2 ; **Stress**, nr. 25, 2 ; **Nomotetic**, nr. 26, 2 ; **Solidaritate**, nr. 28, 2 ; **Coeziune**, nr. 29, 2 ; **Ipoteze**, nr. 30, 2 ; **Deducție**, nr. 31, 2 ; **Noțiune**, nr. 33, 2 ; **Sinteza**, nr. 35, 2 ; **Teleologie**, nr. 36, 2 ; **Trial and Error**, nr. 37, 2 ; **Apriorism**, nr. 38, 2 ; **Tehnetronica**, nr. 39, 2 ; **Conotație**, nr. 40, 2 ; **Deontologie**, nr. 41, 2 ; **Metodă, metodologie**, nr. 42, 2 ; **Deontică**, nr. 43, 2 ; **Metalimbaj**, nr. 44, 2 ; **Eudemonism**, nr. 45, 2 ; **Animism**, nr. 46, 2 ; **Empirism**, nr. 47, 2 ; **Weltanschauung**, nr. 48, 2 ; **Totemism**, nr. 49, 2 ; **Agnosticism**, nr. 50, 2 ; **Input-Output**, nr. 51, 2 ; **Algoritm**, nr. 52, 2.
699. COTEANU, I., BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Limba română contemporană*. Vol. II. *Vocabularul*, Ministerul Educației și Învățământului, Universitatea din București, București, Editura didactică și pedagogică, [1975], 303 [—304] p.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 356.
700. DIMITRESCU, FLORICA, *Un „verbum vicarium" : A realiza „réaliser"*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 333—336.
701. FELECAN, N., *Din terminologia corpului omenesc. Denumiri ale „gîtului" în limba română* [résumé en français ; abstract in English], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 68—73.
702. FELECAN, N., *Observații asupra metodelor folosite în cercetarea lexicului (I)* [résumé en français ; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 51—56.
703. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Vocabular electoral*] candidat, vot, a vota, scrutin, balotaj], RLit, **8**, nr. 9, 1975, 8.
704. IONICĂ, ION, *Note lingvistice* [aiúrea prin plaiúrea, arțuită cu arța, arură, aștezău, aștezíua, bucăturí, dinčaúș, a se înflorări, pășút, racira racilor, a șoimăni, taxidită, taxadită], FD, **9**, 1975, 197—202.
705. IORDACHE, G., *Aspecte ale evoluției gospodăriei pe Valea Oltețului* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 17—28.
706. IORDAN, IORGU, *Expresii, locuțiuni și zicale românești*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 17.
707. IORDAN, IORGU, *Note de lexicologie românească*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 53—59.
708. IVĂNESCU, G., [La rubrica : Cronica limbii] **Travaliu**, Cronica, **10**, nr. 28, 1975, 7 ; **A vedea lumina tiparului**, nr. 30, 7 ; **A idea, ideație**, nr. 34, 7 ; **La ora actuală**, nr. 36, 7.
709. LĂZĂRESCU, PAUL, [Sub titlul comun : Note lingvistice] **Secretáte. iem. . . iem**, FD, **9**, 1975, 202—204.
710. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvîntul „unire"*, RLit, **8**, nr. 4, 1975, 8.
711. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Viața cuvintelor*, RLit, **8**, nr. 27, 1975, 8.
712. MANECA, CONSTANT, *Mărimi grafo-gramatice în limba română* [cu 2 tabele în text ; con riassunto in italiano], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 583—587.
713. MAREȘ, LUCREȚIA, *Cuvinte regionale în derivate literare*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 71—80.
714. MARIN, MARIA, [Sub titlul comun : Note lingvistice] **A exista**, FD, **9**, 1975, 204—205.
715. NEGOMIREANU, DOINA, **Gîndi**. *Polisemie și opoziție sinonimică* [résumé en français], CL, **20**, nr. 2, 1975, 167—172.
716. NIȚU, M., *Contribuții la cunoașterea locuințelor și gospodăriei din cîmpia Romanaților* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 29—37.
717. ONU, LIVIU, *Un element ladin dolomitic, respectiv friulan, în terminologia minieră din Valea Jiului* : **remonat(ă), remonadă, reamonat, ruminat, lemona(r)dă** *„cîntru"* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 589—597.
718. PAVEL, EMILIA, *Portul popular din satele Vîrciorova și Gura Văii, județul Mehedinți* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 99—105.
719. PĂNOIU, ANDREI, *Un sistem constructiv al lemnului* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 11—16.
720. POP, GHEORGHE, *Unele aspecte privind terminologia minieră din bazinul lăpușean* [résumé en français ; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 34—40.
721. STOICA, ION, *Pagini de dicționar* [bionică, desacralizare, ecologie, ergonomie, fenomenologie, mit, paleoastronautică, parapsihologie, personalism, sacru, scientică, secularizare], ÎndrCult, **28**, nr. 12, 1975, 20.

722. Şerban, Felicia, *Un caz de omonimie*: **talant**, CL, **20**, nr. 1, 1975, 51—56.
723. Ştefan, Ion, *Cuvîntul* **baroc** *în limba română*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 121—127.
724. Ştefan, Ion, *Evoluţia terminologiei privitoare la vers*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 25—32.
725. Tătulea, Viorica, *Consideraţii asupra locuinţelor din cîmpia de sud-est a Mehedinţului* [mit deutscher Zusammenfassung], Oltenia, Etnogr., 1974, 51—58.
726. Teodorescu, Vasile, *Cîteva aspecte ale constituirii terminologiei fotbalului în limba română*, LL, 1, 1975, 22—26.
727. Văduva, Ofelia, *Mobilier şi instrumentar de bucătărie din Oltenia* [résumé en français], Oltenia, Etnogr., 1974, 79—85.
728. Vuia, Romulus, *Studii de etnografie şi folclor*. I. Ediţie îngrijită de Mihai Pop şi Ioan Şerb. Prefaţă de Mihai Pop. Bibliografie comentată de Ioan Şerb, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, 419 [—421] p. + 6 planşe în afară de text.
729. * * * *Limbajul medical*. Curs liber. Institutul de medicină Timişoara, Timişoara, Lito I. M.T. — Institutul de medicină Timişoara, 1974; Lecţia a 4-a: *Limba română şi limbajul medical* de Crişan Mircioiu, 21 p.; Lecţia a 5-a: *Metodologia redactării unei lucrări ştiinţifice* de Leonida Georgescu, 23 p.; Lecţia a 6-a: *Evoluţia limbajului medical românesc* de Ştefan Munteanu, 33 p.; Lecţia a 7-a: *Arta de a vorbi cu bolnavul* de Octavian Fodor, 15 p.; Lecţia a 8-a: *Actualitate şi perspective în limbajul medical (Stil şi limbă în scrisul medical)* de acad. Ştefan Milcu, 13 p. (litografiat).
730. * * * *Onomastice* [porumb, păpuşoi, cucuruz, mălai], Albina, **79**, nr. 7, 1975, 5.

★

Vezi şi nr. 98, 133, 154, 155, 169, 215, 306, 373, 409, 442, 453, 461, 472, 473, 498, 503, 516, 519, 661, 685, 744, 875, 877, 896, 900, 901, 907, 914, 929, 951, 998, 1002, 1003, 1006, 1012, 1015, 1020, 1035, 1036, 1050, 1188, 1479, 1480, 1481, 1482.

Recenzii

731. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Geniul limbii române* [pe marginea cărţii lui C. Noica, *Creaţie şi frumos în rostirea românească*, 1973], RLit, **8**, nr. 36, 1975, 8. Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 949.

★

Vezi şi nr. 519, 677, 678, 679, 968, 980.

b. Formarea cuvintelor

732. Avram, Mioara, *Desinenţe pentru cuvinte străine în limba română contemporană*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 319—324.
733. Brâncuş, Grigore, *Un procedeu de compunere comun românei şi albanezei*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 331—333.
734. Carabulea, Elena, *Cîteva observaţii asupra diminutivării substantivelor pe baza* **DLR**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 335—341.
735. Carabulea, Elena, *Raportul dintre formă şi sensul gramatical la diminutive* [abstract in English], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 603—607.
736. Carabulea, Elena, *Valorile sufixelor diminutivale substantivale* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 255—267.
737. Ciobanu, Fulvia, *Unele observaţii în legătură cu sufixele adjectivale complexe în limba română*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 347—354.
738. Gămulescu, Dorin, *Observaţii asupra segmentului final rom.* **-ugă**, SCL, **26**, nr. 3, 1975, 275—279.
739. Gheţie, Ion, *Observaţii asupra răspîndirii termenilor derivaţi cu suf.* **-ame**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 361—364.
740. Hasan, Finuţa, *Sufixul* **-on/-oană**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 369—374.
741. Hristea, Theodor, *Un nou element de compunere*: **-averaj**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 375—378.
742. Popescu-Marin, Magdalena, *Cu privire la genul gramatical al abstractelor derivate cu sufixe* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 599—602.

743. Rizescu, I., *Observații asupra sufixului antroponimic* **-ese**, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 539—541.
744. Seche, Luiza, *Exprimarea conceptului de „tot" cu ajutorul unor elemente de compunere*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 425—428.

★

Vezi și nr. 495, 1174.

c. Etimologii

745. Anghel, Ioana, *Note lexicale și etimologice* [răgáci [2], rămíg, răschéie, răscoáce[1], răscoáce[2], răscócină[1], răscócină[2], răspeitúră, răvăduí, răzbáte, războtí, rédie[1], rotáp, rucărél], CL, **20**, nr. 2, 1975, 163—166.
746. Avram, Andrei, *Note etimologice* [pachioană, paci, pacilă, pahiu, pajimă, palhă, paluşcă, papacioc, papaciupă, papalungă, papapungă, papleagă, paplec, papună, parazios, parhiu, parlac, parniu, paschină, pasmarghiol], LR, **24**, nr. 4, 1975, 289—296.
747. Avram, Andrei, *Note etimologice* [palamojdii, paşchiulă, paşniță, patmă, păbîi, păhui, păitoniu, pălamojdi, pălămoti, păluşcă, păncăni, părgan, păscrisă, pătărîngă, păucălău], LR, **24**, nr. 6, 1975, 573—578.
748. Caragiu Marioțeanu, Matilda, *Roum.* **amîna**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 465—467.
749. Gheție, Ion, *În legătură cu etimologia lui* **străin** [cu o hartă în text], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 175—182.
750. Graur, Al., *Alte etimologii românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 105 [—107] p.
Vezi și nr. 765, 766, 769.
751. Hamp, Eric P., **Abur**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 499—500.
752. Hristea, Theodor, *Calcul internațional*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 499—504.
753. Mazilu, Dan Horia, *Despre rom.* **buháș**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 381—382.
754. Păltineanu, V., *Note lexicale și etimologice* [botei, candalău, mămulete, mocran, boghi, móiță, morun [2], năpîrcă, nosfiță, palipaș, oagăr], LR, **24**, nr. 6, 1975, 579—582.
755. Popescu-Sireteanu, Ion, *Despre originea cuvîntului „doină"* Cronica, **10**, nr. 52, 1975, 8.
756. Rizescu, I., *Étymologies roumaines*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 396.
757. Rosetti, Al., *Istoria cuvintelor* [ciorčolină, Moldova, zîrnă], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 61—62.
758. Rosetti, A., *Varia* [Slavo-Romanica, Sur la loi de prophylaxie en phonétique, Histoire des mots (dr. *copac*, *daș*), Sur la diphtongaison en roumain, Dr. *doină*, Où est la syllabe?], RRL, **20**, nr. 6, 1975, 731—733.
759. Sluşanski, Dan, *L'étymologie du roum.* **naiba** : *un dossier classé?*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 413—415.
760. Șerban, Felicia, *Une étymologie roumaine* : **tragă**, CL, **20**, nr. 4, 1975, 425—427.
761. Tamás, Lajos, *Habent sua fata vocabula*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 557—558.
762. Vîrtosu, Ileana, *Une curiosité étymologique* : *roum.* **curiozitate**, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 707—710.
763. Vulpe, Magdalena, [Sub titlul comun : Note lingvistice] *Dr.* **apesti**, FD, **9**, 1975, 205—206.

★

Vezi și nr. 2, 3, 5, 7, 11, 447, 461, 463, 513, 704, 707, 709, 710, 714, 942, 1032, 1040, 1042, 1332, 1365.

Recenzii

764. Beltechi, Eugen, Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, Novinsko preduzeće „Libertatea", Panciova, 1974, 275 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 92—94.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 735.
765. Cojocaru, Const., *Alte etimologii românești* [de Al. Graur, 1975], Ateneu, **12**, nr. 4, 1975, 15.
Vezi nr. 750.
766. Dimitrescu, Florica, *Al. Graur — etimologist* [*Alte etimologii românești*, 1975], RLit, **8**, nr. 46, 1975, 8.
Vezi nr. 750.

767. DIMITRESCU, FLORICA, Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., Pančevo, Novinsko Preduzeće „Libertatea", 1974, 276 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 295—299.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 735.

768. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Elemente sîrbocroate în limba română* [pe marginea cărţii lui Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, 1974], RLit, **8**, nr. 16, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 735.

769. MIHĂESCU, N., *O carte şi o semnificaţie* [*Alte etimologii româneşti* de Al. Graur, 1975], Săptămîna, nr. 251, 1975, 3.
Vezi nr. 750.

★

Vezi şi nr. 493, 517.

d. Lexicografie

770. ANDREESCU, LUDMILA, GAVRILAŞ, MARIANA, *Dicţionar de fizică rus-român*, Bucureşti, Editura tehnică, 1975, 519 p.

771. BĂLĂTICĂ, MARIAN, *Dicţionarele bilingve*, Forum, **17**, nr. 5, 1975, 87—88.

772. BREABĂN, M. L., STROESCU, R., *Dicţionar de metalurgie englez-român*, Bucureşti, Editura tehnică, [1975], 314 [—316] p.

773. BUGHICI, DUMITRU, *Dicţionar de forme şi genuri muzicale*, Bucureşti, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974, 353 [—355] p.
Vezi şi nr. 842.

774. CLOŞCĂ, IONEL, POHONŢU, IOAN, STANCA, ION, *Dicţionar juridic pentru militari* [Bucureşti], Editura militară, 1975, 218 [—219] p.

775. CONDREA-DERER, DOINA, *Dicţionar italian-român (pentru uzul elevilor)*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 383 [384] p.

776. COTEANU, ION. *Dicţionarul explicativ al limbii române* [convorbire cu . . . consemnată de Ion Butnaru], IB, **23**, nr. 6918, 1975, 5.
Vezi nr. 816.

777. COTEANU, ION, *Un dicţionar scris şi pentru dumneavoastră, tovarăşe profesor!* [*Dicţionarul explicativ al limbii române*, 1975], TribŞc, **5**, nr. 162, 1975, 1, 6.
Vezi nr. 816.

778. COTOLULIS, SOCRATIS, *Dicţionar român-grec*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 535 [—536] p.

779. CRISTEA, PETRE, SZABADOS, CAROL, *Dicţionar tehnic auto de buzunar în şapte limbi. Engleză, română, germană, franceză, italiană, spaniolă, rusă*, Bucureşti, Editura tehnică, 1975, 442 [—443] p.

780. DIMITRESCU, FLORICA, *Pentru un dicţionar de cuvinte şi sensuri noi ale limbii române*, LL, 2, 1975, 250—257.

781. DIMITRESCU, FLORICA, *Quelques observations concernant l'enregistrement de l'ancien lexique dans le* **DLR**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 481—482.

782. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 239 [—240] p.
Vezi şi nr. 838, 864.

783. FARCAŞ, L., BOLDESCU, I., PAŞCOVICI, F., BĂDILĂ, G., BREBENE, L., BRÎNZAN, M., NEDELEA, A., NICULESCU-MIZIL, A., *Probleme de lexicografie didactică bilingvă cu profil tehnic*, Forum, **17**, nr. 9, 1975, 44—48.

784. GHIŢĂ, GH., FIERĂSCU, C., *Dicţionar de terminologie literară (Proză, retorică, dramaturgie)*, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1975, 251 [—252] p.
Vezi şi nr. 824.

785. GORUNESCU, ELENA, *Dicţionar de proverbe francez-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 166 [168] p.

786. GRAUR, AL., *Moment editorial* [*Dicţionarul explicativ al limbii române*], IB, **23**, nr. 6909, 1975, 5.
Vezi nr. 816.

787. IONESCU, CHRISTIAN, *Mică enciclopedie onomastică*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1975, 332 p.
Vezi şi nr. 840, 848, 866.

788. KLIMASCHOVSKY, E., *Dicționar tehnic de petrol și gaze spaniol-român*, Institutul de petrol și gaze Ploiești, Biblioteca centrală, București, 1974, 336 p. (litografiat).

789. MACOVEI, T., *Dicționar rus-român de termeni juridici*, Universitatea „Al. I. Cuza", Facultatea de filologie, Iași, Centrul de multiplicare, 1975, 145 p. (litografiat).

790. MATEI, HORIA C., NEGUȚ, SILVIU, NICOLAE, ION, ȘTEFELEA, NICOLAE, *Statele lumii de la A la Z. Mică enciclopedie*. Cuvînt înainte de Mircea Malița, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 447 [—448] p. (*Dicționare enciclopedice*).
Vezi și nr. 852.

791. MIHĂILĂ, G., *Addenda au „Dictionnaire du roumain ancien"*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 381—384; nr. 5, 1975, 547—550.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

792. MIHĂILĂ, G., *Cum se recenzează* [răspuns la recenzia lui Aurel Nicolescu despre *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, 1974, apărută în SCL, **26**, nr. 1, 1975], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 185—187.
Vezi nr. 854 și BRL, **17**, 1974, nr. 762.

793. MIHĂILĂ, G., *În legătură cu o recenzie* [răspuns la recenzia lui V. Nestorescu despre *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X— începutul sec. XVI)*, 1974, apărută în LR, **24**, nr. 2, 1975], LR, **24**, nr. 6, 1975, 621—624.
Vezi și nr. 853 și BRL, **17**, 1974, nr. 762.

794. POPESCU, IOAN, MOHAN, GH., PÎRVU, CONSTANTIN I., *Dicționar de biologie vegetală*, Ministerul Educației și Învățămîntului, Societatea de științe biologice a Republicii Socialiste România, București, f.e., 1974, 320 p. + 50 pl.

795. POPESCU-TEIUȘAN, ILIE, *Pedagogi și oameni de școală din România. Mic dicționar*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 190 p.
Vezi și nr. 821, 850.

796. POPOVICI, IOAN, CALOIANU, NICOLAE, CIULACHE, STERIE, LETEA, ION, *Enciclopedia descoperirilor geografice*. Coordonarea științifică și cuvînt înainte de prof. univ. Ioan Popovici, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 389 [—391] p.

797. ROMAN, ALEXANDRU, *Dicționar frazeologic german-român*, București, Editura științifică, 1975, 589 [—591] p.
Vezi și nr. 834, 869.

798. RUSSU, GEORGE, *Boli și sindroame cu nume proprii (Ghid-dicționar). Definiție. Caractere morfo-bio-clinice. Evoluție. Prognostic. Tratament. Index bibliografic*, Iași, Junimea, 1975, 682 p.

799. SECHE, LUIZA, *Addenda et corrigenda la* **Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu**, LR, **24**, nr. 5, 1975, 489—493.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 529.

800. SIMENSCHY, THEOFIL, *Un dicționar al înțelepciunii. Cugetări antice și moderne*. Ediție îngrijită de Mihail Grădinaru. Vol. IV, Iași, Editura Junimea, [1974], 430 [—432] p.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 837.

801. STĂNCIULESCU-CUZA, MARIANA, *Dicționar frazeologic italian-român*, București, Editura științifică, 1975, 365 [—367] p. + erata.

802. STÎNGACIU, ELENA, *Unele aspecte ale filiației sensurilor în* **Dicționarul limbii române (DLR)**, LR, **24**, nr. 1, 1975, 63—70.

803. TREBICI, VLADIMIR, *Mică enciclopedie de demografie*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 493 [—495] p.

804. VASCENCO, VICTOR, *Nume de familie și prenume rusești. Dicționar invers*. Russkije familij i ličenije imena. Obratnoj slovar', Universitatea din București, Facultatea de limbi slave, București, Centrul de multiplicare al Universității, 1975, 263 p. (litografiat).

805. ZAMFIR, MIHAI, *Primul dicționar român-portughez* [în curs de apariție la Porto — Portugalia], TribRom, **4**, nr. 63, 1975, 11.

806. * * * *Dicționar cronologic de medicină și farmacie*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 367 [—368] p.
Vezi și nr. 847.

807. * * * *Dicționar de electrotehnică, electronică, telecomunicații, automatică și cibernetică german-român*. Autori: Ing. Friedrich Schattner, Serine Făineanu. Coordonator: Acad. prof. dr. docent ing. Aurel Avramescu, București, Editura tehnică, [1975], 700 p.

808. * * * *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)*. Elaborat de un colectiv de autori sub conducerea prof. univ. dr. doc. D. M. Pippidi, București, Editura științifică și enciclopedică, 1976, 627 [—628] p.

809. * * * *Dicționar hindi-român.* Vol. 2 [**cha-n**]. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, Secția de limbă și literatură hindi, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 924 p. (litografiat).

810. * * * *Dicționar militar rus-român*, București, Editura militară, 1975, 332 p.

811. * * * *Dicționar poliglot de industrii alimentare.* Index englez, rus, german, francez, Ministerul Educației și Învățământului, Institutul politehnic Galați, Galați, 1974, 410 p. (litografiat).

812. * * * *Dicționar poliglot de termotehnică și mașini termice. Engleză. Română. Germană. Franceză. Rusă*, București, Editura tehnică, 1975, 625 [—628] p.

813. * * * *Dicționar politic*, București, Editura politică, 1975, 661 [—663] p.
Vezi și nr. 829, 833, 836, 843, 860, 862.

814. * * * *Dicționar tehnic de radio și televiziune*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 480 p.

815. * * * *Dicționar tehnic rus-român*, București, Editura tehnică, 1975, 1267 p.

816. * * * *Dicționarul explicativ al limbii române. DEX*, Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 6 + 1049 [—1052] p. + 77 planșe în afară de text.
Vezi și nr. 776, 777, 837, 999.

817. * * * *Dicționarul limbii române (DLR).* Serie nouă. Tomul IX. Litera **R**. Academia Republicii Socialiste România, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 641 [—642] p. + erata.

818. * * * *Enciclopedia căminului*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 690 [—692] p.

819. * * * *Enciclopedia picturii italiene.* Traducere [din franceză] de Constantin Ioncică. Prefață de Adina Nanu, București, „Meridiane", 1974, 247 p.

820. * * * *Lexicon. Geologie. Geografie. Mine. Petrol.* Vol. I **A-K**. Coordonator: Nicolae Mihăilescu. Autori: Grigore Ioachim, Nicolae Mihăilescu, Mircea Peahă, Filomenos Savin, Virgil Grigore, București, Editura tehnică, 1975, 736 p.

★

Vezi și nr. 1141, 1329.

Recenzii

821. Albu, Nicolae, Ilie Popescu Teiușan: *Pedagogi și oameni de școală din România (Mic dicționar)*, Orizont, **26**, nr. 51, 1975, 2.
Vezi nr. 795.

822. Andreescu, Ștefan, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)* [G. Mihăilă, Dictionnaire de la langue roumaine ancienne (fin du Xe siècle — début du XVIe siècle)], Editura enciclopedică română, București, 1974, 348 p., RRH, **14**, nr. 2, 1975, 393.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

823. Blajovici, Traian, Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân* [ediția a II-a, 1974], Familia, **11**, nr. 1, 1975, 2.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 764.

824. Buzași, Ion, Gh. Ghiță, C. Fierăscu, *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Ion Creangă, 1975, 249 p., LLR, **1**, nr. 4, 1975, 57—58.
Vezi nr. 784.

825. Carabulea, Elena, *Terminologia educației fizice și sportului (în șase limbi — română, franceză, spaniolă, germană, engleză, rusă)*, [București], Editura Stadion, 1973, 430 p., LR, **24**, nr. 1, 1975, 83—87.
Vezi BRL. **16**, 1973, nr. 850.

826. Cazacu, B., G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 348 p., LL, 1, 1975, 191—192.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

827. Ciulbea, Gh., *Un util instrument documentar*: **Dicționar de economie politică**, Forum, **17**, nr. 4, 1975, 86—89.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 774.

828. Coşman, Constantin, **Dicţionar de economie politică**, TribRom, **4**, nr. 54, 1975, 5.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 774.

829. Coşman, Constantin, *Un dicţionar politic românesc* [*Dicţionar politic*, 1975], Contemporanul, nr. 23, 1975, 10.
Vezi nr. 813.

830. Crăciun, Ştefan, *Un instrument util în studierea economiei* [*Dicţionar de economie politică*, 1974], Era socialistă, **55**, nr. 12, 1975, 51—52.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 774.

831. Czégeni, József, *Mică enciclopedie de chimie*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1974, 511 p., Művelődes, **28**, nr. 6, 1975, 43—44.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 779.

832. Dobrin, Aurelia, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, vol. II. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Gr. Brâncuş, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, 728 p., LL, 1, 1975, 193—194.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 765.

833. Duculescu, Victor, *„Dicţionar politic"*, Bucureşti, Editura politică, 1975, 661 p., VS, **4**, nr. 4, 1975, 768—771.
Vezi nr. 813.

834. Fink, Hans, *Gute paar Brocken Deutsch. Glossen zum ersten phraseologischen deutsch-rumänischen Wörterbuch* [*Dicţionar frazeologic german-român* de Alexandru Roman, 1975], NW, **27**, nr. 8050, 29 mart. 1975, 4.
Vezi nr. 797.

835. Giosu, Ştefan, *Dicţionarul limbii române vechi* [*Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)* de G. Mihăilă, 1974], Cronica, **10**, nr. 4, 1975, 7.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

836. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicţionar politic* [1975], RLit, **8**, nr. 26, 1975, 8.
Vezi nr. 813.

837. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicţionarul explicativ* [*al limbii române, DEX*, 1975], RLit, **8**, nr. 49, 1975, 8.
Vezi nr. 816.

838. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Figuri de stil* [*Mică enciclopedie a figurilor de stil* de Gh. N. Dragomirescu, 1975], RLit, **8**, nr. 41, 1975, 8.
Vezi nr. 782.

839. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba română veche* [*Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)* de G. Mihăilă, 1974], RLit, **8**, nr. 5, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

840. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *O enciclopedie onomastică* [*Mică enciclopedie onomastică* de Christian Ionescu, 1975], RLit, **8**, nr. 24, 1975, 8.
Vezi nr. 787.

841. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *1 la 26* [*The Concise Dictionary of 26 Languages in Simultaneous Translation* de Peter S. Bergman, New York, New American Library, 1968], RLit, **8**, nr. 15, 1975, 8.

842. Grigorescu, Olga, Dumitru Bughici, *„Dicţionar de forme şi genuri muzicale"* (Editura Muzicală, 1975), Contemporanul, nr. 29, 1975, 10.
Vezi nr. 773.

843. Ionescu, Constant, *„Dicţionarul politic"* [1975], TribRom, **4**, nr. 65, 1975, 5.
Vezi nr. 813.

844. Kelemen, Béla, G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1974, 348 l., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 106—107.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

845. Mihăescu, H., G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X — începutul sec. XVI)*. Dictionnaire de la langue roumaine ancienne (fin du Xe siècle — commencement du XVIe siècle), Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1974, 348 p., RESEE, **13**, nr. 2, 1975, 313—315.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

846. Mihăescu, H., Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*. Dictionnaire général et étymologique du dialecte aroumain (macédo-roumain). Deu-

xième édition augmentée, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 1435 p., 64 photos, 1 esquisse, 1 note, 1 carte, épilogue, RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 625—627.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 764.

847. MOGA, MIRCEA, *„Dicționar cronologic de medicină și farmacie"* (Editura științifică și enciclopedică, 1975), Contemporanul, nr. 23, 1975, 10.
Vezi nr. 806.

848. MOGA, MIRCEA, *„Mică enciclopedie onomastică"* (Editura enciclopedică română, 1975), Contemporanul, nr. 21, 1975, 10.
Vezi nr. 787.

849. MOLDOVAN, ROMAN, *„Dicționarul de economie politică" — un prețios instrument de lucru*, VS, **4**, nr. 3, 1975, 568—570.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 774.

850. MUSTER, DUMITRU, *O istorie a pedagogiei românești într-un „Mic dicționar de pedagogi și oameni de școală"* [*Pedagogi și oameni de școală din România. Mic dicționar* de Ilie Popescu-Teiușan, 1975], ÎnvLicTehn, **24**, nr. 10, 1975, coperta 3.
Vezi nr. 795.

851. NEGOMIREANU, DOINA, Marin Bucă, O. Vințeler, *Dicționar de antonime*, Editura enciclopedică română, București, 1974, 260 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 96—97.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 747.

852. NÉMETH, KÁLMÁN, *A világ államai. Statele lumii de la* **A** *la* **Z**. *Mică enciclopedie*. Tudományos és Enciklopédiai Könyvkiadó, A Hét, **6**, nr. 32, 1975, 11.
Vezi nr. 790.

853. NESTORESCU, VIRGIL, G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 348 p., LR, **24**, nr. 2, 1975, 178—183.
Vezi nr. 793 și BRL, **17**, 1974, nr. 762.

854. NICOLESCU, AUREL, G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, București, Editura enciclopedică, 1974, 348 p., SCL, **26**, nr. 1, 1975, 74—77.
Vezi nr. 792 și RBL, **17**, 1974, nr. 762.

855. N. N., * * * *Dicționar poliglot* [*de transporturi terestre, navale și aeriene*] (Editura tehnică, București, 1974, 969 p., 100 lei), Forum, **17**, nr. 3, 1975, 91.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 777.

856. NUȚĂ, I., Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, vol. I, 1972; vol. II. 1974, București, Editura Minerva, MMS, **50**, nr. 5—6, 1974, 498—500.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 783 și **17**, 1974, nr. 765.

857. OPREA, ION VIRGILIU, A. Potlog, Vasile Velican, *Dicționar practic de biologie agricolă*, Editura enciclopedică, București, Orizont, **26**, nr. 17, 1975, 3.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 768.

858. P. K., M. Bucă, O. Vințeler: *Dicționar de antonime* (Wörterbuch der Antonyme), București, Editura enciclopedică română, 1974, 260 Seiten, FVL, **18**, nr. 2, 1975, 125—126.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 747.

859. POTRA, FLORIAN, *Cenușăreasa dicționarelor sau* **Dicționar de estetică generală** *din punct de vedere cinematografic*, VR, **28**, nr. 1, 1975, 62—63.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 796.

860. REBEDEU, DAN, *Dicționarul politic*, Scînteia, **45**, nr. 10 310, 14 oct., 1975, 2.
Vezi nr. 813.

861. SECHE, LUIZA, Ana Canarache, Vasile Breban, *Mic dicționar al limbii române*, București, Editura științifică, 1974, in 4°, 848 p., LR, **24**, nr. 2, 1975, 174—177.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 748.

862. S[ECHE], L[UIZA], *O lucrare de mare utilitate pentru lucrătorii din presă* **Dicționarul politic**, PN, **20**, nr. 6, 1975, 39—40.
Vezi nr. 813.

863. SÎRBU, RICHARD, Marin Bucă și O. Vințeler, *Dicționar de antonime*, București, Editura enciclopedică română, 1974, 260 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 290—295 p.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 747.

864. TEODORESCU, VASILE, Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, LL, 2, 1975, 419—420.
Vezi nr. 782.

865. ŢÂRA, VASILE, Marin Bucă, O. Vinţeler, *Dicţionar de antonime*, Bucureşti, Editura enciclopedică, română, 1974, 260 p., LL, 1, 1975, 171—172.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 747.
866. VASILIU, G., Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1975, 332 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 223—224.
Vezi nr. 787.
867. VINŢELER, O., Gh. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi*, Editura enciclopedică română, 1974, Steaua, **26**, nr. 1, 1975, 51—52.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.
868. VOICULESCU, MIRCEA, G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1974, 331 p., RA, **52**, vol. 37, nr. 1, 1975, 110—112.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 762.

869. W. K., Alexandru Roman: *Dicţionar frazeologic german-român* (Idiomatisches Wörterbuch deutsch-rumänisch), Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1975, NL, **26**, nr. 6, 1975, 121.
Vezi nr. 797.
870. * * * Ing. Grigore Gorodea, prof. Maria Vlaiculescu, *Dicţionar viti-vinicol în cinci limbi*, PVH, **24**, nr. 8, 1975, 46.

★

Vezi şi nr. 1145, 1146, 1342, 1344, 1345, 1350, 1355, 1358.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

Vezi nr. 471.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorilor etc.

871. ANDRIESCU, AL., *Euforii arhaice în limbajul eminescian*, ConvLit, nr. 1, 1975, 8—9.
872. AUSTERLITZ, ROBERT, *Analyse d'un échantillon de poésie populaire roumaine*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 453—457.
873. BADEA, ŞTEFAN, *Note pe marginea* **Stilisticii limbii române** [de Iorgu Iordan, ediţie definitivă, 1975], LR, **24**, nr. 6, 1975, 618—620.
Vezi nr. 912.
874. BADEA, ŞTEFAN, *Numele proprii din poezia lui Eminescu. Observaţii stilistice* [cu un tabel în text], LR,, **24**, nr. 5, 1975, 437—448.
875. BUCUR, MARIN, *Poezie şi limbaj ştiinţific la Eminescu*, RITL, **24**, nr. 2, 1975, 173—182.
876. BULGĂR, GH., *De la cuvînt la metaforă în variantele liricii eminesciene*, Iaşi, Junimea, 1975, 261 [—263] p.
877. BULGĂR, GH., *Din componentele stilului eminescian — numele de metale*, CME, **2**, 1974, 136—147.
878. BULGĂR, GH., *Invenţia stilistică în opera literară*, LLR, **1**, nr. 3, 1975, 22—25.
879. BULGĂR, GH., *Înnobilarea limbajului poetic* [în opera lui Eminescu], TribRom, **4**, nr. 53, 1975, 2.
880. BULGĂR, GH., *Un moment esenţial în evoluţia limbajului poetic eminescian*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 449—455.
881. CAZACU, B., *Geo Bogza*: **Moartea lui Iacob Onisia**, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 25—27.
882. CÂMPEANU, EUGEN, *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 246 p.
883. CERNOVODEANU, PAUL, *Eminescu şi cronografele româneşti*, CME, **2**, 1974, 55—74.
884. CHIVU, GH., **Riga Crypto şi lapona Enigel**. *Observaţii stilistice*, LR, **24**, nr. 4, 1975, 297—303.
885. CIOCULESCU, ŞERBAN, *Antim Ivireanul, scriitorul*, RLit, **8**, nr. 39, 1975, 7.
886. CIOCULESCU, ŞERBAN, *O figură de stil arghezian*ă, RLit, **8**, nr. 46, 1975, 9.
887. CIUBOTARU, VALERIAN, *Observaţii cu privire la limba romanului „Bietul Ioanide" de G. Călinescu*, SCŞt Bacău, 1972, 143—148.

888. Cojocaru, Const., *Expresivitatea limbajului poetic bacovian*, Ateneu, **12**, nr. 3, 1975, 7.
889. Coteanu, I., **Dintre sute de catarge**. *O modalitate de interpretare*, LR, **26**, nr. 5, 1975, 457—460.
890. Coteanu, I., *„Morgenstimmung" sau poemul întoarcerii către lume*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 481—483.
891. Craia, Sultana, *Voluptatea limbajului la Eugen Barbu*, Luceafărul, **18**, nr. 7, 1975, 3.
892. Crașoveanu, D., *Atributul izolat participial în stilul publicitar*, LL, 1, 1975, 15—21.
893. Cvasnîi, Maria, *Note asupra noțiunii de replică (în dialogul din textul dramatic)*, LL, 2, 1975, 233—239.
894. Diaconescu, Paula, *Comunicarea prin „necuvinte"*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 485—487.
895. Diaconescu, Paula, *Interiorizarea descrierii și perspectiva modală și temporală în „Melancolie"* [de M. Eminescu], CME, **2**, 1974, 148—160.
896. Dogaru, Vladimir, *Exemple de sinonimie în opera lui Ion Creangă*, LLR, **1**, nr. 3, 1975, 25—27.
897. Duicu, Serafim, *Virtuțile metaforei critice*, Vatra, **5**, nr. 3, 1975, 3, 13.
898. Dumitrescu, Ion, *Stilurile literare*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 11—15.
899. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Limba marii poezii* [Eminescu], RLit, **8**, nr. 51, 1975, 3.
900. Enăchescu, T. A., *În legătură cu lexicul arhaic al operei sadoveniene* [résumé en français], LucrȘt Tîrgu Mureș, **2**, 1970, 295—303.
901. Flora, Radu, *Cromatica în epitetul eminescian*, Tribuna, **19**, nr. 3, 1975, 4.
902. Găldi, L., *Centenarul unei elegii uitate: „Cîntecul lăutarului"* [de M. Eminescu], CME, **1**, 1972, 47—57.
903. Gavrilovici, Ernest, *Din dicționarul limbii poetice bacoviene. Productivitatea stilistică a cuvîntului* **zi**, Ateneu, **12**, nr. 3, 1975, 7.
904. Gavrilovici, Ernest, *Fișă pentru un dicționar de frecvență*. **Noaptea** *în poezia lui Eminescu, Blaga, Bacovia*, Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 8.
905. Guțu Romalo, Valeria, *Le bilinguisme de Panaït Istrati*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 495—497.
906. Hedea, Alexei, *M. Eminescu:* **Melancolie**, LL, 2, 1975, 303—311.
907. Hristea, Theodor, *Regionalismele și folosirea lor în limba literaturii artistice*, LLR, **1**, nr. 3, 1975, 15—19.
908. Hristea, Theodor, *Structura sintactică a poeziei* **Și dacă**, LR, **24**, nr. 5, 1975, 475—481.
909. Indrieș, Alexandra, *Corola de minuni a lumii. Interpretarea stilistică a sistemului poetic al lui Lucian Blaga*, [Timișoara], Editura Facla, 1975, 247 [—248] p.
910. Ionescu, Liliana, *La cité idéale dans la vision de I. Barbu*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 505—507.
911. Iordan, Iorgu, *„Întîlnirile" mele cu Eminescu*, CME, **1**, 1972, 102—108.
912. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*. Ediție definitivă [cu o bogată bibliografie cronologică și indice de materii, autori și cuvinte], București, Editura științifică, 1975, 405 [—406] p.
Vezi și nr. 873, 964, 969, 972, 981, 987, 990, 991.
913. Irimia, D., *Metafore „indirecte" în poezia lui Eminescu*, Cronica, **10**, nr. 2, 1975, 8.
914. Irimia, D., *Pentru o semantică a imaginii în poezia lui Eminescu*, Cronica, **10**, nr. 41, 1975, 4.
915. Istrate, G., *Decența exprimării la Sadoveanu*, ConvLit, nr. 11, 1975, 13.
916. Istrate, G., *L'expression atténuée dans l'œuvre de M. Sadoveanu*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 367—369.
917. Ivan, Victoria, *Dihotomii metaforice în poezia lui Lucian Blaga*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 13—24.
918. Ivănescu, G., *Observații asupra limbii lui Mihail Eminescu*, CME, **1**, 1972, 112—125.
919. Levițchi, Leon, *Procedee lingvistic-stilistice shakespeareiene în „Răzvan și Vidra"*, AUBFil, **24**, 1975, 75—86.
920. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *„Miorița"*, RLit, **8**, nr. 40, 1975, 8.
921. Mancaș, Mihaela, *Valeurs de l'imparfait narratif dans la prose de Matei Caragiale*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 527—530.
922. Marcus, Solomon, *Cercetări matematice recente asupra unor poezii ale lui Eminescu*, CME, **2**, 1974, 161—175.
923. Marcus, Solomon, *The metaphors and the metonymies of the scientific (especially mathematical) language*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 535—537.
924. Mitu, Florica, *George Călinescu:* **Enigma Otiliei** *(Viziunea artistică și tehnica compozițională)*, LL, 2, 1975, 312—319.
925. Mocanu, Titus, *Dimensiunea sobră a stilului*, Steaua, **26**, nr. 10, 1975, 46—48.

926. Munteanu, Romul, *Frumoasele infidele* [pe marginea unei traduceri din franceză în română], Săptămîna, nr. 215, 1975, 3.
927. Munteanu, Romul, *Stilistica și critica literară*, Steaua, **26**, nr. 11, 1975, 47—48.
928. Nicola, Ioan, *Mihail Eminescu și limba veche*, MB, **25**, nr. 1—3, 1975, 66—71.
929. Noica, Constantin, **Judecată, județ, judicium** *la Eminescu*, CME, **1**, 1972, 26—31.
930. Noica, Constantin, *Pe noi nouă redîndu-ne* [M. Eminescu], TribRom, **4**, nr. 53, 1975, 2.
931. Noomen, Willem, *Structures spatio-temporelles dans la narration de l'***Alexandria (1620)**, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 399—410.
932. Panaitescu, D. D., [M. Eminescu] *În viziunea romaniștilor italieni*, Steaua, **26**, nr. 1, 1975, 13—16.
933. Papu, Edgar, *Universul cuvîntului* [în „Luceafărul" lui M. Eminescu], RLit, **8**, nr. 3, 1975, 8.
934. Pop, Mihai, *The „colinda" with the lion*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 561—564.
935. Popa, Dumitru Radu, *Margini și nemargini în rostirea eminesciană*, TribRom, **4**, nr. 53, 1975, 2.
936. Puiu, Enache, *Viața și opera lui Miron Costin*, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 321 [—323] p.
937. Pușcariu, Sextil, *Euforie eminesciană* [din *Limba română*. II. *Rostirea*, București, Editura Academiei Române, 1959], CME, **1**, 1972, 75—92.
938. Pușcariu Sextil, *Pagini inedite despre Eminescu ale lui. . .* Comunicate și comentate de Gabriel Țepelea, CME, **2**, 1974, 104—111.
939. Racariu, Grigore, *Numele proprii în opera lui Calistrat Hogaș* [résumé en français], LucrȘt Galați, **5**, 1971, 581—586.
940. Rosetti, Al., *Limba descîntecelor românești*, București, Editura Minerva, 1975, 159 [—160] p.
Vezi și nr. 970, 973, 977, 985.
941. Rosetti, Al., *„Sara pe deal"*, RLit, **8**, nr. 3, 1975, 8.
942. Savič, Momčilo D., *Cuvinte de origine sîrbocroată în fondul lexical al lui Eminescu?*, Tribuna, **19**, nr. 3, 1975, 5.
943. Sin, Silvia, *Semnificații și resurse expresive în poemul „Noapte la mare" de Lucian Blaga* [résumé en français], LucrȘt Tîrgu Mureș, **2**, 1970, 353—357.
944. Sin, Silvia, Reichel, Cecilia, *Versiunea Philippide a poemului „Le balcon" de Charles Baudelaire* [résumé en français], LucrȘt Tîrgu Mureș, **2**, 1970, 331—338.
945. Sorescu, George. *Trei metafore eminesciene*, Ramuri, **12**, nr. 8, 1975, 11, 14.
946. Sorescu, Roxana, *Eugen Jebeleanu*: **Hanibal**, LL, 2, 1975, 326—329.
947. Stan, I., Nireșteanu, P., Demian, E., Văsieș, V., *T. Arghezi — de la* **Cuvinte potrivite** *la* **Cîntare omului** *— aspecte statistice* [résumé en français], LucrȘt Tîrgu Mureș, **2**, 1970, 305—312.
948. Șesan, Dragoș, *Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina raporturilor gramaticale* [résumé en français], SCȘt Bacău, 1972, 115—122.
949. Șuteu, Flora, Velculescu, Victor G., *Tipuri de antiteză în „Luceafărul" sugerate de o analiză numerică la calculator*, CME, **1**, 1972, 150—163.
950. Tabarcea, Cezar, **Scrisoarea III** *de Mihai Eminescu. Antiteza ca procedeu de organizare a textului*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 495—509.
951. Tănăsescu, Grigore, *Încercare de poetică semantică comparată*: **dorul — Sehnsucht** *la Eminescu și Lenau*, CME, **3**, 1975, 75—81.
952. Tătaru, Ieronim, *Zaharia Stancu*: **Ce mult te-am iubit** *(Două metode de analiza structurii narative)*, LL, 2, 1975, 320—325.
953. Tohăneanu, G. I., *Convergență și contaminare metaforică în poezia lui V. Voiculescu*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 587—595.
954. Tohăneanu, G. I., *Expresia artistică eminesciană*, [Timișoara], Editura Facla, 1975, 262 [—263] p.
Vezi și nr. 966, 982, 983.
955. Tohăneanu, G. I., *Expresia oralității în poemele ciclului folcloric* [la Eminescu], CME, **1**, 1972, 126—149.
956. Tohăneanu, G. I., *Locuri eminesciene la Sadoveanu*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 3—12.
957. Tohăneanu, G. I., *Originea unei imagini poetice eminesciene*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 511—514.
958. Vianu, Tudor, *Opere*. 5. *Studii de stilistică* II. Antologie, note și postfață de Sorin Alexandrescu. Text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva, 1975, 689 [—691] p. [cuprinde: *Arta prozatorilor români*, Studii despre stilul scriitorilor români, Studii despre stilul scriitorilor străini și o Addenda].

959. Vrabie, Gheorghe, *Structura poetică a basmului*, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 252 p.
Vezi şi nr. 978, 979.
960. Vultur, Smaranda, *Quelques remarques sur l'isotopie du „signe" dans la poésie de Lucian Blaga*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 711—713.
961. Zugun, Petru, *Influenţa lui Aron Pumnul asupra lui Mihai Eminescu sub raport lingvistic*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 597—608.
962. Zugun, Petru, *Rima la Dosoftei şi la Eminescu*, Cronica, **10**, nr. 2, 1975, 6.

★

Vezi şi nr. 1, 3, 7, 11, 16, 40, 58, 62, 63, 67, 70, 71, 75, 81, 82, 108, 117, 120, 122, 123, 124, 127, 136, 137, 173, 305, 306, 310, 312, 313, 314, 315, 317, 322, 323, 327, 328, 329, 330, 332, 388, 391, 392, 399, 400, 417, 421, 442, 443, 446, 448, 450, 454, 456, 462, 468, 535, 547, 558, 569, 643, 681, 729, 782, 784, 799, 995, 996, 1012, 1057, 1058.

Recenzii

963. Antonescu, Nae, Gabriel Ţepelea, *Studii de istorie şi limbă literară*, Editura Minerva, Buc., 1970, 226 p., BulŞt Baia Mare, **3**, 1971, 357.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.
964. Avram, Mioara, Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Ediţie definitivă, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1975, 406 p., LL, 2, 1975, 393—397.
Vezi nr. 912.
965. Avram, Mioara, *Un volum din* **Dacoromania** *închinat lui Cantemir*, TribRom, **4**, nr. 75, 1975, 11.
966. Berca, Olimpia, *Despre „expresia artistică eminesciană"* [*Expresia artistică eminesciană* de G. I. Tohăneanu, 1975], Orizont, **26**, nr. 27, 1975, 2.
Vezi nr. 954.
967. Cazimir, Şt., *Synthesis*, Bulletin du Comité national de littérature comparée de la République Socialiste de Roumanie, I, Bucureşti, Editura Academiei R. S. R., 1974, 224 p., LL, 2, 1975, 401—402.
968. Cojocaru, Const., *Lexicul eminescian din perspectiva statistică* [*Lexicul artistic eminescian în lumină statistică* de Luiza Seche, 1974], Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 7.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 893.
969. Cojocaru, Const., *Stilistica limbii române* [de Iorgu Iordan, Ediţie definitivă, 1975], Ateneu, **12**, nr. 2, 1975, 15.
Vezi nr. 912.
970. Dănilă, Simion, *Limba descîntecelor* [*românesti* de Al. Rosetti, 1975], Orizont, **26**, nr. 32, 1975, 3.
Vezi nr. 940.
971. Dogaru, Gheorghe, Ion Coteanu, *Stilistica limbii române* [*Stil, stilistică, limbaj*, 1973], în volumul colectiv *Interferenţe. Studii literare*. Societatea literară „Relief românesc", Bucureşti, f. e., 1975, p. 71—75.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.
972. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Stilistica limbii române* [de Iorgu Iordan, Ediţie definitivă, 1974], RLit, **8**, nr. 20, 1975, 8.
Vezi nr. 912.
973. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Vocabularul descîntecelor* [*Limba descîntecelor românesti* de Al. Rosetti, 1975], RLit, **8**, nr. 29, 1975, 8.
Vezi nr. 940.
974. Iancu, Victor, I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române* [*Stil, stilistică, limbaj*, 1973], BulŞt Baia Mare, **4**, 1972, 325.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.
975. Ispas, Sabina, Nicolae Constantinescu, *Rima în poezia populară românească*, Editura Minerva, 1973, 213 p., REF, **20**, nr. 2, 1975, 209—210.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 915.
976. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba poetică a lui Lucian Blaga* [pe marginea unor studii din ultimii ani], RLit, **8**, nr. 23, 1975, 8.

977. MICU, EUGEN, *Din nou despre limba descîntecelor românești* [*Limba descîntecelor românești* de Al. Rosetti, 1975], Orizont, **26**, nr. 50, 1975, 3.
Vezi nr. 940.

978. MIHAI, B., Gheorghe Vrabie, *Structura poetică a basmului* (Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 252 p., 16 lei), Forum, **17**, nr. 6, 1975, 93.
Vezi nr. 959.

979. N. C., Gheorghe Vrabie, *Structura poetică a basmului*, București, Editura Academiei R. S. R., 1975, 243 p., LL, 2, 1975, 399—400.
Vezi nr. 959.

980. NEIESCU, ILEANA, STAN, AURELIA, Luiza Seche, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 602 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 91—92.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 893.

981. NICULESCU, ALEXANDRU, *Stilistica limbii române* [de Iorgu Iordan, Ediție definitivă, 1975], RLit, **8**, nr. 15, 1975, 8.
Vezi nr. 912.

982. NISTOR, G., *Expresia artistică eminesciană* [de G. I. Tohăneanu, 1975], Transilvania, **4**, nr. 9, 1975, 33.
Vezi nr. 954.

983. RADU, MIRCEA, G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Editura Facla, 1975, 262 p., LL, 2, 1975, 397—399.
Vezi nr. 954.

984. SASU, AUREL, Constantin Noica, *Creație și frumos în rostirea românească* („Création et beauté dans l'articulation roumaine"), București, Ed. Eminescu, 1973, 182 p., CRET, nr. 2, 1975, 128—129.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 949.

985. SCARLAT, MIRCEA, *Incantații* [Al. Rosetti, *Limba descîntecelor românești*, 1975], Săptămîna, nr. 239, 1975, 3.
Vezi nr. 940.

986. STOLERU, VICTOR, Ion Dumitrescu, *Metafora mării în poezia lui Eminescu* [1972], în volumul colectiv *Interferențe. Studii literare*. Societatea literară „Relief românesc", București, f. e., 1975, p. 125—126.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 905.

987. ȘERBAN, FELICIA, Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Ediție definitivă, București, Editura științifică, 1975, 405 p., CL, **20**, nr. 2, 1975, 222—223.
Vezi nr. 912.

988. TAȘCU, VALENTIN, Mihai Bordeianu, *Versificația românească* („La versification roumaine") Iași, Ed. Junimea, 1974, 343 p., CRET, nr. 2, 1975, 139—142.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 832.

989. VLAD, CARMEN I., *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj* [de I. Coteanu] („Stylistique fonctionnelle de la langue roumaine. Style, stylistique, langage"), București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 204 p., CRET, nr. 2, 1975, 131—132.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 917.

990. WALD, HENRI, *Stilul și stilistica* [Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Ediție definitivă 1975], Familia, **11**, nr. 6, 1975, 5.
Vezi nr. 912.

991. WALD, LUCIA, Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. The Stylistic of the Romanian Language, RomBooks, nr. 2, 1975, 25.
Vezi nr. 912.

★

Vezi nr. 20, 21, 24, 25, 255, 269, 270, 272, 273, 298, 340, 480, 483, 485, 486, 490, 491, 617, 632, 824, 838, 864.

c. Cultivarea limbii

992. BĂIEȘU, ION, *Cultul limbii*, IB, **22**, nr. 6718, 14 apr. 1975, 2.

993. CALBOREANU, GEORGE, [Sub titlul comun : Cum vorbim, cum scriem românește?] *Cultivarea limbii în teatru*, Scînteia, **46**, nr. 10 364, 16 dec. 1975, 4.

994. Canarache, Ana, *„A merge" sau „a umbla"?*, LL, 1, 1975, 75—76.
995. Cioculescu, Şerban, *Claritatea — atribut al stilului criticii literare*, Scînteia, **46**, nr. 10 366, 18 dec. 1975, 4.
996. Cosma, Viorel, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Limba criticii muzicale*, Scînteia, **46**, nr. 10 364, 16 dec. 1975, 4.
997. Dima, Al., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *„Simplicitatea energică"*, Scînteia, **46**, nr. 10 346, 25 nov. 1975, 4.
998. Dimitrescu, Florica, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Presa și lexicul actual al limbii noastre*, Scînteia, **46**, nr. 10 356, 6 dec. 1975, 4.
999. Graur, Al., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Dicționarele și „Dicționarul explicativ al limbii române"*, Scînteia, **46**, nr. 10 356, 6 dec. 1975, 4. Vezi nr. 816.
1000. Interim, *Fotbal și lingvistică*, Cronica, **10**, nr. 37, 1975, 7.
1001. Iordan, Iorgu, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Înscriere la cuvînt*, Scînteia, **46**, nr. 10 351, 30 nov. 1975, 2.
1002. Iordan, Iorgu, *Șlagăre lexicale*, LL, 2, 1975, 240—249.
1003. Ivănescu, G. [La rubrica: Cronica lumbii] *Cultivarea limbii*, Cronica, **10**, nr. 26, 1975, 7; *Titluri greșite*, nr. 38, 1975, 8; **Cert, certă**, nr. 40, 1975, 7; *Derivate inutile*, nr. 48, 1975, 7; *Pronumele de identitate*, nr. 50, 1975, 7; *Verbe întrebuințate la o diateză greșită*, nr. 52, 1975, 7.
1004. Macrea, D., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *O îndatorire sacră*, Scînteia, **46**, nr. 10 343, 21 nov. 1975, 4.
1005. Niculescu, Alexandru, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Limba culturii noastre*, Scînteia, **46**, nr. 10 346, 25 nov. 1975, 4.
1006. Onicescu, Octav, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *E necesară unificarea terminologiei științifice și tehnice*, Scînteia, **46**, nr. 10 356, 6 dec. 1975, 4.
1007. Philippide, Al., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Învățarea limbii*, Scînteia, **46**, nr. 10 343, 21 nov. 1975, 4.
1008. Preda, Marin, [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Laudă limbii române*, Scînteia, **46**, nr. 10 343, 21 nov. 1975, 4.
1009. Purcariu, Ilie, *Vreau un copil gramatical*, Flacăra, **24**, nr. 13, 1975, 11.
1010. Rosetti, Al., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *O comisie academică*, Scînteia, **46**, nr. 10 346, 25 nov. 1975, 4.
1011. Scorobete, A., *Cultivarea limbii în școala generală*. Ministerul Educației și Învățămîntului, Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Seminarul de didactică modernă, 17/1974, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 11 p. (litografiat).
1012. Seche, Luiza, [La rubrica: Cum scriem] *(La 125 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu) Comori ale limbii române prea puțin folosite în presă*, PN, **20**, nr. 1, 1975, 43—44; *Paronimia, sursă de greșeli în presă*, nr. 2, 1975, 39—41; *Numele de localități românești în presă*, nr. 3, 1975, 3—38; *Șabloanele în presă*, nr. 5, 1975, 43—44; *Abrevierile — sursă de îmbogățire a vocabularului*, nr. 6, 1975, 42—43; *O sursă de degradare a limbii*, nr. 8, 1975, 48.
1013. Ștefănescu, Alex., *Ceea ce spun despre noi cuvintele*, ScTin, **31**, nr. 8199, 1 oct. 1975, 1, 2.
1014. Tohăneanu, G. I., [Sub titlul comun: Cum vorbim, cum scriem românește?] *Răspunderea față de cuvînt*, Scînteia, **46**, nr. 10 358, 9 dec. 1975, 4.
1015. Toma, Elena, *„A umbla la orar" = „a verifica"; „a modifica"*, LL, 1, 1975, 76—77.
1016. Tomozei, Gheorghe, *Curata limbă românească*, Munca, **31**, nr. 8288, 1975, 1, 10.
1017. * * * *Cum vorbim, cum scriem românește?* [dezbatere-anchetă], Scînteia, **46**, nr. 10 343, 21 nov. 1975, 1.

Vezi și nr. 993, 995, 996, 997, 998, 999, 1001, 1005, 1006, 1007, 1008, 1010, 1011.

★

Vezi și nr. 361, 1392, 1394.

Recenzii

1018. Iordan, Iorgu, *Un „paznic" al limbii românești* [N. Mihăescu, *Norme gramaticale și valori stilistice*, București, 1973], ConvLit, nr. 12, 1975, 11.

Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1001.

1019. Ivănescu, G., [La rubrica: Cronica limbii] *Sarcinile criticii limbii* [pe marginea articolului *Limba culturii şi cultura limbii* de Al. Niculescu din RLit, **6**, nr. 14, 1973], Cronica, **10**, nr. 24, 1975, 7.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 1005.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalităţi

1020. Ichim-Tomescu, Domniţa, *Sens şi context la numele proprii* [abstract in English], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 239—246.
1021. Iordan, Iorgu, *Observaţii cu privire la raporturile dintre toponimie şi antroponimie*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 233—237.

★

Vezi şi nr. 9, 787.

b. Antroponimie

1022. Graur, Al., *Hipocoristice moderne*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 221—222.
1023. Ichim-Tomescu, Domniţa, *Opoziţia de număr la numele proprii de persoane în limba română. Numele de familie*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 223—232.
1024. Ionaşcu, A., *Sur la prononciation de quelques noms propres*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 361—362.
1025. Onu, Liviu, *Accident fonetic sau evoluţie normală? (În legătură cu numele de persoană* **Racoviţă***)*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 535—538.
1026. Suciu, Emil, *Nume de familie româneşti de origine turcă*, LR, **24**, nr. 2, 1975, 129—136.
1027. Şara Varna, Ana, *Aria de răspîndire a numelor de familie în Ţara Lăpuşului* [résumé en français; с резюме на русски], BulŞt Baia Mare, **3**, 1971, 91—101.
1028. Varna, Ana, *Despre specificul local al sistemului de denominaţie cu prenume în Ţara Lăpuşului* [résumé en français; с резюме на русски], BulŞt Baia Mare, **4**, 1972, 50—54.

★

Vezi şi nr. 9, 463, 743, 874, 939, 1021.

Recenzii

Vezi nr. 840, 848, 866.

c. Toponimie

1029. Boldur, Alexandru, V., *Originea numelui* **Moldova** *(O ipoteză nouă)*, RI, **28**, nr. 6, 1975, 935—940.
1030. Boldur, Alexandru V., **Ţara Bîrlad**, *numele şi unele momente din istoria ei* [résumé en français; abstract in English], RA, **52**, vol. 37, nr. 3, 1975, 429—436.
1031. Bolocan, Gh., *Dicţionarul entopic al limbii române*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 467—472.
1032. Bolocan, Gh., *Modele derivative în toponimie*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 187—196.
1033. Bolocan, Gh., *Stratificare în toponimie*, LR, **24**, nr. 6, 1975, 583—585.
1034. Bolocan, Gh., Ionescu, Christian, *Dicţionarul toponimic al României*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 197—205.
1035. Bureţea, Emilian N., *Unele aspecte ale relaţiei dintre toponimie şi apelativ în toponimia din Oltenia*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 207—214.
1036. Florea, Viorica, *Raportul dintre înţelesul numelor de locuri şi cel al numelor comune corespunzătoare*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 215—220.
1037. Homorodean, M., *Nume de locuri de pe valea Riului Grădiştii (jud. Hunedoara)* [résumé en français], StUBB, **20**, 1975, 52—56.

1038. Homorodean, M., *Toponime de pe Rîu Grădiștii (jud. Hunedoara)*, CL, **20**, nr. 2, 1975, 131—136.
1039. Loșonți, Dumitru, *Contribuții toponimico-etimologice*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 239—256.
1040. Maciu, Vasile, *Semnificația denumirii statelor istorice române* [résumé en français], RI, **28**, nr. 9, 1975, 1301—1332.
1041. Maciu, Vasile, **Țara Românească** — *istoria unui nume al întregului teritoriu locuit de români*, MI, **9**, nr. 12, 1975, 1—3, 36.
1042. Maniu Osof, Aleman, *Etimologii onomastice*: **Orlat**, Transilvania, **4**, nr. 3, 1975, 51.
1043. Moldoveanu, Gh., *Din toponimia comunei Răcoasa, județul Vîlcea* [cu bibliografie; mit deutscher Zusammenfassung], LucrȘt Galați, **4**, 1970, 341—350.
1044. Moldoveanu, Gh., *Toponimie din bazinul Milcovului*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 249—259.
1045. Pătruț, I., *Toponimul* **Zagra**, SCL, **20**, nr. 4, 1975, 411—413.
1046. Popescu, Radu, Sp., *Note de toponimie transilvăneană*, LR, **24**, nr. 3, 1975, 263—266.
1047. Șpacovschi, A., *O altă ipoteză* [cu privire la originea toponimului **Craiova**], Ramuri, **12**, nr. 7, 1975, 8—9.
1048. Toma, Ion, *Despre vechea toponimie a Craiovei*, Ramuri, **12**, nr. 7, 1975, 8.
1049. Trâpcea, Teodor, *Toponimija i istorija*, KŽ, **8**, nr. 7, 1975, 87—88.
1050. Țurlan, Valentin, *Din terminologia entopică legată de pescuit (II)* [abstract in English. LucrȘt Galați, **4**, 1970, 329—340.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1226.
1051. Vlad, Sabin, *Din toponimia comunei Lupșa (jud. Alba)*, CL, **20**, nr. 2, 1975, 153—161.
1052. Vornicescu Severineanul, Nestor, *Originea românească a denumirii municipiului Craiova*, Ramuri, **13**, nr. 10, 1975, 11.
1053. Wittoch, Zd., *La terminologie des eaux en roumain* [cu o figură în text], RRL, **20**, nr. 1, 1975, 71—84.

★

Vezi și nr. 9, 102, 413, 1012, 1021, 1155, 1272, 1278.

11. ORTOGRAFIE ȘI ORTOEPIE

1054. Avram, Mioara, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, LR, **24**, nr. 4, 1975, 279—288.
1055. Graur, Al., [La rubrica: Cronica limbii] **X** și **es**, RLit, **8**, nr. 47, 1975, 8.

★

Vezi și nr. 1375, 1376, 1378, 1380, 1384, 1400, 1403.

V. *BALCANISTICĂ*

1056. Berza, Mihai, *Les études du Sud-Est européen, leur rôle et leur place dans l'ensemble des sciences humaines*, RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 5—14.
1057. Fochi, Adrian, *Coordonate sud-est europene ale baladei populare românești*. Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de studii sud-est europene, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 270 [—271] p.
1058. Mutașcu, Dan, *Limbajul viziunii balcanice (un argument excepțional)* [I], Săpămîna nr. 244, 1975, 3; [II], nr. 245, 1975, 3.
1059. Steinke, Klaus, Vraciu, Ariton, *Ein phraseologischer Balkanismus*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 579—582.
1060. Trost, Pavel, *Un balkanisme syntaxique: „L'accusatif avec proposition substantive"*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 589—590.

★

Vezi și nr. 46, 59, 65, 69, 73, 76.

Recenzii

Vezi nr. 22, 23, 841.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

1061. Aricescu, Andrei, *Contributions épigraphiques à l'identification de quelques toponymes de Scythia Minor* [cu 3 figuri în text], RRH, **14**, nr. 4, 1975, 693—700.
1062. Aricescu, Andrei, *Elemente de latină târzie într-o inscripție descoperită în Dobrogea* [cu o figură în text; résumé en français], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 577—581.
1063. Bartoněk, Antonín, *On the Mycenaean Etymologies*, ACIEC 12, 1975, 703—707.
1064. Borecky, Bořivoj, *Beobachtungen über das Verbindungslied und die Wortfolge bei Caesar und Livius (Ein Beitrag zu einer Vergleichung des Stils)*, ACIEC 12, 1975, 339—347.
1065. Chadwick, John, *Latin* **danunt** *and Related Forms*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 343—345,
1066. Edelstein, Frieda, **L'accusatiuus cum infinitiuo** *latin à double subordination*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 341—343.
1067. Erb, Teja, *Semantische Probleme der Handwerkerbezeichnung im Mittellatein*, ACIEC 12, 1975, 219—223.
1068. Ernst, Juliette, *Problèmes bibliographiques dans le domaine de l'antiquité gréco-latine*, ACIEC 12, 1975, 29—34.
1069. Fischer, I., *Mots non-prosaïques (en latin)*, ACIEC 12, 1975, 189—192.
1070. Guyonnarc'h, Chr.-J., *Inventaire antique des toponymes celtiques continentaux en* **Noviodunum**, Apulum, **12**, 1974, 75—86.
1071. Iliescu, Maria, *Dynamik der semantischen Veränderungen eines lateinischen Wortes und seiner romanischen Fortfahren*, ACIEC 12, 1975, 193—197.
1072. Irmscher, Johannes, *Wertbegriffe des Römertums in griechischer Umsetzung*, ACIEC, 12, 1975, 43—47.
1073. Ivănescu, G., *Sur le vocabulaire pastoral du grec et du latin*, ACIEC 12, 1975, 159—167.
1074. Jäkel, Siegfried, *Ergebnisse der Semantik in ihrer Bedeutung für die Literaturwissenschaft*, ACIEC 12, 1975, 177—181.
1075. Joly, Robert, *Ἀγάπη chez les Apologistes grecs du deuxième siècle*, ACIEC 12, 1975, 63—66.
1076. Knobloch, Johann, *Lateinische Wortforschung und indogermanistische Etymologie*, ACIEC 12, 1975, 35—37.
1077. Kramer, Johannes, *Der Vulgärlateinische Wortschatz im Bereich der alpinen Wirtschaft*, ACIEC 12, 1975, 171—176.
1078. Lavency, M., *Tradition et nouveauté chez Despautère: la transitivité verbale*, ACIEC 12, 1975, 215—217.
1079. Lee, G. M., *The order of words in ἡ τιμὴ θεῶν (Aeschylus,* **Ag.** *637)*, St. Cl., **16**, 1974, 217.
1080. Lupaș, Liana, *Préposition et préverbe dans le trimètre tragique*, ACIEC 12, 1975, 183—187.
1081. Malingrey, A.-M., *La christianisation du vocabulaire païen dans l'Œuvre de Jean Chrysostome. Quelques exemples*, ACIEC 12, 1975, 55—62.
1082. Mańczak, Witold, **S** *final en latin archaïque*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 519—525.
1083. Maróth, M., *Termini der Logik bei Porphyrios und bei der Arabern*, ACIEC 12, 1975, 51—54.
1084. Maróti, Egon, **Silua Cadeua**. *(Zur Deutung des von Cato,* **De agricultura**, *1, 7, verwendeten Begriffs)* [rezumat], ACIEC 12, 1975, 169.
1085. Nasta, Michel, *L'analyse du langage et la représentation des performances du discours chez Dany d'Halicarnasse*, ACIEC 12, 1975, 97—109.
1086. Nelson, H. L., *Die Fachsprache der römischen Juristen. Eine stilistische Würdigung der Fachschriftstellerei der römischen Rechtsgelehrten*, ACIEC 12, 1975, 121—146.
1087. Petruševski, M. D., *Vocabulaire technique grec des divers métiers à l'époque mycénienne*, ACIEC 12, 1975, 709—715.
1088. Popescu, Sebastiana, *Le participe passé actif en grec mycénien et homérique*, ACIEC 12, 1975, 717—720.
1089. Ritoók, Zsigmond, *Zur Geschichte des Topos-Begriffes*, ACIEC 12, 1975, 111—114.
1090. Russu, I., I., *Diploma militară din anul 99 pentru provincia Moesia Superior* [cu 2 figuri în text; résumé en français], Apulum, **12**, 1974, 103—110.

1091. Russu, Ioan, I., *Inscripţiile Daciei Romane.* Volumul *I. Introducere istorică şi epigrafică. Diplomele militare. Tăbliţele cerate.* Adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse în româneşte de... Prefaţă de acad. prof. Ştefan Pascu, Preşedintele Secţiei de ştiinţe istorice. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice. *Inscripţiile antice din Dacia şi Scythia Minor.* Colecţie îngrijită de D. M. Pippidi şi I. I. Russu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 385 [—387] p. + 2 hărţi în afară de text.

1092. Sarafov, T., *À propos d'une nouvelle étymologie de lat.* **gloria**, ACIEC 12, 1975, 199—203.

1093. Săndulescu, C., *Sullo significato dei termini ,,physis'', ,,nomos'' e ,,metabolé'' nella collezione ippocratica*, ACIEC 12, 1975, 147—151.

1094. Schmidt, Wolfgang O., **Donati Graeci.** *Zum Grieschischstudium der italienischen Humanisten*, ACIEC 12, 1975, 205—213.

1095. Simion, Magdalena, *Valori semantice ale termenului ,,ars'' în opera lui C. Sallustius Crispus şi P. Vergilius Maro* [résumé en français], SCŞt Bacău, 1972, 181—187.

1096. Sluşanski, Dan, *Suétone — critique littéraire. Problèmes de vocabulaire*, ACIEC 12, 1975, 115—119.

1097. Ştef, Ana Felicia, *Problèmes de syntaxe grecque chez Strabon*, StCl, **16**, 1974, 143—152.

1098. Ştef Vanţ, Felicia, *Quelques particularités syntaxiques chez Strabon. La syntaxe des prépositions*, ACIEC 12, 1975, 247—250.

1099. Töttössy, Csaba, *Eastern Elements in the Technical Vocabulary of Graeco-Roman Trade*, ACIEC 12, 1975, 153—157.

1100. Wald, Lucia, *La terminologie sémiologique dans l'œuvre de Aurelius Augustinus*, ACIEC 12, 1975, 89—96.

1101. Zeeger-Vander Vorst, Nicole, *Notes sur quelques aspects judaïsants du Logos chez Théophile d'Antioche*, ACIEC 12, 1975, 69—86.

1102. *** *Actes de la XIIe Conférence internationale d'études classiques. Eirene. Cluj-Napoca, 2—7 octobre 1972*, Société des études classiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti — Amsterdam, Editura Academiei Republicii Socialiste România — Adolf M. Hakkert, B. V., 1975, 767 p.

1103. *** *Izvoarele istoriei României. III. Scriitori bizantini (Sec. XI—XIV).* Publicate de: Alexandru Elian şi Nicolae-Şerban Tanaşoca. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice. Institutul de istorie ,,Nicolae Iorga'', Institutul de studii sud-est europene, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 569 [—571] p. + erata.

1104. *** *Programme de la Conférence* [internationale d'études classiques. Eirene. Cluj-Napoca, 2—7 octobre 1972, XIIe], ACIEC 12, 1975, 9—16.

★

Vezi şi nr. 10, 94, 360, 371, 374, 393, 455, 474, 598, 1124, 1167, 1423, 1427, 1459.

Recenzii

1105. Buzescu, N. C., Maurice Carrez et François Morel, *Dictionnaire grec-français du* **Nouveau Testament**, Delachaux et Niestlé (Suisse), Editions du Cerf, Paris, 1971, 240 p., Ortodoxia, **26**, nr. 2, 1974, 285—288.

1106. Fischer, I., J. Chadwick, *The Decipherment of Linear B.* Second edition. Cambridge, University Press, 1967, X + 164 p. + 3 pl., StCl., **16**, 1974, 342—344.

1107. Fischer, I., *Le iscrizioni della necropoli dell'autoparco Vaticano* edite sotto la direzione di Veikko Väänänen, Roma, 1973, 204 p. + LXI pl. + 1 hartă (= **Acta Instituti Romani Finlandiae**, VI), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 83.

1108. Fischer, I., *The Journal of Indo-European Studies* I (1973), 2, Hattiesburg, Mississippi (University of Southern Mississippi), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 91—92.

1109. Gheorghe, Const., C. Spicq, *Note sur* μορφή *dans les papyrus et quelques inscriptions*, în ,,Revue Biblique'' publiée par l'Ecole pratique d'études bibliques, LXXX (1973), no. 1, p. 37—44, ST, **26**, nr. 7—8, 1974, 606—607.

1110. Gheorghe, Const., L. M. Dewailly, *La part pris à L'Evangile (Philip, I, 5)*, în ,,Revue Biblique'', publiée par l'Ecole pratique d'études bibliques, LXXX (1973), no. 2, p. 247—260, ST, **26**, nr. 7—8, 1974, 619—620.

1111. Graur, Al., *Probleme der lateinischen Grammatik*, herausgegeben von Klaus Strunk, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1973, IX + 451 p. (Wege der Forschung, XCIII), StCl, **16**, 1974, 346—347.

1112. Marinescu-Himu, Maria, Gheorghios D. Babiniotis, Τὸ ῥῆμα τῆς Ἑλληνικῆς, Δομικαὶ ἐξελίξεις καὶ συστηματοποίησις τοῦ ῥήματος τῆς ἑλληνικῆς (ἀρχαίας καὶ νέας) Atena, Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Φιλοσοφικὴ σχολή, StCl, **16**, 1974, 344—346.

1113. Mihăescu, H., Kariophilis Mitzakis, Βυζαντινὴ ὑμνογραφία. Τόμος Α'. Ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη ἕως τὴν Εἰκονομαχία, Thessaloniki, 1971, 588 p., RESEE, **13**, nr. 3, 1975, 486—487.

1114. Mihăescu, H., Nikolaos Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien, 1974, 705 p. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung, XXII), RESEE, **13**, nr. 2, 1975, 315—317.

1115. Nicolescu, Corina, * * * *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, fasc. 19, vol. III, col. 321—480, Stuttgart, Edit. Anton Hiersemann, 1973, RI, **28**, nr. 9, 1975, 1471—1472.

1116. Papacostea-Danielopolu, Cornelia, Nikos Gaidagis, *Catalogul cărților grecești de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" — Iași (sec. XVI—XVII)* (Le catalogue des livres grecs de la Bibliothèque Centrale Universitaire „M. Eminescu" — Iassy (XVIe—XVIIe siècles), Iași, 1974, 278 p. (ronéotype), RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 156 p.

1117. Pippidi, D. M., *L'année philologique*. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine (fondée par J. Marouzeau), publiée par Juliette Ernst et par George Kennedy, avec la collaboration de Marianne Duvoisin, Ingrid Robbe-Grillet, Pierre Langlois, Claude-Lise Foult et William C. West III. Tome XLII. *Bibliographie de l'année 1971 et complément d'années antérieures*. Paris, Société d'édition „Les Belles Lettres", 1973, XXXI + 856 p. in 8^{0}, StCl, **16**, 1974, 317.

1118. Popescu, Ion, Mihai Emiinescu, *Poezii-Carmina*. Traducere în limba latină de Traian Lăzărescu, N. Sulică, V. Sulică, Șt. Cîmpeanu, C. Antoniu, Șt. Bezdechi și E. A. Dobriceanu, Edit. „Eminescu" (Étitions „Eminescu", 1974, LR, **24**, nr. 5, 1975, 559—561.

1119. Wald, Lucia, J. M. Tronskij, *Voprosy jazykovogo razvitija v antičnom obščestve*, Leningrad, 1973, 205 p., StCl, **16**, 1974, 338—342.

★

Vezi și nr. 841.

VII. *GERMANISTICĂ*

1120. Akhmanova, Olga, *Le prototype classique et le mot en anglais*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 451—452.

1121. Bantaș, Andrei. *Eminescu în engleză*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 515—521.

1122. Bocu, Marian, *Valori gramaticale și semantice ale construcțiilor USED TO infinitiv și WOULD cu infinitiv în limba engleză contemporană* [cu bibliografie; abstract în English; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 130—137.

1123. Braun, Wilhelm, *Sind unsere Wörterbücher aktuell? Kritische Bemerkungen zur Erfassung des Wortbestandes in den Wörterbüchern der Gegenwart* [reprodus din „Sprachpflege"], NW, **27**, nr. 8102, 31 mai 1975, 4.

1124. Cornescu, Mircea, *Drei Exemplare des „Donat" in Bukarest. Was alte Grammatiken erzählen. Zu einem Kapitel der sächsische-rumänischen Kulturkontakte im 18. und 19. Jahrhundert*, NW, **27**, nr. 8162, 9 aug. 1975, 3, 4.

1125. Fassel, Horst, *70 Jahre Hochschulgermanistik in Jassy*, KarpRund, **8**, nr. 20, 1975, 4—5.

1126. Gawełko, Marek, *Adjectifs dérivés de noms animés dans les langues allemande, française et polonaise* [cu 2 tabele în text], RRL, **20**, nr. 3, 1975, 271—283.

1127. Lucuța, Ivonne, *Morphologie*. 1. Teil. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 171 p. (litografiat).

1128. MILDT, RICHARD, *Getrennter Grammatikteil vorteilhaft. Die Kopplung mit Sprachlehre-Lektionen verhindert Neueinplanen von Lesetücken*, NW, **27**, nr. 8066, 17 apr. 1975, 4.

1129. SCHMIDT, GERTRUD, *Gramatica comparată a limbilor germanice — Comparative Gramma, of the Germanic Languages*, Universitatea din Timişoara, Facultatea de filologie, Catedra de limbi germanice, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1974, 172 p. (litografiat).

1130. STĂNCIULESCU, MIHAELA, *Prepoziţia. The Preposition*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1975, 150 [—152] p.

1131. ŞALAPINA, GALINA, *Limba engleză contemporană. Lexicologie*. Ediţia a 2-a. Universitatea din Timişoara, Facultatea de filologie-istorie, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1974, 153 p. (litografiat).

1132. ŞALAPINA, GALINA, *Limba engleză contemporană. Morfologie*. Ediţia a 2-a. Universitatea din Timişoara, Facultatea de filologie-istorie, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1975, 112 p. (litografiat).

1133. THUDT, ANNELIESE, *Zur sprachlichen Grenzbildung im Siebenbürgisch-Sächischen*, FVL, **18**, nr. 1, 1975, 101—105.

1134. TRIFU, SEVER, *Language and Style in Graham Green's Novels* [cu rezumat în română], StUBB, **20**, 1975, 57—70.

1135. TRNKA, BOHUMIL, *The Old English Vowel System and the Problem of Monophonemes*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 429—431.

1136. WOLF, JOHANN, *Germanistische Studien im Blickpunkt* [convorbire cu ...consemnată de Dorothea Götz], Karp Rund, **8**, n. 11, 1975, 1, 5.

1137. WOLF, JOHANN, *Kleine Banater Mundartenkunde*, Bukarest, Kriterion Verlag, 1975, 225 [—227] p. [cu o bogată bibliografie, indice de cuvinte şi autori, o hartă şi listă de localităţi].

1138. WOLF, JOHANN, *Mundartlisches in Goetheschen Texten. Einige Hinweise auf Ähnlichkeiten mit den Banater rhein-fränkischen Mundarten (I)*, NW, **27**, nr. 8056, 5 apr. 1975, 3; *(II)*, nr. 8062, 12 apr. 1975, 3; *(III)*, nr. 8068, 19 apr. 1975, 3.

1139. WOLF, JOHANN, *Über Mundart zum Sprachverständnis. Gespräch mit Dr.... über seine „Kleine Banater Mundartenkunde"* [convorbire consemnată de Emmerich Reichrath], NW, **27**, nr. 8002, 1 feb. 1975, 3, 4.

1140. *** *Eminescu in English* [Roy MacGregor-Hastie, *The Last Romantic — Mihail Eminescu*], Trib Rom, **4**, nr. 63, 1975, 10.

1141. *** *Siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuch*, in Verbindung mit der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin herausgegeben von der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien. Fünfter Band, **K**, Bucureşti — Berlin, Editura Academiei — Walter de Gruyter & Co., 1975, 429 p. + o hartă în afară de text.
Vezi şi nr. 1146, 1147 şi BRL, **15**, 1972, nr. 1062, **14**, 1971, nr. 817.

★

Vezi şi nr. 60 99, 389, 525, 683, 692, 772, 779, 797, 807, 811, 812, 1074, 1416, 1419, 1425, 1428, 1431, 1438, 1442, 1458, 1469, 1472, 1473, 1482, 1487, 1488, 1489, 1490, 1493, 1485.

Recenzii

1142. ARMBRUSTER, ADOLF, Konrad Fuchs, Herbert Raab, dtv. *Wörterbuch zur Geschichte*, Bd. I: **A-konv**, Bd. II: **Konz-Z**, München, Deutscher Tachenbuch Verlag, 1972, 892 p. (I + II), RI, **28**, nr. 2, 1975, 295—296.

1143. GREGOR, GERTRUD, *Spannendes Spracherlebnis. Durch Dr. Johann Wolfs Lesebuch „Sprachgebrauch, Sprachverständnis" wird hier die Sprachbetrachtung für jedermann überschauber gemacht*, NW, **27**, nr. 8126, 28 iun. 1975, 3, 4.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1047.

1144. I. T., Lutz Röhrich: *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Band I—II. Herder Verlag, Freiburg/Basel/Wien, 1974, NL, **26**, nr. 3, 1975, 119—120.

1145. KISCH, RUTH, *Siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuch*, dritter Band **G** und vierter Band **H-J**, herausgegeben von der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien in Verbindung mit der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Akademie Verlag Bukarest und Walter de Gruyter & Co. Berlin 1971—1972;

Band **G** : L + 355 Seiten mit einer Karte, Band **H-J** : 413 Seiten mit einer Karte, FD, **9**, 1975, 231—232.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 817 şi **15**, 1972, nr. 1062.

1146. KRONER, MICHAEL, *„De Kampest hu mer än der Bit..." Zum 5. Band* (**K**) *des „Siebenbürgisch-sächsischen Wörterbuches"*, NW, **27**, nr. 8227, 25 oct. 1975, 4.
Vezi nr. 1142.

1147. M. H., Hermann Fink : *Amerikanismen im Wortschatz der deutschen Tagespresse*. Dargestellt am Beispiel dreier überregionaler Zeitungen (Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Die Welt), Mainzer Amerikanistische Beiträge, Band 11, München, Hueber Verlag, 1974, NL, **26**, nr. 9, 1975, 123.

1148. M. H., W. E. Süskind : *Dagegen hab's ich was*. Sprachstolpereien, Deutsche Verlangsanstalt, Stuttgart, 1974, NL, **26**, nr. 9, 1975, 122.

1149. MIHĂILĂ, RODICA, Edith Iarovici, *Engleza americană*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 358 pages, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 303—304.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2188.

1150. ROMAN, AL., *Zielsprache Deutsch* [1974], LMŞ, 1975, 153—155.

1151. TALOŞ, ION, Lutz Röhrich, *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Band 1—2, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1973, 1256 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 105—106.

1152. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Monika Kirchmeier, *Entlehnung und Wortgebrauch untersucht am französischen Einfluß auf die württembergischen Mundarten und am württembergischen Einfluß auf die Sprache im Pays de Montbéliard*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1973, 363 p. (= **Idiomatica**, Veröffentlichungen der Tübinger Arbeitsstelle „Sprache in Südwestdeutschland" in Verbindung mit Hermann Bausinger, Otmar Werner und Eberhard Zwirner herausgegeben von Arno Ruoff, 3. Band), SCL, **26**, nr. 2, 1975, 206.

★

Vezi şi nr. 517, 825, 834, 841, 855, 869, 1500.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

1153. ANGHELESCU, NADIA, *Sur la „réinterprétation" du genre grammatical*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 623—625.

1154. MAXIM, MIHAI, *Culgere de texte otomane*. Fasc. 1. *Izvoare documentare şi juridice (sec. XV—XX)*. Universitatea din Bucureşti, Facultatea de istorie, [Bucureşti], Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1974, 179 p. (litografiat).
Vezi şi nr. 1156, 1158.

1155. SANIE, LIVIU, *Onomastica orientală din Dacia romană, (II)* [résumé en français], AMN, **10**, 1973, 151—170 [partea I în Dacia, **14**, 1970, 233—241].

★

Vezi şi nr. 1026, 1452, 1471, 1485, 1499.

Recenzii

1156. CIOCÎLTAN, VIRGIL, M. Maxim, *Culegere de texte otomane*, fasc. I, *Izvoare documentare şi juridice (sec. XV—XX)*, Centrul de multiplicare al Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1974, 179 p., SMIM, **8**, 1975, 237—238.
Vezi nr. 1154.

1157. MORARU, MIHAI, *Romano-Arabica* [1974], CRET, nr. 1, 1975, 144—145.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1072.

1158. PAPACOSTEA, ŞERBAN, Mihai Maxim, *Culgere de texte otomane*. Fasc. I. *Izvoare documentare şi juridice (sec. XV—XX)*, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii, 1974, 179 p., RI, 28, nr. 1, 1975, 138—140.
Vezi nr. 1154.

1159. Velichi, Constantin N., Ovanes Kalpakian, *Cuvinte românești în dialectul armean din Transilvania*, art. în „Baicar", nr. 265 (20116) din 3 decembrie 1972, GB, **33**, nr. 1—2, 1974, 205—206.

★

Vezi și nr. 841, 1352.

IX. *ROMANISTICĂ*

1160. Bonfante, Giuliano, *Ancora la posizione del romeno*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 631—632.
1161. Bonfante, G., *Encore it.* **andare**, RRL, **20**, nr. 2, 1975, 167.
1162. Bouvier, J.-C., *Palatalisation modernes de* [**k**] *et* [**g**] *devant voyelle antérieure ou yod dans les parlers de la Drôme provençale* [cu 3 hărți în text, 3 sonagrame în afară de text și rezumat în română], FD, **9**, 1975, 36—48.
1163. Bulgăr, Gh., *Limba română în cadrul limbilor romanice*, TribRom, **4**, nr. 65, 1975, 11.
1164. Buyssens, Eric, *La classification des adverbes*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 461—463.
1165. Cârstea-Romașcanu, Mihaela, *Pronumele. Il pronome*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 101 [—103] p.
1166. Combettes, B., *Une même structure profonde pour tous les adjectifs attributs de l'objet?*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 193—205.
1167. Coseriu, Eugenio, *Lateinisch-romanisch* **vas**, *„schiff"*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 469—475.
1168. Cristea, Teodora, *Eléments de grammaire différentielle (Domaine roumain-français)*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 107 p. (litografiat).
1169. Cristea, Teodora, Cuniță, Alexandra, *Verbul. Le verbe*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 134 [—136] p.
1170. Dobre, Fl., Drăghicescu, Janeta, *Eléments de phonétique appliquée. Le vocalisme*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 104 p. (litografiat).
1171. Drăghicescu, Janeta, *Phonétique française segmentale — le consonantisme — et suprasegmentale — éléments de prosodie*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 177 p. (litografiat).
1172. Eminescu, Roxana, *Eminescu în portugheză*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 525—528.
1173. Giurescu, Anca, *La flessione verbale nell'italiano contemporaneo standard. I tipi verbali*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 653—655.
1174. Giurescu, Anca, *Les mots composés dans les langues romanes*, The Hague — Paris — București, Mouton — Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 172 p. (= **Janua Linguarum**, Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata. Edenda curat C. H. van Schooneveld, Indiana University, *Series Practica*, 228).
1175. Iacob, Lisette, *Cours de syntaxe. La phrase minimale*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 185 p. (litografiat).
1176. Iliescu, Maria, *Thrace* **-isk**, *ligure* **-ask/-usk**, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 357—359.
1177. Ionescu, Andrei, *Eminescu în spaniolă*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 528—533.
1178. Ionescu, Tudor, *Despre rolul parantezelor în „Du coté de chez Swann"*, Steaua, **26**, nr. 4, 1975, 51—52.
1179. Istrate, Adrian, *Quelques remarques sur le vocabulaire neologique de la presse française actuelle* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 121—129.
1180. Kalik, Angelica, *Cours de langue française contemporaine. 2. Morphologie et syntaxe des parties du discours*. Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj. Facultatea de filologie — Catedra de limbă și literatură franceză, Cluj, 1974, 257 p. (litografiat).
1181. Kent, J.-P., *Étude comparative de quelques métasignes du française et du roumain*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 509—514.
1182. Kiparsky, Valentin, *Problèmes de ponctuation*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 379—380.

1183. KIPARSKY, VALENTIN, *Sur quelques mots „pseudo-français"*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 515—517.
1184. KRAMER, JOHANNES, *Annotazioni linguistiche al primo dizionario del ladino dolomitico* [cu 2 tabele în text], RRL, **20**, nr. 2, 1975, 139—149.
1185. LOMBARD, ALF, *Déterminant et déterminé, en roumain et en italien. Un mini-problème*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 515—521; *Deuxième article*, nr. 6, 1975, 723—729.
1186. MALKIEL, YAKOV, *Diachronic lexical polarization once more. The case of Spanish* **primero** — *old Spanish* **postrimero** — *classical Spanish* **postrero**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 523—526.
1187. MAŃCZAK, WITOLD, *Étymologie de fr.* **aller**, *esp.* **andar**, *etc. et calcul des probabilités*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 735—739.
1188. MANECA, CONSTANT, *Frequenza delle parole come criterio selettivo di un vocabolario representativo* [cu 2 tabele în text], RRL, **20**, nr. 6, 1975, 693—695.
1189. MANOLIU, MARIA, DUHĂNEANU, CONSTANTIN, DUMITRESCU, DOMNIȚA, GOGA, ECATERINA, LEAHU, SARMIZA, PĂCURARIU, DOINA, PAPADOPOL, MARIANA, SĂDEANU, FLORENȚA, *Manual de limba spaniolă*. I. *Categoriile gramaticale*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Tipografia Universității din București, 1975, 304 p.
1190. MANOLIU-MANEA, MARIA, **Mă seacă la inimă**. *Romanian vs. Romance: the objectivization of the experiencer*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 531—533.
1191. MAVRODIN, IRINA, *Eminescu în franceză*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 535—537.
1192. [MIGLIORINI, BRUNO], *A proposito di* **oriflamme** *e* **oriflamma**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 543—545.
1193. MUNTEANU, DAN, *Limbi în contact și limbi creole. Un punct de vedere privind formarea idiomurilor creole*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 391—397.
1194. MUNTEANU, DAN, *Originea paradigmei verbale în papiamentu* [con resumen en español], SCL, **26**, nr. 6, 1975, 609—615.
1195. MUNTEANU, DAN, *Principii metodologice pentru studiul originii și evoluției idiomului papiamentu*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 63—66.
1196. MURARIU, ELENA, *Expresii frazeologice franceze despre comportamentul uman* [résumé en français], SCȘt Bacău, 1972, 123—126.
1197. MURĂREȚ, ION, *Histoire de la langue française (des origines au XIVe siècle)*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității, 1974, 455 p. (litografiat).
1198. NICULESCU, AL., CRISTODORESCU, ANCA, GOGA, ECATERINA, LUPU, COMAN, *Manual de lingvistică romanică. Latinitate — Romanitate*. Vol. I. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 300 p. (litografiat).
1199. OPREA, MAGDALENA, *Mouvement descendant et mouvement ascendant dans l'analyse d'un texte littéraire* [cu 13 figuri în text, una în afară de text și bibliografie], RRL, **20**, nr. 3, 1975, 249—269.
1200. PÁLFY, MIKLOS, *Conditions du traitement* **-(n)kt** > **-i(n)t** *en ancien français*, RRL, **20**, nr. 1, 1975, 37—41.
1201. PAPAHAGI, M., *Eminescu în italiană*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 547—553.
1202. POP, MIHAI, *Sistemul rimelor în sonetele lui Mallarmé — preliminarii pentru o abordare semiotică* — [résumé en français], SLU, **18**, Poetica, 1974, 67—78.
1203. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Între verb și prepoziție. Domeniul retoroman*, SCL, **26**, nr. 4, 1975, 415—420.
1204. REINHEIMER RÎPEANU, SANDA, *Probleme ale fonologiei și foneticii romanice comparate*. Universitatea din București, Facultatea de filologie romanică, clasică și orientală, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 138 p. (litografiat).
1205. REMETEAN, PAUL, *Observații asupra folosirii unor cuvinte de relație în limba franceză — conjuncții* [cu bibliografie; résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 113—120.
1206. ROHFLS, GERHARD, *Un originale sistema patronimico nella grecità d'Italia*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 567—568.
1207. SAFAREWICZ, JAN, *Note sur la prétendue communauté linguistique italique*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 403—406.
1208. SALA, MARIUS, *Aspecte ale contactului dintre limbi în domeniul romanic (II)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 3—12; *(III)*, nr. 2, 1975, 107—117; *(IV)* [con resumen en español], nr. 3, 1975, 219—238.

Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1110.

1209. SALA MARIUS, *Criterii de apreciere a indigenismelor din spaniola americană*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 543—545.
1210. STĂNCIULESCU-CUZA, MARIANA, *Corso di lingua italiana contemporanea. Lessicologia (La formazione delle parole)*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 198 p. (litografiate).
1211. ȘANDRU, OLTEANU, TUDORA, *În legătură cu problema elementului andaluzian în spaniola americană: domeniul lexical*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 547—552.
1212. THEBAN, LAURENȚIU, *From Creole Syntax to Universal Semantics* [cu bibliografie], RRL, **20**, nr. 3, 1975, 207—224.
1213. TUȚESCU, MARIANA, *Y a-t-il une transformation impersonnelle dans les langues romanes?*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 617—622.
1214. VASILESCU, LUCREȚIA, *Analyse distributionnelle algébrique des formes adjectivales du français* [cu un tabel în text și bibliografie], RRL, **20**, nr. 3, 1975, 233—248.
1215. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Creola și „baby talk"*, SCL, **26**, nr. 5, 1975, 563—566.
1216. VÎRTOSU, ILEANA, *Cours de langue française contemporaine. La phonologie*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 302 p. (litografiat).

★

Vezi și nr. 3, 7, 11, 17, 56, 58, 62, 63, 72, 77, 90, 169, 206, 266, 347, 351, 355, 359, 360, 371, 374, 393, 455, 717, 775, 779, 785, 788, 801, 805, 811, 812, 932, 1071, 1126, 1412, 1413, 1414, 1415, 1417, 1420, 1426, 1430, 1434, 1437, 1440, 1441, 1443, 1453, 1456, 1457, 1462, 1465, 1466, 1468, 1470, 1476, 1486, 1490, 1491, 1492.

Recenzii

1217. ARVINTE, VASILE, *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität* 1, 1973, herausgegeben von Paul Miron, Freiburg/München, Verlag Karl Alber, 283 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 283—290.
1218. BĂRBULESCU, SIMONA, Katerin Katerinov — Maria Clotilde Boriosi, *La lingua italiana per stranieri*. Regole essenziali ed esercizi con le 3000 parole più usate nell'italiano d'oggi e con esempi d'autore, 3 volumi, Perugia, Ed. Guerra, 1973, RRL, **20**, nr. 1, 1975, 86—87.
1219. BELTECHI, EUGEN, Vasile Pavel, *Terminologia agricolă*, CL, **20**, nr. 1, 1975, 97—98.
1220. BUJENIȚĂ, MIHAI, Simone Delesalle et Jeanne Aeschmann, *La grammaire à l'école élémentaire*, Librairie Larousse, 1975, 134 p., LMȘ, 1975, 146—147.
1221. CIOLAC, MARINA, *„Langue française"*. Les parlers régionaux, nr. 18, mai 1973, Larousse, 136 p., FD, **9**, 1975, 228—229.
1222. DUMITRESCU, DOMNIȚA, Antonio Lara Pozuelo, *El adjetivo en la lírica de Federico García Lorca*, Barcelona, Editorial Ariel, 1973, 230 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 208—210.
1223. DUMITRESCU, DOMNIȚA, J. A. de Molina Redondo, *Usos de „se". Cuestiones sintácticas y léxicas*, Madrid, Sociedad General Española de Librería, 1974, 144 p. (= **Problemas básicos del español**), SCL, **26**, nr. 2, 1975, 207—208.
1224. DUMITRESCU, DOMNIȚA, Jose Luis Martin, *La narrativa de Vargas Llosa. Acercamiento estilístico*, Madrid, Editorial Gredos 1974, 281 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 306—307.
1225. DUMITRESCU, DOMNIȚA, Juan D. Luque Duran, *Las preposiciones*. I. *Valores generales*; II. *Valores idiomáticos*, Madrid, Sociedad General Española de Librería, 1973, 182 p. + 174 p. (= **Problemas básicos del español**), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 83—85.
1226. DUMITRESCU, DOMNIȚA, Michel Camprubi, *Etudes fonctionnelles de grammaire espagnole. Introduction aux exercises structuraux*, France-Ibérie Recherche, Université de Toulouse, Le Mirail, 1972, 112 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 630.
1227. DUMITRESCU, DOMNIȚA, R. Fente, J. Fernández, L. G. Feijóo, *El subjuntivo*, Madrid, Sociedad General Española de Librería, 1972, 150 p. (= **Problemas básicos del español**), SCL, **26**, nr. 6, 1975, 630—631.
1228. GIURESCU, ANCA, Jürgen Klausenburger, *Historische französische Phonologie aus generativer Sicht*, Tübingen, Niemeyer, 1974, 70 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 629.

1229. GOLDEA, ANGELA, T. de Mauro, *Storia linguistica dell'Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 1972, 573 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 107—108.

1230. GRAUR, AL., T. A. Repina, *Analitizm romanskogo imeni*, Leningrad, 1974 168 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 197.

1231. ILIESCU, MARIA Christian Schmitt, *Die Sprachlandschaften der Galloromania. Eine lexikalische Studie zum Problem der Entstehung und Charakterisierung.* Heidelberger Beiträge zur Romanistik. 2, Herbert Lang, Bern — Peter Lang, Frankfurt/M, 1974, 423 p., RRL, **20**, nr. 2, 1975, 185—187.

1232. IRIMIA, D., *Un alt mod de a face istoria unei limbi* [Giacomo Devoto, *Il linguaggio d'Italia. Storia e struttura linguistische italiane dalla preistoria ai nostri giorni*], Cronica, **10**, nr. 33, 1975, 10.

1233. LUPU, COMAN, Maurizio Dardano, *Il linguaggio dei giornali italiani*, Bari-Roma, Editori Laterza, 1973, 460 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 199—201.

1234. MACARIE LILIANA, *Boletín de la Asociación Europea de Profesores de Español*, nr. 10, 1974, SCL, **26**, nr. 3, 1975, 307—309.

1235. MACARIE, LILIANA, Ramón Cerdá Massó, *El timbre vocálico en catalán*, Madrid, 1972, 201 p. (= **Collectanea Phonetica**), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 85—86.

1236. MASSARIELLO, GIOVANNA, Devoto, G. e. Giacomelli, G., *I dialetti delle regioni d'Italia*, „Sansoni Università", Firenze, 1972, XLII + 206 p. 9 tavole f. t., FD, **9**, 1975, 227.

1237. M. B., Simone Delesalle, Jeanne Aeschmann, *La grammaire à l'école élémentaire* (Larousse, Paris, 1975, 134 p.), Forum, **17**, nr. 3, 1975, 92—93.

1238. MIHĂESCU, H., Alberto Zamboni, *Veneto*. Pacini Editore, Pisa, 1974, 98 pp. (Profilo dei dialetti italiani a cura din Manlio Cortelazzo, 5), RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 637—638.

1239. MIHĂESCU, H., G. B. Pellegrini — A. Zamboni, *Commenti a nomi friulani di piante racolti nell'ASLEF.* „Studi linguistici Friulani", IV, 1974, 48 pp., RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 637.

1240. NICU, ELENA, John Ågren, *Etude sur quelques liaisons facultatives dans le français de conversation radiophonique. Fréquences et facteurs*, Uppsala, 1973, 141 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 207.

1241. REMETEAN, PAUL, R. L. Wagner, J. Pinchon : *Grammaire du français classique et moderne* (Gramatica francezei clasice şi moderne), [Paris, 1973], BulŞt Baia Mare, **4**, 1972, 327—328.

1242. RUSU, VALERIU, Jacques Chaurand, *Introduction à la dialectologie française*, Collection Études, Série langue française, dirigée par Jean Batany, Bordas, Paris-Bruxelles-Montréal, 1972, 286 p., FD, **9**, 1975, 213—216.

1243. SALA, MARIUS, Karl Gebhardt, *Das okzitanische Lehngut im Französischen*, Berna-Frankfurt/M., Herbert Lang-Peter Lange, 1974, 458 p. (= **Heidelberger Beiträge zur Romanistik**, 3), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 78—81.

1244. SĂDEANU, FLORENŢA, Gualtiero Calboli, *La linguistica moderna e il italiano. I casi*, Bologna, Casa Editrice Prof. Riccardo Patron, 1972, 370 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 627—629.

1245. STAN, AURELIA, Maria Kosničanu, *Studiu asupra numelor de persoane*, CL, **20**, nr. 1, 1975, 98—99.

1246. ŞANDRU OLTEANU, TUDORA, Katerin Katerinov, *La lengua italiana enseñada a estudiantes de habla española*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1974, SCL, **26**, nr. 3, 1975, 304—306.

1247. ŞANDRU OLTEANU, TUDORA, Yakov Malkiel, *Linguistics and Philology in Spanish America. A Survey (1925—1970)*, Mouton, The Hague — Paris, 1972, 179 p., RRL, **20**, nr. 1, 1975, 85—86.

1248. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Gérard Moignet, *Grammaire de l'ancien français. Morphologie — Syntaxe*, Paris, Editions Klincksieck, 1973, 445 p. (= **Initiation à la linguistique**, Série B : *Problèmes et méthodes*, 2), SCL, **26**, nr. 1, 1975, 81—82.

1249. ZACIU, MIRCEA, *În jurul unei traduceri* [Matei Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* în traducere franceză de Claude B. Levenson, Laussanne], VR, **28**, nr. 1, 1975, 32—35.

★

Vezi şi nr. 27, 243, 266, 278, 482, 825, 841, 855, 1105, 1449.

X. *SLAVISTICĂ*

1250. Burns, Yvonne, *„The Canaanites" and other additional lections in early Slavonic lectionaries*, RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 525—528.

1251. Deboveanu, Elena, *Les termes de parenté dans les parlers des polonais du département de Suceava* [cu bibliografie], RRL, **20**, nr. 2, 1975, 159—166.

1252. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Articolul enclitic românesc la cuvinte slave (în documentele slavone scrise în Țara Românească între 1501 și 1575)* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 131—141.

1253. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Influența românească în limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească între anii 1501—1575 (Verbul)* [résumé en français], SCL, **26**, nr. 1, 1975, 37—45.

1254. Dumitrescu, Maria, Tauberg, Edith, Vaida, Veronica, *Istoria limbii ruse — Istorija russkogo jazyka*. Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi slave, Catedra de filologie rusă, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, Partea 1 : 1973, 480 p. ; Partea 2 : 1974, 219 p. (litografiat). Vezi și nr. 1302.

1255. Evseev, Ivan, *Limba rusă contemporană. Fonetica și fonologia*. Ediția a 2-a. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie, Catedra de limba și literatura rusă, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 154 p. (litografiat).

1256. Fodor, Ecaterina, *K voprosu ob analitičeskoj tendencij v sovremennom russkom jazyke*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 649—650.

1257. Fodor, Ecaterina, *Selectarea și combinarea cuvintelor în opera poetică a lui A. S. Pușkin. În legătură cu sinonimia adjectivelor*, LMȘ, 1975, 133—143.

1258. Gak, V. T., *Glagoly* **byt'** *i* **imet'** *kak centry leksiko-grammatičeskoj struktury predloženija*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 349—351.

1259. Gămulescu, Dorin, *Étymologies serbo-croates (Nouvelle contribution à la connaissance de l'influence roumaine)*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 353—355.

1260. Gămulescu, Dorin, *Scr.* **Berbat, Berbatovo, berbatov(s)ka** < *roum.* **Bărbat, bărbătesc**, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 651—652.

1261. Gheorghiu, Mircea, *Limba rusă literară contemporană. Morfologie*. Universitatea din București, Facultatea de limbi slave, Catedra de filologie rusă, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 293 p. (litografiat).

1262. Haivas, Gabriela, *Limba rusă contemporană. Sintaxa*. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie, Catedra de limba și literatura rusă, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1975, 331 p. (litografiat).

1263. Horvath, Dumitru, *Atributul „dezacordat" în graiul ucrainean din Poienile de sub Munte și Repedea (Maramureș)* [résumé en français ; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 87—90.

1264. Horvath, Dumitru, *Influența limbii maghiare asupra graiului ucrainean din satele Crăciunești și Tisa (Maramureș)* [résumé en français ; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 71—86.

1265. Horvath, D., *Pronume personale enclitice în graiurile ucrainene din Maramureș* [résumé en français ; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 107—112.

1266. Lenič, Čedomir, *Rymniskoe izdanie Grammatiki slavjanskoj Meletija Smotrickogo 1755 goda*, RESEE, **13**, nr. 4, 1975, 529—532.

1267. Lința, Elena, *L'aspect quantitatif des traits flexionnels des langues sud-slaves* [cu 8 tabele în text și o anexă], RRL, **20**, nr. 2, 1975, 151—158.

1268. Milin, Ž., *Doprinos pronačavanju starih rumunsko-jugoslovenskih kulturnyh odnosa (Na osnovu slovenskih srpske redakcije i srpskih spisa Biblioteke Akademije SRR)*, KŽ, **8**, nr. 2, 1975, 81—86.

1269. Mladenov, Maxim, Sl., *Influențe românești în* **Abecedarul** *bulgăresc al lui Petăr Beron (Brașov, 1824)*, SCL, **26**, nr. 2, 1975, 159—165.

1270. Mladenov, Maxim, Sl., *Ob odnom tipe povtorenij v bolgarskom jazyke, imejuščem parallel' v rumynskom jazyke*, RRL, **20**, nr. 4, 1975, 385—388.

1271. Moise, Ion, *Construcții negative cu valoare afirmativă în limba rusă din sec. al XVIII-lea* [с резюме на русски], LucrȘt Galați, **5**, 1971, 393—398.

1272. Nestorescu, Virgil, *Despre originea unor toponime bulgărești în* **-ецел (-ищел)**, LR, **24**, nr. 3, 1975, 261—262.

1273. Nestorescu, Virgil, *Sistemul vocalic accentuat în graiurile lipovenești din R. S. România* [cu 2 tabele în text; с резюме на русски], SCL, **26**, nr. 2, 1975, 143—157.
1274. Nicolescu, Tatiana, *Eminescu în rusă*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 539—545.
1275. Olteanu, Pandele, Mihăilă, Gheorghe, Djamo-Diaconiță, Lucia, Vrabie, Emil, Lința, Elena, Stoicovici, Olga, Mitu, Mihai, *Slava veche și slavona românească*. Ministerul Educației și Învățământului, Universitatea — București, Facultatea de limbi slave, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 463 [—464] p. + 16 planșe în afară de text.
1276. Olteanu, P., Niță-Armaș, Silvia, Călin, Gh., Kergyo, J., *Antologie de texte. Istoria limbii slovace*. Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi slave, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 408 p. (litografiat).
1277. Olteanu, Teodor, *Famil'nye imena v govorah dobrudžskih lipovan* [cu 2 tabele în text și bibliografie], RRL, **20**, nr. 1, 1975, 27—36.
1278. Pătruț, I., *Relații onomastice slavo-române* [с резюме на русски], CL, **20**, nr. 2, 1975, 137—151.
1279. Pedestrașu, Anatol, *Determinarea/nedeterminarea — criteriu de clasificare a construcțiilor impersonale rusești* [cu 2 scheme și 1 tabel în text], LMȘ, 1975, 47—55.
1280. Petică, M., *Observații privind formarea cuvintelor prin derivare în limba rusă și problemele însușirii lexicului limbii ruse de către români* [cu bibliografie; с резюме на русски], LucrȘt Galați, **4**, 1970, 351—360.
1281. Pistrui, Chiril, *Manuscrise slave în Transilvania*, BO, **92**, nr. 3—4, 1974, 425—435.
1282. Robciuc, I., *Elemente lexicale de origine română comune ucrainenei, polonei și slovacei* [с резюме на русски], SCL, **26**, nr. 3, 1975, 269—274.
1283. Simeonov, Boris, *Elemente lexicale românești în opera lui L. Karavelov*, SCL, **26**, nr. 2, 1975, 167—173.
1284. Tauberg, Edith, *Sistemul temporal în limbile rusă și română*. Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi slave, Catedra de limba rusă, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 179 p. (litografiat).
1285. Tomici, Mile, *Elemente lexicale românești în graiul sîrbesc din localitatea Svinița (județul Mehedinți)* [с резюме на русски], FD, **9**, 1975, 165—176.
1286. Trâpcea, Theodor N., *Curs de limba slavă veche*. Ediția a 2-a revăzută. Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie-istorie, Catedra de limba și literatura rusă, Timișoara, Tipografia Universității, 1974, V + 186 p. (litografiat).
1287. Trâpcea, Theodor, Milin, Jiva, *Limba slavă veche și slavona*. Universitatea din Timișoara Facultatea de filologie-istorie, Timișoara, Tipografia Universității, 1974, 272 p. (litografiat).
1288. Țimbolschi, Silvia-Aurora, *Prenume masculine și feminine în graiurile lipovenești din Dobrogea (Jurilovca, Slava-Cercheză și Slava-Rusă, jud. Tulcea)* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 91—106.
1289. Țimbolschi, Silvia, *Sistemul popular de denominație personală la lipoveni (Porecle și supranume în Jurilovca, Sarichioi, Slava-Cercheză, Slava-Rusă — județul Tulcea)* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 103—120.
1290. Vaida, Veronica, Chivescu, Romeo, *Structurarea categoriilor pronominale și terminologia pronumelui în limbile rusă și română*, LMȘ, 1975, 56—63.
1291. Vascenco, Victor, *Dificultăți ale lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 193 [—195] p.
Vezi și nr. 1295, 1301.

★

Vezi și nr. 46, 57, 59, 64, 65, 69, 73, 74, 76, 132, 445, 452, 453, 461, 463, 574, 770, 779, 789, 804, 810, 811, 812, 815, 942, 1056, 1057, 1058,1059, 1060, 1126. 1418, 1436, 1450, 1460, 1461, 1463, 1464, 1474, 1475, 1477, 1483, 1494, 1496.

Recenzii

1292. Alexandru, Teodora, *Slovnik spisovného českého*, vol. I—IV, Praga, Nakladatelstvi Československé Akademie věd, 1958—1971, 4644 p., SCL, **26**, nr. 1, 1957, 87—89.

1293. ALEXANDRU, TEODORA, *Zpravodaj Místopisné Komise ČSAV* (Buletinul Comisiei de toponomastică a Academiei Cehe de Ştiinţe), I, 1960 — XV 1974, SCL, **26**, nr. 6, 1975, 632—633.
1294. BABEU, DOINA, *Slovo o Slovesnost* XXXV (1974), nr. 1—4, Praga, SCL, **26**, nr. 3, 1975, 309—310.
1295. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Semantica contrastivă* [*Dificultăţi ale lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*. de V. Vascenco, 1975], RLit, **8**, nr. 43, 1975, 8.
Vezi nr. 1291.
1296. MIHAIL, PAUL, *Catalogul documentelor pe pergament ale Arhivei Centrale Istorice de Stat a R.S.S. Ucrainene din Liov (1233—1799)*, Kiev, 1972, 675 p. (în limba ucraineană), ST, **26**, nr. 5—6, 1974, 466—467.
1297. MIHAIL, PAUL, Manio Stoianov, *Ukrasa na slovjanskite rəkopisi v Bəlgarija*, Sofia, 1973, 250 p., RESEE, **13**, nr. 3, 1975, 487—489.
1298. MIHĂESCU, H., André de Vincenz, *Traité d'anthroponymie houtzoule*. Wilhelm Fink Verlag, München, 1970, 613 p. (Forum Slavicum hg. von Dmitri Tschižewski, Bd. 18), RESEE, **13**, nr. 1, 1975, 154.
1299. ŢIMBOLSCHI, SILVIA, Bulanin, L. L., *Fonetika sovremennogo russkogo jazyka*, Izdatel'stvo „Vyssaja Škola", Moscova, 1970, 206 p., BulŞt Baia Mare, **3**, 1971, 358—360.
1300. VAIMBERG, S., Ivan Lekov, *Osobenosti na sintaktičnija tip na slavjanskite ezici*, Sofia, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademija na naukite, 1972, 102 p., SCL, **26**, nr. 2, 1975, 210—211.
1301. VAIMBERG, S., Victor Vascenco, *Dificultăţi ale lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1975, 193 p., LMŞ., 1975, 149—151.
Vezi nr. 1291.
1302. WOLF, S., Maria Dumitrescu, Edith Tauberg, Veronica Vaida, *Istorija russkogo jazyka*. Culegere de texte şi exerciţii (vol. I, 1973, 480 p.; vol. II, 1974, 210 p.), LMŞ., 1975, 151—152.
Vezi nr 1254.

★

Vezi şi nr. 22, 23, 265, 276, 295, 379, 381, 526, 764, 767, 768, 825, 841, 855, 1351, 1515, 1518.

XI. *LIMBA ALBANEZĂ*

1303. BORGEAUD, WILLY ALFRED, *Isoglosses albano-celtiques*, RRL, **20**, nr. 1, 1975, 3—13.
1304. BRÂNCUŞ, GRIGORE, *Eminescu în albaneză*, LR, **24**, nr. 5, 1975, 523—524.
1305. DESNITSKAYA, A. V., *De l'origine du formatif du pluriel* * **i** *dans la langue albanaise*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 603—606.

★

Vezi şi nr. 733.

Recenzii

★

Vezi nr. 23.

XII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1306. BARTHA, JÁNOS, *A nők ábrázolásának néhány stíluseszköze Szabó Gyula novelláiban* [résumé en français], LucrŞt. Tîrgu Mureş, **2**. 1970, 359—364.
1307. BARTHA, JÁNOS, [La rubrica : Nyelvművelés], *Reszket a hold*, Új Élet, nr. 13, 1975, 23; *Décséből — szeredába*, nr. 17, 1975, 13; *Öreg ifjak*, nr. 18, 1975, 13; *Gondatlan-*

ság, nr. 19, 1975, 15; *Ki jön?*, nr. 20, 1975, 22; *„Szörnyű csinos"*, nr. 21, 1975, 15; *„Protekciós csizma"?*, nr. 22, 1975, 15; *„Lefedezett repertoár"*, nr. 23, 1975, 15; *„Látode te, babám...*, nr. 24, 1975, 19.

1308. Benkő, Samu, *Apáczai Csere János ellenségei*, A Hét, **6**, nr. 24, 1975, 6—7.

1309. Bruner, J. S., *Az anyanyelv tanításáról*, A Hét, **6**, nr. 42, 1975, 8.

1310. Csák, László, *Bélfenyér jelenkori keresztnevei* [Prenume contemporane din Belfir; cu 4 tabele în text], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 65—72.

1311. Csetri, Elek, *Gazdasági kérdések Apáczai műveiben*, Korunk, **34**, nr. 5, 1975, 356—362.

1312. Gálffy, Mózes, *Kettős hivatás* [convorbire cu ... consemnată de Cs. Gyímesi Éva], A Hét, **6**, nr. 36, 1975, 4—5.

1313. Gálffy, Mózes, Murádin, László, *Anyanyelvünk művelése*. Összeállitotta... és..., Bukarest, Kriterion, 1975, 272 p.

1314. Cs. Gyímesi, Éva, *Mindennapi nyelvünk*, Bukarest, Kriterion Konyvkiadó, 1975, 124 p. Vezi şi nr. 1354, 1356, 1359.

1315. Janitsek, Jenő, *Barót és Olasztelek helynevei* [Toponime din Baraolt şi Tălişoara], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 94—104.

1316. Kirsch, Lajos, *Az Alsó-Nyárádmenti magyar ragadványnevek szófajiságának kérdéséhez* [résumé en français], LucrŞt Tîrgu Mureş, **2**, 1970, 365—370.

1317. Kis, Zoltán, Holicska, Dezső, Vitályos, András, *Ember és egészség*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1974.
Vezi şi nr. 1343.

1318. Kocziány, László, *Szenci Molnár Albert. 1574—1634*, Új Élet, nr. 19, 1975, 20.

1319. Kósa, Ferenc, *A zilahi fazekasmesterség régi szakszókincséből* [Vechea terminologie a olăritului din Zalău], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 85—94.

1320. Marosi, Ildikó, [Sub titlul comun: 350 éve született Apáczai Csere János] *A fal*, Új Élet, nr. 11, 1975, 15.

1321. Márton, Gyula, *Hogyan lesz az ember, nyelvjáráskutató?* [convorbire cu... consemnată de Beke György], A Hét, **6**, nr. 45, 1975, 8.

1322. Máthé, József, *Petelei írásművészetének néhány stilisztikai sajátossága* [cu rezumat în română; résumé en français], LucrŞt. Tîrgu Mureş, **2**, 1970, 379—383.

1323. Murádin, László, *A „burgonya" és a „csicsóka" erdélyi elnevezéseinek szóföldrajzi és jelentésbeli összefüggéseihez* [Denumirile maghiare din Ardeal ale „cartofului" şi „napului turcesc" şi raportul dintre repartiţia teritorială a termenilor şi semnificaţia lor; cu rezumat în română], NyIK, **19**, nr. 1, 1975. 7—16.

1324. Nagy, Jenő, *Egy élet a nyelvtörténeti kutatás szolgálatában* [Szabó T. Attila], Korunk, **34**, nr. 7, 1975, 534—541.

1325. Nagy, Pál, [Sub titlul comun: 350 éve született Apáczai Csere János] *A pedagógus*, Új Élet, nr. 11, 1975, 14.

1326. Péntek, János, *A hímzés és a hímzett ruhadarabok néhány szemiotikai funkciója Kalotaszegen* [Citeva funcţii semiotice ale broderiilor din ţinutul Călatei; cu rezumat în română], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 59—64.

1327. Szabédi, László, *A magyar nyelv őstörténete. A finnugor és az indo-europai nyelvek közös eredetének bizonyitékai*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1974, 540 p. (**Romániai Magyar Irók**). Vezi şi nr. 1361.

1328. Szabó, T., Attila, *Az Erdély Magyar Szótörténeti Tár, Ötven év kutatómunkájának eredménye* [convorbire cu ...consemnată de Erdélyi Lajos[, A Hét, **6**, nr. 37, 1975, 3, 4.

1329. Szabó, T. Attila, *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette... [*Dicţionar istoric al lexicului maghiar din Transilvania*. Material cules şi redactat de ...[, I. kötet **A—C**, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1976, 1225]—1227] p. Vezi şi nr. 1342, 1345, 1350, 1355, 1358.

1330. Szabó, T. Attila, *Nyelvi drágakövek bányásza* [convorbire cu... consemnată de Beke György], IS, **23**, nr. 11, 1975, 429—434.

1331. Szabó, Zoltán, *Hagyomány és újitás a magyar szépirói stilus történetében*, Korunk, **34**, nr. 6, 1975, 445—449.

1332. Szabó, Zoltán, *Stylistic Remarks on the Romanian Loan Words of the Old Hungarian*, RRL, **20**, nr. 6, 1975, 699—701.

1333. Szász, János, *Tudós magister Apáczai példaja*, A Hét, **6**, nr. 34, 1975, 10.

1334. Szigeti, József, *A hazai Descartes* [Apáczai Csere János], A Hét, **6**, nr. 24, 1975, 6—8.

1335. Szőcs, István, [La rubrica: Nyelvművelés] *Finnyáskodás vagy pontosság*, Új Élet, nr. 17, 1974, 17.

1336. Tibád, Levente, *Egy falu (Farkaslaka) földrajzi neveinek rendszere (Rendszerezési kísérlet)* [Sistemul toponimelor unui sat (Lupeni, jud. Harghita); cu rezumat în română], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 17—24.
1337. Veres, István, *Wörterbuch der siebenbürgisch-ungarischen Sprache*, KarpRund, **8**, nr. 43, 1975, 6.
1338. Vőö, István, *A bánsági magyar nyelvjárások magánhangzórendszere* [cu rezumat în română], Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1975, 184 p.
1339. Zoltán, Ildikó, *Egy Tamási-novella stílusa* [Stilul unei nuvele a lui Áron Tamási; cu rezumat în română], NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 25—36.
1340. * * * *A humaniórák középpontjában: a nyelvészet*, Korunk, **34**, nr. 9, 1975, 661—672.

★

Vezi şi nr. 162, 402, 403, 513, 665, 1264.

Recenzii

1341. Babeu, Doina, Zsilka Tibor, *A stílus hírértéke*, Bratislava Madách Könyvkiadó, 1973, 176 p., SCL, **26**, nr. 3, 1975, 303—304.
1342. Bajor, Andor, *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* [de Szabó T. Attila], IS, **23**, nr. 11, 1975, 428—429.
Vezi nr. 1329.
1343. Sz. Bányai, Erzsébet, Dr. Kis Zoltán, Dr. Holicska Dezső, Dr. Vitályos András: *Ember és egészség*, Bukarest, 1974, Kriterion Könyvkiadó, Művelődés, **28**, nr. 3, 1975, 47.
1344. Bartha, János, Kádár Zsombor: *Román-magyar erdészeti és faipari szótár* [Dicţionar forestier român-maghiar], Bucureşti, 1973, Editura tehnică, 300 p., Ára kötve 31 lei, Művelődés, **28**, nr. 1, 1975, 58—59.
Vezi BRL, **16**, 1973, nr. 828.
1345. Benkó, Samu, *Glédába állított szavak*. Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, A Hét, **6**, nr. 39, 1975, 5.
Vezi nr. 1329.
1346. Csák, L., Ördök Ferenc, *Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1973, 620 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 101—102.
1347. Czégeni, József, Dr. Uhlein Erhard: *Römpp kémiai kislexikon*, Budapest, 1973, Műszaki Könyvkiadó, 1141 p., Művelődés, **28**, nr. 2, 1975, 56—57.
1348. Gálffy, Mózes, Márton Gyula, *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974. 286 l., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 105—106.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1227.
1349. Gálffy, Mózes, *Őröz és társai*. Márton Gyula: *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974, A Hét, **6**, nr. 14, 1975, 5.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1227.
1350. B. Gergely, Piroska, *Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* [de Szabó T. Attila, I, **A**—**C**], Útunk, **30**, nr. 39, 1975, 1, 2.
Vezi nr. 1329.
1351. Horváth, Dumitru, Lizanec P. M., *Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok (a kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyaga alapján)*, Uzshorod, 1970, 249 p., Bulşt Baia Mare, **3**, 1971, 360—362.
1352. Kelemen, B., Suzanne Kakuk, *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1973, 660 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 106—107.
1353. Márton, Gyula, Imre Samu, *Felsőőri Tájszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973, NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 107—108.
1354. Murvai, Olga, Cs. Gyímesi Éva, *Mindennapi nyelvünk*, Kriterion Könyvkiadó, 1975, 124 p. Ára fűzve 7,25 lei, Művelődés, **28**, nr. 7, 1975, 47.
Vezi nr. 1314.
1355. Nagy, Jenő, *Az erdélyi szó történetének kincsestára* [*Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* de Szabó T. Attila], IS, **23**, nr. 11, 1975, 436—439.
Vezi nr. 1329.

1356. J. Nagy, Mária, *Szavak, mondatok jó ízéről*. Cs. Gyímesi Éva: *Mindennapi nyelvünk*, Kriterion Könyvkiadó, 1975, A Hét, **6**, nr. 31, 1975, 5.
Vezi nr. 1314.

1357. J. Nagy, Mária, Zsilka Tibor, *A stílus hírértéke*, Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1973. 177 lap., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 110—111.

1358. Nagy, Pál, *Szavak bűvöletében* [*Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* de Szabó T. Attila], IS, **23**, nr. 11, 435—436.
Vezi nr. 1329.

1359. Péntek, János, *A nyelvművelés etikája* [Cs. Gyímesi Éva, *Mindennapi nyelvünk*, Bukarest, Kriterion, 1975], Korunk, **34**, nr. 9, 1975, 723—725.
Vezi nr. 1314.

1360. Szabó, Zoltán, Révai Miklós, *A magyar szép toll*, Közzéteszi és az utószót írta Éder Zoltán, Akadémiai Kiadó. Budapest, 1973. 366 + 1 l., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 111—113.

1361. Szilágy, Sándor N., *Egy izgató könyv tanulságai*. Szabédi László: *A magyar nyelv őstörténete. A finnugor és az indo-európai nyelvek közös eredetének bizonyítékai*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974, A Hét, **6**, nr. 22, 1975, 4.
Vezi nr. 1327.

1362. Teiszler, Pál, Nemes Zoltánné — Gálffy Mózes — Márton Gyula, *Torjai szójegyzék*, Sepsiszentgyörgyi Múzeum. Sepsiszentgyörgy, 1974. 186 l., NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 109.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1320.

1363. * * * Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* és *Igetövek igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban* [extrase din recenzii apărute în publicaţii de peste hotare sub semnătura lui Aurélien Sauvageot, Kiss Jenő, Ingrid Schellbach, Bakos Ferenc şi Erkki Itkonen], Művelődés, **28**, nr. 3, 1975, 24—25.
Vezi BRL, **15**, 1972, nr. 1273 şi **17**, 1974, nr. 1227.

1364. * * * *Nyelviség — Anyanyelv — Társadalom* (*Magyar Nyelv*, 1975, 1), Korunk, **34**, nr. 11, 1975, 896.

★

Vezi şi nr. 263, 275, 841.

XIII. *LIMBI CAUCAZIENE*

1365. Ivanov, Vyacheslav, *Caucasian parallels to Romanian* **zimbru**, *Russian* **zubr**, *Lithuanian* **stum̃bras** *„aurochs"*, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 513—514.

XIV. *LIMBI CHINO-TIBETANE*

Vezi nr. 1485.

XV. *LIMBI INDIENE*

Vezi nr. 207, 809, 1455.

Recenzii

Vezi nr. 841.

XVI. *LIMBI INDO-EUROPENE*

1366. Fischer, I., *Un problème de phonologie osque: le statut de* **-o** *issu de* **-a**, RRL, **20**, nr. 5, 1975, 487—489.

1367. Karakaşian, M., *Eminescu în armeană*, VN, **31**, nr. 5, 1975, 3.

★

Vezi şi nr. 1176, 1303

Recenzii

Vezi nr. 841, 1108, 1159.

XVII. *LIMBI KÎPCEAKO-BULGARE*

Vezi nr. 1471.

XVIII. *LIMBI OGUZO-SELDJUCE*

Vezi nr. 1452.

Recenzii

Vezi nr. 1498, 1499.

XIX. *LIMBI POLINEZIENE*

1368. Leontiev, A., *Paradisul lingviştilor* [Noua Guinee], VN, **31**, nr. 8, 1975, 6.

XX. *LIMBI SEMITICE*

1369. Alexandru, Ioan, *Gramatica limbii ebraice vechi*. Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limbi romanice, clasice şi orientale, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1975 (litografiat).

1370. MARIAN, IULIA, *Antologie de texte în limba amhară*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice, Catedra de limbi orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 125 p. (litografiat).

Recenzii

1371. ABRUDAN, D., Prof. H. Rabin, *Toldoth ha lason* (Istoria limbii ebraice), Jerusalem, 1972, 85 p., ST, **27**, nr. 1—2, 1975, 176—178.

XXI. *LIMBI URALO-ALTAICE*

Recenzii

1372. KELEMEN, BÉLA, *Ural-Altaische Jahrbücher*. Herausgegeben von Gyula Décsy und Annemarie v. Gabain. Band. 46. 1974. In Kommision bei Otto Harrasowitz, Wiesbaden, NyIK, **19**, nr. 1, 1975, 113—114.

XXII. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂȚI

1373. FRÎNCULESCU, MIRCEA, *Retorica și școala în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, LL, 2, 1975, 381—392.
1374. PURA, GRIGORE, *Sensul modernizării în învățarea gramaticii*, LL, 2, 1975, 347—352.

★

Vezi și nr. 51, 122, 189.

Recenzii

Vezi nr. 285.

2 LIMBA ROMÂNĂ

1375. ALECU, VIOREL, JEMĂNEANU, NECULINA, LĂZĂRESCU, GHEORGHE, *Corectarea greșelilor în exprimarea orală și scrisă a elevilor de liceu (I)*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 8, 1975, 12—15; (*II*), nr. 9, 1975, 13—16.
1376. ANDREI, ALEXANDRU, *Procedee folosite în formarea deprinderilor de scriere și exprimare corectă la elevii din anul I de liceu*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 4, 1975, 10—13.
1377. ANDRONACHE, DUMITRU, *O nouă concepție privind studiul limbii și literaturii române în liceu*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 6, 1975, 11—13.
1378. AVRAM, MIOARA, *Raporturile dintre predarea gramaticii și predarea ortografiei*, LL, 2, 1975, 372—376.
1379. BARBU, FLORIN, *Perceperea vizuală a consoanelor limbii române de către elevii surzi* [cu 3 figuri în text], RPed, **24**, nr. 6, 1975, 34—37.
1380. BELDESCU, G., *Despre raporturile dintre pronunția literară și ortografie în practica predării limbii române*, LL, **2**, 1975, 367—371.

1381. Bojin, Al., *Orientări metodice în studiul literaturii române în școala generală și în liceu*, [Ploiești], Casa corpului didactic din Prahova, 1974, 374 p. (litografiat).
Vezi și nr. 1407.

1382. Darie, Alexandrina, *În jurul unor probleme de tehnologie didactică*, LL, 2, 1975, 357—361.

1383. Diaconescu, Ion, *Câteva observații cu privire la predarea sintaxei*, LL, 2, 1975, 362—366.

1384. Furnică Amalia, [La rubrica: Clasele I—IV, *Din nou despre*] *Drumul spre o scriere corectă*, TribȘc, **5**, nr. 151, 1975, 5.

1385. Gheorghiu, Vladimir, [Sub titlul comun: Studiul limbii și literaturii române în liceu] *Exigență și eficiență*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 7, 1975, 12—15

1386. Ghinescu, Aurelia, *Utilizarea simbolurilor în predarea unor noțiuni gramaticale la clasa I*, RPed, **24**, nr. 10, 1975, 43—46.

1387. Graur, Al., *O temă de cercetare pentru elevi*, LLR, **1**, nr. 2, 1975, 5—6.

1388. Ilie, Olga, *Însușirea acordului pronumelor și adjectivelor interogativ-relative în cazul genitiv*, LL, 1, 1975, 147—151.

1389. Iliescu, Maria, *Pentru o sistematizare a predării pronumelui personal neaccentuat românesc (la studenții străini)*, LR, **24**, nr. 1, 1975, 52—62.

1390. Lupu, Ion, Iosif, Elena, Pîrnuță, Gh., *Manuale experimentale pentru predarea limbii române (gramatica) la clasele II—IV* [résumé en français], LucrȘt Galați, **4**, 1970, 445—454.

1391. Marinescu, Constantin, *Manualul de limbă și literatură română și supraîncărcarea elevilor*, RPed, **24**, nr. 4, 1975, 38—39.

1392. Muster, Dumitru, [Sub titlul comun: Studiul limbii și literaturii române în liceu] *Cultivarea limbii în liceele pedagogice*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 7, 1975, 16—17.

1393. Neștian, Valeriu, *Interacțiunea dialectică dintre studiul limbii și studiul literaturii române în liceu*, RPed, **24**, nr. 12, 1975, 31—32.

1394. Niculescu, Alexandru, *Pluralitatea normelor*, LL, 1, 1975, 78—79.

1395. Oprescu, Mihail, *Studiul substantivului la clasele II—IV*, RPed, **24**, nr. 3, 1975, 50—52.

1396. Pura, Grigore, *Aspecte noi în tehnica programării* [în cadrul lecțiilor de gramatică; cu bibliografie; résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **3**, 1971, 207—218.

1397. Pura, Gr., *Instruirea programată, modalitate complexă de activitate independentă a elevilor în lecțiile de sintaxă* [cu bibliografie; résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 274—280.

1398. Șovu, Gheorghe, *Lucrări scrise cu subiect unic la limba și literatura română*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 5, 1975, 6—8.

1399. Tănase, Ion C., *Ce instrumente de lucru folosim în școală?*, LL, 2, 1975, 377—380.

1400. Țîrdea, Vasile, *Metodica predării pronunției în școlile speciale de surzi*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 196 p.

1401. Țugulan, Lidia, *Pronumele*. I. C. P. P. D. Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 26 p.

1402. Țugulan, Lidia, *Substantivul*. I. C. P. P. D. Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1974, 27 p.

1403. Țugulan, L., Scorobete, Aurel, *Contribuția gramaticii la dezvoltarea vorbirii și scrierii corecte* Ministerul Educației și Învățământului, Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1975, 39 p. (*Expuneri. Prelegeri. Consultații*, 18/1975).

1404. Ungureanu, Gh., *Despre patru noțiuni de limbă din noua programă de limba română pentru clasele I—IV*, RPed, **24**, nr. 12, 1975, 36—42.

1405. * * * *Probleme ale perfecționării comunicării verbale* [Masă rotundă condusă de B. Cazacu în cadrul a două dezbateri desfășurate la Brăila, 9 noiembrie 1974 și la București, 31 ianuarie 1975; participanți: Clara Georgeta Chiosa, Tatiana Slama-Cazacu, Valeria Guțu-Romalo, Theodor Hristea, Ion Diaconescu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Ion Dumitrescu, P. Duțu, V. Rădulet, Ion Voinescu; intervenții: Al. Toșa, Ștefan Mircescu, T. Petride, Gh. Șovu, Olga Duțu și Traian Ciobanu], LL, 1, 1975, 27—74.

★

Vezi și nr. 83, 84, 86, 1011.

Recenzii

1406. Chiosa, C. G., *Studii de metodică a limbii și literaturii române*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 275 p., LL, 1, 1975, 175—177.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1291.

1407. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Limba și literatura în școală* [pe marginea volumului colectiv *Studii de metodică a limbii și literaturii române*, coordonator: Al. Bojin, 1974 și a cărții lui Al. Bojin, *Orientări metodice în studiul literaturii române în școala generală și în liceu*, 1974], RLit, **8**, nr. 14, 1975, 8.
Vezi nr. 1381 și BRL, **17**, 1974, nr. 1291.

1408. Orghidan, Ion, *Studii de metodică a limbii și literaturii române* [coordonator: Al. Bojin 1974], RPed, **24**, nr. 1, 1975, 63—64.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1291.

3. LIMBI STRĂINE

1409. Anghel, Florin, [Sub titlul comun: Modernizarea studiului limbilor străine] *Merită laboratoarele investițiile materiale pe care le reclamă?*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 6, 1974, 18—20.

1410. Anghel, Florin, [La rubrica: Predarea limbilor moderne] *Și unele manuale au nevoie de... modernizare*, Argeș, **10**, nr. 4, 1975, 5.

1411. Averbuh-Metch, Sofia, [Sub titlul comun: Modernizarea studiului limbilor străine] *Cît mai multe compuneri libere și dialoguri pe diferite teme*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 6, 1974, 21—23.

1412. Bălan, Tatiana, *Stimularea inițiativei și a creativității elevilor prin compunerile în limba franceză*, LMȘ, 1975, 82—89.

1413. Brăescu, Maria, *Cours de méthodologie de l'enseignement du français*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 212 p. (litografiat).

1414. Brăescu, Maria, *Erori generate de elipsa prepoziției în limba franceză*, LMȘ, 1975, 73—81.

1415. Cherebețiu, Anca, Costin, Luciliu, *Îndrumător metodic pentru predarea limbii spaniole în școala generală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 156 p.

1416. Chiriță, Gertrud, *Laut- und Klanggestalt des Deutschen. Theoretisches und Praktisches zur Aussprache und Ausdrucksleistung*, București, Editura didactică, și pedagogică, 1975, 216 p.

1417. Ciolac, Marina, *Observații asupra prepoziției* **de** *în sintagme franceze de tipul* **ce fripon de valet** LMȘ, 1975, 64—72.

1418. Constantinescu, Marcela, [Anchetă: Predarea limbilor moderne] *Limba rusă în liceu*, Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 13.

1419. Costescu, Virgiliu, *Particularități ale legăturii sintactice în limba germană*, LMȘ, 1975, 90—98.

1420. Dumitrescu, Domnița, *Dificultăți în transpunerea viitorului (I) indicativ din română în spaniolă în propozițiile subordonate*, LMȘ, 1975, 99—105.

1421. Felea, Ana, *Rolul interesului cognitiv în învățarea unei limbi străine*, RPed, **24**, nr. 2, 1975, 55—59.

1422. Felea, Ana, Dragoș, Liliana, *Profilul modern al profesorului de limbi străine — condiție majoră a succesului elevilor* [résumé en français; с резюме на русски], BulȘt Baia Mare, **4**, 1972, 281—285.

1423. Fischer, I., *Proiect al unui sistem unitar pentru învățămîntul limbii și literaturii latine*, StCl, **16**, 1974, 303—316.

1424. Fotiade, T., *Coordonate metodice în predarea limbilor străine în liceele de specialitate*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 6, 1975, 14.

1425. Gălățeanu, Georgiana, Comișel, Ecaterina, *Îndrumător metodic pentru predarea limbii engleze în școala generală*, București Editura didactică și pedagogică, 1975, 144 p.

1426. Gherman, Haritina, Voicu, Paula, Izraelovici, Jaqueline, *Îndrumător metodic pentru predarea limbii italiene în școala generală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 96 p.

1427. Kreyser, Krystyna, *Moyens audio-visuels destinés à l'enseignement du latin dans les écoles supérieures*, ACIEC 12, 1975, 225—228.

1428. Levițchi, Leon, *Îndrumar pentru traducătorii din limba engleză în limba română*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 285 [—287] p.

1429. Mateiaș, Fl., [Sub titlul comun : Modernizarea studiului limbilor străine] *O condiție hotărîtoare: experiența profesorului*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 6, 1974, 20—21.

1430. Moucha, Sanda, [La rubrica : Limba franceză] *Conversația și banda sonoră*, TribȘc, **5**, nr. 153, 1975, 4.

1431. Oprică, Constantin, *Considerații privind experimentul de predare a limbii engleze la clasa I*, RPed, **24**, nr. 9, 1975, 45—48.

1432. Oprică, Octavian, [Sub titlul comun : Modernizarea studiului limbilor străine] *Folosirea laboratorului lingvistic*, ÎnvLicTehn, **23**, nr. 6, 1974, 17—18.

1433. Opriș, Tudor, *Individualizarea procesului instructiv-educativ în predarea limbilor străine*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 8, 1975, 6—8.

1434. Opriș, Tudor, *Metodologia însușirii limbajului tehnic și științific în procesul de învățămînt al limbii franceze în liceele real-umaniste*, ÎnvLicTehn, **24**, nr. 9, 1975, 2—3.

1435. Ruthner, Ivan, *Limbă, limbaj, gîndire. Corelația între ele în procesul însușirii limbilor străine*. Ministerul Educației și Învățămîntului, Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Timișoara, Tipografia Universității, 1975, 24 p. (litografiat).

1436. Ruthner, Ivan, *Particularitățile aplicării principiilor didactice în procesul însușirii limbii ruse în școală*. Ministerul Educației și Învățămîntului, Institutul central de perfecționare a personalului didactic, Filiala Timișoara, Timișoara, Tipografia Universității, 1975, 12 p. (litografiat; *Expuneri — Prelegeri — Consultații*, 82/1975).

1437. Saraș, Marcel, Sfichi, Elena, *Îndrumător metodic pentru predarea limbii franceze în școala generală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 148 p.

1438. Schubkegel, Heinrich, *Muttersprahe und Schule*, KarpRund, **8**, nr. 23, 1975, 1, 2.

1439. Selagea, Sabin, *Limbile străine se învață pentru a fi vorbite*, TribȘc., **5**, nr. 161, 1975, 2.

1440. Sfichi, Elena [Anchetă : Predarea limbilor moderne] *Franceza în școala generală*, Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 13.

1441. Stoiculescu, Anca, *Indicații metodice privind folosirea materialelor sonore de limbi străine transmise prin radiofonoteca școlară*, Radioteleșcoală, [aug. 1974], 111—112.

1442. Ștefănescu, Livia, Ghinescu, Anastasia, *Îndrumător metodic pentru predarea limbii germane în școala generală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 232 p.

1443. Topală, C., [Anchetă : Predarea limbilor moderne] *Limbile moderne la grădiniță și clasele mici*, Ateneu, **12**, nr. 1, 1975, 13.

1444. Vișan-Neuman, Erigita, *Rolul analizei contrastive în predarea limbilor*, LMȘ, 1975, 33—36.

1445. *** *Aspecte motivaționale ale învățării (și reînvățării) unei limbi* [masă rotundă sub redacția Tatianei Slama-Cazacu la care au participat : D. Chițoran, G. Gălățeanu, Tatiana Malița, Theodor Hristea, M. Nasta, C. Pufan, I. Voinescu și Natalia Gheorghiță], LMȘ, 1975, 11—32.

1446. *** *Limbile moderne în școală*. Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, 1975.

Vezi și nr. 62, 1277.

Recenzii

1447. Muster, Dumitru, *Dicționar enciclopedic de pedagogie modernă* [*Dictionnaire encyclopédique de pédagogie moderne à l'usage des enseignants, des éducateurs et des parents*, Paris — Bruxelles, F. Nathan — Editions LABOR, 1973], RPed, **24**, nr. 2, 1975, 28.

1448. Zdrenghea, Mihai, M., Jack C. Richards (ed.), *Error Analysis. Perspectives on Second Language Acquisition*, Longman, Londra, 1974, 228 p., CL, **20**, nr. 1, 1975, 108—109.

1449. Toma, Ion, *** *Metodologia predării limbilor și literaturilor romanice*, București, 1973, 243 p., SCL, **26**, nr. 6, 1975, 631—632.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1397.

★

Vezi și nr. 1220, 1237.

4. MANUALE, GHIDURI ETC.

1450. Apostol, Julieta, Iosub, Elena, Șerbănescu, Paraschiva, *Manual de corespondență și redactări în limba rusă*. Cu o prefață de Victor Vascenco, redactor responsabil. Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi slave, Catedra de limba rusă, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 236 p.

1451. Avram, Mioara, [La rubrica : Limba română] *Româna pentru dumneavoastră. Romanian for you, Lecția XIV*, TribRom., **4**, nr. 69, 1975, 11 ; *Lecția XV*, nr. 70, 11 ; *Lecția XVI*, nr. 71, 11 ; *Lecția XVII*, nr. 72, 11 ; *Lecția XVIII*, nr. 73, 11 ; *Lecția XIX*, nr. 74, 11 ; *Lecția XX*, nr. 75, 11.
Vezi și nr. 1484.

1452. Baubec, Agiemin, *Limba turcă*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, Catedra de limbi orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 471 [—472] p. (litografiat).
Vezi și nr. 1498.

1453. Bejenaru, Cornelia, Gorunescu, Elena, *Exerciții de gramatică franceză*, București, Editura științifică, 1974, 199 p. + erata.

1454. Beldescu, George, Popescu, Ion, *Gramatica limbii române (cu noțiuni de vocabular și fonetică)*. Manual pentru licee pedagogice, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, 356 p.

1455. Bhose, Amita, *Curs de limba bengali*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității, 1974, 219 p. (litografiat).

1456. Branco, Adelino, Ionescu-Mocanu, Angela, *Guia de conversaçao português-romeno*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 191 [—192] p.

1457. Burdea, Silvia, Ionescu, Doina, *Limba franceză pentru construcții*. Institutul de Construcții. Catedra de limbi moderne, București, 1974, 214 p. (litografiat).

1458. Chițoran, Dumitru, Petri, Lucreția, *Workbook in English Phonetics and Phonology*. Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi germanice, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1973, 162 p. (litografiat).

1459. Cotolulis, Socratis, *Ghid de conversație român-grec*. Ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Editura Sport-Turism, 1975, 165 [—167] p.

1460. Cristescu, Antoaneta, *Limba rusă*. Lecția a V-a. *V univermage*, Radioteleșcoală, febr. 1975, 74—75.
Vezi și nr. 1463, 1494.

1461. Dobrițoiu-Alexandru, Teodora, *Současny cesky jazyk. Tvaroslovi*. Universitatea din București, Facultatea de limbi slave, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 216 p. (litografiat).

1462. Duhăneanu, Constantin, Bălan-Osiac, Elena, *Limba spaniolă*. Curs practic, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, 535 [—536], p.

1463. Fodor, Ecaterina, *Limba rusă*. Lecția a II-a. *Semja*. Radioteleșcoală, dec. 1974, 92—93 ; Lecția a III-a. *V avtobuse*, 93 ; Lecția a IV-a. *Za pokupkami*, febr. 1975, 73.
Vezi și nr. 1460, 1494.

1464. Gandelman, R., Brebene, Lidia, Topor, T., *Manual de limba rusă pentru Facultățile Automatică, Electronică și Tc., Electrotehnică, Energetică*. Partea 1—2. Institutul Politehnic București, București, 1974, partea 1 : 271 p. ; partea a 2-a : 286 p.

1465. Heidberg, Corina, *Culegere de texte în limba franceză*. Pentru anul I. Institutul Politehnic Iași, Iași, [1974], 59 p. (litografiat).

1466. Heidberg, Corina, Dăscălescu, Stelian, *Culegere de texte în limba franceză pentru Facultatea de hidrotehnică*. Institutul Politehnic Iași, Iași, [1974], 76 p. (litografiat).

1467. Iliescu, Constanța, Nichita, Silvia, Petrescu, Victoria, Popescu, Stela, *Gramatică și compunere*. Manual pentru clasa a IV-a, București, Editura dadactică și pedagogică, 1975, 87 p.

1468. Ioan, Alice, *Lecții de limba franceză cu magnetofonul*. Anul III. Institutul Agronomic „N. Bălcescu", București, Facultatea de agricultură și horticultură, [București], 1974, 173 p. (litografiat).

1469. Kolesnikova, Nadejda, Galiș, Livia, Hollinger, Alexander, Erus, Angela, *English for Economists*. Manual de limba engleză pentru economiști pentru anii I, II, III. Academia de Studii Economice. Facultatea de comerț exterior, Colectivul de limbi germanice, București, Tipografia A.S.E., 1974, 663 p. (litografiat).

1470. Lupaș, Tudora. *Limba franceză*. Lecția a III-a. *„Si" conditional. Pronumele adverbial „y". Au bureau de poste*. Radioteleșcoală, dec. 1974, 87—88; Lecția a IV-a. *„Si" conditional. Viitorul apropiat*, 88—90. Lecția a V-a, febr. 1975, 68—69.
Vezi și nr. 1491.

1471. Mahmut, Enver, *Curs general de limba tătară. Fonetică și fonologie. Morfologie*. Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 241 p. (litografiat).

1472. Miroiu, Mihai, *Ghid de conversație român-englez*. Ediția a 3-a, București, Sport-Turism, 1975, 108 p.

1473. Moraru, Georgeta, *Limba engleză*. Lecția a IV-a. *Tag questions*, Radioteleșcoală, dec. 1974, 90—91.
Vezi și nr. 1489.

1474. Niculescu, Raisa, *Limba rusă*. Facultatea de instalații pentru construcții. Anul III ingineri, Anul III subingineri, București, Institutul de Construcții, 1974, 60 p. (litografiat).

1475. Niță-Armaș, Silvia, Kergyo, J., *Manual de conversație în limba slovacă (anii I—II)*. Universitatea din București, Facultatea de limbi slave, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 176 p. (litografiat).

1476. Păun, Constantin, *Exerciții structurale de gramatică pentru franceza tehnică*. Institutul Politehnic București, Catedra de limbi străine, București, 1975, 92 p. (litografiat).

1477. Pleter, Tiberiu, Ionescu, Anca Irina, *Manual de conversație în limba cehă*. Universitatea din București, Facultatea de limbi slave, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, 292 p. (litografiat).

1478. Popescu, Ion, *Gramatică și noțiuni de fonetică și de vocabular*. Manual experimental pentru clasa a V-a, București, Editura didactică și pedagogică, [1974], 123 [—124] p.

1479. Popescu, Ion, *Gramatică și noțiuni de fonetică și de vocabular*. Manual experimental pentru clasa a VI-a, București, Editura didactică și pedagogică, [1975], 135 [—136] p.

1480. Popescu, Ion, *Gramatică și noțiuni de fonetică și de vocabular*. Manual experimental pentru clasa a VII-a, București, Editura didactică și pedagogică, [1975], 192 p.

1481. Popescu, Ion, *Gramatică și noțiuni de vocabular și de istorie a limbii române*. Manual experimental pentru clasa a VIII-a, București, Editura didactică și pedagogică, [1975], 166 [—167] p.

1482. Roman, Alex, *Limba germană. Lecția a II-a. Die indirekte Rede die Weiber von Weinsberg*, Radioteleșcoală, dec. 1974, 94—95.
Vezi și nr. 1493.

1483. Surjicov, Aurelia, *Culgere de texte și exerciții în limba rusă pentru studenții anului III, Facultatea de geodezie*. Institutul de Construcții București, Catedra de limbi moderne, București, Institutul de Construcții, 1974, 62 p. (litografiat).

1484. Vârlan, Tatiana Georgeta, [La rubrica: Limba română] *Româna pentru dumneavoastră. Romanian for you, Lecția I*, TribRom, **4**, nr. 54, 1975, 11; *Lecția II*, nr. 55, 11; *Lecția III*, nr. 56, 11; *Lecția IV*, nr. 57, 11; *Lecția V*, nr. 58, 11; *Lecția VI*, nr. 59, 11; *Lecția VII*, nr. 60, 11; *Lecția VIII*, nr. 61, 11, *Lecția IX*, nr. 62, 11; *Lecția X*, nr. 63, 11; *Lecția XI*, nr. 64, 11; *Lecția XII*, nr. 65, 11; *Lecția XIII*, nr. 66, 11.
Vezi și nr. 1451.

1485. Wechsler, B., *Curs practic de limba chineză — Texte din presă—*, Universitatea din București, Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale, București, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1975, 264 p. (litografiat).

1486. *** *Quaderno di esercizi di sintassi. I. Il gruppo verbale nella lingua italiana contemporanea.* Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limbi romanice, clasice şi orientale, Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii, 1975, 141 p. (litografiat).

1487. *** *Lexicologia limbii engleze.* Culegere de exerciţii. Universitatea din Timişoara, Facultatea de filologie, Catedra de limba şi literatura engleză, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1974, 141 p. (litografiat).

1488. *** *Limba engleză. Lecţia I,* Radioteleşcoală, febr. 1975, 55—58; *Lecţia a II-a,* 58—60.

1489. *** *Limba engleză.* Lecţia I. *Sequence of Tenses,* Radioteleşcoală, [aug. 1974], 116—118; Lecţia a II-a. *Indirect Speech,* 118—119; Lecţia a III-a. *Modal Verbs,* 119—120; *Lecţia a V-a,* febr. 1975, 69—72.
Vezi şi nr. 1473.

1490. *** *Limba engleză contemporană (Morfologie).* Partea I. Culegere de exerciţii. Universitatea din Timişoara, Facultatea de filologie-istorie, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1975, 81 p. (litografiat).

1491. *** *Limba franceză.* Lecţia I. *La phrase interrogative,* Radioteleşcoală, [aug. 1974], 113—114; Lecţia a II-a. *C'est ... qui, c'est ... que,* 115—116.
Vezi şi nr. 1470.

1492. *** *Limba franceză.* [Lecţia I], Radioteleşcoală, febr. 1975, 60—64; *Lecţia a 2-a,* 64—67.

1493. *** *Limba germană.* Lecţia 1. *Der Konjunktiv,* Radioteleşcoală, [aug. 1974], 122—123; Lecţia a 3-a. *Alle Vögel sind da,* febr. 1975, 75—76.
Vezi şi nr. 1482.

1494. *** *Limba rusă.* Lecţia I. *U vrača,* Radioteleşcoală, [aug. 1974], 121—122.
Vezi şi nr. 1460, 1463.

1495. *** *Manual de limba germană pentru învăţământul superior economic.* Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, Academia de Studii Economice Bucureşti, Laboratorul lingvistic, Bucureşti, 1973, III + 199 p. (litografiat).

1496. *** *Manual de limba polonă.* Partea I. Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limbi slave, Catedra de filologie slavă, Bucureşti, Tipografia Universităţii, 1975, 448 p.

★

Vezi şi nr. 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1154, 1165, 1168, 1169, 1170, 1171, 1175, 1180, 1189, 1197, 1198, 1210, 1216, 1254, 1255, 1261, 1262, 1275, 1276, 1284, 1286, 1287, 1370.

Recenzii

1497. Cosma, Dorin, N. Bulencea: *Esperanto — limbă internaţională* [*Limba esperanto.* Studiu analitic, Bucureşti, 1974], Cronica, **10**, nr. 20, 1975, 8.
Vezi BRL, **17**, 1974, nr. 1414.

1498. Penişoară, Ion, A. Baubec, *Limba turcă* (Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1975, 472 p.), Forum, **17**, nr. 12, 1975, 89—90.
Vezi nr. 1452.

1499. Penişoară, Ion, Seit Muratcea — Al. Gheorghiu, *Ghid de conversaţie român-turc,* Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1974, 254 p., LR, **24**, nr. 6, 1975, 626—627.
Vezi BRL, **17**, 1974, 1426.

1500. Viorel, Elena, Gerhard Helbig, Joachim Busche, *Deutsche Grammatik.* Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1972, 629 p., LMŞ, 1975, 152—153.

★

Vezi şi nr. 1156, 1158, 1302.

XXIII. *DIVERSE*

1501. Bociort, Ignat, *Esperanto — între pro şi contra.* Contemporanul, nr. 31, 1975, 4.
Vezi şi nr. 1516.

1502. Coşeriu, Eugenio, *Interviu cu profesorul...* [realizat de Nicolae Saramandu şi Stancu Ilin], RLit, **8**, nr. 17, 1975, 19.

1503. FILIMON, MARIANA, *Medalioane universitare: Academicianul profesor Al. Rosetti*, Forum **17**, nr. 6, 1975, 54—55.

1504. IORDAN, IORGU, *„Nu vreau să greşesc, dar cred că la terminarea claselor elementare, ştiam mai multă gramatică decît absolvenţii de liceu"* [convorbire realizată de Ovidiu Ioaniţoaia], Flacăra, **24**, nr. 6, 1975, 19.

1505. IORDAN, IORGU, *Cu academicianul...* [convorbire realizată de Gloria Lăcătuşu], Cronica, **10**, nr. 32, 1975, 1, 4—5.

1506. IORDAN, IORGU, *„Eseu despre obiectivitate*, RLit, **8**, nr. 47, 1975, 4.

1507. NEAMŢU, V., *Limbile Turnului Babel*, Magazin, **19**, nr. 938, 1975, 4.

1508. PHILIPPIDE, AL., *Învăţarea limbii*, LLR, **1**, nr. 1, 1975, 9—10.

1509. POP-CORNIŞ, MARCEL, *Despre traductibilitate şi antologii de poezie română în tălmăcire engleză (Romanian Poets of Our Time*, Univers Publishing House, 1975), Orizont, **26**, nr. 49, 1975, 3.

1510. POP-CORNIŞ, MARCEL, *Eminescianism şi traductibilitate*, Orizont, **26**, nr. 3, 1975, 3.

1511. POPESCU-NEVEANU, PAUL, *Limbaj şi intelect primitiv*, ŞtTehn., **26**, nr. 1, 1975, 40.

1512. ROSETTI, AL., *Cu acad. ...despre „Cartea oamenilor buni"* [convorbire consemnată de Ileana Corbea], Cronica, **10**, nr. 44, 1975, 1, 7.

1513. ROSETTI, AL., [Sub titlul comun: Al. Rosetti — 80] *Drumurile mele* [convorbire consemnată de Adriana Fianu], RLit., **8**, nr 42, 1975, 12—13.

1514. ROŞCA, ECATERINA, *„Limbajul" animalelor*, Cutezătorii, **9**, nr. 7, 1975, 10—11.

Recenzii

1515. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Dicţionar de literatură* [*Maly slownik pisarzy rumunskich* de Halina Mirska-Lasota, Varşovia], RLit., **8**, nr. 33, 1975, 8.

1516. VAJDA, SANDOR, *Nyelvi vitánál több* [Ignat Bociort, *Esperanto — între pro şi contra*, Contemporanul, nr. 31, 1975], A Hét, **6**, nr. 33, 1975, 2.
Vezi şi nr. 1501.

1517. VASILIU, CEZAR, *Dizionario del pensiero protestante. Una teologia per neteologi* (Dicţionarul gîndirii protestante. O teologie pentru neteologi). Sub îndrumarea lui Hans Jurgen Schultz, Roma — Brescia, ed. Herder — Morcelliana, 1970, 628 p., ST, **26**, nr. 3—4, 1974, 307—308.

1518. VOLOVICI, L., *Un dicţionar al literaturii române în Polonia* [*Maly slownik pisarzy rumunskich* de Halina Mirska-Lasota, Varşovia], Cronica, **10**, nr. 32, 1975, 10.

XXIV. *ANIVERSĂRI*

1519. BALACI, ALEXANDRU, *Alexandru Rosetti (la optzeci de ani)*, VR, **28**, nr. 10, 1975, 52—53.

1520. BEŞTELIU, M., *Al. Rosetti*, Ramuri, **12**, nr. 10, 1975, 1.

1521. COTEANU, I., *Al. Graur — 75*, RLit., **8**, nr. 28, 1975, 8.

1522. GÁLL, ERNŐ, *A nyelvész dicsérete* [Szabó T. Attila la 70 de ani], IS, **23**, nr. 11, 1975, 427—428.

1523. LŐRINCZI, RÉKA, *Magános vállalkozás közösségi jelentősége. Szabó T. Attila 70. Születésnapjara*, Korunk, **34**, nr. 12, 1975, 961—964.

1524. NICULESCU, ALEXANDRU, [Sub titlul comun: Al. Rosetti — 80] *A înfăptui*, RLit., **8**, nr. 42, 1975, 13.

1525. OTOBÎCU, CONSTANTIN, *Alexandru Rosetti — octogenar*, Forum, **17**, nr. 10, 1975, 64—67.

1526. POP, SÎNZIANA, *Profesorul Al. Rosetti — 80*, Luceafărul, **18**, nr. 42, 1975, 3.

1527. POPIŞTEANU, CRISTIAN, *Al. Rosetti — omul şi cărturarul*, TribRom, **4**, nr. 71, 1975, 12.

1528. ROŞIANU, ION, *Acad. Al. Graur la 75 de ani*, Tribuna, **19**, nr. 31, 1975, 10.

1529. SORESCU, CONSTANTIN, *Al. Rosetti — savant şi artist*, Săptămîna, nr. 255, 1975, 3.

1530. *** *Un cărturar de seamă* [Al. Rosetti], Cutezătorii, **9**, nr. 45, 1975, 6.

XXV. *IN MEMORIAM*

1531. Condrea, Derer, Doina, *Nina Façon (1909—1974)*, LMŞ, 1975, 144—145.
1532. Fischer, I., *Giacomo Devoto (1897—1974)*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 305—307.
1533. Fischer, I., *Pierre Chantraine (1899—1974)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 99—100.
1534. Gămulescu, Dorin, *Milivoj Pavlović (1891—1974)*, SCL, **26**, nr. 1, 1975, 101—103.
1535. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Marcel Cohen*, RLit, **8**, nr. 1, 1975, 8.
1536. Iordan, Iorgu, *Nina Façon (1909—1974)*, SCL, **26**, nr. 6, 1975, 635.
1537. Macrea, D., *Ladislau Gáldi* [1910—1974], CRET, nr. 2, 1974, 155—156.
1538. Niculescu, Alexandru, *Nina Façon 1979—1974*, RRL, **20**, nr. 3, 1975, 309—310.

*ABREVIERI**

AA = *Analele Academiei Republicii Socialiste România*. Anul 103 (1969), Seria, a IV-a, Bucureşti, [**19**, 1973].

ACIEC 12, 1975 = *Actes de la XIIe Conférence internationale d'études classiques — Eirene — Cluj-Napoca, 2—7 octobre 1972*, Société des études classiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucureşti — Amsterdam, Editura Academiei Republicii Socialiste România — Adolf M. Hakkert, B. V., 1975, 767 p.

A Hét = *A Hét*. A szocialista művelődesi és nevelési tanács társadalmi — Politikai — Művelődesi hetilapja, Bukarest, **1**, 1970 [**6**, nr. 52, 1975].

AIst = *Anale de istorie*. Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1955 [**21**, nr. 6, 1975].

Albina = *Albina*. Revistă pentru sate editată de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1897 [**79**, nr. 12, 1975].

Amfiteatru = *Amfiteatru*. Revistă literară şi artistică editată de Uniunea Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România, Bucureşti, 1, 1966 [**10**, nr. 12, 1975].

AMN = *Acta Musei Napocensis*. Consiliul culturii şi educaţiei socialiste. Muzeul de istorie, Cluj-Napoca, **1**, 1964 [**8**, 1971, **9**, 1972, **10**, 1973, **11**, 1974].

AnIst Cluj-Napoca = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca*. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj-Napoca, **1**, 1958 [**18**, 1975].

AnivCult = *Aniversări culturale 1975*. Prezentări bibliografice. Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**11**, nr. 1, 1975].

Apicultura = *Apicultura*. Revistă lunară de ştiinţă şi practică apicolă editată de Asociaţia Crescătorilor de Albine din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**28**, nr. 9, 1975].

Apulum = *Apulum. Acta Musei Apulensis*. Arheologie-Istorie-Etnografie, Alba-Iulia, **1**, 1939—1942 [**12**, 1974].

Argeş = *Argeş*. Revistă social-culturală a Comitetului judeţean pentru cultură şi educaţie socialistă, editată de ziarul ,,Secera şi ciocanul'', Piteşti, **1**, 1966 [**10**, nr. 4, 1975].

Astra = *Astra*. Politic-social-cultural. Revistă a Comitetului de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Braşov, editată de ziarul ,,Drum nou'', Braşov, **1**, 1966 [**10**, nr. 4, 1975].

Ateneu = *Ateneu*. Revistă social-culturală a Comitetului judeţean de cultură şi educaţie socialistă Bacău, editată de ziarul ,,Steagul roşu''. Fondator: George Bacovia, Bacău, **1**, 1964 [**12**, nr. 4, 1975].

AUBFID = *Analele Universităţii Bucureşti. Filosofie-Istorie-Drept*, Bucureşti, **1**, 1954 [**23**, 1974]

AUBFil = *Analele Universităţii Bucureşti. Filologie*, Bucureşti, **1**, 1954 [**24**, 1975].

---

* La periodice este indicat — în paranteze drepte — ultimul număr fişat.

Banatica = *Banatica*. Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Caraș-Severin. Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, **3**, 1974, **4**, 1975.

BO = *Biserica ortodoxă română*. Buletinul oficial al Patriarhiei Române, București, **1**, 1883 [**93**, nr. 1—2, 1975].

BulȘt Baia Mare = *Buletin științific*. Seria A. *Filologie. Pedagogie. Marxism-leninism*. Institutul pedagogic Baia Mare, Baia Mare, **1**, 1969 [**3**, 1971, **4**, 1972].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*. Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**12**, nr. 1—2, 1975, apărut în cadrul revistei *Revue roumaine de linguistique*, **20**, nr. 6, 1975].

CL = *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**20**, nr. 2, 1975].

CME = *Caietele Mihai Eminescu*. Studii, articole, documente, iconografie și bibliografie prezentate de Marin Bucur, [București, Editura Eminescu, **1**, 1972, **2**, 1974, **3**, 1975.

Contemporanul = *Contemporanul*. Săptămînal al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1946 [nr. 52, 1975].

ConvLit = *Convorbiri literare*. Revistă literară fondată de Societatea „Junimea" din Iași la 1 martie 1867, editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iași, [nr. 12, 1975].

CRET = *Cahiers roumains d'études littéraires*, Bucarest, Editions Univers, **1**, 1973 [**3**, nr. 3, 1975].

Cronica = *Cronica*. Săptămînal politic-social-cultural editat de Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Iași, Iași, **1**, 1966 [**10**, nr. 52, 1975].

Cutezătorii = *Cutezătorii*. Revistă săptămînală editată de Consiliul Național al Organizației Pionierilor, București, **1**, 1967 [**9**, nr. 52, 1975].

Dacia = *Dacia*. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série. Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie. Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, **1**, 1957 [**18**, 1974, **19**, 1975].

Elöre = *Elöre*. A Szocialista Egységfront Országos Tanácsának napilapja, Bukarest, **1**, 1947 [**29**, nr. 8749, 31 dec. 1975].

Era socialistă = *Era socialistă*. Revistă teoretică și social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, București, **1**, 1929 [**55**, nr. 24, 1975].

Familia = *Familia*. Revistă de cultură, Oradea, **1**, 1965 [**11**, nr. 12, 1975].

FD = *Fonetică și dialectologie*. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de cercetări fonetice și dialectale București, București, **1**, 1958 [**9**, 1975].

Femeia = *Femeia*. Revistă editată de Consiliul Național al Femeilor, București, **1**, 1949 [**28**, nr. 12, 1975].

Filatelia = *Filatelia*. Revista filateliștilor din Republica Socialistă România, București, **1**, 1952 [**24**, nr. 12, 1975].

Flacăra = *Flacăra*. Revistă săptămînală ilustrată, editată de Frontul Unității Socialiste, București, **1**, 1952 [**24**, nr. 51—52, 1975].

Forum = *Forum*. Revista învățămîntului superior. Publicație lunară editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1959 [**17**, nr. 12, 1975].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*. Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**18**, nr. 2, 1975].

GB = *Glasul bisericii*. Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, București, **1**, 1942 [**34**, nr. 3—4, 1975].

IB = *Informația Bucureștiului*. Ziar al Comitetului Municipal București al P. C. R. și al Consiliului Popular al Municipiului București, București, **1**, 1953 [**23**, nr. 6939, 31 dec. 1975].

IS = *Igasz szó*. Romania Szocialista Köztársaság Írószövetségének havi folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1953 [**23**, nr. 12, 1975].

ÎndrCult = *Îndrumătorul cultural*. Revistă lunară a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București, **1**, 1949 [**28**, nr. 12, 1975].

ÎnvLicTehn = *Învățămîntul liceal și tehnic profesional*. Revistă editată de Ministerul Educației și Învățămîntului, București, **1**, 1963 [**24**, nr. 10, 1975].

Karp Rund = *Karpaten Rundschau*. Wochenschrift für Gesellschaft—Politik—Kultur, Brașov, **1**, 1968 [**8**, nr. 52, 1975].

KŽ = *Kn'iževni život.* Časopis Saveza kn'iževnika Socijalističke Republike Rumunije, Timişoara, **1**, 1968 [**8**, nr. 2, 1975 .

Korunk = *Korunk.* A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata, Cluj-Napoca, **1**, 1942 [**34**, nr. 12, 1975]

LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [nr. 2, 1975].

LLR = *Limba şi literatura română.* Revistă trimestrială pentru elevi. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1975 [**1**, nr. 4, 1975].

LMŞ = *Limbile moderne în şcoală.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1975.

LR = *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**24**, nr. 6, 1975].

Luceafărul = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**18**, nr. 52, 1975].

LucrŞt Galaţi = *Lucrări ştiinţifice.* Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Institutul pedagogic Galaţi, Galaţi, **1**, 1967 [**4**, 1970, **5**, 1971].

LucrŞt Tîrgu-Mureş = *Lucrări ştiinţifice.* Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Institutul pedagogic de 3 ani Tîrgu-Mureş, Tîrgu-Mureş, **1**, 1969 [**2**, 1970].

Lumea = *Lumea.* Săptămînal de politică externă, Bucureşti, **1**, 1963 [**13**, nr. 52, 1975].

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de la Alba Iulia şi Sibiu, a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului şi a Episcopiei Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**20**, nr. 3—5, 1975].

Magazin = *Magazin.* Revistă săptămînală editată de Frontul Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1959 [**19**, nr. 951, 1975].

Manuscriptum = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul literaturii române, Bucureşti, **1**, 1970 [**6**, nr. 4, 1975].

MB = *Mitropolia Banatului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, **1**, 1951 [**25**, nr. 1—3, 1975].

MI = *Magazin istoric.* Revistă de cultură istorică, Bucureşti, **1**, 1967 [**9**, nr. 12, 1975].

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Episcopiei Romanului şi Huşilor, **1**, 1924 [**51**, nr. 3—4, 1975].

MO = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi a Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Craiova, **1**, 1948 [**26**, nr. 7—8, 1974].

Munca = *Munca.* Organ al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945 [**31**, nr. 8312, 1975].

Művelődés = *Művelődés.* A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata, Bucureşti, **1**, 1948 [**28**, nr. 12, 1975].

NBZ = *Neue Banater Zeitung.* Organ des Kreiskomitees der RKP und des Kreisvolksrates Temesch, Temeswar, **1**, 1957 [**19**, nr. 4325, 15 ian. 1975].

NL = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**26**, nr. 12, 1975].

NW = *Neuer Weg.* Tageszeitung des Landesrates der Front der Sozialistischen Einheit, Bukarest, **1**, 1949 [**27**, nr. 8284, 31 dec. 1975].

NyIK = *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények.* România Szocializta Köztársaság. Académiájank Kiadója, Cluj-Napoca, **1**, 1957 [**19**, nr. 1, 1975].

Oltenia, Etnogr. = *Oltenia.* Studii şi comunicări. *Etnografie.* Muzeul Olteniei Craiova. Comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică a Muzeului Olteniei, Craiova, 16—18 noiembrie 1973, Craiova, 1974, 174 [—175] p.

Orizont = *Orizont.* Săptămînal politic-social şi literar-artistic editat de Uniunea Scriitorilor din R. S. România şi Comitetul judeţean pentru cultură şi educaţie socialistă Timiş, Serie nouă, Timişoara, **1**, 1951 [**26**, nr. 52 1975].

Ortodoxia = *Ortodoxia.* Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**26**, nr. 3, 1974].

PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**20**, nr. 12, 1975].

PVH = *Producţia vegetală. Horticultura*. Revistă lunară de ştiinţă şi tehnică hortiviticolă. Bucureşti, **1**, 1952 [**24**, nr. 12, 1975].

RA = *Revista arhivelor*. Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1924 [**52**, vol. 37, nr. 4, 1975].

Radioteleşcoală = *Radioteleşcoală*. Ministerul Educaţiei şi Învăţământului. Radioteleviziunea română. Institutul de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1974 [mai 1975].

Ramuri = *Ramuri*. Editor :Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Dolj, Craiova, **1**, 1964 [**12**, nr. 12, 1975].

RE = *Revista economică*. Editată de Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale, Bucureşti, **1**, 1975 [**1**, nr. 52, 1975].

REF = *Revista de etnografie şi folclor*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**20**, nr. 2, 1975].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes*. Académie des Sciences Sociales et Politiques, Institut d'études sud-est européennes, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1963 [**13**, nr. 4, 1975].

RF = *Revista de filozofie*. Apare sub egida Secţiei de filozofie şi logică a Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, nr. 6, 1975].

RI = *Revista de istorie*. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România. Secţia de istorie şi arheologie, Bucureşti, **1**, 1948 [**28**, nr. 12, 1975].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**24**, nr. 4, 1975].

RLib = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**33**, nr. 9700, 31 dec. 1975].

RLit = *România literară*. Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1968 [**8**, nr. 52, 1975].

RMM = *Revista muzeelor şi monumentelor*. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1964 [**12**, nr. 4, 1975].

RMMMon = *Revista muzeelor şi monumentelor. Seria monumente istorice şi de artă*. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1964 [**11**, nr. 2, 1974]; începînd din anul 1975 se unifică în RMM.

RMMMuz = *Revista muzeelor şi monumentelor. Seria muzee*. Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1964 [**11**, nr. 3, 1974]; începînd din anul 1975 se unifică în RMM.

RomBooks = *Romanian Books*. Quarterly Review brought out in English and French by the Publishing Centre, Bucharest, **1**, 1974 [nr. 4, 1975].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui*. Publication mensuelle paraissant en français, anglais, allemand et espagnol, Bucarest [nr. 12, 1975].

RPed = *Revista de pedagogie*. Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**24**, nr. 12, 1975].

RPsih = *Revista de psihologie*. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**21**, nr. 4, 1975].

RR = *Revue roumaine*. Publication trimestrielle de littérature et d'art paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**29**, nr. 4, 1975].

RRH = *Revue roumaine d'histoire*. Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1962 [**14**, nr. 4, 1975].

RRL = *Revue roumaine de linguistique*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1956 [**20**, nr. 6, 1975].

RRMPA = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée*. Académie de la République Socialiste de Roumanie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1956 [**20**, nr. 10, 1975].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique*. Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1957 [**19**, nr. 2, 1975].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales. Série de psychologie.* Académie des Sciences Sociales et Politiques de la République Socialiste de Roumanie. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1957 [**19**, nr. 2, 1975].

Săptămîna = *Săptămîna culturală a capitalei.* Revistă editată de Comitetul pentru cultură şi educaţie socialistă al municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1970 [nr. 264, 1975].

SCD = *Studii şi cercetări de documentare.* Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Oficiul de informare şi documentare pentru învăţămînt, Bucureşti, **1**, 1969 [**17**, nr. 2, 1975].

SCGeogr = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie. Geografie.* Academia Republicii Socialiste România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**22**, 1975].

SCIVA = *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie.* Academia Republicii Socialiste România, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**26**, nr. 4, 1975].

Scînteia = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti [**45**, nr. 10 377, 31 dec. 1975].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**26**, nr. 6, 1975].

SCMatem = *Studii şi cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1956 [**27**, nr. 6, 1975].

SCŞt Bacău = *Studii şi cercetări ştiinţifice. Seria istorie, filologie.* Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Institutul pedagogic Bacău, Bacău, 1972.

ScTin = *Scînteia tineretului.* Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**31**, nr. 8277, 31 dec. 1975].

Sec 20 = *Secolul 20.* Revistă de literatură universală editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti [nr. 12, 1975].

SF = T. Bălănescu, S. Ciobotaru, M. Dinu, Mihaela Dumitru, Stanca Fotino, Irina Gorun, S. Marcus, Gh. Păun, Adriana Polith, I. Rădoi, A. Rogoz, *Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică.* Sub redacţia prof. Solomon Marcus. Academia Republicii Socialiste România, Comisia de lingvistică matematică, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 267 [—268] p.

SLU = *Studii de literatură universală.* Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti [**18**, Poetica, 1974].

SMIM = *Studii şi materiale de istorie medie.* Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti [**8**, 1975].

Sociolingvistica = Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chiţoran [sub redacţia], *Sociolingvistica. Orientări actuale.* Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Universitatea din Bucureşti, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1975, 296 p.

SR = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului judeţean Ilfov al P. C. R. şi al Consiliului popular judeţean, Bucureşti, **1**, 1949 [**27**, nr. 7808, 1975].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**27**, nr. 5—6, 1975].

StCl = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, [**16**, 1974].

Steaua = *Steaua.* Revistă a Uniunii Scriitorilor, Cluj-Napoca, **1**, 1950 [**26**, nr. 12, 1975].

StIst = *Studii şi articole de istorie.* Societatea de ştiinţe istorice din Republica Socialistă România, Bucureşti [**27**—**28**, 1974].

StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**20**, 1975].

StUBBHist = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Historia, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**20**, 1975].

StUBBPh = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philosophia, Cluj-Napoca, **1**, 1956 [**20**, 1975].

ŞtTehn = *Ştiinţă şi tehnică.* Revistă lunară editată de Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1950 [**26**, nr. 12, 1975].

Tomis = *Tomis.* Revistă a Comitetului județean pentru cultură și educație socialistă Constanța, editată de ziarul „Dobrogea nouă", Constanța, **1**, 1966 [**10**, nr. 4, 1975].

Transilvania = *Transilvania.* Revistă politică, social-culturală și literară. Serie nouă. Editată de Comitetul județean de cultură și educație socialistă, Sibiu, **1**, 1972 [**4**, nr. 12, 1975].

TribRom = *Tribuna României.* Revistă editată de Asociația „România", București, **1**, 1972 [**4**, nr. 75, 1975].

TribȘc = *Tribuna școlii.* Revistă editată de Ministerul Educației și Învățământului și Uniunea Sindicatelor din Învățământ, Știință și Cultură, București, **1**, 1971 [**5**, nr. 162, 1975].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură editat de Comitetul de cultură și educație socialistă. Director fondator: Ioan Slavici (1884), Cluj-Napoca, **1**, 1957 [**19**, nr. 52, 1975].

Új Élet = *Új Élet.* A Szocialista Egységfront Országos Tanácsának képeslapja, Tîrgu-Mureș [nr. 24, 1975].

Útunk = *Útunk.* România Szocialista Köztársaság irószövetségének lapja, Cluj-Napoca, **1**, 1946 [**30**, nr. 52, 1975].

Vatra = *Vatra.* Revistă social-culturală editată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Mureș. Directori fondatori: I. Slavici, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Tîrgu-Mureș, **1**, 1971 [**5**, nr. 12, 1975].

VînPesc = *Vînătorul și pescarul sportiv.* Revista Asociației Generale a Vînătorilor și Pescarilor Sportivi, București, **1**, 1949 [**27**, nr. 12, 1975].

VN = *Veac nou.* Revistă a Consiliului General A.R.L.U.S., București, **1**, 1946 [**31**, nr. 12, 1975].

VR = *Viața românească.* Revistă editată de Uniunea Scriitorilor, București, **1**, 1948 [**28**, nr. 12, 1975].

VS = *Viitorul social.* Revistă de sociologie și politologie. Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Comitetul Național de Sociologie, Asociația Română de Științe Politice, București, **1**, 1972 [**4**, nr. 1975].

VSt = *Viața studențească.* Revistă a Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, București, **1**, 1956 [**20**, nr. 43, 1975].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

a. AUTORI*

A

Abrudan, D. 1371
Adam, Marieta 603, 604, 605
Aeschmann, Jeanne [1220], [1237]
A.G. 37
Ågren, John [1240]
Akhmanova, Olga 95, 1120
Albu, Nicolae 821
Alecu, Viorel 1375
Alexandrescu, Sorin 56, 958
Alexandru, Ioan 1369
Alexandru, Teodora 1292, 1293
Alistar, D. 442
Almaș, Dumitru 527
A.M. 241
Amiras [599]
Andiehin, Simona 129
Andonie, George Șt. 388
Andreescu, Ludmila 770
Andreescu, Ștefan 18, 528, 529, 822
Andrei, Alexandru 1376
Andriescu, Al. 606, 871
Andriotis, Nikolaos [1114]
Andronache, Dumitru 1377
Anghel, Florin 1409, 1410
Anghel, Ioana 745
Anghelescu, Mihaela 96
Anghelescu, Mircea 19, 42, 57, 530, 531, 607, [629]
Anghelescu, Nadia 242, 1153
Antonescu, Nae 963
Antoniu, C. [1118]
Antonovici, Clement 681

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autorii de lucrări recenzate sau la autorii discutați în articole speciale.

Anuichi, Silviu 532
Apaczai, Csere János [1311], [1320], [1325], [1333], [1334]
Apollinaire, Guillaume [278]
Apostol, Gelu 608
Apostol, Julieta 1450
Apuleius [473]
Arghezi, Tudor [886], [890], [946]
Aricescu, Andrei 1061, 1062
Armbruster, Adolf [482], 1142
Aron, I. 304
Arrivé, Michel [278]
Arvinte, Vasile [517], 1217
Asadurian, Elisabeta 165, 167
Augustinus, Aurelius [1100]
Austerlitz, Robert 872
Avanzini, Gabriella 96
Averbuh-Metch, Sofia 1411
Avram, Andrei 97, 517, 639, 640, 746, 747
Avram, Mioara 443, 656, 657, 732, 964, 965, 1054, 1378, 1451.
Avramescu, Aurel 807

B

Babeu, Doina 342, 1294, 1341
Babiniotis, Gheorghios D. [1112]
Bacâru, Livia 533
Bacovia, George [888], [903], [904]
Badea, Ştefan 534, 873, 874
Bahner, Werner 389, 390
Bajor, Andor 1342
Bakos, Ferenc 1363
Balaci, Alexandru 1519
Balaiş, Mircea 98
Banciu, Axente [405]
Bantaş, Andrei 99, 1121
Sz. Bányai, Erzsébet 1343
Barboricâ Corneliu 177
Barbu, Eugen 444, [891]
Barbu, Florin 1379
Barbu, Ion [884], [910]
Bartha, János 1306, 1307, 1344
Barthes, Roland 100, [178], [179], [180], [181], [190]
Bartoněk, Antonín 1063
Basarab, Neagoe [618]
Basmanova, A. G. 101
Bataille, Georges [278]
Batany, Jean [1242]
Baubec, Agiemin 1452, [1498]
Baudelaire, Ch. [278], [944]
Bausinger, Hermann [1152]
Bădescu, Irina 243
Bădilă, G. 783
Băieşu, Ion 992
Bălan, Constantin 603
Bălan, Maria 603
Bălan, Tatiana 1412
Bălan-Osiac, Elena 1462
Bălănescu, T. 305, 306
Bălătică, Marian 771
Bălu, Ion 1
Bărbulescu, Simona 1218
Bârsan, A. 102
Bejan, Crăciun 244
Bejan, D. 682
Bejenaru, Cornelia 1453
Beke, György 38, 1321, 1330
Belchiţă-Hartular, Anca 245, 339, 525
Beldescu, G. 647, 1380, 1454
Beltechi, Eugen 495, 764, 1219
Benkő, Samu 1308, 1345
Berca, Olimpia 966
Berea-Găgeanu, Elena 677
Berejan, S. G. [295]
Berindei, Dan 58
Bernstein, Basil 103
Beron, Petăr [1269]
Berruto, Gaetano 96
Berza, Mihai 1056
Beşteliu, M. 1520
Beyer, Arthur 658
Bezdechi, Şt. [1118]
Bhose, Amita 1455
Bianu, Ioan [422], [427]
Bidu-Vrănceanu, Angela 699
Binder, Pavel [638]
Blaga, Lucian [904], [909], [917], [942], [960], [976]
Blajovici, Traian 823
Blichfeld, Signe Flydal [357]
Bob, Ioan [412]
Bobes Naves, Maria del Carmen [252]
Boboc, Alexandru 104
Bochmann, Klaus 105
Bociort, Ignat 343, 1501, [1516]
Boeşa, Minerva 659
Bocu, Marian 1122
Bogza, Geo [881]
Bojadžiev, Živko [290]
Bojin, Al. 1381, [1407], [1408]
Boldescu, I. 783
Boldur, Alexandru V. 1029, 1030
Bolocan, Gh. 445, 1031, 1032, 1033, 1034
Bonfante, Giuliano 1160, 1161
Boreilă, Mircea 246, 247, 248, 344, 370
Bordeianu, Mihai [988]
Borecky, Bořivoj 1064
Borgeaud, Willy Alfred 1303
Boriosi, Maria Clotilde [1218]
Botez, Cornelia 958
Bousoño, Carlos 107
Boutière, Jean [392]
Bouvier, J.-C. 1162
Branco, Adelino 1456
Braşoveanu Vancea, Georgeta 683
Bratiloveanu Popilian, Marcela 693
Bratu, Rodica 522, 524
Braun, Wilhelm 1123
Brăescu, Maria 1413, 1414
Brâncuş, Gr. 660, 684, 694, 733, [832], 1304
Breabăn, M. L. 772
Breban, Vasile [861]

Brebene, Lidia 783, 1464
Bregman, Peter S. [841]
Bright, William 106, 143
Brînzan, M. 783
Bruner, J. S. 1309
Brus, Angela 1469
Bucă, Marin [851], [858], [863], [865]
Bucevschi, O. 476
Bucur, Marin 40, 875
Budagov, R. 391
Budiș-Dancău, Monica 695
Bughici, Dumitru 773, [842]
Bujeniță, Mihai 1220
Bulanin, L. L. [1299]
Bulencea, N. [1497]
Bulgăr, Gh. 81, 345, 346, 347, [490], [491], 535, 609, 610, [619], 661, 876, 877, 878, 879, 880, 1163
Buluță, Gheorghe 540
Burdea, Silvia 1457
Burdușa, Eugenia 108
Bureței, Emilian N. 1035
Burns, Yvonne 1250
Busche, Joachim [1500]
Butnaru, Ion 776
Buyssens, Eric 1164
Buzași, Ion 824
Buzescu, N. C. 1105

C

Calboli, Gualtiero [1244]
Calboreanu, George 993
Calcianu, Nicolae 796
Camprubi, Michel [1226]
Canarache, Ana [861], 994
Candiescu, Călin 109
Candrea, I.-A. [430], [434], [435]
Cantemir, Dimitrie [415], [965]
Caproșu, I. 600, 601, [604]
Carabulea, E. 2, 734, 735, 736, 825
Caracaș, Sașa 603
Caragiale, Matei [921], [1249]
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 494, 748
Carpov, Maria 141
Carrez, Maurice [1105]
Cato cel Bătrîn [1084]
Catona, Ion 338
Catrani Popescu, Mioara 49
Cazacu, Boris, 446, 449, 515, [518], 826, 881, 1405
Cazimir, Bogdan 249, 307, 308, 309
Cazimir, Șt. 967
Călin, Gh. 1276
Călinescu, Al. 208, 250
Călinescu, G. [1], [444], [887], [924]
Cămărășescu, Ruxandra 603
Câmpeanu, Eugen 882
Cândea, Virgil 348, 349, 536
Cârstea-Romașcanu, Mihaela 1165
Ceaușescu, Nicolae 59
Cerdá Massó, Ramon [1235]
Cernovodeanu, Paul 20, 611, 883
C.H. 428
Chadwick, John 1065, [1106]
Chantraine, Pierre [1533]
Chatman, Seimour [248]
Chaurand, Jacques [1242]
Cherebețiu, Anca 1415
Chiosa, Clara-Georgeta 1405, 1406
Chiricuță-Marinovici, Rita 685
Chiriță, Gertrud 1416
Chirovici, George-Radu 350
Chițoran, Dumitru 110, 111, 112, 113, 114, 115, 157, 1445, 1458
Chivescu, Romeo 1290
Chivu, Gh. [18], [26], 884
Chomsky, Noam [339]
Chrisostom, Ioan [1081]
Cihodaru, C. 600, 601, [604]
Ciobanu, El. 696
Ciobanu, Fulvia 686, 737
Ciobanu, Traian 1405
Ciobotaru, Sorin 306, 310
Ciociltan, Virgil 1156
Cioculescu, Șerban [388], 885, 886, 995
Ciolac, Marina 1221, 1417
Ciopraga, Const. 351, 392
Ciparîu, T. [411]
Ciubotaru, Valerian 887
Ciucă, Răzvan 697
Ciulache, Sterie 796
Ciulbea, Gh. 827
Cîmpeanu, Liviu 116, [122]
Cîmpeanu, Șt. [1118]
Cîrstoiu, Ion 447, [493]
Close, Elizabeth 352, 353, [433], [437], [441]
Cloșcă, Ionel 774
Coardoș, Vasile 311
Cohen, Marcel [1535]
Cohuț, Cornelia [520]
Cojocaru, Const. 765, 888, 968, 969
Combettes, B. 1166
Comișel, Ecaterina 1425
Condrea-Derer, Doina 775, 1531
Constantinescu, Antonia 117, [301]
Constantinescu, Ilinca 21
Constantinescu, Marcela 1418
Constantinescu, Nicolae 118, [975]
Constantinescu, Radu 537
Conțiu, Mihai 119
Copetti, Manlio 354
Coquet, J. C. [278]
Corbea, Ileana 1513
Coresi [613]
Corneseu, Mircea 1124
Coseriu, Eugenio 393, 394, 1167, 1502
Cosma, Aurel 395
Cosma, Dorin 1497
Cosma, Viorel 996
Costescu, Virgiliu 1419
Costin, Luciliu 1415
Costin, Miron [527], [570], [936]

Costin, N. [597]
Costinescu, Mariana [18], [26]
Coşman, Constantin 698, 828, 829
Coteanu, I. [294], [375], [377], [380], 699, 776, 777, 889, 890, [971], [974], [989], 1521
Cotolulis, Socratis 778, 1459
Craia, Sultana 891
Crașoveanu, D. 373, 648, 892
Crăciun, Ştefan 830
Creangă, Ion [21], [896]
Cristache, Ion 477
Cristea, Dan 120
Cristea, Petre 779
Cristea, Teodora 1168, 1169
Cristea, Valeriu [616], [622], [633]
Cristescu, Antoaneta 1460
Cristodorescu, Anca 1198
Croicu, Marieta 427
Croicu, Petre 427
Csák, László 1310, 1346
Csetri, Elek 1311
Cunescu, Gherghe 478, 612, 613
Cuniţă, Alexandra 1169
Cvasnii, Maria 893
Czégeni, József 831, 1347

D

Daicoviciu, Hadrian 355
Dan, Ilie [387]
D'Antioche, Théophile [1101]
Dardano, Maurizio [1233]
Darie, Alexandrina 1382
Dascălu, Laurenţia 251, 496, 641
David, Doina 448
David, Gyula 39
David, P. I. 614
Dănăilă, Ion 8
Dănilă, Simion 970
Dăscălescu, Stelian 1466
Deboveanu, Elena 1251
Décsy, Gyula [1372]
Delesalle, Simone [1220], [1237]
Deletant, Dennis 538
Dell, François [245]
Della Volpe, Galvano 121
Demian, E. 947
Densusianu, Ovid [396], 449
Densusianu, Ovid fiul 396
Descartes, René 1334
Desnitskaya, A. V. 1305
Devoto, Giacomo [1232], [1236], [1532]
Dewailly, L. M. [1110]
Diaconescu, I. 397, 1383, 1405
Diaconescu, Mihail 60, 356
Diaconescu, Olimpia 603
Diaconescu, Paula 450, [483], [486], 894, 895
Dil, Anwar S. [297]
Dima, Al. 997
Dima-Drăgan, Corneliu 539, 540, 615
Dimitrescu, Florica [430], [434], [435], 451, [487], [492], 700, 766, 767, 780, 781, 998
Dimitriu, C. 541
Dinu, Mihai 306, 312, 313
Dioscoride, Pedanios [473]
Dittmar, Norbert [283], [284]
Djamo-Diaconiţă, Lucia 452, 453, 1252, 1253, 1275
D. M. 357
Dobre, Fl. 1170
Dobrescu, Al. 616
Dobriceanu, E.-A. [1118]
Dobrin, Aurelia 832
Dobriţoiu-Alexandru, Teodora 1461
Dogaru, Gheorghe 122, 971
Dogaru, Vladimir 896
Dorcescu, Eugen 123, 124, [255], [270]
Dorf, Philip 142
Dorfles, Gillo 125
Dorobăţ, Ana 61
Dosoftei mitropolitul [15], [20], [24], [25], [533], 542, [555], [562], [606], [621], [630], [631], [962]
Dragomirescu, Gh. N. 782, [838], [864]
Dragomirescu, Ioana 202
Dragomirescu, Liliana 131, 236
Dragoş, Elena 126
Dragoş, Liliana 1422
Drașoveanu, D. D. 649, 650
Drăghicescu, Janeta 1170, 1171
Drăgoescu, Ion 697
Dubois, Jacques [301]
Dubois, Jean [296]
Dubrovie, Carmen 144, 145, 235
Duculescu, Victor 833
Dudaş, Florin 543
Duhăneanu, Constantin 1189, 1462
Duicu, Serafim 897
Dumistrăcel, Stelian 497
Dumitraşcu, Pompiliu 454
Dumitrescu, Domniţa 62, 63, 252, 1189, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1420
Dumitrescu, Ion 127, 898, [986], 1405
Dumitrescu, Maria 1254, [1302]
Dumitrescu, Stela 150
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 899
Dumitriu, Anton 128
Dumitru, Mihaela 306, 314
Dumont, J. P. [278]
Duţu, Alexandru 544, [607], [611], 617, [634]
Duţu, Olga 1405
Duţu, P. 1405
Duvoisin, Marianne [1117]

E

Eco, Umberto [291]
Edeline, Francis [301]
Edelstein, Frieda 1066
Éder, Zoltán [1360]
Egyed, Péter 253

Elian, Alexandru 1103
Eminescu, Mihai [16], [21], [40], [67], [70], [81], [82], [397], [419], [425], [444], [534], [535], [558], [563], [567], [569], [610], [619], [799], [871], [874], [875], [876], [877], [879], [880], [883], [889], [895], [899], [901], [902], [904], [906], [908], [911], [913], [914], [918], [922], [928], [929], [930], [932], [933], [935], [937], [938], [942], [945], [949], [950], [951], [954], [955], [956], [957], [961], [962], [966], [968], [982], [983], [1012], [1118], [1121], [1140], [1172], [1177], [1191], [1201], [1274], [1304], [1367], [1510]
Eminescu, Roxana 1172
Enăchescu, T. A. 900
Encrevé, Pierre [339]
Engel, U. 237
Erb, Teia 1067
Erdélyi, Lajos 1328
Ernst, Juliette 1068, [1117]
Ervin-Tripp, Susan M., 129
Eschil [1079]
E. V. 375
Evseev, Ivan [677], [678], [679], 1255

F

Façon, Nina [1531], [1536], [1538]
Faiciuc, Ioan 518
Farcaș, L. 783
Fassel, Horst 1125
Făineanu, Serine 807
Feijóo, L. G. [1227]
Felea, Ana 1421, 1422
Felecan, N. 701, 702
Felix, Jiří 662
Fenesan, Costin 545
Fente, R. [1227]
Ferguson, Charles A. 130
Fernández, J. [1227]
Fianu, Adriana 1513
Fierăscu, C. 784, [824]
Filimon, Domnica 364
Filimon, Mariana 1503
Filip, Tănase 618
Fink, Hans 834
Fink, Hermann 1147
Fischer, I. 10, 455, 1069, 1106, 1107, 1108, 1366, 1423, 1532, 1533
Fishman, J. H. 129, 131, 142, 153
Flora, Radu 901
Florea, Viorica 1036
Fochi, Adrian 22, 1057
Fodor, Ecaterina 132, 1256, 1257, 1463
Fodor, Octavian 729
Forăscu, Narcisa 133
Fotiade, T. 1424
Fotino, Coralia 603
Fotino, Stanca 306, 315
Foult, Claude-Lise [1117]
Franceseato, Giuseppe 134
Frățilă, Vasile 43, 498, [519]
Frîncu lescu, Mircea 1373
Fuchs, Konrad [1142]
Furnică, Amalia 1384

G

Gabain, Annemarie v. [1372]
Gaidagis, Nikos [1116]
Gak, V. T. 1258
Gáldi, L. [424], 902, [1537]
Galffy, Mózes 1312, 1313, 1348, 1349, [1362]
Galiș, Livia 1469
Gáll, Ernó 1522
Gandelman, R. 1464
Gaspar, Iustin 546
Gavrilaș, Mariana 770
Gavrilovici, Ernest 903, 904
Gawełko, Marek 1126
Gălățeanu, Georgiana 1425, 1445
Gămulescu, Dorin 64, 738, [764], [767], [768], 1259, 1260, 1534
Gebhardt, Karl [1243]
Geninasca, J. [278]
Georgescu, Ileana 107
Georgescu, Leonida 729
Georgescu, Magdalena 547
Georgescu, Vlad 65
B. Gergely, Piroska 1350
Gheorghe, Const. 1109, 1110
Gheorghiță, Natalia 1445
Gheorghiu, Al. [1499]
Gheorghiu, Mircea 135, 1261
Gheorghiu, Vladimir 1385
Gherman, Haritina 1426
Gheție, Ion 426, [428], [429], [432], [438], [440], 456, 457, 458, [470], [480], [485], [488], [489], 548, 549, 550, 551, [609], [612], 619, [620], [624], [627], [635], [637], 739, 749
Ghinescu, Anastasia 1442
Ghinescu, Aurelia 1386
Ghita, Ieremia B. 479
Ghiță, Gh. 784, [824]
Giacomelli, G. [1236]
Giacomo, Mathée [296]
Giosu, Ștefan 254, 429, 519, 835
Giotta, Francisc 136
Giurescu, Anca 1173, 1174, 1228
Giurescu, Constantin C. 459, 460, [476], [477], [478], [479], [481], [484]
Giurescu, Dinu C. 459, 460, [476], [479], [481], [484]
Goci, Aureliu 255
Goga, Ecaterina 1189, 1198
Goldea, Angela 1229
Golopenția-Eretescu, Sanda 137, 256
Golu, Mihai 316
Gorăscu, Adriana 138

Gorodea, Grigore [870]
Gorun, Irina 257, 306, 317
Gorunescu, Elena 785, 1453
Götz, Dorothea 1136
Graur, Al. [2], 139, 140, 398, 480, 620, 621, 678, 703, 750, [765], [766], [769], 786, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 972, 973, 999, 1022, 1055, 1111, 1230, 1295, 1387, 1515, [1521], [1528], 1535
Graure, L. 552
Grădinaru, Mihai 800
Grecu, Constantin 258
Grecu, Victor V. 376, 377, 399, 400
Green, Graham [1134]
Gregor, Gertrud 1143
Greimas, A. J. 141, [278]
Grigore, Virgil 820
Grigorescu, Dan 259
Grigorescu, Olga 842
Grigureu, Gheorghe 622
Grossmann, Maria 3, [27]
Grosu, Corina 318
Gruiță, Gligor 358
Gudea, Rodica 404
Guespin, Louis [296]
Gueunier, N. [278]
Guhman, M. M. 142
Gumperz, John J. 143, 144, 145
Guțu, Matei 146
Guțu-Romalo, Valeria 426, [428], [429], [432], [438], [440], 663, 905, 1405
Guyonnarc'h, Chr.-J. 1070
Gyémánt, Ladislau 580
Cs. Gyimesi, Éva 147, 1312, 1314, [1354], [1356], [1359]

H

Habuleac, Carmen 175
Haivas, Gabriela 1262
Halici, Mihail [554]
Halici, Mihail jr. [554]
Halle, Morris [339]
Hamp, Eric P. 148, 664, 751
Hasan, Finuța 740
Hasdeu, B. P. [919] vezi și **Petriceicu-Hasdeu, Bogdan**
Hattori, Shirô 149
Hațeganu, Lucia 553, 557
Haugen, Einar 150, [297]
Heeidberg, Corina 1465, 1466
Hedea, Alexei 906
Helbig, Gerhard [1500]
Helbo, André 151
Heliade-Rădulescu, Ion [414], [439]
Herga-Popovici, Nicolae [586]
Herseni, Traian 152, [244], [267], [292], [294], 359
Hîrlăoanu, A. 676
Hodiș, Viorel 260, 687
Hogaș, Calistrat [939]
Holiesku, Rezső 1317, [1343]
Hollinger, Alexander 1469
Homorodean, M. 1037, 1038
Hoops, R. [287]
Horațiu, C. 82
Horvat, Nichita [556]
Horvath, Dumitru 1263, 1264 1265, 1351
Houdebine, J. C. [278]
Hreapcă, Doina 499
Hristea, Theodor 360, 430, 651, 652, 688, 741, 752, 907, 908, 1405, 1445
Hristopol, Athanasie [591]
Hugo, Victor [278]
Hurdubețiu, Ion 481
Hymes, Dell 153

I

Iacob, Lisette 1175
Iacobescu, Ilie 482
Iancu, Victor I. 261, 500, 501, 974
Iarovici, Edith [1149]
Ichim-Tomescu, Domnița 1020, 1023
Ignat, Nestor V. 154
I. H. 83, 84, 85
Ilie, Olga 1388
Iliescu, Constanța 1467
Iliescu, Maria 262, 655, 1071, 1176, 1231, 1389
Ilin, Stancu 1502
Indrieș, Alexandra 909
Interim 1000
Ioachim, Grigore 820
Ioan, Alice 1468
Ionașcu, A. 1024
Ioncică, Constantin 819
Ionescu, Anca-Irina 461, 1477
Ionescu, Andrei 1177
Ionescu, Christian 787, [840], [848], [866], 1034
Ionescu, Constant 843
Ionescu, Doina 1457
Ionescu, Tudor 1178
Ionescu-Mocanu, Angela 1456
Ionescu-Nișcov, Traian [605]
Ionescu(-Ruxăndoiu), Liliana 4, 155, 156, 157, 502, 520, 910, 1405
Ionică, Ion [518], 704
Ioniță, Gh. I. 623
Iordache, G. 705
Iordan, Iorgu 66, 158, 159, 378, 426, 427, [428], [429], [432], [438], [440], 689, 706, 707, [873], 911, 912, [964], [969], [972], [981], [987], [990], [991], 1001, 1002, 1018, 1021, 1504, 1505, 1506, 1536
Iorgovici, Paul [395]
Iosif, Elena 1390
Iosifescu, Irina 319
Iosifescu, Silvian [301]
Iosub, Elena 1450
Iova, Mariana 361

Iova, Victor 361
Irimia, D. 913, 914, 1232
Irmscher, Johannes 1072
Ispas, Sabina 975
Istrate, Adrian 1179
Istrate, G. [387] 401, [407], 462, 915, 916
Istrate, Ioan 420
Istrati, Panait [905]
I. T. 1144
Itkonen, Erkki 1363
Ivan, Victoria 917
Ivanov, Vyacheslav 1365
Ivănescu, G. 708, 918, 1003, 1019, 1073
Ivireanu, Antim [444], [584], [587], [588], [885]
Izraelovici, Jaqueline 1426

J

Jacob, André [252]
Jacobsson, Gunnar [80]
Jäkel, Siegfried 1074
Jakobson, Roman 160, [250], [280]
Janitsek, Jenő 1315
Jarry, Alfred [278]
Jebeleanu, Eugen [946]
Jemăneanu, Nieulina 1375
Joja, Crizantema 161
Joly, Robert 1075

K

Kachru, Braj B. [248]
Kádár, Zsombor [1344]
Kakuk, Suzanne [1352]
Kalik, Angelica 1180
Kalpakian, Ovanes [1159]
Karakaşian, M. 1367
Karavelov, L. [1283]
Katerinov, Katerin [1218], [1246]
Kelemen, B. 44, 162, 263, 379, 402, 403, 404, 463, 679, 844, 1352, 1372
Kennedy, George [1117]
Kent, J.-P. 1181
Kergyo, J. 1276
Kernbach, Victor 163
Kiparsky, Valentin 1182, 1183
Király, Fr. 373, 554
Kirsch, Lajos 1316
Kirchmeier, Monika [1152]
Kis, Emese 665
Kis, Zoltán 1317, [1343]
Kisch, Ruth 1145
Kiss, Jenő 1363
Kjolseth, Rudolf [268]
Klausenburger, Jürgen [1228]
Klein, Wolfgang [283]
Klimaschovsky, E. 788
Klinkenberg, Jean-Marie [301]
Kloss, Heinz 164
Knobloch, Johann 1076
Kocziány, László 1318
Koerner, E. F. K. [262]
Kolesnikova, Nadejda 1469
Kölö, Károly 555
Kosa, Ferenc 1319
Kosničanu, Maria [1245]
Kostallari, A. [23]
Krallert-Sattler, Gertrude [22]
Kramer, Johannes 1077, 1184
Kreyser, Krystyna 1427
Kristeva, J. [278]
Kroner, Michael 464, 1146

L

Labov, William 165, 166, 167
Lacea, C. 427
Lalu, Iolanda 264
Lang, F. [341]
Lang, Herbert [1231], [1243]
Lang, Peter [1231] [1243]
Langlois, Pierre [1117]
Lara Pozuelo, Antonio [1222]
Larousse, P. A. [17]
Laveney, M. 1078
Lăzăreanu, Barbu 361
Lăzărescu, George 362
Lăzărescu, Gheorghe 1375
Lăzărescu, Paul 503, 709
Lăzărescu, Radu 46
Lăzărescu, Traian [1118]
Lăzăroiu, Aurelian 320
Leahu, Sarmiza 1189
Lebrun, Y. [287]
Lee, G. M. 1079
Lekov, Ivan [1300]
Lenau, N. [951]
Lenič, Čedomir 1266
Leontiev, A. 1368
Leţea, Ion 796
Levenson, Claude B. [1249]
Levițchi, Leon 919, 1428
Lieberson, Stanley 103, 164, 166
Linţa, Elena 465, 1267, 1275
Littera, Ileana [301]
Liţiu, Gheorghe 556
Lizanec, P. M. [1351]
Llosa, Vargas [1224]
Loghinovscki-Kovacs, Elena 265
Lombard, Alf [655], 1185
Lorca, Federico García [1222]
Lőrincz, Réka 1523
Loşonţi, Dumitru 1039
Lotman, J. M. [253], [265]
Lovinescu, Horia [318]
Lucuţă, Ivonne 1127
Lupan, Doina 557
Lupaş, Liana 1080
Lupaş, Tudora 1470
Lupu, Coman 77, 1198, 1233
Lupu, Ion 1390
Luque Duran, Juan D. [1225]

M

Macarie, Liliana 266, 1234, 1235
MacGregor-Hastie, Roy [1140]
Maciu, Vasile 1040, 1041
Macovei, T. 789
Macrea, D. 267, 363, [378], 380, 381, [383], [384], [401], 405, 406, 407, 408, 431, 432, 466, 467, 483, 484, 485, 624, 680, 710, 711, 731, 768, 920, 976, 1004, 1407, 1537
Mahmut, Enver 1471
Maior, Petru [390], [412], [436]
Maioreseu, Titu 364
Malingrey, A.-M. 1081
Maliţa, Mircea 790
Maliţa, Tatiana 1445
Malkiel, Yakov 1186, [1247]
Mallarmé, Stéphane [278], [1202]
Malmberg, Bertil 168
Mancaş, Mihaela 468, 921
Mańczak, Witold 1082, 1187
Maneca, Constant 169, 486, 712, 1188
Maniu Osof, Aleman 1042
Manoliu-Manea, Maria 666, 1189, 1190
Manu, Emil 558
Manu, Margareta 268
Marcea, Pompiliu 67
Marcelesi, Christiane [296]
Marcelesi, Jean-Baptiste [296]
Marcu, Grigore 559
Marcus, Solomon 306, 315, 321, 322, 323, [340], 922, 923
Mareş, Al. [488], [489], 560, [620], [624]
Mareş, Lucreţia 713
Marian, Iulia 1370
Marin, Maria 516, 714
Marinescu, Bogdan 119, 516
Marinescu, Constantin 1391
Marinescu, M. 299
Marinescu-Himu, Maria 1112
Marino, Adrian 170
Marnoiu, Costea 561
Marosi, Ildikó 1320
Maróth, M. 1084
Maróti, Egon 1083
Martin, Jose Luis [1224]
Martin, Mircea 107
Martinet, André 171, 172
Márton, Gyula 1321, [1348], [1349], 1353, [1362], [1363]
Massariello, Giovanna 1236
Matei, Horia C. 790
Matei, Monica 142
Matei, Olimpia 106, 143
Mateiaş, Fl. 1429
Mateyka, L. [286]
Máthé, József 1322
Mauro, T. de [1229]
Mavrodin, Irina 1191
Maxim, Elena 698
Maxim, Mihai 1154, [1156], [1158]
Mazilu, Dan Horia 753
Mazzoni, Bruno 3, [27]
Mălinaş, Marin 562
Mărdăreseu-Teodoreseu, Maria 642
Mâinea, Mihaela 68
M. B. 1237
Mecu, Nicolae 563
Megiser, Hieronymus [394]
Melian, Al. [619]
Mével, Jean-Pierre [296]
M. F. 86
M. G. 78, 269
M. H. 1147, 1148
Miclău, Paul 173, 209, [259], 409
Micu, Eugen 977
Migliorini, Bruno 1192
Mihai, B. 45, 978
Mihai, V. 270
Mihail, Paul 564, 1296, 1297
Mihail, Zamfira 433
Mihăescu, H. 23, 434, 845, 846, 1113, 1114, 1238, 1239, 1298
Mihăescu, N. 769, [1018]
Mihăilă, G. 69, 271, 383, 791, 792, 793, [822], [826], [835], [839], [844], [845], [853], [854], [867], [868], 1275
Mihăilă, Rodica 174, 272, 1149
Mihăileseu, Nicolae 820
Milcu, Ştefan 729
Mildt, Richard 1128
Milin, Jiva 1268, 1287
Minguet, Philippe [301]
Mioc, Damaschin 602, 603
Mirceseu, Ştefan 1405
Mircioiu, Crişan 729
Miroiu, Mihai 1472
Miron, Paul [1217]
Mirska-Lasota, Halina 667, [1515], [1518]
Misaroş, Teodor 565
Mitu, Florica 924
Mitu, Mihai 1275
Mitzakis, Kariophilis [1113]
Mladenov, Maxim Sl. 1269, 1270
Mocanu, Nicolae 273, 435
Mocanu, Titus 925
Moga, Mircea 847, 848
Mohan, Gh. 794
Moignet, Gérard [1248]
Moise, Ion 1271
Moiseseu, Iustin 542, [606], [621], [630], [631]
Moldovan, Roman 849
Moldoveanu, Gh. 1043, 1044
Molière [592]
Molina Redondo, J. A. de [1223]
Moraru, Georgeta 1473
Moraru, Mihai 1157
Morel, François [1105]
Moser, Hugo 175
Moucha, Sanda 1430
Mounin, Georges 176
Mourin, Louis 668
Moxa, Mihail [538]
Mukařovský, Jan 177

Müller, Andreas [393]
Mumuleanu, B. P. [591]
Muntean, George 70
Munteanu, Alexandru-Armand 5
Munteanu, Constantin 566
Munteanu, Dan 1193, 1194, 1195
Munteanu, Romul 178, 179, 180, 181, 926, 927
Munteanu, Ştefan [298], 567, 729
Murádin, László 1313, 1323
Murariu, Elena 1196
Muratcea, Seit [1499]
Murărașu, D. [610]
Murăreț, Ion 1197
Mureșanu, Camil 625
Mureșianu, Ion B. 526, 626
Murvai, Olga 1354
Muster, Dumitru 850, 1392, 1447
Mutașcu, Dan 1058

N

Naghiu, Iosif E. 487
Nagy, Gabor O. [275]
Nagy, Jenő 1324, 1355
J. Nagy, Mária 182, [293], 1356, 1357
Nagy, Pál 1325, 1358
Nasta, M. 1085, 1445
Nădejde Ioan [421]
N. C. 979
Neagoe, Victoria 504, 516
Neagu, Valeria 274
Neamțu, V. 1507
Neculce Ion [616], [633]
Nedelcovici, V. 6, [19]
Nedelea, A. 783
Negomireanu, Doina 275, 715, 851
Neguț, Silviu 790
Neiescu, Ileana 276, 980
Neiescu, Petru 410, 505
Nelson, H. L. 1086
Nemes, Zoltánné [1362]
Németh, Kálmán 852
Nerval, Gérard de [278]
Nestorescu, V. [793], 853, 1272, 1273
Neștian, Valeriu 1393
Nichita, Silvia 1467
Nicola, Ioan 928
Nicolae, Ion 790
Nicolae, Vanina 183, 184
Nicolaescu, N. I. 568
Nicolescu, Aurel 7, 24, 411, [792], 854
Nicolescu, Corina 1115
Nicolescu, Tatiana 1274
Nicu, Elena 1240
Niculescu, Alexandru 71, 185, 412, 569, 981, 1005, [1019], 1198, 1394, 1524, 1538
Niculescu, Raisa 1474
Niculescu-Mizil, A. 783
Nireșteanu, P. 947
Nistor, G. 982
Niță-Armaș, Silvia 1276, 1475
Nițu, M. 716
N. N. 856
Noica, Constantin [731], 929, 930, [984]
Noomen, Willem 931
N. S. 627
Nuță, Ion 488, 856

O

Ohnesorg, K. [285]
Oláh, Tibor 570
Oltean, Vasile 571
Olteanu, Pandele 1275, 1276
Olteanu, Teodor 1277
Onicescu Octav 1006
Onu, Liviu [613], 717, 1025
Oprea, Ion Virgiliu 857
Oprea, Magdalena 1199
Oprescu, Mihail 1395
Oprică, Constantin 1431
Oprică, Octavian 1432
Opriș, Tudor 1433, 1434
Oprișa-Longin, I. 25
Oprișiu, Mircea 572
Ördök, Ferenc [1346]
Orghidan, Ion 1408
Ormani, Gabriel 186
Oros, Marius I. 413
Orza, Rodica 669
Otobicu, Constantin 414, 506, 1525
Ovidiu [615], [617], [632], [636]

P

Pálfy, Miklos 1200
Panaitescu, D. D. 932
Pană, Dora 324
Pană, Ruxandra 489, 516
Pană Dindelegan, Gabriela 187
Pănini [206]
Papacostea, Șerban 1158
Papacostea-Danielopolu, Cornelia 1116
Papadopol, Mariana 1189
Papahagi, M. 1201
Papahagi, Tache [823], [846]
Papp, Emeric 653
Papu, Edgar 933
Pascu, Constantin 573
Pascu, Ștefan 1091
Pașcovici, F. 783
Pavel, Emilia 718
Pavel, Vasile [1219]
Pavlović, Milivoj [1534]
Păcurariu, Doina 1189
Păcurariu, Mircea 415, 628
Păltineanu, V. 754
Pănoiu, Andrei 719
Pătruț, I. 79, 87, [379], [381], 416, 1045, 1278
Păun, Constantin 1476
Păun, Gheorghe 306, 325, 326, 327
Pârvu, Ilie 188, [258]

Peahă, Mircea 820
Pedestraşu, Anatol 1279
Pellegrini, G. B. [1239]
Penişoară, Ion 1498, 1499
Péntek, János 1326, 1359
Perpessicius [563]
Petică, M. 1280
Petrescu, Ioana Em. 436
Petrescu, Victoria 1467
Petri, Lucreţia 1458
Petricicu-Hasdeu, Bogdan [832], [856]
Petride, T. 1405
Petrovici, Emil [402], [403], [410], [413], [416], [418]
Petruševski, M. D. 1007, 1087
Philippide, Al. [944], 1508
Piccilo, Giuseppe [385], [386]
Pinchon, J. [1241]
Pintea, Letiţia 189
Pippidi, D. M. 72, 808, 1091, 1117
Pire, François [301]
Piru, Al. 21
Pistrui, Chiril 574, 575, 1281
Pîrnuţă, Gh. 1390
Pîrvu, Constantin I. 794
P. K. 858
P. L. 88
Plătică, Mihai 576
Pleter, Tiberiu 1477
P. M. 277
Poenaru, Daniela [626], [628]
Pohonţu, Ioan 774
Polith, Adriana 306, 328
Pop, Gheorghe 384, 507, 720
Pop, Ion 190
Pop, M. 278, 279, 280, 1202
Pop, Mihai 728, 934
Pop, Sînziana 1526
Pop-Corniş, Marcel 1509, 1510
Popa, Corina 365
Popa, Dumitru Radu 935
Popa, Eleonora 8
Popa, Lucia 175
Popescu, Cristian 338
Popescu, Elvira 6, [19], 540
Popescu, Ioan 794
Popescu, Ion 1118, 1454, 1478, 1479, 1480, 1481
Popescu, Radu Sp. 1046
Popescu, Sebastiana 1088
Popescu, Stela 1467
Popescu-Marin, Magdalena 2, 385, 742, 1203
Popescu-Neveanu, Paul 1511
Popescu-Sireteanu, Ion [439], 523, 755
Popescu-Teiuşan, Ilie 795, [821], [850]
Popişteanu, Cristian 1527
Popovici, Ioan 796
Poptămaş, Dimitrie 577
Porumbacu, Veronica 107
Potlog, A. [857]
Potra, Florian 859
Preda, Constantin 469
Preda, Florentina 469
Preda, Marin 1008
Price, Glanville 366
Protase, Maria [436]
Protopescu, C. 6, [19]
Pszczolowska, Lucylla [288]
Pufan, C. 1445
Puiu, Enache 936
Pumnul, Aron [961]
Pura, Grigore 1374, 1396, 1397
Purcariu, Ilie 1009
Puşcariu, Sextil [246], [247], [387], [401], [408], [431], 937, 938
Puşkin, A. S. [74], [1257]

R

Raab, Herbert [1142]
Rabin, H. [1371]
Racariu, Grigore 939
Racine, Jean [205]
Radu, Cezar 340
Radu, Gheorghe 490, 491, 508, 509
Radu, Mircea 983
Rastier, Fr. [278]
Rădoi, Ion 306, 329, 330
Rădulescu, Cornel 578
Rădulescu, Marina 653
Rădulescu-Dulgheru, Georgeta 364
Răduleţ, V. 1405
Răduţiu, Aurel 579, 580, [608]
Rebedeu, Dan 860
Rebigan, Fl. 696
Rebreanu, Liviu [21]
Reichel, Cecilia 944
Reichrath, Emmerich 1139
Reinheimer Ripeanu, Sanda 1204
Remetean, Paul 1205, 1241
Repina, T. A. [1230]
Révai, Miklós [1360]
Rezachevici, Constantin 581
Richards, Jack C. [1448]
Rimbaud, A. [278]
Ritoók, Zsigmond 1089
Rizescu, I. 26, 582, 583, 743, 756
Ripă-Buicliu, Dan [615], [617], [632], [636]
Robbe-Grillet, Ingrid [1117]
Robciuc, I. 1282
Roceric, Alexandra 101, 102, 331, 417
Rogoz, Adrian 306, 332
Rohfls, Gerhard 1206
Röhrich, Lutz [1144], [1151]
Roman, Alexandra 437
Roman, Alexandru 797, [834], [869], 1150, 1482
Ronai, Al. 281
Rosetti, Al. [7], [11], [271], 367, 438, [457], [458], 470, 670, 757, 758, 940, 941, [970], [973], [977], [985], 1010, [1503], 1512, 1513, [1519] [1520], [1524], [1525], [1526], [1527], [1529], [1530]
Roşca, Ecaterina 1514
Roşianu, Ion 89, 282, 1528
Roubaud, Jacques [278]

Ruckstäckel, Annamaria 175
Russu, George 798
Russu, I. I. 1090, 1091
Rusu, Cristina 166
Rusu, Liviu 364
Rusu, G. 418, 510
Rusu, G. C. 690
Rusu, Valeriu 449, 511, [518], 1242
Ruthner, Ivan 1435, 1436

S

Sack, Fritz [268]
Sadmann, Manfred 266
Sadoveanu, Mihail [900], [915], [916], [956]
Safarewicz, Jan 1207
Sala, Marius 9, 193, 386, 1208, 1209, 1243
Salustiu [1095]
Salvemini, Emanuela 96
Samu, Imre [1353]
Sandmann, Manfred [266]
Sanie, Liviu 1155
Sarafov, T. 1092
Saramandu, Nicolae 283, 284, 512, 521, [522], [523], 1502
Saraş, Marcel 1437
Sasu, Aurel 629, 984
Saussure, Ferdinand de [262]
Sauvageot, Aurélien 1363
Sava ieromonahul [596]
Savič, Momčilo D. 942
Savin, Filomenos 820
Sădeanu, Florenţa 1189, 1244
Săndulescu, C. 1093
Săvulescu, Geo 194
Scarlat, Mircea 985
Schattner, Friedrich 807
Schellbach, Ingrid 1363
Schleicher, August [44]
Schmidt, Gertrud 1129
Schmidt, S. J. [294]
Schmidt, Wolfgang O. 1094
Schmitt, Christian [1231]
Van Schooneveld, C. H. [3], [27], [1174]
Schroeder, Klaus Henning 368
Schubkegel, Heinrich 1438
Schuller, G. 341
Schultz, Hans Jurgen [1517]
Schveiger, Paul 285, 286, 287, 333
Schwartz, Dan 334
Schwenke, O. 237
Scorobete, Aurel 1011, 1403
Sebeok, Thomas A. 195
Seche, Luiza 426, [428], [429], [432], [438], [440], 744, 799, 861, 862, [968], [980], 1012
Seche, Mircea 426, [428], [429], [432], [438], [440]
Seidel, Eugen 196
Selagea, Sabin 1439
Semeniuk-Polkowska, Maria 335
Servien, Pius 197, [388]
Seul, Traian 671, 672
Sfichi, Elena 1437, 1440
Sgallová, K. 288
Simenschy, Theofil 800
Simeonov, Boris 1283
Simion, Magdalena 1095
Simon, Gheorghe 530
Simionescu, Anne-Marie 103, 164
Simonescu, Dan 419, 599, [614], 631, 632
Sin, Silvia 943, 944
Singeorzan, Zaharia 633
Sirbu, Richard 863
Skaličkа, V. 198
Slama-Cazacu, Tatiana 90, 199, 1405, 1445
Slușanski, Dan 759, 1096
Smotriţki, Meletie [1266]
Soresсu, Constantin 1529
Soresсu, George 945
Soresсu, Roxana 946
Sorohan, Elvira 584
Soveja, Maria [605]
Spieq, C. [1109]
Spitzbardt, Harry [44]
Stahlke, Herbert F. [248]
Stan, Aurelia 980, 1245
Stan, Elena 420
Stan, I. 947
Stan, I. T. 643
Stanca, Ion 774
Stanciu, Virgil 289
Stancu, Zaharia [952]
Stati, Sorin [282]
Stăncіulescu, Mihaela 1130
Stăncіulescu-Cuza, Mariana 801, 1210
Stăncіulescu, N. 492
Stănescu, Eugen 73
Steiner, George 200
Steinke, Klaus 290, 1059
Stepanov, Yu. S. 201
Stifter-Buză, Emanuela 421
Stîngaciu, Elena 802
Stoianov, Mănio [1297]
Stoica, Ion 721
Stoicescu, N. 634, 635
Stoichiţă, Victor 291
Stoichiţoiu, Adriana 292
Stoicovici, Olga 1275
Stoiculescu, Anca 1441
Stoleru, Victor 986
Strabon [1097], [1098]
Streza, Liviu 585
Stroescu, R. 772
Strunk, Klaus [1111]
Suciu, Emil 1026
Suetoniu [1096]
Sulică, N. [1118]
Sulică, V. [1118]
Sumpf, J. 202
Superanskaja, A. V. [276]
Surjicov, Aurelia 1483
Süskind, W. E. [1148]
S. W. 74
Szabados, Carol 779
Szabédi, László 1327, [1361]

Szabó, Attila T. [1324], 1328, 1329, 1330, [1342], [1345], [1350], [1355], [1358], [1522], [1523]
Szabó, Zoltán 203, 293, 294, 1331, 1332, 1360
Szász, János 1333
Szenci Molnár, Albert [1318]
Szépe, György [263]
Szigeti, József 1334
Szilágy, Sandor N. 1361
Szőcs, István 1335

Ş

Şalapina, Galina 1131, 1132
Şandru-Olteanu, Tudora 1211, 1246, 1247
Şara Varna, Ana 1027 vezi şi **Varna, Ana**
Şaumjan, S. K. 204
Şerb, Ioan 449, 728
Şerban, Felicia 295, 722, 760, 987
Şerban, V. 373
Şerban, Valentina 296
Şerbănescu, Paraschiva 1450
Şesan, Dragoş 948
Şiadbei, I. 471
Şimanschi, L. 600, 601, [604]
Şora, Gheorghe 586
Şovu, Gheorghe 1398, 1405
Şpacovshi, A. 1047
Ştef(Vanţ), Felicia 1097, 1098
Ştefan, Alexandra 10
Ştefan, Ion 723, 724
Ştefan, Simion [576]
Ştefănescu, Alex. 1013
Ştefănescu, Livia 1442
Ştefănescu, Ştefan 603
Ştefelea, Nicolae 790
Ştireanu, Octavian 336
Ştrempel, Gabriel 587, 588
Şuteu, Flora 425, [418], [429], [432], [438], [440], 949

T

Tabarcea, Cezar 950
Taloş, Ion 1151
Talpă, Leon 369
Tamás, Lajos 761
Tamási, Áron [1339]
Tanaşoca, Nicolae Şerban 46, 589, 1103
Tans, J.A.G. 205
Tappe, Eric D. 370
Tarr, Viola 337
Taşcu, Valentin 988
Tauberg, Edith 1254, 1284, [1302]
Tănase, Ion C. 1399
Tănăsescu, Grigore 951
Tătaru, Ieronim 952
Tătulea, Maria 130, 167, 235
Tătulea, Viorica 725
Teaha, Teofil 513, 518
Teiszler, Pál 1362
Teledgi, Zsigmond [263]
Teodorescu, Alexandru 338
Teodorescu, Vasile 726, 864
Teszler, Eduard 673
Theban, Laurenţiu 206, 207, 1212
Thudt, Anneliese 1133
Tibád, Levente 1336
Titunik, I. R. [286]
Tiugan, Marilena 297, 514
Timpeanu, Scarlat Barbu [615], [617], [632], [636]
Todor, Avram P. 422
Todoran, R. 387, 515
Todorov, Tzvetan 208, 209, [259]
Tohăneanu, G. I. 373, 448, 953, 954, 955, 956, 957, [966], [982], [983], 1014
Toma, Elena 472, 1015
Toma, Ion 1048, 1449
Tomici, Mile 1285
Tomozei, Gheorghe 1016
Topală, C. 1443
Topor, T. 1464
Toşa, Al. 1405
Töttössy, Csaba 1099
Toussaint, Maurice 210
Trandafir, Gh. [680]
Trâpcea, Theodor 1049, 1286, 1287
Trebici, Vladimir 803
Trifu, Sever 1134
Trinon, Hadelin [301]
Tripa, Diana 211
Trnka, Bohumil 1135
Tronskij, J. M. [1119]
Trost, Pavel 1060
Tudor, Sandu 590
Turner, G. W. [294]
Tuţescu, Mariana 1213

Ţ

Ţâra, V. 373, 865
Ţepelea, Gabriel 298, [490], 938, [963]
Ţimbolschi, Silvia 1288, 1289, 1299
Ţîrdea, Vasile 1400
Ţugulan, Lidia 1401, 1402, 1403
Ţurlan, Valentin 423, 1050

U

Ühlein, Erhard [1347]
Ulivi, Anca 644
Ungureanu, Gh. 1404
Ursu, N. A. 542, 591, 592, 593, 594, [606], [621], [630], [631]

V

Väänänen, Veikko [1107]
Váczy, C. 473
Vaida, Veronica 1254, 1290, [1302]
Vaimberg, S. 212, 213, 299, 1300, 1301
Vaina-Pușcă, Lucia 214, 300
Vajda, Sandor 1516
Van Dijk, Teun A. [264], [278], [300]
Varlaam mitropolitul [462], [577], [582]
Varna, Ana 1028 vezi si **Șara Varna, Ana**
Vasconco, Victor 80, 215, 804, 1291, [1295], [1301], 1450
Vasilescu, Lucreția 1214
Vasilescu-Capsali, Nicolae [615], [617], [632], [636]
Vasiliu, Cezar 1517
Vasiliu, Emanuel 216, 645
Vasiliu, Gabriel 439, 866
Vasiliu, Laura 474, 595, 674
Văduva, Ofelia 727
Văsieș, V. 947
Vântu, Ileana 217, 218
Vârlan, Tatiana Georgeta 1484
Velciu, Dumitru 596, 597
Velculescu, Victor G. 949
Velican, Vasile [857]
Velichi, Constantin N. 1159
Veres, István 1337
Vergiliu [1095]
Vetrov, A. A. [299]
Veteleanu, Vasile N. 675
Vianu, Tudor 958
Vincenz, André de [1298]
Vintilă-Rădulescu, Ioana 27, 301, 1152, 1215, 1248
Vințeler, O. 302, [851], [858], [863], [865], 867
Viorel, Elena 1500
Vișan-Neuman, Brigita 1444
Vitályos, András 1317, [1343]
Vîrtosu, Ileana 762, 1216
Vlad, Carmen 219, 989
Vlad, Sabin 1051
Vlaiculescu, Maria 870
Voicescu, C. 598
Voicu, Mihaela 75
Voicu, Paula 1426
Voiculescu, Mircea 868
Voiculescu, V. [953]
Voinescu, Ion 1405, 1445
Volosinov, V. N. [286]
Voloviei, L. 1518
Vőö, István 1338
Vornicescu Severineanul, Nestor 1052
Vrabie, Emil 1275
Vrabie, Gheorghe 959, [978], [979]
Vraciu, A. 220, 493, 676, 1059
Vraciu, T. 676
Vuia, Romulus 728
Vulcan, Iosif [406]
Vulpe, Magdalena 516, [520], 691, 763
Vulpe, Radu 371
Vultur, Smaranda 960

W

Wagner, R. L. [1241]
Wald, Henri 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, [256], 990
Wald, Lucia [242], [302], 991, 1100, 1119
Wechsler, B. 1485
Weinreich, U. 235, 236
Werner, Otmar [1152]
West, William C. [1117]
Wittoch, Zd. 1053
W. K. 869
Wolf, Johann 1136, 1137, 1138, 1139, [1143]
Wolf, S. 1302
Wunderli, Peter 475
Wunderlick, Dieter 237, [283]

Z

Zaciu, Mircea 1249
Zaiuncicovski, Iuri 372
Zalis, Henri 424
Zamboni, Alberto [1238], [1239]
Zamfir, Mihai 805
Zamfirescu, Dan 425, 636
Zărnescu, Narcis 303
Zdrenghea, Mihai 238, 692, 1448
Zeeger-Vander Vorst, Nicole 1101
Zilberberg, C. [278]
Zoltán, Ildikó 1339
Zsilka, Tibor [1341], [1357]
Z.U. 440
Zugun, Petru 239, 441, 654, 961, 962
Zveghințev, V. A. 240
Zwirner, Eberhard [1152]

b. CUVINTE *

ENGLEZĂ

Black-Box 698
Error 698
Feed-Back 698
input-output 698
stress 698
Trial 698

FRANCEZĂ

aller 1187

GERMANĂ

Weltanschauung 698

* Au fost înscrise cuvinte din titluri (și subtitluri la etimologii).

GREACĂ

eidos 698
megalopolis 698
metabolé 1093
nomos 1093
phisis 1093

ITALIANĂ

andare 1161
oriflamma 1192

LATINĂ

danunt 1065
gloria 1092
per 474

LIGURICĂ

-asc 1176
-usk 1176

LITUANIANĂ

stum̃bras 1365

MAGHIARĂ

burgonya 1323
csicsóka 1323

ROMÂNĂ

A

abur 751
actual 708
agnosticism 698
aiurea 704
algoritm 698
-ame 739
amina 748
animism 698
apesti 763
apriorism 698
arță 704
arțui 704
arură 704
aștezău 704
aștezîua 704
-averaj 741

B

balotaj 703
baroc 723
bărbat 1260
bărbătesc 1260
behaviorism 698
bionică 721
boghi 754
botei 754
bucături 704
buhâș 753

C

candalău 754
candidat 703
care 691
catarsis 698
cert(ă) 1003
ciorčolină 757
cod 698
coeziune 698
conotație 698
copac 758
Craiova 1047, 1052
creativitate 698
cucuruz 730
curiozitate 762

D

daș 758
deducție 698
deontică 698
deontologie 698
desacralizare 721
dinčaůș 704
doină 755, 758

E

ecologie 721
empirism 698
epifenomen 698
ergonomie 721
-ese 743
etnologie 698
etos 698
eudemonism 698
euristică 698
a exista 714

F

fenomenologie 721
a fi 669

G

gîndi 715
gît 701
glesnă 497

H

hedonism 698
holism 698
homeostazie 698

I

(a)idea 708
ideație 708
iem 709
inimă 1183
intuiționism 698
ipoteze 698
izomorfism 698

Î

îndrăsni 497
(a se) înflorări 704

J

judecată 929
județ 929
judicium 929

L

lemona(r)dă 717
lumină 708

M

mălai 730
mămulete 754
a merge 994
metalimbaj 698
metodă 698
metodologie 698
mit 721
miine 656
mocran 754
móiță 754
Moldova 757, 1029
morun 754

N

naiba 759
năpîrcă 754
nomoletic 698
nosfiță 754
noțiune 698

O

oagăr 754
-on(-oană) 740
orar 1015
oră 708
Orlat 1042

P

pachioană 746
paci 746
pacilă 746
pahiu 746
pajimă 746
palamojdii 747
paleoastronautică 721
palhă 746
palipaș 754
paluşcă 746
papacioc 746
papaciupă 746
papalungă 746
papapungă 746
papleagă 746
paplec 746
papună 746
paradigmă 698
parapsihologie 721
parazios 746
parhiu 746
parlac 746
parniu 746
paschină 746
pasmarghiol 746
paşchiulă 747
paşniță 747
patmă 747
păbii 747
păhui 747
păitoniu 747
pălamojdi 747
pălămoti 747
păluşcă 747
păncăni 747
păpuşoi 730
părgan 747
păscrisă 747
păşúț 704
pătăringă 747
păucălău 747
personalism 721
plaiurea 704
porumb 730
prasnic 497

R

rac 704
raciră 704
Racoviță 1025
răgáci 745
rămíg 745
răschéie 745
răscoáce 745
răscocină 745
răspeitúră 745
răvăduí 745
răzbáte 745
războĭ 745
(a)realiza 700
reamonat 717
rédie 745
reificare 698
remonadă 717
remonat(ă) 717
rotáp 745
rucărel 745
ruminat 717

S

sacru 721
scientică 721
scrutin 703
(a) seca 1183
secretate 709
secularizare 721
simbol 698
sinergie 698
sinteză 698
sistem 698
solidaritate 698
status 698
străin 749

Ș

(a) șoimăni 704

T

talant 722
taxadită 704
taxidită 704
tehnetronică 698
teleologie 698
tipar 708
totemism 698
tragă 760
travaliu 708

Ț

Țara Birlad 1030
Țara Românească 1041

U

-ugă 738
a umbla 994, 1015
unire 710

V

vas 1167
(a) vedea 708
vers 724
vot 703
(a) vota 703

Z

Zagra 1045
zi 903
zimbru 1365
zîrnă 1365

RUSĂ

byl' 1258
zubr 1365
imet' 1258

SÎRBOCROATĂ

berbat 1260
berbatovo 1260
berbatov(s)ka 1260

SPANIOLĂ

andar 1187
postrero 1186
postrimero 1186
primero 1186

TRACĂ

-isk 1176

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe; figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții sau contra plată dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 124, sector 1, București

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția Al. Graur, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ed. a II-a revăzută și adăugită ; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei ; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei ; **vol. III**, 1974, 400 p., 21,50 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul în zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală**. Sub redacția : acad. Al. GRAUR și acad. I. COTEANU, vol. VI, 1974, 144 p., 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., 30 lei.

* * * **Istoria științelor în România. Lingvistica**. Sub redacția : acad. IORGU IORDAN, 1975, 176 p., 7,50 lei.

* * * **Istoria științelor în România : Etnologia** de Romulus Vulcănescu ; **Folcloristica** de Gh. Vrabie, 1975, 184 p., 8 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, IX, 1975, nr. 1, 16,50 lei.

ION GHEȚIE, **Baza dialectală a românei literare**, 1975, 655 p., 48 lei.

* * * **Dicționar englez-român**, 1974, 826 p., 172 lei.

* * * **Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică**. Sub redacția : Solomon Marcus, 1975, 268 p., 13,50 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii românești**, 1975, 107 p., 4,25 lei.

* * * **Dicționarul limbii române (DLR)**, tomul IX, litera R, 1975, 642 p., 91 lei.

ANCA GIURESCU, **Les mots composés dans les langues romanes**, 1975 172 p., 9,75 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1975, 1052 p., 150 lei.

LR, Anul XXV, nr. 4, p. 333 — 460, București, 1976

I.P.I. c. 1270

42 200

Lei 6.—

I 8224

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXV

1976

sept. — oct.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUI 2005

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Calea Victoriei nr. 125, Sectorul 1 Bucureşti.

Cititorii din străinatate se pot abona prin :
I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, Calea Griviţei nr. 64—66, P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucureşti.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Academie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à :
I L E X I M, SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ, 64—66, Calea Griviţei, P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucarest Roumanie.

ADRESA REDACŢIEI
Str. SPIRU HARET nr. 12
BUCUREŞTI, Sectorul 7
Telefon : 33 34 40 int. 240

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
BUCUREŞTI, Sectorul 1
Telefon : 507680

i 8224.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 5

2202 ...

SUMAR

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

ALEXANDRA ROMAN, Un text românesc precoresian 463
N. A. URSU, Din nou despre interpretarea grafiei chirilice românești 475
AL. TUDORICĂ, Tudor Arghezi : „Dacica" (Analiză de text) 491
ION GHEȚIE, O slovă chirilică enigmatică și vechimea tradiției grafice românești 501
ALEXANDRU MAREȘ, *Apostolul Iorga* și cele mai vechi versiuni românești ale *Apostolului* 505

ONOMASTICĂ

GH. BOLOCAN, Numele de locuri din orașe și locul lor în Dicționarul toponimic al României 515
CHRISTIAN IONESCU, Observații asupra sistemului antroponimic românesc 519
AL. IONAȘCU, Toponimia și cultivarea limbii 529

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

LUIZA SECHE, Sufixul *-oid* 535
DAN BUGEANU, Note etimologice 539
GEORGE ȘERBAN, Cațavei 543

DIALECTOLOGIE

STELIAN DUMISTRĂCEL, *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina.* Probleme ale elaborării 547

RECENZII

ION GHEȚIE, *Baza dialectală a românei literare*, București, Edit. Academiei, 1975, 695 p. (*Gh. Bulgăr*) 559

LR, Anul XXV, nr. 5, p. 461–562, București, 1976

26129.

UN TEXT ROMÂNESC PRECORESIAN

DE

ALEXANDRA ROMAN

1. În cunoscuta sa lucrare *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, P. P. Panaitescu a semnalat existența unui fragment scris în românește, cuprinzînd „o copie tîrzie a unui apocrif românesc, datînd ca limbă din secolul al XVI-lea"[1]. Textul este cuprins într-un codice miscelaneu slavon, care se păstrează în colecția Bibliotecii Academiei (ms. sl. 494, f. 35^{r-v} – 36^{r}).

În realitate, codicele slavon cuprinde, pe lîngă textul românesc lacunar semnalat de regretatul istoric, altul, de asemenea fragmentar (f. 34^{r-v}), făcînd corp comun cu pasajul transcris în lucrarea despre începuturile scrisului în limba română [2]. Reproducem în cele ce urmează, în transcriere interpretativă [3], textul păstrat în miscelaneul slavon:

f. 34^{r}, r. 6 *Sla(v) gla(s) 8, ne(d) mitarĕ i farisii*
Să vrea ști eu aceasta lume eu vrea întreba trupu*l* meu e deca muriiu eu, mă suiiu în cea măgură naltă [4] și căutaiu dindărătu*l* meu și văzuiu murmîntu*l* meu și grăiiu: —Murmînte, priimeaște trupu*l* meu / ca maică bună fiiu[*l*] ei,
f. 34^{v} că aceaea țărînă de pre ju*n* trupu*l* meu mi-e mie veșmî⟨n⟩tu*l* meu faptu întîiu de părinții [. . . . .] [5] //
f. 35^{r} raiului le puseș [6], toți derepții le trecură [7] e păcătoșii vadu*l* greșiră și strigară: — Arhanghele Mihaile. Și [8] se rugară: — Treci-ne rîurele de fo*c*. Elu lă zise: — O, vai de voi, păcătoșilo*r*, dară voi cîndu vadu*l* veți treace. Iară ei grăiră, cu milă se rugară: — Svente [9] arhanghele Mihaile, să-ți dămu noi avuția noastră [10] de pre pămî⟨n⟩tu, argintu*l* și auru și mărgăritaru [11] și toată [12] bunătatea noastră de ne trece rîu-

---

[1] București, 1965, p. 110.

[2] *Ibidem.*

[3] Am notat cu caractere cursive slovele suprascrise de la sfîrșitul cuvintelor, încadrînd între < > slovele omise de scrib și între [ ] cele scrise în porțiuni unde hîrtia este în prezent deteriorată.

[4] Scris: на л҄ лтж.

[5] Textul de pe f. 34^{r-v} (numerotație de mașină) scris pe caietul 7 al manuscrisului, pe f. 7^{r-v}, continua pe ultima filă, pierdută, a acestui caiet; cerneala de pe recto-ul filei lacunare (care diferă de cea de pe f. 35^{r}) s-a imprimat pe f. 34^{v} (vezi mai jos, p. 470).

[6] Scris: посеш.

[7] Scris: трѣкѹрж.

[8] Scris: ше.

[9] Scris: свѣнте.

[10] Scris: ностржж.

[11] Scris: мж р҄ гърїтарр̱ѹ.

[12] Scris: тотж.

rele de foc, că noi vadurele [13] amu greşitu. Sventu [14] arhanghel Mihail, elu le zise: — O, va⟨i⟩ de voi, oameniloru [15] păcătoşilor şi [8] necuraţilor, ce // să-*m* fie mie bu*n* aurul
f. 35v şi [8] mărgăritarul [16] şi avuţia voastră [17] de pre pămî⟨n⟩tu, cîndu tîrgul se-au [18] tîrguitu şi uşile se-au închisu şi soarele [19] au apus. Iară voi, păcătoşilor şi necuraţilor, la tîrgu n-aţi apucatu să vă tîrguiţi şi negoţu să neguţaţi. Dară voi, în raiu cu*m* să întraţi.//

În ceea ce priveşte grafia, menţionăm redarea consecventă a diftongului *ǫa* prin ѻ, ѡ, faptul că, în ambele texte, oclusiva nazală nu este notată în cîteva situaţii (пѫмѫтꙋ, пъмѫтꙋ, вєшьмѫтꙋ) şi prezenţa lui -ꙋ în toate situaţiile în care finala consonantică nu este suprascrisă.

Dintre particularităţile lingvistice ale acestui text, ne oprim la cîteva, şi anume la consemnarea lui *z* (provenit din *d* + *e* latin) în *văzuiu*, *zise*, a lui *j* (provenit din *j* + *u* latin) în *jun*. Menţionăm, de asemenea, rostirea moale a labialei în *veşmîntul* şi a dentalei *s* în *puseşi*, *se* şi păstrarea lui *e* medial aton în *oamenilor*. În privinţa morfologiei, semnalăm faptul că alternanţa *î-i* nu s-a produs în flexiunea substantivului *mormînt*: voc. *murmînte*. De asemenea, consemnăm tot aici întrebuinţarea formei perifrastice a condiţionalului perfect (cu imperfectul lui *a vrea* şi infinitivul verbului de conjugat): pers. 1 sg. *vrea şti*, *vrea întreba*. În text apar conjuncţiile *e* şi *să* (folosite cu valoare condiţională).

Referitor la conţinutul textului cuprins în miscelaneul slavon, P. P. Panaitescu credea că avem a face cu un fragment exhatologic, cu caracter apocrif, deci care s-ar putea regăsi într-o versiune mai amplă a *Apocalipsului lui Ioan Bogoslovul*, a *Apocalipsului lui Pavel apostol* sau a *Călătoriei Precistei în iad* [20].

Al. Mareş ne-a semnalat existenţa, într-un manuscris copiat la mijlocul secolului al XVII-lea [21], a unui text similar, reproducînd, după cum se va vedea mai jos, o versiune mai scurtă şi diferită a traducerii faţă de cea pe care o conservă ms. sl. 494:

f. 39v *Pě(s) o sĭmirenie dša, gla(s) 5*
Eu de-a*ş* fi ştiu*t* această viaţă, sufletulu*i* î vrea fi lucra*t* ş*i* trupu*l* î vrea fi întreba*t*. Şi mă suiiu într-o măgură înaltă ş*i* căutaiu cu dragoste în jo*s* pre pămînt şi-*m* văzuiu groapa

---

[13] Scris: вадєрєлє.

[14] Scris: свѣ҄нтꙋ.

[15] Scris: ѡмєнилорꙋ.

[16] Scris: мѫ҄ргѫрєтарꙋл̱.

[17] Scris: вострѫ.

[18] Scris: сєꙋ.

[19] Scris: сорєлє.

[20] Confruntarea textului românesc şi a textelor slavone cu caracter exhatologic cuprinse în ms. sl. 494 nu ne-a dus la nici un rezultat. De asemenea, textul nu se regăseşte în fragmentele apocrife respective cuprinse în *Codicele Sturdzan*, *Codicele Neagoeanus* şi *Codicele Marţian*, nici în versiunile slave mai ample cuprinse în lucrarea lui Tichonravov, *Pamiatniki obrěčennoĭ russkoĭ literatury*, Moscova, 1863, t. 2 (p. 23—39, 40—58).

[21] Ms. nr. 100 păstrat la biblioteca Academiei — Filiala Cluj-Napoca (f. 39v şi 22r, numerotare tîrzie). La legare, filele au fost inversate, ceea ce explică prezenţa textului pe două file aflate în porţiuni diferite ale manuscrisului clujean. Precizăm însă că textul care ne interesează este complet.

mea, a doa casă şi mă priimi ca o mumă pre fecioru-ş. Că groapa mea easte casa cea de veaci, iar ţărîna mea easte îmbrăcămîntul trupului mieu. *Şi calea mea mearge pre dinnaintea giudeţului*[22] *şi-*m *easte a treace* un *rîu chiar de foc*, ce direpţii trecură, iar greşiţii vad nu aflară şi întrebară pre arhanghelul Mihail. — O vai de noi, dară pre noi căci nu ne treci. Arhan-
f. 22r ghelul Mihail grăi lor : — Voao vad nu vă aflu, // ci vă treacă pre voi avuţiia voastră, argintul şi aurul. Iar grăiră greşiţii : — Arhanghel Mihail, să-ţi dăm noi avuţiia noastră ţie, argintul şi aurul să ne treci la părintele nostru, Adam. Iar grăi arhanghelul Mihail şi răspunsă : — Acum nu-i vreame de cumpărătură, că tîrgul s-au spart şi soare⟨le⟩ au apus şi uşile s-au închis. *Gi, slava tebĕ.*

Dimensiunile reduse ale textelor cuprinse în ms. 494 şi în ms. clujean nr. 100 şi caracterul său oarecum independent ne indică faptul că ar putea fi vorba, mai degrabă, de un fragment liturgic sau de o predică[23] (vezi şi titlurile slavone).

Desigur că în ms. 494 nu se conservă autograful traducerii, ci o copie după o traducere mai veche, aşa cum credea P. P. Panaitescu, deoarece textul este scris într-o limbă corectă, curgătoare, fără greşeli sau ezitări în grafie, care ar fi fost inerente în cazul în care scribul traducea pe loc.

Principalul motiv pentru care ne-am propus să întreprindem cercetarea de faţă l-a constituit problema datei la care a fost scris acest text românesc, concluzia noastră fiind, aşa cum se va vedea în cele ce urmează, că el trebuie inclus în rîndul celor mai vechi texte literare româneşti păstrate pînă astăzi.

2. Ms. sl. 494 este un volum in-8° (14,6 × 10,5 cm), cuprinzînd 157 de file (prezentînd numerotaţie de maşină), din care lipsesc atît începutul, cît şi sfîrşitul. Dintr-o însemnare aflată pe f. 1r reiese că volumul a fost dăruit Bibliotecii Academiei de Ministerul Instrucţiunii publice în anul 1902. Legătura cărţii este veche, caietele păstrate sînt legate cu sfoară ; volumul are coperţi din lemn îmbrăcat în piele, cu cheotori metalice. Datorită lacunelor mari din cuprinsul manuscrisului, lipsei începutului şi a sfîrşitului, nu ne putem pronunţa asupra numărului de caiete pe care îl conţinea volumul în momentul legării. Totuşi, primele 15 caiete sînt numerotate, purtînd signatura chirilică a scribului manuscrisului pe prima şi pe ultima pagină a caietelor, fapt care ne ajută în elucidarea unor probleme legate de datarea textelor care ne interesează. Caietele au cîte 8 file. Primele două caiete lipsesc. Caietele 3 şi 4 (f. 1—16, numerotaţie de maşină) sînt complete. Din caietul 5 (numerotat de maşină

[22] Cuvîntul este scris marginal.

[23] Cf., de exemplu, fragmentul de mai jos, cuprins în *Codicele Marţian* (ms. 5485), unde este explicată metafora viaţă-tîrg, ca aparţinînd *Cuvintelor* lui Efrem Sirul : „Cum ne învaţă şi prea-cuviosul părintele nostru, Efrem Sirin : ... Veniţi să facem negoţ pînă stă tîrgul vieţei noastre pre acest pămînt. Îi dzice svinţiia sa tîrg că cum să adună în tîrg de să înfrîmşadză cu mulţime de oameni şi cu negoaţă în multe chipuri, cîndu-i de cătră sară să răşchiră toţi cum nu şe-are hi fost nici dănăoară nemică acolo aşea, numai locul gol şi tinos. Să cunoaşte, aşea-i şi viiaţa noastră, cîtu-i de scurtă, pentr-acea să nu ne lenim, ..., ca să nu ne ducem den ceastă lume goli şi fără de nemica ca dintr-u⟨n⟩ tîrg spart şi pustiiu" (f. 58r—59v).

de la 17 la 20) lipseşte jumătate (f. 1, 4, 5, 8). Caietul 6 este complet (f. 21—28, numerotaţie de maşină), caietul 7 (f. 29—34) are prima şi ultima filă lipsă. Caietul 8 este complet (f. 35—42, numerotaţie de maşină). Din caietul 9 (numerotat de maşină de la 43 la 45) se păstrează numai trei file (f. 3, 4 şi 5). Caietul 10 (f. 46—53) este complet. Din caietul 11 (f. 54—60) lipseşte numai prima filă, iar din caietul 12 (f. 61—67) ultima filă. O singură filă (probabil f. 4) se păstrează din caietul 13 (f. 68, numerotaţie de maşină), iar caietele 14 şi 15 (f. 69—76 şi 77—84) nu au lacune.

Miscelaneul cuprinde următoarele texte [24]:

— f. 1—7^{r}, r. 4. Un fragment apocrif lacunar despre şiretenia diavolului şi judecata de apoi.

— f. 7^{r}, r. 5—16^{v}. *Călătoria Precistei în iad*: проХож(д)енїе по мѫка(Х) пр(ѣ)с҃тыѧ б҃цѣ и поѹченїе ѡ(т) ѡсмїи(Х) гр(ѣ)Хь въсѣко(м) норо(д).

— f. 17^{r}—34^{r}, r. 5. *Apocalipsul lui Ioan Bogoslovul* (lipsesc începutul şi sfîrşitul).

— f. 34^{r}, r. 6—36^{r}. Textul românesc fragmentar reprodus mai sus, p. 463—464.

— f. 36^{v}—42^{v}. *Întrebările sfîntului Vasilie şi Grigorie Bogoslovul*: въпрошенїе и ѡ(т)вѣ(т) еѵ҃(г)лскы(Х) слове(с) сказано василїе(м) великы(м) и григорїе(м) б҃гословѡ(м).

— f. 46^{r}—47^{r}, r. 2. *Zilele rele din lună*: се д҃ни зливъ м҃(с)цѣ(Х).

— f. 47^{r}, r. 3—48^{v}, r. 1. *Tîlcovanie din evanghelie*: протлъкованїе ѡ'т) еѵ҃(г)лїа.

— f. 48^{v}, r. 2—49^{r}, r. 1. *Rugăciune cînd spaima cade asupra omului ziua sau noaptea*: м҃(л) ега(д) стра(Х) нападе(т) на ч҃лка или но(щ) или д҃ни.

— f. 49^{r}, r. 2—52^{r}, r. 5. *Coleadnic.*

— f. 52^{r}, r. 6—53^{v}. *Pravilă pentru posturi*: правїло ѡ(т) постѣ како по(д)бае(т) по(с)ти(с).

— f. 54^{r}—66^{r}, r. 8. *Gromovnic* (lipseşte începutul).

— f. 66^{r}, r. 10—68^{r}, r. 2. *Cu Dumnezeu începem Avgarul*: съ б҃мь починаем авгарь (cuprinde, în realitate, molitve apocrife şi începutul *Evangheliei lui Ioan*; *Legenda lui Avgar* urmează mai departe, vezi mai jos).

— f. 68^{r}, r. 3—68^{v}. *Cele 72 de nume ale Precistei*: асе имена пр҃(с)тїѧ влч(д)це н҃ше б҃цеи пр҃(с)но д҃вы марїа ѡ(т) въсѣко(г) зла.

— f. 69^{r}—76^{r}, r. 5. *Legenda lui Avgar* (lipseşte începutul).

— f. 76^{r}, r. 6—99^{r}. *Rugăciuni şi alte fragmente cu caracter apocrif* (dintre care amintim: invocaţiile către sfinţii Sisinie, Sinian, Simion, Sinidor, Teodor, Melentie, Grigorie, arhanghelul Mihail, *Rugăciunea pentru tunet* etc.).

— f. 99^{v}—157^{v} *Ceaslov* în care sînt incluse şi *Rugăciune către îngerul tău*: м҃ленїю къ твоемѹ аг҃гль (f.124^{v}—125^{v}); *Rugăciunea preacuratei născătoare de Dumnezeu*: м҃лтва пр҃(с)тїе б҃ци (f. 125^{v}—126^{v}); *Începutul pavecerniţei mici*: зачело мала павечерницѫ (f. 127^{v}—128^{v}) şi *Începutul pavecerniţei mari*: за(ч)ло ве(л)кои паве(ч)рници (f. 129^{r-v}).

[24] Am reprodus cu chirilice titlurile slavone din original, atunci cînd există, punînd între paranteze slovele suprascrise.

3. Caietele conţin în exclusivitate hîrtie de provenienţă italienească. Textele, atît cele de redacţie sud-slavă, cît şi cel românesc, sînt scrise cu caractere semiunciale, fără spaţii între cuvinte *(scriptio continua)*. Înălţimea textului este de circa 10—11,5 cm, iar lăţimea unui rînd de circa 6—7 cm. În ceea ce priveşte numărul rîndurilor scrise pe o pagină, constatăm că f. 1^{r}—35^{r} au 12 rînduri, f. 35^{v}—36^{r} cîte 13 rînduri, iar f. 36^{v}—38^{r} cîte 14 rînduri; paginile următoare au numărul de rînduri variind între 12 şi 16. Înălţimea rîndurilor (fără a lua în considerare majusculele care apar în titluri sau slovele care depăşesc rîndul) este de circa 3—4 mm.

Particularităţile grafiei (înălţimea, forma slovelor, ligaturile, plasarea în pagină a rîndurilor etc.) indică faptul că toate textele cuprinse în manuscris, atît cele slavone, cît şi cel românesc, au fost scrise de un singur scrib, care foloseşte cerneluri de culoare brun-deschis şi brun-închis (de cel puţin trei nuanţe, rezultate, probabil, din diluarea sau îngroşarea lichidului, pe măsura scrierii textului) şi chinovar pentru titluri, indicaţii tipiconale sau iniţiale. Unele iniţiale mari prezintă înfloriturі cu un desen asemănător în tot miscelaneul.

Pe filele 8^{v}, 9^{r}, 27^{v}, 42^{v}, 75^{v} şi 138^{r} se află cîteva însemnări ulterioare, scrise cu caractere chirilice semicursive, de o singură mînă, cu cerneală neagră, care nu ne ajută la datarea sau localizarea manuscrisului [25]. Dintr-o însemnare aflată pe versoul filei 27 rezultă că preotul în posesia căruia se afla volumul avea diferite afaceri cu persoane din localităţile Bucureşti şi Brăneşti. Manuscrisul se afla, după toate probabilităţile, într-una din mănăstirile din apropierea Bucureştiului, poate la mănăstirea Cernica sau Pasărea.

4. Am specificat în descrierea manuscrisului că în codice întîlnim numai hîrtie de provenienţă italiană; regăsim însă diferite sorturi fabricate la morile din Veneţia, din nordul şi sudul Italiei (vezi mai jos, p. 468). Se folosesc coli de format mediu, cu dimensiunile curente pentru hîrtia italiană: cca 0,29 × 0,43 m.

Cercetările de specialitate au dus la recunoaşterea unanimă a faptului că datarea cu ajutorul filigranelor reprezintă cel mai sigur criteriu în stabilirea vechimii textelor nedatate. Filigranele din manuscrisul nr. 494 sînt plasate sus, în colţul din stînga al filelor. Se pot întîlni următoarele tipuri:

I *Balanţa înscrisă în cerc, surmontată de stea* (caietele 3, 4, 5, 6, 7, 10, 12), vezi fig. 1.

II *Cerc cu stea şi bară transversală* (caietele 8 şi 9), vezi fig. 2.

III *Ancoră înscrisă în cerc, surmontată de stea* (caietul 14 şi ultimele, vezi f. 130, 137, 142, 143, 150 şi 151), vezi fig. 3.

IV *Săgeţi încrucişate* (caietul 15), vezi fig. 4.

V *Arbaleta înscrisă în cerc* (caietul 16), vezi fig. 5.

VI *Cap de bou* (caietul 17 şi următoarele, pînă la f. 130, unde apare tipul II), vezi fig. 6.

În afara acestor şase tipuri, pe f. 23, 58 şi 59 se întîlnesc alte tipuri, al căror decalc nu l-am putut face, datorită conturului lor foarte neclar şi particularităţilor hîrtiei.

---

[25] Textul însemnărilor în semicursivă nu este scris mai tîrziu de secolul al XVIII-lea (sînt consemnate ca monede costandele, care nu au avut o circulaţie ulterioară).

Toate tipurile de filigrane care se întîlnesc pe hîrtia manuscrisului au o mare circulație în secolele al XV-lea și al XVI-lea, unele dintre ele apar (dar în variante diferite) și după 1600. În cataloagele de filigrane pe care le-am putut consulta [26] nu am reușit să găsim variante identice [27] cu cele care apar în ms. sl. 494 (este cunoscut faptul că problema cea mai dificilă o constituie, în astfel de cazuri, restrîngerea intervalului posibil prin limitarea duratei de circulație a variantelor).

Datorită posibilității pe care am avut-o de a consulta *Repertoriul filigranelor din secolul al XVI-lea* [28], întocmit de Al. Mareș, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale, am putut ajunge la concluzii ferme în privința datei scrierii acestui manuscris.

Astfel, pentru tipul I, care se întîlnește pe hîrtie de proveniență venețiană sau sud-italiană, cu circulație intensă în secolele al XV-lea și al XVI-lea [29], am reușit să identificăm în catalogul lui Al. Mareș o variantă identică, datînd din anul 1545 (vezi fig. 7).

Tot în catalogul lui Al. Mareș am întîlnit o variantă identică pentru tipul IV (vezi fig. 8). Ea datează din anul 1545. De asemenea, o variantă identică avem, probabil [30], în cazul tipului V; aflată în *Repertoriul filigranelor din secolul al XVI-lea* al lui Al. Mareș, această variantă indică anul 1546—1549 (vezi fig. 9).

În ceea ce privește tipul II, care se întîlnește pe hîrtie provenind din nordul Italiei, variantele cercului cu diametru mare (și cu bară transversală) au circulație la sfîrșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a celui următor. O variantă similară (poate identică) se găsește în catalogul lui Briquet (planșa 3068, Brescia, 1543) [31].

Avînd în vedere că variante identice avem, cu certitudine, numai pentru tipurile I și IV, ambele din anul 1545, intervalul în care a fost scris manuscrisul nostru poate fi obținut din această dată, adăugînd

---

[26] C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, vol. I—II, Paris, 1907; Vsevolod Nikolaev, *Watermarks of the Ottoman Empire*, vol. I, Sofia, 1954; Georg Eineder, *The ancient paper-mills of the former Austro-Hungarian Empire and their watermarks*, în *Monumenta chartae papyriceae historiam illustrantia or Collection of works and documents illustrating the history of paper*, vol. VIII, Hilversum-Holland, MCMLX.

[27] Subliniem că înțelegem prin variante identice variantele provenind de pe o singură sită-suport, ceea ce dă o mai mare rigurozitate operației de confruntare a variantelor (ce are în vedere nu numai conturul filigranelor, ci și amplasarea lor pe formă). Vezi Al. Mareș, *Cîteva observații în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane*, în LR XXII (1973), nr. 4, p. 305—308; cf. C. M. Briquet, *op. cit.*, vol. I, p. 17, care consideră drept identice și variantele provenind de pe forme diferite, atunci cînd decalcurile figurilor coincid.

[28] Lucrarea se află în manuscris la Sectorul de gramatică și limbă literară al Institutului de lingvistică din București.

[29] Briquet (*op. cit.*, vol. I, p. 178), semnalează că acest tip a fost abandonat aproape total după 1550, cînd nu se mai întîlnește decît cu totul sporadic.

[30] Decalcul filigranului înfățișînd o arbaletă a fost greu de realizat, datorită faptului că conturul figurinei s-a imprimat slab în pasta groasă de hîrtie.

[31] Briquet, *op. cit.*, vol. I, p. 209—210; în decalcul nostru, a fost greu să stabilim la ce distanță se plasa bara transversală, datorită conturului puternic al vărgăturilor, vizibil imprimate în pasta de hîrtie.

și scăzînd 10 ani [32]. Rezultă deci că textul codicelui miscelaneu a fost scris într-un interval care nu depășește anii 1535—1555[33].

5. În lucrarea sa despre începuturile scrisului în limba română, P. P. Panaitescu opina că fragmentul românesc pe care-l identificase reprezintă o copie tîrzie a unei traduceri mai vechi care poate fi atribuită după limbă secolului al XVI-lea. Opinia lui P. P. Panaitescu s-ar putea menține numai în două cazuri:

a) Dacă caietele 7 și 8 sau măcar filele 34—36 (adică filele 7 din caietul 7 și 1 și 2 din caietul 8) ar fi adăugate ulterior în raport cu data la care s-au scris celelalte caiete din miscelaneu.

b) Dacă filele 34[r], r. 6—36[r] fuseseră albe la data cînd se încheiase copierea manuscrisului, astfel încît textul românesc s-a putut scrie la o dată tîrzie în raport cu textul slavon.

Vom examina pe rînd aceste două posibilități care ar putea infirma datarea textului românesc cuprins în ms. sl. 494, nu fără a menționa, în prealabil (vezi mai sus, p. 467), că atît textele slavone, cît și cel românesc sînt scrise de aceeași mînă, fapt care iese în evidență de la prima vedere și se confirmă la capătul unei cercetări amănunțite a caracteristicilor grafiei.

6. Avînd în vedere că pe filele 34, 35 și 36, pe care este scris textul românesc, nu se află filigrane, examenul hîrtiei (în afara comparării dimensiunilor filelor, aspectului, grosimii, culorii) se limitează la cercetarea caracteristicilor formei (distanța dintre căluși și vărgături, densitatea sitei). Examinînd mai atent hîrtia din caietele 7 și 8, am ajuns la concluzia că cele 6 file păstrate [34] din caietul 7 (pe f. 34[r–v], adică pe penultima filă a acestui caiet, începe textul românesc) au hîrtie identică (hîrtie italiană de proveniență venețiană sau sudică, cu filigranul reprezentînd tipul I)[35]. De asemenea, în caietul 8, cele 8 file păstrate au hîrtie identică, tăiată dintr-o singură coală (pe f. 35[r–v] și 36[r], deci pe primele două file ale caietului, este scris textul în limba română); este vorba de hîrtie provenind din nordul Italiei, cu filigranul de sub tipul II, care apare și în caietul următor.

Concluziile bazate pe analiza hîrtiei pot fi sprijinite și prin alte argumente. Vom observa, astfel, că textul slavon al *Apocalipsului lui Ioan Bogoslovul* care se găsește pe filele 17[r]—34[r], r. 5 (caietele 5—7) este scris de aceeași mînă și cu aceeași cerneală de la un cap la altul [36]. Este limpede, prin urmare, că textul românesc care începe

---

[32] Pentru a evita orice risc, întrucît avem a face cu un manuscris realizat pe hîrtie de proveniență străină, iar variantele identice ale filigranelor provin de la o singură formă, optăm pentru intervalul maxim de siguranță de ±10 ani; vezi N. P. Lichačev, *Paleografičeskoe značenie bumažnychŭ vodeanych znakovŭ*, Petersburg, 1899, vol. I, p. CLXXXVI; Vl. Mošin și Seid M. Traljič, *Vodeni znakovi XIII, XIV vijeka*. I, Zagreb, 1957, p. 16; Gebhard Blücher, *Posibilitățile de datare cu ajutorul filigranelor. — Un model-matematic*, în „Revista bibliotecilor", XXII (1969), nr. 10, p. 618; Al. Mareș, *art. cit.*, p. 307.

[33] În fișierul manuscriselor slave aflat la Biblioteca Academiei, codicele slavon, nr. 494 este socotit ca datînd din secolul al XVII-lea.

[34] Filele 1 și 8 din acest caiet lipsesc, după cum am arătat și mai sus, p. 466.

[35] Această hîrtie se regăsește și în alte caiete ale manuscrisului (vezi mai sus, p. 467).

[36] Aceeași cerneală se regăsește și în alte texte din codice (vezi f. 1[r]—34[r], 46[r]—68[r], 128[r]—156[v]).

pe f. 34[r], r. 6, în continuarea celui slavon, nu poate fi copiat pe o filă adăugată ulterior cu prilejul legării manuscrisului. Faptul că textul românesc de pe f. 34[r–v] este scris cu o cerneală diferită de cea cu care a fost redactat textul slavon de pe f. 17[r]—34[r], r. 5, nu dovedește contrarul, întrucît acest tip de cerneală se regăsește în manuscris [37]. Dealtfel, în manuscris se mai pot întîlni situații cînd cerneala diferă în textul scris pe o singură filă (vezi f. 68[r], 81[v] etc.). Același lucru se poate susține și în cazul caietului 8 : textul românesc de pe f. 35[r–v] și 36[r] (primele două file ale acestui caiet) este scris cu cerneală de culoare brun-deschis ; în continuare, pe f. 36[v] se găsește scris, cu aceeași cerneală de nuanță deschisă [38], textul slavon al *Întrebărilor sfîntului Vasilie și Grigorie Bogoslovul*, a cărui urmare se află în caietul următor.

Acestor argumente care infirmă categoric ipoteza adăugării ulterioare a hîrtiei pe care este scris textul românesc li se adaugă un altul, și anume faptul că în tot manuscrisul, din cauza transcrierii grăbite, cerneala s-a imprimat de pe recto pe verso-ul filelor și invers. Faptul că textul slavon de pe f. 33[v] s-a imprimat pe rectoul filei 34 (unde începe textul românesc) constituie o dovadă că filele 34—36, scrise în limba română, nu au putut fi adăugate în manuscris ulterior datei cînd s-a scris codicele.

7. Ipoteza că textul românesc a fost scris la o dată tîrzie, pe cele șase pagini și jumătate lăsate albe (f. 34[r], r. 6—36[r], la care se adaugă ultima filă a caietului 7, pierdută)[39] nu poate fi acceptată, pe de o parte, datorită identității scrierii din textul slavon și din cel românesc al manuscrisului și, în al doilea rînd, datorită faptului că cerneala din textul fragmentar românesc se regăsește în textul slavon, așa cum am arătat mai sus. Menționăm, de asemenea, că manuscrisul slavon nu are deloc spații albe, hîrtia a fost folosită cu multă economie ; diferitele texte se succedă unul după altul fără ca scribul să lase un spațiu între ele (nici chiar rînduri libere)[40], criteriul de demarcație constituindu-l semnele de final (+) sau folosirea, în unele cazuri, a chinovarului pentru titluri sau numai pentru inițialele cu care începe alt text. Ținînd seama de aceste considerente, este greu de presupus că manuscrisul putea avea,

---

[37] Vezi, de exemplu, f. 108[v]—122[r].

[38] Aceeași cerneală se regăsește și pe f. 81[v]—89[v].

[39] Deși, după cum am arătat mai sus (vezi p. 466), ultima filă a caietului 7 nu se păstrează, putem aprecia lungimea inițială a textului scris în limba română. Pe de o parte, se poate observa, comparînd versurile din ms. 494 și ms. 100, că în ms. 494 textul de pe f. 35[r] nu merge în continuarea celui de pe f. 34[v]. Pe de altă parte, lacuna din textul românesc cuprins în ms. sl. 494 (cf. pasajul subliniat din ms. 100) nu se explică printr-o omisiune a scribului, deoarece ultima filă a caietului 7 nu era albă. Această afirmație se bazează pe faptul că cerneala de pe fața recto, de culoare brun-închis, s-a imprimat pe f. 34[v] ; este vorba de aceeași cerneală cu care este scris textul românesc de pe f. 34[r–v]. Subliniem că este vorba de o cerneală diferită de cea de pe f. 35[r] (de culoare brun-deschis), deci este exclusă ipoteza că extensiunea inițială a textului românesc din ms. 494 era cea de astăzi. Faptul că fragmentul din codicele slavon 494 cuprindea, în forma inițială, încă o filă deci că extensiunea textului din acest manuscris și a celui din ms. 100 aflat la Cluj nu este aceeași, se poate explica, avînd în vedere că, în general, versiunea traducerii din ms. sl. 494 este mai amplă, după cum se poate observa la o confruntare a textelor.

[40] Singura „excepție" ar putea-o constitui f. 42[v], unde deși există un mic spațiu — de circa 6 rînduri — el se datorează, probabil, ștergerii textului slavon (din care, dealtfel, lipsește sfîrșitul), peste care se găsesc niște încercări de condei, scrise cu cerneală neagră, aparținînd aceluiași scrib care a făcut însemnările tîrzii (vezi p. 467).

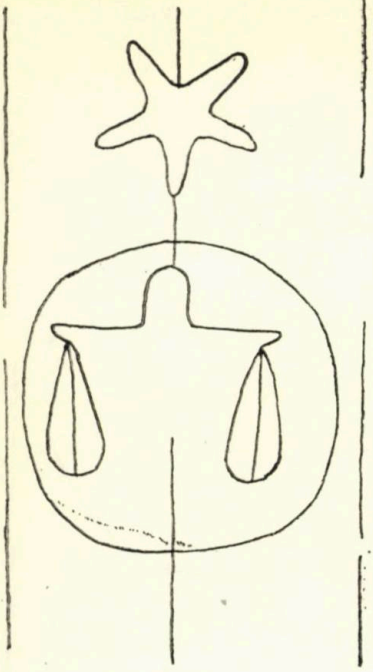

Fig. 1

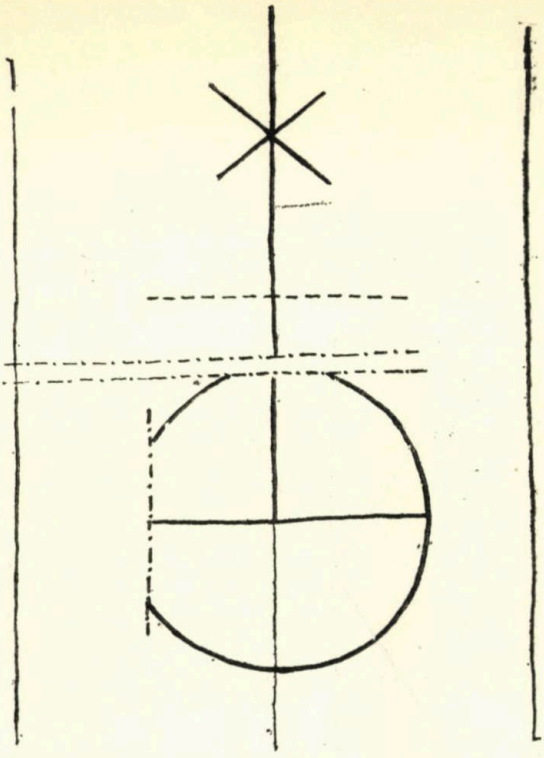

Fig. 2

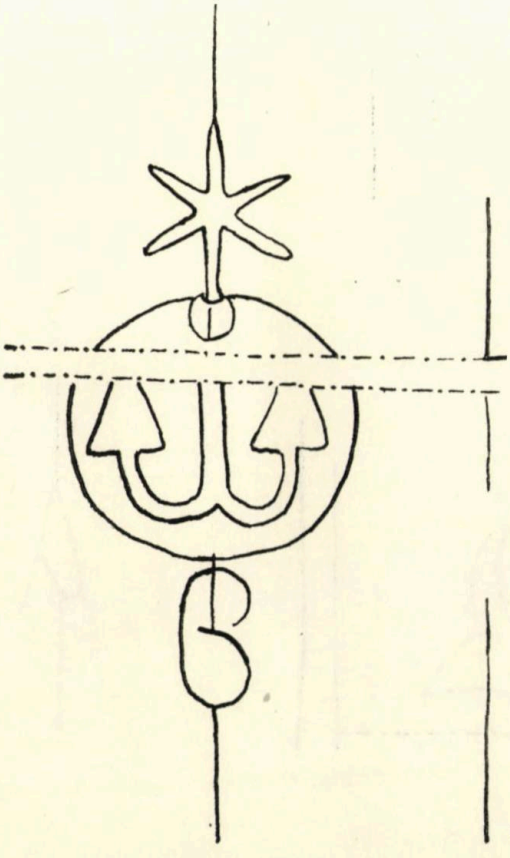

Fig. 3

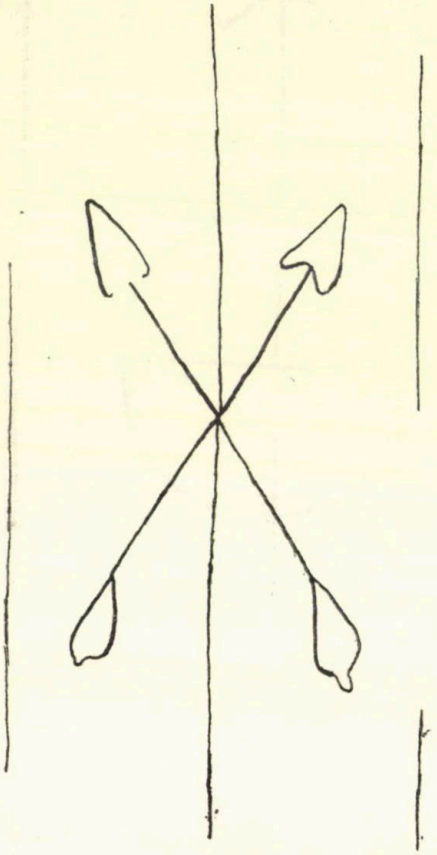

Fig. 4

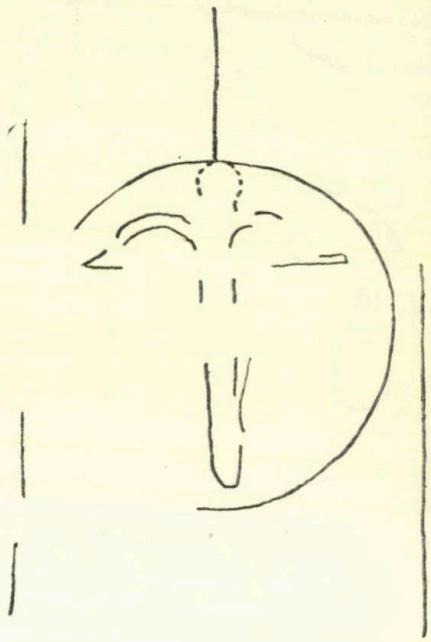

Fig. 5

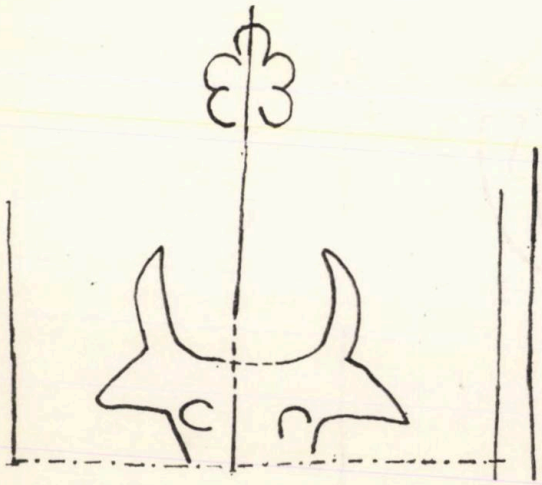

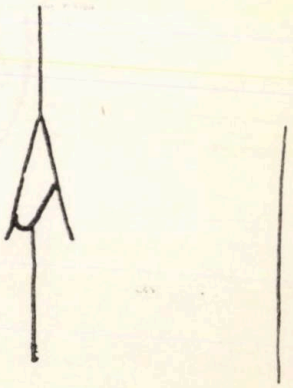

Fig. 6

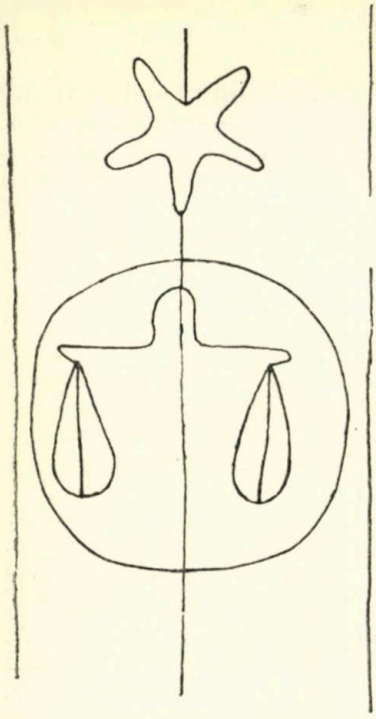

Fig. 7

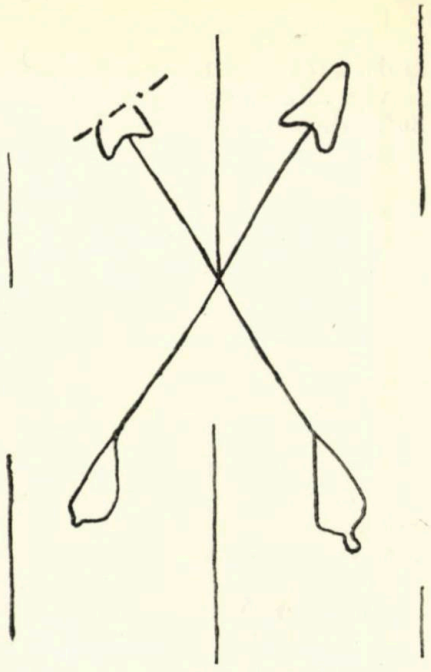

Fig. 8

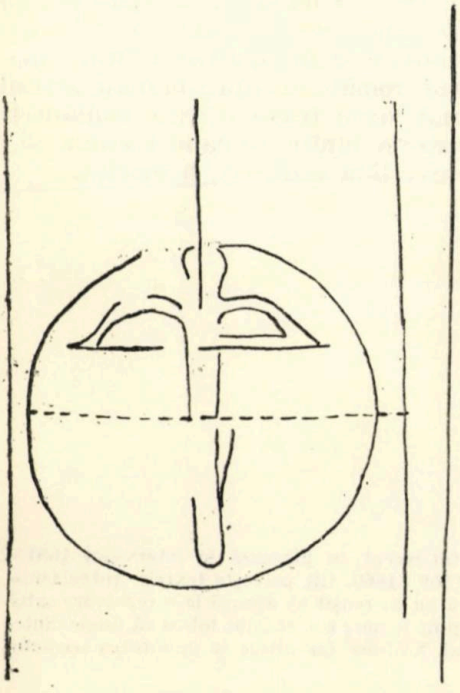

Fig. 9

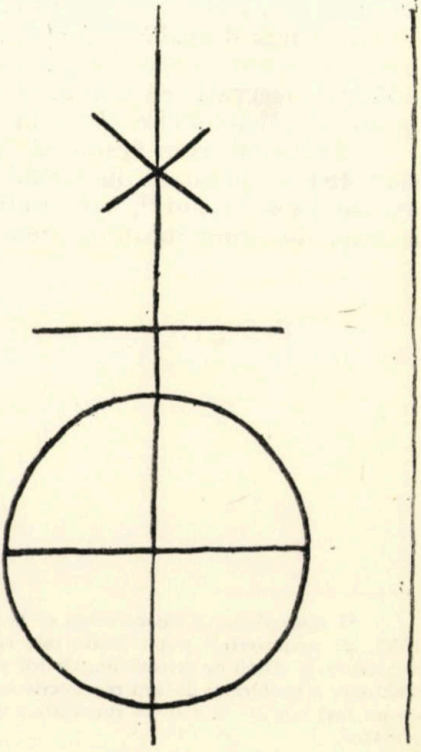

Fig. 10

la data terminării sale, aproape şapte pagini albe. Amintim aici că textul slavon al *Întrebărilor sfîntului Vasilie şi Grigorie Bogoslovul* începe pe f. 36^{v}, adică pe v e r s o-u l celei de-a doua file din caietul 8 (în continuarea textului românesc, care se sfîrşeşte pe ultimul rînd al feţei recto, şi cu a c e e a ş i c e r n e a l ă cu care este scris textul românesc de pe f. 35^{r-v} şi 36^{r}). Chiar dacă facem abstracţie de identitatea scrierii şi a cernelii, faptul este neobişnuit în alternativa că textul în limba română s-a scris ulterior, deoarece, dacă scribul ar fi lăsat albe ultimele file din caietul 7 şi primele din caietul următor, ar fi fost normal să înceapă textul slavon pe recto şi nu pe verso, aşa cum a procedat.

Avînd în vedere toate aceste elemente, ipoteza scrierii ulterioare a textului românesc în raport cu cel de redacţie sud-slavă se dovedeşte a nu fi întemeiată. Putem conchide, de aceea, că data la care au fost transcrise paginile în limba română nu poate depăşi perioada în care a avut loc copierea întregului miscelaneu slav (1535—1555).

8. În ceea ce priveşte provenienţa regională a textului, singurele indicaţii furnizate de contextul restrîns păstrat care pot fi luate în consideraţie pentru localizare, şi anume notarea lui *z* în *văzuiu* şi *zise* şi a lui *j* în *jun* (vezi mai sus, p. 464) trimit la un teritoriu lingvistic care cuprindea, în secolul al XVI-lea, Ţara Românească şi sud-estul Transilvaniei. P. P. Panaitescu atribuia textul pe care-l identificase Ţării Românești. Fără a elimina această posibilitate, cu atît mai mult cu cît circulaţia cărţii (vezi mai sus, p. 467) indică această arie, înclinăm să credem că textele cuprinse în miscelaneu sînt de provenienţă ardelenească sudică. Copierea unor texte avînd în majoritate, după cum s-a văzut, un caracter apocrif, se poate mai degrabă explica într-o regiune ca aceea a sudului Transilvaniei, unde autoritatea bisericii ortodoxe era mai slabă. La aceasta putem adăuga observaţia că volumele de format mic, in —8°, sînt, de cele mai multe ori, manuscrise scrise în Transilvania şi mult mai rar în Muntenia.

Încheind, vom spune că fragmentul românesc cupris în manuscrisul slav 494 se plasează în rîndul celor mai vechi texte literare româneşti ajunse pînă la noi [41], iar studiile de istoria limbii române trebuie să-i acorde, de acum înainte, atenţia pe care, fără îndoială, o merită.

---

[41] *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu, datat recent, se plasează în intervalul 1551—1553, iar manuscrisul popii Bratu este copiat în 1559—1560. Cît priveşte textele rotacizante, numeroasele studii de critică lingvistică şi filologică nu au reuşit să ajungă la o rezolvare satisfăcătoare a problemei datării manuscriselor ajunse pînă la noi; s-a stabilit totuşi că unele dintre ele au fost copiate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, iar altele la jumătatea secolului următor.

DIN NOU DESPRE INTERPRETAREA GRAFIEI CHIRILICE ROMÂNEȘTI

DE

N. A. URSU

În nr. 2/1976 al revistei „Limba română", sub titlul *Pe marginea interpretării normelor ortografice în recentele ediții a două vechi gramatici românești* (p. 197—204), Diomid Strungaru face unele aprecieri critice privitoare la felul în care am interpretat grafia chirilică a manuscrisului autograf al *Gramaticii rumânești* (1757) a lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, prima gramatică a limbii române, editată de subsemnatul în 1969, și cu privire la modul, pe drept cuvînt aspru, în care am recenzat, în „Limba română", nr. 1/1974, p. 83—86, noua ediție a *Gramaticii românești* (1822) a lui Constantin Diaconovici Loga, publicată în 1973 de către Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu. Articolul lui D. Strungaru mă obligă să revin asupra unor probleme privitoare la interpretarea grafiei chirilice românești, îndeosebi din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, de care m-am ocupat în repetate rînduri, și să aduc în discuție o serie de noi elemente care contribuie la elucidarea lor.

Faptul că scrierea chirilică românească nu avea, în unele cazuri, reguli ortografice bine stabilite, care să fi fost aplicate cu consecvență, este astăzi un loc comun. De aici nu putem însă conchide că, pe baza grafiei sutelor de manuscrise și tipărituri românești datînd din cele peste trei secole în care s-a scris cu alfabet chirilic, este imposibilă reconstituirea sistemului sau a sistemelor ortografice folosite în anumite epoci și regiuni, care să permită determinarea cît mai exactă a realității fonetice sau fonologice reprezentată de fiecare literă chirilică. Aceasta mi se pare sarcina primordială a filologilor și a lingviștilor care studiază textele vechi românești, căci istoria limbii române din secolul al XVI-lea încoace nu se poate face decît *interpretînd*, cu rigoarea științifică necesară, *grafia textelor respective*. Un sensibil progres s-a realizat în ultimul timp prin studiile valoroase privitoare la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești, datorate lui Andrei Avram [1], Ion Gheție și Al. Mareș [2], și prin edițiile critice bine întocmite ale unor texte românești din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

În mod firesc, interpretarea unor grafii chirilice folosite în textele românești din diferite epoci și regiuni a fost și va fi probabil multă vreme controversată. Esențial este ca participanții la discuțiile consacrate unor atare chestiuni și editorii textelor vechi românești să fie convinși de necesitatea și de posibilitatea elucidării problemelor respective și să le abordeze la nivelul științific corespunzător.

---

[1] Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, în SCL, XV, 1964, nr. 1—5, și extras.

[2] Ion Gheție și Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974.

Observațiile critice făcute de Diomid Strungaru în articolul menționat surprind prin lipsa lor de consistență. Deși i-au trecut prin mînă numeroase texte vechi românești, D. Strungaru nu a reușit — după cum vom vedea — să desprindă din ele unele idei mai generale privitoare la scrierea chirilică românească și să perceapă corespondența stabilită atunci între anumite grafii și realitatea lingvistică. Pe de altă parte, D. Strungaru nu cunoaște întreaga literatură referitoare la problemele pe care le ia în discuție. Așa cum a constatat altă dată și acad. Al. Rosetti, „atitudinea autorului față de problemele pe care nu le poate rezolva este caracteristică : le ignoră sau le bagatelizează" [3].

După cum se știe, la baza ortografiei românești actuale stă principiul fonematic sau fonologic, potrivit căruia scrierea redă pronunțarea comună, literară, notîndu-se numai variantele fundamentale ale fonemelor [4]. Același principiu se află însă și la baza scrierii chirilice românești. Faptul că alfabetul chirilic avea mai multe litere decît cel latin a permis în anumite cazuri ca o variantă fundamentală a unui fonem să poată avea două sau chiar trei notații diferite. Pe de altă parte, literele chirilice respective au putut să noteze și variante diferite ale aceluiași fonem, care pot fi întîlnite și astăzi în rostiri individuale sau în anumite graiuri regionale, dar pe care ortografia obișnuită actuală nu le poate consemna. Așadar, cînd ne propunem să *interpretăm* grafia chirilică a unui text românesc, ne asumăm sarcina de *a traduce* sistemul ortografic chirilic al epocii sau regiunii căreia aparține textul respectiv în sistemul ortografic actual. Pentru realizarea acestui lucru este necesară deci stabilirea prealabilă a sistemului ortografic chirilic al textului de care ne ocupăm, operație adeseori foarte dificilă, dar posibilă, deoarece inconsecvența cunoscută a scrierii chirilice românești nu a anulat totuși, nu a putut să anuleze cu totul caracterul ei sistematic. Printr-o astfel de *interpretare* a grafiei chirilice a unui text vechi obținem, fără îndoială, imaginea reală (sau cît mai aproape de realitate) a limbii textului respectiv. Dacă aceasta este apropiată uneori de limba (literară) actuală, faptul nu poate fi apreciat drept o greșeală a editorului, suspectat că ar fi „literarizat" sau modernizat limba acelui text. De ce să pornim de la prejudecata că limba română scrisă acum două, trei sute de ani avea neapărat aspect fonetic mult prea deosebit de cel actual și să întreținem această idee prin transliterația unor grafii chirilice?

Așa cum am demonstrat într-un studiu publicat în 1960 [5], pe care D. Strungaru îl ignoră, pentru stabilirea sistemului ortografiei chirilice românești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și pentru interpretarea lui sînt deosebit de prețioase recomandările ortografice și ortoepice din primele gramatici ale limbii române, începînd cu cea a lui D. Eustatievici Brașoveanul. Bineînțeles, normele de scriere și de pronunțare a unor litere chirilice pe care încercau să le codifice primii noștri autori de gramatici și de îndreptare ortografice erau în uz, fie și cu mare inconsecvență, cu zeci

---

[3] Acad. Al. Rosetti, *Despre* **u** *final în limba noastră veche*, în SCL, XIII, 1962, p. 546.

[4] Vezi și Mioara Avram, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, în LR, XXIV, 1975, nr. 4, p. 283.

[5] Vezi N. A. Ursu, *Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800*, în LR, IX, 1960, nr. 3, p. 33—46.

sau chiar cu sute de ani în urmă, dar nu au fost consemnate ca atare pînă atunci. Consider deci că pentru reconstituirea sistemului ortografic folosit în secolul al XVII-lea sau chiar în secolul al XVI-lea trebuie să pornim tot de la indicaţiile ortografice şi ortoepice din primele noastre gramatici, pe care să le confruntăm cu practica scrierii chirilice româneşti din fiecare etapă mai veche. Aceasta mi se pare una din căile cele mai sigure pentru interpretarea judicioasă a grafiei chirilice româneşti, cu condiţia ca indicaţiile ortografice şi ortoepice respective să fie înţelese şi interpretate corect.

D. Strungaru îmi reproşează că, editînd gramatica lui D. Eustatievici după principiul transcrierii interpretative, „au apărut, în efectuarea transcrierii, neconcordanţe remarcabile alături de erori neaşteptate, inconveniente care nu-şi au explicaţia decît în *interpretarea necorespunzătoare* [6] a normelor ortografice şi ortoepice" stabilite de autor în gramatica sa (p. 199). Înainte de a demonstra totala netemeinicie a acestei afirmaţii şi, totodată, modul incorect în care D. Strungaru a prezentat şi comentat unele fapte invocate în sprijinul ei, precizez că la stabilirea textului editat am avut în vedere, bineînţeles, în primul rînd indicaţiile ortografice şi ortoepice date de Eustatievici, pe care le-am confruntat cu indicaţiile similare ale contemporanilor săi şi cu grafia chirilică din numeroase alte texte româneşti de atunci, mai ales din Transilvania.

Principala obiecţie a lui D. Strungaru se referă la felul în care am interpretat slovele ѣ, ѧ şi ꙗ. Transcrierea lui ѣ prin *e*, în grafii ca асѣмине, гречѣще, дрѣпте, пъзѣще, чѣле ş. a., dar prin *ea* în grafia дѣка, i se pare „neinspirată" şi încearcă să demonstreze acest lucru prin invocarea celor spuse de Eustatievici în paragraful intitulat „Pentru fiinţa sau firea slovelor" (p. 12—15) [7]. Într-adevăr, Eustatievici menţionează pe ѣ, alături de ѧ şi ꙗ, în seria celor opt *glasnice* [= vocale] lungi: и, ѣ, ъ, ѡ, ы, оу, ѧ, ꙗ. Rezultă de aici că, în situaţiile menţionate mai sus, trebuia transcris *ea*, cum crede D. Strungaru? Mai departe, vorbind despre diftongi, Eustatievici pune din nou semnul egalităţii între „vocalele" ѣ, ѧ şi ꙗ („ѣй sau ѧй sau ꙗй", deci trei grafii prin care el notează *un singur diftong*). În seria diftongilor „aleşi", „cei ce din glasnice sînt încheiaţi, a să despărţi sau a să deşcheia nu pot, stînd întru puterea uniia glasnice", Eustatievici trece însă numai pe оу, ю, ѫ, ꙗ şi ѧ, nu şi pe ѣ. Excluderea lui ѣ dintre diftongi este repetată de Eustatievici şi în prozodie (p. 132), unde în seria *vocalelor* lungi sînt menţionate и, ѣ, ъ şi ѡ, iar în seria *diftongilor* lungi, оу, ы, ꙗ şi ѧ. Aşadar, este clar că autorul, ca ardelean, notează prin ѣ, sub accent, în poziţia *e*, ca în exemplele citate mai sus, un *e* deschis, cum este pronunţat şi astăzi în graiurile ardeleneşti. În alte poziţii însă, ca în бѹнътатѣ, кѹвинтѣзъ, дѣка, дрѣптъ, нѣмѹл ş. a., prin acelaşi ѣ Eustatievici notează un fonem şi mai deschis, apropiat de diftongul *ea* sau chiar identic cu el. Transcrierea diferită a lui ѣ în cele două situaţii (prin *e*, respectiv *ea*, în ortografia actuală) este deci pe deplin justificată, iar obiecţia lui D. Strungaru nu are nici un temei. Consideraţiile lui Eustatievici privitoare la *cantitatea* vocalelor româneşti nu pot

---

[6] Sublinierea autorului.

[7] Citatele din gramatica lui D. Eustatievici Braşoveanul se dau după textul editat.

fi luate în sens strict, cum face D. Strungaru (p. 204), căci autorul încearcă în cazurile respective să aplice românei reguli luate din prozodia latină avută ca model.

Să vedem acum ce spun şi alte gramatici şi îndreptare ortografice din acea epocă despre scrierea şi pronunţarea lui ѣ. În *Gramatica rumâneasc*ă a lui Macarie, din 1772, ѣ este trecut în seria diftongilor [8], alături de оу, ѧ, ю, ѫ şi ꙗ, dar folosirea acestei slove în manuscrisul lui nu diferă prin nimic de cea din manuscrisul lui Eustatievici. Probabil că şi pronunţarea ei era identică cu cea rezultată din gramatica dascălului braşovean. După cît se pare, Macarie era originar din Muntenia sau din sudul Transilvaniei.

În *Ortográfie sau scrisoare dreaptă*, Viena, 1784, p. 12, în paragraful care stabileşte folosirea *oxiei* [= accentului ascuţit], autorul necunoscut propune ca cele două valori fonologice ale lui ѣ să fie deosebite prin accent. El recomandă astfel să nu se pună accent „pe ѣ, cîndu-i de fire lung, ca să să deschilinească de ѣ́, ascuţit [= accentuat]. Î[ntru] p[ildă], мѣрѣцѣ, fără semn ascuţitori, este în modru arătători [= indicativ], în faţa a treia, iară съ мѣрѣ́скъ, cu semn ascuţitori, este în modru împreunători [= conjunctiv]. Aşişderea ѧ́ ascuţit stă în modru împreunători, şi ѧ de fire lung în modru sau arătători, sau poruncitori [= imperativ]. Î. p., фѣгъдѫмѣ, съ фѣгъдѫ́скъ. Unde ѣ́ şi ѧ́ ascuţite cu gura mai deşchisă să zic decît cînd nu-s însemnate".

În *Lecţione, adecă cuvîntare scoasă de la întăie parte a gramaticii*, Iaşi, 1789, p. 8, vorbind despre „slovile cele ce să tîmplă mai mult schimbătoare", autorul (Toader Şcoleri?) face următoarea observaţie : „Şi mai întăi vom zice pentru ѣ, căci acesta-i cel mare chizmaş scrisorii noastre, căci fără nici o treabă scriitorii îl pun şi scot pi ѥ şi pi ѧ din multe locuri, dar de obşte să ştiţi că ѣ nu-i nici de o treabă în scrisorile noastre şi să-l daţ afară, ca şi pe ы, şi să puneţ ѥ şi ѧ la locul lor, şi veţ fi odihniţi".

Edificatoare este şi observaţia braşoveanului Radu Tempea, care în a sa *Gramatică românească*, Sibiu, 1797, p. 199, arată că „slova ѣ să răspunde în duo chipuri : *a*) cînd să află în mijlocul cuvîntului, să răspunde ca ѣ, adecă лѣцѣ, мѣрѣ, пѣлѣ ; *b*) iară cînd stă la sfîrşitul cuvîntului, să răspunde ca ꙗ, adecă мнитѣ, причєперѣ, чѣстѣ".

În sfîrşit, citez şi precizările lui Samuil Micu din prefaţa la *Acatist sau carte cu multe rugăciuni*, Sibiu, 1801, deosebit de preţioase pentru corespondenţa pe care o stabileşte el între grafiile cu litere latine şi grafiile chirilice : „Cînd după *e* urmează altă silabă cu *e*, atunci cel dintîi, de este lung, să zice ca ѣ, ꙗ, ѧ. V. g., *éste*, ꙗстє ; muére, мѣꙗрє ; *vedére*, вєдѣрє ; *mérgere*, мѣрцєрє ; *méstec*, мѣстєк, etc." (p. X). „*Este, esti* să scrie ori *este*, ori *eshte*, cum cui place. V. g., *milueste*, sau *milueshte*, милѣꙗцѣ ; *omeneste*, sau *omeneshte*, омєнѣцѣ ; *numesti*, sau *numeshti*, нѫмєцѝ, etc." (p. XII).

Nu mai consider necesar să amintesc aici şi observaţiile asemănătoare ale autorilor de gramatici şi tratate ortografice din primele decenii ale secolului al XIX-lea : Ion Budai-Deleanu, C. Diaconovici Loga, N. Maniu Montan, pe care le-am reprodus în studiul din 1960 menţionat mai sus. Voi pomeni doar următoarea precizare a lui Ioan Corneli, aflată în-

[8] Ms. rom. *102* de la Biblioteca Academiei R. S. România, f. 3r.

tr-o disertație în limba latină, de prin 1815, referitoare la scrierea chirilică românească [9], pe care nu am cunoscut-o în 1960 : „ѣ = *eá* vel *è*".

Prin urmare, cele afirmate în mod cît se poate de limpede de către autorii primelor noastre gramatici și alternanța ѣ, în poziția *e*, cu є, întîlnită în numeroase texte contemporane și mai vechi, care este un fapt semnificativ pentru stabilirea valorilor fonologice ale lui ѣ, arată că slova aceasta reprezenta atît un (*i̯*)*e* deschis, cît și un *e̯a*, valori pe care în ortografia obișnuită actuală nu le putem nota decît cu *e*, respectiv *ea*. Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu pot vedea acum că nu „pentru a extinde spațiul dezbaterii" le-am arătat *cum trebuia* interpretată slova ѣ în gramatica lui Loga, ci pentru a se convinge că au săvîrșit *greșeli inadmisibile* în „stabilirea" textului editat. De altfel, „deslușirea" editorilor că au transcris peste tot pe ѣ prin *ea*, pentru că i-a interesat „și limba literară scrisă de atunci" (pronunțarea ei fiind „o altă problemă") este într-adevăr „suficientă" [10]. La rîndul său, D. Strungaru poate constata că transcrierea lui ѣ în ediția gramaticii lui Eustatievici „mi-a dat întrucîtva de gîndit" (p. 199).

„Nu sînt de acord cu N. A. Ursu — declară mai departe D. Strungaru — nici atunci cînd transcrie celelalte două slove, aproximativ omofone, ѧ și ꙗ, altfel decît prin *ia*, pentru că și de astă dată se neglijează valoarea fonetică atribuită de autor acestor grafeme. Eustatievici consideră că ѧ se pronunță « precum ꙗ », iar despre acesta din urmă precizează că este constituit « din ije și az », adică *i̯* + *a*, deci diftongul *ia*" (p. 200). D. Strungaru nu citează însă întreaga precizare a lui Eustatievici, ignorînd tocmai partea esențială a frazei, indicația autorului privitoare la *pronunțarea* slovei respective : „și să citește sau prin scurtarea cea purcezătoare din ceriul gurii, sau prin lărgimea gurii" (p. 14). Așadar, Eustatievici indică în mod clar pentru ꙗ (și ѧ) două pronunțări : *i̯e* („prin scurtarea cea purcezătoare din ceriul gurii") și *i̯a* („prin lărgimea gurii"). D. Strungaru ignoră de asemenea faptul că Eustatievici enumeră slovele ꙗ și ѧ atît în seria celor opt *vocale* lungi (p. 13), cît și în seria celor cinci *diftongi* „aleși" (p. 14), așa cum am văzut mai sus. Acesta este încă un indiciu că el avea în vedere dubla lor pronunțare, curentă de altfel în epoca lui și mult mai devreme.

În spiritul recomandărilor ortoepice ale lui Eustatievici, grafii ca воѧще, рънд8ѧще, м8ѧре, тъѧре ș.a. au fost deci transcrise de mine *voiește*, *rînduiește*, *muiere*, *tăiere*, nu *voiaște*, *rînduiaște*, *muiare*, *tăiare*, în timp ce grafii ca ꙗръ, ꙗрнъ, ѱнкеѧт, тъѧт au fost transcrise *iară*, *iarnă*, *încheiat*, *tăiat*. La Eustatievici apar însă și grafii ca м8ере, рънд8елїй ș.a. Alternanța grafică ѧ/є este și în acest caz semnificativă pentru interpretarea lui ѧ, căci є la început de silabă precedată de vocală sau la început de cuvînt se pronunța și atunci, cum ne încredințează Radu Tempea, tot *i̯e* : „ca їє să răspunde cînd merge înaintea ei o slovă singură glasnică [= vocală], sau cînd stă între duo glasnice, sau la începutul cuvintelor românești, adecă во́є, пло́є, к8́є, тр8фїєй, съръчїєй" [11]. Grafii ca ꙗле (sau ѧле) ori ꙗсте (sau

---

[9] Ms. rom. *470* (fost *102*, fondul Oradea) de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România.

[10] Vezi Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, *În legătură cu ediția* **Gramaticii românești** *a lui Constantin Diaconovici Loga*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 452–453.

[11] Radu Tempea, *Gramatică românească*, Sibiu, 1797, p. 199–200.

ѧсте), pronunţate atunci, ca şi astăzi, *ţele*, *ţeste*, se transcriu în ortografia actuală *ele*, *este*, după cum grafiile богъцѣѧ, пѣстѣѧ, съръчѣѧ ş. a., pronunţate atunci, ca şi astăzi, *bogăţiia*, *pustiia*, *sărăciia*, se pot transcrie *bogăţia*, *pustia*, *sărăcia*, căci numai astfel este posibil în ortografia obişnuită actuală, fără ca prin aceasta să falsificăm realitatea fonetică sau fonologică reprezentată de grafiile respective.

După cum am văzut, cu slovele ѣ, ѧ şi ꙗ erau notate aceleaşi realităţi fonologice : vocala *e* şi diftongul *ţa* (*ţa*). Folosirea lor cu aceste valori prezintă însă o foarte mare inconsecvenţă. Referindu-se la această stare de lucruri, Toader Şcoleri (?), în a sa *Lecţione*, Iaşi, 1789, face următoarea recomandare : „cînd scrii, păzeşte plecările [= declinările] de nume şi timpurile de vorbe [= verbe], de nu pune o slovă în locul de alta, căci în multe locuri scriitorii schimbă, fiind diprinşi cu ortografie slovenească, şi strîcă limba moldovenească ; căci fiind multe slove răspunzătoare [= vocale], sînt multe că [= decît] în limba noastră, merg una pentru alta, şi de nevoie să face greşală, silindu-să a scrie cu toate" (p. 5). Şi mai departe : „scrieţi după cum vorbiţi, că este bine" (p. 9). Menţinerea în alfabetul chirilic românesc a acestor trei slove cu care sînt notate doar două foneme, ca şi menţinerea unor grafii duble pentru notarea altor foneme (ї şi и, о şi ѡ, ѕ şi оу), a determinat încercarea de a se stabili, încă din secolul al XVI-lea, norme ortografice care prevăd locul unde să se folosească fiecare dintre ele în diferite situaţii. Aceste norme ortografice, din care se desprind uneori şi indicaţii preţioase privitoare la pronunţarea slovelor respective, sînt menţionate abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în primele gramatici şi îndreptare ortografice româneşti. Voi cita aici numai pe cele care privesc folosirea slovelor ѣ, ѧ şi ꙗ. Astfel, Eustatievici arată că „ѣ, ѧ întru începutul cuvintelor nu să scrie, dar ꙗ pururea întru început" (p. 16). În *Ortográfie sau scrisoare dreaptă*, Viena, 1784, se recomandă de asemenea ca „ꙗ cu ѧ să nu să schimbe, pentru că ꙗ numai la începutul cuvîntului să pune, unde ѧ nici odinioară nu să află, ci numai în mijloc sau în sfîrşit. Aşa dară n-ar fi bine scris ѧрнъ, ѧскъ, în loc de ꙗрнъ, ꙗскъ, sau тъѣрѣ, мѣѣрѣ în loc de тъѧрѣ, мѣѧрѣ. ѧ cu ѣ să nu să amestece, măcar că nici una nici alta nu poate sta la începutul cuvîntului, pentru că ѣ să pune numai după slovă împreunăsunătoare [= consoană], iară ѧ după singurăsunătoare [= vocală]. Aşa dară n-ar fi bine să scrii цинѧрѣ, пїѣрдѣрѣ, în loc de цинѣрѣ, пїѧрдѣрѣ ş. c. l." (p. 5—6). Indicaţii asemănătoare dă şi Toader Şcoleri (?) în *Lecţione*, p. 3—4. În gramatica sa, Radu Tempea arată că „ꙗ sună tot ca ѧ" şi precizează, ca şi înaintaşii săi, că ꙗ „totdeauna să pune la începutul cuvîntului, iar la mijloc niciodată", iar ѧ se pune la mijlocul şi la sfîrşitul cuvîntului [12]. Recomandările de această natură din gramaticile de la începutul secolului al XIX-lea le-am citat în articolul din 1960. Aici adaug doar faptul că Ioan Corneli, în disertaţia menţionată, indică pronunţarea „*ja*" pentru ꙗ şi „*ja* vel *jè*" pentru ѧ.

În lumina celor arătate mai sus şi a datelor pe care ni le oferă unele manuscrise şi tipărituri din epocă, să vedem dacă transcrierea *este* a grafiei ꙗсте din manuscrisul lui Eustatievici constituie într-adevăr o

[12] *Ibidem*, p. 197—199.

eroare, cum susţine D. Strungaru (p. 200 şi 203). Încă din secolul al XVI-lea, forma de indicativ prezent, pers. 3. sg., a verbului *a fi* apare scrisă atît ꙗсте, cît şi ѧсте, în timp ce pentru pers. 2 sg. este folosită consecvent grafia ещи. Opoziţia ꙗ, ѧ—е în grafia celor două forme nu indică însă, ca într-un stadiu mai vechi al limbii române, opoziţia dintre diftongul *i̯a* (*e̯a*) şi vocala *e*, ci două variante puţin deosebite ale aceluiaşi fonem *e*, ca şi în cazul formelor de pers. 3 sg. masc. şi pers. 3 pl. fem. ale pronumelui personal, scrise atunci, prin tradiţie grafică, ел, dar ѧле (ꙗле). În ortografia actuală scriem formele respective *este*, *eşti* şi *el*, *ele*, dar pronunţăm pe *este* şi *ele*, cu *e-* în poziţia *e*, puţin mai deschis decît pe *eşti* şi *el*. Alternanţa grafică ꙗсте(ѧсте) / есте, care apare sporadic încă din secolul al XVI-lea, este şi în acest caz semnificativă. În cursul secolului al XVIII-lea, cînd tradiţia grafică începe să slăbească, grafia есте se întîlneşte destul de des. Recomandarea din *Lecţione*, Iaşi, 1789, ca „cel ce va vre să scrie drept, să puie есте, dar nu ꙗсте, că-i zicire streină, şi ешн, dar nu ꙗшн, că măcar de se şi găsăsc tipărite, dar acee vine din pricina izvodului tipariului, iar nu după vorbire" (p. 9), nu poate fi interpretată drept o propunere a autorului de a se respecta în scris „fonetismul regional propriu graiului din Moldova", cum crede D. Strungaru (p. 200). În numeroase texte româneşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, atît din Moldova şi Transilvania, cît şi din Muntenia, se întîlneşte frecvent grafia есте, alternînd uneori pe aceeaşi pagină sau chiar pe acelaşi rînd cu ꙗсте sau ѧсте. Astfel, într-o copie din 1772 a traducerii *Întîmplărilor lui Telemah*, datorată unui moldovean, dominantă este grafia есте [13], nu ꙗсте [14]. Tot aici apar şi grafii ca мѹере (f. 3ʳ, 3ᵛ, 4ʳ, 23ʳ, 25ᵛ), мели (f. 28ᵛ), нъдъждѹеще (f. 32ᵛ). Într-o copie din 1786 a traducerii intitulate *Zăbava fandasiei*, făcută tot în Moldova, grafia есте [15] alternează cu ꙗсте [16]. Mihail Strelbiţchi, în *De ale casei voarbe rusăşti şi moldoveneşti*, Iaşi, 1789, scrie numai есте. Tot numai есте scrie şi Radu Tempea, în gramatica sa din 1797. Într-o copie munteană din 1789 a traducerii, de asemenea munteneşti, a *Erotocritului*, mai frecventă este grafia есте [17], nu ꙗсте [18]. Semnificativă pentru discuţia de faţă, deşi nostimă în felul ei, mi se pare încercarea lui Macarie de a pune ordine în cele trei grafii ale lui *este*, stabilind în gramatica sa din 1772 că „ꙗсте, cu ꙗ, să scrie la partea bărbătească, adecă *omul* ꙗсте, *domnul* ꙗсте şi celelalte. Iară есте, cu е, să scrie la demíjlocnicul neam [= genul neutru], adecă есте *lemnul*, есте *sufletul*. Iară ѧсте, cu ѧ, să scrie numai la partea cea femeiască, adecă ѧсте *doamna*, ѧсте *fecioara* şi celelalte, precum s-au arătat şi mai sus" [19]. Aşa stînd lucrurile în vremea lui Eustatievici, grafia ꙗсте din manuscrisul său, deşi folosită cu consecvenţă, nu poate fi transcrisă decît

---

[13] Vezi ms. rom. *342* de la Biblioteca Academiei R. S. România, f. 3ᵛ, 4ʳ, 18ᵛ, 19ᵛ, 20ʳ, 21ʳ, 21ᵛ, 22ᵛ, 23ʳ, 27ᵛ, 28ʳ, 32ʳ, 32ᵛ, 34ʳ ş. a.

[14] *Ibidem*, f. 5ʳ, 12ʳ, 22ᵛ, 24ʳ, 32ʳ ş.a.

[15] Vezi ms. rom. *50* de la Biblioteca Academiei R. S. România, f. 9ʳ, 10ᵛ, 29ʳ, 34ʳ, 66ʳ, 71ʳ ş.a.

[16] *Ibidem*, f. 29ᵛ, 36ᵛ, 66ʳ, 78ʳ, 80ᵛ ş.a.

[17] Vezi ms. rom. *1319* de la Biblioteca Academiei R. S. România, f. 29ᵛ, 30ᵛ, 31ʳ, 31ᵛ, 32ʳ, 37ᵛ, 39ʳ, 40ʳ, 47ʳ, 49ʳ ş. a.

[18] *Ibidem*, f. 30ᵛ, 32ʳ, 37ᵛ, 40ʳ ş.a.

[19] Ms. rom. *102* de la Biblioteca Academiei R. S. România, f. 122ʳ.

este. Observaţiile „instructive" ale Marianei Combiescu [20], la care trimite D. Strungaru, privesc de fapt alte situaţii în care ꙗ sau ѧ reprezintă diftongul *i̯a* (*e̯a*) în textele munteneşti.

Reproşîndu-mi în continuare „aceeaşi tendinţă de literarizare, nejustificată însă în transcrierea interpretativă a grafiei chirilice" (p. 201), D. Strungaru crede că am transcris în mod eronat grafia фїюл din manuscrisul lui Eustatievici prin *fiul*, nu prin *fiiul*. De asemenea, nu este de acord cu faptul că am combătut transcrierea unor grafii ca ажѹто́рю̆, арътъто́рю̆, черю̆, фѣлю̆, векю̆ ş.a. prin *ajutoriu*, *arătătoriu*, *ceriu*, *feliu*, *vechiu*, în noua ediţie a gramaticii lui Loga. Lucrurile sînt însă puţin mai complicate şi stau cu totul altfel decît le prezintă D. Strungaru. Slova ю, alcătuită „din ije şi on sau uc, după citire", cum spune Eustatievici (p. 14), reprezintă în mod obişnuit *diftongii i̯u* şi *i̯o* numai cînd se află la începutul şi în mijlocul cuvintelor (юте, юбїт, граюл, ръзбоюл фѹюрѹл ş. a.). În poziţie finală, de obicei avînd deasupra aşa-zisul apostrof sau scurtătoare (˘), ю̆ marchează doar caracterul muiat sau muiat-rotunjit al sunetului precedent, ca în grafiile авѹю̆, алаю̆, черю̆, фѣлю̆, граю̆, мѹриторю̆, олою̆, почю, спѹю̆, трекъторю̆, векю̆, вою̆ ş.a. Aşadar, transcrierea slovei ю prin *iu* (sau *io*), indiferent de poziţia în care se află în cuvînt, este, în mod evident, cu totul nerecomandabilă, căci printr-o asemenea transliteraţie falsificăm, ca şi prin alte transliteraţii, realitatea fonetică şi fonologică diferită reprezentată de grafiile respective. Nu putem ignora nici faptul că folosirea consecventă a lui ю final se datoreşte în mare măsură tradiţiei grafice. Este greu de admis că, din secolul al XVI-lea pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, grafia aproape generală cu -ю̆ reprezintă în toate cazurile timbrul palatal şi labial al sunetului precedent. După toate probabilităţile, -ю̆ nota, încă din secolul al XVII-lea, doar timbrul palatal, căci segmentul -*u̯*, din -*i̯u̯*, a trebuit să urmeze aceeaşi cale a dispariţiei lui -*u*, în limba română literară. Apariţia sporadică, încă din secolul al XVI-lea, a unor grafii ca грай, рай, спѹй, трай, цѧй, вой [vb.] ş.a., alături de grafiile obişnuite черю̆, граю̆, спѹю̆, траю̆, цѧю̆, вою̆ etc., dovedeşte că -ю̆ începuse să noteze numai caracterul muiat, nu şi rotunjit, al sunetului precedent. Primul text, cunoscut de mine, în care cuvinte şi forme ca cele citate mai sus nu au niciodată -ю̆, ci numai -й, este manuscrisul gramaticii lui Eustatievici. Dascălul braşovean scrie consecvent грай, гръиторй [sg.], фѣлй, ѧнтъй, сѹй, пѹй, оуниторй [sg.], вой [vb.] etc., fapt care indică pronunţarea cu -*i̯* a cuvintelor şi formelor respective, ca şi în pluralele къдерй, фѣлюрй, нѣмѹрй ş.a. Recomandarea lui C. Diaconovici Loga [21] de a folosi -ю̆ la singular (кълъто́рю̆) şi -й la plural (кълъторй) reprezintă uzul grafic general în epocă şi are un caracter *pur formal*, ca şi recomandarea de pînă în 1953 de a se scrie *ochiu* [sg.] şi *ochi* [pl.] sau *voiu* [vb.] şi *voi* [pron.], deşi se pronunţau în ambele situaţii *ochi̯*, respectiv *voi̯*.

În aceeaşi prefaţă a *Acatistului* de la 1801, citată mai sus, Samuil Micu se referă şi la caracterul semivocalic, la rostirea abia perceptibilă a lui -*i* şi -*u* în situaţia care ne interesează aici : „*i* şi *u*, în sfîrşitul cuvîntului care nu este numai de o silabă, abia să aude ceva, de nu este însemnat

---

[20] Vezi LR, XIX, 1970, nr. 5, p. 487.

[21] În *Ortografia sau dreapta scrisoare*, Buda, 1818, p. 15.

cu accent. V. g. *Oámeni búni fáceti mári lúcruri*, ѡамєнй бꙋнй фачєцй марй лꙋкрꙋрй. *M'au adusu se moriu*, маꙋ адꙋсꙋ съ морю̆, etc." (p. XIV).

Avînd în vedere cele expuse mai sus, consider că transcrierea în ortografia actuală a unor grafii ca ажꙋторю̆, арътъторю̆, черю̆, фѣлю ș.a. prin *ajutori*, *arătători*, *ceri*, *feli*, pronunțate cu *-i̯*, indică incomparabil mai bine realitatea fonetică reprezentată de ele decît grafiile transliterate *ajutoriu*, *arătătoriu*, *ceriu*, *feliu*, care în general se citesc eronat, cu *-i̯u*, deci cu o silabă în plus. De altfel, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea încep să apară grafii în care slovele ю̆ și й nu mai sînt notate la sfîrșitul unor cuvinte terminate în *-tor*. De exemplu, în ms. rom. *342* de la Biblioteca Academiei R. S. România, menționat mai sus, forma nearticulată de singular a unor atare cuvinte este scrisă аꙋꙋтоᵖ (f. 17ᵛ), юбїтоᵖ (f. 20ᵛ, 22ᵛ), датоᵖ (f. 34ʳ), родїтоᵖ (f. 30ʳ), стъпънїтоᵖ (f. 20ᵛ) ș.a., ca și тꙋтꙋроᵖ (f. 21ᵛ), în timp ce forma articulată a acelorași cuvinte este scrisă cu ю : стъпънїторюл (f. 22ᵛ), бїрꙋїторюл (f. 27ʳ), въньторюл (f. 31ᵛ). Faptul că în grafiile menționate р final este suprascris nu presupune în mod neapărat prezența lîngă el a lui ю̆ sau й, potrivit teoriei lui D. Strungaru, deoarece pe aceleași pagini formele de plural corespunzătoare sînt scrise негꙋсторй (f. 21ᵛ), стъпънїторй (p. 20ᵛ), въслїторй (f. 23ʳ) ș.a. Grafii asemănătoare fără ю̆ sau й după р final suprascris apar sporadic și în manuscrisul gramaticii lui Eustatievici : некꙋноскъто͠р (f. 79ʳ), слꙋжито͠р (f. 80ᵛ), ca și алто͠р (f. 19ᵛ), кꙋвинтелѡ͠р (f. 10ʳ, 10ᵛ, 13ᵛ), тꙋтꙋрѡ͠р (f. 79ʳ, 82ᵛ) ș.a.

În ceea ce privește transcrierea *fiul* a grafiei фїюл din textul lui Eustatievici, observ mai întîi că menținerea grafiei respective pînă în prima jumătate a secolului trecut se datorește, ca și în cazul lui ꙗсте, tradiției grafice. Forma nearticulată de singular a acestui cuvînt este scrisă фїю̆, dar sporadic, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, apare și grafia фїй [sg.], care indică, probabil, o pronunțare arhaică și regională. Pronunțarea *fiu̯* a grafiei фїю̆ trebuie să fie mult mai veche decît prima jumătate a secolului trecut, cînd începe să se folosească în textele chirilice și grafia фїꙋ, deoarece nu putea să reziste multă vreme în limbă, într-un cuvînt ca acesta, omofonia formei de singular (*fii̯* sau *fii̯u̯*) cu cea de plural (*fii̯*). În manuscrisul lui Eustatievici, forma de singular nearticulată este scrisă фїꙋ, nu фїю̆ („pre cine adeverezi a fi фїꙋ după dar dumnezeiesc", f. 82ᵛ). În virtutea acestui fapt, ca și a celor arătate mai sus, am considerat că grafia фїюл din textul lui Eustatievici poate fi transcrisă *fiul*, nu *fiiul*.

O categorie de texte vechi românești care prezintă o deosebită importanță ca elemente de comparație pentru interpretarea anumitor grafii chirilice, dar cărora nu li s-a acordat pînă acum atenția cuvenită din acest punct de vedere, sînt scrierile cu litere latine, mai ales din secolul al XVII-lea, datorate în primul rînd unor cărturari români din Transilvania și Banat convertiți la calvinism, însă și altor cărturari români sau străini. În general, ortografia lor este cea maghiară. Pregătind un studiu consacrat acestor texte, în care urma să compare limba lor cu cea a textelor traduse din slavonește și grafia lor cu cea chirilică, N. Drăganu își anunța convingerea că „din punct de vedere grafic și fonologic se va putea fixa în el, într-o formă aproape definitivă, valoarea slovelor chirilice întrebuin-

ţate pentru a scrie limba română din sec. XVI şi XVII" [22]. Spre deosebire de grafia tradiţională a textelor chirilice, ale cărei norme ortografice au început la un moment dat, în anumite situaţii, să nu mai corespundă realităţii fonetice sau fonologice pe care o reprezentaseră iniţial, grafia textelor româneşti scrise în alfabet latin, cu ortografie maghiară sau amestecată (maghiară, germană, polonă, italiană), consemnează, în limita posibilităţilor oferite de sistemul ortografic respectiv, pronunţarea literară sau dialectală din epoca şi regiunea cărora le aparţine un atare text. Firește, nu toate problemele controversate privitoare la interpretarea grafiei chirilice româneşti se pot soluţiona în lumina datelor oferite de textele din aceeaşi epocă scrise cu litere latine. Aşa cum s-a mai observat, în unele cazuri nu ne putem pronunţa pe baza lor, de exemplu, „asupra rostirii dure sau moi a consoanelor *ş, j* (cînd sînt urmate de *e, i*), *s, dz, z, ţ, r* şi a labialelor" [23], după cum nu putem uşor deosebi în ele un *ă* de *î*. În alte cazuri însă, grafiile cu litere latine din aceste texte sînt mărturii extrem de preţioase şi de necontestat ale adevăratei pronunţări a limbii române în epoca şi regiunea respectivă. Voi cita în continuare o serie de cuvinte şi forme extrase din asemenea texte, care confirmă cele spuse în primele gramatici şi îndreptare ortografice româneşti cu privire la pronunţarea slovelor ѣ, ѫ, ѧ, sub accent, în poziţia *e*, sau care oferă unele sugestii privitoare la o mai justă interpretare a slovei ѳ.

În *Kintyets kimpenyesty ku glazurj rumunyesty*, [Cluj], 1768, apar grafiile *ferestye, fetye, jelye, inkelzestye, invelestye, lyeznye, nuielye, petyelye, relye, szilestye, septye, zselye* şi altele [24].

Într-un manifest de la 12 decembrie 1701 al împăratului Leopold I, referitor la unirea românilor din Transilvania cu biserica Romei [25], apar grafiile *csercse, jeszte, ledze, milosztineste, veszte*, dar *Ardeálul, krejaszke, indojala, rendujale,t rejaszke, vijacze*. Tot aici şi *szporitor, oblicserul*.

Aceeaşi situaţie o întîlnim şi în *Lexicon Marsilianum*, cunoscutul dicţionar latin-român-maghiar alcătuit în Banat, de un anonim, pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea : *bolondseste* (217) [26], *grossnicseste* (235), *lemne* (224), *lesnye* (223), *molcomeste* (213), *muiere* (196, 207, 229), *omenyeste* (213), *orasaneste* (193), *pelye* (198), *vessel* (212, 221, 222), *vreme* (223, 227, 248), dar *kraiasza* (241), *kurtian* (189), *ostinyala* (222), *taiat* (196, 245), *bogaczia* (232), *marturia* (248), *veszelia* (237), *viacza* (251). Tot aici, *boier* (231), *csersitor* (227), *gradinar* (232), *pitar* (233), *samanator* (245), *scriitor* (245), *venzator* (235) şi *fiul* (230).

În celălalt dicţionar bănăţean de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, român-latin, cunoscut sub numele de *Anonymus Caransebesiensis*, situaţia se prezintă la fel : *kelereshté* (345) [27], *glesznе* (340), *hejducseshté* (342),

[22] Vezi N. Drăganu, *Un manuscris calvino-român din veacul al XVII-lea*, în *Fraţilor Alexandru şi Ion I. Lăpădatu, la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, Bucureşti, 1936, p. 280.

[23] Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 306.

[24] Vezi B. Kelemen, *Precizări şi completări la* **Bibliografia românească veche**, în „Cercetări de lingvistică", III, 1958, p. 77, 80, 84 şi facsimilele de la sfîrşitul articolului.

[25] Vezi facsimilul la I. Ursu, *Un manifest românesc tipărit cu litere latine al împăratului Leopold I, din anul 1701*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii istorice, seria II, tom. XXXIV, 1911—1912, p. 1049—1063.

[26] Cifra indică pagina din ediţia lui C. Tagliavini, *Il „Lexicon Marsilianum", dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII. Studio filologico e testo*, Bucureşti, 1930.

[27] Cifra indică pagina din ediţia lui Gr. Creţu, *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechi dicţionar al limbii române*, în „Tinerimea română", serie nouă, I, 1898, p. 320—380.

lèspede (350), *mjerè* (352), *mujere* (354), *némzeshté* (355), *pecseté* (358), *piedékĕ* (360), *pielé* (360), *rècsé* (364), *sècserĕ* (367), *shédèré* (367), *trebueshté* (375), *ungureshté* (379), *véderè* (376), *vèrdè* (377), *vésté* (377), *véshtèd* (377), *vreme* (378), *vremuieshté* (378), dar *bentuialĕ* (330), *bushluialĕ* (331), *kiltuialĕ* (346), *dodeialĕ* (335), *mujat* (354), *ogoialĕ* (357). De asemenea, *alĕgĕtor* (327), *apĕrĕtor* (328), *bĕutor* (330), *boièr* (331), *cser* (332), *cseluitor* (332), *csoplitor* (332), *kĕlĕtor* (345), *kroitor* (348), *olĕcar* (357), *purkar* (364), *telegar* (373), *vĕkar* (376) și *fiu*, filius (339).

În cartea de cîntece calvine și în Psaltirea în versuri, copiate de Ioan Viski, la 1697, în părțile Hunedoarei, întîlnim grafiile *foloszeste* (144) [28], *grejeste* (XLIII), *jeszte* (XLVI), *lekujeste* (XLVI), *ledse* (XLIII), *nojeste* (XLV), *poraencseste* (145), *rele* (XLIX), *szlobodzeste* (XLV), *zdrobeste* (144, XLVII), *veszel* (XLV, XLVIII), *veszte* (XLII), dar *acsaja* (143), *buslujale* (XLVIII), *cselujaszke* (145), ke cse *jaj* (XLIII), *uzbejaszke* (XLV), *bukuria* (143, 144, XLV), *viacza* (XLIX). De asemenea, *adsutor* (144), *ardzetor* (XLIII), *cserul* (XLIII), *hreboritorul* (144), *encsepetorul* (144), *pezitor* (145), *szlobodzitor* (144), *venetoruluj* (XLVI), leuda*voj* (143), *voj* adsuta (XLIII), *voj* ferika (XLVI), *voj* fi (XLV), *voj* lua (XLIX) și *fiul* (144), *fiuluj* (145). Aceleași grafii apar și în copia mai veche, probabil din 1660, a acelorași texte, descrisă de N. Drăganu în studiul citat mai sus (nota 22).

În catehismul calvinesc tipărit la Alba Iulia, în 1648, de către Ștefan Fogarasi, parohul Lugojului, care a tradus, probabil, și Psaltirea în versuri calvină, menționată mai sus, se întîlnesc de asemenea grafiile : *atsele* (15, 27, 33, 41) [29], *atseste* (10, 45, 46), *beszereke* (22, 28), *tsele* (25), *tseteste* (29), *kureceste* (17), *jeszte* (10, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 21, 22, 25, 29), *fegedujeste* (25), *grelle* (20), *gresselele* (41), *hraeneste* (44), *iszpeszeste* (24), *ledse* (10, 32, 39) *milkujeste* (16), *muntseste* (34), *numeste* (29), *petsetlujeste* (27), *poffteste* (36), *trebujeste* (9, 23, 28, 36), *vedere* (20, 21), *veszte* (39), *vodeste* (15), *vojeste* (40, 43), *vreme* (18), *dzetse* (35), dar *atsaja* (9, 12, 17, 24), *biczlujale* (36), *bintetlujale* (12), *tselujaszke* (39), *petsetlujaszke* (27), *tegeduiaske* (43), *uzbejale* (24, 41), *emperecia* (2642), *nelcia* (45), *viacza* (9). Și aici, *tser* (16, 21, 40, 47), *tserul* (14, 34), *tseruluj* (14, 30, 42), *dregetoruluj* (18), *iszpezitor* (15), *envecetor* (16), *purtetor* (47), *roditorul* (14), *vinyetor* (13), *voj* odihni (10), *voj* muri (9), *voj* via (9) și *fiul* (12, 13, 14, 15, 16, 21, 22, 23, 28, 47, 48), alături de *fije* (40), *mije* (15, 17).

Grafii similare întîlnim în texte românești cu litere latine scrise și în alte regiuni, nu numai în sud-vestul Transilvaniei și în Banat, cum este catehismul catolic publicat la Roma, în 1677, cu titlul *Dottrina christiana tradotta in lingua valacha, dal padre Vito Pilutio*, care între anii 1653 și 1687 a fost misionar în Moldova, iar din 1682 episcop catolic, cu reședința la Bacău. De exemplu, *acheszte* (9) [30], *besereke* (19) și *beserike* (15, 16),

---

[28] Cifrele arabe indică pagina din Gregoriu Silasi, *Psaltirea calviniano-română versificată*, în „Transilvania", VIII, 1875, iar cele latine trimit la fragmentele din același text reproduse de I. Bianu la începutul ediției *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei publicată la București, în 1887.

[29] Cifra indică pagina din textul original, reprodus în facsimile de Tamás Lajos, în *Fogarasi István Kátéja*, Cluj, 1942.

[30] Cifra indică pagina din textul original, aflat la Biblioteca Academiei R. S. România, secția carte rară, cota I—67.

cinstzeste (17), *krede* (12, 27), *dede* (27), *domneste* (7), *ieszte* (10), *ieste* (18, 22) și *iest* „este" (1, 3, 5, 8, 18, 23), *fereste* (28), *goneste* (20), *gresselele* (13, 15), *entereste* (23), *ledzce* (1, 8, 18), *nidesde* (27), *pierde* (29), *pofteste* (19), *sforseste* (29), *slobodzeste* (13, 15), *sluseste* (11), *trimette* (29), *dzeche* (16), dar *katoliciaske* (16), *a chinca* (15), *kraija* (14), *uzbeiala* (30), *viaca* (5, 14, 15, 27) și *viatza* (9, 20). Și aici, *cier* (6, 7, 12, 13), *cierul* (5), *cierului* (4), *ispasitorul* (1, 2, 23), *izderitorul* (4), *ingdzerul* (15), *oserdijtor* (30), *pesztor* (10), *pesztori* pl. (12), *pesztoruluij* (21), *pezitorul* (16), *roditorul* (10), *smentitorul* (26) și *fiu* (5), *fiul* (1, 2, 4, 5, 10, 13).

În cîntecele copiate în localitatea Petrova, din Maramureș, la 1672, întîlnim de asemenea grafiile : *aczele* (279) [31], *krede* (280), *yeszte* (280) și *jeszte* (281), *izbeveszte* (281), *mele* (280), *melkomeste* (280), *sztele* (281), *vreme* (279, 280), dar *deáke* (279, 280), *viacze* (279). Tot aici, *czéry*, *czeruri* (281).

Într-un „Tatăl nostru" românesc aflat într-o tipăritură suedeză din 1671, atribuit spătarului Nicolae Milescu, apar grafiile *cheri* „cer", *tzer* și *mentueste* [32].

Grafia *ieste* apare și într-o însemnare cu litere latine, de la 1656, a Ilincăi Leurdeanu, nepoata lui Mihai Viteazul [33].

În fragmentul păstrat din cartea de cîntece calvine tradusă, probabil, de episcopul Pavel Tordasi și publicată la Cluj în secolul al XVI-lea, pe la 1570, ca și în copia acestor cîntece făcută de Grigore Sándor de Agyagfalva în 1642, se întîlnesc aceleași grafii : *csele*, *grele*, *ieszte*, *pedepsze*, *sze szpele*, *tremete*, dar *aczaya*, *sze felossaszke*, *pedapsza*. De asemenea, *iszpesitor*, *roditor* și *fiul* [34].

Exemplele citate mai sus și faptul că sînt extrase din texte numeroase și de proveniență diferită constituie o dovadă elocventă că, în cazul grafiilor de care ne ocupăm, pronunțarea literară și regională, cel puțin în graiurile dacoromânești nordice, era în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, probabil și în secolul al XVI-lea, asemănătoare sau chiar identică cu cea de astăzi. În consecință, transcrierea fără discernămînt a grafiilor chirilice corespunzătoare, din oricare timp și loc, prin *ia*(*ea*), respectiv *-iu*, cum procedează unii filologi care pretind că interpretează grafiile respective, dar care de fapt le transliterează, reprezintă o denaturare a realității lingvistice notată cu asemenea grafii. Căci este greu de admis că traducătorii și tipografii *Paliei* de la Orăștie pronunțau sunetele respective altfel decît contemporanul și compatriotul lor Pavel Tordasi, că Ioan Zoba din Vinț vorbea românește altfel decît Ștefan Fogarasi, sau Dosoftei altfel decît Vito Pilutio, care a învățat româna *vorbită atunci*. A transcrie operele cronicarilor moldoveni, ale lui Dosoftei sau ale lui Cantemir, de exemplu, cu grafii transliterate ca *aceale*, *curățeaște*, *făgăduiaște*, *feate*, *greale*, *iaste*, *încălzeaște*, *leage* (sau *liage*), *leamne*, *muiare*, *trebuiaște*, *veasel* (sau *viasel*), *veaste*, *vedeare*, *vreame*, *vremuiaște* etc., sau *apărătoriu*, *băutoriu*, *boiariu*,

---

[31] Gh. Alexici, *Material de limbă din „Codicele de Petrova"*, în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", XIII, partea I — II, 1912, p. 278—293.

[32] A. Bitay, *Un „Tatăl nostru" românesc într-o carte suedeză din 1671*, în „Revista istorică", XXI, 1935, p. 326—333.

[33] Vezi Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, p. 200.

[34] Am consultat numai pasajele reproduse de N. Drăganu, *Mihail Halici. (Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII)*, în „Dacoromania", IV, 1924—1926, partea I, p. 91.

ceriu, *învățătoriu*, *purtătoriu* etc. nu înseamnă acribie filologică, cum poate să pară acest lucru la prima vedere. O astfel de transcriere întreține în conștiința publică românească o idee falsă despre aspectul fonetic al limbii române literare vechi și transmite din generație în generație o lectură eronată a monumentelor literaturii noastre din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

În continuare, D. Strungaru nu este de acord cu afirmația mea din recenzia noii ediții a gramaticii lui Loga că grafia cu ѣ în loc de ъ din textul profesorului bănățean ar constitui „o problemă spinoasă de interpretare a grafiei chirilice" (cuvîntul *chirilice* este aici un evident lapsus calami), iar observația că grafiile *apăserii*, *aretare*, *fățernicie*, *gredină*, *îndresnire*, *remîne*, *resufla*, *setul* și altele, transcrise de editori ca atare, ar fi putut fi interpretate *apăsării*, *arătate*, *grădină* etc., i se pare „iarăși literarizare, de parcă am fi siguri că Diaconovici Loga folosea la 1822 limba literară actuală" (p. 201). De „riscul uniformizărilor" pretind că s-au ferit și editorii, care mai cred că pronunții ca *aretare*, *sepa*, *remîne*, *țeri* ș.a. ar reprezenta cunoscuta particularitate a graiului bănățean doar „după știința mea" [35]. Ambele aspecte ale problemei trebuie însă puțin clarificate, căci sub aparența grijă de a nu fi denaturată realitatea lingvistică a textului sau de a fi respectată în noua ediție „dorința lui Loga de a promova, în grafie sau lexic, principiile latinizante ale Școlii ardelene" [36] se ascunde aceeași neînțelegere a principiilor interpretării grafiei unui text și a rostului unei ediții ca aceea a gramaticii lui Loga.

Este de multă vreme cunoscut faptul că în graiul bănățean sînt zone, mai mici sau mai întinse, în care se pronunță *e* în loc de *ă*, în anumite situații. D. Șandru a înregistrat, în Lăpușul de Sus, pronunțarea aceasta în cuvinte ca *apesa*, *areta*, *ciuber*, *crepătură*, *feină*, *feptură*, *feta*, *înveța*, *lepeda*, *meduhă*, *menunt*, *mer*, *mesură*, *metură*, *omet*, *pecat*, *pecurar*, *peduche*, *pesat*, *per*, *peros*, *petură*, *peun*, *spela*, *umer*, *ved*, *veduv*, *ver*, *vergat*, *versa*, *vezut* și altele [37]. Același fenomen este înregistrat de D. Șandru și pe valea Almăjului : *begat*, *beiat*, *betaie*, *betut*, *menînci*, *menunt*, *metură*, *pecat*, *peduche*, *pedure*, *pemînt*, *per*, *vecar*, *versat* și altele [38]. Hărțile ALR oferă cîteva exemple asemănătoare. Fenomenul este paralel cu pronunțarea lui *i* în loc de *î*, în cuvinte ca *atita*, *bătrină*, *doborit*, *lingă*, *omorit*, *ride*, *ripă*, *riu*, *tinăr*, *tirg*, *urit* și altele. În textele de proveniență bănățeană sau din sud-vestul Transilvaniei existența ambelor fenomene poate fi urmărită pînă în secolul al XVI-lea. În scrierile intelectualilor bănățeni latiniști din jurul anului 1800, cum sînt Iorgovici, Țichindeal, Diaconovici Loga și alții, este însă mai greu de stabilit dacă grafiile menționate reprezintă în toate cazurile fenomenul dialectal specific bănățean sau, dimpotrivă, în unele cazuri ori în totalitatea lor avem de a face cu simple grafii latinizante.

---

[35] Vezi Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, *art. cit.*, p. 453.
[36] *Ibidem*.
[37] Vezi „Bulletin linguistique", III, 1935, p. 123—126.
[38] Vezi „Bulletin linguistique", V, 1937, p. 138, 150, 151, 159, 170, 171.

Aceasta este dificultatea la care m-am referit, iar observaţia că grafiile respective ar fi putut fi transcrise cu *ă* este tocmai rezultatul unor „aprecieri corespunzătoare de ordin lingvistic", cum cere D. Strungaru (p. 201), deoarece, analizîndu-le în ansamblul limbii şi al grafiei gramaticii lui Loga, am ajuns la concluzia că la el sînt simple grafii latinizante. Transcrierea lor în noua ediţie ar fi trebuit motivată nu de grafia latinizantă, ci de eventuala pronunţare a lor ca atare. Nici un filolog nu ar putea transcrie, într-un text de prin 1850—1860 al lui Eliade Rădulescu, de exemplu, grafii ca *âncă, quel, quine, fŏntână, puçin* şi altele, pentru a demonstra prin ediţie şi „cum scria" autorul.

În sfîrşit, mă voi referi la obiecţia lui D. Strungaru că am procedat inconsecvent „în interpretarea grafiei chirilice privind pe *i* final în cunoscuta situaţie cînd consoana care îl precedă este suprascrisă, fără ca *i* de la sfîrşitul cuvîntului să fie notat" (p. 201). Aşa cum a observat şi D. Strungaru, în manuscrisul lui Eustatievici se întîlnesc, alături de grafiile curente cu *i* final (ѧнсꙋшй, къзꙋцй, ѡкъръцй), şi grafii fără *i* final, cînd consoanele precedente sînt suprascrise ѧнсꙋ^{ш}, къзꙋ^{ц}, къ^{ц}), dar şi cînd sînt scrise în rînd (ѧнсꙋш, ѡкъръц, зичєц). Putem în asemenea situaţie generaliza grafia cu *i* final pentru motivul că ar fi de neconceput ca autorul să fi pronunţat şi să fi scris o dată într-un fel şi altă dată în alt fel? Fireşte că nu. Alternanţa între pronunţarea dură şi pronunţarea muiată a consoanelor *j, z, m, ţ* şi *ş*, la sfîrşitul cuvintelor, este un fenomen larg răspîndit în graiurile dacoromâneşti de tip nordic. Ea se constată şi în vorbirea intelectualilor, cînd nu se controlează suficient. În textele vechi, această alternanţă se reflectă în grafia diferită, cu *i* sau fără *i* final, a cuvintelor respective. Dintre numeroasele manuscrise şi tipărituri în care se poate urmări fenomenul, voi cita aici numai scrierile lui Dosoftei. Faptul că apar frecvent în texte grafii fără *i* final şi cînd consoanele precedente sînt scrise în rînd infirmă teza lui D. Strungaru potrivit căreia atît grafiile cu *i* final, cît şi cele fără *i* final ar reprezenta „una şi aceeaşi realitate fonetică" [39]. Aşa cum a constatat şi acad. Al. Rosetti, combătînd concluziile similare ale lui D. Strungaru privitoare la prezenţa lui *u* final în aceleaşi condiţii grafice, „criteriile arătate pentru suprascrierea literelor în textele noastre scrise cu litere chirilice nu ne pot aduce nici o lămurire cu privire la realitatea fonetică respectivă" [40]. Următoarea „regulă de temei" din *Ortográfie sau scrisoare dreaptă*, Viena, 1784, inserată în secţia intitulată „Pentru ţinerea slovelor celor ce sînt de lipsă şi pentru lăsarea afară a celor ce nu sînt de trebuinţă", este încă o dovadă a fragilităţii teoriei lui D. Strungaru : „Nu trebuie să scriem nici o slovă carea nu să zice afară. Î. p. ѡм, nu ѡмь ; тотꙋш, nu тотꙋшь sau тотꙋшй" (p. 14).

Pentru a nu lungi prea mult discuţia, nu mă mai opresc asupra altor obiecţii formulate de D. Strungaru (p. 203—204), deoarece ele nu se referă

---

[39] D. Strungaru, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice. II. Problema „dispariţici" lui* **i** *final în limba română*, în LR, X, 1961, p. 608.

[40] Acad. Al. Rosetti, *art. cit.*, p. 545.

la probleme cu implicații mai largi privitoare la interpretarea grafiei chirilice românești. Observ numai că D. Strungaru, deși se declară adept al principiului interpretării grafiei chirilice, nu are — după cum am văzut — o privire mai largă asupra problemelor pe care le ia în discuție. Căci, de exemplu, nu putem lua ca atare artificiul grafic al lui Eustatievici prin care el a vrut să arate, după modelul latin al gramaticii sale, că adjectivele de tipul *cinstit* au și în limba română forme diferite pentru cele trei genuri, după cum nu am putea, editînd gramatica lui Macarie, să transcriem verbul *este* în trei feluri (vezi mai sus), în funcție de genul numelui la care se referă. Regretul lui D. Strungaru că prin studiile speciale și prin unele ediții critice apărute în ultimul timp, între care și cea a gramaticii lui Eustatievici, nu s-ar fi progresat în sensul clarificării problemei controversate a transcrierii textelor noastre chirilice nu se justifică. Pentru a putea aprecia progresul realizat în elucidarea acestei probleme este necesar ca faptele respective să fie analizate în toată complexitatea lor.

TUDOR ARGHEZI : „DACICA“

— Analiză de text —

DE

AL. TUDORICĂ

I

Mă uit la tine, șubred vas de lut.
Trei mii de ani ai încăput.
Veci de vecii, pe care le înfrunți,
S-au adunat în golul tău, mărunți,
Și fiecare vîrstă din vecie,
Lăsînd un fir de praf drept mărturie
L-a pus tihnit în ciobul păstrător.
Clipa trăiește, veacurile mor.

II

Tu, plin de taine și știrbit în gură,
Ai stat ascuns adînc în arătură.
Nici oasele nu i s-au pomenit
Ale aceluia ce-n zmalț te-a-ncremenit
Și, frămîntînd, ți-a dat obîrșii noi.
N-a mai rămas măcar din el gunoi.
Tot un pămînt, la fel de bun, la fel de prost :
Tu ești aici. El parcă nici n-a fost.

III

Dar înmuiată-n sînge și sudoare,
Unghia lui ți-a pus un zbenghi de floare
Și, ocolindu-ți coapsa cu subțire
Chenar, i-a dat noroiului simțire.

IV

Tu poți să fii, el poate să nu fie,
Zgîrietura-i teafără și vie.
Nu ești al singurului Dumnezeu,
Ca luna, ca o stea, ca o pustie,
Ești și al semenului meu.
Brîul tău viu, cînd mîinile-au murit,
Dă biruință gingașului pipăit.

V

Olarul drept pe palma lui te-a pus
Și-ai scos răspuns, la deget, în auz.

30. Fragedul sunet, dulce, lin,
E-ntreg şi nou ca la-nceput, şi plin.

VI

Urciorule de vis şi de pămînt,
El ţi-a dat glas. Eu îţi voi da cuvînt *.

De la întîia privire, poezia aşază în faţa cititorului trăsătura ei cea mai evidentă : aspectul de dialog, instaurat de poet cu vasul de lut, dialog de fapt aparent, pentru că numai unul dintre parteneri e actualizat în rostire, celălalt, vasul, care se lasă contemplat, fiind un virtual „primitor". Deşi fără „cuvînt", vasul poate astfel deveni, datorită bogatei sale prezenţe în text, personajul principal al întregii poezii.

Poezia oferă un înveliş prozodic de o mare simplitate. Ritmul, în esenţa sa iambic, nu prezintă de-a lungul versurilor variaţii notabile. Rima, de asemenea, este (cu o excepţie, în strofa a IV-a) împerecheată, adică iarăşi foarte simplă, ca în multe dintre poeziile de maturitate ale lui Arghezi. Aşezarea în strofe, debutînd cu două octete, suferă însă pe parcurs modificări, cerute de supunerea faţă de ideea poetică, a cărei dezvoltare depăşeşte uneori marginile convenţionale ale unei împărţiri în versuri sau strofe.

În cele ce urmează, vom fi în permanenţă interesaţi de punerea în evidenţă a relaţiilor specifice dintre sensul general al poeziei şi nivelul expresiei verbale, plecînd de la ideea că ambele reprezintă componente fundamentale ale fiinţei poeziei, prezente întotdeauna simultan şi într-o indisolubilă legătură reciprocă.

„Dacica" poate servi drept o bună ilustrare a poeticii argheziene în general. Ea adună la un loc teme şi idei poetice dragi autorului, risipite în întreaga sa creaţie. Dincolo însă de acest nivel general, despre care va fi vorba mai departe, semnificativă este în poezie chiar tehnica folosirii cuvîntului, teren pe care Arghezi, mare meşteşugar al versului, s-a simţit întotdeauna în largul său. Se lasă deslușită în poezia sa, ca unul dintre mecanismele specifice versului arghezian, o adevărată *retorică a surprizei*, realizată la diferite niveluri ale textului poetic.

Aceasta începe, mai discret, să funcţioneze încă de la nivelul formelor gramaticale şi al aşezărilor lor într-o anumită ordine. Pluralul mai puţin obişnuit *veci* (*versul 3*) provine de la singularul *veac*, analizat însă, ca în limba veche, drept un substantiv masculin (de remarcat apariţia, în versul 8, şi a pluralului actual, neutru, *veacuri*). *Trei mii de ani ai încăput* siluieşte regimul obişnuit intranzitiv al verbului, acordîndu-i un complement direct, după cum verbului *frămîntînd* îi este refuzat de data aceasta complementul direct, la care de obicei are dreptul.

Foarte evidentă este preferinţa poetului pentru folosirea unor adjective ori gerunzii cu valoare de nume predicative, dar mai ales de elemente predicative suplimentare, adică de cuvinte reputate ca ambigue, suportînd o dublă subordonare, verbală şi nominală, sporind în acest chip numărul conotaţiilor oferite de text ; aşa sînt *mărunţi* (v. 4), *lăsînd* (v. 6), *ascuns* (v. 10), *frămîntînd* (v. 13), *înmuiată* (v. 17), *ocolind* (v. 19), *plin* (v. 31). Mai mult decît atît, unele dintre acestea intervin împotriva topicii normale şi, atunci cînd fraza, şi odată cu ea ideea poetică, părea că s-a terminat, în loc de punct, poetul aşază o virgulă, adăugînd încă un determinant, a

* Tudor Arghezi, *Versuri*, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1959, p. 250—251.

cărui apariție devine astfel surprinzătoare ; informația purtată de el e în acest chip o dată mai mult subliniată : „Veci de vecii, pe care le înfrunți,/ S-au adunat în golul tău, *mărunți*", sau „Fragedul sunet, dulce, lin,/ E-ntreg și nou ca la-nceput, *și plin*".

Surpriza realizată printr-o modificare de topică nu disprețuiește însă nici procedeele comune, cum ar fi inversiunea (față de norma obișnuită) *adjectiv + substantiv* (*șubred vas, subțire chenar, gingașul pipăit, fragedul sunet*) sau plasarea în atenție a unor cuvinte, din nou prin întrebuințarea unei ordini modificate : „*Nici oasele* nu i s-au pomenit/ Ale aceluia ce-n zmalț te-a-ncremenit" ; „N-a mai rămas *măcar* din el gunoi".

La nivelul sintaxei frazei, este specific arghezian intercalarea circumstanțialei între părțile componente ale propoziției regente. Avantajul este al menținerii unității frazei, care poate astfel să circumscrie mai bine ideea. În plus, subordonata se înșurubează parcă în carnea frazei, crescînd în acest fel densitatea de legături intratextuale : „Veci de vecii, *pe care le înfrunți*, / S-au adunat în golul tău, mărunți" ; „Și fiecare vîrstă din vecie,/ *Lăsînd un fir de praf drept mărturie*/ L-a pus tihnit în ciobul păstrător". Strofa a III-a oferă în special aici o construcție simetrică : cele două distihuri, legate între ele în raport de coordonare, primesc fiecare înăuntrul său cîte o asemenea determinare circumstanțială, prima centrîndu-se în jurul unui adjectiv, cea de-a doua în jurul unui gerunziu, ambele cu valoare de elemente predicative suplimentare :

„Dar, *înmuiată-n sînge și sudoare*,
Unghia lui ți-a pus un zbenghi de floare
Și, ocolindu-ți coapsa cu subțire
Chenar, i-a dat noroiului simțire".

Simetria relevabilă aici nu e însă accidentală. Arghezi e un poet al construcțiilor verbale ordonate, și tocmai de aceea poate avea efect în poezia sa elementul surpriză, care dezorganizează liniile de ordine inițială. De altfel, acest element surpriză se folosește de o tehnică la fel de bine pusă la punct ca și cea care susținuse întîia ordine ; cuvintele sînt meșteșugit „potrivite" și într-un caz, și în celălalt.

Astfel, maniera dominantă în „Dacica", prin care sînt legate între ele elementele constitutive, este coordonarea părților luate două cîte două, realizată fie prin juxtapunere, fie cu ajutorul conjuncției *și*. Această structură binară sprijină de altfel numeroasele antiteze pe care le propune textul în planul sensurilor celor mai generale. Cuprinsă de obicei într-un singur vers, ceea ce consolidează legătura celor doi membri, această construcție dublă este vizibilă atît la nivelul propoziției, cît și la cel al frazei : „Tu, plin de taine *și* știrbit în gură", „Zgîrietura-i teafără *și* vie", „înmuiată-n sînge *și* sudoare", „Tot un pămînt la fel de bun, la fel de prost", „Urciorule de vis *și* de pămînt" ; apoi : „Clipa trăiește, veacurile mor", „Tu ești aici. El parcă nici n-a fost", „Tu poți să fii, el poate să nu fie", „El ți-a dat glas. Eu îți voi da cuvînt" ; sau, depășind limita unui vers : „Veci de vecii ... s-au adunat/ *Și* fiecare vîrstă ... / L-a pus tihnit ...", „... în zmalț te-a-ncremenit / *Și*, frămîntînd, ți-a dat obîrșii noi", „Olarul drept pe palma lui te-a pus / *Și*-ai scos răspuns, la deget, în auz".

Abaterea de la norma aceasta a „dublului" o reprezintă apariția în poezie a cîtorva „triplete" de determinanți. Așa se întîmplă în versurile 30—31 : „*Fragedul* sunet, *dulce, lin*, / E-*ntreg* și *nou* ca la-nceput, și *plin*", sau în versul 24, în întregimea sa o triplă comparație : „Ca luna, ca o stea, ca o pustie".

La nivelul distribuției versurilor și al relației cu ideea conținută, biruitoare sînt tot distihurile, întărite în această izbîndă și de puterea unificatoare a rimei împerecheate. Apar însă și aici triade, cum ar fi cele compuse de versurile 5 — 6 — 7, 11 — 12 — 13 și, mai ales, 23 — 24 — 25. Ultima tulbură unitatea întregii strofe, alternînd și ordinea de apariție a rimei, dereglare care-și află un corespondent adecvat în planul semnificațiilor prin importanța comparației întreprinse între „singurul Dumnezeu" și „semenul meu", olarul.

În opoziție cu aceste combinații de versuri, se detașează versurile unice, de tipul 8, 16, 33, în finaluri de strofe, sau 1, 2, 14, 15, versuri care îmbracă de obicei un aspect conclusiv și sentențios.

Însă cel mai evident se manifestă elementul surpriză la nivelul calității lexicului folosit. Sînt numeroase cuvintele așa-zise nepoetice, în orice caz mai puțin așteptate în poezie, pe care Arghezi s-a străduit în mod programatic să le atragă în sfera acesteia („Din mucegaiuri, bube și noroi, / Iscat-am frumusețí și prețuri noi" — *Testament*) ; așa sînt : *ciob, știrbit, șubred, sînge și sudoare, zbenghi, noroi, zgîrietură, obîrșie* ș.a. Această predilecție pentru cuvintele dure, violent materiale, care surprind și uneori șochează cititorul obișnuit cu alte norme poetice, ține de trăsătura mai generală, de la început observată în poezia lui Arghezi, de a face material abstractul, de a încerca „să pipăie" ideea. Miracolul genezei, de exemplu, este tradus în chip material prin puterea mîinii olarului de a da „noroiului simțire". Simboluri ale creației „singurului Dumnezeu", *luna, o stea, o pustie* fac să crească din înfățișarea lor banală și familiară, de exemple date între altele posibile, ideea de imensitate a lumii și de putere a creației, strîngînd într-un cuvînt distanța dintre sensurile extreme. Metafora principală a poeziei, vasul de lut, aliază cel mai complet în sine cele două planuri : al materiei informe, perisabile, din care vasul a răsărit, și al formei frumoase, ideale, pe care acesta a dobîndit-o, și care înfruntă timpul. Această determinare dublă, în perechi de termeni antitetici, constituie axa pe care crește construcția poeziei. Vasul este *plin de taine*, dar și *știrbit în gură*, el e *șubred vas de lut*, însă în el încap *trei mii de ani*, *ciobul păstrător* adună cu migală, înfruntîndu-le, *veci de vecii*.

Am numit, odată cu aceste exemple, și un procedeu fundamental de organizare a întregii poezii : *antiteza*. Prezentă peste tot, ea devine suportul așa-zis tehnic, pe care se dezvoltă *semnificațiile generale* ale poeziei. O vom putea deci revela pe parcursul analizei acestora.

Strofa I debutează cu un vers definitor pentru întreaga poezie : „Mă uit la tine, șubred vas de lut". Primul emistih anunță *actul* contemplării, implicîndu-l totodată și pe contemplator (*mă uit*), al doilea definește printr-o apoziție *obiectul* contemplării : vasul de lut. Întreaga strofă stă în continuare sub semnul unei relații subliniat antitetice între acest „șubred ciob" și timpul pe care el îl *înfruntă*, îl *încape*, îl *păstrează*. Abstracțiunea prezentă în ideea de timp este rezolvată, ca întotdeauna la

Arghezi, printr-un substitut material, concret, chiar ușor bagatelizat : *vécii de vecii*, sintagmă ce vrea să exprime imensitatea timpului trecut ; aceștia se însoțesc de adjectivul *mărunți*, fiind reduși la dimensiunea vasului, care îi poate astfel cuprinde în *golul* său. *Ciobul păstrător* adună în sine *fiecare vîrstă din vecie*, devenită pentru această ocazie *fir de praf*. (De amintit, pentru accentuarea distanței dintre abstracție și imaginea ei poetică, și versurile unuia dintre *Psalmi* : „Păretele-i veacul pătrat / Și treapta e veacul în lat / Și scara e toată vecia", iar *clipa* în care întreaga lucrare a omului se năruie devine „musca mută a timpului rupt"). Din punct de vedere verbal, timpul apare în această strofă în două ipostaze : sub forma unui plural accentuat (*veci de vecii, trei mii de ani*), opus singularului *vas*, exprimînd adică o cantitate acumulată, dar și sub forma unei substanțe care se adună, deci în mișcare, ilustrînd procesul prin înfățișarea singulară a *fiecărei vîrste din vecie* (adică vîrstele care, însumîndu-se, compun veșnicia), care depune peste celelalte firul ei de praf. Vasul devine astfel o *clepsidră*. Dar spre deosebire de adevărata clepsidră, care e un vas ce măsoară trecerea unui timp finit (limită admisă în însăși ideea de măsurare), vasul lui Arghezi este o clepsidră *neîntoarsă*, ce ar putea astfel cuprinde în sine veșnicia. Căci, plecînd dintr-un timp omenesc (e doar un vas făcut de mîna omului !), el tinde să-l anuleze, depășindu-l ca măsură umană, îndreptîndu-se spre eternitate. Ultimul vers al strofei („Clipa trăiește, veacurile mor") întărește sentențios ideea de trecere, în care, paradoxal, viața se află de partea efemerei clipe, veșnic reînnoite.

A doua strofă prelungește prin primele sale două versuri ideea celei anterioare. Dar, începînd cu versul 11, este introdus în scenă „autorul" vasului. Olarul apare însă pentru a fi negat, și aceasta chiar cu oarecare violență : „Nici oasele nu i s-au pomenit . . .", „N-a mai rămas măcar din el gunoi. / Tot un pămînt, la fel de bun, la fel de prost".

Această strofă aduce, așadar, cu ea a doua relație importantă, construită tot antitetic, a poeziei : cea dintre vas și creatorul său. Vine astfel de la sine vorba despre geneza vasului, fixată aici prin trei verbe : *în zmalț te-a-ncremenit*, așezînd adică vasul în forma definitivă în care acesta a cutezat apoi să înfrunte timpul, *frămîntînd*, verb al trudei creației, presupunînd ca obiect al acestei acțiuni lutul, acesta din urmă putînd fi astfel pus în relație cu *ți-a dat obîrșii noi*, locuțiune verbală ce luminează acum de-a dreptul ideea de naștere, sau mai bine-zis de renaștere, fiindcă lutul, născut o dată prin puterea „singurului Dumnezeu" (v. 23) „ca luna, ca o stea, ca o pustie", primește acum *obîrșii noi* trecînd în chip de vas în lumea formelor durabile.

Strofa se încheie printr-un nou vers conclusiv, construit simetric și antitetic. El reafirmă perenitatea vasului, care, venind din trecut („Ai stat ascuns adînc în arătură"), se oferă contemplației și astăzi : *Tu ești aici*, opus părintelui său, care *parcă nici n-a fost*. Antiteza aceasta pare a umili condiția umană, zdrobind pe om sub acele vecii pe care singur vasul cutează să le înfrunte, *încăpîndu-le*.

Victoria materiei neînsuflețite e însă numai aparentă. Pentru că ea a fost făcută posibilă doar prin miracolul genezei, provocate de om. Strofa a treia, precum și cele ce-i urmează, pînă la sfîrșit, stau sub semnul lui *dar*. Geneza, reluată aici, este cuprinsă în metafore ce o amplifică și o

nuanțează. Versul 10 alege ca simbol al instrumentului creator *unghia*, imagine care, sprijinită de revenirile din versurile 18 („cînd *mîinile*-au murit") și 28 („Olarul drept pe *palma* lui te-a pus"), ca și de mai sus amintitul verb *frămîntînd*, atestă una dintre vechile și statornicele uimiri ale poetului: în fața minunii mîinii (de comparat cu poeziile dedicate mîinii din ciclul „Cîntare omului"). Are loc în strofa aceasta trecerea materiei crude și amorfe în frumusețe și viață: din *sînge și sudoare*, punînd *un zbenghi de floare*, mîna *dă noroiului simțire*.

Viziunea poetică a genezei, obsesiv repetată în întreaga creație arghezian ă („Din mucegaiuri ...", și tot în „Testament": „Am luat *cenușa* morților din vatră / Și am făcut-o Dumnezeu de *piatră*" (subl. ns.), realizînd saltul între extreme, de la materia informă la cea dură), domină și strofa a patra, atingînd aici un fel de moment culminant. Plasarea „semenului meu" lîngă Dumnezeu și refuzul de a-l considera pe acesta din urmă „singurul" făcător de lume constituie supremul elogiu adus creatorului om. După ce a început cu un vers ce părea să reia versul 16 („Tu ești aici. El parcă nici n-a fost"), strofa presupune din nou un *dar* adversativ (ca și cel din versul 17) pentru a spune că, deși „el (= olarul) poate să nu fie, / Zgîrietura-i teafără și vie". Confruntarea dintre moarte și viață dă de această dată cîștig de cauză vieții. Versurile 26 — 27 rezumă ideea cu același ton sentențios ca și celelalte finaluri de strofă, instaurînd între elementele verbale care le compun relații ce vin să întărească imaginea supunerii morții de către viață:

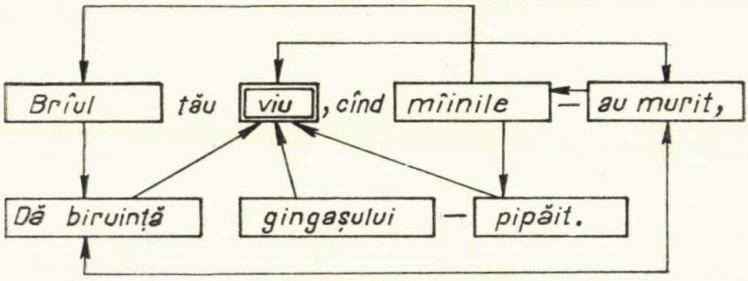

Subordonata ce poartă în ea imaginea morții mîinilor („cînd mîinile-au murit") este cuprinsă și „biruită" înăuntrul întregii fraze, la fel cum brîul *viu* al vasului prelungește în eternitate atingerea delicată („gingașul pipăit"), însă efemeră a acelor mîini, făcîndu-le *să biruie*, prin creația lor, timpul. Ideea, ce vine de departe, repune chestiunea fundamentală a relației dintre creator și creația sa, chemînd în mod necesar în memorie analogia cu legenda meșterului Manole. Nevoia de sacrificiu, de trecere a vieții din creator în creația sa pentru ca aceasta să poată trăi și dura este o temă generală. În plus, Arghezi pare a revela aici consubstanțialitatea operei și a creatorului ei: oasele olarului au devenit lut, „pămînt la fel de bun, la fel de prost"; din lut e făcut însă și vasul, care preia astfel înăuntrul existenței sale durabile pe cea efemeră a părintelui său. Opoziția, foarte importantă (poate cea mai importantă a întregii poezii), obligă autorul la reluări și insistențe („Tu ești aici. El parcă nici n-a fost", „Tu poți să

fii, el poate să nu fie"), pînă la cea, diferită însă ca nuanță, din versul final al poeziei.

Însă vasul nu durează numai prin *forma* sa. Strofa a cincea mută accentul de pe imaginea plastică, vizuală, susținută pînă acum în toate strofele (*ciob, știrbit în gură, zmalț, zbenghi de floare, coapsă, subțire chenar, zgîrietură, brîu*), pe cea sonoră. Odată vasul terminat, olarul îi ascultă, asemenea unei ființe, *glasul*. Strofa a cincea posedă din belșug elemente auditive, sprijinind prin ele noutatea ideii de a face vasul să cînte : *răspuns, sunet, auz* (care face astfel pereche cu *pipăit* din strofa anterioară). *Sunetul* vasului are două serii de determinanți. Prima (*fraged, dulce, lin*) îi anunță calitățile ; a doua (*întreg, nou, plin*), subordonată lui *ca la-nceput*, dă seama de păstrarea nealterată peste timp a primei serii de însușiri, adică iarăși de perenitatea operei, pînă aici demonstrată la nivelul formei. Vasul durează, așadar, și prin sunetul său, el biruie timpul prin formă și prin glas.

Este preparată astfel trecerea spre finalul poeziei. Acesta va introduce o ultimă idee nouă, exprimînd-o concis și neexplicitînd-o, dar prelungind-o, prin poziția și prin raportul ei cu notele poetice acumulate pînă acum, dincolo de pragul poeziei (vezi procedeul asemănător folosit în distihul final al poemului „Cel ce gîndește singur", care e, în același timp, ultimul distih al întregului ciclu „Cîntare omului"). Este vorba, în primul rînd, de revenirea persoanei I acum, la sfîrșitul poeziei, după ce ea apăruse pentru prima dată în chiar întîiul vers, anunțînd, cum spuneam, actul contemplării. Prin introducerea în scenă a Poetului, devine acum posibilă trecerea de la *glas* la *cuvînt*, de la *fragedul sunet, dulce, lin*, dar indistinct, la rostirea în *cuvînt*. Așadar, vasul devine o ființă întreagă abia prin preluarea lui de către poet, care „îi va da cuvînt", prelungind arta formelor într-o altă artă, a cuvîntului : *poezia*, al cărui timp nu ne mai e cunoscut, fiindcă nu e cel trecut și nu poate fi decît bănuit în viitorul sugerat al ultimului emistih.

Dealtfel, cercetînd distribuția timpurilor verbale în poezie, constatăm că ele sînt riguros repartizate celor trei „personaje" lirice, prezente în textul poetic. *Vasul*, cel care domină prin prezența sa anunțată (v. 1) poezia, are verbe la *trecut*, dar și la *prezent*, întrucît el *a fost*, dar durează, așadar mai *este* încă, ceea ce îndreptățește invocația inițială.El *a încăput* anii, dar îi *înfruntă* încă, *a stat ascuns adînc în arătură*, dar mai *este aici, a scos răspuns, la deget, în auz*, dar sunetul său și acum *e-ntreg și nou ca la-nceput, și plin*. Vasul e mereu caracterizat antitetic, așa cum s-a văzut. Personificarea lui se face prin investirea cu calitatea de interlocutor și prin atributele „vieții", primite la tot pasul. Determinărilor *șubred vas de lut* (strofa I) și *plin de taine și știrbit în gură* (strofa a II-a) le răspunde adresarea conclusivă din final : *Urciorule de vis și de pămînt*, subliniind cele două planuri : cel al originei umile, din care acesta se ridică spre celălalt plan, ideal, al biruinței asupra timpului, al tradiției, al perenității artei. Vasul devine astfel o sinteză, împăcînd extremele ; golul său conține tim-

pul, așezînd împreună vecia și un ciob de lut, punînd taina și visul lîngă fostul noroi. Între cei doi creatori, olarul și poetul, vasul devine un personaj, exprimîndu-le acestora menirea și ajutîndu-i să dureze prin creație peste timp.

Olarul, al doilea erou liric al poeziei, nu are drept decît la timpul trecut al verbelor sale. El „a dat obîrșii noi" vasului, unghia lui „a pus un zbenghi de floare" și „i-a dat noroiului simțire", în fine, el „a dat glas" vasului; dar el „parcă nici n-a fost". Cu toate acestea, umilința e aparentă. Mîinile sale biruie prin urma lăsată în lut, glasul vasului său e și acum *ca la-nceput*. Pus alături de demiurg, olarul este și el întemeietor (*obîrșii noi*) de lume și de viață (*brîul tău viu, zgîrietura-i teafără și vie*).

Poetul e cel mai puțin reprezentat în textul poeziei, însă prezența sa, hotărîtoare, știe să beneficieze de cîștigurile acumulate de celelalte personaje. El deschide scena, anunțîndu-se printr-un verb definitor (*Mă uit la tine*) și o închide printr-o promisiune (*Eu îți voi da cuvînt*). Singura reapariție în text e, deloc întîmplător, legată de acel moment de maxim elogiu care e punerea alături olar — Dumnezeu, moment a cărui importanță subliniată se vede și din dezorganizarea rimei (pînă atunci împerecheată) și din structura sintactică deosebită de norma anunțată a „dublului". Acel „semenul meu" (v. 25) nu e numai o simplă solidaritate omenească, dar și una în planul creației, anunțînd, deocamdată discret, tema ce va cuceri finalul poeziei. De aceea, timpul verbal reprezentativ pentru *poet* este viitorul: *Eu îți voi da cuvînt*. Ultimul vers al poeziei realizează între cele două emistihuri ale sale o simetrie perfectă, care subliniază o dată mai mult diferențele de sens sau de timp verbal:

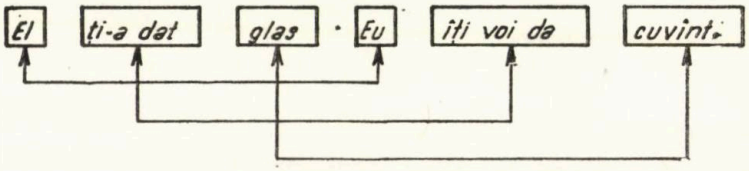

Legîndu-se de acest joc al timpurilor verbale, titlul poeziei ar sugera astfel o istorie posibilă și măsurabilă, oprindu-se în cel mai îndepărtat timp pe care ni-l cunoaștem: cel dacic. Vasul se încarcă astfel și de o bănuită valență autohtonă, cu toate că nesprijinită direct de text. Dar versul final, prin unicul timp viitor al poeziei, aduce cu sine perspectiva nelimitată a duratei. Nimic nu împiedică vasul să dăinuie mai departe, reînnoindu-și și acum geneza, intrînd adică din *formă* în *cuvînt*. Deși lasă doar presupusă această credință, poetul afirmă prelungirea peste timp a artei sale. Condiția lui de creator se înrudește cu cea a *semenului său*, olarul, beneficiind de relația de solidaritate, demonstrată pînă atunci, dintre operă și creatorul ei. El pare însă nu numai să o prelungească, ci să o și depășească în același timp (*glas→cuvînt*) prin sugestia finală.

În acest punct, *urciorul de pămînt* al poetului ne oferă o ultimă valorificare, prin înălțarea creatorului său de la condiția de făuritor de lucruri

la aceea de făuritor de lucruri *frumoase*. Arta, vrea să spună poetul prin poziția pe care și-o rezervă în final, este creație în general, dar este și mai mult decît atît. Perenitatea poate fi a lucrului omenesc, dar este cu deosebire a lucrului frumos. Vasul are deja asemenea note atunci cînd poetul îl ia în stăpînire : *zbenghiul de floare*, *subțirele chenar*, *zmalțul*, *brîul viu* și mai apoi *sunetul fraged*, *dulce*, *lin*. Însă *cuvîntul* îl va așeza cu adevărat, prin intrarea lui în poezie, în lumea perenă a adevăratei arte. Aceasta, mai mult decît creația olarului, își va nemuri Poetul, ce a fixat-o în cuvînt. Poezia se întoarce astfel la sursele primare ale rostirii sale, fiind, așa cum se întîmplă adeseori la marii creatori, un discurs despre sine și despre confruntarea cu propriul destin de-a lungul timpului. Încercînd, în acest caz, să-și întrezărească fața în oglinda pe care i-o așază dinainte o rudă mai săracă : olarul și vasul său de lut, Poetul o face cu o discreție superioară, elogiind poate astfel una dintre obîrșiile cele mai îndepărtate ale artei : munca anonimă, folositoare, dar și frumoasă, a mîinii olarului.

O SLOVĂ CHIRILICĂ ENIGMATICĂ ȘI VECHIMEA TRADIȚIEI GRAFICE ROMÂNEȘTI

DE

ION GHEȚIE

În cunoscuta sa lucrare *Începuturile și biruința scrisului în limba română* [1], P. P. Panaitescu a repus în circulație o veche informație relativă la scrierea limbii române, conținută în tratatul *Despre ortografie* al lui Constantin Filozoful Kostenețki (începutul secolului al XV-lea). Semnalată pentru întîia oară în știința românească de Ilie Bărbulescu [2], informația se referă la scrierea în românește a diftongului *ęa* în *bea* : „Așa, în limba română (влашкыим ѥзьком), se ortografiază (se scrie corect : праворєши), bea (бѣ), cu ѣ și nu cu *e*" [3].

Ceea ce se știe mai puțin este că tratatul lui Constantin Filozoful conține, într-o copie a sa, și o altă observație privitoare la scrierea limbii române, semnalată tot de Bărbulescu în aceeași lucrare. Conform unui pasaj dintr-o versiune a tratatului ortografic al lui Constantin Filozoful, păstrată în copie în manuscrisul nr. 144 al Bibliotecii de stat din Belgrad, „м ѥ(ст) си(х) писмень числомь занѥже и два бльгарсваа ѫ, ѧ и влашка два ꙋ, ѣ," adică, în traducerea lui Bărbulescu, „40 e numărul acestor litere, fiindcă sunt și două bulgărești ѫ, ѧ și două române ꙋ, ѣ" [4].

E cunoscut faptul că, vreme îndelungată, ꙋ a fost socotit de oamenii de știință (și nu numai de cei români) drept slovă românească. Chiar dacă în zilele noastre majoritatea învățaților consideră că ꙋ a fost împrumutat de români de la sîrbi, afirmația din manuscrisul nr. 144 nu trebuie să ne surprindă[5]. Care este însă cea de-a doua slovă și ce sunet românesc este redat prin intermediul ei? Așa cum se înfățișează în lucrarea lui Bărbulescu, slova enigmatică arată ca un ο, avînd lipit un accent în stînga părții superioare. Ea seamănă pînă la un punct cu un δ (delta) grecesc. După părerea noastră, ѣ redă în grafia aproximativă a scribului sîrb un semn special, apropiat de *r* glagolitic, și care era folosit, după părerea celor mai mulți cercetători, pentru a nota un *r* „lung" sau „apical-vibrant". Se știe că acest sunet este redat în textele secolului al XVI-lea fie prin ρρ, fie prin semne speciale, derivate din *r* glagolitic. Dintre variantele acestei slove, cea mai răspîndită este σ, întrebuințată în *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană* și *Psaltirea Voronețeană* (care conțin și alte variante, mai puțin uzitate). În *Psaltirea Hurmuzachi*, slova este redată cu „coada"

---

[1] București, 1965, p. 62—63.

[2] *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII*, București, 1904, p. 130—131.

[3] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 63.

[4] *Op. cit.*, p. 442.

[5] Vezi acum în urmă lucrarea noastră *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 17—18.

în jos (ϑ)[6]. Singurul text nerotacizant în care se întîlnește o slovă specială pentru a-l nota pe *r̄* este *Apostolul Iorga*, text muntenesc-sud-ardelenesc, cu datare incertă, dar considerat a aparține secolului al XVI-lea [7]. În acest text, *r̄* este consemnat în cîteva rînduri, semnul la care se apelează în acest scop fiind ъ (*bъ̈lele, pîbъ̈le, bъ̈zboaiele* etc.) [8], foarte asemănător, după cum se vede, cu slova reprodusă în manuscrisul nr. 144 al Bibliotecii din Belgrad. Notînd ca și ѫ un sunet specific românesc, ъ a trebuit să atragă atenția scriitorilor chirilici de alte naționalități, care au socotit-o în mod firesc drept românească. Notarea ei în varianta ъ se explică, probabil, prin considerente de ordin geografic. E normal ca în urmă cu cîteva secole scriitorii sîrbi să fi cunoscut mai bine scrisul din Țara Românească învecinată decît din nordul rotacizant al domeniului dacoromânesc. Or, limba *Apostolului Iorga* nu lasă nici o îndoială asupra proveniență muntenești — sud-ardelenești a textului [9].

Admițînd că ъ este o slovă românească, creată din *r* glagolitic, pentru a reda un sunet specific limbii române, menționarea ei într-un text de la începutul secolului al XV-lea ar putea aduce lumini noi asupra epocii de început a scrisului românesc cu litere chirilice. Într-adevăr, așa cum am afirmat cu alt prilej, ocupîndu-ne de ѫ [10], crearea unei slove (sau chiar împrumutarea ei dintr-un alt alfabet chirilic) este o dovadă a unei relativ vechi tradiții a scrisului în limba respectivă. Numai scriind de mii de ori cuvinte românești cu *r̄* s-a ajuns la conștiința „fonemizării" acestui sunet și la convingerea că notațiile de pînă atunci (cu ρ sau chiar cu ρρ) erau insuficiente. Acceptînd un asemenea punct de vedere, întru totul fundamentat teoretic, ar însemna că tradiția literară românească trebuie plasată la începutul secolului al XV-lea, dacă nu chiar în a doua jumătate a celui precedent. Unei asemenea interpretări i se opune împrejurarea că nu cunoaștem data copierii ms. nr. 144 al Bibliotecii de stat din Belgrad, care conține informația privitoare la slovele românești ѫ și ъ. Este însă deasupra oricărei îndoieli că știrea nu poate fi posterioară secolului al XVI-lea. În rarele situații cînd *r̄* e notat după 1600 se apelează în acest scop la ρρ. Exceptînd cele cinci texte amintite mai sus, ъ (σ, ϑ) nu se întîlnește nici în textele secolului al XVI-lea. Documentele de tot felul, scrise în acest secol, și care reflectă cu mai mare fidelitate realitatea limbii vorbite decît textele literare, nu conțin nici o singură notație a lui *r̄* (nici măcar prin ρρ). Examinînd întregul material de limbă din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, am ajuns la concluzia că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea *r̄* se găsea într-un regres accentuat, avînd curs în cîteva arii restrînse ale

---

[6] Cf. Rosetti, ILR, p. 441; cf. și I. -A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolele XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. I, București, 1916, p. CXVIII.

[7] Vezi Rosetti, ILR, p. 481.

[8] Vezi N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească*, București, 1906, p. 3—6 și facsimilele I — IV.

[9] Dacă s-ar dovedi că *Apostolul Iorga* este copiat după un original din nordul Transilvaniei — Maramureș, cum presupune Al. Rosetti (ILR, p. 481), ъ ar putea avea o proveniență nordică, iar afirmațiile noastre n-ar mai avea aceeași îndreptățire (de notat că ъ e folosit mai rar și în unele dintre textele rotacizante).

[10] *Op. cit.*, p. 18.

domeniului dacoromânesc, în special în nord [11]. Împrejurarea că ѣ (σ, ϑ) nu apare notat decît într-un număr restrîns de texte trebuie interpretată, fără îndoială, drept reflex al dispariţiei treptate a lui *r̄* din graiuri şi, implicit, al dispariţiei din uz a semnului folosit pentru a-l reda. Nu credem că greşim, prin urmare, afirmînd că, indiferent de vechimea informaţiei din manuscrisul nr. 144, notarea lui *r̄* printr-un semn special derivat din *r* glagolitic ne trimite la o epocă anterioară scrierii documentelor româneşti din secolul al XVI-lea (datînd, în majoritatea covîrşitoare a cazurilor, din intervalul 1570—1600). În stadiul actual al cunoştinţelor noastre, plasarea mai exactă în timp a acestei epoci este cu neputinţă de făcut. În încercarea de a fixa vechimea tradiţiei grafice româneşti, prezenţa lui ѣ (σ, ϑ) nu ne poate furniza. aşadar, dovezile pe care le-am putut deduce din întrebuinţarea celeilalte slove româneşti (ѹ), notată, de asemenea, în versiunea din ms. nr. 144 a tratatului *Despre ortografie* al lui Constantin Filozoful.

Mai 1976

[11] Vezi Ion Gheţie şi Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 212—215, şi lucrarea noastră, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 155—156.

APOSTOLUL IORGA ŞI CELE MAI VECHI VERSIUNI ROMÂNEŞTI ALE *APOSTOLULUI*

DE

ALEXANDRU MAREŞ

1. Despre fragmentul de *Apostol* manuscris publicat de N. Iorga în 1906 se afirmă, în mod curent, că ar conţine o traducere independentă de aceea din care descind *Codicele Voroneţean*, *Apostolul* popii Bratul şi tipăritura coresiană [1]. O serie de fapte pe care le evidenţiază cercetarea îndeaproape a versiunii *Apostolului Iorga* impune, după părerea noastră, revizuirea acestei opinii. Înainte de a înfăţişa argumentele care ne-au condus la această concluzie, vom face unele precizări asupra textului adus în discuţie.

2. Sub denumirea de *Apostolul Iorga* sînt cunoscute două file manuscrise, conţinînd fragmente din *Galateni*, III, 23—IV, 9; V, 22—VI, 5, precum şi alte cîteva frînturi de filă, al căror text nu a fost identificat [2]. Patru din cele şapte fragmente neidentificate (IVa, IVb, Va, Vb) [3] formează, după cum ne-am putut convinge, o unitate, asamblîndu-se după cum urmează: Vb + IVb, corespunzînd unei porţiuni de filă (recto), şi Va + IVa, corespunzînd aceleiaşi porţiuni de filă (recto). Textul de pe cele două feţe ale filei reconstituite cuprinde ceva mai mult de trei sferturi din introducerea la *Epistola către efeseni* [4]. Celelalte trei fragmente publicate de N. Iorga (III, VIa şi VIb), însumînd circa 15 cuvinte, în cea mai mare parte lacunare, nu au putut fi identificate.

Ca şi celelalte versiuni româneşti ale *Apostolului* din secolul al XVI-lea, versiunea fragmentului Iorga este divizată pe zaceale. Textul păstrat din *Epistola către galateni* cunoaşte însă o altă numerotare a zacealelor decît partea corespunzătoare din *Apostolul* diaconului Coresi [5].

---

[1] Alexandre Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 10; Şt. Paşca, *Probleme în legătură cu începutul scrisului românesc*, în „Cercetări de lingvistică", II, 1957, p. 52, nota 30: Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 471; G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 260.

[2] N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (sec. al XV-lea şi al XVI-lea)*, în „Analele Academiei Române", Seria II, Mem. secţ. lit., XXVIII, 1906, p. 6—7; G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 250, nota 1.

[3] Vezi textul acestor fragmente la N. Iorga, *op. cit.*, p. 6—7.

[4] Cf. *Apostolul lui Coresi* (**incipit**: *„Aceasta tremease den Roma..."*; **finit**: *„aşijderea şi mîngăioase cuvinte bărbaţilor şi muierilor, părinţilor şi feciorilor, stăpînilor şi slugilor puse în carte")*; vezi I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. IV Lucrul apostolesc*, Bucureşti, 1930, p. 410—411).

[5] *Codicele Voroneţean* şi *Apostolul* popii Bratul nu pot fi invocate în această comparaţie, întrucît nu cuprind *Epistola către galateni*.

	Apostolul Iorga	*Apostolul tipărit* (cca. 1567)
cap. IV, 4	*za(č)* 228	*za(č)* 209
cap. VI, 2	*za(č)* 234	*za(č)* 214

Numerotarea diferită a zacealelor în fragmentul Iorga creează impresia că *Epistola către galateni* ocupa în structura întregului text un alt loc decît cel pe care aceeaşi epistolă îl are în *Apostolul* tipărit. Ar rezulta, ca atare, că cele două versiuni româneşti descind din versiuni slavone diferite (fiecare cu o altfel de împărţire a textului pe zaceale). Consultarea versiunilor slavone ale apostolului infirmă acest punct de vedere. În manuscrisele şi tipăriturile slavone cercetate [6], epistolele, între care şi *Epistola către galateni*, se succedă în aceeaşi ordine pe care o regăsim şi în versiunea coresiană. Nici în privinţa împărţirii textului pe zaceale, textele slavone nu diferă de versiunea românească coresiană, fapt perfect normal, avînd în vedere caracterul canonic al segmentării *Apostolului* pe lecturile destinate slujbei. Care este atunci explicaţia numerotării diferite a zacealelor în *Apostolul Iorga?* Cum vom vedea mai jos (p. 508—511), răspunsul este legat de cercetarea versiunii *apostolului* manuscris, copiat de popa Bratul.

3. Comparînd versiunea românească din fragmentul Iorga cu aceea din tipăritura coresiană, observăm cîteva deosebiri explicabile prin folosirea unor versiuni slavone diferite. Astfel, în primul text, la *Galateni*, VI, 3, *sineş cu mintea-şi înşeală* corespunde textului slavon alăturat себе оумомь лъстить; în versiunea coresiană avem însă *acela se înşeală* corespunzînd lui себе лъстить, traducere pe care o întîlnim în cîteva manuscrise slavone [7]. În fragmentul Iorga (*Galateni*, IV, 9), atît în versiunea slavonă, cît şi în cea românească lipseşte începutul versetului (нн҃ѣ же познавше бг҃а „iar acum cunoscînd pe Dumnezeu [8]); în versiunea tipărită, omisiunea nu există. În *Galateni*, V, 19 fragmentul Iorga traduce v. sl. ст҃ложествіа prin *mîniecie*; în versiunea coresiană avem *spurcăciune*, explicabil printr-o versiune slavonă care prezenta în acelaşi loc termenul скврънение[9]. La prima vedere, astfel de exemple întăresc şi mai mult opinia descinderii *Apostolului Iorga* dintr-o traducere independentă de aceea care se află la baza versiunii tipărite.

Unele particularităţi de traducere din *Apostolul Iorga*, la care ne vom referi în continuare, conduc însă la o cu totul altă concluzie.

În *Galateni*, III, 25, participiul trecut activ пришєшн „venind" este tradus prin sintagma *înde veni*. Aceeaşi construcţie (perfectul simplu

---

[6] Vezi *Apostolul* tipărit la Tîrgovişte (1547) şi versiunile slavone manuscrise din secolele al XV-lea — al XVII-lea existente în Biblioteca Academiei R. S. România (ms. sl. 21, 22, 93, 94, 95, 201, 202, 351, 435, 436, 444, 487, 532, 534, 542, 616, 624, 635, 656, 686, 703, 720, 736, 741, 753, 790, 791, 793).

[7] Ms. sl. 93, 94, 201, 444, 534 (BAR); cf. însă себе оумо^{м} лъсти^{т} sau оумомь себе лъсти^{ш} în ms. sl. 21, 351, 435, 436, 542, 624, 720, 736, 741, 753, 793 (BAR).

[8] Omisiunea nu apare în versiunile slavone cercetate. De remarcat, în schimb, că în unele manuscrise slavone lipseşte a doua parte a versetului (паче же познавше се Ѡ бг҃а „iar mai vîrtos cunoscîndu-vă de Dumnezeu"; ms. sl. 21, 202, 720). Ambele omisiuni sînt explicabile prin *bourdon*.

[9] Vezi ms. sl. 21, 93, 94, 542, 616.

precedat de adverbul *înde* „atunci cînd") pentru redarea participiului trecut activ din slavonă se regăseşte în *Codicele Voroneţean* (*înde stătuiu* pentru ставшими „stînd"; *Fapte*, XXIV, 20) şi în *Apostolul* popii Bratul (*înde fu* pentru бывшоу „fiind"; *Fapte*, XII, 18 [10], XVI, 35; *înde se deşertă* pentru оупразнивше се „deşertîndu-se"; introducere la I *Ioan*). În alte texte din secolul al XVI-lea, această particularitate de traducere nu a mai fost întîlnită; cf. *înde* corespunzînd adverbului иде cu valoare temporală în *Psaltirea Hurmuzaki* (ps. XLVIII, 18).

În *Galateni*, VI, 4 şi 5, pronumele nehotărît къждо este transpus prin *cinescu*, atestat şi în *Codicele Voroneţean* (*cinrescu*; tot aici şi *cinrescuş* [11]). Prezenţa lui *s* creează dificultăţi în explicarea acestei forme [12]; cf. forma cu *ş* în versiunea popii Bratul (*Fapte*, XXI, 19), în apostolul coresian (*Galateni*, VI, 5) şi în *Palia de la Orăştie* (*Facere*, XLII, 35; XLIV, 11) [13].

Un termen care stabileşte o punte de legătură între aceste două versiuni din urmă este *mîniecie*, atestat în secolul al XVI-lea numai în *Apostolul Iorga* (pentru v. sl. стꙋ̑ложествꙗ; *Galateni*, V, 19) şi în *Codicele Voroneţean* (*mîniiciile* pentru v. sl. скрѣнствꙋ̑; I. *Petru*, IV, 3). În ambele pasaje, versiunea grecească prezintă termenul ἀσέλγεια, tradus în cele două locuri ale apostolului slavon prin sinonimele стоудоложьствиѥ şi скрѣньствиѥ [14].

În *Galateni*, V, 20, v. sl. идолослоуженїе este tradus prin sintagma *ale dracului slujirile*. Aceeaşi echivalare ne întîmpină în *Apostolul* popii Bratul: *a dracului slujire* pentru v. sl. идолослоуженї; I *Petru* IV, 3; cf. *Codicele Voroneţean*: *ale idolilor slujbe* (I *Petru*, IV, 3) şi *Apostolul* coresian: *slujbele idolilor* (I *Petru*, IV, 3), *idolia* (*Galateni*, V, 20).

Faptele particulare de traducere pe care *Apostolul Iorga* le prezintă în comun cu *Codicele Voroneţean* şi cu *Apostolul* popii Bratul nu pot fi puse pe seama hazardului. După părerea noastră, ele ne îndreaptă atenţia spre o sursă comună celor trei versiuni. În sprijinul acestui punct de vedere se poate aduce o probă şi mai grăitoare. Între faptele trupului înfierate de apostolul Pavel (*Galateni*, V, 21), *Apostolul Iorga* consemnează şi compusul *cu cimpoi glăsirea*, avînd corespondent în versiunea slavonă pe козлогласованїа. Atît în acest pasaj, cît şi în altul asemănător din I *Petru*, IV, 3, versiunea grecească prezintă termenul χῶμος „chef, banchet, însoţit de cîntece şi dansuri". În ambele locuri, versiunile slavone prezintă termenul козьлогласованиѥ [15], unde este foarte transparentă traducerea gr. τραγωδια (acest termen trebuie să se fi aflat, dealtfel, şi în versiunea grecească care a stat la baza vechii traduceri slavone a apostolului). Traducerea *cu cimpoi glăsirea* nu redă însă sensul v. sl.

---

[10] Scris: енде ѳꙋ; cf. în acelaşi text notaţia е pentru ѧ în ентрꙋ „întru" (p. 224/19).

[11] Vezi indicele *Codicelui Voroneţean* (ediţia Ion G. Sbiera, Cernăuţi, 1885, p. 186).

[12] O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tome second, Paris, 1938, p. 193; Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 542.

[13] *Cinrescu* atestat de Florica Dimitrescu în *Pravila* ritorului Lucaci (*Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Bucureşti, 1973, p. 139) nu apare în acest text; cf. indicele *Pravilei ritoriului Lucaci* (ediţie întocmită de I. Rizescu, Bucureşti, 1971).

[14] Vezi primul termen în ms. sl. 436, 624, 741, 793; pentru al doilea termen, vezi ms. sl. 201, 351, 435, 444.

[15] Vezi ms. sl. 21, 93, 94, 201 etc.

козьлогласованиѥ. Adoptînd această echivalare, este posibil ca traducătorul să fi avut în vedere faptul că, în mediul românesc, chefurile şi petrecerile erau nelipsite de cîntecele cimpoierilor [16], ceea ce ar fi putut uşura transferul semantic. Indiferent însă care ar fi adevăratul resort al acestei transpuneri, ea trebuie considerată o echivalare cu totul particulară, cu greu putîndu-se explica apariţia ei într-o traducere independentă de aceea din care derivă *Apostolul Iorga*. Or, aceeaşi echivalare pentru въ козлогласованиⷯ se regăseşte în I *Petru*, IV, 3, în celelalte versiuni româneşti: *întru ale cimpoilor glasure* (*Apostolul* popii Bratul), *întru cimpoaielor glasure* (*Apostolul* coresian), *întru glasurele cimpoilor* (*Codicele Voroneţean*); în textele din urmă, a doua parte a compusului (*glăsirea*) este înlocuită prin *glasure(le)* (forma de plural este impusă de context); substituirea poate fi deliberată, *glăsirea* fiind simţită ca o formă artificială, sau rezultatul unei lecţiuni greşite (глъсирє confundat cu гласꙋрє). Traducerea lui козьлогласованиѥ (козълогласованиⷯ) prin compusele *cu cimpoi glăsirea*, *cimpoilor glasure*, *glasurele cimpoilor* nu a mai fost atestată în alte texte vechi. Vom atrage totuşi atenţia asupra prezenţei acestei traduceri în *Tîlcovania evangheliei de la judeţ*, copiată de popa Grigore din Măhaci: *cu cimpoi glasurile* (114ᵛ/20—21) [17]. După părerea lui N. Drăganu, această omilie este o compilaţie românească din diverse scrieri religioase, între care se numără şi un fragment din *Epistola către galateni* (V, 21) [18]. În această ipoteză, prezenţa sintagmei *cu cimpoi glasurile* în *Tîlcovania evangheliei de la judeţ* se explică prin punerea la contribuţie de către autorul prelucrării a unei versiuni româneşti a *Apostolului*, aparţinînd aceleiaşi traduceri din care provin şi celelalte versiuni amintite.

4. Am amintit mai sus (p. 506) că, în raport cu tipăritura coresiană şi versiunile slavone ale *Apostolului*, fragmentul Iorga prezintă o numerotaţie diferită a zacealelor. În această privinţă, textul nostru prezintă o trăsătură comună cu *Apostolul* popii Bratul [19]. Pentru o mai bună înţelegere a acestei relaţii sînt necesare cîteva precizări referitoare la manuscrisul din urmă. Din textul *Apostolului* manuscrisul cuprinde: *Faptele* (I, 1—XXI, 32; XXIII, 1—11; XXV, 13—19; XXVI, 1—5, 12—XXVIII, 31), *Iacov* (integral), I *Petru* (I, 1—II, 10, 21—III, 9; (V, 1—11), II *Petru* (I, 1—II, 9; III, 1—18), I *Ioan* (integral), II *Ioan* Iintegral), *Iuda* (integral), I *Corinteni* (V, 6—VII, 35) [20]. Izvodul după care s-a

---

[16] Vezi ce ne relatează Grigore Ureche despre Aron Vodă, care „nu să sătura de curvie, de giocuri, de cimpoiaşi, pre care îi ţinea de măscări" (= pentru distracţii, chefuri; *Letopiseţul Ţării Moldovei*, texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, 1967, p. 157).

[17] Cf. B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. II, Bucureşti, 1879, p. 230, unde elementele acestui compus sînt segmentate greşit: „... săltăturile, cîntecele cu *ciinpoi*, *glasurile*, beţiile..." (sublinierea ne aparţine, *Al. Mareş*).

[18] *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu şi Codicele Marţian*, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1914, p. 71 şi 72, nota 2.

[19] Profităm de acest prilej pentru a semnala că în lucrarea noastră *Introducere în filologia românească* (scrisă în colaborare cu Ion Gheţie), Bucureşti, 1974, la p. 38, se afirmă, dintr-o eroare, că acest text aparţine unei traduceri diferite de aceea pe care o reflectă *Codicele Voroneţean* şi *Apostolul* coresian. La p. 127 a aceleiaşi lucrări se exprimă însă opinia corectă.

[20] G. Mihăilă, *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 307—308.

copiat acest manuscris avea un caiet legat greşit [21], pe filele căruia se afla textul corespunzător din II *Petru* I, 4—III, 18, existent în manuscrisul popii Bratul pe filele 335/2—349/10; acest text este continuarea celui de pe fila 319/5[22]. Ceea ce constituie o particularitate a acestei versiuni este numerotarea aparte a zacealelor. Primele 21 de zaceale primesc aceeaşi numerotaţie ca şi în *Apostolul* coresian; în continuare însă zacealele sînt numerotate diferit:

Apostolul popii Bratul	*Apostolul* coresian
—[23]	22
24	23
25	24
26	25
27	26
28	27
29	28
30	29
31[24]	29
—	30
32	31
33	32
34	33
35	34
36	35
37	36
38	37
39	38
40	39
—	40
42[25]	40
43[26]	40
44	41
45	42
46	43
47	44
—	45
49	46
—	47
51	48
52	49
53	50
54	51
55	51[27]
56	52
57	52

[21] *Ibidem*, p. 308.

[22] Textul din II Petru I, 4—III, 18 segmentează în manuscrisul popii Bratul textul din I Ioan II, 19 în felul următor: *o(t) na(s) izidoše* (f. 335/2) — *nǫ ne běše o(t) na(s)*. Dintru noi eşiră, ce nu fură dintru noi (f. 349/10). Avem aici cea mai bună dovadă că izvodul copiat de Bratul era, la rîndul său, un text bilingv slavo-român.

[23] Prin semnul — arătăm că în manuscris zaceala nu este numerotată.

[24] Notează începutul textului din *Fapte*, XII, 12, care aparţine, de asemenea, zacealei 29 în versiunea tipărită.

[25] Notează începutul textului din *Fapte*, XVII, 19, care aparţine, de asemenea, zacealei 40 în versiunea tipărită.

[26] Notează începutul textului din *Fapte*, XVIII, 1, care aparţine, de asemenea, zacealei 40 în versiunea tipărită.

[27] Tipărit: ñ; s-a omis slova cifră ã.

Apostolul popii Bratul	*Apostolul coresian*
58	53
59	54
60	55
61	56
62	57
63	58
64	59
66	61
—	64
—	68
75	69
76	70
77	71
70 [28]	65
71	66
—	67
73	68
79	73
80 [29]	73
81	74
—	75
—	76
84	77
85	78
148	133
149	134
—	135
151	136
152	137
153	138
154	139

Din această comparaţie se desprind cîteva constatări care merită a fi reţinute : **1** diferenţele în numerotarea zacealelor pe care le evidenţiază *Apostolul* manuscris se datoresc faptului că s-a numerotat aparte materia care urma după sfîrşitul unor lecturi pentru slujba din cadrul anumitor zaceale (vezi, de exemplu, cele spuse la notele 24, 25, 26 şi confruntă în locurile respective versiunea tipărită) ; **2** legarea greşită a caietului cu materia din II *Petru*, I, 4—III, 18 în izvodul copiat de Bratul explică faptul că zacealele 70, 71, 72 (care nu este numerotată) şi 73 apar după zaceala 77 ; **3** acest fapt dovedeşte că popa Bratul a respectat numerotaţia zacealelor din izvod ; constatarea din urmă este pusă în evidenţă de fragmentul din I *Corinteni*, V, 6—VII, 35, care, deşi urmează în manuscris după *Iuda* (deci după o omisiune cuprinzînd întreaga epistolă către romani şi începutul epistolei către corinteni), primeşte o numerotaţie, de asemenea, diferită de aceea a versiunii tipărite : 148—154 în loc de 133—139 ; **4** decalajul dintre cele două numerotări ale zacealelor creşte progresiv pe măsura înaintării textului ; el este de o singură zaceală în *Fapte*, IX, 32,

---

[28] În manuscris zaceala este notată ѻѯ (=78), evident dintr-o greşeală care aparţine copistului. Datorită legării greşite a caietului amintit, materia din zaceala 70 urma în izvod după materia din zaceala 77. Copistul, care nu şi-a dat seama de această inversare a filelor, a fost frapat de faptul că zaceala 70 (ѻ) urma după zacela ѻѕ şi, în consecinţă, a adăugat după o slova cifră ѧ (de unde ѻ ѧ).

[29] Notează începutul textului din I *Ioan*, IV, 12, care aparţine, de asemenea, zacealei 73 în versiunea tipărită.

devine de trei zaceale în *Fapte*, XVIII, 1, apoi de cinci zaceale în *Iacob*, I, 1, creşte la şapte zaceale în I *Ioan*, III, 21, şi ajunge la cincisprezece zaceale în I *Corinteni*, V, 6, menţinîndu-se acelaşi pînă la sfîrşitul acestui fragment (I *Corinteni*, VII, 35). Este uşor de presupus că acest decalaj s-a accentuat în continuare în izvodul direct sau indirect al versiunii lui Bratul, întrucît partea de text care urma după I *Corinteni*, VII, 35 era foarte întinsă, cuprinzînd textele din I *Corinteni*, VII, 36—XVI, 14, II *Corinteni*, *Galateni*, *Efeseni*, *Filipeni*, *Coloseni*, I şi II *Tesaloniceni*, I şi II *Timotei*, *Tit*, *Filemon*, *Evrei* (corespunzînd zacealelor 140—335 în *Apostolul* ¡tipărit).

Fragmentul din *Galateni*, cuprins în *Apostolul Iorga*, prezintă în raport cu versiunea tipărită un decalaj de nouăsprezece zaceale în cap. IV, 4, care devine de douăzeci de zaceale în cap. VI, 2 (vezi mai sus, p. 506). În structura *Apostolului*, epistola respectivă urmează după II *Corinteni*, ceea ce ne face să credem că în versiunea din care derivă *Apostolul* popii Bratul şi fragmentul Iorga porţiunea de text cuprinsă între I *Corinteni*, VII, 36 şi *Galateni*, IV, 4 a fost împărţită într-un număr de zaceale mai mare cu patru unităţi decît al zacealelor din textul respectiv tipărit. Drept urmare, faţă de versiunea coresiană, decalajul de cincisprezece zaceale din I *Corinteni*, V, 6 (versiunea popii Bratul) a crescut la nouăsprezece zaceale în *Galateni*, IV, 4 (versiunea *Apostolului Iorga*). Deşi incomplete şi aparent independente, cele două versiuni manuscrise ne oferă posibilitatea să urmărim îndeaproape o particularitate specifică a sursei lor comune : numerotarea aparte a zacealelor.

5. Din cele înfăţişate a reieşit, credem, cu destulă claritate, legătura pe care fragmentul Iorga o prezintă cu celelalte versiuni româneşti ale *Apostolului* din secolul al XVI-lea. Dacă pînă în prezent acest raport de proximitate nu a fost întrevăzut, faptul se datorează deosebirilor nete pe care le evidenţiază comparaţia directă dintre fragmentul Iorga şi partea de text corespunzătoare din versiunea tipărită. Pentru cel familiarizat însă cu modul în care au fost revizuite vechile traduceri româneşti destinate tipografiei coresiene, aceste deosebiri nu mai pot surprinde ; dimpotrivă, ele sînt concludente pentru maniera de lucru a revizorilor cărţilor braşovene. S-a arătat în mai multe rînduri că prelucrarea vechilor traduceri în vederea tipăririi lor de către Coresi s-a făcut cu destulă neglijenţă şi în mod unilateral, înlocuindu-se ici şi colo un termen, alteori un pasaj de mai mică sau mai mare întindere, dar fără ca revizia să se efectueze în mod consecvent asupra întregului text. Această lipsă de consecvenţă, care s-ar putea datora şi faptului că unul şi acelaşi text a putut fi prelucrat pe porţiuni de doi sau mai mulţi revizori, se manifestă şi în cazul versiunii coresiene a *Apostolului*. Astfel, în timp ce în *Apostolul Iorga* v. sl. наслѣникъ (*Galateni*, IV, 1, 7) este tradus prin *urmitoriu* în locurile corespunzătoare, tipăritura prezintă traducerile *moştnean* şi *moşteanii*. De remarcat însă că în alt loc din versiunea tipărită (*Romani*, VIII, 17), v. sl. наслѣдницѣ este transpus prin *următori* : *E să feciori şi următori*, *următori amu lu Dumnezeu*, *cu următori lu Hristos* ; cf. în acelaşi text *urmire* „moştenire" pentru v. sl. наслѣдꙗ (*Fapte*, VII, 5). Un alt exemplu asemănător ne întîmpină în *Galateni*, IV, 6, unde v. sl. аввꙋ (< gr. αββας) este reprodus ca atare în textul românesc al

fragmentului Iorga *(Avva)*, în timp ce în tipăritură este transpus prin *dragul*. În *Romani*, VIII, 15, versiunea coresiană menţine însă netradus v. sl. авва. În sfîrşit, în *Galateni*, V, 21, cele două versiuni se diferenţiază în ceea ce priveşte traducerea v. sl. козьлогласованїа: *(cu) cimpoi glăsirea (Apostolul Iorga) — mîncare* (apostolul tipărit); totuşi, în textul din urmă (vezi mai sus, p. 508), acelaşi termen slavon este echivalat în alt loc prin *cimpoaielor glasure* (I *Petru*, IV, 3). Prin prisma unor asemenea exemple, care pot fi uşor sporite, nu mai putem fi surprinşi că, în porţiunile de text comparabile, versiunea coresiană se depărtează într-atît de mult de versiunea fragmentului Iorga, încît urmele dependenţei lor se pierd cu desăvîrşire. Dovezile indirecte pe care le furnizează, în primul rînd, *Codicele Voroneţean* şi *Apostolul* popii Bratul risipesc însă orice îndoială în ceea ce priveşte descinderea fragmentului Iorga din aceeaşi traducere pe care s-a întemeiat, în bună parte, şi versiunea coresiană.

6. Deşi nedatat şi nelocalizat, fragmentul Iorga prezintă o reală importanţă pentru cercetarea problemelor legate de apariţia celei mai vechi traduceri româneşti a *Apostolului*.

Pe temeiul unei neconcordanţe de traducere (*din muiare* pentru ѿ дѣвы „din fecioară", existent în pasajul slavon alături; *Galateni* IV, 4) se poate presupune că versiunea românească iniţială s-a întemeiat pe un text slavon prezentînd în acest pasaj secvenţa ѿ жены [30]. Constatarea de faţă alimentează ipoteza descinderii versiunii bilingve, pe care se întemeiază *Apostolul* popii Bratul şi fragmentul Iorga, dintr-o versiune unilingvă. Această ipoteză va trebui însă verificată şi printr-o colaţionare a textelor românesc şi slavon, cuprinse în *Apostolul* popii Bratul.

Referitor la sursa bilingvă a fragmentului Iorga şi a manuscrisului popii Bratul se pot afirma, deocamdată, puţine lucruri. Foarte probabil că această versiune folosea slova ь, pe care atît Bratul, cît şi copistul *Apostolului Iorga* o notează în mod inconsecvent. Prezentînd textul împărţit pe zaceale şi diferenţiind versiunile intercalate (slavonă şi românească) prin scrierea lor cu cerneluri de culori diferite, cele două manuscrise au fost copiate pentru lectura în biserică, destinaţie pe care o putem presupune şi pentru versiunea bilingvă iniţială. Particularitatea cea mai interesantă a acestei versiuni o constituie, fără îndoială, modul diferit în care sînt numerotate zacealele. Cum s-a ajuns însă la această numerotare care contravine caracterului canonic al segmentării *Apostolului* pe zaceale? Răspunsul este legat de cunoaşterea următoarelor trăsături pe care le prezintă versiunile slavone ale acestei cărţi: *a* în cuprinsul unor zaceale există indicaţii tipiconale (intercalate în text sau adăugate marginal) care primesc în dreptul lor cuvîntul prescurtat за҃ч (menirea acestuia este de a indica începutul textului care urmează după indicaţia respectivă). În exemple de acest fel, *cuvîntul* за҃ч *nu este urmat de cifră*; vezi, de pildă, *Fapte*, IX, 10; XVIII, 1; Petru II, 11; I *Ioan*, IV, 12 etc. (*Apostolul* tipărit la Tîrgovişte în 1547; ms. sl. 21, 93); *b* textul destinat unei lecturi primeşte uneori indicaţia cifrică atît la începutul, cît şi la sfîrşitul lui, ceea ce duce la repetarea secvenţei за҃ч + slovele-cifră respective; vezi,

[30] Vezi ms. sl. 21, 93, 94, 95, 201, 202, 351, 435, 436 etc.

de exemplu, zacealele 81, 124, 130, 274, 280, 284, 300, 330 (*Apostolul* tipărit la Tîrgoviște în 1547; ms. sl. 21); *c* în puține cazuri unele lecturi destinate să fie citite în zile diferite sînt numerotate cu aceeași cifră; vezi, de exemplu, notarea zacealei 52 la sfîrșitul zilei de miercuri și începutul zilei de joi din săptămîna a treizeci și una după Paște (*Apostolul* tipărit la Tîrgoviște în 1547). Aceste particularități nu-i erau cunoscute celui care a întocmit versiunea bilingvă. El le-a considerat simple inadvertențe de numerotare, reflectînd omiterea unor zaceale (situațiile de sub *a*), respectiv, numerotarea altora cu aceeași cifră (situațiile de sub *b* și *c*). În consecință, în alcătuirea acestei versiuni s-au inclus la numerotarea zacealelor și situațiile relevate (*a*, *b*, *c*), de unde și caracterul cu totul particular pe care fragmentul Iorga și *Apostolul* popii Bratul îl prezintă față de versiunile similare slavone și românești. În pofida acestui fapt, folosirea acestei versiuni în biserică era asigurată de indicațiile tipiconale intercalate în text. Întrebuințarea ei la slujbă putea însă crea dificultăți în măsura în care, pentru stabilirea lecturilor zilnice, preotul s-ar fi adresat în exclusivitate unui îndreptar pentru citirea *Apostolului*, prezentînd numerotarea canonică a zacealelor. Nu este însă exclus ca versiunea bilingvă să fi fost prevăzută și cu un astfel de îndreptar, în care modificările operate în numerotarea zacealelor să fi fost, de asemenea, consemnate.

Vechimea acestei versiuni bilingve nu va putea fi precizată decît conjectural [31]. Este posibil că ea să se fi aflat în uzul preoților transilvăneni deja în anul 1546, așa cum pare să ne dezvăluie un pasaj din des citata scrisoare a lui Adalbertus Wurmloch din Bistrița [32]. Rămîne ca cercetările viitoare să stabilească locul unde s-a alcătuit traducerea românească a *Apostolului* și curentul cultural care a inițiat-o. Vom atrage totuși atenția că libertatea de care a dat dovadă autorul versiunii bilingve, intervenind în structura unui text destinat slujbei ortodoxe, ne îndreaptă de pe acum atenția spre un mediu aflat sub înrîurirea Reformei.

18 decembrie 1975

[31] Cele două file românești dintr-un *Apostol* manuscris slavon din 1556, semnalate de Gh. Ghibănescu („Theodor Codrescu", V, 1936, nr. 12, p. 179), aparțin, după cum ne-am încredințat, versiunii *Noului Testament* de la Bălgrad. Ele sînt, prin urmare, adăugate manuscrisului ulterior tipăririi respectivei cărți; vezi ms. sl. 741, f. 9 și 73.

[32] Ar. Densușianu, *Catehismul românesc din a. 1544.* în „Revista critică literară", II, 1894, nr. 5—6, p. 262; P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 122.

NUMELE DE LOCURI DIN ORAȘE ȘI LOCUL LOR ÎN DICȚIONARUL TOPONIMIC AL ROMÂNIEI

DE

GH. BOLOCAN

O ramură relativ nouă a toponimiei, la noi încă neabordată, este urbanonimia. Numele de așezări umane, sate și orașe, sînt cuprinse în termenul de oiconime, iar domeniul care se ocupă cu ele este numit oiconimie.

Practic, și la noi, ca și în altă parte, specialiștii s-au ocupat și se ocupă aproape în exclusivitate de toponimia satelor. Terminologia complicată propusă în unele lucrări nu și-a dovedit, credem, rolul practic. Astfel, oiconimele sînt subîmpărțite în *astionime* (nume referitoare la orașe) și *comonime* (nume referitoare la sate). Pentru prima grupă de denumiri se mai folosește și termenul de *urbanonim*. Ce fapte trebuie incluse în aceste subîmpărțiri? De obicei aici se analizează denumirile de sate, tîrguri, orașe. Nomenclatura toponimică de pe vatra satelor nu a format și nici nu formează obiectul unor cercetări separate, fiind inclusă în toponimia satului alături de numele de ape, forme de relief, acoperiri de teren speciale etc.

Soluția aceasta este însă unilaterală, deoarece toponimele din orașe sînt de cele mai multe ori neglijate. Există obiecte comune la sate și la orașe care în principiu pot purta denumiri de aceeași structură? După părerea noastră, răspunsul nu poate fi decît afirmativ. Iată o listă de astfel de obiecte: drumuri, străzi și ulițe, biserici uneori și mănăstiri, proprietăți private sau colective, piețe, poduri, cimitire, clădiri cu destinație specială, fîntîni, parcuri, grădini etc.

Se consideră că denumirile obiectelor mai sus enumerate apar la sate mai mult sau mai puțin spontan, neregizate conștient de o anumită oficialitate, pe cînd la orașe, invers, elementul conștient, de cele mai multe ori oficial organizat, este preponderent. Atribuirea numelor de locuri în orașe este deci într-o oarecare măsură artificială, avînd un caracter social mult mai pronunțat, ceea ce face posibilă schimbarea mai deasă și în proporții mai mari a numelor de locuri. Deosebirile acestea nu ni se par esențiale și în parte nici nu sînt reale, dacă nu se acceptă în aprecierea lor un criteriu istoric; există faze în dezvoltarea orașelor, așa cum vom arăta mai jos, în care între sat și oraș sînt multe elemente comune. Vom da cîteva exemple din toponimia capitalei noastre. Drumurile, de pildă, au denumiri diferite în funcție de direcția spre care se îndreaptă, de așezările umane prin care trec, de importanța lor economică etc. În București, la ieșirea din oraș, drumurile purtau numele celui mai important sau celui mai apropiat punct cu care legau capitala. De pildă: *Drumul Giurgiului*, pomenit într-un document din 1505, sau *Drumul Racului* (sat desființat, probabil aproape de oraș), consemnat la 1582; *Drumul Gherghiței* (fostul oraș de reședință domnească), amintit la 1735 („să facă podul de pe *Drumul Gherghiții*"); *Drumul Văcărești*, amintit la 1627; *Drumul Grecilor*, atestat

în secolul al XVI-lea (sat lîngă Bucureşti). Astfel de denumiri se găsesc şi în mediul rural şi acum şi în timpurile mai vechi. Citäm cîteva exemple : *Drumul Popesei* (la Comăneşti), atestat la 1751 ; *Drumul Stoeneştilor* (la Groşani), atestat la 1571 ; *Drumul Ruşeţului* (la Călugăreni), atestat la 1580 ; *Drumul Buzăului* (la Tohani), atestat la 1616.

Atestările încă din secolul al XVI-lea ale unor astfel de denumiri ni se par extrem de importante, prin aceasta demonstrîndu-se organizarea de adîncime a teritoriului ţării.

Denumirile de uliţe la oraşe şi sate au în principiu aceleaşi surse de formare : de la nume de persoane, de profesii, nume de biserici, mănăstiri ; de la particularităţile de relief, de la aspectul exterior, de la locuri cu caracter public etc.

Deosebirile dintre numele de uliţe şi străzi (pînă în secolul al XIX-lea, pentru Bucureşti, se folosesc termenii de *uliţă* şi *pod*) sînt mai ales de ordin cantitativ, preferîndu-se în mediul rural un anumit model, iar în cel orăşenesc — altul. Astfel, denumirile de uliţe la sate se fac mai ales după modelul *substantiv la nominativ + nume de persoană la genitiv plural* : *Uliţa Bălăneştilor*, *Uliţa Filipeştilor*, *Uliţa Cîrstanilor* etc., pe cînd la oraşe se preferă modelul cu numele de persoană la genitiv singular : *Uliţa Cioranului*, *Ulicioara Călinescului*, *Uliţa Brezoianului* etc. Modelul *substantiv + nume de persoană la nominativ* este foarte rar la sate şi foarte frecvent la oraş. Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar mai ales în secolul nostru, majoritatea străzilor din oraşe poartă nume de scriitori, de artişti, de domnitori, de oameni politici şi de cultură, de militari şi muncitori, de eroi ai clasei muncitoare etc. La sate, acest model este foarte puţin întîlnit.

Extrem de semnificative ni se par deosebirile dintre denumirile care au la bază nume de profesii. Ele nu sînt numai de ordin cantitativ. Toponimele care au la bază numele de grup, ca nume de agent, sînt în mediul rural mai ales nume de sate formate cu sufixele *-ar(i)*, *-aş(i)*. În majoritatea cazurilor nu se poate spune dacă „numele de grup" ca *grădinari*, *olari*, *croitori* etc. au la bază numele de profesie *grădinar*, *olar*, *croitor* etc. sau sînt mai degrabă un derivat de la nume de persoană *Grădinaru*, *Olaru*, *Croitoru* etc. Dimpotrivă, în nume de străzi ca *Uliţa Bărbierilor*, (1660), *Uliţa Boiangiilor* (1712), *Uliţa Şelarilor* (1726), *Uliţa Mărgelarilor* (1836), *Uliţa Lăcătuşilor* (1726), *Uliţa Zarzavagiilor* (1825), *Uliţa Zarafilor* (1847), *Uliţa Covacilor* (1847), *Uliţa Cavafilor* (1847), *Uliţa Marchitanilor* (1847), *Uliţa Papugiilor* (1783), *Uliţa Şalvaragiilor* (1793), *Uliţa Zăbunarilor* (1757), termenul al doilea în toponimul compus este un nume de meserie. Documentele atestă şi forme întîlnite astăzi, ca : *In Boiangii*, *În Şelari*, *În Zăbunari*, *În Mărgelari*, *În Cavafi* etc. Meşteşugarii în oraşe organizaţi, începînd din secolul al XVII-lea, în bresle, isnafuri sau rufeturi erau grupaţi pe aceleaşi străzi sau cartiere (mahalale), aşa încît „numele de grup" citate mai sus au cu siguranţă la bază un nume de meserie. Toponimele provenite, numai în ultimă instanţă, de la un nume de meserie (brănişţar, dîrvar etc.), care prin caracterul ei nu poate alcătui un centru cu meseriaşi de acelaşi fel, este preferabil să fie interpretate ca provenind de la nume de persoană. Există şi la oraşe meserii sau ramuri ale comerţului care sînt într-un fel singulare sau prin caracterul lor nu pot fi concentrate

pe aceeaşi stradă sau în acelaşi cartier. De regulă, de la astfel de meserii nu se formează nume de locuri.

Deosebirea esenţială dintre denumirile de străzi şi uliţe în momentul actual constă în caracterul nemotivat, aproape general pentru epoca modernă, al celor dintîi şi caracterul motivat în cea mai mare parte al celor din urmă.

În istoria lor, oraşele nu s-au deosebit mult în această privinţă de sate. Pentru Bucureşti, de pildă, pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea caracterul motivat al denumirilor de locuri era dominant, începînd cu împărţirea administrtivă în unităţi teritoriale mari, ca : Plasa Tîrgului, Plasa Gorganului, Plasa Broştenilor, Plasa Tîrgului de Afară, Plasa Podului Mogoşoaei etc. Fiecare plasă cuprindea mai multe mahalale ale căror denumiri au la bază fie un obiect important (biserică, mănăstire, han, tîrg etc.), fie un nume al unei persoane care locuia sau avea posesiuni pe teritoriul respectiv (Mahalaua Bălăceanu, Creţulescu, Brezoianul, Dudescul, Popescul etc.). Catagrafia din 1798 înregistrează 82 de mahalale ale căror denumiri se distribuie astfel : 23 de la nume de biserici şi mănăstiri ; 22 de la nume se persoană, 11 de la nume de hanuri ; 11 de la nume de meserii ; restul de la nume de străzi, forme de relief, titluri bisericeşti.

Numele de străzi, pînă în secolul al XIX-lea, erau puţine în Bucureşti. Fixarea unui punct de reper se făcea foarte aproximativ : „avînd eu un loc aice în Bucureşti care iaste între Mihalcea croitoriul şi între locul jupanesei Alexandrii" (1675) ; „i-am pus şi o piatră în marginea uliţii, despre Cocoş, ca să nu se mai stremteze uliţa" (1675) ; „de la ferestrele chiliilor în lături stînjeni şase şi pînă în colţul primblării" (1719) ; „însă casele cu locul lor cît ţine ocolul gardului" (1722) ; „care pravalie iaste între pravalia lui Dumitru Barbiiarul Lefeciul ot dumnealui vel spatar şi între pravalia lui Tudor Croitoru de la Steagul de pribegi" (1723) ; „i-am vîndut casele mele din mahalaua Colţii, despre portiţa ce merge la Biserica Scaunelor" (1832) ; „avînd o pravalie ... aici în mahalaua Colţii, în dreaptu Carvasaralii" (1848).

Iată cîteva denumiri de străzi din secolul XVII — XIX : Uliţa despre soare răsare (1668), Ulicioara Călinescului (1694), Uliţa Brădeanul (1724), Uliţa despre Acsentie căpitan (1730), Uliţa Lăcătuşilor (sau Uliţa din dosul casei Baraţilor) (1726), Uliţa ce merge alăturea cu zidul Curţii Domneşti (1678), Uliţa Bărăţii (1823), Uliţa Jăcniţii (1841), Uliţa Gorganului (1835), Uliţa Tîrgului d-afară (1839), Uliţa lu Caracaş (1848), Uliţa Cărăcăşoaei (1848), Uliţa numită a Băltăreţului (1846), Uliţa Cişmelei seci, Uliţa Scaunelor, Podul Mogoşoaei, Podul Şerban-Vodă sau Podul Beilicului ; Podul Calicilor, Podul de pămînt, Podul Armenilor, Podul Colţii, Podul Gorganilor etc.

Evident, numele de locuri care evocă natura terenului sau a unor activităţi umane sînt multe în secolele XVII — XIX. Citäm cîteva din denumirile întîlnite în documente : *Vadul Cailor*, *Vadu Sacagiilor*, *Tulpina Bolovanilor*, *Bolovanii Stelii*, *Matca Seacă*, *Matca cea Veche*, *Prundul*, *Lacul Filaretului*, *Lacul Şutului*, *Balta lui Dura Neguţătorul*, *Balta Icoanei*, *Morile din Anini*, *În Luncă*, *Funea Predii*, *Via lui Lazu*, *Livedea Văcărescului*, *Livedea Gospod*, *Locul Colfescului*, *Răspîntia lui Butuc*, *Capul Troianului*, *Fîntîna Boului*, *Şipotul Fîntînii*, *Cişmeaua Beizadelelor*, *Cişmeaua Mavrogheni*, *Puţul Spătarului*, *Puţul Turnului*, *Puţul Calicilor*,

Puțu cu Zale, *Baia Mitropoliei*, *Ciutăria Domnească*, *Jitnița Domnească*, *Lednița Domnească*, *Pușcăria Domnească*, *Sărăria Domnească*, *Țigănia Mitropoliei Turnu-Roșu*, *La cîrciuma din pădure* (pe la *Cuibul cu Barză*, pomenit în secolul al XVIII-lea), *Vatra Faurului*, *Cafeneaua Haiverțoului*, *Grădina ot Sf. Elefterie*, *Grădina lui Procopie*, *Foișoru de joc*, *Casa Privegherii*, *Carele cu pește*, *Văcăria Băltărețului*, *Dealul Bucureștilor*, *Dealul Cotrocenilor*, *Dealul Mitropoliei*, *Dealul Sîrbenilor*, *Dealul lui Spira*, *Dealul Săpat*, *Dealul cu Viile*, *Dealul de jos*, *Curmătura Maidanul Dudescului*, *Gîrlița*, *Bucureșteanca*, *Bucureștioara*, *Dîmbovicioara* etc.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sistemul de denominație al capitalei noastre se schimbă radical. Denumirile care apar au în unele cazuri caracter nemotivat. În altele denumirile de astăzi, de pildă, sînt rezultatul extinderii denumirii unui obiect limitat. Transferul de nume în orașe se poate face fie de la un obiect mai mic la unul mai mare, fie invers, de la unul mai mare la altul mai mic. O stradă poate să-și ia numele de la o fabrică, un edificiu de cultură important (Strada Academiei) etc., putînd, la rîndul ei, să împrumute numele unei piețe. Dacă denumirea de la care se face transferul la alt obiect nu are legătură nemijlocită cu obiectul, atunci întreaga serie are un caracter nemotivat. Fiecare denumire reprezintă un fragment de istorie. Un nume de loc este interesant, după părerea noastră, numai atunci cînd el reprezintă istoria acelui loc. Orice sistem de denominație este un cod care poate fi extras din analiza obiectelor, a relațiilor sociale etc. sau poate fi aplicat din afară obiectelor, a relațiilor sociale etc.

În ultimele decenii, majoritatea denumirilor de străzi, cartiere etc. din București fac parte din cea de-a doua categorie.

Un număr foarte mare de străzi poartă denumiri ale altor localități din țară : nume de ținuturi (Banat, Crișana, Ardeal, Oltenia), nume de orașe (Abrud, Arad, Bacău, Brașov, Buzău, Calafat, Craiova, Galați etc. nume de sate (Albac, Aldeni, Aninoasa, Apold, Bistrețu etc.), capitale ale altor țări (Ankara, Berna, Londra, Berlin, Belgrad, Paris etc.), nume de ape, stațiuni balneare etc.

În ce măsură nomenclatura actuală a străzilor și a numelor de locuri în general din orașe poate face obiectul *Dicționarului toponimic al României*? După părerea noastră, dicționarul nu se poate dispensa de grupul toponimelor numite de noi motivate, dar în același timp nu se poate transforma într-un ghid turistic, incluzînd fără discernămînt denumirile existente în orașe. Opiniile în această problemă pot fi diferite. Dificultățile pe care le generează soluția propusă de noi constau în chestiunea dacă este posibil întotdeauna să se facă o despărțire netă între denumiri cu caracter motivat și nemotivat.

Februarie 1976

OBSERVAȚII ASUPRA SISTEMULUI ANTROPONIMIC ROMÂNESC

DE

CHRISTIAN IONESCU

Considerate interesante nu în ansamblul lor, ci selectiv și studiate mai ales din punctul de vedere al originii și al evoluției lor, numele proprii au atras atenția istoricilor și apoi a lingviștilor numai în măsura în care unele dintre ele puteau aduce informații utile în elucidarea unor aspecte privind trecutul istoric ori istoria limbii. Onomastica — toponimia și antroponimia — a fost și mai este încă adeseori definită ca o disciplină auxiliară a istoriei, lingvisticii ori a geografiei. Fără a nega importanța unui asemenea punct de vedere și valoarea deosebită a unora dintre rezultatele obținute pînă acum, trebuie să atragem de la început atenția asupra faptului — remarcat de numeroși cercetători — că interesul scăzut manifestat atît față de problemele teoretice generale ale ansamblului de nume proprii dintr-o limbă, cît și față de metodologia studierii acestora a avut efecte negative ce nu pot fi neglijate; analiza selectivă a unor nume de locuri și de persoane și în afara relațiilor care se stabilesc între acestea în cadrul unui întreg a dus nu numai la erori etimologice, ci și la concluzii pripite și false din punct de vedere istoric.

Referindu-ne numai la antroponimia românească, trebuie să subliniem meritele deosebite ale lui Ștefan Pașca, primul cercetător care, într-un studiu publicat în 1936, *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, analizînd un bogat material informativ, acordă atenția cuvenită problemelor generale ale denominației personale în limba română. Descrierea a ceea ce autorul numește „sistem de denominație personală" — — și trebuie făcută imediat remarca, nu lipsită de importanță, că termenul *sistem* nu este folosit în accepția care i se dă astăzi în lingvistică —, indiferent de observațiile care i se pot aduce, oferă oricărui cercetător al numelor de persoane o serie de sugestii a căror valoare este incontestabilă.

În analiza denominației personale Șt. Pașca pornește de la distincția, foarte importantă și necesară, între *sistemul oficial de denominație* și *sistemul popular*, scoțînd în evidență trăsăturile esențiale ale acestora: „Distingem de la început două sisteme profund deosebite unul de celălalt: 1) un sistem *oficial*, reprezentat de documentele istorice, inclusiv actele oficiale contemporane, sistem uzitat în viața administrativă, în școală, armată etc., impus și susținut de necesități juridice — altădată — iar mai tîrziu și pînă astăzi menținut de codul civil; 2) un sistem *popular*, așa cum apare din graiul nucleelor sociale, în discuția privitoare la indivizi sau la grupuri de indivizi, în afară de viața oficială. Cele două sisteme prezintă o egală importanță istorică. Devenite de mult tradiționale, deși independente, ele se influențează reciproc"[1]. În cadrul celor două sisteme, deno-

[1] *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, București, 1936, p. 61.

minația personală se realizează prin ceea ce autorul numește *formulă de denominație personală*, constituită din unul sau mai multe nume de persoană [2]. Formula de denominație din sistemul oficial — și în studiul lui Șt. Pașca „se discută ... aproape exclusiv sistemul oficial de denominație" [3] — este alcătuită din elemente care, după *funcțiunea antroponomastică* [4], se repartizează în trei clase : a) nume de botez ; b) nume de familie ; c) supranume. Numele de botez desemnează un singur individ, este numele „personal" al acestuia ; atribuit prin botez, el este ales, după anumite criterii, dintr-un inventar limitat și supus continuu schimbărilor. Supranumele pot fi *individuale*, *familiale* ori *colective*, după cum desemnează un individ, o familie ori un grup mai mare decît familia. Din punctul de vedere al *originii semantice*, supranumele și numele de familie pot fi : 1. nume „care indică apartenența sau originea locală a indivizilor sau a familiilor" [5] sau „calificative de origine" [6] ; 2. „apelative numind obiectiv îndeletnicirea individului sau a colectivității" [7] și „titlul ... unei demnități" [8] ; aceste calificative pot fi însă și depreciative ; 3. nume „indicînd la origine particularități fizice ... [și] psihice" [9] ; 4. „numele de origine figurată" [10] (sau nume folosite figurat sau cu „valoare semantică figurată" [11]). La acestea s-ar mai putea adăuga încă o grupă : „supranume provenite de la nume de botez sau de familie" [12]. În concepția autorului, distincția teoretică dintre *supranume* și *poreclă* este clar formulată : „Necesitatea utilizării termenului « supranume » e dictată de împrejurarea că acesta are o *funcțiune exclusiv antroponomastică*, pe cînd porecla indică o funcțiune semantică" [13].

Din punctul de vedere al evoluției istorice, Șt. Pașca distinge trei tipuri de formule de denominație în cadrul sistemului oficial : „Cea mai veche formulă de denominație după documente era, cum se știe, după circumstanțe : 1. numele unic (de botez sau supranume) ; 2. numele compus din două elemente : numele de botez al individului pus în relațiune cu ascendentul său : *A* filius *B*, cu alt individ de care depindea din punct de vedere social sau economic, cu locul de origine, cu îndeletnicirea personală sau cu o particularitate a individului. Prin ereditate, acest al doilea element de denominație a devenit un stigmat onomastic al mai multor indi-

---

[2] „Formula obișnuită de denominație personală ... e de obicei numele de botez, de cele mai multe ori în formă hipocoristică" (*ibidem*, p. 54) ; „În cazul unei formule de denominație constătătoare din numele de botez urmat de un al doilea element ...". (*ibidem*, p. 55).

[3] *Ibidem*, p. 21.

[4] Șt. Pașca nu definește „funcțiunea antroponimică", dar se poate deduce că este vorba de funcțiunea de desemnare a unei persoane, indiferent de conținutul semnatic al cuvîntului de la care provine antroponimul. În acest sens, ni se pare edificator pasajul în care autorul vorbește despre nume care „nu mai reprezintă nimic din punct de vedere semantic, avînd o funcțiune exclusiv antroponomastică" (*ibidem*, p. 92).

[5] *Ibidem*, p. 86.

[6] *Ibidem*, p. 87.

[7] *Ibidem*, p. 91.

[8] *Ibidem*, p. 94.

[9] *Ibidem*, p. 99.

[10] *Ibidem*, p. 100.

[11] *Ibidem*, p. 103.

[12] *Ibidem*, p. 60.

[13] *Ibidem*, p. 44.

vizi din același grup social și atunci, pentru a se evita confuzia între aceștia, s-a recurs la un element în plus : 3. *supranumele*" [14].

Trăsăturile generale ale denominației personale prezentate mai sus au fost acceptate și chiar aplicate de cei mai mulți dintre autorii numeroaselor articole de antroponimie publicate după studiul lui Șt. Pașca ; problemele teoretice nu au mai fost abordate decît parțial și tangențial, în măsura în care rațiuni de ordin practic — interpretarea și prezentarea unui anumit material antroponimic actual și, arareori, istoric — impuneau și unele considerații de ordin general. De o deosebită atenție s-a bucurat doar problema accepției și utilității întrebuințării termenilor *supranume* și *poreclă* [15]. Omițînd o serie de amănunte, din discuțiile purtate pînă acum se desprind două poziții : a) cei doi termeni descriu aceeași realitate și din același punct de vedere ; în consecință, distincția este neinteresantă și, din anumite considerente, se recomandă folosirea unuia sau a altuia dintre cei doi termeni ; b) *supranumele* și *porecla* descriu aspecte ale denominației personale din puncte de vedere diferite, utilizarea lor fiind necesară în analiza numelor de persoane.

Definirea incorectă a unităților prin care se realizează denominația personală în limba română — rezultat al nerespectării criteriului funcțional și al folosirii unor criterii nerecomandabile [16], precum și al neseparării faptelor sincronice de cele diacronice — cu implicații diverse și profunde în studierea materialului antroponimic actual ori istoric, se manifestă și printr-o anume confuzie terminologică. Termeni ca *nume de botez*, *prenume*, *nume de familie*, *calificativ*, *poreclă*, *supranume* (*ironice*, *neutre*, *afective*, *neafective*) etc. sînt folosiți cu accepții diferite nu numai de la un autor la altul, ci și în funcție de materialul concret cercetat. Termenul *nume de familie*, de exemplu, este folosit de Șt. Pașca și de alți autori pentru a desemna nu numai elementul fundamental al formulei de denominație oficiale actuale, dar și un element similar întîlnit în documentele istorice, deosebit însă față de primul prin funcțiune și trăsăturile sale esențiale. Însuși Șt. Pașca recunoaște că „o distincție între supranumele familiale și între numele de familie o facem dificil, mai ales pentru epoci mai îndepărtate" [17].

Sesizînd că limitele concepției generale și ale metodei fac practic imposibilă rezolvarea unor probleme privind numele proprii, o serie de cercetători au propus și au încercat, mai ales în ultimele două decenii, studierea numelor proprii prin prisma concepției structuraliste asupra limbii și cu metodele folosite de aceasta. Noutatea constă în faptul că numele proprii sînt considerate în ansamblul lor ca un sistem care trebuie studiat

---

[14] *Ibidem*, p. 61.

[15] O detaliată trecere în revistă a opiniilor exprimate pînă acum în această problemă face Ion Roșianu, în articolul (*O problemă de onomastică în discuție : categoriile antroponimice*, apărut în LR, XXV (1976), nr. 3, p. 289—301.

[16] Numeroși cercetători disting supranumele de poreclă folosind criteriul expresivității ; din punctul nostru de vedere, orice nume de persoană, indiferent de funcțiunea sa antroponimică, poate fi expresiv sau neexpresiv, după contextul în care este folosit. Ca și în cazul cuvintelor comune, expresivitatea nu poate fi un criteriu potrivit pentru clasificarea numelor de persoane (cf. Ion Coteanu — A. Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană, vol. II, Vocabularul*, București, 1975, p. 108).

[17] *Op. cit.*, p. 67.

ca atare. J. Balázs [18], de exemplu, afirmă că numele proprii se constituie într-un sistem distinct organizat după reguli onomastice, coerent și diferențiat în limbă în ceea ce privește semantica, morfologia și sintaxa; sistemul onomastic are clase (nume de persoane, nume de locuri) care au aspect gramatical propriu.

Referitor la numele de persoane, trebuie remarcată în primul rînd contribuția lui André de Vincenz, care abordează problemele generale ale sistemului antroponimic cu referire directă chiar la domeniul românesc. În studiul numelor de persoane, André de Vincenz consideră că este absolut necesar să se adopte două principii generale, fondate pe concepția saussuriană asupra sistemului lingvistic : „1. după cum limba este un ansamblu care trebuie să fie studiat în el însuși și pentru el însuși, și onomastica, respectiv antroponimia, este un sistem care trebuie să fie studiat în funcționarea sa și ca un tot ; 2. sistemul onomastic fiind un tot, schimbarea unei părți trebuie inevitabil să se repercuteze asupra totalității sistemului" [19]. Sistemul antroponimic își asigură o autonomie relativă în interiorul sistemului lingvistic prin modul particular de participare „la jocul opozițiilor prin care se definește întregul sistem lingvistic" [20]. Distingînd trei tipuri de structuri onomastice (structură fonologică, morfologică și semantică), André de Vincenz face următoarea remarcă : „Dacă limba se poate defini ca un sistem de opoziții, structura onomastică va fi caracterizată mai întîi prin opoziția față de structura apelativelor. Acest punct de vedere permite să se acorde autonomie topo- și antroponimiei, fără a le exclude în același timp din limbă" [21].

Descrierea organizării sistematice a antroponimiei, caracterizată prin abstracție și generalitate, va avea drept scop definirea numelor de persoană în raport cu relațiile pe care acestea le contractează — relevant fiind locul în ansamblul sistemului și nu natura lor — și determinarea tipurilor de combinații realizate de unitățile sistemului. Inventarierea elementelor, gruparea lor în clase pe baza unor trăsături relevante în realizarea funcțiunii antroponimice, descrierea distribuției și a încadrării numelor de persoane în tipare de combinare nu se pot face însă decît prin mijloace care aparțin metodologiei lingvisticii sincronice, ceea ce înseamnă, în primul rînd, diferențierea netă a punctului de vedere descriptiv de cel istoric.

Pornind de la rezultatele și sugestiile prezentate succint mai sus, vom încerca, în cele ce urmează, să facem o serie de observații privind aspectele cele mai generale ale unei posibile modalități de abordare a antroponimiei românești. Menționăm de la început că avem în vedere numai sistemul antroponimic actual, fapt impus de rigorile de metodă, dar și de alți factori care nu pot fi neglijați în materie de nume de persoane. Din punctul nostru de vedere, corpusul antroponimic analizat trebuie să conțină toate numele de persoane prin care se realizează, la un moment dat,

---

[18] *Le nom propre dans le système de signes linguistiques*, în „Atti e memorie del VII Congresso internazionale di Scienze onomastiche", Firenze, 1961, vol. I, p. 156—157.

[19] *Les fonctions anthroponymiques: evolution et structure. Domain roumain*, în Orbis, XI (1962), nr. 1, p. 33.

[20] *Ibidem*, p. 33, nota 1.

[21] *Idem, Les problèmes et mèthodes d'une étude structurale en onomastique*, în Orbis, X(1961), nr. 2, p. 387.

desemnarea unui număr limitat de indivizi, membri ai unui grup. Un asemenea deziderat nu se poate realiza decît prin îmbinarea cercetării unor izvoare scrise cu cercetarea prin anchetă directă, în cursul căreia se urmărește înregistrarea numelor de persoane folosite în diversele situații ale comunicării orale. Devine astfel limpede că sistemul antroponimic actual este singurul care poate fi descris în totalitatea și complexitatea sa, atît din punctul de vedere al inventarului de unități, cît și din punctul de vedere al combinațiilor acestora. Sistemele antroponimice din diferite etape istorice nu se relevă cercetătorului decît parțial în izvoarele scrise păstrate pînă astăzi; nu putem cunoaște modalitățile de desemnare personală folosite în comunicarea orală și nici măcar numele tuturor membrilor unei colectivități, întrucît apariția acestora în acte stă sub semnul întîmplării. Dar, cum sistemul antroponimic actual este o realitate lingvistică constituită printr-o îndelungată și firească evoluție istorică, rezultatele cercetării sincronice a acestuia pot fi utilizate și în studiul diacronic, ca mijloace de investigație pentru o întreagă perioadă deficitară sub aspectul informației. Numai avînd la bază o bună cunoaștere a sistemului actual în aspectele lui esențiale se poate ajunge la o descriere corectă, coerentă și unitară a evoluției sistemului antroponimic românesc din epoca primelor atestări documentare și pînă astăzi.

Desemnarea personală se realizează în limba română prin trei tipuri de formule de denominație, după calitatea de nume propriu sau comun a elementelor componente: a) formule comune — constituite din unul sau mai multe nume comune (*tovarășul*, *domnișoara*, *primarul*, *notarul*, *factorul*, *profesorul* etc.; *tovarășul profesor*, *domnișoara doctor*, *primarul orașului* etc.; *tovarășul profesor de fizică*, *soția contabilului întreprinderii* etc.); b) formule proprii — constituite din unul sau mai multe nume proprii de persoane sau de locuri (*Ion*, *Nelu*, *Gheorghiță*, *Popescu*, *Moraru* etc.; *Ion Ionescu*, *Calistrat Șchiopu*, *Petrescu-Dîmbovița*, *Ionescu-Tismana* etc.; *Ion Ionescu de la Brad*, *Niculaie Laie Chioru*, *Măria Vetii Turcului* etc.); c) formule mixte — constituite din nume comune și proprii (*conu Gheorghiță*, *domnișoara Popescu*, *doctorul Petrescu*, *tovarășul Vasilescu*, *domnitorul Ioan Cuza*, *domnitorul Alexandru Ioan Cuza* etc.). Formula mixtă poate fi transformată într-o formulă comună, prin eliminarea numelor proprii sau într-o formulă proprie, prin eliminarea numelor comune și poate fi obținută prin combinarea unei formule comune cu una proprie. În studiul nostru ne vom ocupa numai de formule proprii, pe care le vom numi *formule antroponimice*; sistemul constituit din elementele acestor formule este *sistemul antroponimic*. După cum formula antroponimică este un aspect al formulei de denominație personală, și sistemul antroponimic va fi un aspect al sistemului de denominație personală. Ținem să atragem atenția asupra faptului că, în cercetarea diacronică, trebuie să fie luate în considerație și formulele mixte, care pot deveni formule antroponimice nu prin procedeul amintit mai sus, determinat de contextul verbal și situațional, ci prin transformarea numelui comun în nume propriu: *Ion moraru* poate deveni la un moment dat *Ion Moraru*, *Vasile* (*cel*) *șchiop*(*u*) poate deveni *Vasile Șchiopu*, *Radul postelnic de Potoceni* poate deveni *Radul Postelnicu* sau *Radul Potoceanul* etc.

Considerînd formula antroponimică contextul minim necesar cercetării numelor de persoane și, în același timp, structură onomastică de

bază, rigorile de metodă impun, așa cum am arătat și mai sus, ca ansamblul supus analizei să conțină *toate* formulele antroponimice folosite în *toate* situațiile posibile pentru desemnarea *tuturor* membrilor unei colectivități și a tuturor grupurilor care constituie colectivitatea în discuție.

Din punctul de vedere al raporturilor contractate între ele în procesul de comunicare, formulele antroponimice pot fi *echivalente* sau *neechivalente*. Formulele echivalente, identice din punctul de vedere al funcțiunii de desemnare personală, sînt în distribuție contrastivă, dar în raport de variație liberă, întrucît nu comută. Existența claselor de formule echivalente, al căror număr trebuie să fie egal cu numărul persoanelor și al grupurilor ce alcătuiesc colectivitatea, este determinată de contextul situațional și verbal; în funcție de acesta, vorbitorul va alege una sau alta dintre formulele echivalente prin care este desemnată persoana cu care vorbește sau despre care vorbește.

Întrucît atribuirea, purtarea și schimbarea numelor de persoane sînt probleme de interes social, reglementate prin lege, în cadrul fiecărei clase de formule echivalente una și numai una dintre acestea va fi o *formulă antroponimică oficială* (conformă dispozițiilor legale în vigoare), iar toate celelalte vor fi *formule antroponimice neoficiale*. O formulă neoficială presupune existența formulei oficiale, dar nu și invers; teoretic, o clasă de formule echivalente poate fi constituită dintr-o singură formulă, în mod necesar, oficială.

FORMULA ANTROPONIMICĂ OFICIALĂ

O formulă antroponimică oficială este constituită, în mod obligatoriu, din două segmente complet diferite din punct de vedere funcțional. Unul dintre aceste segmente are funcțiune denominativă unică, iar celălalt, funcțiune denominativă multiplă. În formulele oficiale *Ion Popescu*, *Maria Popescu*, *Angela-Delia Popescu* și *Adrian-Florin-Petru Popescu*, prin care sînt desemnați membrii unei familii — tata, mama, fiica și fiul —, fiecare dintre segmentele *Ion*, *Maria*, *Angela-Delia* și *Adrian-Florin-Petru* denotă una si numai o singură persoană, fiind deci *nume individuale*; segmentul *Popescu* denotă pe fiecare dintre membrii familiei și, în același timp, întreaga familie considerată ca o unitate, fiind deci *nume de grup*. În cadrul formulei oficiale, numele de grup se realizează sub aspectul *numelui de familie* (prin *familie* înțelegem grupul constituit din soț, soție și descendenții acestora). Pe baza caracteristicilor funcționale, elementele din care sînt constituite formulele oficiale se vor grupa deci în două clase: a) *nume individuale*; b) *nume de familie*. Între cele două clase se stabilește un raport de interdependență între două constante: numele individual presupune existența numelui de familie și viceversa (N.I.↔N.F.).

Prin comparația segmentelor nume individuale se stabilește inventarul unităților minimale care pot avea funcțiunea de nume individual. *Angela-Delia* și *Adrian-Florin-Petru* din exemplele de mai sus sînt nume individuale compuse din unitățile minimale *Angela*, *Delia*, *Adrian*, *Florin*, *Petru*, întrucît acestea pot fi, în alte formule oficiale, nume individuale. În sistemul antroponimic românesc actual, numele individual este repre-

zentat de un segment format din una, două sau trei unităţi minimale; forma segmentului este fixă, ceea ce înseamnă că, în cazul unui segment constituit din două sau trei unităţi, permutarea acestora sau eliminarea unei unităţi nu este posibilă. Orice modificare de acest tip duce la transformarea formulei oficiale într-o formulă neoficială.

Un segment nume de familie poate fi constituit din una sau două unităţi minimale; în această ultimă situaţie, permutarea unităţilor ori eliminarea uneia dintre ele nu este posibilă.

În ceea ce priveşte ordinea în care apar elementele funcţionale ale formulei oficiale şi distribuţia acestora se pot face următoarele observaţii. În acte cu caracter oficial, elementele apar fie în ordinea *nume de familie* + + *nume individual*, fie în ordinea *nume individual* + *nume de familie*; în ambele situaţii, condiţia obligatorie este păstrarea formei fixe a celor două elemente.

Pentru unităţile numite de noi *nume individual* se folosesc în lucrările de specialitate mai ales termenii *prenume* şi *nume de botez*. Pentru descrierea sistemului românesc actual, termenul *prenume* poate fi folosit, fără a se crea nici un fel de confuzii, atunci cînd elementele formulei oficiale apar în ordinea *N.I.* + *N.F.*; sînt însă sisteme antroponimice, ca cel maghiar de exemplu, în care ordinea elementelor este întotdeauna *N.F.* + + *N.I.* Pentru epoci mai îndepărtate, desemnarea printr-un singur nume era cu siguranţă o realitate a sistemului, reflectată în numeroase documente istorice; un asemenea element unic de denominaţie n-ar putea fi desemnat, considerăm noi, prin termenul *prenume*, ci numai prin *nume individual*. Mult mai numeroase şi mai complexe sînt problemele ridicate de întrebuinţarea termenului *nume de botez*, care poate defini numele dat prin botez şi ales numai din onomasticonul creştin. Din acest punct de vedere, un element ca *Radu*, folosit extrem de frecvent şi în trecut şi astăzi ca nume individual, nu mai poate fi desemnat prin nume de botez, întrucît el nu face parte şi nici nu a făcut vreodată din onomasticonul creştin. În aceeaşi situaţie ar putea fi şi numeroasele forme hipocoristice ale unor nume calendaristice; *Nelu*, *Nuţu*, *Onea* etc. nu fac parte din onomasticonul creştin. Cu atît mai puţin termenul în discuţie ar putea fi utilizat în descrierea sistemului antroponimic al unor popoare care n-au acest obicei. Avînd în vedere toate aceste consideraţii, singurul termen convenabil rămîne cel de *nume individual*; *prenume* ar putea fi folosit numai pentru primul element al unei formule oficiale binare de tipul *N.I.* + *N.F.*

FORMULE ANTROPONIMICE NEOFICIALE

Formulele antroponimice neoficiale sînt constituite, *nu însă în mod obligatoriu*, din două segmente diferite funcţional: a) un segment cu funcţiune denominativă unică, la fel ca în cazul numelui individual; b) un segment cu funcţiune denominativă multiplă, la fel ca în cazul numelui de grup (de familie). Dat fiind că în sistemul antroponimic actual formula oficială este legal *obligatorie* pentru toate persoanele, pe cînd formulele neoficiale sînt doar înlocuitori ori compliniri *neobligatorii* legal ale formulei

oficiale, cele două clase în care se grupează elementele formulelor neoficiale vor fi desemnate prin *supranume individual* şi *supranume de grup*. Uneori, supranumele individual este identic cu numele individual, dar în cele mai multe cazuri ele sînt diferite.

Segmentul *supranume individual* poate fi constituit din una sau mai multe unităţi minimale; în cazul segmentelor complexe, prezenţa unei unităţi nu impune cu necesitate prezenţa celeilalte. De aici posibilitatea de *transformare* a formulelor neoficiale; o formulă reprezentată numai de supranumele individual, ca *Niculaie Laie Chioru*, de exemplu, constituită din trei unităţi minimale (*Niculaie*, *Laie*, *Chioru*), se poate transforma în alte formule neoficiale echivalente: *Niculaie Laie*, *Laie Niculaie*, *Niculaie Chioru*, *Laie Chioru*, *Niculaie*, *Laie*, *Chioru*. Unităţile sînt deci independente, permutabile, pot avea, pe rînd sau în grupuri de cîte două, realizare zero. Dacă persoana are mai multe supranume individuale, numărul maxim de segmente cu aceeaşi funcţiune prin care poate fi desemnat este egal cu numărul supranumelor plus numărul combinaţiilor posibile ale acestora. Inventarul unităţilor minimale *supranume individual* se realizează atît prin compararea formulelor neoficiale nonechivalente, cît şi prin compararea formulelor echivalente. Ca şi numele individual, supranumele individual nu este ereditar.

Segmentul *supranume de grup*, cu funcţiune denotatoare multiplă, se poate realiza sub următoarele aspecte: a) segmentul denotă pe unii dintre membrii familiei şi familia considerată ca un întreg; asemenea segment va fi numit *supranume de familie*; b) segmentul denotă pe unii dintre membrii unui neam sau neamul considerat ca un întreg (prin *neam* înţelegem grupul format din persoanele înrudite între ele prin sînge sau prin alianţă); un asemenea segment va fi numit *supranume de neam*. Nu ne vom ocupa în mod separat de acesta, întrucît, din analiza materialului avut la dispoziţie, a reieşit că supranumele de neam nu se deosebeşte structural de supranumele de familie. c) segmentul denotă pe unii dintre membrii unei colectivităţi mai mare decît neamul şi constituită pe alt tip de relaţii decît cele de rudenie; vom numi acest segment *supranume colectiv*. În cele ce urmează nu ne vom ocupa de supranumele colectiv, întrucît materialul de care dispunem în prezent este total insuficient.

Spre deosebire de numele de familie, supranumele de familie nu denotă pe toţi membrii familiei; de obicei tatăl, uneori şi mama sînt desemnaţi prin supranume de familie deosebite de cele ale copiilor. Numărul maxim al unităţilor din care este constituit supranumele de familie este greu de precizat numai pe baza analizei unui material limitat. Sînt destul de frecvente cazurile în care supranumele de familie este constituit din cinci unităţi: [*Petcu Viorel* — formula oficială] = [*Petrică* — suprapune individual] **lu Ionel / a lu Mitu / lu Petre / a Petcului / Dulciagură**. Într-un asemenea segment, ordinea în care apar unităţile este fixă, permutarea nefiind posibilă; eliminarea ori adăugarea unor unităţi este posibilă şi prin ele se obţin alte supranume de familie echivalente. Pentru a urmări cum se poate transforma un supranume de familie, trebuie să precizăm că, din punct de vedere funcţional, elementele constitutive ale acestuia pot fi: segment *nume* sau *supranume individual* al tatălui sau al mamei (S.I.') + + segment *nume* sau *supranume de familie* al tatălui sau al mamei (S.F.'); acesta din urmă poate avea în componenţa sa un segment *supranume indi-*

vidual al bunicului sau al bunicii (S.I.″) + un segment *supranume de familie* al bunicului sau al bunicii (S.F.″) etc. Schematic, un asemenea şir de elemente arată astfel: *S.I.′* (S.I.$_1$+S.I.$_2$ + S.I.$_3$...) + *S.F.′*[S.I.″ (S.I.$_1$ + S.I.$_2$ + S.I.$_3$...) + S.F.″]. Eliminarea elementelor, din care rezultă alte supranume de familie echivalente, se poate face : 1. numai de la dreapta spre stînga, în ordinea de la cel mai depărtat către cel mai apropiat, adică S.F.″, S.I.″; 2. indiferent în ce ordine pentru unităţile incluse între paranteze rotunde. Obţinerea unui supranume complex din unul simplu se face prin adăugarea unităţilor menţionate, în următoarea ordine: 1. de la stînga spre dreapta, de la apropiat către depărtat, adică S.I.″, S.F.″ omiterea primului element este posibilă (se poate adăuga direct S.F.″); 2. indiferent în ce ordine pentru unităţile incluse între paranteze rotunde (S.I.$_1$, S.I.$_2$, S.I.$_3$...).

În ceea ce priveşte relaţia dintre supranumele individual şi cel de familie, prezenţa unuia nu impune prezenţa celuilalt; supranumele de familie, ca şi numele de familie, este ereditar, dar transmiterea lui de la o generaţie la alta nu este obligatorie.

După numărul de segmente şi de unităţi minimale din care sînt constituite acestea, precum şi după distribuţia lor, formulele neoficiale pot fi de mai multe tipuri:

I. (*Supra*)*nume individual*; (supra) numele de grup are realizare zero;
II. (*supra*)*nume de grup* (de familie, de neam ori colectiv); (supra)numele individual are realizare zero;
III. *supranume individual* + *supranume de grup* (de familie, de neam ori colectiv);
IV. *formulă oficială* (nume individual + nume de familie) + *supranume individual*;
V. *formulă oficială* (nume individual + nume de familie) + *supranume de grup* (de familie, de neam ori colectiv);
VI. *nume individual* + *supranume individual*;
VII. *nume individual* + *supranume de grup* (de familie, de neam ori colectiv);
VIII. *nume de familie* + *supranume individual*;
IX. *nume de familie* + *supranume de grup* (de familie, de neam ori colectiv).

Observaţiile făcute mai sus asupra organizării sistematice a numelor de persoane româneşti actuale permit o serie de concluzii, bineînţeles parţiale.

1. După caracteristicile lor funcţionale şi structurale, numele de persoane se repartizează în patru clase: a) *nume individuale*; b) *nume de grup* (de familie); c) *supranume individuale*; d) *supranume de grup* (de familie, de neam, colective).

2. Între clasele *a* şi *c*, *b* şi *d* nu se pot constata deosebiri notabile din punct de vedere funcţional.

3. Clasele *a*,*b*,*c*,*d* sînt diferenţiate structural.

Cele patru clase obţinute mai sus pot fi considerate subansambluri ale ansamblului de nume de persoane prin care se realizează desemnarea personală la un moment dat. Studierea celor patru subansambluri poate fi făcută din mai multe puncte de vedere:

1. Structura fonologică, morfologică, sintactică şi semantică; o asemenea cercetare urmăreşte punerea în evidenţă a unor trăsături distinctive ale numelor de persoane faţă de apelative.

2. Organizarea ansamblului, după factorii de organizare.

3. Sistemul de formare al numelor de persoane (derivarea, compunerea, procedee hipocoristice) în comparaţie cu sistemul de formare al apelativelor.

TOPONIMIA ŞI CULTIVAREA LIMBII

DE

AL. IONAŞCU

Acţiunea generală de constituire şi aplicare a normelor exprimării corecte priveşte, desigur, şi *numele proprii* (altfel spus, *onomastica*), deşi acest domeniu, în română ca şi în alte limbi, se caracterizează, pe de o parte, printr-o acţiune limitată a regulilor referitoare la comportarea termenilor din vocabularul obişnuit, iar pe de altă parte, prin existenţa unor factori de reglementare specifici.

Este bine cunoscut faptul că, în multe limbi, numele proprii de persoane nu respectă întru totul normele ortografice în vigoare. *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*[1] admite că „şi numele de persoane româneşti se redau aşa cum sînt scrise de purtătorii lor: *V. Alecsandri, Cezar Bolliac, George Coşbuc, B.P. Hasdeu*[2], *C. Mille, Anton Pann, V. Pârvan, A. Russo, C. Negruzzi*" (§ 166, nota 1). Această normă se referă în special la numele de scriitori şi mai ales la trecut, căci numele de familie actuale sînt de regulă fixate de la naştere (respectiv, de la căsătorie), schimbarea lor neputîndu-se face decît prin hotărîre judecătorească şi numai pe motive bine întemeiate.

Numai o neglijenţă a funcţionarului de la starea civilă poate avea uneori urmări neaşteptate pentru forma numelui. Astfel, de exemplu, notarea numelui *Bulgărea* după auz, cu *ia*, în loc de *ea* şi cu omiterea semnului diacritic a dus la crearea numelui de familie *Bulgaria*, a cărui formă internă apare complet schimbată, iar numele *Teoreanu* s-a format, după toate probabilităţile, prin notarea cu mijloacele ortografice curente a formei *Chioreanu* (< *Chioar*), pronunţată cu o oclusivă palatală specifică anumitor graiuri din Transilvania, care poate lăsa vorbitorilor din alte regiuni impresia unei dentale palatalizate.

Judecînd după faptul că în *Îndreptar* se inserează printre exemplele date în § 10 şi un toponim (*Ploieşti*), iar §§ 147, 159 şi 166 se referă în mod explicit la scrierea numelor proprii geografice (române şi străine), am putea crede că normele ortografice respective vizează şi toponimia. În fapt însă autorii acestei lucrări nu şi-au propus să reglementeze sub toate aspectele scrierea toponimelor şi cu atît mai puţin alte probleme privind forma lingvistică a lor.

Pe de altă parte, după adoptarea *Legii 2 din 1968*[3] s-a putut considera că denumirile cuprinse în *Anexa* acesteia au caracter normativ şi sub

[1] Referirile, aici şi în continuare, se fac la ediţia a 3-a, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1971.

[2] Exemplul, în forma respectivă, nu este întru totul corespunzător. Autorul semna *B. Petriceicu-Hasdeu*, *Petriceicu* fiind considerat element component al numelui de familie. Prescurtîndu-se acest element, ar trebui păstrată, ceea ce nu se face de regulă, cratima (B.P.-Hasdeu), pentru ca numele să apară aşa cum e „scris de purtătorul lui".

[3] *Lege privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România*, republicată în „Buletinul Oficial", Partea I, anul IV, nr. 163—165, din 20 decembrie 1968, împreună cu *Anexa* elaborată între timp şi cu un amplu *Documentar*.

aspect ortografic și în general lingvistic. Această idee i-a călăuzit pe autorii celor două repertorii ale localităților din țara noastră apărute între timp : *Județele României Socialiste*[4] și *Indicatorul localităților din România*[5]. Trebuie subliniat că *Anexa* la legea menționată, inconsecventă în ce privește aspectul normativ lingvistic, cuprinde totuși — îndeosebi în amplul *Documentar* însoțitor — și unele indicații evident ortografice, cum ar fi, în lista denumirilor schimbate cu prilejul adoptării legii, acelea că *Demsuș* > *Densuș*, iar *Petroșeni* > *Petroșani*. Așa se poate explica de ce autorii *Indicatorului* s-au considerat obligați să facă transcrierea denumirilor de localități „în conformitate absolută cu Legea 2/1968", cu respectarea grafiei de acolo, „deși sînt cazuri de numiri care nu corespund" (p. 5, *Cuvînt introductiv*).

Cea mai frapantă nepotrivire între norma ortografică generală și aplicarea ei la scrierea toponimelor ne apare în notarea lui *ie* la începutul silabei. Față de 26 de grafii cu *ie* la inițiala cuvîntului (*Iedu*, *Iepureni*, *Iepurești*, *Iezer* etc.), *Indicatorul* ...[6] înregistrează un număr cel puțin egal de cazuri cu *e* (*Enăcheşti*, *Enculești*, *Enoșești*, *Ercea*, *Eșanca*, *Ezeni*, *Ezeriș* etc. ; nu am pus la socoteală formațiile de la teme apelative care au și în scrierea obișnuită *e* inițial ca *Eforie*, *Episcopia*, nici pe cele bazate pe nume proprii ca *Emil*, *Elena* sau pe teme de origine străină). În interiorul cuvîntului, tendința de evitare a lui *ie* apare la fel de evidentă : *Bălăești*, *Berevoești* (4 grafii), *Buzoeni*, *Dăeni*, *Dăești* (2), *Drăgoești* (10) și *Drăgoiești* (4), *Făcăeni* și *Făcăieni*, *Găești* și *Găiești*, *Muereasca* (3), *Muereni*, *Muereşti*, *Năeni*, *Negoești* (3) și *Negoiești* (4), *Nămăești*, *Odăeni* și *Odăiești*, *Oești*, însă *Ploiești* (este exemplul de scriere cu *ie* din *Îndreptar* ...), *Smeeni*, *Smeești* etc. Predomină grafiile cu *ie* în denumirile care au la bază apelativul *poiană*, probabil sub influența acestuia : *Poenari* (6) și *Poienari* (12), *Poeniţa* (7) și *Poieniţa* (15), *Poenile* (3) și *Poienile* (12), *Poeni* (2) și *Poieni* (16; aici s-ar putea să fie incluse și cîteva masculine derivate de la *Poiu* — cf., în continuarea seriei alfabetice, Poienii de Jos și de Sus, jud. Bihor).

Se respectă, în general, notarea conform normelor ortografice curente a lui *i̯a* după *i*, singurele excepții întîlnite fiind *Cinghiniia* (jud. Botoșani) și *Isaiia* (jud. Iași). Pronunțarea corectă a acestuia din urmă n-ar fi însă asigurată altfel, căci există în onomastica românească un *Isaia* pronunțat *i-sá-i̯a*, cu care ar putea fi confundat.

Din examinarea celorlalte aspecte ortografice în sensul strict al cuvîntului pe care le pune scrierea toponimelor se constată în general o predominare a grafiilor corespunzătoare normei ortoepice în cazurile în care aceasta se bazează pe pronunțarea muntenească. Fenomenul apare foarte clar dacă examinăm comparativ denumirile de localități bazate pe apelativele *pîrîu* și *mănăstire*. În primul caz, pronunțarea literară se reflectă în peste 50 de denumiri, în timp ce variantei *pîrău* nu-i corespund decît 3 (din care una, *Pîrăeni*, ar putea fi înțeleasă și ca derivînd din plu-

---

[4] De un colectiv de autori, Editura politică, București, 1969.

[5] De Ion Iordan, Petre Gîștescu și D. I. Oancea, Editura Academiei R. S. România, București, 1974.

[6] În general, denumirile din *Indicatorul localităților din România* ca și cele din *Județele României Socialiste* sînt reproduse după *Anexa* Legii 2; deosebirile față de aceasta — prezente în ambele repertorii — trebuie considerate simple greșeli de tipar.

ralul *pîraie*). În cazul cuplului *mănăstire/mînăstire*, grafiile care presupun prima pronunţare — literară, dar nu şi muntenească — sînt depăşite numeric de cele bazate pe varianta cu *î* în silaba iniţială.

Răspîndirea largă a pronunţării literare de tip muntenesc cuprinzînd grupul labială + iot + vocală rezultă din faptul că rostirile *piatră*, *pietre*, *pietriş*, *pietroasa* etc. se reflectă în 78 de denumiri de localităţi, în timp ce grafiile corespunzînd variantelor fără iot (*petros*, *petroasa* etc.) sau cu labiala palatalizată sînt abia în jur de 25. Cu privire la prezenţa în lista denumirilor oficiale a unor grafii reflectînd palatalizarea labialei, se pune problema mai generală a limitelor pînă la care se poate merge în direcţia adoptării de forme regionale. Cu alte cuvinte, este bine să fie oficializate denumiri ca *Chetreni*, *Chetriş* (j. Bacău), *Chetreşti*, *Chetrosu* (j. Vaslui) sau *Chersăcosu* (în acelaşi judeţ)? După părerea noastră, particularităţile dialectale nu se situează, din punct de vedere stilistic, toate în acelaşi plan. Forme specifice ca *Hodoni*, *Iscroni* (cf. şi *Slătinioara* faţă de *Slătioarele* din alte regiuni), în zona Banat — Hunedoara, dau culoare locală fără să implice o coborîre sensibilă a registrului de exprimare. Nu aceeaşi impresie o lasă grafiile de tipul *Chersăcosu*, amintite mai sus, sau *Răchiţaua* (jud. Hunedoara, în apropiere de *Poiana Răchiţelii*), *Hăţăgel* (în apropiere de *Haţeg*). În *Bucureşci* (situat în acelaşi judeţ, la nord de Mureş, zonă în care celelalte formaţii similare se termină normal în *-eşti*) se reflectă, probabil, grija pentru a nu se confunda modesta aşezare ardeleană cu capitala ţării. În locul soluţiei adoptate, care reprezintă fie notarea aproximativă a palatalizării dentalei, fie reînvierea unei grafii anterioare etimologizante, ar fi fost de preferat adăugarea unui determinant.

În privinţa formaţiilor neromâneşti adoptate ca nume oficiale de localităţi, considerăm că ar trebui mers pe linia consacrată de evoluţia istorică, aceea a adaptării lor la sistemul toponimic naţional. Aceasta înseamnă, de la caz la caz, folosirea unor nume paralele diferite, traducerea în româneşte a numelor străine ori a elementelor componente ale acestora, modificarea şi aranjarea lor potrivit cu tipurile structurale fonetice şi gramaticale existente în toponimia românească. Desigur, nu puţini vorbitori, cunoscînd grafia originală, obiectează împotriva grafiilor *Noiştat* (jud. Sibiu) sau *Leorinţ* (jud. Alba). Nu mai puţin numeroşi sînt însă şi aceia care citesc altfel decît ar fi de dorit denumiri ca *Neudorf* (jud. Arad), *Steierdorf* (jud. Caraş-Severin), *Lenauheim*, *Altringen* (jud. Timiş) etc.

În cazul traducerii elementelor componente se procedează adesea mecanic, preluîndu-se trăsături structurale neromâneşti, ca în cazul toponimelor *Cîmpulung la Tisa* (jud. Maramureş) sau *Coroisînmărtin* (jud. Mureş), *Ciucsîngeorgiu* (jud. Harghita), *Streisîngeorgiu* (jud. Hunedoara). Dezavantajul acestor formule, în comparaţie cu mai vechile *Starchiojd* (jud. Prahova), *Dolj*, *Gorj* (toate impuse prin documentele slavone), *Chişineu*(— *Criş*) (jud. Arad), *Chişlaz* (jud. Bihor) etc., este că ele îmbină elemente lexicale traduse sau aranjate în româneşte cu particularităţi structurale inexistente în limba noastră, în care ar suna mult mai firesc *Cîmpulung pe Tisa. Sîngiorgiul de Ciuc. Sîngeorgiul Streiului.*

Cu aceasta am trecut la problemele morfologice ale toponimelor. Nu puţine sînt cazurile de ortografie neunitară a sufixelor şi elementelor desinenţiale: *Dealu Babii* şi *Valea Babii* (jud. Hunedoara), dar *Valea Babei* (jud. Vîlcea); *Crăcăoani*, *Ghindăoani* şi *Săbăoani*, dar *Bîrgăuani*

(toate în jud. Neamț) etc. Mai importante ni se par însă problemele pe care le ridică folosirea articolului, iar dintre acestea reglementarea distribuției formelor articulate și nearticulate, dificilă prin complexitatea tendințelor care se manifestă în vorbirea românească, inclusiv în varietatea ei literară.

S-ar părea că inovația recentă, impusă în special prin *Anexa* Legii 2, de a nu scrie pe *-l* al articolului non-feminin singular este pur ortografică. În fapt însă ea neglijează deosebirea gramaticală dintre toponime și antroponime. Căci, dacă în antroponime ca *Vladu*, *Moldovanu* etc. *-u* nu mai funcționează ca articol, la toponime situația este mai complicată. *Aradu(l) Nou* față de *Arad* se află în același raport — gramatical vorbind — ca și *costumu(l) meu* față de *costum*. Iar *l* final al articolului, care nu se mai pronunță în vorbirea curentă, apare — se spune în *Îndreptar* ... (§ 92) — „în exprimarea solemnă, într-o conferință, într-un curs universitar etc". De aceea, toponimele fără *-l* în limba scrisă, mai îngrijită în general decît cea orală, produc, în special în cazuri ca *Progresu*, *Avîntu*, *Oțelu Roșu*, *Modelu* etc., impresia unei nejustificate coborîri a registrului de exprimare. Dealtfel, probabil sub influența simțului lingvistic, care s-a dovedit mai puternic decît poziția de principiu adoptată, *Anexa* a lăsat necorectate circa 35 de denumiri simple sau compuse, ca: *Aiudul de Sus*; *Alunișul* (jud. Bistrița Năsăud și Mehedinți); *Brateșul* (jud. Mehedinți); *Cracăul Negru* (jud. Neamț); *Jiul* (jud. Dolj); *Progresul* (jud. Botoșani); *Santăul Mare și Mic* (jud. Bihor).

În limba română actuală, spre deosebire de situația dintr-o epocă mai veche — în care toate clasele morfologice ale toponimelor se caracterizau prin folosirea atît a formei absolute, nearticulate (ca apoziție, nume predicativ sau în construcții prepoziționale), cît și a celei articulate (atunci cînd toponimul era subiect, obiect direct sau cînd era determinat de un atribut) [7] — , distribuția formelor articulate și a celor nearticulate ale numelor de locuri este mai complicată.

Cel mai simplu se prezintă clasa morfologică a femininelor singulare de tipul *Brăila*, *Suceava*, *Constanța* etc., la care forma nearticulată, în *-ă*, cel puțin în limba literară, nu se mai folosește [8]. Tocmai de aceea este discutabil caracterul literar al unor forme absolute — înregistrate în *Anexa* Legii 2 — ca *Munună*, *Curmătură*, *Prelucă*, *Hoancă* (jud. Alba), *Costiță* (jud. Argeș), *Ponoară* (jud. Bihor), *Cernavodă* (jud. Constanța). În afară de regimul gramatical conservator din graiurile respective, unele forme absolute în *-ă* se explică prin încadrarea lor în alte tipuri morfologice. *Ponoară* poate reprezenta în sistemul gramatical local atît un feminin singular, și atunci forma literară corespunzătoare este *Ponoara*, cît și un non-masculin plural (cf. pl. *hotară*, *izvoară* etc.), în care caz ar trebui ortografiat *Ponoare*; soluția justă nu poate fi dată decît pe baza cunoașterii paradigmei complete a numelui. *Cernavodă*, în acord cu etimologia reală, ar trebui să fie scris *Cernavoda*. (Dacă am accepta etimologia populară la care a fost supus, ar urma să-l ortografiem *Cerna-Vodă*!) Se justifică forma cu *-ă*

---

[7] Vezi articolul nostru *Evoluția sistemului de articulare a numelor proprii românești și datele geografiei lingvistice*, publicat în *Sistemele limbii*, Editura Academiei R. S. România, București, 1970, p. 173 ș.u.

[8] Forme absolute în *-ă* apar în scrierile lui I. Creangă: *Bistriță*, *Piatră* (ambele frecvent), *Ozană*, *Topoliță*, *Ocnă*, dar numai în construcții prepoziționale.

numai la formaţii transparente ca *Sînnicoară* (jud. Cluj), *Subpiatră* (jud. Bihor) etc., dar ele ar trebui scrise cu cratimă (*Sîn-Nicoară*, *Sub-Piatră*) — cf. şi *Sub Piatră* (jud. Alba), *Sub Coastă* (jud. Cluj) etc.

Femininele în *-e* manifestă în vorbirea curentă şi în limba literară o lipsă de unitate în ce priveşte opoziţia între cele două forme, existînd şi aici tendinţa de generalizare a celei articulate. Întîlnim, în repertoriile menţionate, *Hăşdate*, *Cisnădie*, *Orăştie*, dar *Oradea*, *Mehadia*, *Vărădia* [9]; *Branişte* (jud. Dolj), dar *Braniştea* (jud. Brăila); în construcţii avem *la Tîrgovişte* şi *oraşul Tîrgovişte*, dar *la Dunăre* şi *fluviul Dunărea* (în cazul din urmă, ni se pare mai corect *fluviul Dunăre*, deşi formula cu toponimul articulat, reflectînd tendinţa menţionată [10], se întîlneşte chiar în *Îndreptar* . . ., la p. 20); în denumirea simplă s-a generalizat *Vedea*, însă forma absolută *Vede* se foloseşte după prepoziţie în denumiri compuse, deoarece acestea s-au constituit în epoca în care se mai păstra opoziţia între cele două forme. Reglementarea scrierii toponimelor din această clasă va trebui să pornească de la fiecare caz în parte sau de la categorii limitate.

La tipul feminin *Vîlceá-Vîlceaua* am reţinut, din *Judeţele României Socialiste*, numai 5 denumiri nearticulate, faţă de 10 cu articol. Printre cele din urmă figurează *Prisăceaua* şi *Stîngăceaua* (ambele în jud. Mehedinţi), care cunosc în vorbirea locală forme absolute fără articol (*Prisăceá*, *Stîngăceá*).

Toponimele din celelalte clase de gen ar trebui, conform unui uz care pare cel mai literar, să se folosească fără articol în poziţie absolută: *Arad* [11], *Bucureşti*, *Săcele*. La non-femininele singulare şi non-masculinele plurale constatăm însă că repertoriile recente menţionate înregistrează masiv formele articulate, îndeosebi în jumătatea de sud-est a ţării. În jud. Cluj, care reprezintă în Transilvania zona cea mai afectată de această tendinţă, am notat *Feleacu* (denumire binecunoscută în forma nearticulată: *Feleac*), iar în Mehedinţi sînt înregistrate *Corzu*, *Izvorălu*, *Dudaşu*, *Gogoşu*, cărora le corespund în vorbirea locală forme nerticulate. (*Dudaş* şi *Gogoş* provin din reinterpretarea unor forme de plural.) Că situaţia se prezintă la fel şi în alte părţi rezultă din faptul că numele de localitate, ales ca pseudonom de un poet contemporan. *Potopin* apare acum scris *Potopinu* (jud. Olt). Dintre non-masculinele plurale numai cele care se termină în *-le* la forma nearticulată mai apar frecvent fără articol (cf. însă, în *Indicator*, 12 denumiri *Vîlcelele*, faţă de 10 *Vîlcele*).

Singura categorie care conservă bine uzul literar tradiţional în această privinţă — deşi, după cum am arătat, perspectiva părea alta în secolul trecut (vezi nota 10) — este a masculinelor plurale. Faţă de marele număr al acestor denumiri în forma nearticulată, cele 19 de tipul *Brazii*, *Dumitreştii*,

---

[9] Dialectal există forme absolute în *-e* şi de la această categorie de toponime (*Orade*, *Vărădie* etc.).

[10] Tendinţa de folosire a formelor articulate ale toponimelor cu valoare absolută era puternică încă în secolul trecut, în special în Moldova. La I. Creangă, cu funcţie de apoziţie sau nume predicativ întîlnim aproape numai forme articulate: *Boiştea*, *Neamţul*, *Varaticul*, *Humuleştii*, *Buciumenii* etc. (faţă de *Boişte*, *Neamţ*, *Varatic*, *Humuleşti* etc. în construcţii prepoziţionale), iar pe ediţii tipărite în acea perioadă întîlnim frecvent indicarea locului de apariţie prin forma *Iaşii* (cu variantele *Ieşii* şi *Eşii*).

[11] Ne referim la tipul obişnuit; denumirile din categoria *Titu*, *Panciu*, *Godeanu* etc., provenite în general din antroponime, au o situaţie diferită.

Grănicerii, *Pădurenii* etc., dispersate în județe din toate provinciile istorice, reprezintă, cel puțin deocamdată, simple abateri de la norma literară.

În mod normal, toponimele care sînt nearticulate în poziție izolată primesc sau nu articolul hotărît înaintea unui determinant în funcție de caracterul acestuia (*București Noi*, *Vălenii de Munte*, dar *Popești-Leordeni Drăgănești-Olt*). Am înregistrat însă și cazuri ca *Tăuții-Măgherăuș* (jud. Maramureș), *Rușii-Munți* (jud. Mureș), *Cocorăștii-Grind* (jud. Prahova). Uneori, forma articulată provine de la o construcție mai lungă, fără adaptarea corespunzătoare : *Dumitrești-Față*<*Dumitrești din Față*, *Mozăcenii-Vale*<*Mozăcenii din Vale*. Exemplele inverse, aflate în contradicție cu tendința amintită de generalizare a formei articulate, par să corespundă unei particularități a graiurilor din anumite zone : *Săliște de Beiuș*, *de Vașcău* și *de Pomezeu*, *Spinuș de Pomezeu*, *Vălani de Pomezeu*, *Lazuri de Beiuș*, *Urviș de Beiuș*, *Cîmpani de Pomezu* etc., toate în jud. Bihor, *Roșiori de Vede*, *Drăgănești de Vede*, în jud. Teleorman.

Față de cele arătate, considerăm că se impune inițierea unei acțiuni conjugate a factorilor competenți în ce privește, pe de o parte, ortografia și cultivarea limbii în general, iar pe de altă parte, stabilirea denumirilor oficiale ale localităților, pentru studierea problemei în ansamblu și punerea de acord a reglementărilor paralele (lingvistică și toponimică), pentru elaborarea unui sistem unitar de folosire a numelor de localități într-o formă corespunzătoare normelor limbii române literare.

SUFIXUL *-OID*

DE

LUIZA SECHE

Fără să fi format obiectul unei cercetări speciale, sufixul *-oid* [1] s-a bucurat, în literatura de specialitate, de atenția unor cercetători, care i-au analizat originea, statutul și unele valori [2]. Nu vom relua opiniile prezentate în aceste studii decît în măsura în care acest lucru va fi necesar pentru demonstrația noastră. În privința apartenenței lui *-oid* la categoria sufixelor [3] sau la categoria formanților cu statut dublu (sufix și element de compunere)[4], ne raliem primului punct de vedere, socotindu-l numai sufix, cu atît mai mult cu cît o serie de lucrări lexicografice de prestigiu îl tratează ca atare [5]. Dar nu despre originea, statutul, temele la care se atașează, categoriile gramaticale cărora aparțin derivatele formate cu *-oid* sau concurența lui cu alte sufixe dorim să vorbim în rîndurile de mai jos, ci despre productivitatea lui, despre unele valori cu nuanță peiorativă pe care le-a dezvoltat și despre preferința pe care o manifestă unii scriitori sau publiciști pentru acest sufix.

Semnalînd existența unor sufixe neologice în lexicul contemporan, Theodor Hristea [6] își exprima rezerva față de unele dintre ele, considerînd că ele vor putea fi studiate „numai după ce vom dispune de un material foarte bogat, absolut necesar pentru a dovedi existența acestor sufixe și capacitatea lor de a produce derivate în limba română". Printre aceste sufixe se numără și *-oid*.

Intrat în limbă prin intermediul unor împrumuturi, sufixul *-oid* a derivat în interiorul limbii noastre — după aceste modele — o serie de adjective și de substantive. Păstrînd valoarea originară din limba greacă (εἰδής „asemănător cu, avînd aspectul, cu formă de", care provine din substantivul εἶδος „formă, aspect)[7], terminația *-oid* apare în foarte multe împrumuturi, substantive și adjective, mai ales din limba franceză, formate după modelul prototipurilor grecești sau latinești savante (substantive : *alcaloid* < fr. *alcaloïde*, *asteroid* < fr. *astéroïde*, *deltoid* < fr. *deltoïde*, *etmoid* < fr. *ethmoïde*, *pegamoid* < fr. *pegamoïde*, *planetoid* < fr. *pla-*

[1] Am folosit următoarele abrevieri : *DEX* = *Dicționarul explicativ al limbii române* (*DEX*), 1975 ; D. MED. I — II = *Dicționar medical*, I — II,1969 ; FC I = *Formarea cuvintelor în limba română*, I, *Compunerea*, 1970 ; IORDAN, L.R.A. = Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, 1947 ; SCL = *Studii și cercetări lingvistice*.

[2] Vezi Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, București, 1963, p. 33, și Finuța Hasan, *Formanți cu statut dublu*, în SCL, XXIV, nr. 5, 1973, p. 557—563.

[3] Vezi Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 33.

[4] Vezi Finuța Hasan, *op. cit.*, p. 562 : „Ajungem la concluzia că *encefaloid*, *petaloid*, *romboid* etc. sînt compuse care conțin termenul *-oid*, iar *celuloid*, *paraboloid*, *sinusoidă* etc. sînt derivate cu sufixul *-oid(ă)* ; *-oid(ă)* este, prin urmare, un formant cu statut dublu".

[5] Vezi Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, 1959 ; *The Oxford english Dictionary*, 1961 ; The Concise Oxford, *Dictionary of current english*, 1964.

[6] *Lucr. cit.*, p. 32.

[7] Vezi Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, 1959.

nétoïde, *platinoid* < fr. *platinoïde*, germ. *Platinoid*, *polaroid* < fr. *polaroïd*, *scafoid* < fr. *scaphoïde*, *sfenoid* < fr. *sphenoïde*, *toroid* < fr. *toroïde*, germ. *Toroid*, *xifoid* < fr. *xiphoïde* etc.; adjective: *amigdaloid* < fr. *amygdaloïde*, *mongoloid* < fr. *mongoloïde*, *negroid* < fr. *négroïde*, germ. *negroid*, *ovoid* < fr. *ovoïde*, *romboid* < fr. *rhomboïde*, *sesamoid* < fr. *sésamoïde*, *xiloid* < fr. *xyloïde*, *zaharoid* < fr. *saccharoïde* etc.).

Toate formațiile pomenite mai sus fac parte din terminologia tehnico-științifică internațională, adjectivele — cu valoarea „asemănător cu ..., cu formă de ..., avînd aspectul", iar substantivele — cu sensul „obiect asemănător cu..., obiect care are forma, aspectul..."[8]. Alături de această valoare, care apare în împrumuturi și care se referă la aspectul sau la însușirile materiale legate de formă sau de structură, F. Hasan (*loc. cit.*, p. 560), vorbind despre unele formații românești derivate cu acest sufix, relevă o altă valoare a sufixului, aceea de „care nu este de fapt, fals, pseudo" și citează o serie de exemple ilustrative. Adăugăm și noi cîteva noi formații și atestări:

Substantive:

reumatoid (*Reumatoid*, sinonimul *pseudoreumatismului infecțios*. Cf. D. MED. II, 436), **sateloid** „aparat de zbor orbital, cu motor rachetă de mică tracțiune, constituind un intermediar între un avion și un satelit artificial". Cf. DEX, **subtiloid** „persoană pretins subtilă"[9].

Adjective:

limbricoid „subțire și albicios ca un limbric" (*Aspect limbricoid*—auzit la o emisiune de radio), **rebusoid** „asemănător cu un rebus" (*Exprimări rebusoide care vădesc înclinația spre confuz și ambiguu a revistei, adaptarea, s-ar putea spune, programatică a electismului*. SCÎNTEIA, nr. 10301, 1975, p. 4/6), **umanoid** „asemănător cu omul" (*De curînd, Mattel a anunțat că va pune în vînzare o nouă păpușă Barbie, perfecționată. Noua versiune are o siluetă mai suplă, gene „adevărate", se poate îndoi și răsuci din mijloc, ceea ce îi dă un caracter mult mai umanoid*. ALVIN TOFFLER, ȘOCUL VIITORULUI — traducere de Leontina Moga și Gabriela Mantu — p. 61). Tot în articolul semnat de F. Hasan mai este înregistrată valoarea de atenuare, de aproximație, de rezervă, de imprecizie „nu tocmai, nu chiar, aproape, ca și", la cuvinte abstracte prin formație: **cretinoid**, **imbeciloid**. În creația personală **criminaloid** „criminal" (*Legi criminaloide*. MAGAZIN ISTORIC, 1971, nr. 11, p. 21, cf. SCL, 5/1973, p. 560), așa cum preciza F. Hasan, sufixul *-oid* are valoare zero. Sîntem de părere că despre aceeași valoare zero a sufixului în discuție este vorba și în cazul lui **isteroid** „isteric" (*Ăsta era doctorul Spurcaciu, liniștitul ei prieten? Liniștit arăta și acum, dar fondul ieșirii lui era fără îndoială isteroid*. PREDA, DELIRUL, p. 413) și, poate, al lui **legionaroid** „legionar" sau „asemenea legionarilor" (*Generalul, el însuși, imprimase presei acest stil de un mesianism găunos și legionaroid*. PREDA, DELIRUL, p. 407).

Dintre toate formațiile pomenite mai sus, dicționarele noastre (chiar și recentul DEX) nu au înregistrat decît pe *prefixoid* și pe *sateloid*[10], dîn-

[8] Vezi F. Hasan, *lucr. cit.*, p. 559.

[9] *Nesăbuitul care riscă să constate impostura ... riscă în același timp huiduielile tuturor subtiloizilor stipendiați sau ... sărăcuți cu duhul* (*Prefață*, semnată de Modest Morariu la H. CHARRIÈRE, PAPILLON, 1972, p. 5).

[10] Deși dicționarele franțuzești nu-l înregistrează, s-ar putea totuși ca *sateloid* să existe în limba franceză.

du-le etimologiile incomplete (primul — din *prefix* , al doilea — din *satelit*), tocmai datorită faptului că în studiile românești, apărute pînă în prezent, nu există un consens cu privire la statutul elementului formativ *-oid*.

Prezența formațiilor derivate cu acest sufix (cele înregistrate anterior de Th. Hristea și de F. Hasan și cele adăugate de noi) și, poate, a altora, care există în circulație, ne dă dreptul să conchidem că se poate vorbi de un sufix românesc *-oid*, deocamdată destul de modest reprezentat, dar care are certe posibilități de creștere numerică, fie numai și pentru argumentul că derivatele formate cu el sînt economice și deosebit de expresive din punct de vedere stilistic.

Dacă în cazul împrumuturilor terminate în *-oid*, bazele la care s-a atașat sufixul erau c o n c r e t e , valorile referindu-se la obiect sau la însușiri materiale, legate de „formă, aspect, structură, consistență" (*albuminoid*, *alcaloid*, *amigdaloid*, *coloid*, *conoid*, *cristaloia*, *limfoid*, *lipoid*, *ovoid*, *polipoid*, *planetoid*, *platinoid*, *prismoid*, *romboid*, *sfenoid*, *sferoid*, *stiloid*, *trapezoid*, *zaharoid* etc.) sau la non-existența ori numai la incertitudinea existenței acestor trăsături (*metaloid* — în opoziție cu *metal* — „element chimic lipsit de luciu metalic și de ductilitate, rău conducător de căldură și de electricitate", *șancroid* — în opoziție cu *șancru* — „ șancru de altă natură decît cea sifilitică"), valoare perpetuată și în alte formații împrumutate sau formate în cadrul limbii române, cărora le-a imprimat o nuanță peiorativă (*afixoid*, *prefixoid*, *reumatoid*, *sateloid*, *sufixoid*), în alte creații românești s-a produs o mutație tocmai în legătură cu aceste baze, care, de această dată, nu mai sînt concrete, ci a b s t r a c t e . Sensul fundamental al sufixului, acela de „asemănare", raportat la noțiuni materiale, s-a transferat în plan abstract, vizînd însușiri spirituale „de tipul, avînd calitatea, comun cu, ca și", cu o puternică valoare expresivă (*cretinoid*, *imbecilloid*, *intelectualoid*, *legionaroid*, *liricoid*, *scepticoid*, *subtiloid*, *umanoid*). Interesant este faptul că evoluția semantică a urmat o linie descendentă, conducînd la o regresiune sau o degradare a sensului originar : de la valoarea circumscrisă, precisă și concretă „de forma, cu aspectul, cu structura" (*limbricoid*, *loessoid*) către negarea acestor trăsături obiective „pseudo, fals" (*afixoid*, *prefixoid*, *sufixoid*, *reumatoid*, *sateloid*), pentru ca apoi să treacă prin treptele în care semnificația noțiunii a fost supusă unui evident proces de „deteriorare", căpătînd o valoare peiorativă, glumeață sau ironică (*genialoid*, *intelectualoid*, *liricoid*, *scepticoid*) și, în ultimă instanță, să atingă treapta în care au dispărut complet trăsăturile pozitive (*liberaloid*, *umanoid*, *subtiloid*) sau chiar orice valoare proprie, sufixul fiind doar o prezență formală, ca în cazul lui *criminaloid*, sau, mai puțin clar, în cazul lui *isteroid* ori *legionaroid*.

Alături de formațiile în *-oid*, cu sensul „de forma, cu aspectul", există și sînt folosite în aceleași stiluri (științific, mai ales) formațiile în *-form* (< lat. *forma*) „de forma, cu înfățișarea" : *cilindroid — cilindriform*, *conoid — coniform*, *cristaloid — cristaliform*, *ovoid — oviform*, *polipoid — polipiform*, *romboid — rombiform*, *sferoid — sferiform* etc., și în *-ic* (< lat. *-icus*, fr. *-ique*) „de formă, cu aspect ... " : *cilindroid — cilindric*, *conoid — conic*, *romboid — rombic*, *sferoid — sferic* etc. Tot așa, alături de formațiile în care *-oid* are valoarea de „fals", există formațiile cu elementul de compunere *pseudo-* : *afixoid — pseudoafix*, *prefixoid — pseudoprefix*, *reuma-*

toid — pseudoreumatism, *sufixoid — pseudosufix* etc., folosite, de asemenea, în terminologia științifică.

Deplasarea semantico-stilistică de care vorbeam mai sus este cauzată, desigur, de inedita combinație dintre tema la care s-a atașat sufixul (care nu mai este un obiect sau o însușire materială, ci o persoană, o manifestare sau o calitate a ei spirituală) și sufixul propriu-zis, specializat, încă din limbile greacă și latină și apoi în franceză, pentru termenii savanți, din sfera științelor exacte, deci cu valoare precisă, circumscrisă, limitată. Această îmbinare reflectă o tendință a limbii actuale : interferența dintre diversele stiluri, pătrunderea, în stilul beletristic, a unor termeni științifici sau a unor elemente formative „specializate" pentru anumite noțiuni și atașarea lor la teme care nu mai fac parte din domeniile tehnice respective.

★

Expresivitatea sufixului *-oid* în cadrul limbii române, ca și prezența termenilor derivați cu el, atît în limbajul științific, cît și în limbajul criticii literare (compartimentul cel mai „original" — și în sens pozitiv și în sens negativ — al stilului publicistic), ne-a determinat să conchidem că, chiar dacă în momentul de față numărul formațiilor derivate cu el nu este foarte mare, capacitatea lui de a forma cuvinte care să exprime economic, precis și nuanțat valorile respective îl poate defini ca pe un sufix viu, cu sensuri bine delimitate și cu șanse de a deveni și mai productiv.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

DAN BUGEANU

Bazon. Inexistent în dicționarele noastre mai vechi (TDRG, Dicționarul Academiei, ȘĂINEANU, D., RESMERIȚĂ, D., CADE), cuvîntul *bazon* „bucată de stofă, de piele sau de pînză, aplicată pe turul pantalonilor, al izmenelor sau al chiloților, pentru a-i cîrpi sau pentru a-i întări" (cf. DEX) începe să apară în dicționarele din ultima vreme ale limbii române (DM, M. D. ENC., DEX) cu indicația „etimologia necunoscută".

Vom arăta că *bazon* este împrumutat din franceză, și anume din cuvîntul *basane* „peau de mouton ... utilisée en sellerie, maroquinerie, reliure et plus particulièrement pour la doublure des chaussures" (cf. Grand Larousse encyclopédique en dix volumes, s.v.), cuvînt folosit în mod special în armată (vezi P. Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, *s. v.* „peau très souple garnissant un pantalon de cavalier", cu un exemplu edificator : *La basane d'un fond de culotte*".

Comparînd cele două definiții, din franceză și română, și ținînd seama de faptul că termenul circula în limba română, înainte de război, mai ales în mediile militare (ca fiu de ofițer l-am auzit adesea între anii 1935 și 1938), cu sensul special din franceză, proveniența indicată de noi reiese în mod evident.

Este drept că există totuși o mică dificultate de ordin fonetic : în mod normal, ar fi fost de așteptat ca fr. *basane* (s.f.) să ajungă la o formă românească neatestată * *bazană* și nu la existentul *bazon*.

Explicația este însă simplă, dacă pornim de la pl. * *bazane* (< fr. *basanes*), folosit, fără îndoială mult mai des decît singularul. Pl. * *bazane* s-a modificat, desigur, foarte repede în *bazoane*, prin apropiere de pluralele foarte numeroase ale unor neologisme ca *blazoane*, *camioane*, *fanioane*, *furgoane*, *cartoane*, *pampoane* etc., (în care diftongul *oa* provine în mod normal dintr-un *o* accentuat), din care s-a refăcut apoi un sg. *bazon*.

Forma *bazon* se mai poate explica și printr-o apropiere directă de cuvîntul *blazon*, cu care se aseamănă foarte mult din punct de vedere fonetic. La aceasta s-a adăugat, probabil, și o asemănare semantică, prin folosirea formei *bazon*, alături de *blazon*, cu unele intenții ironice.

O schimbare similară s-a produs la cuvîntul *corvadă* (cu pl. normal *corvezi*, ca *dovadă*/*dovezi*), modificat în *corvoadă*, probabil prin analogie cu *podvoadă* și varianta acestuia *podvadă* (cf. DA s.v. *corvoadă*).

Furnal. Aproape toate dicționarele noastre care înregistrează cuvîntul *furnal* s-au mărginit să arate că este vorba de un împrumut din fr. *fourneau*, fără să observe că explicația aceasta prezintă unele dificultăți fonetice.

Mai prudent decît celelalte dicţionare, recentul *Dicţionar explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1975, s. v. s-a oprit la o simplă trimitere : cf. fr. *fourneau*.

În adevăr, prudenţa nu este neîntemeiată : se ştie că toate cuvintele franceze terminate în *o* (scris atît cu *-au*, cît şi cu *-eau*) primesc în limba română, terminaţia *-ou* şi nu *-al*, asemenea lui *carreau*, devenit rom. *carou*, *fourreau*, devenit rom. *furou*, *landau*, devenit rom. *landou*, *panneau*, devenit rom. *panou*, *tableau*, devenit rom. *tablou*, *trousseau*, devenit rom. *trusou*. În acelaşi fel *fourneau* ar fi trebuit să devină rom. * *furnou* şi nu *furnal*.

Nici unul dintre dicţionare nu încearcă să deslueşască această modificare. Singurul care face excepţie este Alexandru Ciorănescu, care, în *Diccionario Etimologico Rumano*, s. v. 3533, ne oferă o explicaţie subtilă : „Fr. *fourneau*, tratado según el paralelismo *journaux* < *jurnal*.

Explicaţia, destul de atrăgătoare, ar fi plauzibilă numai în cazul că faptele s-ar referi la vorbitori de limba franceză, obişnuiţi cu alternanţa *-al/-aux*.

În cazul nostru propunem o altă explicaţie, bazată tot pe un paralelism, de tipul *jurnalist/jurnal* : *furnalist/furnal*.

Menţionăm că *fournaliste* este atestat în limba franceză (cf. Quillet, *Dictionnaire de la langue française*, s. v.) şi a fost acceptat în Dicţionarul explicativ al limbii române, Bucureşti, 1975, s. v. ca etimon pentru rom. *furnalist*.

Fără îndoială că prin acceptarea acestei explicaţii, care ni se pare simplă şi clară, cuvîntul *furnal* n-ar mai trece ca împrumut din franceză, ca în cazul celorlalte explicaţii, ci ca un derivat regresiv de la cuvîntul românesc *furnalist*.

Lămîie. Pentru cuvîntul *lămîie*, atestat, în limba română, pentru prima oară în jumătatea secolului al XVIII-lea, cele mai multe dicţionare (*Dicţionarul Academiei*, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, *Ciorănescu*) indică un etimon neogrec λεμόνι (DEX şi Ciorănescu) sau λειμόνι (DA).

Alte dicţionare preferă soluţia etimologiei multiple, adăugînd, alături de cuvîntul neogrec, uneori cu cf. (aşa cum face Ciorănescu), alteori menţionînd pe acelaşi plan, cuvinte din limbi diferite, ca, de exemplu : tc. (pers.) *limun*, it. *limone*, sp. *limon*, bg. *limon*, scr. *limun*, magh. *lémonya*.

Nu s-a observat însă că toate cuvintele propuse, chiar şi ngr. λεμόνι, prezintă dificultăţi fonetice : rezultatul normal în limba română ar fi fost *limonă* (cf. *limonadă* < fr. *limonade*) şi nu *lămîie*.

De aceea ni se pare mult mai potrivit un etimon fără *n* final ca it. (înv.) *lumie* „specie de lămîie dulce" (vezi *Dicţionar italian-român*, ed. a II-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, 1971, s.v.), cuvînt folosit şi astăzi în unele regiuni ale Italiei, cu sensul de „smochină" (cf. „Lumie di Sicilia", titlul unei piese de Pirandello, în Ileana Berlogea, Pirandello, Bucureşti, p. 409).

Ulterior, * *lumie* a putut trece la * *lumîie* și apoi la forma de astăzi, *lămîie*, sub influența unui substantiv ca *tămîie*.

De altfel credem că n-ar fi exclusă ipoteza unui cuvînt moștenit din latina tîrzie, dacă ținem seama că *tămîie* este probabil lat. * *thymanea* (cf. DEX) și că și *gutuie* s-ar putea explica într-un mod asemănător (cf. fr. *coing*).

Varianta foarte răspîndită *alămîie*, cu *a-* protetic, întărește și mai mult această ipoteză.

Oropsi. Pentru verbul *oropsi* s-au dat explicații diferite. De aceea este surprinzător că atît *Dicționarul limbii române al Academiei* (DLR) cît și *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) s-au mulțumit să indice, cu excesivă precauție, „etimologia necunoscută".

În *Diccionario Etimologico Rumano*, s. v. 5932, Al. Ciorănescu nu se hazardează, menționînd și el : „Origen desconocido", deși reține două ipoteze mai vechi, amîndouă din neogreacă : ἐξορίζω „desterrar" (Cihac II, 681) și ὁρίζω „limitar", propusă de Scriban, pe care o consideră însă improbabilă („no es probable). Cu toate acestea, Ciorănescu adaugă o indicație prețioasă : „pero se trata sin duda de una palabra ngr.".

În adevăr, și noi credem că este vorba, fără îndoială, de un cuvînt neogrec și anume chiar de ngr. ὁρίζω, cel indicat de SCRIBAN. Pentru a explica verbul românesc trebuie să pornim nu de la prezent, ci de la aoristul ὅρψα, care a dat mai întîi * *oripsi* și, apoi, prin asimilare, *oropsi*.

Faptul ni se pare cu atît mai evident, cu cît același verb ngr. a mai pătruns în limba română, sub forma lui de viitor ὁρίσω, care a devenit *a ursi* (cf. PASCU, II, 98, TDRG, CADE).

Pentru a înțelege modificarea semantică, trebuie să menționăm că Ciorănescu greșește cînd glosează ngr. ὁρίζω numai prin „limitar". În realitate, verbul ngr. înseamnă și „a determina" (cf. Hepites *Dictionnaire grec-français*, Atena, 1910, s. v.). În felul acesta nu ne e greu să vedem că sintagma „a oropsi pe cineva" exprimă „a determina sau a hotărî o soartă rea cuiva" sau, cu alte cuvinte, pentru a face o apropiere de dubletul „a ursi", „a ursi cuiva ceva rău".

Tambuchi. Dacă lăsăm la o parte dicționarul CADE, care nu dă nici o indicație etimologică, toate dicționarele noastre (SCRIBAN, D., DM, DN[2], M.D.ENC.), care înregistrează cuvîntul *tambuchi* „deschizătură cu capac în puntea unei nave, care permite accesul în încăperile de sub punte" îl consideră provenit din it. *stambugio*.

Această explicație ni se pare foarte discutabilă, atît din punct de vedere formal (a se vedea marea nepotrivire fonetică dintre rom. *tambuchi* și it. *stambugio* !), cît și din punct de vedere semantic, cuvîntul italian (format din *stanza* + *buia*, cf. Zingarelli, Vocabulario de la lingua italiana) avînd sensul general de „cămăruță" („stanza o abitazione piccola e buia", cf. Zingarelli, *op. cit.*, s. v.), și nu sensul special de termen marinăresc, pe care îl are rom. *tambuchi*.

Este probabil că Alexandru Ciorănescu, în *Diccionario Etimologico Rumano*, 8491, a ținut seama de aceste dificultăți, de vreme ce observă

că „la der. del it. *stambugio* „camarin" ... es menos probable". De aceea preferă un etimon spaniol : *tambucho*, cu indicația suplimentară și binevenită : „es término de marina". Această explicație a fost adoptată recent și în *Dicționarul explicativ al limbii române.*

Noi credem că adevăratul etimon este ngr. το ταμπουκι (vezi Hepites, *Dictionnaire grec-français*, Atena, 1910, s.v.), care, spre deosebire de cuvîntul spaniol, are o pronunțare identică (se știe că în neogreacă ταμπούκι se citește *tambuchi*). În ceea ce privește sensul, cuvîntul neogrec este, ca și în română, un termen marinăresc (vezi N. Sarafidi, *Dicționar grec-român*, Constanța 1935, s.v., unde cuvîntul neogrec este glosat chiar prin rom. *tambuchi*). Explicația dată de noi este cu atît mai convingătoare cu cît, după cum se știe, marea majoritate a termenilor marinărești provin din neogreacă, și nu din spaniolă.

CAȚAVEI

DE

GEORGE ȘERBAN

Urmăresc, în cele ce urmează, să arăt originea numelui de familie *Cațavei* și originea toponimicului *Cațavei* din Țara Făgărașului, nume care se întîlnește azi în mai multe părți ale țării, înregistrat în trecut în satul Lisa, jud. Brașov.

Originea acestui nume de familie a preocupat pe Alexe Viciu, Ștefan Pașca și N. A. Constantinescu.

Alexe Viciu [1] atribuie acestui nume o origine spaniolă, fără nici o precizare.

Ștefan Pașca [2], pe temeiul cercetării urbariilor din Țara Făgărașului din anii 1726, 1758, și 1808, constată existența acestui nume în localitățile Lisa, Breaza, Vaida-Recea și Făgăraș, sub forma : *Kaczavej* și *Cațovei*, despre care spune : „Din *Cațavei* „unealtă de dulgher", *cațaveică*, „n. de cîne", „femeie șireată".

N. A. Constantinescu [3] acceptă etimologia propusă de Pașca scriind : „*Cațavci*", fam. ardelenească, 1726 (Pașca); munt. subst. „unealtă de dulgher".

Documentele care-mi vor servi pentru lămurirea problemei sînt cuprinse în *Urbariile Țării Făgărașului* [4], editate de acad. D. Prodan cu Liviu Ursuțiu și Maria Ursuțiu.

Să urmărim formele din care provine numele *Cațavei*, pronunțat de localnici *Cățăvei*, așa cum sînt consemnate în urbarii :

a) În urbariul din 1632 (Lisa) : *Manÿ Kaczana* [5], *halász* („pescar"); *Thodor Kaczana* [6], *halász*; *Alda Kaczane* [7].

În urbariul din același an (1632) mai întîlnim între „boierii liberi" pe : *Raduli Kaczane* [8] și pe *Koman Kaczane* [8].

b) În urbariul din 1637 (Lisa) întîlnim numele : *Thoder Katzaue* [9]; *Many Katzaue* [10]. Sub acest nume se află scris : *Radul Katzaue*, cu observația : *H[ázas] fio Manynak, e[gy] K[enyeren] v[annak]* „fiul căsătorit al lui Many, locuiesc împreună"; *Petru Katzaue* [11], *Alde Katzaue* [12].

---

[1] *Etnografice* : A. *Nume de familie la români*; B. *nume de locuri*, Blaj, 1929, p. 20.
[2] *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, București, 1936, p. 201.
[3] *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 424.
[4] *D. Prodan, Urbariile Țării Făgărașului, vol. I 1601 — 1650*, București, 1970.
[5] *Op. cit.*, p. 237.
[6] *Op. cit.*, p. 238.
[7] *Op. cit.*, p. 238.
[8] *Op. cit.*, p. 239.
[9] *Op. cit.*, p. 544.
[10] *Op. cit.*, p. 545.
[11] *Op. cit.*, p. 545.
[12] *Op. cit.*, p. 547.

c) În urbariul din 1640 (Lisa) întîlnim formele : *Mani Kraczave* [13] și *Radul* [13], cu observația : *e[gy] k[enyeren] v[annak]* „locuiesc împreună" ; *Thodor Kaczaue* [14], *Radul Kaczaue* [15].

Constatăm deci formele : *Katzana*, *Katzane* (în 1632), a *Katzaue* (în 1637) și *Kraczave* și *Kaczaue* (în 1640).

Aceste forme citite și pronunțate românește ne apar așa : *Cățană*, *Cățane*, *Cățăue*, *Cățăve* (scris în document : *Kraczave*).

Privind cu atenție aceste forme, constatăm, în primul rînd, prezența uneia și aceleiași tulpini, *cață* (*căță*), de la care au derivat celelalte forme cu terminațiile *-ană*, *-ane* (în 1632) și *-ue* (în 1637) și mai constatăm prezența unei forme cu *-ve* în 1640. Pentru *cață* avem explicația din *Dicționarul limbii române moderne* [16] sub *cață*, *cațe*, s. f. (Fam.) Persoană rea și cicălitoare. — Din *cața*.

Tema formelor care ne preocupă o formează deci un substantiv comun de genul feminin, la care s-au alăturat diferite sufixe, realizînd diferite forme ale aceluiași nume de familie.

Forma *Katzană*, din 1632, ne conduce spre derivate cu sufixul augmentativ feminin *-ană*, aici cu sens peiorativ, care, adăugat la tulpina *cață*, a realizat un nume-poreclă cu sens precis de „femeie rea de gură", „femeie colțoasă".

Este știut că sufixul augmentativ *-an* (fem. *-ană*) este potrivit spre a deriva porecle, de exemplu : *Bucurană*, *Bărăngană* etc.

În privința formelor cu terminația în *-ane*, observăm următoarele : aceste forme apar în urbariile din 1637, 1640 cu sufixul *-ue*. Astfel : *Alda Kaczane* din 1632 este notat *Alde Katzaue* în 1637 ; *Raduli Kaczane* (boier în 1632) este notat *Radul Katzaue* (libertin în 1640).

Presupunem deci că terminația *-ane* din 1632 este o greșeală de scris sau de citit a scribului sau a copistului, care a înlocuit pe *u* cu *n* în 1632. Persoanele numite sînt aceleași, iar formele statornice sînt cele cu sufixul-*ue*.

În felul acesta presupunem explicată prezența formelor *Kaczana* și *Katzane* din documentul anului 1632.

Forma *Katzaue* („Cățăue)" din 1637 — 1640 ne conduce spre un derivat cu sufixul feminin diminutival *-ue* (ex. *ferestruie*, *păsăruie*, *cărăruie*, *cetățuie*, *flăcăruie* etc., uzuale în Lisa din ținutul Făgărașului). Acest sufix adăugat la tulpina *cață* a realizat un nume-poreclă cu un sens înrudit cu sensul din forma *Katzană*, care exprima un dispreț, o batjocură. În forma diminutivală se introduce o notă sentimentală mai dulce, puțin dezmierdătoare.

În conscripția din 1637 apare o formă diminutivală. Acad. Iorgu Iordan, vorbind despre sufixul diminutival, spune următoarele : „sufixul diminutival servește adesea pentru diferențiere ..., sau pentru a varia terminologia toponimică (și antroponimică)" [17].

Cazul formei diminutivale *Katzaue* (*Cățăue*) intră perfect în această explicație.

---

[13] *Op. cit.*, p. 765.
[14] *Op. cit.*, p. 765.
[15] *Op. cit.*, p. 767.
[16] *Op. cit.*, București, 1958 p. 122.
[17] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 291.

De ce a învins forma cu sufixul *-ue*? Nu găsesc alt motiv decît starea sufletească a unui individ-subiect vorbitor, care s-a impus colectivității și a dus astfel la dispoziția tuturor de „a varia terminologia". Prin aceasta presupun explicată și forma *Katzaue*.

Forma *Mani Kraczave* (din 1640), alături de formele *Kaczaue*, impune o lămurire : *Mani Kraczave* și fiul său *Radul* (din 1640) sînt aceleași persoane cu *Many Katzaue* și fiul său *Radul Katzaue* (din 1637), pentru că și în 1637 și în 1640, în documente, la rubrica observații, se spune că *Radul* este „fiul căsătorit al lui Many și locuiesc în aceeași casă". Iar *Many Katzaue* (din 1637) este același cu *Many Katzana* din 1632. Deci forma *Mani Kraczave* (cu *-r-*) este o greșeală a scribului sau a copistului și deci în *Mani Kraczave* trebuie să vedem un *Mani Kaczave* (fără *-r-*).

Rămîne de explicat acum forma *Kaczave*, prezentă alături de forma *Kaczaue* din același an.

Această formă cu *-v-* se explică prin ortografia medievală latină, în care nu se făcea distincție între *-u-* și *-v-*, cînd *-v-* forma un început de silabă.

Nu este de mirare deci că și *Many Katzaue* din 1637 este notat *Mani Katzave* (scris greșit *Mani Kraczave*) în urbariul din 1640, alături de *Thodor Kaczaue* și *Radul Katzaue* din același an.

Prin aceasta presupunem să fie explicată și forma *Kaczave* (*Căță̆ve*), întîlnită în urbariul din 1640 (scrisă greșit : *Kraczave*).

Dar cum s-a ajuns la forma de azi *Caţavei* (pronunțată *Căță̆vei*)?

Documentele de care ne-am servit pînă acum — din urbariile citate — nu ne dau un răspuns, fiindcă nu ne indică nici un nume cu forma *Kaczavei*.

Un răspuns la întrebarea pusă ni-l dau însă conscripțiile de mai tîrziu. Astfel, conscripția din 1721 — 1722 privind satul Lisa din districtul Făgărașului, publicată de Ștefan Meteș [18], numește între boierii de pe atunci ai satului și pe : *Radul Catzavei*, *Juuon Catzavei*, *Tudor Catzavei*.

Deci, la 1721 se ajunsese la forma numelui acestuia cu *-i* final. Localnicii au acceptat forma impusă de oficialitate și azi numele se scrie românește în forma impusă de cancelariile vremii : *Caţavei* — cu *a* — dar se pronunță statornic *Căță̆vei* — cu *ă*.

Numele de familie *Caţavei* se întîlnește și în *toponimie*. Hărțile noastre turistice și altele mai amănunțite vorbesc de *Vîrful Caţavei* și-l localizează pe vîrful munților satului Lisa din Munții Făgărașului, la o altitudine de 1882 m. Localnicii îi spun : *Vîrful Căță̆veiului*. Locul cu acest nume a fost cîndva proprietatea unei persoane cu numele de familie *Căță̆vei*, locuitor al satului Lisa, pe al cărui hotar se găsește vîrful cu acest nume. S-ar putea ca acel cineva să nu fi fost nici proprietar, pentru că în cazul nostru proprietara muntelui era *familia Greavu* din Lisa, din rîndul căreia făcea parte și *familia Căță̆vei* [19].

---

[18] Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, vol. I, Cluj, 1935, p. 86.

[19] *Urbariul din 1758*, privind satul Lisa din districtul Făgărașului, p. 916. Aici se spune în latinește : „Alpes habent incolae hujus possessionis quinque ... Zelasa et Gropana [tenet] familia boeronum Gravu, in quibus refertur familia etiam jolbagionum Kaczavej partem habere", Arhivele Statului, Cluj-Napoca.

Un toponimic cu numele *Caţavei* întîlnim şi la Eugen Barbu, în *Groapa*[20]: *Mahalaua Caţaveiului, Caţavei.*

Foarte probabil că aceste nume din *Groapa* lui Eugen Barbu provin tot de la un cioban de sub Munţii Făgăraşului, care-şi purtase turma de oi peste munţi şi se aşezase, pentru o vreme, în „Ţară".

Toponimele *Vîrful Căţăveiului, Mahalaua Caţaveiului* datează dintr-o vreme cînd antroponimicul de la care au pornit ajunsese la forma *Caţavei* deci *după* 1640.

Acum cred că este limpede şi etimologia numelui de familie *Caţavei*, precum şi etimologia toponimicului cu acelaşi nume. Cunoaştem şi *forma* şi *sensul* cuvîntului! Acad. Al. Graur, în lucrarea sa *Nume de locuri*[21], ne spune lămurit: „pentru a stabili o etimologie, fie şi a unui nume propriu, trebuie să cunoaştem nu numai forma, ci şi sensul cuvîntului".

Martie 1975

[20] E. Barbu, *Groapa*, Bucureşti, 1966, p. 147, şi 153.
[21] Al. Graur, *Nume de locuri*, Bucureşti, 1972, p. 17.

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI. MOLDOVA ȘI BUCOVINA
PROBLEME ALE ELABORĂRII

DE

STELIAN DUMISTRĂCEL

0.1. După încheierea anchetelor pentru atlasul lingvistic regional al Moldovei și Bucovinei (martie 1974), avînd redactate peste 200 de hărți, transcrise textele dialectale din aproape 80 de localități și prelucrat materialul lexical corespunzător, primele volume din viitorul *Atlas*, din *Texte* și din *Glosar* se află într-un stadiu înaintat de pregătire. Întrucît din cele 8 atlase programate în seria NALR au fost deja tipărite 3 volume de hărți din atlasul Olteniei (însoțite de un volum de texte dialectale și un glosar), 3 volume de hărți din cel al Maramureșului, și în stadii înaintate se află lucrările la atlasele Banatului, al Transilvaniei (cîte un prim volum se află sub tipar) și la cel al Munteniei și Dobrogei (două volume de *Texte dialectale. Muntenia* au și apărut), orice nouă lucrare din serie beneficiază de realizările anterioare și este judecată în raport cu ele. De aceea, în proiectarea și elaborarea volumelor de hărți, a textelor și a glosarului *NALR. Moldova și Bucovina* se pune, mai întîi, problema aprecierii soluțiilor, deosebite în parte, pe care le-au aplicat dialectologii din București și Cluj, în vederea selectării celor care ni se par mai potrivite. Pe de altă parte, în elaborarea lucrării s-au impus și se impun și o serie de proceduri proprii, determinate de condițiile proprii de lucru, dar și de dorința de a prezenta materialul lingvistic cules aplicînd soluții și în forme cît mai adecvate și mai avantajoase pentru studiul ulterior.

Articolul de față, avînd ca obiectiv să pună în discuție astfel de probleme, continuă să înfățișeze, după o primă prezentare, făcută de V. Arvinte[1] date noi referitoare la rețeaua de puncte, la modul cum s-au făcut anchetele și la anchetatori, în genul acelor *relazioni tecniche* pe care le publică dialectologii italieni cu privire la ALI (în „Bolletino dell'Atlante linguistico italiano") sau al studiilor și articolelor publicate de autorii atlaselor regionale franceze (vezi, mai ales, „Revue de linguistique romane"), pregătind prezentarea generală a *Atlasului*.

0.2. După expunerile generale asupra NALR făcute anterior de Emil Petrovici (1959), Al. Rosetti (1962) și D. Macrea (1965)[2], principalele probleme ale elaborării noului atlas lingvistic românesc au fost discutate de T. Teaha [3], care, pe baza analizei raporturilor în care se află acesta față de ALR și printr-o instructivă comparație cu atlasele regionale fran-

---

[1] *Atlasul lingvistic al Moldovei și Bucovinei*, în AnL, XXI, 1970, p. 5—13.

[2] Vezi NALR. Olt. I, p. IX; pentru abrevierile folosite în cursul articolului, vezi lista de la sfîrșit.

[3] Vezi Teaha, *Oltenia* [1].

ceze, a expus obiectivele, principiile și metoda de lucru la NALR, cu referire directă la atlasul Olteniei. Problemele și soluțiile aplicate în primul apărut din seria NALR au fost în mod special prezentate și de B. Cazacu [4] și discutate în numeroase recenzii publicate după apariția primului și celui de al doilea volum [5]. Studiile programatice și expunerile de metodă existente se impun, în mod firesc, ca materiale de referință în discutarea problemelor *NALR. Moldova și Bucovina* și a celorlalte viitoare atlase. Pe de altă parte, publicarea volumelor cuprinzînd expunerile de principiu și metodă ale unor atlase regionale franceze, cum ar fi cele ale lui Pierre Nauton (1963), Jean Séguy (1966), Pierre Gardette (1968), oferă posibilitatea să fie stabilite noi trăsături comune cu acestea, dar și notele specifice ale atlaselor regionale românești.

1. REȚEAUA PUNCTELOR ANCHETATE

1.1. În articolul citat, V. Arvinte a prezentat zonele în care au făcut anchete cei cinci autori ai *NALR. Moldova și Bucovina*; harta nr. 1 indică aceste zone. Dacă din totalul de 210 localități anchetate se scad cele 58 de puncte comune cu ALR I și II și cele 49 de puncte care figurează și în *Linguistischer Atlas des daco-rumänisches Sprachgebietes* al lui G. Weigand, se poate constata că în *NALR. Moldova și Bucovina* sînt prezentate pentru prima dată graiurile din 104 localități din aceste provincii.

Față de numărul de puncte anchetate pentru ALR I și II, cele 210 puncte anchetate pentru noul atlas reprezintă o creștere numerică de 3,6 ori, un punct revenind la aproximativ 200 km² (vezi tabelul nr. 1). Referitor la acest aspect, situația *NALR. Moldova și Bucovina* este apropiată de cea a atlaselor publicate pînă acum.

Tabelul nr. 1

Date comparative privind *NALR. Oltenia, Maramureș* și *Moldova și Bucovina*

NALR	Numărul de puncte		Raport de creștere	Suprafața în km²	1 punct anchetat revine la	
	în ALR	în NALR			în ALR	în NALR
Oltenia	28	98	3,5 ori	24.078	895 km²	245 km²
Maramureș	8	20	2,5 ori	3.380	422 km²	169 km²
Moldova și Bucovina	58	210	3,6 ori	46.070*	797 km²	219 km²*

* Suprafața reală este, de fapt, mai mică, întrucît din 46 070 km² pentru Moldova, din lipsa unor date precise, nu s-a putut scădea suprafața părții ținînd de Muntenia a județului Vrancea (aproximativ 1/3 din totalul de 4 863 km²). Datele au fost luate din *Județele României Socialiste*, ediția a doua, București, 1972.

---

[4] *Le nouvel Atlas linguistique roumain, I. L'Olténie (Principes d'élaboration ; l'interprétation de quelques cartes)*, în „Revue roumaine de linguistique", XI, 1966, nr. 1, p. 3 — 14, *Prefață* la vol. I al *Atlasului*.

[5] Vezi, în special NALR Olt. II, p. IX.

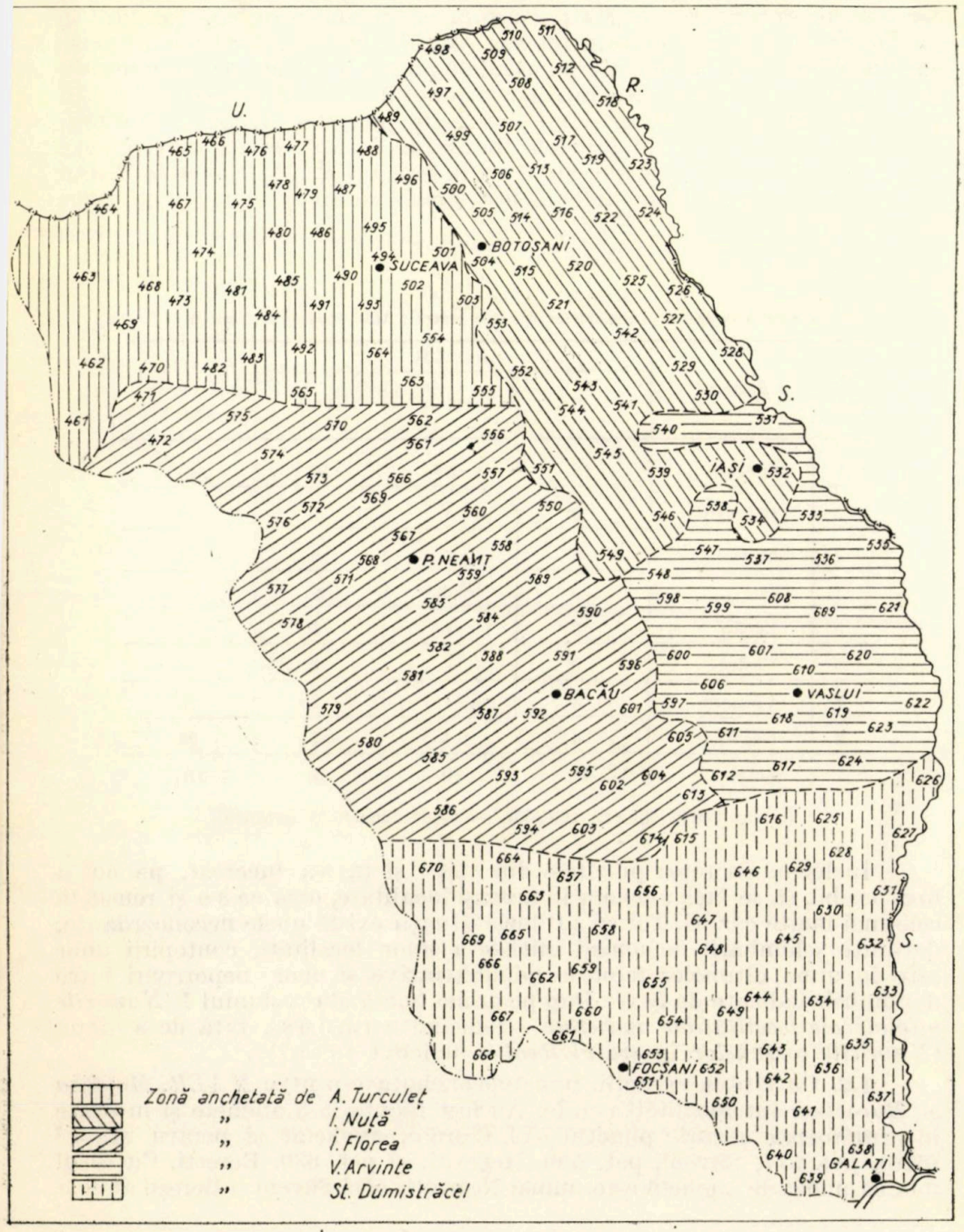
U.
R.
S.
S.
BOTOŞANI
SUCEAVA
IAŞI
P. NEAMŢ
BACĂU
VASLUI
FOCŞANI
GALAŢI
Zonă anchetată de A. Turculeț
" I. Nuță
" I. Florea
" V. Arvinte
" St. Dumistrăcel

Harta nr. 1

Întrucît s-a urmărit explorarea zonelor mai puțin cunoscute pe baza cercetărilor anterioare, se poate constata că în zonele în care localitățile anchetate au fost mai dese în rețeaua ALR (în general, zonele muntoase ale Bucovinei și ale Moldovei), numărul de puncte a crescut de aproximativ 3 ori (județele Suceava, Neamț, dar și județul Iași). În zonele mai puțin cercetate, regiuni muntoase, cum ar fi estul județelor Bacău și Vrancea, dar și de șes, ca cele din județele Botoșani, Vaslui, Galați, care uneori nu au fost reprezentate de nici un punct în rețeaua ALR II (județele Vaslui și Vrancea), numărul punctelor a fost sporit de aproximativ 4 ori (vezi tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Repartizarea pe județe a punctelor anchetate pentru *NALR. Moldova și Bucovina*

Nr. crt.	Județul	În ALR			În NALR Moldova și Bucovina
		I	II	Total	
1	Suceava	13	3*	16	43
2	Botoșani	6	1	7	29
3	Neamț	5	1	6	23
4	Iași	6	3	9	28
5	Bacău	5	1	6	24
6	Vaslui	6	—	6	28
7	Vrancea	3	—	3	12
8	Galați	4	1	5	23
	Total	48	10	58	210

* Într-un punct din ALR II (366) s-a făcut anchetă la ucraineni.

Incluzînd în rețea punctele din ALR I și II, s-a încercat, pe cît a fost posibil, să se facă ancheta în aceeași localitate, ceea ce s-a și reușit în cele mai multe cazuri. Totuși, în unele situații există unele neconcordanțe, datorate schimbării denumirii oficiale a unor localități, contopirii unor sate în urma ultimelor reforme administrative și unor nepotriviri între denumirile indicate de Sever Pop pe prima hartă din volumul I (*Numirile oficiale ale localităților anchetate* — indicînd c o m u n a), față de a doua (*Numirile comunelor în graiul local* — indicînd s a t u l)[6].

1.2. Cu cîteva excepții, punctele anchetate pentru *NALR. Moldova și Bucovina* sînt localități rurale. Au fost făcute însă anchete și în orașe în următoarele cazuri : punctul 532, Ciurchi, anchetat și pentru ALR I[7] (516), pct. 517, Săveni, pct. 599, Negrești, și pct. 630, Berești. Cu totul nou ca punct de anchetă este numai Negrești, căci Săveni și Berești au fost

[6] Toate aceste date vor apărea în *Introducerea* la *Atlas*.
[7] Vezi și Teaha, *Oltenia* [1], p. 356.

anchetate și de Weigand. Ultimele trei localități au fost incluse în rețea pentru a se asigura uniformitatea distribuției punctelor anchetate, cu atît mai mult cu cît nu existau motive serioase ca să fie eliminate. Pentru toate trei titulatura de „oraș" este recentă, ele fiind de fapt în curs de urbanizare. În aceste localități, o parte a populației are o singură (sau ca principală) ocupație, agricultura, informatorii principali fiind dintre aceștia : pentru cel din Bereşti (din partea numită *Bereşti-Sat*, față de *Bereşti-tîrg*) agricultura este singura ocupație, cel din Negrești (din partea numită curent *Negrești-Sat*) era de 2 ani și vizitiu la Consiliul popular, iar cel din Săveni era de 5—6 ani și achizitor la cooperativă. Asemenea ocupații au însă și unii dintre informatorii din localitățile rurale.

În aceeași situație cu Săveni, Negrești și Bereşti, sînt, de fapt, și Trușești, Ștefănești și Fălciu, foste tîrguri, sau Solca, orășel și mică stațiune balneară, ca și Bălțătești. În toate aceste cazuri este însă greu, dacă nu imposibil, de vorbit de o diferențiere lingvistică (în sensul influenței, mai puternică, a limbii literare) condiționată de specificul așezării.

2. ANCHETELE

2.1. Scopul principal al alcătuirii NALR, indicat de Emil Petrovici, este acela ca, pe baza unei rețele mai dese de puncte anchetate, să se realizeze cunoașterea mai aprofundată a graiurilor populare românești, care să permită trasarea ariilor de răspîndire a diferitelor fenomene lingvistice cu un grad mai mic de aproximație decît se poate face aceasta pe baza vechiului *Atlas* [8]. Acest obiectiv, subliniat în studii ulterioare [9], orientează ancheta spre ceea ce s-ar putea numi *arheologie* lingvistică [10]. Pe de altă parte, paralel, a fost fixată ca obiectiv prezentarea „imaginii actuale a graiurilor românești", în urma mișcărilor demografice, a schimbărilor social-economice, culturale din ultimele decenii [11], efect, în ultimă instanță, al influenței limbii naționale unice [12], raportarea avînd în vedere situația consemnată de ALR [13]. Atingerea acestui obiectiv [14] apare, de fapt, mai ales în ceea ce privește aspectul fonetic, ca o urmare a „scăpărilor" de la redarea specificului graiurilor, determinate, la informatori, de influența nivelatoare a limbii literare. În condițiile în care, astăzi, majoritatea vorbitorilor au conștiința existenței paralele a sistemului lingvistic local

---

[8] *Sarcinile actuale ale dialectologilor din R.P.R.*, în FD I, 1958, p. 208.

[9] Vezi Boris Cazacu, *Le Nouvel Atlas linguistique roumain ...*, *loc. cit.*, p. 3—4, *Prefață* la NALR. OLT. I, p. V, VII; Teaha, *Oltenia*[1], p. 351—352; V. Arvinte, *op. cit.*, p. 8—9.

[10] Vezi și G. Tuaillon, *Exigences théoriques et posibilités réeles de l'enquête dialectologique*, în RLiR XXII, 1958, nr. 87—88, p. 304.

[11] E. Petrovici, B. Cazacu, *Precizări preliminare la Chestionarul NALR*, în FD V, 1964, p. 1.

[12] B. Cazacu, *Le Nouvel Atlas ...*, p. 3.

[13] E. Petrovici, B. Cazacu, *Precizări preliminare ...*, p. 1, Teaha, *Oltenia*[1], p. 352; cf. și B. Cazacu, *Prefață ...*, p. V.

[14] Considerată posibilă de către Pierre Gardette ca urmare a faptului că în România „les parlers locaux sont vivaces", dar imposibilă în Franța (mai ales în anumite zone), unde graiurile sînt în curs de dispariție ; vezi recenzia la NALR Olt. I, în RLiR XXXI, 1967, nr. 123—124, p. 436. Desigur, imaginea care se creează pe baza acestei comparații este departe de a fi adevărată.

(regional) și a celui al limbii comune [15], recurgînd în anumite împrejurări, în măsura posibilităților, la cel de-al doilea, anchetatorul nu poate face abstracție de acest lucru. Pentru obținerea, cu precădere, a imaginii actuale a graiurilor, mai ales în ariile lingvistice unde există deosebiri mari față de aspectul fonetic al limbii literare, ar trebui ca informatorii să nu fie preveniți asupra faptului că ancheta urmărește să înregistreze caracteristicile idiomului local. De fapt, în practica geografiei lingvistice nu s-a procedat niciodată așa, căci această procedură se opune chiar obiectivelor de bază ale realizării atlaselor lingvistice. Autorii atlaselor regionale franceze își aleg informatorii care vorbesc în *patois*, iar în timpul anchetei, în caz de abatere de la acesta, recurg la sugerare, aceasta fiind de fapt semnificația acelor *reponses amorcées* folosite de Nauton (constînd în pronunțarea primului sunet al cuvîntului [16]), de Gardette și colaboratorii săi [17]; în chestionarul acestuia sînt indicate chiar cuvintele dialectale „qu'on pourra suggérer adroitement" [18]. Evident, important este ca intervenția anchetatorului să fie consemnată, ba, mai mult, să fie comunicată chiar reacția informatorului, așa cum s-a procedat, printr-un ingenios sistem grafic, în atlasul lingvistic al Gasconiei [19]. Deși în felul acesta un atlas lingvistic nu mai înregistrează *vorbirea*, imediată, spontană, date fiind dificultățile unei atare întreprinderi, greu de reluat, este ușor de înțeles de ce declară G. Tuaillon că anchetatorul nu se poate mulțumi adesea cu primul răspuns, numai de dragul experimentului; el intervine chiar propunînd cuvîntul dialectal, cu toate că această procedură frizează *extorcarea* și *arheologia* [20]. Este de subliniat că în Franța anchetele recente au dus la înregistrarea unui stadiu mai vechi al graiurilor decît cel consemnat de Edmont în vechiul atlas [21], ca urmare a faptului că nu s-a mai cerut traducerea cuvîntului francez în *patois* și că au fost anchetați de preferință agricultori.

Revenind asupra întrebării (unii dintre anchetatorii *NALR. Moldova și Bucovina* au notat această intervenție printr-un semn special, [ρ], inexistent în celelalte atlase), atunci cînd informatorul nu poate răspunde imediat sau cînd, după un prim răspuns, anchetatorul vrea să afle un sinonim sau o altă pronunție (specifice graiului), sugerînd răspunsul [σ] sau propunînd pur și simplu un cuvînt sau (mai rar) o pronunție [D], nu înseamnă că nu se înregistrează *vorbirea*, ci că de fapt nu se înregistrează *numai* vorbirea. Considerînd lipsa momentană a răspunsului, cuvîntul și pronunția literară ca fapte aparținînd vorbirii, datele înregistrate după [ρ], [σ], [D] vin să umple lacunele accidentale, dar, mai ales, să completeze infor-

---

[15] Vezi Boris Cazacu, *Noțiunea de interdialect*, în *Studii de dialectologie română*, București, 1966, p. 34.

[16] *Exposé général*, p. 91. Nauton refuză termenul *suggérée*, pentru a nu fi înțeles drept *extorquée*.

[17] *Exposé méthodologique*, p. 51.

[18] *Ibidem*, p. 84.

[19] Vezi X. Ravier, *Le traitement des données negatives dans l'Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*, în RLiR XXIX, 1965, nr. 115—116, p. 264—265; cf. și Séguy, *Avant-propos*, p. 11.

[20] *Exigences théoriques* ..., p. 304, 306—307.

[21] Nauton, *Exposé général*, p. 78—79 (se dau asemenea indicații și pentru atlasul Gasconiei v. nota 2); G. Tuaillon, *op. cit.*, p. 314; Marie-Rose Aurembou, *L'évolution des patois de l'Île de France depuis les enquêtes d'Edmont* ..., în Acte XII, p. 221, 229.

maţiile asupra graiului cu dimensiunea diacronică, mărind astfel valoarea documentară a atlasului.

În special din cauza vechilor migraţii ale unor populaţii din Transilvania, care s-au stabilit pe teritoriul Moldovei şi Bucovinei, graiurile din anumite zone ale acestor provincii cunosc o mare diversitate. O comparare a zonelor de colonizare transilvăneană, stabilite pe baza datelor oferite de documentele istorice, cu circulaţia unor fonetisme specifice transilvănene, înregistrate pe hărţile ALR [22], este de natură să sugereze ce se poate cîştiga în problema cunoaşterii graiurilor din Moldova şi Bucovina prin îndesirea reţelei de anchetă în NALR, dar şi printr-o preocupare susţinută pentru înregistrarea specificului graiurilor, a trăsăturilor lor arhaice. Rezultatele obţinute de A. Turculeţ în studierea graiurilor din Bucovina, pornind de la ancheta pentru NALR [23], constituie o probă convingătoare în acest sens.

2.2. O anchetă a durat în medie cam trei -patru zile, în cazul cînd s-a făcut numai înregistrarea răspunsurilor la *Chestionar*, şi patru pînă la cinci zile, cînd, paralel, au fost înregistrate şi texte dialectale. De regulă, pentru chestionarele speciale au fost folosiţi 2—3 informatori suplimentari, dar, adesea, informatorul principal a răspuns şi la unul sau mai multe dintre aceste chestionare. Au fost înregistrate principalele date biografice ale tuturor informatorilor suplimentari, după modelul fişei din *Chestionarul introductiv* (întrebările 39—57). În unele cazuri, cînd, după ce răspunsurile la unul din chestionarele speciale fuseseră deja completate, am descoperit un al doilea informator potrivit pentru a răspunde (un alt apicultor, morar etc.), am dublat ancheta, marcînd cu cifre romane (I, II) răspunsurile fiecăruia dintre cei interogaţi. După încheierea anchetei cu *Chestionarul general* sau în timpul unor întreruperi, asistînd la înregistrarea răspunsurilor la chestionarele speciale, informatorul principal, care ne-a ajutat adesea să descoperim şi informatorii potriviţi pentru acestea, a servit ca un factor de legătură. Familiarizat cu ţelul şi cu desfăşurarea anchetei (obţinerea formelor de plural, conjugarea unor verbe), informatorul principal a dat răspunsuri „model", de natură să atragă atenţia celorlalţi informatori asupra specificului local al cuvintelor urmărite, pronunţate cu fonetisme caracteristice. Pe această cale ne-a fost scutit adesea efortul de „a prelucra" în mod repetat, în toate detaliile, scopul anchetei, cu efecte nesigure dealtfel, date fiind numărul redus al întrebărilor din aceste chestionare şi, prin urmare, timpul scurt cît dura ancheta. Pe de altă parte, sugestia venind de la un localnic, şi nu din partea anchetatorului, este mai uşor acceptată, fiind eliminată suspiciunea de intenţie de ironie la adresa vorbirii dialectale.

Problema scopului anchetei a trebuit însă, în general, lămurită în amănunt cu persoanele care intrau în vederile anchetatorilor pentru a servi ca informator principal. Obiectivul general declarat (şi unanim acceptat) l-a constituit importanţa înregistrării c u v i n t e l o r pe cale de dis-

---

[22] Un articol referitor la *Consecinţele lingvistice ale emigrărilor ardeleneşti în Moldova şi Bucovina* a scris Horia Bîrleanu (în manuscris).

[23] Referitor la fonetică, vezi *Metafonia vocalelor prin anticiparea unui sunet palatal în graiurile moldoveneşti de nord-vest*, în AUI, XXI, 1975, secţia Lingvistică-Literatură, p. 9—18.

pariție, denumind piese ale unor unelte agricole mai vechi (plug, grapă), obiecte de îmbrăcăminte, părți din construcția casei etc., cuvinte despre care chiar interlocutorii noștri declarau că cei tineri sau copiii nu le mai știu. Răspunsurile la aceste întrebări, de acomodare, nici nu au fost notate imediat, pentru a nu declanșa autocontrolul involuntar pe care îl poate provoca consemnarea imediată în scris a fiecărui răspuns în faza în care informatorului nu-i este încă perfect clar scopul anchetei. Fonetismul local, în general evitat de marea majoritate a vorbitorilor la primul contact cu un străin, însoțit de oficialități locale, a fost pus în discuție prin sugerarea unor pronunții dintre cele percepute și evitate sistematic, în funcție de zonă. Pentru sudul Moldovei, în general, adoptarea registrului local a fost determinată, la informatorii inteligenți și cu simțul umorului, de cîteva întrebări de tipul : „Dar mata *vorbești*, sau *vorĝéști*?", „Bei *vin* sau *yin*?" „Ai *cîncî* degete la mînă, sau *sînș*?" [24] etc. Evident, pentru registrul fonetic general al vorbirii informatorilor, o importanță deosebită are felul în care vorbește anchetatorul [25], pronunția de caracter popular și chiar ușor dialectal constituind o sugestie puternică, permanentă, cu condiția să fie autentică și să nu supraliciteze fonetismul dialectal : pronunțarea labialelor palatizate poate șoca în vorbirea unui intelectual străin și poate provoca neîncrederea. În nici un caz nu au fost însă discutate, în această fază, probleme de gramatică, care, sub forma obținerii pluralului la substantive sau adjective, se impun însă imediat ca o preocupare constantă, mai mult sau mai puțin automatizată cu timpul.

Această abordare a informatorilor a făcut, adesea, ca ancheta să nu înceapă cu întrebarea nr. 1 din *Chestionar*. După un număr de anchete, I. Nuță, A. Turculeț și I. Florea au găsit mai convenabil să înceapă cu partea din *Chestionarul general* referitoare la *Casă* (întrebarea 652) și să continue pînă la sfîrșit, să pună apoi întrebările nr. 58—651 referitoare la *Corpul omenesc* și *Familie*, iar la sfîrșit să completeze *Chestionarul introductiv*, cuprinzînd întrebări despre localitate (1—38) și datele biografice ale informatorului principal (39—57). Chestionarele speciale au fost făcute de regulă la sfîrșitul anchetei, iar uneori pe parcurs. Pe de altă parte, St. Dumistrăcel a început, aproape consecvent, ancheta informatorului principal cu chestionarele speciale referitoare la agricultură și viticultură (în cîteva cazuri, cu cel consacrat stînei, dat fiind că virtualul informator era cioban). În acest fel, informatorul pătrunde în mecanismul anchetei (ca și în cazul cînd se începe cu *Casa*) pe o cale motivată : terminologia acestor domenii poate prezenta deosebiri de la o zonă la alta (uneori acestea sînt chiar indicate), unii termeni sînt pe cale de dispariție. În situația în care s-a început cu chestionare speciale, modul cum răspunde informatorul la acestea constituie și un examen pentru a se vedea dacă poate fi folosit pentru *Chestionarul general* sau dacă vrea să răspundă timp de cel puțin două zile la astfel de întrebări. Au fost și cazuri cînd, după chestionarele spe-

---

[24] Această problemă a făcut obiectul unei comunicări, *Phonétismes perceptibles et non-perceptibles pour l'informateur et les résultats de l'enquête dialectale*, pe care am prezentat-o la Colocviul de dialectologie franco-român de la Aix-en-Provence, 12—13 aprilie 1974.

[25] Vezi și *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, I, p. IX. Dialectologii francezi anchetează, pe cît este posibil, în dialect (cf. Nauton, *Exposé général*, p. 84, Gardette, *Exposé méthodologique* (p. 45), iar în cazul cînd lucrul nu este posibil, încearcă să creeze, pe diferite căi, „une ambiance patoise" (ibid., p. 46).

ciale, ne-am dat seama că informatorul cu care făceam această probă nu ar fi putut răspunde la întrebările referitoare la diferite forme verbale etc. astfel că am căutat un alt informator principal.

Principala dificultate ocolită începînd ancheta fie cu chestionarele speciale, fie cu *Casa* este însă adevărata avalanşă de verbe ce se cer conjugate în porţiunea cuprinsă între întrebarea 101 şi 611. Chiar pentru informatorii care pot da uşor sau relativ uşor formele pentru diferite moduri, timpuri şi persoane, această adevărată gimnastică a minţii este mai binevenită după o familiarizare oarecare cu anchetatorul, cînd aproape orice urmă de crispare a dispărut, cînd sugestia acestuia sau întrebările directe în legătură cu anumite forme verbale nu sînt acceptate din complezenţă, ci sînt primite cu spirit critic. Dealtfel, această operaţie a fost socotită grea şi de dialectologii francezi: Pierre Gardette declară că pentru conjugarea verbelor au fost interogaţi informatori care au acceptat să se joace „de-a şcoala" (*Exposé méthodologique*, p. 34; vezi şi Nauton, *Exposé général*, p. 64). Pe lîngă răspunsurile informatorului principal am notat frecvent şi pe cele ale unor informatori ocazionali, continuînd ancheta şi în prezenţa acestora, dacă primul nu evita pronunţia dialectală de faţă cu alţi localnici, cum s-a întîmplat uneori. Adesea am înregistrat şi răspunsurile unor membri ai familiei informatorului, faţă de care acesta nu-şi schimba, de obicei, registrul vorbirii. În mod curent însă am apelat la ajutorul soţiei informatorului pentru completarea răspunsurilor la întrebările din Chestionar referitoare la port, mîncăruri etc., iar în cazul cînd anchetam o femeie, soţul sau un fiu al acesteia a dat, la nevoie, răspunsuri la întrebările privind armata, administraţia etc. Toate aceste abateri de la înregistrarea unui ideolect (condiţionată de principiul informatorului unic) au fost consemnate în caietele de anchetă şi vor fi menţionate în datele referitoare la ancheta din fiecare localitate.

Înregistrarea răspunsurilor s-a făcut în scris, pe caiete de tipul celor folosite de anchetatorii *NALR. Oltenia*, fiecare caiet avînd fişe pentru răspunsurile la 500 de întrebări (respectiv 543 de întrebări în caietul 5). Unul dintre anchetatori (A. Turculeţ) a înregistrat pe bandă de magnetofon, răspunsurile la anchetele din cîteva puncte (464, 465, 467, 496, 555). Această metodă de lucru, utilizată incidental sau exclusiv de către dialectologii francezi [26], oferă avantaje indiscutabile, întrucît la transcriere ulterioară, fiecare pronunţie poate fi ascultată de cîte ori se simte nevoia, iar transcrierea poate fi verificată oricînd [27].

2.3. Prezentarea datelor asupra localităţilor anchetate, asupra informatorilor şi asupra desfăşurării anchetelor a fost lăsată, de către autorii ALR şi de către autorii *NALR. Olt.*, pentru ultimul volum. La fel au procedat Gardette, Nauton şi, în parte, Séguy. Există însă şi o altă procedură: *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*, al lui Jaberg şi Jud, a apărut o dată cu primul volum de hărţi din *Sprach und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (1928), ca şi acea, destul de sumară, *Notice servant à l'intelligence des cartes* pentru ALF (1902).

---

[26] Cf. G. Tuaillon, *Exigences théoriques ...*, *loc. cit.*, p. 293; X. Ravier, *Le traitement des données negatives ...*, *loc. cit.*, p. 262.

[27] Vezi, în special, Séguy, *Avant-propos*, p. 6—9.

Întrucît materialul lingvistic din hărțile atlaselor începe să fie cercetat uneori chiar după publicarea primului volum, și nu numai de către autori, este important ca datele obiective, la care ne-am referit mai sus, indispensabile interpretării faptelor, să fie puse la dispoziția cercetătorilor. Fără să mai vorbim de faptul că evenimente neprevăzute și prelungirea tipăririi în întregime a materialului, cum s-a întîmplat în cazul ALR, pot împiedica pe autori să realizeze această lucrare, este de la sine înțeles că ea este mult mai ușoară și poate cuprinde informații mai multe și mai sigure imediat după încheierea anchetelor, cînd impresiile în legătură cu acestea și cu informatorii sînt încă vii. De aceea, considerăm că este binevenită procedura autorilor atlasului lingvistic al Maramureșului, Petru Neiescu, Grigore Rusu și Ionel Stan, care au publicat aceste date, adunate cu chestionarul introductiv, în primul volum (p. XIII—XXVIII), oferind cele mai bogate informații despre punctele anchetate și despre informatorii folosiți din cîte au fost date pînă acum într-un atlas lingvistic. Ne propunem să realizăm același lucru în primul volum din *NALR. Moldova și Bucovina*, sau într-un volum separat. Pe de altă parte, la fel cum au procedat autorii *NALR. Olt.*, Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, vom publica, pe lîngă hărțile lingvistice propriuzise, și hărți interpretative, sintetice, cu privire la fapte fonetice, morfologice și lexicale, la sfîrșitul fiecărui volum.

Pentru a realiza o hartă ușor lizibilă și a dispune și de spațiul necesar pentru notele care completează răspunsurile de pe hărți, formatul *Atlasului* ar fi trebuit să fie deosebit de mare (hărțile de lucru sînt de 66/49 cm.) Pentru a evita aceasta, de acord cu Editura Academiei, s-a hotărît ca, păstrînd formatul *NALR. Olt.* (dar ținînd seama că se înregistrează răspunsurile din 210 puncte față de 98), fiecare hartă din atlasul Moldovei și Bucovinei să fie tipărită fragmentat, pe cîte două pagini (față în față) [28]. Acest format va permite ca, în funcție de numărul notelor de sub II și de specificul datelor de pe fiecare hartă lingvistică, în colțul din stînga de jos al celei de-a doua pagini să fie tipărită o hartă redusă la scară, pe care să fie prezentate, sub formă de arii sau cu ajutorul figurilor geometrice, cele mai semnificative fapte fonetice, morfologice, lexicale sau semantice. Procedeul a fost aplicat în unele atlase regionale franceze, iar, la noi, în *NALR. Banat*. Pe această cale se va reduce numărul hărților interpretative de la sfîrșitul fiecărui volum.

3. ANCHETATORII

3.1. *NALR. Moldova și Bucovina* realizează, pînă la un punct, principiul anchetatorului localnic. Astfel, chiar în zonele din care sînt originari și în vecinătatea lor au anchetat Vasile Arvinte, originar din Voinești, Iași (pct. 538) [29], Ion Nuță, originar din Cîrjoaia (Cotnari),

---

[28] La fel se va proceda și pentru *NALR. Muntenia și Dobrogea* și *Transilvania*, dar și pentru seria nouă a ALR I.

[29] Vezi, în fiecare caz, plasarea punctelor față de zona anchetată, pe harta 1.

judeţul Iaşi (în zona punctelor 542 şi 543), şi Adrian Turculeţ, originar din Dolhasca (în zona punctelor 554 şi 555). Tot moldovean, Stelian Dumistrăcel, originar din Zvoriştea, Suceava (pct. 496), am anchetat însă în sudul provinciei, zonă cu graiuri prezentînd unele deosebiri faţă de cele din nord. Numai Ion Florea, originar din oraşul Constanţa, reprezintă o excepţie de la principiul invocat mai sus.

Cunoaşterea realităţilor lumii satului din experienţa proprie de viaţă le-a fost anchetatorilor de un real folos în realizarea unor anchete lingvistice a căror valoare este într-o măsură foarte mare legată de investigaţia etnografică paralelă [30], singura integral justificată în optica informatorului şi capabilă să creeze atmosfera de colaborare între acesta şi anchetator, în măsura în care ultimul se dovedeşte un cunoscător în materie. Trebuie observat, dealtfel, că, în ceea ce priveşte preocupările etnografice, atlasele din seria NALR nu sînt atît de deosebite de atlasele regionale franceze, pe cît ar părea să o indice formularea titlului (ultimele sînt intitulate, de obicei, şi *etnografice* [31]). Pe lîngă răspunsurile la chestionarele speciale şi la părţi însemnate din chestionarul general (vezi în special întrebările 652—1287 şi 1415—1525), tematica textelor dialectale, referitoare nu numai la ocupaţii specifice ci şi la obiceiuri (botezul, nunta, înmormîntarea, obiceiuri de Crăciun şi de Anul nou etc.), contribuie la întregirea aspectului etnografic al atlaselor regionale româneşti.

3.2. Printre datele obiective despre anchetatori, susceptibile să prezinte interes pentru interpretarea şi aprecierea rezultatelor pe care le-au obţinut în anchete, vom aminti faptul că acestea au fost precedate de studiul atent şi amănunţit al vechiului *Atlas* [32], în scopul studierii transcrierii fonetice, a reflectării pe hărţi a anchetei, a asemănărilor şi deosebirilor dintre ALR I şi II. Rezultate ale cercetării *Atlasului lingvistic român* sînt o serie de studii şi articole consacrate influenţei greceşti asupra limbii române, împrumuturilor germane (V. Arvinte) sau neologismului în graiurile populare româneşti (ale autorului articolului de faţă).

Cunoaşterea generală a graiurilor din Moldova şi Bucovina şi aprofundarea problemelor speciale ale zonelor în care a lucrat fiecare anchetator s-au realizat şi printr-o serie de anchete directe şi indirecte, pe baza cărora au fost publicate glosare regionale, studii consacrate terminologiei exploatării lemnului şi plutăritului (V. Arvinte), agriculturii (St. Dumistrăcel), viticulturii (I. Nuţă) fierăriei (I. Florea). Aşa cum aminteam mai sus (2.1.), A. Turculeţ întreprinde, paralel cu anchetele pentru atlas, şi cercetarea monografică a graiurilor din zonele Cîmpulung şi Vatra Dornei (cea mai mare parte a zonei anchetată de el), pentru care a

---

[30] Vezi şi Pierre Gardette, *L'ethnographie dans les atlas linguistiques régionaux, spécialement dans l'Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais*, în SCL XXIV, 1973, nr. 5, p. 541.

[31] *Ibidem*, p. 539; autorul consideră că discordanţele din titulatura atlaselor regionale se justifică prin situaţii diferite ale acestora.

[32] Pentru raporturile dintre atlasele regionale franceze şi ALF, vezi Nauton, *Exposé général*, p. 73—80; Gardette, *Exposé méthodologique*, p. 9. Studierea ALF a avut ca efect, pe de altă parte, şi constituirea a ceea ce Gardette numeşte „dosarul acuzaţiilor aduse lui Edmont"; vezi în RLiR, 34, 1970, nr. 135—136, p. 422.

făcut anchete și înregistrări de texte dialectale și în localitățile care nu fac parte din rețeaua NALR. Studii asemănătoare au în vedere și I. Florea (pentru graiurile de pe Valea Trotușului), ca și alți cercetători, din colectivul care elaborează volumele de *texte* dialectale și *glosarele* (Doina Hreapcă, H. Bîrleanu) [33].

ABREVIERI

Acte XII = *Actele celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, vol. II, București, 1971.

AnL = „Anuar de lingvistică și istorie literară" Iași.

AUI = „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași".

Gardette, *Exposé méthodologique* = *Atlas linguistique et ethnographique du Lyonnais, IV, Exposé méthodologique et tables*, par ..., Paris, 1968.

NALR.Olt. I, II, III = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Oltenia*, București, vol. I, 1967, vol. II, 1970, vol. III, 1974.

Nauton, *Exposé général* = *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central. IV. Exposé général. Table — questionnaire. Index alphabetique*, par ..., Paris, 1963.

SCȘt = „Studii și cercetări științifice — filologie", Iași.

Séguy, *Avant-propos* = J. Séguy, *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne, Avant-propos du volume IV. Transcription phonétique — Signes. Dictionnaire des localités et des informateurs*, Paris, 1966.

Teaha, *Oltenia* [1] = Teofil Teaha, *Despre Atlasul lingvistic al Olteniei*, în LR XIV 1965, nr. 3, p. 351—369; *Oltenia* [2] = partea a doua a articolului, ibid., nr. 5, p. 609—615.

[33] Referitor la *texte*, vezi articolul Doinei Hreapcă, *Culegerea și publicarea textelor dialectale. Aspecte metodologice*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 137—144.

ION GHEȚIE, *Baza dialectală a românei literare*, București, Edit. Academiei, 1975, 695 p.

Imensul material documentar adunat de autor, în mai mulți ani de cercetare, pe parcursul cărora a publicat numeroase studii și cîteva volume consacrate începuturilor scrisului românesc și fazelor mai puțin cunoscute ale culturii naționale, aducînd precizări importante asupra realităților istorice acoperite de negura trecutului, ilustrează evoluția limbii române de la primele atestări scrise pînă în 1960; în realitate, avem în față o masivă *istorie a limbii române literare*, cu atestarea unor date fundamentale, mai bogate și mai extinse decît se află în lucrările de pînă acum, despre procesul îmbogățirii și unificării limbii noastre naționale. Ni s-a părut, de aceea, titlul cărții cam impropriu, prea modest de fapt, în raport cu ceea ce conține cartea. E. Petrovici publicase în 1960 un studiu cu un titlu similar: *Baza dialectală a limbii noastre naționale* („Limba română", nr. 5, p. 1960, p. 60—78) pentru a arăta cum toate graiurile au contribuit de fapt la formarea limbii literare moderne, teză contrazisă de lucrarea de față care dovedește că de fapt baza formării limbii literare române a fost dialectul muntean, prevalînd în toate etapele evoluției limbii naționale asupra celorlalte dialecte. I. Gheție spune în „Cuvînt înainte" că ampla lui lucrare de față „se putea numi, la fel de bine, *Normă și grai în evoluția limbii române literare* (p. 7); el dă o accepție largă, poate chiar etimologică termenului de literar. În toată cartea, *limbă literară* înseamnă limba scrisă. Autorul o definește: „limba unică supradialectală, care ia naștere ca o reacțiune împotriva diversificării teritoriale a unei limbi și sfîrșește prin a deveni limba întregii populații, desființînd dialectele" (p. 43, nota 1); dacă e așa, în secolele XVI — XVIII nu avem *limbă unică supradialectală*, dar în carte citim în partea I trei capitole despre „limba literară în perioadele 1532—1588; 1588—1656; 1656—1715"; la fel în primele două capitole ale părții a II-a.

Controversata problemă asupra începuturilor limbii române literare este soluționată de autor în sensul acceptării largi, etimologice, a termenului „literar", căci el scrie, nu fără dreptate, că *limbă literară* avem de fapt „în momentul în care limba română devine instrumentul de expresie a unei literaturi (folosim acest din urmă cuvînt într-o accepțiune foarte largă), altfel vorbind în momentul în care se săvîrșește prin limbă un act de cultură. Acest moment trebuie plasat în secolul al XVI-lea, epocă din care datează primele noastre texte literare" (p. 67). I. Gheție arată că încă din primele traduceri se vede efortul de a scrie îngrijit, căutînd termenii, cu o conștiință a valorii expresive a limbajului: „Dacă *Psaltirea* și *Faptele Apostolilor* ne pun în față unei exprimări greoaie plină de stîngăcii, nu același lucru îl putem afirma despre *Palia de la Orăștie* sau despre *Cazania a II-a* coresiană, ambele tipărite după 1580. În amîndouă aceste texte vom găsi semnele evidente ale unei acțiuni de mlădiere a sintaxei și de exprimare îngrijită. Dispunem, de asemenea, de o traducere a cîntecelor calvinești în care apar adevărate versuri, realizate prin ritm și rimă" (p. 68).

Deci, contrar celor afirmate de cercetătorii mai vechi, de istoriile curente ale limbii noastre, cultivarea conștientă a limbii, preocupări selective, estetice chiar, incipiente desigur, se văd în aceste texte traduse, mai evidente decît în limba populară a textelor neliterare, cum e *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), text mereu opus, ca superior prin limbajul clar, popular, ușor de înțeles, traducerilor adesea greoaie și conformiste, servile chiar față de limba originalelor. Simplitatea și naturalețea limbii populare, oglindită în scrisori, documente, convenții de tot felul, se află adesea la o distanță apreciabilă de limba traducerilor cu servituțile și inovațiile ei frapante. Va trebui însă un timp ca să ne obișnuim cu ideea limbii literare existente încă în secolul al XVI-lea; cartea de față e un ghid solid în această privință, cu o impresionantă recoltă de fapte, de atestări din surse foarte bogate și variate.

Nouă este aici apoi și periodizarea evoluției limbii române literare: două mari epoci (1532—1715; 1715—1960), cea premergătoare unificării și aceea a unificării românei literare (de două secole și jumătate); sinteza argumentelor pentru această împărțire și pentru subdiviziunile pe perioade mai scurte (1532—1588; 1588—1656; 1656—1715; respectiv: 1715 — 1780; 1780—1836, 1836—1881; 1881—1960) o citim la pagina 87. Observăm cîteva amănunte de interes în legătură cu argumentele aduse pentru această periodizare; spre deosebire de opiniile curente ale istoricilor limbii noastre că între Cantemir și Școala ardeleană se întinde aproape un secol de anonimat, de pustiu cultural și literar, cu puține atestări despre evoluția limbii, I. Gheție, dimpotrivă, pe bază de ample cercetări personale, noi, arată că „între 1715 și 1780 se întinde o perioadă în interiorul căreia

se plasează momentul primei unificări a limbii române literare (în jurul anului 1750)" (p. 87). Dar este oare întru totul adevărat că apoi în perioada imediat următoare (1780—1836) apare „o perioadă de diversificare lingvistică, la capătul căreia unitatea cîştigată în veacul precedent este în mare parte pierdută" (ibid.)? C. Negruzzi şi Kogălniceanu spun că au învăţat româneşte pe cărţile lui Petru Maior, iar Heliade laudă *Gramatica* lui Iorgovici şi o reproduce în al său *Curier*. În timp ce Maior constata cu satisfacţie că „în cărţile cele bisericeşti numai o dialectă este la toţi", Iorgovici aspira „a aduce limba aceasta în stare mai bună"; multe cărţi tipărite de prima generaţie a Şcolii ardelene au fost primite cu satisfacţie şi cu folos de toată obştea românească, fiind scrise nu după teoriile latinizante, preconcepute, ci în grai bun, cu o mărturisită *conştiinţă a unităţii şi cultivării limbii literare*; să adăugăm că tocmai în această perioadă limba începe să se modernizeze prin asimilarea unui mare număr de cuvinte *latine* (medievale, savante, — cum se văd în toate cărţile epocii iluministe) şi *romanice*, ca rezultat al expansiunii ideilor Revoluţiei franceze, al contactului direct cu civilizaţiile şi literaturile franceze şi italiene. Calendarele de la Buda, redactate de Şincai, Maior şi alţi autori, nu au pregătit şi stimulat conştiinţa unităţii şi a modenizării necesare a limbii, uşurînd apariţia presei la 1829, care a fost factorul cel mai eficace, chiar pînă la 1836, de asimilare a ideilor şi resurselor noi de expresie, contribuind în cea mai mare măsură la *unitatea, cultivarea şi îmbogăţirea limbii literare*, mai mult chiar decît opera scriitorilor? Fugitiv sînt amintite cele două dintîi jurnale româneşti din 1829 (p. 446 şi 448); nicăieri însă nu se vede mai bine procesul unificării, normării, modernizării limbii ca în presa de toate categoriile, reflectînd toate stilurile şi realităţile culturii naţionale (cum am căutat s-o arăt în *Contribuţii la istoria limbii rom. lit.*, II, 1958, cum au admis, apoi, acad. Al. Graur şi P. Miclău). Aşa cum operele literare au fost utilizate din plin pentru epoca modernă şi actuală, presa nu trebuia uitată în acest proces de unificare şi modernizare a limbii literare, mai ales că reflexele nivelului limbii literare sînt aici mai directe şi mai variate, o sinteză policromă a expresivităţii, a resurselor comunicării. Concluziile de la p. 484—488, interesante şi personale, diferite în bună parte de ceea ce s-a spus pînă acum, ar putea fi completate cu o imagine a limbii literare din presa incipientă în care efortul cultivării şi al unităţii limbii este vădit şi conştient judecat, pregătind pasul înainte considerabil din deceniul 1840—50, poate cel mai însemnat din punctul de vedere al fixării, normării, dezvoltării unificate a limbii noastre literare.

Autorul pune, la fiecare etapă modernă, pe primul plan contribuţia scriitorilor la dezvoltarea, unificarea şi înnoirea limbii literare. Privirea sa istorică, documentată, asupra trecutului, îmbrăţişează sectoare ale culturii şi tendinţe înnoitoare puţin cercetate de cercetătorii anteriori ai istoriei limbii şi literaturii noastre; faptul e mai vizibil pentru perioada ultimă de opt decenii (1881—1960), care e o sinteză clară, densă şi bogată în exemple asupra procesului rapid şi complex de înnoire şi unificare a limbii noastre literare, privit în domeniul literaturii, ştiinţei şi al sectorului juridic (cel administrativ nu mai e menţionat, p. 548). Bogăţia presei ni se pare însă mult mai edificatoare sub raportul realităţilor lingvistice şi stilistice decît debila literatură juridică. Există pentru această perioadă unele atestări din *Contemporanul*, *Evenimentul Iaşilor* (1932), *Tribuna* (1901), *Monitorul oficial* (1939), *Universul* (1937) etc.; mai important pentru acest ultim interval de timp e tabloul amplu al variantelor fonetice, morfologice şi lexicale (sinonime numeroase), cu marcarea tendinţelor literare unice, predominant muntene, inclusiv statistici grăitoare (p. 620—621). Şi un amănunt (grafic, dar nu lipsit de importanţă, căci aşa l-a vrut, probabil, autorul): atestările din scriitori sînt mult mai numeroase cu indicarea numelor întregi, scrise cu majusculă, nu numai sigle inexpresive, ca la alte capitole anterioare, — dovadă aici a rolului acestor scriitori reprezentativi, care au fost şi comentatori subtili ai evoluţiei, ai tendinţelor şi cultivării limbii (am încercat s-o dovedesc în *Scriitorii români despre limbă şi stil*, 1957, ed. II, 1966).

Vom fi deci de acord cu I. Gheţie, după această amplă muncă de documentare şi de ilustrare a manifestărilor concrete ale evoluţiei limbii noastre literare, după comentariile sale obiective, cuprinzătoare, că limba literară română are la bază rostirea munteană şi nu e vorba de un compromis între rostirea munteană şi cea moldoveană, cum credea E. Petrovici acum un deceniu şi jumătate. Noua cercetare de acum face caduce opiniile contrare anterioare şi ea constituie o operă de referinţă pentru viitoarele şi de mult aşteptatele istorii ale culturii, literaturii şi limbii naţionale. Acum un secol, Eminescu observa, după ani de confruntări ale realităţilor limbii noastre pe teren, în peregrinările lui prin toate provinciile locuite de români, că limba noastră i se pare *cea mai unitară din Europa*, specificul ei expresiv, structura ei gramaticală şi chiar diferenţele fonetice regionale stîrnindu-i interesul şi determinîndu-l pe subtilul poet să comenteze în chip pătrunzător fenomenele lingvistice ale epocii sale.

Cartea lui I. Gheție e azi cea mai importantă sursă documentară pentru a cunoaște procesul istoric al unificării și înnoirii limbii noastre nu numai pînă la momentul istoric consemnat de poet, dar și de atunci încoace, cu bogate sugestii pentru cercetările viitoare asupra momentelor și tendințelor modernizării acestei limbi (o recentă cercetare amănunțită asupra edițiilor *Psaltirii* din secolul al XVIII-lea confirmă concluziile autorului în legătură cu însemnătatea momentului 1750 al unificării, pe baza graiului muntean, a tipăriturilor din epocă ; cf. Alexandra Roman, L. R., 1/1974, p. 13—24 ; vezi Magdalena Georgescu cu aceleași concluzii, pe baza edițiilor succesive ale *Molitvenicului*, L. R., 4/1975, p. 323—331). Consemnînd apariția și valoarea acestui volum de bază, regretăm tirajul extrem de redus (1200 de exemplare), pentru că marele număr de cercetători români și străini (un rezumat într-o limbă de mare circulație ar fi fost util) și mulți profesori și studenți cu greu îl vor mai găsi, ceea ce este desigur regretabil, dată fiind valoarea investigației și a concluziilor noi. Autorul poate fi însă mulțumit de munca sa, convins, ca noi, cititorii săi, că a pus o temelie nouă la edificarea unui monument de cultură care trebuie să fie istoria limbii române.

Gh. Bulgăr

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE CITITORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrștie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe; figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii pot primi un număr de 30 de extrase, gratuit dacă lucrarea face parte din planul de lucru al unei instituții sau contra plată dacă lucrarea este remunerată.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei 125, sector 1, București.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacţia Al. Graur, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ed. a II-a revăzută şi adăugită ; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei ; vol. II, 589 p., 39 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei ; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE. **Graiul din zona „Porţile de Fier". Texte, Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia I., 1973, 478 p., 17,50 lei ; **II**, 1975, 915, p., 48 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN **Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296, p., 10,50 lei.

ION GHEŢIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice**, 1974, 210 p., 9 lei.

GHEORGHE CHIVU şi MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală.** Sub redacţia : acad. AL. GRAUR şi acad. I. COTEANU, vol. VI, 1974, 144 p., p. 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., 30 lei.

* * * **Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica.** Sub redacţia : acad. IORGU IORDAN, 1975, 166 p., 7,50 lei.

* * * **Istoria ştiinţelor în România : Etnologia** de Romulus Vulcănescu ; **Folcloristica** de Gh. Vrabie, 1975, 184, p., 8 lei.

* * * **Fonetică şi dialectologie, IX**, 1975, 256 p., 16,50 lei.

ION GHEŢIE, **Baza dialectală a românei literară**, 1975, 655 p., 48 lei.

* * * **Dicţionar englez-român**, 1974, 826 p., 172 lei.

* * * **Semiotica folclorului. Abordare lingvistică-matematică.** Sub redacţia : Solomon Marcus, 1975, 268, p., 13,50 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii româneşti**, 1975, 107 p., 4,25 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române (DLR)**, tomul IX, litera R, 1975, 642 p., 91 lei.

ANCA GIURESCU, **Les mots composés dans les langues romanes**, 1975, 172 p., 9,75 lei.

* * * **Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX)**, 1975, 1 052 p., 150 lei.

* * * **Coresi. Psaltirea slavo română** (1577), 1976, 780 p., 52 lei.

FLORA ŞUTEU, **Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti**, 1976, 244 p., 11 lei.

LR, Anul XXV, nr. 5, p. 461—562, Bucureşti, 1976

I.P.I. c. 1407

42 200

Lei 6.—

I 8225

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXV

1976

nov. — dec.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1396 0 IIII 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Acad. ION COTEANU

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Apare de 6 ori pe an.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1 — București.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la :

I L E X I M, Departamentul Export-Import Presă, P.O.Box 136—137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toutes commandes de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie seront adressées à :

I L E X I M, Departamentul Export-Import Presă, P.O.Box 136—137, telex 11226, Bucarest, 3, rue 13 Decembrie, Roumanie.

ADRESA REDACȚIEI
Str. SPIRU HARET nr. 12
Sectorul 7
BUCUREȘTI
Telefon : 33 34 40 int. 240

EDITURA ACADEMIEI R.S.R.
Calea Victoriei nr. 125
Sectorul 1
BUCUREȘTI
Telefon : 50 76 80

T 8225

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXV 1976 Nr. 6

2022 ULLL 2014

SUMAR

LIMBĂ LITERARĂ

ALEXANDRA INDRIEȘ, Opoziții semantice în poezia lui G. Bacovia 565
DANA MANEA, „Actualizare" și „activizare" semantică în *Psalmul* VIII (*Pribeag în șes...*) de Tudor Arghezi 577
MIRUNA GOLOGAN, Tudor Arghezi, *Psalm* (*Pribeag în șes...*) 587

ONOMASTICĂ — TOPONIMIE

GH. BOLOCAN, Structura numelor de sate românești 593
CONSTANȚA BĂRBOI, Antroponimia comunei Rucăr din jud. Argeș 609

NOTE — COMENTARII

EMANUELA STIFTER-BUZĂ, Cînd s-a încheiat tipărirea *Paliei de la Orăștie*? 623
FLORENTINA ZGRAON, Un neologism de origine latină în prima jumătate a secolului al XVII-lea 624

CRONICĂ

ION ROȘIANU, A IV-a Consfătuire națională de onomastică 627

RECENZII

LUIZA SECHE, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 (*Gh. Bulgăr*) 631
ȘTEFAN RĂDULESCU, *Instruire programată la limba română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974 (*Ion Popescu*) 633
Cărți și reviste primite la redacție 636
Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1976 637
Indicele revistei pe anul 1976 641

LR, Anul XXV, nr. 6, p. 553—684, București, 1976

26130.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

OPOZIȚII SEMANTICE ÎN POEZIA LUI G. BACOVIA

DE

ALEXANDRA INDRIEȘ

Există un scenariu liric la baza volumelor de versuri ale lui G. Bacovia? La un simbolist, în creația căruia prezentul este învestit cu funcția convertirii planurilor, un atare scenariu pare inutil. Dar răspunsul este numai pe jumătate exact. Oare în volumul *Plumb* (1916), la început nu stă o poezie rememorativă cu verbul la imperfect, așa-zicînd ca o „introducere meditativă în temă"? Cîteva pagini mai departe, *Gri* marchează din nou un moment de rememorare — procedeu pe care-l repetă apoi și poeziile *Negru* și *Seară tristă*, între care sînt incluse suite de poezii de notație nemijlocită cu verbul la indicativ prezent, ca în numărul de aur al volumului să apară cu *Altfel*, *Panoramă* și *Finiș* chiar trei substanțiale retrospective lirice.

Alegem drept text de bază al analizelor de aici, ca deosebit de semnificativă, poezia *Plumb de iarnă*, care urmează, ca o poezie de notație lirică, imediat după cele patru meditații interșanjabile, iar ca al doilea text, *Poemă în oglindă*. Aceasta din urmă constituie un moment de suspens, după care, într-o rapidă desfășurare, ca în *coda* unei piese muzicale, urmează o succesiune fascinantă de momente lirice cînd de notație nemijlocită, cînd meditative, ca punctul final să se înscrie în versurile: „Uitarea venea... a venit, /O lacrimă cade jos..." din *Nocturnă* — prin care se realizează o subtilă alchimie a timpurilor.

Poezia lui G. Bacovia a fost caracterizată îndeobște ca o poezie a descompunerii, privită ca un proces prezent, coincizînd cu momentul observației. Alternanța timpurilor ca moment arhitectonic al volumului *Plumb* contrazice întrucîtva această aserțiune.

prezent vs *viitor*

„Mi-am realizat/ Toate profețiile/ Politice./ Sînt fericit" *(Cogito)* afirma în încheierea operei sale poetul care fusese considerat cel mai complesit de tristețe dintre poeții noștri. Care au fost acele profeții politice — accentuat „politice" prin izolarea termenului într-un singur vers și în consecință scrierea sa cu majuscule — și cum se înscriu ele în text? Căci, în realitate, numai de pe fundalul totalității operei precizarea nuanțelor este relevantă.

1.1. Dorul de un viitor social mai bun apare mai întîi în ambianța de extremă spaimă și amenințare a poeziei *Plumb de iarnă*: „Hau!... Hau!... depărtat sub stele-nghețate.../ În noaptea grozavă la cine voi

bate?.../ O, vis... o, libertate.../ Hau!... Hau!... depărtat sub stele-nghețate". Considerăm acest microtext elocvent. De aceea, să analizăm cîmpurile semantice de conotații în care se încadrează termenii principali: „Hau! ... Hau! ...", „stele-nghețate" și „... la cine voi bate?" spre a vedea locul în care în discursul simbolist-depresiv se introduce discursul nou, esențialmente diferit, al „profeției politice".

„Hau!... Hau!...", imitînd sunete reale, introduce designatul în semnificant: aici, lătratul lupilor și, prin el, sensul de violență, de agresiune. Dar onomatopeicul are în poezia lui Bacovia funcții mai interesante și mai diversificate decît simbolizarea simplă. Pentru a arăta care sînt aceste funcții, să parcurgem cîteva microtexte.

„Dormeau adînc sicriele de plumb, /Și flori de plumb și funerar vestmînt — /Stam singur în cavou... și era vînt.../ Și scîrțîiau coroanele de plumb" *(Plumb)*. Încă din această primă poezie se discern două tipuri de structuri fonologice cu caracter onomatopeic: unul care exprimă impresiile subiective de apăsare, întunecare și tristețe, și altul de factură imitativă, reprezentat de un singur termen: „scîrțîiau". Primul („plumb", „adînc", „vînt", „vestmînt"), prin silabele formate din vocalele grave „u" și „î" și nazalele „n" și „m", face parte, evident, din scriitura simbolistă care domină poezia; celălalt („scîrțîiau"), onomatopee imitativă a realului imaginat, deci a designatului, este un element de contrast, străin armoniei simboliste, introdus ca reprezentare „prozaică" a realului — un grăunte de nisip în angrenajul mașinăriei de transfigurație simbolistă. „Discordanța" este apoi întărită prin exprimarea ei lexicală, într-o poezie structurată fonologic pe aceeași opoziție „ț" *vs* „n", „m": „Scîrțîie toamna din crengi ostenite /Pe garduri bătrîne, pe streșini de lemn /.../ discordant și înfiorător, /Scîrțîie toamna din crengi ostenite" *(În grădină)*.

Armoniile imitative discordante se opun celor „simboliste" și pentru că semnificatul se epuizează prin introducerea designatului ca efect acustic în semnificant; semnul pare a avea o singură față; seria semnificatelor care dau profunzime semnelor simbolice este retezată: dincolo de ploaia care „țîrîie" *(Pastel)* sau „sfîrîie" *(Gol)* nu este nimic altceva decît ceea ce se află, materialmente, în corpul fonic al cuvîntului: discordanța supărătoare, sîcîitoare. Discordanță în sine, ca sonoritate neplăcută, dizarmonică, dar și ca moment de ruptură în melodia simbolistă. În orice caz, acest tip de armonie constituie un moment de efracție violentă a realului în poezie, o ruptură. În felul acesta, și strigătul onomatopeic al lupilor se înscrie într-un cîmp semantic special, caracterizîndu-se printr-o dublă violență: referențială (ca imitare a unor sunete reale amenințătoare: lătratul lupilor) și textuală (ca disonanță în corpusul fonetic armonios al poeziei întregi). Onomatopeicul de acest tip este nu numai un moment de ruptură, ci, prin aceasta chiar, și o deschidere — violentă, bruscă, neprevăzută — a discursului simbolist spre un alt discurs: spre cel politic — să nu uităm puternica mișcare socialistă a Moldovei — într-o formă cvasicitațională, procedeu utilizat azi de avangarda poetică, de exemplu la Ph. Sollers ca „discours rouge" sau „fil rouge".

1.2. Dar în poezia lui Bacovia discursul opus celui simbolist are un cîmp semantic mai complex. Să ne oprim, de pildă, la un microtext în care regăsim o structură onomatopeică bazată, ca în cazul onomatopeei

„hau-hau", pe aspiranta guturală „h" : „Și gem, și plîng, și rîd în hî, în ha . . ." *(Amurg de toamnă)*. Aici avem de-a face, evident, cu un discurs carnavalesc în sens bahtian. Onomatopeele „hî" și „ha" nu sînt simple „semne" ale alternanței între bucurie și jale, rîs și plîns, viață și moarte etc., ci semne batjocoritoare, dar — atenție ! — nu și ironice. Luarea în derîdere a plînsului prin silaba imitativă „hî" și a rîsului prin „ha" nu le anulează conținutul și forța și nici nu le ține la o distanță contemplativă ca în parodia ironică, ci le potențează, accentuîndu-le sensul imanent, categoric non-transcendent. Căci aceasta este semnificația ideologică a onomatopeelor imitative discordante la Bacovia : refuzul transcendenței, al „salvării" în spatele semnului, în goana infinită a semnificațiilor simbolice. Sau, cu alte cuvinte, semnul onomatopeic ridică un perete solid, care oprește cu brutalitate elanul divagant și evazionist. În plus, perechea onomatopeică *hî-ha*,structurînd ambele silabe pe „h" și înlocuind onomatopeele expresive din limba uzuală prin dedublare : *hî-hî* și *ha-ha* prin dublura *hî-ha*, redă concomintența plînsului și a rîsului, care caracterizează discursul carnavalesc. Dar și acest discurs carnavalesc, popular, prin care se depășește discursul simbolist, intelectual, cult, decadent — după însuși Bacovia —, se cere depășit printr-un discurs nou, discurs *al noului*.

1.3. În imediata vecinătate a sintagmei onomatopeice „Hau ! . . . Hau . . .", după breșa astfel formată în etanșeitatea discursului — breșă subliniată și de punctele de suspensie —, stă sintagma „depărtat sub stele-nghețate", care ni se pare esențială prin faptul că se înscrie într-o numeroasă serie în care metaforizarea constă în transformarea organicului, a viului, a fluidului sau aerianului în metalic, înghețat, rigid, mort. Dar în poezia bacoviană apar două forme esențial opuse ale morții : moartea naturală și moartea artificială sau, mai bine zis, moartea prin artificializarea naturalului. Iată cîteva exemple : „flori de plumb /. . ./ Aripile de plumb" *(Plumb)*, „amurg de argint" *(Amurg)*, „frunze de metal" *(Monosilab de toamnă)*, „nour violet și de aramă" *(Amurg)* etc. În această serie, iată și o sintagmă aparent nemetaforică : „Dorm volumele savante-n înghețatele vitrine" *(Plumb de iarnă)*.

Există oare vreo relație între „stelele-nghețate" sub care aleargă poetul amenințat de lupi și „vitrinele-nghețate" în care dorm volumele savante?

Termenul „stele" face parte din categoria cuvintelor poetice esențiale ale culturii europene și poate universale, dintre cuvintele cu un cîmp semantic tradițional de conotații simbolice impregnate de sensuri mitice de o mare bogăție, prestigiu și vechime. Prin aceste caracteristici, asociația la distanță indicată de determinantul „înghețat" între „volume savante" și „stele" este rafinat și complicat metonimică. „Stele", ca termen poetic prin excelență, se înscrie în aria culturii prin intermediul operei, al cărții, al volumului *savant*. Dar ambele, atît volumele în vitrină cît și stelele în depărtarea cerului, apar în contextul termenului „înghețat", trimițînd astfel deopotrivă la sensul de închistare, de rigiditate a stilului și a cîmpurilor semantice consacrate. Totuși, pe cînd volumele savante *dorm* indiferente și împăcate în sicriul transparent și glacial al vitrinei, subiectul liric al strofei analizate de noi este evident înspăimîntat : el simte că „noaptea" e „*grozavă*". Și încă în versul prim de care ne ocupăm această groază

este sensibilizată prin structura fonologic-grafică și sintactică și mai ales prin pauza dintre cele două fraze nominale, care pune în cumpănă moartea naturală, sîngeroasă, organică, anunțată de tema lupilor, și moartea artificială, înghețată, înaltă, pură, spirituală poate, anunțată de tema stelelor înghețate, ca simboluri ale spiritualității nobile, dar fără dezvoltare, închistate, mumificate și amenințînd în consecință cu încremenirea viului.

1.4. În completarea celor de mai sus apare motivul : „În noaptea grozavă la cine voi bate?" Prin efectul de *feed-back*, versul se înscrie în seria : poetul bătînd la geamul iubitei. Dealtfel, în poezia *Tablou de iarnă* din același volum, situația este identică, prefigurînd pe cea din poezia analizată de noi : „Ninge mereu în zarea-nnoptată... /Și-acum cînd geamuri triste se aprind, /Spre abator vin lupii licărind. / —Iubito, sunt eu la ușa înghețată", ca și cum cele două poezii ar fi copii diferite după același model, diferența care produce schimbarea fundamentală a textului rezultînd chiar din înlocuirea imaginii descriptive a lupilor cu evocarea lor acustică, prin onomatopee. Ni se învederează astfel, precum a arătat-o altcineva înaintea noastră, că onomatopeicul exprimă în poezia lui Bacovia un moment de maximă intensificare a sentimentului existenței. Să nu grăbim totuși concluziile. Pe cînd în poezia *Tablou de iarnă* poetul caută o scăpare, un adăpost la ușa iubitei, ușă „înghețată", într-o serie de alte contexte, el bate la poarta sau la ușa iubitei pentru a-i spune ceva, și anume ceva insuportabil, urît, rău. El nu caută deci un adăpost pentru a se sustrage realului, ci un loc (scenă, teatru, arenă?) pentru a denunța acest real, pentru a rosti urîtul : „Sunt cîțiva morți în oraș, iubito, /Chiar pentru asta am venit să-ți spun" *(Cuptor)*. Cu gesturi brutale, violente, poruncitoare, o cheamă ca martor al urîtului : „În casa iubitei de-ajung, /Eu zgudui fereastra nervos, /Și-o chem ca să vadă cum plouă /Frunzișul, în tîrgul ploios" *(Spre toamnă)*. În sfîrșit, în altă poezie, denunțînd cu același ritual violența existenței, poetul-peregrin neagă posibilitatea receptării mesajului său : „La geamul tău, în spaima nopții, ca un prelung final, /Voi repeta că anii trec mereu mai greu, și mai brutal. //Va bate ploaia... și tîrziu, la geamul tău voi plînge-ncet... /Va rătăci alcoolizat, apoi, în noapte, un schelet. — /Nimic tu nu vei auzi din cîte voi avea de spus... /În toamna asta udă, mai putredă ca cele ce s-au dus" *(Nervi de toamnă)*.

Exemplele ar putea continua. Esențial este faptul că toate discursurile adresate iubitei nu fac decît să repete realul, numindu-l, cu excepția poeziei *Plumb de toamnă*, în care mesajul pe care poetul ar dori să-l transmită — dar nu-l transmite efectiv în scenariul poeziei, întrucît nu știe cui, și nu știe mai ales dacă are cui : „la cine voi bate?" — este altceva decît realul. Este, în sensul cel mai strict al termenului, discursul de profeție politică : „O, vis, o, libertate!" Dar — fapt remarcabil — mesajul acesta nu se înscrie nici ca dublare repetitivă, nici ca opoziție antitetică față de mesajul realist, în sensul că libertatea și amenințarea morții nu se înscriu pe aceeași axă semantică. Dimpotrivă, ne aflăm în fața combinării a două axe semantice diferite, pe care se înscriu opozițiile : amenințare *vs* securitate, tiranie *vs* libertate, acestea formînd o analogie semantică interioară, prin care opoziția semantică exprimată în text : prezent real = amenințare *vs* viitor utopic = libertate atrage și opozițiile neexprimate,

dar cerute de logica internă a poemului. Și, astfel, opoziția semantică ultimă pare a fi prezent = teroare *vs* viitor = libertate.

1.5. Dar, după această deschidere, textul se închide din nou, prin repetarea primului vers al strofei finale. Ca și cum realul, vechiul — vechiul sistem social, sistem violent și înghețat, ca și vechiul sistem de semnificare poetică simbolistă — ar fi învins tentativa de a evada în viitor, încercuind subiectul și „înghețîndu-l", făcîndu-l prizonier al refrenului ca suplimentare a suplimentării realului. Pe scurt, profețiile politice solicită viitorul ca mesaj nou, care să nu mai repete, chiar „transfigurat", existentul, ci să rostească inexistentul. De aici, desigur, libertatea, ca primă invocare : libertate nu în ultimul rînd al unei scrieri opuse deopotrivă sensului congelat în simboluri, ca moarte prin sterilitate, de care se îngrozea și Mallarmé, cît și absurdului : „fără-sensul" exprimat în incoerența discursului expresionist, legat de spaima omului singur și vulnerabil într-o lume amenințată de o moarte sîngeroasă, urmărit de „lupi".

Viitorul introduce în textul bacovian o dimensiune fără de care el nu poate fi bine înțeles. În conflictul dintre clovn și tragedian, profetul nu aduce pacea, ci un conflict nou: conflictul între mimesis ca repetare (copie) a realului și actul revoluționar al creării unui sens nou. Tîlcul acesta antirepetitiv al viitorului — social și stilistic — preconizat de Bacovia se vede mai clar în poezia *Nervi de primăvară*, în care nu întîmplător opoziția prezent *vs* viitor apare în contextul lumii muncitorești : „O lungă deșteptare zvonește împrejur, /E clar și numai soare. /La geamul unei fabrici o pală lucrătoare /Aruncă o privire în zarea de azur. //O nouă primăvară pe vechile dureri /.../ Dar iar rămîne totul o lungă teorie. //O, cînd va fi un cîntec de alte primăveri?!...".

1.6. O deosebit de interesantă formă a opoziției prezent *vs* viitor ne întîmpină în poezia *Poemă în oglindă* : „În salonul plin de vise, /În oglinda larg-ovală încadrată în argint, /Este toamna, /Și grădina cangrenată, /În oglinda larg-ovală încadrată în argint. //În fotoliu, ostenită, în largi falduri de mătase, /Pe cînd cade violetul, /Tu citești nazalizînd /O poemă decadentă, cadaveric parfumată, /Monotonă. //Eu prevăd poema roză a iubirii viitoare... //Dar pierdută, cu ochi bolnavi, /Furi, ironic, împrejurul din salonul parfumat. /Și privirea-ți cade vagă peste apa larg-ovală, /Pe grădina cangrenată, /Peste toamna din oglindă — /Adormind... //Eu prevăd poema roză a iubirii viitoare... //Însă pal mă duc acuma în grădina devastată /Și pe masa părăsită — albă marmoră sculptată —, / În vestmintele-mi funebre, /Mă întind ca și un mort, /Peste mine punînd roze, flori pălite-ntîrziate /Ca și noi... //Zi finala melodie din clavirul prăfuit, /Or ajunge plînsul toamnei din havuzele-nnoptate. /Vezi, din anticul fotoliu — /Agonia violetă, /Catafalcul, /Și grădina cangrenată, /În oglinda larg-ovală încadrată în argint...".

Opoziția principală se instituie între strofa de un vers : „Eu prevăd poema roză a iubirii viitoare..." și restul poeziei. Este deci opoziția : această poezie *vs* altă poezie. Dar *această* poezie conține la rîndu-i referirea la poezia altuia : „o poemă decadentă" : poezia mea *vs* poezia altuia. Așadar, în sînul identității se deschid două alterități, opuse atît între ele, cît și față de identitatea : această poezie a mea, dar care, ambele, au și o seamă de trăsături comune cu poezia-identitate, dar nu și între ele. Așadar,

relaţia de adversitate se combină cu cea de alteritate, subsumîndu-se relaţiei de integrare (incluziune).

Faptul arată o structură semică deosebit de complicată a poeziei bacoviene în contrast cu structura lexicală simplă, monotonă şi uniformă. Ca opoziţie esenţială a idiostilului se relevă deci : structură lexicală simplă *vs* structură semică complicată. Trăsătură de asemănare între poema aceasta şi poema viitoare, poema roză : ambele sînt ale subiectului locutor, opunîndu-se poemei decadente ca : poema mea *vs* poema altuia.

Poema decadentă şi poema roză cuprind ca structură de adîncime opoziţiile : pesimist *vs* optimist, urît *vs* frumos, trist *vs* vesel, morbid *vs* sănătos, elegiac *vs* idilic etc., reductibile la opoziţia de ultimă adîncime : vechi *vs* nou, cu opţiunea clară pentru nou. Opoziţia e întărită de simetria predicatelor : citeşti *vs* prevăd, cu structura : prezent *vs* viitor („pre-"), persoana II (alteritate) *vs* persoana I (identitate), acţiune reală *vs* acţiune ideală, mai bine zis : obiect *vs* proiect. Complinirea predicatului „citeşti" prin „nazalizînd", termen cu o conotantă depreciativă, zeflemisitoare, deşi denumeşte exact un mod de lectură — se subînţelege că iubita citeşte în franceză —, contribuie la discreditarea poemei decadente, poetul acordînd favoarea sa poemei roze, viitoare. Dar poemul propriu-zis este decadent, monoton, cadaveric parfumat, cu grădini cangrenate, plînset de havuze, clavire prăfuite, melodii finale etc., toate *inautentificate* prin reflectarea lor în oglindă — dublă oglindă, cum vom vedea.

Trăsăturile de asemănare între poema altuia şi această poemă a mea sînt numeroase, mai bine zis, toate trăsăturile prin care se caracterizează poemul altuia, citit, se potrivesc perfect şi poemului său, produs în ambianţa lecturii. Poetul neagă deci chiar literatura pe care o practică : e o autonegare. De fapt, o dublă autonegare prin cele două poeme înscrise „en abyme" în texte : prin poema decadentă, ca ironie, prin poema roză, ca proiect *diferit*.

1.7. Dar această poemă se dă drept imagine a realului, drept mimesis. În felul acesta, strofele care descriu alte acţiuni decît cele literare (lectură şi proiect) au o esenţă dublă : poem şi imagine a realului, opunîndu-se deci şi ca : real *vs* literar.

Imaginea realului — planul iconic — conţine la rîndu-i o seamă de opoziţii interesante. În primul rînd, enunţate încă din prima strofă, cele trei locuri : salonul, grădina, oglinda, aflate în relaţie conjunctivă. Salonul este dedublat prin cele două priviri care îl consideră. Din punctul de vedere al lui „eu", el este „salonul plin de vise", iar dintr-al lui „tu", el este „salonul parfumat", privit „ironic" cu „ochi bolnavi". Fotoliul este cuprins în salon, opunîndu-se ca parte întregului. Este întîi scenă : „în fotoliu... tu citeşti", apoi sală, scena fiind oglinda pe care se desfăşoară întîi spectacolul-peisaj : „privirea-ţi cade... pe grădina cangrenată, peste toamna din oglindă", pe urmă pantomima morţii : „Vezi, din anticul fotoliu, agonia violetă".

Oglinda este dublarea scenei lecturii ca dublare, la rîndu-i, a poemului prin lectură. Grădina cangrenată este actor în relaţie conjunctivă cu toamna. Doar în strofa penultimă grădina este scenă : „în grădina devastată" — nu întîmplător se schimbă şi determinantul, ca pentru a marca schimbarea funcţiei — pe care actorul „eu" joacă pantomima morţii. În final, din punctul de vedere al lui „tu", apare din nou o relaţie

conjunctivă, care egalizează prin enumerare elementele cuprinse în spațiul inautentic al oglinzii : agonia violetă, catafalcul, grădina cangrenată.

Cele trei spectacole legate de „fotoliu" dezvoltă tripla opoziție : livresc *vs* natural *vs* carnavalesc. Spre deosebire de Blaga, la care domină relațiile binare, la Bacovia semantica opozițiilor se vădește mai complexă, avînd o structură ternară sau, adesea, mult ramificată și asimetrică. „Inefabilul" bacovian provine poate chiar de aici. Important este faptul că, în cadrul acestor spectacole, cei doi protagoniști principali ai sceneitext, deși fizic împreună, sînt despărțiți sufletește : de fiecare dată unul din ei absentează, este „distrat". Astfel, în timpul lecturii, el, deși o receptează, evadează în visul unei astfel de poezii, profeția apărînd deci ca o reacție la „terorismul" vechiului. Ea, la rîndu-i, se sustrage din salonul în care era *cu* el, fixîndu-și privirea în oglinda din care *el* lipsește. Apoi *el* trece în grădină, deci în exterioritatea care se reflectă în oglindă, unde „se dă în spectacol", izbutind astfel să intre în raza privirii ei, pătrunzînd în spațiul inautentificant și teatralizant al oglinzii : ea nu-l privește decît în clipa în care s-a transformat în actor. Pînă și „clovneria" a trebuit să fie trecută în mediul rece și ireal al oglinzii pentru a fi receptată de spectatorul dorit : ea.

Printr-o serie de trăsături semiotice, oglinda face parte evident din aceeași categorie de imagini ca „stelele-nghețate" și toate acele amurguri, zări, frunze și crengi de metal sau cristal care redau moartea, neantul prin artificializare. Ritualul popular al morții, prin care s-a scontat „nașterea" poemei roze a iubirii viitoare, a eșuat. Moartea naturală, ca moment al *vieții* în dialectica moarte-naștere-fecunditate, s-a transformat în contrariul ei, moartea artificială, virtualizarea în oglindă, moartea fără speranța renașterii.

Sensurile dezvoltate de oglindă sînt aici multiple. Iată numai cîteva. Se opune în primul rînd oglinda din text, ca element iconic, oglinzii din titlu, ca element simbolic : poemă în oglindă. Oglinda este însă — repetat — „încadrată în argint" și de formă „larg-ovală", deci prin ea se operează un decupaj în spațiul real-fictiv. Dar „poemă în oglindă" înseamnă și oglindirea acestui poem în cititori, poem pentru alții, lectură. Am avea astfel patru poeme : acest poem : textul ; poemul în oglindă : lectura lui ; poemul : lectură în text și text al lecturii în lectură ; poemul roz : text al unei lecturi amînate. Dar acestea nu se pot înscrie într-o relație semantică pertinentă decît recurgînd din nou la opoziția de incluziune : poemul decadent, ca referință, este inclus în poemul-lectură, ca moment similicitațional, iar poemul roz, de asemeni, ca moment proiectiv. Cele două poeme incluse se neagă între ele, alteritatea lor este antinomică, disjunctivă : sau poem decadent, sau poem roz, ele nu pot coexista decît ca referințe ale unei disjuncții subînțelese. Dar, cum am arătat, acest poem este decadent. În felul acesta, numai enunțarea poemului roz produce o spărtură în etanșeitatea textului, mai bine zis, încearcă să spargă zidul vechiului stil (stil de literatură, stil de viață), dar zadarnic, pentru că oglinda înghite agonia în apele reci ale reflectării artistice : agonia semnificării — proiectul poemului roz al iubirii viitoare, chemat prin simularea morții — eșuează în semnificație : imagine în oglindă, spectacol pentru contemplarea de la distanță : transfigurare care se opune nașterii noului.

Alt fapt important : după fiecare din cele două enunțări ale profeției, strofa începe cu o adversativă. Valoarea lor ne pare însă diferită. De fiecare dată, eșuarea proiectului de a produce un alt poem, deci actul artistic ca act eșuat, este indicat în text prin puncte de suspensie. După acestea, în prima situație, adversativa explică acest eșec prin neparticiparea partenerei, prin absentarea ei : privirea ei morbid-ironică, după ce a cuprins salonul fără să se oprească asupra lui, fără să-l bage în seamă, se pierde în oglindă, fascinată de vechiul ce se dă în spectacol, sustrăgîndu-se din „realitatea" salonului pînă într-un fel de somn hipnotic : „Adormind...". În acest moment de singurătate, el reia tentativa producerii noului stil : poema roză a iubirii viitoare. Momentele apariției enunțului profetic sînt și de data aceasta pline de semnificații : întîi, ca reacție la poemul decadent citit de iubită, a două oară, ca reacție la evaziunea ei în somn. Este deci negată și această iubire în favoarea iubirii viitoare. După al doilea eșec, adversativa introduce o nouă strategie de cucerire a noului : actul ritual al simulării morții, în stil carnavalesc, ca moment ce precedă nașterea (anul vechi moare, anul nou se naște etc. etc.). Deocamdată însă a reușit un singur lucru : să intre în raza ei vizuală, în oglindă, în spațiul ireal și rece, înghețat, gol ca o foaie de hîrtie pe care se scrie un poem.

violet ≈ *decadent* vs *roz*

2.1. Rămîne sintagma „pe cînd cade violetul", care ne amintește „Cînd fîlfîie, pe lume, violetul" din *Plumb de iarnă*. Deci, în ambele poezii, emergența „profeției" se petrece sub dominația „violetului". Este de subliniat substantivarea adjectivului, de unde transformarea culorii în substanță sui generis, precum și punerea lui în relație cu un anumit moment temporal, mai precis culoarea desemnează momentul („cînd..."). Predicatele, la rîndul lor, înfățișează violetul ca o substanță în mișcare situată deasupra peisajului imaginar, fapt întărit de prepoziția „pe" în poezia a doua citată.

Violetul, culoarea prin excelență a simbolismului bacovian, precum se știe, merită aici o analiză ceva mai detaliată.

În spectrul solar, violetul este ultima culoare : limita perceptibilului ; conotanta „final", pe care o regăsim în toate microtextele termenului, este astfel fundată pe chiar realitatea obiectivă a culorii. Cromatismul este de multe ori redus la această culoare. Sfîrșitul zilei *(Amurg violet, Oh, amurguri)*, dar și al nopții *(Matinală)* este violet. Uneori, peisajul real și imaginar sînt deopotrivă transformate prin reducerea cromaticii la violet. Astfel, în *Amurg violet*, identificarea prezent = trecut se face pe baza violetului, într-o atmosferă de somptuozitate. Dimpotrivă, în *Oh, amurguri*, violetul trece în contextul dezolării, într-un peisaj de agonie și neurastenie, provincial și funebru ; „violete" rimează aici cu „regrete" și „schelete", primind conotanta de „limită a suportabilului". Conotanta „liminar" ca limită a vizibilului, limită a unei unități temporale (zi, anotimp, viață, eră istorică), limită a suportabilului, extremitate a suferinței, apare clar în primele versuri ale poeziei *Plumb de iarnă:* „Iarna, de-o vreme, mă duce regretul /Prin cîmpuri, pe margini de linii

ferate — /Trec singur spre seară pe ape-nghețate, /Cînd fîlfîie, pe lume, violetul. //Paloarea, mutismul mineză-al meu piept". Prin visul de viitor se ivește deci încercarea de ieșire din sfera violetului asociată prin vecinătate sintagmatică cu înghețul cosmic („ape înghețate" — „stele-nghețate") și cu înghețul graiului, al exprimării („mutismul"). În acest peisaj glacial răsună, în ultima strofă, urletele lupilor. Astfel violetul apare în contextul amenințării, al agresiunii, de unde, ca metaforă de subtext, bazată pe proximitatea corpusului fonologic-grafic al semnificantelor : violet = violent : violența a iernii, a pustietății, a singurătății a fiarelor sălbatice, aici, violență a literaturii consacrate, dominante, în *Poemă în oglindă* : acel violet care fîlfîie peste lume sau cade peste salon este straniul văl al violenței a tot ce este finit, înghețat, limitator. Conotanta „violență" e deosebit de pregnantă în sintagme ca : „frig violet" *(Plumb de iarnă*, în vol. *Scîntei galbene)*, „spaimă violetă" *(Nervi de toamnă)*. Prin metonimie, figură de stil cum se pare specific bacoviană, violetul se raportează la teroarea ordinii burgheze, căreia poetul îi opune spaima și speranța, strigătul agonic și profeția : „Pe seară, la geamuri, un nour violet și de aramă, /Pe drum, l-aceeași oră, se tîrîie un lanț de fier, /Și coincidențe aranjate pe-o tristă gamă — /Azi iar mi-i frică... și cred, și sper..." (*Amurg*). „Coincidența" este între violetul norului și lanțul ocnașului, dar să nu uităm „arama" opusă fierului, ca și violetului. Violetul, apoi, este asociat poeziei, apărînd ca un fel de metonimie a ei prin vecinătatea sintagmelor și paralelismul versurilor sugerînd echivalarea pe verticală : „Poezie, poezie... /Galben, plumb, violet..." (*Din urmă*). Deosebit de interesantă e varierea cîmpului semantic de conotații ale termenului „violet" în *Note de toamnă*. În prima ocurență, ca prag liric, adjectivul „violet" determină „toamna", descriind peisajul în care se desfășoară o artă rafinată și morbidă : „În toamna violetă, compozitori celebri /Au aranjat un vast concert... /Pe galbene alei, poeții triști declamă lungi poeme — /E-o toamnă, ca întotdeauna, cînd totul geme, /Frumos, și inert". Ca prag liric al strofei finale, după ce, în prealabil, s-a dezvoltat tema burgheziei voioase și cea a proletariatului truditor și revendicativ, „violet" determină termenul „incendiu" : „Parfum... incendiu violet, și becurile-aprinse, /Amurgul licărește pe-orașul de vitrine" : viziunea escatologică a incendiului viole[n]t apare în chiar sînul opulenței finale a epocii burgheze. Într-un foarte bogat sincretism, violetul se înscrie în contextul artistic al epocii, în care rafinamentul simbolist coexistă în sfera existențială a intelectualului provincial cu formele contrafăcute ale artei : „Primăvară... /O pictură parfumată cu vibrări de violet. /În vitrine, versuri de un nou poet, /În oraș suspină un vals de fanfară" (*Nervi de primăvară*). Azurul, nuanță solară a albastrului, opusă violetului în gama cromatică bacoviană și, dealtfel, în cea tradițională, este aici în chip firesc legat de „punctul de vedere" muncitoresc : „La geamul unei fabrici o pală lucrătoare /Aruncă o privire în zarea de azur". Mai interesantă însă în această poezie este opoziția între „O nouă primăvară...", care e descrisă drept o falsă nouă primăvară : „...de visuri și păreri...", care nu aduce nici o înnoire, nu e decît o revenire, un refren al anotimpurilor „pe vechile dureri...", și „alte primăveri", deci primăveri diferite, nu repetiții ale vechiului, perindîndu-se fără schimbări : veritabila noutate poate fi adusă deci numai

prin alteritate ; și e vorba nu numai de o viață nouă, ci și de o artă nouă, de unde apelul final : „O, cînd va fi un cîntec de alte primăveri ? !...".

Conotațiile termenului „violet", înscriindu-se în jurul semului central „finitudine" sau/și „liminaritate", cuprind, cum am putut vedea și din aceste exemple, conotanta „decadent" cu expresă privire la arta simbolistă de un anumit tip al vremii sale sau care se află în centrul atenției.

Se cere deci să arătăm pe scurt ce accepțiuni conferă Bacovia în poezia sa termenului „decadent". Iată întîi referințele livrești : ca dublare a designatului imaginar-existențial prin designatul cultural, sub egida aceluiași simbolism al funebrului : „Trec corbii — ah, « Corbii » /Poetului Tradem — " (*Amurg*), al beției : „Ca Edgar Poë mă reîntorc spre casă, /Ori ca Verlaine, topit de băutură" (*Sonet*), sarcasmului tragic : „O, simțurile-mi toate se enervau fantastic, /Dar în lugubrul sălii pufneau în rîs sarcastic /Și Poë, și Baudelaire, și Rollinat" (*Finis*). Curentul decadent este echivalent direct cu simbolismul ca expresie a sentimentului damnării : „Cafeneaua /Cu visători damnați. /Trecut-au ani, /Simbolism, /Curentul decadent" (*De artă*).

Conștiința caracterului vetust al acestui curent decadent apare aici puternic exprimată și prin conținutul, dar și prin forma ușor arhaizantă a versului : „Trecut-au ani". Conotantele de : vechi, vetust, trist, complicat apar și în microtextul : „Brumă, toamnă literară, /Pe drum prăfăria se duce fugară. /Și-am stat singur supărat /În zăvoiul decadent, /Și prin crengile-ncîlcite mi-am notat /Versuri fără de talent" (*Vînt*). Aceste conotații se dezvoltă tot prin metonimii de vecinătate textuală. Metafora „zăvoiul decadent" ne amintește „zăvoiul violet", determinantele conctîndu-se reciproc la distanță și chiar echivalîndu-se : violet ≈ decadent, sub presiunea determinatului comun : „zăvoi". Nu mai puțin însă „cimitirul violet", pus în paralelă în *Amurg*, conotează prin moarte atît termenul „violet", cît și pe „decadent", pe baza trăsăturii semice comune : sfîrșit, și a paralelismelor semnificantelor.

2.2. „Versuri fără de talent" înseamnă versuri diferite de cele ale curentului consacrat decadent, dar care se dezvoltă din sînul acestuia și îl neagă din interior (opoziție de incluziune). E important să mai arătăm că în cîteva din poeziile bacoviene tema viitorului este legată direct de negarea prin presiunea istoriei contemporane a literaturii vechi, deci decadente : „Pe stradă urle viața, și moartea, /Și plîngă poeții poema lor vană... /Știu. /Dar foamea grozavă nu-i glumă, nu-i vis — /Plumb, și furtună, pustiu, /Finis... /Istoria contemporană... /E timpul... toți nervii mă dor... /O, vino odată, măreț viitor" (*Poemă finală*). Observăm scriitura expresionistă incoerentă și exclamativă. Privind în general poezia bacoviană putem afirma că, în punctul de coliziune dintre discursul simbolist bazat pe circularitate (metafore circulare, refrene etc., ca expresii ale „corespondențelor") și discursul expresionist bazat pe ruptură (fraze întrerupte, cuvinte disparate, metonimii etc., expresii ale unei trăiri existențiale exacerbate), se produce o breșă în care Bacovia introduce discursul socialist, mai precis, discursul despre un discurs poetic necesarmente nou, dar care nu se realizează în textul bacovian — prilej de tristețe și poate chiar de remușcare : „Eu trebuie să plec, să uit ceea ce nu știe nimeni, /Mîhnit de crimele burgheze fără a spune un cuvînt, /Singur să

mă pierd în lume, neștiut de nimeni, /Altfel, e greu pe pămînt...". Strofa aceasta finală e o variantă a strofei prime : „Eu trebuie să beau, să uit ceea ce nu știe nimeni, /Ascuns în pivnița adîncă fără a spune un cuvînt, /Singur să fumez acolo, neștiut de nimeni, /Altfel, e greu pe pămînt...". Deci și de data aceasta o formă a refrenului închide, blochează, așa-zicînd, deschiderea expresionistă a textului spre discursul poetic nou ca discurs în mod necesar politic.

Situația nu este alta în poemele în care poetul se identifică cu proletarul : „În noaptea asta, iată, sună /O serenadă din topor /Amanților pierduți sub lună, /Poeți cu putredul amor" (*Serenada muncitorului*). Interesantă în această ordine de idei e și poezia *Amurg*, în care termenul opus noului discurs este degradarea unor elemente ale artei decadente (tristețe, morbidețe, perversiune, cultul parfumurilor) în cea mai trivială interpretare mic-burgheză provincială : „Și pe publice terase /Plîng viori sentimental... /E parfum, bomboane, /Și desfrîu de lupanar...". Amurgul, de obicei violet, este acum înflăcărat, deci roșu — variantă și potențare a „incendiului violet", ca expresie a metamorfozării vechiului dintr-o decadență somptuoasă, plină de fast, în vehemența escatologică a unui necesar apocalips : „...Dar notează-n cartea vremii/ Filozoful proletar : /Greve, sînge, nebunie, /Foame, /Plînset mondial... /Pe cînd lasă-amurgul flăcări /Pe-un final ce se anunță /Pe-un decor miliardar...".

2.3. Culorile noului sînt culori naive, idilice, populare, opuse sofisticatului violet : „Frumoase povești ca visuri de roze" *(În fericire)* ; „Verde crud, verde crud... /Mugur alb, și roz, și pur, /Vis de-albastru și de-azur, /Te mai văd, te mai aud !" *(Note de primăvară)*. Roza-floare, fie la propriu, fie la figurat, poate fi simbol al morbidului ; culoarea roză, omonimă și metonimică florii, are un sens și un cîmp semantic de conotații totalmente diferit. Și acest fapt atestă structura complicată la adîncime a poeziei bacoviene.

Termenul „roz" își dobîndește semnificațiile mai ales prin opoziție cu cîmpul semantic al termenului „violet", reflectînd inversat sensurile și conotațiile acestuia : vechi *vs* nou, literatură decadentă *vs* literatură nouă, discurs simbolist *vs* discurs popular, sfîrșit de perioadă temporală *vs* început de perioadă temporală, rafinat *vs* naiv, sofisticat *vs* firesc, morbid *vs* sănătos etc.

„Poema roză" — termenul duce spre idilic, s-ar părea. Cuvîntul acesta, „idilic", are poate pentru noi o conotație depreciativă, din motive de istorie literară care nu este aici locul să fie analizate, și, în consecință, și „roz" (a vedea viața în roz). Dar în contextul poeziei lui Bacovia prezența sa este pe deplin motivată artistic. Aparatului de mare rafinament care desfășoară conotantele întregului text din *Poemă în oglindă* i se opune acest singur cuvînt, un cuvînt naiv, denumind o culoare de cromolitografie sau de produs de bîlci : păpușă de turtă dulce, poză colorată. Poemul violet expulzează, ca pe un făt în agonia viole[n]tă, poema roză. Sau, mai bine zis, ca o sămînță care însă nu rodește, pentru că pămîntul pe care se aruncă sămînța unui *alt* fel de discurs — poema simbolistă — nu-l primește, fiindu-i prea diferit, iar în universul bacovian nu există nici o *altă parte*, ca la Blaga, în care ar putea rodi sămînța de aici : din text, din existență. Pragmaticul și poeticul la Bacovia sînt una : existență. Viitorul

(text și trai) se desemnează ca loc vacant în prezentul terorizant și dezolant, decadent.

Evident, discursul viitorului nu va fi idilic, naiv, roz. Viitorul text ca enunțare (declarație) și viitorul text ca practică sînt două realități diferite în poezia lui Bacovia. Ajungem, așadar, la problematica deosebit de complicată a „versurilor fără de talent", deci opuse tradiției, valorilor consacrate, ca discurs nou, opus, dar și presupus de poema roză și de poema în oglindă deopotrivă, la strigătul de revoltă împotriva vechii poetologii : „Dar, tot aceeași poezie la infinit !?" *(Requiem)*, și la răspunsul „Lumea se schimbă" *(Perpetuum mobile)*.

„ACTUALIZARE" și „ACTIVIZARE" SEMANTICĂ ÎN *PSALMUL* VIII (*PRIBEAG ÎN ȘES...*) DE TUDOR ARGHEZI

DE

DANA MANEA

Urmărim aici mecanismul formării semnificației textului literar prin analiza la nivel semantic. Ne vom concentra, așadar, atenția asupra semanticii termenilor [1] în textul literar. Sînt necesare pentru aceasta cîteva precizări în privința terminologiei. Privim *textul* ca pe o înșiruire de termeni. Această înșiruire este *impusă* de text (textul odată încheiat devine un dat; deci termenii sînt și ei „dați" într-o anumită ordine, într-o anumită *ordonare*). O astfel de înțelegere a textului literar pune în evidență existența unei „*sintagmatici*", cu termeni plasați pe locuri „fixe" și cu o sferă mai largă decît sintaxa textului, pe care însă o cuprinde. A ne îndrepta atenția la sintagmatica textului literar înseamnă, prin urmare :

1. atenție la înșiruirea ordonată a termenilor și

2. atenție la locul pe care fiecare îl deține în această înșiruire. Termenii au o încărcătură semantică [2], dar punerea ei în evidență se face numai prin existența altor termeni cu care cei dintîi se „asociază". În textul literar „asocierile" fiind „date" (ordonate, impuse), se creează la nivel semantic o presiune asupra termenilor. Pentru urmărirea semnificației textului literar este esențial deci să ținem seamă de ceea ce am numit „sintagmatica" textului.

Odată cu intrarea termenilor în relații sintagmatice, și sensurile lor intră în relație acționînd unele asupra altora și astfel ambiguizează sau/și dezambiguizează textul. Așadar, acțiunea sensurilor nu rămîne fără consecințe. La nivelul unui *text anume* și **numai** *al aceluia*, termenii își pun în evidență (prin acțiunea sensurilor, acțiune dictată de sintagmatica textului) unul sau cîteva dintre sensurile lor. Se produce astfel, sub presiunea textului, o actualizare a încărcăturii semantice, o **actualizare semantică**. Dacă luăm drept criteriu înșiruirea linear ordonată a termenilor [1—2—3—4.....—n], actualizarea poate fi :

1° imediată : 1 ↔ 2 ; 4 ↔ 5 ; sau

2° la distanță 2 ↔ 7 ; 1 ↔ 5.

Punctele „tari" vor fi date de actualizările imediate.

Uneori sintagmatica textului impune o anihilare a încărcăturii semantice a unor termeni. Presiunea termenilor cu care cei dintîi intră în

---

[1] „Termen" = cuvînt.

[2] Înțelegem prin „încărcătură semantică" sensurile multiple, nuanțările de sensuri ale termenilor.

relații sintagmatice creează o încărcătură semantică nouă, care poate avea o legătură abia perceptibilă cu cea proprie termenilor în cauză. Nu mai putem vorbi în acest caz de o actualizare propriu-zisă, ci de o treaptă superioară a actualizării, pe care o vom numi — avînd în vedere caracteristica ei — activizare a încărcăturii semantice — **activizare semantică.**

Actualizarea și activizarea semantică se produc prin *acumulare semantică* și dau naștere la rîndul lor, la nivelul întregului text, unei acumulări de semnificații care orientează textul spre semnificația sa centrală. Acumularea semantică prin actualizare și activizare devine astfel o cale spre o posibilă interpretare a textului.

Pentru exemplificare am ales unul din *Psalmii* lui Arghezi, *Psalmul* VIII :

[Nu ne propunem să facem o analiză completă a acestui *Psalm*, nici chiar *numai* la nivel semantic.

Vom acorda atenție numai cîtorva dintre termenii poeziei, fără a ajunge la o interpretare propriu-zisă a ei. Calea spre interpretare rămîne deschisă. Dorim numai să punem în valoare cîteva din „valențele" textului care ar putea rămîne în umbră în cazul unei analize structurale propriu-zise. De aceea am acordat mai multă atenție actualizării și activizării semantice a prepozițiilor din text (în a doua parte a lucrării) și ne-am oprit numai la cîteva exemple de actualizare și activizare semantică a celorlalți termeni ai poeziei (în prima parte a lucrării).]

I. Textul literar fiind în acest caz o poezie, trebuie să avem în vedere „ordonarea" specifică a termenilor (ordonarea în versuri, strofe). Punctul de plecare îl va constitui sintagmatica textului. Ordonarea identică din punct de vedere sintagmatic permite asocierea a două versuri :

(a) „Am alergat și-n drum m-am răzvrătit"

(b) „Ci furtunos de-acum și iute"

(a) și (b) au o construcție identică :

α K β , unde K = centru,

iar α și β = termeni cu aceeași funcție sintactico-morfologică.

La nivel semantic, legătura dintre (a) și (b), conturată de sintagmatică, capătă relief :

	A	K	B	
„Am alergat	*și-n*	*drum*	m-am	răzvrătit"
„Ci furtunos	*de-acum*	*și*	iute"	
	C		D	

Încărcătura semantică a lui A și D și respectiv B și C este în mare parte comună (o atentă analiză semică ar pune în valoare lucruri interesante ; poate o relație de tip D ∈ A și C ∈ B). La nivel semantic observăm

deci o dispunere hiasmatică a termenilor (dispunerea hiasmatică e, dealtfel, marcată şi formal prin poziţia conjuncţiei „şi" în grupul central).

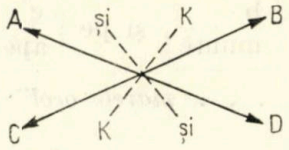

Există însă o „notă" distinctivă între cele două construcţii — (a) şi (b) — dată de conjuncţia „ci", care trimite la versul imediat anterior :

Ci → „la pas" → „nu mai străbat"
1 2

1

[„Nu mai străbat destinul meu la pas,
Ci furtunos de-acum şi iute"]

Încărcătura semantică bogată a verbului „a străbate" [3] ne obligă să ne întoarcem în text, la nivel sintagmatic.

„Străbat" suferă în text două actualizări la distanţă.

1 prima actualizare :

„Nu mai *străbat* destinul meu *la pas*"

trecere *spaţială*

2 a doua actualizare

„Pribeag...

...Nu mai străbat..."

Pribeag (= hoinar) ⇒ *a cutreiera*
Străbat (trecere printr-un spaţiu) — din 1 ⇒ un *spaţiu*

Ideea de spaţialitate nu face decît să întărească încărcătura semantică a termenului „pribeag" (hoinar într-un spaţiu), încărcătură semantică actualizată în mod imediat.

„Pribeag *în şes*, *în munte* şi *pe ape*"

Termenii care creează acumularea semantică necesară actualizării sensului de „hoinar într-*un spaţiu*" al termenului „pribeag" sînt şi cei

[3] A străbate 1° a trece printr-un corp, a pătrunde prin..., a traversa, a răzbi;
2° a trece pe o suprafaţă în diferite sensuri, pe toată întinderea ei; a parcurge, a cutreiera, a traversa;
3° (intranz.) a trece pe undeva cu greu, învingînd obstacole, a răzbate. (DEX, 1975, p. 897).

care arată concret spaţiul existent implicit în sensul actualizat al verbului „nu mai străbat".

„... în [a ses], în [b munte] şi pe [c ape]"

„. . . . . *marele ocol*"

„[b Piscul] 1 2 sfîrşeşte-n punctul unde-ncepe.

3
Marea mă-nchide, [lutul] m-a oprit"

c a
„. . . . . *zarea marei stepe*"

Spaţiul indicat este marcat (reliefat) prin reluare. [Observăm că dispunerea termenilor este tot hiasmatică (din punct de vedere semantic):

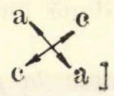

Scoaterea lui *b* din vers şi reluarea lui printr-un vers întreg îi conferă pe de o parte rol de centru în construcţie şi indică pe de altă parte că reluarea este şi o „amplificare". În acelaşi timp, accentul principal cade pe termenul *a*. Poziţia în hiasm şi caracteristica verbului care îl însoţeşte (de a fi singurul din serie care este la timpul perfect desemnînd o acţiune încheiată, faţă de celelalte verbe 1, 2, 3 care sînt la timpul prezent) ne obligă să ne oprim asupra lui.

ses (pămînt)
2
↓
[lutul] ←1 m-a oprit (oprire — marcată ca acţiune încheiată)
|
— pămînt din care se modelează ceva + ←1, ←2 = pămînt din care se modelează ceva o dată pentru totdeauna.

O actualizare a termenului „lut" există, şi poate că urmărirea semnificaţiei termenilor corelaţi în text ar evidenţia şi o activizare a lui. Dar, cum nu ne propunem decît **ilustrarea** *cîtorva* dintre resursele mecanismului semnificaţiilor textului, nu ne vom ocupa de procesul de actualizare şi activizare a termenului „lut", ci ne vom întoarce la ideea de „spaţialitate".

Tot sintagmatica textului ne impune legătura dintre construcţiile:

„...*din marele* ocol"
|_____|
„...*din* zarea *marei* stepe"

Observăm că, în ciuda mărcii comune, construcţiile nu sînt totuşi identice.

O privire mai atentă asupra textului ne permite, la nivel semantic, legarea ultimelor două versuri din prima strofă cu sintagma „zarea marei stepe" din cea de-a doua strofă :

Strofa I 3 „Pe cît-nainte locul mi-e mai gol,

4 Pe-atît hotarul lui mi-e mai aproape"

Strofa II 4 „. . . . . din zarea marei stepe"

Remarcăm folosirea elementelor de relaţie (pe cît... pe-atît), care marchează la nivel sintagmatic (sintactic) măsura progresivă, exprimă *acumularea progresivă de determinări.* Această marcă sintagmatică are drept corespondent semantic *o acumulare progresivă a încărcăturii semantice.* „Marele ocol" *devine* „zarea marei stepe" prin acumulare semantică „progresivă" :

„Gol" = lipsit de vegetaţie, de fiinţe, de lucruri, deci, lipsă de puncte de referinţă pentru formarea dimensiunii spaţiale,

aşadar,

1 „hotarul" „locului" „gol" devine „zare"

margine
linie de
demarcaţie

spaţialitatea
terestră capătă
dimensiune prin
raportare la cer.

2 „marele ocol" *devine* „zarea marei stepe".

În acest sens, prima şi a doua strofă pot fi considerate ca două trepte de acumulări semantice, spaţialitatea apare ca *spaţialitate terestră,* avînd ca unic punct de referinţă şi ca limită *zarea,* cerul. Spaţialitatea terestră este astfel conturată *prin cer.* Încărcătura semantică a termenilor „compuşi" [4] „marele ocol" şi „zarea marei stepe" este creată prin acumulare semantică la nivelul fiecărui termen în parte :

„. . . în şes, în munte şi pe ape"

„. . . . . marele ocol"

„Pe cît *locul* . . . mai gol"

„Pe-atît hotarul lui . . . mai aproape"

„Piscul . . . . . .

„Marea . . . , lutul .

. . . . . zarea marei stepe"

[4] Termen compus sau termen complex.

Însă acești termeni „compuși" își actualizează și reciproc sensurile, precizîndu-și-le.

Marele ocol ≡ zarea marei stepe

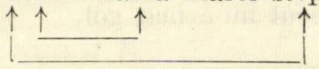

Termenul „străbate" este, așadar, actualizat drept *„cutreieră* prin spațiul terestru delimitat de cer și existent numai în raport cu cerul".

Din punct de vedere sintagmatic, acest termen astfel actualizat este asociat cu un alt termen.

„Nu mai *străbat destinul* meu la pas"
1———2

Ordonarea sintagmatică impune o presiune la nivel semantic care ambiguizează *pînă la* Ø termenul „destin" și îl pregătește pentru o actualizare mai profundă, pentru activizare.

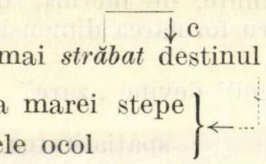

1 2 2
[[a ≡ b] ≡ b]

Prin presiunea textului, 1 2 ↓2 3
[[a ≡ b] ≡ b] ≡ c

actualizare activizare

Un alt termen asupra căruia ne vom opri este „pribeag". În *acest text* „pribeag" își actualizează toate sensurile :

1° hoinar (< Pribeag în șes . . .)
2° singur (izolat, răzleț : . . .locul . . .gol)
3° fugar (aparent negat — „Nu știu să fug", apoi afirmat — „Am alergat", și iarăși negat „și n-am scăpat").

Acest sens apare deci ca virtualitate, ca posibilitate, ca *tendință* și nu ca acțiune împlinită. Faptul e important pentru că actualizarea acestui sens ca *tendință* este orientată în aceeași direcție cu actualizarea și activizarea prepozițiilor din *Psalmul* VIII, pe care o vom examina în a doua parte a lucrării.

Sensurile lui „pribeag" sînt situate în acest text pe coordonate spațiale.

Lucrul este interesant, căci alt *Psalm* al lui Arghezi actualizează numai două sensuri ale lui „pribeag", situîndu-le pe alte coordonate.

„Tare sînt singur, Doamne, și pieziș !
Copac pribeag uitat în cîmpie . . ."

Apare foarte clar actualizat sensul 2°, singur, izolat, răzleţ. Incompetenţa semantică dintre :

Copac — pribeag
stabil hoinar

anulează ideea de spaţiu, impunînd alte coordonate (temporale, spirituale...).

Termenul actualizat imediat şi cu sensul principal anihilat aşteaptă o activizare pe care numai textul din care face parte i-o poate acorda.

II. În partea a doua a articolului ne propunem să aplicăm ideea „actualizării" şi „activizării" semantice la prepoziţiile din textul lui Arghezi.

Pornim de la observaţia că „*în*" şi „*din*" sînt singurele prepoziţii din text. Există totuşi două excepţii :

1. prepoziţia **cu** „*Cu* care tulbur liniştea de-apoi"
   care are valoare instrumentală clară, şi

2. prepoziţia „**pe**" „Pribeag în şes, în munte şi *pe* ape",
   cu valoare clară de marcare a suprafeţei, spaţialităţii.

Din punctul de vedere al încărcăturii semantice, „*în*" şi „*din*" sînt opuse :

în = interioritate
din = acţiune orientată din interior către exterior (i → E)

Dar să urmărim apariţia acestor prepoziţii în text :

(1) „Pribeag *în* şes, *în* munte şi pe ape"

În sintagma *în* şes — apariţia lui *în* este ordonată (cerută, impusă) de prezenţa lui „pribeag".

În „*pe* ape" — prepoziţia *pe* marchează suprafaţa.

Asocierea de termeni „**în** *munte*" este ambiguă [interioritate?/ spaţialitate?].

Înşiruirea linear ordonată a termenilor în vers rezolvă ambiguitatea.

Dacă „*în* şes" marchează spaţialitatea,
„*pe* ape" marchează spaţialitatea, suprafaţa,
atunci, „*în* munte" marchează *spaţialitatea*.

De ce este selectată prepoziţia *în*? „În şes, *pe* munte şi *pe* ape" ar fi marcat mai bine spaţialitatea, suprafaţa. Preferinţa pentru *în* în acest context indică actualizarea ideii de *interioritate* prezentă în ambigua formulare „în munte". Să reţinem însă că *interioritatea* este precizată (prin acumulare semantică). E vorba de **interioritate spaţială.**

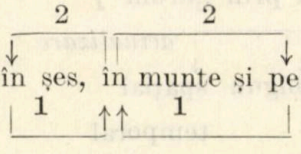

1. spaţialitate
2. intensitate

(2) Următoarea apariţie a prepoziţiei *în* este în strofa a doua : „Piscul sfîrşeşte-*n* punctul unde-ncepe".

Înșiruirea ordonată în vers actualizează semnificația de spațialitate a lui *în* și cea de temporalitate (mai slab marcată — dată de încărcătura semantică a verbelor, dar nereliefată în vers).

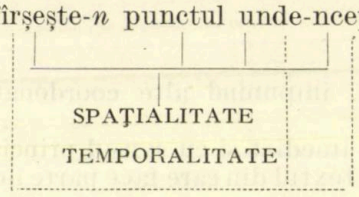

La această apariție în text, *în* beneficiază de acumularea semantică de pînă acum : (din(1))

Deci — din (1) și (2)

în = interioritate spațială dublu marcată (din (1) și (2))
= ,, temporală slab marcată (2)

(3) Versul ,,Am alergat și-*n* drum m-am răzvrătit" este unul dintre versurile cele mai ambigue din text. El este astfel structurat încît accentul lecturii cade pe centru.

A Ḱ B

Centrul [-n drum] apare ambiguu [temporalitate ?/spațialitate ?]. Luînd însă în considerație ambii termeni ai centrului, observăm că cel marcat este *-n*.

-n beneficiază de o acumulare semantică din (1) și (2)

[*în* = interioritate spațială dublu marcată
\+ ,, temporală slab marcată]

(a) ,,*Drum*" este dezambiguizat prin actualizare imediată :

(interioritate spațială, spațiu închis).

(b) În același timp, marca slabă de temporalitate a lui *în* este întărită :

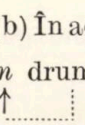

În acest fel interioritatea spațială e triplu marcată (1), (2), (3 a), iar interioritatea temporală dublu marcată (2) (3 b).

Centrul construcției apare cu un dublu accent :
— unul principal, pe *n* [interioritate spațială]
— și celălalt pe *drum* [interioritate temporală — existentă în ,,*în*" și manifestată prin ,,drum"]

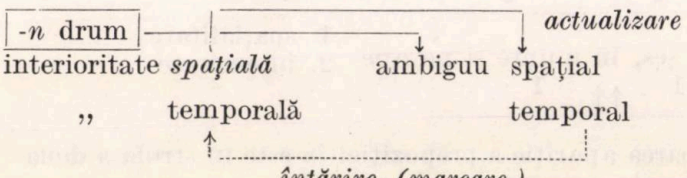

(4) Am lăsat pînă acum la o parte semnalarea prezenței celeilalte prepoziții pe care o avem în vedere : „*din*".

„Nu știu să fug *din* marele ocol"

„Și n-am scăpat *din* zarea marei stepe"

În ambele versuri *din* desemnează clar o acțiune orientată din interior către exterior (i → E). Această acțiune este însă negată la nivelul verbelor. Negarea lui „*din*" (în sensul evidențiat de acțiune, orientată din interior către exterior) înseamnă rămînerea în interior, înseamnă afirmarea lui *în* ca interioritate spațială.

Acțiunea lui *din* se anulează ca acțiune.

Din devine *în* [din = în] prin activizare semantică.

(5) În următoarele două strofe nu mai există nici o prepoziție în afară de cîte un *din* la început de strofă :

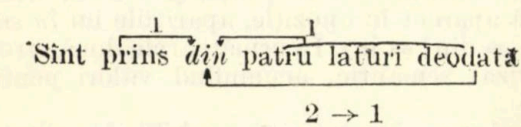

1. presiune
2. simultaneitatea *mișcării* [temporalitatea]

„*Din*" desemnează aici tot o acțiune orientată. Orientarea însă este din exterior către interior (E → i) și se transformă în afirmarea unei presiuni.

Din cele remarcate în (3), (4) și (5) putem evidenția următoarea încărcătură semantică a lui „*din*" :

Dacă : i → E negat
E → i mișcare devenită presiune
} atunci, „*din*" = rămînere în interior prin presiune

Avînd în vedere cele constatate în (3), (4) și (5) putem spune că :

[din ≡ în] ≡ *în* { interioritate spațială temporală / presiune

(6) În strofa următoare există iarăși prepoziția „din" :

„*Din* vitejii și biruințI trecute
Am cîștigat puterea..."

Ordonarea sintagmatică îl actualizează pe „*din*" ca manifestare a ideii de extragere. *Este tot o orientare*, dar nu spațială. Notîndu-l pe *din* care marca acțiunea orientată i → E sau E → i cu din_1, și pe acest *din* cu din_2, putem afirma că:

$din_2 \in din_1$

Dacă $[din_1 \equiv in] \equiv în$ (5)
atunci

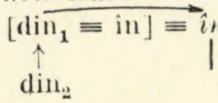

Noua valoare semantică actualizată a lui *din* antrenează (prin acumulare semantică) și **activizarea** lui *în*, deja *actualizat*.

Din cele spuse pînă acum ((1), (2), (3), (4), (5), (6)) încărcătura semantică a lui *în* este :

— interioritate spațială [prin *actualizare semantică*]
— „ temporală [prin *actualizare semantică*]
— presiune (interioritate prin presiune) [prin *activizare semantică*]
— extragere (reducerea oricărei mișcări la extragere) [prin *activizare semantică*]

Interesant este faptul că echivalarea lui „*în*" cu „*din*" este marcată și sintagmatic. În patru strofe „*în*" și „*din*" au cîte patru apariții [în ≡ din].

Valoarea lor *devenită* comună (cea de interioritate spațio-temporală) este și ea marcată sintagmatic („cantitativ"). În prima și a doua strofă în care cele două prepoziții intră aparent în opoziție, aparițiile lui *în* sînt duble față de cele ale lui *din* ([în ≡ din] ≡ în). În următoarele două strofe nu apare decît *din* deja activizat semantic, acumulînd valori pentru activizarea lui *în*.

(7) Apariția lui *-n* în ultimul vers al poeziei rupe echilibrul calitativ al prezențelor prepozițiilor în text și marchează formal concluzia noastră din (6) :

[[în = din] = în]

„Și cîntă moartea-**n** trîmbițele mele"

(8) În spațiul-timp închis prin presiune (apăsare) mișcările sînt anulate (4) sau transformate în tendința de „interiorizare" și mai accentuată (5). Singura posibilitate de mișcare ar fi extragerea. Dar în această închidere spațio-temporală extragerea se răsfrînge asupra morții și în același timp este acordată numai morții.

Rîndurile de sub (8) ar putea constitui o propunere de „lectură" a textului („lectură interpretativă"), ținînd seamă de acumularea semantică dată de actualizarea și activizarea prepozițiilor „*din*" și „*în*".

Subliniem încă o dată că lucrarea nu și-a propus să fie o analiză propriu-zisă a textului lui Arghezi și nici să ajungă la o interpretare precis conturată.

Încercarea noastră nu intenționează decît să deschisă o cale spre o *posibilă* analiză și interpretare a textului arghezian care să-l pună în lumină ca ansamblu dinamic de semnificații care *își* crecază semnificația lui centrală.

TUDOR ARGHEZI, *PSALM (PRIBEAG ÎN ȘES...)*

DE

MIRUNA GOLOGAN

1. *Precizări de metodă*

Am încercat în această analiză, în planuri de relativă generalitate, să alcătuim un model care să ne conducă la cîteva concluzii cît de cît coerente, referitoare la sursele armoniei și organicității textului în discuție. Am ridicat, trebuie să spunem de la început, relațiile sintactice la un nivel superior frazei, înțelegînd prin ele tipuri de raporturi logice, și nu scheme gramaticale, cum îndeobște sînt folosite în analizele școlare. Rezultă de aici că raporturile stabilite de noi sînt relevante în primul rînd la nivel semantic, mai bine zis tind să pună în evidență spațiile de legătură semnificative dintre părțile demersului poetic [1].

Am evitat o analiză, chiar parțială, a tropilor, socotind că ea ar putea începe abia după delimitarea modelului mai larg pe care l-am propus și că îmbogățirea în nuanțe pe care ea ar putea-o aduce modelului poate fi numai ulterioară. Analiza tropilor depășește premisele noastre, dar este nu numai posibilă, ci și binevenită.

Textul :

1 Pribeag$^{\sqrt{2}}$ în șes, în munte și pe ape,
2 Nu știu să fug din marele ocol.
3 Pe cît nainte locul mi-e mai gol,
4 Pe-atît hotarul lui mi-e mai aproape.
5 Piscul sfîrșește-n^{a} punctul unde-ncepe^{b}.
6 Marea mă-nchide^{a}, lutul m-a oprit^{b}.
7 Am alergat și-n drum m-am răzvrătit
8 Și n-am scăpat din zarea marei stepe.
9 Sînt prins din patru laturi deodată
10 Și-oricît m-aș măguli biruitor
11 Cunosc ce răni$^{\sqrt{2}}$ și-anume unde dor,
12 Și suferința$^{\sqrt{2}}$ mea necăutată.
13 Din vitejii și biruințl trecute
14 Am cîștigat puterea ce-a rămas :
15 Nu mai străbat destinul meu la pas,
16 Ci furtunos de-acum, și iute.
17 Nu lua în seamă cîntecele grele
18 Cu care turbur liniștea de-apoi.
19 Sînt leacuri vechi pentru dureri mai noi
20 Și cîntă moartea-n trîmbițele mele.

---

[1] Pe care le numim, măcar deocamdată, idei poetice.

[2] $\sqrt{\text{sînt}}$; $\sqrt{\text{am}}$; $\sqrt{\text{este}}$ — elemente de predicație eliptice.

2. *Descompunere sintactică*

Propunem segmentarea textului *Psalmului* (împărţit în 20 de segmente-vers) în trei părţi, după gradul lor de unitate la nivelul lecturii : [1]—[12]; [13]—[16]; [17]—[20].

2.1. După lectura primei părţi, descoperim următoarele forme de relaţii sintactice :

[1] — [2] — raport de coordonare
[3] — [4] — raport circumstanţial progresiv
[5a] — [5b] — raport circumstanţial temporal
[6a] — [6b] — raport de coordonare
[7] — [8] — raport de coordonare
[10] — — raport circumstanţial concesiv

La prima vedere, analiza raporturilor sintactice nu aduce nimic nou în organizarea analitică a textului. Dacă am trasa însă o paradigmă pe baza raportului concesiv (tip : deşi — totuşi), vom putea dirija segmentul [1]—[12], în cea mai mare măsură pe baza elementelor care intră în raporturile sintactice obişnuite de mai sus, spre un punct de tensiune aflat în ultima strofă :

DEŞI.	TOTUŞI
1 Pribeag în şes, în munte şi pe ape	2 Nu ştiu să fug din marele ocol
3 Pe cît nainte locul mi-e mai gol	4 Pe-atît hotarul lui mi-e mai aproape
5a Piscul sfîrşeşte	5b -n punctul unde-ncepe
(1)	6a, 6b Marea mă-nchide, lutul m-a oprit
7 Am alergat şi-n drum m-am răzvrătit	8 Şi n-am scăpat din zarea marei stepe
	9 Sînt prins din patru laturi deodată
10 Oricît m-aş măguli biruitor	11 Cunosc ce răni, şi-anume unde dor
	12 Şi suferinţa mea necăutată

Am obţinut astfel, pe baza raportului concesiv, o desfăşurare antitetică a segmentului, al cărei grad de intensitate creşte progresiv de la [1] spre [10]. Toate raporturile sintactice imediate de la nivelul versurilor duc gradat spre [10] şi sînt deghizări mai slabe ale acestuia. Ele devin la o asemenea segmentare, deci, facultative, funcţia lor pe plan semantic subordonîndu-se intensităţii progresive. Două fapte ne pot servi ca argumente în acest sens :

a. Raportul [3]—[4] circumstanţial progresiv şi segmentarea versurilor [5] şi [6] în [5a]—[5b], [6a]—[6b], dînd imaginea unei pendulări accelerate.

b. Amplasarea raportului concesiv abia în ultima strofă, după [9], vers cu caracter sentenţios-constatativ, şi mai ales avînd ca dublă regentă versurile [11], [12], ambele eliptice, pe care este deplasat centrul de greutate al segmentului.

2.2. Segmentul [13]—[16], organizat coerent, nu se mai subordonează unei descompuneri paradigmatice similare. Formînd un enunţ, el ar putea intra cu primul segment într-un raport (transfrastic) de subordonare consecutiv, printr-un corelativ poetic, de tipul √dar. (Segmentul [1]—[12] este luat de noi, convenţional, drept regentă din cauza amplorii sale. Îl putem numi mai scurt : concesiva regentă.)

2.3. Segmentul [17]—[20] reprezintă şi el o consecinţă în legătură directă cu aceeaşi regentă virtuală, şi independent de [13]—[16]. Caracterul de consecinţă, ba chiar de concluzie a acestuia, poate fi pus în evidenţă de inserarea între el şi regentă a unui alt corelativ ipotetic de tipul /deci.

2.4. Modelul astfel obţinut pe baza generalizării în plan transfrastic a relaţiilor sintactice ar fi următorul

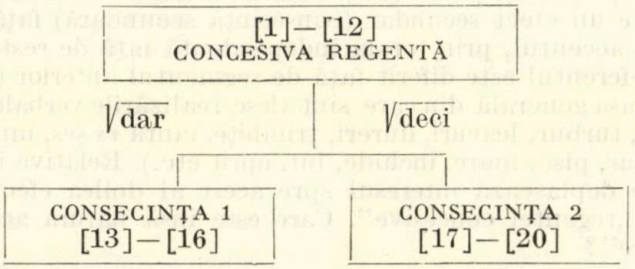

3. *Interpretarea modelului*

3.1. În cadrul primului segment, descompus de noi pe baza raportului concesiv, putem remarca de la început că versurile [2] şi [8], ambele principale regente, sînt negative. Dealtfel, cu excepţia strofei centrale [9]—[12], în toate celelalte predicaţia regentei se realizează negativ:

„nu ştiu să fug" [2]
„Şi n-am scăpat" [8]
„Nu mai străbat destinul" [15]
„Nu lua în seamă" [17]

Versul [17] este însă adresare, şi întreaga strofă pe care o deschide suferă o schimbare de referent. Îl scoatem din discuţie. Celelalte trei predicate sînt verbe (aproximativ) de mişcare. Remarca nu este relevantă decît dacă avem în vedere şi faptul că întregul material metonimic din primul şi al doilea segment este de natură spaţială, dar poate fi relevantă şi din alt punct de vedere.

Unica strofă fără negaţie este cea în care am stabilit că se află centrul de greutate al segmentului I. Este strofa ce conţine raportul concesiv. Concesia este *o implicaţie* care se realizează numai în enunţuri ipotetice sau negative. Ea defineşte obiectul (cauza) care *se opune* îndeplinirii unei acţiuni. Lipsa negaţiei în cazul de faţă se explică prin faptul că strofa conţine singura concesivă propriu-zisă, care se aplică tuturor regentelor negative ale textului. În acest caz, spre ea converg şi celelalte două segmente subordonate, ea devenind centrul de greutate al întregii poezii. Care este principala ei? — „Sînt prins din patru laturi deodată".

Cum se vede, şi ea are ca predicat un verb din aceeaşi categorie cu cele aflate la negativ (din punctul de vedere al semului „spaţiu"), dar intrînd în distribuţie complementară cu ele (pe baza semului „+mişcare" „—mişcare") [3].

[3] Vezi (fug, scap, străbat) *vs* (sînt prins = nu fug, nu scap, nu străbat).

3.2. Să numim deci obiectul negațiilor succesive din poezie (fugă, scăpare etc.) *evaziune* sau, mai bine, *tendință spre evaziune*. Prin negare aflăm ceea ce se afirmă : prindere, *blocare*. Ambele sînt polii, implicați în raportul concesiv (cu accent de blocare, căci evaziunea nu există decît ipotetic, o dată în cauzele care se opun, altă dată prin negație) al întregului demers poetic din *Psalmul* arghezian.

3.3. Mai trebuie făcută însă o delimitare precisă între ultimele două segmente [13]—[16] și [17]—[20]. Primul, intrînd tot în categoria implicațiilor [4], este un efect secundar (consecință secundară) față de ultimul, pe care cade accentul, prin totala independență față de restul enunțului. Nu numai referentul este diferit față de segmentul anterior („tu" față de „eu"), ci și clasa generală din care sînt alese realizările verbale (cîntece, nu lua în seamă, turbur, leacuri, dureri, trîmbițe, cîntă *vs* șes, munte, pribeag, loc, ocol, hotar, pisc, mare, închide, lut, oprit etc.). Relativa independență și schimbare deplasează interesul spre acest al doilea efect (consecință primară) al „regentei concesive". Care este însă natura acestei „consecințe primare"?

Ea este o negație a întregului demers implicativ [1]—[12], care prezenta cauzele ce se opun unei acțiuni și non-îndeplinirea acestei acțiuni ; ba chiar e o negație a oricărui alt demers posibil, fie el de implicare sau explicare. Este constatarea repetării [19] și o recunoaștere a iminenței morții. Este chiar mai mult decît negarea întregului, este aneantizarea lui.

4. *Concluzii*

Prin resistematizarea elementelor analitice și sintactice descoperite și prin punerea lor de acord cu modelul propus, putem extrage următoarele concluzii :

4.1. În funcție de amploarea pe care o are spațiul în care referentul este „eu" [1]—[12], [13]—[16] față de ultimul segment („tu"), deducem gradul sporit de subiectivitate al textului arghezian.

4.2. El ar putea fi rezumat printr-un proces de degradare (involuție) de la *expansiune*, care este *blocată* de diverse cauze care se opun, spre *renunțare*.

PREMISA ——————→ CONSECINȚĂ
proces condiționat
[Expansiune] ——————→ renunțare[5]
blocare

---

[4] Implicațiile p > q
logic → cauză ——— efect
condiție
gram. → cauzală / concesivă — condițională — de scop / consecutivă

[5] Vezi și terminologia filozofică pe care am evitat-o metodologic, dar care aici are acoperire, de tipul : expansiune în transcendent etc. / blocare în contingent

4.3. Menţinerea premisei neexprimate (de aceea am introdus-o în paranteze drepte), ireală, ipotetică (ca fiind, cum spuneam, implicată în negaţiile ei), o ambiguizează, accentuînd involuţia spre renunţare prin termenii din raporturile concesive şi consecutive, toţi din categorii lexicale strîns legate de realitatea imediată. Această ambiguizare este cauza creşterii tensiunii în centrul de greutate [9]—[12] şi în consecinţă primară [17]—[20].

4.4. Tot din cauza neexprimării şi ambiguizării premisei, ea fiind implicită şi nu explicită (ca şi renunţarea), putem să punem în evidenţă concordanţa cu totul remarcabilă, suprinzătoare, dintre procesul de gîndire care duce spre o lectură de implicaţie propusă de poet şi mijloacele generale sintactice cu care textul îşi îmbină punctele de joncţiune, tot implicaţii (condiţii, concesii, consecinţe). Rezultă de aici o adecvare a tipurilor de relaţii cu elementele manifeste, a sintaxei cu semantica, în planuri de maximă generalitate, concluzie care ar merita verificată şi în alte ipostaze ale poeziei argheziene. Perspectivele pe care ea le deschide ar putea da naştere unui mod mai subtil de înţelegere a problemei proprietăţii stilului.

STRUCTURA NUMELOR DE SATE ROMÂNEȘTI

DE

GH. BOLOCAN

Din întregul ansamblu de toponime românești, structura cea mai clar conturată o au numele de sate. Analiza modelelor de formare a numelor de sate și precizarea raportului existent între diferite modele, ca și între fiecare model și ansamblul numelor de sate, ne dă ceea ce se poate numi formula toponimică românească. Modelele care alcătuiesc o structură toponimică apar și se dezvoltă istoric, cele mai persistente fiind acelea create de populația de bază a unui teritoriu.

Denumirile de sate pînă în secolul al XIX-lea apar în majoritatea cazurilor spontan, fără intervenția oficială de stat. Ele se constituie pe baza unor norme cu un specific românesc bine precizat. Numele de proveniență străină, pe care vorbitorul de limba română nu le-a înțeles, sînt puține, încadrîndu-se în modelele toponimice pasive.

În cea mai mare parte numele de sate apar ca motivate, păstrînd această motivare neschimbată.

Motivarea denumirilor de locuri, în general, și cea a numelor de sate, în special, prezintă cîteva aspecte la care ne vom opri pe scurt :

a) Există un raport direct între obiect și denumirea lui. La numele de sate acest raport poate fi surprins mai ușor la cele formate pe baza terminologiei populare privind formele de relief (*munte*, *deal*, *grui*, *poiană*, *luncă*, *ponor*, *colnic* etc.) sau vegetație (*aluniș*, *făget* etc.).

b) Denumirea unui sat este motivată de un raport de vecinătate cu un alt obiect apropiat în spațiu. Cele mai frecvente cazuri sînt furnizate de trecerea numelui de la o apă la sat sau de la o anumită formă de relief. Majoritatea denumirilor din această categorie sînt formate prin compunere (*Gura Sadului*, *Lunca Crivinii*, *Poiana Corbului*, *Rîul Vadului*, *Valea Arieșului* etc.).

c) Denumirea poate fi motivată de un raport de subordonare, exprimat cel mai adesea prin sufix. Este cazul numelor de sate în *-eni (-ani)* sau al denumirilor diminutivale. În ambele cazuri, noua denumire apare prin raportarea la un nume de loc. Despre satele în *-eni (-ani)* Iorgu Iordan scria : „Dată fiind semnificația lor urmează că le putem utiliza în cercetarea migrațiilor, a colonizărilo r : cînd la baza lor se află un nume de localitate, toponimicele în *-eni (-ani)* ne ajută să stabilim proveniența oamenilor care au întemeiat satele respective" [1]. Descoperirea numelui de loc de la care apar astfel de derivate înseamnă implicit descoperirea motivării denumirii noi.

---

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 404.

d) Denumirea este motivată de aspecte sociale. În această categorie intră satele în *-eşti*, *-ar(i)*, *-aş(i)*, *-oi*, precum şi cele în *-easa*, *-easca*, *-eanca*, deşi acestea din urmă pot să ia naştere printr-un proces de transfer de nume. Denumirile de acest tip apar ca expresie a unor raporturi sociale. Tot o motivare socială prezintă şi denumirile care au la bază porecle date locuitorilor, nume de popoare şi naţionalităţi, de evenimente istorice etc. Pe scurt spus, motivarea unei denumiri rezidă în obiect, în raportul dintre obiecte, în relaţiile sociale dintre indivizi sau dintre grupuri de indivizi.

Vom urmări istoria numelor de sate româneşti de la primele atestări furnizate de documentele slavone pînă în momentul actual. Am ales pentru analiza noastră zece modele simple şi unul compus, după cum urmează : sate în 1) *-eşti*, 2) *-eni*, 3) *-ar(i)*, 4) *-aş(i)*, 5) *-easa*, 6) *-easca*, 7) *-os(-oasa)*, 8) *-eanca (-anca)*, 9) — diminutive toponimice, 10) — nume care au la bază un entopic, 11) — nume compuse [2].

În cursul secolelor XIV—XVI numele de sate româneşti manifestă o predilecţie pentru modelele simple, derivate sau nederivate. Considerăm modele simple pe acelea care au la bază un singur cuvînt, fără a fi provenite din îmbinarea a două teme. Prin urmare, toponimele care conţin sufixele *-eşti*, *-eni (-ani)* sau sufixe diminutivale (*-iţa*, *-el*, *-uţa* etc.) sînt modele toponimice simple. Ne-am oprit la modelele enumerate mai sus nu întîmplător. Ele sînt, în primul rînd, în cea mai mare parte, modele toponimice, cu excepţia celui format cu *-os (-oasa)* şi a toponimelor care au la bază un entopic. În al doilea rînd, ceea ce este foarte important, au o mare frecvenţă şi sînt extrem de constante.

Toponimele care conţin sufixe colective sînt considerate la nivel toponimic nederivate şi, de aceea, au fost incluse în cea mai mare parte în grupa entopicelor. Grupa apelativelor care au devenit nume de sate este mult mai mare. La unele dintre aceste apelative ne vom referi în mod special. Numele de sate luate în discuţie se pot grupa astfel :

I. *Modele simple derivate*

1) formate pe baza „numelui de grup" *(-eşti, -eni, -ar(i), -aş(i)*, ;

2) nume de sate provenite prin transfer de nume *(-easa, -easca, -eanca)*. Un nume în *-easca* poate însemna un loc, o moşie, o curea de pămînt etc. care aparţine unui anumit ins. Astfel, Drăgoiasca poate fi moşia lui Drăgoi, pădurea lui Drăgoi. Forma de feminin se explică prin acordul care s-a stabilit între adjectiv şi numele obiectului posedat. Adjectivul poate însă, în unele situaţii, care nu se pot totdeauna preciza, să fie format de la un nume simplu, nederivat sau de la unul derivat. Aşa, de

[2] Am folosit următoarele surse pentru analiza efectuată :

1) Indicele numelor de locuri la colecţia de *Documente privind istoria României* (sec. XIII—XIV) alcătuit de Ion Donat ;

2) Harta rusească din 1835 ;

3) Indicator al comunelor urbane şi rurale din România — 1861 ;

4) Indicator al comunelor urbane şi rurale din Regatul României din 1887 ;

5) Indicator al comunelor urbane şi rurale din 1896 ;

6) Judeţele României socialiste din 1968.

Am utilizat, de asemenea, pentru secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea colecţiile de documente *Documenta Romaniae Historica* TR, vol. XIX, XXII, XXIII, XXIV şi *Documente agrare din secolul al XVIII-lea*.

pildă, Bălănească este forma de feminin a adjectivului substantivat derivat de la Bălan sau Bălănescu (moșie, proprietate, pădure *bălănească*).

Nume de locuri în *-easca* sînt foarte multe pe teritoriul țării noastre (așa au fost și în secolele XV, XVI, XVII). Un număr relativ mic din ele au devenit nume de sate. Denumirile în *-eanca* de tipul *Brîncoveanca, Bujoreanca, Grădișteanca, Scorțeanca, Movileanca, Vultureanca* etc. pot proveni :

a) prin transfer de la un nume de moșie, proprietate a lui *Bujor-Bujoreanu, Movilă-Movileanu* etc. ;

b) prin transfer de nume de la o apă.

3) Numele formate cu sufixe diminutivale de la alte toponime. Am considerat diminutive pentru diferitele faze analizate și acele toponime pentru care existența numelui-bază este atestată în epocile anterioare. Numele de sat *Pleniță*, de pildă, este inclus printre diminutive pe baza atestării în secolul al XVI-lea, în documente, în același teritoriu, a satului *Pleana*.

II. *Modele simple nederivate — -os (-oasa)*. Tot aici intră și numele formate din entopice, la nivelul limbii comune, derivate sau nederivate.

III. *Modele compuse*

Am avut în vedere denumirile de sate din Oltenia și Muntenia care ating aproape cifra de 6000.

Tabelul care urmează cuprinde în prima rubrică numărul de sate existent în fiecare din perioada analizată, iar în cea de-a doua rubrică, numărul de denumiri care alcătuiesc modelele noastre.

Perioada	sec. XIV—XVI	1835	1861	1887	1896	1968
Numărul total de sate	2309	4432	5195	5337	5935	4841
Numărul satelor analizate	1703	2871	4085	4001	4660	3600
%	73%	67%	78%	73%	74%	74%

Din tabel se observă diferențe mari între numărul de sate din epoci diferite. Datele din secolele XIV—XVI sînt, desigur, incomplete. Un spor neproporțional de așezări umane în perioade istorice diferite se observă și în alte surse documentare. Astfel, în Oltenia, pe harta lui Schwantz (1722) sînt notate 878 de localități, pe cea a lui Specht (1791), 1171 de sate, iar pe harta rusească din 1835, 1432 de așezări umane. Între 1887 și 1896, de pildă, există o diferență de 598 de sate. Ceea ce trebuie remarcat însă este constanța modelelor analizate, cifrele care le reprezintă variind între 73—78%. Numărul de sate în perioada veche, deși mult mai mic, cuprinde structurile cercetate în proporții convenabile.

Pentru analiza unui material atît de vast vom folosi, după V. A. Nikonov [3], noțiunea de arie toponimică și de spectru toponimic.

[3] Cf. *Введение в топонимику*, Moscova, 1965, p. 77—79.

În tabelele anexate ariile sînt prezentate pe orizontală, iar spectrul este dat pe verticală. Cifrele reprezintă numărul de sate existente în fiecare județ. Ariile au în vedere răspîndirea fenomenului pe întreg teritoriul cercetat, spectrul este reprezentarea tuturor modelelor pe o unitate teritorială limitată, județul.

Procentul indicat pe orizontală reprezintă raportul dintre numărul de denumiri din modelele noastre și numărul total de sate din județul respectiv, iar cel indicat pe verticală arată raportul dintre numărul fiecărui model și totalul de sate din fiecare perioadă pentru toate județele.

Luate global, datele prezentate în tabelele anterioare înfățișează spectrul toponimic în diferite perioade. Iată datele :

	sec. XIV—XV	1835	1861	1887	1896	1968
-ești	828	833	1184	1174	1336	1000
-eni	421	532	625	586	711	539
-ar(i)	33	91	116	106	124	100
-as(i)	5	20	22	27	26	16
-easa	2	16	30	33	31	34
-easca	8	30	72	70	72	35
-os (o-casa)	13	22	33	32	45	26
-eanca	1	11	46	53	53	38
dim.	102	114	149	165	214	201
comp.	80	875	1339	1211	1318	996
entopic.	210	327	469	547	730	615

Pe baza acestui tabel se pot face unele constatări foarte interesante :

1) Pentru perioada veche, modelele simple reprezentau în toponimia noastră 96,5% din totalul numelor de sate. Numărul mare de sate cercetate de noi pentru secolele XIV—XVI nu lasă nici o îndoială asupra acestui fapt. În secolul al XVII-lea, pe baza cercetării unui număr de 1547 de sate atestate în documente, denumiri compuse am întîlnit numai 69, ceea ce reprezintă doar 4% din total. În secolul al XVIII-lea procentul acesta crește pînă la 11%. Izvoarele pe care le-am cercetat pentru lucrarea de față arată o creștere masivă a numărului de denumiri de sate formate prin compunere, după cum se poate observa din cifrele comparative care urmează :

sec. XIV—XVI	1835	1861	1887	1896	1968
3,5%	20%	25%	22%	22%	20%

Structuri propriu-zis compuse nu am înregistrat în toponimia românească, și nu numai în perioada de care ne ocupăm, ci și în momentul

actual. Denumiri de tipul *Suhodol* (Suh + dol), *Cerna-vîrf* (Cerna + vîrf), *Întregalde* sau chiar *Trăpîraua* nu sînt decît întîmplătoare. *Suhodol*, existent în entopica românească, nu a fost simțit niciodată ca un cuvînt compus. Structurile compuse din două sau mai multe cuvinte ar putea fi numite *structuri toponimice analitice*. În perioada anterioară secolului al XIV-lea am înregistrat 80 de cazuri de structuri analitice la numele de sate. Iată un număr de exemple: *Apele Vii*, *Apele Calde*, *Balta Neagră*, *Cîmpul lui Balotă*, *Cîmpul Mare*, *Coasta Răului*, *Corbii Ciungi*, *Crîngul Meiului*, *Frăsinetul de Dumbravă*, *Gura Comăneștilor*, *Poienile Zlătarului* etc. În epoca veche, structura analitică se întîlnește cu precădere în toponimia minoră. Modelul analitic în toponimia noastră este vechi și românesc în totalitatea lui. Toate elementele toponimelor compuse există sau în limba română comună sau în onomastica românească. Toponimele compuse sînt în imensa lor majoritate ulterioare toponimelor simple, formîndu-se adesea pe baza lor.

Comparînd datele cuprinse în tabelele de la paginile 604—608, se observă cu ușurință că ponderea modelelor sintetice de formare a numelor de sate este în scădere. Capătă din ce în ce mai mare importanță tipul numit de noi analitic. O apreciere globală asupra modelului analitic se poate face pe baza *Indicatorului* localităților din România, publicat în 1974, în care sînt incluse nu numai numele de sate din ultima împărțire administrativă, ci și unele care au funcționat în ultimii 50 de ani. În întreaga țară sînt peste 3500 de denumiri compuse, ceea ce reprezintă aproape 30% din totalul numelor de sate românești. Varietatea îmbinărilor din toponimele compuse nu este prea mare. Astfel, peste 1500 de nume de sate compuse sînt formate dintr-un toponim simplu cu determinativele *de sus*, *de jos*, *de mijloc*, *mare*, *mic*. Aceeași situație se întîlnește și pentru perioada 1887—1896, unde, din 549 de toponime compuse, 327 sînt formate cu determinativele de mai sus.

Ponderea principalelor modele analizate de noi în diferite perioade se poate vedea din următoarea statistică :

	sec. XIV—XVI	XVII	XVIII	1835	1861	1887	1896	1968
-ești	49%	50%	50%	29%	29%	29%	29%	28%
-eni	24%	25%	26%	18%	16%	14%	16%	14%
dim.	6%	6%	5%	4%	3%	4%	3%	5%
comp.	3,5%	4%	11%	30%	32%	38%	28%	27%
entop.	12%	9%	11%	14%	11%	13%	16%	17%

Modelele analitice sînt foarte vechi, fiind în mod absolut autohtone. Ele pătrund în nomenclatura satelor din domeniul vast al microtoponimiei. Secolul al XIX-lea nu formează modele analitice noi care să nu fi existat în perioada mai veche. Preferința pentru anumite structuri analitice este însă evidentă. În perioada veche denumirile compuse aveau, în majoritatea cazurilor, ca prim termen un entopic urmat de un determinativ

sau de un alt toponim sau nume de persoană. În secolul al XIX-lea devine foarte frecvent modelul care are ca termen prim un nume de sat preexistent urmat de un determinativ, ceea ce demonstrează că așezarea s-a format prin desprindere de satul-bază. Iată un număr de exemple care apar pentru prima oară în indicatorul din 1896 : *Adunații de Geormane, Babiciu Episcopiei, Cremenea de Jos, Cremenea de Sus, Farcașul de Jos, Farcașul de Sus, Obîrșia Nouă, Rătunda Nouă, Valea Muierii de Mijloc* etc.

Datele statistice arată o frecvență mai mare a numelor de sate cu structura analitică în zonele submontane, așa cum se poate observa din tabelele care urmează :

I. *Nume* **compuse** *în zona de nord*

	1835	1861	1887	1896	1968
Gorj	37	68	62	62	68
Mehedinți	82	99	82	82	78
Vîlcea	27	57	43	47	85
Argeș	66	125	119	121	102
Dîmbovița	66	80	65	73	82
Muscel	39	38	49	54	—
Prahova	54	156	154	152	145
Buzău	60	107	98	140	106
Rîmnicu Sărat	53	35	42	44	—
Total	484	765	714	775	666
	55%	50%	58%	58%	66%

II. *Nume* **compuse** *în zona de sud*

	1835	1861	1887	1896	1968
Dolj	68	111	85	95	71
Romanați	45	27	42	51	—
Olt	46	33	48	55	59
Teleorman	34	39	26	25	49
Vlașca	57	166	111	95	—
Ilfov	99	56	129	146	78
Ialomița	30	38	35	46	36
Brăila	10	107	21	30	37
Total	389	577	497	543	330
	45%	50%	42%	42%	31%

2) Pentru perioada cuprinsă între secolele XIV—XVIII cel mai frecvent model este cel în *-ești*, după cum se poate vedea din următoarea situație :

sec. XIV—XVI	1835	1861	1887	1896	1968
49%	19%	23%	22%	22%	21%

În secolul al XVII-lea, din 1547 de nume de sate, 787 sînt derivate cu *-ești*, adică 50% din total. La fel în secolul al XVIII-lea. După anul 1800, din sursele cercetate se constată o armonizare a spectrului toponimic românesc. Numele de sate în *-ești* reprezintă aproximativ un sfert din totalul numelor de sate din zona cercetată. Prezența acestui model în toponimia românească este motivată în primul rînd social. Tot social este motivată și absența lui în unele regiuni ale țării. Avînd la bază relații de proprietate, de apartenență, răspîndirea toponimelor în *-ești* relevă în primul rînd aspecte sociale. Absența numelor în *-ești* nu presupune absența elementului etnic românesc, ci absența unor relații bazate pe proprietate și apartenență. Caracterul social al răspîndirii numelor în *-ești* se poate observa și în zona cercetată de noi, care abundă în astfel de denumiri. Am grupat materialele din cele cinci tabele anexe în două zone: a) zona de munte și submontană (Gorj, Mehedinți, Vîlcea, Argeș, Dîmbovița, Prahova, Buzău, Muscel, Rîmnicu Sărat); b) zona de cîmpie (Dolj, Romanați, Olt, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița, Brăila).

Modul în care se distribuie numele în *-ești* în aceste două zone pune în evidență necesitatea de a introduce în toponimie noțiunea de *arie toponimică socială*. Iată datele :

I. *Nume în* **-ești** *în zona de nord*

	1835	1861	1887	1896	1968
Gorj	67	87	94	106	110
Mehedinți	51	71	69	71	47
Vîlcea	94	132	126	148	184
Argeș	77	150	174	187	175
Dîmbovița	52	69	63	78	62
Prahova	31	83	72	71	62
Buzău	54	58	65	106	87
Muscel	60	62	83	81	—
Rîmnicu Sărat	36	47	50	50	—
Total	522	759	796	898	727
	62%	64%	67%	67%	72%

II. *Nume în* **-eşti** *în zona de sud*

	1835	1861	1887	1896	1968
Dolj	49	77	58	63	51
Romanaţi	35	31	41	39	—
Olt	42	98	81	96	81
Teleorman	48	40	36	37	38
Vlaşca	26	50	43	46	—
Ilfov	77	72	61	88	61
Ialomiţa	31	38	34	38	21
Brăila	3	19	24	31	21
Total	311	425	378	438	273
	38%	36%	33%	33%	28%

În zona de munte şi deal, în zona satelor moşneneşti, numărul satelor în *-eşti* este sensibil mai mare. O frecvenţă deosebit de mare o are formantul *-eşti* la numele de sate în judeţele Gorj, Vîlcea, Argeş, Muscel, Prahova, Buzău.

În cea de-a doua zonă, în judeţele Dolj şi Ilfov frecvenţa ridicată a satelor în *-eşti* se datoreşte aceloraşi cauze. Pe tot teritoriul cercetat numărul toponimelor în *-eşti* este în creştere (1835—833; 1861—1184; 1887—1174; 1896—1336). În 1968 — o scădere bruscă (de aproximativ 300 de denumiri) nu strică echilibrul, satele în *-eşti* reprezentînd 21% din numărul total pentru regiunea analizată.

Schimbările denumirilor de sate care au avut loc în ultima vreme au dus la scăderea denumirilor în *-eşti*. Citãm la întîmplare cîteva exemple de la litera *B* : *Băiceşti*, *Băceşti*, *Bălăceşti*, *Bălăneşti*, *Bălindeşti*, *Bărăşti*, *Bărcăneşti*, *Băsăngeşti*, *Băseşti*, *Beleteşti*, *Bereşti*, *Bigeşti*, *Bîrleşti*, *Bodeşti*, *Boereşti*, *Bogdăneşti*, *Borzeşti*, *Brătuleşti*, *Burlăneşti* etc.

3) Ca şi în cazurile precedente, în zona submontană şi deluroasă se întîlnesc mai multe sate în *-eni (-ani)*. Diferenţa dintre cele două zone fixate de noi nu este aşa de mare ca în cazurile precedente.

I. *Nume de sate în* **-eni** *în zona de nord*

	1835	1861	1887	1896	1968
Gorj	41	39	38	57	44
Mehedinţi	30	22	26	31	19
Vîlcea	46	62	52	60	79
Argeş	35	59	64	79	82
Dîmboviţa	41	46	54	66	56
Muscel	27	37	35	36	—

Prahova	31	56	38	45	34
Buzău	24	31	35	47	41
Rîmnicu Sărat	29	25	22	27	—
Total	304	377	364	448	355
	57%	60%	62%	63%	65%

II. *Nume de sate în* **-eni** *în zona de sud*

	1835	1861	1887	1896	1968
Dolj	28	36	31	36	34
Romanați	34	30	39	39	—
Olt	18	26	21	32	47
Teleorman	30	20	20	20	34
Vlașca	36	49	27	31	—
Ilfov	47	52	48	53	45
Ialomița	31	29	26	35	15
Brăila	4	6	10	17	9
Total	228	248	212	263	184
	43%	40%	38%	37%	35%

Repartiția numelor de sate în *-eni (-ani)* pe județe pune în evidență următoarele :

a) Se constată o scădere permanentă a numărului acestor denumiri în cursul secolului al XIX-lea. Satele care poartă denumiri în *-eni (-ani)* sînt, în majoritatea cazurilor, provenite printr-un transfer de populație de la un sat la altul, de la un județ la altul sau chiar de la o provincie la alta[4].

b) Un spor însemnat de nume de sate în *-eni (-ani)* se constată în 1896 în județele Gorj, Argeș, Dîmbovița. În județele de cîmpie creșterea aceasta este mult mai mică. Citãm mai jos un număr de denumiri în *-eni (-ani)* înregistrate pentru prima dată în *Indicatorul* din 1896 : *Argetoeni, Balojani, Bozieni, Călugăreni, Cîmpeni, Corbeni, Gheorghieni, Pîrîieni, Podeni, Suseni, Văleni* etc. Pe baza catagrafiilor și indicatoarelor din secolul al XIX-lea se poate determina cu destulă precizie data apariției unui număr însemnat de sate cu acest formant.

[4] Cf. Ștefan Metes, *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII—XVIII*, (cercetări de demografie istorică), București, 1971.

4) Nume de sate formate pe baza apelativelor sînt foarte numeroase. Am luat în considerare numai pe cele care au la bază un termen geografic popular pentru că, pînă în momentul de față, acestea au cea mai mare constanță. Cele mai frecvente denumiri se află în zona cu relief mai variat și, în consecință, cu o terminologie geografică populară mai cuprinzătoare.

Iată datele grupate pe cele două zone :

I. *Nume de sate formate din* **entopice** *în zona de nord*

	1835	1861	1887	1896	1968
Gorj	27	26	31	33	56
Mehedinți	43	35	49	40	34
Vîlcea	15	34	46	47	62
Argeș	15	40	37	136	55
Dîmbovița	39	44	43	123	53
Muscel	5	8	12	14	—
Prahova	14	57	70	62	73
Buzău	23	41	50	43	75
Rîmnicu Sărat	16	29	33	25	—
Total	197	314	371	523	398
	60%	67%	68%	71%	64%

II. *Nume de sate formate din* **entopice** *în zona de sud*

	1835	1861	1887	1896	1968
Dolj	28	43	50	44	53
Romanați	15	12	21	20	—
Olt	13	11	15	14	33
Teleorman	11	18	16	10	31
Vlașca	16	21	24	13	—
Ilfov	30	34	32	28	54
Ialomița	14	11	10	43	21
Brăila	3	5	8	35	15
Total	130	155	176	207	207
	40%	33%	32%	29%	36%

Ponderea entopicelor în formarea numelor de sate crește în mod permanent, așa cum se poate vedea din următorul tabel :

sec. XIV—XVI	1835	1861	1887	1896	1968
9%	7,5%	9%	10%	12%	14%

În ultima vreme, numărul sporit de sate care au la bază un entopic se explică prin schimbările care s-au produs pe cale administrativă în nomenclatura satelor noastre. Iată cîteva exemple : din 26 de sate care se chemau *Strîmba*, *Strîmbu*, *Strîmbeni* avem acum sate care se cheamă : *Frăsinet*, *Aluniș*, *Cornișoru*, *Valea*, *Nucetu*, *Livada*, *Dîmburile*, *Stupini*, *Vîlcelele*, *Ostrovu*, *Dumbrava*, *Lunca*, *Măgura*, *Izvoru*, *Ulmetu*. Tot așa *Netoți* ne dă *Pălținiș* și *Dumbrava*, *Nevoiaș* ne dă *Lunca*, *Nebuna* — *Pisculeț*, *Ologi* — *Crîngu*, *Osebiți* — *Măgura*, *Porcăret* devine *Vîlcele*, *Pleșa* sau *Stejaru*, *Adunați* devine *Prunet*, *Secături* se transformă în *Grui*, *Livada*, *Plaiu*, *Gorun*, *Poeniță*, iar *Puturoasa* devine *Teișul*.

Restul modelelor din tabelele 1—5 nu prezintă interes din punct de vedere statistic, cu excepția, poate, a modelului diminutival, care de la 2,5% în 1835 ajunge la 4% în 1968.

Cele cinci modele analizate de noi (*-ești*, *-eni*, diminutivele, toponimele compuse și toponimele formate din entopice) acoperă 70% din totalul numelor de sate pentru perioada cercetată. Restul numelor de sate sînt nume de persoană (aproximativ 15%), apelative de tipul *Adunați*, *Afumați*, *Risipiți*, *Aleși*, *Osebiți* etc., care în perioada veche erau foarte frecvente (în secolele XIV—XVI, aproximativ 5%), derivate în *-oaia*, *-oaica*; *-ova*, *-ava* (care ajung pînă la 6%).

Numele de persoană în nomenclatura numelor de sate trebuie studiate separat. Remarcăm aici faptul că după structura lor se poate face o stratificare a acestei categorii. Așa, de pildă, denumirile care au la bază un nume de familie (*Brădeanu*, *Bărbuceanu*, *Bărbătescu*, *Filipescu*, *Butimanu* etc.) sînt recente. Denumirile de sate formate din numele personal și cel de familie sînt foarte recente. În sistemul de denominație a satelor românești nu exista pînă în secolul al XIX-lea nici măcar un exemplu de tipul Ioan Lahovary, Mihail Kogălniceanu etc.

În final am vrea să răspundem la următoarea întrebare : în ce măsură este îndreptățită schimbarea numelor de sate ?

Caracterul permanent al unor modele toponimice pe care le-am prezentat mai sus ne dă, credem, dreptul să formulăm următoarea regulă generală : pot fi schimbate numele de locuri care pentru un motiv sau altul trebuie schimbate numai ținîndu-se seama de respectarea structurilor toponimice tradiționale.

Necesitatea schimbărilor este cerută uneori de pierderea motivării denumirii : nu mai poate fi păstrată denumirea *Risipiți*, de pildă, dacă pe locul vechiului cătun cu cîteva case împrăștiate a răsărit o așezare rurală cu cîteva mii de case. Denumirile care se dau trebuie să se înscrie însă în unul din modelele existente în nomenclatura satelor noastre.

Tabelul 1

Harta rusească din anul 1835

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	total	%
-eşti	49	67	51	35	94	77	3	54	52	31	77	60	42	31	36	48	26	833	19%
-eni (-ani)	28	41	30	34	46	35	4	24	41	31	47	27	18	31	29	30	36	532	12%
-ar(i)	5	8	7	2	2	10	2	5	10	3	17	1	—	6	2	2	9	91	2%
-aş(i)	1	—	2	—	1	1	—	2	—	2	3	1	1	3	2	1	—	20	0,4%
-easa	—	2	—	1	2	2	—	1	—	—	2	—	3	—	1	1	1	16	0,3%
-easca	—	1	—	—	2	2	—	1	2	—	8	1	3	1	—	6	3	30	0,6%
-os	—	3	4	—	1	—	—	5	3	—	2	2	—	—	1	1	—	22	0,5%
-eanca	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	6	—	—	1	1	1	—	11	0,2%
dim.	15	7	18	7	4	7	2	8	10	4	4	3	10	4	5	3	3	114	2,5%
comp.	68	37	82	45	27	66	10	60	66	30	99	39	46	54	53	34	57	875	20%
entop.	28	27	43	15	15	15	3	23	39	14	30	5	13	14	16	11	16	327	7,5%
total	194	193	237	140	194	215	24	183	223	116	295	139	136	145	146	138	151	2871	
total pe judeţ	364	282	504	194	295	286	49	325	296	268		185	214	212	264	230	270	4432	
%	53%	67%	47%	72%	66%	75%	50%	56%	75%	43%	70%	75%	63%	64%	62%	60%	60%	64%	

Cifrele din capul coloanelor reprezintă : 1 — Dolj ; 2 — Gorj ; 3 — Mehedinţi ; 4 — Romanaţi ; 5 — Vîlcea ; 6 — Argeş ; 7 — Brăila ; 8 — Buzău ; 9 — Dîmboviţa ; 10 — Ialomiţa ;11 — Ilfov ; 12 — Muscel ; 13 — Olt ; 14 — Prahova ; 15 — Rîmnicu Sărat ; 16 — Teleorman ; 17 — Vlaşca.

Tabelul 2

Indicatorul localităţilor din anul 1861

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	total	%
-eşti	77	87	71	31	132	150	19	58	69	38	72	62	98	83	47	40	50	1184	23%
-eni (-ani)	36	39	22	30	62	59	6	31	46	29	52	37	26	56	25	20	49	625	12%
-ar(i)	7	7	8	1	10	11	4	6	8	2	9	5	5	18	3	1	11	116	2%
-aş(i)	2	1	3	1	—	4	—	1	2	1	3	1	1	2	—	—	—	22	0,3%
-easa	1	1	1	2	2	2	—	2	—	1	4	—	4	2	2	3	3	30	0,4%
-easca	1	1	—	—	6	10	3	3	6	2	9	—	5	6	5	9	6	72	1%
-os	1	3	4	—	3	—	1	5	3	1	—	1	1	5	2	3	—	33	0,5%
-eanca	1	2	—	1	1	—	3	7	1	3	14	—	—	3	3	4	3	46	0,7%
dim.	20	8	17	8	6	8	2	12	10	7	9	6	9	7	5	8	6	149	2,5%
com.	111	68	99	27	57	125	33	107	80	39	166	38	56	156	35	38	107	1339	25%
entop.	43	26	35	12	34	40	5	41	44	11	34	8	11	57	29	18	21	469	9%
total	300	243	260	113	313	409	76	273	269	134	372	158	216	393	156	144	256	4085	
total pe judeţ	435	275	408	171	413	504	112	362	335	168	488	177	272	440	198	196	343	5195	
%	69%	90%	64%	66%	75%	81%	67%	75%	80%	80%	84%	89%	78%	89%	74%	73%	77%	78%	

Cifrele din capul coloanelor reprezintă: 1 — Dolj; 2 — Gorj; 3 — Mehedinţi; 4 — Romanaţi; 5 — Vîlcea; 6 — Argeş; 7 — Brăila; 8 — Buzău; 9 — Dîmboviţa; 10 — Ialomiţa; 11 — Ilfov; 12 — Muscel; 13 — Olt; 14 — Prahova; 15 — R. Sărat; 16 — Teleorman; 17 — Vlaşca.

Tabelul 3

Indicatorul localităţilor din anul 1887

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	total	%
-eşti	58	94	69	41	126	174	24	65	63	34	61	83	81	72	50	36	43	1174	22%
-eni	31	38	26	39	52	64	10	35	54	26	48	35	21	38	22	20	27	586	11%
-ar(i)	5	5	3	3	8	12	1	6	9	4	17	2	2	17	5	1	6	106	2%
-aş(i)	1	1	3	2	—	2	—	2	3	1	5	1	1	2	2	—	1	27	0,5%
-easa	3	2	1	2	4	3	—	3	—	—	3	2	4	—	3	3	—	33	0,6%
-easca	—	1	1	—	1	5	2	4	7	1	13	3	4	6	7	7	8	70	1%
-os (-oasa)	1	3	5	—	5	3	—	3	1	—	—	1	1	5	1	3	—	32	0,6%
-eanca	—	1	1	2	3	2	2	6	5	3	12	—	1	5	3	5	2	53	0,8%
dim.	23	11	22	13	13	8	4	14	19	3	7	6	7	7	5	8	5	165	2,5%
comp.	85	62	82	42	43	119	21	98	65	35	129	49	48	154	42	26	111	1211	22%
entop.	50	31	49	21	46	37	8	50	43	10	32	12	15	70	33	16	24	547	10%
total	257	249	262	165	301	429	72	286	259	117	327	194	185	376	173	125	227	4004	
total pe judeţ	384	317	422	238	417	547	114	430	345	194	430	219	246	431	235	184	254	5337	
%	67%	78%	62%	69%	74%	78%	63%	66%	75%	60%	75%	88%	75%	87%	74%	67%	89%	75%	

Cifrele din capul coloanelor reprezintă: 1 — Dolj; 2 — Gorj; 3 — Mehedinţi; 4 — Romanaţi; 5 — Vîlcea; 6 — Argeş; 7 — Brăila; 8 — Buzău; 9 — Dîmboviţa; 10 — Ialomiţa; 11 — Ilfov; 12 — Muscel; 13 — Olt; 14 — Prahova; 15 — Rîmnicu Sărat; 16 — Teleorman; 17 — Vlaşca.

Tabelul 4

Indicatorul localităţilor din anul 1896

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	total	%
-eşti	63	106	71	39	148	187	31	106	78	38	88	81	96	71	50	37	46	1336	22%
-eni (-ani)	36	57	31	39	60	79	17	47	66	35	53	36	32	45	27	20	31	711	12%
-ar(i)	4	5	3	3	7	14	2	18	13	3	17	2	4	19	3	1	6	124	2%
-aş(i)	—	1	3	1	—	1	—	2	2	5	5	1	2	2	1	—	—	26	0,2%
-easa	3	2	2	2	3	3	1	2	—	—	—	2	5	1	2	3	1	31	0,3%
-easca	—	1	—	1	2	10	3	4	6	1	11	3	3	3	11	7	6	72	1,5%
-os	1	4	4	—	7	3	1	7	4	—	—	1	1	6	2	4	—	45	0,6%
-eanca (—anca)	1	1	1	4	4	2	3	9	2	3	12	—	—	5	2	2	2	53	1%
dim.	25	12	21	13	8	14	6	8	7	4	6	52	7	6	5	7	13	214	3,5%
comp.	95	62	82	51	47	121	30	140	73	46	146	54	55	152	44	25	95	1318	22%
entop.	44	33	40	20	47	136	35	43	123	43	28	14	14	62	25	10	13	730	12%
total	272	284	258	173	333	570	128	386	374	178	366	246	219	372	172	116	213	4660	
total pe judeţ	404	362	436	255	483	589	156	584	383	228	457	276	288	456	235	184	249	5935	
%	67%	79%	61%	69%	68%	96%	82%	66%	96%	78%	80%	89%	76%	81%	73%	69%	85%	78%	

Cifrele din capul coloanelor reprezintă: 1 — Dolj; 2 — Gorj; 3 — Mehedinţi; 4 — Romanaţi; 5 — Vîlcea; 6 — Argeş; 7 — Brăila; 8 — Buzău; 9 — Dîmboviţa; 10 — Ialomiţa; 11 — Ilfov; 12 — Muscel; 13 — Olt; 14 — Prahova; 15 — Rîmnicu Sărat; 16 — Teleorman; 17 — Vlaşca.

Tabelul 5

Județele României socialiste – 1968

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2	13	total	%
-ești	51	110	47	81	184	175	21	87	62	21	61	62	38	1000	21%
(-eni) -ani	34	44	19	47	79	82	9	41	56	15	45	34	34	539	11%
-ar(i)	2	9	3	5	16	11	2	10	12	1	14	11	4	100	2%
-aș(i)	1	1	3	2	—	2	—	1	1	—	3	2	—	16	0,2%
-easa	1	2	3	8	6	3	—	5	—	—	2	1	3	34	0,4%
-easca	—	1	—	1	1	8	3	2	4	—	9	2	4	35	0,4%
-os	1	7	3	—	4	3	—	4	2	—	—	1	1	26	0,3%
-eanca	—	—	1	1	5	2	2	9	2	1	7	3	5	38	0,4%
dim.	26	22	15	20	21	21	5	23	18	5	14	8	3	201	4%
comp.	71	68	78	59	85	102	37	106	82	36	78	145	49	996	20%
entop.	53	56	34	33	62	55	15	75	53	21	54	73	31	615	14%
total	240	320	206	257	463	464	94	363	292	10	287	342	172	3600	
total pe județ	380	416	347	380	568	578	142	485	338	151	418	405	233	4841	
%	62%	76%	60%	67%	80%	80%	66%	75%	86%	65%	68%	74%	73%	74%	

Cifrele din capul coloanelor reprezintă: 1 — Dolj; 2 — Gorj; 3 — Mehedinți; 4 — Olt; 5 — Vîlcea; 6 — Argeș; 7 — Brăila; 8 — Buzău; 9 — Dîmbovița; 10 — Ialomița; 11 — Ilfov; 12 — Prahova; 13 — Teleorman.

ANTROPONIMIA COMUNEI RUCĂR DIN JUD. ARGEȘ

DE

CONSTANȚA BĂRBOI

(I)

Marea majoritate a studiilor românești și străine de antroponimie abordează numele de persoane nu în ansamblul lor, ci selectiv și mai ales din punctul de vedere al originii și evoluției lor. În asemenea condiții, problemele teoretice generale ale denominației personale și metodologia cercetării acesteia au format doar arareori obiectul interesului cercetătorilor. Primul cercetător român care acordă atenția cuvenită problemelor teoretice ale unui ansamblu de nume de persoane este Ștefan Pașca, în *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului* (1936). Autorul remarcă existența a două „sisteme" de denominație personală, un sistem oficial și altul popular, în cadrul cărora denominația se realizează prin „formule de denominație personală". Elementele constitutive ale formulelor oficiale sînt clasificate, după „funcțiunea antroponomastică", în trei clase : a) *nume de botez* ; b) *nume de familie* ; c) *supranume*. Elementele care au funcțiunea de nume de familie și de supranume sînt clasificate apoi, din punctul de vedere al „originii semantice", în : a) nume de origine ; b) nume de îndeletniciri, demnități etc. ; c) nume de particularități fizice și psihice ; d) nume folosite figurat ; elementele din ultimele două clase corespund, în linii mari, poreclelor, net diferențiate de către autor de supranume [1].

Distincția *poreclă — supranume* a devenit apoi, în numeroase articole de antroponimie, aproape singura problemă teoretică care a atras atenția cercetătorilor [2].

Recent, Cristian Ionescu, valorificînd contribuția românească și străină în domeniul cercetării teoretice a ansamblului de nume de persoane, propune o nouă modalitate de analiză, în care sincronicul este separat de diacronic, clasificările sînt operate pe baza unor criterii stricte (criteriul funcțiunii antroponimice și criteriul structurii), terminologia este mult mai riguroasă [3].

În analiza numelor de persoane din Rucăr, considerate în ansamblul lor, vom aplica metodologia de cercetare propusă în studiul citat.

---

[1] „Necesitatea utilizării termenului *supranume* e dictată de împrejurarea că acesta are o funcțiune exclusiv antroponomastică, pe cînd porecla indică o funcțiune semantică", Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 61.

[2] O trecere în revistă a tuturor punctelor de vedere exprimate pînă acum în această problemă face I. Roșianu, *O problemă de onomastică în discuție : categoriile antroponimice*, în LR, XXV, 1967, nr. 3, p. 289 și urm.

[3] Cristian Ionescu, *Observații asupra sistemului antroponimic românesc* (lucrare în manuscris, prezentată în cadrul Cercului integrat de onomastică al Facultății de limba și literatura română din București).

Vom analiza denominația personală oficială și neoficială prin care sînt desemnați locuitorii Rucărului de la 1838, așa cum apare ea într-o statistică întocmită în acel an ; în clasificarea numelor de persoane vom aplica criteriul funcțional. În cadrul fiecărei clase vor fi analizate tipologia structurală și inventarul unităților, după factorii de organizare ai ansamblului *(frecvența, factorul etimologic)*. Unitățile din fiecare clasă vor fi analizate și sub aspectul originii lor.

DENOMINAȚIA PERSONALĂ LA 1838

Analiza denominației personale la 1838 o facem — cum am spus — pe baza statisticii efectuate în Țara Românească în anul 1838. Lucrarea, referitoare la „satul Rucărul, plasa Argeșului, județul Muscel" [4], redactată la 12 ianuarie 1840 și aflată în manuscris, furnizează informații complexe și extrem de amănunțite privind starea civilă și socială a tuturor locuitorilor satului la acea dată. Sînt înregistrate pe familii (mai exact, pe gospodării, întrucît la fiecare gospodărie, unde este cazul, sînt înregistrate slugile) 1633 de persoane, menționîndu-se la fiecare persoană sexul, naționalitatea (neamul), starea civilă (fată, flăcău, însurat, văduv, văduvă), vîrsta, categoria socială (moșnean, clăcaș) [5], meseria [6], suprafața pe care o lucrează, în pogoane, defectele fizice și psihice, averea (în animale, stupi, pomi, vie). În privința înregistrării numelor, trebuie remarcat de la început că soția și copiii capului de familie sînt desemnați, fără nici o excepție, prin nume unic ; apare totdeauna precizarea „soția lui" sau „fete" și „băieți" — pentru copii.

★

Din punctul de vedere al structurii lor, formulele de denominație prin care sînt desemnate cele 1633 de persoane înregistrate (830 bărbați și 803 femei) se împart în două clase : 1) *formule simple* (constituite dintr-o singură unitate, nume propriu de persoană) ; 2) *formule complexe* (constituite din mai multe unități, nume proprii de persoană sau din îmbinarea numelor proprii de persoană cu nume comune).

1) *Formulele* antroponimice *simple* sînt desemnate, de obicei, în literatura românească sau străină de specialitate prin termenul „nume unic". Am evitat folosirea acestui termen, întrucît întregul context al denominației personale și documentele istorice ale epocii dovedesc că „numele unic" era, la 1838 ca și mai înainte sau ca și astăzi, numai *una* dintre modalitățile de desemnare a unei persoane, dar nu singura ; nume-

---

[4] *Statistica județului Muscel*, plasa Argeșul, satul Rucăr, Arhivele statului, București, 54/1838.

[5] La 1838 erau în Rucăr 309 moșneni și 52 clăcași.

[6] Iată meseriile și numărul celor care le practicau : 92 „muncesc cu mîinile" sau sînt „muncitori cu mîinile" ; 49 femei „torc pe plată" ; 32 sărari ; 31 plăiași ; 31 chirigii ; 16 potecași ; 12 cîrciumari ; 10 „dau caii și boii în chirie", „unul umblă în chirie cu boii" ; 12 „neguțătoresc cu vite" ; 7 „să neguțătoresc cu fierăstraie" ; unul „să neguțătorește cu oi" ; 12 „hierăstrăiași" ; 10 preoți ; 3 „țîrcovnici" ; 2 dascăli bisericești ; 10 lemnari ; 5 fierari ; 3 cojocari ; 2 dogari ; 2 rotari ; 2 dulgheri ; 2 baci la cășărie ; 3 morari ; 3 „slugărie" ; unul „povarnagiu" ; unul „dîrstar" ; unul cismar ; 2 „alergători la trebile stăpînu-său" ; unul moașă ; 2 vînători ; unul pescar ; 2 plugari ; un vătășel al satului ; un polcovnicel ; un pîrcălab al satului.

roase femei înregistrate la 1838 cu un singur nume sînt desemnate în acte din aceeași perioadă prin formule complexe.

Înregistrarea persoanelor pe familii permite însă menționarea soției și a copiilor numai printr-o formulă simplă, întrucît aceștia sînt raportați la „capul familiei" (uneori acesta fiind chiar o femeie văduvă), care în toate cazurile este desemnat printr-o formulă complexă.

Din totalul de 1633 de persoane, 1103, adică aproximativ 70%, sînt desemnate printr-o *formulă simplă.*

2) *Formulele complexe* sînt de două tipuri : formule antroponimice constituite numai din nume proprii de persoană, și formule mixte, constituite din nume de persoană proprii și comune. Din punctul de vedere al funcțiunii lor antroponimice, elementele constitutive ale formulelor complexe sînt :

1. nume individuale,
2. supranume de grup.

1.1.0. *Numele individuale* numesc o singură persoană pentru a o deosebi de ceilalți membri ai familiei. Principiul distincției pe care o operează numele individual este în realitate mai mult o tendință a sistemului decît o regulă generală. Numeroși copii poartă numele individuale ale părinților și, mai mult decît atît, în unele familii apar copii care poartă același nume (două fete numite *Maria*, doi băieți numiți *Ion* etc.). Regula generală cere deci ca fiecare persoană să aibă un nume individual, dar nu neapărat altul decît ceilalți membri ai familiei.

Am introdus în inventarul general al numelor individuale și elementele constitutive ale formulelor simple, întrucît am considerat, pe baza informațiilor referitoare la sistemul actual al denominației, că formula simplă, în cadrul familiei, este reprezentată, de obicei, de numele individual și în foarte rare cazuri de un supranume individual.

1.1.1. Cele 830 de persoane de sex masculin sînt desemnate prin 62 de unități antroponimice (în medie, un nume la 15 persoane), care, din punctul de vedere al frecvenței, se împart în trei grupe :

a) trei nume cu frecvență foarte mare, **Io(a)n** — 284 de persoane, **Gheorghe** — 157 de persoane și **Nicolae** — 144 de persoane, prin care sînt desemnate 585 de persoane, adică 70% din total. Numărul celor numiți **Io(a)n** este aproape egal cu numărul celor numiți **Gheorghe** și **Nicolae** ;

b) 14 nume cu frecvență redusă : **Bucur** și **Dumitru** — cîte 20 de persoane, **Anton(i)e** și **Dragomir** — cîte 18 persoane, **Mihai** — 16 persoane, **Bran** — 15 persoane, **Iosiv** — 14 persoane, **Radu** — 13 persoane, **Sim(i)on** — 12 persoane, **Stanciu** — 9 persoane, **Constantin** — 8 persoane, **Stan** — 7 persoane, **Pantelimon** — 5 persoane, **Din** și **Gligore** cîte 4 persoane (**Constandin** + **Din** urcă pe poziția 10, alături de **Simion**).

În total numele din această grupă desemnează 22% din persoanele de sex masculin;

c) 45 de nume, deci marea majoritate, cu frecvență foarte redusă, desemnînd numai 8% din totalul de persoane: **Aldea, Niță, Vasile** și **Vlad** — cîte 3 persoane, **Barbu, Coman, Dobrin, Ilie, Matei, Moise** — cîte 2 persoane, **Oprea, Pavel, Pătru** și **Stoica**, tot cîte 2 persoane; **Aliontie, Andrei, Busuioc, Cozma, Crăciun, Dumitrache, Dobre, Duță, Florea, Iacov, Iordache, Martin, Micu, Mihalache, Nichifor, Nicu, Nițu, Oancea, Paraschiv, Răuță, Sandu, Savu, Simțion, Stoian, Șandru, Tănase, Toma, Tudor, Țintea, Zaharia** — cîte o singură persoană.

Cele 803 persoane de sex feminin sînt desemnate prin 54 de unități antroponimice (în medie, 1 nume la 15 persoane), care, din punctul de vedere al frecvenței, se împart în 3 grupe:

a) un nume cu frecvență foarte mare, **Maria** — 301 persoane (37,5% din total);

b) 9 nume cu frecvență medie, **Ana** — 75 de persoane, **Stana** și **Stanca** — cîte 71 de persoane, **Safta** — 59 de persoane, **Dobra** — 42 de persoane, **Marina** — 23 de persoane, **Floarea** — 20 de persoane, **Bucura** — 13 persoane, **Nedelea** — 11 persoane, prin care sînt desemnate 385 de persoane, adică 48% din total;

c) 44 de nume cu frecvență redusă și foarte redusă, prin care sînt desemnate 686 de persoane, adică 14,5% din total: **Joița, Sava** și **Șuța** — cîte 9 persoane, **Ilinca** și **Paraschiva** — cîte 8 persoane, **Vuța** — 6 persoane, **Zmaranda** — 5 persoane, **Anica, Caterina, Ioana, Sanda** și **Voica** — cîte 4 persoane, **Chiva** — 3 persoane, **Anca, Bica, Ileana, Joiana, Nița, Tița** și **Zinca** — cîte 2 persoane, **Anastasia, Casandra, Cătălina, Constanda, Despa, Eva, Joia, Lisaveta, Margalina, Margareta, Marica, Marta, Neacșa, Neața, Păuna, Rada, Rahila, Teodorina, Tica, Tinca, Trandafira, Uța, Vița**

1.1.2. *Formarea numelor individuale* se realizează prin derivare și procedee hipocoristice; formele derivate și hipocoristice reprezintă 21,5% din numărul total de unități nume individuale.

1.1.2.1. *Derivarea*

În inventarul de nume masculine întîlnim derivate cu sufixele **-uț(ă)**: *Duță* < *Răduță* (< *Radu* + *uță*), **-iță**: *Niță* < *Ioniță* (< *Ion* + *iță*), **-ache**: *Dumitrache, Mihalache.*

În inventarul de nume feminine întîlnim derivate cu sufixele **-ica** (*Anica, Bica* < *Iosibica, Marica, Tica*), **-uța** (*Uța* < *Măriuța, Vuța* < *Paraschivuța*), **-ița** (*Joița, Nița, Tița* < *Săftița, Vița* < *Paraschivița*). În total, cele 14 derivate (4 masculine și 10 feminine) denumesc doar 34 de persoane.

1.1.2.2. *Formele hipocoristice* sînt obținute prin scurtarea unui nume, de obicei derivat: **Din** < *Constandin, Niță* și *Nițu* < *Ioniță*, **Duță** < *Răduță*, **Micu** și **Nicu** < *Nicolae*, **Sandu** < *Alexandru*, **Vuța** <

Paraschivuța, **Sanda** < *Alexandra*, **Chiva** < *Paraschiva*, **Bica** < *Iosibica*, **Nița** < *Ioniță*, **Tița** < *Săftița*, **Despa** < *Despina*, **Lisaveta** < *Elisaveta*, **Neața** < *Ioneața*, **Tica** < *Săftica*, **Tinca** < *Catinca*, **Uța** < *Măriuța* (sau *Răduța*, *Chivuța* etc.), **Vița** < *Paraschivița*. Cele 20 de forme hipocoristice (7 masculine și 13 feminine) desemnează doar 39 de persoane.

1.1.3. *Structura etimologică*

1.1.3.1. *Nume care aparțin onomasticonului creștin*

— Masculine : *Io(a)n* + *Niță*, *Nițu*, *Oancea*, *Simtion* (290 de persoane), *Gheorghe* + *Iordache* (158 de persoane), *Nicolae* + *Nicu*, *Micu* (146 de persoane), *Dumitru* + *Dumitrache* (21 de persoane), *Anton(i)e* (18 persoane), *Mihai* + *Mihalache* (17 persoane), *Iosiv* (14 persoane), *Sim(i)on* (12 persoane), *Constandin* + *Din* (12 persoane), *Pantelimon* (5 persoane), *Gligore* (4 persoane), *Vasile* (3 persoane), *Barbu*, *Ilie*, *Matei*, *Moise*, *Pavel* și *Pătru* (cîte 2 persoane), *Aliontie*, *Andrei*, *Cozma*, *Iacov*, *Martin*, *Nichifor*, *Paraschiv*, *Răuță* (probabil), *Sandu*, *Savu*, *Șandru*, *Tănase*, *Toma*, *Tudor* și *Zaharia* (cîte o singură persoană). 86,5% din numărul total al persoanelor de sex masculin, deci marea majoritate, poartă nume care aparțin onomasticonului creștin.

— Feminine : *Maria* + *Marica*, *Uța* (303 persoane), *Ana* + *Anica*, *Anca* (81 de persoane), *Safta* + *Lisaveta* (prob.), *Sava*, *Tica*, *Tița* (72 de persoane), *Marina* (23 de persoane), *Paraschiva* + *Vuța*, *Uța* (16 persoane), *Joița* + *Joia*, prob. *Joiana* (12 persoane), *Ilinca* + *Ileana* (10 persoane), *Ioana* (6 persoane), *Caterina* + *Cătălina*, *Tinca* (6 persoane), *Sanda* (4 persoane), *Bica* și *Zinca* (cîte 2 persoane), *Anastasia*, *Constanda*, *Despa*, *Eva*, *Mărgălina*, *Marta*, *Rahila* și *Teodosia* (cîte o singură persoană).

69% din numărul total al persoanelor de sex feminin, deci majoritatea, poartă nume care aparțin onomasticonului creștin.

1.1.3.2. *Nume care nu aparțin onomasticonului creștin* (laice)

— *Creații românești*

Bucur (20 de persoane), prob. *Coman* (2 persoane), *Oprea* (2 persoane), *Busuioc*, *Crăciun*, *Florea*, *Țintea* (cîte o singură persoană), nume tradiționale la români, denumesc 28 de persoane de sex masculin (3,5%). *Crăciun* și *Florea*, prin legătură lor cu cele două sărbători creștine, pot fi considerate și ca nume ale onomasticonului creștin, la fel ca *Simtion*.

Floarea (20 de persoane), *Bucura* (13 persoane), *Zmaranda* (5 persoane), *Păuna* și *Trandafira* (cîte o singură persoană), vechi creații românești, deumesc 5% din totalul persoanelor de sex feminin. Tot în această grupă ar putea fi incluse și *Joia*, *Joița* și *Joiana* (12 persoane); *Joia* și *Joița* sînt forme ale numelor *Zoia* și *Zoița*, modificate probabil și datorită apropierii de *joi*, iar *Joiana* este foarte răspîndit în zoonimie, ca nume pentru vacile născute *joia*.

— *Împrumuturi*

Dragomir (18 persoane), *Bran* (15 persoane), *Radu* (13 persoane), *Stanciu* (9 persoane), *Stan* (7 persoane), *Aldea* și *Vlad* (cîte 3 persoane),

Dobrin și *Stoica* (cîte 2 persoane), *Dobre* și *Stoian* (cîte o singură persoană) desemnează 10% din numărul total al persoanelor. Cu excepția lui *Aldea*, de origine nesigură, toate celelalte nume sînt vechi împrumuturi din onomastica slavă, atestate în onomasticonul românesc încă din epoca primelor documente.

Stana și *Stanca* (cîte 71 de persoane), *Dobra* (42 persoane), *Nedelea* (11 persoane), *Voica* (4 persoane), *Bălașa* (3 persoane), *Casandra*, *Margareta*, *Neacșa* și *Rada* (cîte o singură persoană) denumesc 26% din numărul persoanelor de sex feminin. Cu excepția numelor *Casandra* și *Margareta*, toate celelalte sînt de origine slavă, tradiționale în onomastica românească. *Casandra* este o apariție insolită în inventarul numelor individuale feminine de la 1838. Purtat de soția moșneanului *Gheorghe sin Mihai Cioplei*, în vîrstă de 30 de ani, numele este de origine grecească, laic, și se consideră a fi intrat în onomastica românească pe cale cultă. Atribuirea lui la 1798 confirmă faptul că modernizarea onomasticii noastre pe cale cultă începe încă din secolul al XVIII-lea.

2. *Supranumele de grup*, elemente ereditare cu denotare multiplă, ca și numele de grup, nu sînt obligatorii pentru toți membrii grupului (familie, neam, colectiv mai larg), care pot fi desemnați și prin formule în care asemenea elemente lipsesc. Diferite de numele de grup, deși au aceeași funcțiune, și prin structură, clasa de nume aici în discuție corespunde supranumelui de grup care funcționează în formulele neoficiale actuale.

Supranumele de grup (și cele individuale)[7] și numele individuale, care formează formula complexă de denominație, se găsesc într-un anumit raport sintactic, *determinat* (numele) + *determinant* (supranumele), realizat cu mijloacele morfo-sintactice obișnuite ale limbii. Din acest punct de vedere, în ansamblul supranumelor de grup distingem mai multe tipuri.

2.1. *Supranume atribut substantival apozițional* este tipul cel mai frecvent de supranume din inventarul nostru; 304 persoane, adică 57% din total, poartă asemenea supranume.

După numărul elementelor antroponimice, care constituie determinantul (supranumele), acest tip se realizează prin mai multe subtipuri:

a) *Supranume simplu*, reprezentat de o singură unitate antroponimică (între paranteze se indică numele individual al persoanei): (Ion) *Băcîrcea*, (Ion) *Măhuiu*, (Ion) *Pripă*, (Ion) *Geantă*, (Ion) *Joculeț*, (Ion) *Ungureanu*, (Ion) *Brezicu*, (Ion) *Grapă*, (Ion) *Barosu*, (Ion) *David*, (Ion) *Idor*, (Ion) *Stănculescu*, (Ion) *Pufu*, (Ion) *Busuioc*, (Ion) *Tohil*, (Ion) *Năstase*, (Ion) *Turbure*, (Gheorghe) *Vorovenci*, (Gheorghe) *Ancu*, (Gheorghe) *Năstase*, (Gheorghe) *Istrate*, (Gheorghe) *Grozescu*, (Gheorghe) *Olteanu*, (Gheorghe) *Joculeț*, (Gheorghe) *Moiceanu*, (Nicolae) *Brănescu*, (Nicolae) *Robu*, (Nicolae) *Olteanu*, (Nicolae) *Matei*, (Nicolae) *Izechelu*, (Nicolae) *Ilincu*, (Nicolae) *Potop*, (Nicolae) *Runceanu*, (Nicolae) *Vorovenci*; (Maria)

[7] Existența supranumelor individuale, cu denotare unică dar neereditare, nu poate fi negată pentru epoca 1838. La nivelul analizei sincronice, efectuate pe baza statisticii amintite, asemenea elemente nu pot fi depistate.

Ungureanu, (Maria) *Unguroaica*, (Maria) *Ioanițoaie*, (Maria) *Măzăroaie*, (Maria) *Baroasa*, (Ioana) *Bercăroaie*, (Ioana) *Alecsoaia*, (Marina) *Păvăloaie*, (Marina) *Moțoacă* etc.

Din cele 530 de persoane desemnate prin formule complexe, 272, adică 51,3%, sînt desemnate prin formula *determinat (nume individual)* + *determinant (supranume simplu)*.

b) *Supranume complex*, reprezentat de două sau trei unități antroponimice.

— 30 de persoane, deci aproape 6% din total, poartă supranume formate din 2 unități: (Ion) *Bran Baștea*, (Ion) *Dumitru Zbîrcea*, (Ion) *Gheorghe Vlaicu*, (Ion) *Din Bercea*, (Ion) *Stoica Dogaru*, (Ion) *Țintea Breazu*, (Ion) *Radu Calu*, (Ion) *Popa Brogescu*, (Ion) *Safta Hintoiu*, (Gheorghe) *Stanciu Calu*, (Gheorghe) *Gheorghe Grozescu*, (Gheorghe) *Bran Liontașa*, (Gheorghe) *Țintea Idor*, (Gheorghe) *Popa Nică*, (Gheorghe) *Bran Vorovenci*, (Țintea) *Aldea Barosu*, (Nicolae) *Aldea Barosu*, (Maria) *Radu Cozmii* etc. Termenul 2 al supranumelui poate fi un atribut substantival apozițional ori un atribut substantival genitival: (Radu) *Cozmii*.

— 2 persoane sînt desemnate prin supranume formate din 3 unități antroponimice: (Gheorghe) *Simon Ion Cocă* și (Nicolae) *Popa Ion Vorovenci*.

2.2. *Supranume atribut substantival genitival.*

223 de persoane, deci 42% din total, poartă supranume de acest tip, realizate sub diferite forme în formule antroponimice sau în formule mixte. În formulele antroponimice apar 21 de genitive cu articol antepus și 11 genitive cu articol postpus.

a) *genitiv în -lui*: (Safta) *Hintoiului*, (Zmaranda) *Țigăului*, (Stana) *Stanciului Plăiașu*, (Maria) *Stanciului Grozescu*, (Safta) *Nițului Puiu*, (Dobra) *Șandrului Băcîrcea*, (Șuța) *Radului Chiorcea*.

Supranumele poate fi *simplu* (exprimat printr-o singură unitate: *Hintoiului*, *Țigăului*) sau *complex* (două unități, prima în genitiv și a doua în nominativ: *Stanciului Plăiașu*, *Stanciului Grozescu* etc.);

b) *genitiv în -ei*: (Dragomir) *Onufroaiei*, (Despa) *Burnoaiei*, (Ioana) *Mariei Țulucoaia*. Supranumele poate fi *simplu* sau *complex* (din două elemente, al doilea în nominativ);

c) *genitiv în -chii*: (Stana) *Stoichii Buneă*;

d) *art. gen.* + *nominativ*: (Savu) *lui Coman*, (Maria) *lui Cață*, (Maria) *lui Ion Pufu*, (Maria) *lui Oancea Ciorcea*, (Stanca) *a lui Gheorghe Brașoveanu*, (Dobra) *a lui Răuță Toc*, (Maria) *lui Veta Simion Dragomir*, (Stanca) *lui Simion Ion Robu* etc. Supranumele este *simplu* sau *complex* (format din 2 sau 3 unități antroponimice);

e) *art. gen.* + *genitiv în -lui*: (Ion) *al Apostolului*, (Gheorghe) *al Diaconului*;

f) *art. gen.* + *genitiv în -ei*: (Bucur) *al Chivei*.

În formulele mixte, prin care sînt desemnate 78 de persoane, adică aproape 15% din total, genitivul, construit după modelul *d*, *b* sau *c*, este precedat de un substantiv comun — nume de rudenie *(soția, fratele, sora, mama, fata)*. După numărul elementelor care îndeplinesc funcțiunea de supranume, acestea se împart în mai multe grupe:

— (Gheorghe) *fratele lui Ion*, (Stana) *mama lui Țintea*, (Dobra) *sora Stanchii*, (Safta) *mama lui Nicolae* etc.

— (Stanca) *soția lui Gheorghe al Popii*, (Ana) *soția lui Mihai Calu*, (Nicolae) *fratele Cozmii sin Radu*, (Safta) *soția lui Ion Avram* etc.

— (Maria) *soția lui Niță Stoica Machidon*, (Stana) *soția lui Gheorghe sin Bucur Bunea*, (Stana) *soția lui Ion al Aldii Pîrnă* etc.

2.3. *Supranume atribut substantival prepozițional*

În trei cazuri determinantul este un nume de loc precedat de prepoziție : (Gheorghe) *de la Pietroșița*, (Nicolae Fotea) *ot Moeci*, (Ion Samur) *din Săcele*. Prepoziția de origine slavă *ot* s-a menținut, prin rutină, în secolul trecut, în formulele antroponimice scrise.

2.4. *Supranume construite cu* **sin** *și* **zet**

În aproape 22% din formulele complexe înregistrate supranumele este precedat de substantivele de origine slavă *sin* (fiu) și *zet* (ginere); este sigur că nu avem a face cu o realitate a sistemului de denominație românesc al timpului, ci cu o modalitate tradițională de notare a numelor de persoane, menținută în cancelariile românești pînă către sfîrșitul secolului trecut. După cît se pare, înregistrarea numelor de persoană din Rucăr nu a fost făcută de unul și același recenzent ; lucrul este probat de existența unor formule echivalente, care, construite diferit, desemnează aceeași persoană. *Din Oprea* este același cu *Din zet Oprea*, *Aldea sin Stan* este același cu *Aldea Stan*, *Gheorghe sin Aldea* este același cu *Gheorghe al Aldii* etc.

După numărul unităților din care sînt constituite, supranumele cu *sin* sînt *simple* : (Nicolae) *sin Brătic*, (Nicolae) *sin Avram*, (Stan) *sin Vasie*, (Ion) *zet Zbîrcioiu*, (Oprea) *zet Cioplei* etc. și *complexe* (constituite din 2 sau 3 elemente) : (Gheorghe) *sin Barbu Bășa*, (Bucur) *sin Stoica Ghioroiu*, (Ion) *sin Stoica Bunea*, (Gheorghe) *sin Mihai Cioplei*, (Gheorghe) *sin Din Oprea*, (Chiva) *sin Nicolae Ungureanu*, (Iacov) *zet Gheorghe Zgămîiță*, (Stana) *sin Stan Cotîrleț*, (Stana) *sin Ilinca Bărănguțoaie*, (Ion) *sin Gheorghe Pantea Vorovenci* etc. După cum se poate vedea din cele cîteva exemple de mai sus, *sin* nu mai are semnificația inițială „fiu", ci aceea de descendent de rangul întîi (fiu sau fiică).

2.5. *Formarea supranumelor*

În inventarul de supranume de la 1838 se remarcă un numeros grup de derivate cu sufixele *-oiu*, *-oaia (-oaie)*, *-eanu*, *-escu*, *-easca*, *-easa*, *-a*.

a) Derivatele în *-oiu*, fem. *-oaia (-oaie)* sînt cele mai numeroase ; în cadrul acestui grup, din 29 de derivate, 20 sînt feminine, toate fiind supranume ale unor femei văduve *(Alecsoaia < Alecse, Bălănoaie < Bălan, Bărănguțoaie < Bărănguț (< Baranga + uț), Bercăroaie < Bercaru, Bășoaie < Bașa, Bomboșoaie < Bomboș, Burnoaie < Burnea, Ciocănoaie < Ciocan, Cotigoaie < Cotigă, Dragomiroaia < Dragomir, Gărgoaie < Goargă, Gîsoaie < Gîsu, Ioanițoaie < Ioniță, Măzăroaie < Mazăre, Onufroaie < Onufrie, Păvăloaie < Pavel, Sărciovoaia < Sarciov, Spîrchezoaie < Spîrchez, Unguroaia < Unguru, Uțoaie < Uță)*, și numai 9 sînt masculine *(Bîrloiu < Bîrlă, Cozmoiu < Cozma, Fintoiu < Fintea, Gligoroiu < Gligore, Hintoiu < Hintea, Jingoiu < Jinga, Moșoi < Moșu, Nistoroiu < Nistor, Zbîrcioiu < Zbîrcea.*

b) *Cele 10 derivate în -escu, -easca, -easa* au la bază, ca și cele în *-oiu*, *-oaia (-oaie)*, un nume de persoană : *Brănescu < Bran, Brogescu < Brocea,*

Dumitrescu < *Dumitru*, *Grozescu* < *Grozea*, *Stănciulescu* < *Stanciul*, *Stănculescu* < *Stancul*, *Zărnescu* < *Zîrnă*; *Zărneasca* < *Zîrnă* (dar și *Zărnescu*), *Țăpuleasa* < *Țapul*, *Brănescu* < *Bran*.

c) *Derivatele feminine în -a* (numai două) au la bază un nume masculin și desemnează numai femei văduve : *Baroasa* < *Baros*, *Moțoaca* < *Moțoc*.

d) *Derivatele în -eanu* (17) au la bază, în ultimă instanță, un nume de loc : *Bozianu* < *Bozia*, *Brașoveanu* < *Brașov*, *Brezeanu* < *Breaza*, *Bugheanu* < *Bughea*, *Comărniceanu* < *Comarnic*, *Cormăniceanu* < *Comarnic* (prin metateză), *Irișanu* < *Iriș*, *Măgureanu* < *Măgura*, *Moiceanu* < *Moieci*, *Moldoveanu* < *Moldova*, *Olteanu* < *Olt*, *Rîșnoveanu* < *Rîșnov*, *Runceanu* < *Runcu*, *Săceleanu* < *Săcele*, *Secăreanu* < *Secarea*, *Ungureanu* < *Ungaria*, *Vlășceanu* < *Vlașca*.

2.6. *Structura etimologică*

Fiecare dintre supranumele din inventarul nostru este o formulă prin care era desemnat unul dintre ascendenții persoanei (de obicei tatăl, dar și mama, bunicul etc.); această formulă putea fi constituită din numele individual, supranumele individual ori supranumele de grup al ascendentului, sau dintr-o combinație a acestor tipuri de nume. La rîndul lui, supranumele de grup al ascendentului putea conține în el numele individual, supranumele individual ori de grup al unui ascendent al primului ș.a.m.d. Inventarul supranumelor înregistrate la 1838 este, din punctul de vedere al originii, inventarul numelor individuale și al supranumelor folosite cu una, două sau mai multe generații în urmă.

a) *Numele care aparțin onomasticonului creștin* formează cea mai numeroasă grupă : *Agapie*, *Alecsie*, *Sănducu* și *Șandru* (< *Alexandru*), *Năstasie* (< *Anastasie*), *Anghel*, *Antone*, *Apostol*, *Tănase* (< *Atanasie*), *Avram*, *Călin* și *Călineci*, *Chiran*, *Codrea*, *Cozma*, *Cîrstianu*, *David*, *Ilincu* (< *Elena*), *Istrate* (< *Eustratie*), *Zechelu* (< *Ezechiel*), *Fotea*, *Ghidan* și *Ghidănucă* (prob. < *Ghedeon*), *Ganciu* (< *Gheorghe*), *Iliaș*, *Oancea*, *Ancul*, *Nica*, *Ionașcu* și *Ivan* (< *Ion*), *Idor* (< *Isidor*), *Leontaș* (< *Leontie*), *Matei*, *Mihai*, *Nicolae* și *Coleș*, *Nistor*, *Pantelimon* și *Manea*, *Paraschiv* și *Chivu*, *Pătran* (< *Petru*), *Platon*, *Simon* și *Simene*, *Spiridon*, *Tăraș* (< *Tarasie*), *Tohil* (< *Teofil*), *Vasi* (< *Vasile*), *Zahiu* (< *Zaheu*).

Remarcăm derivate în *-aș* (*Iliaș*, *Leontaș*), *-uc* (*Sănducu*, *Ghidănucă*), *-an* (*Pătran*, *Chiran*), *-eci* (*Călineci*);

b) *Nume care nu aparțin onomasticonului creștin* (laice)

— *Numele împrumutate*, cu excepția lui *Aldea* (și *Aldulea*), de origine neclară, sînt vechi împrumuturi din onomastica slavă : *Baștea*, *Bășa*, *Bercea*, *Bran*, *Dobre*, *Dobrin*, *Dragomir*, *Iarca*, *Lascu*, *Miloș*, *Mircea*, *Neagoe*, *Radomir*, *Răduță* (derivat din *Radu*), *Stan*, *Stanciu*, *Stoica*, *Vlaicu*.

— Cele mai numeroase sînt desigur *creațiile onomastice românești*, care după natura semantică a termenului de bază se grupează în mai multe grupe : **nume care arată originea etnică** (**etnonime**) — Machidon, Muscalu, Sîrbu; **nume de meserii, funcții, ocupații** — *Cojocaru*, *Dîrstaru*, *Dogaru*, *Untaru*, *Băratic* (< *Bărat*), *Diaconu*, *Popa*, *Posedaru*, *Plăiașu*; dintre acestea 5 sînt derivate cu sufixul de agent *-ar*, unul este derivat cu sufixul *-aș*, iar celelalte 3 sînt cuvinte primare. Meseriile de *cojocar*, *dogar*, *dîrstar* și funcțiile de *diacon*, *popă* și *plăiaș* erau realități ale Rucărului de la 1838, menționate în statistica analizată. Deși nu apar în izvo-

rul cercetat, termenii *untar* și *posedar* numesc tot realități specifice Rucărului; primul indică o meserie legată de creșterea vitelor, iar *posedar* (ca și *plăiaș*) este numele unei funcții legate de existența vămii. Derivat cu sufixul de agent *-ar* de la *posadă* „vamă" (sensul primar al cuvîntului), *posedar* înseamnă „apărător al vămii" [8]; **nume referitoare la starea socială sau civilă a persoanei**: *Băjan*, *Robu* (și *Robaș*), *Șerb*, *Văduva* etc.; **porecle**: *Barangă*, *Baros*, *Benga*, *Breazu* (și *Brezicu*), *Brebu*, *Bunea*, *Busuioc*, *Buză*, *Calu*, *Cașcaval*, *Cață*, *Chioru*, *Ciocuță* (< *Cioc*), *Cioplei* (< *Cioplea*), *Cîrligea*, *Cocă*, *Codîrlă* (și *Cotîrleț*), *Cotigă*, *Crețu*, *Dudă*, *Dulamă*, *Dumbravă*, *Fîciu*, *Fruntеș*, *Geantă*, *Goargă*, *Grapă*, *Grosu*, *Hanță*, *Joculeț* (< *Jocul*), *Lupu*, *Mădulărea*, *Măhuiu*, *Mîzgaciu*, *Moțoc*, *Negru*, *Ocheșilă*, *Ochi*, *Oprea*, *Pîrnă* și *Pîrnuță*, *Pîslă*, *Pomană*, *Potop*, *Pripaș*, *Pripă*, *Pufu*, *Puiu*, *Purcelea*, *Rață*, *Rebedeu*, *Roșia*, *Turbure*, *Țapu*, *Tigău*, *Urdă*, *Urdea*, *Urzică*, *Zbîrcea*, *Zgîiță* (< *Zgîie*).

O serie de derivate incluse în lista de mai sus (*Brezicu*, *Ciocuță*, *Cioplei*, *Cotîrleț*, *Joculeț*, *Pîrnuță*, *Zgîiță*) au la bază nume de persoane, derivarea avînd loc în cadrul sistemului antroponimic.

Derivatele în *-ea* (*Bunea*, *Cioplea*, *Cîrligea*, *Mădulărea*, *Oprea*, *Purcelea*, *Urdea*, *Zbîrcea*), *-îrlă* (*Codîrlă*), *-eș* (*Fruntеș*), *-aciu* (*Mîzgaciu*), *-oc* (*Moțoc*), *-ilă* (*Ocheșilă*), *-ică* sînt realizate la nivelul limbii comune, în procesul de creație a poreclelor.

Benga, *Breazu*, *Brebu*, *Calu*, *Chioru*, *Crețu*, *Fîciu*, *Grosu*, *Lupu*, *Măhuiu*, *Mîzgaciu*, *Negru*, *Pufu*, *Puiu*, *Țapu* — sînt, în genere, supranume provenite din substantive și adjective, prin aplicare directă; ar putea fi excepții *Benga*, provenit de la substantivul *benga*, folosit numai cu forma articulată, *Brebu*, *Calu*, *Lupu* și *Țapu*, la origine nume de animale, aplicate persoanelor prin comparație. Celelalte supranume provenite din porecle au formă neaccentuată și au fost aplicate persoanelor printr-un proces de metaforizare.

★

— Denominația personală, așa cum rezultă din statistica de la 1838, se realiza deci prin *formule simple* și *formule complexe*.

— Elementele constitutive ale formulelor complexe, fie ele antroponimice sau mixte, erau *numele individuale* și *supranumele* (individuale și de grup).

— Relația sintactică dintre numele individual și supranume este de tipul *determinat* + *determinant substantival*.

— Determinantul substantival este în majoritatea cazurilor (incluzînd aici și o parte a construcțiilor în *sin* și *zet*) o apoziție, care, ca formulă simplă, putea desemna și singură persoană.

— Frecvent este și tipul *determinant substantival genitival* (înregistrat uneori și sub forma unei construcții cu *sin (sau zet)* + *nominativ*).

— Din punctul de vedere al structurii etimologice, numele individuale aparțin, în mare majoritate, onomasticonului creștin, iar supranu-

[8] Într-un document dat de Șerban Cantacuzino, la 17 februarie 1680 (Arhivele statului, București, M-rea Cîmpulung, II/4), referitor la numirea lui Simion și Adam ca *schileri* (vameși) la Rucăr, se menționează că „*posădarii*" (adică *plăiașii* și *polecașii*) să asculte de schileri, iar pîrcălabul „să n-aibă treabă cu *posădarii*".

mele, în mare majoritate, sînt fie elemente ale onomasticonului creștin, fie creații românești, avînd la bază, în primul rînd, porecle, apoi nume de meserii, funcții, stări sociale, și reflectînd realități economico-sociale locale.

DENOMINAȚIA PERSONALĂ ÎN SECOLELE XVII–XVIII

Cercetarea unui mare număr de documente, edite și, mai ales, inedite, referitoare la Rucăr ne permite să facem și cîteva observații generale privind modalitățile de desemnare personală uzuale în documentele secolelor XVII și XVIII.

Cele peste 300 de persoane menționate în documentele cercetate sînt desemnate prin : **1.** *formule simple* și **2.** *formule complexe.*

1. *Formulele simple* sînt constituite în marea lor majoritate dintr-un *nume individual*, aparținînd onomasticonului creștin sau grupei de împrumuturi tradiționale (*Dumitru, Ion, Maria, Mihai* etc.; *Aldea, Dobra, Gosav, Jarca, Radul, Stan* etc.); *supranumele*, din grupa de creații românești (nume de origine, de meserii, funcții etc., porecle), pot apărea și ele în formule simple de denominație (*Sfrențea*, un derivat în *-ea* de la *sfrinție*, termen întîlnit și în statistica de la 1838, la rubrica *beteșugul* : „gîngav de sfrînție" — mențiune făcută la 2 persoane).

Formula antroponimică simplă este precedată sau urmată de un termen comun, indicînd, de obicei, funcția : *Radul pîrcălabul* — 1662 (DR), *Stanciu pîrcălabul* — 1695 (DR), *popa Stanciu* — 1695 (DR) etc.

2. *Formulele complexe* sînt constituite dintr un *nume individual* (determinat) și un *supranume* individual sau de grup (determinant).

2.1. *Determinantul substantival* este :

a) *apozițional* : (Stoica) *Getul* — 1649 (DR), (Stoica) *Dulamă* — 1679 (DR), (Stoica) *Cucuiu* — 1688 (DR), (ION) *Coleș* — 1697 (DR), (Ion) *Stoienel* — 1789 (DR), (Ion) *Babă* — 1789 (DR), (Ion) *Dogaru* — 1789 (DR), (Gheorghe) *Calu* — 1674 (DR), *Jinga Baștea* — 1677 (DR);

b) *genitival*, în formule antroponimice sau mixte : (Jinga) *al Baștii* — 1677 (DR), aceeași persoană fiind numită, în același document, și *Jinga Baștea*, (Ion) *al Aldii* — 1677 (DR), (Manea) *al Pîtii* — 1683 (DR), (Vîlcul) *al Țintii* — 1683 (DR) sau (Vîlcul) *Țintii* — 1685 (DR), (Vlad) *al lui Breb* — 1688 (DR), (Neacșa) *Radului* — 1686 (DR) etc.; (Bunget) *fiul Radului Budei* — 1664 (DR), (Șerb Baștea) *tatăl lui Jinga* — 1684 (DR), (Stanca) *femeia lui Ivanco al Gagiului* — 1662 (DR), (Coman) *fecioru Vilăii lu Foarfecă* — 1773 (DR), (Iarca) *fiul Mariii Bușteneie* — 1780 (DR), (Răduță) *fecior Ursei lui Gosav* — 1747 (DR), (Stana) *fata Stoicăi Oancea* — 1793 (CD) etc.

Determinantul substantival genitival este tipul cel mai frecvent în documentele secolului al XVII-lea, pe cită vreme determinantul substantival apozițional predomină în documentele secolului al XVIII-lea.

Formele cu termenii de origine slavă *sin, brat, zet* apar în foarte puține cazuri (Ion Orbul *sin* Iarca Ghidănescu *brat* Istrate Ghidănescu — 1788, DR, Mihai *sin* Mihai Calu — 1793, DR, Ion *sin* Lupu — 1789, DR etc.), explicația găsindu-se, credem noi, în faptul că majoritatea documen-

telor au fost scrise în sat, de către localnici, și mai rar de pisari ai vreune cancelarii.

Desemnarea grupurilor considerate ca unități (**familie, neam**) se realizează în documentele secolelor XVII—XIX prin forme de plural:

a) nume sau supranume la plural: *Ciolani* — pluralul lui *Ciolan* — 1741 (DR), *Lupi* — pluralul lui *Lupu* — 1797 (DR), *Hintoii* — pluralul lui *Hintoiu* — 1786 (DR), *Cotîrleți* — pluralul lui *Cotîrleț* — 1797 (DR) etc.

b) derivate în *-ești* de la nume sau supranume: *Popești* de la *Popa* — 1771 (DR), *Măzărești* — de la *Mazăre* — 1800 (DR), *Calulești* — de la *Calul* — 1811 (DR), *Grozești* — de la *Grozea* — 1811 (DR), *Urdeștii* — de la *Urdea* — 1811 (DR) etc.

Pentru a ilustra în modul cît mai concret modalitățile de desemnare în secolul al XVIII-lea și funcțiunile elementelor din care erau constituite formulele de denominație, vom comenta un document din 1797 (DR) prin care 4 moșneni din Rucăr, din același neam, erau întăriți în muntele *Fundurile*; pentru a se proba înrudirea celor patru persoane, și deci dreptu-rile lor, este întocmit și un arbore genealogic. Trei din cei patru moșneni sînt desemnați prin formule echivalente: *Ion sin Răuță Ancu Bunghez* = *Ion sin Răuță*; *Ion sin Ștefan Cristea Bunghez* = *Ion Cristea*; *Radomir nepotu Țintei Bunghez*; al patrulea moșnean este *Mihai Calu*. Iată arbo-rele genealogic:

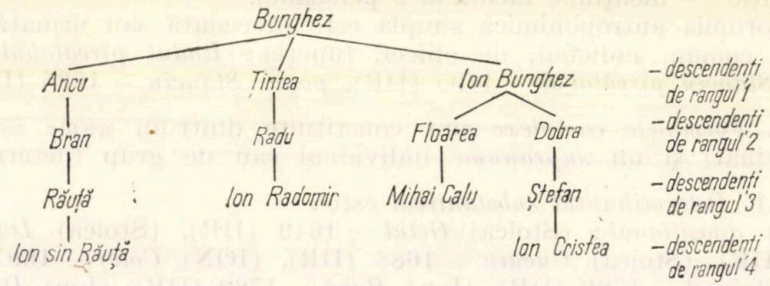

Din analiza modalităților de denominație de mai sus putem trage urmă-toarele concluzii:

a) adevăratul *nume individual*, aparținînd onomasticonului creștin, putea fi omis: **Ion** *Radomir* este numit și *Radomir nepotu Țintei Bunghez*; *Radomir* este deci un *supranume* al persoanei în cauză, moștenit de la tată *(Radu)*, care și el avea, probabil, un *nume individual* din onomasti-conul creștin;

b) *supranumele de grup* era ereditar, dar nu obligatoriu: fiii lui *(?) Bunghez* sînt numiți *Ancu*, *Țintea sau Țintea Bunghez*, *Ion Bunghez*; *Bran* și *Radu*, nepoții lui *(?) Bunghez*, sînt desemnați prin formule simple, fără supranume de grup;

c) *supranumele de grup*, constituit din mai multe elemente (în raport de subordonare de tip substantival apozițional), are topică fixă: în for-mulele *Ion sin Răuță Anca Bunghez* și *Ion sin Ștefan Cristea Bunghez*, elementele componente ale supranumelui nu pot fi permutate, întrucît ordinea lor este strict determinată de succesiunea naturală a ascenden-ților numiți. Oricare dintre numele ascendenților poate fi însă omis; de exemplu, numele bunicului lui Ion, *Bran*;

d) schematic, formulele de denominaţie comentate sînt constituite din :

Nume individual	Supranume individuale	Supranume de grup			
		Numele şi (sau) supranumele tatălui	Numele şi (sau) supranumele bunicului	Numele şi (sau) supranumele străbunicului	Numele şi (sau) supranumele străstrăbunicului
Ion	—	Răuţă	—	Ancu	Bunghez
Ion	—	Răuţă	—	—	—
Ion	—	Ştefan	Cristea	—	Bunghez
Ion	—	—	Cristea	—	—
Ion	Radomir	—	—	—	—
—	Radomir	—	Ţintea	Bunghez	—

Formulele de tipul *Ion Cristea* nu conţin nici un indice care să precizeze care dintre ascendenţii lui *Ion* purta numele *Cristea* (tatăl, bunicul, străbunicul etc.?).

Supranumele complexe de tipul *Răuţă Ancu Bunghez, Ştefan Cristea Bunghez* etc. nu conţin nici un indice care să arate de ce rang sînt ascendenţii numiţi; singurul lucru sigur este ordinea crescătoare a rangurilor acestora : 1 + 3 + 4, 1 + 2 + 4 etc.

EVOLUŢIA SISTEMULUI DE DENOMINAŢIE PERSONALĂ

Cercetarea amănunţită a sistemului de denominaţie de la 1838, precum şi observaţiile făcute pe baza denominaţiei din documentele secolelor XVII—XVIII ne permit o serie de concluzii asupra denominaţiei personale, în general, şi asupra denominaţiei din Rucăr, în special.

— Din epoca celor mai vechi documente cercetate de noi (secolul al XVII-lea), denominaţia personală se realizează prin două tipuri de formule : *formule simple* şi *formule complexe.*

— Fiecare persoană poate fi desemnată, în general, printr-o serie de formule echivalente ca funcţiune, dar diferite structural.

— Din punctul de vedere al funcţiunii lor antroponimice, elementele constitutive ale formulelor complexe se împart în două mari clase : a) elemente cu denotare unică *(numele şi supranumele individuale)* ; b) elemente cu denotare multiplă *(numele şi supranumele de grup).*

— Din punctul de vedere al structurii lor, aceleaşi elemente se înpart în 4 clase : 1. *nume individuale (prenume)*, care pot fi *simple* sau *compuse* ; 2. *supranume individuale*, care nu pot fi decît *simple* ; 3. *nume de grup (de familie)* care pot fi *simple* sau *compuse* ; 4. *supranume de grup*, care pot fi *simple* sau *complexe.*

Denominația actuală se caracterizează deci prin opoziția dintre *o singură formulă oficială — una sau mai multe formule neoficiale*, ultimele fiind mult mai frecvente decît primele.

Denominația secolelor XVII—XIX se realizează prin formule neoficiale ; în documente, desemnarea personală se putea face prin oricare dintre formulele echivalente care desemnau persoana numită. Numeroasele cazuri în care una și aceeași persoană este desemnată, în același document sau în documente diferite, prin formule de denominație diferite susțin în mod elocvent afirmația de mai sus.

— Relațiile sintactice care se stabilesc între elementele unei formule, indiferent de caracterul oficial sau neoficial al acesteia, sînt relații dintre determinat și determinantul său. Cele mai frecvente tipuri de determinant sînt :

a) *atribut substantival apozițional*,

b) *atribut substantival genitival*.

Urmărind distribuția și frecvența celor două tipuri de-a lungul timpului, putem trage concluzia că tipul b) este mai vechi decît tipul a) ; atributul substantival genitival începe însă să piardă teren, în formulele neoficiale ale secolelor XVIII și mai ales XIX, în favoarea atributului substantival apozițional. Ca și în toponimie sau în limba comună, considerăm că este vorba de aceeași tendință de reducere a flexiunii nominale [9] și de reromanizare a limbii române.

Instituirea unui sistem de denominație oficială și generalizarea lui la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru (pentru Oltenia, Muntenia și cea mai mare parte a Moldovei) a accentuat și mai mult acest proces, întrucît formulele oficiale nu sînt creații artificiale, cum s-ar putea crede, ci continuă formulele neoficiale anterioare cu determinantul atribut substantival apozițional. Fixarea numelui de familie oficial a dus pe de altă parte și la restructurarea formulelor neoficiale, care, cel puțin în zona cercetată de noi, sînt construite numai cu supranume de grup — atribut substantival genitival. Spre deosebire de numele de familie, care raportează individul la totalitatea ascendenților săi pe linie paternă, cunoscuți și necunoscuți, fără a-i putea distinge între ei, supranumele de grup genitival raportează individul numai la ascendenții săi cunoscuți de colectivitate, fiind deci mult mai precis și mai distinctiv.

---

[9] Cf. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968 și *Nume de locuri*, București, 1972.

CÎND S-A ÎNCHEIAT TIPĂRIREA *PALIEI DE LA ORĂȘTIE*?

DE

EMANUELA STIFTER-BUZĂ

Lucrările care s-au ocupat pe larg cu studierea unuia dintre cele mai importante texte vechi românești, *Palia de la Orăștie*, discutînd despre perioada în care s-a realizat lucrarea, s-au oprit, în general, numai asupra anului 1582, fără a mai aminti luna în care s-a încheiat tipărirea.

În prefața tipăriturii, data la care aceasta a fost realizată este menționată în două locuri : pe verso-ul primei și ultimei file (1^{v}, 6^{v}).

Pe prima filă se dau indicații precise cu privire la intervalul de tipărire a cărții : *Și se-au început aceste cărți luna noiembr*[*ie*] [1] *14 și se-au săvîrșit în luna lu* **iunie** *14* [*dzile*]. *Vŭ lĕto 7090 ; roždestva X*(*s*)*vo*, [*1582*] (f. 1^{v}/13—15).

Pe ultima filă a prefeței (6^{v}) apare imprimată altă lună, în care se spune că s-a încheiat executarea lucrării : *Scrisu-se-au ceaste cărți sfinte : anii 7090. Po roždestva X*(*s*)*vo 1582. Me*(*se*)*ca* **iule** *14, în cetate, în Orăștie* (f. 6^{v}/25—27).

Cea de-a doua dată, *14 iulie 1582*, este amintită ca termen al încheierii lucrării de către unii istorici literari.

Menționăm în acest sens pe Nicolae Iorga [2], Al. Piru [3] și George Ivașcu [4], care s-au orientat după data de la sfîrșitul prefeței, fără a o mai confrunta cu informațiile de pe prima filă.

Diferența semnalată mai sus nu a fost remarcată nici de către cercetătorii care au editat *Palia de la Orăștie* [5], nici de către cei care au publicat, în diverse lucrări, prefața sau fragmente de prefață [6].

Data exactă la care s-a încheiat tipărirea *Paliei* nu poate fi, astfel, determinată cu precizie, deoarece nu putem stabili unde s-a strecurat eroarea tipografică : pe prima sau pe ultima filă a prefeței. În acest caz, rămîne o certitudine doar anul 1582, urmînd ca luna încheierii lucrării să fie stabilită ulterior, pe baza unor noi informații.

Iunie 1976

[1] Lacunele datorate deteriorării hîrtiei au fost marcate prin [ ].

[2] În *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 95 și în *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. I, București, 1925, p. 203, se indică : „apărută în iulie 1582" ; în *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, București, 1928, p. 188, indică : „isprăvind în iunie 1582".

[3] În *Literatura română veche*, ed. a II-a, [București], 1962, p. 67 : „Tiparul... a fost isprăvit la 14 iulie 1582".

[4] În *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1969, p. 108 : „tipărirea fiind isprăvită la 14 iulie 1582".

[5] Mario Roques, *Palia d'Orăștie*, I, *Préface et livre de la Genèse*, Paris, 1925 ; Viorica Pamfil, *Palia de la Orăștie*, București, 1968.

[6] Al. Lambrior, *Carte de citire*, Iași, 1882, p. 32 ; M. Gaster, *Crestomație română*, I, Leipzig—București, 1891, p. 33 ; I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București, I, 1903, p. 93—98 ; A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, I, *1508—1647*, București, 1938, p. 62.

UN NEOLOGISM DE ORIGINE LATINĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

DE

FLORENTINA ZGRAON

Manuscrisul nr. 6024, păstrat la secţia de manuscrise şi carte veche românească a Bibliotecii Academiei, care datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea (c. 1610—1640) şi conservă (în copie, probabil directă) prima traducere în limba română a *Leastviţei*, datorată mitropolitului Varlaam al Moldovei [1], conţine mai multe glose notate marginal.

După culoarea cernelii (aceeaşi, neagră), grafie (slove rotunjite, scrise cu peniţă subţire) şi semnul comun (:) prin care se face relaţia între glosă şi cuvîntul la care ea se referă, deducem că glosele de pe f. 8^{r} *(proaste :* — **: simple)**, 9^{r} (*stepena* :, *stepene :* — **:gradul**, **: graduri)**, 13^{v} *(liubovul :* — **: amorul)**, 163^{v} *(bodzilor :* — **:dzeilor** ; *pacoste :* — **:dauna**, scris дáѹнѧ) sînt scrise de aceeaşi mînă, diferită de cea a copistului acestui manuscris, ceea ce dovedeşte că sînt ulterioare execuţiei manuscrisului în care apar. Autorul lor este un moldovean (vezi africata *dz* în *dzeilor*) [2].

Glosa de pe f. 12^{v} (*răntune* — **răsipească**) aparţine unui alt cititor, cu scris diferit şi de acela al copistului manuscrisului, şi de acela al autorului gloselor discutate mai sus : cerneală neagră-fumurie, caractere îngroşate, scrise apropiat, înalte, imitînd tiparul ; semnul glosei (⌣ ⌣ ⌣), executat cu aceeaşi cerneală, imită pe cel folosit în situaţii similare de către copistul manuscrisului (vezi mai jos).

Glosele de pe f. 177^{v} *(zdrobeaşte* — **clăteaşte)**, 250^{v} *(de-a iscodirea* — **de hičmăşie)**, 272^{r} *(dare de curăţire* — **purgaţie)**, 283^{r} *(să nu le gicem* — **să le spunem)** pot fi puse pe seama copistului manuscrisului : sînt scrise cu aceeaşi cerneală cafenie cu care este executat întreg manuscrisul ; caracterele sînt similare ; semnul care indică legătura dintre glosă şi cuvîntul din text la care ea se referă (ı, repetat, în funcţie de lungimea cuvîntului, de 3—6 ori) este acelaşi în toate cele patru cazuri ; el este notat cu aceeaşi cerneală cafenie în cazul glosei de pe f. 177^{v} şi cu cerneală roşie în cazul celorlalte trei ; tot cu cerneală roşie marchează copistul omisiunile întîmplătoare sau completările ocazionate de colaţionarea cu textul slavon paralel [3].

---

[1] Vezi lucrarea noastră *Consideraţii filologice asupra primei traduceri manuscrise a* **Scării** *lui Ioan Sinaitul*, în LR, XXV, nr. 3, p. 275—289.

[2] La acest argument se adaugă şi faptul că manuscrisul a circulat numai în Moldova ; vezi *op. cit.*, p. 277—278.

[3] Vezi *op. cit.*, p. 278—279, 281—283.

Dintre glosele datorate scribului care a executat manuscrisul, ne-a atras în mod special atenţia glosa *dare de curăţire* — **purgaţie**. Ea apare în următorul context (cf. şi textul slav alăturat) [4] :

Agonisea/	прнтѣжи ѝ тѣ̀ ѡ чюдѐснѥ/
şte şi tu, o, minunate/	
părinte, leacuri, dare de/	помазáнїа дáнїа/
curăţire [marginal: **purgaţie**], *brici, presăra/*	бри́твы нáсы/
re de ierbi...	плнїа...

(ms. nr. 6024, f. 272[r]/37—272[v]/1)

Cuvîntul *purgaţie*, care apare ca glosă la f. 272[r], este întîlnit şi în text, pe verso-ul aceleiaşi file :

Purgaţie *iaste tă/*	нлпоєнїѥ ѐ йсцѣлѐнїѥ стрá/
măduire pohtelor celor din/	
lontru şi deşertare îm/	стемь вънѣ́трънимь ѝ и̃/
puţiciunei şi scîrnăviei/	
ce nu să veade.	злїáнїѥ сквръны невидимыѧ/

(ms. nr. 6024, f. 272[v]/22—26)

Întrucît în locul în care apare cuvîntul *purgaţie* hîrtia este uşor răzuită, credem că iniţial a fost scris (sau numai început) un alt cuvînt. Cuvîntul scris mai întîi reproducea, în acest caz, pe cel corespunzător din manuscrisul pe care scribul îl avea de copiat, probabil chiar autograful lui Varlaam[5]. Observînd că acel cuvînt este identic sau apropiat ca sens cu *dare de curăţire*, sintagmă glosată de el prin *purgaţie*, copistul introduce acest cuvînt în text, la locul respectiv. Conform acestei interpretări, devine evident că întrebuinţarea cuvîntului *purgaţie* în prima jumătate a secolului al XVII-lea poate fi pusă cu siguranţă în seama copistului manuscrisului nr. 6024, un călugăr cult de la mănăstirea Secu [6].

Ne-am oprit în mod special asupra cuvîntului *purgaţie* întîlnit în acest manuscris din prima jumătate a secolului al XVII-lea, întrucît atestările lui în DLR ms., *s.v.*, provin numai din secolele al XIX-lea şi al XX-lea : Samuil Vulcan, *Tractat despre vindecarea morburilor poporului de la ţară* [manuscris autograf de la începutul secolului al XIX-lea, păstrat la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul Oradea, sub cota 283], p. 547 ; Iosif Paşca, *Meşteşugul lungimei de viaţă prin doftoreasca grije a trupului şi a sufletului* [traducere manuscrisă din limba latină, făcută de..., în 1815, păstrată actualmente la Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, fondul Oradea, sub cota 79 a], p. 172 ; *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemţesc, care de mai mulţi autori, în cursul a trideci şi mai multor ani s-au lucrat*, seu : *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum*

[4] Textele vor fi reproduse pe două coloane şi respectînd dispunerea rîndurilor, întocmai ca în manuscris. Textul slavon paralel nu reprezintă originalul traducerii în limba română (vezi *op. cit.*, p. 281—283), dar el putea clarifica sensul cuvîntului pentru copist, determinîndu-l, în acelaşi timp, să-l gloseze.

[5] Vezi *op. cit.*, p. 279—280.

[6] Vezi *op. cit.*, p. 280.

elaboratum est, Budae, 1825 ; D. I. Sebeni, *Sculamentul bărbaţilor şi femeilor, cu doctoriile sale apărătoare şi lecuitoare*, Bucureşti, 1837, p. 21 ; dr. P. Vasici-Ungureanu, *Neputinţa şi a ei totală vindecare cu mijloace simple cercate prin esperinţă şi aprobate de mulţi pătimaşi*, Braşov, 1846, p. 7 etc.

Am considerat util să semnalăm cunoaşterea acestui cuvînt cu etimologie latină (< lat. *purgatio, -onis*) cu două secole înainte, în nordul Moldovei, de către un călugăr cărturar.

Adăugăm că *purgaţie* apare, de altfel, în contexte identice, în alte patru manuscrise ale *Scării raiului*, datînd din secolul al XVII-lea şi din prima jumătate a celui următor :

1) ms. rom. nr. 2511 (f. 363^{r}/7—9 şi 363^{v}/5—8), anterior anului 1693, cum rezultă din însemnarea de pe f. 22^{r}—29^{r} ;

2) ms. rom. nr. 2512 (f. 374^{r}/1—3 şi 374^{r}/16— 18), executat în 1694 (vezi însemnarea copistului, pe f. 398^{v}) ;

3) ms. rom. nr. 494 (f. 144^{r}/18—19), ante 1699 (vezi însemnarea posesorului de la această dată, f. 7^{v}) ;

4) ms. rom. nr. 2650 (f. 325^{v}/6—7 şi 362^{r}/1—2), ante 1754 (vezi însemnarea de pe f. 345^{r}, lipită de coperta a doua).

O. Densusianu notează „cîteva forme considerate de obicei ca neologisme proprii limbii române moderne" în textele din secolul al XVI-lea, care au pătruns însă prin intermediul altor limbi [7]. Neologisme de origine latină şi romanică pătrund în limba română literară, sporadic, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea (prin Dosoftei şi Miron Costin, prin autorii cronicilor muntene, prin Dimitrie Cantemir şi Chesarie de Rîmnic) pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, cînd problema neologismelor de origine latină este pusă foarte acut de către reprezentanţii Şcolii ardelene [8].

Toate acestea ne îndreptăţesc să considerăm cuvîntul *purgaţie* drept unul din cele mai vechi neologisme de origine latină pătrunse în limba română literară.

[7] *Histoire de la langue roumaine*, Paris, tome II, 1938, p. 553—554.

[8] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 149, 204—205, 266—267, 333, 338—339, 380, 386—387, 398—405 (passim), 442, 460—461, 464, 465—468.

A IV-A CONSFĂTUIRE NAȚIONALĂ DE ONOMASTICĂ

Între 21—22 noiembrie 1975 și-a desfășurat lucrările la Cluj-Napoca cea de-a IV-a Consfătuire națională de onomastică organizată de Institutul de lingvistică și istorie literară de pe lîngă Universitatea „Babeș-Bolyai".

Au participat specialiști în domeniul onomasticii, cercetători științifici și cadre didactice din învățămîntul superior, gimnazial și liceal, studenți.

La ședința festivă de deschidere au luat parte acad. prof. Șt. Pascu, rectorul Universității clujene, prof. dr. doc. Vl. Hanga, prorectorul aceleiași universități, prof. dr. D. Pop, decanul Facultății de filologie.

În cuvîntul de salut adresat participanților, acad. Șt. Pascu a arătat că această acțiune științifică cu caracter național, prima de la revenirea Institutului în sînul „almei mater", de unde a plecat și unde s-a format, se înscrie pe linia unei tradiții valoroase a școlii lingvistice clujene și a felicitat călduros pe organizatorii ei [1].

Arătînd apoi că între onomastică și istorie sau alte științe există legături indestructibile, el a îndemnat la o colaborare și mai strînsă a lingviștilor cu specialiștii din alte domenii și mai ales a lingviștilor cu istoricii. În cazul clujenilor, acest lucru este cu atît mai necesar, cu cît perioada de care se ocupă în prezent și unii și alții, în cercetarea istoriei limbii și a poporului român, coincide.

Trebuie de asemenea — a subliniat vorbitorul — ca în cercetările de onomastică să nu fie neglijată nici așa-zisa „onomastică minoră", pentru că în ea se ascund nebănuite fapte de istorie și viață socială, fragmente din creația materială și spirituală a poporului nostru.

Lucrările consfătuirii au fost deschise de prof. dr. doc. I. Pătruț, care a vorbit despre *Cercetările de lingvistică din țara noastră în lumina documentelor de partid*.

În continuare au fost prezentate comunicările propriu-zise, pe care vom încerca să le grupăm după scopul pe care și l-au propus și după problemele pe care le-au ridicat.

1. *Teorie și metodă în onomastică*

Mult discutată a fost problema conținutului numelor proprii, mai precis, a felului cum cele trei trepte de analiză folosite în semantica actuală (sens denotativ, sens conotativ și sens referențial) pot fi aplicate în onomastică.

Unii au considerat că onomastica le poate prelua numai pe ultimele două și, în consecință, numele proprii nu pot avea decît sens conotativ și sens referențial (V. Vascenco, București, *Sens referențial, sens denotativ și sens conotativ. Cu privire specială la onomastică*). Alții, dimpotrivă, admit că numele proprii au și sens denotativ, poate chiar mai accentuat decît cele comune, sens care, la nivelul expresiei fonice, este „suplimentat" cu intense valori conotative (N. Goga, Cluj-Napoca, *Valori conotative ale antroponimelor la nivelul expresiei fonice*).

Legat direct de această problemă, s-a discutat și rolul contextului propriu-zis și al contextului situațional în evidențierea sensului numelor proprii.

În delimitarea unor categorii onomastice (poreclă și supranume), pornindu-se de la criteriile saussuriene, clasice, completate cu contribuții și nuanțări noi, introduse în semiotică de Morris, Fodor, Katz, Sørensen, Eco și în logică de G. C. Moisil, A. Dimitriu, Lukasiewicz, se întrezăresc rezultate optimiste (Emese Kis, Cluj-Napoca, *Fundamente semiotice în delimitarea termenilor poreclă-supranume*).

Totuși, problema arbitrarului și nonarbitrarului se pune diferit la apelativele propriu-zise și la apelativele devenite nume proprii. La apelativul propriu-zis se poate vorbi de arbitrar între complex sonor și sens (denotatum), fără raportare directă la referent (obiectul concret), în timp ce la apelativul devenit nume propriu (poreclă sau supranume) raportul complex sonor — denotatum este arbitrar, dar intervine motivarea între *denotatum* și *referent* (N. Mocanu, la discuții).

---

[1] Precedentele au avut loc, după cum se știe, în anii 1966, 1969, 1972, iar cea de-a V-a este deja anunțată pentru 1978.

Metodele semanticii moderne aplicate la onomastică (C. Săteanu, Cluj-Napoca, *Cîmpuri semantice în sistemul denominativ al formelor de relief*) aduc un spor de precizie în cercetarea unui material toponimic.

O comunicare care a ridicat o foarte importantă problemă de ordin metodologic, aceea a interpretării unui material onomastic de pe poziții socio-lingvistice, punct de vedere mai puțin adus în discuție pînă acum, a fost aceea a Maricăi Pietreanu, București, *O cercetare „socio-onomastică" aplicată la material românesc*, în care autoarea, pornind de la cercetarea paralelă a faptelor de limbă și a celor din societate, ajunge la concluii foarte interesante privind influența factorilor istorico-economici asupra sistemului antroponimic binar.

Tot aici pot fi incluse comunicările: *Note de toponimie* (M. Oros) și *Aspecte ale cercetării istorice a toponimiei* (M. Homorodean, Cluj-Napoca), în care autorii, avînd la bază un bogat material documentar, aduc în discuție probleme teoretice, cum ar fi: relația toponim-apelativ, principii de clasificare (în prima) și cercetarea toponimiei din perspectivă istorică (în cea de-a doua). Studierea numelor topice, atît din punct de vedere etimologic, cît și din cel al semnificației lor, are ca rezultat o cunoaștere mai aprofundată a faptelor de ordin istoric (coexistența și suprapunerea unor populații diferite ca limbaj, apariția și răspîndirea unor elemente de cultură materială și spirituală etc.).

Comunicarea *Despre constituirea terminologiei de onomastică în lingvistica română* (G. Vasiliu, Cluj-Napoca) discută cele două tendințe manifestate în studiile noastre de specialitate, folosirea unei terminologii clasice, tradiționale și, respectiv, tendința încărcării acestei terminologii cu termeni noi, traduși sau „făcuți", nu totdeauna justificați.

Probleme teoretice privind obiectul și metodele onomasticii, ramurile ei și raporturile cu alte științe (geografia, istoria, științele naturale, zoologia și botanica, sociologia, psihologia, arheologia etc.) au fost discutate pe larg în comunicarea *Despre sfera onomasticii și raporturile ei cu alte științe* (I. Roșianu, Cluj-Napoca), autorul întărind ideea că onomastica nu este o știință autonomă, independentă, ci o ramură a lingvisticii, nu numai pentru că obiectul ei de studiu este un material lingvistic, ci și pentru că folosește metodele și procedeele lingvisticii.

Două comunicări, *Prolegomene la o încercare de bibliografie românească* (L. Ghergariu, Cluj-Napoca) și *Contribuția lui Șt. Pașca la dezvoltarea studiilor de onomastică din țara noastră* (Ileana Neiescu și Aurelia Stan, Cluj-Napoca), au adus în discuție probleme de ordin bibliografic. Dacă în prima s-a făcut o succintă trecere în revistă a contribuțiilor onomastice românești, pe epoci istorice, un fel de periodizare a preocupărilor onomastice la noi, în cea de-a doua s-au relevat meritele în acest domeniu ale unuia din întemeietorii onomasticii științifice românești.

Este timpul să trecem la întocmirea unor lucrări bibliografice cuprinzătoare, a unor lexicoane onomastice, dicționare de terminologie etc.

2. *Contribuții etimologice originale* privind unele toponime necunoscute pînă acum sau nesatisfăcător explicate: *Toponimul Sălciua* (R. Todoran, Cluj-Napoca), *Contribuții toponimico-etimologice* (D. Loșonți, Cluj-Napoca).

3. *Prezentarea organizată a unui material onomastic interpretat*: *Structura toponimelor din zona Munților Cernei* (Rodica Suflețel, Timișoara), *Nume de familie din comuna Eftimie Murgu, județul Caraș-Severin* (Viorica Goicu, Timișoara), *Relicte lexicale în toponimia județului Caraș-Severin* (V. Ioniță, Reșița), *Toponimie gîlorteană* (V. Șega, Tg. Cărbunești), *Elemente de toponimie montană* (I. T. Stan, Cluj-Napoca). În aceasta din urmă, autorul reliefează cîteva particularități ale toponimiei montane în corelație cu terenul, flora și fauna specifică zonei.

4. *Onomastică livrescă*: *Evoluția prenumelor de origine latină livrescă în zona Gherlei* (Al. Cristureanu, Cluj-Napoca). Comunicarea, bine documentată și frumos prezentată, este o pledoarie pentru teza răspîndirii numelor datorită conotației lor eufonice.

5. *Onomastică populară*: *Antroponime în poezia noastră populară* (V. M. Ungureanu, Cluj-Napoca). Comunicarea reprezintă doar o mică parte din proiectatul *Onomasticon etnopoetic românesc* la care lucrează în prezent autorul.

6. Unele comunicări, dealtfel preocupări mai vechi ale autorilor, au prezentat interesante cazuri de *interferențe onomastice*: *Relații onomastice slavo-române* (I. Pătruț, Cluj-Napoca), *Probleme de interferențe româno-ucrainene în toponimie* (E. Janitsek, Cluj-Napoca), *Microtoponimie românească în sudul Dunării* (V. Chelaru, Craiova).

Notă aparte în această grupă face comunicarea *Încadrarea onomastică a supranumelor și poreclelor în sistemul morfologic al antroponimelor* (B. Gergely Piroska, Cluj-Napoca), care discută, de fapt, împrumuturile onomastice, cu toate implicațiile lor gramaticale, autoarea ajungînd printre altele la concluzia că și sufixele se împrumută.

7. *Onomastica străină* a constituit obiectul comunicării *Onomastica literaturii ruse* (Alla Vinţeler şi O. Vinţeler, Cluj-Napoca), în care autorii subliniază specificul naţional al onomasticii din literatura rusă, legătura numelor cu apelativele, precum şi problema formaţiilor onomastice literare ,,artificiale".

Evident, grupele mai sus constituite nu trebuie considerate decît ca o modalitate de a prezenta cît de cît organizat materialele discutate, între ele existînd, de fapt, multiple întrepătrunderi.

Afluenţa de participanţi şi numărul mare de comunicări prezentate (25 în două zile) [2], dar mai ales multitudinea de probleme ridicate (de ordin practic, teoretic şi metodologic, de terminologie şi bibliografie) nu dovedesc altceva decît gradul de maturitate atins de această disciplină ştiinţifică şi atestă, o dată în plus, amploarea preocupărilor onomastice în ţara noastră.

Comunicările consfătuirii au fost adunate în volumul *Studii de onomastică*, îngrijit de I. Pătruţ, g' Vasiliu şi I. Roşianu şi apărut Cluj-Napoca în 1976, sub egida Universităţii ,,Babeş-Bolyai".

Ion Roşianu

[2] Comunicările: *Sufixul în toponimie* (Viorica Florea, Bucureşti) şi *Numele proprii din perspectivă prozodică* (I. Funeriu, Timişoara), în care autorii discută unele aspecte ale derivării în toponimie şi, respectiv, integrarea numelor proprii în structurile prozodice ale poeziei româneşti din secolul al XIX-lea, nu au fost prezentate.

LUIZA SECHE, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974, 602 p.

După *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, al cărui material stă la baza recentului volum semnat de Luiza Seche, coautoare a *Dicționarului*, cercetătoare cu experiență în lexicografie și în domeniul istoriei limbii noastre literare, avem acum o sinteză documentată, cu statistici asupra specificului limbii eminesciene sub raportul structurii lexicului ei.

După cum se știe, statistici asupra vocabularului eminescian s-au mai făcut; cea mai cunoscută este aceea a prof. D. Macrea, urmărind cunoașterea procentajului elementelor de origini diferite din structura acestui limbaj specific. Mult mai veche și mai puțin cunoscută este analiza statistică și stilistică a cuvintelor folosite de poet făcută, după ediția Maiorescu, de Aurel C. Domșa (semnalată de Grațian Jucan, autorul unei ample *Bibliografii Eminescu*, publicată parțial în „Limbă și literatură"). Domșa arăta, acum mai bine de 85 de ani, că, după cuvîntul *lume*, cel mai întrebuințat termen e *lună*; articolul său din „Tribuna", VII, 1890, nr. 98, p. 389, se intitula: *Luna la Eminescu*. Mai aproape de noi, o statistică a pronumelor la Eminescu ne-a dat Eugen Cîmpeanu (1961). Tudor Vianu, care cu mulți ani înainte s-a arătat interesat de metoda statistică folosită în stilistică în scopul conturării specificului lexical al scriitorilor, a avertizat din timp asupra avantajelor și limitelor metodei (în „Limba română", nr. 3/1959).

Autoarea a reflectat asupra imensului material sistematizat în *Dicționarul Eminescu*, fără de care lucrarea ei s-ar fi realizat, desigur, mult mai anevoios, și ne-a dat acum un studiu introductiv judicios, indispensabil pentru cunoașterea specificului eminescian în elaborarea acelui unic stil artistic, de o expresivitate uimitoare. Studiul este urmat de 18 tabele statistice întocmite cu răbdare, cu precizări și relații foarte instructive, comparate cu alte statistici relevante în privința frecvenței cuvintelor (*Dicționarul de frecvențe al limbii române* întocmit de A. Juilland, statisticile asupra lexicului artistic ale lui V. Șuteu, asupra limbajului publicistic ale lui Gh. Bolocan și alte numeroase studii publicate în deceniile din urmă, de cînd metoda statistică a fost introdusă și folosită constant în cercetările lingvistice și stilistice).

Întrucît *Dicționarul Eminescu* a inclus în sursele lui nu numai poeziile din ediția Perpessicius, ci și 10 postume de veche și intensă circulație (considerate deci ca elemente definitorii ale textelor definitivate de poet), precum și proza literară tipărită de Eminescu (4 bucăți), numărul cuvintelor folosite de el apare mai mare decît acela stabilit de prof. D. Macrea (numai pe baza antumelor din ediția citată): 5016 față de 3607. E interesant de văzut că frecvența absolută, deci totalul atestărilor, este de 34 462 cuvinte text în poezii și aproape la fel: 33 273 în cele patru bucăți în proză; deci un mare număr de cuvinte în spațiul prozei, aproximativ egal cu lexicul tuturor poeziilor. Statistica de față confirmă rezultatele altor cercetări similare în privința primelor ranguri ale cuvintelor, adică privitor la frecvențele cele mai mari: „În lexicul folosit de Eminescu, pînă la rangul 20, nu apare nici un cuvînt plin, iar la acest rang se află cuvîntul *vrea* — deci un semiauxiliar; primul cuvînt plin propriu-zis apare la rangul 26; este vorba de verbul *vedea*; iar întîiul substantiv, *ochi*, ocupă rangul 27" (p. 22).

Care sînt cuvintele cele mai frecvente în limbajul eminescian? Spre deosebire de alte statistici mai vechi, cea realizată cu multă rigoare și cu toată documentarea necesară de Luiza Seche ne indică următoarele cuvinte: *ochi*, *lume*, *zice*, *viață*, *umbră*, *față*, *dulce*, *lună*, *noapte*, *alb*, *negru*, *suflet*, *vis*, *inimă*, *cer*, *cap*, *iubi*, *stea*, *floare*, *sta* etc. Evident, substanța romantică a creației și viziunea adeseori sumbră a realității, potrivit temperamentului artistic bine pus în lumină în recenta biografie a lui George Munteanu (*Hyperion*, I, 1974), au determinat selecția cuvintelor cu care poetul a lucrat mai mult, pentru a da glas lirismului său atît de profund. Am remarca, pe lîngă cele spuse de autoare, că vecinătatea lui *alb* și *negru* ilustrează semnificativ fondul antitetic esențial al concepției și expresivității poetului, care își notase pentru sine în manuscrisele rămase: „Antitezele sunt viața" (ms. 2258, f. 222).

Constatăm apoi că, deși adversar al neologismelor — ecourile articolului lui Maiorescu erau vii încă în memoria Junimii —, Eminescu a folosit acest sector nou al lexicului în proporție de 41,35% față de 58,65% cuvinte vechi, deci un procent foarte mare de neologisme. Situația se va repeta la Arghezi, care spunea odată, într-un interviu, că neologismele sînt „calamități" pentru poet, dar în

publicistica lui neologismul este inevitabil la fiecare pas și adesea frapant preferat sinonimului vechi românesc. Am fi așteptat aici o listă a celor mai frecvente neologisme folosite de poet, pentru că în lista celor mai frecvente cuvinte la Eminescu întîlnim doar: *amor, boltă, demon* (p. 26).

O notă aparte a acestui limbaj poetic e subliniată statistic de marea frecvență a adjectivului, cu funcție de epitet, situat imediat după substantiv (capitol ilustrat și el prin predominarea femininelor, de trei ori mai multe decît masculinele și de două ori mai numeroase decît neutrele): dacă *substantivul* are frecvența 51,10%, *adjectivul* are 22,15% față de *verb*—așezat totdeauna imediat după substantiv în toate statisticile —, care are 19,46%, *adverbul*: 3,93%, iar celelalte situîndu-se sub 1%. În legătură cu epitetul eminescian, studiat încă în 1955 de Tudor Vianu, P. Zugun ne-a dovedit (într-un studiu din 1969) că problema reducerii podoabelor stilistice, a încărcăturii cu epitete, deci frecvența acestui ornament, trebuie reconsiderată tocmai în lumina statisticii; autoarea nu citează nicăieri această cercetare mai nouă (*Epitetul eminescian în lumina statisticii*, în „Limbă și literatură", nr. 22/1969, p. 129—150), utilă mai ales pentru că indică pentru fiecare poezie din cele 90 de antume numărul de substantive determinate de epitete, numărul lanțurilor de epitete, procentul substantivelor determinate de epitete etc., adică face o statistică exactă și instructivă. Concluziile la care ajunge studiul sînt deosebit de interesante: „Observația asupra simplificării progresive a stilului poetic eminescian corespunde realității numai într-u cît surprinde o tendință foarte generală. Existentă realmente, «scuturarea podoabelor» în opera poetică eminesciană antumă este o tendință foarte generală: scăderea numărului epitetelor nu este constantă, ea cunoscînd, adeseori, salturi, coborîri și reveniri bruște de nivel" (p. 147). Se demonstrează astfel că, în poeme de maturitate ca *Scrisoarea IV*, *Pe lîngă plopii fără soț...*, *Odă* (*în metru antic*), *Din valurile vremii*, *La steaua*, procentele determinării prin epitete „sînt foarte mari, de peste 30%". Sonetul *Veneția* are același procentaj ca poeziile junetii romantice și retorice (*Din străinătate*, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, *Epigonii* și *Mortua est!*). Alte poezii tîrzii: *Odă*, *La steaua*, tipărite în 1883, elaborări cenzurate de exigențele densității metaforice, simbolice, au un mai mare procentaj de determinări prin epitet ca unele poezii tipărite între 1866 și 1873: *La Bucovina*, *Noaptea*, *Împărat și proletar*, *Floare albastră* etc. Deci, opiniile anterioare acestui studiu, bazate mai mult pe sondaje incomplete și pe impresii, formulate mai înainte și de Ibrăileanu, trebuie revizuite în spiritul datelor statistice riguroase, cum sînt și cele oferite de lucrarea de față (care însă, în acest punct, e debitoare concluziilor stilistice mai vechi; statisticile lui P. Zugun nu figurează — o scăpare desigur — în bibliografia lucrării).

În sfîrșit, tabelele numeroase (18) oferă o vastă panoramă asupra selecției și frecvenței cuvintelor din structura operei poetice eminesciene. Spre deosebire de alte statistici, sînt indicate aici și caracteristici esențiale ale specificului lexical: frecvența pe sensuri (se putea spune mai exact, căci spațiul o permite în tablou: „pe *valori gramaticale și pe sensuri*", deoarece la cuvintele cu rangurile cele mai mici, deci la cele mai frecvente, avem *numai valori gramaticale*, mai puțin sensuri aparte, diferențiate). Frecvența pe sensuri e de o mare utilitate și a implicat, desigur, o muncă imensă pentru autoare. Ultima coloană a primului tabel indică etimologia termenilor; observăm că primele 46 de cuvinte, cele mai frecvente, sînt, cu excepția unică a lui *dar*, toate de origine latină (la *dar* se indică: *e.n.* — prescurtare nemenționată în lista abrevierilor, unde *n.* = neutru, însă *e.n.* este desigur: *etimologie necunoscută*, p. 69, col. 12, nr. ord. 33). O nedumerire în legătură cu tabelul 5 (care cred că trebuia așezat mai la urmă, înaintea numelor proprii): termenii tot cromatici: *de aur*, *argint*, *de plumb* etc. (cf. articolul nostru din *Caietele M. Eminescu*, II, 1973), care sugerează culori preferate de poet: păr *de aur*, cer *de plumb*, *argint* e pe ape etc., nu trebuiau cuprinși în acest tabel, dacă sînt aici: *paloare*, *azur*, *curcubeu*, *coloare?* (p. 509). Pentru cromatica eminesciană era util și: Rosetta Del Conte, *La sensibilità cromatica di Eminescu*, în *Omagiu lui G. Oprescu*, 1961, p. 119.

Masivul volum de investigații statistice rămîne o contribuție valoroasă la cunoașterea exactă a structurii lexicale a limbajului poetic eminescian, o completare necesară, indispensabilă a *Dicționarului Eminescu*, la care ani de zile am lucrat, sub conducerea lui Tudor Vianu, pentru sintetizarea și ilustrarea materialului de cuvinte pe care l-a înnobilat marele poet. Dar această lucrare se înscrie și ca o premisă a cercetărilor viitoare asupra istoriei limbii române, asupra evoluției lexicului ei, anticipînd întocmirea altor dicționare ale limbii, de mult așteptate, în speță — cel etimologic și cel de frecvență. „Considerăm — scrie Luiza Seche — această analiză statistică a lexicului eminescian ca o lucrare preliminară la viitorul *Dicționar de frecvență a limbii române*, instrument cu ajutorul căruia — așa cum arăta prof. Ion Coteanu — va putea fi abordat, la nivelul actual, studiul stilurilor limbii, studiul stilurilor individuale, studiul structurilor semantice și chiar o serie de lucrări filologice" (p. 37).

Lucrarea de față, folosind cu succes metoda statistică, este o solidă contribuție la mai deplina cunoaștere a specificului eminescian în domeniul regenerării și înnobilării tezaurului nostru lexical, ilustrînd paradoxal adevărul subtil formulat de H. Morier, și anume că un creator inspirat urmărește *„nu cuvintele rare, ci o rară întrebuințare a cuvintelor"* (*La psychologie des styles*, Geneva, 1959, p. 295).

27 septembrie 1975

Gh. Bulgăr

ȘTEFAN RĂDULESCU, *Instruire programată la limba română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974, 438 p.

După o primă lucrare teoretică (*Instruirea programată la limba română — sistem și metodă*) apărută în 1971, Ștefan Rădulescu publică un manual de predare a gramaticii limbii române în școala generală după metoda instruirii programate.

Afară de un „cuvînt înainte" și cinci capitole în care sînt expuse sumar: concepția, conținutul și modalitatea elaborării programei, în accepțiunea de manual, volumul cuprinde treizeci și cinci de lecții programate, șapte modele de lecții programate a căror parte introductivă este concepută după principiile predării tradiționale, patru lecții de „predare tradițională — instruire programată, în cadrul unor ore de instruire programată" trei lecții tradiționale, din care interesantă este cea referitoare la „sesizarea structurii enunțului".

Interesant și util mi se pare în special subcapitolul „Exerciții cu elemente structurale în componența lecțiilor și temelor tradiționale" (p. 355—381), care depășește cadrul programei clasei a III-a, incluzînd nu numai sintaxa propoziției cu analiza morfologică a tuturor părților de vorbire, prin utilizarea simbolurilor, ci și pe cea a frazei.

Simbolurile folosite sînt cele obișnuite: litere mari pentru părțile de propoziție, scrise deasupra acestora, litere mici pentru părțile de vorbire, scrise sub fiecare cuvînt analizat, sau, simplificat, deasupra și dedesubtul unei linii de fracție, care marchează grafic, în schema liniară, textul. Schemele liniare sînt însoțite de cele relaționale, care înlesnesc înțelegerea raporturilor de coordonare și de subordonare în propoziție și în frază.

Manualul se încheie cu două capitole în care se fac precizări în legătură cu metodologia, conținutul lecțiilor, verificarea, combaterea rămînerii în urmă a elevilor, probele de control, rezultatele obținute prin instruirea programată și unul referitor la „analiza comportamentală" (p. 414—435), necesară „pentru adaptarea programei la nivelul și nevoile elevilor cărora le este destinată" (p. 414). El s-a conturat și s-a închegat pe baza experimentului aplicat, sub îndrumarea autorului, în patru școli (două din mediul urban și două din mediul rural) în anul școlar 1966—1967.

Așa cum se poate desprinde chiar din această sumară prezentare, efortul făcut, atît din partea autorului, cît și din a celor care l-au aplicat, a fost enorm.

Nu știm în ce măsură practica școlară va confirma sau va infirma, total sau parțial, concluziile trase de autor, însă acest prim manual de instruire programată la limba română nu poate să nu aducă unele contribuții utile la depășirea predării exclusiv tradiționale a gramaticii în școala generală.

Eu însumi am apreciat ca folositoare schemele preconizate de autor în partea finală a volumului, introducînd unele dintre ele în manualul de gramatică pentru clasa a VIII-a. Urmează ca, în viitor, să examinez posibilitatea utilizării lor și în celelalte manuale.

Deoarece autorul pare a fi receptiv la sugestii, așa cum rezultă din finalul prefeței, fapt de care sînt convins, îmi permit să fac unele observații în privința conținutului lucrării și a concepției care îi stă la bază.

Prima constatare, care se impune, fiind totodată și o obiecție fundamentală, privește relația programă școlară — manual.

Nu este pentru nimeni un secret că orice manual destinat elevilor, inclusiv cele experimentale, trebuie să se conformeze programei școlare, document normativ, obligatoriu pentru învățămîntul de cultură generală.

Plecînd de la ideea că elevii pot înțelege și chiar asimila mai mult decît prevăd programele școlare, autorul a introdus în manual un număr mare de cunoștințe neincluse în programa clasei a III-a a școlii generale, la care s-a făcut experimentul, urmînd eventual a fi și beneficiara noii metode.

Din compararea volumului de cunoștințe prevăzute de programa Ministerului Educației și Învățămîntului cu cele din programa elaborată de Ștefan Rădulescu (p. 15—17), se poate observa ușor că înțelegerea și asimilarea noțiunilor care depășesc programa școlară sînt prea dificile pentru elevii clasei a III-a, care, în

condițiile școlarizării de la vîrsta de 6 ani, nu au mai mult de 8 ani. Este suficient să amintim că subiectul multiplu este prevăzut abia la clasa a VI-a și cel subînțeles la a V-a, că deosebirea dintre subiectul „care răspunde la întrebarea ce?" și „altă parte de propoziție" nu se poate face decît mecanic, de îndată ce elevii nu au noțiunea de complement, că, la această clasă, verbele nepredicative, „componența morfologică a numelui predicativ", „verbul *a fi* predicativ", „verbul *a fi* copulativ", „prin ce părți de vorbire poate fi exprimat atributul", noțiunea de acord și acordul predicatului cu subiectul, al atributului cu substantivul determinat și altele sînt mult prea grele.

Situația este aceeași la funcțiile sintactice ale substantivului, la „categoriile gramaticale ale pronumelui personal (persoană, gen, număr)", precum și la rezolvarea ortografierii formelor accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal.

Dacă la toate acestea mai adăugăm și faptul că autorul a inclus în programa elaborată de el și, deci, în manual: „alte forme de pronume", ca și numeralul (definiție, „întrebările la care răspunde, ortografie, topică, funcție sintactică" — toate într-o oră de predare), „ortografia formelor inverse" la verb, „ortografia viitorului cînd verbul ajutător este așezat după verbul de conjugat, punctuație, funcție sintactică", ne putem da seama că a epuizat, de fapt, programa școlară pentru clasa a V-a, impietînd chiar asupra celor din clasele următoare.

Nu trebuie pierdută din vedere nici indicația expresă a programei Ministerului Educației și Învățămîntului care, în privința părților secundare ale propoziției, specifică destul de clar: „Părțile secundare ale propoziției (fără denumirea lor). Recunoașterea părților secundare prin exerciții". Pare prea puțin? Se poate, dar să nu uităm că în bănci avem copii de 8 ani. Totuși autorul manualului în discuție se ocupă de denumirea acestora (este vorba de atribut și de complement), le definește, precizează întrebările la care răspund și părțile de vorbire prin care pot fi exprimate. Mai este cazul să întrebăm dacă nu este prea mult?

Nu se poate contesta meritul autorului de a fi încercat să soluționeze unele neajunsuri ale predării gramaticii în școala generală, luînd ca punct de plecare, în exclusivitate, sintaxa. „Succesiunea sintaxei — se spune la p. 21 — ni se pare firească, pornindu-se de la propoziție, despre care elevii mai posedă unele cunoștințe din clasele precedente, continuîndu-se cu subiectul, care include, pe plan morfologic, predarea substantivului — nume de obiecte —, a substitutului acestuia pronumele și repetarea noțiunilor deja cunoscute despre cuvintele care arată numărul obiectelor, în felul acesta ajungîndu-se la cunoașterea — la nivelul clasei — a părților de vorbire prin care poate fi exprimat subiectul".

Teoretic, totul pare simplu și firesc.

Practic, însă, este ceva mai complicat și destul de forțat. Dacă, de exemplu, se examinează lecțiile IV—XVI, se constată că toate au ca scop predarea subiectului. În realitate, numai în lecțiile IV, V, VI, VIII și X se studiază această parte de propoziție. În celelalte (VII, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI), subiectul este numai un pretext pentru a se preda substantivele comune și proprii, pronumele, pronumele personal (definiție, funcție sintactică, persoană, forme neaccentuate), alte forme de pronume și ortografierea lor.

Aceeași situație și la predicat, care se predă, de fapt, în trei lecții din nouă, celelalte avînd ca obiectiv principal verbul. La fel și la atribut. Din șase lecții, patru sînt destinate adjectivului și numeralului.

Din cauza aceasta, lecțiile în care se predau noțiuni de morfologie, nu de sintaxă, au titlu dublu (*Subiectul — Substantivul*; *Subiectul — Pronumele*), parantezele de sub al doilea element din titlu precizînd natura și scopul lecției: *substantive comune și proprii* (lecția a VII-a), *funcția sintactică* (lecția a XI-a), *definiție, funcție sintactică* — la pronume (lecția a XII-a) etc.

Adesea se pleacă de la ideea că anumite noțiuni sînt cunoscute din clasa a II-a. Așa, de exemplu, la lecția a VII-a, propunîndu-și să predea noțiunile de substantiv comun și substantiv propriu, la stabilirea obiectivelor, autorul specifică: „Se știe că:

— *cuvintele care denumesc obiecte* (ființe, lucruri, fenomene ale naturii, lucrări, stări sufletești), *ca parte de vorbire*, sînt substantive..." (p. 77), iar mai departe, trecînd la desfășurarea lecției: „Știm bine că:

Ființele, lucrurile, fenomenele naturii, lucrările, stările sufletești (sentimentele) ale căror *nume* le folosim în vorbirea noastră sînt...", cerîndu-se a se completa punctele cu substantivul „*obiecte*", scris în dreapta paginii.

Noțiunea nouă, pe care își propune autorul să o introducă în primul rînd, este cea de *obiect gramatical*.

În realitate, se introduc, totodată, și noțiunile de *fenomene ale naturii, lucrări, stări sufletești* (sentimente), necunoscute de elevi din clasa precedentă.

La fel se procedează și la alte lecții, luîndu-se ca punct de plecare noțiuni nestudiate în clasa a II-a, de exemplu la verb (p. 172). Și aici noțiunile de *stare* și *existență* se presupun cunoscute, deși, în clasa a II-a, elevii au fost

familiarizați numai cu verbele care exprimă *acțiuni*.

Încercînd să demonstreze superioritatea instruirii programate în comparație cu sistemul tradițional de predare a gramaticii în școala generală, autorul afirmă, în prefață, că noua metodă tinde către „formarea și educarea unor calități ale gîndirii gramaticale" (p. 3). Deși nu m-a convins că are dreptate cînd face această afirmație, aș fi tentat să nu-l contrazic. Am însă cîteva rețineri. Înscrierea în dreapta paginii a răspunsului pe care trebuie să-l dea elevul la fiecare cerință a manualului pare a duce mai degrabă la automatism, scutindu-l de orice efort intelectual. Nu știu dacă aceasta este o lacună a metodei sau a manualului, însă, oricare ar fi cauza care o generează, se impune o reexaminare a ei și din acest punct de vedere. Cred că n-ar fi lipsit de interes să se analizeze și posibilitatea ca soluțiile să fie înscrise paralel cu cerințele (enunțurile) numai în măsura în care sînt utile pentru a se transmite strictul necesar înțelegerii diferitor noțiuni de gramatică, eventual pentru clarificarea aspectului teoretic, accentul urmînd a se pune pe consolidarea cunoștințelor dobîndite, pe formarea unor convingeri, pe dezvoltarea muncii independente.

Este adevărat că fiecare lecție este urmată și de exerciții aplicative, însă, la o lectură atentă, oricine își poate da seama de spațiul și de timpul mare acordat transmiterii noțiunilor noi.

Deoarece nu intră în profilul revistei o analiză aprofundată a metodei în sine, mi se pare util să fac o singură observație și în legătură cu aceasta. Specifică instruirii programate este grija pentru cruțarea efortului intelectual prin așa-numiții „pași mici", aplicabili, cred, numai la copiii din clasele II—IV. Mă tem însă că procedeul duce, în practică, la monotonie și plictiseală, dacă nu chiar la oboseala, poate greu perceptibilă pentru început, a elevilor, în special a celor deprinși să reacționeze fără efort, la solicitările educatorului.

Prin însăși natura ei, metoda obligă pe autori să elaboreze manuale voluminoase, care sperie pe copii. Este suficient să reținem că, în manualul de care ne ocupăm, predarea propriu-zisă, adică cele 35 de lecții destinate exclusiv clasei a III-a, se desfășoară pe 311 pagini, adică numai cu zece pagini mai puțin spațiu tipografic decît manualele de gramatică pentru clasele a VI-a și a VII-a la un loc.

Pentru a nu da proporții prea mari acestei recenzii, pe care am dorit-o succintă, nu mă voi referi la unele detalii de conținut și formă.

Autorul însuși consideră manualul o încercare „temerară pentru vremea cînd a fost alcătuită" (p. 6), solicitînd sugestii în vederea perfecționării acestuia.

Iată, deci, și cîteva sugestii, care, dealtfel, s-au detașat din însăși analiza făcută pînă aici.

1. Manualul n-ar avea nimic de pierdut, cu atît mai puțin elevii, dacă nu s-ar supraestima, în ansamblu, posibilitățile intelectuale ale copiilor într-o fază a dezvoltării lor psihofizice extrem de sensibilă la orice efort.

Este bine să se rețină că însușirii noțiunilor de limbă planurile de învățămînt i-au afectat nu mai puțin de opt ani.

Să nu se uite nici faptul că pedagogii mai tuturor timpurilor au pus accentul nu pe cantitatea, ci pe calitatea cunoștințelor, pe asimilarea lor conștientă și pe aplicarea fără efort în practică. Dacă așa stau lucrurile, cred că nimic nu ne îndreptățește să ignorăm experiența acumulată de secole.

2. Beneficiind de experiența acumulată, autorul acestui interesant manual să încerce a elabora unul potrivit specificului clasei a III-a, respectînd întru totul programa școlară.

3. Să reflecteze la eventuala elaborare a unui manual de instruire programată și pentru clasa a IV-a, pe baza programei în vigoare. Numai așa manualul ar putea fi utilizat pe scară mai mare.

4. Elaborînd manuale pentru o anumită clasă, să nu piardă din vedere ansamblul. În caz contrar, s-ar putea să încheie predarea gramaticii în clasa a VI-a, ceea ce n-ar fi recomandabil din nici un punct de vedere.

5. Să nu acorde încredere nelimitată rezultatelor obținute la clasele experimentale, deoarece, uneori, elevii supuși diverselor experimentări pot avea soarta cobailor: sau confirmă fără rezerve o ipoteză, sau o infirm fără drept de apel.

Este mai mult decît dificil să faci pronosticuri lipsite de risc în privința șanselor pe care le va avea instruirea programată de a înlocui în întregime metodele tradiționale de predare, în special la clasele mai mari ale școlii generale. Incontestabil că, din eforturile care se fac astăzi pentru găsirea unor soluții noi în domeniul didacticii, singurul beneficiar va fi elevul de mîine. Dacă și noua metodă preconizată de Ștefan Rădulescu va aduce o cît de modestă contribuție la studierea cu mai multă eficacitate a limbii în școala generală, eforturile lui de azi nu vor fi private de cuvenitele satisfacții.

Ion Popescu

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

. ‚Der Sprachdienst". Herausgegeben im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (Wiesbaden) von ihrem Geschäftsführer Otto Nüssler, 19. Jahrgang, Dezember 1975, Heft 12; 20. Jahrgang, März 1976, Heft 3; April 1976, Heft 4.

Langenscheidts „Sprach-Illustrierte", XXI. Jahrgang [1975], Heft 3; XXII. Jahrgang [1976], Heft 1.

‚The Linguistic Reporter". A Newsletter in Applied Linguistics. Published by the Center for Applied Linguistics, Arlington, Virginia, S.U.A. Volume 18, January 1976, Number 5.

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1976

CULTIVAREA LIMBII

AVRAM MIOARA, Unitatea limbii noastre naționale și problemele cultivării limbii, **4**, p. 339—348.
Acad. COTEANU I., Pentru un mare dicționar ortografic al limbii române, **4**, p. 351—354.
Acad. GRAUR AL., Rolul dicționarelor, **4**, p. 349—350.
HRISTEA THEODOR, Abateri de la normele sintactice în presă și în publicistica actuală, **4**, p. 359—366.
Acad. IORDAN IORGU, Pentru cultivarea limbii, **3**, p. 225—227.
Acad. IORDAN IORGU, Stil „savant", stil „poetic", **4**, p. 335—337.
MUSTER DUMITRU, Cultivarea limbii — o preocupare permanentă, cu răspundere pedagogică, **4**, p. 355—357.

GRAMATICĂ

FLOREA MELANIA, *Cel, cea, cei, cele* într-un manual pentru străini, **3**, p. 235—241.
FRÂNCU C., Din istoria verbelor neregulate: perfectul sigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea*, **1**, p. 55—67.
IORDAN IORGU, Note sintactice, **1**, p. 69—71.
MOISE ION și DRAGOMIRESCU GH. N., Negația slabă, **3**, p. 229—234.
PANĂ DINDELEGAN GABRIELA, Reflecții asupra modalității contextuale de analiză a sensului (cu referire specială la verb), **2**, p. 119—135.
SECHE LUIZA, Sufixul *-oid*, **5**, p. 535—538.
STAN I. T., Despre pluralul unor substantive și adjective ale limbii române, **2**, p. 137—142.

VOCABULAR

AVRAM ANDREI, Note etimologice, **1**, p. 83—88.
AVRAM ANDREI, Note etimologice, **2**, p. 155—158.
BUGEANU DAN, Note etimologice, **5**, p. 539—542.
DIMITRESCU FLORICA, Considerații asupra datării cuvintelor în DLR, **2**, p. 143—147.
LOȘONȚI DUMITRU, Note etimologice, **2**, p. 158—161.
MITU MIHAI, Note lexicale și etimologice, **1**, p. 73—81.
SLUȘANSCHI DAN, Avatarurile unei etimologii: *căpcîn-căpcăun-călcăun*, **2**, p. 149—154.
ȘERBAN GEORGE, *Cațavei*, **5**, p. 543—546.

LIMBĂ LITERARĂ

BADEA ȘTEFAN, *Lacul* — de la variante la forma definitivă, **2**, p. 173—179.
DAVID DOINA, Contribuții ale Transilvaniei la formarea vocabularului neologic al românei literare, **3**, p. 243—255.
GOLOGAN MIRUNA, Tudor Arghezi, *Psalm* (*Pribeag în șes...*), **6**, p. 587—591.
INDRIEȘ ALEXANDRA, Opoziții semantice în poezia lui G. Bacovia, **6**, p. 565—576.
MANEA DANA, „Actualizare" și „activizare" semantică în *Psalmul* VIII (*Pribeag în șes...*) de Tudor Arghezi, **6**, p. 577—586.
ȘTEFAN ION, Poziția lui Titu Maiorescu față de neologisme în edițiile succesive ale studiilor sale critice, **2**, p. 163—171.
TUDORICĂ AL., Tudor Arghezi: *Dacia* (Analiză de text), **5**, p. 491—499.
ZGRAON FLORENTINA, Tipăriturile vieneze din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și unificarea limbii române literare, **1**, p. 43—54.

FILOLOGIE

CHIVU GH., Alternanța ѫ ~ ѧ în textele vechi românești, **2**, p. 181—185.
GHEȚIE ION, Texte coresiene copiate în *Codicele Todorescu*, **1**, p. 3—10.

GHEȚIE ION, Termenii de origine maghiară și localizarea textelor rotacizante, **2**, p. 187—190.
GHEȚIE ION, Moldova și textele rotacizante, **3**, p. 257—268.
GHEȚIE ION, O slovă chirilică enigmatică și vechimea tradiției grafice românești, **5**, p. 501—503.
MAREȘ ALEXANDRU, Pe marginea unor opinii recente despre cel mai vechi parimiar românesc, **1**, p. 37—42.
MAREȘ AL., *Apostolul Iorga* și cele mai vechi versiuni românești ale *Apostolului*, **5**, p. 505—513.
NUSSBACHER GERNOT, Datarea documentului popii Iane din Șcheii Brașovului, **3** p., 269—274.
RIZESCU I., O copie muntenească din secolul al XVIII-lea a *Pravilei* lui Vasile Lupu, **2**, p. 191—195.
ROMAN ALEXANDRA, Un text românesc precoresian, **5**, p. 463—474.
STIFTER-BUZĂ EMANUELA, Contribuții la filiația ceasloavelor ardelenești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, **1**, p. 11—24.
STRUNGARU DIOMID, Pe marginea interpretării normelor ortografice în recentele ediții a două vechi gramatici românești, **2**, p. 197—204.
URSU N. A., Din nou despre interpretarea grafiei chirilice românești, **5**, p. 475—489.
VÎRTOSU ILEANA, Un manuscris românesc al *Întîmplărilor lui Telemac* de Fénelon : filieră, localizare, datare, paternitate, **1**, p. 25—36.
ZGRAON FLORENTINA, Considerații filologice asupra primei traduceri manuscrise a *Scării* lui Ioan Sinaitul, **3**, p. 275—287.

ONOMASTICĂ — TOPONIMIE

BĂRBOI CONSTANȚA, Antroponimia comunei Rucăr din jud. Argeș, **6**, p. 609—622.
BOLOCAN GH., Categoria „nume de grup" în toponimie, **1**, p. 89—98.
BOLOCAN GH., Sistemul entopic al limbii române și rolul lui în toponimie, **2**, p. 205—208.
BOLOCAN GH., Toponime compuse în documentele slavo-române, **3**, p. 303—311.
BOLOCAN GH., Numele de locuri din orașe și locul lor în *Dicționarul toponimic al României*, **5**, p. 515—518.
BOLOCAN GH., Structura numelor de sate românești, **6**, p. 593—608.
IONAȘCU AL., Toponimia și cultivarea limbii, **5**, p. 529—534.
IONESCU CRISTIAN, Categoriile antroponimice, **5**, p. 519—528.
ROȘIANU I., O problemă de onomastică în discuție : categoriile antroponimice, **3**, p. 289—301.

DIALECTOLOGIE

DUMISTRĂCEL STELIAN, *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni* : Moldova și Bucovina, **5**, p. 547—558.
FRĂȚILĂ V., Un fenomen fonetic dialectal : *s* > *ș*, *z* > *j* în unele grupuri consonantice urmate de sunete palatale, **2**, p. 209—213.

NOTE — COMENTARII

GUȚU ROMALO VALERIA, Recenzie și lectură, **3**, p. 315—321.
IANCU VICTOR, Notă, **3**, p. 313—314.
NESTORESCU V., Pe marginea unui răspuns, **1**, p. 99—101.
STIFTER-BUZĂ EMANUELA, Cînd s-a încheiat tipărirea *Paliei de la Orăștie*?, **6**, p. 623.
ZGRAON FLORENTINA, Un neologism de origine latină în prima jumătate a secolului al XVII-lea, **6**, p. 624—626.

CRONICĂ

IONESCU CRISTIAN, Sesiunea națională de toponimie — Tîrgoviște, 8—9. XI. 1975, **3**, p. 323—324.
ROȘIANU ION, A IV-a Consfătuire națională de onomastică, **6**, p. 627—629.

RECENZII

ANGHELESCU MIRCEA: M. Stojanov, *Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народна Библиотека „Кирил и Методий"*, Sofia, 1973 — **1**, p. 112—113.
BELTECHI EUGEN: *Ano, Ano, Loyojano. Versuri în grai bănățean.* Selecție, prezentări și introducere de Gabriel Țepelea, Timișoara, Editura Facla, 1975 — **3**, p. 328—331.
BULGĂR GH.: Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 — **5**, p. 559—561.
BULGĂR GH.: Luiza Seche, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 — **6**, p. 631—633.
GĂMULESCU DORIN: Al. Graur, *Alte etimologii românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 — **3**, p. 325—326.
IORDAN IORGU: Alf Lombard, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, 1974 — **2**, p. 215—216.
LUPU COMAN: Marin Bucă, O. Vinteler, *Dicționar de antonime*, București, Editura enciclopedică, 1974 — **1**, p. 110—113.
NEGREANU IOANA ALEXANDRA: Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, Editura științifică, 1974 — **2**, p. 217—222.
POPESCU ION: Ștefan Rădulescu, *Instruire programatică la limba română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1974 — **6**, p. 633—635.
RIZESCU I.: Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, [Iași], Editura Junimea, 1975 — **3**, p. 326—328.
SECHE LUIZA: Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974 — **1**, p. 113—115.
TRANDAFIR GH.: Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973 — **1**, p. 103—109.

DIVERSE

Cărți și reviste primite la redacție, **1**, p. 115; **2**, p. 222; **6**, p. 636.
POPA ELEONORA și DĂNĂILĂ I., Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **18**, 1975), **4**, p. 367—460.

INDICELE REVISTEI PE ANUL 1976

INDICE DE MATERII*

A

A protetic 284 și ~ provenit din *e* 50—51 în textele românești vechi.
ACCESIBILITATE 123.
ACORD logic, semantic 365—366 sau prin atracție 360—361.
ACTANT 123.
ACTIVIZARE semantică la T. Arghezi 577—586.
ACTUALIZARE semantică la T. Arghezi 577—586.
ACUMULARE semantică 578.
ACUZATIV 219.
ADERENȚĂ 104.
ADJECTIV 119, 219—220; ~e formate cu sufixul *-esc* 91; analiza contextuală a ~ului 125; ~ul posesiv în documentele slavo-române 303—304; ~ul la M. Eminescu 632.
ADVERB 119, 221; ~e predicative 107 care atenuează negația 229—230; ~ele în textele vechi românești 286, la M. Eminescu 632 și în publicistica actuală 359—360.
AFEREZĂ 160.
AFRICAT, ~e devenite fricative în graiul bănățean 330.
AGENT, ~ul semantic 123, 124.
ALOFON, ~ele lui *i* în română 141.
ALTERNANȚĂ, ~a dintre ѧ și ѫ în textele vechi românești 181—185.
ANALITIC, model sintactic ~ 127.
ANALIZĂ, ~a conținutului semantic al verbului 119—135.
ANTITEZĂ, ~a la T. Arghezi 494—498.
ANTONIMIE 110—112.
ANTROPONIMIC, sistemul ~ românesc 519—528; categorii ~ce 289—301; ~ce hipocoristice în Rucăr 613—614; formula ~ă 523 oficială 524—525 și neoficială 525—526.
APOZITIV, raportul ~ 104.
APOZIȚIE, ~ii distributive 106.
ARGUMENT semantic 123.
ARMONIE, ~ii imitative la G. Bacovia 566.
AROMÂNĂ, perfectul simplu asigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* în ~ 55, 57.
ARTICOL 218; ~ul posesiv invariabil în textele vechi românești 5, 7, 285.
ASIMILARE, ~a consonantică 264 și vocalică 5, 262, 265 în textele vechi românești.
ASPECT, ~ul verbal în graiul bănățean 331.
ASTIONIM, ~ul în toponimie 515.
ATENUARE, expresii verbale de ~ a negației 230.
ATRIBUT, ~ul și numele predicativ, elementul predicativ suplimentar 121—122.

Ă

Ă trecut la *a* 7, 261—262 sau *e* 284 în textele vechi românești; ~ provenit din *e* în textele vechi românești 29, 50, 262.

B

B dur în textele vechi românești 8.
BETAGRAFIE, ~a filigranelor 270.
BULGARĂ, cuvinte din ~ în română 84, 86, 88, 94, 97, 152, 157—158, 161, 540.

C

CALC, ~uri lingvistice 151, 283, în traduceri 25 după maghiară 246 în textele vechi românești.
CALIFICATIV, ~ele în onomastică 290—291 și în special în antroponimie 521.
CANTITATIV, complement circumstanțial ~ 108, 121—122.
CAUZAL, raportul ~ 123—124.
CAUZĂ, complementul circumstanțial de ~ 108.
CAZ, ~ul semantic 123—124; ~ul substantivelor 219.
CHIRILIC, grafia ~ă românească: ѣ 199, ѥ 201, ѣ 199—200, 203—204, 284, ѫ 477—482, ѧ 479—481, ѯ 482—483, ѹ 201, 501—502, ѣ 501—503.

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1—116 = nr. 1, 117—222 = nr. 2, 223—332 = nr. 3, 333—460 = nr. 4, 461—562 = nr. 5, 563—640 = nr. 6.

CIRCUMSTANȚIAL, complementul ~ 108 cantitativ 108,121—122, condițional, cumulativ 109, instrumental 108 — 109, opozițional 108, sociativ 108—109, de cauză 108, de excepție 105, 108, de loc 108, de mod 108, 121—122, de relație 109, de scop 108, de timp 108.
CLASIFICARE, ~ări sintactice 132—133.
CLIȘEU, ~l lingvistic 253.
COMONIM, ~ul în toponimie 525.
COMPLEMENT, ~ul direct 107, indirect 107, 109; ~ul circumstanțial 108 cantitativ 108, 121—122, condițional și cumulativ 109, instrumental 108—109, opozițional 108, sociativ 108—109, de cauză 108, de excepție 105, 108, de loc 108, de mod 108, 121—122, de relație 109, de scop și de timp 108; ~ul prepozițional secundar 109.
COMPUNERE, elementul de ~ *pseudo-*, în română 537—538.
CONDIȚIONAL, complementul circumstanțial ~ 104; ~ul prezent 286 și perfect perifrastic 464 în română.
CONECTIV 105.
CONJUNCTIV, modul ~ 221.
CONJUNCȚIE 221.
CONJUNCȚIONAL, locuțiuni ~e 70—71.
CONOTATIV, sens ~ 627.
CONSECUTIV, locuțiuni conjuncționale ~e 70—71.
CONSOANĂ, ~e muiate în poziție finală 137—138.
CONSONANTISM, ~ul în textele vechi românești 285.
CONSTITUENT imediat 237—241.
CONSTRUCȚIE, ~ii nominale, infinitivală, gerunziale și participiale 320—321; ~a prepoziție + substantiv = adjectiv 69—70.
CONTAMINARE, cuvinte formate prin ~ 83, 154, 325 în română.
CONTEXT categorial 119—120 și situațional 627.
CONTEXTUAL, analiza ~ă a substantivului 125 și a verbului 119—135.
CONȚINUT, neconcordanța dintre ~ și expresie 335—336; ~ și formă în morfologie 217—218.
COORDONARE, raportul de ~ 104.
CRATIMĂ, ~a la cuvintele compuse 353.
CULTIVARE, ~a limbii 225—227, 349—350 și întărirea limbii naționale 339—348.
CUMANĂ, cuvinte din ~ în română 153.
CUMULATIV, complementul circumstanțial ~ 109.

D

D urmat de *z* dur sau moale în textele vechi românești 5, 7, 8, 12, 51, 285, 484, 488 și în graiul bănățean 331; ~ urmat de *z* trecut la *ģ* 5, 285 sau *z* în textele vechi românești.
DATARE, ~a textelor vechi românești 269—274; ~a cuvintelor în *Dicționarul limbii române* (DLR) 143—147.
DATIV, ~ul 121, 123—124, 219 reflexiv 107 în textele vechi românești 193.
DENOMINATIV, sens ~ 627.
DENOMINAȚIE personală în antroponimie 519—520, 609—622.
DEPENDENȚĂ 103 dublă 104, unilaterală și bilaterală 103.
DERAIERE lexicală 325.
DERIVARE regresivă 156.
DESPICARE, ~a labialelor 160.
DEZACORD, ~ul gramatical 359—360; ~ul adverbelor 362—363; ~ul pronumelui relativ *care* 361—362; ~ul dintre subiect și predicat în publicistica actuală 359—360.
DIALECTAL, poezie ~ă 328.
DICȚIONAR, ~e unilingve: ~*ul limbii române* (DLR): datarea cuvintelor 143—144, cultivarea limbii 344—350; ~*ul toponimic al României* 515—518; ~*ul limbii române vechi* 99—101; ~*ul ortografic al limbii române* 351—354; ~ *de antonime* 110—112.
DIFERENȚĂ, slăbirea ~elor regionale sub presiunea limbii literare 339—348.
DIFTONG, ~ul *ău* redus la *o* 284; ~ul *ea* 138 redus la *a* 50—51 sau *e* 51; ~ul *ia* 29, 477—481, *iu* 284, 477—479, *ou* 477—481 în textele vechi românești; ~*ul ie* la inițiala toponimelor 550.
DIMINUTIV, ~e 296 în *-el* 101.
DIRECT, complementul ~ al ființei sau al lucrului 107.
DISIMILARE, ~a în textele vechi românești 7, 285.
DISTRIBUTIV, opoziția ~ă 106.
DOCUMENT, entopicele în ~ele slavo-române 303—309.

E

E medial aton 47—48, 284, 464, deschis trecut la *a* 50—51 sau *ă* 5, 29, 50, 262; ~ medial 47 sau final 8 aton trecut la *i* 7, 29, 48, 262—263, 284 în textele vechi românești; ~ în loc de *ea* 192, *ia* 199 în transcrierea textelor vechi românești; ~ la inițiala toponimelor 130.
ECHIVALENȚĂ, raport de ~ 104.
ELEMENT, ~ul de compunere *pseudo-* 537—538; ~ul predicativ suplimentar 107—108.
ENGLEZĂ, cuvinte din ~ în română 355—356.

ENTOPIC, sistemul ~ al limbii române 205—208; ~cele în documentele slavo-române 303—309.
ENUNŢ 103 neprepoziţional 105.
EPENTEZĂ, ~a lui *i* în textele vechi româneşti 284.
ETIMOLOGIE mixtă 244, multiplă 244—245 şi populară 150, 325; ~ii din bulgară 84, 86, 88, 94, 97, 152, 157—158, 161, 540, cumană 153, engleză 355—356, franceză 26—27, 34, 69—70, 78, 85, 155, 246—247, 252—254, 353, 355, 535—537, 539—540, germană 26—27, 83, 86, 247, 249—250, 252—253, 536, italiană 27, 77—78, 247, 540, 542, latină 27, 56—57, 64, 77—78, 87, 149, 152, 165, 249, 253, 533, 537, 541, 624—626, maghiară 50, 78, 83, 86, 88, 99—100, 155—156, 187—190, 246, 253, 540, neogreacă 26—27, 74—75, 77—78, 149—150, 152, 194, 540—542, polonă 50, 77—78, 97, 149, rusă 26—28, 157, 251, 265, sîrbocroată 83—84, 86—87, 155, 540, slavă 50, 73—78, 94, 150, 165, 194, 265, 507, 511—512, spaniolă 540, 542—543, tătară 265, turcă 78, 84, 99, 149, 151—153, 155—156, 540 şi ucraineană 77—78, 86, 99, 101, 157 în română.
ETNONIMIE 617.
EXCEPŢIE, complementul circumstanţial de ~ 105, 108.
EXPRESIE, ~ii verbale impersonale care atenuează negaţia 230; ~ii în sport 343.

F

F palatalizat în textele vechi româneşti 7, 48, 263—264.
FIGURAT, sensuri ~e în sport 343.
FILIGRAN 270—271.
FONETIC, disimilări ~ce în textele vechi româneşti, 5, 7, 29—30.
FORMALIZARE 316—317.
FORMĂ şi conţinut în morfologie 217—218.
FORMALĂ, ~a antroponimică 523 oficială 524—525 şi neoficială 525—526.
FRANCEZĂ, cuvinte din ~ în română 26—27, 34, 69—70, 78, 85, 155, 246—247, 252—254, 353, 355, 535—537, 539—540.

G

G înainte de *e*, *i* 5, 7—8, 51, 285 trecut la *j* 193 în textele vechi româneşti.
GEN, ~ul gramatical şi natural 219 al substantivului 218—219.
GENITIV, ~ul în textele vechi româneşti 193.
GERMANĂ, cuvinte din ~ în română 26—27, 83, 86, 247, 249—250, 252—253, 536.
GRAFIE, ~a chirilică românească: ѣ 199, є 201, ѣ 199—200, 203—204, 284, ꙗ 477—482, ѧ 479—481, ѩ 482—483, ѹ 201, 501—502, ъ 501—503.

H

HAPAX legomenon 188.
HETERONIMIE 218—219.
HIPERCORECTITUDINE 53, 363—365 în textele vechi româneşti 285.
HIPOCORISTIC 296; ~ce antroponime în Rucăr 613—614.

I

I final 138—142, 201—202, 285; ~ trecut la *e* 192, la *i* 50 în textele vechi româneşti; ~ provenit din *e* 7, 24, 48, 262—263, 284 sau *i* 487 în textele vechi româneşti; ~ epentetic în textele vechi româneşti 284.
IMPERATIV, ~ul prohibitiv în *-ireţi*, *-areţi* în textele vechi româneşti 286.
IMPERFECT, ~ul în textele vechi româneşti 286.
IMPERSONAL, expresii ~e verbale care atenuează negaţia 230.
INDIRECT, complementul ~ 107, 109.
INOVAŢIE, ~a în limbă 226.
INSTRUMENT, ~ul în analiza semantică 123—124.
INSTRUMENTAL, complementul circumstanţial ~ 108—109.
INTERDEPENDENŢĂ 103.
INTERPRETARE, ~a grafiei chirilice 197—204, 475—489.
ISTROROMÂNĂ, perfectul simplu 64 asigmatic şi sigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* şi *a vrea* în ~ 55.
ITALIANĂ, cuvinte din ~ în română 27, 77—78, 247, 540, 542.

Î

Î trecut la *i* 48, 464 sau la *u* 192, 284 în textele vechi româneşti.
ÎMPRUMUT, ~ul în traducerea directă 25.
ÎNCRUCIŞARE, ~a cuvintelor 325.

J

J dur 5, 50—51, 193, 285, 331, 484 şi moale 7, 50—51, 284, 288 în textele vechi româneşti; ~ trecut la *ĝ* 193 în textele vechi româneşti.
JUXTAPUNERE, ~a 104 la T.Arghezi 493.

L

L moale în textele vechi românești 193; despicarea lui ~160; ~ final, articol hotărît, la toponime 532.
LABIAL, ~e dure în poziție tare în textele vechi românești 285.
LATINĂ, cuvinte din ~ în română 27, 56—57, 64, 77—78, 87, 149, 152, 165, 249, 253, 533, 537, 541, 624—626.
LEXIC, intelectualizarea ~ului limbajului popular 342.
LIMBĂ, ~a română literară 344, 559, formarea vocabularului neologic 243—255; ~*a scriitorului*: activizarea, actualizarea 577—586, antiteza 494—498 și juxtapunerea la T. Arghezi; armonia imitativă la G. Bacovia 565; adverbul, substantivul, verbul 632 și neologismul la M. Eminescu 631—632; neologismul la P. Maior 165—166 și la Titu Maiorescu 163—171.
LITERAR și dialectal 328.
LITERATURĂ dialectală 328—330.
LOC, complementul circumstanțial de ~ 108.
LOCATIV, ~ul semantic 123—124.
LOCUȚIUNE, ~a conjuncțională consecutivă *(pentru) ca (să)* 70—71.

M

M moale în textele vechi românești 9, 193.
MAGHIARĂ, cuvinte din ~ în română 50, 78, 83, 86, 88, 99—100, 155—156, 187—190, 246, 253, 540; calcuri după ~ în română 246.
MEGLENOROMÂNĂ, perfectul asigmatic 55 și sigmatic 64 al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* în ~.
METATEZĂ, cuvinte formate prin ~ în română 155.
MIXT, etimologie ~ă 244.
MOD, complementul circumstanțial de ~ 108, 121—122; ~ul verbal 221.
MODEL, ~ul sintactic analitic și transformațional 127.
MULTIPLU, etimologie ~ă 244—245.

N

N intervocalic 285 trecut la *m* 5, 7; ~ palatalizat 331 trecut la *i* 285 în textele vechi românești; ~ protetic 73.
NEGAȚIE, ~a slabă 229—234, parțială sau restrictivă 232—233; procedee lexicale 229—230, morfologice 230 și sintactice 230—231 de atenuare a ~i.
NEOGREACĂ, cuvinte din ~ în română 26—27, 74—75, 77—78, 149—150, 152, 194, 540—542.
NEOLOGIC, formarea vocabularului ~ al limbii române literare 243—255.
NEOLOGISM, ~ele la M. Eminescu 631—632, P. Maior 165—166, T. Maiorescu 163—171 și în textele vechi românești 26—27.
NEPERSONAL, moduri ~e ale verbelor 105.
NONDEPENDENȚĂ, relația de ~ 104.
NORMĂ, ~ele unitare ale limbii române literare 347.
NUME de botez 519—520, 609—615, de familie 520, 609, de grup în toponimie 89—98; ~ individual 524—525, 611—614 în antroponimie; ~ de sate 593—608; ~le predicativ 106—109, 121—122.
NUMERAL, ~ul 119—120, 220 ordinal 5, 285 în textele vechi românești.

O

O trecut la *u* în textele vechi românești 284; ~ în loc de *oa* 199, 464.
OBIECT, ~ul direct 107 al ființei sau al lucrului.
OICONIM, ~ul în toponimie 515.
OICONIMIE 515.
OMONIMIE 107, 128.
ONOMASTICĂ 627—629; calificativul în ~ 290—291.
OPOZIȚIE distributivă 106; ~ii semantice la G. Bacovia 565—576.
OPOZIȚIONAL, complement circumstanțial ~ 105, 108.
ORTOGRAFIC, sisteme ~ce 347, 477; *Dicționarul ~ al limbii române* 351—354.
ORTOGRAFIE 347; ~a cuvintelor compuse 353; ~a gramaticilor vechi românești 197—204, 475—489.

P

PACIENT, ~ul în analiza cotextuală a sensului 123—124.
PALATALIZARE 137; ~a dentalelor 29 și labiodentalelor 7, 48, 263—264 în textele vechi românești.
PERFECT, ~ul simplu 55—65 analitic 331, asigmatic și sigmatic al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* 55—65; mai mult ca ~ul 57, 59; ~ul condițional perifrastic în română 464.
PERIFRASTIC, condiționalul perfect ~ în română 464.
PLURAL, ~ul 220 substantivelor și adjectivelor 137—142 în limba română; ~ul *minule* în textele vechi românești 7, 285.
POETIC, stil ~ 335—337.
POLUARE lingvistică 347.

POLONĂ, cuvinte din ~ în română 50, 77—78, 97, 149.
POPULAR, cuvinte formate prin etimologie ~ă 150, 325.
PORECLĂ 289—301, 520—521, 609, 622.
POSESIV, articolul ~ invariabil în textele vechi românești 285; pronumele ~ 105; reflexivul ~ 221.
PREDICAT, interdependența dintre subiect și ~ 103, 106; dezacordul dintre subiect și ~ 259—260; ~ul nominal 109, 220.
PREDICATIV, numele ~ 106—109, 121—122; elementul ~ suplimentar 107—109, 121—122.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *de-* 246, *ză-* 331 în română.
PRENUME 521.
PREPOZIȚIONAL, construcții ~e 107—108.
PREZUMTIV 105, 230.
PRONUME, ~le 105, 119 personal accentuat și neaccentuat 220; ~le 313 negativ 5, 285 și posesiv 105 în textele vechi românești.
PROTEZĂ, ~a lui *n* 73.

R

R dur 5, 285, 468, 484, 488 sau moale 51, 193, 285, 484, 488 în textele vechi românești; ~ trecut la *n* în textele rotacizante 264; ~ despicat din *ș* 84; dispariția lui ~ prin disimilare totală în textele vechi românești 7.
REFERENȚIAL, sens ~ 627.
REFLEXIV 221; dativ ~ 107; ~ posesiv 221; ~ul nepronominal 120.
REGENT 107.
RELAȚIE, complementul circumstanțial de ~ 109.
RESTRICTIV, ~ul viitor al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* în istroromână 55.
REZULTAT semantic 123—124.
ROL semantic 123.
ROMÂNĂ, formarea vocabularului neologic în ~ 255.
ROTACIZANT, localizarea textelor ~e 187—190; particularități fonetice ale textelor ~e 257—268.
RUSĂ, cuvinte din ~ în română 26—28, 157, 251, 265.

S

S dur 5, 26, 33, 49—50, 285 și moale 5, 19, 49—50, 193, 285, 464 în textele vechi românești; ~ trecut la *ș* în grupuri consonantice 209—213.
SĂSESC, cuvinte ~ști în română 83.
SCOP, complementul circumstanțial de ~ 108.
SEMANTIC, analiza contextuală ~ă a verbului 119—135.
SENS conotativ, denotativ și referențial 627; ~uri opuse 110; ~ul figurat în sport 343; ~ și formalizare 316—317.
SIGMATIC, perfectul simplu ~ al verbelor *a fi*, *a avea* și *a vrea* 55—65.
SINGULAR refăcut după plural în toponimie 94.
SINTACTIC, model ~ analitic și transformațional 127.
SÎRBOCROATĂ, cuvinte din ~ în română 83—84, 86—87, 155, 540.
SLAVĂ, cuvinte din ~ în română 50, 73—78, 94, 150, 165, 194, 265, 507, 511—512.
SOCIATIV, complementul circumstanțial ~ 108—109.
SPANIOLĂ, cuvinte din ~ în română 540, 542—543.
SPORT, expresii și sensuri figurate în ~ 343.
STIL poetic și savant 335—337.
SUBDIALECT 328.
SUBIECT 105, 121—122; ~ exprimat în opoziție distributivă 106; ~ul multiplu, subînțeles 634; interdependența dintre ~ și predicat 103; dezacordul între ~ și predicat în publicistica actuală 359—360; ~ul în cazul vocativ 105—106.
SUBORDONARE, raportul de ~ 103—104.
SUBSTANTIV 119—120, 218—219; analiza contextuală a ~ului 125; genul 218—219 natural și gramatical 219 al ~ului; ~ul la M. Eminescu 632.
SUBSTANTIVIZARE, ~a adjectivului 92—94.
SUFIX, cuvinte formate cu ~ele *-a* 101, 616—617, *-ache* 612, *-aciu* 618, *-an* 94, 160, 544, *-ană* 94, 544, *-ancu* 594, *-ani* 89, 94, 96—97, 593—594, 600—601, 604—608, *-anu* 219, *-ar(i)* 89, 97—98, 516, 594, 604—608, 617, 618, *-aș(i)* 89, 97—98, 161, 594, 596, 606—608, 612, 616—618, *-ălău* 83, *-ălie* 160, *-ăuți* 98, *-ea* 618, *-ean* 94—95, *-eana* 94, *-eanc* 219, 596, *-eanca* 594—595, 604—608, 616—617, *-easa* 594, 596, 604—608, 616, *-easca* 93—94, 594—596, 604—608, 616, *-ec* 85, 101, 594, *-eleu* 83, *-eni* 89, 95—98, 593—597, 600—608, *-esc* 91—92, *-escu* 91—92, 219, 616, *-ești* 89, 91—93, 95, 97—98, 594, 596—598, 599—600, 603—608, *-ev* 303, *-form* 537, *-ian* 26, *-ic* 537, *-ică* 612, 618, *-ien* 26, *-ilă* 618, *-inți* 98, *-işor* 84, *-itate* 27, *-ită* 27, *-iță* 156, 594, 612, *-leag* 158, *-leagă* 157, *-li* 84, *-ligă* 157—158, *-loagă* 157, *-log* 157—158, *-lugă* 157—158, *-nic* 325, *-oaie* 616, *-oasa* 594—596, *-oc* 157, 618, *-og* 157, *-oid* 535—538 *-oi(u)* 160—161, 616, *-oń* 331, *-os* 325, 604—608, *-ov*, 303, *-uc* 544—545, 617, *-uliță* 156, *-uș* 83, 85, 161, *-uşor* 84, *-uț* 161, 612, 616, *-uță* 594, 612, 616 în română.

SUPLIMENTAR, elementul predicativ ~ 108—109, 121—122.
SUPRANUME 289—301, 520—521, 609, 627; ~ colectiv, de familie, de grup 526—527, 614, 169, de neam și individual 526—527.
SURSĂ 123—124.

Ș

Ș dur 5, 7, 9, 50—51, 193, 283, 331 și moale 7, 8, 285 în textele vechi românești; ~ provenit din *s* 209—213.

T

T dur 7, 284, 288 și moale 284, 288 în textele vechi românești.
TĂTARĂ, cuvinte din ~ în română 265.
TERMEN entopic 205—206.
TERNAR, relații ~e în sintaxă 104.
TEXT, localizarea ~elor rotacizante 187—190; ~e coresiene 3—10 și precoresiene 463—474.
TIMP prezent 221, liric 178; complementul circumstanțial de ~ 108.
TIPĂRITURĂ, ~i vieneze din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea 43—54.
TOPONIM, ~e formate de la nume comune 91—92; ~e proprii 89—91; ~e compuse în documentele slavo-române 303—311; nume de grup în ~e 89—98; ~e articulate 114, 533—534 și nearticulate 533—534; ~e cu *e-* și *ie-* 630.
TOPONIMIE, ~a și ortografia 529—534.
TRADUCERE directă și indirectă 25, literală 25, 27—28 a textelor vechi românești.
TRANSCRIERE, ~a și transliterația textelor chirilice 476; ~a interpretativă 476—477 a textelor vechi românești.
TRANSFORMAȚIONAL, model sintactic ~ 127.
TRANSLITERAȚIE, ~a și transcrierea textelor chirilice 476.
TURCĂ, cuvinte din ~ în română 78, 84, 99, 149, 151—153, 155—156, 540.

Ț

Ț dur 8, 49—50, 285, 331 și moale 49—50, 285 în textele vechi românești.
ȚINTĂ, ~a în analiza semantică 123—124.

U

U 285 trecut la *o* în textele vechi românești 8, 215, 285; ~ final în textele vechi românești 464.
UCRAINEANĂ, cuvinte din ~ în română 77—78, 86, 99, 101, 157.
UNITATE, ~a limbii naționale și cultivarea limbii 339—348.
URBANONIM, ~ul în toponimie 225.
URBANONIMIE 515—518.

V

V dur 5, 7 și moale 9, 464, palatalizat 29 în textele vechi românești.
VERB 120, 220—221; ~e auxiliare, copulative 220 și nepredicative 220—221; ~e cu două obiecte directe 107; analiza contextuală semantică a ~ului 119—135; ~ul și atenuarea negației 230; perfectul simplu sigmatic al ~elor *a fi*, *a avea* și *a vrea* 554—565; ~ul la M. Eminescu 632; ~e iotacizate în textele vechi românești 286.
VIITOR, ~ul popular simplu ca atenuator al negației 230.
VOCABULAR, formarea ~ului neologic al românei literare 243—255.
VOCALIC, asimilări ~ce în textele vechi românești 265 rotacizante 262.
VOCATIV, funcția sintactică de subiect a ~ului 105—106.

Z

Z 12, 51, 464 dur 7, 49—50, 204, 288, 331 și moale 49—50, 284, 288 în textele vechi românești; ~ trecut la *j* în textele vechi românești 209—213.

INDICE DE AUTORI*

A

Adamescu, G. 150—151, 156, 158, 159, 161
Agîrbiceanu, Ion 229—230, 232—234, 247
Agyagfalva, Grigore Sandor de 486
Alecsandri, V. 165, 255, 265, 268, 290, 353
Alexandrescu, Grigore 163
Alexi, I. 62
Alexi, T. 157
Alexics, G. 189, 486

* Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte indică autori de articole publicate în revistă în anul 1976; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzați sau discutați în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citați.

Andrean, Daniil 190
Andreoli, fraţii 31
Andronic, 280
Anghelescu, Mircea 112—113
Antonovici, I. 66
Apşa, Mihály de 185
Ardeleanu, V. 47
Arghezi, Tudor 112, [491—499], [577—586], [587—591], 631
Arsenie din Uricani 265
Arvinte, V. 547, 549, 556—557
Asachi, Gheorghe 79, 258
Arembou, Marie-Rose 552
Avram, Andrei 83—88, 155—158, 475
Avram, Mioara 339—348, 352, 476
Avramios, Ion 33
Axinte Uricariul 144

B

Bacovia, G [565—576]
Badea, Ştefan 173—179, [313—314]
Balázs, J. 522
Balş, G. 280
Balş, Vasile 46
Banciu, A. 245, 247—248, 252—255
Baranga, Aurel 69
Barbu, E. 546
Bart, Petru 46, 58
Barthes, Roland 163
Basarab, Matei 191
Bassarabescu, I. A. 245
Băcescu, Mihai C. 159, 161
Bălan, T. 58, 66
Bălcescu, N. 218
Bănăţeanu, T. 328
Bărboi, Constanţa 609—622
Bărbulescu, Ilie 182, 257—258, 260, 501
Bellimace, C. 328
Beltechi, Eugen 328—331
Benett, Ch. 235
Berechet, Şt. Gr. 191—192
Berlogea, Ileana 540
Bessenyei, Nicolaus 273
Beševliev, Veselin 152
Bianu, I. 19, 21, 46, 57, 66, 257—259, 485, 503, 623
Bidu-Vrănceanu, A. 240, 521
Bielfeldt, Hans Holm 212
Binder, Pavel 37—38, 270
Bistriţianu, Al. 330—331
Bitay, A. 486
Birlea, I. 66
Birleanu, Horia 553, 558
Blaga L. 329—330
Blücher, Gebhard 270—272, 469
Bodogae, T. 279, 286
Bodunescu, Ion, 229—232, 234
Bogdan, D. 100
Bogdan, Damian P. 270
Bogrea, V. 150, 328
Bolliac, O. 60, 66
Bolocan, Gh. 84, **89—98,** 158, **205—208, 303—311,** 323, **515—518, 593—608,** 631
Borza, Al. 83, 85
Bot, Livia 38—39
Boutière, J. 339
Boy, Monique 235
Branişte, V. 330
Bratul, popa 474, 503, 507—513
Brâncuş, Gr, 240
Breazu, I. 247
Briquet, C. M. 266, 283, 468
Brînzeu, F. 106, 209—210
Brooks, Nelson 235
Brückner, A. 77—78, 81
Bucă, Marin [110—112]
Budai-Deleanu, I. 8, 48—54, 60, 67, 73—81, 151, 153, 265, 268, 478
Bugariu, Gr. 329, 331
Bugeanu, Dan 539—542
Bulat, T. V. 67
Bulgăr, Gh. 559—561, 631—633
Bunea, August 253, 255
Bureţea, Emilian 323
Byck, J. 43, 57, 60, 67, 151, 197, 246

C

Caleca, Ioan 4
Camus, A. 69
Candrea, I.-A. 12, 56, 67, 144—146, 150—151, 156, 158—159, 161, 181—182, 187, 190, 245—249, 251—252. 257, 260, 266, 289—291, 297, 502, 539, 541
Cantacuzino, Constantin Stolnicul 77
Cantacuzino, Şerban 618
Cantemir, Dimitrie 57, 74—79, 191, 265, 268, 342, 486, 559, 626
Capidan, T. 55
Cara, Toma 34
Caracaş, R. 19, 21
Caracostea, D. 170
Caragiale, I. L. 66, 87, 243, 360
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 141
Cariofil, Ioan 112
Carpenişeanu, S. 246—248, 251, 255
Cartojan, N. 10, 150, 257, 275
Cazacu, B. 29, 80, 284, 342—344, 548—549, 552, 626
Călinescu, G. 275, 329
Cătană, C. 329
Cernăuţeanu, Natalia 298
Charrière, H. 536
Chelaru, V. 628
Chendi, Ilarie 331
Chesarie din Rîmnic 626
Chiţimia, I. C. 67, 149, 324
Chivu, Gh. 181—185
Chomsky, Noam 119, 122, 124, 186, 316
Chrisostomul, Ioan 4
Cigala 80

Cihac, A. de 156
Ciobanu, Fulvia 150—151
Ciobanu, Şt. 275
Ciorănescu, Al. 87, 149—151, 156, 540—542
Ciparîu, T. 248
Ciurea, Al. 34—35
Cimpeanu, Eugen 631
Cimpeanu, P. M. 63
Clain, Samuil Micu vezi **Micu(-Klein)**
Cocotailo, Gheorghe 86—87
Codru, I. G. 63
Colan, Ioan 37—38
Coman, Petre 75
Combiescu, Mariana 198, 482
Constantin, preotul 39
Constantinescu, N. A. 543
Constantinescu-Dobridor, Gh. [217—222]
Contraş, Eugenia 143—144, 146
Coresi [3—10], 56—57, 59, 66, 143—146, 181—182, 185, 189, 259, 503—504, 508—510
Coresi, Şerban 181, 183, 185
Corfus, Ilie [316—328]
Corneli, Ioan 478, 480
Cosma, Viorel 225
Costăchescu, M. 95—96, 100
Costin, L. 85
Costin, Miron 67, 74, 76—77, 265, 268, 626
Costin, N. 67, 80
Coşbuc, G. 80, [313—314]
Coteanu, I. 43, 49, 103, 235—236, 241, 342—345, **351—354**, 521, 632
Crăşoveanu, D. 366
Creangă, Ion 229—231, 234, 265, 268, 340, 532—533
Creţu, Gr. 484—485
Cristureanu, Al. 294, 628
Cristureanu, Vasile 324
Csák, László 293
Curea, I. 329, 331

D

Daia, Gheorghe din vezi **Dăianul Gheorghe**
Dalgalian, M. 238
Damé, Fr. 157
David, Doina 243—255
Dăianul, Gheorghe 17
Dănăilă, I. 367—460
Delamarina, Victor Vlad 328—330
Del Conte, Rosetta 632
Demény, L. 144—146, 181, 184, 185
Densusianu, Aron 275, 278, 286, 513
Densusianu, Ov. 56, 110, 182—184, 187, 189, 192, 197, 255, 261—263, 507, 626
Diaconescu, Paula 170
Diaconovici-Loga, C. 62, [197—204], 475, 478, 482, 487—488
Dieulescu, C. C. 149—150, 152—153
Dima, Simion 328, 330—331
Dimitrescu, Florica 56—57, 59, 66, **143—147**, 181—182, 185, 507
Dimitriu, A. 627
Dimitriu, C. 143, 146
Dinescu, Lazăr 324
Dinulescu, Ştefan 279
Djamo-Diaconiţă, Lucia 303
Dmitriev, N. K. 153
Dobrin, Iosif R. 329
Dombrowski, Robert Ritter von 159
Domşa, Aurel C. 631
Donat, Ion 594
Dorcescu, Eugen [197—204], 475, 479, 487
Dosoftei, 57, 66, 78—79, 144—146, 188, 265, 485, 486, 488, 626
Dragalina, P. 253, 255
Dragomirescu, Gh, N. 229—234
Dragomirescu, M. 330
Drăganu, Nicolae 3—4, 6, 9, 182, 190, 257—258, 260, 262, 483—486, 508
Drimba, Vl. 60
Du Cange, C. 87, 149, 152, 154
Dumistrăcel, Stelian 346, **547—558**
Duţu, Al. 35

E

Eckhardt, Sándor 155
Eco, Umberto 627
Edwards, P. M. H. 61
Eineder, Georg 19, 31, 283, 468
Eminescu, M. 61, [173—179], 313, 339, 341, 348, 560, [631—633]
Erbiceanu, L. 45
Eustatievici Braşoveanul, D. 62, [**197**—204], [475—489]

F

Felbiger, J. 45, 48—54
Fénelon, F. [25—36]
Filimon, N. 77
Fillmore, Ch. J. 123, 126, 135
Flaubert, G. 163
Flora, Radu 34
Florea, Ion 549, 555, 557—558
Florea, Melania 235—241
Florea, preotul 11—15, 21
Florea, Viorica 629
Fodor, Jerry A. 627
Fogarasi, Ştefan 485—486
Frăţilă, Ion 323
Frăţilă, V. 209—213
Frâncu, C. 55—67
Fries, Ch. C. 235, 316
Fruchter, Eugen 324
Fugariu, Florea 60, 67, 73—81, 151
Fulger, Victor 229, 231, 233—234

Funeriu, J. 629
Furtună, D. 327

G

Gabain, A. von 153
Galisson, R. 235
Gane, N. 265, 268
Gardette, Pierre 548, 551—552, 554—555, 557—558
Gaster, M, 34, 43, 53, 66, 144, 623
Gălușcă, C. 257—261
Gămulescu, Dorin 83, 87, **325—326**
Gârda, George 328—331
Georgescu, Magdalena 561
Gergely, Piroska B. 628
Ghergariu, L. 628
Gheție, Ion 3—10, 12, 17, 30, 42—43, 47—48, 53, 78, 184, **187—190**, 191—194, **257—268**, 265, 284, 288, 327, 345, 475, 484, **501—503**, 508, [559—561]
Gheuca, Leon 33—36
Ghibănescu, Gh. 89, 275, 277—279, 281, 284, 286, 513
Ghibu, O. 44—45, 52, 277
Ghica, I. 87
Gioglovan, Radu 324
Giuglea, G. 13
Giurescu, C. 66, 90—91, 144, 146
Giurgiu, popa din Luncasprie 189—190
Giștescu, Petre [113—115], 530—533
Goga, N. 627
Goga, Octavian 329
Goicu, Viorica 628
Golescu, Iordache 63
Gologan, Miruna 587—591
Golopenția-Eretescu, Sanda 103, 125—126, 316
Gorun, I. 253
Graur, Al. 84, 103, 114, 138, 141, 155—158, 160, 218, 233, 289—290, 295, 297, 299, [325—326], 343, 347, **349—350**, 356, 360, 365—366, 546, 560, 622
Grădinaru, Alexandrina 106
Grecu, Doina 293, 297
Gregorian, Mihail 77, 88
Grigore, popa din Măhaci 508
Guiraud, Pierre 178
Guțu Romalo, Valeria [103—109], 217, 235, 240—241, **315—321**, 360, 362

H

Halici, Mihail 190, 486
Hanga, Vl. 627
Harris, Zellig S. 316
Hasan, Finuța 141, 535—537
Hasdeu, B. P. 61, 66, 149—150, 152, 182, 508
Hazy, Șt. 240
Heliade Rădulescu, I. 43, 54, 63, 66, 163, 488, 560
Hépitès, A. Th. 265, 268
Hirscher, Lucas 269—270, 273
Hoban, Jivca 38—39
Hoban, Vasile vezi **Vasile, I.**
Hodoș, N. 46, 623
Hogaș, C. 265, 268
Höfler, M. 143, 146
Holliday M. A. K. 235
Homorodean, Mircea 289, 295—297, 323, 628
Hotyat, Fernand 356
Hreapcă, Doina 558
Hrincenko, B. D. 81
Hristea, Theodor 154, 157, 243—244, 326, **359—366**, 535, 537
Hurmuzachi, Al. 165
Huttman, Arnold 38, 270

I

Iancovici, Teodor de Mirivo 45, 48, 53
Iancu, Victor 240, **313—314**
Iane, popa 259, [269—274]
Iațimirski, A. I. 275, 281, 286
Ichim-Tomescu, Domnița 92, 323
Ilčev, Ștefan 86
Indrieș, Alexandra 565—576
Ionașcu, Al. 529—534
Ionescu, Christian 313—314, 519—528, 609
Ionescu de la Brad, I. 79
Ionică, Ion 341, 556
Ioniță, Vasile C. 324, 628
Iordan, Ion [113—115], 530—533
Iordan, Iorgu 43, 58, 60, 67, **69—71**, 89, 95—98, 106—107, 113—114, 160, 197, 205, **215—216**, 217, **225—227**, 235, 240—241, 254, 323, **335—337**, 340, 343—345, 347, 356, 362—363, 365—366, 535, 544, 593
Iorga, N. 32, 34, 43—44, 58, 63, 66—67, 187, 189—191, 257—258, 260, 269, 279—280, 502—513
Iorgovici, Paul 44—53, 487, 560
Ispirescu, P. 74
Ivașcu, George 623
Ivănescu, G. 4, 6, 43, 53, 110
Ivireanul, Antim 60, 66, 192

J

Jaberg, Karl 339, 555
Jakó, S. 270—271
Janitsek, E. 628
Jipescu, G. M. 74
Jucan, Grațian 631
Jud, J. 555

Juilland, A. 61, 631
Juilland, Ileana 61

K

Kangrea, Jovan 84
Karlowicz, J. 77—78, 81
Katz, Jerold J. 627
Kelemen, B. 484
Kémeny, J. 19, 31, 283
Kis, Emese 627
Kogălniceanu, Enache 32
Kogălniceanu, M. 60, 265, 268, 560
Kostenețki, Constantin Filozoful 501, 503
Krader, L. 153
Kurzböck, Iosif 44, 47—53

L

Lacea, C. 37—38, 257—258
Lambrior, Al. 623
Langendoen, D. F. 123
Laurian, A. T. 149, 245—250
Lazarini, D. M. 45
Lăncrănjan, I. 211
Lăpedatu, Alexandru 484
Lăpedatu, Ion I. 484
Lăzărescu, Paul 341
Lerea, Miu 329
Lesage, A. R. 73
Leurdeanu, Ilinca 486
Lichačev, N. P. 283, 469
Lombard, Alf 56—57, 106, [215—216], 346
Longinescu, S. G. 66, 144, 146, 191
Loșonți, Dumitru 158—161, 628
Lovinescu, E. 164, 166
Lozbă, Mihai 323
Luca, Mihalache 36
Lucaci, ritorul 145, 147, 181—182, 184—185, 261, 263, 507
Lugoșianu, O. 327
Lukasiewicz 627
Lungianu, M. 73
Lupaș, I. 66, 253, 255
Lupu, Coman **110—112**
Lupu, Vasile [191—195]

M

Macarie 478
Macedonski, Al. 170
Macrea, D. 263—264, 547, 631
Maffizzoli, Andreas 31
Magyar, Simeon 45, 48—53
Maior, Petru 77, 560
Maioreseu, Titu [163—171], 248, 252—253, 255, 328, 355—356, 631
Manea, Dana **577—586**
Maneca, Constant 245, 247—249, 251
Manolescu, Constantin 324
Manoliu Manea, Maria 103, 236
Marcu, F. 245, 247—249, 251
Mareș, Al. 5, 37—42, 48—48, 66, 144, 146, 182, 184, 189, 194, 261—264, 267—268, 270, 464, 468—469, 475, 503, **505—513**
Mareș, Lucreția 344
Marguinos, Maximos 281, 286
Marian, S. Fl. 79, 84, 159
Marienescu, Ath. 330
Marlianus, Ambrosius 33
Marquardt, J. 149, 152
Martinet, André 25, 104
Massillon, J.-B. 34
Massim, I. C. 149, 245—250
Mavrocordat, Nicolae D. 33, 192
Măzăreanul, Vartolomei 34
McIntosh, A. 235
Meillet, A. 212
Melchisedek, episcopul 34, 113
Meteș, Ștefan, 545, 601
Miclău, P. 560
Micu, E. 44
Micu(-Klein), Samuil, 44, 47—51, 62, 79, 189, 478, 482
Mihai, popa 259, 269
Mihail, Paul 278, 286
Mihăescu, Gabriel 324
Mihăescu, Gib 229, 234
Mihăilă, G. 73, [99—101], 143, 146, 503, 508—509
Miklosich, Fr. 74, 211—212
Milescu, N. Spătarul 40, 113, 486
Mioc, Damaschin 66
Mircea, Ion-Radu 37—40, 42
Mirska, Halina 151
Missir, Theodor P. 170
Mitu, Mihai 37—81
Mladenov, Maxim St. 157
Mocanu, N. 289, 295—297, 627
Mocuța, N. 329
Modoran, Filoftei 324
Moise, Ion 229—234
Moisil, Gr. C. 627
Moldoveanul, Chiriac 17—19
Molnar, Ioan 45, 48—53, 62
Morariu, Modest 536
Morier, H. 633
Morris, Ch. 627
Mošin, Vl. 469
Moxa, M. 78, 144—145, 191
Mulon, Marianne 299
Munteanu, Cassian R. 329
Munteanu, George 631
Munteanu, R. 45
Mureșanu, Andrei 255
Murnu, G. 74
Muster, Dumitru 355—357
Mușlea, Candid C. 37—39
Mușlea, I. 213

N

Nandriș, Octavian 339
Nauton, Pierre 548, 552, 554—555, 557—558
Neacșul, din Cîmpulung 269
Neagoe, Victorela 344
Neagu, Fănuș 230, 232—234
Neamțu, G. G. 236
Neculce, I. 58, 60, 67, 112, 194, 340
Negreanu, Ioana Alexandra **217—222**
Negruțiu, I. F. 252
Negruzzi, C. 163, 560
Negruzzi, Iacob 166
Neiescu, Ileana 628
Neiescu, Petru 139, 556
Nestor 76
Nestorescu, V. **99—101**
Nicoară, Moise 58
Nicolae, grămăticul 112—113
Nicolae, mitropolitul Banatului 281, 286
Nicolau, V. C. 327
Nicolescu, C. 328
Niculescu, Alexandru 217, 235, 240—241, 243, 250, 268, 347
Nikolaev, Vsevolod 19, 468
Nikonov, V. A. 595
Novacovici, Ștefan 44, 47
Novacoviciu, E. 265, 268
Nussbächer, Gernot **269—274**
Nuță, I. 297, 549, 554, 556—557

O

Oancea, D. I. [113—115], 530—533
Oancea, Petre E. 329—330
Obradovici, Dositei 33—34
Odobescu, Al. 61
Oechsner, Georg 46
Ojog-Brașoveanu, Rodica 230—231, 233—234
Olsev, H. 106—107
Oltean, Vasile [37—42]
Olteanu, P. 3, 275, 281, 286
Onițiu, V. 246, 253, 255
Onu, Liviu 29, 60, 67, 70, 284, 508, 626
Oprescu, Anton 205
Opresco, Gh. 205
Oprișan, C. 60
Oros, Marius 323, 628
Otobîcu, C. 344—345
Oxenstiern 33

P

Pamfil, Viorica 56, 59, 67, 143—146, 181, 183, 185, 189, 623
Pamfile, T. 80, 150, 157, 327
Panaitescu-Perpessicius, D. 61, 173—174, 176, 631
Panaitescu, P. P. 75, 77, 144, 147, 257—258, 463—465, 469, 474, 501, 513
Pană Dindelegan, Gabriela 103, 106—108, **119—135**, 316
Panu, A. 60
Panoneanu, Daniil vezi **Andrean, Daniil**
Papacostea, Ș. 259
Papahagi, T. 151
Papp, I. 189
Pascu, Giorge 151, 275, 279, 541
Pascu, Șt. 627
Pașca, Iosif 625
Pașca, Ștefan, 101, 290—294, 297, 503, 519—521, 543, 609, 628
Paul, Radu I. 235
Pavelescu, Gh. 157
Păcală, V. 209—210
Păsculescu, N. 144—145
Pătru, popa din Grădiște 189
Pătru, protopopul din Tinăud 12—15
Pătruț, I. 138, 627—629
Pellen, R. 143—144
Peretz, I. 191
Perpessicius vezi **Panaitescu-Perpessicius, D.**
Pervain, I. 76
Petre, I. Șt. 67
Petrescu, Camil 163, 265, 268
Petrescu, Cezar 230—232
Petrino, D. 170
Petrovici, Emil 43, 138—139, 144—146, 159, 188, 209, 213, 264, 344, 547, 551, 559—560
Philippide, Al. 71, 137—138, 182, 260
Pietreanu, Marica 628
Pilutio, Vito 485—486
Pirandello, L. 540
Piru, Al. 275, 623
Pitești eanu, Gherasim Titus 143
Pîrvulescu, George 324
Politzer, Robert 235
Polizu, G. A. 79
Pompiliu, Miron 166
Pop, Augustin Z. N. 279
Pop, D. 627
Pop, Gheorghe 342—343, 345—346
Pop, Sever 550
Popa, Atanasie 13
Popa, Eleonora **367—460**
Popescu, Ion **633—635**
Popescu, Mireca 229—232, 234
Popescu, Radu 324
Popescu, Radu Sp. 60, 67, 253
Popescu-Marin, Magdalena 79—80, 143, 144, 146
Popp, Vasilie 44
Porucic, N. 205
Potra, Florian 347
Pottier, B. 235
Preda, Marin 230—234, 536
Procopovici, Alexandru 56, 66, 181
Prodan, D. 543—544
Protopopescu, Lucia 45—46, 52, 185
Proust, Marcel 163

Purcar-Guşeilă, Margareta 289, 293—297
Puşcariu, Ion cavaler de 273, 339
Puşcariu, Sextil 55—57, 66, 84, 158, 160, 181, 183, 185, 243—245, 247, 249—252, 254—255, 257, 275, 342, 346
Putneanul, Iacob 45, 48—53

Q

Quillet, A. 540
Quirk, Randolf 235

R

Raţiu, I. 253, 255
Ravier, X. 552—553
Rădulescu, Maria 112
Rădulescu, Ştefan [633—635]
Rebreanu, L. 106
Reczek, S. 78
Reguş, Aspazia 92
Reguş, Corneliu 92
Réquédat, F. 235
Resmeriţă, Al. 539
Rezeanu, Adrian 324
Richterich, R. 238
Ristić, Svetomir 84
Rizescu, I. 67, 147, 181—182, 184—185, **191—195**, 264, **326—328**, 507
Robert, Paul 69—70, 538—539
Rocerie, Alexandra 110
Roman, Alexandra 463—474, 561
Roman, Ion 269—270
Roques, M. 143—144, 623
Rosetti, Al. 3—4, 29, 67, 80, 138, 142, 145—146, 182, 185, 187—190, 192, 211, 259, 261, 263—265, 284, 476, 488, 502—503, 507, 547, 626
Roşianu, Ion 289—301, 521, 609, **627—629**
Roşu, Mihai 44
Rotaru, N. 205
Russo, Alecu 65
Russo, D. 12
Russu, Ioan 33
Rusu, Grigore 556
Rusu, Valeriu 556
Ruşeţ, Ion 324

S

Sacerdoţeanu, A. 623
Sadoveanu, M. 81, 265, 268, 340
Sandfeld, Kr. 106—107
Sarafidi, N. 542
Săteanu, C. 628
Săulescu, Gh. 63
Sbiera, Ion G. 56, 66, 80, 144—146, 507
Scărarul, Ion 281, 286
Schlötzer, A. L. 76
Scorpan, Gr. 260
Scriban, A. 150—151, 245—249, 251, 541
Scriban, Neofit 275, 277
Scurtu, Ion 339
Sebeni, D. I. 626
Seche, Luiza 80, **113—115**, **535—538**, [631—633]
Seche, Mircea 80
Séguy, Jean 548, 552, 555, 558
Sfîrlea, L. 210
Silasi, Gregoriu 485
Simion, Dascălul 144
Simion, E. 61
Simonescu, Dan 58—60, 67, 149, 189
Sinaitul, Ioan [275—287]
Sîrbu, R. 110
Skiadás, Athanasios 25
Slavici, I. 265, 268
Slawski, F. 74
Slușanschi, Dan 149—154
Smith, A. H. 235
Sørensen, Holler Steen 627
Spencer, H. 252
Spulber, C. A. 191
Staicu, grămăticul, 144, 147
Stamati, T. 246—247, 249—251, 255
Stan, Aurelia 289, 292, 297—299
Stan, Ionel 556
Stan, I. T. 137—142, 295, 297, 323, 628
Stanciu, popa 192—195
Stancu, Z. 265, 268
Stănescu, Ion 323
Steuerwald, Karl 155—156
Stifter-Buză, Emanuela 11—24, **623**
Stoica, Nicolae de Haţeg 58, 66
Stoide, C. A. 269
Stojanov, Manjo [112—113]
Stojčev, Todor 86
Stott, A. M. J. 238
Strelbiţchi, Mihail 481
Streller, Fr. 56
Strungaru, Diomid 197—208, [475—489]
Studitul, Damaschin 281
Sturdze Moldovanul, Vasilie 15—16, 18—19, 21
Sufleţel, Rodica 324, 628
Sulică, N. 189, 257—258
Sztripszky, H. 189

Ş

Şandru, D. 209—210, 487
Şăineanu, Lazăr 149—152, 154, 246—249, 539
Şchiau, Octavian 38—39
Şchiopescu, V. 247, 329—330
Şcoleriu, Toader 47—49, 51, 200, 478, 480—481

Şega, V. 628
Şerban, George **543—546**
Şerban, Olimpia [197—204], 475, 479, 487
Şerbănescu, Constantin 325
Şesan, M. 257—259
Şiadbei, I. 257—260
Şincai, Gh. 47—51, 62, 80, 560
Ştefan, Ion **163—171**
Ştefanelli, I. V. 66
Ştrempel, G. 60, 66, 192
Şuteu, F. 61
Şuteu, Valeriu 138—139, 631

T

Tagliavini, C. 484—485
Tamás, Lajos 485
Tăslăuanu, Oct. 253
Tăutu, Nicolae 230, 233—234
Teaha, T. 190, 547, 550—551, 556, 558
Tănase, Eugen 210
Tempea, Radu 38—39, 62, 478—481
Teodorescu, Mirela 78
Tesnière, L. 123
Teofil, mitropolitul Ardealului 17
Tichonravov, Nikolaj 464
Tiktin, H. 57, 63, 74, 79, 107, 150, 156, 246—247, 249, 251, 539, 541
Todoran, R. 189, 251, 628
Toffler, Alvin 536
Tolan, Isaia 244, 248, 255
Tomescu, Domniţa vezi Ichim-Tomescu, Domniţa
Tomescu, M. 47
Tordasi, Pavel 486
Torouţiu, I. E. 170
Traljič, Seid M. 469
Trandafir, Gh. **103—109**, [315—321]
Trâpcea, Th. N. 83, 87
Tuaillon, G. 551—552, 555
Tudorică, Al. **491—499**
Tuliu, N. 328
Turculeţ, A. 549, 553, 557

Ţ

Ţâra, Vasile 289, 295—297, 323
Ţepelea, Gabriel 245, [328—331]
Ţichindeal, D. 74, 487
Ţonev, B. 112

U

Ungureanu, V. M. 628
Ureche, Grigore 60, 67, 74, 80, 144, 147, 508
Ursu, Despina 78
Ursu, I. 484
Ursu, N. A. 47, 52, 62, [197—204], **475—489**

V

Väänänen, V. 145—146
Vaillant, André 212
Valmăn, A. 235
Varlaam 57, 60, 67, 265, 275—276, 278—281, 283—284, 286—287, 624
Vascenco, V. 627
Vasici-Ungureanu, P. 626
Vasile, I. 38, 42
Vasiliu, Emanuel 103, 125—126, 141, 316
Vasiliu, G. 628—629
Vasiliu, Laura 71, 84
Vasmer, M. 78, 81
Văcărescu, Ienăchiţă 47—51, 62, 80
Veica, Teodor 251
Verdeş, I. 75
Veress, Andrei 46, 273
Vianu, Tudor 631—632
Viciu, Alexe 543
Vinay, J.-P. 25
Vincenz, André de 522
Vinokur, T. G. 252
Vinţeler, Alla 629
Vinţeler, Onufrie [110—112], 293, 323, 629
Viski, Ioan 190, 485
Virtosu, Emil 31, 182, 327, 486
Virtosu, Ileana **25—36**
Vlad, Carmen 106
Vrabie, Emil 100
Vraciu, A. 251
Vulcan, Samuil 625
Vulpe, Magdalena 341

W

Wald, Lucia 103, 110
Weigand, G. 209, 548, 551
Wielowieski, Jerzy 76
Willieke, O. 238
Wurmloch, Adalbertus 513

X

Xenopol, A. D. 45, 170, 253

Z

Zaimov, Iordan 94, 97
Zamboni, Alberto 87
Zamfirescu, D. 74
Zdrenghea, Mircea 105—106, 138, 210, 213
Zgraon, Florentina **43—54**, **275—287**, **624—626**
Zingarelli, N. 541
Zoba, Ioan din Vinţ 17, 486
Zugun, Petru 139, 198, 632

INDICE DE CUVINTE

AROMÂNĂ

cap-di-cine 151

BULGARĂ

koza 97
limon 540
пажина 155
pesoglavji 150
петелка 88
петина 86
печат 84
пишл'ак 157
покламя 158
пълен 158
čokoj 161

CUMANĂ

noyon 153
zaisang 153

ENGADINĂ

pèda, pèida, 87

ENGLEZĂ

comprehensive school 356
educational psychology 356
formal 355, 356
implement 355
informal 355
mass-media 356

FRANCEZĂ

s'absenter 254
Acestes 26
alcaloïde 535
Alcides 26
amygdaloïde 536
astéroïde 535
basane 538
carreau 540
coing 541
cotignac 155
au cours de 246
curiosité 27
cyclope 26, 27
découler 246
deltoïde 535
durable 70
éducatif 357
éducation 357
ethmoïde 535
Eurydice 26
s'évader 254
évaluation sommative 355
exception 69
exceptionnel 69
exclusivité 70
filiale 247
fournaliste 540
fourneau 539—540
fourreau 540
héros 27
inclination 253
Ithaciens 26
jalousie 34
landau 540
Lesbien 26
limonade 540
mongoloïde 536
Mycènes 26
Narcisse 26
nécessité 70
négroïde 536
ovoïde 536
panneau 540
paralysie 78
pegamoïde 535
perminvar 85
Phénicie 26
Phénicien 26
planétoïde 535
platinoïde 356
polaroïde 536
prince 34
quantification 355
Rhodien 26
rhomboïde 536
saccharoïde 536
scaphoïde 536
sésamoïde 536
somme 355
sphenoïde 536
tableau 540
tigresse 27
toroïde 536
toucher 253
trouseau 540
Tyrien 26
xiphoïde 536
xyloïde 536

FRIULANĂ

**pĕda* 87
pedare 87
**pĕdia* 87
pee, pea 87

GERMANĂ

Adjunkt 250
Cyclopen 26
Eurydice 26
Kuriosität 27
negroid 536
Neigung 253
Päonie 83
Platinoid 536
Referent 249
Slowene 76
slowenisch 76
die Tigerweibchen 27
Toroid 536

GREACĂ

ἄββας 511
ἀσέλμεια 507
ἀφορίζω 194
-ειδής 535
εἶδος 535
ἐνορία 77
ἐξορίζω 541
εὐρυδίκη 26
Ἰθάκη 26
ἥρως 27
κάπ-τειν 149
καυκάνος 149, 152
κύκλωψ 26
κυνοκέφαλος 150
λειμόνι 540
λεμόνι 540
ὁρίζω 541
ὁρίσω 541
ὄριψα 541
παράλυσις 78
περιέργεια 27
σκυλοκέφαλος 150
sofia 353
τὸ ταμποῦκι 542
τίγρις 27
τραγῳδία 507
κῶμος 507

ITALIANĂ

buia 541
curiosità 27
filiale 247
limone 540
lumie 540
palazzo 77
pardo 78
stambugio 541, 542
stanza 541
la tigre 27

LATINĂ

capcanus 149, 152, 154
capitaneus 154
crens, -tis 75
curiositatem 27
decurrĕre 246
docere 357
forma 537
habeo 64
palatium 77–78
paralysis 78
**pĕdia* 87
pes 87
purgatio, -onis, 626
sum 56–57, 64
tangere 253
**thymanea* 541
tigris, -is 27
vir 253
voleo 64

MAGHIARĂ

apród 99
ásó 84
berbence 99
durválni 84
elnyomi 253
érinteni 253
feredö 30
férfi 253
hajlás 253
kanaf 100
kecskebuka 156
kep 100
képelni 155
kip 100
kölcsönös szerelem 253
köpülö 155
kutyáfejü 150
lefolyt 246
lémonya 540
meszelö 155
palota 78
pecsét 84
penicilus 83
petöke 88
szám 50
ülö 30

POLONEZĂ

kapcan 149
Krakov 97
žak 50
pacześ 77
pałac 77
paraliż 78
patela 78
patelnia 78

ROMÂNĂ

A

a (art. pos.) 5, 7, 52–53, 285
abatere 111
abié (=abia) 29
(a) aboli 110
abolire 109
(a) aborda 253
(a) abroga 110
abrutiza 134
(a se) absenta 254
absolvent 249
abţigui 325
abunda 131
abur 207
abuzate 169
acela 181, 182, 184, 264, 265, 485, 486
acest 193, 203, 485
Achimoasa 296
acmu 5, 7, 8, 194, 286
acolo 108, 220
acri 134, 137
activiza 134
actualiza 134
acuitate 70
acum 194, 220, 232
acurateţă 244
acut 70
adămană 187, 189, 190
adăpătoare 207
adimistrator 349
adînc 141, 566
adînci 134
Adjud 96
Adjudeni 96
adjunct 250, 251
admonesta 133
adoptate 166
Adrian 524
Adrian-Florin-Petru 524
aduce 65
Adunaţi 603
Adunaţii de Geormane 598
afirmare 166, 168
adirmaţie 166
afixoid 537
aflá 138, 167
aforisi 194
Afumaţi 603
afurisi 194
Agapie 617
agende 244, 255
ag(o)esc 91
agiunge 29, 193, 285
agiutor 183, 285
a agonisi 49
agrava 134
aici 108, 142, 220
aiesta 7, 183
Aiudul de Sus 532
ajunare 51
ajunge 51, 127–129, 331
ajuta, 51, 130, 135, 202, 331, 485
ajutor de secretar 250
ajutori(u) 201, 250, 482, 483, 485
ajutorniţă 51
алаю 482
alăgător 485
alămîie 541
alb 112, 178, 631
albastru 178
albăstri 134
Albinev 310
albuminoid 537
alcaloid 535, 537
alcooliza 134
aldămaş 99, 100
aldămăşar 99
Aldea 612–613, 617, 619
Aldea Barosu 615
Aldea sin Stan 616
Aldea Stan 616
Aldulea 617
Alecsandri V. 529
Alecs(i)e 616, 617
Alecsoaia 615, 616
alee 354
alegere 200
alegeţ 202
alerga 107
Aleşi 603
Alexandra 613
Alexandru 613, 617
Alexandru cel Bun 239, 291
Alexandru Ioan Cuza 523
(a se) alia 133
aliant 326
alies 183
Aliontie 612, 613
alipire 253
Alisie 300
alpină 159
alt 48, 284, 483
Altringen 531
Alţides 26
alungat 169
aluniş 593
Aluniş(ul) 532, 603
Alvub 310
amar 137, 141, 326
amarnic 326
amăgulire 284
amăgulitoare 284
amănunte 167
amări 134, 285, 326
Ambrozie 300
ameţească 49
Amfilochim 300
amigdaloid 536, 537
aminti 124

amor 624, 632
amplifica 134
amurţit 284
an 137, 138
Ana 300, 612, 613, 616
Ana lui Kilogram 300
Anastasia 612, 613
Anastasie 617
Ană din Deal 294
Ană din Vale 300
Anca 612, 613
ancontra 326
Ancu(l) 614, 617, 620, 621
Andreeni 95
Andreeşti 95
Andrei 612, 613
anemia 134
Angela 524
Angela-Delia 524
Anghel 617
Anica 612, 613
animal 219
anină 188, 264, 331
Aninoasev 310
aninoşască 90, 91
anonim 110
antical 168, 169, 171
antipatie 110
antipod 219
Anton(i)e 612, 613, 617
anunţa 130
anvisajare 356, 357
anză 243
aor 156
apă 176, 177, 206, 283
apărător 485, 486
apăsării 201, 487
Apele Calde 597
Apele Vii 597
apesa 487
aplecare 253
Apostol 617
aproape 108, 199, 220, 229
apropia 183, 286
apropiat 184, 220
aprod 99, 100
apuca 128, 129
Arad 532, 533
Aradu(l) Nou 532
Arămeştilor 92
arăta 51, 202, 285, 487
arătare 201, 487
arătători(u) 201, 482, 483
arbore 137
Ardealul 484
aresta 133
Argeloaia 96
Argelo(i)eni 96, 601
argeşean 95
argint 331, 632
arhieresc 91
arici 137
arogant 110
Arsurile Boev 307
arşeu 84
arşic 84
artă 166
artificiale 167
arzător 485
asanare 244
asanez 244
asămănare 285
aschimodie 326
ascult 176, 177
ascunde 286, 331
ascuns 492
ascuţit 49, 285
asămenea 49
aselenizare 355
asemăna 133
asemine(a) 48, 199, 477
aserţiune 168
asistent 249
aşkiie 210
aslam 265
Asmodeu 73
aspri 134, 138
astă(d)zi 5, 8
asteroid 535
astreinaţi 284
asurzi 134
aşa 9, 193
aşău 84
aşăzare 50
aş(e)a 8, 29, 193
aşeza 50
aşijdere(a) 194
aştaptă 7
Atanasie 617
ateism 110
atenţie 165
atenţiona 227
atenţiune 165, 168
atestat 244, 245
ateu 110
(a) atinge 253
atît 28, 220, 233, 487
atlaz 99
atrofia 134
atunci 142, 220
Aţestes 26
aţiţatu 53
augmenta 167
Augustin 300
aur 156, 632
Aurel(ia) 219
Austri ✕ 181
(să) autorize 254
auz 497
auzi 326
auzitu 51
(a) avea 54—65, 284, 482
Avîntu 532
Avram 617
Avram Iancu — Craiul munţilor 300
avuţ(i) 202
azi 142, 220
azur 632

B

Babiciu Episcopiei 598
Bacău 96
badic 8, 187
Baeşescul 92
bagabont 341
bagat 261
bagdadele 325
Baia Mitropoliei 518
bahnă 207
Bahnă 101
Balca Lupoanev 308
Balev 310
Balojani 601
Balomireşti 93
Balomirov 310
balota 327
bălotaţie 327
Balta arcească 93
Balta Calului 304
Balta Icoanei 517
Balta lui Dura Neguţătorul 517
Balta Neagră 597
baltă 94, 100, 206, 207, 308
ban 99, 202
banaliza 134
banat 261
bancă 139—141, 326
Banuleasca 93
Baranga 616
Barangă 618
bară 207
barbă 122
Barbu 612, 613
Barbucea 96
barcă 175
barieră 167
Baroasa 615, 617
baroc 164
Baros(u) 614, 617, 618
Basarabeanu 300
Başa 616
Baştea 617
bat (=beat) 29
batal 207
batalamă 157
batichi 326
**bazană* 539
bazin 353, 354
bazon 539
băbească 90
Băbiceni 95
băboane 331
Băcăuani 96

băcesc 90, 91
Băcești 600
Băcîrcea 614
bădească 90
Bădeneasca 93
Bădești 92
Bădicea 96
Bădiceni 96
(a) băga 111
băgare de seamă 253
băgat 261
băhniș 207
Băicești 600
băiet 184
Băjan 618
Bălan 616
Bălașa 614
Bălăcești 600
Bălăești 530
Bălăneasca 91
bălănească 92
Bălănești 600
Bălănoaie 616
Bălindești 600
bălotească 90
băltărie 207
băltină 207
băltiște 207
băltoacă 207
băltoi 207
Bălușeni 95
Bălușești 95
bănui 184, 231
Bărat 617
Băratic 617
Bărăngană 541
Bărănguț 616
Bărănguțoaie 616
Bărăști 600
bărbat 123, 253, 261, 284
Bărbăteni 95
Bărbătescu 603
Bărbătești 95
bărbătuș 326
bărbînță 99
Bărbuceanu 603
Bărbuceni 96
bărc 207
Bărcănești 600
bărzăun 151
bărzești 91
Băsăngești 600
băsău 187
Băsești 600
Bășa 617
Bășoaie 616
bătă 29
bătrină 487
bătrîneață 331
bătrînie 331
băț 326
băutor 485, 486
bea 501
beceagă 330
begat 487
begonie 83
beiat 487
Belcescul 92
beldimănesc 89
Beletești 600
Benga 618
bent 207
benție 207
berbecească 91
berbeniță 99
Bercaru 616
Bercăroaie 615, 616
Bercea 617
Bercev 410
Berești 600
Berevoești 530
bergheli 84, 326
Berivoești 92
bertocesc 90
besearecă 12, 284
besearică 192
betaie 487
betut 487
beut 49
beutură 8, 49
biá 326
Bica 612, 613
Bigești 600
Bilceneasca 93
bine 331
birou 251
бїрѹїторюл 483
bisearică 192
Biserica 96
Bisericani 96
biserică 94, 485
bistricean 95
bitang 157
bițluială 485
Bivolarilov 311
bizui 120—122
bîhlească 90
bîlac 207
bîlbîitoare 100
bîlcău 207
bîlhău 207
Bîlta 96
Bîlteni 96
bîltoc 207
bîntuială 485
bîrfi 132
Bîrgăuani 95, 531
bîrică 207
Bîrlă 616
Bîrlești 600
Bîrlogu 114
Bîrloiu 616
Bîrzeasca 93
bîrzești 91
Bîsca Chiojdului 96
Bîsceni 96
(să se) blagoslovască 7, 48
blaștină 207
Blata Măstăchinului 304
blazoane 539
blăndeasca 90
blîndă 176, 178
blond 112
Boacă 297
boancă 207
Bobov 310
Bodești 600
bodzilor 624
Boerești 600
Boev 310
bogatației 261
bogați 202
bogăție 200, 480, 484
Bogdan 300
Bogdanești 92
Bogdănești 600
boiar 486
boier 91, 484, 485
boieresc(u) 91, 93
Boiște(a) 533
bojdeucă 347
Boldeasca 93
boldoacă 207
болѣскъ 90
Bolintineanu 353
bolonzește 484
Bolovanii Stelii 517
boltă 632
Bomboș 616
Bomboșoaie 616
Boris 300
Borlova 96
Borloveni 96
Borzești 600
bostană 326
botgros 151
Bozia 617
Boziani 95
Bozianu 617
Bradu 96
Bradul Făgulețului 304
brajde 210
Bran 612, 613, 616, 617
620
Bran Baștea 615
braniște 91
Braniște(a) 533
Bran Liontașa 615
Bran Vorovenci 615
Brașov 617
brașovean 94
Brașoveanu 300, 617
brat 619
Brateșul 532
bravo 326
brazi 308
Brazii 533
Brazii Muerei 305
Brădățeani 94

brădăţel 101
Brădeanu 603
Brădeni 96
brădet 101
Brăduţ 303
Brăila 532
Brănescu 614, 616, 617
Brătuleni 95
Brătuleşti 95, 600
Breaza 617
Breazev 310
Breazu 618
Breb 96
Brebeni 96
Brebu 618
brejde 210
Brejdea 210
Breţea 96
Breţeni 96
Brezeanu 617
Brezicu 614, 618
briceag 325
brici 325
Brîncoveanca 595
Brînzeşov 310
brîu 497, 499
Brocea 616
Brogescu 616
Broscăriţa 294
Broşteneasca 93
брошенѣскѫ 90
Bruga iovănească 93
Bruga tocmănească 93
brugă 94
bruń 112
bubui 159
Buciumenii 533
Bucur 300, 612, 613
(a se) bucura 129
Bucura 612, 613
Bucur al Chivei 615
Bucurană 544
Bucur sin Stoica Ghioroiu 616
Bucureşci 531
Bucureşteanca 518
Bucureşti 92, 533
Bucureştii Noi 534
Bucureştioara 518
bucurie 112, 181, 485
bucuros 100
Buda 96
budău 207
Budeni 96
budesc 89
budină 207
buduroi 207
Bughea 617
Bugheanu 617
buglă 159, 160
bugui 159
Buhăieni 95
Buhăieşti 95
Bujor 595
Bujoreanca 595
Bujoreanu 595
Bujoreni 96
Bujoru 96
bulănească 90
Bulgaria 529
Bulgărea 529
bulhac 207
Bulz 96
Bulzani 96
bun 70, 110, 137, 141, 284, 285
bunar 207
бꙋнъматѣ 477
Bunea 618
bunesc 90
Bunget fiul Radului Budei 619
Bunghez 620, 621
bunratatea 261
Bunzari 293
Burlăneşti 600
Burnea 616
Burnoaie 616
Burtică 300
Busuioc 612—614, 618
buşluială 485
Butimanu 603
butoarcă 207
butulău 207
buturugă 139—141
Buză 618
Buzău 96
Buzeşti 92
Buzo(i)eni 96, 97, 530
buzunar 157

C

cacealma 343
cadză 286
cadzut 261
Cafeneaua Haiverţoului 518
caftan 99, 100
Cai 293
cainac 207
cajne 210
calamita 326
calcifi(c)a 133
calculá 132
calicatură 325
califica 132
caligrafia 132
Calistrat Şchiopu 523
calma 131, 134
calomnia 132
Calu(l) 618, 620
Caluleşti 620
Camelia 300
Camenul Priboiulov 307
camioane 539
camufla 132
canaf 100
canal 206
canaliza 132
cancelarie 326
cangrena 133
cangrenă 326
Cantoru 300
capăt 308
Capătul Scăuialelor 306
Capăţinev 310
**cap-ciinesc* 151
capcin 151, 152
Capdebou 151
cap-de-ciine 151
cap-de-cocoş 151
capitona 132
Caplat 151
capsa 132
capta 132
captura 132
Capul Troianului 517
caracteriza 131, 132, 254
cararea 261
carboniza 133
carce 330
cardaş 349
Carele cu peşte 518
cari 29
cariá 123, 133
caricaturiza 132
Carintiѫ 181
Carmen 300
carou 540
carpen 100
carte 137, 139—141
cartihizm 325
cartoane 539
cartografia 132
cartona 132
casá 132
Casandra 612, 614
Casa Privegherii 518
casă dă nărodz 331
casele 200
casincă 157
casincă 157
casuncă 157
Caşcaval 618
catadicsi 132
catalogá 132
categorisi 132
Caterina 612, 613
Catinca 613
catoliceşte 486
Catrinari 97
Catzavei 545
Caţavei 543—546
caţă 544
Caţă 618
Caţovei 543
caut 176, 177
cauteriza 132

cazne 210
căciulă 159
(a se) căddea 7, 128, 130, 134, 488
căderi 202, 482
căduț 261
căfălie 160
căznescu 210
Călărași 97
călărește 484
călător(iu) 201, 482, 485
călăuză 219
călăuzi 131
călca 132
călcîie 331
Călimănești 92
Călin 617
Călineci 617
călmățui 207
călugăreni 95, 601
cămăraș 99, 100
căni 123
(a) căpăta 253
căpătânesc 90, 91
Căpățînev 310
căpcăun 149—154
căpcîn 149—154
**căpcînum* 151
căpitânesc 90
**căptcăun* 154
căptălog 85
căra 132
cărare 140
cărămiziu 326
Cărăreni 94
cărăruie 544
căruie 184
căsăpi 132, 133
(a se) căsători 133
căsca 132
căşcioreni 95
căşnește 210
cătălina 612, 613
cătărig(ă) 156
cătcăun 149—154
cătinel 286
Cățană 544
Cățane 544
căță 544
Cățăue 544
Cățăve(i) 543—545
Cățeleni 96
Cățelu 96
Căutișeni 7
căzuț 202
ce 194
cel 199, 235—241, 477, 485
celebra 132
celui 187, 485
celuitor 485
ceneva 192
centraliza 132
cenzura 132
cer 331, 485—487, 631
cerăt 101
Cerățel 101
cercare 286
cerce 484
cercelie 331
cercetа 132, 133, 253
cercetare 167
cere 52
ceriu 201, 482, 483
Cernaev 310
Cernatov 310
Cernatul de Sus 114
Cerna-vîrf 597
Cernavoda 532
Cernavodă 532
Cernescu 353
cerșitor 484
certa 133, 202
certificat 245
certificat de maturitate 247
ceruț 132
cești 209
cetățuie 544
ceteașle 284
cetitorul 167
Cheie 101
chelălăt 123
chelie 194
chema 134, 286, 331
chemare 253
chemului 155
chemurluita 155
chenar 497, 499
**chepileu* 155
cherestea 48
cheristea 48
Chersăcosu 531
chestiona 133
Chetreni 95, 531
Chetrești 531
Chetriș 531
Chetrosu 531
chiar 233
chibrit 326, 341
Chicioreni 97
chiclopi 26
chiemeriile 49
Chilia 96
chilie 194
Chilieni 96
chiltuială 485
chinui 132
Chioar 529
Chioreanu 529
chiori 134
Chioru 526, 618
chip 100
**chipileu* 155
chiprian 26
Chiran 617
Chirileni 95
Chirileşti 95
Chiriţeni 95
Chiriţeşti 95
chisoi 326
Chișineu(-Criș) 531
Chișlaz 531
chiștola 326
chitonag 155
chițor(l)an 156
Chiva 612, 613
Chiva sin Nicolae Ungureanu 616
Chivu 617
Chivuța 613
ci 194, 579
cibernetică 355
cicatriza 133
cică 230
cicilac 331
ciclop 27
cifră 132
cilindric 537
cilindriform 537
cilindroid 537
cimenta 132
cimileagă 156, 157
cimiligă 156, 157
cinci 142
cine 331
cinescu 507
cineva 192
Cinghinița 530
cinste 12
cinsti 209, 486
cinstit 202, 203, 489
**cioacă* 160
Cioara 96
ciob 494, 497
Ciobotea 96
Cioboteni 96
cioc 159—161
Cioc 618
Ciocan 616
Ciocanești 93
ciocălie 160
Ciocănoaie 616
ciocîrdan 161
ciocîrlan 158—161
ciocîrlie 158—161
ciocîrloi 160
ciocli 138
ciocloabă 161
cioclodan 161
ciocloeș 161
ciocloi 161
ciocloiaș 161
cioclovină 161
ciocluș 161
ciocluț 161
ciocoi 159, 161
ciocuț 161
Ciocuță 618

Ciolan(i) 620
Cioplea 618
Cioplei 618
ciopli 132
cioplitor 485
ciorăpiiască 90
Cioreni 96
Ciormani 293
ciorovăi 133
Cipăeni 96
Cipău 96
Ciprian 300
circumstanțe 168
cireș 100
cireșel 100
Cireșeni 97
cisnădian 94
Cisnădie 533
cișmea 207
Cișmeaua Beizadelelor 517
Cișmeaua Mavrogheni 517
citi 120—122, 124, 284, 485
ciuber 487
ciubică 159
ciuciurel 207
ciuclată 159
ciuclă 159
Ciucsîngeorgiu 531
чюкъ́ческь 90
ciumilitura 286
Ciungu 297
ciupciuruc 325
Ciureni 95
Ciurești 95
ciurgău 207
Ciurilești 93
Ciutăria Domnească 518
ciutură 207
ciine 123, 150, 284, 285
ciinean 94
ciineșenească 90
Cimpani de Pomezu 534
Cimpean(u) 300
Cimpeni 97, 601
Cimpul lui Baloță 597
Cimpul Mare 597
cimpulungean 94, 95
Cimpulung la Tisa 531
cind 108
cinipești 91
cinta 142
Circeni 97
cîrdășie 349
Cîrlici 297
Cîrligea 618
Cîrligu 114
Cîrstianu 617
cîrtici 325
cîștiga 29, 112, 253
cît 108, 193, 202, 220
cîțva 50
clarifica 134
claviatură 243
clăi 158, 624
clătina 158
climboanie 331
Clinceni 96
Clinciu 96
clint 207
clipală 29
clișeu 253
climpocească 90
Cloșani 293
cnocaut 343
Coada costească 93, 94
Coada Iarului 304
coada-minzului 353
coadă 94, 308
Coadă 100
coaje 50
coamă 207
coapsă 497
coarnele 48
Coastă jarchească 93
Coasta Neagov 308
Coasta Răulov 407
Coasta Răului 597
coastă 94, 209
cobilă 155
cobiltău 207
cobîrlă 155
coboritorii 168
coc 159
Cocă 618
cocon 194
Cocor 101
cocora 101
Cocorasca 93
Cocorăștii-Grind 534
Codîrlă 618
codmean 95
Codrea 617
Codreni 97
codru 91
Codruț 300
coeficient 219
coexista 133
coincide 133
cojocar 617
Cojocaru 617
colabora 133, 220
colac 327
Coleș 617, 619
colnic 308, 593
Colnicul Feciorulov 307
Colnicul Popov 308
Colnicul Prebotului 309
Colnicul Preboiului 309
Colnicul Pribotului 305
Colnicul Pribuiului 307
coloid 537
Coman 612, 613
comandăs 325
Coman fecioru Vilăti lui Foarfecă 619
Comarnic 617
Comărniceanu 617
comégie 330
comis 99
comision 326
comparare 165, 166
comparație 165, 166
comparațiune 165, 166
comporta 120—122, 129
computer 355
comunica 133
comunicare 168
comuta 133
concesionez 244
conci 159
conciată 159
conciuiată 159
concluzii 166
concluziune 167
concorda 133
concretiza 134
concurent 249
concurere 245
confine 171
confuzie 165
confuziune 165
coniform 537
conoid 537
conscriere 245
consecințele 167
consolațiune 167
consolida 167
Constanda 612, 613
Constandin 613
constant 167, 169, 170
Constantin 194, 300, 612
Constanța 532
conștiu 244
contabil 523
contopi 243
contrasta 133
controla 133
conturba 243, 245
conturbare 245
conu 523
conveni 133, 134
convenire 244, 245
conviețui 133
convinși 167
convocator 250
convorbi 243
copac 140—141, 583
copaiță 326
copaucă 347
Copăceni 97
copcă 207
copil 70
copilărească 70
corabia 181
Corbeni 94, 96, 101
Corbi 96

Corbii Ciungi 597
Corbu(l) 96, 353
corectură 243
Cormăniceanu 617
Corneni 94, 95
Corneşti 95
Cornețelu gălmenesc 91
Cornişoru 603
Cornul Malului 304
Coroi 96
Coroieni 95, 96
Coroieşti 95
Coroisînmărtin 531
corv(o)adă 539
Corzu 533
cost 326
costa 120—123, 326
Costa Glodulov 307
Costandin 194
Costeni 97
costeşti 91
costum 532
Coşbuc George 529
coşiie 330
coşula 96
Coşuleni 96
cot 94
cotăriță 331
Cotea iovănească 93
Cotea scurtucească 93
Coteni 96
Cotigă 616, 618
Cotigoaie 616
Cotirgaşi 97
Cotîrleț(i) 618, 620
cotrocean 95
Cotu 96
Cotu ciorăsc 93
Cotu răuțesc 93
Coțofan(ă) 101
Coțofenii-din-față 353
Covaciu 300
covîrşeaşte 285
covrig 219
Cozia 97
Cozieni 97
Cozma 612, 613, 616, 617
Cozmoiu 616
crac 94, 207, 308
Cracău 97
Cracăul Negru 532
Cracu berdînşesc 93
Cracul Leurdev 308
Cracul Scurtelor 306
craia 486
Crăcăoani 97, 531
Crăcea 294
Crăciun 612, 613
Crăciuneni 95
Crăciuneşti 95
crăiască 484
Crăiniceşti 92
Crăsna 96
Crăsnăşeni 96
Creangă 300
creativ 227
creator 227
crede 29, 127, 229, 231, 265, 486
credincios 110, 167
Cremenea de Jos 598
Cremenea de Sus 598
Crenguță 300
crep 207
crepătură 487
creşte 167
creştinesc 284, 285
cretinoid 536, 537
Crețu 618
criel 331
crimă 325
criminaloid 536, 537
crin(c)ă 207
cristaliform 537
cristaliza 134
cristaloid 537
Cristea 621
critean 26
Crivina Broştenilov 308
Crivina Murgeştilor 306
crivină 308
Crivineni 97
crîng 94, 308
Crîngeni 97
Crîngu 603
Crîngu cruceresc 93
Crîngul Manei 305
Crîngul Meiului 597
Crîngul Popeei 305
Crîngul Popev 308
Crîngul Tîrgulov 307
Crîngul Vărului 305
croitor 485
Croitoru 516
crov 207
crovniță 206
cruci 331
crunt 75
cucon 194, 284
cucui 159, 160
cucuiat, -ă 159
cucuruz 328
cuib 308
Cuibul cu Barză 518
Cuibul Vulturului 305
cujmă 159
culĕgere 200
Culeş 296
culoare 632
cum 108, 195
cumătru 326
cuminte 331
cuminți 134
cumnat 325, 326
cumoară 284
cumpăna apelor 207
cumpăni 249
cumsecade 220
cunoaşti 29
cunoscut 220
cununá 133
curabiia 284
curaj 70
curajos 70
curarisi 326
Curaua barosască 93
Curaua belgherească 93
Curaua besicească 93
Curaua dădălăiască 93
Curaua dobrițască 93
Curaua gurgiască 93
Curaua iovănească 93
Curaua lisăndrească 93
Curaua marinească 93
Curaua popească 93
Curaua postolăichească 93
Curaua săpunească 93
Curaua stoichițească 93
Curătura tocmănească 93
curătură 94
curăți 285, 485, 486
curbá 134
curcubeu 29, 632
curea 94
Curea Şinaru 294
curent 168
curge 246
curiozitá 27
curiozitate 27
curiozită 26, 27
curiozitétă 27
curînd 194
Curmătura Fagilor 306
Curmătura Magheşului 304
Curmătura Maidanul Dudescului 518
curmătură 308
Curmătură 532
Curmăturev 311
curs fără frecvență 357
curs seral 35
curtean 484
Curteni 94
Curul Pămîntulov 307
curund 194, 284
curuț 327
cuscru 325, 326
custa 286
cutezem 50
cutitul (=cuțitul) 49
cuveni 134
cuvente 284
кȣвинтѣзъ 477
cuvînt 182, 483

D

da 129
Dabu 296

daca 194
dacă 486
Daibucată 294
Dalev 310
Danciu 353
Danil 300
dar 495, 496, 632
dare de curăţire 624, 625
dascăl 49
датор 483
dauna 624
David 614, 617
давидъ:[къ] 90
Davideni 95
Davideşti 95
Dăbăceşti 92
Dăeni 530
Dăeşti 530
dălog 160
dămiencască 91
dănăoară 194, 262, 284
dănciulcască 90
dănrăoară 262
dănsele 199
dăpă 195
dărăoară 262
dărlog 160
dăşchigie 330
de (prep) 67—70, 108, 192, 284
deac 194
дѣкъ 477
deal 94, 309, 593
dealtfel 352
Dealul Babii 531
Dealul Bɔjoranilor 305
Dealul Broştenilor 305
Dealul Bucureştilor 518
Dealul Cireşului 304
Dealul Clăditei 305
Dealul Cotrocenilor 518
Dealul cu Viile 518
Dealul de jos 518
Dealul Glodulov 307
Dealul lui Spira 518
Dealul Mare 353
Dealul Mitropoliei 518
Dealul Palţinului 304, 309
Dealul Rădăcineştiv 308
Dealul Săpat 518
Dealul Sirbenilor 518
Dealul Ulmului 305
Dealu muncesc 93
Dealu robesc 93
Dealu văsesc 93
debandadă 111
debilita 134
decan 219
decopia 246
decoraţie 166
decurge 134, 246, 255
decurs 246
defecte 167
Degrabă 294
dejńerda 210
dejudeca 246
Delari 97
delătura 246
Delea 95
deleni 95
Deleni 95
Deleşti 95
Delia 524
Delniţa Budeştilov 308
deloc 233
Deloreanu 300
deltoid 535
democratiza 134
demon 632
demonstra 168
Demsuş 530
den 192
Densuş 530
dentii 192
denumi 134, 246
deochia 331
deocheat 110
deobligament 248
deosebire 168, 169
departajare 109
departe 48, 220
depărtat 220
deranja 245
derea 206, 207
dereluşă 207
derept 284
derivaţiune 165
derveli 84
des 331
descendent 168
descrie 132
desfrînat 110
Despa 612, 613
Despa Burnoaiei 615
despărţire 169
Despina 613
despuѫtoare 183
destin 582
destoinic 285
destrăma 110
deşchidi 29
deşert 5, 29, 51, 285
deşghin 210
deştept 220
deşteptă 134
detai(l) 167, 169
deveni 120—121, 135
dezavuez 244
dezbinare 168, 169
dezmierda 210
dezordine 111
di (=de) 7, 192
diacon 617
Diaconu 617
dicit 7, 284
Didina 300
diferenţă 168, 169
diferite 168
dificultate 167
dig 137
dimineaţă 331
Dimitrov 310
din 192, 583, 585, 586
Din 612, 613
dinamită 343
dinamiza 134
Din Bercea 615
dinlontru 284
Din Oprea 616
dinte 123, 219, 331
dintii(u) 192, 285
Din zet Oprea 616
diploma de bacalureat 247
diplomă de maturitate 247
director adjunct 250
director ajutor 250
direcţiona 227
direptate 284
dires 284
disertaţiune 167
disociere 169
distingere 168, 169
divină 167
dizmirdăciunile 8
Dimbovicioara 518
Dimburile 603
dinăoară 262
dinsele 48, 49
dirdală 74
dirlog 160
dirstar 617
Dirstaru 617
dirvală 84
dirvari 97
Dirvari 97
Dirvaru 97
do(a)o 192
dobitoc 219
doborit 487
Dobra 612, 614, 615, 619, 620
Dobra a lui Răuţă Toc 615
Dobra Şandrului Băcircea 615
Dobre 612, 614, 617
Dobreni 95
Dobreşti 95
Dobricea 96
Dobriceni 96
Dobrin 612, 614, 617
Dobriţa 300
doctor 166, 523
doctor-docent 357
dodeială 485
Dodu 295
dogar 617
Dogaru 617

dohorniță 325
doile(a) 192
Doina 300
dolătău 207
Dolj 53
dolog 160
Dolul Mălinetulov 307
domestici 134
domnesc 91
domni 138, 486
Domni 262
domnișoara 523
domnitorul 523
domoli 134
Donceşti 92
Dorică 295
dormi 142, 567
Dorna Candrenilor 115
Dorogu Bucimilor 305
doscă 325, 326
Doseni 97
dosidăreți 286
dostoi 181
Dosul Aninoasev 307
douăzeci 142
dovadă 539
dovedi 168
drag 137, 141, 512
Dragomir 612, 613, 616, 617
Dragomiroaia 616
Dragomir Onufroaiei 615
dragoşte 209
Drăgăneşti de Vede 534
Drăgăneşti-Olt 534
drăghicească 90
Drăgoeni 97
Drăgo(i)eşti 92, 530
Drăgoteşti 92
drăguiască 91
дръгѹлѣс[къ] 90
Drăguşeni 95
dregătorului 485
drept 199, 477
dribla 343
drum 309, 584
Drumul Buzăului 516
Drumul Gherghiței 515
Drumul Giurgiului 515
Drumul Grecilor 515
Drumul Laculov 307
Drumul Marmurelui 304
Drumul Popesei 516
Drumul Racului 515
Drumul Ruşețului 516
Drumul Stoeneştilor 516
Drumul Văcăreştilor 515
dubla 134
(a) duce 64, 65
duculesc 90
Dudaş(u) 533
Dudă 618
dudet 327
dugheană 286
Dulamă 618
dulce 497, 499, 631
Dulciagură 526
Dumbrava 603
Dumbrava Năsipului 309
Dumbrava Nisipului 304
dumbravă 309
Dumbravă 618
Dumbrăveni 97
Dumitrache 612, 613
Dumitraş 295
Dumitreni 95
Dumitrescu 617
Dumitreşti(i) 95, 533
Dumitreştii din Față 534
Dumitreştii-Față 534
Dumitru 612, 613, 617, 619
Dumitru Zbîrcea 615
Dumnădzău 5, 262
dumnedzăiască 285
Dumnedzău 5, 7, 193, 285
Dumnedzeu 5, 8
Dumnezău 12, 51
dumnezeiască 12
Dumnezeu 49, 50, 193
Dunăre 533
după 195
dupăci 326
durată 70
durea 124
durere 112, 263
durjincă 157
durjuncă 157
Duşeşti 92
Duță 612, 613
dvornic 99
dzeilor 624
dzi 7, 285
dzice 7, 8, 12, 193, 280, 285, 330
dzua 5, 8, 12, 285

E

ed 199
educativ 227, 357
educațional 227, 356, 357
Eforie 530
el, ea 29, 181, 479, 481
electrizată 170
element 354
Elena 300, 530, 617
Elisaveta 613
Emil 530
eminent 167, 168
emitent 249
Enăcheşti 530
Enculeşti 530
enorie 77
Enoşeşti 530
epilog 110
Episcopia 530
epopee 354
epure 199
epurească 91
еръ 184
Ercea 530
eroare 168
erou 27, 354
escepțiune 166
esență 69, 70
esențial 69
esplica 166
estimp 347
estraordinară 166
Eşanca 530
Eşii 533
етнѡлогїа 200
etmoid 535
еѕ 184
Eustratie 617
Eva 612, 613
evada 254
evital 169
evoluțiune 165
Evridichi 26
Evridisa 26
exagerare 165
exagerațiune 165
examen de bacalaureat 247
examen de maturitate 244, 247
examina 133
excepție 69, 70
excepțional 69
excepționez 244
exclusiv 70
exclusivitate 70
excursie 354
exemplar 354
exemplu 166
existá 167, 168
explica 166
expresie 165
expresiune 165
extasă 166
extrage 111, 253
extraordinară 166
extravertit 110
extrinsec 110
Ezăreni 97
Ezechiel 617
Ezeni 530
Ezeriş 530

F

(a) fabrica 253
Facăeni 530
face 49, 126, 127, 135, 285, 330
facere 286

facilita 134
factorul 523
fag 94
Fagu dobresc 93
fanioane 539
Farcaşul de Jos 598
Farcaşul de Sus 598
farmeşe 330
fată 309, 615
Faţa Copcelului 304
Faţa costească 93, 94
faţă 94, 201, 244, 631
faur 100
favoare 353
favor 353
favorabil 170
Făcăteni 530
făcătoriu 201
făgaş 206
făgădui 478, 485, 486
făget 101, 593
făgeţel 101
făglu 190
făinină 284
Fălcoieni 96
Fălcoiu 96
făloşăşci 330
Fălticeni 95
fântână 199
fărmăcasă 29
făţărtia 283
făţărnicie 201, 487
făurească 90, 91
Făureni 95
Făureşti 95
feal 193
fecioară 48
fecior 47
feină 487
fenifian 26
feniflen 26
Feniflia 26
a fenta 343
fentă 343
fel 233
Feleac(u) 533
feleli 189
felelui 187, 189, 190
feleluit 189
felicita 325
feliu 193, 201, 482, 483
felurile 168
femeie 183, 184, 284
feptură 487
fereca 485
feredeu 30
ferestruie 544
feri 142, 168, 484, 486
ferici 325
fericita 325
fertiliza 134
фицилѣскѫ 90
fela 487
fete 484, 486
Feţeni 97
felѫ 181
(a) fi 7, 29, 48, 53—65, 105, 128, 135, 181, 202, 203, 209, 210, 285, 478, 480, 481, 484—486, 634
фїаръ 200
fiasco 111
fical 344
ficiori 5, 7
fidelă 167
fiece 330
fiecine 285
fier 29
fierbinte 48
fierturile 48
fiiară 285
filială 247
Filip 91—92
Filipeasca 93
Filipeni 95
filipesc 91
Filipescu 92, 603
filipeşti 91
Filipeşti 95
фїлософїа 200
filozofie 353, 354
fin 69
final 111
finalmente 247
fine 247
fineţe 69, 70
fini 247
finire 247
finit 167, 169, 171
Fintea 616
Fintoiu 616
fir 207
fire 285
firesc 111, 167
Firfiruc 297
firovim 7
fitel 207
fiu 91, 201, 482—486
Ficiu 618
Fintina borcoşească 93
Fintina Boului 517
Fintina Scornicească 93
fintină 94, 207, 488
fintineală 207
fintiniţă 207
firduiască 90
flăcăruie 544
flăcău 325
flăşcău 325
fleaşcă 325
floare 631
Floarea 612, 613, 620
flocean 94
flocească 90
flociască 90
Florea 612, 613
Floreşti 92
Florin 524
Fofăşeşti 92
foglu 190
Foişoru de foc 518
folosi 285, 485, 486
fomeaѫ 181
formă 253
formal 355
formaliza 134
formaţional 356
fortificaţie 167
Fotea 617
fraged 497, 499
frapant 356, 357
Frasinul 114
fratele 615
fratele Cozmii sin Radu 616
fratele lui Ion 615
frăgezi 134
frăminta 492, 496
Frăsinetul de Dumbravă 597
Frăsinetu Pădure 114
Frăsinet 603
frăţilesc 89
frecţie 350
friptoare 206
frimse 5
Frînceni 95
Frînceşti 95
Frîncu 353
frumoşi 50
frumuseţă 29
frundză 330
frunte 309
Fruntea Mlăcilor 306
Fruntieş 618
Fugaru 300
fugi 330, 331
fuglu 187—190
fulgerînd 175, 177
fund 309
fundamentale 166, 171
Fundeni 97
Fundul Poenlei 305
Funea Predii 517
Funia drăgoiască 93
Funia moţească 93
funie 91, 94
Furca Petrei 305
furcă 309
Furduiască 93
furgoane 539
furnal 539—540
furnalist 540
Furnică 100, 101
**furnou* 540
furou 540
furtişag 194
furtuşag 194

G

gabinet 326
Gabriela 300
gabrioletă 326
Gadine 293
gaiță 325
gajde 210
galben 48, 178, 179
Galiceni 97
Ganciu 617
Gavril 300
gădească 91
Gă(i)ești 530
găzdii 210
gălbeji 134
Gălescul 92
Găleşti 92
găligan 156
gălmenesc 89—90
gămălie 155
gărgăun 151
gărgoaie 616
gărligan 156
găsi 29, 129
Găteştev 310
găzdăriţe 331
găun 151
Găureni 96
Geantă 614, 619
generaţii 165
generaţiune 165
genialoid 537
genunchi 331
Georgescu 300
Ghana 352
gheboşa 134
Ghedeon 617
gheenă 111
Gheorghe 611—613, 615, 617
Gheorghe al Aldii 616
Gheorghe al Diaconului 615
Gheorghe a Saftii 296
Gheorghe Calu 619
Gheorghe de la Pietroşiţa 616
Gheorghe Grozescu 615
Gheorghe sin Aldea 616
Gheorghe sin Barbu Băşa 616
Gheorghe sin Din Oprea 616
Gheorghe sin Mihai Cioplei 616
Gheorghe Vlaicu 615
Gheorghieni 601
Gheorghiţă 523
Gherghiţeni 95
ghermănesc 90
gheţii (=bieţii) 29
ghiab 207
Ghidan 617
Ghidănucă 617
Ghimpaţi 96
Ghimpăţeni 96
Ghindăoani 95, 531
Ghindeaniv 310
(a) gice (=a zice) 5, 284 285, 624
gici 262
gîlălui 187—189
ginenie 331
ginere 7
gingirliu 155
giocuri 29
gioi 327
gios 5, 193, 200, 285
girept 330
giudecarea 286
giudecată 51, 285
să giudece 7
giudecător(i) 7, 193
giudeţ 8, 193
giug 193
giumătate 193, 280
giunrix 181
giupînu-său 193
giurămînt 193
giurgiuveni 95
gîdesc 90
gîlcesc 92
Gîlcesc(u) 92
gîldău 207
gîlgoi 207
Gîlma Mălinişului 304
Gîlma Paiuşului 304
Gîlma Păiuşului 309
Gîlma Teiulov 307
gîlmă 309
gîlmenesc 90
Gîngavu 294
Gîrbeni 95
Gîrbeşti 95
gîrbovi 134
Gîrla Călugăriţei 305
Gîrla costească 93, 94
Gîrla Flăminzilor 306
gîrlane 207
Gîrla Petreasi 305
gîrlă 94, 206, 207, 309
Gîrleni 97
Gîrliţa 518
gîrliţă 207
Gîrniceni 97
gîsculască 90
Gîsoaie 616
Gîsu 616
glasure 508, 512
Glava Luciev 308
Glava Rătundev 308
Glavele Cătnepilor 306
Glavele Cănepi 305
Glavul Pisculov 307
Glavul Piscului 304
Glavul Plaiulov 307
Glavu Malulov 307
glăsire 508, 512
glezne 484
Gligore 612, 613, 616
Gligoriu 616
Glodeni 97
Glogoveanca 97
Goargă 616, 618
Godeanu 533
Gogleaz 331
gogoească 90
Gogoş(u) 533
gol 581
Golescu 353
golf 206
goneşte 486
gorgoni 331
Gorgota 96
Gorgoteni 96
Gorj 531
Gorul Porcului 305
Gorun 603
Gosav 619
golilănesc 90
govorean 95
gradul 624
grai 202, 482
Gramev 310
Grapă 614, 618
gras 137
grăbi 29, 48
grăbit 168
Grădina lui Procopie 518
Grădina ot Sf. Elefterie 518
grădinar(i) 97, 484
Grădinari 97
Grădinaru 97, 516
grădină 487
Grădiştea Copacev 307
Grădiştea Grădinev 308
Grădişteanca 97, 595
Grădiştea Plopev 308
грънторъ 482
Grăjdeni 97
Greaca 300
Greavu 545
greceşte 199, 477
greceşti 202
Grecu 300
gredina 201
greşeală 51, 167, 168, 285, 485, 486
greşi 51
greu 176, 177, 485, 486
greutate 167
Grigoreni 95
Grigoreşti 95
grijă 50, 285
grijî 5, 50, 193, 485
Grindul Balev 307
Grindul Gramev 308
groaznic 210
grǫjnic 210

Gropa Hotarulov 307
Gropeni 97
gropniță 207
groșnicește 484
Grosu 618
Groșani 94
грошьнѣ (с)к 90
grozavă 567
Grozea 617, 620
grozească 90
Grozescu 614, 617
Grozești 620
grui 309, 593
Grui 603
Gruiari 97
Gruiul Bujoranilov 308
Gruiul Căpățînei 305
Gruiul Comarev 307
Gruiul Gorunulov 307
Gruiul Nuculov 307
Gruiul Poenei 305
Grumazul Brînzeșov 307
grupă 326
Gura Comăneștilor 597
Gura Jilțului 304
Gura Sadului 593
gură 219, 309
Gureni 97
guște 209
gutuie 541
guvernul de oricînd 244
guvernul de totdeauna 244
guvernul țării 244
Guzu 297

H

ha 327, 567
haclă 207
haiducește 484
hainele 48
hait 207
Hanță 618
haos 111
Haralambie 300
haramnicar 326
Hasdeu B.P. 529
Hațeg 531
hațegan 94
Hațegan(u) 300
hau-hau 567
Hădărău 96
Hădăreni 96
hălăstui 187
Hănășeni 95
Hănășești 95
hărmălaie 325
Hăsnășeni 95
Hășdate 533
hătmănești 91
Hățăgel 531
her 29, 263
heros 27
hi 263, 264, 285, 286
hiastră 264
hičmășie 624
Hinătești 92
Hintea 616
Hintoii 620
Hintoiu 616, 620
Hintoiului 615
hire 264
hî 567
Hîrsa 96
Hîrseni 95, 96
Hîrsești 95
Hîrșova 96
Hîrșoveni 96
Hlăpești 92
Hlubani 293
hoancă 206
Hoancă 532
Hodoni 531
hodorăști 91
hoinar 583
holbură 29
Horezu 96
Horodniceni 96
Horodnicu 96
hotar 309, 532
Hotaru 96
Hotaru Glodulov 307
Hotarul Albeștilor 305
Hotarul Armeneștilor 305
Hotarul Bădenilor 305
Hotarul Brădetului 304
Hotarul Brbăteștilor 305
Hotarul Bucimilor 305
Hotarul Cacaleților 305
Hotarul Calpărov 307
Hotarul Căzăneștilor 306
Hotarul Cerului 304
Hotarul Comanei 305
Hotarul Costeștilor 306
Hotarul Crîngureanilor 306
Hotarul Cucului 304, 309
Hotarul Drăgșinilor 306
Hotarul Featev 308
Hotarul Galbirilor 308
Hotarul Groșilor 306
Hotarul Homorîciulov 307
Hotarul Izvoarelor 306
Hotarul Lăslăoanilor 306
Hotarul Malului 304
Hotarul Medeeștilor 306
Hotarul Mirlorilov 308
Hotarul Murgeștilor 306
Hotarul Perișulov 307
Hotarul Pîrscovulov 307
Hotarul Plăviceanilorov 310
Hotarul Poenerilor 306
Hotarul Poianei 305
Hotarul Priboiulov 307
Hotarul Rugojinev 308
Hotarul Sălăjanilor 306
Hotarul Seciei 305
Hotarul Strîmbeanilor 306
Hotarul Strîmbei 306
Hotarul Surdeștelov 308
Hotarul Surdeștilor 306
Hotarul Șarapantinilor 306
Hotarul Tîrcovului 305
Hotarul Titeștilor 306
Hotarul Trestiev 308
Hotarul Turcilor 306
Hotarul Ungurașilor 306
Hotarul Urlătorilov 308
Hotarul Urzicev 308
Hotarul Vițelului 305
Hotarul Vlădilei 306
Hotaru Stejarulov 307
Hotărani 96
Hotărasca 93
hotărește 51
hrăni 261, 485
hreboritorul 485
hudui 207
Huețani 96
hulbac 207
Humulești(i) 533
hurezan 95
Hurezani 96
Huseni 96
Husia 96
Hutiutiuca 294

I

Iacobeni 95
Iacobești 95
Iacov 612, 613
Iacov zet Gheorghe Zgămîiță 616
iad 111
iai 485
Ialomița 325
ialomiță 325
iar(ă) 207, 478
ѫră(și) 184
Iarca 617, 619
iarnă 200, 479, 480
iască 480
Iașii 533
iaz 207
iăgera 330
Ibănești-Pădure 114
ichimesc 90
Iconari 293
Icușeni 95
Icușești 95
Idor 614, 617
Ïdumeѫ 182
Iedu 530
ieftini 134
Iehoniѫ 181
Iepureni 530
Iepurești 530

Iepuri 293
Ieremiѫ 181
ieri 142
iertá 253
iertat 167
ieşí 50
Ieşii 533
iezer 207
Iezer 530
Ighişu Nou 115
ilău 30
Ileana 612, 613
Iliaş 617
Ilie 181, 612
Ilieni 95
Ilie Porcu 294
Ilieşti 95
Ilinca 612, 613
Ilincu 614, 617
Ilişeni 97
iluzie 166
imaginaţia 165
imaginaţiunea 165
imbecíloid 536, 537
imbold 326
impediment 244, 248
impertinent 110
imoral 110
implementa 355
implementare 356, 357
importuna 245
impresie 165, 229
impresiune 165
impulsiona 227
infern 111
informal 355
informatică 355
infra 75
inimă 245, 631
iniţiat 244
inscripţii 166
insensibil 111
instituire 165
instituţiune 165
insulă 206
intelectualoid 537
intensifica 134
interesa 127, 131, 135
interesant 220
intenţiona 227
intenţiune 227
intitula 120—122, 134
intrá 176
intrinsec 110
introducere 111
introvertit 110
inventa 129
investesc 244
investighez 244
Io(a)n 194, 219, 523—524, 611—613, 615, 617, 619—621
Ioana 219, 612—613, 615
Ioana Bindăroii 296
Ioana Mariei Tulucoaia 615
Ioan Cuza 523
Ioanichie 300
Ioaniţoaie 615, 616
Ioan Vodă cel Viteaz 239
Iojib 96
Iojibeni 96
Ion al Apostolului 615
Ionaşcu 617
Ionăşeni 95
Ionăşeşti 95
Ion Babă 619
Ion Bunghez 620
Ion Cristea 620, 621
Ion Dogaru 619
ioneasca 90
Ioneaţa 613
Ionel 526
Ionescu 300
Ionescu-Tismana 523
Ion Ionescu 523
Ion Ionescu de la Brad 523
Ioniţă 612, 613, 616
Ion moraru 523
Ion Moraru 523
Ion Popescu 524
Ion Radomir 620
Ion Radomir nepotu Ţintei Bunghez 620
Ion Samur din Săcele 616
Ion sin Gheorghe Pantea Vorovenci 616
Ion sin Lupu 619
Ion sin Răuţă 620
Ion sin Răuţă Ancu Bunghez 620
Ion sin Stoica Bunea 616
Ion sin Ştefan Cristea Bunghez 620
Ion Stoienel 619
Ion zet Zbircioiu 616
Iordache 612, 613
Iosibica 612, 613
Iosiv 612, 613
Iriş 617
Irişanu 617
irlău 206
irou (=erou) 27
Isai(i)a 530
iscălit 110
iscodire 286, 624
Iscroni 531
Isidor 617
ispăşi 485
ispăşitor 485, 486
ispravă 70
isprăvească 48, 49
isteroid 536, 537
Istrate 614, 617
işkită 210
işkti 210
işghi 210
itachieni 126
itasieni 26
iubi 29, 48, 285, 631
iubire imprumutată 253
ꙗ҆ѥ҆мѡр 483
Iulia 300
Iurghiceni 96
iuşiurare 284
iuşori 284
iute 263, 482
iuţască 50
ivală 49
Ivan 617
ivesc 48
iviş 207
izătură 207
izbavitoriu 261
izbăvi 261, 486
izderitor 486
Izechelu 614
Izmană 293
izotop 219
izvor 207, 532
Izvorălu 533
Izvoru 115, 603
Izvoru Alb 115
Izvorul Curmăturev 308
Izvorul Puturoasev 308
Izvorul Rece 114

Î

îmbatat 261
îmbătrîni 124, 134
îmbla 192, 284
îmbrăca 169, 261
îmbriglat 331
îmbrînci 253
îm(i) 202
împarat(ul) 261
împarte 261, 330
împărtăşi 51, 80
împărtăşire 80
împărţală 50
împerechia 485
împomcişadză 285
împotrivască 49
împotrivire 167
împregiur(ul) 29, 51, 285
împrejurările 168
împrejurul 51
împreună cu 108
împrumutat 253
împuţinare 49
în 583—586
înaintaşi 326
În Boiangii 516
În Cavafi 516
încă 232, 488
încălcare 111
încălzi 484, 486
încărcat 173

începătorul 485
începe 131, 330
încheiat 479
închide 249
încheiere 167
închipurlui 155
înconjura 131
încrede 220
încredințați 167
încrezătorii 50
încungiura 51
încunjura 253
înde 506, 507
îndeletniciri 167, 168
îndesat 331
îndreptați 284
îndoi 52
îndoială 484
îndrăznire 487
îndresnire 201
înfățișarea 167
înferbînțala 50
înfierbîntată 48
înființetoriu 201
înfrimșatul 285
înfrimța 7
înfrumusițază 29
îngălbinește 48
înger 486
înghețat 567
înghieră (=îmbiară) 29
înghiere (=îmbiere) 29
îngreuéte 29
îngriji 130
În Luncă 517
În Mărgelari 516
înmuiată 492
înmulțască 50
înnegri 253
înralța 261
înrudi 133
înscenez 244
însemna 128
însemnare 49
înstelat 173
înstreinare 284
însuș(i) 202, 285, 488
înșălăturile 9
înșelá 51, 202, 285, 286
În Șelari 516
înșelăciune 7, 50, 193, 263
întări 167, 486
întăritură 167
întăritá 193
întinsăsi 29
întîi, întîia 285, 331
întîmpla 134
întîrzîiare 50
întoarcirea 29
întrăizvoară 207
întreba 133
întreg 497
Întregalde 597
întrerupe 249
întristare 112
întristxză 184
înțăpatu 50
înțărcătură 207
înțelege 49, 50, 330, 331
înțelepciune 49
înțelepți 202, 285
înțelepțit 203
învălmășeală 111
învăța 29, 50, 120—122, 202, 261, 487
învățat 167
învățător(iu) 485, 487
învățetură 201
învechită 168
învecina 133
învelește 484
În Zăbunari 516
înzglemni 331
iș(i) 202
iț 202

J

jaf 50
jăzdă 211
jale 29, 112
Jalea 300
jaluzie 34
japcă 207
japină 207
japșă 207
jazdja 211
jăfuit 50
jălanie 29
jăluitorul 50
jărtvă 29, 285
jărtvui 29, 50
je(a)le 7, 484
jefui 50
jelui 50, 184
jertfă 50
jertvă 29
jeful 50
jgară 210
Jinga 616
Jinga Baștea 619
Jinga Baștea Ion al Aldii 619
Jingoiu 616
jioc 330
jirlău 206
Jitnița Domnească 518
jiță 207
Jiul 114, 532
jiviță 207
jnidă 210
joc 331
Jocul 618
Joculeț 614, 618
joi 51, 613
Joia 612, 613
Joiana 612, 613
Joița 612, 613
jos 51, 200, 597
Joseni 97
juca 331
judele 51
județe 51
jumătate 49
jun 464, 474
junei 167
jurămîntul 51
jurnal 540
jurnalist 540
justificat 111

K

Kaczana 543, 544
Kaczane 543, 544
Kaczaue 544, 545
Kamena Zăganulov 307
Katzana 544, 545
Katzană 544
Katzane 544
Katzaue 543—545
Kenyei 352
Konețul Părăului 304
Kraczave 544, 545
Kranița Păducelului 304
Krenița Peperigului 304

L

laba-gîștei 353
lac 94, 175, 178, 206, 207, 309
La circiuma din pădure 518
Lacu cerbesc 93
Lacu gîndesc 93
Lacul Batiștilor 305
Lacul Bercev 307
Lacul Butev 307
Lacul Cailor 305
Lacul Cămilei 305
Lacul Cănelui 304
Lacul Colunulov 306
Lacul Dalev 308
Lacul Filaretului 517
Lacul Greculov 307
Lacul Laptelov 308
Lacul Plopulov 307
Lacul Podulurov 310
Lacul Porcului 305
Lacul Răchiților 306
Lacul Stangacev 308
Lacul Șufului 517
ladă 139—141
Laia din Susăni 300
Laia lu Achimuț 296
Laia lu Gavrilă 294

Laia lu Putorea 300
laic 111
Laie Chioru 526
Laie Nicolaie 526
La măru budesc 93
landou 540
lapte-de-pasăre 353
lasa 261
lasare 261
Lascu 617
laser 355
laz 94, 309
Lazu brătesc 93
Lazul Dumbrăvi 305
Lazul Zbîrcev 308
Lazu Neagov 308
Lazuri de Beiuş 534
lăcomesc 48
lăcrămaţie 341
lăcui 181, 184
lăgiera 330
lămîie 540—541
Lăncrănjan(u) 300
lărgi 167
lăsa 50, 492
lăţire 253
láuda 195, 202, 485
Lăzăreni 95
Lăzărcşti 95
leamne 486
leanişii 5
lectorul 167
lecuieşte 485
Ledniţa Domnească 518
lege 265, 484—486
legionaroid 536, 537
lejne 210
Lelia 300
lemne 484
Lenauheim 531
lenivire 48
Leontaş 617
Leontie 617
Leorinţ 531
lepeda 487
lesne 210, 484
lespede 485
leşne 210
Leucusăuţi 95
Leucuş 95
Leucuşeni 95
lezbien 26
lezne 210
liant 109
liberaloid 537
limbili 262, 263
limbricoid 536, 537
limfoid 537
limilă 167
limonadă 540
limonă 540
limpede 141
lin 176, 177, 497, 499
lingă 487
lingură 219
Linia maghească 93
Linia opriţească 93
linie 94
Lipia 96
Lipieni 96, 97
lipoid 537
Lipoveni 97
lipsă 253
lipsi 49, 285, 331
liricoid 537
Lisanix 181
Lisaveta 612, 613
liubovul 624
Livada 603
Livedea Gospod 517
Livedea Văcărescului 517
loc 91, 246
locui 124
Locul Colfescului 517
loessoid 537
logojeni 331
lor 52
loruşi 202
lua 129, 195, 331, 485
luare-aminte 168
Lucăceşti 92
lucra 253
lucrurile 29
luişi 202
lumască 285
lume 631
lumină 176, 178
Lunatici 293
lună 176, 494, 631
Lunca 115, 603
Lunca caşotească 93
Lunca Crivinii 593
Lunca fetească 93
Lunca Glodulov 307
Lunca Hupilor 306
Lunca lelească 93
Lunca Lupilor 306
Lunca stănchească 93
luncă 94, 207, 309, 593
luncenesc 90
Lunceni 97
Lunga 96
Lungeni 96
lup 137, 140, 141, 569
Lupi 620
lupóe 199
luptá 193, 202
Lupu 618, 620
Lutu Roşu 112

M

macar 194, 284
Machidon 617
magnetofon 343
Mahalaua Bălàceanu 517
Mahalaua Brezoianul 517
Mahalaua Caţaveiului 546
Mahalaua Creţulescu 517
Mahalaua Dudescul 517
Mahalaua Popescul 517
mai (adv.) 229, 233
mai (subst.) 344
maidan 207
mainte 286
majordon 325
mal 309
Malu 96
Malu Aninişului 304
Malul Anenişului 304
Malul Măluşalelor 306
Malul Mărulov 307
Malul Păltinetulov 307
Malul Prosiei 305
mama 615
mama lui Nicolae 615
mama lui Ţintea 615
Manea 617
Manea al Pitii 619
Manev 310
Marceni 95
Marceşti 92, 95
mare 597
Margalina 612
Margareta 612, 614
margariscoică 325
(să) margă 29, 193
margine 167
Maria 300, 356, 524, 613—616, 619
Maria lui Caţă 615
Maria lui Ion Pufu 615
Maria lui Oancea Ciorcea 615
Maria lui Veta Simion Dragomir 615
Maria Popescu 524
Maria Stanciului Grozescu 615
Marica 61, 612, 613
Marie 184
Marina 612, 613, 615
Marius 300
marketing 352
Marta 612, 613
Martin 613
martor 156
martur 156, 285
marturisesc 49
marţ 343
mat 343
Matca Boului 304, 309
Matca cea Veche 517
Matca Cireşilov 308
Matca Cireşului 304, 309
Matca Lupanev 308
Matca Riului 305

Matca Seacă 517
matcă 309
Matei 612—614, 617
Mazăre 616, 620
mazilească 91
măcar 194
Măciniș 100
Măciuca 96
Măciuceni 96
măcliște 207
Măcrinească 93
Mădăraș 96
Mădărășeni 96
Mădulărea 618
Măgariu 294
măgălie 155
Măglași 97
măglă 97
Măgura 603, 617
Măgura Dalev 308
Măgura Bădineștilor 305
Măgura Bobov 307
Măgura Fetei 305
Măgura Geamenei 305
Măgura Inurilor 306
Măgura Moșilor 306
Măgura Obeadelor 306
Măgura Pisculov 307
Măgura Săpatăv 308
Măgura Spinetulov 307
Măgura Ursov 308
Măgura vătășească 93
măgură 94, 309
Măgureanu 617
Măgurele Lazului 304, 309
Măgureni 97
Măhaciu 96
Măhăceni 96
Măhuiu 614, 618
Mălaescul 92
Mălure(a)ni 94, 96
Mănăstioara 115
mănăstire 530, 531
Mănăstirea 114
Mănăstireni 115
mănăstiresc(u) 91, 93
mănăstire 209
mândreasă 93
măneasă 90, 91
mănix 181
măr 91, 94
Mărculeni 95
Mărculești 95
Mărgălina 613
mărgăritar 325
Mărgineni 97
mărgini 129
mări 478
Măria Vetii Turcului 523
Măriie 184
Mărioara lui Achim 294
Mărioara lu Saveta lu Sivu lu Achim 300
măriri 202
Măriuța 612, 613
mărturie 181, 484
mărunți 492, 495
măsurasem 49
mătăsească 90
Măzărești 620
Măzăroaie 615, 616
meduhă 487
Mehadia 533
mehedinteni 98
Meia 96
Meieni 96
menciunos 284
mene 284
menînci 487
menri 263
mentea 284
menunt 487
mer 487
Mereești 92
merge 48, 200, 202, 230, 285, 326, 330, 478
a merita 134
meselău 155
meseleu 155
meserie 326
mestec 478
mesură 487
meșteca 209
meștecător 209
meșteșugile 167
metaloid 537
metură 487
meu 52, 184, 284, 481, 486
miazezioei 50
mic 137, 177, 597
micșora 253
Micu 612, 613
mie 485
miel 75
miere 485
mieriu 75
Mihai 612, 613, 617, 619
Mihai Calu 620
Mihai sin Mihai Calu 619
Mihai Viteazu(l) 114, 291
Mihalche 612, 613
Mihăieni 95
Mihăiești 95
Mihălceni 95
Mihălcești 95
Mihnea-Vodă cel Rău 291
mijloc 597
Mijlocul Dumbrăviței 308
Milcov(ul) 96, 114
Milcoveni 96, 97
milcuiește 485
Mille C. 529
milostinește 484
Miloș 617
Miloșari 97
miluește 181, 478
mine 331
minească 90
Minela 30
ministru al țării 244
ministrul țării 244
minte 245, 331
mira 134
Mircea 617
Mircea cel Bătrîn 239
mircească 91
miriște 347
mirosască 285
Mischieni 96
Mischiu 96
mișeii 5
mișel 326
mișelie 326
mișelnic 326
mișoară 195
Mitu 526
Mițena 26
mihni 131
mihnire 112
miine 48, 220
milcomește 486
milităr 207
mină 5, 7, 48, 193, 285
miniecie 506, 507
Mînăstioara 115
mînăstire 531
Mînăstirea 114
Mînăstireni 115
mîndrix 181
mîndrile 331
Mîneci-pădureni 353
mingîiere 167
miniéți 29
minjaște 51
mintuiește 486
Mirțoagă 293
Mizgăciu 618
Mlaca Cruciev 307
Mlaca Crucilor 307
Mlaca Muntelui 304
mlacă 207, 309
mlaștină 207
Mlăcile Oanev 308
Moara ioneasă 93
Moara răiculească 93
Moara sibinească 93
Moara stăncească 93
Moara țibrească 93
moară 94
moarte 112
Moartea 297
mobilă 326
mociar 207
mocirlă 207
Modelu 532
modúl 355
mohori 351
mohorît 351
Moiceanu 614, 617

Moicescul 92
moidălaţ 327
Moieci 617
Moise 612, 613
mojar 156
molcomeşte 484
Moldova 617
Moldoveanu 532, 617
moleaţă 207
monahi 139
mongoloid 536
Moraru 523
morb 243
Morile din Anini 517
Mostul Cornăţelului 304
moş 94, 123, 139
moşcină 207
moşie 50, 91, 181
moşnean 91, 110
Moşoi 616
moştean 511
Moşu 616
moşuţ 159
moţ 159, 160
moţat(ă) 159
Moţoaca 617
Moţoacă 615
moţoc 159
Moţoc 617, 618
Moţu 300
Movilă 595
Movileanca 595
Movileanu 595
Movileni 97
Mozacu 96
Mozăceni 96
Mozăcenii din Vale 534
Mozăcenii-Vale 534
mreajea 285
muche 207, 309
Muchea 96
Muchea Floreştilor 306
Muchea Glodurilor 306
Muchea Piscului 304
Muchea Strîmbei 306
Mucheni 96
Muereasca 530
Muereni 530
Muereşti 530
muiat 485
muiere 194, 478—481, 484, 486, 512
mult 220
multipli 141
multiplicare 166
mulţemire 201
mulţ(i) 202
munceşte 485
muncilж 183
Muntari 97
Muntaru 97
Muntean(u) 300
munte 137, 206, 583, 593
Muntele Muşev 308
Munteni 97
Munună 532
Mura 96
murători 325
Mureni 96
Murgeni 95
Murgeşti 95
muri 485
мѹриторю̃ 482
Muscalu 617
muschetă 350
mustaţă 123
muşchetar 350

N

Nana Ioană din Gruieţ 294
Narţis 26
nasmodie 73
natural 167
naţie 165, 166
naţiune 166
năcăjită 331
năclad(ă) 73—74
nădejde 170, 481, 486
năemit 195
Năeni 530
nălţa 485
nălucit 74
Nămăeşti 530
nămit 194
Nănescul 92
Năneşti 92
năpadă 74
năroc 331
nărod 29, 284
nărui 74
năruială 74
năruitură 74
născăcori 330
năsipu 49
Năstas(i)e 614, 617
năzbitie 73
năzgodie 73
năzui 244
nea 344
Neacşa 612, 614
Neacşa Radului 619
neagă 74
Neagoe 617
Neagov 310
neam 91, 477, 482
neamţ 331
Neamţ(ul) 533
neapărată 167
neară 74—75
Neaţa 612, 613
nebereagă 75
neberez 75
nebleşti 91
nebun 110
Nebuna 603
necaz 112
necesar 70
necesitate 70
necontenit 75
necredincios 110
necrunt 75
necunoscut 220
некѹноскъшор 483
necurăţiж 181
necuviincios 110
nedeajde 284
nedejduim 284
Nedelea 612, 614
nefiresc 111
negativ 112
au negles 168
negociere 248
Nego(i)eşti 92, 530
Negreasca 93
Negreni 95
Negreşti 95
Negrileşti 92
negritean 325, 326
negroid 536
negru 112, 331, 631
Negru 618
Negruzzi C. 529
негѹсторй 483
neinteresant 220
neisţelit 75
neîndoielnic 108
nejustificat 111
nelăută 330
nelinişti 245
Nelu 523, 525
nemărui 285
nemică 192
nemţeşte 485
nemţoni 331
nemulţemit 202
nemurui 285
neorganizare 111
neorînduială 111
nepot 325
nepretenescu 48
neprocopsiţ 202
nepurcel 325
nerb 75
nerespectare 111
neriu 75
nert 207
nerv 75
nesăcerate 193
nesecerate 193
neşte 192
netereazǎ 75
netezesc 50
Netoţi 603
Neudorf 531
nevă(d)zut 7, 285
nevoia 181
Nevoiaş 603

nevră 75
Nica 617
nice 194
Nichifor 612, 613
nichipercea 83
nici 331
niciodată 194, 229
Nicolae 300, 611—617
Nicolae Fotea ot Moeci 616
Nicolae sin Avram 616
Nicolae sin Brătic 616
Nicoleni 95
Nicolești 95
nicredincioșilor 7
Nicu 612, 613
Niculaie 526
Niculaie Chioru 526
Niculaie Laie 526
Niculaie Laie Chioru 523, 526
Niculescu 300
Nicu lu Vramu lu Sonu lu Pătru 296
niel 75, 76
nielușel 76
nieluț 76
nierioară 75
nieriu 75
niește 331
Nilu Părăianu 294
nime 5, 7, 285
nimeni 229, 233
nimfili 29
nimic(ă) 192, 229, 233, 284, 285
nimici 168
nioară 75, 76
Nisa lu Cosma 300
Nistor 616, 617
Nistoroiu 616
niște 192
Nița 612, 613
Niță 612, 613
Nițeni 95
Nițești 95
Nițu 612, 613
Niva Rumânilorov 310
nivela 166
nivelul 166
noale 5
noao 192
noapte 567, 631
noastră 330
noiește 485
Noiștat 531
nondependență 109
noo 192
nópte 199
noric 76, 77
noricean 76, 77
norie 77
noroi 494
nost(r)u 7, 52
notarul 523
noțiune 166
nou 497
Novăceni 95
Novăcești 95
nu (adv.) 229
nuanțat 69
nuanță 69
Nucelu 603
nufăr 177, 178
nuiele 484
numai 232
număroase 49
numărul 49
numer 201
numi 134, 478, 485
Nuța 613
Nuțu 525

O

Oancea 612, 613, 617
oarecum 144, 145
oarește 202
oarește 202
oareș(i)care 202
oare(și)cine 202, 284
oaște 209
obcină 207
obidiț 202
Obirșeni 96
obirșenie 144, 145
obirși 144, 145
Obirșia Largiei 305
Obirșia Noatenului 304
Obirșia Nouă 598
Obirșia Păcăleanului 304
Obirșia Pietrișului 304
Obirșia Vilcealev 308
obirșie 207, 309, 494
oblăduxște 181
oblicerul 484
oblici 144, 145
oblicire 144, 145
obliga 129
obliterat 164
oboroc 142
obraznic 110
Obrășia Cănelui 304
obrejie 101
Obrejiuță 101
obrocească 90
observațiuni 165
observări 165
obține 253
ocaziune 165, 167
ocări 29, 202, 285, 488
ocările 285
ocean 142
Ocheșilă 618
ochi 199, 482, 631
Ochi 618
Ocina Aninoasev 307
Ocina Buiceștilov 308
Ocina Cojăceștilov 308
Ocina Măgurelelov 308
Ocina Măzganilor 306
Ocina Obidiților 308
Ocina Piscupeștilor 306
Ocina Poeniei 305
Ocina Văleanilor 306
Ocinele Vrăbilei 306
ocină 91, 309
oclat(ă) 74
ocol 142
ocolind 492
ocovit 78
ocroleală 142
ocupațiuni 167, 168
Odăeni 530
Odăiești 530
odihnă 145
odihni 144, 145, 485
odihnire 142
odinăoară 194
(o)dinioară 262
odivoi 327
odobești 95
Oești 530
ofta 144
ogaș 94, 206
Ogașu necșăsc 93
Ogașu ștefănesc 93
Ogașu tonțăsc 93
ogodință 143
ogoială 485
ohotă 78
ojog 78
olar 145
Olari 97
Olaru 516
olăcar 485
olănească 91
Olga 300
oliacă 331
olog 144, 145
Ologi 603
oloi 144, 482
Olt 617
Oltean(u) 300, 614, 617
Olteni 94, 95
om 7, 47, 48, 123, 215, 219, 284, 488
omaș 327
omăt 30, 286, 344, 487
omenesc 145
omenește 478, 484
omenie 70
omenos 70
omilră 285
omorît 487
omoară 285
Onea 525
onest 70
onoare 353

onor 353
Onufroaie 616
Onu lu Pătru Hirii 300
onviеț 330
Opașca Cringurilor 306
Opașca Lacului 304
Opașul Dražului 304
Oprea 612, 613, 618
Oprea zet Cioplei 616
oprelișle 143
opri 202, 249
oprișască 90
Oprișeni 95
Oprișești 92, 95
Oprișinți 95
opsas 78
opt 144
Optași 96
Optășeni 96
optzăci 50
Orade(a) 533
oraș an 94
orășănește 484
Orăștie 533
Orbeasca 93
Orbească 90
orbi 138
orce 202
ordine 111
ordonanță 219
orice 106
orie 327
**oripsi* 541
orîndă 144, 145
orz 144
osana 144, 145
Osebiți 603
osfințit 327
osinde 285
osîndi 145, 285
osîrditor 486
ospăta 145
ospătător 144, 145
ospăț 144, 145
ostenească 194, 484
osteni 194
Ostrovu 603
Oșanu 300
oștire 144, 145
oti(n)c 158
otomobilă 341
o(t)pust 144, 145
otravă 142
Oțeleni 96
Oțelu 114
Oțelu Roșu 532
oțet 145
ou 144, 145
oviform 537
ovoid 536, 537
ovreiesc 144, 145
oxo 325

P

pacesă 77
pacesio 77
paceșă 77
pacient 168
paciești 77
pacinați 77
pacișă 77
pacoste 624
Padina Fintinii 305
Padina Frăsinetulov 307
Padina Grozavov 308
Padina Malului 304
Padina Petrei 305
Padina Vilturulov 307
padină 206, 309
paicească 91
pajimă 155
pajiște 347
palat 77
Palea Șchioapă 294
Pal(e)aț(ă) 77, 78
paloare 632
palută 77, 78
pampoane 539
Panciu 533
pandișpan 326
Pann Anton 529
panou 540
Pantelimon 612, 613, 617
paos 79
papagaie 78
papagal 78
papară 79
Papură-Vodă 291
paradis 111
paralij 78
paraliș 78
paraliz(ie) 78
Paraschiv 612, 613, 617
Paraschiva 300, 612, 613
Paraschivița 612, 613
Paraschivuța 612, 613
parcă 231
pard(os) 78
pari 138
parșie 330
parte 49, 91
pasage 166
pasagiu 166
pasaj 166
Pașcuț 296
patalama 157
patelă 78
patricticesc 78
patrul(i) 192
patruzeci 7
paținație 77
Paul 300
paus 79
paușal 244
Pavel 300, 612, 613, 616
pă 327
păcală 79
păcatele 284
păcălitor 79
păcălitură 79
păceși 77
păciș 77
păcurar 159
Păcurar Maria 296
pădure(a) 53, 79, 94, 487
Pădurea andreească 93
Pădurea băbească 93
Pădurea costească 93
Pădurea prescurească 93
Pădurea ungurească 93
Pădureni 97
pădurică 79
pădurice 79
pădurița 79
păgubască 285
păioară 79
pălat 77, 78
pălaț 78
pălămidă 79
Pălținiș 603
pămînt 91, 100, 364
pănură 79
păpară 79
păpească 90
păpușă 79
păr 123
părăjește 51
părăț 181
părean 80
părea 127, 229, 231
păresimi 80
părîecie 330
părpăduche 85
părtăși 80
părtășie 80
părtășire 80
părtășitor 80
părtini 80
părtinire 80
părtinitor 80
păsăruie 544
Păsăticoi 293
păscător 80
păscătură 80
păstor 486
păstori 80, 81
păstrugă 158
pălpăduc 85
pătpăduche 85
Pătran 617
pătrănzel 81
pătringelu 81
pătrînjel 81
Pătru 612, 613
pătrunjel 81
Păuleni 95
păulești 95
Păuna 612, 613

păuriţe 331
Păvăloaie 615, 616
păzi 29, 50, 199, 477
păzitor 485, 486
Pârvan V. 529
pe 48, 572
pecat 487
pecele 84, 485
pecelli 84
pecelui 84, 485
peciţă 86, 87
pecurar 487
pedagogic 357
pedant(ă) 252
pedeapsă 48, 486
pedepsască 49
pedepsirea 49
peduche 487
pegamoid 535
pegiestru (=pedestru) 331
pelie 484
pemînt 487
pensionez 244
penţ 83
penţelăuş 83
peo(g)nie 83
Pepeneu 297
per 487
perce(a) 83, 84, 87
perciţă 84, 87
perdeli 84
periel 84
perişor 84
perminvar 84, 85
permis 167
pernicioasă 168
peros 487
perpedel 85
perpeduş 85
perpegiel 85
perpeleac 156
perpeleag 156
perpeli 156
perpeli(a)g 156
perpetuu 167
persăcei 85, 86
persuasiune 244
persuasiv 244
persvadez 244
perteni 86
pertracta 248
pertractare 243, 244, 248
pesat 487
pesemne 230
pestişte 155
peşiţă 87
peşte 211
peşte (=peste) 209
Petcu 526
Petcu Viorel 526
peteci 86
pete(a)ică 86, 88
peteocă 86
peteucă 86
petele 484
petină 86
petiţă 84, 86, 87
petpedec 85
Petrani 97
Petre 526
petrece 246
Petreni 95
Petrescu 300, 523
Petrescu-Dîmboviţa 523
Petreşti 92, 95
Petrică 526
Petriceicu 529
Petriceicu-Hasdeu B. 529
petros, -oasă 531
Petroşani 115, 530
Petroşeni 530
Petru 300, 524, 617
Petru Şchiopul 291
petură 487
peun 487
piatră 531
piază 87
piceaică 85, 87, 88
piceta 84
pichirisi 326
pichirlău 155
picior 207, 327, 330
piciulingă 158
piedecă 485
piele 331, 485
pierde 84, 112, 486
pierdere 480
piersic 85
piersicel 85, 86
piescşte 155
pietriş 531
pietros, -oasă 157, 530
pietroşel 157
piez 87
pijona 155
pildele 48
pin 155
pinten 83
pinţăluş 83
piole 156
pipirigă 155
pipirlig 156
pirce 83, 84
pirpileac 156
pirpilig 156
pisc 91, 309
piscobecea 156
Piscul Balomirov 307
Piscul Breazev 307
Piscul Călinilor 305
Piscul Căprioarei 305
Piscul Cocarev 307
Piscul Coteniţei 305
Piscul Cotrofonului 304
Piscul Dracului 304
Pisculeţ 603
Piscul Fagului 304, 309
Piscul Frăsinetului 307
Piscul Furnicarului 304
Piscul Gateştev 308
Piscul Gărniţei 305
Piscul Glodului 307
Piscul Gorniţei 305
Piscul Gorunetului 304
Piscul Groşilor 306
Piscul Jgheaboasei 305
Piscul Măgurev 308
Piscul Năsipului 304
Piscul Păcu(ra)rilor 306
Piscul Poianei 305
Piscul Popev 308
Piscul Prăvăţului 305
Piscul Rudev 308
Piscul Singeretelui 305
Piscul Surulov 307
Piscul Şcheaului 305
Piscul Ulmului 305
Piscul Vălcealei 306
Piscul Vizuiniloru 310
Piscul Voivodev 308
Piscul Zlătari(u)lov 307, 388
pisi 156
pisti 155
pişleag 156
pişlugă 156, 157
pişti 155
pitar 484
pitănguţ 157
pite(a)ică 88
Piteşti 93
pitic 157
Piticeni 96
pitpalac 85
pitpediche 85
pitpilit 85
pitroc 157
pitrog 157
pitrucă 157, 158
pitulice 85
piţiga 158
piţigoi 158
piţilingă 158
piuă 156
piuliţă 156
Piva sibinească 93
pivă 94
Pivniceni 97
Pica-Pica 294
picliti 158
piine 48, 284, 285
pîlnă 158
pintece 286
Pîrăeni 530
pîrăle 502
pîrău 530
Pîrău 115
Pîriieni 601

piriu 100, 206, 207, 530
Piriu 115
piriu-săc 206
Pîrloagele Ovcaselor 306
Pîrnă 618
Pîrnuță 618
pîrpălac 85
Pîrscoveni 97
pîrș 83
Pîslă 618
pîtpălac 85
plai 94, 309
Plaiu 603
Plaiul Chiojdulov 306
Plaiul Dumitrov 308
Plaiul Vaideeilor 306
Plaiu hoțăsc 93
planetoid 535, 537
Plasa Broștenilor 517
Plasa Gorganului 517
Plasa Podului Mogoșoaei 517
Plasa Tîrgului 517
Plasa Tîrgului de Afară 517
platinoid 536, 537
Platon 617
plăcea 120—122, 124, 130
plăiaș 617, 618
Plăiașu 617
plăti 7, 181, 261
Pleana 595
plecați 202
Plenița 595
Pleșa 603
Pleșani 97
pleșne 210
plin 492, 497
plinri 263
plîngere 207
Ploiești 529, 530
Plopeni 94
plumb 566, 632
Poala Viev 308
poci 286, 482
pod 516
Podbileasca 93
Podeni 601
Podu 115
Podul Albinev 307
Podul Armenilor 517
Podul Beilicului 517
Podul Calicilor 517
Podul Coltii 517
Podul de pămînt 517
Podul Gorganilor 517
Podul Mogoșoaei 517
Podul Șerban-Vodă 517
podv(o)adă 539
poem 354
Poenari 530
Poeni 530
Poenile 530
Poenile Cîndrelor 305
Poenița 530, 603
poetic 354
poftește 485, 486
poghibală 326
pogonești 91
pogorășani 95
pohărnit 29
pohrănit 29
nu pohtireți 286
Poiana 115
Poiana băbească 93
Poiana Corbului 593
Poiana Manev 308
Poiana Nuculov 307
Poiana Ulariului 305
Poiana Urăților 306
Poiana Urîților 308
poiană 94, 309, 530, 593
Poianu Răchițelii 531
Poienari 97, 530
Poieni 530
Poienile 530
Poienile Zlătarului 597
Poienița 530
Poiu 530
polaroid 536
polată 77, 78
polipiform 537
polipoid 537
polomidă 79
poluvrăgean 95
pom 134, 137, 139, 141
pomană 326
Pomană 618
pomăt 193
pomet 193
Ponoara 532
Ponoară 532
ponor 593
Popa 617, 620
Popa Brogescu 615
Popa Ion Vorovenci 615
Popa Nică 615
popa Stanciu 619
popă 137, 617
popesc 91
Popescari 97
Popescu 524, 623
Popești 115, 620
Popești-Leordeni 534
Popov 310
Porcăret 603
Porcești 92
porecli 134
porencește 485
porni 331
poroncitele 8
portativ 325
portișoară 100
portocaliu 326
posadă 618
posedar 618
Posedaru 617
posibil 230
postav 79
potea 195
Poteca Păcăleanului 304
potecași 618
potecă 309
potmol 207
potoc 206, 207, 309
Potoca Cornilor 306
Potoceni 97
potocină 207
Potocul Babei 305
Potocul Corbulov 307
Potocul Muncelului 304
Potocul Runcului 305
Potop 614, 618
Potopin(u) 533
poveste 209
povești 209
povistească 209
povîrnit 29
povoi 206
pozitiv 112
pozunar 157
pravilili 48
prădaț 202
prăvi 194, 284
prăvire 284
(să) prăznuxscă 184
prăznuire 286
pre 192, 194
prea 229, 231, 233, 331
precipitat 168
preconiza 350
Predealul Corbulov 307
prefă 326
prefector 325
prefectoriță 325
prefixoid 536, 537
prelua 243, 244
Prelucă 532
Preoțescul 92
prepeleac 156
preserva 168
prestigios 78
prestigiu 69, 70
presupune 231
președenție 251
pretinde 129
preut 285
Preutescogo 92
prezida 251
prezident 251
prezidiu 250, 251, 352
prezidiumului 352
pri 192, 263
priatel 194
priaten 194
pribeag 579, 582, 583
Priboieni 97
prieten 47
Prigoreni 97

priiatin 284
priincios 170
prilejul 167
primarul 523
Primar(i)u 300
primi 29, 48, 202
primite 166
prins (=prinț) 34
prinzindu-să 53
Pripa 618
Pripas 618
Pripă 614
priponi 133
Prisăcea(ua) 533
prislop 309
Prislopul Veţelului 305
Prislupul Popov 308
prismoid 537
prisos 166
prival 207
privală 29
Privalul Manev 308
privi 48, 130, 194
proaste 624
probá 133, 168
probabil 230
profan 111
profesorul 523
progresiste 325
Progresu(l) 532
progriji 52
prohibi 326
prolog 110
promulga 110
prorană 207
proştii 209
provedea 52
Prundul 517
Prunet 603
pseudoafix 537
pseudoprefix 537
pseudosufix 538
pseudoreumatism 538
publicare 165
pudic 110
Pufu 614, 618
puhoi 206
Puiu 618
pulbereasсă 91
pulbereşti 91
pune 464, 482
punos 327
pup 159, 161
Pupeze 293
pupoi 161
pupui 159, 160
pupuiată 159
purcar 485
purcel 325
Purcelea 618
purgaţie 624—626
purta 129
purtător(iu) 485, 487
puştie 183, 211, 285, 480, 494
Puşcaşi 97
Puşcaşu 97
puşcă 326
Puşcăria Domnească 518
puşta 211
puştiu 209
putea 29, 195, 215, 230, 232
putearnic 12
putregiuni 8
Putul Albeştilor 305
Putul Bivolarilor 305
Putul Bivolarilov 308
Putul Cărnului 304
Putul Căscioarele 306
Putul Căsciurev 307
Putul Crîngulov 307
Putul Leamnelor 306
Putul Perişulov 307
Putul Pisculov 307
Putul Purcarului 305
Putul Rugulov 307
Putul Vieţelului 305
Putul Viişorev 308
Puturoasa 603
puţ 207
puţin 220, 285, 488
Puţu cu Zale 518
Puţul Calicilor 517
Puţul Spătarului 517
Puţul Turnului 517

R

Rada 612, 614
radecină 201
radio 355
Radomir 617, 620, 621
Radomir nepotu Ţintei Bunghez 620
Radu 525, 612, 613, 617, 620
Radu Calu 615
Radu cel Frumos 300
Radu Cozmii 615
Radul 619
Radul pircălabul 619
Radul Postelnicu 523
Radul Potoceanul 523
Radul postelnic de Potoceni 523
Rahila 612, 613
rahnă (=rîvnă) 29
rai 111, 482
raportor 248
rasfirase 261
Raţă 618
raţiune 166
răbdător 168
Răchiţaua 531
răcorie 29
Rădăcineştiv 310
rădănească 90
rădăuţeni 98
Rădeşti 93
Răduţa 613
Răduţă 612, 613, 617
Răduţă fecior Urseilui Gosav 619
Răgălie 100
răjği 210
rămiine 284
rămine 487
rămurea 79
răni 133
rănţuna 331, 624
răotate 194
răsări 326, 331
răsipească 624
Răspintia lui Butuc 517
răspunde 29, 65, 128
răspuns 497
răsloacă 206, 207
răsufla 487
răşchirat 210
răteşti 91
Rătundă Nouă 598
răulate 194
Răuţă 612, 613, 620, 621
Răuţă Ancu Bunghez 621
răzăşască 91
răzbi 210
războaiele 502
războinic 325
răzeş 110
răzği 210
răzima 253
răzor 91
rea 331
Reaka Crucei 305
Rebedeu 618
rebeliaş 327
rebusoid 536
rece 485
recenzent 249
reclamaţie 341
redactate 168
redactor 166
redaptore 171
redica 201
redigeate 168
reducere 166
refera 249
referat(ă) 248, 249
referendar 249
referent 244, 248, 249, 255
referi 248
referitor 249
reflecţie 165
rege 137
regnicolor 244
regrete 572
reieşi 134
rele 484, 485, 502

remarcabilă 168
remîne 201
repetent 249
repi 201
reserit 201
respectare 111
respectuos 110
resplătire 201
respundere 201
resufla 201
reumatoid 536, 537
revoltar 327
rezervat 110
rezulta 134
ride 487
ripă 487
Risipiți 603
riskitor 210
riu 487
rigeț 330
rigie 330
rihnă 29
rîmleanilor 194
rîmneanilor 194
rîmnic 206
rînd 49
rînduială 484
rînduiește 479
Rînjitu 294
ripă 206
rîp(e)ască 91
ris 330
Rișnov 617
Rișnoveanu 617
rît 207
rîu 206
Rîul Vadului 593
rîvni 130
Robaș 618
robesc, -ească 90, 91
robi 139
Robu 614, 618
rodien 26
roditor(ul) 483, 485, 486
roginâ 207
Rogojeni 97
rombic 537
rombiform 537
romboid 536, 537
român 199
Romulus 300
rorâ 206
rostogoli 124
roșață 29
Roșcani 96
Roșcari 97
Roșia 618
Roșiori de Vede 534
rovină 207
roz 575—576
rozi 138
rumân 110
Rumptura Oltului 304
rumptură 309
Runceanu 614, 617
Runcu 617
Runcul Bercheazev 307
rupi 138
Ruptura Poianii 305
ruptură 309
Russo A. 529
Rușii-Munți 534
rușine 50
rușinos 110
rută 356, 357

S

sacă 29
Sadoveni 97
Safta 612, 616
Safta Hințoiu(lui) 615
Safta Nițului Puiu 615
saha 207
salaș 261
salula 133
samă 50, 193
Sanda 612, 613
Sandu 612, 613
sanez 244
Santăul Mare 532
Santăul Mic 532
sara 285
sarac 261
Sarciov 616
sălele 200
sateloid 536, 537
Satu Mare 114
Sava 612, 613
savant 167, 567
Savela lu Sîvu 294
Savta 613
Savu 612, 613
Savu Dăienii 294
Savu lui Coman 615
Săbăoani 531
săbor 284
săcară 49
săcătură 206
Săcele 533, 617
Săceleanu 617
Săftica 613
Săftița 612, 613
Sălciua 628
Sălișle de Beiuș 534
Sălișle de Pomezeu 534
Sălișle de Vașcău 534
sămăluirei 286
sămănător 484
sămăsluxșle 181
sămn 29, 193, 285
Sănducu 617
săpa 487
săptămînă 50
sărac lipit pămîntului 325
sărac lucit pămîntului 325
sărăcie 200, 480
sărăcie lucie 325
Sărăria Domnească 518
sărbeză 49
Sărciovoaia 616
sări 176, 177
sărindărean 94
sătean 91
sătul 487
său 52
săvîrși 7, 50
săvîrșitu 50
scafoid 536
scamn 52, 331
scapare 261
scăfălie 160
scăfîrlie 160
a scămoșa 110
scăpa din vedere 131
scepticoid 537
Schei 323
schelete 572
schileri 618
schinteie 168
scîrbască 285
scîrții 566
scoate 111
scobască 49
scofină 207
scofîrlie 160
scoică 325
Scorțeanca 595
scovîrlie 160
scriitor 484
scrisoare 327
scufundiș 207
seamă 9, 193
seară 49, 331
Secarea 617
Secăreanu 617
Secături 603
secerâ 49, 219, 485
secie (=sele) 330
seciu 309
Seciul Groșilor 306
secretar adjunct 250
Secretar(i)u 300
secriiaș 286
Seimenii-de-jos 353
selbateci 50
Selișlea Huhurezilov 308
Seliștenî 97
semăna 133
semeți 194
seminție 181
semn 48, 49, 193, 219
sensibil 111
separare 169
septămînă 201
septe (=șapte) 50
sera (=seara) 49
servilitate 109

sesamoid 536
sesiza 349
setul 201
seu 184, 201
sevîrşesc 50
sfătui 127, 133, 193
sfătuire 193
sfenoid 536, 537
sferic 537
sferiform 537
sferoid 537
sfii 12
sfînt 111
sfîrîie 566
sfîrlac 207
sfîrlă 160
sfîrloagă 157
Sfîrloagă 293
sfîrşenie 5
sfîrşi 51, 486
sfîrşit 49, 50, 111, 167
Sfoara lungească 93
Sfoara mămăligească 93
Sfoara mihorţească 93
Sfoara nălbească 93
sfoară 94
Sfrenţea 619
sfrînţie 619
siclop 26, 27
siede (=şede) 50
sierbul (=şerbul) 50
Sighetu Marmaţiei 114, 115
sigur 108, 343
sila 285
silí 91, 484
Silviu 300
Simene 617
simeţi 194
similaritate 109
Sim(i)on 612, 613, 617
Simon Ion Cocă 615
simpatie 110
simple 624
simţi 29, 49, 167, 202, 280, 285
Simţion 612
sin 616, 618, 619
sincer 343
sinchisi 120—123
singe 285
singur 49, 193, 195, 285, 325, 331
singuratic 177
sirian 26
siroí 131
sista 243, 249—250
sîinul 53
sîli 49
sîlnicia 5
sîmşie 330
Sîmtion 613
Sînandrei 114
sînge 494
Sîngeorgiul Streiului 531
Sîngiorgiul de Ciuc 531
sîngur 5, 193, 285, 343
Sîniacob 114
Sînnicoară 533
Sîn-Nicoară 533
Sînta Maria 114
Sîntana 114
Sîntana de Mureş 114
Sîntana Nirajului 114
Sîntandrei 114
Sîntămăria de Piatră 114
Sîntămăria-Orlea 114
Sîntămărie 114
Sîntioana 114
Sîntion 114
Sîntionluncă 114
sînţască 50
sîrbesc 48
Sîrbu 300, 617
Sîvu lu Achim 300
sḱau 210
sḱinare 210
slab 141
slavi 77
slaviia 261
slavită 261
slăbească 48
Slătinioară 531
Slătioarele 531
slăví 48, 181
sleme 309
Slemea Lazului 304
Slemea Mleacilor 304
Slemea Muşcelulov 307
slobozí 29, 50, 485, 486
Slobozia 115
Slobozia Silişcani 114
Slobozia Umbrăreşti 114
slobozitor 485
slovaci 77
slovă 347
sloven 76, 77
slovenesc 76, 77
slovini 77
slugă 193
slují 7, 50, 51, 486
слѫжитор 483
smeci 350
Smeeni 530
Smeeşti 531
smintitorul 486
smîrc 207
smolniţă 207
so(a)re 199, 331
socri 138, 141
soldat 140, 141
Sonu lu Nilu lu Avram 296
sora 615
Sora Stanchii 615
soră 156
sorb 207
sosască 285
soţi 139
soţia 615
soţia lui Gheorghe al Popii 616
soţia lui Gheorghe sin Bucur Bunea 616
soţia lui Ion al Aldii Pîrnă 616
soţia lui Ion Avram 616
soţia lui Mihai Calu 616
soţia lui Niţă Stoica Machidon 616
sparge 124, 127
spăiloane 331
spăsi 286
spăsitoriu 12
spătar 99
spătăresc 91
spela 486, 487
spera 229
speranţă 170
speriată 220
Sperleşti 92
Spinuş de Pomezeu 534
Spiridon 617
spiţă 210
Spîrchez 616
Spîrchezoaie 616
spune 65, 134, 183, 231, 285, 286, 331, 482, 624
spurcăciune 506
sta 131, 253, 631
stabil 583
Stan 612, 613, 617, 619
Stana 612, 614, 617
Stana fata Stoicăi Oancea 619
Stana sin Ilinca Bărănguţoaie 616
Stana sin Stan Cotîrleţ 616
Stana Stanciului Plăiaşu 615
Stana Stoichii Bunea 615
Stanca 612, 614, 616
Stanca a lui Gheorghe Braşoveanu 615
Stanca femeia lui Ivanco al Gagiului 619
Stanca lui Simion Ion Robu 615
Stanciu Calu 615
Stanciu(l) 612, 613, 617
Stanciului Grozescu 615
Stanciului Plăiaşu 615
Stanciu pîrcălabul 619
Stancul 617
Stan sin Vasie 616
Starchiojd 531
statornic, -ă 167, 169
staţie 165
Stănceasca 93

Stănciulescu 617
Stănculescu 614, 617
stănească 91
Stănești 93
Stănigeni 96
stănoagă 207
stăpîniri 200
стъпънїтор 483
Stărostescul 92
stea 29, 210, 486, 494, 567, 631
steag 210
stearpă 167
Steierdorf 531
Stejaru 603
Stelian 300
stepena 624
sterilă 167
stiloid 537
stîlp 100
Stîlpeni 97
Stîngăcea(ua) 533
stînge 209
Stoian 612, 614
Stoica 612, 614, 617
Stoica Cucuiu 619
Stoica Dogaru 615
Stoica Dulamă 619
Stoica Getul 619
Stoiceni 95
Stoicești 95
Stolniceni 96
Strada Academiei 518
străbate 579, 580
străcăcioasă 168
strămoșesc 50
стрєХає 184
strein 284
streinat 284
streinătate 284, 285
Streisîngeorgiu 531
stremutare 201
streșină 211
strică 285
strigá 5, 285, 330
Strîmba 603
Strîmbeni 603
Strîmbu 603
strînge 330, 331
struji 157
strungă 100
stupai 328
Stupini 603
Sub Coastă 533
subdirector 250
Subpiatră 533
Sub-Piatră 533
subtiloid 536, 537
succeda 130
succes 111
Suceava 532
sudoare 494
sucursală 247
suferi 177
suferință 112
sufixoid 537
suflet 245, 631
sufli 138
suhodol 206
Suhodol 597
sulfină 207
suna 176
sunet 497, 499
sungur 195
supărare 112
superfluă 166
supțire 49
surie 159
surioară 156
sus 597
Suseni 97, 601
suspenda 249
suspendare 249
suspenzie 249
suvăț 207
svăntui 193
svătuire 193
sventelor 284
svenți 285
svințit 5
svînt 7, 8, 285
svîrși 8
szporitor 484

Ș

șahist 243
șancroid 537
șancru 537
Șandru 612, 613, 617
șapte 51
șaptezeci 142
șar 207
Șarul Dornei 353
șase 51
șasele 285
șădea 193
șăgui 265
șăngărău 207
Șările Clăbicetulov 306
șărpi 50
șăsuri 29
șăzători 50
șchială 210
șchiță 210
șchiump 331
școlă 199
șeaptedzeci 7
șeapteasprădzeace 285
șearpele 7, 285
șeasele 5
șeața 330
ședea 7, 51, 131
ședere 485
șefărească 91
șege 330
șegui 265
Șendreni 95
Șendrești 95
șepte 484
Șerb 618
șerbască 285
Șerbăneasca 93
șerbănească 90
șerbănești 91
Șerb Baștea tatăl lui Jinga 619
Șerbești 92
șerbul 8
șeru 330
șes 94, 583
Șesu călinesc 93
Șesu crăciunesc 93
Șesu dobresc 93
și 50, 285, 579
șidea 193
șietacie 330
șifărească 91
șine 330
șioi 206
șipot 207
Șipotul Fîntînii 517
șiroi 206
șḱic 210
șḱine 210
șḱiță 210
șńeurt 210
șńicele 210
șoghiesc 90
Șoldeni 96
șopot 207
șotîngesc 91
șovăi 194
șteag 209, 210
Ștefan 620, 621
Ștefan cel Mare 239, 291
Ștefan Cristea Bunghez 621
ștejăr 209
ștele 209, 210
șterge 84
șterpeli 84
ști 29, 84
științălor 50
știoalnă 207
știolboacă 207
știrău 207
știrbit 494, 497, 499
știubei 207
ștrapaț 326
streșină 211
șubred 494
șugui 265, 266
șuguire 265
șuguit 265
șuguitor 265
șustă 326
Șuța 612

Șuța Radului Chiorcea 615
șuvăi 194
șuviță 207
șuvoi 206

T

tabie 207
tablou 540
tainic 175, 177
tambuchi 541—542
Tarasie 617
tarul 286
taxă 355
tăgăduiaște 485
tăiá 183, 479
tăiat 479, 484
tăiere 480
tălpig(ă) 156
tămăduѫscă 184
Tămășeni 95
Tămășești 95
tămîie 541
Tănase 612, 613, 617
Tănăsari 97
Tănăsaru 97
Tăraș 617
tărg 199
tăriѫ 181
tărpi 194
tășere 330
Tătuleasca 93
tătulească 90
tău 207
tăun 150
Tăuții-Măgherăuș 534
te(a) 204
teamă 229
tearfă 286
tei 91
teică 207
teism 110
Teișul 603
telegar 485
televiziune 355
Teodorina 612
Teodosia 613
Teofil 617
Teoreanu 529
terminare 165
terminațiune 165
terpi 194
ti (=te) 29
Tica 612, 613
tigresă 27
Tigreneasca 93
tinăr, -ă 167, 487
Tinca 612, 613
tinerețe 29, 48
ti(n)ri 263
tirg 487
tirien 26
tiriian 26
tismănean 95
Titu 533
Titus 300
Tița 612, 613
Tivești 92
tîdulă 91
tînd 286
Tîrgoviște 533
tîrgoviștean 94
tîrgșorean 94
Tîrnăveni 97
Tîrnoveni 97
tîrșorean 94
tîrziu 49, 50
tochilă 207
(să) tocmască 29
tocm(e)ală 9, 48, 193, 285
Todireni 95
Todirești 95
Tohil 614, 617
toѫg 184
Tolea 296
Toma 612, 613
tomberon 350
tomberou 350
Topolov 95
topoloveni 95
Topoloveni 95, 97
Toporești 92
torinit 331
toroid 536
torșea 330
tot, toate 50, 202, 284
Totoiești 92
totuși 108, 488
tovarășul 520
trai 482
tramversa 350
Trandafira 612, 613
transmite 168
transperant 350
transplanta 168
trapezoid 537
trata 326
tratative 248
trăiască 484
trăjni 210
Trăna Lupoaiei 305
Trăpîraua 597
trășnit 210
trăzni 210
treabă 70
treapte 203
trebonar 349
trebuí 29, 127, 134, 485, 486
трекъторю 482
trecere 168
treci 331
treidzeci 280
trei-frați-pătați 353
treile(a) 5, 7, 181, 184, 285
tremura 124
tresărind 175, 177
trestienească 90
trestiie 209
Tricolescul 92
trieșie 330
a trimite 29, 124, 486
tristețe 112
a trișa 350
Trufești 92
trupăsc 285
trusou 540
tu 177, 325
tuciuriu 326
Tudor 612, 613
tulbura 245
tulburare 245
Tulpina Bolovanilor 517
tumbă 156
unsulească 91
ur(ă) 326
Turbure 614, 618
Turcinești 93
Turcu 300
turturea 79
тѹтѹрор 483

Ț

Țapu(l) 617, 618
țarină 159, 347
Țăpești 92
țăpoasele 50
Țăpuleasa 617
țarămonie 77
țări 487
țèlină 49
țesăla 133
țese 110
Țigănia Lungeștilor 306
Țigănia Mitropoliei Turnu Roșu 518
Țigănești 92
Țigănuși Tîrg 114
Țigău 618
Țigăului 615
ține 50, 129, 249, 253, 285, 331
ținere 480
Țintea 612, 613, 615, 620, 621
Țintea Breazu 615
Țintea Bunghez 620
Țintea Idor 615
ținutului 50
ține 8, 50
a țipa 8
țîrău 207
țîrîie 566
țîșnitură 207

ţiţină 207
ţiţinoi 207
ţopîrdău 161
ţopîrlău 161
ţuglui 159—161
ţugluiaş 161
ţugluiată 159
ţugui 159, 160
ţuţur 207
ţuţuroi 207

U

ucide 168
ucinicilor 7
Ungureni Isăcescu 114
Ungureni-Jianu 114
ungureşte 485
uita 331
Uliţa bălănească 93
Uliţa Bălăneştilor 516
Uliţa Bărăţii 517
Uliţa Bărbierilor 516
Uliţa bibească 93
Uliţa Boiangiilor 516
Uliţa Brădeanul 517
Uliţa Brezoianului 516
Uliţa bubească 93
Uliţa Cavafilor 516
Uliţa Călinescului 516, 517
Uliţa Cărăcăşoaiei 517
Uliţa Cioranului 516
Uliţa Cîrstanilor 516
Uliţa Covacilor 516
Uliţa ce merge alătura cu zidul Curţii Domneşti 517
Uliţa cişmelei seci 517
Uliţa despre Acsentie căpitan 517
Uliţa despre soare răsare 517
Uliţa din dosul casei Barateilor 517
Uliţa Filipeştilor 516
Uliţa Gorganului 517
Uliţa Jăcniţii 517
Uliţa Lăcătuşilor 516, 517
Uliţa lu Caracaş 517
Uliţa Marchitanilor 516
Uliţa Mărgelarilor 516
Uliţa numită a Băltăreţului 517
Uliţa Papugiilor 516
Uliţa Scaunelor 517
Uliţa Şalvaragiilor 516
Uliţa Şelarilor 516
Uliţa Tîrgului d-afară 517
Uliţa Zarafilor 516
Uliţa Zarzavagiilor 516
Uliţa Zăbunarilor 516
uliţă 94, 516
Ulmetu 603
umanoid 536, 537
umbla 138, 192
umbră 631
umer 487
umězală 50
unchi 137, 140, 141, 199, 201
undă 175, 177
unde 29, 108
unedate 286
uneori 286
Ungaria 617
unghie 496
Ungureanu 614, 615, 617
Unguroaia 615, 616
Unguru 616
uní 142
unile 48
униторй 482
unsprădzeacele 5
untar 618
Untaru 617
Unufrie 616
uoilie 183
Urdă 618
Urdea 618, 620
Urdeştii 620
Urdeşti-Tîrg 114
urechiată 159
urit 487
urî 351
urît 351
urli 138
urmá 49, 129
urmări 129
urmările 167
următori 511
urmire 511
urmitoriu 511
Urseasca 93
ursi 541
Ursov 310
urşi 138
Urviş de Beiuş 534
Urzică 618
usebirea 284
Usta Virtopielului 305
usteneală 194
usteni 194
usteninţele 285
Usta Gorunului 307
Usta Laculov 307
Usta Pietroasev 308
Usta Plaiului 307
Usta Vălceluşei 306
Ustia Largului 304
Ustia Malurelor 306
uşag 207
uşe(a) 7, 285
uşoară 177
uşti 326
uşuratic 110
uţa 612, 613
uţă 616
Uţoaie 616
uzate 169
uzbeială 485, 486
uzbeiască 485
uzină 343

V

vac (=veac) 29, 139
Vadu cătănesc 93
Vadul Cailor 517
Vadu Sacagiilor 517
valău 207
vale 94, 206, 207, 309, 331
Valea 603
Valea Albuv 307
Valea Alunişului 304
Valea Arieşului 593
Valea Aurarilor 305
Valea Babei 531
Valea Babii 531
Valea bălcească 93, 94
Valea Boulov 306
Valea Calulov 306, 309
Valea Calului 304, 309
Valea Căinelui 304
Valea Cernaev 307
Valea Corbulov 306
Valea Cringulov 307
Valea didilească 93
Valea Dracilor 306
Valea Draculuí 304
Valea Făgetulov 307
Valea Fântînealeai 305
Valea Fîntinev 308
Valea Flămînzeştilor 306
Valea Frăsinetulov 307
Valea Gruiului 304
Valea Holarulov 307, 309
Valea Holarului 304, 309
Valea Iaşilor 306
Valea Iepiscopiei 305
Valea Lustunilor 306
Valea Malulov 307
Valea Mălinnetulov 307
Valea Mărgineanilov 308
Valea miculească 93
Valea muierii de Mijloc 598
Valea Oarzelor 306
Valea Olmetului 304
Valea Omrazei 305
Valea Padinilor 306
Valea Pleşcoarei 305
Valea Popev 308
Valea Prislopului 305
Valea Purcarului 305
Valea Purcăreţelor 306
Valea Rangulov 307
Valea Rumănaţelor 306
Valea ruşească 93

Valea Sambotinulov 307
Valea Sărăței 305
Valea Scheaulov 307
Valea Selișței 306
Valea Simbotinilov 308
Valea sîrbulească 93
Valea Stupinei 305
Valea Șoimului 305
Valea Teiului 305
Valea urseaască 93
Valea Ursulov 307
Valea Ursului 305
Valea Varatecilor 306
Valea Varoșului 305
vale seacă 206
vale secetoasă 206
mă validitez 244
Vama Runculov 307
vamășul 285
Varatic(ul) 533
vare 9
vasele 200
Vasi 617
Vasile 612, 613, 617
Vasile cel șchiop 523
Vasilescu 300, 523
Vasile Șchiopu 532
Vatra Faurului 518
văcar 485
văcărești 91
Văcăria Băltăreșului 518
văduo 194
Văduva 618
văduvă 49
văduvoanie 331
Vălani de Pomezeu 534
Vălari 97
Vălceaoa Vărtoapelor 306
Vălceaua Corbulov 306
Vălceaua Hotarulov 307
Vălceaua Oanei 305
vălcel 207
vălean 94
Văleni 601
Vălenii de Munte 534
вънѣторюл 483
Vărădia 533
Vărădie 533
Vărhul Comarnicelor 306
văruikee 331
вѣсѣ҃торй 483
vătaf 328
Vătași 97
vătășesc 91
vătemem (=vătămăm) 49
văzătorului 7
veac 9, 49, 193
vecar 487
vechiu 201, 482
veci 325
veciѫ 183
vecin 110, 331
vecui 49
ve(a) 204
(a) vedea 47, 49, 51, 128, 202, 284, 330, 464, 474, 487, 631
Vede(a) 533
vede(a)re 48, 200, 203, 478, 485
veduv 487
Veleni 97
вєлєщ҃є 184
veni 47, 124, 129, 230, 286
ventrilog 350
ver 487
verde 141, 485
vergat 487
Vericicani 96
verificare 165
versa 487
versat 487
vesel 29, 484—486
veselie 484
veste 484, 485
vesmînt 566
veșmîntul 464
veșnic 167, 325
veșteaască 209
veșted 485
veștit 209
Veta din Coță 294, 300
veziresc 91
viá 485
Via lui Lazu 517
Via pereneaască 93
viață 112, 484—486, 631
vicleșiugul 283
viclișug 29
vidém 29, 48
vie 94, 193, 263
viedz 330
viezunie 100
viiața 484
vinde 202, 327
vini 5, 7
Vintilescul 92
violet 572—574
vioreaască 90
Viorel 300
Virhul Luminatei 305
vis 631
vișini 309
Vișinii Voinigeștilor 306
Vitaniѫ 181
viteză 353, 354
Viță 612, 613
vilcea 309
Vilcele(le) 533, 603
Vilcea(ua) 533
Vilceaua Gemenei 305
Vilcul al Țintii 619
Vilcul Țintii 619
vină 207
vinătorului 485
vint 159, 177, 566
vinzător 484
vîrf 91, 206, 309
Vîrful Boulov 306
Vîrful Cațavei 545
Vîrful Cățăveiului 545, 546
Virful Dealului 304
Virhul Cărbunarulov 306
Vîrhul Corneatulov 307
Virhul Coziei 305
Virhul Culmiv 308
Virhul Groholulov 307
Virhul Lăcșorulov 307
Virhul Măgurev 308
Virhul Măguri 305
Virhul Măgurilor 306
Virhul Mușcelulov 307
Virhul Pietrosulov 307
Virhul Poenev 308
Virhul Răpturasev 308
Virhul Somnorosulov 307
vîrstnică 220
Virteju 114
virtos 326
vîrstră 159
Vlad 612, 613
Vlad al lui Breb 619
Vladu 532
Vlaicu 617
Vlașca 617
Vlăcăoa Bivolului 304
Vlădari 97
Vlădeni 96
vlădicesc 91
vlăduѫște 181
Vlășceanu 617
Voda Amarului 304
Voda Slenicului 305
vodește 485
Vodu Boulov 306
voi 181, 479, 482, 485
Voica 612, 614
voinesc 90
volbură 29
vorb(e)ască 49
voroavă 286
voroveaște 286
Vorovenci 614
vostru 52
vraiște 326
vraj(i)maș 261
Vrama lu Sonu lu Pătru lu Codău 300
vrăjmașie 182
vrea 54—65, 464, 631
vrednic 70
vreme 29, 202, 327, 484—486
vremuiește 485, 486
vreun 233
vrincenesc 90
Vrînceni 97
vrincești 91
Vruntea Cimpulov 306

vulpe 137, 139—141
Vulpoi 293
Vultureanca 595
Vuţa 612

X

xifoid 536
xiloid 536

Z

Zaharia 181, 612, 613
Zaheu 617
Zahiu 617
Zalău 115
zamă 49
zarea 581
zăbăvi 194
zăbovi 194
zăbran 94
Zăbranu şoşoiesc 93
zămisli 50
zănat 331
zăpadă 30, 344
Zăpodia Socilor 306
Zăpodia Ulmilor 306
zăpodie 309
зьръчетѣскѫ 90
Zărneasca 617
Zărneni 97
Zărnescu 617
zăuita 331
zăval 207
zăvoi 574
Zăvoieni 97
zbenghi 494, 497, 499
zbiară 210
Zbîrcea 616, 618
Zbîrcioiu 616
Zdrăncănele 294
zdrobe(a)şte 285, 485, 624
zece 50, 331, 485, 486
Zechelu 617
zemislirea 50
Zenovie 300
zet 616, 618, 619
zeuitat, -ă 52
zǵab 210
zǵară 210
Zgîie 618
Zgîiţă 618
zgîrietură 494, 497
zi 50, 51
zice 12, 29, 50, 51, 64, 65, 134, 193, 202, 231, 464, 474, 488, 631
zidiu 49
Zinca 612, 613
zîc 343
zîdi 50
zîrlog 207
Zîrnă 617
Zlăşteni 97
Zlătari 97
zmalţ 497
Zmaranda 612, 613
Zmaranda Ţigăului 615
zmăoane 331
zmidă 210
zńidă 210
Zoia 613
Zoiţa 613
zua 12, 50
zugravitu 199
zvîrli 160
zvîrlugă 157

RUSĂ

attestat 245
voda 309
glav 309
doroga 309
Kamen 309
Kraniţa 309
косънка 157
любознательность 27
opaşk 309
oslamŭ 265
паралиж 78
prezidium 250
put 309
rěka 309
тигрица 27
usta, ustie 309
циклоп 26

SĂSEASCĂ

Päonie 83

SÎRBOCROATĂ

kip 100
limun 540
petica 86, 87
požimati 155
prč 83
prč 83
prče 84

SLAVĂ VECHE

авва 511
афѹрисати 194
**blanz-ja-ti* 212
vьžljuba 211
vьžlujblja 211
вꙑвшоу 507
věcьnь 325
**gvazd-ja-ti* 212
гвозд 212
гнѣздо 212
гнѣждѫ 212
žalovati 50
zamysliti 50
zrŭtva 50
иде 507
идолослоуженїе 507
изострити 212
изоштрѫ 212
исцѣлити 75
класти 73
козьлогласованиіе 507, 508, 512
кръмигова жена 303
къждо 507
льсть 212
мьстити 212
мьштѫ 212
накладати 74
накладь 73
наслѣдникь 511
насѣдници 511
наслѣдь 511
norjia 77
oklosnja 212
пищати 155
пиѣждити 212
полата 78
помъшлениє 212
помъшлꙗти 212
помъіслити 212
помъішлѭ 212
пригваждати 212
пригвоздити 212
пришедші 506
прѣлистити 212
прѣльштѫ 212
поѹстати 212
поѹштѫ 212
пьсоглавъ 150
скврънениє 506
скрѣнствиХ 507
скрѣньствиіе 507
ставшими 507
стоудоложьствиіе 507
стѹдложествіа 506, 507
събазнити 212
съблажнꙗти 211, 212
съблажнѭ 211, 212
šegovati 265
цѣль 75
оѹпразнивше 507
оѹꙗжнꙗти 212
umysli 212
umyšljaj 211
ꙗснъ 212

SPANIOLĂ

limon 540

TĂTARĂ

caunn 153
chawn 153
khaun 153

TURCĂ

aşik 84
biçak 325
cicili 155
kabýn 153
kaftan 99
kaún 153
kawýn 153
limun 540
pin 155
pisi 156
qapgan 149, 152

UCRAINEANĂ

куцохвостий 101
паляц 78
пателя 78
параліж 78
пачоси 77
pesigolovti 150
петелька 86, 88
підтримка 157

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 2 exemplare, dactilografiate la un rînd și jumătate. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Calea Victoriei nr. 125, sectorul 1

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

Sub redacția AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ed. a II-a revăzută și adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei; vol. III, 1974, 400 p., 21,50 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcțională a limbii române**, 1973, 204, p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, **Graiul în zona „Porțile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, **Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română**, 1974, 296 p., 10,50 lei.

ION GHEȚIE, **Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice**, 1974, 210 p., 9 lei.

GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, **Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea**, 1974, 9 lei.

* * * **Probleme de lingvistică generală**. Sub redacția: acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEANU, vol. VI, 1974, 144 p., 7,50 lei.

LUIZA SECHE, **Lexicul artistic eminescian în lumină statistică**, 1974, 602 p., 30 lei.

* * * **Istoria științelor în România. Lingvistica**. Sub redacția: acad. IORGU IORDAN, 1975, 176 p., 7,50 lei.

* * * **Istoria științelor în România: Etnologia** de Romulus Vulcănescu; **Folcloristica** de Gh. Vrabie, 1975, 184, p., 8 lei.

* * * **Fonetică și dialectologie**, IX, 1975, nr. 1, 16,50 lei.

ION GHEȚIE, **Baza dialectală a românei literare**, 1975, 655 p., 48 lei.

* * * **Dicționar englez-român**, 1974, 826 p., 172 lei.

* * * **Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică**. Sub redacția: SOLOMON MARCUS, 1975, 268 p., 13,50 lei.

AL. GRAUR, **Alte etimologii românești**, 1975, 107 p., 4,25 lei.

* * * **Dicționarul limbii române** *(DLR)*, tomul IX, litera R, 1975, 642 p., 91 lei.

ANCA GIURESCU, **Les mots composés dans les langues romanes**, 1975, 172 p., 9,75 lei.

* * * **Dicționarul explicativ al limbii române** *(DEX)*, 1975, 1 052 p., 150 lei.

LR, anul XXV, nr. 6, p. 563 — 684, București, 1976

I.P.I. c. 1511

42 200

Lei 6.—